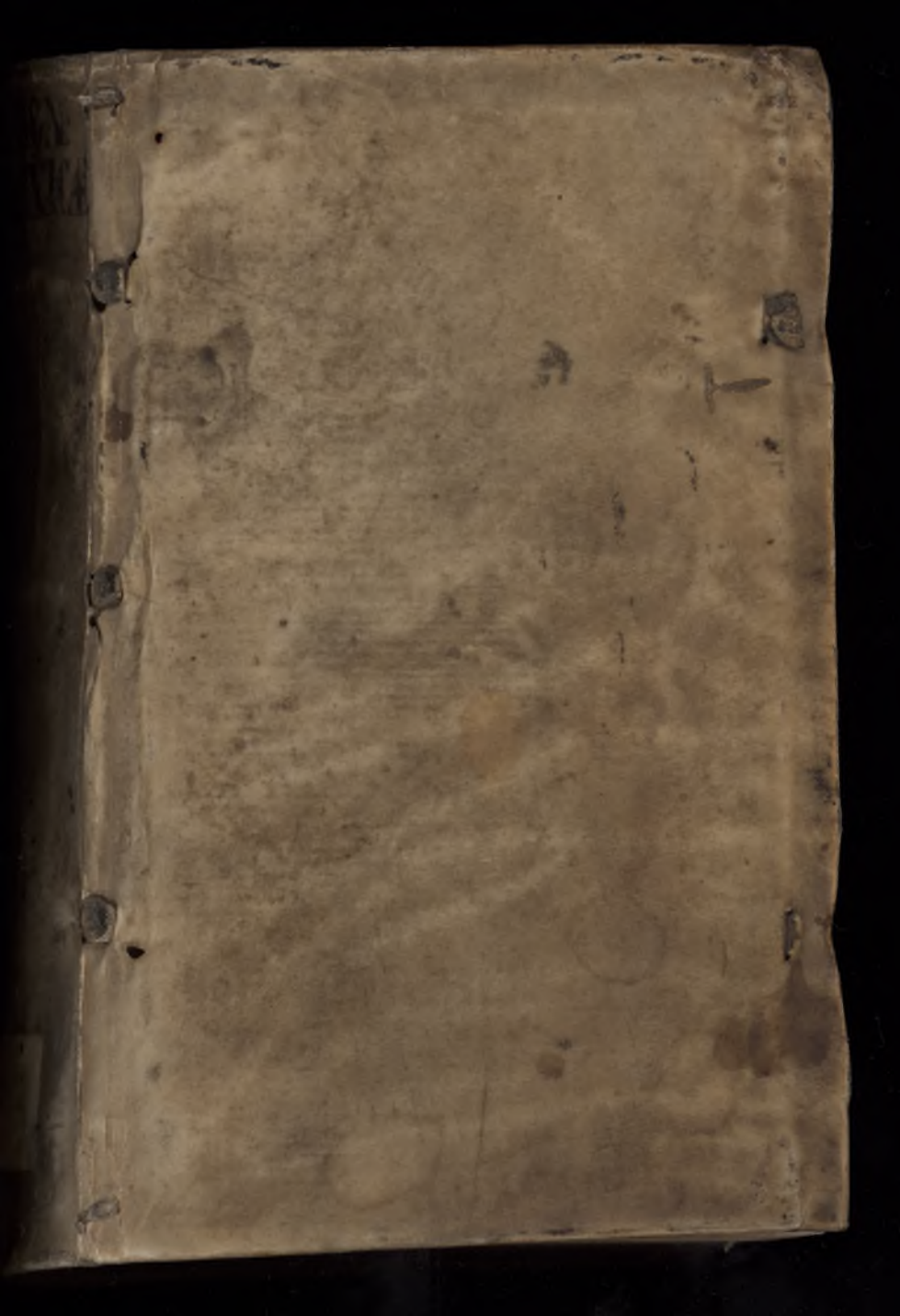
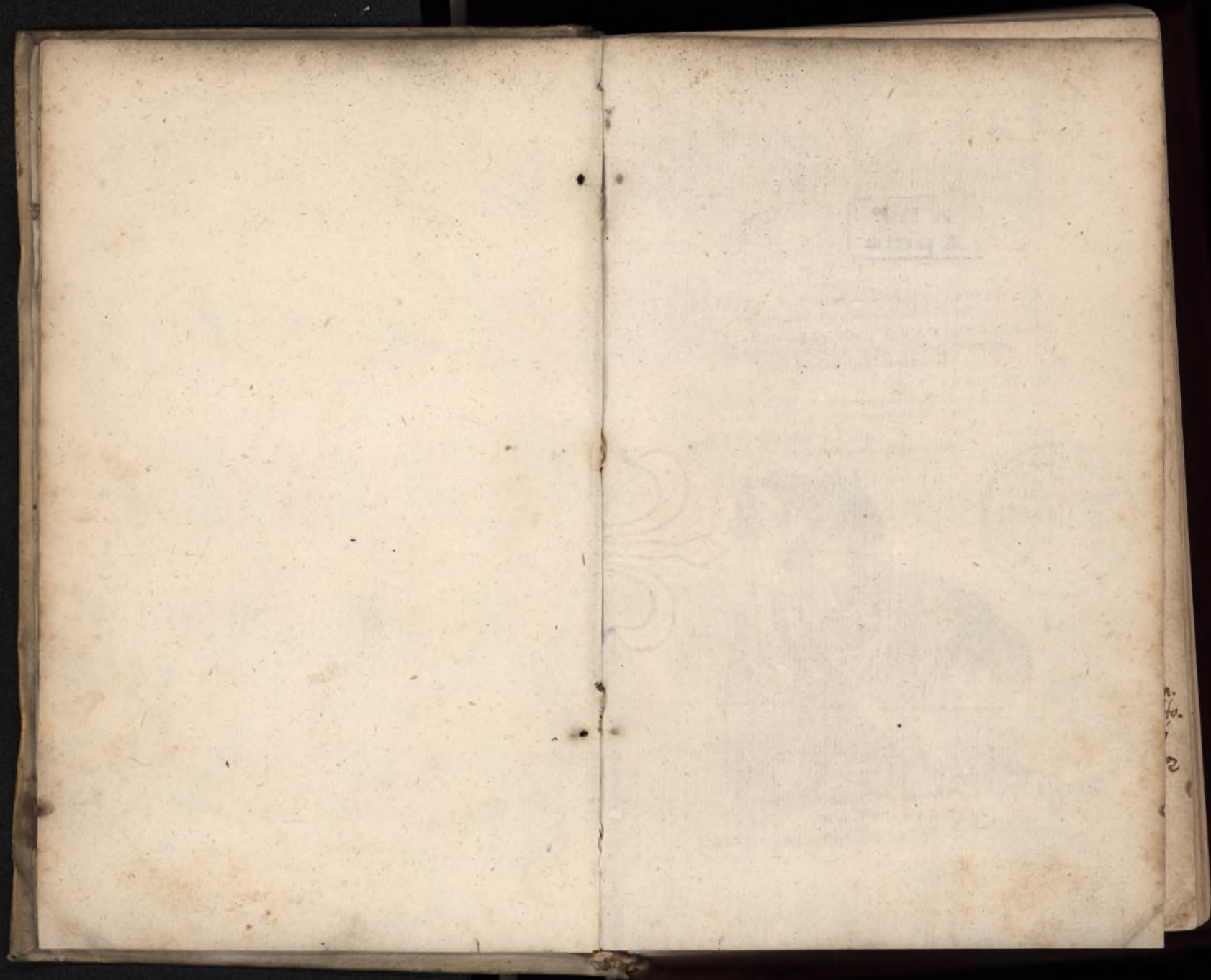

No (159)
EX BIBLIOTHECA
HENRICI AMADEI
MACHNIZKY,
Supremæ Curiaë utriusque Silesiæ
Et
Reipublicæ Wratisl. Advocati jurati.

3918.
Hist E 260

WBP
epolo

2849 A

RERVM POLONICARVM
Tomi tres:

QVORVM PRI- MVS OMNIVM POLO- NIÆ REGVM, A LECHO PRI- MO GENTIS DVCE, AD STEPHANVM BA-

THOREVM, etiamnum Regem: tum Principum Lituanix,
chronologicam recensionem, ac singulorum res
gestas complectitur:

ADIECTA RECENS HISTORIARVM IN NO-
stram etatem incidentium continua narratione.

II. PROVINCIARVM, QVÆ VNO SARMA-
tiæ Europæ nomine vulgò veniunt, chorogra-
phicam descriptionem continet.

III. RES SINGVLARITER A POLONIS IN
Valachia gestas, Orationes item & Epistolas sceptri
Polonici negotia concernentes habet.

ALEXANDRO GVAGNINO, EQVITE AV-
rato peditumque prefecto auctore.

15

84

Ex Bibliotheca Johan-
nis Laurentii Saffo-
vis Salsburgi ad
1697. 9. 12
arg. Boh

FRANCOFVRTI

Excudebat Ioanna. Wechelus, impensis Sigif. Feyrerabendij.

EPISTOLA NVNCVPATORIA,

AD

ILLVSTREM,
AC GENEROSVM DO-
MINVM, DN. MARCVM FVG-
GERVM, DOMINVM IN KIRCH-
berg, & Weiffenhorn, &c. atque vrbi Impe-
riali Auguſtę Vindelic. Præfectum in Re-
pub. ſpectatiſſimum : Dominum,
& Meccenatem ſuum
clementem.

IRTVTEM omnes
admirari, illuſtris, &
generoſe vir : etiam
homines ab ea planè a-
lienos, conſtat: tum mi-
rabiles ſui amores excitantem, tum verò
maleuolos ſtupore percellētē. Quæ qui-

★ ij

EPISTOLA

dem, si non priuatis modò parietibus delitescat: verùm publicā vtilitatem potiùs tueatur, quàm in proprio cōmodo acquiescat: vera demum, & genuina virtus dici meretur. Cōmunē enim generis humani, ac potissimū patriæ salutē cōsiderans, in constituendo quarumlibet Rerū publicarum statu singularem sapientiam: in administrando moderatam prudentiam: in conseruando grauem cōstantiam: nec non interdum erga ciues intra officij sui limites retinendos iustā seueritatem: denique eam animi, morumq; compositionem amplectitur, quæ publicè, priuatimq; prodesse omnibus velit, obesse nulli. Orarā virtutem: ideoq; beata felicitate florentissimas Respublicas, quibus ea potiri datum est. Neq; verò quisquam existimet, vario, & ineuitabili (si dijs placet) philosophorum fato eam quoque subijci: itaque modò huic, modò illi magistratui vel casu obuenire, vel eripi. Impia hæc, & à
Chri-

NUNCVPATORIA.

Christianis hominibus reiecta est opinio: diuinitus eam & concedi, & negari pie asserentibus. Testis est Daniel, propheta luculentissimus, qui rerū principatus prouidenti DEI OPT. MAX. nutu stabiliri, & trāsferri edocet: imperantium effrenem quidvis audendi tyrannidem: & huic sese assimilantem populi proteruiam politiarum periodum statuens. Quemadmodum enim, inquit Demosthenes, exerratis, quæ inter nauigandum cōtingunt, si quis nauta peccet, leue & paruum adfertur damnum: verùm si gubernator aberret, omnibus simul nauigantibus cōmune infortunium, ac periculū creatur: sic priuatorum hominum delicta non in plebis, sed in ipsorum capita recidunt: magistratuum autem, & Remp. administrantium peccata in omnes ciues deriuātur. Nōne summa Monarcharum potestas, una extirpata familia ad alterā profapiam: imò de natione in nationem: mutatis subinde

EPISTOLA

personis, & regnis: hac ratione deuoluta est: donec Romani (quorum virtus maximè emicuit) inuersa Reipub. forma, ad Monarchiæ tādē fastigium euecti fuerint: penes quos hodie quoq;, quamuis suis debilitata viribus, consistit? Nōne continua historiarum tam sacrarum, quàm prophandarum series ostēdit, quàm miranda semper, & exitiosa plerunq; tyrannidem, impietatem, seditiones, libidines, & alia eiusdem generis nefaria scelera ubiq; locorum, & in quibusuis imperijs sequatur conuersio? Memorabile, prohdolor, exemplum sese offert, calamitosus regni Constantinopolitani, atq; ceterarum gentium immani Turcarū furori cedētium, status. Luget Græcia, luget Asia, & Africa: nec non plures Europæ prouinciæ: sub Christi Iesu seruatoris nostri protectione olim potentissimæ regiones. Nōne etiam nostra hæc secula eiusmodi Rerump. vices nobis exhibent, dum quædā in pristinam se li-

NVNCVPATORIA.

se libertatem vendicarunt: quædam præterius, & æquum seruitutis iugo premuntur: quædam verò inter spem, & metū anxietatis, quò se inclinent, dubitant? Concedis ergò, ni fallor, principes suo exemplo vel cōmodare vel nocere ciuibus: eaq; re vitæ probitatem, res, & fortunas tū suas, tū ciuium: adeoq; administrationē, ius, & iurisdictionē omnem vel penitus euertere: vel, ne quid detrimētī capiat Resp. in primis curare posse. Concedis etiā, solam virtutē efficere, vt princeps non solum sui amore dicto audientes ciues habeat: sed etiam diuino DEI omnia moderātis fauore, & auxilio nixus, incolumē imperij sedem conseruet. Quænam autem illa virtus sit, quidve operetur, haud difficile est cōijcere: si quoddam benè cōstitutæ Reip. regimen cum exquisita historiarum lectione cōtulerimus: prudētia nanq;, fortitudine, iustitia, & clementia opus est: quæ nimirum fulcra sunt stabiliendi regni, & colu-

EPISTOLA

*mna. Hac siquidē suis viribus unita virtute parcitur ciuibus: iure, & legibus vituitur: virtus priuata prēmium consequitur: vitium pœnis coërcetur: in aduersis rebus fortunæ nō facile ceditur, nec in secundis superbitur: sed insidijs, seditionibus, atq; periculis patriæ undiquaq; imminētib; imperterritē obuiam itur: ac deniq; ratione, & iudicio cōstituitur, & gubernatur Respublica. Atqui nō cuius eō aspirare licet, heroicæ indolis, atq; excelsi animi munus est: cui præterea longus rerū vsus, & multarū literarum, præsertim historiarū, cognitio pulcrè respōdeat. Nam eruditio, & plurimarū rerum scientia insitā à natura: seu, ut melius dicam, à Maioribus iure quasi hæreditario acceptā ingenij vim magis accendit: &, quod maximū est, vehementem animi generosi impetū absq; vllius iniuria temperat: qua si destituatur, persæpe in perniciosam Reip. tyrannidem, & exitium desinit. Exempla
huius*

NVNCVPATORIA.

huius rei apud fide dignos rerū gestarum autores passim obuia sunt, tū eorum, qui ob literarum imperitiā Respublicas per ferocientis spiritus vehementiam tyrannorum more pessunderūt, scædēq; perierunt: tum verō illorum, quibus de patria sua optimē meritis per gloriam virtutis, & eruditionis in perpetuum viuere cōtingit, innumera: unum saltem è millibus ponā, Carolum V. diuæ memoriæ: Imperatorem non minus literatum, & prudentem, quā iustum, & magnanimū. Qui memor illius Iustiniani, Imperatoriā Maiestatem nō solum armis decoratam, sed etiam legibus oportere esse armatam: ut utrunq; tēpus & bellorū, & pacis rectē possit gubernari: & princeps Romanus non solum in hostilibus prælijs victor existat: sed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellat: & fiat tam iuris religiosissimus, quā victis hostibus triumphator magnificus: heroicā, & verē

EPISTOLA

Imperatoriam mentem frequenti literarum lectione in tantum oblectabat, & informabat, ut iuris, & historiarum maximè scriptores, nec in medio quidem armorum strepitu è manibus deposuisse perhibeatur: Imperij Romani acris defensor, & pacis restaurator: nec nò multis regnis ob excellentē cum felicitate iunctā virtutem terror ingens, & formidabilis. Eiusmodi Heroas hoc rerum Polonicarum quoque chronicon plures repræsentat, fortibus ausis, & magnis victorijs insignes: atque sua virtute eo progressos, ut Imperij sui fines longè, latèque extenderent: Boleslaum quoque huius nominis primum Ottho tertius Romanorum Imperator axiomaticè regio dignissimum arbitraretur. Reliquum est, ut (quod more obseruatur) quæram, cuius patrociniò chronicon hoc, ex recensione tot, tantarumque heroicarum virtutum per se amabile: viris doctis, & bonis cognitu dignius etiam & iucun-

NVNCVPATORIA.

iucundius fiat: te videlicet, illustris, & generose vir, præcipuum Fuggeranæ familiæ decus, & ornamentum, operi huic multis modis conueniens. Quis enim negarit, quin Fuggerorum familia generoso virtutis stimulo eousque perueniret, ut iam prorsus ad Reipubl. administrationem nata: prudentia, & omnis generis disciplina instructa: atque usu diuturno assuefacta esse videatur. Illud certum est, eo primum tempore cognitam & perspectam eiusdem virtutem fuisse, quo non ullo clariore, & oportuniori unquam potuisset: patria scilicet sub D. Carolo V. in extremo discrimine constituta. Cum enim Tribunitijs, ut tum tempus & res ferebat publica, aliquandiu furoribus exagitaretur: atque plebs inquieta Tribunorum manu contra Magistratum armaretur: eamque ob causam graue Imperatoris, alioquin clementissimi, odium, et indignationē iustam pateretur: mirū est,

EPISTOLA

quantus in iuuanda patria, & reconciliandis ciuibus Antonij parentis: nec nō Ioannis Iacobi, & Georgij patruorum tuorum ardor, & indefessa animi constantia apparuerit: ut à DEO OPT. MAX. horū trium fratrum, Antonij præsertim virtute, ex faucibus Hispanorum prædā spirantium, & quæuis atrocia minantium, Augustam ereptam esse, haud obscurè pateat. Hinc proculdubio nemine repugnante, de Antonio Fuggero verè dixerim, quod Xenophon Agesilao suo tribuit: inquit, eundem, ubi existimasset patriæ profuturum, neq; labores fugisse: neq; à periculis abductū esse: neq; pecunijs pepercisse: neq; corporis, neq; senectutis imbecillitatē obtendisse: patriæ deberi ratum, ut ciues saluis aris, & focus tuto viuerent. Designati me hercule magistratuum honores à D. Carolo V. in Rep. Augustana septem virales Antonio: consulares Ioanni Iacobo: atq; senatorij Georgio publicæ amoris in patriam

NUNCVPATORIA.

patriam approbationis instar sunt: eò certè laudabilioris, secundum Imp. Theodosium: quòd nec prece, nec precio illos ambiuerint: sed ob merita, & vitæ integritatem ultrò oblatos, absq; ulla tergiuersatione, subierint: atq; summa cum laude iustitiæ, & fidei ita gesserint, ut amarentur à plurimis, timerentur à paucis: nō priuatim modò admirabiles, sed & publicè apud omnes. Encomium eruditionis, prudentiæ, mæsuætudinis, grauitatis, & in omnes, præsertim pauperes, beneficentiæ: quæ peculiaris huic familiæ esse solet: quis nō videt tam Imperatorum, regum, principum, & magnatum gratiam, & amicitias haud pœnitendas: quàm virorū tum doctorum, tum bonorum animos: imò exterarum quoq; nationum: quibus eadem virtus innotuit: fauorē singularem Fuggeris conciliasse. Equidem ut, quanti familiam hanc faciam, quàm ve te Maioribus tuis omninò similem mirer, & admi-

EPISTOLA

rer: licet forsitan non pro rei dignitate, at-
tamen ex animi mei affectione, declarem:
idcirco præsens hoc opusculum, ducum, &
regum Polonorum, atq; rerum ab his ge-
starum conspicuum ordinem continens,
illustri, & generoso tuo nomini offero, de-
dico, consecro: ea lege, & conditione, ut
non solum ipse sereno, & clementi vultu
dicatum suscipias: sed lectum etiam, &
comprobatum tua cōmendatione gratum
magis, & acceptum reddas: quæ quātum
ponderis apud quosuis habitura sit, mini-
mè me fallit. Quò enim doctior quisque,
& apertior fuerit, eò æquius & honorifi-
centius de tuo iudicio senserit: non igna-
rus, te Maiorum tuorum vestigijs inhæ-
rentem, nullum simulationi, nullum affe-
ctibus locum relinquere: sed candidè o-
mnia, & solerter agere: utpote historia-
rum quotquot sunt omnium peritissi-
mum, & multa multarum rerum expe-
rientia edoctum. Accedit Reipublicæ
admi-

NUNCUPATORIA.

administratio: cui præfectus, tantus es,
quantum te tua in capeßenda illa virtus
ostendit, magnus merito, & clarus: eo
maximè statu, quo nisi animus præsens &
fortis prudentiæ, & vigilantia opitule-
tur: verendum sit, ne paruo momento res
magna subuertantur: & cum ciuibus
Respublica simul ipsa concidat: id, quod
DEI OPTIMI MAXIMI cle-
mentia in Christiani sanguinis hostes
redundet, votis supplicibus precor.
Gratuletur igitur sibi Augusta de
te, collegisq; tuis rerum iam potiun-
tibus: viris sapientia, & fide specta-
tissimis: quibus nihil religiosius, nihil
antiquius esse ducitur patriæ, civium-
que suorum salute: atque vestrum se-
quuta consilium, & ductum: fugata
Ate, quæ nullibi non suo nomini un-
quam magis respondit, atque hoc de-
ploratissimo seculo: tranquilla pa-
ce, & concordia animorum perpetua

EPIST. NVNCVPATORIA.

fruatur. Quæ quidem, tanquã Rerump.
incrementum, lucro cuilibet longè præfe-
renda: vera tamen pietate, & assidua ad
DEVM OPT. MAX. oratione expeten-
da est: qui solus, & vnus politias consti-
tuit, & florentes tuetur: Nanque,

Te penes, alme DEVS, rerum est dis-
ponere summam:

Te duce, ciuilis iussa capeffit ho-
mo.

Vale, illustris vir, cum tota Fuggerana
familia, cõiuge ac sobole generosa: qui per-
pensis animi dotibus, excellens: corporis
bonis, omnibus amabilis: fortune successi-
bus dignus esse videris: meq; tibi, meosq;
commendatos habere digneris. Data
Francofurti ad Mœnum, Calend.
Aprilis, anno reparate salutis humanæ
M. D. LXXXIIII.

Tux Illustri generositati
deuotissimus

Sigismundus Feyerabenus
typographus.

PANEGYRICVS, AD

STEPHANVM I. POLONORVM

regem potentissimum,

CHRISTOPHORI WARSEVICII

Equitis Poloni.

N CREDIBLEM latitiam, STEPHA-
NE rex, quam ex tot, tantisque rebus
præclare abs te gestis omnes concipi-
mus, vix aliquis non dicam verbis
ornare, sed ne enarrare potest. Neq;
enim solum calamitatem nobis de-
traxisti, verum etiam dignitatem auxisti, & noua in-
signia honoris, & adiumenta felicitatis comparasti.
Quo nomine quantum debetur virtuti & fortunæ
tuæ, vtinam mihi esset tantundem eloquentiæ? Quis
enim dubitaret, & admiratione audientium, & vo-
luptate legentium, & eorum qui commemorantur
gratia, nullum mihi dari posse maius argumentum,
præstantiusque dicendi? Sed ego quod tibi deberi
plura video, & quod minus præstare possim, meum
ipse recognosco; eò fugit & reformidat id magis ani-
mus, & in angustum mea redigitur oratio. Dicen-
dum enim est de summi & amplissimi REGIS laudi-
bus, dicendum de tot tantisque rebus gestis & victo-
rijs ipsius, quas, sicuti difficile est explicare omnes, sic

2 PANEGYRICVS C. WARSEVICII

nefas vel aliquas præterire : quo magis summo ingenio & eloquentia opus est, & nihil nisi eximium solertia, excultum diligentia, debet afferri. Verùm dum temeritatis notam cuncti vitamus, ne ingrati animi reprehensionem potius incurramus, audendum aliquid esse puto, & præstare vt si minus disertis & sapientes, at saltem non ingrati videamur. Ac primum verba facienda sunt de causis belli; demum de progressu & cursu ipsius, & cum hostis in inferendis iniurijs libido animiq; impotentia, in omni turpitudinis genere incredibilis luxuria; tum verò summa æquitas in decernendo; considerata tarditas in suscipiendo; admirabilis celeritas & felicitas tua in gerendo bello; & in victoria præclara moderatio, & mansuetudo summatim est exponenda. Quam in re ita me, Rex, geram, ne aut veram detraxisse, aut falsam affixisse laudem tibi videar; & ad accusandum eum hostem descendisse, studio aliquo maledicendi vel calumniandi. Quamquam quod facere alicui videtur non turpe, id mihi factum ab eo referre, cur sit turpissimum, & si in mortuorum laudationibus, nisi simul cum virtutibus notentur & vitia, suspecta est omnis oratio : in commemorandis viuis id fieri (vt mea fert opinio) quanto magis debet: partim vt à turpitudine ad honestatem; ab inhonorata & ingloria vita, ad decus & gloriam auocentur; partim ne cum lauis tantum certare & viuorum vitia dissimulare potius videamur: nisi fortè metus nos impediatur aliquis, qui tamen ingenuis & in libertate hominibus natis, nec mentem opprimere, neq; linguam obstringere debet, quò minus velint rebus sua nomina dare, & vt ille inquit, Scapham scapham appellare.

AD STEPH. I. POL. REGEM.

pellare. Nemini ergo est dubium hoc bellum contra Moschum tuum, voluntate seruum, necessitate iustum, beneficio erga rempub. gratum, fama gloriosum, exitu maxime vtile & salutare extitisse. Etenim cum omnia bella, quæ pro aris & focus, pro patria, pro tuendis finibus, pro conseruandis libertatibus suscipiuntur & geruntur, iusta sunt, tum contra Moschum iustissima; qui non princeps sed tyrannus, non homo sed bellua ex sceleratissimorum flagitiorum colluione conflata, potius diceretur. Legimus olim veteres, inter deos locum Herculi non aliunde tribuisse, nisi quòd contra Diomedem regem Thracum, qui carnibus hospitem equos pascebat, arma sumserat, & in frustra dissectum patibulo affixerat. Legimus Phylantum non alia de causa celebrari, nisi quòd Dryopum regem Apollinis Delphici facinus violare ausum, regno exuerat, illudq; incolendum Melitenisibus præbuerat. Legimus deniq; quos honores, quos hymnos, quos cantus, quas & quales statuas, ijs, qui tyrannos occiderant, homines Græci tribuere consueuerat; vt exstaret ad memoriam posteritatis ara virtutis. At enim Ioanne Basiliade magno Moschorum duce, quis vnquam immanior fuit aut esse potuit? plures ille homines sua manu interfecit quàm alij iusserunt, plura genera mortis alijs attulit, quàm omnes tyranni excogitauerunt. Non Dionysius, non Claudianus, non Nero, non Caligula, non omnes ij quorum aliquando nobilitata est crudelitas, non dicam superiores, sed pares isti fuerunt. Nam quid ego immanitatem, quid ferociam, quid libidines, quid stupra, quid scelera & flagitia ipsius omnia commemorem? Quis ita se & fortunas abdi-

4 PANEGYRICVS C. WARSEVICII

dit, quis domum clausit, quis vitam obsepiuit, quis pudicitiam permuniuit, vt ab istius portenti vi & rabie tuta maneret? Quæ vnquam fuit, est, aut erit barbaria quam non istius deterrima crudelitas superaret? Et erit qui dubitet ad hunc tantum & tam inauditum tyrannum, suæ parricidæ patriæ, hostem ipsius naturæ, expertem omnis humanitatis, prædonem alieni iuris, vindicandum datum & destinatum diuinitus te fuisse. A quo tot & tantis iniurijs & contumelijs prouocatus, quanta moderatione & patientia fueris vsus, quâquam omnibus cognitum & perspectum est, tamen & ego id tacitus præterire nullo modo possum. Summum enim studium, summa fuit cura & sollicitudo tua, vt omnia prius quàm armis cum eo experire, & vt intentatum nihil relinquere viderere, quod ad Christiani sanguinis profusionem vitandam, & ad pacem concordiamq; ex æquo cum eo constituendam, pertineret. Huc tui toties ad eum missi internūcij, huc literæ, huc legationes, huc mandata legatis data, huc postulata semper tendebant. Quibus rebus omnibus profectum est apud eum nihil, & tantum abfuit vt superbus & crudelis hostis, ea moderatione animi, & postulatorum tuorum æquitate, à libidine ad pudorem, ab audacia ad timorem, ab amentia ad rationem auocaretur: quod etiam illa ipsa inflammari libidine, ardere amentia, efferri superbia tantò magis cœpit, & ea quæ ad pacem & mutuum subiectorum tranquillitatem vergere iam cœperant, turpiter nefarieq; violauit. Nam vt illa quæ Sigismundi Augusti temporibus fecit silentio præteream, vt insidiosæ pacis iniecta spe Polociam occupatam, vt legatos regis & reip. nomine ad eum missos,

AD STEPH. I. POL. REGEM. 5

fos, viros graues & præstantes indignissimè tractatos; vt Pernauiam sub Henrico rege, ab eo captâ non commemorem; enimvero ignoratur quàm crudelis & perfidus hostis Moschus ergate fuerit. Cùm enim legatis tuis, ad se veniendi potestatem fecisset, securitatemq; promississet, repête vt Prussicis tumultibus sedandis occupari & longius abesse te intellexit, an Liuoniam prouinciam, sepimentum Lituaniam, sociam reipub. antiquæ pietatis vestigium, Balthici maris præsidium non inuasit, & crudelissimè diripuit? Est autem Liuonia non (vt ipse ait) ipsius hereditaria, sed Marianorum militum, Teutonici ordinis vetus domicilium, quam ante annos quatuor & viginti inter Guilhel mum Furstenbergium ordinis illius principem, & inter Guilhel mum Marchionem Brandenburgicum, & Rigensem archiepiscopum, bello & dissensione orta, cum religione & libertatem simul amisit. Siquidem perfidiam & leuitatem semper manet pœna, & mutatio religionis statum cõmutat libertatis. Quod quomodo euenerit paulo altius repetere me, & auram clementiæ ac benignitatis tuæ ad hunc demissum orationis meæ cursum in altum prouehendum, implorare oportebit. ERAT Liuonia in duas diuisa partes, quarum altera magistratui ecclesiastico, hoc autem est archiepiscopo Rigensi, & quatuor alijs episcopis, magistro Teutonici ordinis altera subiacebat. Itaque cùm antea semper Cruciferorum magistri, archiepiscoporum Rigensium, quibus cùm Rigam primariam Liuoniæ ciuitatem imperio tenebant, & omnium adeò ecclesiarum patrimonio inhiarent; tum verò Furstenbergius Guilhel mum archiepiscopum in arce Cocen-

hausen aperta viinuasit, & captiuum fecit: qui, quoniam Sigismundi Augusti regis Poloniae & magni Ducis Lituaniae cōsobrinus fuerat, & Rigenſium archiepiſcoporum patrociniū ad magnos Lituaniae duces, more maiorum pertinebat, miſſus eſt Gaſparus Lancius à rege internuncius eo nomine in Liouoniam: quem cū Liuones occidiſſent, bellū eſt contra eos motum, & florentiſſimus exercitus ab ipſo Sigismundo Auguſto ductus in expeditionem. Cui cū ſe impares viribus & potētia Liuones animaduertiſſent, pacem repente petere, ſupplicesque fieri omnes ei non dubitauerunt, quam facile interponente ſe pro ijs Ferdinādo Caſare ad Pozuolum obtinuerunt. Huius verò expeditionis contra Liuones exitum, magnus Moſchouiae dux apud ſe admiratus, & eadem ſe praſtare poſſe cōtra Liuones ratus; Derpatenſibus, tanquam viciniōribus, maiorū ſuorum ius in hac parte cauſatus, pecuniam imperat, & niſi ea vel quamprimum ab ijs ſolueretur, cunctae Liouoniae bellum & exitium denunciat. Fit eadere inter Liuones conſultatio; communicantur conſilia; dimittuntur in Moſchouiam legati: qui cū initio (vt ferunt) pecuniam ſe attuliſſe affirmatiſſent, demū verò ad rem cū eſſet ventum, eam non reſoluiſſent, barbarus & immanis hoſtis, tantò magis irritatus, legatis redire iuſſis, cum centum & triginta hominum millibus eos inſecutus eſt, ac ſubitam in Liouoniam irruptionem fecit; yſq; adeò, vt mox Wiſſemburgam & Naruam, deinde verò Derpatum, à cuius ciuitatis epiſcopo in ſpem futurae gratiae adiutus fuiſſe dicitur: tandem & Marienburgam occuparet, & incredibilem captiuorum numerum in Moſchouiam ſecum

cum abduceret. Sic Liuones magnam cladem & vaſtatem à Moſcho paſſi, & in rerum ſuarum deſperationem pene abducti, ad Ferdinandum Caſarem & ante, & tum cū poſt inaugurationē ſuam Francoforti Auguſtae comitia celebraret, legatos mittunt; & tam ab eo quàm à cunctis Romani imperij ordinibus auxilium efflagitāt, & niſi celerrimè auxilium eis feratur, ſub iugum barbari & crudelis hoſtis ſe neceſſariò ituros eſſe, nec aliter facere poſſe teſtantur. Neq; verò Imperatorem tantū, ſed & Danię & Suetiae reges & multos alios principes eo nomine adeunt & implorant. Sed raro fit, vt ij, qui ſua cōmoda & rationes ſpectant, alienis difficultatibus & periculis ſubueniant. Quapropter deſperatis omnium auxilijs, ad Sigismundum Auguſtum Poloniae regem, poſtremò Liuones confugiunt; apud quem cū ſemel & iterū coram, per legatos quàm ſapientiſſime auxilium poſtulatiſſent, cumque & propter Lituaniae vicinum malum atq; incēdium, & propter regis ipſius gloriam & amplitudinem eam Liouoniae prouinciae tutelam vtilem & neceſſariam ei eſſe, ſemperq; fore docuiſſent; tandem in fidem & clientelam recipiuntur, certis pactis & condicionibus, Liouonibus quidem ipſis quam rei aut reipub. commodioribus; quę durarunt certo temporis ſpatio, & Liuones variam & inſtabilem fortunam experti ſunt, mutationemq; rerum ſuarum grauiffimam pertulerunt. At verò Sigismundus Auguſtus rex, cū per annos aliquot maximis ſumtibus Liouoniam defendiſſet, & Ericum eius nominis quartum decimū Sueciae regem, præter omnem expectationem arma cōtra Liuones cepiſſe, & hoſtes deniq; alios eius prouincia auctos eſ-

se cognouisset, pactis prioribus stare nec posse, neq;
debere se dixit. Sed Nicolaum Radiuillum in Olica &
Niesuies ducem ac Palatinum Vilnensem, summæ
auctoritatis & amplitudinis virum, ad Liouones ea de
causa ablegauit; qui in re tanti momēti præstare cūm
nihil posset, illud quidem impetrauit, vt Guilielmus
archiepiscopus & Gotthardus Kethlerus magister,
quem ætate ingrauescente Furstembergus non ita
multo post à Moscho captus, ibidemque mortuus, in
locum suum suffecerat, ad regem se venturos esse,
Vilnam reciperent, & cum Palatini Vilnensis aucto-
ritate, tum verò arce Terues munitissima & Liuoni-
bus infestissima à Nicolao Radiuillo, tum Trocensi,
nunc Vilnensi Palatino, sub Moscho expugnata, ad
eam rem magis adducerentur. His ergo Vilnam ad-
uenientibus, cūm post lōgas & multiplices discepta-
tiones, euidentissimis rationibus declaratum fuisset,
nisi communibus tam Polonorum quàm Lituanor-
um viribus Liuonię defensio susciperetur, à tot tan-
torumq; hostium rabie & interitu non posse eam
prohiberi. Polonorum verò auxilia, nisi deditione,
non Lituaniæ tantūm, verū etiam Poloniæ facta
adduci non posse. Tandem ad extremum, cūm per-
ditis Liuonum rebus nemo succurreret, & vt fortu-
næ suæ præsidia aliunde quærerent, cūm tam Cæsar
ipse, quàm imperium non obscurè annueret, Polo-
niæ Lituaniæq; pariter deditionē fecerunt, & ea pa-
cta cōuenta Grodnæ primūm, deinde verò & Lubli-
ni, in maximistorius regni comitijs, quibus Lituania
cum Polonia est vnita, per legatos suos iureiurando
sanxerunt & confirmauerunt. Ad eum modum ma-
gistri Liuoniæ statu, in ducis Curlandiæ permutato,
huic

huic regno adhæsit, & est associata Liuonia, quę Deo
opt. max. sic permittente, non secus ac sedes quędam
belli & dissidiorum facta, graues subinde & varios
motus, multiplicesq; dominatus experta est, & pecu-
nias quàm maximas exorbuit, & immensis labori-
bus ac periculis regi & defendi necesse habuit, quo-
ad tū, STEPHANE rex, in regem eligerēre. Quem,
vt suprà dixi, Prussicis tumultibus sedandis occupa-
tum, cūm Moschus animaduertisset, Liunioniam quā
spe & cupiditate iam pridem deuorauerat, aperta vi
& crudelitate inuadere non dubitauit. Atque id qui-
dem eò fecit libētius, quò certis auctoribus Germa-
nici magistratus spe & expectatione iniecta, multos
ad defectionem, & res nouas spectare in Liuonia in-
tellexit. Fit enim vt homines spe fallaci & opinione
ducti, sæpe melioribus noua imperia antepo-
nant. Verū posteaquā Moschus grassari in Liuonia cœ-
pit, & nihil minus quàm de Germanico magistratu
cōstituendo cogitare, imò etiam odio Germani no-
minis flagrare, & in sanguine totiusq; Liuoniæ cine-
re exultare. Liouones sanè facti mox pœnituit. At ve-
rò hostis nihil prius habuit quàm vt sine vlla sexus,
ætatis & conditionis differentia, tot hominum mil-
lia immanissimè trucidaret, & inauditam crudelita-
tem atq; tyrannidem suam in Liuonia passim & vbi-
que exerceret. Iam verò legatis tuis ad eum venien-
tibus, quàm superbus, quàm contumax fuerit, quàm
multa arrogauer de se, quàm leuiter de alijs coram
eis dixerit, longum esset commemorare. Principiò
genus suum explicare est orsus, & à Prussō quodam
nunquam aliàs lecto vel audito, quem Octauij Cæ-
saris fratrem, & se ab eo progeniem quartam deci-

nam dixit esse, originē suam deriuauit. Quem cum in Prussia & Liuania ciuitates multas exadificasse affirmasset, in aliquot huius reip. prouincias ius se habere asseruit. Neq; verò hac & tanta verborū vanitate cōtentus fuit, verum etiam apertam vim & crudelitatem statim adhibuit. Nam cum legati tui in ijs pacificationis literis, quas Moscho dederant, nullam mentionē Liuoniæ facerent, totā Liuoniam & Curlandiam vsq; ad fines Prusię sibi reddi cōfestim ille postulauit; & nō ad similitudinē literarū legatorum tuorum, sed ad arbitrium suum perscriptas literas superbē & minaciter eis obstruxit: tandem verò legationem, qua illas pactas, ne dicam coactas formulas, infirmare, quā cōfirmare potius voluerat, in Poloniam amandauit. At enim nihil incōsideratius committitur, nihil periculosius suscipitur, nihil difficilius peragitur, quā legatio. Cum enim legati Moschi legationē exponere suam secus nollent, nisi detecto capite, & in pedes erectus, de tyranni valetudine tu prius interrogares. Postquā id negatum, & legationem vt exponerent suam imperatum eis fuisset, ira perciti & indignati, nō modò nō perfecta, sed ne quidem affecta legatione Cracouia exire, & ad Moschū sese referre maluerūt. Qui immisso in Liuoniā exercitu, Vendenā principū Teutonici ordinis olim domicilium, præter tuam & omnium opinionē oppugnabat. Quod cum per insignē faceret iniuriam, effectū est præpotentis Dei ope & benignitate, & tua, tuorumq; ducū felicitate, Rex, vt ille exercitus ipse tam magnus, paruis à tuis copijs, Sueticis cum auxiliis cōiunctis, Andrea Sapīha, nobili & egregio duce profigeret, & amplius viginti tormēta bellica prægrandia,

dia, & admirabilis artificij, tuam in potestate peruenirent. Ita tu demum, cum bello vniuersa arderet Liuania, & de quiete sua sollicita esset Lituania, cōsumtis tot studiis & laboribus tuis, quæ cum magno Moschouia duce in cōstituenda pace frustra susceperas: habito Grodnę cōuentu, & amplissimis Lituanorum auxiliis imperatis, non tua tuorumque te cōtra eum amplius defendere, sed armis hostē aggredi apud te constituisti, cum iam illud bellum omnibus omnium ordinum sententiis, Warsauiensibus comitijs antē decretum, & grandi tributo imperato, ad exteras etiam gētes & nationes perlatū fuisset: quod antequā gereres, Wenceslaum Lopatinscium cum literis, quibus causas & rationes suscepti contra Moschum belli explicabas, in Moschouiam ad eū dimisisti, demū verò grauē & maturā consultationem cum Senatu alijsq; militarib. viris inire placuit, quoniam armorū tuorū vim conuertere potissimū deberes. Quo loco, multa te in vtramq; partē versare animo, & mentis oculis collustrare oportuit, vt ea quæ cōtra eum hostem eras gesturus, non tam impetu & fortuna, quā consilio & prudētia gessisse magis viderere. Est enim patēfacto aditu & vestibulo, feliciores dimidio, & bella gerunt armis & cōsilio. Erat fateor nō nemo, qui, relictis arcium & munitiōū oppugnationib. in ipsa veluti penetralia hostilis ditiōis phiscij operēpretiū iudicabat: ppter ea quod exercitui tuo à prelij & dimicatiōis fortuna, quā ille vitaret, periculū esset nullū, & cum oīs bellorū gerēdorū ratio, pgressū habeat arduū, tū verò arces & munitiōnes capere esset, fuissetq; semp difficillimum; adeoq; Polonis & Lituanis maximē, quorum nō perquē in

expugnandis munitionibus, quàm in vincendis prælio hostibus, aliàs viguisset industria: & deniq; quod ijs, qui nouis imperijs studerent, eumq; tyrannum è medio tolli inprimis cuperent, aduētantis exercitus fama, animum & quasi anſam præbitum iri videretur. Polocia verò, quæ oppugnanda ante alias arces ſeſe offerret, manu & natura munitiſſima, & omni apparatu belli inſtructiſſima, vel diuturnā obſidionem ferre poſſet. Atq; hæc quidem cùm eſſent per ſe magna, tum illud longè maius atq; grauius, quòd Polocia magno Ducatui Lituaniæ, atq; adeò ipſi Vilnæ, nulla alia firmiore munitione interiecta, periculoſiſſimè impenderet; ex qua dum in alijs remotioribus regni partibus verſaris, non modò affligendæ Lituaniæ; verùm etiam diripiendæ Vilnæ, poteſtatem eſſet hoſtis habiturus. Et cùm non modò rerum recuperandarū communis rei pub. cauſſa, ſed quoad eius fieri longiſſimè poſſet, remouendi hoſtis gratia bellum illud ſuſciperetur; haud abs re videbatur fore expeditionibus bellicis, propinquiorem ſedem aliquam & quaſi officinam comparare, ex qua integri & recētes milites, in hoſtile ſolum penitus ducerentur, & inſtrumenta impedimenta; belli ad res cum maiori celeritate & felicitate gerendas, transportarentur. Poſtremò, Polocia (qua munitiorem arcem hoſtis non haberet) expugnata, Moſchos, de alijs retinendis diffidere; tuos verò ſpem concipere oportere: tantumq; abeſſe, vt id, quod locus ille permunitus diceretur, tibi, tuiſq; deberet adeò terrori eſſe, vt etiam in primis in tanto militum ardore, oppugnandus videretur; & vel hæc reliqua gloria capiendarum expugnandarumq; arcium, Polono & Lituanò nomini,

mini, duce & auſpice te, adiungenda: præſertim cùm munitiones à tergo relinquere nullis vnquam bellis geſtis, fuerit obſeruatum; & commeatu, milite, auxilijs, receptu deniq; ipſo vltro ſe excludere, admodum ſit inconfultum. Hæc cùm viſiſſet ſententia, extrema Iulij die, Vilna ſuirunreſt itum ad luſtrandas percenſendasq; copias. Deinde per Hlubokie & Poſtaui, Dziſnam, ac demū & Polociam. Quo in itinere quantam & quàm incredibilem difficultatem, quantam viarum aſperitatem expertus ſis, quantum incommodorum moleſtiarumq; pertuleris, non facile dicendo explicari poteſt; & properat mea ad ipſam oppugnationem oratio, quæ, qualis, & quàm ardua fuerit, vix alicui qui rem oculis non ſubiecit eſſet credibile. Fuit certè talis vt & propter deſenſorum fortitudinem, & propter loci naturam, & propter artem apparatusq; belli, & propter iniurias ac tempeſtates ipſius cæli, cum difficillimis arcum opugnationibus poſſit non ita merito comparari. Et enim cùm aliàs ſemper, tum eo maximè tempore, palam omnibus fieri Deus opt. max. voluit, & ab eo cunctas peti & ad eum ſolùm referri debere victorias. Ac per multos continuos dies tantū pluuiarum cælitus demiſit, vt & militum operæ impediri, & ducum industria languere & vis ipſa parum aut nihil proficere videretur: Eo accedebat ſumma præſidiariorum cum incredibili mortis contemptu, in defendenda arce obſtinatio; vſq; eo, vt non manifeſti interitus metus, ad aliquam vel minimā animi conſternationem; non ſublata auxiliorum ſpes ad deſperationem, non deniq; regiæ clementiæ & manſuetudinis fiducia, ad deditionem eos adduceret. Con-

stabat exercitus tuus, ex tribus quatuorve nationibus, eratque & viris, & armis, & equis, & omni apparatu ornatusque belli instructissimus. Est autem opinio, quo inter se plures nationes coeunt, eò virtutis emulationem, in eis magis excitari. Sed & Polonorum virtus, & Lituanorum celeritas, & Vngarorum audacia, & Germanorum constantia sui dissimiles fieri iam quodammodo coeperant; & cum hostium peruvicia, tum tempestatum iniuria, expugnandæ arcis rationes omnes maximè retardabat. Quibus in angustijs angoribusque animi, cum diu multumque esset versatus, tandem Augusti dies nona & vigesima, simul cum serenitate initia etiam attulit victoriæ, non magna adeò Christiani sanguinis profusione, & exiguo tuorum interitu parte, summa verò moderationis tuæ laude & admiratione, quæ talis atque tanta fuerat, quòd hostis ipsius præfecti, & perquam plurimi milites, tua vexilla sequi, & tuæ dextræ non modò in prælijs, verum etiam in servandis promissis firmissimè se committere non dubitauerunt. Erat porrò eiusdem hostis vicina Polociæ arx, Socolum nuncupata, cui præter vetus præsidium ei arci impositum, inerant sex millia militum, ex ipsis Prætorianis magni Ducis, selectissimorum. Hanc tu, si non expugnatam relinqueres, nec ex belli suscepti consilio, neque ex dignitate tua, neque ex rei abs te gestæ fortuna, futurum iudicavisti. Itaque misso ad eam Nicolao Mielecio Podoliæ Palatino, & summo copiarum Polonicarum præfecto, viro præstanti virtute, ingenio & felicitate prædito, tam citò, tamque facile in potestatem tuam eam redegisti, vt arx incendio subito orto conflagrassè; hostium ultra quatuor

quatuor millia cæsa fuisse vna die memorentur. Iam interea Sythno, Crasno, & Touroulia, hostiles munitiones tres, tuis à militibus occupatæ erant. Iam Philo Emite capitaneus Orschanensis in magni Ducis Moschouiaë ditiones, longius excurrerat, & duobus millibus hostilium pagorum incensis, Smolensci que suburbijs ambustis, totam illam regionem quoque versus depopularus fuerat. Iam Constantinus Ostrogiaë dux, cum Michaele Visnieuicio, Braczlauienti Castellano, & Ianusio filio, Borysthenem transgressus, & in hostilem ditionem turmis Tartarorum aliquot missis, longè lateque omnia peruastarat, & usque ad Starodubum Radohostiam, & Podczepouiam, populationibus prolatis, ingenti cum præda domum redierat. Iam denique armorum tuorum, non dicam fama, sed terror vniuersam Moschouiam sic peruaserat, vt non ex rumore bellum, sed ex clade nuntium Moschus expectaret. Restabat Susla, quæ quoniam in medio captarum erat posita, eam quoque breui esse futuram tuam, haud vana coniectura prædixisti, eiusque deditione Possesse, nuntium, Vilnam antequam attigisses, accepisti. Ad eum modum hostilibus arcibus sex occupatis, nec mulco post duabus etiam alijs Nieszerda, & Coziani captis, & multis hostium millibus occisis, neque adeò multis ex tuis desideratis, cum anni tempus alienum à gerendo bello te excluderet, Vilnam es reuersus, & bello quod media hieme apparatus, ineunte æstate susceptum, exacta confectum, dici potest; tuis te amabilem, hostibus formidabilem, exteris gentibus nationibusque admirabilem reddidisti.

Erat tum cum hæc gereres magnus Dux ad Pleſco-
uiam, quæ olim libera, sub imperium nunc eius ces-
ſit, & arcium oppugnationem, militumque ſuorum
cædem à longe audiebat: & vt tyranni natura ſuper-
bi & timidi ſunt, vtque in proſpera fortuna ſuperbos
& cõtumaces, in aduerſa humiles & abiectos ſe adeo
præſtant, cum Lopatiſcium internuncium tuum
in itinere detinuiſſet, capta demum Polocia, ad ſe
eum accerſiuit, & humanius multo habuit. Tandem
verò conſiliarios ſuos (ſi conſiliarij & non mancipia
ipſius dici potius debent) ad ſenatores tuos, per Lo-
patiſcium mittere literas voluit, quibus illi vt ad pa-
cem & concordiam hortarentur te impenſiſſime
flagitabant. Quorum tu poſtulatſi intellectiſti, ad co-
mitia quæ iam pridem indixeras, Warſauiam profe-
ctus es, & interim dum iter facis, Grodneq; ſubiſtiſti,
Gaſparum Bekeſchium ex maximo & diuturno la-
bore, quem in expugnanda Polocia ſuſceperat, re-
pentino morbo correptum, virum admirabili inge-
nio, & rerum uſu præſtantem amiſiſti. At verò War-
ſchauiam poſtquam eſſet ventum, & res in delibe-
rationem poſita, vtrum bellum proſequi, an ſecus
præſtaret: mirum eſt quàm variè & multiplices ſen-
tentiarum, non modò ordinum, ſed hominum fuerint.
Docebat nomine tuo Ioãnes Zamoſcius, regni can-
cellarius, quid ea victoria fructus, quid gloriæ, quid
emolumenti reipub. attuliſſet, & quo eſt ingenio,
facultateq; dicendi, ad proſequendum eum felicita-
tis & laudis communis curſum vniuerſos hortaba-
tur. Moſchum eum eſſe, qui Cazonios & Altracanos
Tartaros ſub imperium ſuum ſubiugaliſſet: qui Se-
lymi Turcarum imperatoris per magnum exerci-
tum

tum decennio ante, aut paulo amplius diſſipaliſſet: qui
Sueuos, qui Liouones, qui Tartaros ſæpius fugaliſſet at-
que proſigaliſſet. Hæc omnia ornamenta illi eſſe ad-
empta, & nobis haud dubiè reſtituta: ſimulque & ex-
pugnandarum arcium, qua antea carebamus, glo-
riam, vel hac ſola expeditione cõparatam. Polociam
totius propugnaculum Lituaniæ, matrem negocia-
torum, receptaculum fortiſſimorum militum, pa-
triam fideliffimorum ciuium, perfido hoſti ereptam,
& in priſtinam poſitam libertatem. Sed eſt huius ſæ-
culi labes quædam & veluti macula, vt præſentibus
nequaquam ſaciari, & ſemper requirere aliquid, ſi-
tirezq; nouitates homines magis videantur. Sic enim
præclare abs te geſtiſti & conſectiſti rebus, aderat ni-
hilominus inuidia comes fortunæ, & virtutis perpe-
tua; multiq; vt à bello deſiſteretur, & pax atq; tran-
quillitas reipub. potius reſtitueretur, non tam ipſius
câuſa reipub. quàm priuata neſcio qua cupiditate
ducti videri volebant auctores. Rem cum eo hoſte
aiebant eſſe, qui in vaſtiſ & remotiſſimis regionibus
habicaret, & prælii ac dimicationis fortunam nunquã
eſſet experturus, & bellum trahendo, aduentitium
exercitum facile victurus, & in anguſtias redacturus.
Fortunam vagam eſſe volubilemque deam, quam,
ne ſedes mutet reuerenter habere, & preſſiſ mani-
bus tenere oportere. Multorum principum caſum
ad miſericordiam, & ferendam illis opem excitaiſſe
quàm plurimos, & vnam eſſe victis ad ſalutem viam,
omnem ſpem ſalutis & incolumitatis amittere, & in
armis atque dextris eam collocare, neque temere à
prudentiſſimis bellatoribus, fugienti hoſti aureum
pontem ſternendum eſſe ſermonibus uſurpari. Po-

stremò in tanta caritate annonæ, sterilitatēque agrorum, bellum sustineri amplius non posse, & in aliud tempus magis opportunum differri potius debere; nedum aliena querimus, nostra exinanire & pessumdare videamur. Litvania & Russia nihil esse miserius, quæ à viginti amplius continuis annis, tot bellorum calamitates pertulisset. Sufficere hostem esse longius reiectum, & ut timeat nihilq; in posterum eiusmodi audeat coercitum: belli immensum esse pabulum, & eius neruo pecunia, hostem magis abundare. Summam subditorum illius obediendi promittitudinem esse, eos denique arces & munitiones, præ omnibus alijs gentibus & nationibus fortiter tueri & defendere cōsueuisse; nec aliquid esse sperandum minus, quàm ut proditorum & trāsugatum opera, in hoc bello adiuuemur: propterea quod ut non diuturnus esset magister officij metus: ita coniugum & liberorum carissima pignora, quæ omnium subiectorum ipsius, cum vel minima belli suspicio increbruit, in Tyranni manu restricta & inclusa tenerentur. Atque hæc quidem eorum, quibus aut non geri, aut differre bellum placebat, sententia opinioque fuerat. Verum enimvero maior & potior hominum pars ijs argumentis & rationibus ad suadendum bellum, & persequendam victoriam ducebatur. Primum, quod veteri maiorum suorum exemplo & instituto, magnis Moschouia Dux cum Poloniæ regibus, per magna verborum & fidei vanitate perpetuò laboraret, nec aliquid nisi coactus faceret: & promissis suis credi facillè non debere, plurimis & euidentissimis rationibus iam pridem demonstrasset. Hic inducias eas quas postularet non aliò pertinere,

nere, nisi ut arcibus & munitionibus suis ad omnem obsidionis vim erectis & cōfirmatis demum in longioribus regni partibus, occupato rege, Liunioniam diripiat, & arcibus ciuitatibusque, quas in ea habet securè potiatur: Liunionibus verò socijs & clientibus reipub. deesse, qui fidem & auxilium nostrum perpetuò implorarent, videri indignissimum, simul & periculosissimum. Siquidem vna alteram inuitaret iniuria, & cum incommodis ijs quæ facta sunt, tum verò illis, quæ inferi ei possunt, prudens quisque & cordatus homo maxime moueatur. Iamque eos qui vincunt, & cur, aut quomodo vicerint non intelligunt, vinci que rursus ab hoste seturpiter paterentur, indignos haberi, quibus Deus opt. max. aliquid opis & benignitatis suæ largiatur, & quorum calamitate ac exitio, ad misericordiam aliquis moueatur. Moschum ferum & crudelem hostem, satis superque esse, etiam si verbis quàm re ipsa Christianum magis se profiteatur. Hunc si non Christiano, at certè Romano nomini infestissimum, & eum qui loco & occasione nacta inimico pepercisset, esse, fuisseque semper imprudentissimum. Dandam ergo operam, ut non tã de continuando & prosequendo contra eum bello, quàm de continuandi & prosequendi rationibus, haberentur consilia. Etenim non modò bello, sed vel belli metu ac suspitione affligi rempublicam, nemo sanus in dubium vocat. Tibutum & priuatarum rerum iacturam, grauem futuram nunquam, cuius esset merces, spes gloriæ & immortalitatis sempiterna, & quam ut pluias & tempestates splendor & serenitas; sic tranquillitas & otium & voluptas peracto bello, sequeretur. Pecunia

niam denique neruum belli dici quàm esse potius existimandum, & ex Alexandro Magno contra Darium, aut ex Romanis contra Græcos, exemplum documentumque capiendum. His in vtramque partem sententijs cum diu multumque disputatum, & bellum tandem esset decretum, tu, quæ tua prudentia, & in gerendis rebus cura & sollicitudo est, protinus illud apparare, tu militem conscribere, tu arma, tu commeatus disquirere cœpisti. Erat autem superioris belli, non admodum grata & iucunda omnibus memoria. Sic enim sit vt admirari quàm tractare arma sit longè facilius, & cum domi, tum militia multa experiri & perferre miseros mortales oporteat. Itaque præteritarum rerum recordatione vix parem, ne dicam superiorem anni proximi exercitum collecturum essete aliquis iudicabat: quas tu difficultates & hominum opiniones omnes, addo etiam fraudes & prodiones in te, & in reipub. factas, ita omnino peruicisti, vt diuina ope & benignitate fretus, ad expeditionem eam quam susceperas, expeditus ires, & nulla cuiusquam fraude aut machinatione retardatus viderere. Iam Moschus cum aperta viminus posset, arte & cuniculis fortunam tuam subuere volebat, & suis ad te non tam oratoribus quàm exploratoribus subinde dimissis, quorundam animos ad prodicionem spe & præcio sollicitabat. Et cum multo antè id fecisset, tum verò per Nasczekinum quendam suum internuncium longè diligentius fecit. Qui vt erat mente non obtusa præditus, Gregorium Oscikum, furem audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ nefariè molientem, quo cum clandestina haberet consilia, reperit, & cum

& cum legatos pacificationis gratia ad Moschum vt mitteres frustra postulasset, literis & responsione statim accepta, denuo audientiam abste petijt, ac insequenti die Vilna ne discederes, vtq; legatos sui principis præstolare, postulauit. Fuit id admirationi omnibus, vt meritò esse potuit, venia discedendi accepta internuncium hostis ad te redire, & noua mandata exponere, omniaque hæc technarum & fallaciarum plena, & extrahendi temporis causa comparata videbantur. Quæ tu nihil magis quàm ferèda dissimulantissimè, & Nasczekinum speculatoris quàm oratoris partibus potius fungentem, sine vlla acerbitate dimittendum, & vel hosti ipsi tempus aliquod certum assignandum, quo legatos ad te pacis gratia, si vellet mitteret, & interim metueret, abs te nihil iudicauisti. At Oscikum tanquam putidum aliquod & sanguine, hoc est, dilectione patriæ carens membrum, cum nec inficiandi ratio, neque defendendi facultas amplius ei esset, instante senatu, iubentibus legibus, clamante patria, iustitia socia, vindice pœna è medio sustulisti. Atque ita demum rebus omnibus quæ ad hanc tantam expeditionem pertinebant maturè & diligenter prouisis, teque & tuis Deo opt. max. suppliciter commendatis, & à Gregorio XIII. pont. max. per Paulum Vchanium eximia industria & animo virum, sacro enſe & galea accepta, quindecima Iulij die Vilna egressus es, & Wczafnikos versus, milliaribus quinquaginta inde distantes, ubi copiarum omnes tuarum debuerant confluxisse, per Minskò, & Borissouo, respectans identidem, & operiens alios lentis itineribus contendisti. Quo vt peruentum erat, habita est deliberatio, quonam belligeran-

di institutum tuum, vim suam & potestatem exere-
re ante omnia deberet; & vt improuisum nisi esset,
antequam magni Ducis fines & ditiones attingeres.
Neque id iniuria. Cùm enim in omnibus alijs rebus,
tum maximè in ijs, quæ ferro peraguntur, nefas est
dicere, non putaram. Volabat iam pridem fama, te
ad oppugnandum Smolenscum, sicuti superiori an-
no ad Polociam profecturum; quòd ea via tormen-
ta bellica secundo flumine Caspla, ad aliquot saltem
à Smolensko milliaria vehi possent: & quod æquum
magis esset, recuperare Smolenskum, quod antea
erat Lituanorum, quàm appetere alienum, si quid
aliud esset quod dici deberet tuū, tenebris antiqui-
tatis admodum esse inuolutum, & quod ibi hostem
quarere, multò esset melius, vbi & munitionem ex-
truxisse (qua expugnata omnia essent peruia) & exer-
citus collegisse quàm maximum diceretur. Neque
verò Smolensko Moscho ademta, Seneriensẽm di-
tionem vniuersam, potestatis tuæ esse futuram ali-
quis dubitaret; & hostem ea capta animum vel ma-
ximè desponsurum omnes crederent, cùm eius ti-
tulo inter alios se insignire, & illam arcem, tanquam
propugnaculi loco suarum ditionum habere videretur.
Sed enim in consilijs bellicis prima & maxima
virtus est silentium. Iam enim augurantibus sic de te
cunctis, & ipso Moscho, Smolenscum oppugnatum
ne ires, vehementius suspicante, tu Magnam Lukam
versus ingressus es iter, quod & senatorum penè o-
mnium magna esset eam ad rem consensio, & pro-
uincia Liuania atque adeò Lituaniæ, si diuertere
bellum hostis veller defendendæ ratio, & vel mini-
ma in eam partem Moschi suspicio, ita suaderet, &
quod

quod credibile maximè esset, hostem eò, quòd exer-
citus iturum coniecturam faceret, deiectis robori-
bus, alijsque artibus omnem aditum præclusisse, aut
impediturum certè esse: & quod parum interesset,
tuum ne quod hostis possedisset, an hostile aggredere-
rere; & quod denique Magnæ Lucæ agris & regione
esset ferax, & opimum magis in tota Moschouia ni-
hil, ad quam defendendam hostis venturus, & quod
in votis maximè omnium fuerat, prælij fortunam
tecum experturus, ab ipso Seremeto captiuo tuo,
qui apud eum exercitus ductasset, omnibusque alijs
diceretur. Neque verò vlla in re est lubricum & fal-
lax magis, quàm de futuris euentibus iudicium. At-
tamen non tam consilia felici exitu comprobata de-
lectare, quàm veritas in disputatione limata erudire
nos conluevit. Stante ergo sententia, vt Magnæ Lu-
cæ oppugnatio potissimum institueretur, lustratis
veteranorum militum ad Lukomlam copijs & Ge-
orgio Farensbeko, egregio & militari viro, regis Da-
niæ Marschalco, cum certa equitum Germanorum
manu eò loci veniente: itum est primū Vitepscum,
vbi Lituanorum copiarum ornatissimæ obuiam tibi sunt
progressæ: demum Surasum, apud quam arcem tan-
quam in confinio hostilis ditionis positam, rapidissi-
mum & maximum flumen, Dhuna, stratis pontib.
superandum erat. Tu interea Ioannem Zamoscium
regni cancellarium, summi animi & consilij virū, ad
expugnandū Vielisum Vitepsko dimisisti. Distabat
illud 16. à Vitepsko mill. & vniuersę eius regionis cer-
uicibus, impositum, ac natura & arte permunitum,
à forti etiam præsidio hostili tenebatur. Quā ille ar-
cem vt hosti carissimā ita Russiæ infestissimā, tor-

mentis ad motis, diebus quàm paucissimis per dediti-
 onem cepit, & quasi à dextro latere, tibi, & tuis co-
 pijs excubiarum loco factus, Magnam Lukam con-
 tendit. Tu ipse Vsuatum profectus es, & eam magni
 Ducis munitionem, Lituaniæ ademptam, ac Olgerdi
 magni Ducis Lituanoꝝ olim sedem, Nicolao Radi-
 uilo, amplitudine familiæ, & rebus gestis clarissimo
 imperatore, cum alijs senatoribus & nobilitate Li-
 tuanica, eorumque voluntarijs & præstantibus copijs
 præmissis, potestatis tuæ effecisti. Mittere tum hostis
 ad te literas, & internuncios, & dimissæ iam pridem
 legationis spe distinere te, & ab itinere cæpto, te
 trahere instituit; & suis adeò literis illis iussit
 versus Davidis, quibus à profusione Christiani san-
 guinis homo videlicet patiens & moderatus te de-
 hortatur. Tu mihi his mouebare, eius artibus & fal-
 lacijs, sed quasi ex composito, & veluti quadam lite
 damni & iniuriæ cõtestata, cum ad VI. Augusti diem,
 sicuti per Nasczekinum assignaras oratores, Moschi
 non venissent, insequenti die Vielisum possedisti, &
 breui post Vsuatum, die eiusdem mensis sextadeci-
 ma, cum neque tunc ut literis suis denuo missis pollice-
 batur, legati ipsius aduenissent per deditiõem acce-
 pisti: dimissis omnibus cum fortunis & facultatibus
 qui in præsidio fuerant, saluis, quòd hac clementiæ &
 mansuetudinis tuæ fama alios quoque ad deditiõem,
 faciliores esse futuros iudicares. Sed in barbaris & in-
 feruiture hominibus natis, seueritas quàm placabili-
 tas, multò magis potest. Iam verò dū Surazo, Vsuia-
 tum, & inde Magnam Lukam proficiscebâre, quot
 & quanta incommoda ferre, & quantas viarum ac
 siluarum difficultates superare fuerit te necesse (quam-
 quam

quam secuta molestiarum recordatio habet aliquan-
 do voluptatem) longum esset percerere. Summa
 quod ego quidem sciam fuerunt incõmoda omnia,
 immensa itineris longitudo, silvarum densitas tan-
 ta, per quam via aperiri ferro vix poterat, paludes &
 torrentes transitu difficiles, regiones ob vastitatem
 superatu incredibiles, ita, ut hæc expeditio tua, cum
 longissimis & difficillimis omnium regum & ætatum
 expeditionibus iure ac meritò conferatur. Nõ Tur-
 cæ in Persidem, non Hispanorum ex vltimis Hispa-
 niæ oris, in Germaniæ inferioris prouincias, non illa
 in Syriam quingentos ante annos Christianorum
 expeditio, longior & difficilior fuerat, non denique
 Christianorum regum & principum alius post Vi-
 toudum, sua contra Moschum arma longius protu-
 lerat. Interea rerum Moschouitica illa tandiu expe-
 ctata superuenit legatio, verbis & barbaro fastu
 quàm rebus magis instructa, cuius ego ineptias si
 percerere vellem, dies ipsa me deficeret. Principiò
 negabant legati se madata sui principis expositu-
 ros, nisi tu etiam ab oppugnanda arce prius recederes,
 teque in Lituaniam referres; id cum nec licere, neque
 decere ut postulabant, responsum eis fuisset, in ten-
 toria sua se receperunt, tanquam in viam planè se da-
 turi. Demum verò, cum dies aliquot silentio transe-
 gissent, & ardere arcem ex rumore accepissent, au-
 dientiam repente postulant, & legationem expo-
 situros se esse pollicentur. Iam dubitabat nemo, Mo-
 schos illos non tam oratores quàm licitatores cense-
 ri potius debere, & sui dissimiles non esse futuros,
 quò minus plaustra verborum tantum afferant, &
 ad extrahendum tempus disquirant tendiculas. Sed

tamen, ne vel in hac parte desiderasse aliquid iure viderentur, denuo ad te honorificè (vt semper alias) deducuntur. Fit summum silentium, adest maxima frequentia virorum præstantissimorum, simul verò & illius (si dijs placet) orationis eorum, & tormentorum ad arcem tuorum exauditur sonus. Tum illi nō tam ea quæ ad pacem spectarent, sed quæ animum tuum magis irritarent proferunt: longa serie Principis sui ad te legationes, & rursus ad illum tuas commemorant: damna & iniurias abs te ei factas exaggerant: & nequid tale in posterum fiat, postulant: & omnem iracundiam siue indignationem principem suum, deposuisse erga te testantur, quod etiam si fecus fuisset, & ipse legatorum loco venisset, tu ferre non inuitus poteras. Est porrò in more positum & consuetudine Moschorum, vt cū primā quasi partem legationis suæ absoluerint, reliquum exponant senatus, & de fœderibus conditionibusq; pacis cum ijs tractent. Disceditur ergo ex tuo, in aliud tentorium; assident legatis consiliarij; sit de conditionibus disceptatio, quæ erant perquam ridiculæ, nempe Polociam & alias captas per te arces, vt Moscho restitueres, fœdus perpetuum cum eo (si placeret) iceres, & id genus alia. Quæ cū eis non successisset, mox aliam ingrediuntur viam: neque renunt vt Polociam habeas, & in Liuania arces eas, quæ ab ipsius perfidia tibi erant relictæ retineas, vt quæ arce Iezierzyscze & Vsuiata iam possessa pro captiuis illius, potiare. Mouere ista stomachum poterant, & oratores vel licitatores illos potius, tot tantisq; cum ineprijs in conspectum tuum admitti amplius videbatur indignissimum: tu tamen nec publicè neque priua-

priuatim, ne verbo quidem vllò violari eos permisiisti: sed cū dicerent te habere in mandatis, vt si quæ essent, de quibus conuenire tecum minus posset, per literas vel internuncium, ad magnum Ducem referrent: cum illorum tuum etiam internuncium in Moschouiam dimisisti, ad magnum Ducem literis datis, quibus perpetuam voluntatem tuam ergo Christianam reipub. declarare, & te pacis atque tranquillitatis custodem esse significare voluisti. Interim die ac noctu arcis durabat oppugnatio, & vix vnius diei itinere aberant internuncij, cū magnitudinem ignis conspicati, captam iam arcem esse facilè iudicauerunt. Erat ea in aperto campo, & post tantam siluarum magnitudinem in amœna quadam planicie posita, in quam exulta per ipsos in hostes, prægrandi & pulchrè extructa ciuitate magnus sese ciuium & agrestium numerus intulerat. Fit ergo ea qua capitur die cedes quàm maxima, vix cum aliquo sexus vel ætatis vel etiam conditionis alicuius discrimine, & quamquam pueris & fœminis, & viris adultis aliquibus vita fuerit seruata, tamen maxima hostium pars furore militari & impetu cadit. Præfecti arcis quos Palatinos vulgò dicunt, in munitiones cancellarij captiui deducuntur. Vieiko, qui tanquam præses & custos omnium, nuper missus à Moscho fuerat, homo nequissimus & administer voluptatum, tyrannidisque ipsius trucidatur; omnia denique fletu, eiulatu & cadibus complentur. Admonueras eos tu, vt regis clementiæ fidere, quæ nulli vnquam defuisset, quàm supremum diei exitum expectare potius vellent: sed nihil est spe vitæ maius, & nihil fallacius, quæ si vix destituit morientes, quid

destituat armis pro victoria contententes? Quo loco venit mihi in mentem diei illius quo tu electo castrorum loco cum vniuersis copijs tuis sub arcem descendisti. Præibant tot equitum hastatorum milia instructis ordinibus, sequebantur selectissimi pedites suis agminibus, ingenserat equorum fremitus, splendorque armorum, & tubarum sonus, tot arcium & pugnarum victrices bombardæ, & infinita curruum, quadrigarum, & impedimentorum milia, terga claudebant: omnes denique copiarum, viris, equis, armis, gemmis, auro & argento ornata, & terris quodammodo graues, suis inauratis & pictis vexillis distinctæ spectabantur: sic vt terra mugire, torrentes sisti, montes & arbores gestire præ admiratione earum viderentur. Quas lumnum arcis excipit silentium, quale aut deditiois spem facere, aut vero hostium in extremis difficultatibus & periculis perferendis obfirmatum animum prænunciare consuevit. Qui certè talis ac tantus exstitit, vt haud scio an obstinatio hostium admiratione, an verò peditum tuorum, maximeque Vngarorum veteranorum virtus prædicatione digna magis fuerit: quorum fortitudo in periculis, labor in operibus, patientia in laboribus, industria in aggrediendo, constantia in persequendo hoste, maxima enituit. Quos utiq; crudelitatis & immanitatis damnari ab aliquibus audio: nec verò & ipse illius diei victoriam secus terminari potuisse & debuisse existimo, & illud certè contendo omnes eos qui interfecti sunt, furore Martis occidisse, non ira tuæ victoriæ: & Vngaros dignos esse laudem magis quam conuitio. Qui cum à ducentis penè annis, cōtra Turcas Christiani nominis hostes bella gesse-

ferint, tamen non modò supersint aliqui, sed in his tam longinquis regionibus militent, & pro principis sui, atque huius reipub. gloria à Danubio, à Tibisco, à Saua, à Draua, à Marosia procul, vix non ad Mæotidem lacum, & in vltimas Aquilonis latebras, armorum suorum vim, terroremque extendant. Nō Vngari crudeles sed perfidi Moschi, non illi feroces, sed isti ingrati & immemores beneficiorum sunt censendi. Quod enim est maius beneficium quàm huius lucis vsuram alicui dare? vita & facultatibus cum iure & meritò possis non eum priuare? At Moschos ista expertos esse omnia nemo est qui negare possit. Vita est ijs data, non latronum more, sed victoriæ lege: non sicuti quidā structis insidijs gloriantur, vitam se dedisse ijs quibus nō ademerint, sed iuste ac legitime bello denūciato & suscepto, & eo iure habito, quod diuina Nemesis armis & victori datur. Facultates postremo eorum sunt ijs restitutæ, si eorum & non tyranni debent potius appellari. Testis est eius rei Polocia, testis Susla, testis Vielizium, testis Vsuatium, ex quibus arcibus ij qui in præsidio erant cuncti dimissi sunt, & quò volebant cum liberis, coniugibus fortunisque suis turò sese receperunt. Agè porrò, quid est minus hominis quàm ingratū esse beneficiorum, etiam minimorum? Aliter enim exsoluitur gratia, & aliter pecunia. Pecuniam qui retinet non dissoluit, qui reddidit, non habet: gratiam & qui retulit habet, & qui habet dissoluit. At verò in Moschis tam ingrati significatio animi, tam immemor mens beneficij, tam nulla ratio humanitatis & officij deprehensa est quam vix credi potest. Siquidem ij quos dimittere placuit non solū Lucam ingressi sunt, sed

hortatores etiam auctoresque ad obstinationem alij fuerunt. Qui tamen omnes sic dederunt manus, ut cum alijs, tum verò id temporis maximè verum fuerit illud quod dicitur, fatis volentes duci, nolentes trahi ad interitum. His ita gestis, tu arcem reparare quam ferè vniuersam flamma absumserat aggressus es, quod in eius restauratione totius illius expeditionis fructus positus esse videretur. Quod dum facis, duo etiam alia, mea quidem sententia es assecutus. Primum, quod tantum tamque maximum exercitum, qui centum hominum & centum equorum millibus amplius constabat, mirum in modum refecisti: res omnes non modò ad necessitatem, verum etiam ad voluptatem loco illo subministrante. Alterum quòd non modò arces & munitiones hosti eripere, sed & ipsum si egredi & prælio experiri fortunam tecum voluisset, vno in loco diu multumque expectare es visus. Sed profugerat iam pridem ille Slobodam vltra Moschouiam, & ut homines cupiditate aliqua perdit, siue fanatici, ægritudini animi sui, vino & somno medicinam quærunt: sic & Moschus, ut quasi exultare suis in illa calamitate videretur, vxorem tunc (ut ferunt) & ipse duxerat, & filij maioris natu sponsalicia celebrabat: copias tamen suas varijs in locis habebat distributas, quas, ut ex literis eius apud captiuos inuehtis patet, ut nò tam aperto Marte quàm furtim & à lōge exercitum tuum carperent & infestarent, ille tam strenuus & gloriosus imperator identidem admonebat. Has cum ante etiam milites tui fudissent, ita ut nunquam ex nostris, quos pabularum profectos aliquando ceperant, impune Moschi triumpharent: tum verò ad Turopezum

ut con-

ut confluisse aliquot eorum turmas audiisti, ut non armorum tuorum vim & formidinem, eò quoque proferres, facere non potuisti. Primum ergo Georgius Barbi Vngarus, veteranus & industrius præfectus, mox & Stephanus Zbarascius, Braczalauensis Palatinus, vigilantissimus & animosissimus dux, cum aliquot equitum millibus est abs te missus. Et distat quidem Turopezum sedecim à Magna Luka milliaribus, ob summamque viarum asperitatem, & siluarum densitatem aditum habet perdifficilem; ita ut non minus in faciendo itinere laboris quàm in confligendo cum hoste periculi inesse videatur. Eò post infinitas molestias & difficultates cum miles tuus peruenisset, ab ipsis hostibus ciuitas exusta est. Moschorum verò & Tartarorum copia, tuos, quos longè pauciores fuisse suspicabantur, sub ipsis quasi arcis propugnaculis in planicie expectabant. At verò vsque eò est terribilis victor exercitus, ut vel sine armis geminet sæpius victoriam. Iam enim stante aduersa acie, & militum tuorum ordinibus instructis, armisque prælucentibus, persequente adhuc nemine, hostes terga vertunt, & nullo virtutis argumento edito, repente omnes fugere incipiunt; quos miles tuus infecutus trucidat, & capit quam plurimos: sic, ut inter illustriores captiuos alios Demeczin quidam, cognomine Czeremissa, fauore & gratia sui principis, apud suos clarus, & Naszczekin alter, qui postremò Vilnæ hostis ipsius internuncius apud te fuerat, tuam in potestatem peruenierint. Nusquā autem tam dicaces homines reperiuntur quàm sunt Moschi, & nunquā tam fit eis malè quin remittant animum, & liberius loquantur, pro ut in hac re.

Viderat Nicolaum Olesnecium, familiarem tuum, cum esset internuncius Nasczekin Vilne, quem cum illo in loco, sed dispari fortuna rursus vidisset, quam varia diuersaq; inquit, sunt Olesneci tempora. Nuper cui obuiam progredi cuncti non dubitabatis eum nunc demum victum & captiuium ducitis. Idem abs te Vilna, cum in Moschouiam proficisceretur quendam, qui pro ductore datus ei fuerat ad magnū Ducem vi secum rapuerat, & miris tormentis vt subijceretur causa & auctor extiterat, vt consilia tua si quæ sciret, omnino explicaret. At enim faciendum non est vt decoro & honestati remittamus nuncium impunitans spe & fiducia. Homines quamlibet locis & regionibus disiecti, præter voluntatem & opinionem suam aliquando conueniunt, & sui quæque sceleris sua manet pœna. His ita præclare gestis & confectis rebus, nondum quiescebat regalis mens & animus tuus. Oppugnabatur Neuelia à Ioanne Drohostaicio, Polocenſi Palatino, vix non ex eo tempore quo Magnæ Lucae oppugnationem tu etiam fueras aggressus, quod eam arcem inter Polociam & Lukam relinquere hosti esset inconsultissimum; & quod arx siue munitio altera, lezerzicze nuncupata, perinde atq; anno superiore Susſa sese deditura, capta Neuelia crederetur, vt mox opinionem euentus comprobauit. Verum ea Neuelij oppugnatio paulo erat languidior & propter præsidium quod ei arci inerat fortissimum, & propter tormentorum, & deniq; propter militum tuorum à quibus oppugnari cœpta fuerat paucitatem. Non Palatinorum hortatu qui in Luca capti, & ad Neuelienses vt se dederent missi fuerant, non minis non terroribus, non vitæ & gratiæ

gratiæ pollicitationibus profectū fuit aliquid: summa erat hostium obstinatio, mira quidē in conquirendis & iaciendis telis in tuos inuentio, incredibiliter insultare tuis, suis verò qui sese dedidissent, perfidiam exprobrare, & præfidere sibi videbantur. Itaque Ioannem Bornemissam, Bornemissa illius clarissimi viri filium, qui contra immensum Solymanni Turcæ exercitum sub Fetdinando Cæsare Agriam defendit cum certo Vngarorū peditum numero & tormentis ad eam arcem expugnandam denuo misisti. Sed omnino est mirabile, quantos tyrannidis metus in animis hominum relinquat aculeos. Iam enim siue fide in principem, siue verò crudelitatis & sauitiæ ipsius metu in defendendis strenuè arcibus sic peruicaces Moschi fuerant, vt periculi nullius vi, nullo metu mortis, nulla gratiæ spe ab instituto dimoueri possent. Erupit simul atq; Bornemissa venit, non parua eorum manus, & cum in munitionibus liberius vagantes, & nihil tale suspicantes, tuos esset aggressa, non paucos vulnerauit, aliquos etiam interfecit. Bornemissa quidē ipse, & strenui militis, & vigilantis ducis tulit eo die nomen. Nec multo post, suis instam ab hoste maculam, subdita arci flamma, eademque per deditionem occupata, egregiè absterſit. Ex qua arce, vt & alibi fecisti, omnes eos qui in præsidio fuerāt, vita & facultatibus eorum saluis dimisisti. Supererat Zauolocia, & Siebiezum, & Opoczka, tria hostilia propugnacula, quibus hosti ademptis, per immensa terrarum spacia, imperium tuum prolatum iri, & Russia Lituaniaque tuta futura esse videbatur. Et quantum à Luka, Neuelia, tantum ab vtraq; Zauolocia, veluti in triangulo posita pene di-

stabat. Hanc ad Zauolociam cancellarium mittere, & te ipsum Neuelium proficisci quasi in reditu placeret. Philo interim Cmita, post captam Polociam, Palatinatu Smolenscensi auctus, qui certis militum auxilijs coadunatis, primum quidem stare, mox reflante fortuna contra Moschos ad Smolenscum dimicauerat, & à te demum accersitus eò venerat, arci præficitur. Curantur omnia quæ tum ad impetum hostis propulsandum, tum ad obsidionis difficultatem perferendam spectant: miles, tormenta, & id genus alia relinquuntur, & quod antè posuisse debueram, tua cura, tuo studio, tuo diurno nocturnoque labore, arx ipsa perficitur. At tandem Neuelium iter suscipitur, in quodum de locorum & temporum rationibus in quibus miles hiemaret habetur consilium, Iezierziscum sese deditit. Palatini Vilnensis cuius est summa apud hostes fidei & auctoritatis opinio, & aliorum senatorum Lituaniæ interuentu. Quæ arx siue munitio vt loco & natura munita est, ita arte & structura omnino admiranda. Eò etiam ij, qui ad magnum Ducem ierant reuertuntur internuncij. Iam paulo loqui cœpit Moschus ciuilius, & Dhunam flumen, cuius argenteas ripas, aureum fundum, apud se esse olim dicebat, cum arcibus cunctis quæ ei adiacent restitutum se esse tibi promisit. Quam deliberationem omnem, tu ad comitia reiecasti. Et quia iam sæuire hiems cœperat, & tam viris quàm equis alimenta defecerant, domum quisque reuerti, & ex horrida regione referre vel quàm primum pedem, nemo non habebat constitutum. Tua vnus in tot tantisque, incommotis ad omnia perferenda incredibilis percalluerat patientia: sed dandum nihilominus

nus fuerat precibus aliquid, necessitatiq; communi. Quocirca missis ad cancellarium equitum & peditum nouis auxilijs, per maximam, & non solum transitu difficilem, verum etiam aspectu ipso horribilem siluam, Polociam es profectus, eamque vnus aut alterius diei itinere mira celeritate superasti: cum reliqui omnes plures dies in ea hæssissent, & aliqui cum nec regredi, neque progredi possent, currus, equos, arma & supellectilem abieciissent, suspensos iam tenere cœperat multos Zauolociæ oppugnatio, quæ arx vndiquaq; circumfusa aquis, & in colle posita, erat perquam difficilis expugnata, apud quam militum tuorum casum, de quo incerto auctore allatus rumor Polociam fuerat, dolere videbare. Sed tamen quæ tua prudentia & ingerendis rebus experientia est, sine cæde & sanguine illa non fieri posse affirmabas. Imperatoris esse quàm paucissimorum, solius Dei opt. max. interitu nullius constituere victoriam. Ac sic demum Polocia Dzisnam profectus, Zauolociam captam esse audiisti. Quæ perdiderit sanè aliquos, sed tamen & ipsa hosti tuo periit. At verò hæc nimirum laudanda quæ claudit opus est victoria: & cum apud arces alias non frustra tentasse fortunam fuerit pulerum, tū apud Zauolociam pulcerrimum. Quamuis non tantum equorum & fortunarum, sed etiam multorum virorum bonorum iactura, hæc tot expugnationes arcium constiterint. Quorum mors naturæ debita, patriæ est potissimum reddita, & quorum vitæ virtus socia, interitus comes gloria fuit. Amisimus quippe superiori anno ad Polociam Michaelem Vadas, peditum Vngarorum præfectum, & Ioannem Curossium equitem Polonum, omni po-

steritatis memoria dignos, & præstantes viros. Amisimus ad Sokolum Kamienfium, Vissocium, & Iacobum Suiecinium, & Iacobum Borukouium & Nicolaum Cloczeuium, vt paucos in multis cōmemorem. Hoc verò anno, Proconitium ad Vsuaiatum, ad Lukam Petrum Cloczeuium Castellatum Zauichostenfem, & capitaneum Malogostenfem, studio in remp. & obeundis legationibus, ad externos commēdatum: Ruffinium, Drohobuzium, Petrum Gergel Leski amisimus: ad Neueliam Bernhardum Golubicium, & Stanislaum Rucium, nobiles centuriones desiderauimus. Tandem verò & ad Zauolociam Christophorum comitem Rozrazeuium, genere, virtute, industria & rerum vsu præditum, & Martinum Veierum, Ernesti illius Veieri, nepotem (qui omnibus ferè bellis, quæ quadraginta annis sunt in Europa gesta, interfuit, & aliquibus præfuit, & qui nunc etiam comitem se tibi præbuerat) eripuit nobis fortuna. Verùm ita se res habet, vt magnæ & memorabiles res nō fiant sine magno & memorabili pluriū inreritu. Non potest non acerbissimus esse casus illorū, qui sua morte victoriā nobis pepererunt: sed enim pericula vitari queunt, mortem effugit nemo. Maxima incommoda & detrimenta passi & experti sumus: at vel summarum voluptatum capit nos obliuio, nisi amaritudo dulcedini misceatur. Denique danda est opera vt non tam mortē eorum qui eam timuerunt nunquam, lugere & deplorare, quàm virtutē imitari videamur. Tu saluus & incolumis redijsti, in quo nostra omnium spes est reposita; quem conseruatore patriæ, firmamentum salutis & libertatis, vindicē libertatis suæ cuncti agnoscunt, & bello

& bello fatentur eximium, & præstantem ducem. Cuius ego in rebus gestis enarrandis nō abutor conscientia, cui nullas mea aut veras adimit, aut falsas annectit laudes oratio: & ad quem prædicandum summa industria aliquem, non secus ac olim Appellem ad pigendum, aut Lysippum ad fingendum Alexandrum Magnum accedere oporteret: & de cuius excellenti virtute, magnitudine animi, consilio, grauitate, moderatione, clementia, non Græcæ, nō Latinæ, non barbaræ literæ conticescent. Quæ cum ita sint STEPHANE REX, fruerere gaudio & lætitia ea, quam tibi præstas regiāq; virtus & felicitas tua comparauit: retine nomen quod habes, bellatoris optimi, moderatissimique victoris, & te maiora indies manentem summa cum alacritate diuinitus præstolare. Dei opt. max. idem qui fuit semper mos & natura est, vt in dandis beneficijs non sit cōtentus vno, sed cui largiri sua munera cœpit, si gratus fuerit, potiri vel pluribus atq; maioribus cum patiat. Quo per omnes honorum gradus ascenderis nosti, quæ verò in hoc folio fortuna te maneat, quam tum, cum ad illud nondum ascenderas, faciliorem (vt mea fert opinio) coniecturam capis. Atq; ita velim statuas antithesin illam esse, semperq; fuisse verissimam: Maiestatem regum à summis ad media difficilius detrahi, quàm à medijs ad ima præcipitari: & rursus à medijs ad summa, quàm ab imis ad media deduci esse facilius, virtutisq; quàm ætatis cursum multò celerior. Si modò & illa ima, & hæc media dici in te poterūt & debebūt. Et si in rebus tuis fortuna aliquando multum, non minus certè prudentia potuit. Si quidem res abs te gesta vt à constituto ducuntur ini-

tio; sic etiam certo terminantur fine, semperq; tu habes vt incipiendi rationem, sic & definendi modum: & imperium tuum Oceano, & gloriam nō terminas astris (vt ingeniosus cecinit Poëta) sed pace, cōcordia atq; ocio regni tui, neq; ad immortalitatē & laudem tui nominis sanguine hominū, & corporibus occisorū sternis tibi viam: sed cōseruata Dei opt. max. religione, ciuiumq; tuorū ac reip. libertate, pro qua cū bellum geras, & in eo victor & triumphator semper euadas: tamē nemo est qui te alio vultu in bellū euntē, quā ex bello redeuntē cernat. Sic in te nec prudentia cedit fortunę, neq; ipsa fortuna tumet & effertur secūdo rerū & prospero flatu. Quē in rebus modum tenere nō posses, nisi hic sensus, hac mens, hac ratio armorum tuorū semper fuisset, vt nō tuum sed Christi imperium, nō tuam, sed Dei immortalis gloriam astris terminares. At verō si C. Iulius Cæsar, qui nō minus moderati animi laudes, quā triumphos, & imperia quæsiit, vt eas gentes quas Cn. Pompeius paulo antē domuerat, paruo negotio se subiugasse demonstraret, dicere de se veritus nō est, veni, vidi, vici, quid ni tu etiā simile aliquid dicere de tā superbo & crudeli hoste parta victoria possis? Et quisquā dubitabit, eo, qui Cazanos & Astracanos Scythas sibi subiecit, qui Austrū versus ad mare vsq; Caspium, ad Aquilonē, ad fluuiū Obbi, & ad extremos Lappones imperiū suū, protulit, qui Danorū, qui Suecorū regibus, qui Liouonibus, qui Tartaris, qui Turcis denique ipsis formidabilis, & toto terrarum orbi admirabilis fuit, coercito, plusculum aliquāto laudis posse te iure ac merito sibi vindicare? Perfectis profecto id quod ante te nemo, vt maius hoc & grauius cū Mos-

scho

scho bellum, quā ferē illæ cunctæ, quæ Constantinō Ostrogio ad Orscham, Ioanne Tarnouio ad Starodubum, Nicolao Radiuilo ad Iuanskum, Stanislao Lefniouolio ad Neuelium, Romano Siengusko ad Sussam Ducibus, initæ sunt cum eodem pugna videatur. Pacem abs te Moschus petit quam semper contemserat; conditiones eius accipit, quas dare aliās didicerat; legatos ad te suos mittit quos expectare consueuerat. Hic cū ad Cazanos & Astracanos Scythas subigendos iturus, semel Polociam oppugnaturus, iterum Sigisimundi Augusti ad Radolzkouicze contra eum exercitum educentis bellum à se propulsaturus tertio iurasset, & subditis suis omnia libertatis iura, facta recta semper fore falso promississet, idem & nunc fecit (vt aiunt) aduentantis exercitus tui terrore, & malefactorum suorum per motus conscientia: neque factu aliquid prius habuit, quā vt & subiectorum suorum beneuolentię præsidia, & tuorum, si qua fraude posset auxilia contra te sibi compararet. Videt siquidem nobilium & præfectorum suorum numerū in potestatem tuam quā maximum esse redactum. Videt Cyprianum Magnæ Lukę archiepiscopum, à quo & Polociæ archiepiscopatū administrari cōiunctim voluit. Videt Basilium Iuanouicz Mikulinski, Telatowski, Demetrium Michaylouicz, Szczerbaty Obolinski, Matthæum Iuanouiz Rzowski, Ioannem Hrehorouicz Sussin, Petrum Iuanouicz Volinski, Lukianū Trzeciakow, occupata Polocia, in potestatē tuam peruenisse. Videt Seremetū ad Sokolum captū, qui tot & tantis rebus contra Scythas gerēdis, exercitibus in expeditionem ducendis apud eum præfuerat. Videt in Vieliza Patro-

C iij

lin BruczoW, & Basilium BasmakoW, in Vsiata Michaellem VieldzeminoW, Ioannem AlcaroW, in Magna Luka Theodorum LikoW, Michaellem Kassin, Georgium AtissakoW, Basilium Ismaelis filium: in Neuelia Ioānem Cramisla, Mindzanum KoliczoW, Ioannem BibikoW, Stephanum Bobron: in Zauolocia Basilium SoboroW, qui Altracanianorum & Canianorum Tartarorum subigendorum dux auctorq; fuerat; Ioannem Slobin & Basilium Nazimor qui peditatui præerat, captos & detentos esse. Videt Demeczin Ceremissam, omnium libidinū & consiliorū suorum cōscium, & Naszczekinum, non pacificationis, sed molitionis nunciū, prodromū perfidię, tyrannidis satellitem suę, in militum tuorum manus ad Turopczum incidisse, vt Borisseium Seinum, Andreā Palecium, Michaellem Liciū, Basilium Kriuborscium, Ignatiū BludoW, & Voieico magni nominis duces & p̄fectos ipsius, multosq; alios occisos, & penē infinitos captos, ac in potestātē tuam, tuorumq; redactos; tormenta bellica amplius ducenta illi erepta, magnam commeatus, maximā apparatus bellici vim & copiam ablatam, non commemorem. Horum ergo morte, illorum captiuitate, & cū tot arcium, tum viroꝝ interitu, cū opum & facultatum, tum nominis & existimationis suę iactura, vehementer commouetur: harum rerum lacerat, harum cruciat eum recordatio: hunc denique eundemq; exitum, qualis & alios tyrannos semper mansit, cum metu & horrore circumspēctat. Lituoniam quomodo restituat atq; reddat tibi, nunc reuoluit secum, nunc haret animo, & acerba eius rei cognitione penē totus contabescit; nunc cū spē, nūc cum

cum metu confligit; nunc imperij augēdi cupiditate nunc amittendi formidine cruciatur. Turpe esse ducit ea quę tantis latebris & tenebris obscuritatis suę lucem attulit, quę nauigationem in varias orbis terrarum partes, quę cum exteris gentibus nationib; quę cōmerita illi aperuit prouincia sese priuare: sed rursus quibus dolis & fraudibus eam quęsierit, quā perfide tecū, quā insidiosē cum tuis ciuibus, quā immaniter & tyrannicē cum omnibus egerit recordatur. Hęc ita abire nō posse diuturnitatis custodem metum infidum esse, semperq; fuisse, genium tuum fortioꝝ illius videri, fortunam superioꝝ in dies euadere cogitat, atq; considerat: tot deniq; fraudes & periuria, tot mortes & supplicia, non iam adultis, sed pueris & infantibus omnium consiliorum expertibus, per se illata tacitus secum recognoscit, & conscientię angoribus, scelerumq; cruciatibus, tanquam furiarum tēdis ardentib; dies noctesq; terretur. Postremō pręterlapsa illa tempora cernit in quibus nō bello, sed belli metu calamitatem reipub. afferebat, & quib; maximas clades & spoliaciones oppidorum, vastitates agrorum, interitum legum, cādē ciuium apparabat: reuixisse Vitoudum intuetur, qui non in suorum rectis, ruinis & incendijs, sed in alienis agris, fortunis, domicilijs, cum eo non dicam hoste quod leuius nomen est, sed cum violatore fidei, cum contemtoꝝ pacis, cum auctoꝝ inauditę crudelitatis, cum patrone nequitię, cum labe & dedecore pudicitię bella gerit. Quem quidem Vitoudū adesse iam, & tecum sic loqui videre mihi videor, Salue heroum pręstantissimē, decus & pręsidium istius reipub. Bathorei generis & nominis gloria, cuius eximiam vir-

tutem & ingerendis bellis felicitatem, quam antè laudari audiebamus, nunc re ipsa experimur. Tibi ego non statuas auro vel argento nitentes, nō triumphos arefcentibus laureis, sed longè his maiora & augustiora insignia, honoris & ornamenta dignitatis decerno, atque tribuo. Te non inter minorum gentium populi, rectores aliquos, sed inter summos reges & monarchas, qui respub. gubernarunt, ornarunt, propagarunt, iure ac meritò collocandum puto. Tibi fert acceptam suam Transyluania libertatem, Lituania pacem, Polonia dignitatem: te tui ciues amant, hostes timent, socij venerantur, exteræ gentes & nationes admirantur. Suscepisti bellum, fama & opinione magnum, necessitate iustum, beneficio erga rempub. gratum, progressu & consecutione gloriosum: perfregisti hostem natura barbarum, voluntate perditum, fide & religione vanum, superiorum temporum iniuria clarum, tuis regnis & prouincijs infestum, inaudita crudelitate memorandum: cuius impotentia animi in supplicijs, libido in stupris, cupiditas in rapinis, superbia in contumelijs tanta est, semperque fuit, vt nemo non modò augere vel exaggerare eam oratione, sed ne enumerare aut consequi possit. Quo cum eum qui tibi restat actus, solito animi viriumque robore prosequaris. Temeritatem eius consilio, malitiam candore regio, fallendi & simulandi artificia perspicaci prudentia, furorem potentia tua superato. Nihil tibi eorum deest, quibus imperia & regum opes continentur. Est felicitas, quæ diuina quadam sorte datur, est prudentia quæ bono, nescio quo naturæ comparatur. Quæ quantò maiora & augustiora sunt,

sunt, tantò sibi sedem eodè in loco rarius quarunt, & vix aliquando sociantur. At vtrumque illud quod diuinus Plato ad summam perfectionem pertinere ait, in te est vno, summa videlicet potentia & sapientia. Quid enim te solertius? quid felicius? quid admirabilis dici aut fingi potest? Sit mirum C. Iulium Casarem, oppressa republica ab imis ad suprema adscendisse, te non oppressa, sed expressa ipsius libertate regno esse potitum, quanto est magis admirandum? Sit gloriosum Matthiæ Coruino Hunniadis filio, à Georgio Podebracio Bohemiæ rege, ex carcere & vinculis extracto, vna die & regnum & libertatem, obuenuisse: tibi non vnus Regis studio, sed multorum hominum iudicio, post tot pericula, discriminaque vitæ, delatum etiam regnum esse quanto est, eritque semper gloriosius? præsertim cum non te locus, quàm tu locum magis exornes, neque tibi splendoris plus regnum, quàm & tu regno afferas & concilies: & cum in administratione gubernationeque reipub. nihil tam arduum & difficile inueniatur, quod tu & labore vincere, & fortitudine animi tueri, & felicitate superare, & celeritate tua non possis conficere. Nam vt ea quæ in Transyluania gessisti tacitus præteream, vt quanta omnium cōsensione electus, quanta constantia defensus sis, quot, quantasque difficultates, æmulos, pericula superaris, quàm fortiter & feliciter res contra eos gesseris non cōmemorem, vt de ijs quæ ad Lubiescheuium lacum, contra Gedanen: Ioāne Zborouio Castellano Cnesnē: aut ad Vendennā cōtra Moschos, Andrea Sapiha, strenuissimis fortunatissimisque ducib. victorias retuleris non loquar:

ut ista, inquam, omnia quæ fuerunt, sunt, & erunt
semper maxima, silentio trāseam: quid hoc Moscho-
uitico bello, cui nō modò interfuisti, verū etiā præ-
fuisi maius & admirabilius fuit, aut esse potuit? Quæ
post hominū memoriam, oppugnatio ancipiti con-
tentione, duces, & milites distractos, arctius Polocia
tenuit? Quæ arx siue munitio maius præsidium So-
colo habuit? quid Toro Wlia, quid Crasno, quid Sy-
thno, quid Nieszerda, quid Caziani, ditionibus tuis
magis infestum, & quasi ceruicibus eorū impositum
fuit? quæ superiori anno cuncta, armis tuis cesserunt,
& sub tuum ac huius regni imperium potestatemq;
peruenerunt, quid verò de huius anni rebus abs te
gestis & victorijs tuis loquar? quid Vielizium, quid
Vsiatum deditione captū, quid Lukam, totius Mo-
schouia horreum, belli armamentarium, exercituum
hostilium diuerticulum, occupatam proferam? aut
quid deniq; Neuelliam, quid lezierziszce, quid Zauo-
latiam possesam? quid hostis copias ad Turopczum
fusas, quid tot tantosque duces & præfectos eius ca-
ptos, quid tot tormēta bellica, quid tantū commea-
tum & apparatus belli ei ereptum commemorem?
Et erit cuiusquam tanta dicendi vis, tantaq; copia, aut
tantū flumē lectissimorū verborū & sententiarum,
quibus aliquis nō modò complecti orando, sed per-
censere numerando hæc omnia queat? Memorētur
omnium ætatum, regum, gentium, & nationum ex-
peditiones, prædicentur tot, tantiq; alij bellatores,
terra mariq; res gestæ eorum celebrentur, erit inter
horū laudes aliquid loci tuò etiam nomini, & maxi-
mas copias, longissimas & difficillimas expeditiones,
& admirabiles victorias, audientes & legentes tuas,
posteri

posteri obstupescant. Quæ cum in omnium opinio-
ne magna, tū illa certè maxima, ac omni laude & præ-
dicatione dignissima, magnitudo consilij, dicēdi gra-
uitas & copiatua, literæ, cura, cogitatio, magnarū re-
rum vsus & cognitio, omnes denique artes, tam belli
quàm pacis. Gessi & ego res varietate sua magnas, lo-
cis diuersas, regionibus infinitas, rara celeritate ad-
mirandas, Molchi huius maiores perdomui, Cruci-
feros in Prussia & in Liuania vici, cū Scythijs sapius,
cum Temeriano eorum duce semel (quo habuit ma-
iores copias mortalium nemo) ad flumen Vorkla, li-
cèt non feliciter, fortiter tamen signa cōtuli; exhor-
ruit ad tubarum mearum sonum, sæpenumero Scy-
thia, sensit me virum esse Moschouia, vidit Polonia,
audiuit Germania. Verū ut, quod res est, fatear, ea,
quæ in te admiro & suspicio, ad perennem immor-
talitatis, & gloriæ viam mihi defuerunt: nec tam or-
namenta pacis, quàm adiumenta belli curæ mihi fue-
runt. Tibi verò non modò castrensē munus sordet
nullum, non solū operibus militum adesse, specu-
latum egredi, castra & stationes obire, in sole, in pul-
uere quotidie versari, primus inire prælium, postre-
mus ex prælio excedere didicisti, verū etiam multas
alias habes huius bellicę socias, & benevolentia sub-
iectorum tuorum effectrices, regales eximiasq; vir-
tutes. Iam humanitas tua ea est, ut quantò te altius ef-
fert fortuna, tātò te geras summissius: & qui omnib.
dignitate es superior, facilitate rursus & comitate
anteire te, vel ab infimis non permittis: mansuetudi-
ne & placabilitate est tanta, ut non fortuna inflāma-
re indignationem victoris, sed bonitas lenire videat-
ur: & nō minus hostes victi, summa cū animi sui vo-

luptate te victorem intuentur, quàm interim dum vincuntur, fortunam fortitudinemque tuam extimescunt. Opes & facultates regni non ad tuum compendium, sed ad reipubl. commodum & ornamentum, non vt avaritiæ prædam, sed vt instrumenta bonitatis conuertis. Ius ita dicis, vt æquitate non precio illud definias; & nec odio, neque gratia in aliquem moueare, neque tenuioribus potentiâ, neque potentioribus inuidiam apud te finis obesse. Quod si duabus maximè rebus fortitudine & iustitia regale solium firmatur, & ipsa respublica continetur. Quid Polonia felicius? quid Lituania beatius te regnante & imperante dici vel haberi potest? cum vtra virtutum earum magis præstes non facile dixerim, & an fortitudine, quæ stabile iudicium conseruare, quæ labores suscipere, quæ adire pericula, quæ despiciere mortem docet: an iustitia regina virtutum omnium, fidei & æquabilitatis patrona, nominis & laudis auctrice, verecundia socia, magistra officij potius antecelas. Quæ, quoniam non modò in castigandis malis, verùm etiam remunerandis bonis consistit iustitia, videndum est, ne in illam quam in hanc partem magis prolabare. Quod si in alterutrum vitiorum eorum quæ cum hac virtute pugnant incurrere deberes, neque illam mediam virtutis viam retinere posses (nolle enim te nunquam dixero) non tam seuerus quàm benignus, neque tam in congerendis quàm in bene collocandis facultatibus reipubl. diligens & attentus videri; & vt facis, diligi quàm metui malis. Quod si ipsum talem non fuisse me aliquis dicat

ear vel sentiat, nã haud ille posteriores quàm priores cogitationes prudentiores esse intelligit, & artem gubernandæ reipubl. esse vnâ, cuius perfectam expletamque cognitionem nemo fuerit assecutus. Tu certè debes esse is, qui & sapientibus ratione, & rudioribus exemplo, de barbaris documento, virtutem tuam probes, & in summa potestate, summa moderatione animi, prudentiaque vtare. Propterea quòd, vt apud, sic & hominum reges debent carere aculeo, & quod non tam est regium malè meritis quàm optimè de se meritis referre quod debeas: & quod à parsimonia, à frugalitate, & ab aliquibus virtutibus generis eiusdem œconomi & patres familias commendantur. Reges certè & principes, à liberalitate, à splendore & magnificentia in primis laudantur, linguis & literis omnium celebrantur, æternitati consecrantur, & quod denique nihil habet vis animi tui sapientius, nihil amplitudo maius, nihil fortuna præclarius, quàm scire & vello beneficia collocare. Sed quid verbis hoc loco opus est multis? quid currentem incitare necesse est? aut cur hæc tenuis & impolita oratio, laudibus tuis celebrandis non potius finitur & terminatur mea? O felicem Lituaniam patriam, Samogitiam altricem, Russiam adiutricem meam, quæ abste non dicam rege, sed patre, non domino sed patrono gubernatur. Per te est ciuib. meis pax data, per te calamitas detracta, per te dignitas restituta: Tu dum es in negotio, illi fruuntur ocio: tu dum teneris difficultate, illi lætantur tran-

quillitate & pace: tuis postremò occupationibus, laboribus & periculis, illorum rationibus, commodis & ornamentis prouidetur. Tu quemadmodum istas disjunctissimas terras, non tam passibus, quàm cursibus, nò tam hostium sternendis cadaueribus, quàm occupandis arcibus superasti, ita utinam ad hunc plenum siderum & quietis locum, posteaquam & naturæ, & gloriæ, & reipub. satis diu vixeris citius peruoles; & sicuti imperij & instituti nostri fors similis fuit, ita sempiterno æuo vna fruamur. Atque hæc quidem rex Vitoudus tecum. Iam verò ego eiusdem insistentis vestigijs, te Deus opt. max. quem omnium regnorum conditorem, regię auctorem amplitudinis, victoriarum & triumphorum datorem, summa fide & constantia REX STEPHANVS colit, semperque coluit; oro & obtestor, vt quemadmodum hæc resp. tuis auspicijs creuit, sicuti ipse ad gubernacula eius nutu & voluntate tua peruenit, ita illam integram religione vera, stabilitam libertate, opibus firmam, copijs auctam, ocio & tranquillitate florentem efficias. Rei verò nostro vitam quā maximè diuturnam, constantem, æquabilemque fortunam & victoriam, & denique pro hac caduca & mortali conditione regnandi, in illo animorum concilio & cœtu perpetuum & immortale imperium largiæ.

F I N I S.

COMPENDIVM
CHRONICORVM PO-
LONIÆ SECVNDVM SERIEM
& successiones omnium principum regumque
gentis, à Lecho primo duce authoreque Polo-
norum, vsque ad modernum regem
Henricum Valesium ordi-
ne seruato.

LECHVS PRIMVS DVX ET AVTOR
Polonorum.

*Quæmodò Sarmatia est, quondã deserta fuerunt
Inuia, post magnas Deucalionis aquas.
Primus in hac Lechus populum deduxit agrestem,
De patria pulsus seditione domo:
Dalmata vir, Pharijs claro patre natus in agris,
Quos rapidus curnis Crupa pererrat aquis.
Colle super pulcro properata mœnia Gnezna
Struxit, & à natis nomen habere dedit.
Omne per motus: multas ibi namque videbat
Per vicinum aquilas nidificasse nemus.
Exule patre sumus, sed plurima regna per orbem
Principia exulibus dant sua, Romano tho.*

D

*Lechus &
Cechus fra-
tres germa-
ni.*

*Lechus cum
Cecho patre
in Germa-
nia ditoni-
bus Bremen
adificauit.*

*Cechus in
Boemia co-
sedir.*

*Lechus pri-
mus Polono-
rum dux &
auktor.*

X hac gente bellicosa Slauonica, siue Sarmatica, cuius deductionem copiose descripsimus, duo illustres magnanimumque principes ortum duxerunt, quorum vnus Cechus, alter Lechus appellatur, fratres germani, hi exantlatis superatisque multis & difficillimis laboribus, miserisque bellicis temporibus illis turbulentis, in Illyrico & Dalmatia, domestica seditionis (que ex pace compositis bellis oriebatur) pertasi, vegetiora nobilioraque; nacti ingenia, viuendi aliam rationem elegerunt, cum exercitibusque suis à castris sua tribus Slauonica, ciuili bello dissidente, ex Croatia Illyrici regione sese subdixerunt. Occidentem versus in Germania ditiones contententes, regiones sitas inter fluuios celeberrimos Albim & Veleram occupauerunt, ciuitatemque cum arce munitam in ripa Veleræ condiderunt, cui nomen Bremiæ indiderunt, vt significarent se in ea onus miseriæ depoluisse. *Bremia* enim Slauis, onus sonat, & hucusque hæc ciuitas Bremen à Germanis appellatur, illique multa & præclara bella cum Germanis de sedibus decertantes gesserunt, multaque; ciuitates & arces terrore eorum perculsæ, libenter se illis dederunt. Atque ita Cechus ad Danubiū & Albim fluuios in Boemia antiqua Germanorum colonia, quæ nunc Boemia dicitur, primum domicilium habuit, incolis regionis prioribus partim expulsis, partim inter suos connumeratis. Deinde Austriam, Lusatiam, Morauiam, Misnia ditioni suæ subegit. Lechus verò frater suus magnanimus heros ulterius cum suo exercitu, anno quo diuina potestas humana in specie ad salutem nostram carius sese

sese demisit, processit, inuestigandi eligendi; pro sui arbitrio caussa sedes cultiores, primoque; ab Occidente in septentrionalē plagam se conferens, hos in campos, vbi nunc Polonia, peruenit, ad Vistulamque; fluuium, vnde Vandali Sarmatica gens surrexerat, confeditibique cum suis requieuit. Deinde à Vistula ad Oderam vsque fluuium Orientem & Septentrionem versus, omnes has prouincias, vbi nunc est Silesia, Marchinoatus Brandenburgensis, Prussia, Mekelburga, Pomerania, Holsatia, Saxoniaque; armis imperio suo subegit, quibusdam incolis earum partim cæsis, partim expulsis, cæteris verò in gratiam susceptis. Cum igitur imperiū suum strenuo Marte sic dilataret, Regulus quidam Germanorum Lechū ad duellum euocauit, vt secū de imperio ferro decertaret, cui id fortuna obtulerit. In primoque congressu Lechus Germanum trucidauit, regnumque; illius cum omnibus maritimis regionibus, quæ nunc Pomeraniæ nomen retinent, Marte concedente, occupauit. Pacato itaque; imperio suo, deserta Polonia peragrans, loca munitiora ciuitatibus, arcibusque erigendis idonea circumlustrabat, forteque; reperit locū inter lacus paludesque; lutosas natura & opportunitate loci munitum, vbi primam omnium Poloniæ ciuitatem & arcem fundauit, quam Gneznā à nidificantium multitudine aquilarum appellauit: Nidus enim auium Slauis *Gniaz do* dicitur. Ariolorumque & aruspicum consilio aquilam albam cum expansis ad volandum alis pro insigni stemmateque; patrio sibi elegit, qua in vexillis cæterisque signis bellicis utebatur, & ab hoc tempore hoc celebre stemma à regibus Poloniæ gestatur. Itaque à Lecho primò duce autoreque; Polono-

*Quidam de
tempore ad-
uentus eorū
dubitant.*

*Imperiū Lei-
chy prome-
ssio.*

*Lechus Re-
gulum Ger-
mania duellum
fecit.*

*Gneznā
prima Poloni-
a ciuitas.*

*Insigne Po-
lonorum re-
gum aquila
alba.*

*Poloni unde
dicti.*

rum Poloni, à Ruthenis cæterisq; Slavis Lechitæ, Bohemi verò à Czecho, Czechi appellantur. Hoc verò nomen quo Poloni vocantur, à regionis planicie campisq; quos incolunt apertis retinent. Campus enim, vt diximus, *Pole* significat. Multis itaq; præclaris gestis exactis, rebusq; in Polonia omnibus rectè constitutis; extremum diem feliciter clausit.

Post mortem Lechij nihil certi de legitimis hæredibus successoribusq; eius reperitur, magnaque hac de re historiographorum Polonorum lis est, sed hic testamento moriens legauerat, vt aliquem dignum virum ex sua gente de patria & rebus bellicis bene meritum, summæ rerum præficerent, cui in omnibus obtemperarent.

*Poloni Danos
nauali
prelio superant,
insulasq; eorum
occupant.*

*Ciuitates
à Poloniis
fundatae.*

VISIMIRVS ex nepotibus Lechij, princeps Polonorum, cum ad Danorum fines vsque imperium suum extenderat, & ob vicinitatem à rege eorum Syuardo varijs excursionibus infestaretur, vndeunque potuit auxilia coëgit, nauesq; adornauit, & armato milite compleuit, ex quibus vnã ingentem fabricasse dicitur, cuius solo aspectu Dani perterriti fuere. Nauali itaque prælio fortuna auspicante, Syuardum regem cum ingenti classe Danorum occurrentem strenuè fudit, fugauitq; & ad interiora terræ hostes persequens, has insulas in Dania, Rugiam, Hemeriam, Feondiam, Salendiamque occupauit, plurimasq; ciuitates & castra in eis Polonorum præditijs munita, extruxit, vbi ad hæc vsque tempora hæc omnes ciuitates nomina à Poloniis Slauonico idiomate indita retinent, vt pote. Wisimer, à Wisimiro, Lubeca vrbs opulentissima & populosa, Danczik

siue

siue Gedanum ciuitas celeberrima, ad mare Germanicum à Poloniis contra Danorum excursiones arcendas in primis condita. Prædictum itaq; Danorum regem filio eius in obsidem sumpto, Wisimirus vetricalem sibi efficiens, & rebus in Dania rectè dispositis, multimodis spolijs onustus classem in Poloniam reduxit. Hocque primo nauali prælio Poloni quasi quodam tyrocinio instructi cum inimicis nauali prælio bella gerere animosiores effecti sunt. Tandem aliquot annis exactis, Syuardus Polonorum iugum agere ferens, conspiratione cum Holfatis, Suetijs, Danisque aduersus Polonos facta, exercitum numerosum contra eos eduxit, sed secundò maiori clade cum tota suorum manu in Scania à Poloniis prostratus est, ipse verò pernicii fuga elapsus mœrore & dolore ob amissum exercitum deploratumque rerum suarum casum consumptus, spiritum exhalauit. Wisimirus verò magnam Dania partem imperio suo subegit. Postea multis præclaris gestis editis, finibusque imperij Polonici prolatis absque posteritate cessit.

*Dani iterò
à Poloniis
prostrati sunt.*

*Syuardus
moritur.*

DVODECIM PALATINI.

CVM itaq; tota domus Lechij decessisset, Poloni libertatem strenuè asserentes, neminemq; extraneorum principum sibi imperare patientes, duodecim Palatinos (vt dicitur) viros præcipuos ex sua gente solenni conuentu Gneznæ celebrato, ad rempublicam gubernandam subornant, quam viginti annis administrabant. Sed multis & diuersis impetrantibus discordiæ & ambitionis impulsu, bellis ciuilibus cladibusque mutuis & intestinis sese afficiebant. Finitimæ verò gètes præcipuè Germani discor-

*Multorum
imperium
dano sum.*

D iij

dia Polonorum considerata rebellare cœperunt, iugoq; excusso suas provincias ab eis occupatas recuperauerunt. Hoc detrimentum & diminutionē imperij sui Poloni ex pluralitate gubernatorū animaduertētes, comitijs generalibus celebratis, ad Cracum quendā siue Crocum, virū tunc temporis insignē de genere Cechij oriundum, scepra deferunt.

CRACVS PRINCEPS POLONORVM.

E *Luctata iugo multorum patria, CRACVM
Præfuit rebus lata lubensq; suis.*

Finibus hic pepulit Gallos, qui nostra ruebant

In rura, exusta post mala Pannonia.

Inuitus regni tenuit quoque scepra Bohēmi,

Et rexit geminum, carus viriq; solum.

Tunc habitasse draco fertur sub rupe Vaneli,

Dirus vicini depopulator agri.

*Sulphure farcit onem CRACVS, monstro obijcit: illo
Interijt ingens bellua victa cibo.*

*Conditur à CRACO CRACOVIA: fabula Grachi
Frinola Romani iam mihi, queso, tace.*

Cracus nepos Cechij Boëmorum principis, ad imperij Polonici fasces communibus omnium suffragijs euectus, finitimas gentes iam Polonis rebellantes, iugumq; excutientes coërcuit, finesque regni ab omni insultu hostium tutauit. Gallorū copias prostrauit, quæ Hūgaria deuastata in Poloniam excutiebant. Tandem pacato armis imperio, desertaloca solitudinesq; agricolis adornauit, ciuitatem celebrem cum arce in scopulo Vanel dicto ad Vistulam fluuium condidit, quam à suo nomine Cracouiam appellauit. In hoc autem scopulo draco ingens

*Cracouia
Polonia metropolis à
Craco fundatur.*

tunc

tunc temporis delitescēbat, qui sordido suo anhelitu cum esuriret, de antro prorepēs multos velut peste quadā inficiebat, per ciuitatemq; & loca circūiacētia grassando, omnia obuia deuorabat. Quā ob causā incolę ciuitatis ordine trita iumēta per diem ei ad antrū offerre cogebātur. Cracus igit Princeps suorū deploratū statū videns, cum iam omnibus iumētis expilarent, pellē vituli excoriati, sulphure, nitro, pice infarcire iussit. Quod ubi hora cōsuetā ad antrum draconis opponeretur, bestia prorepens, famelica, iumentū putans, venaculum illud deglutijt. Cumq; in eo illa materia igne sulphureo accedente accensa esset, de antro sese propiciens in Vistula aquam tamdiu forbebat; quousq; medio creparetur. Cracus tandē princeps rebus imperij rectē dispositis, Cracoque & Lecho filijs, filiaq; Vanda relictis ē vita sublatus est.

*Draco in
Cracouia.*

*Draco arti-
ficiosē per-
amans.*

Illis Craco gentili ritu persolutis, Poloni cōuentu celebrato, Cracū secundum, natū maiore Craci filium, in solium paternū substituūt, sed Lechus frater iunior ambitione tumens, inuidensq; illi imperium, inter venandū eum occidit, dixitq; falsò lacrymas addens, eum equi lapsu, dum temere persequitur ferā, dilaniatū, strangulatūq; esse, atq; hac arte callidus imperium assēcutus est: sed paulò post dolo in lucem prodeunte regno pulsus, fugatusq; est.

*Lechus fra-
trē Cracum
trucidat.*

VANDA VIRAGO.

Connubij ob crebram virgo formosa repulsam
Teutonici bello VANDA petita ducis.

*Hosti congreddtur: vincit. Magno ille pudore
Incumbit gladio, se peremittit suo.*

*At victrix: mea virginitas sit victima vobis
O superi, per quos est mihi sospes, ait.*

D *uij*

*Rotogari effugi thalamos : sic fata, sub alti
Se fluuij rapidas præcipitauit aquas :
Bactra Semiramidæ, Tomyrin Scytharq; ornet, utriq;
Quam meus anteferat laude POLONVS habet.
Æquentur regnis, æquentur Marte, licebit,
Æquari VANDÆ qua, rogo, morte potest?*

*Vanda Ri-
tagoræ Ger-
manorum
Principem
fudit.*

*Vanda in
Vistulam de
pote trium-
phas deflijs.*

ANNO à nato Christo 730. Vanda filia Craci in ordine ducum Polonia quarta, vnica legitima- que hæres regni, omnium acclamatione ad imperij fasces euehitur. Hæc summa prudentia, & rara fortitudine rempublicam (virginalem cœlibemque vitam ducens) strenuè gubernabat, non aliter atq; illa Penthesilea, Orithiaque. Erat autem formosa & pulcherrima nimis, vt pulchritudine sua plurimos principes ad se alliceret, & veluti hamo pisces caperet, vnde *Vanda* vel *Venda* quæ dictio Slauis hamum quo pisces capiuntur sonat, appellata est. Ritagoras igitur princeps Germanorum virtute illius, prudētia, atq; pulchritudine commotus, procos ad illam destinauit, sollicitans vt sibi nuberet, illa verò obstinatè conubium repugnando procos vacuos sapius dimisit. Quapropter Ritagoras putans se ab ea contemptum, Poloniae bellum indixit, terroreque; & vi ad cōiugium eam cogi sperabat. Illa è contra impauida celeriter vnde cunq; auxilijs coactis, eum in conspectu bis capitali & cruenta clade fudit: ipse autem pernici fuga elapsus, præ pudore quòd virginis manu fusus fugatusque fuerit, nolens testē sui dedecoris Solem amplius esse, gladio proprio sese interemit. Vanda verò memorabili victoria Polonis relicta, prout dijs virginitatem deuouerat, volens voti compos esse de ponte

ponte in Vistulam sese præcipitauit, sicq; aquis obruta interijt. Cadauer illius repertū est in ostijs Dlubne vbi Vistulam influit, atque in scopulo vno milliari à Cracouia in Mogila gentili ritu sepulta est.

Demum post Vandam nullo successore legitimo existente, iterum duodecim Palatinos, vt vnusquisq; provincie suæ præesset, Poloni elegerunt, vnde magnum detrimentum diminutioque regni, velut & prius subsecuta sunt. Quæ enim in inimicos arma essent conuertenda, in se conuertebant: ambitioneq; flagrantes, mutuis cladibus inter se dissidebant, quæ de caussa Marcomanni, Hunni, & Germani, Poloniam vndiq; angustabant.

*Duodecim
Palatini
sterum.*

PREMISLAUS SIVE LESKO primus.

Restituit patriæ magna virtute ruinam
LESCO sua, miris vsus in hoste dolis.
*Sub nemore hostis erat: Lesko sub nocte silenti
Appendi galeas per nemus omne iubet.
Sed oritur, galeas accendit: id obuius hostis
In nemus, instructi militis arma putans.
Nil reperit: species quia Lesko remouerat illas,
Sic nostros Morauis terga dedisse putat.
Castra mero celebrat, belli securus: in antris
Lesko venit tenebris: castra sopita capit.
Æternumq; hosti dat somnum: longa Polonis
Oia: finitimis fœdera, iura, metum.*

ANNO Virginei partus 750. ex his bisseis Palatinis intestina bella mutuo mouētibus, vnus Premislaus Lesko, non sua, sed patriæ commoda querebat. Cumq; Morau Poloniam vastarent, ille p tem-

*Premislaus
Morauios
prostrauit.*

pore coacto instructoq; exercitu, hostes iam spolijs & exuijs onustos ad sua reuertentes, insecutus est: in quos ad montem, vt dicitur Caluū, vbi nunc templum sanctæ Crucis conditū est, sub altis nemoribus castrametatos impetū fecit: statimq; se in abdita sylvarum cum suis subduxit. Hostes verò armis arreptis, in ea loca vbi Lescio eis se apparuerat venientes, neminem inuenerunt, perterritumq; exercitū Polonorum fugere credentes ad sua castra reuersi sunt. Cumq; iam tutissimè omnia agerent Baccho indulgentes, Premislaus nacta occasione ex abditis sylvarum cum suo exercitu, intempestiua nocte inopinatos, somnoq; oppressos Morauios, magna vi, à frōte, & à tergo inualit: omnesq; ad vnū cruento pralio funditus trucidauit, & spolia captiuosq; recuperauit. Qua insigni victoria clarus, omniū suffragijs, spreta pluralitate gubernatorum, regni habenis præfinitur, multisq; egregiè gestis editis, ruinisq; patriæ magna virtute restauratis, absq; posteris è viuis decessit.

L E S C I O S E C V N D V S.

*At tulit huic regnum variorum cursus equorum,
Et præter morem, Sors oculata suum.
Dignus erat regno, quamuis patre natus agresti
Rusticus, & modici iustus arator agri.
Non bello quam pace minor: mireris in illo
Hoc, qui nulla vnquam nouerat arma, viro.
Ante oculos voluit monumentum vile prioris
Fortune, sagulum semper habere suos,
Et tamen illius non legerat ille poëta,
Sarmatico dignum carmen in orbe legi.
Fortunam reuerenter habere, quicunq; repente
Dines ab exili progrediēte loco.*

Anno

ANNO à Christo nobis cælitus missō 780. Premislaus Lescione absq; posteris decedente, de electione monarchæ voces communes, & sententiæ senatorum discrepabant: communiq; omnium consensu, post multas litigationes, hunc modum eligendi principis constituerunt: columnam ante Cracouiam statuerunt, desuperq; diadema & sceptrum regale posuerunt, ac palam omnibus & singulis præconis proclamatione notum fecerunt, vt quicumque à flumine Pradnik dicto, equi sui celeriori cursu ad columnam subordinatam ceteros anteuerteret, monarcha designaretur. Quidam igitur iuuenis infimæ familia, sed astutus & callidus, re diligenter considerata, clauos ferreos in via qua currendum erat occultè infixit, terraq; occultuit, præsignita sibi ad currendum via. Inter currendum autem equi omnium ferro subordinato saucij substituerunt, nemoq; ad columnā ex illa multitudine, solummodo ille peruenit: & sic principatu dolo acquisito, potitus est. Sed occulta fraus illico innotuit. Paulò enim post duo iuuenes ex plebe ludentes simbolo iacto, per illa loca cursu pedestri à fluuio Pradnik ad columnam prædictam decertabant, ambobusq; saucijs effectis vnus leuius claudicans primus columnam attigit, socius verò suus clauos in terra considerans brauium ei denegabat: caussamq; ad senatum detulit: vbi patrefacta est peruersa astutia Lescij: qui dolo supra dicto, ad regni falcēs euectus erat. Omnes igitur nobiles & magnates de iniuria coram senatu expostulantes, Lescionem folio deiectum tractu equorum membratim dilaniari, dilacerariq; fecerunt. Ille verò qui ludendo pedester ad columnam venerat,

Modus electionis certare equis.

Equorū cursu de imperio decertatur.

Dolus Lescij.

Dolus apertus.

Premislaus fraudis.

*Lescoplebe-
ius ad regnū
euchitur.*

Mos Lescij.

Lesco secundus appellatus, communi omnium acclamatione regno præponitur. Hic quamvis plebeius esset, attamen talem se præbuit, ac si regali ortus esset prosapia: idque totis diebus vitæ suæ diligenter obseruabat, quod ornamentis regijs solenniter induturus, vestes quas olim ex vili lana gerebat, desuper indueret; pro monumento prioris vitæ id habens: utque fortunam instabilem, quæ sursum eleuatos ad ima deijcit, eluderet. Quam cōsuetudinem multi principes Polonorum solenniter obseruabāt. Tandem Lesco plurimis heroicis gestis exactis, filioque huius nominis tertio relicto, vitam cum morte commutauit.

LESCO TERTIVS.

*Quam fuerit bellus cupidus, quam Martis amicus
Iste, vel hoc signo discere quisq. potest:
Cum sub eo patriæ pax arma quæta teneret,
Bellandi fieret nullaq. causa domi:
Impatiens otij, Græcos contra, atq. Latinos,
Pannonibus toties auxiliaris erat.
Viginti genitor varia de matre nothorum:
Infamat quantum tanta libido virum:
Sæpe licet magna, post multa trophæa legantur
Et Cypria studijs incubuisse diuos.
Quod si defendi exemplo non possit Achillis
Lesco, & Alexandri, Mars quoque mæchus erat.*

Fvebribus exequijs Lesconi gentiliter persolutis, Lesco filius eius, huius nominis tertius in ordine Principum Poloniæ septimus, monarcha salutatur. Hic à moribus paternis minimè degenerauit, omnes finitimos hostes sedauit. Imperiique sui fines

in

in pace & securitate cicurauit. Postea otij impatiens, Hungaris, Saxonibusq., aduersus Carolum Magnum Romanorum imperatorem auxilia suppeditabat. Tandem anno Domini 801. cum Boëmis, Pomeranis, Prutenisque à Carolo in Silesia cruento prælio ad Oderam fluium prostratus est. Cui filius Popilius ex legitimo thoro natus (viginti enim illegitimos natos ex concubinis, Pomeraniæ duces generarat) successit.

POPELVS PRIMVS.

ANe tibi lectum tantum, lasciuie, reliquit,
Non etiam clypeos, armaq. dura pater?
Et Veneri tantum iussit seruire? Gradino
Non etiam, ô noster Sardanapale, suo?
Quandoquidem in fratrum tam multa gente tuorum,
Legitima solus coniuge natus eras.
Successisse etiam patrijs te laudibus æquum
Non tantum vitijs, imperioq. fuit.
At genitore tuo felicior, ipse fuisse,
Hac in tam rari parte, POPELE, boni:
Quod tibi tu similem genuisti, quiq. putaret
A cuculo cuculum degenerare, nefas.

Popelus huius nominis primus Lescij tertij filius, qui à Germanis Oßerich dicebatur: patre cedente, regni habenas regendas suscepit, anno Domini 815. Hic à virtute paterna degenerauit: in vrbe Cracouiensi sede sprete, eam in Gneznam, demum in Crusphiciam transtulit: ibiq. arcem in lacu Goplo condidit. Nil amplius de eo scribendum restat: cum nulla egregia gesta memoriæ digna ediderit; semper enim libidinibus delicijsque indulgebat.

*Sedis trans-
latio.
Arx Goplo.*

*Mos execra-
dis se Popu-
li.*

Hac verò execrandi particula sepiissime utebatur, di-
cens: O utinam à muribus corroderer, quod quam-
uis non ipsi sed filio eius prout inferius dicitur con-
tigit.

POPELVS SECVNDVS.

*Um timet hic regno pelli, vir inutilis, & cum
Coniuge consultat, quid male intis agat.*

*Um morbi simulat: patruos accersit, & illis
(Viginti fuerant) toxica mista dedit.*

*Orta cadaueribus vis murum erupit: & illum,
Uxorem, natos, vndiq; dente petit:*

*Dilaniat, frustra medios fugiebat in ignes,
Frustra in Goplas perfidus hospes aquas.*

*Discite iustitiam, qui propter lucra paratas
Fertis & exertas ad scelus omne manus.*

*Est Deus, est scelerum vindicta, est pœna malorum,
Vnde putes minimè posse venire, venit.*

ANno salutiferi Virginis partus 830. Popelus se-
cundus, patri in regno succedens, à moribus
eius libidinosis minimè degenerauit: postpositis-
que negotijs reipub. vanis otijs, choreisque, & deli-
tjs domesticis indulgit. Insuper nō ille sed vxor eius,
quam infano amore prosequabatur, pro sui peruer-
so arbitrio imperabat. Quapropter magnates & e-
quites regni, eum vt hominem nihili, Sardanapa-
lum Poloniæ appellantes, spreuerunt. Popelus verò
re considerata, veritus ne Polonialiquem ex patruis
suis in locum suum substituerent: vxoris astuto con-
silio infirmitatem simulauit; patruosque omnes qui
viginti numero erant, principes Pomeraniæ accer-
siuit, & decumbens in lecto, obnixè ab eis rogauit,
vt

*Abuta si-
mulatio in-
firmitatis.*

te vnum filium suum ex duobus, regno se deceden-
te præsicerent, quod libenter patrui se facturos spo-
ponderunt, si magnates regni consenserint. Regina
verò interea poculum cum veneno mixto adorna-
uit, & vnicuique bibendum pro sanitate regis obtu-
lit. Egressi illi à rege, maxima corrosione ex veneno
hausto excruciat, omnes pariter expirauerunt. Re-
gina autem cum lætitia dixit: deos in eos quod ma-
lum regi, domino suo machinati fuerint, iustè ani-
maduertisse. Ideo cadauera eorum inhumata quasi
perfidorum, in lacum Goplo reginæ iussu, proiecta
sunt. Statimque Deus iustus vindex & ultor nefan-
di homicidij, murium vim numerosam, dictuque
horrendam, ex illis cadaueribus mira quadam me-
tamorphosi, excitauit, quæ regem in arce lautè con-
uiuientem, vxoremq; & filios eius cum terribili stre-
pitu vndiq; inuasērunt: & neq; armis, neq; igne se ar-
ceri passæ sunt. Rex metu inauditi inusitatiq; pericu-
li perturbatus, in arcem quæ est hucusque in lacu
Goplo, iuxta Crusphiciam oppidum, cum vxore &
filijs profugit: mures verò adhuc plures terram &
aquas cooperientes, cum horridis libilis eum perse-
quebantur: Nautæ præsens præ oculis exitium vi-
dentes, timentes ne in medio lacus nauem corrode-
rent, ad ripam otius appropinquant, aufugerunt.
Popilius quoque in turrim natura loci munitam, &
aquis opportunè circumfluatam cum suis se recepit:
vbi cum vxore & liberis à muribus corrosus, con-
sumtusque est, vt ne monumentum quidem eorum
relictum fuerit.

*Grande tur-
peque faci-
num.*

*Mira iusta-
que vindi-
ctæ diuina.
Ex cadaue-
ribus mu-
res.*

*Popelus à
muribus cū
vxore & li-
beris corro-
ditur.*

PYASTVS CRVSPHICENSIS.

O Priscos hominum mores, ò nescia fastus
 Simplicitas, ingens ò probitas, & amor!
 Non puduit proceres homini dare sceptrà Polonos
 Qui modo cultor agri Crusphiciensis erat.
 Ob solas virtutis opes, virtutis honorem,
 Qua vir in exigua floruit ille casa.
 Hoc orti de fonte duces, regesq; Poloni
 Durauere dies, ad Ludouicetuos.
 Compita Crusphicia veterum, nostro estis in orbe
 Euentu gemini nobilitata ducis.
 Regnum ruricola deferri: à mure vorari
 Regem: res aq; prodigiosa fuit.

A Nno incarnationis diuinæ 842. Popilio secundo à muribus portetose absumpto, multæ controuersia in Chrusphiciensî conuentu de electione principis exorta sunt. Erat autem tunc temporis in Crusphicia Pyastus quidam vir simplex, virtute tamen & pietate præstans. Huic eodem conuentus tempore filius natus est, cui ad nomen solenniter gentili ritu imponendum, mellis mullati duo vasa præparauit, propter conuiuias tractandos, porcumq; mactauit. Interdum aiunt ad eum duos viros ignotos venisse peregrino habitu (quos Paulum & Ioannem martyres Romanos ferunt esse:) Hi in palatium vbi electio celebrabatur non sunt admissi, à Pyasto verò humaniter hospitio excepti fuere, infantemq; natum gentili more subraferunt, nomenq; ei Semouiti imposuerunt, & tandem discesserunt. Tunc temporis autem in Crusphicia ob magnum confluxum populi ad comitia electionis plurimi commea-

tus,

tus, pabulique penuria laborantes, ad Pyastum vt sibi aliquid pro victu venderet, veniebant, qui singulis gratis necessaria suppeditabat, quantum cuique opus fuerat, carnis autem suillæ & mellis, panisq; copia, apud eum non deficiebat: nam incrementa omnium rerum à Deo copiosissimo largitore & remuneratore illi procedebat. Omnes igitur manum diuinam cum Pyasto esse videntes, cõmunibus suffragijs & vocibus, monarcham eum salutant, regnumque oblatum, quamuis agresti familia natus, strenuè cum summa fortitudine, & dexteritate viginti annis gubernauit, Postea 120. annis ætatis suæ exactis, relicto filio Semouito extremum diem clausit. Ex huius sanguine duces regesque Polonorum ad Ludouicum Hungarum vsq; genus duxerunt.

SEMOVITVS.

Sic & Alexander iuuenis vix illa suarum
 Ingressus rerum limina magna perijt:
 Vi SEMOVITE peris patriaq; relinquis acerbos
 Mærores, iustam mortuus ante diem.
 Ensetuo eiecti de nostro turpiter agro
 Ultra Carpathium, Pannones vsq; iugum.
 Totatibi soluit Pomerania victa tributum:
 Fluctibus & nostris accola quisquis erat.
 Quattuor annorum sunt, hæc omnia, quid si
 Non abrupta tibi tam citò vita foret?
 Quamuis, quantumuis modica sub tempore vitæ
 Maxima qui gessit, vixit abundè diu.

A Nno humanæ redemptionis 895. Semouitus patri gentili ritu iustis persolutis, ad regni fasces euehitur. Hic insigni prudentia, fortitudineq; &

E

Hospitalitas
 largemur
 neratur.
 Pyastus ruri-
 colarum regni
 fasces obtin-
 net.

Virtus Se-
 mouiti.

providentia, populum sibi commissum regebat, omnesque hostes à finibus imperij sui sapissime fugabat, Hungaros, Boëmos, Cassubios, Pomeranosque ad tributum sibi pendendum compulit, multisque præclaris gestis editis, quatuor in regno duntaxat annis exactis. Patria in pace relicta, immatura morte peremptus est, relicto filio Lescone quarto.

LESCO QVARTVS.

*Q*uam pater inuictis Semonitus fecerat armis
Pacem, Sauromatis attuleratq; suis:
Filius est illam miro complexus amore,
Et vite summam fouit ad vsq; diem:
Vir cuius mores nemo reprehendere possit,
Aut nisi quem pugna classica bella iuuant.
Sed cur bella geras, frueris qui pace? quid optes,
Contentus proprio qui potes esse, meum?
Gloria ad arma vocat multos, laudumq; cupido,
Spe; prada multos diues ad arma vocat.
Vtraq; bellandi causa iniustissima solam
Que pacem quarunt prelia, iusta voca.

*A*nno Virginei partus 902. Lesco quartus patri Semonito iuuenili etate, in principatu successit, sub tutoribusque ad annos competentes erat. Postea imperium à patre pacificatum relictum, in pace à nemine laceffitus regebat, patrijs & auitis virtutibus correspondens, relictoque filio Semomisla immatura etate è viujs decessit.

SEMOMISLA VS,

*V*ltimus iste fuit nostrorum ex ordine regum,
Ignarus falsos qui coluere deos.

Huius

Huius peperit coniunx oculorum luce carentem
Hæc edem: sterilis cum foret ante diu.
Mos erat infanti, vita ut compleuerat annum,
Ludere, quod vellet nomen habere pater.
Ergo dies venit simul illa, recepit ocellos,
Ostentum dubia plebe stupente puer.
Rosea signabat, discussa nocte POLONOS
Visuros lucis lumina vera nona:
Visuros illo CHRISTVM sub rege negemus,
Quod bona prastituat quaque futura DEVS.

*A*nno à Christo nato 921. Semomislaus patre è viujs decedente regni habenis præficitur. Hic etiam ex auitis moribus minimè degenerauit, filium vix in lenecture & ipsum cæcum obtinuit, cumque in Gneznam primates & equites regni ad subradendum nomenq; imponendum filio gentili ritu conuocaret, Miesconem eum appellârunt. Postea conuiuio indulgentibus in primo mense accubitu, nunciatum est patri, filium cæcum visum recepisse, omnibusque conuiuijs attonitis, cum claris apertisq; oculis infans affertur. Cumque rex ab ariolis sciscitare-
Semomislaus
filius cæcus
nascitur qui
postea illu-
minatur. fi-
guram illu-
minanda
Polonia per
Euangelium
præfagiens.
 tur quid hoc sibi velit? responderunt, sicut hic infans gratia deorum est illuminatus, sic per eum Polonia in breui illuminabitur, quod & factum est. Tandem Semomislaus finibus imperij in pace relictis vitam cum morte transmutauit.

MIESCO PRIMVS

*C*hriste, sub hoc ad nos venisti principe, ab hoste
Possessas Stygio commiseratus onus.
Cesserunt idola tibi: Mars, Leda, Gemelli,
Cynthia, Pluto, Ceres, Iupiter, Aura, Venus.

E ij

*Fœmina te nobis ostendit prima, Bohemo
Sanguine: prima crucem nos docuitq; tuam.
Sic in prima quidem nobis es causa salutis,
Ipse Deus, mulier, causa secunda fuit.
Illatuo ingi Mesconem fonte maritum
Fecit: terra suum est tota secuta ducem.
Plurima tunc data sunt tibi templa, non emq; cathedra,
Et, quas sacrifici dilapidamus, opes.*

ANno domini 962. Miesco qui erat cæcus natus, patri ex more funebribus exequijs peractis; communi omnium acclamatione in monarcham Poloniae eligitur. Hic concubinas septem habuit, nullam tamen ex illis fecundauit, quam obrem maximo mœrore discruciabatur. Quapropter frequenter à quibusdam Christianis sollicitabatur, ut Christo cum sua gente nomina daret, si velit earam sobolem à Deo obtinere. Christianorum itaq; persuasionibus adductus, procos ad regem Bohemie Boleslaum, qui fratrem germanum diuum Venceslaum nefarie occiderat, destinavit, matrimonium filie eius expetens: cui rei Boleslaus libenter annuit, hac conditione si sacrum baptisma cum suis susciperet. Miesco itaque cum vniuersa gente sua alacriter baptisatus est anno Domini 965. Miesconisq; priori nomine immutato, *Mieczslaus* appellatus est, quasi gladio nomen acquirens clarum. Mandauitque confestim omnibus & singulis suo imperio subiacentibus, die septima Martij, idola omnia vanorum deorum comminuere, demolire, igneq; cōsumere. Nam antea quaslibet vanas creaturas Solem, Lunā, Auram, quam *Pog Wisla* appellabant, cultu diuino prosequabantur.

*Poloni fidē
Christi am-
plexantur.*

*Idola demo-
liuntur.*

bantur. Præterea Iouem quem illi *Iessam*, Plutonem quem *Lacton*, siue *Lactonem*, Cererem quā *Niam*, cuius templum Gneznæ celeberrimum erat, Venerem quam *Marzanam*, & Dianā quam *Zienoniam* gentili lingua appellabant, Lælum quoque & Poletum Romanis Castorem & Pollucē appellatos, pro dijs colebant. Et adhuc in comotationibus illa gens nomine eorum vitur, Lælum Poletum vociferantes. Solebant autem viri, mulieres, iuuenes, & senes horum deorum suorum, diebus festis ad lusus & choreas pariter conuenire, maximè verò 25. die Maij, & 25. Iunij. Quam congregationem populi *Stado*, id est, agmen appellabant, quod adhuc apud Ruthenos & Lituanos passim in villis obseruari videtur. Post dominicam enim conductus Paschæ ad diui vsq; Ioannis Baptistæ festum, mulieres & virgines diebus festis ad choreas turmatim conuenire solent; Ladonemq; canentes, & *Lado Lado* frequentius ingeminatis manibus, complaudētes in gyrum choreas ducunt. In Silesia quoque confini Poloniae 17. die Martij, quo videlicet tempore hæc idola demolita sunt, pueri in villis & oppidis ex more recepto simulacrum quoddam, ad similitudinem mulieris conficiunt, oppidoque turmatim egressi quandam cantionem ingeminantes simulacrum illud de Ponte in flumen præcipitant. Expurgata itaque ab idolis Polonia Mieczslaus princeps, ad euidentius signum Christianitatis instituit, ut infra officium Missæ, dum Euangelium prælegeretur, singuli virorum ad medium gladij è vaginis depromerent, quo se testaretur propter Euangelium Christi ad mortem vsque decertare paratos esse. Multas ecclesias, parœcias & episcopatus

Ritus religionis gentilis Polonorum.

Mos Polonorum antiquus infra lectionem Euangelij.

fundauit, copiosisque prouentibus ditauit. Ex vxore Bohema *Dambrowka* dicta, filium Boleslaum Chabri suscepit, quæ post partum paulò post decessit, Gneznæ sepulta est, alteram verò Miecslaus in matrimonium accepit, Iuditham filiam Ieslæ principis Hungarorum, quæ ei filium Miecslauum genuit. Tandem multis Christianitatis monumentis in Polonia relictis, è uinis feliciter migravit. Destinauerat quoque legatos ad summum pontificem Benedictum, diadema regium ab eo postulans, quod illi denegatum est, suspicabatur enim nondum eum perfectum Christianum esse.

BOLESLAVS CHABRI, PRIMVS
rex Polonia.

*V*ici, deuictos cepi cum rege Bohemos,
Subieci Morauos, Saxoniosq; mihi.
Cassubios populosq; freti cis litora nostri,
Et Prussos, dubia teq; Ruthene, fide.
Imperij fines positus ex are columnis
Signavi, Herculeum sic imitatus opus.
Nec mihi templa minus cura, quam castra fuerunt:
Huc quoque laude patri cedere nolo meo.
Regia ab egregio sortitus stemmata O. hone
Sum Gneznæ (Gneznæ, tunc meus hospes erat)
Qua quicumq; fac sis hoc dignus honore,
Quot tunc, magno iudice, dignus eram.

ANNÒ à Christo nato 999. Boleslaus huius nominis primus ab heroicis gestis Chabri appellatus, Miecslai filius natus primus, communi omnium acclamatione in fasces regni euehitur. Corpus diui Alberti episcopi Pragensis, ex Prussia in Gne-

Gneznam magno cum labore honorificè transtulit, quem gentiles Pruteni, iuxta Saunum fluium prope oppidum maritimum Feschaus, salutifera pabula animæ ferentem, crudeliter occiderunt, ad cuius busta Gneznæ plurima miracula, virtute diuina edita sunt. Eodem tempore Otto tertius, Romanorum imperator, acerba infirmitate pressus, iamque animam agens, audiens tanta miracula ad sepulcrum diui Alberti in Polonia fieri, voto uouit se busta illius, si de infirmitate leuaretur, accessurum, atque statim post votum promissum, sanitatem integram diuina benignitate recepit. Cumque vota persoluturus religiosus imperator ad Posnaniam urbem maioris Poloniae appropinquaret, Boleslaus splendido equitatu nobilium & magnatum Poloniae cinctus, obuiam ei processit, honoremque ut Caesari hospiti exhibens, varij coloris panos preciosos, sericeos quoque, & id genus alios in via per 7. milliaria Polonica, à Posnania in Gneznam usque sternere fecit, & ultro citroque data salute, illa insigniter strata via uterque manibus iunctis, multa inter se cōferentes, pedestri itinere ad Gneznam usque perueniunt. Ingressus itaque deuotus imperator limina templi, pronus pro uoluitus ad sepulcrum diui Alberti, ardenti corde Deo omnipotenti, quod mirabilis sit in sanctis suis, gratias agit, votoque persoluit. Tandem honorificentissime sumptuosissimeque per aliquot dies, à Boleslao tractatus, multisque & splendidis muneribus ab eo donatus est, quibus hospitalitatis officijs Otto in se exhibitis consideratis, Boleslaum eodem in templo Gneznæ imperiali diademate solenniter coronauit, eumque regem Poloniae declarauit, & in

Prussia in Gneznam transferatur.

Otto imperator ex voto diuò Alberto factò, sanatur.

Otto imperator in Poloniam uenit.

Boleslaus Caesari splendide honorem exhibet.

Otto Boleslaum Poloniae regem creat, suoque diademate coronatur.

æternū auctoritate imperiali confirmavit, ab omnibusque tributis & obsequiis Romanis imperatoribus pendēdis, posteros eius omnes in regno sibi succedētes immunes fecit. Deinde in digressu quo evidentius vinculum societatis inter se cōciperent. Otto imperator Boleslao nouo regi lanceā sancti Mauricij, clauumque de cruce Christi donauit. Boleslaus verò vicissim illi brachium sancti Adalberti pro munere hospitalitatis dedit, quod Romæ in templo diui Bartholomæi imperator posuit. Insuper vinculo consanguinitatis sibi iuncti sunt. Otto enim neptam suam, filiam Palatini Rheni, nomine Rischā, in matrimonium locauit. Tandem imperatorem ad sua reuertentem Boleslaus cum insigni pompa, splendidoque equitum & magnatum Poloniæ agmine, ad terminos usque regni sui, honorificè deduxit.

Hic primus rex Poloniæ omnia, summa cum proiudicia & fortitudine administravit, supra modumque bellicosus extitit. Marte enim felici omnes finitimos hostes frequenter strauit, regnaque eorum sapius, nullo repugnante, peruastravit; Bohemiæ regem Boleslaum cum innumeroso exercitu fudit, regnumque eius, nullo repugnante infestis armis vastauit; & ipsum captum execrare fecit. Iaroslauum quoque ducem præcipuum Russiæ validissimo exercitu fretum insidiosè contra se procedentem, memorabili, cruentaque clade, prostravit; Kiouiam urbem Russiæ metropolim cepit, indeque thesauros ingentes asportauit, & omnes principes Russiæ tributarios sibi effecit. Prutenos, Saxones, Cassubiosque, & Pomeranos debellauit; cum Ruthenis ad fluiuium usque Tyram, & Borysthenē fines suos posuit; cum Prutenis, Cassubiisque,

*Boleslaus
Bohemos,
Russos, Prutenos & Pomeranos
sternit.*

que, & Saxonibus ad fluiuium Albim, usque ad mare Germanicum siue Balticū imperij sui terminos constituit, Herculemq; imitatus, ad perpetuam rei memoriam columnas æreas illic collocauit. Sicque imperio suo amplissimè dilatato, relicto Miescone filio è viuis decessit.

*Boleslaus finem imperij
sui prolestat.*

MIESCO SECVNDVS.

*D*Egener, imbellis, gula, crapula, sordibus uxor
Vxor totius femina, surco nihil.

Hic erat: uxor erat, rex, princeps, omnia, nostrum

Asperius quouis angue perosa genus,

Tentonibus tantum æqua suis: quam credis ab illa

Tractata est miseris terra Polona modis?

Tunc Boleslai nobis perire labores,

Ruperunt nostrum regna subacta iugum.

Virapuit tantum mors fausta phrenitide regem,

Pellitur è regno, rixa fugitque, suo.

Dant pœnas scelerum: furor hunc, dolor abstulit illam,

At longo fato dignus uterque, fuit.

ANno Virginei partus 1025, Miesco II, patre defuncto, ad regni habenas moderandas euehitur. Hic ex moribus patrijs degenerat: postpositisque negotijs reipublice cōiugis consilio utebatur, & imperium à patre amplissimum relictum, suis libidinibus diminuit, debilitauit, laboresque patrios perdidit. Tandem ab omnibus spretus, infirmitate correptus, relicto Casimiro filio, è viuis decessit.

Mortuo igitur Miescone, multæ controuersie circa electionem principis exortæ sunt. Quidam enim ad Casimirū filium eius sceptrum deferenda volebant: ceteri verò timentes ne mores paternos perperos

Miesco degeneratur.

*Regina cum
filio Casimiro exulat.*

*Debitum
S. Petri.*

sequeretur, huic sententiae acerrimè repugnabant. Tandè regina Mieleonis regis relicta, vidēs se à Polonis speratam, ad fratrē Cēsarem in Saxoniam, accepto Casimiro filio, coronaque regni & ingentibus thesauris regalibus sublatis profecta est. Interim filium Casimirum studendi gratia Parisios misit: vbi tandem in monasterium Cluniacense ingressus, sacris initiatus est. Poloni verò multis annis hærede legitimo orbat, cum sui & reipublicæ ingenti detrimento, in Gallia eum quærere coacti sunt, qui eis multis de causis denegabatur ab Abbate Monasterij. Tandem vix magno cum labore impensisque Polonorum, per Benedictū nonum pontificem à professione absolutus est, pœnitentia Polonis indicta, pro eo quod dominum suum heredemq; legitimum expulerint, ut ab vna quaque persona quotannis obulum vnum Romano pontifici penderent, quod vocatur debitum sancti Petri. Item ut singuli viri crines supra aures tonderent. Deinde ut præcipuis festis diebus linteo albo pro cingulo vterentur.

CAZIMIRVS PRIMVS.

Innocentius cum matre puer CASIMIRVS eodem
Exilio, matris crimine, pulsus erat.
Cluniaci placuit sibi vita monastica: seruus
Quam cuiusquam hominis, maluit esse Dei:
Nos sumus interea sine principe, subdita cunctis
Terra, dolor fuerit, quæ numerare malis.
Reddimus eiectæ regnum, multa ille reuersus
Restituit melior vix patre, dignus avo.
Maslaum domuit civili Marte furentem,
In reliquos mansit pax sibi grata diæ.

Quod

*Quod Deus innocens adsit, quod corruat insons,
Maiores ut surgat laude: videre potes.*

Anno Domini 1041. CAZIMIRVS huius nominis primus, è monasterio acceptus, Mieleonis secundus filius, tertius rex Poloniae, Gneznæ cōmuni omnium applausu sacro diademate coronatur. Hic primum in latrones depredatoresque qui tunc temporis in regno passim latrocinabantur animaduertit. Demum regiones tributarias à regno deficientes ad iugum pristinum redegit. Maslaum ducem Masouiae bello furentem intestino, cum Prutenis & Piecingis conspirantem, ad Vistulam fluium cruento prælio prostravit, iuxta Plocsko ciuitatem. Tandem Maslaus exercitum coëgit: sed iterum à Casimiro funditus fusus, desperatis suis rebus ad Prutenos profugit, vbi varijs tormentis examinatus laqueo vitam finiuit. Ab hoc Maslao Masouia appellata est. Postea Casimirus pacato vndique regno, relictisq; tribus filijs, Boleslao, Vladislao, Mielcone, & filia Suatochna, extremum diem feliciter clausit. Monasterium in Tynieci eius Regulæ quam ipse olim profitebatur, regalibus, sumptuosissimisque immunitatibus & bonis optimis fundatum dotauit.

*Casimirus
Maslaum
cum Prutenis bello
cit.*

*Massouia
denominata.*

BOLESLAVS AVDAX.

Quam bello magnus, quam magnis strenuus ausis
Boleslaus erat, tam truculentus erat.
Vastauit Moranos, Hunnos, te Russe, Bohemos,
Vastauit patriæ nec minus arua sua.

*Cuncta libidinibus complebat, cuncta rapinis,
Cuncta ignominis, sanguine, cuncta metum.
Pontificem secuit frustratim recta monentem:
Vrbis pontificem, maxime Crace, tuae.
O scelus, o portentum, o nostri infamia regni,
Non tibi sacrilega tunc cecidere manus?
Unde, & ubi periit, ne iam dubitate Poloni,
Raptum sub Stygijs obruit orcus aquis.*

ANno salutiferi Virginei partus 1068. Casimiro Bolelaus filius ab heroico animo Audax appellatus, communibus omnium suffragijs, rex declaratur. Huic statim Vratisslaus Bohemiæ rex bellum indixit: infestisque armis in Silesiam vastaturus excurrit. Bolelaus re comperta, armato milite cinctus, celeriter contra eum contendit: cuius aduentu Vratisslaus perterritus, relictis castris terga pudenda dedit. Bolelaus verò eum in meditullium Bohemiæ persequens, eam vndique peruastrauit: spolijsque multimodis onustus, ad sua nullo repugnante reuersus est.

Postea anno sequenti, Bolelaus validioribus copijs coactis, Morauiam, Bohemiæque iterum infestis armis peruastrauit: donec eum Vratisslaus Bohemiæ rex, maius periculum timens reconciliauit. Perdomitis igitur ab vna parte Bohemis, & Morauis, à Prutenis tandem & Pomeranis infestatur: quos Bolelaus ad flauium Ossa vndique circumuentos, ad internecionem prostrauit, & deleuit: Pomeraniamque & plurimas munitiones Prussiarum, ditioni suæ subegit: & ipsos Prutenos sub iugum compulit, anno domini 1059. Interea Bela hæres regni Hungariæ, ad Bolelaum

*Bolelaus
Bohemiæ
vastat.*

*Iterum Bo-
hemiæ in-
festat.*

*Pruteni cum
Pomeranis
victi & bel-
ligales Bole-
laus sunt.*

lelaum exulans profugit: auxilium contra fratrem Andream (à quo regno pulsus erat) implorans. Bolelaus itaque infestis armis in Hungariam cum Bela cōtendit: Henricique imperatoris copias, Bohemose & Teutones, partes Andree defendentes profligauit: ubi & ipse Andreas rex interemptus est. Sicque Bela auxilio Bolelai ad regnum peruenit. Bolelaus verò rex in Poloniam reuersus, vnicam heredem ducum Russiarum, Viselauam nomine, in matrimonium accepit, iureque dotis Ducatus quosdam Russiarum acquisiuit. Kiouiam quoque metropolim Russiarum viceps, ubi hybernium tempus transegit, vniuersamque Russiam terrore suo compleuit, & cōcussit, adeo ut complures duces (parum se tutos in Russia putantes) fugam in Græciam adornauerint. ciuitates omnes oppidaque & munitiones plurimæ, ultro se ei dediderunt. Postea Præmissiam ciuitatem celebrem, vnam ex Ducatibus Russiarum expugnauit, & exussit, sed arcem propter exundationem fluuiorum, capere non potuit: quæ ei postea certis sub conditionibus dedita est. Tandem in Hungariam cum exercitu profectus, inimicitias inter Belæ hæres, & Salomonem Hungariæ regem composuit: exinde recta in Russiam reuersus, Volodimiriam & Chelmiam ciuitates cum suis prouincijs occupauit: postea totum Ducatum Volhinie cepit. Inde recta in Kiouiam exercitum duxit, ubi Suuatoslaum principem Russiarum cum ingentibus copijs sibi insidiantem cruento prælio profligauit, fugauitque, ac omnes vires Russiarum prorsus debilitauit, multumque temporis in Kiouia transegit, ubi in deliciis libidinesque, venereos, & cætera vitia prolapsum est. Postea septennio in castris exacto in Polo-

*Bolelaus in
Hungaria
triumphat.*

*Russiarum
stat Kiouiam
que capit.*

*Præmissiam
dedita.*

*Hungariam
petit.*

*Voliniam
expugnat.
Suuatoslaum
fugat, su-
ditque.*

*Episcopum
Craconiae
diuum Stan-
islaum occidit.*

*Boleslaus
exulat Go-
luntariis.*

niam reuersus, diuum Stanislauum episcopum Cra-
couiensem occidit, membratimque dissecare fecit:
cuius postea corpus diuina prouidentia insimul com-
pactum coactumque, & honorifice sepulcrum, mul-
tis miraculis clarer, prout latius in Polonorum Chro-
nicis patet. Conscius itaque Boleslaus perpetrati fa-
cinoris poenitentia adactus, cum filio Miecislao re-
gno relicto in ignotas regiones profectus est: ubi in
habitu peregrino vitam clausit. Filius verò Miec-
slaus postea in patriam reuersus est.

VLADISLAUS HERMANNVS.

Plurimarescivit fratris decreta tyranni
Hermannus, Latio par pietate Numa.

Hunc spurius vetitis vexauit filius armis,

Sed pius arma tulit pro pietate Deus.

Vincitur impietas Goplea ad stagna paludis,

Induit inq; seras debita vincla manus.

Dic, qui multa legis, quot dignos laude, piosq;

Legeris, historia per genus omne notus?

Telamonius, qui pisce patrem obtruncavit Ulysses,

De turpi Circes natus amoris fuit.

Proditor Aeneas patria est, ne crede Maroni:

Romulus occisor fratris: uterq; notus.

Anno à Christo nato 1082. Vladislaus Herman-
nus fratri Boleslao in regno successit. Hic ex lu-
ditha Vratislai regis Bohemorum filia, filium Boles-
laum tertium suscepit, Krziuuoustiah ore recuruo
appellatum. Ex secunda verò vxore, Henrici 4. Ro-
manorum imperatoris filia, tres filias produxit: mul-
tas ecclesias monasteriaque construxit & ditauit.
Prussos, Pomeranosq; rebellés cruento prelio penes
flunium

flunium Drunacza profligauit, ad deditionemq; coe-
git. Interea Bratislaus, Bohemorum princeps vidēs re-
gē bello in Prussia occupatū, magna damna Poloniae
intulit. Rex itaq; Sicziechum Palatinū Cracouien-
sem cum filio suo Boleslao nouē annos habēte, con-
tra hostes destinauit, quos vnā cū principe Bratislao
strenuē fuderunt: & Morauiam vndiq; ferro & igne
vastātes peragrarunt: spolijsq; multis onusti, in pace
ad regē reuersi sunt. Tandem nunciatū est Herman-
no regi, Pomeranos fœdissimos Miedzirzecz arcē
munitissimā in finibus Saxonię interceptissē. Bolesla-
us igitur 12. annorum inuenis patrē obnixē cum lacry-
mis sollicitat, vt sibi copias propter recuperandam ar-
cem cōmitteret, cuius audacię, prouidentię, animosti-
ratiq; rex admirās, legionem vnā cum certis rectori-
bus illi cōmisit. cetero exercitui Sicziechū Palatinū
Cracouiensem praefecit. Arcem itaq; obsessā forti-
ter oppugnārūt: sed quia in loco natura munitissimo
sit erat, ideo incassum laborabāt. Qua de causā dux
exercitus obsidionē soluere suadebat: sed Boleslaus
regius filius à proposito eū retraxit, & militibus con-
firmatis domos & tuguriola circa arcem, hyemis
tempore imminente, erigere iussit, vt videretur ar-
cem se per hyemem oppugnare velle. Qua re con-
specta, Pomerani obsessi ad Boleslaum cum mune-
ribus supplices veniunt, se & sua ei offerentes: Quos
ille liberos dimittens, arcem recuperat: prudentia-
que sua omnia damna à Pomeranis illata resarciit;
ad patremque ingenti cū praeda ouans, reuertitur.
Postea Hermannus senio confectus, multis forti-
bus, preclarisq; gestis exactis, vitam cum morte fe-
liciter commutauit.

*Prussos Her-
mannus &
Pomeranos
domat.
Bohemia à
Polonis &
statu.*

*Miedzirze-
cze interce-
pta.*

*Astutia op-
pugnatio-
nis.*

*Miedzirze-
cze à Polo-
nis recupe-
ratur pru-
dentia Bo-
leslai.*

BOLESŁAVS KRZIVOVSŁ

Hic quinquaginta pugnavit praelia, signis
Collatis, casu non variante fidem.

Pugnavit quoties, toties & vicit: eorum

Nomina quos vicit, quod breve claudat opus:

Cæsaris Henrici magnas fuisse cohortes,

Sat sibi, si deessent cætera, laudis erat.

Mœrore interijt: quod prorsus inermis ab hoste

Fœdis frago victus fraude, doloq; semel.

¶ modo Pompeij numeri mihi Roma, triumphos,

Nos Bolesłai praelia: maior uter?

Pompeium Cæsar bello prostravit aperto:

Frans potuit nostrum vincere sola ducem.

Zbigneuius
monachus.

Zelislavus
Bohemus
Moravosq;
profligavit.

Boleslaus
Moraviam
Bohemiamq;
castas.

Anno domini 1103. Boleslaus Krziuvosti ab ore
recuruo siue retorto (quod ex morbo contra-
xerat) appellatus, patre è viuis sublato, communi o-
mnium applausu, regni habenis præficitur. Hunc
Zbigneuius monachus, frater illegitimus sceptrum sibi
invidens, in primis laceßiuit: Boriuoiumque Bohe-
miæ regem, & Suatopolkum ducem Moraviæ, con-
tra eum commovit: quos Boleslaus egregiè per Ze-
lislavum ducem exercitus sui profligavit. Anno dein-
de sequenti validioribus copijs coactis, in Moraviam
excurrit, quam nullo repugnante, ferro, & igne, per-
uastavit. Tertiò Boleslaus exercitum in Bohemiam
& Moraviam duxit: dumque agrum hostilem vndi-
que armis & flamma peragraret, Bohemi ex insidijs
in loco arctissimo in eum impressionem fecerunt.
Rex verò strenui militis & imperatoris officium a-
gens, vnum ex hostibus primus gladio interemit.
Dersniak quoque eques Polonus, secundum hasta

trans-

transiit. cæteri Poloni animosiores effecti, Bohe-
mos fugientes insigni clade profligârunt. Tandem
Boleslaus Pomeraniâ armato milite aggressus, eam
vndiq; peruastavit: plurimisque oppidis & municio-
nibus occupatis, spolijs onustus, ad suos reuersus est.
Accidit autem dum, post hæc insignem victoriam, in
festo dedicationis templi apud quendam nobilem
conuiuium celebraret, recreationis gratia, centum
duntaxat equitibus cinctus, venatum processit: vbi
tria millia Pomeranorum insidiantium incidit, in
quos ipse rex veluti leo rugies, primâ impressionem
fecit: tribusque interfectis, suos animosiores reddi-
dit. Quidam verò Pomeranus in ipsum regem colli-
mans, equum sub eo transiit: attamen à persequen-
dis hostibus equo altero nacto, haud destitit: donec
multo cum labore à tanta obstinata audacia vix re-
tractus fuerit: victorque ad suos conuiuentes, pro-
fligatis hostibus redijt. Interea Boriuogius rex Bohe-
miæ exulans ad eum venit, auxilium contra Suato-
polgum nepotem suum implorans, quem Boleslaus
in regnum reduxit, Boemiamque peruastavit. Tan-
dem in Pomeraniam expeditionem adornavit, qua
vndiq; peruastata, Bielgradū arcem munitissimam
cum ciuitate, & multitudine Pomeranorum, expu-
gnauit: cætera autem ciuitates & munitiones, vpo-
te Camenecia, Golimberg, Vielim, Czarnkouia, li-
benter sese ei dediderunt. Postea Boleslaus irritatus
Bohemiam deuastavit: Zbigneuiumque & Gueuo-
nirum Pomeraniæ Duces rebelles, & fœdis fragos,
fudit cepitque.

Henricus 4. Romanorum imperator, Bolesłao
ob damna Bohemis sæpissime illata infensus, cõiun-

F

Bohemi præ-
stigantur.
Pomerania
castatur à
Bolesłao.

Boleslaus
strenuè de-
mitat.

Bohemus
auxilium
impetrat.

Expedi-
tio
Bolesłai in
Pomera-
niam.

Henricus 4.
Cæsar in Bo-
lesłaum ara-
ma extollit.

*Boleslaus
repugnat.*

*Conditiones
datur à Bo-
leslao si quis
Bohemiam re-
gē occiderit.
Bohemia
rex occide-
tur.*

Arma Oxa.

*Arce & me-
morabile
certamē Bo-
leslai cum
Henrico Ca-
sare.*

*Henricus
Casar fudi-
tur & fuga-
tur.*

ctis viribus cum Suuatopolgo rege Boemia, validis-
simas copias contra eum in Silesiam duxit, Lubusa-
que ciuitate expugnata, Glogouiam urbem Glogo-
uiensis Ducatus sedem, acerrimè, frustra tamen op-
pugnauit: magna & crudeli strage in militibus acce-
pta. Boleslaus quoque valida Polonorum manu sti-
patus, contra imperatorem & Bohemos processit:
& in exercitu suo proclamari fecit, vt quicumque se
talem virum prabuerit, qui Suuatopolgum Bohe-
mia regem occiderit, ille dono insigni in sempiter-
num cum posteris suis remuneraretur. Vnus igitur
Bohemus in castris Polonicis militans conditionem
datam accepit, explorataq; habens castra Bohemo-
rum ad tentorium vsq; regium peruenit, & horribi-
liter in vocē prorupit dicens, Fuge, fuge o rex. Mul-
titudo enim Polonorum nos vndique inuasit: re-
gem itaque ex tentorio proflientem lancea transfi-
xit, & ad Polonos frustra insecutus aufugit, ac mu-
nera promissa stemmaque Oxa dictum securim vi-
delicet accepit, & in magnam familiam Poloniae ex-
creuit. Henricus tamen imperator magna damna
Polonis in Silesia exercuit, quem cum Boleslaus ad
amicitiam iustis conditionibus perducere non pos-
set, armato Polonorum milite accinctus, in aurora
impetum in Casarianos fecit, distantia vnus millia-
ris à Vratislauia vrbe Silesiae, sicque ad vespem vs-
que acriter decertabant. Boleslaus autem cum for-
tiori agmine Polonorum & Silesianorum in acies
Casarianas à latere irruit, totumq; exercitum disper-
sit, fugauit & ad internitionem prostrauit, vt ipse im-
perator fuga sibi consulens vno duntaxat seruo com-
mitatus vix euaserit. Poloni verò spolijs exuijsque occi-

occisorum ditati victoriae palmam obtinuerunt, ad-
huc locus in quo conflictus erat Polonicè, *Psie pole*, *Psie pole*.
id est, caninus campus appellatur: nam illic multitu-
do canum ad cadauera humana confluxerat, vt mul-
to tempore vix praterentes tuti transire possint.
Tandem anno sequenti Henricus imperator expedi-
tionem Romam versus obuiam summo pontifici
adornabat, timensque ne Boleslaus se absente pro-
uincias suas vastaret, legatos ad eum destinauit, ro-
gans eum sub certis conditionibus habita dignitate
imperatoria, vt ad se Bambergum veniret, promit-
tens illum huius conditionis nequaquam pœnituisse.
Vbi Boleslaus veniens imperatori omnia obse-
quia ad quae praestanda attrahebatur, in perpetuum
renunciavit, abdiditque & consanguinitatis vinculo
(vt fit inter pacificantes principes) sibi iuncti sunt.
Boleslaus enim sororem imperatoris Adchleydam
nomine, Vladislaus verò filius eius Christinā filiam
eiusdem imperatoris in matrimonium accepit, sicq;
pace composita captiuos vtrinq; restituerunt.

*Poloni tri-
umphant.*

*Henricus cum
Boleslao a-
micitiam
inire optat.*

Anno deinde Christi 1113, Pomerani & Pruteni
postposito iuramento inopinatè in Massouiae Du-
catum excurrerunt, regionemque totam infestis ar-
mis peruastauerunt, sed eius orae praefectus hostes
cum spolijs reuertentes inopinate aggressus, omnes
trucidauit & spolia abegit. Hac perfidia Pomerano-
rum Boleslaus exacerbatus, instructis copijs contra
eos processit, Nakloque arcem in qua erant 10000.
Pomeranorum graui obsidione cinxit, sed obsessi
ad quindecim dies inducias impetrauerunt, hac con-
ditione, vt si intra concessum tempus nullum auxi-
lium à suis haberent. Interea verò nunciatur Bole-

*Pruteni &
Pomerani
fœdissimè
trucidantur.*

*Naklo obse-
detur.*

*Pomerani
vincuntur.*

*Iterum Po-
merani ster-
nuntur.*

*Boleslaus in
Dania nau-
fragat.*

*Rutheni in
Boleslaum
concitantur.*

*Insidia Bo-
leslao pa-
rantur.*

slao, Pomeranorum & Prutenorum quinquaginta millia in subsidium obsessis clanculum per sylvas aduentare. Quorum castra Boleslaus explorata habes, à fronte & à tergo in eos impetum fecit, omnesque inopinatos funditus prostravit, quorum 4000. caesa sunt, ceteri capti & fugati. Naklocenses verò se & arcem cum ceteris ciuitatibus regni ultro dediderunt. Postea Pomerani cū Prutenis vires magnas insimul coniunxerunt, omnes tamen à Boleslao velut à leone fortissimo iugulati, princepsque eorum perpetuis carceribus mancipatus est. Rex itaque rebus in Pomerania & Prussia rectè constitutis, expeditionem in Daniam regionem transmarinam nauali classe adornauit, anno Domini 1124. vnde thesauros ingentes abstulit, regnum verò ultro oblatum respuit, & thesaurarium regni Danici cum tota familia in Poloniam transtulit, cuius posterii hucusque in Polonia & Prussia celebres restant. Duniniq; à Dania vocantur. Boleslaum itaque è Dania in Poloniam reuerentem principes Russiæ seditiosi bello appetierunt, & quo magis eum irritarent, principem Haliciensem consanguineum regis expulerunt. Quos Boleslaus egregiè ultus est, Præmisliensemque ducem cum ingenti exercitu prostravit, vbi tres duces Russiæ in conflictu occubuerunt. Postea Iaropolhi ducis Kiouia consilio astuto omnes principes Russiæ aduersus Boleslaum regem conspirauerunt, utque eum facilius sub prætextu amicitiae obruere possent, legatos ad eum destinauerunt, obstringentes se omnes tributarios, ac subditos Poloniæ regno fore, utque ducem Haliciensem in locum pristinum reduceret optabant. Rex igitur nihil mali suspicans expeditionem

nem in Russiā paruis copijs cinctus adornauit, cumque ad Halaciā ciuitatem appropinquaret, ecce principes Russiæ cum auxiliarijs copijs Hungarorum quali congratulantes ei ex insidijs eruperunt, regemque vndiquaque circumdederunt. Rex autem astutiam Ruthenorum cōsiderans, milites suos qui paucierant, ad resistendum hosti fœdifrago fœcunda oratione confirmauit. Sed Palatinus Cracouiensis admonitione regia minimè motus cum præcipua ala equitum, cui præfectus erat, inter primū tumultum aufugit. Rex verò rem aliter non posse fieri videns, strenui militis & imperatoris officium agens, primo cum suæ aulæ equitatu Hungaros aggressus est, quos strenuè repressit & prostravit. Viribusque resumptis cum validis Ruthenorum copijs manus acriter conseruit, iamque Ruthenorum acies inclinabantur, dum recentes legiones auxiliares validiores, Polonos vndique circumderunt, viresque eorum perfregerunt, equus sub rege ipso confossus ut intestina ex eo profluxerint, alium tamen eques ei suppeditauit, sicque vix à suis ad fugiendum cōpulsus illesus euasit. Quapropter mœstus animo angebatur, non tam Ruthenorum fœdifragorum insidias, sed Palatini Cracouiensis perfidiam turpissimā execrans, cui pellicem lepotinum, & colum instrumentum quo mulieres fuso fila ducunt, liniq; fasciculum, & cordam misit, indicans eum lepori in fugiendo similē esse, & quod indignus sit vir, sed mulier haberi: resque muliebres & non viriles potius tractare, suspendique dignum. Palatinus itaque ille, in desperatione adactus, in campanili oratorij sui fune campanæ sese suspendit, cuius nomē propter posterorum dedecorem in Chroni-

*Boleslaus
circummu-
nitus.*

*Palatinus
fugit consti-
tutum.*

*Boleslaus
strenue sese
defendit.*

*Danum Pa-
latino pro-
fugo à Boles-
lao dignum
iuretur.*

Castellanus
Palatino
Craconiensis
dignior ti-
tulo.

cis reticetur, ab hocq; tempore Castellanus Cracouien-
sis, Palatinum autoritate dignitateq; antecellit.
Boleslaus autem quotidie aduersam fortunam exe-
crando tristitia consumptus, sumptis sacrosanctis Sa-
cramentis extremum diem clausit, annos ætatis suæ
54. regno 36. annos præfuit, in ecclesia cathedrali Plo-
censi sepultus. Porro nullus rex Poloniæ ad hæc vsq;
tempora illo felicior bellicosiorque extitit. Omnes
enim reges & monarchæ finitimi vndiq; in eum ir-
ruebant: ille verò eos strenuè casu non variante, fi-
dem propugnabat, & regna eorum secundum arbi-
trium suum militis strenui & imperatoris mœnia
obiens peragrabat. Conflictus cum hostibus princi-
pales & memorabiles ac publicos 47. commisit, ex-
ceptis congressibus excursionibusq; paruis, qui sæ-
piissime eueniebant, excepto quoq; hoc vltimo cer-
tamine, quod cum eo Rutheni astutè commiserant,
ex quo ille nō secus atq; ille Hector Troianus, Han-
nibalque Carthaginensis suo Marte sese strenuè de-
fendens, aciesq; hostiū instructas fortitudine, disper-
gens euasit. Adhuc vitæ superstes filijs suis imperium
disposuit, Vladislao natu maiori Cracouiensem, Si-
radiensem, Silesiæq; & Pomeraniæ Ducatus legauit.
Boleslao Crispo Massouiam, Dobriniam Cuiaviam-
que, Mieslao Gnesnensem, Posnaniensem, Calsien-
semq; Henrico verò Lublinensem, Casimiriensemq;
tractum testamento ordinauit. Casimiro autem o-
mnium iuniori quicquam reliquit. Admonentibus-
que se de eius sorte senatoribus, respondit: An igno-
ratis, inquit, quod in curru quatuor rotæ currentes
necessè habent, vt aliquis eis insideret, quod & fa-
ctum est, vt inferius dicetur.

47. cōstituta
Boleslaus &
etor abijt.

VLA-

VLADISLAUS SECVNDVS.

Quattuor in natos regnum diuiserat aquis
Partibus, egregia cum ratione, pater.
Ladislao, tibi cessit Craconia natu
Maxime: auaritia maxime, Marte nihil
Fratribus eiectis, solus dum quaris habere
Omnia, possessis pelleris ipse bonis,
Coniuge cumq; tua, quæ rem tibi suast iniquam,
Victus in externam profugis exul humum.
Ignorata tibi fuit alea? discere in illa,
Contentus proprio vivere quisq; potest.
Namq; aliena petens perdit sua lufor, & aurum.
Dum cupit, amisso flens abire domum.

Anno Domini 1140. Vladislaus secundus, Bole-
slao patri in regno successit. Hic ex moribus pa-
trij degenerauit, vxorisq; impulsu sorte sua nō con-
tentus, fratres suos Ducatibus exuendos proposuit,
eosque bello appetijt, auxiliariis copijs à principe
Ruthiæ acceptis. Henricus itaque, Boleslaus & Cri-
spus, cum Mieczlao in arcem Posnaniensem fratris
metu sese receperunt: quos Vladislaus oblitus fra-
ternæ caritatis, grauius obsedit. Iamq; obsessi penu-
ria victus coacti deditiōe moliebantur: sed vetera
norū militū persuasione confirmati, aleam belli ten-
tare proposuerunt: nactaque occasione, cum hostes
choreis temulenti indulgerent, intempesta nocte
ex arce cum ingenti vociferatione vnusquisque fa-
cem accensam manibus gestando, eruperunt, castra-
que hostium incenderunt, & ipsos hostes ferro pro-
triuierunt. Vladislaus vix turpi fuga elapsus est: quem
fratres victores Cracouiam vsque insequuti sunt.

Vladislaus
degener.

Vladislao
fratres op-
pugnatis ipse
fugatur re-
gnog. exat-
tunt.

F iij

Sed postea in Germaniam ad cognatos vxoris suæ aufugit: quem postea vxor cum filijs secuta est. sic-
que proprio viuere non contentus, alienis inhians,
sua amisit.

BOLESLAUS QUARTVS

Crispus.

DVm cogit Prussos ad Christi dogma Polonos,
Amisso evertit milie Crispus, opes.

Transfuga ducebat nostros malefidus, iniquum

Transgressos Ossam pertrahit inq. locum,

In conuestitum viridanti cespite cœnum,

(Atergo in siluis abditus hostis erat)

Insiluit: inclusos cœno suffocat in illo,

Vix pauci incolumes se eripuerunt fuga.

Mens generosa dolo, quia nil agit, ipsa malignis

Opportuna dolis, insidiisq. capta est.

Et quia metitur proprijs virtutibus omnes

Est in perniciem credula sape suam.

ANno domini 1146. Boleslaus Crispus, à capillis contortis dictus, fratre Vladislao seditioso expulso, habenas regni suscepit. A Conrado imperatore frequenter sollicitabatur, vt aliquam regionem exulanti fratri concederet, quod ille strenuè repugnabat. qua de caussa imperator in Silesiam exercitum duxit: sed pluribus damnis à Polonis affectus, re infecta discessit. Eadem de caussa cum Friderico Barbarossa imperatore, Boleslaus bella gessit. Inimicitijque vtrinque compositis, Vladislauum fratrem ex Germania reuocatum, in gratiam accepit: qui postquam aduenit, in Ploczko ciuitate non sine veneni suspicionem, spiritum exhalauit. Tandem anno Domini

Cum Conrado imperatore & Friderico Barbarossa belligeratur. Vladislauus in Polonia reuertitur.

mini 1164. rex cum fratribus triplici exercitu instructus, in Prussiam descendit, quam ferro & igne late peruastrauit, ad Christianismum Prutenos sollicitans, donec se baptisari sponderent: sed demum baptismo spreto, contra Polonos in Massouiam excurrerunt: contra quos denuo Boleslaus cum fratribus exercitum duxit. Interea verò, ad Polonos duo Pruteni, sub prætecto exulù astutè defecerunt, qui se totius Prussie situm exploratissimè nosse affirmabant: ideo eos Poloni, duces belli sibi delegerunt: qui exercitum perfidè inter densissimas palustrosasq. syluas induxerunt, vbi in palude quadam cespite viridanti contexta, tanquam musca in pice hælerunt: vt nec vterius progredi, nec retrogredi potuerint. Pruteni autem ex insidijs prorepentes, Polonos ingenti clade affecerunt, vbi Henricus Lublinensis, & Sendomiriensis dux, frater Boleslai, strenuè dimicando occubuit. Princeps verò Boleslaus in Poloniam reuersus est, qui postea multis gestis extrenuè peractis, extremum diem clausit. Anno Domini 1171. ætatis suæ 29. in arcis ecclesiæ templo, Cracouia sepultus.

Pruteni à Boleslao oppugnantur. Profugi è Prussiam dulenti.

Profugis non credendum.

Poloni funduntur.

MIECZLAUS SIVE MIESCO

tertius.

SEpe dies oritur nitida face, nec tamen illi
Credideris: subito nubilus esse potest:
Grandine messorum lapidare: tonitribus orbem
Concutere: & rapidis frangere fulminibus.
Ecce senex noster, regni cum cepit habenas,
Vir bonus, & placidi fratris imago fuit.
Mox sobole ingenti generis, affinis, amro
Inflatus: ceptam destitit ire viam.

*Nil illo peius, nil & crudelius illo,
(Audace excepto) patria nostra tulit.
Sed tamen est pulsus: Nunquam impunita tyrannis
Sarmaticis feritas scilicet ulla fuit.*

*Mieczslaus
tyrannus
regno exu-
sit.*

ANno Domini 1174. Mieczslaus senex, fratri Boleslao Crispo in monarchia successit. Hic rapax, crudelis, seuerusq; in subditos exitit, & tyrannidem ingentem exercuit: quapropter ab omnibus diris execrationibus maledicebatur. Episcopus itaq; Cracouiensis Gedeon nomine, cum cæteris senatoribus consilium occultè iniit, de Casimiro in locum eius substituendo: & nacta occasione temporis, cum Mieczslaus rex in maiorem Poloniam discessisset, ad Casimirum fratrem eius iuniorem, quamuis inuitum, sceptrum detulerunt.

CASIMIRVS SECVNDVS IVSTVS cognominatus.

Traetus ad imperiū precibus, lacrymisq; suorum,
Imperij fractas surgere fecit opes.
Percussit scelerum fratris iusto ense ministros,
Sacrificis pacem, ruricolisq; dedit.
Qui modo calcatis sub direptore iacebant,
Inq; suis rebus nil habuere sui.
Intulit in patriam corpus, Roma usq; petiit,
Diui qui floris nobile nomen habet.
Mista dedit domino scelerati aconita ministri,
Inter solennes perfida dextra dapes.
Trusit & in subitum, patria plangente, sepulcrum,
Delicias hominum, deliciasq; deum.

Anno

ANno salutiferi Virginei partus 1104. Casimirus facinus fratris aboleuit, in comitijsq; generalibus Lancitiæ celebratis, omnes qui erant causa intestinae dissensionis dignis supplicijs affecit. Fratrem postea Mieczslaum in gratiam accepit, Gnesnensemq; tractum & Posnanientem ei concessit. Tandem Pruteni & Pomerani Casimiri regis clementia considerata, ultro se ei obtulerunt. Interea verò Lituaniæ ciuitas Brestia, à Polonis defecit. Eo itaq; rex cum exercitu profectus, ciuitatem cum arce cepit: eosq; qui erant causa defectionis, dignis supplicijs affecit. Inde rectè in Russiam profectus, Senoldū & Volodimirū duces rebelles, cruento praelio fudit. Rege autem in Russia militante, Mieczslaus senex priorem dignitatem affectans, Cracouia potitus est, arcem tamen capere non potuit, ciuitate verò suis præsidij firmata, ad comparandum maiorem exercitum, profectus est. Casimirus autem ex Russia exercitum reducens Cracouiam libenter intromissus, de seditionis seminatoribus, dignas accepit pœnas. Postea non oblitus cædis Henrici fratris cladisq; Polonorum, in Prussiam exercitum duxit: quam vndique armis peragravit, Prutenosq; & Pomeranos tributarios sibi effecit; Cracouiamq; reuersus, anno Domini 1194. extremū diem clausit: non sine veneni suspitione. Eius cura & impensis corpus sancti Floriani Roma Cracouiam allatum est, anno Domini 1184.

LESCO QVARTVS.

CVm sene beuani patruo, sed an impius isto
Sic facto, iusti discutite viri.

Esset uter rerum dominus, certauimus: at me
 Id velle in patriam, nudus adegit amor.
 Ne paterer regnare lupum, maiore petentem,
 A quo pulsus erat, cum feritate gregem.
 Dum labor: innadit Pomeranus balnea, inermem,
 Dat non sperata, meq; meosq; neci.
 Quanto igitur rerum dominis securius auium
 (Quod quidam scripsit) cernite pauper agit?
 Tempora sunt, loca sunt quauis metuenda potenti,
 Quod vixit, totum est cura pericla, metus.

I Vstis Casimiro perfolutis, Lesco filius eius à crinibus Albus cognominatus, ab omnibus rex salutatur; anno Domini 1194. Mieczslaus tamen senex, patruus eius monarchiam regebat: pro qua postea, vario Marte cum eo Lesco bella gessit. Tandem comitia generalia in Zueyman ciuitate celebravit, ad quæ plurimi magnates, & principes Poloniae conuenerunt, vbi citatus est mandato regio Suantopolus, capitaneus Pomeraniae, qui tributum 10000. marcarum argenti per aliquot annos iuxta pacta regi non pendebat, qui, occasione per exploratores nacta, armata manu ad ciuitatem prædictam inopinatè accelerauit, diuersoriaque obruens, qui se defendere volebant, interfecit. Regi statim tumultus caussa qui in balneo tunc temporis erat, significatur. Ex balneo itaq; exiliens, cum paucis famulis equis consensilis, aufugit. Suantopolus verò eum insequutus, vt cœdifragus, & nequissimus, sine vlla dignitatis ratione, trucidauit. Henricum quoq; Vratisslaui principem, letali vulnere affecit, & plures alios trucidauit: anno Domini 1227. Cadauer Lesconis per suos

Lesco cum Mieslao patruo demomarchiacerent.

Lesco nefarie occiditur à Pomerano sedipago.

relatum

relatum, in Basilica Cracouiensi cum maximo luctu terræ mandatum est.

BOLESLAVS QVINTVS

Pudicus.

T Artaricus furor, in cineres regnante Pudico, Sarmatia tota penè redegit opes:
 Inflammas abiit Craconia: quicquid & agris,
 Porrigitur ripas, Oder a, ad vsq; tuas.
 Fugerat ad Ingros princeps quia viribus impar
 Ad confligendum cum subito hoste fuit:
 Stanislae, tuos cineres tellure lenauit:
 Et sacrum in fastis fecit habere locum.
 Coniuge consensu cum virgine, virgo maritus:
 Addidit studijs, casta Diana tuis.
 Bochnenses reperit thesauros primus: & inde
 Sarcini à diris damna recepta Getis.

A Nno Domini 1243. Boleslaus Pudicus, patri crudeliter occiso, in regimine succedit. Eo regnante multa mala Poloniam premebant: id verò ob principū pluralitatem, qui tunc temporis 24. erāt. Quod malum tādē peius redintegratum est. Tartarorum enim 100000. Poloniam Russiamq; populabundi venientes, vtramque regionem crudeliter vastabant: ciuitatibus, villisq; succensis, captiuos educebant. Rex igitur Boleslaus cum Henrico duce maioris Poloniae, ceterisque principibus cōtra Tartaros vnanimiter progressi, prælium cū eis acre commiserunt. Iamq; Tartari inclinabantur: sed quidam vexillifer Tartarorum, cum vexillo, in quo erat scripta litera Græca tali modo, X, processit, superius verò in cuspide hastæ, erat caput quoddam terribile in-

Tartari in Polonia crudeliter grafsantur.

Poloni enim Tartaris demicant.

*Incantatio-
nis rurs.
Poloni à
Tartaris
funduntur.
Auricula-
rum nouem
facci imple-
tur.*

fixum, arte magica confectum, ore fumū vaporemq;
fordidum in Polonos euomēs: quo velut peste qua-
dam infecti, & incantationum vi fascinati, vires ami-
ferunt. Sicq; funditus à Tartaris nō secus, atq; à gran-
dinibus frumenta, prostrati sunt. Cupientesq; Bar-
bari numerum occisorum peruestigare, auriculam
vniciūque dextram amputantes, nouem saccos ma-
gnos eis impleuerunt, vbi diminuta est multitudo
principum Poloniae, Silesiae, atq; Russiae. Tunc tem-
poris Tartari totā ferē Russiam, & Poloniam, Hun-
gariāq; & Germaniā partem, flamma ferroque per-
uastauerūt, terroreque inaudito omnia cōpleuerunt.

Anno Domini 1269. visus est in cælo exercitus
equestris, inter se acerrimē confligens.

*Miracula,
monstru-
m in Polonia.*

Eodem anno mulier quædā nobilis, in terra Cra-
couiensi triginta sex pueros vno partu edidit.

Eodem anno in Calissia ciuitate vitulus duo
capita, septemque pedes habens enixus est, cuius ca-
dauēr nec à canibus, nec auibus commestum, per-
mansit.

Boleslaus postea rex exactis in regno 37. annis, è
viuis decessit absq; prole: cælibem enim vitam (vnde
Pudicus appellatus est) duxisse fertur.

LESCO SEXTVS NIGER.

Quanta locustarum, quo nos hac scripsimus anno,
Appulit in nostros agmina, ventus, agros:
Agmina tanta ferunt in nos venisse Getarum
Sub Nigro, & primum congeminasse malum.
Fis cessit solis, alioqui semper in hoste
Cum quocunq; iniit praelia, victor erat.

Arma

*Arma Ruthenorum, ductore superba Leone
Et magna, exigua contudit ille manu.
Obtrinit quoties Lituanum & Iazygas (hoc iam
Interijt nostros funditus ense genus.)
Multa in Christicolis nillandum habitura fuerunt
Bella: laceffit sed quia vici, habent.*

Anno Domini 1279. Lesco Niger dux Siradien-
sis, mortuo fratre Boleslao Pudico, habenis re-
gni praeicitur. Quem statim pericula insecuta sunt.
Tartari enim validis copijs Russiam, & Poloniā ite-
rum crudeliter peruastauerunt.

*Tartari Po-
loniam sa-
stant.*

Tandem anno Domini 1280. Lesco rex meliori
fortuna vsus, Leonem principem Russiae superbum,
cum ingenti exercitu Tartarorum & Russorū cru-
enta clade prostrauit, Russiaeque prouincias fugato
hoste, infestis armis peruastauit, ex quibus multis
trucidatis, sex millia captiuorum abduxit.

*Lesco Niger
Leonē Rus-
siae ducem
prostrauit.*

Postea anno à Christo nato 1282. Litواني in ter-
ram Lublinensem valida manu excurrerunt, ingen-
temq; captiuitatem hominum eduxerunt: quos Le-
sco collectis vnde cunque pro tempore copijs perse-
quutus, ad Nemen & Narew fluuios insecutos, clade
cruenta prostrauit, captiuosq; liberauit. Cafa sunt
tunc temporis 14000. Lituanorum infidelium.

*Lituanorum
14000. cau-
duntur.
Itterum Li-
tuani fu-
duntur.*

Demum anno Domini 1285. Litواني collectis
maioribus copijs, per abdita sylvarum in Lucouien-
sem tractum excurrerunt: quos Lesco simili modo
assecutos fudit, & fugauit, spoliaque & captiuos ade-
mit. Tandem multis gestis strenuē editis è viuis de-
cessit: Cracouiae terrae mandatus est.

Tentonibus solis clauis permiserat urbis,
Qua regni titulum possidet una, Niger:
Illi Silesium furtim sub nocte silenti
Mœnibus accipiunt, cui studuere, ducem:
Nobilium contra, contra decreta senatus,
Nam cui legitime sceptra darentur, erat.
Perfida pars vicit: regnat Probus, exulat barba,
Sed res parta dolo non diuturna fuit.
Silesij Henricum dubio rapere veneno:
Quod factis alter, nomine & alter erat.
Qui fraudem in vita coluit, rem fraude parauit,
Qua perijt: dignus fraude perire fuit.

*Discordia
 principum
 Poloniae de
 monarchia.*

*Cracouia
 hic capitur.*

Anno à Christo nato 1290. Henricus Probus
 dux Vratislauię, Lesconi Nigro in regimine suc-
 cessit. Episcopus quoq; Cracouiensis cum cæ-
 teris proceribus, Boleslaum, Massouię ducem ad re-
 gnum vocauerant: sed ab Henrico eiectus est. Tan-
 dem Vladislaus Cubitalis (ad quem etiam monarchia
 iure naturali competebar) dux Siradiensis, adiunctis
 sibi in auxilium maioris Poloniae equitibus, cū Hen-
 rico de regno acriter contendebat, exercitumque
 eius cruenta clade in Silesia ad Sienuerā ciuitatem,
 prostrauit: vbi ducis Glogouiensis filium, & Sprotā-
 uię principem occidit. Vnusquisque eodem tempo-
 re ex Silesijs insignem victoriam reportauit: & vi-
 ctor Cracouiā vltro deditam occupauit. Sed Hen-
 ricus denuo ad expugnandam Cracouiā, exerci-
 tum duxit: quem Teutones ciues clandestino noctu
 in ciuitatem immiserunt: adeo vt Vladislaus vix cu-
 culla monastica indutus, effugerit. Et sic Hēricus re-
 gno

gno potitus est. Sed paulo post, anno in regimine nō
 exacto, è viuīs decessit: non sine veneni suspicione:
 Vratislauię terrę mandatus.

PREMISLAUS SECVNDVS.

Obscelus Audacis, raptum diadema Polonis,
Rettulit istius gloria, luxq; viri.
Magnus erat, tantum peperit qui primus honorem
Nobis: munus & hic qui renouauit, erat.
Splendidus, antiquis certans heroibus omni
Virtute, in summo quam decet esse viro.
Caditur insidijs, celebrans solenne Lijci,
Inuidiam virtus dat sibi, & illa necem.
Etcantē, & timide, genio seruite potentes:
Exitio multis lux genialis erat.
Hac Cyrus interiijt, Macedo interiijtq; Philippus,
Hac est Argolicis, Troia cremata, rogis.

Anno Domini 1295. Premislaus princeps maio-
 ris Poloniae & Pomeraniae, regni habenis præfi-
 citur. Hic omnibus principibus finitimis terro-
 rem incusserat: ideo Marchiones Brandenburgē-
 ses, impulsu regis Bohemię Venceslai, nacta occasio-
 ne, cum rex ipse die S. Dorotheae cum suis conuiua-
 ret, ex improviso in eum irruerunt: multisq; vulneri-
 bus affectum (quāuis sese strenuē cum suis aulicis
 defenderet) occiderunt. Septem tantum menses re-
 gno præfuit.

*Premislaus
 rex occidi-
 tur.*

VENCESLAUS BOHEMIÆ REX.

Ad Venceslai vsq; dies, Auguste, Bohemi,
Scorteā Sauromatis tota moneta fuit.
Nummus erat pellis, detracta animantibus illis,
Quas aspergillos patria nostra vocat.

Hoc ego dum cuidam narro, qui strangulat amplo
Arcas argento, semper egenus ait:
Ergo putrescebant tunc nummi? O durapriorum
Tempora: tunc nascires miseranda fuit.
Gratia magna Deo, quòd homo sum natus in isto
Sæclo: cum pelles non nisi futor habet.
Quòd si quando Deus mala vult sæcla illa reuerti,
Tunc ego, tunc superi, miluius esse precor.

*Peregrina-
 tio Vladislav
 exulis.*

*Vladislav
 regno possi-
 tur.
 Argentea
 moneta in
 Polonia.*

ANno Virginei partus 1300. Vladislav rex Bo-
 hemiæ ad regnum Poloniæ vocatur. Cum Vla-
 dislav Cubitali de regno acriter contendebat,
 omnesque possessiones & arces ei ademit, quibus
 non Polonos sed Bohemos præfecit. Vladislav ve-
 rò omnibus spoliatus (ad quem monarchia iuste
 competeat) in Hungariam exulans perrexit, inde
 Romam petijt. Demum Roma in Hungariam re-
 uersus, sumptis ab Hungaris auxiliariis copijs, va-
 rijs excursionibus Bohemos in Polonia infestabat.
 Postea Pelcen, Visliciam, & Lelouiam arces occupa-
 uit. Tandem post nebulam (vt dicitur) Phæbo illu-
 cescente, Venceslao Bohemo è viuis sublato, Vladi-
 slav Cubitalis regno multis ab annis expectato po-
 titur. Hic Venceslav Bohemus, primus monetam
 argenteam, grossos videlicet Bohemicos, in Polo-
 niam intulit: qui adhuc in vsu Cracouiæ passim ha-
 bentur. Primò verò frustulis quibusdam argenti, pel-
 libusque aspreolorum, & cæterarum rerum trans-
 mutatione, necessaria comparabant. Eo quoque re-
 gnante, Cracouia muro cincta est.

* VLADI-

VLADISLAVS CVBITALIS VVLGO
 Lokietek.

Corpore parvus eram, cubito vix altior uno:
Sed tamen in paruo corpore magnus eram.
Non ego Prussorumq, Bohemorumq, cruorem
Factabo, cladem nec Gedimine tuam:
Fortunam vici, cum qua mihi bella fuerunt,
Vt niger è terris triste volarat iter.
Ter cecidi regno: per te Rhamnusia semper
Post lapsum erexi maius ad arma caput.
Corde viris opus est magno, non corpore: magnum
Qui strauit Goliath, nonne pusillus erat?
Ingentem paruus Polyphemum vicit Vlysses.
Sed tamen ille hominem: tam graue numen ego?

ANno Domini 1306. Vladislav Cubitalis, post
 multa pericula perpeffa, frequētibusq; repulsis
 exantlatis, monarcham Poloniæ se gerere cœpit. Hic
 eodem anno, collecto exercitu, contra Henricum
 ducem Glogouiæ, in Silesiam processit: quâ flamma, *Vladislav
 Silesiam
 vastat.*
 ferroq; nullo repugnante perualtauit. Postea anno
 Domini 1320. Vladislav præfatus dux, in verum re-
 gem & monarchâ Poloniæ coronatur cum Hedvigi
 consorte sua: ab eoq; tempore ecclesia Cracouientis
 iure coronâdi Poloniæ reges primùm dotata, & pri-
 uilegiata est. Primò enim in loco minimè tuto Gne-
 zna coronabantur. Demum anno Domini 1326.
 validioribus copijs ex Lituanis, Ruthenis, & Polo-
 nis conscriptis, rex Vladislav, eadem fratris Præ-
 mislai vlturus, in prouincias Marchionum Brande-
 burgensium infestis armis excurrit: omniaq; ab O-
 dera fluuiio & à Brandeburga, Francofordiam vsque *In Marchiâ
 vastabat, &
 contendit.*

G ij

Cum Crucigeris acriter certamen.

Crucigeri prostrantur.

in latitudinem & longitudinem igne, & gladio per-
uastauit: multisque spolijs onustus, cum sex millibus
captiuorum, ad sua in pace reuersus est. Cum Cruci-
geris Prussiensibus plurima bella gessit. Postea cum
præfati Crucigeri iniuste in Polonia grassarentur,
eorum iniuria rex prouocatus, exercitum in Prus-
siam duxit, cum validissimisq; Teutonicis copijs, an-
no Domini 1331. mense Septembri, ingenti armo-
rum fragore acerrime conflixit, ac primas acies Po-
lono milite protulit, fugauit & dispersit. Postea viri-
bus recentes phalanges Teutonicorum (quibus præ-
erant Commendatores Russæ de Plauno Comes,
& Otto magnus de Brunsdorff) contra Polonos
procefferunt, bellumque redintegraverunt: omnes
tamen à Polonis prostrati sunt. Cæsa sunt in eo cõfli-
ctu 4000. Crucigerorum Prussiensium, cum pluri-
mis Commendatoribus. Postea Vladislaus Cubita-
lis infirmitate correptus, extremum diem vitæ Cra-
couiæ clausit, anno Domini 1333.

CASIMIRVS MAGNVS.

*Nil hoc splendidius, nil magnificentius vno est,
Quodcumq; illius respiciatur opus.
Legibus armauit patriam, placidumq; sub illo
Libertas ad nos protulit alma caput.
Oppida tot cinxit muris, quot pane per omne
Hoc regnum muris oppida cincta vides.
Tres simul hospitio excepit cum Cæsare reges,
Cum tibi dat nepiem, Carole quarte, suam.
Rex ingens opibus, bello pietate: quid illum,
Quid premis infamæ Cypria soia notha?*

Hunc

*Hunc dici Magnum, est iniuria magna Poloni,
Iure suum nomen, Maximus, esse potest.*

ANno Domini 1333. Casimirus Magnus, patri
iustis persolutis, rex cõmuni omnium acclama-
tione salutatur. Regnum oblatum ex omni par-
te in primis pacificatur: in seditiososque, & passim la-
trocinantes animaduertit. Postea anno Domini 1339.
Ludouicum nepotem ex sorore, Caroli regis Hun-
gariæ filium, successorem post se in regno Poloniæ
assignauit, & declarauit, constituitq;. Tandem 1340.
Casimirus armata manu in Russiam progressus Leo-
polim regionis metropolim cepit: vnde thesauros
ingentes asportauit. Deinde ad Volodimiriam con-
tendit: qua expugnata, Cracouiæ triumphas exer-
citum reduxit. Denuo in Russiam validioribus copijs
cinctus descendit: hasq; prouincias, cum ciuitatibus
ad deditionem compulit, Premisliam, Haliciam, Leo-
polim, Sanociam, Lucouiam, Volodimiriam, Luba-
czouiam, Treblouiam, Tustaniam, & complures al-
lias, quæ hucusque à regno Poloniæ non separantur.
Tertiò Casimirus anno Domini 1349. exercitum in
Russiam duxit, arcesque quas nondum possederat,
sua ditioni subegit.

Postea anno Domini 1363. Casimirus rex Caro-
lo 4. Romanorum imperatori, neptim suam Elisabe-
tham, ducis Stolpensis filiam in matrimonium de-
dit: ad nuptiarumque solennia ipse Carolus impera-
tor, Ludouicus quoque Hungariæ, Petrus Cypriæ,
Sigismundus Daniæ reges, Otto Bauariæ, Semoui-
tus Massouiæ, Boleslaus Suidniciæ, Vladislaus Opo-
liæ duces, satis splendido apparatu Cracouiæ con-
tinentur.

*Casimirus
Leopolim
cepit.*

*Volodimi-
riam expu-
gnauit.*

*Casimirus
Russiæ pro-
uincias tri-
butarias red-
didit subin-
gaustq;.*

*Ad nuptia-
rum solennia
tres reges im-
perator, &
multi prin-
cipes à Casi-
mirus inui-
tantur.*

G iij

uenerunt, absolutoq; nuptiarum conuiuio, quidam ciuis Cracouiensis, Vierinok nomine, à Rheno oriundus, thesaurarius regius, hos omnes reges & principes cum imperatore, lautissimo conuiuio aliquot diebus exceperit, muneraq; insignia singulis obtulit.

*Casimirus a
pedis fractu-
ra mortuus.*

Anno tandem Domini 1370. Casimirus rex, iuxta Przedboriam ciuitatem, inter venandum, ceruum insequens, equo succumbente pedem fregit: à quo vulnere spiritum exhalauit Cracouia: ibidemque sepultus. Hic omnes ferè ciuitates & arces, in Polonia muro cinxit: plurimasq; arces & Basilicas condidit. Legibus quoque tam equestribus, quam ciuilibus patriam locupletauit, quæ hucusq; vigent; & omnes reges antecessores suos, summa dexteritate in promouendis thesauris & prouentibus regni superauit: ideo Magnus iure appellatus est.

*Casimirus
bonus pater
familias.*

LVDOVICVS HUNGARVS.

*Non quia vir fuerit, nequaquã Ludouicus, & ultor
(rudelis nostras non bene rexit opes.*

Sed quia Pannonia, dum plus amat arua paterna,

Linguebat senis istud onile lupis.

Qui nouit quid agant famuli, si longius absit

(Præsertim fuerit qui minus asper) herus.

Hic videt ærumnas, quas multa absentia ver-

**Pastoris nostrum tum cumulabat auis.*

Illo rege quidem leges crenère: sed illo

Rege tamen, robur non habuère suum.

Lex nisi tutores habeat, contra arma potentum:

Est quod araneolis subtrahere cecit opus.

DEcedente Casimiro Magno absq; hærede masculino legitimo Ludouicus rex Hungariæ nepos

pos eius, anno Domini 1370. sacrum diadema Polonicum suscepit. Eo in Polonia regnante nihil memoria dignum gerebatur: sed homicidia, latrociniaque passim exercebantur, propter absentiam illius. Qui verò de iniuria sibi illata in Hungariam ad regem proficiscebantur, hi à rege ad reginam: à regina verò ad factores regios, & à factoribus ad gubernatores in Poloniã cum literis relegabantur, plurimisq; iniurijs, & angustijs Polonia tunc temporis, premebatur.

Postea anno Domini 1381. Ludouicus filiã suam Mariam, Sigismundo Marchioni Caroli quarti Romanorum imperatoris regis Bohemiæ filio, desponsauit, regemque Poloniæ post se futurum declarauit. Qui in Poloniam armata manu veniens, quãdam rebelles puniuit: recta que contra Massouie duces exercitum duxit, qui etiam sceptrum iure propinquitatis affectabat. Massouia itaque flamma & ferro peruastata Polniam maioris Poloniæ metropolim profectus, ab omnibus honorificè promonarcha agnoscitur. Interea verò Ludouicus Hungariæ & Poloniæ rex è viuis decedens, Alba regiã sepelitur, anno à Christo nato 1382. Regno Poloniæ 12. annis præfuit. Poloni itaque Ludouici regis morte audita, consilium clandestinum inierunt, vt Sigismundo relicto pro hærede regni, Ludouici regis filiam ad se reciperent: eamque in matrimonium tali principi, qui repub. rectè gubernaret, ab hostibusque vindicaret, locarent. Regina itaque Hungariæ Ludouici coniunx, filiam Hedwigim in Poloniam misit, quæ honorificentissimè à Polonis proceribus accepta, sacro diademate solenniter Cracouia ex more coronata est.

*Sigismundus
Caroli filius
regnum Po-
lonia: si ob-
tinere ten-
tat.*

*Poloni Si-
gismunda
sperto, pro
hærede re-
gni filiam
Ludouici
accipiunt.*

*Iagielo Li-
thuanus.
Heduigim
Poloniae ha-
r dem cum
regno sub
conditiona-
bus petiit.*

Anno igitur Domini 1385. Iagielo magnus Dux Lituaniæ certior factus de Heduigis reginæ ex Hungaria in Poloniam aduentu, pulcritudine, moribusque eius honestis commotus, oratores ad eam fratres suos, Skiergielonem, & Borissum cum peramplis muneribus destinauit: coniugium regnumque dotale expetens, promittens se cum vniuersa gente sua baptisatum, omnesque ciuitates & arces cum suis prouincijs, quas Lituani à regno abstraxerunt, & etiam captiuos liberaturum: insuper etiam Magnum ducatum Lituaniæ cum regno Poloniæ vniturum, & incorporaturum; Silesiam, Prussiam, Pomeraniam armis recuperaturum, thesaurosque omnes in vsum regni Poloniæ conuersurum; omnia denique quæ ad amplitudinem reipub. Poloniæ, & ad incrementum totius Christianitatis spectarent, acturum curaturumque. Hæc legatio Lituatorum, grata pericundaque Polonis erat: sed regina eam detractabat: à barbari enim matrimonio abhorrebat. Nam adhuc patre viuente, Wilhelmo Austriæ duci desponsata erat: ideo illum priorem sponsum ardenti animo complectebatur. Quæ de causâ oratores Polonorum legationem Iagielonis Lituani, ad reginam Elisabetham in Hungariam detulerunt, quæ in omnibus se contentam esse respondit, quidcunque boni procures regni constituerint. Legati igitur Polonorum in Lituaniam profecti, vt Iagielonem in Poloniam cum promissis muneribus, Heduigi reginæ maritum, adduxerunt. Interea verò Wilhelmus Austriæ dux, certior rerum Polonicarum factus, Cracouiam splendido aulicorum equitatu stipatus eum ingentibus muneribus, ad præcipiendum matrimonium

*Oratores in
Lituaniam
pro Iagielo-
ne.*

*Wilhelmus
Austriacus
Cracouiam
venit.*

nium venit, à reginaque alacriter acceptus, multa conuiuia quotidie alterutrum celebrabant, choreisque honestè tamè & modestè indulgebant: quæ de causâ procures Poloni Wilhelmum Austriacum apud reginam videntes acceptum, gratumque hospitem, & propensam vtriusque erga se voluntatem animaduertentes, in arcem eum deducunt: cum regina desiderato matrimonio copulant. Sed Iagielonem aduenisse audientes Wilhelmum ex arce propellunt, portasque post eum obferant. Cuius expulsionem regina animo egre ferens, suis manibus seras portæ frangere, & contundere cœpit: opratis cum eo nuptijs in ciuitate fruitura. Sed per cōsiliarios longa dissuasione à proposito retracta est. Wilhelmus verò videns sibi procures Poloniæ apertè & obstinatè aduersari, de aduentuque Iagielonis audiens, è Cracouia cum suis (relictis thesauris) clandestinè discessit.

*Wilhelmus
Austria
dux, Craco-
uiam eijctur.*

IAGIELO SIVE VLADISLAVS

Lituanus.

Hic gentilis erat Lituanus de stirpe Iagello,
Vir bonus, & tantas inter honestus opes.
Mox est caelesti princeps baptismate tinctus,
Quem subito est dominum gens imitata suum.
Hinc dotale capit pulcra cum coniugere regnum,
Et tribuit Litani signa Polena suis.
Rege sub hoc memorem suscepit Prussia cladem,
Sapius & rigidus concidit ense Getes.
Quam multa in regno struxit delubra Polono,
Monstrat Gymnasium sat puto Crocatium.
Et linquens gratos ex iusta coniuge natos,
Lucida fulgentis scandit ad astra poli.

*Lituaniam
regnum Po-
loniae acce-
pit.*

*Lituaniam
Polonia ad-
iuncta.*

*Expedi-
tio
in Lituaniam
Iagielonis.*

*Lituaniam
& Samogi-
tiam ad fidem
Christi con-
uertitur.*

ANNO à Christo nato 1386. Iagielo magnus Dux Lituaniae (cuius genealogia in Lituaniae descriptione latius patet) cum fratribus suis Borisso, Suidrigelone, & Vitoldo, Cracouiam satis splendide 12. Februarij venit: ubi ab omnibus ingenti cum laticia acceptus & in arcē honorificē deductus est. Itaq; 14. die Februarij, cum fratribus in fide Christiana instructus, sacro baptismi fonte abluitur, & Vladislaus appellatur. Eadem die baptismi absoluto matrimonio cum regina Hedwig contraxit, magnumque Ducatum Lituaniae, Samogitiae, Russiae, sicut promiserat regno Poloniae incorporauit, vniuit, diplomatisque, & iureiurando confirmauit. Tandem hebdomada elapsa in regem Poloniae solenniter constituitur, & sacro diademate coronatur. Postea nuptiarum solennis peractis, Iagielo cum regina in maiorem Poloniam sub Quadragesimae tempore profectus est, propter pacificandas seditiones, quae per Domaratum capitaneum generalem maioris Poloniae, & Vincentium Palatinum, excitabantur. Rebus itaque in Polonia maiori compositis, in Lituaniam expeditionem adornauit, nolens eam amplius cultui idolorum & daemonum vacari: in Comitatu suo magnam procerum, & equitum Poloniae cateruam habens. Archiepiscopus quoque Gnesnensis, plurimisque ecclesiasticorum, & Semouitus Massouiae, Conradusque Olenficiae duces eum secuti sunt. Vilnaeque solenniter conuentu indicto, sub initium Quadragesimae, de vano idolorum cultu abolendo tractare coeperunt, sicque illa gens barbara Lituaniae, & Samogitiae sacro baptismi fonte lauata est. Porro turmatim stantes aqua lustrali (nomine vni-

cuiq;

cuiq; turma, Stanislai vel Petri, &c. imposito) aspergebatur, prout latius in descriptione Lituaniae patet.

Rebus in Lituania pius rex recte dispositis, Vitoldum patruelem summam rerum praefecit, in Poloniamque reuersus recte in Silesiam exercitum duxit, arcesque & ciuitates sub Vladislao duce Opoliensi rebellis cepit: Krzepice, Bobolicze, Olstin, Brzezvice, Ostreseno, & Grabouo dictas, Boleslauiecz arx septem annis obsidebatur, quam postea Ofka ducissa vidua, penuria comeatus coacta regi subdidit. Dux igitur Opoliensis reliquas arces quadraginta millibus florenorum, videns se eas non posse defendere, Crucigeris Prussiensibus vendidit, quas illi suis praesidijs munierunt: sed rex destinato exercitu ceteras arces ditioni suae subegit.

Moritur anno Domini 1399. Hedwigis regina, de cuius vitae sanctimonia testatur annales Polonorum. Postea anno 1400. regi Ciliciensis Comitis de Hungaria filia Anna Cracouiam allata est.

Tandem anno Domini 1410. rex armatis copijs cinctus contra Prussiensis Crucigeros profectus, superato Vistula fluuio ad Cierniensko oppidum castra metatus est, ubi etiam Vitoldus patruelis regius cum suis Lituanis & Tartaris venit. Semouitus quoque & Ianusius Massouiae duces, suas cohortes adduxerunt, viribus itaque coniunctis castra ad Tanbrigum & Grimoaldum oppida mouerunt. Interea verò rege officium missae manē in tentorio audiente, duo nuncij alterutrum sese antevertentes venerunt, nūciantes iam iam imminere sibi Prutenos. Attamen rex pius à diuino officio quin prius absolueretur discedere noluit: quo absoluto mili-

*Iagielo ar-
ces in Sile-
sia recepe-
rat.*

*Opoliensis
dux arces
vendit.*

*Hedwigis
moritur.*

*Expedi-
tio
contra Prus-
senses Cru-
cigeros.*

*Iagielonis
deuotio.*

*Superbia
Crucigero-
rum.*

*Humilitas
Iagelonis.*

*Certamen
acre inistur.*

*Magister
Crucigero-
rum casus o-
mnisq; exer-
citus suus
prostratus.*

*Ordinis cō-
mendatores
erant quasi
Palatini
prouincijs
cōmendatis
presidentes.*

tem in acies celeriter instruxit, quinquagintaque vexilla Polonorum ordine suo distribuit. Vitoldus similiter copias suas contra hostem rectè direxit, quadragintaque vexilla Lituanorum iusto ordine disposuit: quibus Tartarorum manum ingentem adiunxit. Interea verò magister Crucigerorum Prussiensium, Vlricus Iungingen illudens regi, duos gladios euaginato, totidemq; clypeos ei dono misit, dicens: Quid remoraris praelium ô rex, si tibi defunt gladij, en tibi vnum, fratrique tuo Vitoldo alterum mitto: si verò campum ad ordinandum exercitum arctum habes, ego tibi suo cedam. Rex igitur pius gladios oblatos humiliter accipiens ingenuit dicēs: Quamuis armis omni generis abundo, attamē hoc munus per quod mihi signum victoriae (Deo fauente) datur, libenti animo accipiam. his dictis, signa vtrinque canuntur, inde maximo clamore infestis signis concurritur: Tartari & Lituani arcibus & sagittis afflueti, creberrimo telorum iactu athera obumbrant, à Teutonibus tamen in primo conflictu fugati sunt, in quorū locū Poloni armis & viribus recentes, cum ingentis sonitu, armorumque fragore successerunt, Prutenasq; acies perfregerunt; & vndique circumdatas, ad internecionem funditus prostrauerunt. In hoc cōflictu magister Crucigerorum Prussiensium, Vlricus cum suis Comēdatoribus (quos Siluius 300. recenset) occubuit: Duces quoque Stetinenſis & Oleſnicienſis capti, cum multis alijs præcipuis Germanis equitibus. Cæsa sunt tunc temporis 50000. Prutenorum, Teutonicorum. Siluius verò 40000 testatur. Ingentes exuias ex castris Prutenorum Poloni tulerunt: victoriamque insignem obtinuerunt, & vexilla

& vexilla hostium præcipua 50. ad perpetuam rei memoriam Cracouiæ in Basilica arcis poluerunt. *Poloni triūphant.*

Denuo crucigeri auxiliares copias ex Saxonia, & à Sigismundo Romanorū rege corraferunt, quibus Poloni pro temporis necessitate exercitu conscripto occurrerunt: manusque cum eis conseruerunt. Interea quidam eques Polonus Ioannes Missai exercitum Crucigerorum strenuè dimicando, ad vexillum vsque principale pertransiuit. Vexilliferoque trucidato vexillum arripuit, & post tergum sibi infixit, ad suosque acies disuerberans incolumis redijt. Crucigeri itaq; vexillo orbat, ordinibus solutis, terga verterunt, quos Poloni insequentes per agros & sylvas pallantes passim trucidabant, in quo conflictu 10000. Teutonicorum cæsa sunt. *Poloni cōflictus Polonorum cum Crucigeris.*

Eodem anno Hungarorum copias duodecim vexilla habentes, in Poloniam excurrentes, Poloni fuderunt. Postea anno Domini 1414. rex cum Vitoldo ingentem in Prussiam exercitum Polonorum & Lituanorum: (quod Crucigeri promissis non starent) duxit, plurimasque ciuitates & munitiones expugnauit. Militibus autem & equitibus Lituanorum in bello bene meritis insignia stemmataque nobilitatis Poloniae pro donarijs distribuit. *Poloni Hungaros trucidant. Poloni cum Lituanis Prussiam diripiunt.*

Tandem anno Domini 1432. rex Iagielo senio confectus multis gestis strenuè editis, Vladislao & Casimiro hæredibus relictis, vitam cum morte feliciter cōmutauit. Cracouiæ in Basilica arcis sub marmoreo sacrophago vbi sua imago expressa est, terræ mandatur. *Lituani insignia nobilitatis Polonorum accipiunt. Iagielo moritur.*

L Adislaetibi regale Polonia sceptrum
 Contulit, ob proprijs splendida facta patris.
 Hinc quoq; & Vngaricus defert diadema senatus,
 Et quæ sunt lati ingera multa soli.
 Egregia verò tu pradijs indole regnas,
 Ac regis imperio subdita regna tuo.
 Nec piguit Macedum fines vastare remotos,
 Nomine ut foret gloria nota tui.
 Donec mire petis tecum trux fœdera Turca,
 Quod facis: at latius frangere Papa iubet.
 Cui tu dum pares, te ad Varnam Marte paludem
 Fudit Amurates, & tunc castra capit.

Polonus
 Hungaria
 rex coro-
 natus.

I Agielone Vladislao è viuis decedente, Vladislaus filius eius, anno Domini 1434. habenas regni moderandas suscepit. Tandem anno 1437. Sigismundo imperatore Romanorum, rege Hungariae & Bohemiae fatis concedente, Vladislaus, Hungariae procerum assidujs precibus, ad regnum Hungariae suscipiendum vocatus est. Itaq; anno 1440. in eo profectus, Budæ coronatur.

Anno Domini 1443. Vladislaus expeditionem bellicam contra Turcas suscepit, arcesque in Rascia ab eis occupatis recuperavit. Audiens tandem Turcas contra se processisse, Ioanem Hunniadem Palatinum Transilvaniae, cum armatis copijs Polonorum & Hungarorum aduersus eos destinauit, qui absque rumore in Turcas irruens omnes funditus prostravit & dispersit. 4000. captiuorum & nouem vexilla abduxit, omnesque Slauonicas prouincias Macedoniae usq; Hungaricum Polonis peragrarunt. Turcarum

Vladislaus
 arces Rasciae
 recuperat à
 Turcis.
 Vladislaus
 Turcas pro-
 stravit.

earum verò imperator exercitum propter Romaniam & Macedoniam defendendam in montibus collocauit. Bassa itaque Turcicus numerofo exercitu fretus, victoriam sperans cum Polonis & Hungaris conflixit, sed spe frustratus cum Turcarum viribus ingenti clade à Christianis prostratus est: adeò vt Turcarum imperator Amurates ad regem Vladislaum legatos pro pace impetranda mittere cogeretur, omnes possessiones, arces & ciuitates in Rascia occupatas restituendo, quibus restitutis, ad decem annos fœdus vtrinq; iecerunt, & iureiurando confirmarunt. Interea verò Iulianus cardinalis, legatus Apostolicus ad regem venit: multisque & varijs persuasionibus hoc fœdus irritum fecit, regemque summi pontificis potestate à iuramento, quo se Turcis obstrinxerat, absoluit: vtque expeditionem aduersus Turcam Christiani nominis hostem cum vniuersitate Christianorum susciperet, persuasit.

Turca pro-
 viribus ingenti clade à Christianis prostratus est: *fligantur.*

Turca pa-
 cem petit.
 Papa fœdus
 frangere
 suadet.

Anno igitur 1444. armatis copijs Rex contra Turcarum imperatorem Amuratē processit. Amurates verò re comperta inconstantia, leuitatiquè Christianorum admirabatur, quod Dei sui nomen flocci penderent. exercitu itaq; validissimo ex Asia conscripto, ad Varnam paludem iuxta litus ponti Euxini, praelium acre cum Christianis commisit, quos vndiq; circumdatos cruenta clade prostravit, vbi & rex inclitus strenui militis, & imperatoris officium adimplens occubuit cum multitudine Polonorum, quæ clades ingentis mœroris planctusque toto orbi Christiano caussa exitit.

Præfuit Vladislaus Poloniae regno decem, Hun-

Hungari &
 Poloni cum
 rege suo à
 Turcis obse-
 dus fractum
 profligati.

gariæ verò quatuor annis. Anno verò ætatis suæ vigesimo primo, ad Varnam à Turcis occisus est, consilio summi pontificis parens, qui cum adfrangendum fœdus barbaro hosti impulerat.

CASIMIRVS QVARTVS.

Post fratrē Casimirus adest, quem Turca peremit.
Sarmaticas in istis qui regit vltior opes.

Eripit & captas Marianus fratribus vrbes,
Æthera terribili discutiente modo.

Hoc duce sacrificij magnas sensere repulsas,
Hic ubi Castaliam Vistula voluit aquam.

Hinc repetit Maria non vi, sed munere castrum,
Prussiaci quod tunc incoluere duces.

Hunc quoq; Choynitium multis licet inde peremptis,
Sensit, & illius que ditionis erant.

Ducem rem reliqua felicia tempora vita,
Fata grauem nobis eripuerunt ducem.

Anno humanæ redemptionis 1447. Casimirus magnus dux Lituaniæ, fratri Vladislao Poloniæ & Hungariæ regi, à Turcis perempto in regimine succedit.

*Homagium
Palatini
Valachia.
Valachia
funduntur.* Anno Domini 1448. Petrus Valachia Palatinus in verba regis iuravit: tributumque debitum & obedientiam se præstiturum obstrinxit, quem Bochdamus frater ex illegitimo toro natus dominatu propulsa nitebatur: sed ipse à Polonis cum exercitu pulsus, fugatusque & trucidatus est. Tandem anno Domini 1454. legati à nobilibus, ciuibusque Prutenorum venientes, regi sese in clientelam & patrocinium subijcientes venerant. Crucigeri enim intolera-

lerabili onere adinuentitijsq; eos exactionibus premebant, vxores à viris, virginesque teneras vitollabant, possessiones, iumenta colonis abstrahabant, vulgum in seruitutem redigentes, eorum opera velut iumentorum in arcibus, mœnibusque erigendis vtebantur, quos rex certo tributo indicto in clientelam suscepit, & sicut pro temporis breuitate potuit, exercitu conscripto, in Prussiam contra Ludouicum Crucigerorum magistrum infestis armis contendit. Ludouicus quoque ingentem exercitum Teutonice atrox oboritur. Primam alam Crucigerorum Poloni perfrugerunt, funditusque profligauerunt; & Baltazarem ducem Zegantensem occiderunt, Bernardumque Stumbarg ducem exercitus ceperunt: vbi verò ad ynam cohortem Polonorum male ordinatam peruentum est, Poloni Prutenorum vim sustinere non valentes, solutis ordinibus terga vterunt, quos rex frustra tamen vt conuerterentur admonebat: parumq; abfuit quin ipse hostium manus effugerit, multi Poloni cæsi, 300. verò captiuorum abducti sunt.

Rex tandem nouis copijs cōscriptis Prussiam infestis armis aggreditur, plurimasque munitiones & ciuitates expugnauit, & occupauit. Prussiae autem magister non habens vnde stipendium suis militibus persolueret, Marienburgam arcem præstantissimam eis in potestatem dedit, quousq; illis stipendium persolueretur. Qui arcem Casimiro regi pro summa 476000. florenorum, anno Domini 1457. vendiderunt, eamque cum omnibus tormentis, instrumentisque bellicis dederunt. Postea magister Prussiae

*Prussi à Cru-
cigeris ad re-
gem Polonia
deficiunt.*

*Tyrānis Cru-
cigerorum.
Expediit
in Prussia.*

*Dux Zega-
nensis occi-
sus.*

*Clades Po-
lonorum à
Crucigeris.*

*Rex Prussi-
am vastat.*

*Marienburga
Polonis
venditur.*

*Crucigeri
funditus
profligati.*

*Pax cum
Crucigeris.*

*Pomerania
recuperata.*

*Casimirus
moritur.*

*Casimiri
proles.*

iniuriam à rege sibi illatam ulturus, quasdam munitiones regis in Prussia expugnauit: qua de caussa rex armata manu egressus, Crucigeros cum validis copijs cruenta clade ad internicionem prostrauit: ipse verò Ludouicus magister vix elapsus est: sicque Poloni (quamuis magna cum difficultate) omnibus armibus Crucigerosexuerunt.

Tandem anno Domini 1466. Casimirus rex ciuitate arceque Choynici vi expugnata, concordiam fœdusque perpetuum, suffragijs multorum principum adductus, cum magistro Prussie & ordine Teutonico iniit. Ab hocque tempore Pomeraniæ Ducatus, Michlouiensis quoque & Culmensis terra, regno Poloniæ adiuncta est, pro quibus Poloni 180. annis, armis cum Crucigeris decertabant.

Tandem anno Domini 1490. Casimirus rex multis egregijs gestis exactis, vitam cum morte feliciter Grodnæ in Lituania commutauit, filios sex Vladislaum, Casimirum, Albertum, Sigismundum, Fridericum, Alexandrum: filias verò septem, Hedwigim, Zophiam, Annam, Barbaram, Helisabetham, &c. genuit. Vladislaus post mortem Matthiæ communibus Hungarorum suffragijs, in regnum Hungariæ euehitur, qui etiam postea regnum Bohemiæ in tutelam suscepit. Albertus verò patri in solio successit, Alexander magnum Ducatum Lituaniæ, Sigismundus Glogouiæ, sorte acceperunt. Fridericus episcopatum Cracouiensem & Posnaniensem accepit, postea inter Romanos patres cardinales scilicet connumeratus.

IOAN-

IOANNES ALBERTVS.

*DVcis Ioannes Alberte binominis agmen
Sarmaticum matre id perhibente tua.
Instaurasq; nono sed frustra Marte tumultum,
Ulturus patris funera mœsta sui.
Nam Dacus variat primo quod dixerat ore,
Te contra Turcam velle iuuare ferum.
Instruit horrendos te contra perfidos hostes,
Et fudit populos Marte iuuante tuos.
Unde nemus nostris patuli memorabile fagi,
Dum sol syderico tramite currit, erit.
Sic igitur multis non faustis obrutus actis,
Terapuit iuuenem Parca senera ducem.*

ANno à Christo nato 1492. Casimiro rege è viuis ad superos commigrante, Ioannes Albertus filius in locum eius substituitur: sacroque diadematē solenniter insignitur. Ad quem oratores Venetorum venerunt: cuncta prospera, fortunamque contra hostem Christianum propitiam illi exoptantes. Postea Turcarum legati inducias petētes venerunt: cum quibus rex fœdus ad certum tempus pepigit.

Tandem anno 1494. Albertus rex cum fratre Vladislao Bohemiæ & Hungariæ rege, in Liucza conuentum habuit: consultantes quomodo cōiunctis viribus, cædem crudelissimam Vladislai patris sui, vlscipi possint, propositumque constitutum nemini reuelabant. Sed Turcarum imperator omnium exploratissimus erat: qua de caussa legatorum magnum ad regem Albertum propter confirmandum fœdus destinauit. Interea verò Stephanus Palatinus

Legatio Venetorum.

*Oratores
Turcarum
inducias petunt.*

*Conuentus
Alberti regis cum Vladislao rege
Hungariæ
fratre cōiunctis
Turcam.*

Turca inducias petit.

H ij

*Expeditio
Alberti con-
tra Turca-
rum impe-
ratorem in-
felic.
Signa ad-
uersa.*

*Perfidia
Palatini
Valachia.*

*Arma in
Turcas pa-
rata in Va-
lachia con-
uertuntur.*

Valachia, vt feudalis, à rege auxilium contra Turcas implorauit: qua de caussa rex apertam occasione vl-
ciscendi barbari hostis nactus, ingentē validissimum-
que exercitum ex Polonis, Lituanis, Massouitis, Ru-
thenis, Prutenisque & Silesijs conscripsit: expeditio-
nemque in Moldauiam contra Turcas celeriter ad-
ornauit. Vbi statim signa aduersa fortunæ apparue-
runt, equus enim generosus in quodam paruo tor-
rente, iuxta Leopolum Russiæ sub rege succubuit,
pauculoque aque obrutus est. Leopoli etiam eques
quidam Polonus Sropski dictus, insanæ mentis cla-
mabat dicens: Nostri in suum malum proficiscuntur.
Fulmen quoque quendam equitem in tentorio cum
duodecim equis interemit. Palatinus autem Molda-
uiæ regi commeatum pabulique necessaria & vniuer-
so exercitui, se suppeditaturum promissit. Rex itaque
falsis eius promissis fidem adhibens, vbi in Valachiam
exercitum induxit, ad Palatinum, vt promissis staret,
contra Turcasque expeditionem secum adornaret,
misit. Ille verò perfidus respondit: Caueat sibi rex à
Turcis vel ab alijs, quod ausus sit in ditiones meas,
me in scio venire. Rex verò secundo & tertio eum ad-
monuit, vt promissa persolueret: sed Palatinus hæc
flocci pendebat: qua de caussa Poloni iniuste exacer-
bati arma quæ in Turcas parauerant in suos conuer-
terunt. Soczauamque Valachia metropolim obse-
derunt: quam grandioribus machinis bellicis admo-
tis oppugnarunt. Sed Vladislaus rex Hungariæ inter
regem fratrem suum, & Palatinum inimicitias per
legatos composuit. Fœdere itaque alterutrum firma-
to: rex infirmitate, partim ex aduersa fortuna, par-
tim ex nimis curis correptus, in Poloniam cum vni-
uerso

uerso exercitu reuertitur. Cumque in meditullium
syluæ amplissimæ (quæ *Bukonia*, à faginis arboribus
dicitur) penetrarent: vbi arbores succisæ erant, Ste-
phanus Palatinus Valachia fœdis fragus, contra ius
diuinum & humanum, à fronte & à tergo armata
manu in regis copias irrumpit, ingentiq; & cruenta clade
Polonos inopinatos oppressit, captiuorumque multi-
tudinem abduxit. Inter quos insigniores erant, Nico-
laus Palatinus Russiæ, Gabriel Comes à Tenczin, Ioân-
nes Zpigneuius Capitanei Marienburgensis filius, &
alii complures qui sanguine suo vitam regis redime-
runt. Vbi adhuc signa huius cladis infelices ossa vide-
licet albertia in hac sylua ipsemet vidi, cum magni-
ficus dominus à Lasko, Palatinus Siradia, Despotam
Heraclidem in occupanda Valachia iuuaret, in cuius
castris ego peditum præfectus fui: anno Domini
1562. Sed ad rem redeo.

Anno Domini 1493. mense Ianuario, & Februa-
rio tantus calor, quod in illis regionibus mirum est,
in Polonia extiterat, vt pomeria florerent, aues ni-
dificarent, graminaque pulcerrimè virescerent. Postea
mense Martio tanta frigora subsequuta sunt, vt hæc
omnia gelu arefacta marcescerint.

Anno sequenti iuxta Cracouiam in villa Czarna
dicta, mulier quædam puerum cum leporino collo,
& auribus peperit: qui ore aperto hiabat. Non mul-
tum post altera mulier serpentem cum puero edidit:
qui serpens puerum ad intestina usque corrodit.

Anno Domini 1499. Cracouia Iudæa mulier vi-
tulum bicipitem peperit, qui vnum caput in cauda,
aliud verò in principio habebat: cauda verò in tergo
sita erat, pedes septem in dextro latere, in sinistro ve-

*Valachus
Polonos fœ-
dere fracto
permis.*

*Calor in-
suetus.*

*Monstrana-
ta in Polo-
nia.
Aliud mon-
strum.*

*Tertium mon-
strum inter
Iudæos na-
tum.*

ro nullum habebat: multo tempore extra Cracoviam hoc monstrum, vt ab hominibus videretur expositum erat.

Ioannis Alberti regis mors.

Anno Domini 1501. Albertus rex Cracovia in Prussiam profectus, Torunia apoplexia correptus extremum diem clausit. Aetatis suae 41. anno regnavit octo annis totidemq; mensibus.

A L E X A N D E R.

*M*ulta laborati hoc recinunt de rege libelli,
Quam duripromptus Martis ad arma fuit.
Nil illum morbi, nil frigora sena movebant,
Vt non inceptum perficeretur opus.
Sapius insano compressit Iazygas arcu,
Et dedit horrenda millia multa neci.
Indigna ulciscens sani periuria Moschi,
Filius constans abstulit ultor opes.
Nec tantum bello studuit, sed legibus aequis,
Subiectam patiens est moderatus humum.
Illa ducis laus est certo verissima magni,
Qui sacra, qui iustum cum pietate colit.

*Perfidia Valachorum
Olescitur.*

*Tartarorum
à Lituania
infra 20000*

Anno à Christo nato 1501. Alexander Magnus dux Lituaniae, fratri Alberto in regimine successit. Postea anno Domini 1506. expeditionem in Valachiam adornavit; multasq; arces ad Tyram fluvium sitas sub Valachis expugnauit. Eodem anno in Lituaniam profectus, Vilnae infirmitate correptus est. Interea verò Tartarorum 20000. populabundi in Lituaniam excurrerunt, contra quos rex Stanislaus Kiskam Lituani cum armata manu destinavit: ipseq; sua persona semivivus ferè exercitum sequutus est, recensitisq; copijs in Lida arce remansit. Lituani

Lituani igitur inopinatè in Tartaros securos, ad Kleczo oppidum ingenti impetu irruerunt, quos ad vnum cruenta clade fuderunt, & spolia, captivosque abegerunt. Quae victoria cum regi iam iam animam agenti nunciaretur, ille, quamvis beneficio linguae priuatus, manus tamen in altum extollens, suspirasque cum lacrymis Deo gratias egit, omnibusque circumstantibus manum porrigens, ad superos commigrauit: anno aetatis suae 45. Vilnae ubi & sepultus quiescit: quatuor annis, & mensibus octo Poloniae regni scepra tenebat. Magno verò Ducatui Lituaniae 14. annis praefuit.

Alexander moritur.

S I G I S M U N D V S P R I M V S.

*C*um iurarat atrox denicto Glinscius hoste
Suspectam, pulsa suspitione fidem.
Qui caperet regni post mortem fratris habenas,
Tota Sigismundum terra Polona cupit.
Hoc, qui magnatum tunc nemo tenacior aequi,
Maior consilij, & pietate foret.
Dor regum decorabat eum clementia, solus
Deq; Iagelona stirpe superstes erat.
Prostravit fretum numerofo milite Moschum,
Millia quo bello bis cecidere decem.
Quantus amor populoq; suo, externisq; monarchis,
Tantus erat Turcis, & tibi Thento, tremor.

Anno Domini 1507. curato sumptuose funere Alexandri regis, Sigismundus frater eius dux Glogouiae, & Opaniae Capitaneus generalis, magnus dux Lituaniae regni gubernacula suscepit. Hic lapsum ferè rempub. Polonam humeris suis e-

*Moschouia
depredatur.*

rexit, qua rectè constituta, & vndique pacata aduersus Moschouia principem Basilium armatas copias duxit Tartaris Præcopensibus in auxilium sibi acceptis: arcesque plurimas expugnauit, & suorum præsidij muniuit.

*Tartari
profligati,
Valachus
Poloniam
infestat.*

Eodem anno Tartari in prouincias Russiæ excurserunt, contra quos Castellanus Leopoliensis, cum quingentis equitibus Polonorum profectus, gentem barbaram auspice Deo inopinatè oppressit, & profligauit, spoliâq; abegit.

*Poloni & lei-
scuntur, Va-
lachos egre-
giè.*

Anno 1509. Palatinus Valachiæ scædifragus in Russiam armata manu excurrit: Leopoliq; spoliâuit, vnde thesauros plurimos abstulit, Rohatiniâ arcem deditione cepit, de Polonorumque contra se expeditione audiens, in Valachiam aufugit, quem Poloni insequuti, damna in Valachia ferro & igne nullo obstante (ipse enim Palatinus in abditis sylvarum latitabat) maxima intulerunt. Hasque munitiones, Dorochiniam, Sczepanouice, Czarnouicze, Botulaniam, Chocimiam ceperunt, Soczauam metropolim regionis grauitè oppugnarunt: sed re infecta multimodis spolijs onusti, vniuersa regione peruastata, ad suâ reuertuntur. Cumque Tyram siue Nestrum fluuium trajcerent, Valachij nacta occasione è yluis ad pugnandum instructi erumpunt, cum quibus equitatus aulæ regiæ qui adhuc in hostili ripa remanserant, manus acriter commiserunt, à tergoque hostium aliquot cohortibus Polonorum clandestino trāsmissis, omnem exercitum Valachiorum fuderunt.

*Valachi ca-
duntur à
Polonis.*

Postea anno Domini 1512. Tartari Præcopenses stipendiarij regis, in 24000. equitum in Russiam ex-
curre-

currerunt, ad Visniouiciûq; in Podolia castrametati sunt, ad quorum vim reprimendam Poloni & Lituani expeditionem susceperunt: certamenque acre cum eis commiserunt, & dum vna ala Polonorum ad castra hostium vbi captiui Polonorum Lituianorumque erant, penetrârunt: captiuos soluente, ad arma excitarunt. Statim igitur captiui soluti à tergo, illi à fronte in Tartarorum ordines solutos irruerunt: quos paruo negotio fuderunt, & celebrem victoriam impari Marte obtinuerunt.

*Tartari in
Russiâ gra-
santur.
Poloni triu-
phant de
Tartaris.*

Anno 1514. Sigisimundus rex audiens Smolensko arcem munitissimam in ditione Lituianorum à Moschouia duce Basilio captam, exercitum ad vlciscendum hostem duxit. Moschus verò 8000. equitum contra regem destinauit: Polonorum autem, & Lituianorum copiae 35000. non excedebant. Constantinus itaq; Ostrouuski dux exercitus, strato ponte pedites ultra Borylthenè iuxta Orsham oppidum transfert. Equitatus verò augustum vallum sub ipso castro Orshæ superat. Mox vbi dimidia pars exercitus Borylthenem transiret, nunciatur Ioanni Andree Celadin, cui summa rerum à Moscho commissæ erat, vt hanc exercitus partem inuaderet. At ille respondit: si partem hanc exercitus oppresserimus, quid postea faciemus: cum cæteri metu perculsi terga vertent, expectemus tantisper dum totus exercitus transferatur: tantè enim sunt vires nostræ, vt circumuentos hostes Moschouiam vsque velut iumenta agere possimus: tandem quod vnicum restat totam occupemus Lituaniâ. signa itaque vtrinque canuntur. Moschouia primi in Lituanos imperum faciunt: illi haud timidi strenuè resistunt. Postremò

*Expedi-
tio
regis contra
Moschorum
ducem.*

*Cōstantinus
Ostrouuski.*

*Andreas
Celadin.*

*Certamen
acre cum
Moschouia.*

maxima vi certatur; Lituani studio cedentes ad collem ubi tormenta collocata erant, ea in Moschos insequentes exonerant: extremaq; aciem eorum in subsidij collocata ferunt, turbant, dirimuntq; hoc nouo belli genere Moschi perterriti terga vertunt, quos Lituani cum Polonis conuersi omnibus copijs effusis insequuntur, fugant, confodiunt, caduntq; bellum sola nox diremit. Est inter Orsham & Dubrounam, fluius Cropsina dictus: in cuius dubijs & altis ripis Moschi fugientes, tot submersi, ut cursus fluminis impediretur. Capti sunt in eo conflictu omnes militiae praefecti, & consiliarij, qui ad regem missi sunt. Ioannes vero Celadin supremus dux exercitus, cum duobus praecipuis viris, Vilnae in compedibus ferreis detinebatur. Caesa sunt tunc temporis Moschorum 42000. capti 2000. exceptis ijs qui in fuga aquis obruti sunt. Ex Polonis & Lituanis 300. duntaxat occubuerunt, ab hoc tempore Moschouie dux campestre prelium non audent regi Poloniae opponere. Moschouiae principes accepta suorū clade, Smolensko continuo relinquens in Moschouiam fugit: Lituanicus vero exercitus Smolensko obsedit: sed eam capere non potuit, bene enim firmata Moschus reliquerat: tribusq; alijs castris citra Smolensko occupatis, quibusdam perualtatis praeda onusti ad sua reuersi sunt.

*Numerus
Moschorum
occisorum.*

*Moschus
fugit.*

*Smolensko
obsidetur.*

*Conuentus
regum Po-
loniae & Hun-
gariae cum
imperatore.
Bona ducis
Mediolani
filia Sigi-
smundo nu-
pta.*

Anno Domini 1515. mense Iulio, Sigismundus Poloniae, & Vladislaus Hungariae Bohemiaeque reges, fratres germani, cum Maximiliano imperatore Vindobonae Austriae conuentum insigni splendidoque apparatu habuerunt.

Tandem anno Domini 1518. Bona Ioannis Sfortiae ducis Mediolanensis filia, Sigismundo regi Cracouiam

uiam allata est: cui episcopi, magnates, equitesque Polonorum, insigni ac splendido apparatu obuiam processerunt. Hac anno Domini 1520. filium Sigismundum Augustum Cracouiae in absentia regis peperit.

Anno 1525. Albertus Marchio Brandenburgensis, magister in Prussia ordinis Teutonici, post plurima bella & simultates cum Polonis susceptas, videns frustra contra stimulum calcitrare, regni Poloniae Sigismundo iuramentum Cracouiae solenniter praestitit, habituque ordinis abiecto in ducem saecularem Prussiae creatus est.

*Magister
Prussiae or-
dinis Teuto-
nicus regi ma-
gnum subit.*

Postea anno Domini 1526. decedentibus immatura aetate Stanislao & Ioanne ducibus Massouiae: Ducatus Massouiae regi Poloniae cessit.

*Massouia
Polono regi
cessit.*

Anno Domini 1530. Sigismundus secundus Augustus, patre viuente sacro diademate solenniter Cracouiae coronatur, decem duntaxat aetatis suae annos habens.

*Sigismundus
Augustus
coronatur.*

Anno 1531. Petrilo Palatinus Valachiae infestis armis in Pokuciam irruit, Snijatinque & coloniam cum adiacentibus pagis exussit. Rex itaque sex millibus militum pro stipendio conscriptis, Ioannem de Tarnouia Comitem eis praefecit, contra Valachiosque destinavit. Poloni igitur ad Obertinam castra metati sunt, in loco munitissimo. Petrilo vero Palatinus Valachiae cum quinquaginta millibus Valachiorum, & Turcarum atque Hungarorum in colle editiori sese apparuit: tormentaque bellica aliquot in Polonos direxit: nihil tamen effecit. Postea vtrinque tormenta exonerantur, plurimosque Valachiorum Poloni globis glandibusque ferreis trucidant. Inde infestis armis maximo clamore vtrinque concurrunt, gladijs, lan-

*Valachia
Poloniam
infestat.*

Acer con-
fluitus.

Poloni Va-
lachos pro-
fligant.

Tres soles.

Moschouia
Lituaniam
vaſtant.
Poloni in
Moschouia
cōiundunt.

ceis, omniq; telorum genere res geritur. Poloni fortitudine, Valachij multitudine superabant. Postea Poloni tormenta, bombardasq; in Valachos exonerant, exercitumq; eorū fudunt, dissipant, & vndiq; affligunt. Sicq; Valachij ordinibus solutis tergavertunt, quos Poloni omnibus copijs effulis insequuntur, fugant, cædunt, turbant, trucidantq; Itaque omnis generis rerum copia ex castris eorum onusti, quinqueaginta maioribus tormentis ablatis, milleq; captiuis insignioribus abductis, ad regem reuerſi ſunt cum inſigni victoria.

Anno Domini 1532. in Moravia ſupra Olomunciam tres ſoles apparuerunt.

Anno 1535. Ouczinatutor, gubernatorq; moderni ducis Moſchouia, valida manu in Lituaniam excurrit, quam igne & ferro peruaſtauit, quindecim milliaribus à Vilna reuerſus eſt. Rex itaque Polonia milites ſtendarios, voluntariosq; quibus Ioannem de Tarnou præfecit, in Moſchouiam deſtinavit, cum quibus Lituani vires ſuas coniunxerunt, finesq; hoſtiles ingreſſi arcem Homel expugnarunt, ſuisq; præſidijs munierunt. Inde recta ad Starodub arcem munitiſſimam, in qua Owczina, Suiſki, & KoluczoW cæteriſq; procereſ Moſchorum erant, contendunt: eamq; grauitè tormentis bellicis adactis oppugnant. Moſchouia quoque quorum numeroſa multitudo in arce fuit ſtrenuè ſe defendunt. Arx ex roboribus ædificata terraq; & lapidibus propugnacula, & parietes impleta erant: ideo tormenta in caſſum exonerabantur. Poſtea pulueribus, bombardarijs ſuppoſitis, arcem incenderunt: theſaurosq; ingentes quibuſdam flamma abſumptis aſportauerunt.

runt. Owczina gubernator totius Moſchouia, Suiſki, KoluczoW, cæteriſq; magnates & procereſ Moſchouia capti ſunt. Vulgi verò multitudo exercitum regium numero 60000. ſuperabat: qua de cauſſa Ioannes Comes de TarnoW, ſupremus dux exercitus, omneſ ſeneſ, plebeioſ, & parum idoneoſ decollari iuſſit, iuuenibuſ, nobilibuſq; & virginibuſ relictiſ.

Anno Domini 1548. Sigismundus rex multiſ geſtiſ præclaris ſumma cum laude ſtrenuè editiſ, imperioq; in pace relicto, & reipub. rebus rectè diſpoſitiſ, vitam cum morte feliciter commutauit, ipſo die ſolenni Paſche, ætatiſ ſue 81. annos, meſeſ duos, & dieſ ſeptem peregit, Cracouia in Baſilica arcis honorificè 26. die Iulij ſepultuſ.

Martinuſ Bielſki Polonuſ, qui annaleſ Polonorum vulgari lingua conſcripſit, facit mentionem, in principio imperij huiuſ Sigismundi primi: nobilem quendam Iacobum Melſtinski, prætorè de Brezinij ciuitate, ex leuitate quadam animi, ſeu potiuſ deſperatione, nomen autoritateſq; Chriſti ſibi aſciuiſſe, Petrumq; Zatorski ciuem Cracouiènſem, ceteroſq; ſibi ſimileſ latroneſ duodecim, ſecunduſ numeruſ apoſtoloruſ elegiſſe: ſinguliſq; nomina apoſtoloruſ impoſuiſſe: ſe verò Ieſum Chriſtum appellaiſſe. Qui per villaſ vbique ambulanteſ, prodigia morionuſ, & præſtigiatoruſ more exercebant: licophantaſq; alioſ, & latroneſ velut mortuoſ ſubornanteſ ſolicitabant: piſceſ in paludeſ lutoſaſ primò impoſitoſ, vbi nunquam epiſ naſci poſſibile erat, in nomine Chriſti ſui manibuſ capiebant: paneſ in fornaceſ imponebant: in nomine Chriſti cum illic an-

Starodub
capta.

Sigismundus
moritur.

Melſtinski
ſe Chriſtum
ſe ſinxit.

*Latrocinii
insigne.*

re non essent, depromebant, cum ingenti simplicis vulgi admiratione. Quodam tempore ad Cestochouiam monasterium diuæ Virginis imagine celebre, prædictus Christus cū suis apostolis vbi adhuc ignotus erat, venit, cumque illic aliquot diebus morarentur, vnum ex suis quasi obsessum à dæmone subornauerunt, cuius opera victum acquirebant, cum sua coquina carerent: ille enim quasi dæmophoretus per hospitia, diuersoriaque ambulans, carnes de coquinis rapiebat, in suosque prouiciebat, qui cruce illas munientes carnes comedebant. Illic autem ingens erat confluxus populi tūc temporis ad diuæ Virginis imaginem, quæ ibi perinde, vt apud nos in Loreto miraculis celebris est. Prædicti itaque sicophantæ, illum obsessum suum, ad altare diuæ Virginis ducunt: duplici veste ad id studiū præparata indutum, in cuius intercapedinem necessaria imponere possit: lapillos verò intra indusium à corpore ei imposuerunt, cumque ad altare deduceretur, ille è manibus ducentium furibundus, sese proripiens, in altare oblationibus pecuniarijs onustum irruit, pecuniasque de altare rapiens in vestis duplicatæ intercapedinem eas imponebat. Monachus verò ab altari diuino officio intermissio aufugit: cæteri monachi stupidi accurrentes cingulū illius resoluunt, putantes eum pecuniam intra indusium posuisse: sed lapilli duntaxat quos antè studiū imposuerat, in terram exciderunt: pecunia verò in veste duplicata remansit. Monachi igitur mæsti pecuniam arte dæmonis in lapillo transformata putantes, exorcismos, orationesque supra lapillos sine intermissione fundunt: vt deinde in pristinam formam transformarentur: sed cum lapilli immutati in sua

*Exorcismi
supra lapil-
los.*

sua forma perseverarent, monachus librum Agendum (vt dicitur) indignabundus in terram proiecit dicens: adhuc talem dæmonem nunquam experti sumus: abite cum eo ad omnes dæmones. Hoc latrocinio prædicti sicophantæ perperrato, cum illa pecunia rectè in Silesiam vicinam Poloniæ perrexerunt, simplicem vulgum suis præstigationibus seducen-tes, vbi ad quandam matronam nobilem, in quodam pago diuerrentes, dicunt ad illam: Christus tecum suis apostolis visitat o mulier, ideo te offer illi, & saluabitur anima tua. Illa verò virum domi non adesse, in cuius absentia id sibi non licere, respondit. Cui Apostoli dixerunt: Habesne mappas vel telam ad sacrificandum: mulier verò ligaturam telæ illis obrulit. Qui dixerunt, hanc nobiscum accipiemus, Christusque tibi benedicet, vt tibi linum abundantius crescat, ostende aliam si habes telam: quam cum similiter accipere volebant, mulier dixit: non dabo vobis hanc: maritum enim timeo. Illi autem frustulum fomitis cum in igne telam inuoluentes mulieri reddiderunt: quam illa nihil suspicans in cistam reposuit. Itaque cista à tela, à cista verò domus accensa in flammam abiit. Vir igitur illius vxoris reuersus, domum conflagrantem inueniens: causam suscitatur, cui vxor se malè Christum cum suis Apostolis tractasse respondit: ideo hanc plagam iniuste in se permisisse. Vir autem ira excandescens, latro hic inquit nequissimus, & non Christus fuit. Ideo cum vicinis malefactores persequitur, quos in quadā villain sequuti sunt. Ille itaque pseudochristus te animaduersa ad illum qui vocabatur Petrus dixit: Petre, iam mea passio, calixque bibiturus sum appropinquat.

*Aliud latro-
cinii pseu-
dochristi.*

*Fuga pseu-
dochristi.*

Cui Petrus: Et mihi vt video Domine imminet. Christus verò dixit: Petre, ego aliter non possum, nisi per fenestram hinc euadere. Ad quem Petrus: Et ego te quoad viam non derelinquam Domine, sed quocunque tu fugeris, sequar te. Sicque ille Christus per fenestram, Petro sequente, aufugit: ceteri quoque Apostoli quà potuerunt euaserunt. Quos villani vnà cum suo Christo insecutos, & vndique circumuentos baculis, fustibusque prauitiscadunt, dicentes: Prophetisa nobis Christe cum tuis Apostolis, quā in sylua hi baculi creuerint. Sicque plagis emendati vitam suam pœnitentiam agentes, postea emendarunt, dicentes: Difficile est nobis Christi passionem, Apostolorumque tormenta subire.

*Pseudochri-
stus cum A-
postolis ba-
culatur.*

SIGISMUNDVS AVGVSTVS.

*Sigismun-
dus 2. Au-
gustus.*

ANNO salutiferi Virginis partus 1548. iustis Sigismundo primo honorificè sumptuoseque persolutis, Sigismundus Augustus, filius eius magnus Dux Lituaniæ, regni habenas moderandas suscepit, quas summa cum prudentia & fortitudine in pace gubernauit.

*Prima Exor-
Augusti.*

Hic anno Domini 1543. Ferdinandi Romanorum Hungariæque & Bohemiæ regis filiam Helisabetham, matrimonio sibi copulauit, quæ Cracouiam honorificè allata est. Postea immatura ætate & sine prole anno Domini 1545. decimaquinta lunij è viuis decessit.

*Secunda
uxor.*

Deinde Barbaram Lituanam ex domo Radiuilorum, quæ antè Gastoldo Litvano nupta fuerat, duxit. Inuita matre regina Bona, proceribusque Poloniæ repugnantibus, hocque matrimonium indignè ferentibus,

tibus, & parum abfuit quin rebellio eorum cœpta, in perniciosam seditionem abiisset. Hæc quoque non multo post è viuis sublata est sterilis: non sine veneni suspicionem, quam rex Cracouia, Vilnam vsque metropolim Lituaniæ deduxit, ibidemque in Basilica arcis diuo Stanislao sacrata, honorificè tumulauit.

Hæc mortua ad redintegrandam cum Ferdinando amicitiam, & affinitatem conuersus, alteram filiam eius Catharinam, quam Franciscus dux Mantuæ viduam reliquerat, germanam sororem Helisabethæ duxit. Nuptiarum solennia celebrata sunt Cracouia 31. Iulij, anno Domini 1553. quam postea sterilitate causata repudiavit: Maximilianoque fratri, Romanorum imperatori, in Germaniam honorificè remisit.

Tandem anno Domini 1557. iustissimū bellum aduersus Guilhelmu Furstemberk, magistrum Liouoniæ ordinis Teutonici suscepit: centenisque milibus equitum & peditum electorum, tam Polonorum quàm Lituanorum Ruthenorumque accinctus, in Liouiam sua persona contendit. Sed Liouoniæ magister difficilè contra stimulum calcitrare videns, supplex pacem efflagitat, præliumque deprecatur, & se cum vniuerso ordine, & tota ditione in fidem & clientelam regis submittit, prout latius in Liouoniæ descriptione patet.

*Augustus
contra Lino-
nes cœdit.*

Tandem princeps Moschouiæ anno Domini 1558. hæreditarij cuiusdam iuris & denegati tributipratextu numeroso cum exercitu in Derptensem Liouoniæ prouinciam excurrit, Derptamque ciuitatem episcopalem cum arce cepit, ac plures munitiones temporis successu expugnauit. Itaque Sigi-

*Bellū cum
Moschorum
duce.*

smundus Augustus rex, Liouones feudales & clientes suos strenuè propugnando bellū (pio dolore stimulan- te) cum Moschouia magno Duce suscepit, quod vario Marte tam in Liuania quàm in Russia alba, diu durauit, & in hunc diem fœdere intercedente perseuerat.

Dux Moschouia Poloczkam capis.
Anno Domini 1562. sub tēpore Carnispruij Februarij 23. die, Ioannes Basiliades, magnus Dux Moschouie, trecentenis millibus armatorū coadunatis in sua persona Poloczkam dura oppugnatione cepit, vnde thesauros dictū incredibiles, captiuorumq; octuaginta millia quibusdam cæsis, in Moschouiam abduxit. Iudeos verò omnes baptismū abhorrentes, aquis Dvīnē fluij submergere fecit. Solammodo Polonos stipēdiarios remuneratos, liberos dimisit.

Moschonita funduntur.
Postea anno Domini 1564. magnus Dux Moschouia, detētis oratoribus Lituanorum, diutius in Moschouia, exercitum celeriter conscripsit, quem absolutis oratoribus in Lituaniam populabūdū destinauit. Hic exercitus in duas partes diuisus vnus à Smolensko duce Srebrnij, alter à Poloczka duce Soiski cōtendebat, qui in campis Czaſniciensibus ad Vlam fluiū castrametatus est, Nicolaus verò Radiul Palatinus Vilnensis, dux exercitus Lituanie supremus, & Gregorius Chodkie Wicz, campiductor, rem certam ab exploratoribus de illis tenētes, parua manu hostes aggrediuntur, securosq; & inopinatos cēdūt, trucidāt, cōfodiunt, fugātq;: qui per syluas & agros, paludes, partim à colonis cēsi, partim aquis submersi sunt, quorū 30. mil. occisa esse cōpertū est. Ibidē Petrus Soiski suprem⁹ dux exercitus Moschouitici vulneratus fuga euadens, à rustico securi(cū magno dolore

lore Lituanorum, quod viuus nō caperetur) occiditur, Vilnā delatus honorificè in Ruthenorū Basilica sepelitur. Alius verò exercitus, qui à Smolensko ad Orshā cum duce Srebrnij cōtendebat, audita suorū *Srebrnij fundatur.* cruēta, infeliciq; clade, metu perterriti, omni bellica ipsaq; copiosissima supellectili abiecta, in pedes sese coniecerunt; turpiq; fuga salutis suæ consuluerunt.

Anno Domini 1564. ipso festo diuæ Margarete, magnificus dominus Stanislaus Pacz Archidapifer sacræ regie maiestatis magni Ducatus Lituanie, ac locum tenens tunc temporis Palatinus Vitebliensis, collecto ex Vitebliensi Palatinatu exercitu, adiuncta curia sua, & duobus centurionibus, alijsq; cohortibus, quibus præfecerat duces, Isidorum ligniferum Vitebliensem, & Ioannem Snieporod tenutarium Vitebliensem, hi in armatura leui duorum millium, cōtra hostem Moschum, qui tūc temporis arcē lezeiriscza tredecim millibus armatorum grauiter oppugnabat, processerunt, manusq; acriter cōseruerunt, & hostium perrupta acie tormenta obtinuerunt: vltioremq; exercitum qui fugam cœperat, insequuntur, trucidant, verberant, confodiunt, nonnullos captiuant: octoq; millia Moschorum cæsa, cæteri armis abiectis quoquo potuerunt fuga salutis suæ consuluerunt. Nostri verò omnem supellectilem bellicam, & vniuersa hostium arma, tormētumq; magnum, tela ignea, vexilla, bombardas, & id genus alia abstulerunt, & ipsi Dei benignitate sani & incolumes spolijs onusti paucis in cōflitu desideratis, ad Witepskam redierunt. Georgium autem ToWmak dux exercitus hostilis vix euasit, qui postea viribus resumptis, eandē arcē lezeiriscza

Moschonita peruntur.

acerrima oppugnatione, & igneis telis expugnauit.

Dux Romanus. Postea aliquot annis vario Marte vtrinq; certatum est, magnis & paruis congressibus, arces quoq; alterutrum tentatae & dux Romanus Sangusko campiductor exercitus Lituanici vires Moschorum debilitauit; paruaque manu magnas copias hostiles sapius fudit. Sussam & Vlam arces Moschouiticas sapius tentauit.

Sitno lacus. Anno Domini 1567. 16. Septembris, nostrates ex Witebska in Sitno lacu Moschorum trecentos occiderunt, bombardas 120. pulueris, globorumque multitudinem, & spolia abstulerunt. Eodem anno pedites nostri ex Witebska 12. Decembris, sub arce Wielis multos Moschos prostrauerunt, ceteri exijs fugientes in Duna fluuio submersi sunt. Duo nobiles Alexius Simiczow, & Bachdanus Hreori cum multis alijs captiui abducti.

Expediit in Raskoni- ce regia. Tandem anno Domini 1568. Sigismundus Augustus rex, conscripto validissimo exercitu, ipsoque electissimo plusquam centum millium cum tormentis, & omni suppellectili bellica sufficienti sumptuosaque, in Moschouiam sua persona tendere proposuerat, ad Rodosko Wiczeque à Vilna 24. milliariibus progressus, ibidem castrametatus, aliquot hebdomadis tractatis, re infecta exercitus parte dimissa, ipse Gronam reuersus est. Stipendiariis militum, equitum, & peditum copias, cum tormentis

Vla obfessa. magnis muralibus, ad Vlam arcem Moschorum expugnandam, destinauit, quibus illustrem dominum Ioannem Chotkie Wicz, capitaneum generalem Samogitiæ, virum militiæ peritum, & in bellis de Carolo quinto optimè meritum, præfecit: sed quamuis

uis arcem grauitè strenueque oppugnarent, auxilio obsessis adueniente, re infecta obsidionem soluere coacti sunt, quam postea dux Romanus Sangusko inopinata irruptione cepit & exussit, anno Domini 1568. 28. die Septembris. Hostium maior pars caesa, ceteri combusti, quidam in Duna & Vla fluuijs, qui eam præterfluunt, fugientes naufragio perierunt: pauci captiui abducti, ex nostris aliqui vulnerati, spolia magna, exuias, pecuniæ argenteæ multitudinem, & tormenta aliquot abstulerunt, & cetera multa instrumenta bellica. Victus maior pars combusta, arcem ipsam nostri occupauerunt, quam & nunc suis præsidijs tenent, attamen longè à prioristructura, (vt eam Moschouitæ firmauerant) differentem. Hanc nos anno Domini 1564. cum eam in primis Moschouitæ edificare cæperunt obsideramus, nihil tamen nescio cuius causâ (alter iudicet) effecimus, quamuis in strenua peditum oppugnatione quidquam defuerit. Ibi Nicolaus Venetianus Rotmagister peditum in Leplo, glande bombardæ ictus strenuè officium suum adimplens, hebdomada elapsa in Vitebsca occubuit. Ego quoque cum peditibus Rotæ meæ tormenta defendens, vndique hostili manu ex arce erumpente circumdatus, vim impetuosam sustinere non valens, vix de manibus ferè hostium, armata manu euasi.

Eodem anno 1568. nostri pedites Viteblienses nocturna irruptione inopinata iuxta Vielisam arcem Moschouiticam ciuitatem exusserunt, hostiumque 300. occiderunt, & spolia magna abegerunt, Ianuarij 5. die.

Postea 17. Ianuarij, iidem pedites nostri sub arce

*Vla capta.**Venetianus occisus.**Vielis exusta.**Vitebsia dirupta.*

Moschouitica VsWiat, ciuitatem septis penetratis, per fractisq; exusserunt, multis occisis bombardas & spolia exuiasq; multas abstulerunt, parum abfuit, quin arcem ipsam caperent.

Kozacy.

Corfari.

Freibuteri.

Eodem tempore Ianuarij 18. Birula cum suis pedibus (qui vulgò *Kozacy* dicuntur, id est, qui hostem furtiue & inopinatè adoriri solent, Italicè *Corfari*, Germanicè *Freibuteri* dicuntur, qui in mari latrocinantur: sed Ruthenis huiusmodi *Kozacy* dicuntur, qui vias hostium circūfident, & furtiue inopinatèq; interdum decem *Kozacy* prædicti, ad centum Moschos ex insidijs irruunt, inopinatosq; trucidant, ex Moschouie terra à Ducatu Biela magnis spolijs onustus, cum captiuorū multitudine Vitebskam redijt.

*Vielis ex-
sta.*

*Captini in-
signes.*

Tandem 28. Ianuarij nostrates pedites ex Vitebska & Surafa arcibus, cum equitibus domini Palatini Vitebliensis Paczi, Vielisam circumusserunt, erumpentes hostes ex arce cum Rotmagistro eorum Poluiato occiderunt. Aulicos quoque magni Ducis præcipuos triginta, cum trecentis equitibus ad præsidium arcis ferendū eadem nocte venientes, inopinatos in ciuitate fuderunt, cæteris fuga dilapsis, nondum enim in arcem quod intempestiue venerint, intromissi erant, Ioānem Michaelis Holouinū insignem virum, magni ducis pincernam, captiuum multis spolijs onusti Vitebskam adduxerunt.

Eodem anno 27. Maij die, in festo Ascensionis Domini, nostrates ex Moschouia cum magnis spolijs & exuijs venerunt. Rormagistrum cum vxore & septem nobiles, cum multis alijs captiuos adduxerūt.

*VsWiat ex-
sta.*

Eodem tempore 29. Augusti Viteblienses nostri, ciuitatem sub arce VsWiat exusserunt, captiuosq; & exuijs

exuijs onusti, Vitebskam redierunt. Huiusmodi autem excursions innumeras nostri pedites Viteblienses cum maximo damno hostili quotidie, dies noctesq; exercebant, propter suam vilitatem, videlicet: spolia enim magna referebant. Arcium reliquarum finitimarum excursions taceo, nisi huius mentionem facio, cuius ipse præsidia egi.

Anno supradictò 1568. Septembris 29. die, in festo diui Michaelis archangeli noctu diem Veneris præcedente, Moschouitarum cum Tartaris Nahai-
*Tartari Na-
haicenses
cum Sere-
miet Viteb-
skam oppu-
gnant.*

centis Horde sex millia numero, sub Vitebskam venerunt, quibus præerant tres Palatini præcipui, Seremiet, Basilus Buturlin, & Hreori Szoborow, duobus diebus sub arce exactis, ciuitate in duobus locis succensa nocte tertia sequente discesserunt.

Postea per legatos, oratoresq; generales, magnus Dux Moschouie & rex Polonie, fœdus ad tres annos, vtrinq; percusserunt. Legati nostri anno Domini 1571. Varsouiam ad regem ex Moschouia fœdere confirmato redierunt, ex Polonia Palatinus Inowladislauensis, ex Lituania Castellanus Samogitia.
*Sigismundus
Augustus
rex mor-
tuitur.*

In hoc fœdere anno Domini 1572. serenissimus, inuictissimusq; rex Polonie Sigismundus Augustus, magnus Dux Lituania, Russia, Prussia, Massouia, Samogitia, Liuania, &c. dominus & hæres, pacis in tota vita sua amantissimus, vereq; Christianissimus appellandus obdormiuit in Christo, Iulij 18. die Knyllinie, in confinibus Lituanie, & Podlassia, Massouiaq;. Inter regnum per integrum annum pacificum, & diuina ferè protectione cōmunitum, contra spem omnium, nullo finitimorum hostium ne quidem mussitante durauit.

Interregna regni Poloniae fuere nouem à Lecho primo authore & propagatore gentis, ab anno Domini, ut quibusdam placet 550. usque ad hunc annum currentem 1572. in quo naturae debitum persoluit praedictus inuictissimus princeps Sigismundus Augustus.

Primum interregnum post Lechij deficientem progeniem in Polonia extitit, cui postea incerto tempore Visimirus, secundum quosdam, Visimiro autem Cracus successit.

Secundum interregnum post Vandam Craci filiam, quae de dijs virginitatem deuouens, victo tribus cruentis praelijs, Ritagora duce Germanorum, in Vistulam sese praecipitauit, postquam duodecim Palatini prouincias distributas rexerunt.

Tertium interregnum cum equorum cursu Premislao sterili decedente, de principatu decertarent, dum Lesconi infimae familiae iuueni sceptrum obueniret.

Quartum interregnum post Popelum secundum, Crusphiciae à muribus deuoratum, quando Piaslus ille Crusphiciensis ciuis, & agricola simplex, sed probitate pollens, communi omnium consensu monarcha designatus est.

Quintum interregnum post Mieczslauum siue Miesconem 2. quando Rixa uxor sua senatus consensu, imperium aliquot annis, cum detrimento regni administravit, quae postea ob suam peruersitatem à Polonis iuste in Saxoniam ad fratrem imperatorem Romanorum, cum Casimiro haerede innocuo exclusa est.

Sextum interregnum post Premislauum occisum ab Otho-

ab Othone Lango, & Marchionibus Brandenburgensibus, quando Venceslaus Bohemorum regem, ad sceptrum regenda vocauerunt.

Septimum interregnum post Casimirum Magnum Vladislai Lokietkonis filium, quando Ludouico Hungariae regi habenas regni obtulerunt.

Octauum interregnum post Ludouicum Hungariae & Poloniae regem quando Iagielonem Lituanum, ad reginam Hedwigis filiae Ludouici conubium vocauerunt, cui & regnum obtulerunt. Huius posteritas ad hoc usque nonnum modernum interregnum durauit. Sed ad rem unde digressus sum redeo.

Anno eodem 1572. statim post mortem regis multi conuentus particulares, nobilium & procerum regni, magnique Ducatus Lituaniae celebrati sunt, de pacificandis finibus tam Podoliae à Tartaris, quam Lituaniae, Russiaeque à Moschouitis, & de electione regis tractantes. Subinde multi legati & oratores, tam à summo pontifice imperatoreque Romanorum Maximiliano, quam à rege Franciae & fratre suo Henrico Andegauensium, & Borboniorum duce, à rege Suetiae, alijsque monarchis, ducibus, & principibus circumiacentibus, adueniebant. Omnia tamen in pace diuina protegente clementia, contra spem omnium agebantur.

Tandem anno Domini 1573. in Sabbato magno Paschae praecedente Tartarorum mille octingenti, cum ducibus Baca & Sieoza, in Podoliam sub Baram arcem excurrerunt, vicisque aliquot & praedijs circumiacentibus succensis, cum spolijs reuerentes ab aulicis & seruatoribus Buczaj capitanei Camienecensis, inopinata irruptione trucidantur,

*Conuentus
de electione
regis.*

*Tartari
prostrati.*

confodiuntur, & spolijs abiectis cæteri in fugâ conuertuntur.

Electio regis.

Electio incepta est celebrari extra Vistulam Orientem versus apud Varsouiam in tentorio magno 7. Aprilis die, vbi omnis senatus regni, & magni Ducatus Lituaniæ de eligendo nouo rege cōsultabant. Interea Machmet Bassa supremus Constantinopoli, litteras intercessorias per oratorem suum ad senatum destinauit, intercedendo nomine imperatoris sui pro Henrico Andegauenſium, Borboniorum duce, regis Galliæ fratre, in regem eligendo, multis conditionibus vtilibus regno proposuit. Hic legatus retentus erat à Buczacio Capitano Camienensi, tandiu donec innotesceretur senatui. Venit itaque Varsouiam 12. Maij, auditus 17. absolutus, 21. Postea ab ipso imperatore Sultano Zelim orator Achmet Czaus venit, imperatoris sui gratiam, amicitiam & beneuolentiam omnem senatui denunciāns, rogando sinceriterq; optando, quatenus aliquem ex suis dignum virum, in regem eligere dignarentur, ex hijs præcipuos proposuit, Iacobum Vchanski archipræsulem Gnesnensem, primatem regni, Ioannem Fierlei de Dambrouicza Palatinum Cracouiensem, regni Marschalcum, Georgium Iazlo Wiczi Palatinum Russiæ, Nicolaum Mieleczki Palatinum Podoliæ, quod si id facere tenuerint, obnixè rogauit, vt huiusmodi regē ab extraneis quærerent, qui fœdus & amicitiam cum imperatoribus Turcarum & Tartarorū auxiliares copias, ad quemuis hostem eorum si oporteret reprimendum. Pro quo beneuolenti auxilio senatores ei gratias egerunt: dicentes, sibi benignitate diuina ad quemlibet hostem

Orator à Bassa Turcarum.

Orator imperatoris Turcarum.

Legatio Turcica.

hostem propullandum vires proprias sufficere, huiusmodiq; auxilijs minimè egere.

Itaq; post multas consultationes, Henricum Andegauenſium, Borboniorumq; ducem, eligendum censuerunt, aliquot Palatinatibus Cracouiæ videlicet, Sendomiriæ, & Podoliæ non consentientibus, priusquam sententiæ de religione in suo statu concluderentur, & iura, ac leges cum immunitatibus nobilium rectè constituerentur: sed in eundem regem in quem cæteri consentiebant.

Archiepiscopus itaque Gnesnensis, primas regni, Henricum prædictum Andegauenſium ducem, regem electum esse denunciauit. Quamobrem commoti sunt domini Marschalci, & cæteri ordines ad quos hoc officium pertinebat, multique incontinua, domos suas repetere proposuerant. Postea diuina affulgente gratia, dissidijs vtrinque compositis, in simul conuenerunt: Maij q; 13. & 14. diebus, pacta & conditiones ad libertatem, immunitates, leges & iura regni, magnique Ducatus Lituaniæ, cum legatis Francis Henrici ducis statuerunt. quæ omnia iuramento solenniter (cuius formam episcopus Cracouiensis tradebat) prædicti legati confirmauerunt, & firmiter tenenda, administranda, augendaq; semper à duce suo, rege futuro promiserunt. His solenniter peractis, omnes & singuli, tam Poloni quàm Litvani vnanimiter cōcordibus vocibus, & suffragijs electum & confirmatum regem Poloniæ, magnumque Ducem Lituaniæ, &c. supranominatum ducem Andegauenſium Henricum Caroli regis Galliæ fratrem, denunciauerunt, solenniterque confirmauerunt. Quem Ioannes Fierlei de

Dambrouicza Palatinus Cracouiensis, Marſchalcus regni Poloniae, & Ioānes Chodkie Wicz, capitaneus Samogitiae, Marſchalcus generalis magni Ducatus Lituaniae, Lituaniis proclamauerunt. Sicq; rebus omnibus conſuſis, Varſchouiae in eccleſiam diui Ioannis: tam catholici quā euangelici conuenerunt: concordibusq; vocibus vnanimiter, Te Deum laudamus, & alia ſecundum ritum eccleſiae Romanae decantauerunt: bombardas & tormenta grandia, ad laetitiam exprimedam explodentes.

*Legati in
Galliam.*

Conſilio nondum dimiſſo tabulae electionis conſectae ſunt. Ad eas in Galliam perferendas, & ſalutandum regem electum, delecti tam à ſenatu Poloniae, & Lituaniae, quā ab equeſtri ordine, tredecim oratores magno nati loco, & ſingularis prudentiae viri. Legationis principem locum obtinebat Adamus Conarski epiſcopus Poſnaniae, eius collegae Albertus à Lasko Palatinus Syradienſis: Ioānes Comites à Tenczin Caſtellanus Voinicienſis: Ioannes Tomiczki cum Nicolao filio, Gneznenſis Caſtellanus, Andreas Comes à Gorka: Ioannes Herbortus Caſtellanus Sanocenſis, Stanislaus Criski Caſtellanus Raciazenſis: Nicolaus Chriſtophorus dux in Olika & Nieſwiez, Ioānes Zamoiski Beſſenſis praefectus: Ioānes Zborowski Odalanouiēſis: Nicolaus Fierlei Caſimiriēſis: Alexāder Prunski Palatinus Kioienſis: qui petita quidē facultate, nondū tamen impetrata per Germaniam tranſeundi, accelerantes in Galliam ſalutem peruenerunt. Pariſijs 14. Calendas Septembris feliciter appulerunt, nullo ſuorum in itinere relictis, quorum praeter legationis principes & complures nobiliſſimos adoleſcentes, in comitatu erant

tu erant amplius ducenti quinquaginta: omneſque à rege Carolo & ſuis procuratoribus comiter quacum decebat reuerentia ſuſcepti, omnibus officijs blandē hoſpitalitatis tractabantur.

Concluſionibus autem & conditionibus ultrocitraq; alterutrū abſolutis & compositis, frequentibus conuiuijs lautiffimè apparatis interuenientibus, rex electus Henricus omnibus rebus ad tantum iter cōparatis, Pariſijs valedixit. 4. Calen. Octobris. Abeuntem vniuerſa Gallica nobilitas, ciuium omnium turmae fauſtis omnibus ſunt proſecuti.

Rex Carolus propoſuerat cum vniuerſo comitatu ad ultimos regni fines cum fratre amantiſſimo progredi, nec prius diſcelli, quā ad Germania limites ventum eſſet: verū in ipſo itinere morbo correptus propoſitum mutare coactus eſt: animo & corpore fratris diſceſſum agrè ferens. Rex electus, fratre Carolo amantiſſimo inſirmo relictis, à Catalanorū finibus Nanſium peruenit: vbi à duce Lotharingiae ſororio, cum omni comitatu, lautiffimo hoſpitalitatis apparatu exceptus eſt. Tunc temporis verò duplex gaudium accidit: nā Claudia cōiunx ducis filia recēs enixa erat: cui in ſacroſancto baptiſmo, Poſnaniensem epiſcopum, & collegas, Chriſtiano ritu ſponſores eſſe voluit.

Poſtea valedictione ſororio data, Henricus ad imperium citato curſu pergens Blamontum peruenit, vbi cum Catharina cariſſima matre, & Franciſco duce Alenconiorum fratre dilectiſſimo, cum Margaritāq; ſorore amantiſſima, & alijs proceribus Galliae vltimò amplexus eſt. Eum in Polonia vſque ſedis Romanae nuncius epiſcopus Montifregalis, &

*Henricus re-
gis Pariſijs
diſceſſus.*

*Itinera Hen-
rici regis.*

Henrici regis in Germaniam ingressus.

In Saxonia ingressus.

Ingressus Marchiam.

magna nobilitatis Gallicæ caterua, duces & comites magnoq; in illis regionibus natali loco viri sexcenti fere, cum suo comitatu Gallico, præter Polonos secuti sunt. Germaniæ principes Blamontum vsque regi obuiam venerunt, vtpote Christophorus Frederici Comitis Palatini filius, princeps Paruæ petrae cum Ludouico fratre, per quos velut itineris duces rex Tabernas oppidum deducitur, vbi ab episcopo Argentorati susceptus est incredibili hospitalitatis officio, cum vniverso comitatu. A Tabernis per Nemetes & Vangiones ad Rhenum fluuium celeberrimum venit, quo superato, ad Fridericum Comitem Heidelbergæ agentem diuertit, qui etiam regem & insperatum hospitem, summa hospitalitate prosecutus est. Trāsito postea Rheno, ad Vangiones reuertitur, & Moguntiam peruenit, à cuius vrbes antistite cum sexcentis equitibus Germanis, honorificè exceptus est. Rhenoq; fluuiio tertio superato Francofordiam ad Mœnum sitam contendit, vbi etiam à ciuibus summa cum obseruantia tractatus fuit. Francofordia mouens Fuldam oppidum in vigilia natalis Domini peruenit, vbi festis transactis, Vahicum appulit, vbi etiam à Wilhelmo Lādgrauio cum tribus equitum Teutonicorum millibus occurrente, maximo hospitalitatis honore susceptus est. Postea superatis Visurgi & Albi fluuijs in Saxoniā intrauit, ibiq; à Casimiro Saxoniæ principis genero, cum duobus millibus equitum, nobilitatis Saxonice armatorum salutatus est, & ad fines ipsos regionis honorificè perductus. Locris postea à legato Maximiliani imperatoris mille quingentis equitibus cincto susceptus, & salutatus ad Marchiā Brandebur-

Ingressus in Poloniā.

deburgenſis principis Poloniæ Vaſſalli, ſines perductus, à cuius quoq; aulicis nullo officio hoſpitalitatis prætermiſſo honorificentiffimè exceptus, Francofordiam Oderæ fluuiio qui Poloniæ ſines cum Germanis dirimit contiguam perducitur, Poloni itaque ſines ſuos vltra Oderam iam lati conſiderantes, Deo omnipotenti vota perſoluebant. Rex etiam Henricus imperatori omnibusq; Germaniæ principibus, per quorum regiones iter habebat, pro fide publicè data, & ſincerè conſeruata, gratias immenſas per facundum oratorem, ſuoq; ore proprio confirmatas egit. Tandem feliciter Miedzirzece oppidum Polonicum peruenerunt, vbi maximo cum gaudio à nobilitate gentis Poloniæ, proceribusq; & magnatibus ſummo apparatu, pompis, copijsq; inſtruſtiſſimis ſuſceptus eſt. Poſt hoc in maioris Poloniæ metropolim Poſnaniā honorificètiſſimè deductus, magnificentiffimèq; acceptus plures dies in ea tranſegit, & Cracouiā contendens, ad ſepulturam Sigismundi Auguſti prædeceſſoris ſui ſolenniter honeſtandam, Albertum Marſchalcū Franciæ, Comitem Radefiarum præmiſit. Quæ tunc temporis aduentum ſuum ſolito more peragebatur, eam nunc nobis breuiter deſcribenda videntur: nam cum de ſereniſſimi & potentiſſimi regis diui Sigismundi Auguſti vitæ curriculo, rebusq; feliciter geſſitis, tum placida & beata ex hac mūdi colluuiæ emigratione, interregniq; feliciffima trāquillitate multa ſuperius cōmemorata ſint, id vnum re humaniſſime Lector, deſiderare amplius velle exiſtimauī, quæ ſuneris pompa, & honore ad ſepulturam latus, quoq; ſplendore, & quæ magnificentia, iuſta ei fa-

ta essent, de qua re, quoniam ea quoque ut reliqua, honorificentissima ipsi merito contigerunt, quam potero paucis dicam.

Cum enim iam annos 50. exegisset, & arduis curis ijsq; frequentibus regni debilitatus, & lenta morbi diurni tabe confectus esset, integris planè vniuersis, & immotis animi sensibus, de ærumnosa hac vita, obitu sanè per quàm tranquillo, & pio discessisset, Knyfinia quo se Varsovia Lituaniam inuisurus contulerat. De Knyfinia postea Tikocinam arcem quam ipse edificauerat munitissimam, duobus miliaribus distantem, funus deductum, tandem Varsovia vno quasi anno exacto, Varsovia Cracouiam cum magna senatorum pompa, regina sorore sequente, deducitur ad sepulturam, cum iam felix aduentus regis electi Miedzirzeciam nunciaretur, ante Cracouiam aduectū, Pradnik Curia depositum, triduoque exacto, omnibus pro iustis persolendis tanto principe dignis præparatis, 15. Februarij die omnes senatores, & episcopi, ac equites qui ad id funus cohonestandum & expectationem futuri regis vndique confluxerant, lugubri vestiti habitu, ad serenissimā reginulam Annam infantem, prudentissimam, piissimamque & honoratissimam virginem, in arcem omnes sese conferunt. Similiter matronæ illustres tetrīs velamentis capita obuoluta confluunt, quæ principem mœstam, atque adeo exanimatam ferè largifluisq; confectam lachrimis, amantèr & diligenter consolabantur. Hæc dum fierent, interim æreæ campanæ, in ædibus sacris vrbs omnibus, & circumquaque in pagis vicinis paræciis libus, nuspiam cessabant, quibus & vrbs ipsa, & omnis

mnis circumuicinia latè personuit: sic omnes senatores reginulam Pradnik vsque prosequuntur. Inde funus plumbeo loculo depositum serico viloso nigro obductum, stemmatibus & insignijs regni ornatum, octo equis absolutæ nigredinis deducitur, aulicis cumquaque serici vilosi regumenta longè per terram errantia tenentibus. Sequebatur verò longè honestissimus illustrium & ornatissimorum virorum comitatus, quibus omnibus vnus habitus atratus & lugubris erat. In his nobilissimi, grauissimiq; viri legati externorū principum, archiepiscopusq; & episcopi cum abbatibus conspiciantur. Infans mœstissima à legato summi pontificis & Veneratorum oratore pedetentim deducebatur.

Hinc 32. pheretra serico viloso, & pannis aureis, holosericoq; preciosè tecta præferuntur cum insignijs regijs. Equi 33. similiter omnis generis sericei coloris tecti velamine, vtrunq; latus armis regni ornati deducuntur. Demum singularū prouinciarum vexilliferi, vexilla terrestria, armati equites insidentes generosi præferunt.

Primò vexillum nigrum aulæ regiæ, aquila alba coronata cū expansis ad volandum alis in campo rubeo præferebatur: aquilam verò omnia insignia prouinciarum regni cingebant.

Postea magni Ducatus Lituanie vexillū rubeum equo currēti cum equite armato gladium supra caput tenēti, ex alia parte quatuor columnis insigniebatur, in campo rubeo. Postea vexillum Goncza dictum cruce duplici in campo lasurino insignitum.

Cracouiensis terræ vexillum rubeum, aquila alba similiter insignitum.

Sendomiriensis terræ vexillum rubeum insignitur, clypeo siue scuto diuiso, in vna medietate lineas tres rubeas, & tres albas, in altera campum lasurini coloris cum tribus ordinibus stellarum portante.

Kalisiensis terræ vexillum capite bisontis inter cornua coronam auream gestante, per naresq; circulum aureum habente, in campo more schachorum distincto albo & rubro insignitur.

Posnaniensis terra aquilam albam simplicem in campo rubeo gestat.

Siradiensis terra leonis rubei & aquilæ nigre medietate, corona insigniti.

Cuiaviensis leonis nigri, & aquilæ rubeæ coronatorum medietate.

Lanciciensis aquilæ albæ & leonis nigri coronatorum medietate.

Rauensis terræ vexillum aquila nigra R, in pectore aureum gestante insignitur. Similiter Plocensis littera P, in pectore ad differentiam ornata.

Belzensis Grifone albo in campo rubeo insignitur.

Lublinensis terra ceruum in collo coronatum gestat in campo rubeo.

Podoliensis terræ vexillum, Sole radianti in campo albo.

Leopoliensis, leone petram ascendente in campo lasurino.

Premisliensis aquila aurea bicipiti coronata in campo lasurino.

Chelmenensis vrsio inter tres arbores gradienti in campo glauco.

Dobri-

Dobrinensis capite humano coronato ex cornu cornibus eminentibus.

Vielunensis agno Dei cum vexillo cruce insignito, & calice, in campo rubeo.

Sadecensis scuto diuiso, in cuius medietate, tres lineæ rubæ & glaucæ, in altera nouæ stellæ in campo rubeo gestat.

Liuenis aquilæ rubæ & vrsi albi medietate coronati.

Drohiciensis stemmate magni Ducatus Lituanicæ, ex alia parte aquila alba insignitur in campo rubeo.

Kiuiensis sancto Georgio draconem lancea feriente in campo lasurino, ex alia parte vrsio albo in campo viridi ornatur.

Ducatus Prussicæ aquila nigra, ex alis manu armata cum gladio prominente, vexillum rubeum ornatur.

Ducatus Silesicæ Grifone albo in campo rubeo vexillum insignitur.

Palatinatus Valachicæ vexillum capite bisontis inter cornua stella & latere dextro luna defectuosa ornatum, cum circulo per nares transducto, in campo caelestino.

Zaroricensis Ducatus vexillum caelestini coloris, aquila alba litteram Z, in pectore ornata insignitur.

Osvecimensis aquila nigra O, litteram in pectore ornata in campo lazurino.

Massouicæ Ducatus aquila alba cum Ducali pileo in campo rubeo.

Slupcensis Ducatus Grifone rubeo in campo al-

K ij

bo, vexillum insignitur. Similiter Pomerania Ducatus iisdem armis vitur.

Ante funus regium magnificus dominus N. Macziewski integra armatura cum equo tam affabre facta subtilissimeque, tum argento, tum coloribus distincta, vt omnium oculos in admirationem conuerteret armatus, in manu gladium auratū punctura ad latus conuersum gestabat. Hunc sequebatur armiger atra veste circumdatus hasta cuspidē in terram conuerso cum vexillo, scutoque à leua cum insignijs regijs armatus. Ensisfer quoque regni gladium punctura cōuersum ad latus præferebat. Tum pomum typum mundi representans, sceptrum, corona aurea à senatoribus, quibus id competebar, portabantur. Legati autem singularū prouinciarum antecedeabant. Post nobilitatem succedebat vrbis senatus & populus longo ordine. Omnes quoque processiones omnium ecclesiarum præibant, longo honoratissimoque & præcedentium & comitantium agmine. Ex ludis deinde literarijs pueri de more antecedeabant cum cantoribus, lugubres cantiones decantantes, hos almæ vniuersitatis doctores, & magistri, omnisq; studiosorum ordo in sequebatur. Hinc plusquam 4. millia obscuro, & tristi habitu vestiti vulgus, cum funeralibus & candelis vndique collucētibz ibat. Vbi iam in arcem ventum est, in ædem cathedralem, quæ vndiquaque defixis cereis collucētibz ardebat, funus honorificētissime deponitur, regalibus supra impositis. Exinde finitis cantionibus vltatis & solennibus, orationē funebrem habuit abbas Magilensis, pietate & doctrina venerabilis; postea conuenientissimis decentissimisq; cere-

ceremonijs exequiarum absolutis, in tumultū maiorem suorum deponitur. Postera die in omnibus ecclesijs episcopi omnes sacra celebrabāt, ad omnes sanctos, ad sanctum Franciscum, apud sanctam Annam, Stephanum, Marcum, apud sanctam & indiuiduam Trinitatem, & in arce apud diuū Stanislaum. Vexilliferi quoque singuli cum suis vexillis, & turba vulgus cum ceteris eadem vt prius processione cum equis totidem, & pheretris prædictis urbem lustrabant, eques quoque ad funeris pheretrum catafractus vndique cassidem pro plumis cereis ardentibus circumuolutus, equo delabatur, hasta contracta, & gladio proiecto, cumque cantaretur Agnus Dei, cancellarius, & vicecancellarius sigilla regis mortui confregerunt: cæteri autem senatores sua sceptrā posuerunt in altari. Ciues quoq; vrbis suas exequias funebres in ecclesia parochiali apud sanctam Mariam celebrabant.

DE CELEBERRIMO INGRESSV

Cracouiam, & coronatione præclarissima Henrici Valesij, potentissimi & inuictissimi Poloniae regis.

ANNO quo diuina potestas humana in specie salutis nostræ restaurandæ gratia cælitus sese dimisit 1574. curato solenniter sumptuoso funere diui Sigismundi Augusti, & depositis atris lugubribusque vestimentis, & pullis integumentis, omnes ordines regni, & magni ducatus Lituaniæ, Russiæ, Massouiæ, ac cæterarum regionum Sarmatiæ, in noui regis desideratissimum aspectum anhelantes, tandemque visendi illius expectatissimi vultus, nō secus

ac patres in lybo ardent, animos affectionatissimos ad honores illius adiecerunt, nullisque sumptibus quamuis profusissimis ad cohonestandum tantum principem pepercerunt. Longum esset hic referre incredibilem, inastimabilemque vestitum, apparatus, quibus inter se cum pompoli Poloni, tum magnifici & profusi Litvani, & vinci impatientes cum Massouitis Rutheni, magnificentissimis sumptibus concertabāt, & quisque quibus potuit quam maximo sumptu cōparatis, suum prae ceteris in regem affectum ostentare nitebatur. Hi aureis, isti argenteis, illi holosericeis, alij polymitis, alij planis, alij villosis, tum infectis purpura, & tinctis murice & cocco, tum Attalica Semiramidaque textura, & Phrygio opere elaboratis, insertisque cum vnionibus variarum gemmarum lapillis, resplēdebant. Equi omnibus tales, quales Vergilius Turno fuisse describit, & Homerus ad Troiam narrat venisse Menonis, Euripidesque Rhefi Thracum principis. Ea erat pompae solennitas, cui nihil adijci ad gloriæ magnitudinem potuisset. Cracouia quoque vrbs regni caput & metropolis nihil ad tanti principis aduentum expectatissimum omisit, non sumptibus, non continuis laboribus quicquam pepercit. quid referam publicos, priuosque apparatus, quacunque ingressurus erat rex, expurgata platea, frondibusque abiectum, ac pinearum semper virentium exornata, parietes peripetasmatis auro purpuraque distinctis, & hinc longē pendentibus, in arce vbique radiabant, affixa longistractibus in palatijs aurea balthea: tum aurea & argentea vasa instar scalarum per gradus exposita, crebris reperiussis Solis radijs fulgurabāt, illa quoque

que olim pulueribus squalentia ob diuturnam regis mortui absentiam inaurata pauimenta, aurea lacunaria optimē extersa, excussa, & expolita resplēdebant. Plebs quoque passim portas, ac fenestras virentibus sertis coronabat, alij ad nocturna lumina funabula parabant, alij lignorum strues congerebant, tormenta bellica in vallo & propugnaculis arcis, & vrbis disponebātur, nullus aut ætate, aut valetudine tam imbecillis, qui otio detineretur, qui nō aliquid ad publicum gaudium pari lætitia, diligentiaque, aut excogitaret, aut operaretur. Cumque iam omnia apprimē & plusquam perfectē apparata optatam diem expectarent, rex electus ad Balicias sesquimiliari à Cracouia distantē villam Palatini Cracouiensis hereditariam aduenit, innumerata Gallorum, & Polonorum multitudine stipatus: ibi noctem ineffabili sua & omnium cum lætitia feliciter trāsegit. Die verò illa optatissima, & niueo calculo signanda illucescente, quæ erat 18. Februarij. Cum discursu triūphali nobilium turmæ plateas vrbis compleret, tantaque hilaritate cuncta gaudebant, & serena facie gestiebant, vt præter peculiare morem, etiam equi & canes, & quæque domestica hominibus animalia, iucundis gestibus, vocibusque exultare sentirentur, canoraque auiculæ suauissimos concentus, vltra consuetum adsonarent, exultantiumque vocibus ipsum cælum reboaret. Phœbus pater, qui caput suum attris olim (ob regem mortuum mœrorē exprimens) nubibus occuluerat, obscura caligine pariter cum hominibus disiecta, igniuomis radijs coruscās, propriæque lucis candore resplendens gratissimus apparuit. Interque & post coronationem aliquot hebdomadis

assidue lætus permāsit, vt non bruma, sed ver ipsum apparet. Antequam se autem è balicijs rex mouisset, de repēte vndarum violenter altis de montibus cadentium in speciem effusa senatorum, equitum, populi, & totius vulgi, vtriusque sexus inæstimabilis multitudo, in occursum eius, magnifico ornatu, spectabiles, Xerxisque exercitum referentes, omnes campos extra urbem, omnes montes, colles, aggres, omnes vias, ac villarū tecta, & summa arborum oppleuerunt, densissimisq; turbarum globis, principi suo quā longissimè obuiam procedere gestiebant. Primus autem senatorū archiepiscopus Gnesnensis Hungarico habitu ducentos hastatos equites fulgentes, holoserico auro in textu, produxit, quos ipse insequitur rubea rheda, quam sex equi serico rubeo ornati trahebant, vectus in qua cum eo episcopi Posnaniensis, Adamus Conarski, & Plocensis, Petrus Miscobski sedebant. Crux autem præferebatur. Hos Leopoliensis archiepiscopus Stanislaus Slomowski, cū Camenecēsi episcopo, subsequuntur, qui etiam splendenti equitatu roboreque militum magnum triumpho supplementū addiderunt. Cracouiensis episcopus Fraciscus Crassinski, proximus fuit, quem Italico ornatu ducenti equites, holoserico vestiti, marturibus subducto & argento affabre depicto, aureis torquibus insigniti, præcedebant. Eius vestigijs Cuiaviensis Stanislaus Carncouuski cum Chelmenſi episcopo, & Lancienſi Palatino viris & equis illustres insiltebant. Castellanus Cracouiensis Hūgarico ornatu, primus post episcopos, ducentos hastatos equites auro & argento conspicuos, clypeisq; & vexillis fulgentes produxit.

Hinc

Hinc Palatini summa grauitate insignes procedunt, quorum primus Cracouiensis, cum fratre Sandomiriensi Capitaneo generali, trecentos viros, auro argento iuxta, ac equos Hungarico more, & Scythico supra modum exornatos producunt. Sandomiriensis quoque Palatinus, cum fratre Enſifero regni, ducentis quinquaginta equitibus tam ad pompam, quā ad pugnam perfectè instructis holoserico auro & argēto fulgenti Hungarico more pariter cum equis vestitis commitati prodeunt. Hos Ofwiecimensis, Bresnensisq; Castellani subsequuntur, qui numero & apparatu hoc triumphale cumulabant agmen. Tandem Calisſienſis Palatinus Hunnorum habitu instructam turmam clenodijs, monilibusq; coruscantem, & equis auro ornatis superbam ducebat. Hunc lumen patriæ, & firmum virtutum omnium propugnaculum Albertus à Lasko Palatinus Siradiensis visendo apparatu, cum quadringentis equitibus Hungarico, & centum Scythico more instructis procedit, qui omnium consensu facile tulit in hoc triumpho partes priores, tanta enim cura suas apparauerat turmas, vt neque virum alio equo, neq; equū alio viro indigere diceres. Postea Podoliæ Palatinus huic triumpho agmini 150. equitibus armatis decora quasi addidit corollaria. Deniq; Lituaniæ & Rusſiæ proceres promiscui, sumptuosè & profusè pomposi, acies tam ad bellum quā ad triumphum instructas producunt, Quorum primus Nicolaus Georgius Radiuſius dux, Palatinus Vilnensis, decoris patriæ, & senatoris eruditi, ac solertis planèq; diuini ingenij equitatus, Polonorum adæquat laudem. Hunc Castellanus Trocensis decenter tam

viris quàm equis instructus committatur. Hinc Ioannes Chodkieuicius Samogitiæ generalis capitaneus, &c. bello ac pace clarissimus, & ad res magnas gerendas natus procedit. Deinde eiusdem Ducatus thesaurarius supremus, & Minscensis Castellanus equis & viris auro corruscantibus superbi sequuntur. Postea Nicolaus Christophorus Radiuilius dux, curiæ Marschalcus, Italico eoque sumptuosissimo equitatu cinctus. Tandem exercitum campiductor, incisor, dapifer, pocillator, hij Hungarico, illi Italico, isti Scythico, Moschouiticoque habitu & ornatu superbè instructi insequuntur, & alij innumeri quos recensere longum esset. Dies me deficeret, si ordine persequar singulos, qui viri, qui heroes, qui duces, ad illam celebritatem cõonestandam vndiq; confluxerunt. Apparebat Lituanorum equitatum tria millia superare, holoserico, gemmis, vnionibus, corruscantē. Post Lituanos proceres dux Cõstantinus, Kiouic Palatinus cum duobus filijs, vno Italico, altero Moschouitico habitu ornato, præcedentibus trecentis equitibus superbè auro & argento rigentibus stipatus occurrebat. Braßlauiensis quoque Palatinus Wolinios suos Scythico more pulcerrimè & sumptuosissimè vestitos ducetos produxit, pharetris, & arcubus auro corruscantibus. Tandem Culmenfis, Mariemburgensis, & Pomeraniæ Palatini Germanico ritu superbas producunt acies. Dulscius quoq; Prutenus 36. equites lorice indutos & auro fulgentes adiunxit, eisdem. Hinc Comites à Tekin, Ioannes Woinicensis, & Andreas Belzensis Castellani, familia antiqua, & reb. insigniter gestis illustres 250. Hungarico more hastatos equites, clypeis, vexillisq;

ac ve-

ac vestibus & equis auro micantibus, educunt. Eos Herbortones, ingenio & prudentia, librisq; à se editis clari, cum ducentis. Camenecensis, Sauich Wostenfisq; Castellani cum cētum quinquaginta equitibus cincti. Andreas Wapowski cū centum, & Bieccis ac Radomienfis cum octuaginta bene armatis egrediuntur. Post hos Stanislaus Comes Tarnow Castellanus Cechouienfis 200. equitibus, clypeis hastisq; & vexillis auro redimitis, murice tincta cocco & marturibus subducta vestitis, cum tormentis duorum currum affabrè instructis progreditur.

Castellani quoque cæteri quos sigillatim numerare infiniti laboris esset, bene in acies instructi, & ad triumphum cohonestadum tanti principis conuenientes, subsequuntur. Cancellarius quoq; cum thesaurario regni Hieronymo Buzinski omni virtute & patriæ amore senatores venerandi, suas copias insigniter adornatas præsentant. Post hos Marschalcus curiæ, Andreas Opalinski vnde quaq; virtutibus absolutus vir, cum 75. equitibus Italico more egregiè exornatis. Deinde vltimum agmē cladebāt capitanei ciuitatumq; & officiorum regionum præfecti, qui etiam suas in acies pomposè instructi ingentem exercitum exprimebant, aliorumque aut adæquabant, aut superabant laudem: & vereor ne tantorum illustrium virorum splendore captus obuias imprudēs alios præteream, alios verò absq; discrimine ponam. Lublinensis verò Palatinus Maciewski cū filio, & nepotib. insigni virtute præstantibus 200. equitibus cum vulturinis alis & clypeis ac vexillis Hungaricè terribilibus. Hos Dzialini, Scignieuiorum, Camieneciorū, Ociescij, Coscieleci,

Tomicij Castellani Gnesnensis cum filio, Padnieuij, Barſi, Bonaronum, Miſcouij, Droieuij, Leſnio Wolij, Staskouij, Nemſtæ, Reiorum cum oloribus in tergis coronatis & lilijs in pectore ſuper clypeos ad ſimilitudinem cãdidarum aquilarum inſignitis, Noſcouij, Belzẽſis præfecti Zamoĩſcij, alijq; innumera- biles & inẽſtimabiles equitũ exercitus, vt ita dicã, omnib. portis, & ſuburbiorũ latebris ſeſe effundebãt. Aulici quoq; regis mortui officia ſua minimẽ neglexerũt, equi quoq; ſingulorũ ſenatorum, & equitum ducticij, magnã triũpho præbebant amplitudinem, Cubicularij etiã regis mortui, hi Italica, illi Hungarica ſpecie auro & argento, veſteq; prætexta fulgidi, ceteros claudebant, quibus nihil neque dici, neque fingi ſpecioſius poteſt. Poſt ſenatorum & equitum turmas, ciues cum plebe, ſubſequebantur, quorum equites Germanico habitu erant 120. pedites 4000. adæquabant, omnes fulgidis armaturis ſplendidi, ac diſcolori veſtitu & vexillis ſecundũ opificum cõtubernia, corruſcantes, ſimiliter Cleparianæ, Caſimirianæ, & Stradomianæ gentes. Exercitu omni per hunc modum diſpoſito, iuxta Lobzowium & Bronouice vicos ciuitatis. Rex ſuis Gallis, Gualconibus, & magna noſtrorũ turba ſtipatus aduenit, tormenta autem vbique horribiliter interdum exploduntur, & taratantara, taratantara acriter reſonant, ibi epĩſcopus Plocenſis Miſcouius facunda & Cicero- niana oratione, regem omnium ordinum nomine ſalutauit. Bibracus poſtea regio nomine affabiliter ad omnia reſpondit. Dehinc ciues Caſimiriẽſes, Cracouienſes, & Clepardienſes, eum ſalute humiliter impertiunt, qui etiam placida, & optimẽ ſpei plena

plena reſpõſa retulerunt. Abſolutis ſalutationibus, rex ſingulos exercitus, agmina cõſtricta, oculis perlustrat auidẽ, quę tanta erant hominum bene armata congeries, vt plerique uſu rerum bellicarum periti, eandem etiam valido hoſti oppoſiti potuiſſe affirmarent, tormentorum magiſtri & ſcloppetarij tonitrua crebra iterant, reſonant, & concutitur ſonitu æther. Tandem rex circiter primam noctis horam urbem ardentibus facibus reſplendentem diui Floriani portam ingreditur, albo equo & ſublimi altitudine illuſtri magnificentiſſimẽ epiphiao, phaleratoq; auro vndiq; refulgente veſtus, cui inſidens altior omnibus eminebat, vt à cunctis cõſpiceretur. Conſules autem urbis vmbellam auream uſque in arcem ſuper illum portauerunt, veſte nigra pelli- bus pãtherinis ſuffulta indutus erat, Vaſcones ſclop- petarij 40. & Heluetij cũ alabardis 60. duobus cum tympano & fiſtulo præeuntibus latera eius muniebãt, quibus holoſericæ virides veſtes, croceo colore diſtinctæ erant, in primo loco circa regem Niuer- nenſis, & Dumeneius duces, Marchio Elbenſis, Du- cade Gwiſa, alij primores Galli, & aulici regij, ſinguli honoris cauſſa inter binos Palatinos deducebã- tur, ſequebantur & anteibant tympaniſtarum, tibi- cinum, cornicum, multitudo, ſinguli ſuum taratan- tara reſonantes. Succedebant quoque diuerſorum principum, & populorum, oratores & legati, popu- lus promiſcuus per varias turmas & cuneos egrediens regem ſuum videre geſtiens, quo ille proce- debat ferebatur, omnes ſui ordinis & decoris obliti quem ſors cuique locũ obruliſſet, occupabat. Con- ſcendunt alij recta, & ſummis pendent tegulis, alij

trabibus insident, alij columnis implexi, alij muris
harent, omnes fenestræ, omnes rimulæ suis specta-
toribus refertæ, perforati parietes, diruptæ mace-
ries, quo oculos suos tam expectati regis spectaculo
populus expleret, nullus locus non occupatus, ne
ijs quidem qui non nisi ruinosum & periculosum
caperet vestigium. Cùm ad forum fuisset peruen-
tum, tandem omnium aures tubarum clangore, &
scloppetariorum bombardariorumque tonitribus
obsurduerant: in ipso autem Castrensis portæ ve-
stibulo, arcus affabrè extructus erat triumphalis, ta-
petis exornatus aureis, in quo tibicines officium
suum strenuè adimplebant, in summitate verò tur-
ris aquila alba subtiliter & artificiosè facta lilijs in
pectore insignita, in omnes partes quo rex ibat cir-
cumuoluebatur, stridentibus alis, & capitis inflexio-
ne, ac quodam strepitu latitiam quasi præferens.
Cumque rex arcē ingrederetur, scloppetæ omnes,
tum & maiores machinæ tanto strepitu, fulgoreque
exonerabantur, ac si Iupiter ipse quidquid vīpiam,
in thesauris suis fulminum, tonitruumque conclu-
sum habuerit, id totum pariter, simulque nunc cæ-
lo demississet, tum verò genere, tympanorum, ty-
biarum, tubarumque sonis nubes perstrebebant.
Arcem ingressus vbi etiam supra, aquila affabrè fa-
cta alis applaudebat, in ecclesia diui Stanislai cathedra-
li, à canonicis salutatur, & postquam Te Deum
laudamus, suavi melodia decātaretur, ad reginalem
maiestatem rectā deducitur, vbi ultro citroque data
salute in palatium auro splendidum cœnaturus, &
acquieturus pergit. Postridie verò rex in senatus-
cōsultum veniens per Bibracum cancellarium pri-
uatum,

uatam, omnibus ordinibus regni gratias egit: quod
sibi integrum atque floridum tantum regnum di-
uinitus administrandum præstiterint, Deumque
omnipotentem precatur, ut is ipsis, atque adeò toti
Reipub. Christianæ sit salutaris, polliceturque da-
turum se sedulè operam, ut conceptæ de se apud il-
los opinioni cumulatè satisfaciatur, & ut coronatio
properaretur obsecrabat. Ad hæc sequenti die San-
diuoius Carnouius Refferendarius regni maiesta-
tem regiam à nobilitate affabili oratione salutauit,
in qua & Reipub. incolumitatem, & regiam digni-
tatem sufficienter deduxit, explanauitque, ut omni-
bus satisfactum videretur. Regio quoque nomine
similiter responsum est, omnibuseum satisfacere, &
salua omnia sibi cōcredita conseruare velle, & non
tantummodo literis approbare, verum etiam san-
guine obsignare paratum esse. Eadem die solo occi-
dente cum magna episcoporum caterua, & legato
summi pontificis in rupeculam Casimiræ, diui Sta-
nislai (vbi occisus fuit,) ædem Polonorum patroni,
deducitur, vbi Deo deuotissimè supplicauit, & sacris
de more exosculatis, in arcem redijt. Quam visita-
tionem sancti Stanislai in Rupella omnes re-
ges ante coronationem obire de-
biti sunt, ex more re-
cepto.

EXEMPLAR QVARVN-
DAM LITERARVM SVPER
DISCESSV CHRISTIANISSIMI
AC SERENISSIMI HENRICI III. GALLIA-
*rum ac Poloniae regis: itemq; illustrissimi se-
natus Poloniae ad eundem
regem.*

INCERTO AVTHORE.

ORATIO

DANZÆ AD SENATVM REGNI
Poloniae Cracovia congregatum habita.

ENRICVS Christianissimus & Se-
renissimus Franciæ & Poloniæ rex,
dominus meus clementissimus, me
die 18. huiusce mensis Iunij, hora
nona pomeridiana, aut circiter ad
se vocavit, qui primùm agnouit me
fideliter, & diligenter Christianissimis regibus, aui,
patri, & duobus ipsius fratribus inseruiisse, eademq;
se à me obsequia certè expectare significavit. Et cum
ille de suo discessu mentionem fecisset, ingenuè fa-
teor, me magnitudine periculi vehementer percul-
sum, perturbatumq; esse. Postea honorificè multa
de regno Poloniæ loquutus, tandē testatus est, cum
ordines regni Poloniæ eum regem agnouissent, sa-
tis scire, illos se, uxores, liberos, fortunasque omnes
vnà cum regno fidei ipsius commississe, eam ob cau-
sam, se probi, digniq; regis officio nunquam defutu-
rum, affirmabatq;, se nec eos nunc deserere, nec vn-
quam

quam deserturum. Ad hæc, referebat, se amplissi-
mum regni Poloniæ senatum, qui tunc hic aderat,
de obitu Christianissimi regis ipsius fratris certio-
rem reddidisse, & quanto desiderio regni Franciæ
ordines eius in patriam reditum expeterent, decla-
rasse. Præterea, reginam ipsius Serenitatis dominaui
matrem iam sapius & scripsisse, quod si maturè in
regnum non rediret, eam tot hostium viribus, qui-
bus vrgebatur, diutius resistere non posse, ab eoque
summis viribus contendere, vt patriæ in tanto peri-
culo consulere sua præsentia, cum ipso absente id
effici posse non speraret, dictum regni Poloniæ se-
natum illam quidem profectionem probasse. Ve-
rùm reliquos regni senatores prius conueniendos
esse respondisse. Cum verò regni Franciæ negotia
eam moram non paterentur, sibi vel vitæ periculo
patriæ necessitati esse subueniendum, statum regni
Franciæ perturbatissimum, afflictissimumque esse
narrabat, cum prouinciæ omnes in armis essent, bel-
lumq; nunc illic maioribus viribus, maioriq; animo-
rum exacerbatione, quàm antea vnquam, gerere-
tur. Ad hæc, aduersarios ingenti classe littus Galli-
cum infestare, & principem Condæum cum sex
millibus Germanorum equitum in Franciam pro-
ficisci, maioresq; copias per Germaniam, vicinaque
loca cogi, quæ illum esse subsecutura, eam ob rem
senon posse, nec etiam velle patriam in tanto peri-
culo deserere, pro qua sanguinem fundere illi esset
incundissimum: scire eum, sibi moriendum esse,
honestam verò mortem nunquam fugiendam, sed
potius optandam. Hæc cum fortissimi principis, ma-
gni q; animi officia sint, non dubium est, quin is ve-
L

rūs, sincerusq; amor, quo reuerendissima, illustrissimaq; dominationes vestrae sint amplexae, & confirmabitur, & augebitur, cum illa eum in pace moderatissimum, & quissimumque: in bello vero constantissimum, acerrimumque defensorem essent habiturae: Interim vero nobis Francis tristissimū & quauis morte grauius. Et cum reges Christianissimi haecenus, quacunque ire voluerint armis, & vera virtute sibi iter aperuerunt. Nunc videre hunc regem nostrum ea qua est aetate, vagum & in peregrina terra errantem omnibus supplicem esse: nec iam sua culpa, sed nostra causa, & vero in patria amore. Et quoniam ipsius Serenitas facile providebat, dominationes vestras reuerendissimas & illustrissimas inopinatus istum suum discessum molestissime laturas, ille mihi saepius iniunxit, ut graues, & quissimasque causas, quae illum tot, tantisque periculis se exponere cogunt, dominationibus vestris reuerendissimis & illustrissimis declararem. Quibus intellectis sperabat, ea sibi nihil de ipsarum in illum beneuolentia remissuras esse: sed constanter in data fide perseveraturas. Haec autem ut ille consequeretur facilius, significauit mihi, se ad quosdam regni istius senatores literas dedisse, & a me petebat, ut ipsis redderem, eosque suis verbis diligenter rogarem, ne illi hoc suo discessu offenderentur, sed iustissima, necessariaque causa perspecta, illum haberent excusatum etiam apud ceteros regni senatores & proceres excusarent, illum omnia ipsis clementissimi Principis officia polliceri, & cum ipsius Serenitas literas illas in suo cubiculo esse putaret, vni soli cubiculario qui tunc adfuit, iniunxit, ut mihi illas daret: qui respon-

respondit, nullas ibi literas esse, tunc ille promisit, se curaturum, ut mihi altera die traderentur, & quoniam heri amplissimus senatus a me serio petijt, ut si ipsius Serenitas mihi alia mandata, vel priuatim, vel publice quibusdam deferenda demandasset, illa ego aperte declararem. Ego sanctè iuro & affirmo, ipsius Serenitatem nihil mihi iniunxisse, cuiquam dicendum, proponendum, & promittendum, quam ea, quae exposui, videlicet, ut eius discessum apud omnes declarata vera causa excusarem: eos, quibus scribebat, hortari, ut in veteri in eum fide & beneuolentia perseverarent, ab ijsque obnixè peterem, ut eum quoque apud ceteros regni senatores, proceres excusarent, & omnibus clementissimis. & optimi regis officia promitterent: ut autem ipsius Serenitas propensissimum suum in hoc regnum studium, sollicitudinemque testaretur, mihi quoque demandabat, ut dominationibus vestris reuerendissimis. & illustrissimis significarem, sibi consultum videri, ut in primis idonei legati ad ipsius Serenitatem eligerentur, qui magnis itineribus in Franciam contenderent: hac enim ratione fore, ut omnes facilius in officio vestris prudentissimis consilijs & autoritate continerentur. Nam ubi illi intellexerint, ipsius Serenitatem mortuo rege fratre pro motibus regni Franciae sedandis, paceque sua praesentia conticienda a regni illius ordinibus supplicibus precibus, magna contentione euocari, & eam ob causam militum regni Poloniae senatum legatos misisse, ut eorum consilijs & intercessione pax aequissimis conditionibus facilius constitueretur, sperandum est, quod interim omnes regni Poloniae legatis decerneretur,

sunt expectaturi, & certè legatorum præsentia ad Francorum animos flectendos, & negotia publica ad optatum finem perducenda, profutura. Ego Carolus Danzeus, à Danzj, Christianis. & serenis. Franciæ & Poloniæ regis consiliarius hæc quæ hoc scripto nomine ipsius Serenitatis declaravi, & confessus sum, vera esse testor & affirmo. Cracoviæ 22. Iunij, anno 1574.

Carolus Danzeus manu propria subscripsit.

LITERÆ SENATVS REGNI POLONIAE ad imperatorem Romanum.

SACRA Cæsarea maiestas domine, D. clementis. faciendum putauimus, vt sacram Cæs. maiest. vestram pro ratione vicinitatis & officij nostri certiorrem faceremus de ijs, quæ proximè præteritis diebus apud nos acciderunt. Quanquam ea minimè ignota sunt S. C. maiest. vestræ, quin imò certò scimus, serenis. regem nostrum ditiones S. maiest. vestræ intrasse non satis pro regia dignitate, paucis duntaxat comitum. Qua ex re S. C. M. vestra facilè intelligere potest, serenis. regem nostrum præter scitum & opinionem nostram è regno discessisse: nam C. M. V. non ignorat, qua fide & obseruantia nos principes nostros prosequi soleamus, neque hunc serenis. regem nostrum debito honore priuaremus, si cum scitu & consilio nostro eam protectionem instituisset. Subsecuti sunt & officiales regni, & insequendo Plezinam vltra oppidum domini Premniz ditionis Maiest. vestræ processerunt: sed ab instituto suo nulla ratio-

laratione se reuocari passus est. Reliquit quidem sua maiest. literas ad nos, quibus hoc regnum nobis commendat, & causas explicat, quam ob rem nos celauerit de protectione sua: nimirum, vt serenis. matrem, patriam, & regnum illud florentis. ab interitu vidicaret. Sanè vt primùm de morte Christianissimi regis Galliarum; fama apud nos increbuit, & successionem ad serenis. regem nostrum deuolutam esse, ne in eo quidem, quod illi naturaliter & hereditatiue obligit, serenis. regi nostro obesse volumus: nam & de periculis omnibus, de salute & commodis regni illius non minus quàm de nobis ipsis cogitationem susceperamus, communicatque consilijs de rebus omnibus statueramus prouidendum, adeò vt nullum serenis. rex noster fidelium subditorum officium in nobis desideraret. Sed eius rei culpa hæret non tam penes excelsum, & verè regalem ipsius animum, sed penes eos, qui eum priuato consilio ad hoc factum impulerunt. Ex quibus omnibus Sacra C. M. V. pro sua prudentia iudicare poterit, discessum hunc serenis. regis nostri his temporibus accidisse, quibus maximè ab hostibus Christiani nominis ex minima occasione metuenda sit omnis periculi suspicio in hoc regno potissimum, quod est quasi pro aliquo præsidio Christianis prouincijs collocatum, quæ quidem pluribus verbis S. C. M. vestræ scribimus, primùm ad remouendam prætermissi officij erga serenis. regem nostrum culpam, ne quis in eo nos deliquisse arbitraretur: deinde verò vt S. C. M. V. ad eam fœderum & pactorum communionem, quæ M. V. cum regno Poloniæ intercedit, inuitaremus, rogâtes, vt quem-

admodum sanctè, & inuolatè hætenus ea coluit, ita & nunc ea obseruare non desinat. Porro negocium hoc omne S. C. Maiestati V. ita commendamus, vt nulli magis vnquam commẽdare possimus. Nam vt nollemus inuitum quenquam nobis imperare, ita non libenter videremus, nostales existimari, qui nesciamus officio nostro vt, & voluntates principum moderari. Non deest nobis animus pro dignitate, & libertate nostra quæuis consilia habere: sed Polonorum semper fuit reges, & principes suos colere, reuereri & honestis potiùs, quàm externis studijs & officijs eos prosequi. Quod reliquum est, nos, studiaq; nostra S. C. Maiestati vestræ commendamus. Data Cracouiæ, 21. Iunij, 1574.

Eiusdem S. C. Maiestati vestra additis, seruitores, senatus regni Polonia, Cracouia congregatus.

REVERENDISSIMIS, ILLVSTRIBUS & magnificis dominis, senatoribus, nobilibus, & generosis equitibus regni nostri Polonia, & magni Ducatus Lithuania, Henricus Dei gratia Polonia rex, magnus Dux Lithuania, &c.

Reuerendissimi, illustres, & magnifici domini, senatores sincerè nobis dilecti, vosq; generosi, & nobilissimi Equites, dici non potest, quanto cum doloris sensu in animum nostrum induxerimus, vt non expectatis incliti huius regni comitijs, in Franciæ regnum, quod nobis nuper legibus, iureq; hæreditario obuenit, properandum statuerimus. Siquidẽ in merita vestra erga nos, in caritatem, & bene-

& beneuolentiam, qua nos complectamini, intuentes, non potuimus sanè sine lacrymis ac firmo dolore de hac nostra in Franciam profectio cogitare. Multa ante oculos obuersabantur, quæ commemorare longum esset, idque planè vinceret recordatio beneficiorum vestrorum, ita vt omnino nobis certum & constitutum esset, Franciæ regnum administratione sanctæ reginæ matronæ concessa, & demandata, hinc non modò comitia expectare, verum etiam si ita nobis vidèretur, integram ferè ætatè degere. Testis mihi Deus est, testes quoq; non pauci ex senatoribus, cum quibus simul atq; de morte Christianissimi regis fratris mei indicatum vobis est, copiosè de hac re egimus, atq; ex illorum sententia sub huius regni nostri sigillo ad ærenissimam matrem meam mandatum amplissimum, quod *Regentiam* Galli vocant, misimus, priuatis etiam nostris literis illustrem principem Alanconium, Henricū Nauarræ regem, & omnes Galliæ principes ac proceres sedulo monuimus, vt nostri desiderium equo animo ferrent, nec aduentū nostrum frustra expectarent. Ita profectò res se habent, mutadi verò huius cõsilijs, aut potiùs sententiæ nostræ, quæ penitus infederat animo, hæc fuit caussa, quæ vobis, hoc est, prudētibus ac sapiētibus viris spero probabitur. Hæsterna die sub nocte ferè allata sunt nobis literæ à serenissima regina matre, & multis Galliæ proceribus, & primarijs viris, in quibus scriptum erat, necessarium omnino esse, vt quàm primùm dispositis equis ad celeritatẽ istuc aduolarem, in summo esse discrimine res Gallicas, actū prorsus aliter videri de vetustissimo, nobilissimoque totius Europæ regno, nec vllam aliam

rationem esse tuendi, & cōseruandi nobis illius imperij, quàm si intra dies viginti ad summum Lutetiae Parisiorum, vel saltē in finibus regni nos sisteremus. Multa erant alia diligenter perscripta in illis literis, ex quibus non modò periti rerum Gallicarum, sed etiam exteri non ignari rerum humanarum facile possent intelligere, ilico & sine cunctatione nobis discedendum esse. Quamobrem lectis illis literis, apud me necessariò constitui, quanta possem maxima celeritate in Galliam proficisci. Cùm autem si de profectione mea cognitū esset, multa imminere videbantur, quae celeritatem, in qua omnia posita essent, retardarent, faciendum nobis putauimus, vt tacitè proficisceremur. Itineris Gallici ratio nobis non est ignota, nec ignorantur studia, & mores illarum gentium, per quas nobis transeundum est. Itaq; nihil opportunius, nihil securius visum, quàm vt omnes de profectione nostra celaremus, & subita ac festina abitione discessus nostri famam anteuertiremus. Habetis paucis rationem consilij nostri. Reliquum est, sic vobis persuadeatis, nihil quicquā hoc factò de pristino nostro erga vos, totumq; hoc nostrae Poloniae regnum amore decessisse. Vos quoq; nobis illam summam, qua hactenus nos prosecuti estis, beneuolentiam, & obseruantiam integrā conseruabitis. Nullam certè nos vestri tuendi, ornandi, & augendi huius regni nostri occasionem labi, aut diffuere permittemus. Dignitatem nostram, & Poloniae regni tantisper dū absumus (aberimus autem, quàm minimū poterimus) fidei, integritati, prudentiae, & sapientiae vestrae commendamus. Cupimus insuper & hortamur vos, vt primo quoq; tempore

egregios

egregios viros ex omnibus ordinibus lectos, ad nos in Galliam mittatis, cum quibus seriò, & diligenter de omnibus, quae ad vtilitatem, & ornamentum huius nostri regni pertinent, tractabimus. Iterum atq; iterum salutem, concordiam, incolumitatem regni nostri, & exultationem nostram vobis quàm obnixè fieri potest commendamus. Benè valete. Cracouiae, 18. Iunij, 1574.

Henricus rex manu propria subscrip.

REVERENDISSIMO IN CHRISTO

*patri, domino episcopo Cuianienfi, sincerè nobis
dilecto Henricus Galliarum, &
Poloniae rex.*

Reuerendissime domine sincere nobis dilecte, pro mutatione rerum, & temporum mutanda quoq; esse consilia, paternitas vestra non ignorat. Quod ipsum viri prudentes fecere semper, & nobis nunc quoque necessariò faciendum est. Constitue-ram quidem superioribus diebus quemadmodum vestra paternitas de me bis intellexit, apud vos manere, saltē donec comitia indicta, coacta, & peracta fuissent. Nunc verò, cum ex literis serenissimae reginae matris meae, quas hodie sub tēpus cenae accepi, intelligam regnum Galliae in eo esse statu, vt de toto illo amplissimo & nobilissimo regno nostro planè actum sit, nisi quàm primū incredibile celeritate illuc peruenero, celare discessum meum æquum est propter multas causas, quas paternitas vestra cognosceret à nobili & generoso viro D. Danzæo

consiliario nostro, cui ut fidem adhibeat in omnibus rogo. Ego nihil magis cupio, quam utrumque regnum retinere: neque enim id nouum est, neque legibus vestris aduersatur, & erit Polonicae genti perhonorificum & tutissimum, cum habere regem, qui Galliae simul imperet. Verum, de toto isto negotio, quod grauissimum esse puto, mihi magnopere curae est, ut debet esse, cum paternitate vestra copiose ex animi mei sententia dictus Do. Danzæus communicabit. Puto me à vobis amari plurimum, quemadmodum quoque vicissim nihil est certe, quod non vestra causa velim. Noui ingenium tuum, noui fidem, & integritatem. Hoc tandem peto, & à prudentia tua, ingenio & dexteritate illud expecto, quod contendat, & efficiat paternitas vestra, ut incliti senatus Poloniae, & alterius quoque ordinis studia erga nos eadem maneant, quae haecenus fuere. Incumbe quae so totis viribus in eam curam, & sollicitudinem, nihil nobis gratius quicquam posset accidere. Faciam autem, ut tu nec immemorem amasse, nec ingratum principem dilexisse videare. Bene valeat paternitas tua, sincere nobis dilecta. Regnum nostrum vobis commendamus. Data Cracouiae, 18. die Iunij, anno 1574. sub nocte.

Henricus manu propria subscrip.

ILLV.

ILLVSTRIBVS AC MAGNIFICIS
dominis, domino Palatino Cracouienfi, & domino
Zbero Wio. Marefc. curia, sincere nobis dilectis, &
reuerendo D. Wolke Vicecancellario nostro,
Henricus Dei gratia Galliarum, & Po-
loniae rex, magnus Dux Li-
thuaniae, &c.

Magnifici domini sincere nobis dilecti, cogimur in Galliam nunc proficisci cōtinuato die-rum, nocturnumque itinere. Nam ex literis sereniss. reginae matris nostrae, quas hodie sub tempus cenae accepimus, intelleximus, regnum Galliarum in eo statu esse, ut nisi incredibili celeritate illuc perueniramus, regnum nostrum omnino pereat. Quo quidem nuncio valde commoti sumus: nec enim quicquam minus expectabamus, & motus Gallicos, aut leues esse arbitrabamur, aut eiusmodi, qui me absente, autoritate serenissimae reginae matris meae sedari possent. Sed postquam aliter esse video, nolo nūc ipse deesse. Itaque nūc maxima celeritate in Franciam proficiscor: necessariò me id facturū homines prudentes, qui Gallica norunt, statuent. Discessum meum celare operae precium fuit propter eas causas, quas Magnificentię vestrę à nobili, & generoso viro D. Danzæo consiliario nostro intelligēt. Ego vos, totamque familiam vestram amaui semper, & quantum animo licuit, libeter ornaui, à vobis nūc omnia benevolentiae ac sincerę amicitie officia expectans. Illud oro in primis, ut autoritate vestra, quantum fieri poterit, omnia cōtendatis, ut incliti senatus studia eadem erga me absentem maneant, quae haecenus

fuere. Verum de hac tota re, alijsq; grauiſſimis multis rebus dictus dominus Danzaus meo nomine vobiscum aget copiose, cui vt fidem habeatis, vehementer rogo. Data Crocuiæ, die 18. Iunij, 1574.

Henricus rex manu propria.

ILLVSTRI ET MAGNIFICO DOMINO a Tienſi in Castellano Weinicensi ſubcamerario nostro, Henricus Dei gratia Galliarum, & Polonia rex, &c.

Illuſtris, & magnifice domine, ſincerè nobis dilecte. Non ſpontè quidem, ſed coacte, & cogente rerum omnium neceſſitate in Franciam nunc maxima celeritate proficiſcimus. Ex literis enim ſereniſſimæ reginæ matris noſtræ, quas hodie ſub tempus cœnæ accepimus, intelleximus, eo ſtatu eſſe res Gallicas, vt niſi expeditis equis illuc aduolauero, omnino de illo regno actum ſit. Id quoque ſcriptum eſt ad me ab omnibus Galliarum præceribus ac primarijs viris. Quamobrem cunctandum mihi minimè putauì, ne mihi ipſi in tanto momento deeſſe videar. Diſceſſum verò noſtrum tacitum eſſe, operæ præcium fuit propter incommoda itineris. Nouit enim ſinceritas veſtra, ingenia Germanorū, & quanto odio proſequantur catholicos homines. Quid autem nunc à ſinceritate veſtra expeſtam, & expeſctem, nobilis & generoſus vir Danzaus conſiliarius meus exponet vobis: cui vt fidem habeatis, vehementer rogo. Hoc vnum tantum addam, hac poſtérieure epiſtolæ parte, te eum eſſe, quem ego ſummo-

pere

pere amaui, quem plurimi feci, & cuius viciffim amicitiam, & beneuolentiam erga me ſempiternam eſſe cupio. Bene valeat illuſtris ſinceritas veſtra. Data Cracouiæ, die 18. Iunij, anno 1574.

Rex manu propria.

ILLVSTRI ET MAGNIFICO DOMINO Radt Wiel duci in Olira, Mareſchalc. curiæ Lituanie, ſincerè nobis dilecto, Henricus Dei gratia Galliarum, & Polonia rex.

Illuſtris & magnifice domine, ſincerè nobis dilecte. Hac ad te ſcribens, neceſſario itinere in Galliam ingredi cogor. Intellexi. n. ex literis ſereniſſimæ matris meæ, ſcriptis in eo ſtatu eſſe res Gallicas, vt niſi intra 15. dies ad fines Franciæ appulero, actum eſſe videatur de toto illo regno. Id quoque ſcripſerunt ad nos omnes proceres, & primarij viri, fidè meam implorantes. Quamobrem cunctandum, & procrastinandum minimè putauì. Sed diſceſſum meum diſſimulandum exiſtimaui, vt ſecurius tranſeam per Germaniam. Noui enim ingenia Germanorum, & quanto odio catholicos homines proſequantur. Quid verò nunc à ſinceritate veſtra expeſtem, & expeſtam, nobilis & generoſus vir dominus Danzaus conſiliarius noſter exponet meo nomine copiose, qui has literas ſinceritati veſtræ reddet: cui vt fidem adhibeat, omnino cupio. Bene valeat ſinceritas V. & me, vt hætenus fecit, diligat. Data Crocuiæ, die 18. Iunij, 1575.

Henricus rex manu propria.

*LITERÆ AD SACRAM MAIESTATEM
regiam à senatoribus regni Polonia scriptæ, cum
quibus cubicularius maiestatis suæ, Viennam
xx. Junij, Cracovia in expeditis equis
delectatus est.*

Serenissime rex, & domine, domine clementissime. Obsequia nostra cum testificatione fidelissima subiectionis nostræ S. maiestati vestræ cōmendamus. Itane meriti sumus de sacra maiestate vestra, ut præter spem omnem, & expectationem nostram, hinc discedere nobis inscijs, sacra maiestati vestræ placuerit? Graues impulerunt causæ, S. M. V. & induxerunt ad hoc tam graue, & periculosum iter. Sed grauius illud existimamus esse, quod sacra maiestas vestra inconsultis nobis, hoc fecerit, quasi fidem fidelium subditorum suorum dubium faciens, neque res suas concedens illis, qui se, salutem, facultatesq; suas omnes, fidei sacra maiestati vestræ concrediderunt. Non deerat animus, non defuit facultas, nulla nobis ad aras usq; (quod dicitur) S. M. V. sequētib. Sed neque S. M. V. bene apud se examinavit, quam est aggressa, neq; committere debuit, ut ultro se tot periculis obijceret. Precamur S. M. V. omnia feliciter ex animi sententia euenire: sed ira tamen, ut prius illi Deus mentem inspiret, ad nos, regnumque suum reuertendi. Vbi salua & incolumis Viennam S. M. V. peruenerit: rogamus sacram maiestatem vestram, ne ulterius procedat, ne se maioribus discriminibus exponat, ne cum periculo suo maiores, & excellentiores hominum gradus appetat. Hic enim honos, in quo maiestatem vestram Deus max. collocauit, eo est excellentior, quod processit non à fortuna

fortuna, sed à diuina voluntate, & proborum, & de maiestate vestra bene meritorum iudicio. Confideret maiestas vestra, regnum se reliquisse planè periculis omnibus expositum, nullis fœderū, & pactio-
num renouationibus confirmatum. Nisi dominus custodierit, actum est de nobis, nulla nobis diligentia, nulla prudentia proderit. Nihil enim sine sacra maiestatis vestræ præsentia stabile & firmum statuere possumus. Perimus igitur à S. M. V. ut maiestas vestra memor sit fidei suæ ac iuramēti regno huic præstiti, memor expectationis suæ, quam semel de maiestate vestra conceptam eò usq; retineremus: memor ad extremum salutis, & incolumitatis nostræ, quam Deus max. maiestatis vestræ fidei commisit, & potestati. Nos si deseret maiestas vestra, vindicabit Dominus iniuriam populi sui, neq; formidabit maiestatis vestræ actiones, nostris malis, & periculis fortè grauatas. Hoc si impetrabimus è maiestate vestra, dabimus operam, ut in reducēda maiestate vestra omne studium, officium, & operam nostram sacra maiestati vestræ comprobemus. Deum rogamus, ut sacram maiestatem vestram sacram & incolumen aspiciamus. Datum Cracouia, die 20. mensis Iunij, Anno 1574.

*Sacra maiestatis vestra subditi
& consularij.*

*Senatores regni Polonia
Cracouia congregati.*

EXEMPLVM LITERARVM A SA-
*cra Caesarea maiestate ad senatores regni
 Poloniae datarum.*

MAximilianus reuerendissimis, &c. Accepimus dominum, & vestras literas die 21. mensis Iulij iam elapsi datas, quæque ipsidem, pro solita vestra erga nos beneuolentia de serenissimi principis domini Henrici regis Franciæ, & Poloniæ, magni Ducis Lituaniæ, consanguinei, & fratris nostri carissimi istinc discessu nobis significanda duxistis. Cognouimus dominationes itaq; vestras, & vos celare non possumus, eundem serenissimum regem vestrum hisce diebus instituti itineris sui ratione ita ducente, huc venisse, tanta quidem celeritate, vt non modò planè nobis inscijs, ditiones nostras intrârit, sed parum etiam abfuerit, quin aduentus sui nuncium anteuertet. Nos verò serenitatē suam eo pacto huc delatam, ita excepimus, vt ex mutua vicinitate, quæ cum Poloniæ regno nobis intercedit, dignū & fraternæ, arctissimæq; necessitudini, qua serenissimis & Christianissimis Franciæ regibus iuncti fuimus, conuenire existimauimus. Sicque serenitas sua iter suum quàm citissimè peragendi desiderio hinc festinans, nudiustertius in Galliam perrexit. Porro velim dominationes vestras, & vos vobis in mentem reuocetis, antiqua fœdera, & pacta, quæ ab antecessoribus nostris accepta cum inclito Poloniæ regno nobis intercedunt. Dominationibus V. & vobis sic persuasum cupimus, nos, qui hactenus nihil magis curæ, vel etiam in nobis habuimus, quàm vt huiusmodi fœdera, atq; pacta firma, inuiolataque conser-
 uaren-

uarentur: adeoque omnibus, quæ huc pertinere visunt, nunquam defuimus, nec in posterum hac in parte fore dissimiles. Quod vt de vobis pollicemur, ita nihil diffidimus, quin, quæ estis erga nos, regna, dominiaque nostra præclara, integerrimæq; voluntate, vestrū vicissim in ipsidem fœderibus sanctè obseruandis, officium haud vsquam desiderari passuri sitis. De cætero, D. V. & vos, quibus mutua beneuolentia, & bonæ vicinitatis studia deferimus, rectè valere cupimus. Datum Viennæ, 1. Mensis Iulij, anno 1574.

EXEMPLAR LITERARVM AD
 HENRICVM ANDEGAVENSEM A
 Senatu, & Ordinibus regni
 Poloniæ.

*SACRA CHRISTIANISSIMA, ET
 serenissima maiestas regia, domine nobis
 clementissime.*

STudia obseruantiam nostram S. regiæ maiestati vestræ commendamus, à Deoque max. S. maiestati vestræ precamur optimam salutem, felicissimos rerum successus, vt S. maiestas vestra diu sana & incolamis sit, & longissimè ac felicissimè populis à Deo suæ fidei & gubernationi conceditis, imperet cum summa laude sua, & eorum, quibus præest, felicitate. Quæ fuerit vniuersi regni Poloniæ erga maiestatem vestram propensio, cum rex à nobis electus, & ex remotissimis orbis partibus in Poloniam excitus esset, non est opus longioribus verbis maiestati

vestra cōmemorare. Siquidem in memoria tua esse existimamus inter clarissimos principes, & orbis monarchas, te omnibus à nobis cōpetitoribus praelatum, in Poloniam ex Gallijs honorificè exceptum, sacro deinceps diademate coronatū, & ita apud nos habitum, vt tibi libentissimè vitam, salutem, iura, libertates, & carissima quæq; in patria nostra pignora concedere, & in potestatem tuam tradere non dubitauerimus. Et sperabamus quidem nos imperij tui moderatione post interregni tempus illud luctuosum & difficile, quasi sole post obscurissimas tenebras lucente, regnū Poloniæ splendorē suum recuperare posse, fecissetq; vtinā Deus max. vt expectationi de te nostræ exitus respōdisset, nec ea felicitas, quā ex imperio tuo cōceperamus, interfecta fuisset tristi reip. nostræ casu & perturbatione. Discessisti à nobis, sereniss. rex, patriæ nostræ, imò quoque verò tue, corpus integrū tuò hinc discessu reliquisti mancum, ita vt quasi per te capite diminuto, patria nostra sine rege suo vitam ducat ægram, & nō mediocri dolore sese conficiat. Auget etiam dolorē nostrum, quòd consilium discessus tui, & te ipsum, vitam, dignitatem, maiestatemq; tuam his concedidisti, qui priuata magis apud nos obseruantia, quàm vlla fide publica se tibi esse obstrictos, agnoscere debuerunt. Nos tibi fidem nostram, nos obseruantiam, nos cultum, nos in prosperis & aduersis constantiam, sacramento oblato, obstrinximus. Nobis propterea, te, tuaq; cōsilia, tuas res cōcredere debuisti. Nos enim pro tua dignitate, pro gloria, pro salute, pro acquirēdo non modò paterno regno, quod à Deo, naturaq; datum, amittere nullo modo potuisti, sed etiam pro

alio

alio quouis imperio cōsequendo, fidem, studium, operam, vitā deniq; deuouissemus, te, tuamq; fortunam comitando. Legis annales nostros, fidem Poloni erga reges suos deseruere nunquā. Polonorum nomen contra principes suos sinistra machinatione contaminatū non esse. Renocādum est illud in animum tibi, quā primū de obitu Christianissimi regis Caroli I X. fratris tui desideratissimi, fama in Polonia peruulgata fuit, tuq; fraterna viscera morte ipsius non mediocriter cōmota vidissemus, tute scis, non magis te, quàm senatū, & vniuersam Poloniam acerbissimo casu mortis illius perturbatam extitisse, quasi rex noster mortuus esset, ita mortem illius indoluit Polonia. Quid actū est? quod erat officij tui, rem ad senatū tibi tūc assistentem reculisti. deliberatum est, dictæ sunt sententiæ, dies luctus publici per vniuersum Poloniæ regnum constitutus & indictus est. Summa totius deliberationis erat, quid tibi faciendum, quomodo Galliæ tumultuanti luci urrendū: qua ratione regnū ad te naturali successione deuolutū, retinendum. Hęc omnia, quæ erāt grauissima, nec ab vna parte reip. sed ab omnibus ordinib. constitui & finiri poterāt, in maiora regni comitia, te consulente, te annuente, te applaudente, reiecta sunt. In hac expectatione comitiorum quid actum sit, proh dolor, cōmemorare quid amplius opus est? Rege caremus in Polonia, at quomodo? neque hoc sine dolore reticere potest: ita à nobis discessisti, vt vix impressum abicum discessus tui videre potuerimus. Sed dolorem & orbitatē nostram amplificare nolumus. Deus maximus, qui corda regum gestat in manibus suis, ille iudicet hoc factum tuum, ac be-

M ij

ne vertat hoc non modò Gallia, quæ te à nobis euocauit: sed patriæ quoq; quæ tuam fidem secuta, nunc de statu & felicitate sua laborare cogitur. Cuius quidem salutis prospectum esse volētes, quò nos patriæ amor, quò necessitas ipsa, quò periculorum metus, & consuetæ cōsiliōrum ratio vocabat, Warschauiam conuenimus omnes, vt orbitati patriæ, paci, & securitati publicæ consuleremus. Et caput quidem deliberationis nostræ hoc fuit vnum, vt regem haberemus in Polonia, cuius autoritate pax interna, & externa tranquillitas retineretur. Omnes te hîc regem optabamus, requirebamus: sed quæ intueri, quem alloqui, quo cum agere potuissimus, habuimus neminem. Est cerrè verum, quod scribimus, sereniss. rex, non defuisse nobis animos, non occasiones, nō commoditates, nō etiam causas, vt patriam seruaremus, liberas voces ad eligendum nobis regem alium cōuertere, & spretæ patriæ ignominiam, periculâq; imminenti noua regis electione detergere: sed natura, constantiaq; nostra vincit necessitatem eam, nec id quidem sine periculo, ne sequamur prius, donec à te sciremus, an ad nos redire, nobis semper imperare, sceptraq; Poloniæ gestare velis. Voluntatem tibi esse quidem quis dubitet? regia virtus & natura tua non Septentrionis fortasse modo: sed regnorum aliorum quoq; imperium animis cogitat: sed voluntatem istam multis fortasse cogitationibus occupatam, aut temporum necessitate distractam, non vult Polonia magno cum suo malo experiri, te longum tempus expectando. Vis igitur rex noster esse? Venias quamprimum in regnum hoc, cape sceptra semel tibi data, accipe gladiū regalem,

lem, quo nos defendas à vicinis hostibus, quorū arma iam personant in auribus, micant in oculis ex Wallachia, Scythia, & Moschouia. Veniendum est autem maturè, ne consilia & machinationes hostium, longa tua expectatione maturescant, & nos, regnumq; illud pessundent. Rege diu carere nō possumus propter grauissima pericula, in quibus, tanquam in lubrico, versamur, quæ talia sunt etiam, vt à nobis nequeant, nisi præsentē rege, tolli. Propter discessum enim tuum multis domi incōmodis affectū est: bona regalia à militibus occupata, stipendia per se promissa, & non soluta, priuatorum in publica bona inuasionēs, direptiones, occupationes. Non commemoramus licetiam, iniuriam, cædes, audaciam, quorundam perditorum, quidlibet faciendi. Nec vindicari absente rege, silentē lege, cōuersis omnium ad extrema pericula oculis, vix facillè possunt. Ne igitur longa, irrita ve tui aduētus expectatione nos suspensos reddas, & cunctatione tua regnū maioribus periculis inuoluas, non ægrè feres, quod pro salute patriæ nostræ facimus, & tibi tempus in Poloniam veniendi assignamus. Hoc autem est, sereniss. rex, quatenus adhuc humeris nostris, pondus periculi huius sustinere possē, nos arbi tramur, & te ad nos cōmodè ex Gallia in Poloniam peruenire, nobiscumque esse posse iudicamus: diem duodecimā mensis Maij proximè venturam, pro quo etiam tempore comitia magna, decreta & instituta esse scito, ad quod quidem tempus assignatur, ad ea quoq; comitia te vniuersa quoq; Polonia expectat, vt venias in regnum hoc, in comitia illa, quæ sunt instituta, vt deliberationes cum senatu, & ordinibus regni iuxta

morem & consuetudinem præscriptarum legū absoluas, & pericula imminētia vnā nobiscum amoueas: tum etiam conditiones ab oratoribus tuis in conuentu electionis receptas, & iuramento firmatas, atq; cōditiones & articulos per legatos tibi oblatos, ac hos per te ipsum Parisijs, illas vero per sereniss. Carolum olim Gallie regē fratrem tuum desideratissimum, sacramento roboratas, confirmes, expleas. & te ipsa præstes, ac in posterum Rempub. nostram præfens semper gubernes. Hoc ad officium tuum regale, & sponsonē factam, fidemq; datā, pertinere, maximē intelligimus, vt nō dubitemus, te nō magis curaturum esse, vt huc venias, quā vt promissa expleas. Si verò, quod à nobis utiq; longē abesse cuperemus, ad nos venire nō potueris, tardauerisq; cum nostro summo dolore tibi dictum, nunciatumq; volumus esse, omnes nō posse amplius, quod cū gratia tua dicere licebit, sine rege, sine lege viuere in Rempub. nostra, conuersisq; nostris animis ad Deum, id faciemus, quod ad incolumitatem & salutem patriæ nostræ pertinere videmus, eamq; ab illo tempore, si nō veneris, salua tua gratia, honoreq; nostro, obedientiam, & fidem datā tibi renunciāmus, & noui regis, electionisq; cōuentū indiximus, statuimus, promulgauimus, atq; id quidem ita certē, ita firmē, summa necessitate constricti, apud nos statuimus, vt nullis excusationibus, nullis modis, nullis ad extremū rationibus, ab instituto nostro nos abduci patiamur. Non debes autē aestimare, serenissime rex, id nos animo erga te sinistro, aut consilio præpropero facere. Abest longē à nobis ea cogitatio: sed iudicare debes in primis, Poloniam ita esse constitutā, vt barbaris ho-

ris hostibus ad eam solam pateat aditus, ipsaque sola ad omnia Christiani orbis regna, sit quasi porta, quæ nisi firmissimis claudatur prælijs, non ipsa modò, sed multæ Christiani orbis prouinciæ, certum est, de salute sua periclitabuntur. Nos igitur hic pro omnibus quasi excubias agimus, & vt securè dormiant alij, nos insomnes oportet peragere noctes. Tale igitur regnum, quomodo sine rege, sine duce, sine capite esse posse existimas? Nosti potentiam Moschouiticam. Non est incognita tibi Scythica ferocitas, quæ cum Turcica potentia mixta, his diebus vicinam nobis Walachiam solo æquauit. Est regnum hoc cinctum & circumuallatum hostibus Christianorum Catholico nomini infensis, nostro verò infensissimis, quod veteres ex se ductos triūphos, tunc maximē vindicare cupiant, cum remp. hanc capite è rege suo videant orbatam, & tanti casus nouitate tumultuantur. Occasionem igitur oppugnandi nos & Rempublicam nostram habent illi percommotam. At dices fortasse, vires nobis esse tantas, modò velimus, posse nos etiam defendere patriam nostram, eamq; tibi seruare saluam & incolumem, hostium insultibus ab ea pellendis. Est ita serenissime rex, pro patria nos nullis etiam extraneorū adiutos auxilijs fortiter pugnauisse, præclarisq; triūphis latè & longè fines illius protendisse, paratos etiā esse, pro his tuendis & conseruandis, sanguinem nostrum effundere: sed istius optimæ voluntatis impedimenta tuo discessu tāta sunt effecta, quāta vix vllō vnquam tempore in Polonia fuerunt. Inimicitias cum barbaris gentibus, non vnas sed multas, & graues, pro gloria, & libertate Christiana habemus, amicitias

quoque cum Christianis, vicinisque principibus, nullis per te foederum & pactorum vinculis colligatas, ita retinemus, ut dubia potius, quam certa sit eorum possessio existimanda. Quid horum quisque molitur, quod adspiret, quid neſcit, non videmus: tu verò considerare potes. Simus etiam superiores hostibus nostris, at eorum conatibus hinc inde irrumperantibus, quomodo sine capite, sine rege resistemus? Quomodo vires cōiunctas cōtra diuersos hostes habebimus? maxime, cum regni huius pax, cum vicinis nulla per te pactorum renouatione firmata consistat. Bellum in Polonia, publico etiam edicto sancitum, sine rege, tanquam summo belli duce, ex praescripta lege fieri non consuevit, neque potest. Erit ne amplius sine rege Polonia salua? Minimè gētium, serenissime rex, regem oportet habeamus, aut te, aut alium, quem nobis Deus & fata prospexerunt. Durum est telum necessitas, qua abducimur, ut si rex praesens nobis noster semper nolis esse, alium, qui nobis imperet, eligamus oportet, te id minimè agrè ferente, imò collaudante studia nostra seruanda patriae cupiditate tanto opere incensa. Non dubitamus autem, serenissime rex, si ita tibi, & Deo videtur, ut rex noster amplius futurus esse non possis, quin nos & regnum hoc in tua gratia, & fauore, & beneuolentia perpetuò retineas, & in primis gratum, & memorem te studij, & obseruantiae nostrae erga te praestes, quam tibi etiam omni studio, opera & diligentia comprobare studebimus, ut intelligas, erga te apud nos etiam nō regnantem, non destituisse studia, beneuolentiam, obseruantiam nostram, quinimo duratura haec esse omnia, quandiu in ani-

in animis residebit tua erga nos gratia, & beneuolentiae memoria. Quod superest, commendamus nos in gratiam maiestatis vestrae, Deumque maximum precamur, ut S. M. V. clementissimè seruet sanam & incolumem ad perpetuam Christiani nominis gloriam, & salutem obseruandam. Datae Warschaviae ex congregatione ordinum Poloniae regni generali, die 18. Septembris, 1574.

*Sacra Christianiss. & serenissimae
Maiestatis V.*

Seruitores addictissimi

*Senatus, equestris ordo regni Poloniae,
& magni Ducatus Lituaniae.*

Clades

DANTISCA NORVM.
ANNO M. D. LXXVII.

17. Aprilis.

A

IOANNE LASICIO POLONO
DESCRIPTA: IN QVA CAUSSÆ BEL-
li à serenissimo rege Poloniae Stephano con-
tra Gedanenses suscepti, refe-
runtur.*MAGNIFICO VIRO, DN. IOANNI
Zborowski, Castellano Gnesnensi, duci copiarum au-
lico serenissimi regis Poloniae Stephani, Odolano-
mensi, Kieuski, Wolpiensiq. praefecto, sena-
tori integerrimo, salutem &
felicitatem.*

ITTO ad te, strenue imperator,
hanc belli abste, angelis Dei inuan-
ibus, confecti, descriptionem: ut
gesta tua, tuorumq. fortium mi-
litum, quae iam literis mandari in-
cipiunt, nunquam esse moritura, nisi cū hac uni-
uersitate rerum, cognoscas: & eò maiore inde vo-
luptatem percipias, ad maiora tātō magis inflam-
meris. Qua in descriptione, tute nosti, quale meū
fuerit studium, ne quid falsi esset. Si quae praterij,
ea supplere licet alijs. Dolenda est sanē isthac Chri-
stianorum

stianorum calamitas: at quid aliud magistratus
ageret, imperata facere nolentibus? et si nondum
hic magistratus noster, suo usus esse gladio, quem à
Deo ad coercendos malos accepit, videtur: id tan-
tū apparuit, quemadmodum pro eo regum illi
rex ac defensor pugnauerit: quum hostes non con-
tenti eo, se ut intra mœnia continerent, defende-
rentq. foras etiam, regē suum oppugnaturi prodic-
runt. Quorum consilia quem finem sortita sint, tu
ipse vidisti, ego descripsi. Faxit igitur Deus, quan-
doquidem perduelles ne nunc quidem resipiscunt,
ut de te, milite eodem tuo, & rege nostro fortissi-
mo, similia scribere liceat. Attamen magis illud à
Deo precor, ut, qua Gedanenses ob peccata affecit
cæcitate, eam post hanc cladem, animis illorum
adimat: ne forte accensa magis vincti Dei ira, fun-
ditus euertantur: quod ut Ioannes Dantiscus, ci-
uis illorum, supra annos XL. prädixit: ita & ego
mibi videre iam videor. Vale, & pugna feliciter,
decus amplissimæ Zboroniorum familiae: hanc au-
tem meam lucubratūculā eodem animo, quo me
miles, annis abhinc 19. in Gallia cōplexus es, que-
sote, accipe. Barcini, anno M. D. LXXVII.
20. Maij.

Tuæ dignitatis obseruantissimus
Ioannes Lasiczki.

CLADES DANTISCA-
NORVM, ANNO CHRISTI

M. D. LXXVII. 17. die Aprilis.

A Ioanne Lasicio descripta.

Ntequam ad funesti Gedanensium suo cum rege belli descriptionem accedam, illud mihi præfandum esse videtur, ipsosmet Gedanenses tanti sui mali causam fuisse: quod quidem præter hunc miserabilis pugne euentum, ab irato proculdubio Deo profectum: ex conditionibus quoque à clementi rege ipsis non semel oblati apparet. Nam quum rex Stephanus, quinto vt regnare cœpit, mense, (qui erat anni superioris September) firmandi regni sui causâ, Cracouia Marieburgum venisset, opinatus tantò facilius, quantò Gedanum propius omne negotium transactum iri: factum necessario est, senatu, qui cum rege fuit consulto, vt Gedanenses, rebelles pronunciareretur: quod à Cossobucio lecretario, Andrea Sborouio curiæ Marschalco, & ab alijs duobus senatoribus ad ipsos missis officij admoniti, nihil de sua obstinatione remitterent: quodq; ad causæ suæ dictionem, fide bona vocati: quamuis commodè potuerint, tamen non venerint: quæ nota in fontibus grauis, nihil quidquam illorum animos permouit: nullum in illis sermone placandi regis, contumacia offensi, studium apparuit: quinimo regi legem imponentes, vt antea, ita post, liberari ab eo fide Cæsari Maximiliano, à

no, à paucis appellato Poloniae regi, præcipitanter data, volebant: triginta alijs conditionibus (quarum primæ, vt à quibusdam oneribus ab Augusto rege ipsis impositis liberi essent, & portorio ipsimet fruerentur) cum illo paciscebantur: militem in Germania, in consulto rege, & regni senatu, conscribebant: portas interdiu, nullum habentes hostem, clauderant: non contenti generali regis iureiurando, legibus publicis, priuatisq; suis singulari quoque (regem hac ratione infidi animi arguentes) cauere postulabant: cõtumeliosis, & ab omni veritate alienis de rege laudatissimo, & regno, officinæ Iacobi Rothi scriptis Germaniam implebant: Grebino, territorij sui capiti, in ipso regis conspectu, præsidia imponebant: urbem suam tam milite mercenario, quam validis propugnaculis, magis ac magis muniebant. Quibus eorum facinoribus benignus rex irritatus, atcem Grebinensem, 26. die Septembris occupat, præsidia cædit, & fugat, multos pagos, quos Zula Wailorum habuit, euastat. Perciti inopinatis cladibus, damnisque, impetrant quadridui com meatum, vt vrbe tuto exire liceret. Egressi suburbium, pagumq; dittonis episcopi Vladislauiensis, senatoris regni Poloniæ, igni comburunt: ac paulò post cœnobium, iuris eiusdem antistitis, intra sua mœnia, ac ite aliud extra, quod Oliuense vocatur, antiquis principum Pomeraniæ sepulcris clarum, euertunt: imbelles monachos, alios contrucidant, alios ludibrio habent: misere tamen ad regem cum certis postulatis octo viros: ad quæ eiusmodi responsum, primis Octobris diebus, accipiunt. Rege copias suas ex agris illorum abducturo, ipsi quoq; suos milites dimitterent, ius-

iurandum darent, exteros iurare nolentes vrbe mouerent, supplices veniam peterent, cōfirmationem iurium habituri, ad comitia regni venirent: tum decretū ob contumaciam contra ipsos latum, & quæ vocarēt grauamina iniuste sibi imposita, suo modo tollerentur. Acceptis his conditionib. nō omnes illis probata: oblatas deinde alias, eodē modo aspernati sunt. Rursus impetrata 17. Nouembris, suis internuncijs, Constantino Ferbero, & Georgio Rosenbergio, vltro citroq; commeandi hisce legibus securitate, Calendis quoque Decembribus vlteriū propagata, vt pacata ciuitate, dimissoq; milite, ad regem venirent, delicti veniam petitori: rescribunt quādam à regis voluntate aliena: & quoniam conditionibus non satisfecerunt, retenti sunt à rege legati. Aliud semper, quā par erat, & rex iustus volebat, respondentibus, humilibusq; verbis superba scribentibus: extracta res est ad comitia Toronenſia mensibus Octobri atque Nouembri, anni 1576. Gedanensium potissimè caussa celebrata. In quibus regia de ipsis sententia, ab omnibus prouincijs, ordinibusq; comprobata est: deliquisse Gedanenses, & crimen contra maiestatem commisisse, inuenti. Quò, hoc cum responſo, illi ijdē reuerterunt, quamuis rex exercitum abducere Sulaſſa suum, ipso tamen non esse id facturos: nec ad commune concilium, quum ad illud non pertineant, venturos. Mirabantur nostri hæc ab illis scribi, quum anno 1569. rex Augustus Lublini, aui sui Casimiri quarti, de cōcilijs. conuentibusq; Prutenicis illam legem, *Omnes causas notabiles, ad terras Prussiae pertinentes, cum communis consiliariorum earundem terrarum consilio*

lio tractabimus: ita commodè interpretatus sit, vt ostenderit, non esse certum locum hisce causis tractandis definitum: nec hinc senatum regni, sine quo nihil magni rex cōstituat, excludi: sed ex indiuiduo Poloniae cum Prussia vinculo, anno 1454. opera eiusdem regis facto, omnia communia sequi: non tamen leges harū gentium confundi: ideoq; tali iurisdictioni formula, fidem suam regibus, & regno Poloniae, consules ciuitatum Prussiae atq; nobiles obstringere: *Ego N. iuro, quod serenissimo D. Sigismundo regi Poloniae, & suis successoribus regibus Poloniae, eiusq; regno. fidelis ero: eiusq; maiestatis honorem statum regium, & commodum Reipubl. regni, & terrarum Prussiae. pro virili procurabo: suamq; maiestatem de omnibus damnis, qua sciuerō, certiore faciam: & ea manifestabo fideliter: sic me Deus adiuet.* Non destititè porrò tempus terere varijs effugijs, clam in Germania auxilia, conquerentes, rege prudenti futura prouidente, ac quæ iam acciderunt, prædicente. Ad quem vbi Rosenbergius cum Henrico Lempka Iuriconsulto, vltimum ipsorum, ad ea quæ 25. Ianuarij acceperūt respōsum, multò aliud, quā sperabatur, Bidgostiam attulissent: statutū est, post diu tentatam, tandem etiam contemptam mitis regis patientiam, dehellare superbos, & vicogere ad officium ciuitatem, quæ potestati à Deo institutæ nollet subijci. Nam quid aliud, bonum regem facere oportuit? Adducam huc, quæ tum etiam illis gratificabatur. *Responsum sacra maiestatis regia, internuncijs ciuitatis regiae Gedanensis à maiestate regia ad eorū supplicationē datum.* Sacra regia maiestas satis abundè omnia intellexit, quæ ciuitatis Gedanensis

nomine ab ipsius maiestate petebantur. Existimat autem, ad frequentes ciuitatis suæ Gedanensis supplicationes, satis, superq; sensum esse clemētia, conuiuentia sua regali: ita vt amplius vtendum sibi esse nō putet tam diuturna procrastinatione, rerumq; & negotiorum propositorum dilatione. Vt ea in re iudicat dignitatem suam, expedireque rebus & consilijs suis censeret, vt ista tractatio iam pridem instituta, nunc tandem finem suum sortiatur, modo & ratione infra scriptis. In primis concedit maiestas regia, vt pro concludendis, vltimoq; sine terminandis conditionibus, à regia maiestate ciuitati oblati, isto modo, quo regia maiestas cōcluserit ac determinauit, in spacio sex dierum maiestati regię satisfiat, pleneq; de his omnibus ciuitas regię maiestati respondeat. Hi verò dies per reliquos mensis Ianuarij dies anni præsentis, ciuitati concessi esse censeantur. Primo quidem ducenta millia florenorum, numeri, & monetæ Polonialis, regię maiestati ciuitas persolvere debet. Prima quidem, in spacio vnus mensis: alia verò ceterum millia, prima die Martij, anni futuri 1578. regię maiestati reponet. Et nunc etiam oblationi statuum Prussię innitendo, duplicem accisam ciuitas iustè & integrè contribuet, eamq; in thesaurum regię maiestatis inferet, prout id melius & utilius ipsius maiestati fore videbitur: de quibus omnibus obligationem forma concepta, quæ mittitur, faciat. Illa quæ merè regalia sunt, quæ ex priuilegijs ciuitas Gedanensis regię maiestati pendere debet: ea quotannis exoluantur: ista enim obligationibus aut exemptionibus vllis subijci non vult. De 4. tormentis bellicis, vnà cum puluere, globisq; benè præparatis,

paratis, ad vsum belli præstandis, ciuitas regię maiestatis voluntati satisfaciat: in eoq; regię maiestati morem gerat. De prorogatione temporis ad Palatium, aliaq; ædificia regalia in ciuitate Gedanensi extruenda, permittit regia maiestas ex gratia, clementiaq; sua, tempus competens ciuitati se cōcessurū esse. De portorio maris, negotium ad futurum regni cōuentū reijcit: ita tamen, vt regię maiestatis scriba peculiaris ibi adsit, iuxta priorem declarationem. Grauaamina, quæ autoritate sua citra consensum ordinum regni tollere potest, ea tollit: reliqua ad conuentum regni generalem differt, vt de illis ex sententia ordinum decernatur. Quæ tamen regię maiestatis de grauaminibus istis sententia sit, eam peculiari priuilegio super his conscripto declarauit. Si verò vult, aut magis cupit ciuitas, non abnuet regia maiestas, vt omnes articuli, & omnia grauaamina, ac omnes actus commissariales, inter quos & portorij negotium est, ita vt etiam scriba ad id non adhibeatur, ad futurum regni conuentum reijciantur. Reliqua tamen placationis capita, ac declaratio religionis conseruanda, stare debent loco, & tempore suo. Confirmationem iurium, & libertatum, iuxta formam præscriptam, quæ mittitur, regia maiestas ciuitati dabit: omniaq; priuilegia, iuxta illius contenta, conseruabit, eamq; authenticè nunc extradet. Si fortè ciuitati placeat grauaamina omnia, articulosq; (placationis conditionibus & capitibus, tum etiam religionis conseruatione, de quo specialibus literis cauebitur, exceptis) ad futurum regni conuentum reijcere: literas reuersales, prioribus nō absimiles, ciuitati dabit: quibus promittet, autoritatem

suam apud ordines regni interposituram esse, ut ciuitatis ratio habeatur, grauaminaque ipsius illegitimè irrogata discernantur, & abrogentur. Ante omnia ciuitas militem dimittat, regiam maiestatem forma concepta deprecetur, cōuentis se stare obliget: fidelitatis iuramentum præstet: omniaque faciat, quæ ad subiectionis, fidelitatisque officium spectant, & pertinent. In quorum omnium fidem sigillum nostrum apprimi iussimus. Datum Bidgostie 25. Ianuarij, anno Christi 1577. regni verò nostri primo. His subscriptio manus regie accessit. Dedit iisdem die eodem priuilegium de grauaminibus, eodem quo dictum est modo, abrogandis, vsu Augustanæ religionis cōseruando, omnibus priuilegijs legitimè impetratis cōfirmandis, deque cæteris rebus, quadraginta capitibus cōprehensis. Quæ omnia quo animo acceperint, mœnibus confisi suis, id ex ijs liquet verbis, quæ de Gedanensibus regia maiestas senatorib. absentib. vndecima Februarij Bidgostie perscripsit. In primis, inquit, declarationem conditionum à nobis oblaturum illis dedimus: granamina, quæ ipsi soli poteramus abrogare, dato priuilegio abrogauimus. Commissionis negotium, ad futurum regni cōuentum reiecimus: ut de eo ex omnium regni ordinum consensu decernatur, exemplum cōfirmationis iurium, amplissima forma, citra omniū exceptionem, illis dedimus: ut nihil superesset, quod eorū animos obstinatos à præstanda fidelitate, ac relinquenda temeritate, retrahere posse videretur. His ita constitutis, sex dierum spatium datū est, ut senatui & communitati ea omnia videnda mitterentur. Expectati sunt ad 12. dies: quibus cunctationem hanc, certam pacem

pacem parituram esse credebamus. Ecce autem Rosenbergius cum syndico aduenit: responsum nobis attulit, in quo nō modò ea, quæ pacta & respōso nostro cōclula fuerant, inuersa sunt: verum etiam multa alia adiecta, quæ non modo dignitatem nostram, verum etiam iura publica perstringere videbantur. Etenim ducenta millia florenorum, quæ nos non placationis, sed debitorum retentorum nomine, ab illis pacti eramus, quæ ipsi etiam tempore constituto soluere promiserant, in tempus postea longissimum & incertum transtulerunt. Contributionem accis abiecerunt: regalia nostra, quæ nobis à ciuitate singulis annis pendi solent, in dubium vocarunt. Commissionem abrogare autoritate solummodo nostra, extra conuentum, voluerunt: cum regno nihil se habere commune. Item alia, quæ non commemoramus, scripserunt. Quid saluo conductu duranter fecerint, omnibus notum est: internuncijsque pacis prætextu ablegatis, nihil minùs, quàm pacem in ciuitate tractarunt: hanc propugnaculis, & antemuralibus extructis muniuerunt: militem, qui dimitti debuit, auxerunt: eruptiones multas fecerunt: ex villis, & domibus nobilium prædas egerunt: villas incenderunt: euertus ut demonstrauerit, illos nō pacificationis, sed ludificationis causam nobiscū egisse. Tacemus eorū innumera in nos & remp. cōmissa delicta. Iam videmus eorū animos obcæcatos, in perniciem suam ruere. Sed nobis Deus testis est, quod lenis & clemētis principis officio hactenus vsi sumus, atque curauimus, ut illos ad sanā, rationique obsequētē mētem reduceremus. Nihil profecerunt hortationes, legationes, persuasiōes, cūctatiōes nostræ. Expectatū diu

est, cum summa nostra, & Reipub. indignitate: nihil est intermissum, quod ad quietem publicā retinendam pertineret. Quid igitur aliud restat faciendum, quā ne nobis & Reipub. defimus: atque ut sequamur, & suscipiamus ea cōsilia, quę ratio suadet, & iustus dolor exprimit? Hęc rex Stephanus animi erga suos paterni. Porro quod respōsum ad illorū postrema verba, eodem tempore à tribunali regiæ maiestatis profectum sit, operæ precium est his addere: ut cuius notū sit, nihil regē temerē, nihil iniquē, nihil precipitātē egisse, quo cū missis in custodiam Lenciciensem Ferbero, & Rosenbergio cōsulibus, post decretū contra omnes latum, remissus Lempka est. Prospiciebat animo sacra regia maiestas, dominus noster clementissimus, hęc omnia quę agerentur à Gedanensibus impetrandis toties salui conductus prorogationibus, non aliō spectasse, quā ut rem extraherēt ad hoc ipsum tempus, quod ad detegenda apertē nefaria sua cōsilia magis idoneum arbitrabantur. Cuius illorum instituti cū antē nō parua indicia hęc essent, quod in tractationibus, à leuioribus postulatis orsi, grauiora, quoties legatos ad sacram regiam maiestatem remitterent, indies adderent: quibus tantum abest, ut pro patrato crimine omnium grauiissimo, regiæ maiestati satisfacerent: ut etiam iam propē gloriādo de crimine hoc admisso, magis, magisque offenderent, quod tamen sacra regia maiestas patienti ac paterno animo ferebat, ac ea, quę ad iura illorum, & libertates augendas spectarent, illis concedebat, quę non rebellibus, verum bene meritis de principe suo subditis deberentur: ut hac sua clementia eos ad officium reuocare posset:

nihil

nihil tamen, ut videt, eos hęc benignitas mouit: cū ad superiora postulata iniqua, hęc posteriora impia ac nefaria prorsus adiecerint, ita cōcepta, ut iam meditatum scelus prorsus detegant, & tam regiæ maiestati, quā Reipub. communi regni Polonia, contra iusiurandum maiorum suorum, diuo Casimiro regi, eiusque successoribus ac regno datum, valedicant: nec publicis regni cōsilijs ac ipso regno, in cuius titulum ac ius, ut maiores ipsorum iurarunt, concessissent, quidquam commune habere, impudenter, & nefariē scribant. Iam verō sacra maiestas regia nō solū iniquitate, & insolentia postulatorum in dies ladebatur: verū etiam alio genere iniuriarum, non modō ciuitate non exonerata (iuxta formulam salui cōductus, mittendorum ad regiam maiestatem oratorum dati) externo milite, verū etiam maioribus conductis copijs, & nobiliū ac aliorum subditorum sacre regiæ maiestatis vrbi vicinorum pagis ac ædibus spoliatis, direptis, ac etiam exustis. Quamobrem, cū iam apertē constet, obfirmatas in scelere perduellium Gedanensium mentes, humanitate sacre regiæ maiestatis ac alijs lenioribus rationibus ad officium reduci non posse: alijs grauioribus sacra regia maiestas uti, pœnasq; meritis de illis sumere necesse habet. Itaq; decretū suum, quo illos perduellionis damnauit, iam iamq; publicat, & promulgat: omnem securitatem terra, mariq; illis adimit: & tanquam impijs in principem & patriam hominibus, aqua, & igni interdicat.

Bello sic indicto, & cura illius Ioanni Zborouio, vni ex ordine senatorio, demandata: posteaquam Gedanenses cognouissent, quā paucos milites rex

N iij

Stephanus, Grebino capto, & Sulaua depopulata, in agro ipsorum reliquisset: quasi nōdum satis tot malis, damnisq; quæ illis rebellio attulit, afflicti: accersenda plura esse potiùs, quàm aliquid regi cōcedendum, qui illis nihil, nisi Batori esset: & si fortuna faueret, opprimendos esse paucos antè quàm plures confluerent, animis obfirmatis statuerunt. Iam verò ab illis, qui ad regem ventitabant, voces illæ audiebantur, posse ipsos, si modò vellent, nullo negotio nostros obruere milites: rati idem esse, velle quid & facere posse. Rei igitur huius auspicio aggrediundæ diu expectabant occasionem. Visum est Pascha per commodum, (septima Aprilis fuit) quū omnes vbiuis Christiani cultui diuino maxime incumbere solent. Confisi ergo viribus suis, & Ioannis Coloniensis, ducis sui magno præmio ex Germania euocati, experientiæ: ad hæc omnibus necessarijs ad euerrenda, diruendaque oppida bene instructi: hoc consilio urbem egrediuntur crepusculo vespertino, vt oppresso milite nostro, & Derisauia, (Czceuum nos vocamus) in quam se tempore hyberno ex agro receperat, expugnata: ad Gnieuum, Nouum, Stara-gardum, ceteraque regia oppida procederent vastanda. Verum nondum vrbe omnibus egressis, ea tempestas exorta est, (Deo profanata augustæ diei, & regis contemptus vindice) ijque cæli tonantis sonitus, & fulminis ictus auditi, vt vnus propugnaculi pars auulsa, in fossam corruerit: equus ductoris, fulgore atque fragore attonitus, succubuerit: ipse sessor à satellitibus, quibus stipatus erat, suffultus: duo equites è ponte fossæ imposito, in aquam profundam delapsi sint, nec sine labore alter extractus, alter

ter aquis obrutus. Reducto itaque in urbem exercitu, idem postera die, alijsque deinceps ab illis tentatum. Sed hæc ipsorum aduersus summum Prussiæ magistratum suscepta consilia, semper pluuia impediabantur. Ea tamen cæcitas hominum fuit, vt ad eā aperta futura stragis omina, non Deo, à cœptis eos, quæ oderit dehortanti, sed sagarum veneficijs tribuerint: duasque eam ob causam in carcerem compegerint: suspicati, à nostris conductas procellam incantamenti excitasse. Armant interim duas naues vectorias, totidemque minores, duplici via regiones milites inuasuri. Tandem 16. die mensis eiusdem, sole ad occasum vergente, aduerso flumine Vistula sed ventis iuuantibus, Czceuum primum oppugnatum contendunt: parte ab altera, tam equestres, quàm pedestres cohortes emittunt: de quorum lento progressu Zborouius, insignis virtutis imperator, à velitibus Strussij, qui tum in excubijs erant, certior factus, & quos sæpe ad pugnam prouocasset, mœniaq; illorum penè attigisset, nunc primum prodire miratus: procedit illis cum suis obuiam: locum pugnae commodum ad pagum Rokitki prope aquas deligit, & donè propius accederet, locaque aquosa præterirent, ordinatis aciebus expectat. Substitere Dantiscani ad villam Langna W, quæ paulò plus vno milliari distat Derisauia, præmissa ad excubias ea exercitus sui manu, quæ maior fuit omnibus Zborouij copijs. Hic Zborouius memor circumspècta celeritate nihil in bello melius esse inuadendi securos, lætosq; consilium capit. Sed timens oppido, ne interea ab hoste nauibus egresso occuparetur, nève bono mutato loco, in cōmodio-

re agenda res foret: prudenter illud mutat: nectamē in oppidum redit, veritus ciuium prodicionem: nam cum Gedanensibus facere videbantur. Dispositis igitur quaquauerſum vigilibus, & miſſo cum 60. Tartariſ, qui nauibus imminerent, forti viro Andrea Carcho Wlcio: noctem in equis cum ſuis tranſigit. Oriente ſole, ſeptima decima Aprilis die, hoſtis appropinquare viſus, noſtris nonnihil multitudine illius percuſſis. Conſpexit & Colonienſis noſtros, non abſque ſtupore: quod pauci, quos ad ſui cōſpectum fugituros putabat, tātis cum copijs venientem expectarēt. Illis ergo vltra fluuiolum, & lacum editiore loco conſtitutis, noſtris ex aduerſo ſtantibus, néve ab illa vi hominum magna circumdarentur cauentibus: incipit velitatio, duabus ferme horis ab ortu Solis, grauis noſtris Coſakis (quos ferentarios, licet, ſeu velites vocemus) Germanus eques fuit, vndique armis tectus. Quibus conſeſtim miſit imperator in auxilium 20. Vngaros generoſiſſimos, & Stanislaum Iordanum manu promptum iuuenem, cum 50. equitibus. Deſcēdebat in arenam ipſe quoque Coloniēſis, veluti quidam ſuorum moderator. Ciebatur ergo prēlium magna animorum alacritate, ſed Germani ita curſitare, vt impetus haſtatorum vitarent, idque vnum facerent, quo noſtros illo pertraherent, vbi tormēta ænea collocata erant. Quod vbi animaduertit Zborouius, datis de vitando periculo præceptis, miſcuit haſtatis equites è peditatu ſumptos, cum tormentis longioribus. Defatigatis pugna, & curſu vtriſque, ſuccelſēre integri. E noſtris Zolkieuius cum turma Ioānis Zamoiski, regni Poloniae Vicecancellarij, nō minus, quā priores ala-

cer pro-

cer prodit. Vulnerati aliquot Germani: vnus equo detrufus, equus alterius tranſfixus corruit: iam etiam duo à ferētarijs anteuenientes currentibus occiſi fuerant, noſtris ſaluīs. Felix prēlij principium incendit ſpectatores ad audenda facinōra maiora: equis noſtrum, ad clangorem tubarum, tympanorumque ſonum, adeò geſtientibus, vt ab ſeſſoribus agrē tenerentur. Quum tali pugnae præludio detinentur noſtri, Colonienſis miſſo illo pergendi vltērius ad oppidum obſidendum conſilio, poſtquam vidit Zborouium pugnandi copiam haud impigrē facturum: ſuis vt conſuleret, ſepimentum è filiſis trahibus, quas ſecum, vt alia omnia, vehebat, facit: nihilominus tamen ferme ducentos, ad noſtros in acie deſtinandos mittit, aſtutē omnia: vt cuius rei bellicæ ſcientia, celebris in Germania ſit ob deſenſam Magdeburgū. Igitur collocata intra illud munimentum ſuorum bona parte, ipſe interim cum tormentis, & lectiſſimis quibuſq; viris, ab altero montium latere, noſtros à tergo aggreſſurus, ad lacum Libiſſeuienſem ſuis fatalem, iter intendit: ratus vndique comprehenſos, niſi fugerent, ſua in poteſtate facilē futuros: vbi iuſſus properare centurio Rauſauius, reſpōdiſſe fertur, lentē feſtinādum eſſe: videri enim ſibi Polonos ad certamē magis, quā ad fugam eſſe paratiores. Erat autem ibi in excubijs Temrukus, expertæ virtutis miles, cum 50. velitibus. Qui hoſtilem vim imparem eſſe ſuis viribus ſentiens, maturē ſibi ſubueniri petijt: laborantibus miſſum eueltigō ſubſidium. Zborouius, altu hoſtis deprehenſo, quid facto opus foret (fugere enim ignominioſum eſſe ducebat) protinus inquit cum ſuis conſilium. Vrgente

vndiq; periculo, non longa consultationi mora data, placet illuc omnem equitum, peditumq; globum conuertere, vbi ipsum caput hostium foret. Quum verò nostri vidissent, mutatum esse ab hostibus aptum ad pugnam locum, (nam & alij, qui munitione continebantur, iisdem tramitibus ducem sequebantur) adducti sunt in spē victorię. Proinde extemplo disijciunt ponticulum fluuiolo impositum, ne ab velitationi deditis, & intra sepimenta latentibus, à tergo inuaderentur. Itaq; quum in illa potissimum parte, quòd properè tendebat Colonienſis, omnis belli vis sita esse videretur: nec periculum ab nauib. vi brachiorū vento aduerso tardè tractis, oppido incūberet: Zborouius suis præcipit, vt velitationi finē imponerēt: præterea ciuium magistrum dubie fidei confirmat, vt, si quæ vis hostilis ingrueret, saltem aliquot horas bona fide obsidionem sustineret: cuius rei causa quinquaginta pedites Polonos cum tormentis manuarijs ei reliquisset, ipse breui, hoste, Deo adiuuante, superato, cum pluribus affuturus. Tum admonitus ab Haidonum ductoribus, quorum tres in acie cecidēre, vt prælium antè iniret, quàm hostis suos ordines planè explicaret, tormenta iam disposita, terra congesta muniret: sic̃ta oratione addit suis animos, spē iam iam Vistulam traijciētis mille equitum, peditumq; auxilij: orat præterea omnes, vt alij alijs offensas condonent, pœnitentia placato Deo, suppliciter opem illius implorent, morti gloriam anteferant, hostes non numerent sed inuadant: néve eorum conspectu terreantur, qui breui tempore futuri sint in ipsorum potestate: quòd superbi, maledici, rebelles, cōtumacesq; sint: paucis antè mensibus

Oratio Zborouij ad milites.

bus ad Grebinum, Glo Wam, & alibi ab illis profligati: olim verò ab ipsorū auis atq; proatis ad quinquaginta millia cæsi, capti, fugati: omnino abiq; bōbardis & munitionibus imbelles actimidi: quod illico ipsimet experturi sint, modò pristina virtutis, nominisq; sui, à cāpestri prælio accepti, memores pugnēt viriliter pro Christiano magistratu: Deo freti, ultore rebellionis, quem ducem habeant propitium, quiq; paruis copijs, tam iusto quàm hoc sit bello, ingentes superare soleat. His alijsq; istiusmodi dictis, mirum in modum recreati sunt omnes, & ad impat prælium accensi. Dehinc Haidones, velut in rabiem versi, (erat à meridie hora ferme prima) ab dextro latere, equites à sinistro, in hostem, vbi tormenta fuēre, irruunt: suos contra ipsum sclopos quinquageni exonerant: hastati sarissas, ferētarij venabula in oppositos vibrant: alij arcus manu certa tendunt. Centuria verò Strussij, sublato clamore terrorem Germanis à tergo incutit. Nascitur pro formidine gaudium, multis ex aduersa parte cadentibus. At ab hoste emissā è tormentis iacula, per paucis nocuerunt, hastas nō paucas cōfregerunt: quippe quòd equites incōmodo loco cederent, pedites autem, conspecto ardente puluere tormentario, supini caderent, pro mortuis ab hostib. habiti: rursusq; sclopiis instructis, resurgerent. Damnosā hæc Germanis fuit carnis resurrectio. Quibus aliquātisper resistentibus, monet Haidones moribundus ductor ipsorū, vt si vincere vellent, abiectis sclopiis victoriā retardantibus, acinacibus, tecti capita securibus, rem cominus agerēt. Obsequuti monitori, manus cū hoste acriter cōserūt, & adiuuātibus equitib. ordines cōturbāt ferro-

rum hominum poplites succidunt. Cateri hastis & gladijs nunc pectora tranfuerberant, nūc capita petunt. Par gentis, vtriusq; virtus & gloria: par hostium diuerfarum gentium debilitas & formido. Aduolāt & turmæ aliquot equitum, quæ ad succurrendum lassis, à prouido imperatore in proximo collocatæ erāt, nequaquam alijs segniores. Paulò plus vna hora incerto euentu dimicatum. Vrgētibz nostris ferro, equis, clamore, cadunt primores Germani, denique & alij, viri proceri ac lacertosi, tormentis, in quibus illis omnis spes victoriæ fuit, & priuati, & frustrati. Dein magis ac magis instantibus nostris, terga vertunt reliqui, tanta festinatione, ac ita confertim, vt alius alium ponte detruderet. Magna pars festinè arma exuentes (miseram spem salutis) ad proximum lacum tranandum conuersi. Nimirum ea vis metus est, vt homo à quouis potius alio, quàm ab homine irato absumi malit. Quare magnus numerus in lacu demerforum visus. Pars suo cum glorioso duce, in lacum etiam impulsio, vertit se in fugam: nostris eos ad tertiu à prælio miliare (Prusiecz ruri nomen) summa contentione persequentibus, & magnas illorum strages edentibus. Non pauci montes, alij sylvas Castubicas & Pomeranicas, effuso cursu perierunt. Tunc illud euenisse visum, quod Moses malis prædixit: Efficiet (inquit) Iehoua vt corruas ante hostes tuos, & in quos vna via exieris, eosdem septem vijs fugias: quibus in rerum omnium penuria feruietis: illi verò imponent ceruicibus vestris iugum ferreum, vsque ad vestrū exitium. Intacti illi, equis currus trahentibus consēsis, profugerunt, qui extremum agmen claudebant. Per multi è montibus & syl-

& syluis à regio milite extracti, ad imperatorem trepidi adducebantur. Post victoriam aiunt Haidones Zborouio, ab inclementia illos auocanti, hisce verbis respondisse: Si nos hosti parceremus, ille victor eodem modo quo nos nunc (quæ dicentes, hos è captiuis detruncabant, illos mutilabant) in te sæuiisset. Fugientes persequentium tantus erat ardor, vt ad signum inclinata die receptui datum, non nisi ducenti equites, bene cruentati, ad ducem oppido opem laturi redierint: alij post, cum præda sequuti. Vbi Haidonum ductores orauit Zborouius, vt suos ad alterum hostem adoriendum conuocarent. Qui licet non minùs quàm equites cædendo defessi, notisquæ præteritæ vigilia atque diei inedia fracti forent, tamen simul omnes præeunte Zborouio, illos qui è nauibus iam ad alteram ripam stantes, & nuncios de victoria suorum opperientes, globos machinarum muralium aduersus oppidum incassum eiacularantur, inuadere, aggrediq; cupiebant. At hi casu suorum, ex aduētū nostrorum, & globis tormentarijs contra se eiacularis, cognito: domo, vbi traiectus est, incensa, & omni quæ in ea fuit cereuisia epota, supellectile direpta, fugere incipiunt: paululumque prouecti, (nam ventus aduersabatur) se post insulā abdunt. Interim Mariæburgo, ad preces Zborouij, nostris subsidio venit Stanislavus, filius Ioannis Kostkæ, præfecti Mariæburgensis, cum suorum globis, & quatuor tormentis telorum: cui persequendi hostem ab illa eadem ripa, datum negotium: quod bene cæptum, non minori fortuna peregisset, ni & nox obscura, & ventus secundus, fugientibus opem tulisset. Quàm autem salui hi quoq; domum reuer-

terint, parum liquet: illud certū, multoties à nostris fuisse globis tormētarijs petitos. Qui cladi superfuerūt, capti mille, præter illos quos vicina nobilitas fugientes cōprehendit: aliquot ita opulenti, vt vitam multis nūmū aureū millibus redimere cupiant: Vidisses decē, plus minus, Germanos ab vno vinciri, vel Polono, vel Hungaro: vinxit & quædā mulier duos: (tantus pavor pectora illorum occuparat) ac quodā è nostris vincula querēte, protulit sua spōte è finu captiuus: En (inquit) habes: colliga manus, vitæ parce. Occubēre in acie 44 27. viri: id ex illis qui iussu imperatoris occisos humabant, cognitum. In fuga caëtorum, & aquis obrutorum, quum hæc scriberem, nondū erat collectus omnis numerus: non paruus, opinor, si modò victus verū fateri vellet. Tēdebat iam tot cadauera, quorū lacus atq; viæ plenæ erant, terra obruere: à feris & alitibus multa depasta. Inuēti à vespillonib. seu duo seu tres, qui ad tertiam vsq; à pugna diem, denudati vt omnes alij, morte simulata, inter occisos latuerūt: rogati verò cur nō interea temporis fuga vitæ consuluisent, responderunt, metu Haiducorū inclementium, qui sibi instare visi semper essent, assurgere ausos nō fuisse. Signa pedestria quinq; adempta, vnum equestre: idq; erat maximū, & AVREA LIBERTAS, aureis literis scriptum habebat. Scilicet rex eam illis eripere voluit: qui se omnium iura, publica & priuata, & quam quis profiteretur religionem, incorruptè seruaturum, semel ad aram sanctè promisit, idq; adhuc præstitit. Tormenta ænea magna septem: parua triginta, tribus vecta curribus, ablata: currus 150. relictī: armaturæ ter mille quingentæ, è spoliatis ad ducem com-

portatæ,

portatæ, & tormenta manuaria permulta: quibus iacturæ militum compensatæ sunt. Largitus est alia quoq; dona Zborouius cuiq; fortissimò: adeò munificē, vt ipse nihil planè è præda sibi reliquerit, contentus sua gloria, quæ illi ex re bene gesta nata est: tametsi hanc etiam ab sese amouens, soli Deo, à quo profectam manifestè videbat victoriam, & felicitati regis sui, triplici iam triumpho insigni, libenter tribuat. Quis enim, nisi impius, hoc solius Dei beneficio factum esse nō fateretur, vt bis mille viri, 12000. siue 14000. hostium, profligarent, maioriq; ex parte cæciderint: Falsus est hoc & agnouit pius rex cū illo loci veniens vbi pugna peracta est, hæc proferret: *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Regij verò milites (quod mirère) solum duo sexaginta occisi, centum triginta vulnerati: hos inter nōnulli, dum tormentis potirentur, fœdè ambusti, quòd magister tormētorum, viso extremo discrimine, dolio pulueris nitrati ignem iniecerit: quo ipse vnà interiit. Horū nomina, ni pigeret possem referre: sed breuitatis habenda est ratio. Equi 38. cæsi, 65. saucij ac læsi. Reperta apud plerosque omnes Germanos, varij generis vincula, nostris ligadis parata, quæ ipsorummet brachia senserūt. Ita illud verè dictū à Solomone: Parari equum ad pugnam diem, sed Dei esse victoriam. Illud immanius, cōfectas ab illis fuisse glandes venenatas, quæ sursum è tormentis breuioribus (quæ duo fuere) eiectæ, mortem illis adferrent, quoscunq; earum scintillæ attingerent. Fastū porro illorum, & ante victoriam triumphū, illud arguebat, quū sui generis vicinos præmonerēt, mature migrarent aliò cū preciosa, quaq; supellectile,

ne quid hostile à milite experirentur: quorum dictis quidam oppidani territi, sua Grudzadzum, alij aliò auehebant. Quinetiam in ipso procinctu, alter præbibens alteri, hic tres, quinque ille, alius decem Polonos victos, vir uxori, miles amicæ, adducturum se promittebat, & pro vno capone pingui tres se captiuos daturum spondebat. Præter hæc, vrbe exituri, spectatores alloquebantur, eos ipsi quoque comitarentur ad pugnam breuem quidem, sed longæ, opimæque prædæ: (perrecturos se vltra Derzauiam opinati) vel saltem extra urbem opperirentur reduces cum spolijs Polonicis atque Vngaricis. (ita paucitas nostrorum despecta ab illis fuit) Stabat ergo populus in montibus belli euentum expectans. Primum, eumq; certum, irati numinis ciuitati nuntium carnifex attulisse dicitur. Non creditares diu, mutilis cursim carnificem sequentibus, fidem meruit: & posse abs rege vinci superbos subiectos, vt antè Lanscorona, Grebinum: ita Derzauia declarauit. Constas fama est, paulo minùs sexcentis mulieribus Dantiscanis hoc prælium viduitatem, nò paucioribus reor orbitatem attulisse. Cumque Coloniensis in urbem anhelus refugisset, hisce illas cum eo verbis expostulasse: Redde nobis, scelestè, viros: redde filios, redde cognatos, quos tu non eduxisti, sed seduxisti: victuros, si intra portas se cōtinuissent. Is Zborouio denuntiasse fertur, se de integro fortunam belli experturum, sumptis secum vrbis clauibus, si superetur, victori tradendis. Quod an credam ambigo, quum tanta sit ciuium consternatio, tantus mulierum & natis orborum parentum dolor atque plangor. Addere animos possunt Danica,

ciuita-

ciuitatumque maritimarum auxilia. Et Gedanenses quidem ita attriti sunt, die, menseq; eodem, sed anni alterius, quo Stephanus Batorius, primùm ex Hungaria Cracouiam (quæ regum sedes est) ingressus, regnum iniit. Afflicti autem, non ob solam diu meditatam rebellionem, (non enim temerè urbem suam magno sumptu & studio, muris, propugnaculisque aliquot annos firmabant) sed etiam propter tetra de bono rege, regnoque ipsius, à quo Gedanum altitur, scriptis prodita mendacia, & in ipsa vrbe iactata in regem conuitia: quum regi, qualis qualis est, nefas sit maledicere: crimen, de altero falsum dicere. Aded infelix prælium, tantum terrorem permultis incussit, vt clam cum ijs quæ faciliè auferri possunt, emigrèt ex vrbe, (metum illis aduentu in Prussiam fortunati, animosiq; regis, quotidie augente) nec vlturi ignominiam, ad tympani, aucto stipendio, trium dierum pulsum, dare nomen militiæ alia lege quisquam voluerit, quàm ne pugnatum foras educatur. Ij missum ad se à Zborouio cum literis tubicinem, quibus eos addeponendam rebellionem, cuius pœnas luisserit, inuitabat, interemerunt. Quibus Zborouius iratus per obscurum quendam libertate donatum captiuum, denuntiari iussit, se 50. ex illustrioribus captiuis, in ipsorum cōspectu palis infixurum, ni sibi paricidas traderent. Ad hæc illi, ab irato suis peccatis Deo se punitos esse cōfessi, tradituros se homicidas rescripserunt, & ad colloquium cum imperatore & Ioanne Kostka, Voiuoda Sendomiriensi, se admitti petierunt.

Habuit Zborouius, Gnesnensis Castellanus, non plures milites 2027. Prima equestris centuria, ipsius-

met erat: altera, Andree Fierlei, Castellani Lublinensis: tertia, Ossolinij Krzeszouensis Praefecti: quarta, Kasanoui: quinta, Nicolai Gostowski: sexta, Adami Balini: septima, Zebrydoui: octaua, Lesniouolskij: nona, Gnieuolsij, Stanislai Iordani 50. solūm equites fuerunt. Ex voluntarijs, Ioannes Zamoyscius, Procellarius, 37. Hieronymus Gostonskius, 10. Stanislaus Przyenskius, 16. ex aulicis autē regijs Ioannes Tencinius comes, Castellanus Voynicensis, 50. equites habuit. (sunt Castellani secundi à rege ordinis senatores: Voynoda, quos Palatinos vocamus, primi) Zlostonijs 7. Iacobus Pilchouius totidem, Malicius, 5. Biela Wskius, 4. Procopius Pieniazek, eques Maltenensis, 6. Hungari 40. quorū cognomina ignota mihi sunt: nota virtus & fortitudo. Hi omnes, n. 1132. hastas prælongas, scuta, breues sclopos, & gladios duplices gerebant. Hussarorum nomen habent. Velites 215. fuerunt: quibus, præter acinaces, venabula, arcus, lorica; arma sunt: 100. Strussij, Praefecti Bratislauiensis 50. Tenuki 30. Scythæ regij: totidem Andree Comitiss Gorkani, Castellani Miedzyrzecensis: 5. Andree Karchowski. Hos appellat Kolakos: equites celerissimi. Regios Stanislaus Gizitzki etiam tum (opinor) ducebat, miles celeberrimus. Pedites verò regij, generis Hungarici & Slauonici, stupendæ audaciæ atq; agilitatis, 600. Haiduci patrio sermone vocati imperatoris, 30. Fierlei, 100. è quibus 50. oppidi defensio iniuncta erat. Tormēta cāpestria duotantum: his multò minora, Haken Germanis dicta, 27. Contrā, Gedanensium cohortes pedestres sex fuerunt. Quæ erat imperatoris, viri cetera egregij, ni operam suam rebellibus nauasset, 600. viros cōple-

tebatur:

tebatur: centurionis Kleuneri, 500. Lemka, 600. Esterreicheri, 600. Rausa Wi, 500. Versteinij, 300. Equites mercenarij, 400. ciuiles totidem. At ciuium numerus, omnibus quasi ad certam victoriam cupidè ruentibus, cōfessione captiuorū, vel 8. vel 10000. superabat. Vt enim diues opum, ita populosa est ciuitas Gedanensis: cuius portu nullus alius in Oceano Germanico nobilior: aqua profunda, muris & aggere præalto, ita munita, vt inexpugnabilis esse videatur. Si igitur 8. tantum millia oppidanorum, ad excutiendum iugum regium egressorum posuerimus, numerus omnium militū 12000. minus 100. efficit: si duobus plus, (nam captiui variant) 14. sunt millia. 12. igitur viri vnum militem regium fugiebant. Hæ fuerunt Gedanensium copie, tanè magnæ: quibus freti, Magistratui, toti Prusiæ diuinitus dato, resistere voluerunt; nolle se vnctum Dei osculari, quem ille præ ceteris septem competitoribus delegit, ostenderunt. Regem prudentem, pium, clementem, quem alij omnes reuerentur & amant: soli infelicitè oppugnaverunt: & (quod illi molestissimum est) à ferendo Russis contra Tartaros auxilio, qui eodem tempore in Russiam irruerant,

auocauerunt: cuius caussa, vt æquior est, ita fortuna superior futura.

SUPPLEMENTVM DE REBVS
GESTIS INTER REGEM POLONIÆ,
Stephanum, & magnum Ducem Moschouia:
anno Domini 1579. in Augusto.

Onstat ex lectione historiarum, inter Polonos & Moschos, diuturna bella extitisse. Dum vel maxime Moschus Lituaniæ aliquot principatus & provincias sibi usurpare voluit. Poloni vero ubi Jagellonem magnum ducem Lituaniæ, qui Wenceslaus dictus, in regem assumpserunt, regnum cum Lituano principatu coniunctum, & armis Polonorum defensum. Hoc videre est locupletissimè apud Cromerum historiographum Polonum. Et licet multis præclaris victorijs Sigismundus primus, Poloniæ rex de hoste Moscho potitus est: tamè sub Augusto Sigismundi filio cepit dux Moschorum, valde esse infestus Polonis, & toti Lituaniæ. Atq; prætere dedit sibi nescio quous in Lituaniâ, quæ ante aliquot annos dedit se in fidem & clientelam regis regniq; Poloniæ. Quare occupato rege Polono: & etiâ oscitate, impetum fecit in Lituaniâ, eam est depopulatus: arces & oppida multa occupauit. Et deinde in Februario ante annos viginti, arcem Polosko in Lituania, minus diligenter munitâ obsedit, & per deditiõem capit. Paulo post alias arces & ditionem Polokensem, quæ satis ampla est, in Lituania accepit. Sic res illi succedere Moscho

feliciter: quamuis Poloni collectis copijs sapius unâ cū Lituaniis, voluerint recuperare amissa: sed hæc non potuerunt suam sortiri effectum, ob varios Reip. Poloniæ casus aduersos. Nimirum propter interregna, cū Sigismundus Augustus obiit, & Henricus Valesius electus: Deinde cū Henricus Valesius inde discederet, & Poloni de noua electione solliciti, Stephanum Battori principem Transsylvaniæ elegerunt. Quocirca postquam in locum Henrici Valesij, Stephanus Battori est successus, dedit operam, ut ea quæ ad dignitatem regni pertinerent, persequeretur. Et cum iam induciæ cū Moscho propter Lituaniæ principatum æstate superiori finiri dæ essent: haberetq; rex Polonus apud se legatos principis Moschorum: qui satis superbe pro more gentis legationem suam obire voluerat: existimauit e re totius regni esse, si armis aperiret nomen famamq; Polonicam, & repeteret possessiones à Moscho iniuste acceptas. Indicitur itaq; bellum aduersus Moschum: conscribitur undiq; à rege Polono miles, siue Polonus, siue Germanus, siue Hungarus fuerit. Unde factum est, ut à vere usq; ad ipsam æstatem rex tantum laboris impederit: quod expeditione publica facta, exercitum mouerit in ipso Augusti mensis principio aduersus Moschum: Quod quam illi fortunatum fuerit, ex edicto regis quod iussit fieri pre felicitate gesta aduersus Moschum videre est: illud edictum, ut est Craconia typis expressum, hic subiiciemus.

EDICTVM REGIVM DE
SVPPPLICATIONIBVS OB*rem bene aduersus Moschum
gestam.*

STEPHANVS Dei gratia rex Poloniae, magnus
Dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Massouiae, Samo-
gitiae, Liuaniae, Kijouiae, Volhyniae, Podlachiaeque,
&c. princeps Transyluaniae.

Vniuersis & singulis, reuerendissimis, reueren-
dis, magnificis, generosis regni nostri consiliarijs, di-
gnitarijs, officialibus, nobilibus, atque alijs ordini-
bus omnibus sincere & fideles nobis dilecti. Quod
superioribus proximis omnium reipubl. ordinum
comitijs decretum fuit, vt bellum hoc anno contra
magnum Moschorum Ducem administraremus, cu-
rae nobis pro regio nostro munere, nostroque in
rempub. studio esse suimus: & contractis exerciti-
bus nostris, comparatoque aliquo partim contribu-
tionum pecunijs, partim (quod contributionum pe-
cuniae minimè satisfacerent) alijs rationibus belli ap-
paratu, extrema Iunij die Vilna ad copias nostras re-
censendas lustrandasque Suirum discessimus. Quo
quidem in loco, multa nos diligensque deliberatio
tenuit, quorsum nos potissimum cum exercitibus
nostris in hostem conferreemus, quidque rectissime
& quam maxima cum utilitate reipubl. nobis ante
omnia, bello aggrediendum esset. Rebus verò om-
nibus in accuratam considerationem vocatis, ex
iudicio & senatorum nostrorum & aliorum milita-
rium virorum, qui nobis aderant, eam tandem in
senten-

sententiam descendimus, vt primam nostrorum ar-
morum vim ad Polociam oppugnandam conferri
oportere concluderemus: quod quidem ea arx cer-
uicibus magni Ducatus nostri Lituaniae, atque adeo
ipsi ciuitati nostrae Vilnaensi, nulla alia firmiore mu-
nitione interiecta immineret, ex qua nobis in alijs
remotioribus regni locis occupatis, oblata occasio-
ne summam non modò Lituaniae diripiendae, sed
Vilnae etiam adoriendae facultatem hostis habitu-
rus videretur. Faciendum praeterea necessariò nobis
visum est, vt cum bellum hoc non modò rerum
communis reipub. recuperandarum causa, sed ho-
stem quam longissimè remouendi, grauiusque co-
ercendi gratia susceptum habeamus, expeditioni-
bus nostris in his potissimum regionibus maxi-
ma anni parte, aut frigoribus grauissimis, aut imbris
assidujs militie infestis, tum quoque ob vastitatem
difficillimis: propinquiorem aliquam sedem & quasi
officinam, quam ipsa Vilna esset compararemus, ex
qua quidem officina, quam maximè integrè recen-
temque penitus in solum hostile ducere militem, &
belli instrumenta impedimentaque minore cum ne-
gocio ad res cum celeritate felicitateque gerendas tranf-
ferre possemus. Quanta enim cum difficultate ac detri-
mento Vilnae illud facturi essemus, breui hoc itinere,
quò cum exercitu nostro progressi sumus, magna nostra
cum molestia cognouimus. Accessit & illud, quod hac
arce qua firmiore maioremque hostis nullam habet, ex-
pugnata de alijs retinendis hostem eò magis diffidere,
& occupandis militè nostrum sperare doceremus. Tan-
tum verò absuit, vt nos eò deterreri oportere iudica-
remus, quod locus ille ab omni opere belli que appa-
-

tu firmissimus esse, perhiberetur: vt hoc potius de principio nobis recentibus militum nostrorum viribus animisque, quàm ijs militia diuturnitate afflictis tentandum existimauerimus. Cùm igitur nihil factu potius vtiliusque iudicatum esset, nos factis ab inuocatione opis diuinæ auspicijs, Suiro primum illustrem Nicolaum Radziuil Palatinū Vilnensem, cum aliquibus equitum peditumque Lituanorum copijs, & certo Vngarorum numero, cum generoso Gasparo Bekkiefz Polociam præmisimus iterum claudendorū causa, ne quid à magno Moschorum duce præsidij accederet, quo & si maioribus in magna etiam viæ difficultate itineribus peruenisset, tamen cùm iam antè nostras ad hostem literas misissemus, quibus bellum ei diligenti cum explicatione causarum denunciauimus, biduo antequam nostrę illæ copię ad Polociam accessissent, equitum & peditum aliquid ab hoste in arcem immissum est: adhibita verò à Palatino Vilnensi, posteaquam propinquo ad arcē loco confedisset, ea diligentia est, vt post nullius subsidij hostilis accessio facta sit. Nos cum exercitu nostro & tormētis impedimentisq; bellicis, in summa viarū iniquitate quā pluuiarū assidua magnitudo, & horū agrorū natura effecit, minorib. itinerib. subsequuti fuimus, interea à copijs nostris quę præcesserant, arces tres, Kosiana, Krasne, & Sithno per excursionē celeriter occupatę, & incēdio deletę sunt. Vndecima Augusti die proximè Polociam cum copijs omnibus nostris mouimus, & propinquo ad mœnia loco castra metati sumus, arcem ciuitatemq; tribus locis obsidione cinximus, eademque die locis omnibus munitiones, fossasq; propius hostem

hostem agere iussimus. Postridie ciuitatem nō mediocriter fossis & aggere, & propugnaculis & parietibus densissimis, tum quoq; præsidio firmā ea maxime de causā, quod illo loco nos à propinquiore ad arcem accessu prohiberet, incēdimus, ac totam paucis horis deleuimus. Tum longius munitionibus nostris ad ipsas arcis portas promotis, omni conatu in arcem expugnandam incubuimus. Ostenderat visua præpotens Deus, in manu sua rerum gerendarum potestate esse, & assiduas pluuias pluribus diebus ita immiserat, vt & operę militum maiorem in modum impedirentur, & oppugnandi ratio etiam atque etiam retardaretur. constitit tamen militi nostro maximis etiam in incommodis singularis animorum ad omnia obeunda tolerandaque ardor, sicut in summa pluuiarium iniquitate, altissimoque luto nihil prætermitterent, quę ad oppugnandum pertinere possent, hostibus contra omnes nostros conatus acerrimis animis, & incredibili tormentorum vi, ita dies noctesque propugnantibus tanta peruiacia, & flammis à nostris illatas extinguentibus, & vim omnem depellentibus, vt se tormentorum telorumque nostrorum iniurijs certatim offerrent, & succumbentibus alijs alij cōfertim succederent, ostenderentq; Moschos arcium defendendarum vi atq; ardore ceteris omnibus gentibus antecellere. Respexit verò tandem nos sua benignitate clementissimi Deus, concessitque, vt quę prima nobis paulò serenior dies vicesima nona Augusti illuxit, ea incendium à milite nostro arci illatum sit, summa cum contentione atque discrimine, cùm se miles noster in fossas dimittere, & Polottam flumen su-

perare, deniq; arduum clium cui impositum propugnaculū erat subire, & manibus materiā ignemq; inter infestissima creberrimaq; hostium tela inferre necesse haberent, quod incendiū cum vehemētius exarsisset, & munitionis anterioris, in quo sclopetariorum domicilium fuit, aditum aliquem patefecisset, teneri militū nostrorum ardor non potuit, quin per ipsam flammā irrumperet, atq; hostem ferirer, a quo tamen cœpto cum propugnatione hostili, tum maximē flammæ vi reiectus est, paruo cum nostrorum neque amplius viginti septem pluribus tamen vulneratis, hostium tamen ad ducentorum interitu. Dederat aliquam hostis eadem die deditionis significationem, quam nō seriam fuisse animaduersum fuit, cum nouis se munitionibus flammæ altitudine nostris conspectum eripiente circumdare deinceps cognitum esset. Nulla igitur cum intermissione oppugnationis vim omnem adhibendam, nullumq; hosti quiescendi, aut se firmitus muniendi spacium concedendum iudicauimus, posteroq; die ignem in alias munitionis partes miles in quo equites etiam erant, qui misso equo in pedes descenderant, intulit, quo cum iterum aliqua muri pars deleta esset, & cliuū in quo propugnaculum antea igne absumptum erat tenuisset, ac inde ad latus hostilium fossarum ac munitionū illa parte deleta tumultuario opere factarum fossas ac munitiones ducendo præfidiarios circuire ferē cœpisset, atq; sic in potestate hostis esset, nos & sanguini Christiano parcendū & operam dandā rati, vt arce quā maximē integra cū tormentorum aliorumq; belli instrumentorū apparatu potiremur, quæ hostis ipse ad extremum

munie iniecto igne delere posset, facta omnibus vitæ gratia permisimus, vt qui nobis militare vellent (quorum qui velint magnus sanè est numerus) fortunas omnes suas incolumes conseruarent, atq; stipendia nostra mererent, quibus redeundi in Moschouiam animus esset id nobis permittentibus atq; omnem securitatem præstātibus facerent. Palatini, Basilius Iuanouicz, Mikolinski Telakowski, Demetrius Michalouicz Sczerbaty Obolinski, Marthas Iwanouicz Rzowski, Iwan Hrehorouicz Susin, Petrus Iuanouicz Volinski, Lukian Tretiakow Rakou filius scriba, qui partim præsuere, partim in arce fuere cum se sponte dedere, ac gratiæ nostræ permittere nollēt, captos in custodijs habemus, & arcē ipsam præsidio nostro immisso iā obtinemus. In qua quidē arce, q. eam defendissent, & arma tulissent ultra sex millia fuisse cōpertū est. Nostri cū ingressi essent, passim magnā cadauerū insepultorū numerū repererūt, tum tormentorū ac pulueris tormentarij globorumq; tantā vim deprehenderūt, quāta in arce aliqua Christiani orbis his rebus instructissima posset reperiri. Quos quidem rei gesta successus vt in primis ad Deum præpotentem referimus, ita illi summa animi pietate agimus gratias, ac sync: & fide vestras hortamur, vt easdē pro bene gesta re publica agant simul etiam cōprecentur, vt quæ gerenda supersunt, quæq; in hostē hunc deinceps etiā suscipiemus itidē clementissimē fortunare dignetur. Quod illū pro sua benignitate, & causæ quæ hæc nobis arma induit bonitate facturum confidimus. Nos quidem ad res pro communi republ. gerendas, omne animi studium curam, laborem, operam, sanguinem,

adeoq; vitam nostram cupidè semper promptèq; afferemus. Datum ex arce nostra Polocensi die vltima mēsis Augusti. Anno Domini M. D. LXXIX. regni vero nostri anno IIII.

Stephanus rex sſt.

Ex hoc edicto videre est, quàm fausta & fortunater fuerit hæc prima regis Poloni expeditio, quæ hanc inclementissimè anni tempore suscepta fuerat: Nam intemperies tanta aëris & pluuię continuę videbantur prænunciare infelicem & irritam fore illam expeditionem: At regis strenua virtus, hæc coram impedimenta superauit, præterque spem & opinionem hostis castra metatus est ante arcem Polosko: qua, vt suprà dictum, capta non substitit, donec totam illam prouinciam recuperaret. Magna vis, iumentorum & equorum ob pabuli defectum, & corruptam annonam propterea pluuias perijt: nihilominus rex non conquieuit, donec quod volebat, perficeret. Nam hac arce Polosko sic feliciter capta, progreditur vltcrius, & diuiso exercitu, Polonorum, Hungarorum, Lituatorum, alias arces obsidet, capitque partim vi, partim deditione. Lituani miro stratagemate arcem Turo Wla ceperunt, dum scilicet vnam partem arcis versus planitiem sitam defendit hostis: milites aliquot Lituani collem noctu conscendunt, & ingressi aliquot per foramen, qua tormenta eiulantur, clamant, impetum faciunt in Moschos, per scalas alij ascendunt: & sic illa arce potiti. Sokol arx tertia, quę accipiter Latine dici potest, fortissima & bene munita, obsessa fuit à Polonis,

lonis, quibus præest imperator Milecius, vir summus, animosus, & gloria maiorum clarus, Podolix Palatinus: hæc defendebatur à bellicosis viris Moschouitis, qui tam viriliter repugnant, vt non sine vtriusque gentis & Polonorum & Moschorum clade capta sit: ferunt enim ad tria millia Moschorum ibi interfecta: Atque istud est feritatis & immanitatis barbaræ indicium, quod Moschouitæ quotiescunque Germanum militem capere poterant, tum illum dilaniatum & dissectum, ac puluere bombardico infartum, ita extra arcis mœnia eiaculabantur: vt odium suum in gentem Germanicam re ipsa testarentur. Inter dedititios captus est præfectus militum Fedor Wasselouicius Seremiczius, qui erat ipsi magno duci Moschorum ob suam fortitudinē pergratus & amabilis: cuius viri iacturam grauitertulit magnus dux. Milecius cum Polonorum exercitu, ne quid deesset, ad perfectum victoriæ triumphum, castra mouet, & grauitert iudicat arcem vnā residuam esse, quæ nisi capiatur: futurum sit, vt perpetuis incursionibus Plocensis agere recuperatus infestetur. Est autem arx illa Susa, in summa planitie & palustri loco posita: cuius accessus est perdifficilis ob profundas paludes. Tamē cum obsessi viderunt Polonū imperatorem nihil remittere de sua diligentia, lapsi animis: tandem se dedunt & veniunt in potestatem Polonorum, certis legibus & conditionibus præscriptis. Vbi arx illa Susa tradita fuit, ibique magna vis tormentorum & commeatus bellici inuentus fuisset: de consilio regis arx illa deturbata & euerfa, ne & hosti amplius esset utilis: neue in ea seruanda à Polono multum cōsumeretur. Sunt postea ab exer-

citu regio aliquot arces capte & euerſæ: veluti Kraſno, Siſthno, & Koſiani: id quod prudenter à Polono factum, ne tot arcibus muniendis, vires exercitus diminuere cogeretur. Itaque rebus ſic perbene & laudabiliter, Dei aſpicio, peractis, Rex diſpoſuit in hybernis militem cum equiteſtum pediteſ. Et deinde indicit comitia regni, vt incẽptum bellum cum hoſte potenti, ad ſalutem totius regni perficiat. Celebrata ſunt comitia Calendis Decembris, vbi ab omnibus Ordinibus aſſenſum eſt, vt rex fortunã belli ſequatur, & occaſionem datam recipiendi omnia amiſſa à maioribus arripiat, ratioque nerui bellici, tam tributisque alio pacto regi eſt conceſſa. Sic ſperatur quod in Februario anni iſtius, & toto hoc anno perget rex Polonus aduerſus Moſchum: Quod vtinam felix fauſtumque ſit, ad ſalutem & incolumitatem illius potentiſſimi regni, quod eſt Germaniæ maceria & propugnaculum aduerſus fe-
ros hoſtes & barbaros.

Amen.

EDI-

EDICTVM REGIVM SVIRENSE AD MI-

LITES.

EX QVO CAVSSÆ SVSCEPTÆ

*in magnum Moſchovia Ducem bel-
licognoſcentur.*

STEPHANVS Dei gratia rex Poloniæ, magnus Dux Lituania, Ruſſiæ, Pruſſiæ, Maſſouiæ, Samogitiæ, Liuoniæ, & princeps Tranſyluaniæ, exercitus ſui cuiuſcunque nationis, atque ordinis militibus. Eſt tanta & tam nota omnibus iniuriarum magnitudo eſt, quas magnus Moſchoviæ Dux regno noſtro Poloniæ, magnoque Lituaniæ Ducatui adhuc attulit, vt arma hæc, in quibus hoc tempore verſamur, ſera potius cunctis, quàm vel præpropere, vel non ſatis iuſta cuiquam viſum iri arbitremur: tamen cum ſtudium noſtrum ſatis expleri non poſſit, quo deſideramus, vt quæ ſuſcipimus gerimusque, cum æquitate iuſtitiaque nos ſuſcepſiſſe, ij penitus intelligant, ad quos cauſſa quæq; atinere videatur: faciendum nobis hoc in bello exiſtimauimus, vt exercitus noſtri, cum eos nõ tantum ex regni noſtri Poloniæ, magnique Ducatus Lituaniæ, verum etiam Hungariæ atq; Germaniæ, alijsq; nationibus exteris compoſitos habeamus: certius vel recetiora cognoſcant, quæ inter nos, poſteaquam regni huius noſtri principatum gerendũ ſuſcepſiſſemus, & magnũ Moſchorũ Ducem interceſſiſſent: quæ quidẽ iuſtiſſimi ſunt, vt facile pateat, nihil à nobis præmiſſum eſſe, q̃

ad principis Christiani officium, ad vitandum Christiani sanguinis discrimen, ad constituendū ex equitate cum eo hoste concordiam, pertinere posset: ab illo autem, quæ suscepta actaq; sunt, omnia cum hostilibus iniuriis coniuncta, & ad arcium, ciuitatum, ditionumque nostrarum circumuentionem & detrimentum, nostrique nominis dedecus comparata fuisse. Nos quidem simul ac in regnū hoc nostrum peruenissemus, vt ceteros principes Christianos, partim ordinum regni nomine, ita etiam magnum Moschouiae Ducem de accessione dignitatis potentiaque nostræ, deque optima nostra cum eo etiam pacis constituendæ colendæque voluntate, fecimus per internuntios nostros certiores. Et dederat verbis, non nullam tum significationem mutue voluntatis atq; studij sui erga nomen sanguinemque Christianum, & literas addidit, quibus ampliori alicui legationi nostræ securitatem accommodabat, & peculiari epistola, quæ etiamnum nostra in potestate est, confirmabat, se imperasse suis, vt dum mutuo inter nos per legatos res agerentur, ab omni iniuria maleficioque in nostros se abstererent, exposcens vt eadem ad nostros mandata daremus. Et si verò tam callidè hæc simulare non enim posset, quin se etiam tum proderet, verbis in nomen nostrum valde iniuriolis, infestus illius erga nos animus, tamen cum eo se vsque tantum iactaturam eius esse superbiam, in posterum verò illum ad mentem meliorem, & publicæ pacis, & suorum salutis curam aliquam reuocatum iri existimarem: habita à nobis eius literarum confirmationi fides est: pro qua quidem fiducia, & mandata nostris dedimus, vt cum Moschis indu-

inducias diligenter cōseruarent, & ad ipsum Moschouiae ducem, legatos quàm amplissimos, magnificum Stanislauum Kryski Massouiae Palatinum, Nicolaum Sapiha, Palatinum Minscensem, ac Theodorū Skumin curiæ nostræ Lituaniae thesaurarium misimus. Quæ dū à nobis fiunt, ille violata promissi fide (qua nos inducti, tantum abest, vt ab eo, dum nostri ad illum legati proficiscerentur, hostile aliquid pertimescendum putaremus, vt tuta nobis atq; amica omnia pollicemur) subito nulla, aut renuntiatione induciarum, aut belli denuntiatione adhibita, cum exercitu ipse, adeoque vnà filius natu maior Liouoniam inuasit, ac fraude potissimum. & conspiratione adductis in potestatem subditis nostris, in libertatem, liberos, coniuges, vitam, ac sanguinem Christianorum hominum crudelissimè flamma ferroque grassatus est: arcibus nonnullis ditionis nostræ, dum extremis in finibus regni nostri necessariò versamur, insidiosè occupatis: quo tempore, quæ illius in trucidandis per acerbissimos cruciatus captiuis truculentia, quæ flagitiosa in vexandis honestissimis nobilissimisque feminis turpitudine, quàm inexplibilis in hauriendo sanguine Christiano sitis, & in omni genere iniuriarum immanitas fuerit, commemorari satis non potest: & qui super sunt crudelitati, & modis aliquibus se ex illa acerbitate liberarunt, satis ista testatur. Accesserant iam tum oratores nostri ad ipsos Moschouie fines, cum inexpectatum de his Moschi ceptis accipiunt nuncium, quo quidem permoti, ad fines Moschouiae subsistunt: nosque faciunt de violata pace, de qua literis suis magnus Moschouie Dux nobis confirmauerat, diligenter certiores. Et si verò ab

illo hæc fieri indignissime perspiceremus, tamen adducti, studio consulendi Christiano sanguini, atque hæc sine maiori Christianarum vtrunque prouinciarum vastitate, atque incendio ad tranquillitatem & pacem reuocandi: mandata nostris oratoribus dedimus, vt se nihilominus ad ipsum magnū Moschouia Ducem conferre pergerent, & penitus, quis illi pacis nobiscum colendæ sensus esset, explorarent: ablatas verò à Moscho eo tempore res, contra literarum fidem, vt repeterent, & quæ subditis nostris ab illo calamitas proximè illata esset: eam modis omnibus sarciri postularēt. Quid tum verò? cūm peruenissent oratores nostri, ac Moschus agere cum illis per homines certos suos cœpisset, subito ad omnē superbiam, atq; animi impotentiam descēdit. Liouoniam non modò ab omni pacificatione, verū etiam mentione faciendā exclusit: nos dignitatēq; nostram regiam, ijs verbis atq; scriptis, à quibus non modò principem virum, eumq; Christianū, verū quemuis etiam cuiusuis ordinis abhorreere quā maximè decet, acerbè violauit, in regnum nostrum Poloniæ, magnumq; Lituaniæ Ducatū sibi arrogauit, idq; vanissimis modis asseruit, dum à Pruslo nūquam inter mortales cognito aut nato (quem Octauij Cæsaris fratrem, generis verò sui auctorem fuisse contendit) orsus, ab eo se esse propaginē quartam decimam significauit: quibus quidem generis sui vanissimis deliramētis, sibi ius per quam absurdè in vniuersum Poloniæ regnum, magnumq; Lituaniæ Ducatū, aliasq; prouincias vindicare instituit. Achæc omnia, cūm post multas variasq; actiones, nostrorum oratorum, cum consiliarijs magni Moscho-

Moschouia Ducis, quos eam ad rem designarat, de certa induciarum ratione cōuenisset, nostrique pro eo ac vtrunque conuenerat, suas de eo literas perscripserunt, & magno Moschouia Duci tradidissent: ille suas, quas è conuerso daret, non (vt facere par erat) ad similitudinem literarum earum, quas oratores nostri obrulissent, veritatemq; mutuæ inter legatos nostros eiusque consiliarios conuentionis: sed ad arbitrium libidinemq; suam ita perscripsit, vt inducias ad Liouoniam pertinere noller, quinimo non modò eam sibi cum Curlandiæ Ducatu, verū etiam quicquid nobis vsque ad Prusiæ fines ditionum est: (interest autem ipsius Lituaniæ pars) credi à nobis oportere significaret: quas suas literas ita perscriptas, cū in eas iusiurandum dedisset, nostris oratoribus per vim superbè obrulit. Quædere cū nos oratores nostri ante suum è Moschouia discessum, facerēt certiores, ad magnū Moschouia Ducem, ex aulicis nostris, internuntium misimus, nobilem Petrum Haraburdam, iterata cum testificatione propensionis nostræ, colendæ cum eo pacis atq; concordia, idq; rei Christianæ consulendæ causā, qua quidem in testificatione luculenter ostendimus, si cōmune idemq; vtriusq; nostrum iuramentum esse deberet, cōmunem eo iuramento inter nos atque omnes prouincias nostras pacem comprehendere oportere. Neq; enim honestati atq; rationi cōgruere, si iusiurandum, de pace inter duos susceptum, bellum quacunque de prouincia inter eos ipsos consequatur, quodq; sanctissimum cōcordiæ vinculum sit, in eo locus hostilitati relinquatur. Conuenire præterea nobis, tanquam principibus

Christianis, nos vt dictis factisq; omnibus, ita maximè religiosè isti iurisurâdi affirmationi, cōstantiam adhibere. Curandū igitur esse, vt ne qua inter nos fidei, recteq; factorum nostrorum conscientie, vis afferatur. Quæ nostra æquitatis optimiq; studij plena cohortatio, tantū abest vt ponderis aliquid apud Moschū habuerit, vt internūcium nostrum, posteaquam admisisset audissetq; à se longè remouerit, & in modū captiui diu inuitum retinuerit: cumq; suos ad nos legatos misisset, in Liuonia missis iam ad nos legatis suis, arces nostras, ac sigillatim Vendam bis oppugnauerit. quod cum per insignem faceret iniuriam, effectum Dei præpotentis beneficio est, vt & exercitus ille à nostris copijs, cum ad eas Suetica auxilia accessissent, deletus sit, & in potestatem nostram tormenta, aliq; quibus nostra oppugnabat, cuncta peruenerint. Sub id ipsum tempus legatos Moschicos ad nos Cracouiam, in ipsum regni nostri quasi domicilium atque sedem admisimus, cum eo tum loco, permagna propè vndiq; gentium Christianarum, frequentia hominum versaretur, legati exterorum regum, principum, atq; nationum adessent: eorum in oculis, cum eos audiendi causa ad nos in senatum nostrum perhonorificè, vt fieri inter principes par est, introduci curassemus, à fastu suo, nostræque dignitatis contemptione orsi, ad explicanda, quæ haberent mandata, nulla cohortatione se passi sunt adduci: quod à magno suo Duce præscriptum sibi esse significarent, ne quæ apud nos verba facerent, nisi nos antè, quæ à nobis superbè atq; ad derogandum dignitati nostræ, in quodam genere haberi sibi honoris flagitarèt, præstissemus. Quod cum

cum nobis minimè committendum iudicassemus, neq; illi à fastuosa pertinacia se deduci sinerent, etsi iterum atq; iterum ab illis, vt dicerent, contenderetur, indictis rebus è senatu nostro, atq; adeò Cracouia discesserunt, atq; ita re vlla non modò non confecta, sed ne affecta quidem dicive ab ijs cœpra, permisimus vt se in Moschouiam referrèt. Quæ omnia, vt perspicuè testatur, quale nostrum extiterit suscipiendæ cum hoste illo concordie pacisq; studium, quod consulendi sanguini ac trāquillitati Christianæ desiderium, ita ostendunt planissimè, magnum Moschouie Ducem eò potissimum incumbere, hoc agere, huc omnes sensus conatusq; suos conferre, vt nobiscum hostilibus iniurijs perpetuò dissideat: & cum ditionibus nostris, tum nomini amplitudiniq; nostræ modis omnibus derogatum velit. Misit ad nos postea per nuncium suum literas, quibus à nobis postulat, vt in ea induciarū verba, quæ citra oratorum nostrorū assensionē perscripta ostendimus, iurandum daremus, legatis suis redeundi ad se potestas fieret, & si visum nobis esset, oratores ad se iterum mitteremus, qui de Liuonia secum agerent. Quam autem & ab æquitate, & ab officio dignitateque nostra alienum sit, ad ea nos iureiurando descendere, quibus non modò assensum nullum vnquam accommodauimus, sed de quibus nos cogitationem aliquam suscipere non oportere intelligimus, quis non perspiciat? Quæ enim nos eius crudelitati Liuoniam, Curlandæ Ducatum, ditionesque alias nostras, quæ Lituanici iuris intermedia inter Liuoniam & Prussiam fines sunt, permittere possimus, quæ nobis pro regio nostro sacramento, quod in nostra

regni inauguratione verbis solennibus dedimus, omni fide, cura, conatu tuenda, & ab aliena potestate, vitæ etiam nostræ discrimine defendenda intelligimus? quod quidem officium nostrum, ut nobis antiquissimum commendatissimumq; semper fuit, ita alienæ ab eo voluntatis significationem nullam vnquam dedimus, neq; de ea oratores nostri quicquam polliceri potuerunt, atque adeo constar, minimè pollicitos esse. Nam quæ illi in verba cautionis suæ de inducijs perscriptæ iuraverunt ea ab omni istiusmodi concessione longè remota sunt. Quæ verò non modò pacis inter principes feriendæ, sed inter priuatos etiam cōventionis alicuius ineundæ ratio, quæ vis, quæ necessitudo esse possit, vbi res alterius non modò nulla consensio voluntasq; sed ne quidem suscepta aliqua cogitatio accedat? non vtrunque voluntatibus ad consensionem adductis, & literis non tantum, sententiarum, sed propè verborum omnium similitudine perscriptis, negotium administraretur? Quod quidem ita administrari & solere & oportere, hunc ipsum hostem nostrum fugere haudquaquam potest, ut non iuris æquitatisq; memorem, at ea tantum recordantem, quæ in faciendis inducijs, & pace feriendæ, inter serenissimos prædecessores nostros, atque eius maiores, adeoque cum illo ipso, ante hac suscepta atque vsurpata fuerunt. Neque verò minus, quàm superiora illa & hoc iniquum est, quod magnus Moschouia Dux, nos in literarum suarum verba iurare voluit. Quæ quidem literæ, etsi ex voluntate atq; consensione vtriusque nostrum, ac literis oratorum nostrorum congruenter scriptæ fuissent, tamè ut ille in cautionis suæ formulam

lam iurasset, ita nos in nostram iurare conueniret; tantum abest, ut à nobis in eas literas iusiurandum rectè possit exigere, quæ ab ipso pro arbitrato suo perscriptæ, ab animi nostri sententia, mandatisque nostris, & legatorum nostrorum assensu, plurimum dissident. Quæ omnia quàm plena iniuriæ doliq; fuerint, quis non facillimè perspiciat? cuius quidem doli studia, ex eo se etiam ostendere, quod quæ communicata, gesta, acta que inter oratores nostros, & eos, quibus agendi cū nostris Moschouia Dux negotium dederat, quæque ab ipso Duce constituta fuerant. Legati eius, cū ad nos Cracouiam venissent, profiteri atque explicare minimè voluerunt. Ad has verò omnes fraudum technas, mox armata vis, aperta que iniuriæ accesserunt, cū non modò Liouonia assiduè direptionibus ac bello infestam habere Moschouia Dux non desineret, verum etiam in finibus Viteplœsibus, in ipsa magni Ducatus Lituanie ditione, propugnaculum nuper collocaret, ac per suos rei militaris præfectos, illis etiam locis subditos nostros trucidaret, alios crudelissimè diriperet, se deniq; maximis delectibus habitis, magis magisque contra nos armaret: qua quidè de re, cū non modò ad nos illustres Curlandæ ducis, & Rigensium, simul etiā nostrorum in Liouonia prædiatorum quotidiani nuncij ac literæ peruenirēt: sed summa etiam imploratio opis defensionisque nostræ accederet, nullo modo debuit potuitque belli administratio diutius à nobis differri. Proinde iustissimis istis grauissimisq; causis adducti, repudiandas minimeque iuramento nostro confirmandas Moschi literas, de inducijs ab ipso arbitrato suo præscriptas nobis esse

iudicauimus:quinimo ipsas in Moschouiam ad magnū Ducem, expositis quibus id faceremus de causis, per internuncium nostrum remisimus, ac hosti illi bellum iustum legitimūque indiximus, cū iam tum ille maximas contra nos copias ad Plescouiam coactas haberet. Quod ad oratores attinet, quos remitti postulauit: etsi qui neq; literas, quibus fidē legationis suae facerent, nobis reddiderint, neq; vllam legationis partem explicarint, exploratorum potius quā oratorum loco haberi à nobis meritō potuissent, tamen quod oratoribus nostris in Moschouia significatum intellexissemus, legatos eos ad nos missum iri, nihil illis in omni genere & honoris habēdi, & laucia conferendi vllō loco ditionum nostrarum deesse siuimus, permisimusq;: vt quod facere obstinauerant, nullis rebus apud nos expositis, se in Moschouiam referrent. Quod verò postulabat, vt nostros oratores, qui de Liuania agerent, iureiurando prius in eius literas de inducijs dato, iterum ad se mitteremus, non perspicimus, quid agi de Liuania per oratores possit, si antē iuratiū eius conditiones (quod exposcit) non tantū de Liuania atque Curlandia, verū etiam parte nostrarum Lituaniae ditionum, quae mediae Curlandiam ac Prussiam dirimunt, decederemus. Minimē igitur nobis committendum esse intelligimus, vt noua legatione, nihil aliud, quā prouinciarum nostrarum iacturam, ac nominis nostri indignitatem aliquam incurramus. Intelligi atq; adeo cerni arbitramur, quale nostrum fuerit studium, vitādi omnem Christiani sanguinis profusionem, quod nostrū pacis tranquillitatisq; desiderium, pro quo quidem nos, ijs rationibus,

tionibus, quae suprà expositae sunt: experiri pacis conciliationem cum hoste illo cōrendimus, atq; omnia indignitatum genera, quae maiestati nostrae regiae ab magno Moschorum Duce allatae essent, libenter tranquillitati publicae atq; saluti, sanguini, fortunisque hominum Christianorum condonauimus: verū his nostris omnibus studijs ad concordiam pacemq; propensis, tantum abest, vt quidquam ab eo æqui bonique consecuti simus, vt ille hoc magis effrenatē superbię atque impotentiae animi sui indulserit, & quae ad contumeliam nostram, nostriq; regni & magni Ducatus Lituaniae detrimentum pertinere possent, suscepit. Cui quidē rei, vt modum aliquando finemque sponte sua facturum illum desperemus, facit inueterata iam perpetuaq; eius cum serenissimis praedecessoribus nostris simili genere agendi ratio, quam quidem ex ea iniuria aestimare licebit, quā diuum Sigismundum Augustum serenissimum praedecessorem nostrum affecit, cū missos ad se ex ordine senatorio splendidos oratores Palatinum Inouladislauiensem, & Castellatum Samogitensem cōtumeliosē tractauit, & modis indignissimis contra gentium iura violauit, hominem nobilē ex serenissimi praedecessoris nostri aulicis spoliavit, & cū res quasdam preciosiores inspiciēdi causa accepisset, superbē retinuit: mercatoribus qui vnā venissent, magnam mercium vim eripuit, equos in oratorum illorum conspectu productos ferro dissecari curauit: à qua indignitate vindicanda, cū diuum illum antecessorem nostrum mors (quae breui subsecuta est) exclusisset, nos per oratores nostros postulauimus, vt iniurias eas id temporis illatas, sar-

cire studeret, cui quidem postulationi nostræ nulum animus eius, iniurię pertinacissimus, reliquit omnino locum. Quid illa, quæ serenissimo antecessori nostro Henrico regi per litteras de pace vtrinq; retinenda promiserat? & contempta promissi fide, non ita multò post capta Pernauia, alijsque Liuania arcibus in potestatem suam redactis violauit? Quæ quidem fidei vanitate, maiores etiam eius erga serenissimos prædecessores nostros propè omnes vsos esse perspicimus. Neque enim obscura est plurimum quæ ista verè memoria prodidere consensio, & maiorum istius Ducis Moschouia literis, quæ in tabulario magni Ducatus nostri Lituania seruantur, comprobati potest, quàm sæpe magni Moschorum duces serenissimis Polonia regibus, pace suscepta, ac iurifurandi religione sancita, ad tranquillitatis fiduciam adductis, & contra barbaros nominiq; Christiano infestos populos bella regentibus fidem impiè fregerint, pacta omnia violauerint, & redintegrato bello, vel à necessaria prædecessores nostros cōtra Ethnicos defensione, vel pulcerrimis pro Reipub. Christiana cōceptis reuocarint, & obistere suis iniurijs coegerint. Quorum maiorum in dictis factisq; inconstantiam, fraudem & insidias, hic Ioannes Basilij filius, hostis noster, non modò omnem in se admisit, verum etiam auxit, idq; tum maximè egit, cum litteris missis ad diuū Sigismundum Augustum serenissimum antecessorem nostrum, de securitate oratoribus præstanda, qui ad se de pace concilianda mitterentur scriptis, subitò Polotiam inuasit occupauitq;, consimili fraude erga nos vsus, cum postea quàm nobis fiduciam pacis attulisset, repente Liou-

niam

niam armis oppugnavit, & tamen nos, regnum nostrum Polonia, magnum Lituania Ducatum à defensione eius prouinciæ excludere instituit. Quandoquidè igitur spes nulla nos tenere amplius potest, ad mentem fidemq; meliorem magnum Moschorum Ducem se vnquam recepturum esse, quinimo iniurias veteres recentioresq; nouis quotidie magis magisq; accumulæ, certæ pacis fiduciam nullam afferat, omnia ad nos circumueniendū derogandumque cum nomini, tum ditionibus nostris suscipiar, nos adhibitis atq; adeò consumptis omnibus studiis nostris, quibus fida atq; æqua inter nos pax conciliari, & rei sanguiniq; Christiano consuli posset, expleto iam omni officio regis Christiani, hanc rē & Deo præpotenti, oculis hæc suis iustissimis aspicienti, & legitime vindicationi permittendā iudicamus. Quo nomine remissis illis insidiosis induciarum literis, bellum iustum legitimumque, Ioanni Basilij filio, magno Moschorum Duci denunciamus: quo bello multiplicem nobis, cum ab ipso magno Moschorum Duce verbis literisq;, tum ab eius legatis factam contumeliam, allatasque subditis nostris acerbissimas multis iam annis iniurias, & detrimenta omnia, quæ regnum nostrum magnusque Lituania Ducatus accepit, armis propullare & vindicare in animo habemus. Vt verò perspicuum sit omnibus, nos ad eorum, qui magno Moschorum Duci parent, hominum Christianorum calamitatem aut sanguinis profusionem minimè ferri, declaramus nos ita armis nostris moderaturos esse, vt ne ijs (quanta maxima cura ac studio cauere poterit) quisquam violetur, qui non aut in præsidis, aut acie suo periculo

propugnandas hostis nostri partes suscepit. Nam ut ab vno magno Duce causas omnes, quibus in arma hæc impellimur, profectas esse intelligimus, ab vno nos honorem dignitatemq; nostrâ oppugnari, ac prouincias nostras illius vnus libidine appeti ac fitiri perspicimus: ita in vno illo vindicare omnia, vnus refrenata audacia grassandi que atrocitate, in posterum tranquillitati publicæ paci que Christianæ (si fieri vlla ratione posset) consulere desideramus. Quæ cum ita sint, spe vel potius fiducia magna sumus, & DEVM OPTIMUM MAXIMUM quod bellum grauissimis iustissimis que atque adeo pernecessarijs de causis iniuimus, nobis, exercitijs nostris, ac Reipub. vniuersæ, quam obtinemus, bene & feliciter fortunaturum esse, & principes Christianos, adeoque omnes homines, qui ista accipient, facile arbitrarios nos ad bellum hoc permagnum nō temere neq; vlla profundendi sanguinem Christianum (cui prodesse, consulere, cauere semper studuimus) cupiditate ferri, sed ad ea hostilib. tot temporum per summam atrocitatem crudelitatem que exercitis iniurijs impelli, nostra dignitate, & regni nostri magnique Lituaniæ Ducatus cæterarum que prouinciarum nostrarum statu, & subditorum nostrorum salute, fortunis, vita, sanguine, quem hostis ille truculentissimus iam nimium diu immaniter hausit, necessariò commoueri, consilio iudicio que omnium regni nostri magniq; Lituaniæ Ducatus ordinum duci, dignique nos fidam stabilem que tranquillitatem, & publicam inter populos Christiani nominis pacē concordiam que spectare. Quæ quidem belli nostri causæ, quæq; animi consilij, nostri ratio,

tio, etsi de militum nostrorū studijs, alacritate, fortitudine, fide, nobis dubitationē nullam relinquit: hortamur tamen ut animum ad res nostro ductu in hostem hunc nostrum gerendas magnum fortem que adferant, existiment que & gloriæ & felicitatis summam in eo potissimum versari, si pro tam iusta honesta que causâ dimicetur: subditi nostri diuturnas graues que iniurias hostiles, vel à se vel ciuib. suis adhuc perpeffas, hoc tempore pro more, virtute, rebus que gestis maiorum suorum & vindicandas & in omne tempus sibi depellendas statuunt: extranei pro vicinorum salute, suam in discrimen vocare, fortissime que armis cōtendere pulcerrimum, necessitudini que vicino ad vicinum est conuenientissimum, & delere proximi parietis incendium, sue suorum que securitati vtile existiment: omnes sibi tam iusto in bello summa fortium factorum studia esse adhibenda iudicent: quorum hoc maior laus atque gloria quemque consequetur, quod in grauiore hoc maiore que bello cōtra crudelem vniuersi propere generis humani hostem nobiscum versabitur. Nos profectò cuiusque militum nostrorum virtutem, fidem, operam, conatum in omni genere præclare factorum, ea beneuolentia, gratia, munificentia prosequemur, ut neminem gesta abs se fortiter rei pœniteat, omnes intelligant, nos cuiusque industria, fidei, fortitudini sua præmia ornamenta que libenter tribuisse. Suiri, die duodecima Iulij, ANNO DOMINI, M. D. LXXIX. REGNI verò nostri anno QVARTO.

RERVM

Capta Polotia, & iam antè in vicino arcibus tribus, Cosiana, Crasna & Sirhna deletis, tres omnino arces, Turoulia, Socolum & Sussain Polocensi ditione hostiles supererant, quas hosti relinquere, neque ex belli suscepti consilio, neque dignitate sua, neque rei abs se gestæ fortuna rex esse iudicauit. Turoulia quatuor supra Polotiam arcem miliaribus, ad Dhunā flumen, quo loco illud Turoulia amnis illabitur, sita est, sic ut duorum amnium confluxu maxima parte cōprehendatur, quæ in continentem patet, inter vtriusque præterlabentis fluuij ripas, lacum transuersum, tanquam obicem, obiectum habeat. Quod inter Polocensem arcem, atque inter Vlam, Vitepscium, aliasq; arces & ciuitates, altius in Dhunæ ripis sitas, quæ semper in potestate regum Poloniae retentæ sunt, media Turoulia interesset, facilè à regijs castris ad Polotiam positis, commeatum exclusit, qui commodè ex locis superioribus poterat importari: quæ res non mediocriter in exercitu annonæ caritatem atq; adeò inopiam auxerat. Qua de causâ, circūfessâ primùm Polocia, Franciscus Zucus à Nicolao Radiuilo Palatino Vilnensi, tentadæ certis cum copijs per celeritatem rei causâ ad arcem Turoulam missus est. Verùm quod & præsidio firmo, & defensionis diligenter intente locus teneretur, & pauca minoraq; belli tormenta Zucus secū traxerat, effici ex sententia nihil potuit. Socolam ab arce Polocensi quinque miliaribus ea via distātem, quæ Septentrionem versus rectissima Pleſco-

Pleſcouiam ducit, duorum itidem concurrentium fluminum, Dryſſæ & Nilciæ, cōplexus continet: ea in arce præter vetus præsidium, quod tuendi Polotiam aditus causâ firmū semper inerat, Theodorus Basilij F. Seremetus, & Borissus Basilij F. Seinus, Andreas Pelecius, Michael Georgij F. Lycus, Basilius Criuoborsius Palatini, clari cū propinquitate Moschouix Ducis, alij tum rebus antea gestis omnes copiarum præfecti, cū magno Moschouiticæ nobilitatis ac sclopetariorū numero cōfederant, posteaquā se ab aditu Polocensis arcis, primùm à Palatino Vilnensi obfessis itineribus, mox ipsa obsidione regia exclusos esse intelligerēt. Accesserat huc etiam Georgius Bullahacus cum duobus millib. sclopetariorum, partim Dunsium, partim Voliensium, qui ad Dhunæ & Volhiæ fontium paludes ob perpetuas cum Tartaris dimicationes, cæteris belli vsu ac iaculandi peritia facile præstāt. Quod hi omnes magno discrimine nostrorum ex propinquo castris imminerēt, dū oppugnatur Polotia, Lituaniæ quædā copiarum primùm Ioāne Voliminscio, deinde Christophoro Radiuilo, qui in Lituania regi à poculis est, dimicandi studio Socolam excurrunt: sed q̄ hostis arce & munitionibus prope arcem extructis, aut propinquo tormentis suis spacio in tuto se teneret, velitationibus tantum, nonnullis vtrinq; desideratis, res gesta est. Vtramq; arcem rex occupata Polotia iustis copijs oppugnandā ratus, Nicolaum Mielecium Podoliæ Palatinum, summum copiarum Polonicarum præfectum, cum equitatu Polonico stipendia merente, cumq; pediatu Polonorum, ac Germanorum cohortibus Socolam mouere; Vngarorū copias Turouilā accede-

re iubet: ipse vt medio loco omnem in partem casumq; intētus esse possēt, motis trans Polotiā castris, ijsque secundum flumen Dhunam metatis (quod pristinum castrorum locum, obsidioni quidem opportunum, cū ad cingendum maxima ex parte arcem, tum ad prompta munitionibus omnibus, ex quibus miles oppugnabat, auxilia afferendum, assidui imbres iam antē iniquissimum, & valde quāmcōnosum effecerant) ad Polotiam permanet, curatq; quod ad arcem Polocensem, qua munitiones aut flamma conflagrant, aut tormentis verberatæ vitium fecerant, instaurandum pertineret: simul etiam arci Palatinum præfecit Nicolaum Derohostaiscium, in quem iam antē, regno primū inito, non inani omine ius nomenq; eius magistratus contulerat: hunc ipse in possessionem mittit, præsidium iustum imponit, & quibus circum locis miles finibus tuendis rectē collocetur constituit: templi etiam, quod monumentum diuinæ ad victoriam opis esset, ædificationem decernit. Interea dum quæ opus erant ad Socolæ & Turouliæ oppugnationem expediuntur, & miles vasa colligit, visum est Palatino Vilnēsi, de Turoulia leuioribus copijs experiri, & quid hostibus in recenti consternatione fiduciæ esset tentare. Mittitur cum aliquo numero equitū expeditorum armaturæ leuioris quos Cosacos nominant, Constantinus Lucomscius Vlensis præfectus, quem Turoulienses præfidiarij conspicati, cū paucior maiorem quā pro numero militum speciem copiarum obiecisset, exercitum vniuersum adesse rati, per auersam portam se properē omnes eiciunt, ac fuga euadūt, Palatinis suis desertis: qui cū arcem

arcem sibi non deferendā putarent, ac soli in ea permanerent, ad quartam Septembris diem cum arce & belli apparatu ac commeatu omni regiam in potestatem peruenerunt. Arci ita occupatæ miles ille, qui ceperat, præsidio relinquitur. Is dū inter ligneas munitiones ac domos tædæ ædificatas indiligenter ignem habet, tormentisque maioribus gratulationis & læticiæ causā iaculatur, temere incendio causam præbuit: quod sublatū paucis post diebus, quā capta esset, arcem deleuit, vt non minore celeritate, quā occupauerat, Turouliam miles amiserit. Quod quidem hoc iniquiore animo à rege acceptum est, quod præsidio hostili Sussam etiam tum obtinenti, Turoulia nostræ potestatis facta, omnem subsidij aditum & commeatus accipiendi spem, certius eripere potuisset. Interea rerum Palatinus Podohæ Socolam (à qua Dunenses cohortes fama aduentantis exercitus permoti contra imperium præfectorum, vt est genus illud militū leue, & insolens disciplinæ, iam antē in Moschouiam redierant) cum copijs progreditur, & Drissam flumen imbribus proximis admodum redundans ponte subitario opere effecto, transmittit, hoste quod facere in procliui erat, nihil repugnante, qui in aduersa ripa ociosè tantū ineq;uitans, inani metus faciendi studio, clarē vt exaudiri à nostris facile possent, subinde inter se sciscitabantur, adessent apud se Astracanorum, adessent Casanorum copiæ, quas alter adesse magnā itidem voce respondebat. Flumine superato Palatinus nulla cum mora propius hostem mouet. Quæ accesserat inter vtrumq; flumen non ita magno ab arce intervallo sylua est, in qua maximam equitatus partem

tendere iubet, peditatui imperat, vt munitiones, in quibus versarentur, & tormenta dirigerent, fossa atq; aggere subitò efficiant: quas Poloni secundum Nissam, Germani iuxta Drissam ita ad arcem perducunt, vt cum iusto iam ab ea spacio abessent, trāsuer-
sæ ab Nissia Dryssam, itidemque ab Dryssia Nissam versus promouerentur, atq; opera vtriusque nationis committerentur: vltra Nissiam amnem minorem, qua promptum hosti effugium patebat, Ioānes Zabarasius Palatinus Braslauiensis cōsistere & curare iubetur. Munitionibus perfectis, ac tormentis, vt visum erat, collocatis, cum iam tum in vespertū dies vergeret, qui tormēta administrant, periclitari rem globis candentibus instituunt, tribus tantum in hostiles ditiones perlatis, cum alij alijs locis periculum incendij afferrent, & ijs restinguendis hostis detineretur, tertius eo loco, quo nascens primū fumus, mox flamma ab hoste nō facile potuit deprehendi, vires cepit. Ab hoc incēdium ortum, cum magnam hostilium munitionum partem subitò complexum esset, hosti summam defensionis desperationem attulit. Quocirca vt perditis trepidisque rebus, & flamma se iam longius latiusque fundente, pars magna hostium globo temere facto, porta, quæ meridie versus ad Nissam vnā patebat, cōfertim erumpunt: quibus ex proximis munitionibus Poloni impigrè occurrunt, & obsistunt. Perducitur eodem properè signo sublato Germanorū sclopetariorum cohors: sic hostis in arcem flammamque reijcitur, quem dum nostri magna vi premunt, se, atq; signa portę arcisq; inferunt. Dabat mox hostis intra arcem desperatis rebus magnas cum armis tum verbis de-

dendi

dendi significationes, quas cum miles Germanicus Russicę linguę nesciens, præterea Polocensis præsidij crudelitate, qua immanissima in captiuos omnes ac potissimū Germanos fuerant, irritati, minimè acciperet, eadēq; acerrimè misceret, ille desperata salute totis viribus cōtrā dimicat, quæq; supra portam custodię erant, cataractā è turri portę imminentem in irrumpentes deijciunt, sic nostros receptu alios, alios aditu subsidioq; excludunt. Atrox inde vtrinq; pugna fuit, æquata vtrorūq; desperatione ob incendij vim, q̃ vndiq; se circūfuderat ac pluribus locis dimicantes inter se pari interitu victi ac vincētis extinguēbat. Ad dexterā arcis partē per munitiones ostiū fuit, ad quod qui nostrorū errādo perlatis sunt, integri euasere. Interea foris milites, quanta vi maxima possunt cataractā moliuntur, atq; opere magno perstringūt: patefacta via, qui nostrorū supererat, faucij propè omnes atq; ambusti, pariter cū hoste erumpunt, inferūt se integri alij prædæ ex ipsa flamma rapiendæ causā. Pars magna hostium aut in munitiones aut stationes Germanorum incidit, qui omnes per irā militarem & linguæ ignorantiam interfecti sunt, in his Borissus Seinus, Andreas Palecius, Michaël Lycus, Basilius Criuoborscius Palatini cæcidēre. Quib. in Polonorū potestatē peruenire cōtigat, pleriq; omnes, cum qui aliquo aut munere aut numero fuissent, pro se quisq; nomē ederet suum, facile apud linguæ intelligentes seruati sunt, ac captiui habentur: quorū in numero Seremetus est, vt rerū gestarum fama, ita & corporis specię vultuq; & animi sermonisq; cultu ceteris præstantior, & Mesoia dus Dunensium aliquot cohortium præfectus, qui post

Q ij

militum etiam suorum discessum, cum cæteris præfidiarijs in arce permanerat. Arx ipsa cum iam incendio occurri non posset, conflagrauit. Hostium ad quatuor millia cæsa, quos ex lectissimo, & quidē prætorianio milite magni Ducis fuisse, & si ex captiuis cognitum est, tamen etiam ex ipsa corporū stratorum forma & proceritate, animisq; perditis in rebus adhibitis, tum prædæ ratione potuit intelligi. In qua quidem præda maior & pecuniæ, & vestis pretiosæ, & aliorum ornamentorū numerus fuit, quàm ut gregarij militis fuisse videri posset. Captiuorū ea multitudo est, ut & penes præfectos copiarum permulti sint, & Polonorum militum propè sint nulli, qui in potestate non singulos, alij plures habeant. Sussæ oppugnatione, quàm suscipere difficilem & spaciosi lacus, & palustria circum loca, & autumnii ipsius tempestas redditura erant, temereque militem iam antè maximis incommodis affectum nouis periculis obijcere, regi visum non est: cum potissimum arcem eam, penitus Lituaniam versus sitam, & ab omni suorum subsidio, & com meatu consequēdi potestate exclusam, (ut vis nulla adhiberetur) sponte dedituram sese non dubitanter existimaret. Itaq; præsidia tantum militum stipendiariorū circumquaq; in statuiis disponit, quæ Moschos ab aditu ad Sussanos arcerent. Neq; sefellit ea regem existimatio: nam & ipse Moschouix Dux, diffidens Sussam amissa Polotia retineri posse, sexta primū, tum iterum decima septima Septembris die, mandata ad Petrum Theodori F. Coliceum, Palatinum Sussensem ac præfidiarios omnes dederat, ut templi imaginibus & libris, omniq; apparatu sacro in terra defossis,

fossis, aut quacunq; alia cura adhibita, ne in hostium potestatem peruenirent, arcem incenderent: bellicamenta, ac puluerem tormentorum omnem igne delerent: tum operam, qua euadere possent, diligenter darent, ac salutis suæ cōsulerent. Hæc mandata cum (quò certius perferrentur) per plures nuncios Sussam misisset, nonnulli eorum in arcem perueniunt: vnus à regio milite interceptus, ad Palatinum Podoliæ cum literis perducitur. Sub id ipsum tempus, Palatinus Polocensis dat Sussæ literas, quibus significat, se Polotia cū parte exercitus, à rege ijs cum mandatis relictum, ut quicquid ea in prouincia hostile superesset, modis omnib; tollere contenderet: Regē summa placabilitate & clementia principem, quam suæ voluntatis significationem dedisset, cum primum magno Moschouix Duci bellum indiceret, ea in voluntate etiamnum permanere: eorum, qui magno Duci parerent, hominum Christianorum cadem & sanguinis profusionem haudquaquam expetere. quinimo illi parcitum ac consultum velle: acceptas iniurias in autore ipso magno ipsorum Duce vindicandas statuere, nisi verò essent, qui istas iniurias suo discrimine ppugnare velent. quod ut illi ne suscipiāt, illorum maximè referre, hortari se, arce sponte sua potius abscederent, impetrabili venia & salute, quàm vim atque oppugnationem experirentur. Palatinus Podoliæ Moschi literas ad Palatinum Sussensem, ac præfidiarios, qui dedi arcem postularent: illi salutem, & rerum quæ cuiusque essent auferendarum potestatem, atque in Moschouiam tutò se referendi concessionem patet, arcem cum omni bellico apparatu com meatuq;

Palatino Polocensi militibusq; à Palatino Podoliz missis, sexta die Octobris dedunt. Iam antè Philo Kmita capitaneus Orsanensis, cui aliquot turmae equitum, & peditum stipendiatorum cohortes, erant in eam rem assignatae, coacta non mediocri finitimis in locis ex nobilitate alijsque incolis militum manu, in Moschi ditiones excurrit, magnamque omnia populando vastitatem affert: ad duo millia pagorum incendit, & Smolensciae suburbij ambustis, magnum ex eo agro hominum, magnū pecudum numerum agit: suosq; nullo detrimento accepto, intra fines reducit. Idem non multo post Constantinus Ostrogia dux, cum Michaelè Vifniouecio Castellano Braslauiense, & filio Ianusio Borysthenem transgressus, facit, expeditissimas quasque Tartarorum aliorumq; turmas praemittit, has longè lateque populari, & terrorem vastitatemque in hostico circumferre iubet: ipse cum reliquis copijs Czeniho uiam progreditur, castrisq; ad arcem metatis, oppugnationem suscipit, ipsaq; ciuitate incendio deleta, vim omnem arci expugnandae adhibet, sed quod ea praesidio firmo, cui nihil ad omnē propugnandi apparatus deesset, teneretur: acerrimeq; locum Moschi defenderet, in castris paucae peditum cohortes essent, afflictæ maximis tempestatum iniurijs, missa obsidione, vicina circum loca omnia diripit, totaq; Siueriensis ditione vastata, ac populationibus ad Starodubam, Radohostiam, ac Podczpouiam usq;, per leuiiores equitum turmas factis, præda ingenti acta, discessit. Simili successu Mecislauiensis praefectus Iaroslauam oppidū, pagosq; quàm plurimos euertit. Rex posteaquam dierum quinquaginta spacio, sex

arcibus

arcibus captis, ad quas Sullā non ita multo post septima accessit, prouinciam omnem Polocensem mira agrorum fertilitate, magna fluminum opportunitate praeditam, octauo decimo post anno, quàm esset ab hoste occupata, bello Reipub. recuperasset, Polotiam praesidijs, fines copijs firmasset, decima septima Septēbris die, illo de loco discedit. Vehementi quidem studio ferebatur, ut ceptū felicitatis cursum vrgeret, & cum magna hostes locis omnibus consternatio ingensq; pauor teneret, longius arma sua in hostiles ditiones proferret. Sed cum & praeterit temporis iniuria, (quibus miles admodum afflatus, equorum ingens numerus eneectus fuerat) & grauiore autumnī tēpestates, indies ingrauescentes, isti voluntati & studio planè repugnarent, omni cura in comitia omnium Reip. ordinum habenda incumbit, cumq; iam antè ex castris de ea deliberatione literas ad regni senatores dedisset, rediens in Lituaniam, ea ad diem vigesimam secundam Nouembris Varšauiae habita iri edicit, in quibus consilia de bello diutius administrando suscipiantur. Dum Vilna rex ad comitia proficiscitur, è Moschouia per nūcium Moschicum literæ afferuntur, à duobus legatis Nouogrodiae duce Ioanne Theodori, F. Mscislauensi, & Mikita Georgij F. Romanouicio Sacharino, ad Nicolaum Radiuillum Palatinum Vlnesem, & Eustathium Volouicium Castellatum Trocensem, Plešcouiae die trigesima octaua Septēbris scriptæ, hoc omnino argumēto. Cum offensæ duorum summorum principum eò progressæ sint, ut arma uterq; sumperit, quib. Poloniae rex Polotiam expugnarit, magnus Moschouiae Dux vindicare vicissim

Q. iij

id factum in animo habuerit: se cum reliqua nobilitate Moschouitica ad principis sui pedes se abiecisse, obsecrasseq; vt sanguini Christiano conuultum atq; paritum veller. Istis precibus principem suum reliquisse locum, & belli expeditionem repressisse, nūc mutuo studio ipsis atque alijs regis Poloniae consiliariis, apud regem suum elaborandum esse, vt ad similem voluntatem & sistendi cursus sui bellici, & pacis cum magno Moschouiae Duce locis omnibus, tam regni Poloniae, quàm magni Ducatus Lituaniae, atque etiam Liuaniae causa suscipiendae adducant; in primis verò ab eo impetrent, vt in regiam suam se referat, ac copijs suis omnibus tam in Lituaniae quàm Liuaniae finibus imperet, se ab omni in Moschos maleficio atque iniurijs abstineant. Hæc eadem magnum suum Ducem diligenter facturum, rediturum ad sedes suas, suosq; à vi atq; iniuria, cohibiturum. Interea temporis dandam vtrinque operam, vt principes missis inter se oratoribus rem vtilem & per necessariam pacem ac concordiam suscipiant. In extremo literarum excusant, cur Basilius Lopatinskius, quem rex ad magnum Moschouiae Ducem ante expeditionem suam cum literis miserat, quibus se bellum illi facturum iustū legitimūque denunciabat, adhuc in Moschouia detineatur: promittuntq; simul vt principum se vterque ad sedes suas retulerit, se operam daturus, vt cum mandatis sui principis de pace consilianda ad regem ocyus remittatur. Sub idem tempus Philo Kmitha, Orfacensis præfectus ad regem literas mittit, quas à Palatino Smolensciano acceperat. Ijs Philonem Palatinus certiore facit, se à magno suo Duce man-

data

data accepisse, ne quam regijs finibus atque ditionibus vim aut iniuriam adferat. Monere igitur, vt mutua etiam Philo præstet: neque permittat, vt sui finestranstgressi, hostile aliquid in magni Ducis Moschouiae ditionibus committant. Allatis lectisque vtrisque literis rex omnem eius deliberationem ad comitia referendam esse iudicauit.

EDICTVM DE SVPPPLICATIONIBVS, A SERENISSIMO POLONIAE REGE STEPHANO,

Wielicoluco ex Moschonia missum, die 5.

mensis Septembris, anno Domini,

M. D. LXXX.

STEPHANVS Dei gratia rex Poloniae, magnus Dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Massouiae, Samogitiae, Liuaniaeque, &c. princeps Transyluaniae, &c. reuerendissimis, reuerendis, magnificis, generosis, nobilibus, famatis, archiepiscopis, episcopis, Palatinis, Castellanis, regni nostri senatoribus, præterea cuiusvis ordinis subditis nostris, sincere fidelibus nobis dilectis, gratiam nostram regiam, reuerendissimi, reuerendi, magnifici, generosi, nobiles, famati, sincere fideles nobis dilecti. Vtrumq; facimus quàm libenter, vt & ea quæ decernuntur, communibus Reipub. comitijs geramus, & de rebus à nobis gestis, synce: & fideliter: vestras faciamus certiores. Cum superioribus proximis Reipub. comitijs placuisset, bellum cōtra magnum Moschouiae Ducem susceptum continuari, nihil prætermisimus, quod

posset ad illud rectè atq; ordine administrandum, & in primis ad exercitus cùm veteres retinendum, tum nouos conscribendum pertinere: quib. omnibus, postquã vt ad Czaſniciam (quo loco nos & Russiæ contra iniurias Moschi præsidio esse posse: & ad primarias alias atque alias arces hostiles per opportunos aditus habituros intelligebamus) certo die conuenirent, edixissemus, nos Vilna profecti, eodem ad octauam Iulij mensis diem peruenimus: ac in primis frequentiore, & senatorum nostrorum & hominum militarium conuentu, de belli administratione, & quò potissimum arma in hostem inferretur, ad concilium nostrum retulimus: in quo & si varia initio dictæ sententiæ fuissent, eò tamè descensum postea est, vt Vielicolucum nobis cum exercitu ante omnia mouendum, eamq; arcem omni conatu oppugnandum concluderemus: secuti quàm maxime, cùm ipsam seriem & quasi tenorem gerendarum rerũ, qui nos ex focis, anno superiore proximo expugnatis & receptis Vielicoluco vocare & ducere visus est: tum Russiæ defensione, quàm vniuersam eo loci cum exercitu progressi, nos ab hostili vi tueri posse intelligebamus: præterea Lucensis arcis situ, fama, ditionis amplitudine, vbertate, qua exercitus nostri sine ditionum nostrarũ detrimento ali ac sustineri possent, opportunitate deniq; ad signa nostra penitus in hostilia loca inferendum, eoque hostem ad aliquam prælii dimicationem eliciendum: cæteraque deinceps ex Vielicoluco facilius promptiusq; administrandum adducti. Habito igitur exercitus nostri delectu, ex agro Czaſniciensi Vitepscũ profecti sumus: quo in itinere, cùm arces duas

hostiles,

hostiles, Vielisium vnam, in Dhunæ ripa, Vitepscio ex superiore fluminis loco oppositam, atq; alteram Vſſiatum, quæ ad amnem cognominem in Dhunam fluuium illabentem, & propius Lucum versus ferentem, sita est: exclusuras nos tormentorum & cômatus ad exercitus nostros supportandi commoditate accepissemus, & cætero quum studium nobis esset Dhunam flumen magis magisq; ab hoste in potestatem nostram vindicadi, quò res maiore celeritate conficeretur, magnificum Ioannem de Zamosciere regni nostri cancellarium, & cum ijs copijs, quas hoc in bellum nobis adduxit, & alijs additis Vielisium oppugnandi causa præmisimus, qua ex arce, cùm vnus diei oppugnatione præsidium hostile feliciter deiecisset, nos ea potiti, præmissis primo agmine copijs Lituanicis Vſſiatum cum exercitu accessimus: locumq; munitionibus oppugnandi causa iam actis, metu potius ad modo tantũ quàm ipsa adhibita deditio cepimus. Inde contractis in itinere copijs omnibus, quas duarũ istarum arcium oppugnatio diuiserat, mouimus, ac superata locorum inde ab Czaſnicia incredibili vastitudine, itinere summo cum labore militum ac ingenti difficultate, quã Vſſiatum, qua Vielisium exercitus iuere, per assiduas densissimasq; syluas factò, Vielicolucum progressi, ad arcem xxvi. mensis Augusti die castra metati sumus, quæ in castra cùm id temporis oratores ab magno Moschouia Duce ad nos venissent, eos nulla interposita mora audiuius. Verum cùm à nobis contra omnes nostras rerum gerendarum rationes, contraq; dignitatem nostram postularent, vt nos in Lituaniã cū exercitu referremus,

negaretq; nisi id ante omnia fecissemus, se per principis sui mandata quicquam de ipsa legationis causa dicere posse: nos, repudiata & postulationis indignitate, & insidiosa tergiversatione non cessandum rati, eundem Ioannem de Zamoscie cancellarium, cum copijs suis attractis, ceterisq; quas ad Vielisum habuerat, & maxima parte omnis peditatus trans flumen propius arcem castra alia facere, ibique curare iussimus, illaque ex parte nulla mora munitionibus, quibus usus est locis actis, & quo oportebat perductis, ipsis Kalend. Septemb. oppugnationem maiore apparatu ac conatu suscepimus: nihilque aut lenitatis, aut terroris pratermisimus, aut oppugnationis non adhibuimus, quo integra arce potiremur. Verum cum & praesidiariorum summa loci retinendi pertinacia esset, & ultima sibi expectanda coniurassent: & arx non modo loci natura, in edito planissimis circum locis, partim intra fluminis Louati, partim intra lacuum complexus sita, nec tantummodo consuetis ante hac Moschis parietum densissimorum cōtignationibus firma, sed aggere etiam densissimo ac latissimo ex cespite extrinsecus obducto, tum qua flumen aut lacus non ambiunt: fossa maiore munitissima esset, ac omnino Polotiam omni genere firmitatis superaret. ad hanc praesidium validum & Polotiae aliarumque arcium propugnatione à quibus à nobis anno superiore impetrata salute discesserant, exercitatus inesset, ut omnino sine maiore militum nostrorum interitu, ac diuturniore obsidione, si in instituto permaneremus, necessario res nobis incendio experienda fuit, quod cum magna militum nostrorum virtute & discrimine, primum ex Vngarorum

garorum peditum munitionibus allatum, & hoste incredibilem in modum restingente, sapius triduum repetitum atque diutius altum esset; ac deinde ex altera etiam parte per militem Polonicum, & attractas illas cohortes aggere ad propugnaculum maius, ad ligneas usque; substructiones suffosso, in nocte ante quintam Septembris diem maius conflaretur, praesidium verò, quoad igni iam temperari nullo modo posset, ab obstinatione hostili non discederet, factum est, ut & arcem flamma, & ferrum quidquid prope hominum in arce fuit, per militarem iracundiam hostili illa pertinacia, & acceptis in oppugnatione incommotis, & eorum qui Polotia ac ceteris ex arcibus iam antea occupatis impune dimissis fuerant: hunc in locum ad hostilia reditu irritatam, quinta istius mensis die prima luce deleuerit. Dum hac in oppugnatione versati sumus, oratores magni Moschoniae Ducis iterum apud nos dicendi potestatem sibi fieri petiuerunt: qua impetrata cum ea exponerent, quae honestae nobis & Reipub. paci & faciendis incommotis, quae ab eo hoste accepta sunt, minimè satisfacerent, leuioraque omnia quam nostra dignitas & iura Reipub. paterentur proponerent: ostendimus nos ad istiusmodi descendere non posse; cumque illi alia mandata se hoc tempore non habere dixissent, & à nobis peterent, dare ad magnum suum Moschoniae Ducem literas liceret, quibus cum de nostra voluntate atque conditionibus redderent certiore, ne quid pratermisisset videremur, quod facere ad spem iustae honestaeque pacificationis posset, & nostras dedimus ad Moschum literas, & oratores dare suas permisimus: ad

quas cum responderit, qua voluntate sit, certius fortasse cognoscemus.

Nos hæc Sinc. & fide. vestras scire volumus: cumque ea quæ adhuc bene feliciterque gesta sunt, vni Deo grata, cum animi pietate acceptum referamus, parq; sit, vt illi volenti, & propitio, & nos & omnes in Repub. nostra, ad cuius hæc vtilitatem, amplitudinem, laudem in primis redundant, gratias agamus: hortamur sinc. & fid. vestras, ad ea omnia gratarum mentium studia, quæ supplicationibus alijsq; rebus, quoties bene gesta est res publica, suscipi consueuerunt. Quemadmodum hic res porro administranda, & hic locus nobis tuendus sit, de eo hoc tempore consilia cepimus: quæ deinceps è Repub. geri à nobis hoc bello posse, videbuntur, in ijs studium, consilium, curam, operam omnem nostram libenter consumemus. Bene valeant sinceritates & fidelitates vestræ.

Datum ex castris nostris ad arcem nostram Vielicolucum die 6. Septembris, anno Domini, M. D. LXXX. regni verò nostri anno quinto.

Stephanus rex sst.

ORATIO

Oratio

CHRISTOPHORI WAR-
SEVICII, AD SERENISSIMUM
STEPHANVM, REGEM
POLONIÆ:

QVA, EXPOSITO TOTO BELL

*negotio, cum Ioanne, magno Moschorum
Duce, XV. Ianuarij ad Zapolsc-
am confectam pacem gra-
tulatur.*

Pacis nuncium, Stephane rex, habes, quam Christo opt. M. de Virgine nato cælitus Angeli venerant olim nunciatum. Perfectum est tandem summi Dei benignitate erga nos, & tua quadam veluti vigilia regali, eximiaque virtute vt contra magnum Moschouix Ducem, iustè & legitimè bello abste suscepto, & prosperè fortiterque gesto, in tot annis & bellatoribus, quibus cum bella gessit, penè omnium solus, ad pacis conditiones quas volebas acceptandas adegisse eum videre. Quo equidem nomine & tibi & Reipubl. in primis gratulor, & præstanti virtuti felicitatiq; tuæ, omnia præmia & insignia honoris, & ornamenta laudis ac gloriæ, iure optimo deberi, agnosco & profiteor. Quid enim aut beneficio carius, aut fama & opinione maius accidere potuit, quàm quod vt diuturnam quietem, prænunciam tempestatis, maximum & grauissimum bellum, sic demum instar solis, post

densissimas tenebras, optatissima pax, terrorem belli est subsecuta? Et verò iucundū est semper nomen pacis, & res ipsa salutaris, quæ & desiderio expectantium, & voluptate exultantium, & eorum, qui sunt eius seruatores gloria, vix admirabilius aliquid dixeris. Sed nimirum fert hoc humanarum & diuinarum ius legum, consuetudo gentium, ratio ipsa muneris & dignitatis regum, vt suæ subiectos potestati, omni iniuria & calamitate, prohibeant & defendant. Res porro bello gestas, plus quàm pacem admiremur. verum si casu non consilio, temeritate, non necessitate, bella suscipiantur & gerantur, vel maxima quæq; vis expers rationis & consilij, mole sua ruit, nec sine vicissitudine aliquid potest esse diuturnum. Quo magis venerari & suspicere te cuncti debemus qui vt ocium meritis dignitate, ita bella geris & administras necessitate: & vt armorū capiendorum certam tenes rationem, sic deponendorum modum. Quippe cum non ea mens institutumque tuum sit vel fuerit, vt in luctu & sanguine eorum, quos ex præscriptione diuinæ legis non minus ac te ipsum diligere debes, nominis & imperij tui titulos proferas, & per omnia diuina, & humana iura impotenter grāssēre, sed armorum tuorum vis & ratio tota eò spectauit, vt imbelli multitudini sacerdotibusque & religiosiis viris, alijsque id genus subiectis tuis, digna professione pax nō desit, & vt ea quæ per manus tradita acceperis, non tantum facta tectaque conseruare, verum etiam quoad eius fieri maximè possit, ornare, & augere videāre. Hoc animo & consilio ductus, Polotiam primū, deinde Velicolucū atque ita & Plescouiam, deinde oppugnare aggressus es.

sus. posteaquam, tot literis, legationibus & admonitionibus tuis cū grauissima testificatione desiderij pacis, apud magnum Moschouia Ducem nihil esset profectum. Quæ omnia & quale initium ac progressum habuerint, & quo exitu terminata sint, nullus est, vt opinor, in orientis & obeuntis solis & Aquilonis, Austrivæ partibus locus, ad quem fama, & læticia earum rerum non peruenierit. Nam & Polociam, quam sub Sigismundo Augusto rege, certa spe induciarum per literas facta, magnus Dux à Lituania auulserat, in pristinum statum libertatemque posuisti: & aliquot millibus hostium ad Socolum cecis, orbi terrarū testatus es, illud esse bellū iustum, quod esset necessarium: illa arma gloriola, quæ non ad innocētis sanguinis profusionem, sed ad sui suorumque defensionem: non ad inuidiosas opes minimeque ferendā potentiā, sed ad Dei opt. max. cultum, gloriamque propagandam, reges & principes caperent atque conuerterent. Quod tum vel maximè patuit, cum ad eius victoriæ monumentum, non statuas vel trophæa, non mutum aut tacitum aliquid, sed domum orationis, sacrarium pacis, templum Deo opt. max. Societatis lesu extruxisses: vt cuius esset victoria, eidē daretur & honos, & à quo profectū, eidem ferri acceptum beneficium videatur. Etenim multa multis, soli Deo opt. max. cuncta debentur. Tandem verò in sequenti anno, contra hunc eundem Moschum, subsecuta est expeditio tua altera Velicolucensis, & multarum aliarum arcium expugnatione clarissima, in qua quàm longum & difficile iter emensus fueris, quomodo te erga captiuos gesseris, & quid potissimum in eo spectaueris longum esset

R.

In expeditione prima anno 1579. Seren. regio Polonia contra Moschū. Literæ pacis & legationes M. sua regia à Moscho non suscipiuntur. Polonia capitur. Moschus circa Socolum caditur.

Arcus triumphalis Deo extruitur Polotia.

In expeditione secunda anno 1580. Velicolucum & cetera arces expugnantur.

*Oratores
Gelpotius ex
speculatores
Moschi in
castra regia
admittun-
tur.
Rex Varso-
miam ad co-
mitia reuer-
titur: Sibi &
nanimicon-
sensu omniū
ordinū rex
iterum in
Moschoniā
proficiscen-
tur.*

*In expedi-
tione tertia
anni, 1581.*

commemorare. Illud quidē non præteribo, etiam in medio cursu, & quasi ardore belli, à fide pacis cōditionibus alienum te non fuisse: & magni Ducis oratores (si oratores & non speculatores potius appellandi fuerant) in ipsa castra ad te admisisse. Sed diem illos de die ducere; & nihil nō simulatē agere cognitum est. Itaq; capta & expugnata Velicoluco hostilibus copijs eis Turopecia fusis & fugatis, Velisia, Neuelia, Zauolotia, Iezeriscia in potestatē tuam redacta, Vilnam reuersus, & mox Varsouiam ad comitia pfectus es. Quo vel legatos quoq; illos ducere placuit, vt quid & illi postularent, & tu velles, & Reip. expediret ab ordinib. regni cognosceretur & decerneretur. Sed vix in illa tātā, non dicā ordinū, sed hominum multitudine aliquis reperiebat, qui ijs, quas illi offerebant conditionibus acquiescendum, & à bello desistendum arbitraretur. Non obscure præseferabant omnes Liuoniam prouinciam, pro qua bellum susceptum & gestum esset, sub Moscho recuperari oportere: & vel grauissimas quasq; difficultates, iacturas atq; detrimenta potius subeunda: quā vt nomine infidiosis pacis, pactio seruitutis Liuoniæ afferretur. Nec nō tot præstantium virorum militumq; casus in bello, cum gemitu & lacrymis notabatur: siquidem omnium iacturarum iactura maxima hominum est, & videri debet. Quocirca in eam curā potissimum incubuisti, vt tertiam belli expeditionem contra Moschum, vel quā primū apparate potuisses, neq; aut tenuitas ararū, aut angustia tēporis, aut tardium & facietas belli, aut itineris longitudo, à persequēdi hostis celeritate te retardauit. Duxisti exercitū, haud scio, an etiā quā antē floren-

florentiorem, copiarum numero, varietatē gētium & nationū, vsu & exercitatione bellandi planē mirandum: ita vt Plescouia, ad quam vis & ratio armorum tuorū conueriti in primis debuerat, postquam Ostrouia paucis horis oppugnata, per deditionem esset capta, breui etiam in potestatem tuam redigi posse videretur, & hac demum occupata, nō modō Liuonia hosti eripi, verū etiam ad maiora audēda & molienda occasio & materia præberi posset. Sustine sustine rex, si Deus opt. max. ab imminente interitu multitudinem cōseruauit eam, quā nec consuetudo benignitatis, neq; iudicium clementiæ tuæ, contra furorem Martis, superbiamq; victoriæ seruare fortasse potuisset. Hoc quidem tibi ademptū est nihil, quin etiam id, quod quæsieras, habes, & Liuonia pro qua bellū susceptū gestumq; abste fuerat, potire. Nemoq; sapiens culpe potius, quā fortune, id iudicabit telum. Moschis verò, quē vnquam letior illuxisset, dies quā ea, qua præter suam omniumq; opinionem sunt diuinitus ab interitu cōseruati? siquidem vitæ latititia, quē nascendi conditio certior sit, semperq; fuerit. Oppugnauit olim terror ille gentium, tot molitor cladum, Aquileiam per triēnium Solymānus Turca cum innumerabilibus copijs Viennā: Carolus Quintus Cæsar Mettim frustra tentauit. Quid? num quod conatibus eorū euentus non respōderint in eo quo tempore necessitatiq; paruerrant, & fortitudinis laudem secuti fuerant protinus honorem & exultationē concoxerunt suam? Minimè gētium. Magnorum enim hominū gestas res, exitu metiri par non est, sed iustitia & æquitate. Et quanquam prosper & equabilis sine vlla offensione

*Ostrouia
capitur.*

*Plescouia
oppugnatur.*

*Moschi elatus
et tumidus
animus
ad pericula
pacem im-
pellitur.*

bellorum cursus in primis delectat, tamen nescio quo modo aduersis interdum casibus in bello etiam illustramur: & nō semper cū volumus oblata, aliquādo etiā desiderata res magis nos recreat atq; reficit. Quo magis hoc tuum Plescouiense bellum gloriosum est, & videri potest, in quo nec tentatæ irruptionis infestus casus, neque alienum anni tempus, neque multa alia incommoda de statu mentis solitaque constantia animi te deturbauerunt. Quin etiam virtute & fortitudine tua talem exitum sortitū est, qualibus iustitiæ & æquitatis radicibus, vel inde ab initio innixum fuerat. Petijt tandem is abs te pacem, qui intra quadraginta annos nullas ad te literas daturum se, missurūve internuntium, paulo antè minabatur. Cessit Liuania is, qui ne Liuania inferretur literis pacis, mētiōe vlla de ea fieret, à legatis tuis ante omnia postulauit. Denique, is qui tam gloriose & magnifice & loqui, & sentire de se multa ausus fuerat: quiq; diffidens suæ, alienæ virtuti & amplitudini frustra inuiderat, supplex tibi est factus: & eas conditiones pacis postremò accepit, quas tot latebris fallaciarum, & missione legationum subterfugere videbatur. At quomodo id non faceret? tua rex, & celeritate apparandi, & scientia administrandi, & fortitudine continuandi belli, tuiq; exercitus famis, frigoris, difficultatumq; omnium, incredibili tolerantia adactus & compulsus? Quid enim per Deum immortalem exercitu illo laboriosum? Quid ad omnes difficultates & discrimina vitæ ferenda, obfirmatum magis fuit aut esse potuit. Equidē quoad per atatē grauissimasq; occupationes licuit legi, & vidi aliquid, nec nō meminisse possum ducum & exer-

exercituum multorum, quorum in omni genere belligerendi, nobilitata est patientia, ita tamen statuo, nec pabuli vel commeatus quærendi difficultate, nec longitudine viarum, nec intensissimi frigoris magnitudine, nec ferocia & crudelitate hostium erga captiuos, vllius exercitus labores & pericula, cum tuo posse cōferri. Memorabilis illa est eritq; semper, Alexandri Magni militum perseuerantia, quorū opulentos Persas inopia Græcos, luxuriosos continentia, Indos desides, vigilantia, Caucasum postremò ipsum, siti, labore, inedia superauit. Ac ne vetera memoria repetere videamur: quā graue & difficile bellum Caroli V. Cæsaris ad Alligerium, quā molesta & exitialis Metensis obsidio fuerit, quis ignorat, vt tot tantorumq; aliorū bellatorum, eorumq; exercituum incommoda silentio trāseam. Sed inter horum gestas res, erit etiam, vt opinor, aliquid loci tuo, tuorūq; nomini: & haud scio, an exercitus fortitudinem & constantiam legens & audiens tui, non aliquis obstupe scat. Quis enim media hyeme in media Moschouia in castris vnquam permansit? Mansit miles tuus. Quis in præduro & immensis frigoribus cōcreto solo vallum tulit, corbes vimineos contexuit, munitiones exstruxit? cuncta hæc miles fecit & perfecit tuus. Quis adeò totis & tam lōgis, tamq; intempestis noctibus hybernis excubias egit? egit miles tuus. Quis nō modò cū hostibus, sed etiam cum elementis ipsis pugnam sibi desumpsit? sumpsit miles tuus. Ac breuiter, nullum difficultatum, nullū laboris, nullum tædij & patientiæ est genus, in quo non exercuerit exercitū tuum hæc bellorum abs te gestorum ratio aut conditio, si-

ue querendi victus & pabuli gratia longissimas perfectiones susceptas: siue tot manifesta mortis & fortunarum pericula adita à tuis, quis consideret: siue cum ferocissima gente, varia eorum certamina, leuioraq; praelia, & excursions hostium infinitas intueatur, in quibus milites tui duce & authore te, ferè semper victoriam reportarunt. Cessit malitia iustitiæ, fraus & dolus veritati, temeritas rationi, furor virtuti: vis deniq; ipsa vi victa est, nec quo se contra te Moschus iactet vel excuset, habet. Fac Pleſcouiam irruptione tentatam, in potestatem tuam non venisse. Quid tum postea? Enimvero ignoramus optabilius esse, semperq; fuisse, in hostili ditione armorum suorum vim, & terrorem longè lateq; proferre, quam vnus vel alterius expugnata ciuitatis mœnibus includi & mancipari: ita, vt si optio eligendi detur, capiendæ urbis spe, nonnunquam excidere, quàm capta & possessa aduentui hostium opponere se non posse, malle videres non neminem, & quidè omnis bellicgerendi & administrandi ratio difficilis est, capiendarum arcium & ciuitatum difficillima. Quid? & erit qui nesciat, in quanta trepidatione Moschus fuerat, cum tu hac eadè in bellum expeditione Pleſcouiam ipse profectus, aliquam exercitus tui partem in penitiora Moschouia Polotia dimisisses. Quæ sane pars cū Christophoro Radiuilo Castellano Trocen. duce, imitatore auitæ & patriæ virtutis singularis, maximis & difficilimis itineribus Stariciam propè venisset, incredibile dictum est, in quantâ desperationem Moschus adductus fuerit, si quidè in fugam versum biduo triduo velatuisse, sunt qui asseuerent, suam certè filiorumq; suorum coniuges, & ancillarum

*Dux ipse
Moschouia
pra nimio
terrore in
abditâ spe-
luncarum
loca destrui-
ditur.*

rum greges, eum amandauisse Staricia constat: quandoquidem nō solum de vastitate agrorum, tantisq; suorum cadibus, ad ipsius aures constans & perpetua fama quotidie peruolaret: sed adeo flamas & incendia à tuis excitata è fenestra ipse intueretur, & singulis momentis ijs adhuc deteriora cum metu & horrore expectaret. Hec similiaq; vulnera, ac (quod horum nō postremum est) perpetua illa cōscientiæ carnisficina magno Duci de pace cogitatione iniecerunt, cum videret, ne ei quidè exercitus tui parti resistere se potuisset: & in quo spem ponebat maximam, mentes aliquot effluxisse, quibus vel maximis illis fratribus durantibus, utiq; obsidio Pleſcouiæ non soluebatur. Quid de se futurum esset, si aut Pleſcouia caperetur, aut ea relicta in penitiora Moschouia ingrederetur hostis, prospiciebat animo: & tū externum, tum & internum malum magnopere verebatur: nempe morbiij, qui in venis & visceribus inclusi latent, quā qui apparent, ægrius curatur. Dimisit ergo ad te internuntium, & vt pacificationis cum eo gratia, legatos Zapolsciam mitteres, quo propediè essent venturi sui, magnopere contendebat. Cuius tu postulatis, ne tui ipsius dissimilis viderere, qui semper honestam pacem, vel exploratæ victoriæ, anteferre te velle testatus es, refragari nec potuisti, neq; debuisti: præsertim cum adeo Pont. Max. auctoritas eo quoque accessisset, qui à Moscho literis & legato habitis, Antonium Posseuinum Societatis Iesu sacerdotem, maximis quibusq; & grauissimis rebus rectè & scienter tractandis, in primis probatum, ad te, & Moschus suo nomine ablegauerat, & ad Christianā pacem paternè vtrumq; hortabatur. Proinde biduo

*Internun-
tius ad regē
de pace tra-
danda mit-
titur.*

*Ad quā ab-
cessit autho-
ritas summa
potestatis, per
legatum sua
sanctitatem.*

*Rex legatos
Zapolciam
misit.*

ante, quàm ipse ex castris discessisset, misisti Zapolciam legationem amplissimam cum mandatis, non obscure prefeferēs, si causa belli, quæ esset Liuania à magno Duce è medio non tolleretur, bellum etiam ipsum cessare non posse nec debere. Distat verò Zapolzia viginti propè à Plefcouia miliaribus: via, qua magni Ducis instituto, equi ad celeritatem Nouogardia, Zauolociam & Velicolucum, aliàs disponebantur. Cuius circumuicinam regionem omaem, magno & incredibili metu, hostibus incusso, miles tuus ita occupauerat, vt nescio quo modo in media Polonia seu Lituania quàm in Moschouia ipsa versari securius potuisset. Quo quidem ipso magni Ducis legati, non nihil de se solliciti, ad locum tractandæ paci destinatum aliquàto posterius, quàm tui aduenierant, & Possëuinus, qua spe & cupiditate constituendæ pacis exarserat, ad eos profectus fuerat, vt nulla interposita mora, pacis tractatio sequeretur. Id adedò cum esset factum & varijs sermonibus, atq; disceputationibus, dies quamplurimi dati, tandem de Liuania tibi restituenda, quæ ante omnia ab ijs postulabatur, mandata habere Moschi legati confessi sunt, & vt vicissim arces aliquot, eo bello ab te occupatæ magno Duci concederentur, efflagitauerunt. Est Moschis fides Græca, siue ritum & doctrinam, siue mores eorum spectes. Itaque quicquid in quæstionē disceputationemq; ab eis veniebat, id diligenter versare animo & circumspicere cogitatione oportuit. Turpe namq; labi & decipi in ijs, quæ mutare nunquam possis. Erat præterea memoriæ proditū, Ioannē magni istius Ducis auum, sub Casimiro Poloniæ rege, & magno Lituaniz Duce præter fœ-

*Tractatur
de pace.*

ductum, Magnam Nouogardiam possedisse. Quæ aliàs libera & immunis per se ex pactione fœderis, à neutro eorum infestari, & subigi debuerat. Huius verò filium, & istius patrem Basilium, sub Alexandro, Starodubum, sub Sigismundo I. Regibus Smolenscum, iurisurandi religione violata occupauisse memorabant, nec non & ipsum hunc sub Sigismundo Augusto Polotiam, sub Henrico Peruauiam, iisdem artibus possedisse. Quibus vestigijs & quasi impressis signis improbitatis atque fraudis territus, vel legationis illius fidem suspectam habere aliquis potuisset, sed timidi & suspitiosi cogitatio impedit se ipsam, cum maximè dispicit & prouidet cuncta. Dandum erat temporibus aliquid, dandum rationi moriq; communi, cum verū sit illud, quod dicitur, milles licet homo fraudetur ab homine, vtiq; hominē cum homine viuere debere: dandus Pont. Max. suus authoritati & postulatis locus, qui diuino nutu & potestate, in altissima specula pastoralis vigiliæ positus, per longissimam ætatem qua vixisset, maximarum rerum momentis, ad certam rationis normam toties ponderatis, amplissimis legationibus pro ecclesia obitis, & tot deniq; regnorum cladibus & mutationibus cognitis & perspectis, nunc in hanc, nunc in illam partē Christianę Reipub. inferet oculos: & tanquam solers quidā prouidusq; nauarchus, Christianos reges & principes in his procellis & tempestate, ad concordiam hortaretur. Neq; verò & fletu ipso lacrymisq; legatorum magni Ducis vel ferreus aliquis commoueri nō potuisset. Qui de cæde & interitu suorum, cum aliquid inaudissent, (inaudiebant autem quotidie) aut cum suos captiuos duci &

longè à patria auehi cernerent (quod cernebant fæpissime) supplices manus in cælum tēdere, & ad nomē pacis sulpiria geminare videbantur. Et horū quidē (vt opinio mea fert) fictē aut simulatē nihil. Quinetiā si quis risus fuerat, fuerat à cordolio. Quis enim non ingemisceret, tāta vastitate agrorum, exitio facultatum, direptionibus arcium, cæde & interitu ciuium, euerfione patrię, cōmotus & excitatus. Graue erat Moschis Polocense bellū: nemo eorū nō indoluit clade suorū ad Socolum. Velicolucensi excidio quid miserabilius fuit aut esse potuit? ad Turōpeciu suorū copias fusas & fugatas, præcipuos viros captos, tot arcium præfectos, tantā commeatus & apparatus bellici, omnis generis vim interceptā meminerant. Harum rerū excruciebat & torquebat eos recordatio. Hoc aut casu grauius, aut cōditione peius, aut iactura famæ & hominum, maius nihil eis videbatur. Quid verò de bello isto Plefcouieſi loquebar? dies me deficeret, si quot Moschi in excursionibus ab vrbe cæsi: quot dum suis opem ferre conātur, per agros interfecti: quot capti, quot in seruitutē abducti sint, vel fuerint, cōmemorare velim. Nā & tum, cū in castris manebas, ferè singuli dies hostib. aut captis aut interfectis nouis gratulationibus celebrātur. Post discessum tuum loānes Zamofcius regni cancellarius, & exercituum tuorum imperator, vir perpetuæ laudi & maximis muneribus obeundis in Rep. natus, tot hostibus captis, tot interfectis, tot cōtinuis vigilijs fameq; fatigatis, suam & exercitus tui perseuerantiam ita probauerat, vt non modò legatis Moschouiticis ad conficiendam pacem stimulo fuisset, verū etiam vniuersæ Moschouię maximum terro-

terrorem inieciſſe, & dici & videri queat: præsertim cum Spirkone Iordano præfecto, vetustate generis, spectata virtute, cōmendato certo militū numero, in penitiora Moschouię immisso, agrisq; vastatis, & hostium occisus plurimis, armorum suorum vim & terrorem in ipsam Neouogardiam intulisset. Nō igitur mirum est, aut videri debet, si vel legati magni Ducis tanto desiderio pacis & quietis, vt diximus tenebantur: & ipse magnus Dux, cōditiones eas, quas subterfugere aliās vilis est, tandem aliquando acceptauit. Non mirum si in Liuania triginta quatuor arces, quas possidebat, tibi concessit. Non mirum si Derpatū sibi & ditionibus suis aded adiunctū, quæ prima belli Liuonici eius materia & quoddam veluti integumentum fraudis fuerat, post tot suas suorumq; legatorum inficiationes, tergiuerſationesq; interpositas, reddidit. Non mirum si in Derpato septuaginta & octo maiora tormenta bellica, & in omnibus arcibus, penè trecenta, & deniq; infinita minorum bombardarum, apparatusq; bellici vim & numerum, volens nolens, reliquit. Non mirum si tot & tam magni momenti captiuorum suorū liberationem conditionibus pacis non inseruit, sed quoad eius fieri melius citiusq; posset, vt quisq; eorū redimeretur nō recusauit. Non mirū si Velicoluca, Zauolotia, Neueliaq; abs te redditis, & Plefcouien. castellis quibusdā relictis, decennalem ferire pacem tecū non dubitauit. Non mirū si primi belli trophæa & monimēta tuæ victoriæ, Polotiam Niesczerdam, Cozianam, Socolum, Turouliam, Sithno, Sussam Crasnum: si secundi Vsuiatam, Velisiam, & Iezieriſcum, quas antea tenebat, cūctas in potestate tua re-

Moschus cedit Liuania, relictis 34. arcibus cum tormentis maiorib. & minorib. alijsque instrumentis bellicis, & apparatus.

Captiui redimuntur.

Pax decennalis certarum arcium causa fertur.

Arces præcipua per nostros captæ circaregem relinquuntur.

liquit. Non mirum si solitas illas licitationes & postulationes suas, de Liouonicæ hereditatis, de Cazaniij & Astracaniij imperiorum titulis, tandem posthabuit & neglexit. Non mirum si legatos suos (vt ex verbis eorum, cum quid intemperantiùs loqui cõpissent, multò sese admonērium, elici potuit) in dictis & factis ad moderationem est præter morem adhortatus. Non deniq; mirum, Græci ritus cum sit, atque adeò, cum rex sacrorum quidam, simulq; Imperator videri velit: & cum plusquã regiam, & pontificiam maiestatem, in vestitu, consensu, & reliquis præferens, admirabilis nescio cuius potestatis & intelligentiæ rerum, diuinitus sibi datæ & concredita, apud suos existimationem certa quadam arte & diligentia tueatur: si à Pont. Max. cuius nominis & gloriæ æmuli, leues & temerarij Græci semper sunt & fuerunt, ad consequendam à te pacem, fauorem & auctoritatem, implorauit: & Antonium Posseuinum Pont. Max. nomine missum, tanquam quẽdam arbitrum, istius pacificationis fieri permisit. Quid enim illo stimulis conscientiæ compunctum? Quid infelicitate miserum? Quid voluntate perditum? Quid metu abiectum magis dici aut cogitari potest? vetus est prouerbiũ: Nullam esse calamitatem solam. At hæ non vna aut altera: sed conspirarunt in Moschum infinite. Vidit ille domi suæ proditorem: in castris desertorem: sociam thori repudiavit, liberos in omni turpitudine & ocio educavit. Sentit se esse suspectum & odiosum suis, cum & ipse fuerit semper hostis suorum. Grauiissimas habet insidias eas, quæ latent in simulatione officij, & aliquo vinculo sanguinis vel propinquitatis. Præcepit in fu-

rorem

rorem agitur, & nuper mortis filij est causa sui. Restituit tandem vel inuitus Liouoniam: & cum Prusso nescio quo, gentis suæ authore excogitato & confecto, Prussiæ ipsi adeò inhiasset, de qua ne verbum quidem apud se vllum fieri voluit: amisit & Liouoniam Dei opt. max. iusto iudicio, omninoq; admirado: quippe qui appetit aliena, perdit sæpe ea quæ æstimat sua: sicuti tu etiam hanc tam nobilem prouinciam, quam ille semper dixit & duxit suam, sepimentum Lituaniæ, decus & ornamentum regni tui, tot distinctâ castellis, refertam portubus, exaggeratam bonis omnibus, ex faucibus ipsius eripuisti. Quæ si loqui posset, ita haud dubiè ad te verba faceret. Grates tibi ago rex optime, quòd post tertium & vigesimum annum, ex quo Moschus libidine dominandi incitatus, me meaq; aggressus est, dextera tua forti, & non magis in bellis ac prælijs, quàm in pactis & promissis seruadis firma & laudata, sublato metu & formidine belli, in pristinâ quandã dignitatis spem me reuocare dignatus es. Multa ego multis debeo. Sed vni tibi post Deum opt. max. acceptam fero libertatem. Præclarè olim Meinardus, & post eum Albertus episcopus, Christianæ religionis & pietatis nostræ authores, non deterius Bremem: hoc eodem nomine de me meriti sunt & fuerunt. Grata Guilhelmi Cardinalis Mutinen. ex cõcilio apud Lugdunũ habito, in has oras missi, apud me viget memoria. Sed enim decora & ornamenta omnium, situ iam pridem obsita, squalore sordida, tenebris vetustatis inuoluta, tu in pristinam lucẽ & dignitatem posuisti: vt cum multa illis plurima Cruciferis, tibi demum cuncta iure optimo debeamus. & sicuti est

*Moschus præ
nimio furo-
re filium ne-
cat, facitq;
inuitum finẽ
belli.*

iucundior valetudo ijs, qui graui aliqua infirmitate impediti & lecto affixi diu admodum iacuerunt, sic & nostra tempore desiderata, per te verò libertate parta vehementius recreamur. Sit clara & commemorabilis Platembergij apud nos: sit Hasencapij virtus qui ordinis Teutonici magistri hinc aliquando fuerunt, & maxima grauiissimaque bella pro communi salute & dignitate confecerunt. Enimvero ea, quæ tu pro nobis suscipere & gerere voluisti, & inijs læta, & progressu gloriosa, & exitu salutaria magis censentur, literis monumentisque nostris inferentur, ad memoriam posteritatis transmittentur: quādoquidem vt & pater benignissimus, & bellator sapientissimus à meis rectoribus & domicilijs, in hostiles agros armis cōuersis & prolatis, quod iam pridem sequutus, id assequutus es: vt ego à tot continuis bellis & calamitatibus respirare, & tandem nullam non gratiam à me tibi debitam, si nō referre, attestari erga te possim. Sic olim vt virtus Moysis illustris & peruagata magis videretur, populum Israeliticum seruire seruitutem in Ægypto Deus opt. max. voluit. sic vt magnitudo animi Cyri esset clarior, Persas à Medis graui dominatu opprimi contigit: sic ad ostendendam virtutis præstantiam Thesei dispergi aliquando Athenien. opportuit: sic deniq; (vt ad me ipse veniam) maximis & grauiissimis malis affligi Liunioniam necesse fuit: vt de tua præstabili virtute, fortitudine, moderatione, iustitia, nulla vnquam vetustas obmutescat. Vicit nempe is, qui non insolenter efferri victoria sua, sed cuncta æquitate metiri videatur: neque cum Moscho immanitate sibi certandum, sed omni genere benignitatis, seipsum superandum potius

ius arbitraretur. En verò tibi bone vir superbia & tyrannis tua: qua tumens & inflatus, nescio quē non despicere præ te nuper videbare. Quin nec vides ipse, tãquam alicui Polyphemo oculo vno, Liunionia, quo in diuersas orbis terrarum partes prospectabas, tibi adempto & euulso: nimirum intelligis, quantas vires virtus habeat, & quàm longè melius fuerit, Hyeroni Syraculano, cum priuatus esset, quàm Perseo Macedoni, cum rex diceretur, esse similiorem. Hic enim præter regnum, regale in se habuit nihil: ille non tam regno, quàm regnum eo, indigere videbatur. Cogita quātum intersit, inter veram & fucatā gloriam, & quomodo diligi, quàm metui præstet: neq; suorum tantum, verum etiam & externorum beneuolētia ad incertos temporū casus, & bellorum exitus expediat obsepīri. terrēt apud te vestigia multos (vt aliquando dixit poëta ille: intro spectantia nulla retro) & ferro geri rem, non semper aurū & argentū neruum belli esse, malo tuo experire. Deniq; si sapias, cur non potius Agesilaum, Tymoleonem, Dionem, quàm Nabidim, quàm Phalarim, quàm Dionysium imitandum putes? sapiusq; esse viuere vitam Scipionis, quàm desiderare principatum Cæsaris. Quorum enim aliquis imitatur mores, eorum & exitum expectare debet. Vide quomodo Titus, Nerva, Traianus, Adrianus, Antonius, & Marcus apparitoribus, & doryphoris non egebant Romæ. & rursum, quomodo Caligula, Neroni, Vitellio, neq; Orientis, neque Occidentis exercitus, opē ferre potuerint. Animaduerte tyrannorum vim & potentiam corporibus nostris esse perfimilem, quæ quoad bona vtuntur valetudine, latent in ijs incommoda

singula: nec facillè morbum ægritudinemq; deprehendas: statim verò vt grauior morbus aliquis incurrerit, & corpus aduersa valetudine vexari incipit, omnia etiam minima cum doloris sensu maximo, repente commouentur & excitantur. Ad eum modum tyrannorum iniuriæ & contumeliæ, prosperitate veluti velo obductæ, delitescunt: simul atq; increpuit bellū, aut seditio tyrānus corrui: neq; quicquam violentū potest esse diuturnum. Sed quid ego te admoneam? & num humanitatē ab hominū hoste, ab immoderato modū, ab effreni disciplinam, à barbaro expectē doctrinā? cur non potius ad te mea vnde initium cœpit se conuertit oratio? Ego te Stephanæ rex, pro eo ac debeo, veneror & colo, neque vllum præmium virtutis, vllum insigne honoris, vllum monumentum laudis esse fieriq; posse existimo, quod tibi à nobis iure & meritò non debeat. Tu ex seruitute in libertatem, ex profundissimis tenebris in lucem, à morte (vt ita dicam) in vitam me reduxisti; tu calamitatem omnem & squalorem mihi ademisti; tu & subsidia belli & ornamenta pacis attulisti. Paruit olim orbis terrarum Romanis, seruiuit Assyrijs, subiectus fuit Persis: at enim & Persarum disciplina dignitate Assyriorum, & humanitate Romanorum videbatur tolerabilior conditio seruitutis. Huic verò tam fœdo & impotenti domino subiecta si fuissē, quam lucem solatij, quod perfugium pacis, quem portum quietis sperare poteram vel debebam, in cuius regno, nihil aliud quàm flagitiosissima luxuria, quàm deterrima crudelitas, quàm contumeliosissima superbia, nihil aliud, quàm dolor & gemitus perpetuus audiuntur.

Ergo

Ergo quàm maximas possum gratias tibi ago, rex, maiores etiam habeo, eiusque beneficij tui, memoriam erga me, nulla vnquam inobscurabit obliuio. Tu fac, vt sicuti speramus & optamus fore, pace concordia, tranquillitate, & ocio per te & in te perfruamur. Hæc Liuonia, si posset, apud te hodie diceret. Quæ quoniam non potest, id à nobis tacita requirit, vt præstanti virtute, rebusq; abs te gestis optimorum olim regum & principum memoriam in Polonia in animum nobis reuocemus & Lechos fortes, tolertes Gracchos, Lescones strenuos, sapientes Cazimiros, audaces Bolellaos, moderatos Jagellones in te vno contemplemur: Deumq; opt. max. cuncti precemur, vt eum, quem per omnes omnium honorum gradus, ad regiam dignitatem extulit, quem potestatis suæ participem in terris, administrum iustitiæ, authorem pacis exteris admirabilem, suis venerabilem, hostibus fecit formidabilem, bonis omnibus auctum, & florentem, & quàm maximè diuturnum, & in omnes partes victorem esse, perpetuoq; fieri, patiatur.

F I N I S.

S

ORDO QV ALITER SE-
RENISSIMVS REX POLONIÆ
IVXTA VETEREM CONSVETV-
DINEM CORONATVR, ET QVÆ SO-
lennitas & cerimonia circa
id seruari sint so-
litæ.

IN primis congregantur episcopi & consiliarij regni, alijq; officiales, item abbates insulati, ad minus ex Diœcesi Craconiensi, qui omnes convenire tenentur, pro die statuto coronationis.

Rex itaq; electus parabit se ut dignè accedat mensam divinam corpus Christi sumpturus in die coronationis, unde ieiunio, eleemosyna, & confessione expiabit peccata sua. Sequenti autem die qua erit Dominica, qua rex est benedicendus. Archiepiscopus & suffraganei, Abbates insulati, alijq; Prælati omnes conveniunt mane in Cathedralē ecclesiā, omnes amicti stolis, pinialibus, mitris, insulis, superpilicijs, & id genere sacerdotalium. Senatores quoque omnes, & equestris ordo congregatur, quibus sic peractis, processione ordinata per magistrum ceremoniarum, cum turibulo & aqua benedicta alijsq; episcopalibus de ecclesiā in palatium eunt, schola cum sacerdotibus & abbatibus ad scalas palatii remanentibus, soli episcopi cum archiepiscopo palatium ascendunt, ad deducendum principem in ecclesiā Cathedralē, qui antea induitur per supremum regni Marchalcum, vel per magistrum ceremoniarum sandalijs, tunica, chiroteis, alba dalmatica & pallio sine cappa, quem sic orna-

tunc

tum & inter barones primoresq; regni stantem, archiepiscopus aqua benedicta aspergit, post hoc collectam dicit:

Deus humilium institutor, qui nos Sancti spiritus illustratione consolaris, præstende super hunc famulum tuum Henricum gratiam tuam, ut per eum tuum in nobis adesse sentiamus aduentum.

Hinc rex in ecclesiā per Craconiensem, & Ciuiensem episcopos deducitur, a dextra leuag; apprehensa, præferentibus Castellano Craconiensi coronam, Palatino sceptrum, Vilnensi item Palatino pomum aureum, & Andrea à Zborow gladium enaginatū, episcopi cum archiepiscopo cruce præcedente, abbates insulati, & ceteri principes suo ordine quilibet succedebant, similiter duces Francia, & externorum principum legati. Regalia supradicta a senatoribus qui ea portabant accepta in aliare deposita sunt, rex in solio sistitur, ante quem archiepiscopus certas orationes pronunciat.

Antequam autem rex coronaretur, orta est magna controuersia, ratione confederationis, inter quosdam Catholicorum, & Evangelicos sub interregno facta, episcopis eandem, uti diuinis pariter, ac Ecclesiasticis contrariam legibus, ipsisq; inuitis, & reclamantibus factam, improbantibus, Evangelicis contra, propter rerum suarum securitatem, omnino firmam haberi contendentibus, sed postea omnis illa contentio, inuento medio Deo volente sedata fuit, & pace facta unus episcoporum dicit subsequenter Orationem.

S ij

Omnipotens sempiterne Deus, caelestium ac terrestrium moderator, qui famulum tuum ad regni fastigium, dignitatemque dignatus es prouehere, concede quaesumus vt à cunctis aduersitatibus liberatus, & ecclesiasticae pacis dono muniatur, & ad aeternae pacis gaudium, te donante peruenire mereatur, per Christum Dominum nostrum, Amen.

Finita oratione admonet diligenter regem, de fide, de pietate in Deum, & de alijs virtutibus regis dicens:

Cum hodie per manus nostras optimè princeps, qui Christi saluatoris nostri vices in hac re fungimur, quamuis indigni sacram vnctionem, & regni insignia sis suscepturus, bene est, vt te prius de onere, ad quod destinaris aliquantulum moneamus. Regiam hodie suscipis dignitatem, & regendi fideles populos tibi commissos curam sumis: preclarum sane inter mortales locum, sed discriminis, laboris, atque anxietatis plenum: verum si consideraueris, quod omnis potestas à Domino Deo est, per quem regnant reges, & legum cōditores iusta decernunt, quodq; de grege tibi commissio, ipsi Deo rationem redditurus, primum pietatem seruabis, Dominum Deum tuum tota mente ac puro corde coles, Christianam religionem ac fidem Catholicam, quam ab incunabulis professus es, ad finem vsque inuiolatam retinebis, eamque contra omnes aduersantes, pro viribus defendes. Ecclesiarum praelatis ac reliquis sacerdotibus, condignam reuerentiam exhibebis, ecclesiasticam libertatem non conculcabis, iustitiam sine qua nulla societas diu cōsistere potest, erga omnes inconculsè administrabis, bonis praemia

nia, noxijs debitas poenas imponendo, viduas, pupillos, pauperes, ac debiles, ab omni oppressione defendens, omnibus te aduentibus benignum, mansuetum, atq; affabilem pro regia tua dignitate praebabis, & ita te geres, vt non ad tuam, sed ad totius populi vtilitatem regnare, praemiumq; benefactorum tuorum, non in terris, sed in caelo expectare videaris, quod ipse tibi praestare dignetur, qui viuut & regnat Deus, in saecula saeculorum.

Absoluta oratione interrogat illum episcopus hijs verbis:

Vis fidem sanctam, à Catholicis viris traditam tenere, & operibus iustis seruire? R. Volo.

Vis ecclesijs ecclesiarumq; ministris, tutor & defensor esse? R. Volo.

Vis regnum à Deo tibi commissum, secundum iustitiam patrum tenere, regere, & defendere? R. Volo.

Et in quantum diuino fultus suffragio, ac solatio omnium fidelium suorum valnero, ita me fideliter per omnia acturum esse promitto.

Finita interrogatione, rex coram archiepiscopo genuflexus capite ad apertum, dicit in hac verba: Ego Henricus, Deo annuente futurus rex Polonorum, profiteor & promitto coram Deo, & Angelis eius, deinceps legem & iustitiam, & pacem ecclesiae Dei, populoq; mihi subiecto, pro posse & nosse, facere atq; seruare, saluo condigno misericordia Dei respectu, sicut in consilio fidelium meorum, melius potero inuenire. Pontificibus quoque ecclesiarum Dei, condignum & canonicum honorem exhibere, atque ea quae ab imperatoribus & regibus ecclesiae collata, & reddita sunt, inuiolabiliter obseruare: abbatibus, comitibus, & vasallis meis con-

gruum honorem, secundum consilium fidelium meorum prestare.

Post hoc, utramque manum ponit supra Evangelia dicens: Sic me Deus adiuvet, & hac sancta Evangelia.

POSTEA DICIT ARCHIEPISCOPUS Collectam.

Omnipotens sempiterne Deus, creator omnium, imperator angelorum, Rex regum, & Dominus dominatum, qui Abraham fidelem servum tuum de hostibus triumphare fecisti, Moyse & Iosue populo tuo prelati, victoriam multiplicem tribuisti, humilemque David servum tuum regni fastigio sublimasti, & Salomonem sapientie pacisque ineffabili munere ditasti, respice quæsumus Domine, ad preces humilitatis nostræ, & super hunc famulum tuum Henricum, quem supplici devotione veneramus, & in regem eligimus, benedictionum tuarum dona multiplica, eumque dextera potentie tue, semper hic & ubique circunda: quatenus prædicti Abraham fidelitate, Moyse mansuetudine fretus, Iosue fortitudine fultus, David humilitate exaltatus, Salomonis sapientia decoratus, tibi in omnibus complaceat, & per tramitem iusticie inoffenso gressu semper incedat. Tue quoque protectionis galea munitus, & scuto insuperabili iugiter protectus, armisque caelestibus circumdatus, optabilem de hostibus crucis Christi victoriam fideliter obtineat, & triumphum feliciter capiat, terroremque sue potentie illis inferat, & pacem sibi militantibus latanter reportet, per Christum Dominum nostrum, qui virtute

tute crucis tartara destruxit, regnoque Diaboli superato, ad carlos victor ascendit: in quo potestas omnis regni, consistit victoria: qui est gloria humilium, & vita salusque populorum: qui tecum vivit & regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

ALIA ORATIO.

Teinuocamus Domine, sancte Pater, omnipotens sempiterne Deus, ut hunc famulum tuum Henricum, quem tue diuinæ dispensationis providentia in primordio plasmatum, usque ad hunc præsentem diem iuuenili flore latantem crescere concessisti: eum tue pietatis dono ditatum, plenumque gratia & veritate, de die in diem coram Deo & hominibus ad meliora semper proficere facias: ut summi regiminis solium gratia supernæ largitatis gaudens suscipiat, & misericordie tue muro, ab hostium aduersitate undique munitus plebem sibi commissam cum pace propiciationis, & virtute victoriae feliciter regere mereatur, per Christum Dominum nostrum, Amen.

Post hæc archiepiscopus genua flectit, & rex in faciem pronoluitur: Cantores autem canunt, choro coræ respondente, & cum cantant hunc versum: Et obsequium servitutis nostræ tibi rationabile facias. R. Te rogamus audi nos. Archiepiscopus stans ad regem pronoluitur, cum cruce dicit: Et hunc electum in regem: Coronandum, benedicere digneris. R. Te rogamus audi nos.

Iterum canit: Et hunc electum in regem coronandum benedicere & consecrare digneris. R. Te rogamus audi nos.

Post hoc episcopi omnes cum abbatibus genua flectentes, lataniam prosequuntur supra regem pronolatum, quam cum sinierint, archiepiscopus orationem Dominicam exorditur: Pater noster, &c. Et ne nos inducas in tentationē. R. Sed libera nos a malo. V. Saluum fac seruum tuum Domine. R. Deus meus sperantem in te. V. Esto ei Domine turris fortitudinis. R. A facie inimici. V. Domine exaudi orationem meam. R. Et clamor meus ad te veniat. V. Dominus vobiscum. R. Et cum spiritu tuo.

O R E M V S.

DEVS qui populis tuis virtute consulis, & amore dominaris, da famulo tuo Henrico sapientie spiritum, cum regimine disciplinæ, ut tibi toto corde deuotus, in regni regimine maneat semper idoneus, tuoque munere ipsius temporibus, securitas ecclesiæ dirigatur, & in tranquillitate deuotio Christiana permaneat, ut in operibus suis bonis perseverans, ad æternum regnum te duce peruenire valeat, per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Benedic Domine hunc regem Henricum, qui regna omnia moderaris à sæculo, & tali eum benedictione glorifica, ut Dauidicæ teneat benedictionis & sublimitatis sceptrum; & glorificatus in eius protinus rapiatur merita: da ei tuo spiramine cum māsuetudine, ita regere populum tuum, sicut fecisti Salomonem tuum continere regnum pacificum, sit tibi semper cum timore subditus, tibi que militet cum quiete, sit tuo clypeo protectus, cum proceribus, & ubique tua gratia victor existat: honorifica
cum

eum præ cunctis regibus gentium, ut feliciter populis tuis dominetur, & feliciter eum nationes adoret, viuat inter gentium cateruas magnificus, sit in iudicijs æquitatis singularis, locupletet eum tua perdiues dextera, frugiferam obtineat patriam, & eius liberis tribuas profuturam. Protella ei prolixitatem vita, & in diebus eius oriatur iustitia, à te robustum teneat regiminis folium, & cum iucunditate & iustitia, æterno gloriatur in regno, per Christum Dominum nostrum, Amen.

Postea archiepiscopus sedet, rex verò genua ante eum pronolatus, Dalmatica & piniati exuitur. Archiepiscopus autē intincto pollice dextro in oleo sacro ungit illi dextram à palma, ad cubitum, & interfasciulas, & in brachio dextro, dicens:

Vngo te in regem ex oleo sanctificato in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, Amen.

Pax tecum. R. Et cum spiritu tuo.

O R A T I O.

VNgo te in regem ex oleo sanctificato Spiritus sancti gratia humilitatis nostræ officio in te copiosa descendat, ut sicut manibus nostris indignis, oleo materiali pinguescis exterius ablutus, ita eius inuisibili vnctione delibutus, impinguari merearis interius, eius quoque perfectissima spiritali vnctione semper imbutus, & illicita declinare tota mente discas seu valeas, & vtilia animæ tuæ, iugiter cogitare, optare, atque operari queas, auxiliante Domino Iesu Christo, qui tecum viuit & regnat, Deus Deifilius

lius Iesus Christus Dominus noster, qui à Patre oleo exultationis unctus est, præ participibus suis, ipse per præsentem sanctæ unctionis infusionem Spiritus Paraclyti, super te benedictionem infundat, eundemque usque ad interiora cordis tui penetrare faciat. Quatenus hoc visibili & tractabili oleo dona inuisibilia percipere, & temporali regno, iustis moderationibus executo, æternaliter corregnare ei merearis, qui solus sine peccato rex regum, viuit & gloriatur, cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti Deus, pro omnia sæcula sæculorum, Amen.

O R E M V S.

Omnipotens sempiterne Deus, qui Azachiel super Syriam & Iehu super Israel per Heliam, Dauidem quoque & Saulem per Samuelem prophetam in reges inungi fecisti, tribue quæsumus, manibus nostris opem tuæ benedictionis, & huic famulo tuo Henrico, quem hodie licet indignis in sacro vngimine delingimus, dignam delibutionis huius efficaciam, & virtutem concede. Constitue Domine, principatum super humerum eius, ut sit fortis, iustus, prouidus, & indefessus regni huius, & populi tui gubernator, infidelium expugnator, iustitiæ cultor, meritorum remunerator, ecclesiæ tuæ sanctæ, & fidei Christianæ defensor ad decus, & laudem tui nominis gloriosi, per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, qui tecum viuit & regnat in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Christe perunge hunc regem in regimen, qui un-

xisti

xisti sacerdotes, & prophetas, reges, & martyres, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, atque adepti sunt repromissiones, tua sanctissima unctio super caput eius defluat, atque ad interiora descendat, & cordis illius intima penetret, & promissionibus, quas adepti sunt victoriosissimi reges, gratia tua, dignus efficiatur, quatenus in præsentem sæculo feliciter regnet, & ad eorum consortium in celesti regno perueniat, per Dominum nostrum Iesum Christum, qui tecum viuit & regnat, &c. Unctus est oleo lætitiæ præ confortibus suis, & virtute sanctæ crucis potestates æreas debellauit, tartara destruxit, regnum Diaboli superauit, & ad cælos victor ascendit, in cuius manu victoria, virtus & potestas consistunt, & tecum viuit & regnat per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Deus qui es iustorum gloria, & misericordia peccatorum, qui misisti filium tuum ut pretiosissimo sanguine suo genus humanum redimeret, qui conteris bella, & es propugnator in te sperantium, & sub cuius arbitrio, omnium regnorum continetur potestas, te humiliter deprecamur, ut præsentem famulum tuum Henricum in tua misericordia confidentem, in præsentem regali sede benedicas, ei que protinus adesse digneris. & qui tua expetit protectione defendi, omnibus sit hostibus fortior, fac eum Domine beatum, & victorē de inimicis suis, coronā eū coronā iustitiæ & pietatis, ut ex toto corde, & totamente in te credens, tibi deferuiat, sanctam tuam Ecclesiam defendat & sublimet, populumque à te commissum iustè regat, nullum ius insidiantibus malis iniustitiam vertat. Accende Domine cor eius,

ad amorem gratiæ tuæ, per hoc vnctionis oleum, vnde vnixisti reges & prophetas, quatenus iustitiam diligens, per tramitem iustitiæ familiariter populum ducens, post peracta & disposita in regalia excellentia annorū curricula, ad te peruenire mereatur, per Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

Prospice omnipotens Deus serenis optatibus hūc gloriosum regem Henricum, & sicut benedixisti Abraham, Isaac, & Iacob, sic illum larga benedictionis spiritualis gratia, cum omni plenitudine potentiæ irrigare, atque perfundere dignare, tribue ei de rore cæli, & de pinguedine terræ abundantiam frumenti, vini, & olei, & omnium frugum opulentiam, ex largitate diuini muneris, longa per tempora, vt illo regnante sit sanitas corporum in patria, & pax inuiolata in regno, & dignitas gloriosa regalis palatii, maximo splendore regiæ potestatis omnium oculis fulgeat, luce clarissima clarescat, atque splendore, quasi splendidissimo, fulgore maximo perfusus lumine videatur. Tribue ei omnipotens Deus, vt sit fortissimus protector patriæ, & consolator ecclesiarum, atque cœnobiorū sanctorum, maxima cum pietate munificentia, atque sit fortissimus regum, triumphator hostium, ad opprimendos rebelles & paganas nationes, sitq; suis inimicis, satis terribilis, præ maxima fortitudine regalis potestatis. Optimatibus quoque & præcellis proceribus, ac fidelibus sui regni sit magnificus, & amabilis ac pius, vt ab omnibus timeatur & diligatur. Reges quoque de lumbis eius per successiones temporum, futurorum egrediantur, qui regnum hoc valeant regere totum, & post gloriosa tempora, atque felicia præsentis vitæ gaudia

gaudia æterna in perpetua benedictione habere mereantur. Quod ipse præstare dignetur qui viuunt & regnat in sæcula sæculorum, Amen.

Postea episcopus aliquis, eorum manu gestans, in uncta loca detergit, dicens:

Deus, Rex regum, & Dominus dominantium, per quem reges regnant, & legum conditores iura decernunt, dignate propitius benedicere hoc regale ornamentum, & præsta vt famulus tuus rex noster Henricus, qui illud portaturus est, ornamento bonorum morum, & sanctorum actionū, in cōspectu tuo fulgeat & post temporalem vitam, æternam gloriam quæ temporis non habeat finem, sine fine possideat, per Dominum, &c.

Demum induit regem piualii, & Dalmatica, dicens:

Accipe pallium, quatuor inijs formatum, per quod intelligas, quatuor mundi partes, diuinæ potestati esse subiectas, nec quenquam posse feliciter regere in terris, nisi sibi potestas fuerit collata de cælis.

His absolutis archiepiscopus manus abluit, & deposita infula dicit confessionem. Rex verò deductus in solium orat, & post alleluia in Missa, orationes pro rege aliquis episcoporum dicit. Postea regi genu flexo, archiepiscopus gladium porrigit, dicens:

Accipe gladium de super altari sumptum per nostras manus licet indignas, vice tamen, & auctoritate sanctorum apostolorum consecratum, regaliter tibi concessum, nostroque benedictionis officio, in defensionem sanctæ Dei ecclesiæ, diuinitus ordinatum, ad vindictam malefactorum, laudem verò bo-

norum, & memor esto eius, de quo Psalmista prophetauit dicens: Accingere gladio tuo, super femur tuum potentissime, ut in hoc per eandem vim equitatis exerceas, molemq; iniquitatis, potenter destruas. Et sanctam Dei ecclesiam, eiusq; fideles propugnes, atq; protegas, neq; minus sub fide falsos, quam Christiani nominis hostes execres, ac disperdas, viduas atq; pupillos, clementer adiuues, & defendas, desolata restaures, restaurata conserues, vlcilcaris iniusta, cōfirmes bene disposita. Quatenus in hoc agendo virtutum triumpho, gloriosus iustitiæq; cultor egregius, cum mundi Saluatore, cuius typum geris, in nomine eius, sine fine regnare merearis, qui cum Deo Patre, & Filio, & Spiritu sancto, viuit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Ibidem ulterius in Missa proceditur, & accingens illi gladium archiepiscopus, dicit:

Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, & attende, quod sancti, nō in gladio, sed per fidem vicerunt regna.

Postea ei diadema imponens dicit:

Accipe coronam regni, quæ licet ab indignis, episcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, quā sanctitatis gloriam & honorem, & opus fortitudinis intelligas significare, & per hanc te participem ministerij nostri, non ignores ita ut sicut nos in interioribus, pastores rectoresq; animarum intelligimur, ita & tu contra omnes aduersitates ecclesiæ Christi defensor assistas, regniq; tibi à Deo dati, & per officiū nostræ benedictionis in vice apostolorū, omniumq; sanctorū regimini tuo cōmissi, utilis executor, perspicuusq;

spiciusq; regnator semper appareas, ut inter gloriosos atletas virtutū gēmis ornatus, & præmio sempiternæ felicitatis coronatus, cū redēptore & saluatore nostro Iesu Christo, cuius nomē vicēq; gestare crederis, sine fine glorieris: Qui viuit & imperat Deus cum Patre & Spiritu sancto in sæcula sæculorum.

Demum pomum typū mundi referens in sinistram & sceptrum in dextram ei dedit, dicens:

Accipe virgam virtutis atq; veritatis, qua intelligas te obnoxium mulcere pios, terrere reprobos, errantes viam docere, lapsis manū porrigere, disperdere superbos, & releuare humiles, & apperiat tibi ostiū Iesus Christus Dominus noster, qui de semetipso ait: Ego sum ostiū, per me si quis introierit saluabitur, qui est clauis David, & sceptrū domus Israël, qui apperit, & nemo claudit: claudit & nemo apperit, sitq; tibi auctor qui eduxit vincitū de domo carceris, sedentē in tenebris, & vmbra mortis, ut in omnibus sequi eum merearis, de quo David propheta cecinit: Sedes tua Deus in sæculum sæculi, virga æquitatis, virga regni tui, & imitando ipsum diligas iustitiam, & odio habeas iniquitatem, qui propterea vixit te Deus: Deus tuus ad exemplum illius, quē ante sæcula vixerat, oleo exultationis, præ participibus suis, Iesum Christum Dominum nostrum, qui cum eo viuit, & regnat Deus in sæcula sæculorum.

Inter offertorium, rex panem & vinum in altare offert. pacemq; (ut dicitur) exosculat, & sacrosanctum corpus diuinum accipit. Post hoc gladius ei discinditur. Absoluto sacro in thronū medio templo ordinatū deducitur, ubi ab archiepiscopo intronatur & gubernaculi regni præsicitur, dicente:

Sede & retine amodo locum tibi à Deo delegatum, per auctoritatē omnipotentis Dei, & per præsentem traditionem nostram omnium, scilicet episcoporum, cæterorumq; Dei seruorum, & quanto clerum sacris altaribus propinquiorem aspicias, tanto ei potentior in locis congruis honorem, impendere memineris, quatenus Mediator Dei & hominum, te mediatorem cleri & plebis, in hoc regni folio confirmet, & in regno æterno, secum regnare faciat, Iesus Christus Dominus noster, Rex regum & Dominus dominantium, qui cum Patre & Spiritu sancto, uiuit & regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum.

Tandem archiepiscopus exorditur, Te Deum laudamus, quo absoluto stans à dextris regis dicit: FIRMETUR MANUS TUA, & EXALTETUR DEXTERA TUA. R. IUSTITIA & IUDICIUM PRÆPARATIO SEDIS TUE. V. DOMINE EXAUDI ORATIONEM MEAM. R. ET CLAMOR MEUS AD TE VENIAT. V. DOMINUS VOBISCUM. R. ET CUM SPIRITU TUO.

O R E M V S.

DEVS qui victrices Moyſi manus, in oratione firmasti, qui quamuis ætate læguēſceret infatigabili, ſanctitate pugnabat, vt dū Amalech iniquus vincitur, dum prophanus nationum populus ſubiugatur, exterminatis alienigenis, hæreditati tuæ poſſeſſio copioſa ſeruiret, opus manuum tuarum à noſtræ orationis exauditione confirma: habemus & nos apud te ſancte Pater Dominum Saluatorem, qui pro nobis manus ſuas extēdit in cruce, per quem etiam precamur altiſſime, vt tua potentia ſuffragante,

gante, vniuerſorum hoſtium, frangatur impietas, populusq; tuus ceſſanti formidine, te ſolum timere condiſcat, per eundem Chriſtum Dominum noſtrum. R. Amen.

O R E M V S.

DEVS inenarrabilis auctor mundi, conditor generis humani, cōfirmator regni, qui ex lumbis fidelis amici tui, patriarchæ noſtri, Abrahæ præelegiſti regem ſæculis profuturum, tu præſentem inſignem regem hunc, cum exercitu ſuo, per interceſſionem omnium ſanctorum vberi benedictione locupletā, & in ſolium regni firma, ſtabilitate cōnecte, viſita eum per interuētum omnium ſanctorum, ſicut viſitaſti Moyſem in rubo, Ioſue in caſtris, Gedeonem in agro, Samuelem crinitum in templo, & illa eum promiſſione, & ſyderea benedictione, ac ſapientiæ tuæ rore perfundere digneris, quam Dauid in Pſalterio, Salomon filius eius te remunerante percepit de celo. Sis ei contra acies inimicorum, lorica in aduerſis, galea in proſperis, ſapiētia in protectione, clypeus ſempiternus, & præſta vt gentes illi teneant fidem. Proceres atq; optimates ſui habeant pacem, diligant charitatem, abſtineant à cupiditate, loquantur iuſtitiam, cuſtodiant veritatem, & ita populus iſte pullulet, coalitus benedictione Trinitatis, vt ſemper maneat tripudiantes, armis gaudentes & in pace victores, per Chriſtum Dominum noſtrum, Amen.

Tunc rex accepto in manus ſacro gladio, aliquos tum nobiles, tum conſiliares viros, habita cæ-

rimonia dignitate, ad equestris ordinis dignitatem præcinctos prouexit. His peractis rex in palatium deducitur cibum capeffurus, ubi instructis mensis, accumbebat summum thronum ipse ac deinde per ordinem ceteri principes suas mensas accumbunt, tunc primores barones & senatores loca sua occupant. Marschalcis ceterisq; officiarijs munia regalia obuentibus, Dapiferis Architricliniisq; præeuntibus cum suis scipionibus, argenteis canistris panem, & auratis patinis varia tuceta, leucophaga, frictellas, tortas, & quicquid præclarum ars appetitia exquisitissimas sumptuosissimasq; per ordinem epulas copiose apponunt, assa, elixa, iusculenta, frixa, pastillia, promalsidaria, pultaria, crustulenta, aliag, lautissimorum eduliorum genera sapidissimis succorum, multiingis condimentis suffusa, quæ L. Luculli Romani mensas superabant. Tandem die Luna sequenti iisdem quibus antea insignia præferentibus, in forum summa cum celeritate deducta, à ciuib; in edito solio ad id pulcerrimè iuxta prætorium facto, iusiurandum & argenti ingentia peramplag, munera accepit. Ibi etiam assumens in manum aureum pomum, tum euaginatam gladium aliquot strenuos & benemeritos viros equestri ordini asciuit, ac aurata militia condonauit. His peractis ad Andreæ Zborouij nuptias pedes, omnibus

plateis & tectorum summitatibus, multitudine oppletis, iuit. Peracto prandio hastiludia rege insufficiente exercebantur extra muros, ibidem & postera die sacra regia maiestas liberalissimè tractabatur. Samuel autem Zborowski qui ad coronationem neglexerat venire, centum viginti equites sumptuosissimo ornatu Hungarico ei ostenderat. Plurimi postea dies in audiendis gratulantium principum externorū legationibus & in quibusdā causis decidendis transacti sunt. Atque hanc veram coronationis augustissimi Polonia principis descriptionem, Lector candide, boni consule. Vale, & nos redama.

T j

COMPENDIVM CHRO-
NICORVM LITVANIÆ, SE-
CVNDVM SERIEM ET SVCCES-
SIONES DVCVN GENTIS A PRIMO HO-
rum conditore ad nouissimum or-
dine seruato.

*Lituanie
populi.*

TOLEMÆVS ille vniuersi orbis
geographus curiosissimus, his in re-
gionibus quæ hodie à Lituanis co-
luntur, & quæ eorum ditioni vt po-
te Russia, Podolia, Volhinia, Podlas-
sia, Samogitiaq; subsunt, hos populos colonias suas,
(quorum hodie ne vestigium quidem apparet) anti-
quitus habuere recenset, Galindos, Bodinos, Geni-
nos, Sudinos, Cariones, Amaxobios, Stabanos, Stur-
nos, Nascios, Asubios, Wibiones, Ombrones, inter
Lublinam & Brestiam, Sargatiosque. Quos omnes
ex Cimbris, Gôthisq; & Sarmatis ortum sumpsisse
idem Ptolemæus asserit. Sarmatorum autem dedu-
ctio cum latius à nobis descripta pateat, Cimbri-
um nomen, & successiones mihi explanandæ vi-
dentur. Cimbros itaq; à Gomero nepote Nohæ ex
deprognati. maximo natu filio Iapheto ortos esse, nomenq; ab
eo per tot sæcula paululum immutatū trahere con-
sentiens

sentiens omnium historicorum opinio est. Hæc
posteritas Iapheti, cum maiorem orbis terrarum
partem, in Europa, Asiaq; minori occupauerit, quod
ipsi cum etymon nominis dilationem significantis,
tum fausta Nohæ parentis imprecatio portende-
bant, pars eorum à Gomero orti, ad Bosphorum Ci-
merum Mæotidis paludibus proximum, (qui de illis
Cimmerius est appellatus) vltra fontes Tanais flu-
uij, vbi in Ducatu Rhesanensi Moschouia principi
subiecto oritur, sedes suas habuerunt. Postea suc-
cessu temporis, quod haud difficile illis fuit, per
regiones propinquas, Russiam, Lituaniam, Liuoni-
am, & Borussiam, nunc Prussiam appellatam, & Cim-
bricam chersonesum vbi Sueci, Dani, Holandi pro-
gressi, toto eo littore se passim diffundentes latè do-
minati sunt, & castrato paululum nomine, litteraq;
interiecta Cimbri nuncupati. Quando verò & qua
occasione hæc migratio contigerit, quoniam nulla
gentis ab eo tempore monumenta extant, ex quib.
id constare possit, ignotum est. Cæterum fuerunt
semper Cimbri gens bellicosa, strenua, manu prom-
pta, id enim res ab ipsis fortissimè audacissimeq; ge-
stæ testantur. Hijs namq; colonijs septentrionalibus
relictis in numero trecentorum millium, per Ger-
manorum regiones in Heluetiam, Galliamq; in pri-
mis penetrarunt. Deinde Hispanias populabundi va-
stauerunt. Inde annū circiter centesimū decimum,
ante natum Christum in Italiam excurrerūt, quam
vastabundi passim deprædarunt, Romanorumque
consulem Papyrium Carbonem, cū vniuerso exer-
citu fuderunt. Postea ab eisdem M. Iunius Siluanus,
& ipse Consul contracta infelicitè pugna, supera-

*Tanais flu-
uium.*

*Cimbrorum
patria.*

*Cimbri Gal-
liam & His-
paniam in-
gressi.
Cimbrorum
in Italia bel-
la.*

*In felix cum
Cimbrii Ro-
manorum
conflictus.
eorum strages.*

tur. Aurelius deinde Scaurus Consulis legatus amissis copijs Romanis, in manus eorum viuis perueniens, à Bolo rege Cimbrorum occiditur. Id Tacito affirmante actum est, anno sexcentesimo quadragesimo post urbem conditam. Tandem Romani maioribus copijs collectis in aditu Alpium contra Cimbros exercitum opponunt, fusi tamen & ad internitionem prostrati, vbi C. Manlius in pugna interfectus, occubuit. Octuaginta verò millia Romanorum militum cesa. Q. Seruilius Cæpio imperator exercitus, ex conflictu funesto vix cum denis elapsus, Romam tantæ cladis nuncius perueniens, bonis omnibus publicatis, ex decreto senatus, quod temeritate sua exercitum perdiderit, iugulatur. Aiunt Romanos vno in prælio maiori clade & detrimento vnquam affectos esse, quam obrem suspensis metu animis, de exitu imperij sui magnopere solliciti, præsentique rerum suarum periculo vehementer conturbati, cum hostes exitium, vbi minitantes propediem aduentare nunciarentur. Caium Marium ex Lybia vbi Iugurtham deuicerat, ducem bellicosissimum, & fortunatum vocauerunt, duobusque annis ab illa clade Romanorum elapsis, Marius, Cimbrorum & Teutonum, ad aquas Sextias cruero prælio ducenta millia fudit, tantaque fertur caforum multitudo, vt Massilienses congestis defunctorum ossibus, vineas eisdem obseperint, sanguineque humano agri quasi stercore multo pinguescentes vberirimi, feracissimi que redditi sint. Itaque Cimbri attenuati & numero virib. sed animo minimè fracti, in vnum conglobati, Q. Catuli proconsulis exercitum in fugam verterunt, ad fluuiumque Athesin castrametati sunt.

Quò Marius summa celeritate aduolans, coniunctis copijs suis, cum exercitu Catuli, inito prælio 29. die Iulij centum quadraginta millia Cimbrorum occidit. Quæ clade ad extrema redacta Italia egressi, patrias oras, utpote Daniam, Prussiam, Suetiam, Liunioniam, Lituaniamque petierunt, ex quibus illi qui Lituaniam occupauerant Gepidæ nūcupati fuere. Hac verò in regione vbi Samogitia, Æneas Syluius Massagetas, gentem Plinio celebrem confedissee testatur. Lituanoꝝ verò gentem, qui antiquitus Gepidi vocabantur ex Gothis oriundam. Erasmus Stella pulcris rationibus affirmat cum duce Litalano, siue LitWone, Vedenuti Prussie regis filio, anno Domini 573, in has regiones vicinas patris imperio quas olim Alani incolebant, venisse. Lituaniaque nomen à sui denominatione eiusdem indidisse. Samogitiam verò à fratre eiusdem Lituonis Saimone principe appellatam, idem Erasmus Stella in Prussia historia testatur, quæ tunc temporis longè in Prussiam, & Liunioniam vsque extendebatur. Similiter Lotialos, siue LotWonos, qui nunc Liouones post Germanorum ingressum Latinis dicuntur, ab eodem LitWone cum LitWania pariter nomen traxisse. Hæ autem gentes, utpote Pruteni, Polowci, Samogitæ, Gepidæ, Lituani, Liouones, Curlandi, latWingi siue lazyges & IaczWingi appellati, vt vnum idioma, ita eosdem mores, consuetudines, legesque & bellorum expeditiones in Christianos concordati Marte, semper habebant, nisi singulæ singulis principibus finibusque, certis dirimebatur. IaczWingi autem fuerunt populi crudelissimi, in finibus Lituaniæ iuxta Massouiam, vbi hodie Podlassia colonias

*Marius Cim-
bros fudit.*

*Cimbri in
Italia.*

*Lituani à
Cimbriis ori-
ti.*

*Lituania,
Samogitia
& Liunionia
denominan-
tis.*

*IaczWingi,
siue lazyges
gens crudeli-
ssima.*

*Litmania à
Lituo.*

*Itali Litua-
nia gentis
propagato-
res.*

*Vulgus Li-
tuanorum
ex Gothis
nobiles ex Li-
talis orti.*

*Polamon
Italus pri-
mus dux Li-
tuanorum.*

suas habebant, qui in bello non referebant pedem, quin vincerent, aut vincerentur: ideo bellis assiduis interierunt; reliqui eorū in Lituānos Russos, & Masovitas ob vicinitatem abierunt. Opinantur alij Lituānos, à *Lituo* quod cornu venatorium significat, dictos esse, quorum opinio, ut anilis & stulta iure ab omnibus irridetur. Matthias autem Miechouienfis, & Dlugosus Polonicae historiae indagatores, ac annales Ruthenorum testantur, Italos duce Palamone, vel ob tyrannidem Neronis, vel promeritum exilium, aut ab Attila Hunnorum reges crudelissimas patriae vastationes fugientes, has regiones, longa nauigatione superata, ex sinu maris Baltici, quod Prussiam, Samogitiam, Lituoniāq; alluit, per Nēnam fluuium *Crononem* Ptolemæo dictū, classe ingresfos fuisset, quod & ipsa gens Lituanica strenuè asserit. Quamplures enim dictiones Latine, & Italicae idiomati eorum intermixtae habentur. Aiuntq; hūc Palamonem (quem ipsam nomen Latinum, Italumq; esse prodir) cum certa comitiua ex nobilibus propinquitate iunctis collecta, quorum praecipuos, Virginius, Columnas, Iulianos, Caesarianos, Gastaldos recensent, Lituanię nobilibus familijs & stemmatibus principia dedisset; vulgum verò Lituānorum utpote colonos, & agrestes ex Gothis natos asserunt; in hancq; sententiam plurimi Polonicae & Germanicae, ac Russorum historiae scriptores astipulantur, quorum iudicio & auctoritati, nos quoq; acquiescentes cum eisdem sentire volumus.

Hic itaque Palamon obinnatam industriam, à gente barbara princeps salutatus, eam coram nomine patriae suae Italiae (praeposito articulo Italici in fa-

mini-

minini generis nominibus efferendis consueto) *La Italia* appellasse creditur, quae postea longo temporis successu Italicis moribus, idiomateque in barbariem populi commutatis, Lituania dicta est. Quidam etiam eosdē Italos à litore maris Baltici, quod Prussiam, Lituoniam, ac Lituaniā, Samogitiā extrema alluit, eò quòd ibi prius confederint, Lituaniā cognominasse putant. Succedente postea Palamoni quodam ex eadem gente principe, Itali recens Latini nomen non modo deposuerunt, sed ignatam quoque & peregrinam eorum incolarum linguarum, apud quos principatum arripuerant addicentes, in suam cooptarunt, viuendiq; normam & modum cum eiusdem barbaribus susceperunt. Ceterum haec gens Lituaia longo tempore à sui imperij primordijs obscura fuit, Ruthenorumq; iugo subiecta, ut princeps Kiouienfis Russiae quondam monarcha, ab eis periomata, subiectaq; ob egestatem & soli sterilitatem, in signum tantummodo subiectionis exigeret: donec Mendolphus siue Mendog, & Witenen, Gediminasq; duces illustres heroica magnanimitate illa innata, dudumq; segnitia rei militaris oppressa excitata, rebellionem contra Ruthenos, ab antecessoribus suis inceptam continuantes, vnus post alium in Lituaniā imperio succedentes, Russiae principibus partim strenuo Marte, partim astu frequentius aggressis, & quasi debellatis, sensim adeò viribus creuerunt, ut iugo Ruthenis omnibus iniecto, etiam ad tributa sibi pendenda eos compellerent, quae pluribus ab annis Ruthenis ipsi pendebant, ac pro periomatibus & subere aurum, argentumq; exigunt. Nunc Lituānorum successus & seriem

*Lituania ab
Italia cognominata.
Lituania à
litore.*

*Lituani olim obscuri,
Russis tributarij.*

Lituani iugum Ruthenorum excutierunt.

à primis principatus, incremētis, secundum Ruthenorum opiniones aggrediar, à tribus fratribus Palæmonis nepotibus, initio sumpto.

ORDO, GENEALOGIAQVE

Ducum Lituania.

*Palæmonis
nepotes.*

Palæmoni ex Romanis patritijs genus suum ducenti, fatisq; in Lituania multis periculis exantlatis commigranti, tres nepotes (quos Rutheni filios eiusdem contra veritatem historia legitimos scribunt) in imperio Lituano successerunt, Borcus, Cunossus, & Spera nominati.

*Borcus.
Kunos.
Spera.*

Borcusq; arce ad Iuriam fluuium vbi in Crononē siue Nemnam exoneratur, in Samogitia erecta, à sui nominis & fluuij cōposita denominatione, eam *jurborg* quæ hucusq; durat, appellauit, imperiumq; in Samogitas exercuit.

*Kunosso
arx.*

Cunos, verò vltius procedens eadē in regione castrum Kunosso fundauit à suo nomine appellatum, ad quod regio subiaccens pertineret.

*Kiernus.
Gybus.
Kiernon
arx, & se-
des magni
Ducatus Li-
tuania.*

Spera quoque Vilkomir arce ad fluuenta *Swen-tæ* ædificata, ibidem dominari cœpit. Tandem Borco & Spera fatis concedentibus, Cunos in vtriusque partes successit, duosque filios Kiernum & Gybutum procreauit. Mortuo Kunosso, Kiernus filius in Lituania principatu ex vtraque ripa Wilia fluuij arrepto, Kierno arcem Ducatus sedem erexit.

*Lituania à
Litui tuba.*

Hunc Lituaniam à littore & tuba siue lituo cornu venatorio, appellasse Rutheni & ipsa gens Lituanica nulla certa, probabiliq; ratione fulti aut mant. Gybutus etiam Kierno Wij Germanus Samogitiæ habenis præfuit, manuq; coniuncta cum Kierno Rus-

Russiam apud Braslaw & Poloczko longè lateq; vastauerunt. Cumq; exuijs onusti reuerterentur, Samogitiam à Liuonibus vicinis spoliata inuenerunt, quam vlciscētes Linoniam vicissim igne, & armis, vastatam diripuerunt.

Kierno è viuis decedente Ziuibundus filius in Lituania succedit, Gybuto verò in Samogitia Mūt Wil, bi quoque fraterna synceritate sese prosequentes, pacificè gentium suarum habenis præfuerunt. Russia principibus tributa persoluentes, periomata videlicet ad balnea & conturnos de subere more gentis contextos. Munt Wilo deinde Parcīs vocantibus, non diu regnanti, Vikint filius in Samogitiæ principatum, euectus est.

*Ziuibundus
dux Lituanie.
Munt Wil
Samogitiæ
dux.*

Vikint.

Interea verò cum Batti Tartarorum imperator, Russiam magna ex parte deuastasset, potentiamq; ducum eius diminuisset, & debilitasset, Ziuibundus Lituanie dux nacta occasione ad iugum Ruthenorum excutiendum, & libertatem vindicandam, fratris Wikinti Erdzi Wilum filium in Russiam instandam armata manu destinauit. Itaque Erdzi Wil tranato Vilia fluuiio, No Wogrodek arcem & ciuitatem Ruthenorum occupauit, ibidemq; sedē Ducatus sui posuit. Vltiusq; castra mouendo ad Nemnam fluuium, scopulo, natura loci munitissimo reperto, castrum quod *Grodno* appellatur ibidem erexit. Tandem in Podlasiā cum exercitu penetrans Brzestiam, Mielnicum, Drohicinū per Batti Tartarorū desolatas arces Ruthenorū occupauit, muniuitq; & omnē eam oram suam in ditionē paruo negotio redegit. In Lituania verò bene meritis exercitus ductoribus prouincias, vniciq; pro sua di-

*Batti Rus-
siam vastauit.*

*Grodno a-
dificata.
Podlasiā
ab Erdzino
occupata.*

*Eixis.
Gransis.
Campa.
Lituanis
procceres.
Erdziulus
Tartaros
sternit.*

gnitate, distribuit, Eixio ex quo Douoinorum familia creuit, regionem hanc ubi ab eo nunc Eixiski oppidum nuncupatur. Granso ubi Granskiski: Campæ verò ex quo Gastaldorum nomen in Lituania Osmianam dedit.

Erdziuil igitur viribus in Russia & Lituania actis, Tartarorum ZaWolhensium regem Kurdasum nomine cum suis copijs Ruthenorum regiones ex consuetudine depredantem apud Mozeram oppidum, in fluuio OkunioWka dicto prostrauit, fugauitq; Multis gestis heroicis exactis, fatis concessit. Mingailum verò & Algimuntum filios imperij successores reliquit. Algimuntus Samogitię præfuit: Mingailo verò Polocensibus Ruthenis liberè absq; iugo cuiusquam uiuentibus bellum intulit, quibus apud Grodzecz arcem eorundem quam exussit debellatis, Poloczcam cepit, imperiumq; in Polocenses, ac Nouogrodeneses latissimè exercuit, Ginuilo, & Skirmunto filijs, patriæ dominis relictis, è uiuis decessit.

*Mingailo
dux Lituanis.*

Skirmunt.

Ginuil.

Boris.

Skirmunt itaq; persolutis patri funebribus exequijs, Nouogrodecensium & Lituanoꝝ habenas moderauit. Ginuil verò Poloczcam iure naturali deuolutà administrauit, qui ducta in matrimonium Maria TWerenis ducis filia baptizatus est, atque Georgius cognominatus, cum Pskouiensibus, & Smolenscijs acerrimum bellum pro patria gessit, Borisso filio in Polocensi Ducatu relicto, spiritum exhalauit.

Boris ex more patri iustis persolutis, Poloczcam summa cum dexteritate moderauit, Basilicam sub titulo sanctæ Sophiæ in arce de lateribus coctis pulcerri-

eetrimè sumptuoseq; erexit. Item aliam Saluatoris Iesu Christi, qui *Spes Ruthenis* dicitur, & monasterium virginum medium milliari à Poloczka, (ubi modernus dux Moschouia in oppugnatione Poloscæ, domicilium suum habuit) Borissiq; & Hlebi duorum Ruthenici ritus ecclesias instaurauit ac dotauit. BorissoWo arcem & oppidum ad Berefinam fluuium, à sui nomine appellatam fundauit, ad quā vsque magnus Dux Moschouia fines suos pertinere contendit. Borisso decedenti Basilus RechWold filius in Polocensi principatu successit, qui ætatis plenus ad superos migrauit, relicta filia Poroskauia & Hlebo filio. Hlebus paucis annis in Poloczka exactis, fatis concessit. Poroskauia verò soror sua calibem virginalemq; vitam ducens, in monasterio Ruthenici ritus vixit, postea deuotionis causâ cum quibusdam monachis Græcis, Romam petijt, ibidemq; mortua, ob vitæ sanctimoniam canonisatâ & catalogo sanctorum scripta Paraxidisq; Latinis secundum Ruthenorum opinionem appellata. Nunc à Polocensibus Ducibus, ad Lituaniæ principes redeo.

*BorissoW
fundata.
Basilus
RechWold.*

*Poroskauia
Poloczka
Ducissa.*

Skirmunt filijs Mingaili & frater Ginuili, Lituaniæ habenas viriliter moderans, Mscislaum ducem Lucensium cum copijs Russorum sibi occurrentem prostrauit, arcesq; Pinskam, & TuroWiam eidem eripuit. Postea Balaklaum Tartarorum ZaWolhensium regem apud KeidanoW Russiam vastantem cum vniuerso exercitu fudit, fugauitq;.

Tandem Russia principibus bellum intulit, eò quòd illum Lituania pellere niterentur. Mortisque successu copijs Russorū debellatis, Mozeram, Cer-

*Skirmunt
Ruthenos
prostrauit.*

nihouiam, Karafoniam arces cum suis provincijs expugnauit, imperioq; suo subiugauit, ac tribus filijs, Stroinaro, Lauborto, & Pissimonto in hereditatem concessit.

Kukouoitus patruus Skiermonti in Lituania & Samogitia principatu multis annis exactis, naturae debitum soluit. *Giedrus.* Giedrusso verò genero, qui filiam suam Poiatam matrimonio copulauerat, principatum commisit, qui Lituania & Samogitia habenis summa cum dexteritate administrans moritur, Ringolto filio relicto.

Ringolt patri funebribus exequijs more gentili persolutis, Lituania & Samogitia praeficitur. In hunc principes Russia inuidia ducti, ob tributa non persoluta exacerbati conspirauerunt, quatenus Ducatu paterno exueretur. Itaque exercitibus conscriptis, in Lituaniam valida manu cum Tartarorum auxiliarijs copijs excurrunt, quibus Ringolt viribus Lituanicis & Samogitijs accinctus occurrit, acrique commissopraelio ad Nemnam fluium iuxta Mohilnam, Tartarorum sex millia Ruthenorumq; ingentes copias prostrauit. In quo conflictu ex ducibus Russia, Demetrius Drucensis, Swetoslaus Kiouiensis, Leoq; Wolodimerensis occubuerunt. Ringoltus hac victoria & alijs multis claris, rebus humanis excessit, cui Mindog filius in principatu successit, anno Domini 1340.

MEndog siue Mindog dux Lituaniae, Samogitiaeque, communibus suorum acclamationibus creatus, cum Prussiensibus Crucigeris & Liouien-sibus multa praecleara bella gessit, Smolenskam & Wolhinia duces imperio suo post varios conflictus subiecit.

subiecit. Boleslaum Pudicum regem Poloniae 1243. anno à Christo nato, Danielemq; Russiae monarcha & regē coronatum 1246. saepius excursorijs pugnis, cruenta cum clade Christianorum molestaui. Mallo-uiam, Dobriniam, Kuiauiā, igne ferroq; multis spolijs onustus frequēter peragrauit. Postea anno Domini 1252. à Cruciferis Prussiae, Liouoniaq; inductus, fidem Christianā cum nonnullis Lituanijs & Prutenis suscepit, deditq; literas Cruciferis Prussiae (Magistro Henrico de Zalca in ordine tunc temporis quarto praesidente) quibus astruit, & recognoscit, se ab illis multipliciter honoratū & adiutū, & ideo terras suae ditionis, videlicet Samogitarum, Iacz Wingorum, Curo Wensium, Weizelsium, & totā terrā Lituaniae perpetua & irreuocabili donatione ipsis donasse & inscripsisse. Consilioq; fratrum Cruciferorum Prussiae nuncios suos, nuncijs Magistri & Cruciferorum adiunctos, ad Innocentium papam quartū misit, profitēs se puritatem Christianā suscepisse, & coronā super Lituanos regnandi petens. In cuius fauorem Innocētius papa fratrem Heindericum olim prouincialem Poloniae, & episcopū Armacanum, cum alijs episcopis de Riga Liouoniae misit, qui Mendognem in regem Lituaniae inuixerunt, sub eodē tamen anno, cum omnibus baptisatis ad pristinos idololatriae feces, prioribus peiores redijt, siue dolore & poenitentia amissarum terrarum, quas Cruciferis inscripserat, siue alia causa commotus. Postea anno Domini 1260. Mendog, siue Mendolphus princeps Lituaniae ordinatione Crucigerorum regē se gerens ex Lituanijs, Prutenis, Iacz Wingis, Samogitijsq; triginta millium exercitu coadunato, Mallouię oram cru-

Mendog coronatur. baptisatur.

Mendog Christianae fidee spernit.

Mallovia castrata.

*Prussia à
Mendog uis-
tatur.*

delissimè depopulatus est, castrum Poloczko cum ciuitate exulit, deinde Prussiam inuadens, Cruciferis tantummodo castra tuentibus, ciuitates quas Cruciferi extruxerant flamma, & excisione deleuit, omnesq; Christianos illic repositos trucidauit, optimisq; spolijs onustus in Lituaniā rediit. Item eodem anno Magistro & Cruciferis Prussiae, erigentibus castrum Carso Win, in monte sancti Georgij, à Lituanis, & Prutenis barbaris prostrati sunt, ubi Henricus de Horshusen Magister Liuaniae, & Henricus Marschalcus Prussiae cum multis alijs occubuerunt. Lituani autem castrum Carso Win & Heizburg, maceratis fame defensoribus conquesti sunt. Ad castrum deinde Königsberg obsidione promota à Crucigeris repulsi sunt.

*Massonia
elades, & bi
Semouitum
abirucatur.*

Tandem Mendog valido collecto exercitu cum SWarnone Prussiae principe, anno 1262. in Massouiam irrupit, ubi in vigilia sancti Ioannis Baptistae Semouitum ducem Massouiae incautum in curia Iasdo W cum filio Conrado, & alijs militibus, occupauerunt, SWarno dux Russiae Semouitum ipsum crudeliter decollauit. Conradum uero filium ipsius, Mendog, & Lituani cōseruauerunt, & eodem anno ab eis redemptus est. Lituani itaque & Rutheni, uniuersa Massouiae ora & Cuiaviae parte peruastata, cum immentia praeda hominum & pecorum, succensis opidis & villis in suas terras redierunt. Sequenti deinde anno Lituani & Rutheni non contenti prima deuastatione in Massouiam iterum remearunt, & in ea propter desolationem nihil reperientes, Castellaniā Louiciensē ad archiepiscopum Gnesnensem pertinētem, igne & multiplicibus pradis con-

*Louicz,
exusta.*

sumpserunt: nemineq; defensionem opponente, in terras suas superbiendo discesserunt.

Tandem Deus misericors Polonis, Massouitisq; Christianis propiciaturus, dissensiones ciuiles, inter Ruthenos & Lituanos immisit. Nam Mēdolpū, aliās Mendog regem Lituānorum, nepos eius Stroinat cum Do Wmanto genero eiusdem, principatum Lituanicum ambiens, quiescentē obtruncat, & duos filios eius, Ruklam, & Rzepicāssam, sicq; principatum arripuit, anno 1263. in quo & fratrem To Wciuilum Polocensium ducem ambitione commotus trucidauit. Woisalk autem monachus consus Ruthenicum titum primò professus, filius Mendolphi, patri occiso parentando Stroinatū exprobrando illi nephariam cādem, anno Domini 1264. occidit. Itaq; Woisalk monachus ducem Lituānorum se gere cœpit, Poloniamq;, & Massouiam, ac Cruciferos crebris irruptionibus infestauit.

*Mēdog, cum
filijs occisus
à Stroinate.*

*Tonicuillus
trucidatur.*

*Stroinat ob-
truncatur.*

Anno autem Domini 1267. prædictus Woisalk propter similtates & odia pro terris Russiae, quas si bi appropriare nitebatur, in Wro Wsko monasterio Ruthenorum sancti Michaelis circumuēctus à Leone duce Russiae, qui & Leopolum fundauit, filio Danielis olim regis Russiae, occisus est.

*Woisalk in-
gulatur.*

Sublatis per huiusmodi seditiones ducibus Lituaniae, Vrenus siue Vcienus ex principum Lituaniae prosapia familia Kitaurozum communi omnium acclamatione in magnum Lituaniae Samogitiaque ducem substituitur, qui pluribus bellis cum Ruthenis, Cruciferisq; Prussiae exantlatis SWintoroho filio relicto è uiuis decessit.

Vrenus.

SWintorohus paucis annis in imperio exactis, SWintorohus.

*Giermontus.**Trahus.*

Reipublicæ tamen negotijs optimè communitis, constitutisque, ex hac luce commigravit, cui Giermontus filius succedens, & ipse non multo tempore imperans, relictis Trabuso & Aligino filijs, in fata cecessit. Trahus magni Ducatus Lituaniæ, Samogitiæ, & quibusdam regionibus Russiæ iure hereditario ad se deuolutis imperans, bello & pace clarus oppidum à suo nomine cum castro hucusq; Trahy appellatum condidit, & quinque filios legitimos Narimundum, Doſmantum, Holsanum, Giedrutum, Troidenum, procreauit, pluribusque egregijs gestis exactis, fatis interceptus est.

Sedes de Nouogrodek in Kiernouam translata:

Duces Giedrotenſes.

Perſolutis gentiliter patri funebribus exequijs, eiusdem in magno Ducatu Narimuntus natu maior filius successit, sedemq; suam de Nouogrodek Kiernouam tranſtulit. Doſmant verò Vcianam caſtrum cum ſuo diſtrictu tenuit. Giedrotus ſiue Giedrore appellatam, condidit, in qua ſedem ſui principatus habuit, ex eo ad hæc uſq; tempora innumera- bilis progenies extat propagata, ducum Giedrocenſium titulo gaudentes, ac pro ducibus ſeſe gerentes, & à Vilna Lituaniæ metropoli, quatuor milliatibus incipiendo, in Lituaniam uſque ditiones eorum extenduntur per 26, millia Polonica, plurimiq; eorum pauperrimi vix colonorum conditionem adæquantes, cæteris dominis inferiuites nihilo- minus tamen titulo ducum ſeſe priuari permit- tunt, atque aliter appellati agere ſerunt: verè enim ex ducum Lituaniæ proſapia, genus ſuum ducunt, & armis Ducatus Lituaniæ antiquis, quas à Romanis importatas, ſerunt Kytauro videlicet ſecun- dum

dum illorum opinionem vtuntur. Sed ad rem deo. Holsam quartus Trabussi filius ultra fluium Viliam verſus Orientem procedendo, & Korablum amnem arcem ſui Ducatus ſedem, à ſui denomi- natione Holsani appellatam condidit. Horum ducum Holsanenſum Paulus episcopus Vilnenſis moderni, verè reuerendiſſimi, domini Valeriani episcopi anteceſſor familiam terminauit. Ducatus verò ipſe in ditionem regis ceſſit. Quintus Troidenus lat Win- gorum, vbi nunc Podlaſſia, & Doiſno Wiorum prin- cipatum vltro ſibi oblatum accepit, vbi Rayrodam arcem hucusque manentem condidit, ad Biebram fluium.

His quatuor fratribus, Narimuntus ſecundum prærogatiuam natiuitatis, in magno Ducatu præ- poſitus, coniunctis eorum viribus Poloniam, Ruſ- ſiam, Maſſouiamq; & Pruſſiam infeſtabant, Cruci- geros quoq; ſepius, tam Liouonienses, quàm Pruſſien- ſes oppugnabant. Poſtea Narimuntus cū Doſman- to fratre bellum ciuile, quod ſibi vxorem rapuerat mouit: Vczianaq; quo ſe Doſmātus receperat ob- ſeſſa, vxorem recuperauit, & arcem conquiſiuit. Doſmantum verò Ducatu exiit, fugauitque, qui Pſkouiam fugiens in principatum à Pſkouienſibus promotus eſt, quorum armis Polocenſes Ruthenos Poloczka conquiſita, ſuam in ditionem ſubiugauit.

Porro Ruthenorum annales Narimuntum ma- gnū Ducem Lituaniæ primū autorem ſtématis ſiue inſignij Lituani, viri videlicet armati quo inſiden- tis albo, gladium extenſum ſuper caput tenentis, ſi modum perſequentis fugientes, vnde vulgari- ter *Pogonia* dicitur. Fatistandem obtemperatis, Nari-

Inſignia Lituania.

*Troidenus
Lituanie
princeps.*

munto, Troidenus frater in magno Ducatu Lituanie & Samogitie successit, qui rebus omnibus imperij bene compositis, finibusq; ab incurfu Ruthenorum & Crucigerorum vndique tutatis, summo cum terrore finitimis gentibus principatum gubernauit, filius verò suus Rimuntus, quem ex Massouie ducis filia susceperat baptisatus, monasticam vitam ex præscripto Ruthenorum professus est.

*Prussiam
Troidenus
vastat.*

Postea anno Domini 1278. Troidenus coadunatis Lituanorum, & Prutenorum, barbarorum copijs, quæ 30. millia pugnatorum excedebant, eas trifariam diuisit, vnam partem in Massouiam, duas verò in terram Culmensensem contra Crucigeros destinauit, maximaq; parte Prussie ditionis Crucigerorum peruastata, castris Burgela W, Luba W, Chelm, expugnatis, maximam captiuitatem hominum & iumentorum in Lituaniam abduxit. Eodem anno terra Cuiuiensis circa oppidum Ko Wale, & Lanciensis ciuitas à Lituanis, subita incursione spoliata est. Postea Do Wmantus Pskouiensium, & Polocen sium princeps, Troidenum natu minorem fratrem, magno Ducatu Lituanico dominari agrè ferens, tres rusticos subordinauit, pretio corruptos, qui eum de balneo euntem incautum obruncarunt. Do Wmantus itaq; copijs cōscriptis validissimo cum exercitu, ad Lituaniam occupandam progressus, à Rimunto filio Troideni, ex monacho principe facto,

*Troidenus
trucidatur.*

viribus Lituanicis profligatur, trucidaturq; , qui eius sanguine parenti, victoriosè parentauit. Facta in Kierno Wa conuentione omne ius hereditarium in magno Ducatu abdicauit, seculariq; principatu spreto, vitam monasticam cōtinuare delegit. Vithenen verò

verò Samogitam de familia Kitaurorum ex Romanis principibus oriundum, virum strenuum & magnanimum, in magnum Ducem Lituanie constituit: quamuis enim superessent patrueles sui duo, Giedrocensis, & Hollanensis duces, ad quos magnus Ducatus iure hereditario pertineret, sed quòd erant puerili ætate ad imperium minus habili, ideo principatum ad eos deferri dissuasit, dicēs: patrum suum Narimuntum felici memorie, arma siue insigne magni Ducatus sibi fabricasse, virū armatum cum gladio equo insidētem, ideo oportere, vt princeps, armis bellicosis, strenuè corresponderet.

VITHENES PRINCEPS

Lituanie.

ANno quo verbum Diuinum salutiferum, humana in carne, mundo cælitus apparuit 1279. Vithenes communi omnium suffragio, princeps salutatus in Lituanie, & magnæ parti Russiæ, latè imperauit, frequenterq; bella cum Polonis finitimis, Russiæq; ducibus gessit.

Annoq; Domini 1282. cū Lituanis & Iacz Wingis 24. die Septembris in terram Lublinsensem deuenit, & 15. diebus eam vastando, magnam prædam in Lituaniam referebat, Lesko autem niger rex Polonie, Lublini ex visione angelica cōsolatus, ad persequendosq; barbaros animatus est, quos cum parua manu Polonorum militum inter Nare W, & Nemen cōsequutos, securè agentes, facilè prostrauit, ad decemq; millia barbarorum trucidauit, & spolia abegit, ac in signum victoriæ Lublini ecclesiam parro-

*Lituaniam pro
fligantur.*

chiale sub titulo sancti Michaelis Archangeli fundauit.

*Lituanii in
nuptiis truci-
dantur.*

*Dobrzensis
terra vastatur.*

Prussia vastatur.

*Lituania
vastatur.*

Anno Domini 1286. Pelusa vnus ex ducibus Lituanie suas iniurias in Lituanos ulturus, ad Albertum de Milfen, commendatorem in Konigsberg, secretò confugiens, viginti viros militares Teutonicos armatos sibi dari petijt, quorum principales erant Martinus de Golin, & Conradus Twil Crucigeri, cum his ad locum vbi principes Lituanie conuiuabant perueniens, nocte incautos oppressit, 70. principales Lituanos dormientes, plurimamque multitudinem vtriusque sexus trucidauit, sponsum & sponsam, cum matronis & virginibus, spolijs, clenodijs, vniouibusque; onustus in Konigsberg deduxit.

Anno Domini 1287. Lituanii, Pruteni, & Samogitæ, furtiuo & silenti agmine, in terram Dobrzinensem venientes, principalem ciuitatem Dobrzin, die Dominico, ciuibus sacris occupatis comprehenderunt, & trucidatis senibus atque lactantibus ceteros, spoliatis villis & oppidis, in miseram seruitutem abduxerunt.

Anno Domini 1289. exercitus Lituanorum, in numero octo millium armatorum, in terram Sambiensem Prussie, descendens, flammis, cadibus, & spolijs eam vastauit, & exuijs onustus in propria redijt, Cruciferi decernere cum hostibus non audentes, 50. duntaxat Lituanos interceperunt.

Anno Domini 1291. Lituaniam Cruciferi Prussienfes, vastauerunt, multisque occisis septingentos captiuos abduxerunt. Postea & Mederabe castrum Lituanicum, commendator de Konigsberg cõquisiuit, Magister quoque Prussie Memer, cum forti exercitu

itu Lituaniam aggressus, duos districtus, Pastonow, & Gerslow, in cinerem redegit, & cum multa præda captiuorum reuersus est. Paucis post diebus Witenes Lituanorum dux terram Cuiavia hostiliter ingressus, cedibus & spolijs, circa ciuitatem Brzescie patratis, hominum & rerum prædam ingentem secum abduxit, & licet Vladislaus Loktek & Casimirus, Cuiavia, & Lancicie duces, cum militibus suis, Magister quoque Prussie Meinhardus tempestiue eos fuissent inlequuti, re tamē nulla memorabili edita, omnes abiire retrorsum.

*Cuiavia
vastatur.*

Anno Domini 1293. Conradus Strange cõmendator de Ragneta circa festum S. Iacobi castrum Mindege in Lituania expugnauit, & magnam multitudinem Lituanorum, pluribus casibus in Prussiam abduxit. Witenes autem cum multitudine Lituanorum, & Ruthenorum, Prussiam 80. diebus vastauit.

*Lituania
vastatur.*

Prussia vastatur.

Postea anno Domini 1294. cum mille octingentis equitibus, per syluas & nemora, silenti agmine Witenen, in terram Lanciciensem post festum Pentecostes ingressus, primū in ecclesiam collegiatam Lanciciensem impetum fecit, & frequentiam populi, quæ illuc confluerat trucidauit, alios verò captiuauit; prælatos, canonicos, & sacerdotes in seruitutem accepit; vestes sacras, & vasa diripuit, & qui supra ecclesiam cõfugerant, domibus ecclesiam circumstantibus accensis, suffocauit. At rura, deinde & vicos discurrando, magnam prædam abigebat, redeuntemque; Casimirus dux Lanciciensis, cum militibus suis prope Sohaczou, ciuitatem, in villa Troianouu consequutum, impari Marte prælium cum eo commisit, vbi à multitudine Lituanorum con-

*Casimirus à
Lituanis
occisus.*

fossus strenuè dimicando, occubuit. Peraçto prælio cuilibet Lituanò 20. Christiani Poloni in sortem cesserunt.

*Lituania
vastatur.*

Anno Domini 1294. Meinhardus Prussiæ magister, binos districtus Lituanorum Pastow & Gierschow vastauit. Eodem quoq; tempore cõmendator de Rugnera Lituanorum castrum Kijmel conquisiuit, & succendit.

*Prussia Gas-
tatur.*

Anno Domini 1296. Witenë ingressus terram Culmensẽ, & districtum Colubiensem spolijs, & cædibus eas afflixit, deinde in Liouoniam vastatrices suas copias duxit, eamq; igne & ferro protinuit.

Anno Domini 1298. Lituari oppidum Stralsburg in Culinensi terra vastauerunt, quos Cruciferi assequentes, partem prædæ abegerunt.

Postea anno Domini 1299. sexcenti Lituari Prussiam igne & ferro protinuerunt. Natangiamq; districtum deprædatis 300. captiuauerunt Teutones, plurimos verò occiderunt.

*Vithenes à
Gedimino
obtruncatur.*

Hic Vithenes habuit magistrum stabuli, Gediminum nomine, virum ambitiosum & excelsi animi, qui imperium ambigens prædictum Vithenem dominum suum nacta occasione temporis obtruncavit, statimq; magno Ducatu, & vxore domini occisi (quæ etiam in necem mariti consenserat) potitus est, atque hunc exitum Vithenes habuit. Chronica verò Ruthenorum hunc Gediminum legitimum filium Vithenis testantur, & legitimè eundem patri successisse, sed cæteri historici probabiliores ab eorum sententia discrepant.

GEDI-

GEDIMINVS MAGNVS DVX

Lituania.

ANNO à Christo nato 1300. Gediminus imperio industriose inter suos arrepto, latè illud propagauit, nonnulla parte Russiæ partim vi & armis, partim pactis occupata. Dum autem Lituaniæ habenas strenuè Gediminus gubernaret, à Ruthenisq; & Polonis fines suos felici Marte pacaret, Crucigeri, Prussienfes, & Liouonienfes armata manu, & conscriptis ex Germania validis copijs, Samogitiam hostiliter ingressi, quaq; obuia vastauerunt, Kunosio arcem obsederunt, machinis eam quatientes, quam violenti irruptione ceperunt, & Gastaldum campiductorem Lituaniæ in ea captiuauerunt, vniuersamq; terram Samogitiæ occupauerunt. Sequenti anno Gediminus ad vlciendas iniurias sibi illatas, in inuasa & violenter occupata Samogitia, Lituanorum copiis conscriptis, & Russiæ principum auxilij, ac Tartarorum accinctus, contra Prussienfes, Crucigeros & Lituanienses expeditionem egit, & ordinatis vtrinque aciebus à mane vsq; ad meridiem durissimo Marte, ad Okmienam fluuium pugnaverunt, donec Samogitarum exercitus, in ipso furore belli à Crucigeris ad Lituanos deficiens, Gedimini vires augerent, qui fortiter ordinẽ Teutonicorum dirupit, copiasq; eorum in fugam vertit, pleriq; ergo Almanorum, cum suis commendatoribus intercepti, alij in fuga capti, Gedimino præsentati sunt, quam victoriam prosperè, nactam persequens, in Prussiam contendit, duobusq; castris Ragneta & Cilza conquisitis, ciuitatibus & villis circumquaque

*Samogitia à
Crucigeris
occupatur.*

*Crucigero-
rum fractes.*

*Victoria
Gedimini.*

*Gediminius
principes
Russia pro-
figat.*

*Kiovia prin-
cipatū cum
suis adha-
rentibus con-
parat.*

ferro & igne deuastatis, magna spolia in Litu-
niam triumphator abduxit, & Samogitiam totam
recuperauit, praesidijs & incastellationibus Cruci-
gerorum eradicatis. Hoc bello feliciter continua-
to, anno Domini 1304. in Russia principes expe-
ditionem parabat, Volodimirum Ducem Volhinie,
cum exercitu Russorum trucidauit, Volodimiriam-
que cepit. Postea contra Leonem Lucensem ducem
armata manu contendit, quo fugato Luczkum oc-
cupauit, & totam Volhiniam in suam ditionem re-
degit, Bresliam exercitum reducens ibidem hiber-
nauit. Tandem otij pertasus maioribus copijs con-
scripsit, contra Kiouia principem Stanislauum pro-
cessit, Wruczaiumque, & Zitomiram, castra expu-
gnauit, ipsum Stanislauum Kiouia, & ceteros princi-
pes Russia, Leonem Lucensem, Romanum Bran-
scensem, Olham Praslauiensem, coniunctis viribus
sibi occurrentes, felici Marte profligauit, ubi Leo
Lucensis, & Olha Praslauiensis occubuerunt, Stani-
slaus verò Kiouienſis cum Romano Branscensi, fu-
ga salutem consulentes Branskam fugerunt. Gedimi-
nus autem victoria hac elatus, Bialygrodek, postea
Kiouiam ipsam tunc temporis Russia metropolim,
Cercassos, Kanio Wiam, Put Wilam sexaginta mil-
liaria ultra Kiouiam, Slepouuotum, Branskum, Pe-
reſlauiam, fauente Marte, partim vi partim deditio-
ne expugnauit, & totius ferè Russia, Seueria, & Vol-
hinia princeps facili negotio factus, in Lituaniam
triumphantia castra reduxit.

Postea Gediminius de Kiernouua ad venandas
feras causa solatij, quinque milliaribus ultra Viliam
fluum emensis, naeto loco natura & opportunitate
appri-

apprimè munito, arcem ibidem erexit in lacu, ciui-
tatemque eidem adiecit, quam vocauit Troki, in eam
sedè magni Ducatus de Kiernouua tranſtulit. Postea
anno Domini 1305. Orientem versus caussa vena-
tionis exercendè progressus, in quatuor milliaribus,
ubi Vilna Viliæ fluuii cōmiscetur, plurimas feras na-
ctus est, ibidemque in monte Krzyuuagora tūc tempo-
ris dicto, qui modò Turzagoria, vel Lissa, id est, Cal-
ua vocatur, Vru feram grandè, sua manu trucidauit,
venationeq; lassatus vespera imminere in eo mōte
pernoctauit, dormiensque per somnium vidit, lupum
ferreū rugientē, in cuius vetre alij centū lupi rugie-
bāt, experrefactus somniū aulicis & stipatorib. expo-
nit, quod varijs variè exponētib. Ledzieiko, sacerdos
suus gentilis (quē dicunt in nido Aquilæ repertū) qui
etiā auguria, & futura p̄ſagire solebat, huius somnij
arcana exposuit, Lupū ferreum rugientē, virbē for-
tem, insignē, & celebrē significare, lupos verò in eo
rugientes, multitudinē populorū portēdere. Qua de
caussa Gedimino principi suasit ciuitatē & arcē ibi-
dem erigendam, & ideo Lezdzieiko sacerdos plu-
rimis beneficijs, ob singulārē virtutū excellentiā au-
ctus Radi Wil, quasi cōsiliarius Vilnæ edificandæ, voca-
tus est, de cuius familia p̄stantissimi heroes semper
fluūt, q̄ belli pacisq; munia, maxima animi ingenijq;
vi praeclarè in Reipublicæ Christianæ emolumen-
tum obeunt. Itaque Gediminius persuasione Lez-
dziekonis ductus, illico arces duas, ynam in monte
excelso, alteram in planicie inferiorem erigere mu-
nirēque fecit, ciuitatē etiā populosam ædificare iuxta
mandauit, quam Vilnam à Vilna fluuii præterla-
bente appellauit, & sedem suam de Troki in eam

*Stare Troki
erecta in se-
dē ducis Li-
thania.
Calua
mons.*

*Somnium
Gedimini
de Lupo fer-
reo.*

*Vilna com-
dita.
Lezdziei-
ko ex quo
Radiuila-
nes.*

*Vilna com-
dita.*

transtulit, ac feliciter principatus finibus prolatatis imperauit.

Anno à Christo nato 1306. audientes Lituanii, dissidia in regno Poloniae, per nemora, & inuia, in terras maioris Poloniae, irruperunt, & oppida Kalis & Stauissino, villasq; in vicinijs eorū exusserunt, depraedarunt, senes, & impuberes trucidarunt, pluraq; millia promiscui sexus, in Lituaniā abduxerunt. Eodem anno Henricus de Pleczko Saxo, magister Prussiae, castrum Gartin in Samogitia praesidio Lituāorum munitam, sub tempore nebulę apertum, cum Teutonicis inopinatē cepit, & omnes Lituānos trucidauit. Multis demum peregrinis, ex Germania in Prussia aduenientibus aliud bellum Lituānis illatum est, & districtu Karssō Win spoliato, in Prussia cum captiuis redierunt.

Polonia maiora à Lituānis vastatur.

Syradia à Lituānis vastata.

Anno Domini 1307. Lituāni in die S. Galli, terras Syradiae & Kalissiensē subito irrumpentes, plurimam rapientes praedam, caedeque & igne plurima loca vastantes, concito gressu in Lituaniā redierunt.

Anno Domini 1308. Olgerdus filius Gedimini cum Lituānis Prussia ingressus eam ferro, & igne protriuit, praedamque ingentem abduxit. Hanc autem sibi Lituāni, & Pruteni, Crucigeri vicissitudine sapissime alterutrum reddebant.

Lituāni Prussia, Crucigeri Lituaniā vastant.

Anno quoque 1311. idem Olgerdus cum omnibus suis copijs, terras Prussiae sub carnis priuio ingressus, per caedes & flammās magnā partem terrae in fauillam, & desolationem redegit, in Lituaniā cum quingentis captiuis reuersus, dijs suis libamina obtulit, quam cladem Cruciferi vlciscētes, vicissim terrā Samogitiae vastauerunt. Lituāni quoque

que similiter eorum regiones deprædauerunt. *Prussia vastatur.*

Anno Domini 1315. Samogitiae numerofo exercitu, Ragnetam cinxerant, & cum longum tempus in obsidendo castro non expugnato consumpsērāt, conculcatis segetibus & omnibus in circuitu vastatis, in Samogitiam redierunt. Olgerdus autem Samogitarū cœptum continuans cum frequenti exercitu, castrum Trismemel obsidione vallauit, projectioneq; machinarum 17. diebus, expugnabat. Ducētos milites ab Henrico magistro Prussia missos, ad obfessos ingredi contendentes, ad vnum omnes profligauit. Anno Domini 1320. Henricus Marschaleus Prussiae, cum bene instructo exercitu Lituaniā vastauit, circa Vornianij, interim verò Lituāni, & Samogitiae, nihil ea vastatione deterriti, angustias vnius saltus, quem Crucigeri in redeundo transitori erant, occupant, & arboribus magnis succis vias obstruunt, insidias parandas, dumq; Marschaleus cum exercitu ignarus insidiarum, syluam ingrederetur, à Lituānis & ipse, & exercitus vniuersus omnes ad vnum trucidantur. *Lituania vastatur.*

Lituania vastatur.

Crucigeri profligantur.

Dobrzin vastata.

Eodem anno Lituāni terram Dobrzinensem inopinatē excursione vastauerunt, & Dobrzin ciuitate exusta cum praeda, ad sua reuersi sunt.

Anno Domini 1322. Lituāni Derptensem episcopatum in Liuania vastauerunt, & quinque millia captiuorum abduxerunt. Eodem anno hyemis tempore Daud Capitaneus de Gartin Lituānus, frigore non torpens, ad Rauliam vsque Liuoniā vastauit. Ecclesias incendit, & sacra vasa recepit, & sex millia captiuorum cum ingentibus spolijs de Germanis, in Lituaniā abduxit. *Liuania vastata Prussia castra expugnantur.*

*Henricus de
Capion pro-
figatur
Massouia
vastatur.*

Deinde sub eadem hyeme Litvani & Samagita ciuitatem Memel, & tria castra in eius vicinio expugnauerunt, post hæc, districtum Vilouu in Prussia adeuntes, strage magna edita, commendatorem de Capionu, cū exercitu Teutonicorum occurrētem, occiderūt. Massouiam quoq; Dauid de Gartin, multis villis & oppidis succensis, vastauit.

Anno Domini 1323. Litvani clandestinis itineribus, in Dobrziensem terrā Polonia, subito irrumperentes, ipsam ciuitatem exusserunt, & captiuorum nouem millia eduxerunt.

*Polouusko
exusta.*

Dauid Capitaneus de Gartin, anno Domini 1324. Massouiam circa Polouusko, iussu Gedimini, deuastauit, & centum triginta villis exustis, trigintaque ecclesijs parochialibus deuastatis, quatuor millia captiuorum in Lituaniā deduxit. Alius quoque exercitus Lituanorum in Liuioniā descēdens, eam pluribus in locis deuastauit. Sequenti autem anno 1325. Anna filia Gedimini principis Lituanorum, in coniugem duci Casimiro, filio Vladislai regis Polonia, cum omnium captiuorum ex regionibus Polonorum, per Lituanos receptorum redditione, pro dotalibus data, & pax Polonis carissima & desiderabilis, per hanc affinitatem à Lituanis data est.

*Filia Gedi-
mini Casi-
miro filio
regis Polo-
nia nupta.
Pax Polo-
norum cum
Lituanis.*

*Gediminas
occiditur.
Gedimini
proles.*

Gediminas postea in oppugnatione castri Fridburg, quod Crucigeri in Samogitia erexerāt, à quodam Crucifero sagittandi perito, sagitta ignea per dorsum transfixus est, à quo vulnere spiritum exhalauit.

Hic princeps septem filios ex vxore Vithenenis, domini sui occisi, suscepit, Montiuidum, siue Moniuidum,

uidum, Narimūdum, Olgerdum, Iauunutum, Keijstutum, Koriatum, & Lubarum, filias item aliquot, ex quibus vnā Casimiro regi Polonia datam diximus. Imperium viuens inter filios diuisit, vt Munuido natu maiori Kiernouia & Slonimum, ciuitates cum suis prouincijs. Narimundo Pinskum cum suo tractu de Russis, vel bello partum, vel pactis quibusdā acquisitum. Olgerdo Krewo, Keijstuto Troki, Koriato Nouogrodek ciuitas cum suo territorio. Iauunuto verò (quem pater impēsius diligebat) Vilna metropolis Lituania, & summa rerū obuēnit. Lubartus Wolodimiriensem Ducatum Russia obtinuit. Nam cum Russam vxorem Wolodimirien- sium Ducis filiam duxisset, ac socero hæres factus esset, nullam inter fratres sortem accepit. Ex his Olgerdus & Keijstutus coniunctissimè inter se vixere, & vegetiora nacti ingenia molestè tulerunt penes Iauunutum nihili hominē principatū esse. Itaque hi duo decedente è viuis patre Gedimino, Iauunuti de Vilna eiiciendi, & principatu exuendi, consilium inierunt, diemque certam conatus perficiendi inter se constituerunt. Habebat etiam Olgerdus in Russia Vitepsensem Ducatum cū vnicam eius orā principis filiam vxorem duxisset. Itaque cū eo profectus esset, non venit ad constitutam cum Keijstuto diem. Keijstutus verò vt voti compos foret, cum armatis copijs in opinatè Vilnā adueniens, arcem vtramque occupauit, Iauunutus autem inter primum tumultum elapsus in sylua à Keijstutianis perquisitus, captus & Vilnā adductus, in vinculaq; à patre cōiectus est, paulo post Olgerdus ex Russia aduenit. Ibi præclarum inter coniunctissimos fra-

*Sortes ex di-
uisa ducum
Lituanis.*

*Iauunutus
Gedimino
patris in ma-
gno Duce-
m successit.*

*Vilna capi-
tur à Keij-
stuto.*

tres de magno Ducatu suscipiendo, certamē extitit, Keijstutus enim Olgerdo velut natu maiori illud concedebat, Olgerdus vicissim Keijstutum sibi eum habere iubebat, quem ei fortuna, virtusq; obtulisset. Tandem sic inter eos euenit, vt lauunutij portionem æqua lance diuiderent. Vilna tamen cum principatu penes Olgerdum maneret, neuter alterius ditionem inuaderet, sed vterq; alterius bona perinde ac sua curaret, si quid vel bello, vel quauis alia ratione deinceps vteruis acquisiuisset, ex æquo vt inter se partirentur. Atq; his conditionibus fœdus inter se iecerunt, & iureiurando vtrinq; confirmarunt. lauunuto verò Zaslauensem Ducatum in Russia, fraterna misericordia concesserunt.

OLGERDVVS PRINCEPS

Lituanie.

Olgerdus principatu sub lauunuto, per Keijstutum potitus, plurima bella cum Liouoniensibus & Prussiensibus Cruciferis finitimis, vario Marte gessit.

*Olgerdus
patrem in
Crucigeros
viciatur.*

*Marchia
vastatur.*

Anno à Christo nato 1327. Olgerdus Lituanorum, Ruthenorumque copijs conscriptis Prussiam hostiliter ingressus eam crudeliter vastauit, Crucigeris decernere cum eo, non audentibus, pluribusque munitionibus expugnatis, exercitum præda onustum in Lituaniam reduxit, de Teutonibus captiuis trucidatis, Gedimino patri nuper occiso à Crucigeris parentauit. Marchiam quoque nouam, eodem anno silenti agmine, adortus Francofordiam vsque & omnem oram circa Oderam fluuium, depulatus est.

Tarta-

Tartarorum Regulos fratres Germanos Kutlubachum, Kaczbeium, & Dmeitrum profligauit, Podoliaq; eiecit. *Tartari ex
Podolia eie-
cti.*

Postea Dux Moschouie Demetrius IwanoWiz potentia sua elatus, promisit se armata manu, vno mense elapso ditiones illius vastaturum, & Olgerdum in Vilna, cum gladio & igne sub Paschalis tempore visitaturum. Olgerdus autem tunc temporis Vitebskæ agens vomitem accensum, illi misit. Moschouia antequam extingatur adfuturus, atque eius hastam illisurus. Confestim ergo collecto exercitu in Moschouiam breui itinere contendit, qua obfessa inopinatè tyrannum compulit, ad se exire, ibi pacis conditionibus ex voto firmatis, hastam ipsemet quemadmodum promiserat, ad arcem fregit, finibusque Lituania ultra Mozaiskum sex miliaribus ex vna parte promotis à Moschouia vrbe duodecim miliaribus, ex alia ad Vhram fluuium, in Lituaniam triūphator redijt. Vniuersam ferè Russiam ditioni suæ subiungauit, cuius principibus olim Litvani tributa soluere cogeabantur.

*Olgerdus in
Moschouia
triumphat.*

Suscepit autem ex Maria vxore ThWerensium *Filij Olgerdi* ducis filia, duodecim filios, Iagielonem, (qui postea *dux.* ad regnum Polonia vocatus erat) Skiergelonem, Boritum, Coributum, Vigundum, Korigelonem, Narimundum, Languinū, Lubartum, Andream, & Butaum. Ex his omnibus Iagielonem natu maiorem dilexit pater, quod is & effigie, & virtutibus, vigoreq; animi expressius, patrem referebat, huncq; successorem sibi in magno Ducatu annuente fratre Keijstuto designauit. Keijstutus quoque sex filios *Keijstuti
filij.* habuit, Vitoldum, Patricium, Totuulium, Sigilmun-

X

dum, Voijdatum, atq; DoWgotum, Vitoldum verò præ cæteris impensius diligebat, ingenio enim animoq; excelsio pollebat, eumq; successorem sibi designauit. Inter hos duos Iagielonem scilicet & Vitoldum patruelis summa erat animorum, & voluntatum coniunctio.

I A G I E L O P R I N C E P S L I

thuanorum.

ANno Domini 1381. Olgerdo è viuis decedente, Iagiello paterno principatu fauente Keijstuto patruo potitus est. Multa bella vario euentu cum Ruthenis, Polonisq; & Crucigeris Liunionisibus, ac Prussiensibus gessit. Erat apud eum Voijdilo quidam rusticanæ & obscuræ familiæ homo, callidus & vassicia pollens, qui cum primum pistrinam apud Olgerdum exercuisset, & industriam suam principi probasset, cubicularius, ac deinde pocillator fauente fortuna ei factus est, fuitque postea intimus secretarius Olgerdi quoaduixit, neque Iagiello quicquam de paterna beneuolentia in eum diminuit, quin sororem ei suam in matrimonium collocauit, quæ res non leuiter Keijstutum patrum Iagielonis offendit. Id ubi animaduertit Voijdilo veritus ne ei auctoritate honoris & gratiæ periculum adiret, apud Iagielonem, Keijstutum, per contumeliam criminari cepit, eoq; cõsilijs suis inuenem principem adduxit, vt is clam fœdus cum Crucigeris Prussiensibus, aduersus patrum Iagielonis iniret. De eo fœdere Keijstutus Hosterodensis Commendatoris Crucigeri (qui filiam eius Ioanni Massouie duci nuptam baptisarat) proditione certior factus est, tamen Vitoldo filio Iagielonis

Voijdilo ex rustico principis gener.

Peruersum Voijdilonis consilium.

Iagielonis patruelis causam diluente quieuit, donec Iagiello bellum cõtra Polocenſes Ruthenos, quibus Keijstuti filius Andreas Harbati præfuit, suscepit, quo ei etiã magister Liunionisium auxilia ferebat. Inter ea verò Keijstutus sublata omni dubitatione, armata manu Vilnam inuasit, eamq; in potestatem suam redegit, filioq; Vitoldo accersito: (nam ille arma cõtra patruelem carum nõ sumpserat) deprehensa fœderum cum Prussiensibus Iagielonis munimenta ei ostendit, sed ab eo tamen exoratus Vilnam solummodo ademit Iagieloni. Kreuam verò paternam & Vitepskam maternam sortem retinere eum passus est. Woidilonem autem perfidiosè inter se inimicitias seminantem, laqueo vitam finire fecit. Paulo post, dum Keijstutus Nouogrodiam Seuerienſem in Russia oppugnat, Coributũ rebellem perdomando, Iagiello non modò Vilna per proditionem potitus est, verũ etiam Troki arcem oppugnatam deditione occupauit; deinde contra se vterq; cõparauerunt exercitus, Keijstutus è Samogitis & Ruthenis, Iagiello verò è Prussis & Liunionibus Crucigeris, ille vt recuperaret Trokos, hic vt defenderet. Sed cum in cõspectum venissent antequam infestis signis concurrerent, Iagiello per fratrem Skergelonem, Keistutum, & Vitoldum filiam eius sub specie colloqui ad se vocatos, cepit, Keijstutumq; catenis victum, Krenam missum in carcere suffocare ordinauit. Vitoldum verò patruelem Vilnæ in custodia diutius detinuit, neque Lituanorum procerum, neque magistri Prussensium, Crucigerorum, neque fratrum & patrum deprecationibus, liberari potuit. Postea Creuam missus & mortu destinatus, nocte

Keijstutus magnus dux Lituanie. Vilna capitur à Keijstuto.

Voidilo suffocatur. Vilna recuperatur à Iagielone. Troki capta.

Bellum Iagielonis cũ Keijstuto.

Keijstutus in vinculis cruciatur. Vitoldus in carceratus.

Vitoldus ē quadam vxoris misericordia, doloque liberatus est: *Vinculus au-* nam ea cum liberam habuerit adeundi ad eum po-
fugit. testatem, commutato cum vna de duabus pedisse-
Vitoldus cu- quis habitu, veste muliebri indutum eduxit: imber-
Crucigeris bis enim erat, emissus ille in Massouiam ad Ioānem
Lituaniam duce affinem suum, atq; inde in Prussiam ad Cru-
Gastat. cigeros cōfugit, à quibus obiurgatus, primum quod
 aduerso demum tempore suo locietatem ipsorum
 expeteret: deinde benigne recreatus & bene spera-
 re iussus est. Statimq; Crucigeri cum Samogitis, qui
 Vitoldo immensè fauebant, impetum in Lituaniam
 fecerunt, Trokiq; arcem expugnauerunt, & præ-
 sidij impositis munierunt, sed eos postea illinc, re-
 uersus ex Russia eiecit. Tandem Iagiello Vitoldum
 ex Prussia per internūcios reuocauit, Grodnensem-
 que tractum, Brestiam, Drohicinum, Mielnikum,
 Bielsko, Surasum. Cameneciam & Wolkouisko
 oppida, cum suis territorijs concessit, fidemque &
 obsequium eius sibi conciliauit, ita vt is ne legatos
 quidem quoquam se inscio mitteret. Lituanorum
 annales, etiam Voliniam, & Podoliam ducatus Rus-
 siæ, Vitoldo tunc datam à Iagielone esse testantur.
 Paulo post hærede legitimo Polonorum regnum
 post Ludouicum Hungarorum, deficiente, Iagiello
 ex magno Ducatu Lituanix, à Polonis ad regnū cer-
 tis sub cōditionibus (prout latius in descriptione re-
 gum Poloniæ patet) vocatus est: cum fratribus-
 que & patruelibus Cracouiæ (quæ est Poloniæ Me-
 tropolis.)

Anno Domini 1386. decimaquarta Februarij
 sacro fonte ablutus, & fidei Christianæ præceptis in-
 iciatus, eademq; die solenni ritu cum Hedvigi vnica
 regni

regni hærede Hungariæ regis Ludouici, & Poloniæ Iagiello ba-
 filia, matrimonium cōtraxit. Indultumque est con-
 iuijs choreis & lusibus Cracouiæ complures dies, *Iagiello ba-*
ptisatus &
coronatus. per quos dies Magister Crucigerorū, Prussienſium,
 Conradus Zelner, Lituanorum ducibus vacuam vi-
 dens, (omnes enim in Poloniam cum Iagielone *Zelner Ma-*
gister Prus-
ſia Lituaniam discesserant,) hostiliter eam duplici agmine, con-
 iunctis viribus cum Magistro Liuoniæ aggressus est:
 quam longè, lateque ferro, & igne depopulauit, Lu-
 comliam arcem in Russia vicepit, & Andream Ia-
 gielonis fratrem apud Russos religionem Christiana-
 nam professum, (quo authore expeditio illa susce-
 pta erat) cum præsidio in ea reliquit, cui se quoque
 Poloces, Rutheni dederunt. Sub idem tem-
 pus Swetoslaus, Smolensciorum dux in Russia cir-
 cum Vitepscum, & Orsha, arces depopulauit, & *Swetoslaus*
Russiam va-
ſtat. Mscislauiam vicepit. Iagiello in Polonia re audita,
 confestim Skiergelonem, & Vitoldū cum Polonis
 voluntarijs, & Lituanis, in Lituaniam misit, qui fe-
 rantes cum Crucigerorum exercitum Lituania
 discessisse comperissent, Lucomliam arcem recepe-
 runt, inde Mscislauiam profecti, paruo negotio om-
 nem eam oram, in potestatem suam redegerunt,
 Swatoslaumq; qui eam occuparat, occiderunt. Po-
 loczkam etiam recuperauerunt, de authoribusque
 defectionis, pœnas sumperunt. Andreas autem dux
 regis frater, cuius autoritate hæc agebantur ca-
 ptus, integro triennio in arce Theczinensi Poloniæ
 squalido carcere detentus, postea suffragijs Vitoldi
 patruelis, & cæterorum fratrum, liberatus est. Nunc
 quomodo fidei Christianæ præceptis gens Litua-
 nica cum suis Ducibus iniciata & sacro baptismo fon-

te lauata fuerit, pauca quæ ad rem pertinent nobis dicenda restant.

DE PRISCA RELIGIONE

Lituanorum.

Ignis Lituanorum idolum.

Fulmen idolum.

Arbores venerantur.

Sol colebatur.

AD Iagielonis Vladislai regis Poloniae ex duabus Lituaniae tempora, de quo in Polonorum regum descriptione copiosius diximus, tota gens Lituanica, & Samagitica priscae multorum deorum, seu potius Daemonum superstitioni dedita erat, imprimisq; ignem, (quem sua lingua *Znicz*, ut rem sacram appellabant:) cultu diuino prosequabantur, eumq; in celebrioribus locis, atque oppidis perpetuum obseruabant, & sacerdotes cum ministris ad hoc munus obeundum adhibebant, quod si incuria ministrorum ignis extingueretur capite plectebantur. Huiusque modi ignis Vilnae metropoli Lituaniae in arcis medio (ubi nunc Basilica diuo Stanislao dicata, erecta est,) perpetuo asseruabatur. Fulmen quoq; quod *Perunum* Slaonica lingua appellabant, pro deo colebatur. Lucos praeterea & eximias procerasque arbores, in syluis singuli sacrosanctas habebant, easq; cultu latriae venerabantur, ita ut violare eas ferro iniuriæ aliquæ nefas esset. quod si Lituanus eiusdem fidei perpetraret, ut videlicet aliquam arborem, vel ignem quolibet modo dehonestaret, statim vel daemonum violentia interibat, vel membro aliquo arrepti priuabatur. Solem forte nubibus obscuratum credebant sibi succenseri, ideo sese illi quo placaretur, deuotebant. Viperas item atque serpentes deos esse credebant, eisq; cultum præcipuum exhibebant, & singuli patrefamilias,

familias, ciuites, coloni, & nobiles singulos, serpentes domi asseruare solebant, quos pro penatibus, & laribus familiaribus adorabant, lacq; & gallos gallinaceos, eis immolabant, eratq; inauspicatum & exitiabile toti familiae, quempiam ex eis violasse dehonorallesse, aut domi non fouisse: tales enim, vel bonis omnibus priuabantur, vel crudeliter lacertati interibant. Erat autem apud eos quotannis solenne sacrificium, sub initium mensis Octobris post collectas fruges, ad quod frequentes, cum vxoribus & liberis seruisq; conueniebant: ac toto triduo opipare epulabantur, de hijs quæ dijs ad offerendum mactarant. Quod & nunc in Samogitia, Lituania & quibusdam locis Russiae, ab agrestibus obseruatur, prout inferius suo loco dicitur. Ex bellis reuertentes manubias & vnum aliquem de captiuis præcipuum, & insignem virum victimæ loco igni consecrabant. Corpora mortuorum cum pretiosissima suppellectili, qua viui maximè utebantur, cum equis, armis, & duobus venatorijs canibus, falconeq; cremabant, seruum etiam fidiorem viuum cum domino mortuo, præcipuè verò magno viro, cremare solebant, amicosq; serui, & consanguineos, pro hac re maximè donabant. Ad busta propinquorum lacte melle mulsato, & ceruisia parentabant, choreasq; ibidem ducere solebant, tubas inflantes, & tympanas percutientes. Hic mos adhuc hodie in partibus Samogitiae cõfinibus Curlandiae ab agrestibus quibusdã obseruatur. Quos omnes errores & vanas superstitiones, Iagielo postquã cum Hedwigi haereditate regni Poloniae vnica, ut supra in serie regu Poloniae patet, matrimonium contraxit, abstulit, sedauit, &

Serpentum cultum.

Solennes epulae.

Victima.

Sepultura.

Serui cremabantur.

*Agielonis
in Lituaniā
ad baptis-
mū gentem
expeditio.*

*Idola Litua-
norum de-
molita.*

Christianū nomen Lituaniis baptismi lauacro ablu-
tis, indidit. Rebus enim in Polonia rectè constitutis,
volens ne Lituania patria sua ulterius Dæmonum
cultui vacaret, comitia generalia Vilnæ Lituaniæ
metropoli, anno Domini 1387. ad initium quadra-
genarij ieiunij indixit, ad quas ingenti procerum &
equitum Polonorum caterua stipatus, vnā cum re-
gina in Lituaniā se contulit, archiepiscopum Ge-
linensem, & multos sacerdotes, ac pios homines, se-
cum duxit. Semouitus quoq; & Ioannes Massouie,
Conradusque Olesniciæ, duces, eum comitati sunt.
Conuenerunt quoque Vilnam, Skergelo Trocen-
sium, Vitoldus Grodnensium, Volodimirus Kioui-
ensium, & Koributus Nouogrodensium duces, fra-
tres principis, & infinita equitum plebisque multi-
tudo. Ibi de religione Christiana populariter susci-
pienda, ac de exterminando cultu falsorū deorum,
& omni superstitione diligenter actum, ipso rege,
maximam ei rei operam nauante, non solum hor-
tando, & præmijs alliciendo, sed etiam docēdo, cum
Polonici sacerdotes lingue gētilis signari essent. Por-
rò gens barbara maiorum suorum, religiones ægrè
relinquebat, sed cum mandato regis ignis sacer ex-
tinctus, templum araque eius vnde oracula à sacer-
dote edebantur, euersum esset Vilnæ, vbi nunc diui
Stanislai templum, necatque serpentes, & succifi
luci, arboresque sacræ, abique cuiusquam læsione,
Lituaui admirantes stupidiq; dicebant, quomodo
dij nostri istis peruersis Polonis Christianis, hanc
iniuriā dissimulant, seque lædi scelestis manibus
sinunt, quod si hoc aliquis nostrum perpetraret, cō-
festim ira deorum interiret. Sed cum Poloni præter
opinio-

*Lituani ba-
ptisantur.*

opinionem barbarorum, idola euerterent, tum ve-
rò Lituani vanitate sua agnita, alacriores, ad princi-
pum suorum religionem facti sunt, plurimam ex
his multitudinem rex aduectis ex Polonia pannis la-
neis albis, ad baptismum perduxit. Porro cum im-
mensi laboris ellet, singulos sacro fonte tingere, no-
bilibus tantum hic honor tributus est: reliquum
verò vulgus turmatim distributum, aqua sacra à sa-
cerdotibus aspergebatur, vnumque nomen singu-
lis turmis, tam virorum quam mulierum, in nomi-
ne Patris & Filij & Spiritus sancti, inditum erat, at-
que vna die triginta millia barbarorū baptisati sunt,
exceptis nobilibus, & illis qui antè sacro fonte,
in Polonia lauati erant, atq; ab eo tempore Lituani
in fide Christi permanent.

SKERGELO PRINCEPS

Lituania.

I Agielo rex Poloniae post baptisatam gentem pa-
triam, in Poloniam reuersus, Skergelonē fratrem
pro se, magno Ducatu Lituaniæ inuestiuit. Vitoldus
verò excelsi animi vir, indignum ducebat deteriori,
& nihili viro subesse, ideo Grodna, & Brzeste arci-
bus suis, valido præsidio firmatis, in Massouiam ad
Ioannem ducem generum suum, cum vxore Anna,
profugit, indeque in Prussiam ad Crucigeros con-
tendit, à quibus humaniter acceptus est, quod ij per
eū facile se Lituania, & Samogitia potituros esse spe-
rarent. Itaque Vitoldus Prussien-
sium Crucigerorum armis Lituaniā vexauit, sed
cum sibi fidem suspectam Crucigerorum videret,
fratrem Agielonem regem Poloniae, per internun-

*Vitoldus in
Massouiam
fugit, postea
ad Crucige-
ros.*

tios reconciliauit, & accepta ab eo spe adipiscendi magni Ducatus Lituanici, inscientibus Crucigeris in Lituaniā, vestitus habitu Crucigerorum profugit, & ut aliquo cum munere ab hostibus reuerteretur, tres arces Crucigerorū Samogitis confines, Iurgēburgum, Mergenburgum, & Neginhasun, fortē cum velut socius & amicus intromitteretur, cepit, & exulit, prefectosq; cum praesidiarijs militibus Crucigerorum partim trucidavit, partim in servitutem adduxit. Cum autem spem sibi à rege datam de magno Ducatu diutius differri videret, consilium cepit Vilnā, per prodicionem capiendā, hoc modo: rumores sparsit quasi forori nuptiarum solennia Vilnā facturū esset, currusq; centum ingentes praeparavit, quos armato & delecto milite complevit, & desuper stramine texit, eosque quasi carnes, & conuiuij necessaria, in arcem Vilnensem duxit, verū fraude in tempestivē detecta, ad arcem non est admissus. Sicque spe frustratus, in Prussiam reconciliatis sibi deinde per internuncios Crucigeris profugit, indeq; biennio cum auxilijs eorum Lituaniā infestavit. Postea anno Domini 1390. Jagiello rex à Polonia ad reprimendas incursiones Vitoldi in Lituaniā, armata manu venit, Cameneciam cepit: Grodnoq; arcem ad Nemmem fluvium sitam Vitoldi praesidijs munitam, post quinque menses diem obsidionis cepit, Vitoldo suis varijs technis, frustra tamen, cum Crucigeris auxilijs ferente. Eodem anno maturescentibus segetibus, triplici agmine Crucigeri in Lituaniā descenderunt, Vitoldi vindicandi restituendiq; praetextu: re vera autem ut Lituaniā sibi subiugarent, vnum agmē Vitoldus

*Vitoldus à
Crucigeris
fugit.*

*Vitoldus a-
ssu Vilnā
capere ten-
tat.*

*Vitoldus ad
Prussiam
fugit.*

*Jagiello Vi-
toldo obsat.*

toldus ducebat, alterū magister Liouonicus Crucigerorū, tertius ipse dux belli magister Prussicus Conradus Valerodus, hostiliterq; regionē vastabāt, Troki oppidum igni crematunt, hinc Vilnā, castra mota, arx verò Vilnensis inferior, vix obfessa, à proditoribus Russis & Lituāis succensa est, è quo incendio cum sese Corigelo frater regis & patruelis Vitoldi subduceret, ab hostibus captus & capite plexus est, cetera multitudo in ea arce, partim igne, partim ferro hostili caesa est, quatuordecimq; millia hominum ibi perijisse aiunt. Superiorem arcem Poloni cum Nicolao Moscorouio praefecto tenebant, nec aut clade suorum, & conflagratione arcis inferioris, aut minis hostiū, & ostentatione capitis Corigelonis, ac ne acerrima quidē oppugnatione, quamuis pars muri maior deiecta erat, ad deditiōem compelli poterant, loca deiecti muri ad extremū corrigijs pecudum, (simo terraq; deficiente) laxè pretendebant, & ficto tormentorū ictus illudebant: deniq; corporibus suis aditū hostibus irrumpere conantibus obstruebant. Skergelo quoq; regius frater cū suis Lituāis, & Russis erumpens magnis cladibus hostes debilitabat. Demū Octobris diebus, Prussienſes Crucigeri cum Vitoldo ingēti strage in Lituaniā edita ab obsidione discesserunt. Estate sequenti rursus Vitoldus cum Crucigeris exercitū ad Vilnā duxit, quā frustra resistentib; strennē Polonis aliquot diebus obsides, re infecta reliquit. Et ne quicq; agere videretur Crucigeri, reuertētes Vilcomeriā & Nouogrodū castraviceperūt, interfectisq; praesidijs Skergelonis exulserūt. Deinde alij duab; excursionib; Crucigeri eadē estate Lituaniā depopulati sunt, apud Cownamq; tres mu-

*Crucigeri
in Litu-
aniā ten-
dunt.*

*Lituania
vastatur.*

*Vilna obsi-
detur capi-
turq;
Polonorum.
strenua re-
pugnatio.*

*Crucigeri
sterum Li-
tuaniā in-
vadunt.*

*Lituania
sterum va-
statur.*

nationes extruxerunt Menerderum, Metenbur-
gum, & Riteuerderum, vnamque Vitoldo conce-
serunt, reliquas verò duas suis praesidijs munierunt,
ex quibus circumiacentem regionem infestabant.
Tandem Iagielo rex Poloniae Lituanorum calami-
tatis pertaesus, Henricum Semouiti Massouiae ducis
filium, ad Vitoldum in Prussia, ut cum eo clande-
stino de pace ageret, & in Lituaniae magnum Duca-
tum reuocaret, destinauit. Hocque modo inter re-
gem & Vitoldum de pace conuenit, cum rex ei ma-
gnum Ducatū Lituaniae, posthabitis fratribus ger-
manis superstitibus, pollicitus esset. Vitoldus itaq;
rebus suis cum Iagielone patruale, ex animi senten-
tia compositis, Crucigeros atque Germanos mer-
catores Riteuerdero castro secum commorantes
inopinato comprehendit, incensaque arce, vin-
ctos in Lituaniā abduxit, abeuntem, Crucigeri re-
lictis duobus castris, persequuti, sed paruo negotio
fusi prostratiq; sunt, & castella à Vitoldo vi capta &
exulta. Veniens autem Vilnam Vitoldus cum capti-
uis & ingenti praeda parua de Crucigeris, honorifi-
cè à Iagielone rege clementerq; susceptus est.

*Vitoldus à
Crucigeris
fugit, da-
mino illato.*

VITOLDVS MAGNVS DVX

Lituania.

Vitoldus reuocatus ex Prussia, anno Domini
1392 à Iagielone patruelerege Poloniae, apud
Lituanos atque Ruthenos, summæ rerum præfe-
ctus & magno Ducatu solenniter inuestitus est, iu-
reiurandoque, & litteris consignatis, se in fide regi
Poloniae semper futurum spondit.

Postea

Postea Swidrigelo & Skergelo indignè tulerūt, *Swidrigelo*
quod Germani fratres Vitoldo patrueli à rege post- *fugit ad*
habiti essent, bellaq; intestina aduersus Vitoldum *Crucigeros.*
commouerunt. Sed Swidrigelo cum minus animi
& virium haberet, ad Crucigeros in Prussia pro-
fugit, & Lituaniā cum eis vltro in Vitoldum inci-
tatis, crebris populationibus diuexauit, Surasumq;
Gartenam, & Stramelam arces Crucigeri in Litu-
ania ceperunt. Skiergelo verò maiore animo & opi-
bus praeditus, armatis copijs ex suis corrasis, colle-
ctisque cum Vitoldo ad inimicitias deuenit. Quo-
rum malorum sedandorum causa, rex Iagielo rur-
sus in Lituaniā venit, Skergelonemq; adiecto ei
Cremenēsi, Starodubēsi, & Trocensi tractu plac-
auit. Postea Coributus Vitoldo fratri rebellans ab eo
de in conflictu victus est. Tandem Vitoldus Orshan
arcem Russiae, iussu regis expugnauit, Vitebscumq;
per deditionem sub Swidrigelone recepit, deinde
duces Odrucenses, & princeps Smolenscensis Rus-
si ad Vitoldum in Vitebscum supplices venerunt,
& omnes se in potestate eius semper fore spopode-
rūt. Postea Vitoldus Zithomiriam, & Kiouiam me-
tropolim Russiae in potestatem suam redegit, ex-
pulsosq; Volodimiro duce Russo Skiergeloni fratri
eam sicuti promisit, tradidit. Skiergelo tandem vl-
tra Kiouiam Circassos, & Swinigródum arces ad
Borylthenē sitas cepit, nec multo post ipse Skierge-
lo ad venationem profectus à monacho quodam
Russo, Humeno Metropolitae vicario ad villam in-
uitatus, venenato poculo intoxicatus de medio sub-
latus est. Kiouiaque in cauernis subterraneis quae
Petzari dicuntur sepultus. Sunt autem Petzari specus

*Lituania
vastatur.*

*Skiergelo
contra Vi-
toldū bellū
monit.*

*Vitoldus Co-
ributus vicit*

*Vitoldus
Viteskam,
Orshan, &
Kiouiam
capit.*

*Skiergelo
Veneno mo-
ritur.*

*Rufanensis
Ducatu Vi-
toldum expu-
gnat.*

*Vitoldus
Tartaros
fudit.*

*Vitol. Podol-
ia ducem
sternit.*

*Crucigeri
Lituaniam
vastant.*

*Vitoldus
Tartaros
profligat, &
in Lituaniam
eos collocat.*

vastissimus, apud Kiouiam, illustrium ducum Rus-
sia sepultura clarus. Deinde Vitoldus Kiouiensibus
præfecit ducem quendam Olgemundi filium. Rhe-
lanensem autem ducatum Russia per Simonē du-
cem quendam, magna ex parte vastauit. Smolenskum
deinde ipse contendit, & Glebum ducem eius ore
iugum excutientem expulit, & alium Smolenscijs
præfecit, eoq; ad Vitoldum Basilius dux Moschouie,
inuitatus venit, postea honorifice, & liberaliter di-
missus. Tandem Vitoldus per legatum suum Alger-
dum, ducem exercitus, Tartaros profligauit, tresq;
eorum duces trucidauit.

Deinde Coriati filium Podolie ducem rebellan-
tem, Theodorum nomine Vitoldus fudit, ipsumq;
cepit, & Bratislauiam, Cameneciam, Smotriciam,
Scalam, Ceruonigrodum, & omnem Podoliam in
potestatem suam redegit, quam postea regi Polo-
niae Iagieloni concessit. Interea verò Crucigeri
Prussienfis, incitante SWidrigelone, qui ad eos pro-
fugerat, Lituaniam crebris incursionibus longè la-
teq; vexarunt. Castella quædam expugnarunt, Vil-
namque caput gentis tentauerunt, à qua re infecta
discesserunt. Litvani verò cum Polonis similiter in
Prussiam excurrerunt, damnaque Crucigeris, tanta
quanta illi in Lituania intulerunt.

Postea Vitoldus, anno Domini 1396. expeditionem
in Tartaros adornauit, ac tribum vnā, quam
illi Hordam vocant, cum liberis abegit, exercitu eo-
rum profligato, partemque captiuorum regi, &
proceribus Polonis dono misit, reliquos in medio
Lituanie supra Vaccam amnem, duobus miliaribus
à Vilna, agris attributis, collocauit, qui illic manet
vsque

vsque in hodiernum diem, boni ac diligētes patres-
familias & virtutis prisce, armorumque non im-
memores, ritus patrios Machometicæ superstitiones
seruant, & liberi legibus suis viuētes & ex quo
cum Lituanis, regis Poloniae, magni Ducis Lituanie,
imperium cognoscunt, vexillumque proprium,
Arabicis litteris inscriptum, quo in bello vruntur,
habent.

In sequenti deinde anno Vitoldus frustra dissi-
dentibus Iagielone rege, & regina, alteram expedi-
tionem maioribus copijs, in Tartaros fecit, ad quam
permulti illustres de Polonica, & Germanica nobi-
litate viri gloriae cupidi profecti sunt. Fuerūt autem
in ea expeditione de Polonis maximè insignes &
principes viri. Recensitis itaq; apud Kiouiam Vitol-
dus copijs, bonæ spei plenus longo itinere, Tartaro-
rum campestria inuasit, tunc temporis apud Tarta-
ros, Tamerlane in Scythia magna regnante, humi-
li quidē loco nato, verū scientia rei militaris, for-
tuna beneficio, eo potentie prouectus erat, vt duo-
decies centena millia hominum haberet in exerci-
tu, ac Turcis profligatis imperatorem eorum Baia-
zethem, (qui tunc temporis Constantinopolim ob-
sidebat) captum in ferrea cauea, aureis catenis vin-
ctum per totam Asiam circumuehebant: caesa sunt
tunc temporis Turcarum 200. millia. Anno Domi-
ni 1397. Hiberiā deniq; hic Tamerlanes, Albaniam,
Armeniam, Persiam, Mesopotamiam, Asiam, & Æ-
gyptū, incredibili celeritate vastauit, & occupauit,
orbemq; terrarum sui nominis terrore impleuerat.
Iamq; transmissis Sula, & Psola fluminibus ad Cam-
pestria Tartariae, Vitoldus cum suis, nullo repu-

*Vitoldi ex-
peditio in
Tartaros.*

*Vitoldianus
profligatur.*

gnante, peruenerat, cum Ædigam vnum ex ducibus Tartarorum potentissimum, Tamerlanis legatum cum innumerabilibus copijs, obuiam habuit. Vbi ad conflictum venit, Tartari vicerunt, non in-
cruenta tamen victoria, quod nisi multitudine abundassent, virtute Vitoldianorum superati fuissent. cecidere ibi insignes viri, ex his fuere Iagielonis regis fratres, Andreas, & Demetrius, Coributus, & alij nouem duces Litواني, & Russi pauci viui capti. Vitoldus cum Svidrigelone patruale, Ostrorogoq; & Samotulio Polonis, pernici fuga euaserunt, Melstinius Polonus, cum fuga saluus esse posset, inter confertissimos hostes sese coniecit, strenueque dimicando honestissime occumbere maluit.

*Vitoldus
Smolenskam
capit.*

Tandem anno Domini 1403. Vitoldus magnus dux Lituaniæ, cum Smolenscijs rursus rebellibus, bellum gessit, fretusq; Polonorum auxilij arcem Smolenskam, in quam ciues, & nobiliores vxores, liberos opesq; suas contulerant, post diutinam oppugnationem, vi cepit: magnasq; opes in ea re-
per-
tas partim Iagieloni regi in Poloniam transmisit, partim militibus, vt quisque meritis erat distribuit, cæteras arces deditione accepit, & principatum in prouinciæ formam redegit.

*Vitoldus Li-
uones vicer-
scitur.*

Deinde Crucigeri Liuonienses, in Lituaniam ex-
curre-
runt, quos Vitoldus cum præda reuertentes, vestigijs clam infecutus, cum ij domos diuersè abij-
sent, regionem illorum vicissim longè lateque va-
stauit, pagos & vicos incendit, oppidum cum arce munitum à Germanis Dunemburgum appellatum, ad DWinam fluiuium conditum, vi cepit, quibus in, cens in Lituaniam, se cum ingenti præda recepit

Nec

Nec multo post rursus Lituania hinc à Prusien-
sibus, illinc à Liuoniensibus Crucigeris, Svidri-
gelonis profugi, opera peruastrata est. Tandem Iagielo rex, & Vitoldus, patriæ afflictæ vicem misera-
ti, Svidrigelonem fratrem exulem è Prussia euo-
cauerunt, Podoliaq; Ducatum in possessionem ei
concesserunt. Postea Svidrigelo hac liberalitate
regia minimè sanatus, homo ambitiosus & peruer-
sus, nō habens receptaculum apud Prusien-
ses Crucigeros: (nam certis sub conditionibus, propinquos
regis exules, ex Lituania suscipere, nequaquā Prusien-
ses sese obstrinxerant,) ad Moschouia ducem
Basilium profugit, arcibus quas in Russia tenebat
succensis. Eodem anno 1406. Vitoldus pace nacta
cum Crucigeris, transmissis Huga flumine, primam
expeditionē in Moschos adornauit, à genero duce
gentis iniuria prouocatus, peruastrataque longè la-
teque Moschouitica regione, præda onustus, in Li-
tuaniā redijt. Postea maiori vi in id bellum, anno
vno intermisso sese expedit, fretus maioribus au-
xilij Polonorum, & Crucigerorum, & vsq; ad Oc-
cam fluiuium permagnum, Moschouia deuastata,
populabundus peruenit, quominus autem fluiuium
transmitteret, Svidrigelonis patruelis nuper pro-
fugi (qui Moschouitis operā suā nauabat) armis pro-
hibitus est: Impetrauit tandem à Vitoldo, Basilus
Moschouia dux pacem, æquis sub conditionibus.

*Svidrigelo
ad Moscho-
uiam fugit.*

*Vitoldus
Moschouia
vastat.*

*Vitoldus
Prussiam
vastat.*

Dum hæc aguntur Sigismundus Coributus Vi-
toldi frater, nihil de inducijs cum Crucigeris Prusien-
sibus compertum habens, absente Vitoldo cum
Lituanis in Prussiam excursionem fecit, & tribus
oppidis, plurimisque pagis direptis, & succensis in-

Y

*Crucigeri
Lituaniam
vastant.
Vitoldus la-
tes.*

gentem prædam asportauit. Quos vt Crucigeri vl-
ciscerentur, nullam excusationē ignorantia admittentes, simili modo in Lituaniam per auias solitudines excurrerunt, in Wolkouisko oppidū improvise impetum fecerunt, quo successu multitudinē hominum, qui ad rem diuinam, festo die cōuenerant, captiuam abduxerunt. Vitoldus verò cum septem milliariibus ab eo loco abesset, raptim in interiores sylvas cum vxore sese abdidit, donec hostes discessisset cognouit, nunquam enim hostibus regiones suas vastantibus, occurrere ausus erat, sed illis discedentibus vicissim regiones eorum vastabat.

Deinde Vitoldus, anno Domini 1415. cōducto ingenti exercitu de Polonia, contra Pskouienſes Russos expeditionem fecit, qui pacem magna vi auri, & argenti redemerunt.

Vitoldus Novogrodenſes capit.

Postea Novogrodenſibus Russis liberè viuentibus, Pskouienſium vicinis bellum intulit, quibus etiam supplicibus, & ingentia dona afferentibus pacem dedit.

Sigismundus imper. cum Vitoldo gratiam agit, & diademata ei pollicetur

Tandem Sigismundus Romanorū rex, inimicitias inter Iagielonem regē Poloniæ, & Vitoldū diffeminaturus, societatem cum Vitoldo secretò iniit. Diademaq; regium, in iniuriam Polonorum ei dare pollicitus est, cupiebat id Vitoldus homo ambitiosus, & ingētis animi, sed ei obnixē Iagielo frater cum Polonis ne voti cōpos foret oblectabatur, denegabatq; vnde variæ controuersia vtrinq; intercesse-
runt. Postea à Sigismundo rege Romanorum draco aureus affabrè factus, pignus societatis, per legatos ei allatus est, expetiturq; ab eo iusiurandum de societate vtrinq; seruanda. Sed Vitoldus dracone pro hospi-

hospitali munere accepto, iusiurandum nullum dedit, nec tamē à cōcepto de ambitione diadematis regij destitit, legatiq; regis Romanorum de eo afferendo, certū tempus præscripserunt, ad decimū sextum Calendas Septembris. Hoc vbi rex Poloniæ Iagielo rescijt, Ioanni Czarnkouio Subcamerario Polnaniensi, viro impigro, negotium dedit, vt ad confinia Poloniæ, & Saxonie, legatos Romanorum regis, & Vitoldi, vltro citroq; comeantes obseruaret, interciperetq; Statimq; Baptistam Cigalam Italum iuriconsultum Genuensem, & Sigismundum Rotum Germanum à Cæsare ad Vitoldum proficiscentes intercepti, excusatosq; incōsultè dimisit. Litteras verò ab eis ablatas ad regem attulit. Missi autem hij c-
Legati Ca-
saris inter-
cipiuntur.

His cognitis Poloni nemine iubente, quasi sub-
latis signis, armata manu apud Turagoram in sede-
runt, pro patriæ tranquillitate & honore ad extre-
mum Oceanū Germanicum, decernere parati. Iam legati cum diademate Prusiæ appropinquabāt, per quam profecturi erant, cum didicerunt à Polonis vias obsideri, & non ausi periculo sese committere, cum duos menses frustra expectassent, ad Cæsarem in Hungariā reuersi sunt. Nec multo post Vitoldus voto frustratus ex angore animi, anno Domini 1430. mense Septembris in Troki ciuitate spiritum exhalauit, cum octuagesimum annum excessisset.

Vitoldus moritur.

*Vitoldi mo-
res.*

Princeps impiger & vegeto ingenio, abstemius in omni vita nihil præter aquam bibere solitus, in victu temperas, temporis perparcus, ita ut supra mensam iudicaret, & responsa legatis daret. Caterum in Venerem procliuor, confecto enim felicissimè bello semper solebat relictis copijs in hostico, domum transmutatis equis, ad vxorem otius præcurrere. In externos liberalis erat, suos verò metu magis quàm beneficio, in officio continebat. Statu- ra fuit mediocri, gracili corpore, radere barbam & genas solitus.

*SWIDRIGELO PRINCEPS
Lituania.*

*Poloni ma-
gnam Podo-
liam partem
occupant.*

Visitis Vitoldo, Vilnæ in arce persolutis, Iagiello rex Poloniæ, SWidrigelonem fratrem germanum, patruelem Vitoldi, hominem nihili, & ebriosum, summæ rerum apud Lituanos præfecit. Poloni verò primores, patriæ utilitati consulentes, re animadu- uersa Daugertum Palatinum Vilienssem, qui Podoliam Vitoldi nomine administrabat, rerum omnium adhuc ignarum, euocatum ad colloquium ceperunt, arcemq; Kameneciam, Smotriciam, Skalam, & Ceruonigrodum occuparunt, & magnam partem Podoliæ faciliè in potestatem suam redege- runt, ne in ditione Lituanorum deinceps esset. Vbi factum hoc rescivit SWidrigelo, homo violentus & in iracundiam præceps, beneficiorum regis fratris obli- tus, in eum (tunc temporis exequias funebres Vitoldi celebrantem Vilnæ) fremere, maledictisq; lace- sere, palamq; vincula & necem regi, Polonisq; qui cum eo aderat minitare, cepit: ita ut Poloni, die nocteq;

*Iagiello rex
cum Polonis
in periculis.*

etq; circa regē excubare cogerentur. Rex verò siue quod sibi metuebat, siue quod SWidrigelonis incre- mentis impēsius fauebat, Podoliam ei restituere as- sensus est, eaq; de re Tarlonē in Podoliam cū literis & mādatis misit, qui eam Michaëli Babe Russo, SWidrigelonis nomine recipiendam & obtinendā tra- deret. Andreas verò Tencinius, & Nicolaus Dreui- cius, iuuenes ex nobilitate Polonica, qui annulū si- gnatorium habebant, amore patriæ ducti, litteras ad Michaëlem Buczadium, qui Cameneciam Podo- liæ obtinebat, scripserunt, regem extrema necessi- tate adactum, Podolia SWidrigeloni cedere, nun- ciantes, sed ut non modò, non parceret mandatis re- gijs, verum Tarlonem & Babam pariter compre- henderet. Eas litteras quoniam palàm ferri nequi- bant (SWidrigelo enim omnes iter in Poloniam ca- pescentes excutiebat) cera obuoluerunt, & cōtexe- runt, ut speciem & similitudinem cerei præ se fer- rent. Tarloniq; legato dederunt, ut is cū primū Cameneciam venisset, cereum illum Buczacio red- deret, atq; hæc verba adderet, ut si errare ille noller, ex eo cereo vnā cum magistratu vrbanō, lumē que- reret. Quæ omnia Tarlo iuuenis omnium rerū igna- rus, bona fide perfecit. Buczacijs præfectus cereum acceptum refringit, litterasq; inuenit. Tarlonem le- gatum & Babam comprehendit, in arcesq; Podoliæ intromissionem non admisit. Poloni quoq; casum regis sui animaduertentes, exercitum sine mora conscripserunt. SWidrigelo autem Polonos, arma parare ad vindicandum regem audiens, confestim eum sibi reconciliatum, auroq; & argento liberali- ter donatum liberum dimisit. Tandem SWidrigelo

*Lumen ex
cereō qua-
ratur.*

exercitū in Podoliam duxit, cui Iagiello rex cum armatis copiis Polonorum, anno Domini 1431. ad diem S. Margarete apud Luczkum ciuitatem occurrit, excursorijs pugnis vtrinque collatis, fœdus ad purificationis diuæ Mariæ festum inierunt. Interea verò Palatinus Valachie tributarius Polonorum, infestis armis in Poloniam descendit, cuius exercitum Poloni & Podoliani dissipatum, & per agros, syluasque pallantem, cruenta clade prostrauerunt. Postea rex Iagiello in Svidrigelonem fratrem seditiosum, & ad sanam mentē redire nolentem, Lituanos concitauit, Sigismundumque patruelem, Vitoldi fratrem germanum, Starodubensem ducem, ad inuadendum principatum Lituaniæ animauit. Statimque proceres Lituaniæ cognita voluntate regis, cum Sigismundo aduersus Svidrigelonem ducem suum, ob nimiam crudelitatem conspirauerunt, in eumque apud Osmanam, tunc temporis agentem, impetum fecerunt, qui de insidijs à Ioanne Muniuido pramonitus, pernici fugam in Russiam euasit, ideoque postea adiunctis sibi Liunioniensibus Crucigeris, Lituaniam vexauit.

*Valachi
funduntur.*

SIGISMUNDVS PRINCEPS

Lituania.

Anno Domini 1432. Sigismundus Keystuti principis Lituaniæ filius, dux Starodubensis, in Russia, regis Iagielonis patruelem, beneficentia & fauore Lituaniæ procerum, expulso iusta de causa Svidrigelone seditioso, rerum in Lituania potitur, & magno Ducatu solēniter in verba regis Iagielonis & procerum Poloniæ, Lituaniæque iurans inuestitur. Ideo

Ideo tertio magni Ducatus Lituaniæ cum regno Poloniæ vnio, incorporatioque celebrata est.

Eodem anno rex Poloniæ Iagiello, vltima mensis Maii vitam cum morte feliciter commutauit, cui Vladislavus filius in regno, anno Domini 1434. successit, qui postea rex Hungariæ creatus est, quo ex Polonia in Hungariam, anno Domini 1440. ad suscipiendum regnum discedente, Czartorienſis dux Ruffus, Sigismundum magnum Ducem Lituaniæ, dolose, perfidioseque necauit Troki. Atque post hunc magnus Ducatus Lituaniæ ad secundo genitos regnum Poloniæ translatus est. Quapropter proceres Poloniæ cum ducibus Massouiæ Casimirum haredem regni Poloniæ, cum ducibus Massouiæ Casimirum haredem regni Poloniæ, Iagielonis regis filium, in magnum Ducatum Lituaniæ duxerunt, quem Litvani cum ingenti lætitia, susceptum, communibus suffragijs, summæ rerum apud se præfecerunt. Qui postea Vladislao fratri, anno Domini 1447. in regno successit. Magno verò Ducatu Lituaniæ Alexander filius eius ardentibus suffragijs Lituanorum, præpositus est.

*Iagiello rem
moritur.*

*Sigismundus
dux occiditur.*

*Casimirus
magnus
Dux Lithuania.*

ALEXANDER PRINCEPS

Lituania.

Alexander Iagielonis nepos, Casimiri regis Poloniæ filius, magno Ducatu Lituaniæ potitus, apud Ioannem magnū Ducē Moschouiæ, filiam Helenam, in matrimonium accepit, in sponsalibusque conclusum erat, ut templum Ruthenico ritu, in castro Vilnensi destinato loco, exedificaretur, ei que certa matronæ, ac virgines eiusdem ritus iungeren-

*Moschus in
Alexandri
Lituaniam
Ducem in-
surgit.*

tur. Quæ cum aliquanto tempore negligerentur, sumit focer caussam belli contra Alexandrum, & triplici exercitu instructo, contra eum progreditur, primum, versus provinciam Seueram, in Meridiem, secundum verò, in Occidentem contra Toropie & Biela instituit, tertium in medio, versus Drohobus & Smolensko collocat, ab ijs exercitum in subditis retinet, quo ei maximè, contra quem Lituanos pugnatos animaduerneret, succurrere posset. Postquam autem ad fluuium quendam Wedrasch, vterque exercitus conuenisset, Litواني duce Constantino Ostroski, maxima procerum, & nobilium frequentia septo, ex quibusdam captiuis, numerum hostium ac ducum quoque cum cognouissent, magnam spem profligandi hostem concipiunt, porro cum fluuiolus cõflictum impediret, ab vtrisque transitus seu vadum quaritur. Primi autem Moschi aliquot superata ripa, Lituanos ad pugnam lacessunt, atque illi haud timidi resistunt, eosque insequuntur, fugant, vltraque fluuiolum pellunt, mox vtrinque acies committuntur, præliumque atrox oritur. Interea dum vtrinque eodem ardore animorum, acriter certarent, exercitus Moschorum in insidijs collocatus, eo latere in medios hostes inducitur, Litواني metu perculsi dilabuntur. Imperator exercitus, vnà cum plerisque capitur, reliqui perterriti, castra hosti concedunt, se & arces Drohobus, Toropie, & Biela pariter sese dediderunt: exercitus verò, qui Meridiem versus processerat, cui præerat Machmet in Tartarus rex Cazanensis, fortè Bransko, ciuitatis præfectum comprehendit, Branskoque ciuitate potitur. Paulo post duo Germani fratres, Seueriæ

*Litواني
funduntur.*

*Arces à Mo-
schis captun-
tur.*

ueriæ principes, Semetici dicti, alioqui ducibus Lituaniam obediens, imperio Moschorum principis se tradunt. sic vnico conflictu, & eodem anno ad-
*Duces Sene-
ria Moscho
se dedunt.*
ptus erat Moschus, quæ Vitoldus magnus Dux Lituaniam multis annis, maximisque laboribus, obtinuerat. Porro Moschorum dux cum hisce captiuis Lituanis crudelius egit, Constantinumque ducem exercitus præfectum, crudelissimis vinculis, pollicitationibusque sollicitabat, vt relicto domino naturali, sibi seruiret, qui cum aliam spem elabendi non haberet, conditionem oblatam accepit, in verbaque Moschorum principis iurauit. Et quamuis prædia, possessionesque amplissimas, pro status sui cõditione habebat attributas, à principeque summo amore prosequeretur, tamen aliquot ibi annis exactis, naçta occasione, per inuias sylvas, in Lituaniam cum ingentibus thesauris profugit. Qui postea, anno Domini 1514. cum exercitu Polonorum & Lituanorum strenui militis, & imperatoris officium adimplens, sub Sigismundo rege Poloniae, octuaginta millia Moschorum strauit, prout superius, in gestis Sigismundi regis Poloniae patet. Sed ad rem redeo.

*Octuaginta
millia Mo-
schorum cesa.*

Alexander magnus dux Lituanie, postea decedente Ioanne Alberto fratre, Polonie rex creatus, liberatione captiuorum, cõtentus cū socero Moschorum principe Ioanne, ad sex annos fœdus iniit, anno Domini 1503. l'oste anno Domini 1506. Vilnæ mortuus est, ibidemque sepultus, ætatis suæ 45. annos habens. Præfuit magno Ducatui Lituanie 14. annis, regnum Poloniae 4. annis & 8. mē sib. administrabat, huic in magno Ducatu Lituanie, & regno Polonie Sigismundus frater Germanus, huius nominis primus successit.

*Alexander
moritur.*

*Nova Gubernationis*LIVONIAE FORMA, RE-
CENS A STEPHANO REGE
POLONIAE INSTITUTA, ANNO

M. D. LXXXIII.

STEPHANVS DEI GRATIA
REX POLONIAE, MAGNVS DVX LI-*tuania, Russia, Prussia, Massovia, Samogitia, Li-
uania, Kijouia, Volhinia, Podlachia, nec
non princeps Transylvania, &c.*

Significamus tenore praesentium, quibus expedit
vniuersis, praesentibus & futuris harum notitiam
habituris. Quia nos per Dei gratiam recuperata de
potestate Moschi prouincia Liuania, eius statui ac
bono ordini prospicientes, ac defensionis & iustitiae
rationem habentes, atque exemplum in primis terra-
rum Prussiae nos accommodantes, infra scriptas le-
ges & constitutiones ei prouinciae, de consilio con-
siliariorum nostrorum dandas, & promulgandas esse
duximus, damusque & promulgamus praesentibus.
Iura tamen nostra regalia integra nobis in omnibus
referuando.

Episcopus Vendenfis.

In primis Deo optimo gratias pro victoria con-
cessa agentes, ad eiusque cultum actiones nostras re-
ferentes, fundauimus episcopatum in eadem pro-
uincia in locum archiepiscopatus, & episcopatum,
qui fuerunt superioribus temporibus. primum discor-
dia in-

dia interna, deinde verò hostili gladio exterminati:
cuius sedes Vendale futura est. Vbi etiam canonico-
rum collegium instituimus, ac item per ciuitates, op-
pida, & villas nostras regales, parochias, & scholas
ritus Catholici creximus.

De dissidentibus in Religione.

Annuimus petitionibus prouincialium prouin-
ciae Liuaniae, Rigae & hic ad nos factis, ut Augustanae
cofessionis, quae vnica post religionem Catholicam
illam in prouinciam introducta erat, liberum usum
illis permittamus.

Tres praesidatus in Liuania.

Prouinciam Liuiam, quae adhuc à nobis parta
est, in tres diuidimus partes, tum iurisdicundi, tum de-
fensionis causa: quarum prima erit Vendenfis, atque id
quicquid inter flumen Dunam, & Gouiam, & inde
ad fines Moschouiae versus Opoczka, supra Marien-
hausen situm est, ad praesidatum Vendalem specta-
bit, inclusis etiam arcibus Marienhausen, Ludzen, &
Rozythen: Derpatensis, quae à flumine Gouia ad fi-
nes usque Moschouiae extendetur, & versus Felinum
Vilscher lacu terminabitur: Tertia Pernauensis, quae
Felinum, Pernauiam, & ceteras arces, inter Gouiam
flumen, & mare, & lacum Vilscher continebit.

Praesides Liuaniae.

Quibus quidem in partibus singuli praesides Ven-
denfis scilicet, Derpatensis & Pernauensis praerunt eo
iure & autoritate in illa prouincia, qua Palatini in
Prussia sunt, cum quibus etiam, necessitate exposcen-
te, ad bellum mouere debebunt, postquam praedicti
praesides à nobis, vel gubernatore Liuaniae, vel locum
tenente, vel commissario nostro admoniti fuerint,

Succamerarij.

Statuimus, vt in eadem prouincia tres itidem Succamerarij sint: Vendenſis, Derpatenſis, Pernauienſis, eadem authoritate & functione, qua Succamerarij ſunt in terris Pruſſiæ. Iſdem finibus inter nobilitatem regundis præerunt.

Vexilliferi.

Tres itidem prædictæ Liuoniæ prouinciæ regiones, tres ſuos vexilliferos habebunt, ſubque ſignis à nobis illis attributis, neceſſitate expoſcente vt ſuprà ſcriptum eſt, dictæ prouinciæ nobiles & incolæ, ad bellum & deſenſionem progredientur.

Iudicia terreſtria.

Iudicia terreſtria in ſingulis præſidatibus, quotannis bis celebrentur, ita vt in præſidatu Vendenſi, prima iudicia feria tertia poſt Dominicam Quasimodo geniti: ſecunda, feria tertia poſt Lamperti in Pernauienſi, duabus poſt hebdomadibus. In Derpatenſi duabus poſt alijs obſeruentur. Ex quibus quidem iudicijs terreſtribus appellationes ordinariæ ſient ad conuentum Liuoniæ.

Iudices, Scabini, & Notarij terreſtres, ac Tabelliones.

Iudicia terreſtria iudicabuntur ab iudice. Iudex autè cuius præſidatui, ex quatuor à nobilitate propoſitis, vnus per nos assignari debet, cui aſſidebunt ſex ſcabini, ex duodecim à nobilitate propoſitis à nobis designati. Notarium verò terreſtrem ex quatuor à nobilitate electis, vnum itidem designabimus qui acta ac decreta iudicij terreſtris conſcribet & edet. Pro incidentibus verò paſſim neceſſitatibus publici tabelliones in conuentibus Liuoniæ modo in-

ſcri-

ſcripto habendis, qui fuerint teſtata probitatis ac fidei, ex conuentu illius ſententia, creati poterunt.

De appellatione.

Vt autem friuolæ & temerariæ appellationes nonnihil cohibeantur, quiſquis in iudicio terreſtri ad conuentum appellauerit, octodecim marcas Rigæles in iudicium reponat. Et ſi appellans ſuccubuerit, in vſum publicum iudicij in quo erant repositæ, cedant, alioquin parti reſtituantur.

Iudicia Præſidum, & ſanguinis, ac facti recentis.

Nec præſides cauſas ad ius terreſtre ſpectantes, niſi de conſenſu partium iudicent, & prouocantes ad iudicium terreſtre remittant, exceptis cauſis leuioribus, quæ videlicet valorem triginta marcarum Rigensium, non excedant. hæ quidem ſine ſtrepitu iudicij, de ſimplici & plano ab eis componi poſſunt. In cauſis autem ſanguinis, & facti recentis indilatam iuſtitiam miniſtrent, nec partes contententes ad componendam amicè inter ſe controuerſiam cogant, nec vllas pœnas exigant, niſi per iudicium decretas. Quarum pœnarum tertia pars iudicio terreſtri, reliquæ duæ partes præſidi loci cedant.

Præſides & Capitanei cateriq; omnes iudicio terreſtri ſubſint.

Præſides & capitanei, ac quiuis incolæ Liuoniæ, ſiue Poloni, ſiue Lituani, alijq; omnes citati: tam in iudicio terreſtri, quàm cōuentuum publicorum, reſpondere ſint obligati, exceptis obligationibus ſuper bonis noſtris regalibus emergentibus. Ciuitatibus etiam iudicia iuxta priuilegia ipſorum relinquimus.

De Commiſſionibus.

Vt autem temerariæ lites amputentur, commiſ-

farios siue iudices delegatos non deputabimus in causis ad iudicium terrestrespectantibus, & minus in eo iam pendentibus, nisi per rationē ordinariam, de qua infra dicitur, à sententiā definitiua, seu interlocutoria iam lata, ad nos remissa fuerint, exceptis causis limitum bonorum nostrorum regalium & diuisionis fratrum, & proximorum. Nec iudices delegatos seu commissarios, à quibus semel appellatum est, in eadem causa denuo deputabimus, aut causam ad ipsos remitemus. Non enim verisimile aut honestum videtur, quòd iudex suam pristinam sententiam retractet aut aliter postea iudicet quàm antea iudicauerat.

De Conuentibus publicis iudicialibus.

Conuentus autem publici iudiciorum causa in Liuania Vendet quotannis bis celebrentur, verno videlicet tempore, ad diem S. Stanislai: tempore autem autumnī ad diem S. Michaelis. ad prædictos conuentus publicos omnes causæ, tam ex ciuitatibus, quàm ex iudicijs terrestribus, per appellationem deuoluantur, ac etiam ex Feudis ducalibus. cæ verò appellationes cognoscentur, in dicto conuentu, ab episcopo, tribus præsidibus, capitaneo Vendenſi, quæstore prouinciali, tribusque Succamerarijs, ciuitatumque, Rigenſis duobus, Derpatenſis vno, Pernauienſis vno, Vendenſis vno, deputatis. Præsidebit verò gubernator Liuania, vel locum tenens, aut commissarius noster, à nobis pro tempore designandus, atque ibi omnes causæ finientur, sine vltiori prouocatione, exceptis causis amissionis

bonis hæreditatis bonorum, in quibus si quæ pars à conuentu se grauata putauerit, vtriusque partis allegationes diligenter conscribi, & ad nos obſignata sigillis omnium superscriptorum per gubernatorem, aut locum tenentem, vel commissarium nostrum remitti debent, de quibus nos sententiam nostram itidem scripto nostro declarabimus: ac item exceptis causis famæ, in quibus hoc idem, nisi sint sanguinis & facti recentis, obseruari volumus. Decreta verò prædicta conuentionalia, à notario terrestri Vendenſi conscribentur, sub sigilloque eiusdem terræ edentur.

De iure municipali Liouonico.

Tam in iudicijs terrestribus, quàm conuentionalibus, iustitia administrabitur ex præscripto iuris prouincialis in Liuania recepti, cuius quidem iuris municipalis exemplum prouinciales ad nos mittere debent intra quadrimestre, vt à nobis recognoscatur, & autoritate nostra publicetur. Præteritas omnes iniurias facti inter priuatos perpetua obliuione delendas censemus. De causis autem pecuniarum creditarum, & bonorum adeptorum, inter se iure experiri poterunt. Neque tamen ab ijs qui tempore belli vsuras in bonis suis inscripserunt exigere debent. In posterum autem non nisi mediocres inscribi & accipi poterunt.

Conuentus necessitatis publica causa.

Quando opus fuerit conuentu pro necessitate publica, quæ nos & successores nostri, arbitrio nostro, loco & die, quo nobis videbitur, indicemus, prius in singulis præſidatibus, Venden. Derpaten. Pernauien.

fiat nobilitatis cōuentio particularis, quam præfides in suis præfidatibus ad aliquē locum conuenientem literis suis de mandato nostro conuocent, vt nunciij ad huiusmodi conuentum eligantur, qui autem vocatus non comparuerit, pœnam sex marcarum Rigenſium pendet, cuius medietas præſidij, altera verò fiſco Liuonico proueniat. Mittent etiam ad eundem conuentum nuncios duos ciuitas Rigenſis, vnum Derpatenſis, vnum Pernauien. vnum Venden. ac item Curlandiæ dux, cuius nuncio locus dignus ac conueniens in conſeſſu, attribui debet.

De executione rei iudicata.

At quum frustra ſententiæ ferantur, niſi legitime executioni demandentur, volumus, & irrefragabili conſtitutione ſancimus, vt deinceps vnusquisq; cuiusvis conditionis aut eminentiæ fuerit, rei iudicatæ ſine omni contradictione cum effectu pareat, & obſequatur, alioqui locorum præſides nullo alio à nobis mādato expectato, legitimam executionem faciant, adiuncto ſibi, vbi cauſæ conditio id poſtulauerit capitaneo, & nobilibus illius diſtriſtus, aut etiam, ſi neceſſitas exegerit, omnibus & ſingulis vaſallis noſtris ſeu nobilibus illius præſidatus, quos ad aſſiſtendum illi ſub iuriſiurandi debito & amiſſione bonorum obligatos eſſe decernimus. Si verò maiori potentia ſit opus, negocium ad nos referri volumus, vt opportunitis rationibus rebus prouideamus. Præſides ſimiliter ad huiusmodi executiones faciendas, iuſtitiamque oppreſſis miniſtrandam iuriſiurandum nobis præſtitum adigat, quos etiam, ſi remiſſiores fuerint, quinquaginta florenorū Vngaricalium pœna plecti volumus, cuius mulctæ medietas parti, cui

cui iuſtitia denegata eſt, altera verò medietas fiſco cedat. Vbi autem quis exequutioni voluerit reſiſtere, aut ſam factam violare conuiſtus fuerit, pœna banni ſiue proſcriptionis, ac bonorum conſiſcatione, irremiſſibiliter puniatur. Ex quibus bonis parti læſæ primum ſatiſfiat, quod reliquum fuerit, prædicto fiſco applicetur.

De violentijs ac vijs publicis.

Statuimus præterea, vt nullus capitaneus, nobilis, ciuis, aut quiuſ alius, cuiuſcunq; conditionis exiſtat, qui perſonis, caſtris, domibus, aut poſſeſſionibus alicuius vllam violentiam inferre, incurſiones facere, in publicis ſtratis inſidias ponere præſumat. ſuper his conuiſtus, capitali pœna puniatur.

De captinatione, criminibus ac contractibus.

Et cum aliquis nobilis decreto publici conuentus, iudicio præſidum aut terreſtri capitur, quod ſub certis pœnis in poteſtatem aut carcerem ciuilem non tradatur, ſed in manus præſidum. Si quis autem in ciuitate, vbi nulla arx eſt capitur, & authoritate conuentus præſidis, aut iudicij in carcerem ciuilem conijcitur, in poteſtate eorundem & non ciuitatis permaneat. Fideiuſſoria autem cautione à carcere huiusmodi liberetur, niſi cauſa fuerit criminalis, & vt ſub pœna viginti florenorum Vngaricalium, quorum medietas præſidi, altera parti læſæ cedat, abſque vlla remiſſione perſoluenda, nobiles & eorum ſubditi, authoritate ſeu poteſtate ciuili non capiantur, detineantur, aut areſtentur, nec nobiles authoritate propria capient, aut detineant ciues vel eorum ſubditos, ſed vnusquisque coram iudice ſuo

ordinario conueniatur, & iustitiam requirat, nisi in casibus recentibus, & actionibus criminalibus. nam delinquens in loco delicti deprehensus, & contrahens de contractu recenti, in loco contractus poterit conueniri.

De fluminibus.

Præterea ne in fluminibus terrarum nostrarum Liouoni quibuscumque; ab antiquo nauigabilibus obstacula fiant, ut tam piscibus, quam nauibus, & lignis liber transitus permittatur, bonis ac iuribus nostris regalibus, & quorumcunque priuilegijs antiquis, & præscripta consuetudine saluis.

De bonis terrestribus ciuium, & nobilium ciuilibus.

Ciuiibus bona terrestria, & nobilibus ciuilia bona liberum sit deinceps emere: ita tamen, quod ad paria onera utrinque ferenda sint obligati. Quod scilicet ciues ratione bonorum terrestrium omnia nobilitatis onera, & nobiles ratione ciuiliū bonorum omnia ciuilia onera, æquis passibus ferant, & eidem iuri sub sint.

De Prædonibus.

Statuimus, ut præfides & capitanei, quisque in suo præsidatu, & capitaneatu diligenter fines terrarum obseruent, ne prædones & grassatores ingrediendo impunè grassentur.

Rustici arma non ferant.

Et præterea ne rustici cum bombardis, cuspidibus, lanceis, gladijs aut similibus armis, publicè aut priuatim incedant atque ea deferant, nisi ad venatio-

nationem, aut publicam pacem tuendam, à dominis & potestatibus suis euocati fuerint. Sculteris etiam exceptis, quibus ob publicam functionem, armatos esse liceat.

De mercimonijs, & rusticis.

Ne etiam mercatores & præsertim peregrini siue exotici homines, in nobilitatis ac ciuitatum iniuriam, merces in villis ac pagis clàm & publicè cœmere, & negotiationes exercere audeant, auctoritate nostra regia firmiter prohibemus. Statuentes ut deinceps subditi dominorum merces & res suas vendibiles in ciuitatem ducant, & in foro publico venales exhibeant. Cum verò suprà actis temporibus, plebem rusticam miris modis pressam in Liouonia fuisse audiamus eam ad tolerabilem statum reducendam, eiusque rei rationes aliquas in conuentu prouinciali ineundas censemus, ad quā nos quoque auctoritatem nostram, & ordinationem, communicato cum prouincialibus in eodem conuentu consilio, abhibebimus.

De mercimonijs Moschonicis.

Mandamus locum tenenti nostro, præfidibus, capitaneis ac alijs prouinciæ ac ciuitatum magistratibus, ut merces omnes Moschouiticas, Pletcouia, & aliunde perditiones nostras, Rigam, aut Pernauiam, quo ad diuersum aliquid pro ratione temporis statuerimus, dirigant. Riga verò & Pernauia trans mare, tum in Lituaniā Poloniamque: nec ijs mercimonijs uti, nisi subiectos nobis patiantur sub graui animaduersione.

*De constitutionibus in posterum faciendis
aut emendandis.*

Siquid postea de statu Liuoniæ, eiusq; bono ordine statuendum sit, aut in superscriptis constitutionibus emendandum, mutandum, addendum, id prout res ac necessitas tempusq; exigat, matura ac bona deliberatione faciemus. Quæ omnia & singula vt suprâ scripta sunt sancimus ac decernimus robur debitæ firmitatis habere debere, ac ab omnibus in eadem prouincia obseruari, ab ijs verò quorum interest manu teneri, & exequi. Harum quibus sigillum nostrum appressum est, testimonio literarum. Actum & datum Varſauiæ, die quarta Decembris correctionis. Anno M.D.LXXXII. Regni nostri, anno septimo.

Per manus illustris, & magnifici Ioannis de Zamolczie, regni nostri supremi Cancellarij, & exercituum regni generalis. Cracouiensisque ac Marieburgen. Miedzyrzecen. Knyſchynen. Krzeczouienſis, &c. Capitanei. Sincerè
nobis dilecti.

STEPHA.

STEPHANI POLONIÆ
REGIS LITERÆ AD ORDINES
REGNI POLONICI, DE
*rebus à se in bello aduersus Moschos superiori æstate
gestis.*

Anno 1580. Die 6. Septembr. ad
Vielikolukum scriptæ.

STEPHANVS Dei gratia rex
Poloniæ, magnus Dux Lituanie,
Rusiæ, Prusiæ, Samogitiæ, Liuo-
niæq; Transyluaniæ princeps. Re-
uerendiſs. Reuerendis, Magnificis,
Nobilibus, Famatis, Archiepiscopis, Episcopis,
Palatinis, Castellanis, Regni nostri Senatoribus:
præterea cuiusuis ordinis subditis nostris sincerè
fidelibus nobis dilectis Gratiam nostram Regiam.
Reuerendiſſimi, Reuerendi, Magnifici, Genero-
si, Nobiles, Famati, sincerè fideles nobis dilecti.

Z ij

Notum facimus, quàm libenter & decreta communibus Reipublicæ comitijs geramus, & de rebus à nobis gestis, Sinc. & Fidel. vestras faciamus certiores.

Cum superioribus proximis Reipublicæ comitijs placuisset bellum contra Moschonia ducem susceptum continuari: nihil prætermisimus, quod posset ad illud rectè atque ordine administrandum, & in primis ad exercitus cum veteres retinendos, tum novos conscribendos pertinere, quibus omnibus postquam, ut ad Ciusniciam (quo loco nos, & Russia, contra iniurias Moschi, præsidio esse posse, & ad primarias alias atque alias arces hostiles, per opportunos aditus habituros intelligebamus) certo die conuenerent, edixissemus: Nos Vilna profecti, eodem ad octauum Iulij mensis diem peruenimus, ac in primis frequentiore & Senatorum nostrorum & hominum militarium conuentu, de belli administratione & quò potissimum arma in hostem inferremus, ad concilium nostrum retulimus. in quo, etsi varia initio dictæ sententiæ fuissent: eo tamen descensum postea est, ut Vielikolukum nobis cum exercitu ante omnia mouendum, eamque arcem omni conatu oppugnandam conclusissemus:

mus: secuti quàm maximè cum ipsam seriem & quasi tenorem gerendarum rerum, qui nos ex locis anno superiore proximo expugnatis, reuocanti, Vielikolukum vocare & ducere visus est, tum Russiae defensionem, quam uniuersam, eo loci cum exercitu progressi, nos ab hostili vitueri posse intelligebamus.

Præterea Lucensis arcis situ, fama, dittonis amplitudine, vbertate (qua exercitus nostris sine dittonum nostrarum detrimento aliac sustineri possent) opportunitate denique ad signa nostra penitus in hostilia loca inferenda, hostemque ad aliquam prælii dimicationem eliciendum, ceteraque deinceps ex Vielikoluko facilius promitiusque administranda adducti.

Habito igitur exercitus nostri delectu, ex agro Ciusnicensi, Vitepscium profecti sumus: quo itinere cum arces duas hostiles (Vitepscium unam, in Dunæ ripa Vitepscio ex superiore fluminis loco oppositam: atque alteram Vsiatium, quæ ad amnem cognominem in Dunam fluuium illabentem, & propius Lukum versus ferentem, sita est) exclusuras nos tormentorum & commectus ad exercitus nostros supportandi commoditate accipissemus, & cetero cum studium nobis esset Du-

nam flumen magis magisque ab hoste in potestatem nostram vindicare: quod res maiore celeritate conficeretur, magnificum Ioannem de Samoysczie Regni nostri Cancellarium, & cum ijs copijs, quas hoc in bellum nobis adduxit, & alijs additis, Vilescium oppugnandi causa praeiimus. qua ex arce cum vnius diei oppugnatione praesidium hostile feliciter deieciisset, nos ea potiti (praeiussa primo agmine Lituanicarum copiarum parte) vsuiatum cum exercitu accessimus, locumque munitionibus oppugnandi causa iam actis, metu potius admoto quam vi adhibita, deditioe cepimus.

Inde contractis in itinere copijs omnibus, quas duarum istarum arcium oppugnatio diuiserat, mouimus, & superat a locorum inde ab Cinsicia incredibili vastitudine itinere (summo cum labore militum ac ingenti difficultate, qua vsuiatum, qua Vilescium exercitus inere, & per assiduas densissimasque sylvas) facto, Vielikolukum progressi, ad arcem vigesima sexta mensis Augusti die castra metati sumus. quae in castra cum id temporis ab magno Moschouie duce legati ad nos venissent, nulla interposita mora eos audiui-

Verum cum a nobis, contra omnes nostras re-
rum

rum gerendarum rationes, contraque dignitatem nostram, postularent, ut nos in Lituaniam cum exercitu referremus, negarentque, nisi id ante omnia fecissemus, se per Principis sui mandata quidquam de ista legationis causa dicere posse: nos repudiata & postulationis indignitate & insidiosa tergiversatione, non cessandum rati, eundem Ioannem de Samoysczie Cancellarium cum copijs suis atratis, ceterisque, quas ad Vilescium habuerat, tum omni nostro peditatu Polonico atque Vngarico, trans flumen propius arcem castra alia facere, atque ibi curare iussimus: illaque ex parte nulla mora munitionibus, quibus visum est locis, actis, & quo oportebat perductis: ipsis Kalendis Septembris oppugnationem maiore apparatu ac conatu suscepimus, nihilque aut lenitatis aut terroris praetermisimus, aut oppugnationis non adhibuimus, quod integra arce potiremur.

Verum cum & praesidiariorum summa esset loci retinendi pertinacia, & ultima sibi expectanda coniurassent, & arx (non modo loci natura inedito, planissimis circum locis, partim intra fluminis Lonatij, partim intra lacuum complexus sita: nec tantummodo consuetis antehac Moschis parietum densissimorum contignationibus firma: sed aggere etiam densissimo ac latissimo &

cessite extrinsecus obducto: tum, quod flumen aut lacus non ambiunt, fossa maiore munitissima) omnino Polociam omni genere firmitatis superaret: adhuc praesidium validum, & Polociae aliarumque arcium propugnatione (e quibus à nobis anno superiore impetrata salute discesserant) exercitatum inesset, ut omnino sine maiore militum nostrorum interitu ac diuturniore obsidione, si in instituto permaneremus, expugnari non posse videretur: necessario res nobis incendio experienda fuit, quod cum magna militum nostrorum virtute & discrimine, primum ex Vagororum pedum munitioibus illatum & hoste incredibilem in modum restingente, saepius per triduum repetitum atque diutius altum esset, ut deinde ex altera etiam parte per militem Polonicum & atratas illas cohortes (aggere ad propugnaculum maius ad ligneas usque substructiones suffosso) nocte ante quintam Septembris diem maius conflaretur: praesidium vero, quo ad ignem iam temperari nullo modo posset, ab obstinatione hostili non discederet: factum est, ut & arcem flamma, & quicquid propè hominum in arce fuit, (per militarem iracundiam hostili illa pertinacia, & acceptis in oppugnatione incommodis, & eorum, qui Polocia ac ceteris ex arcibus iam antea occupatis

patris impune dimissi fuerant, hoc in loco ad hostiliare ditu irritatam) quinta istius mensis die prima luce deleuerit.

Dum hac in oppugnatione versati sumus, Oratores magni Moschouiae Ducis iterum apud nos dicendi potestatem sibi fieri petiuerunt: qua impetrata, cum ea exponerēt, quae honestè nobis & Reip. paci, & sarcendis incommodis, quae ab eo hoste accepta sunt, minimè satisfacerent, leuior aequè omnia, quam nostra dignitas & iura Reipub. paterentur, proponerent: ostendimus nos ad istiusmodi descendere non posse, cumque illi alia mandata se hoc tempore non habere dixissent, & à nobis peterent, ut dare ad magnum suum Ducem Moschouiae literas liceret, quibus eum de nostra voluntate atque conditionibus redderent certiore: ne quid praetermississe videremur, quod ad spem iustae honestaeque pacificationis facere posset, & nostras dedimus ad Moschum literas & oratores dare suas permisimus: ad quas cum responderit, quae voluntate sit, certius fortasse cognoscemus. Nos haec Sinc. & Fidel. vestras scire volumus.

Cumque ea, quae adhuc bene & feliciter gesta sunt, uni Deo, grata cum animi pietate, accepta referamus, parum sit, ut illi beneuolenti & propitio & nos & omnes in Reipub. nostra (ad cuius haec uti-

litatem & laudem in primis redundant) gratias agamus: hortamur Sinc. & fidel. vestras, ad ea omnia gratarum mentium studia, quæ supplicationibus, alijsq; rebus, quoties bene gesta est Resp. suscipi consueverunt.

Quemadmodum hæc res porro administranda, & hic locus nobis tuendus & retinendus sit, de hoc pro tempore consilium capimus.

Quæ deinceps è Republ. geri à nobis hoc bello poterunt, in ijs studium, consilium, curam, operam omnem nostram libenter consumemus. Bene valeant Sincer. & Fidel. vestra. Datum ex castris nostris, ad arcem nostram Vielkolukum, die sextamensis Septembris.

Anno Domini M. D. LXXX.

Regni nostri Quinto.

EX

EX LITERIS DECIMO
OCTAVO OCTOBRIS, RE-
GIOMONIE BORVSSIÆ
DATIS.

Regem Poloni nacti sunt virtute, sapientia, eruditione, magnitudine animi, & artibus belli præstantem: iustitiæ amantem: credibus, libidinibus & alijs flagitijs infensissimum. Is cum hostem petiturus Vilnam veniret, proditorem ex Lituanicis magnatibus quendam deprehensum, iudicio Lituanicorum & Polonicorum Senatorum damnatum, capitis pœna affecit. Vilna egressus in hostem, mirabilem DEI præsentiam & tutelam expertus est.

Nam cum in Lituanici cuiusdam principis villa pernoctaturus esset, & is Regi exitium pulvere bombardico struxisset, eumque unà cum adibus perdere cogitasset: fraudem nidor pulveris detexit: & Regem presenti periculo liberauit, & proditori meritas pœnas attulit. Cetera quæ consequuta sunt, malo te ex Regijs, quàm meis, cognoscere.

Unum addo de clade quorundam Polonorum. Cum victoriam Regis, præfectus Orsensis audisset, collecta suorum manu ad 2500. Schmolenciam usque excurrit. Hostes arbitantes integrum regium esse exercitum, non ausi sunt con-

contra prodire. Interim Poloni, missa à Moschorum Principe auxilia adoriuntur, fundūt, & præda magna potiti Orsam repetunt. Verùm Moschi ex captiuo, cognita nostrorum paucitate, insequuntur, & nihil tale timentes opprimunt, ita ut de toto exercitu vix 500. cum Ducibus fuga Orsam elapsi sint.

RERVVM POLON. TOM. II.

POLONIAE, LI-
TVANIAE, SAMOGI-
TIAE, RVSSIAE, MASSOVIAE,
PRVSSIAE, LIVONIAE, MOSCHO-
uia, Tartaria, quæ generali vulgo Sarmatiae Eu-
ropæ nomine veniunt, Chorographicam descri-
ptionem; tum verò Palatinatum, districtuum,
ciuitatum, arciumq; singulis subiectarum,
accuratam recensitionem com-
plectens.

Sauromatiae Europæ situs.

AVROMATIAE Europææ gentes,
regionumq; quas complectitur si-
tum descripturus, opere pretium me
facturum, & rem non iniucundam
Lectori existimaui. Si in primis Eu-
ropæ, ipsius fines, quibus ab Asia &
Africa determinatur, præponerem. Europa itaque
pars mundi tertia, ab Europa Agenoris regis Libyæ
& Syriæ filia denominationem traxit, cuius insigni

Europa de-
nominatio
ab Europa
Agenoris re-
gis filia.

Europa ter-
mini.

Quot mil-
liaribus pa-
teat Euro-
pa.

Intellige hic
milliaria
Polonica si-
ue Germa-
nica, quæ I-
talia 5. &
Moschonica
totidem cõ-
plectuntur.

pulcritudine Iupiter (vt poëta fabulatur) captus, nul-
lam aliam occasionem ad effectum insani amoris
habens, in bouem niueum sese transfigurauit, in li-
toreque maris viridifero, vbi virgines ceteræ cum
Europa reginula ludebant, armentis boum se inter-
iunxit. Europa vitulum præ omnibus pulcerrimum
videns tergo eius insedit, qui confestim in mare
cum ea insiliens, in Cretam insulam, siue Candiam,
dicitur eam transtulisse. Porro Europam ab Orien-
te Tanais fluuius celeberrimus determinat, à Meri-
die mare Mediterraneum, à Septentrione Angli-
cus siue Britannicus Oceanus, ab Occidente verò
Oceano Atlantico finitur. Hæc pars mundi ceteris
duabus, vt pote Asia & Africa, minima est, sed ad
habitandum habilior, conuenientiorque & mode-
rator. nam neque calida torridave, nec etiam frigi-
da nimis, ideo habitatoribus copiosior, frequen-
tior, pleniorque est, exceptis regionibus septen-
trionalibus Oceano glaciali contiguis: quæ aliqua
ex parte ob intensâ frigora inhabitabiles sunt. Reli-
gione quoque Christiana, moribus, & viuendi con-
suetudine, incolarum, vrbiumque frequentia, & re-
rum commestibulum fertilitate, cæliq; & æris tem-
perie, Asia & Africa, quamuis longè amplioribus fa-
cilè antepositur. Ducentis quadraginta quinque mil-
liaribus Germanicis in latitudinem patet, à mari Asi-
æ siue Ionio ad Oceanum vsque Hybernicum. In
longitudinem verò septingentis sexaginta milliari-
bus extenditur, à Portugalia videlicet regno Hispa-
niæ, ad Tanaim vsq; fluuium, qui Sarmatiam ab Asia
determinat. Inchoatur autem Europa ab Oriente à
fluuiio Tanai, à Meridie verò ab Agæo mari Græciæ.
In

In hac parte orbis tertia, Sauromatia regio am-
plissima, multas nationes regnaque, eiusdem gene-
ris complectens (de qua nobis res agitur) sita est. Est *Sauroma-*
autem duplex Sauromatia, vna Scythica siue Asiati-
ca, in vltiori orientali ripa Tanais & Volgæ flu-
uiorum, quam incolunt Tartari siue Scythæ Za Wol-
henfes, & plures alij in Hordas, id est tribus certas di-
uisi. Altera Europæa Sauromatia dicitur: cuius colo-
ni sunt Poloni, Russi siue Rutheni, Lituani, Massoui-
tæ, Pruteni, Pomerani, Liouones, Moschouitæ, Go-
thi, Alani, Walachi, & Tartari qui in hac ripa Tanais
fluuij occidentali, iuxta Pontum Euxinum degunt.
Hanc ab Oriente Tanais fluuius, palusque Mæotis *Sauroma-*
ab Asia dislimitat, ab Occidente verò Vistula, vel se-
cundum quosdam Odera fluuius, à Meridie monti-
bus Vngaricis *Beskid* gentilitè dictis terminatur, ab
æquinoctio mari Germanico siue Sarmatico fines
suos à Germania dirimit.

Ptolemæus verò libro 3. cap. 5. Sarmatiam Euro-
pæam, à Septentrione Oceano Sarmatico termina-
ri scribit, iuxta sinum Venedicum, ad fines vsque En-
groneland terræ incognitæ ultra Nortuegiæ regnū
longè patentis. Ab Occasu Vistula fluuiio & parte
Germaniæ, quæ est inter caput ipsius & montes Sa-
matarum. A Meridie Iazygis Metanastis quæ est gens
Hungarica, ab Oriente Isthmo eam ambihi refert, à
Carcinito fluuiio per Bicen paludē, & latere paludis
Mæotidis, vsq; ad Tanais fluuium in prouincia Resa-
nensi Moschouitæ fontes habenti, hic autem fluuius
Asiam Scythicam ab Europa dislimitat. Ab austra-
li deinde plaga Sarmaticorum montium iugis ad
Carpatum vsque montem, Tatri siue *Beskid* vulgò

4
appellatum, Sarmatia Europæa finitur, denique per Walachiam Moldauiamq; ad Borysthenis vsq; ostia, vbi in pontum ingenti aquarum colluie influit, & per littora ponti ad Carcinitum vsque fluuium ex montibus Circassorum Quinque montatum defluentem extenditur Sarmatia Europæa, secundum Ptolemæi cosmographorum principis opinionem. Qui etiam hos fluuios ætate sua celebriores Sarmatiam præterfluere asserit. Vistulam qui & Vandalus, Istula siue Iustula varijs nominibus apud veteres enūciatur, hic ex montibus Sarmaticis emergit, Silesiaq; & Polonia, Massouia, Prussia præterlapsis multis fluuijs exhaustis apud Gedanum Prussiæ emporium celeberrimum, in mare Sarmaticum siue Balticum exoneratur. Cronon quoque fluuius insignis in Russia non longè à Turov oppido ortus, Russiae regiones & Lituaniæ ac Prussiæ percurrens, post Vistulæ ostia ad Septentrionem reflectendo, in Germanicū quoque mare (quod Cronium inde fortè dicitur) influit, vulgò *Niemen* appellatur. Rubon quoq; fluuius, qui nunc *DzWina* vulgò, Latinis & Germanis *Duna* dicitur, in Russia Molchouia fontes suos habet, & magna parte Russiae, Lituaniæ, & Liuoniæ præterlapsis in prædictum mare, à Riga Liuoniæ metropoli duobus milliariibus, amplissimis ostijs postquam centum triginta milliaria Polonici à fontibus suis emensus fuerit, ingreditur. Ternutis quoq; & Cherfinus fluuij secundum Ptolemæum ex Riphæis montibus nascentes, in prædictum mare exonerari dicuntur, qui mihi *Narew* & *Bug* vulgò dici videntur. Præterea Sarmatia Europæa multos alios fluuios celeberrimos habet, vt pote Borysthenem *Neper* vulgò dictum,

Celebriores
fluuij Sar-
matia Eu-
ropææ.

etum, in Pontum Euxinum influentem, Hypanin, qui hodie *Bog* (non Bug, qui Vistulæ commiscetur) dicitur, Tyran qui Dnester propriè à *tirando* Italico verbo, quasi sagittando dictus. Horrida enim violentia aquas impellit. Insuper Viliam, Disnam, Peripetum, Sluczam, Naruam in Liuonia, & alios complures nauigabiles fluuios, quos recensere longum esset. Hoc itaq; in imperio Sarmatico, cuius modò limites ex Ptolemæo & nostra propria experiètia descripsimus, rex Polonia à maioribus suis belli vel pacis iure acquisito rerum potitur, & modernis temporibus Sarmatia Poloniæ regis potentissimi & inuictissimi Monarchæ his finibus includitur.

A montibus Sarmaticis, & Transsylvaniæ palatinatu, ad Vistulæ fontes, vbi incipit ducatus Tessinensis, inde per Silesiam ad Oderam fluuium, & vsq; ad Marchiam Brandeburgensem, ac Francfordiam, per Pomeraniam quoque longo tractu ad littus Oceani Germanici, sinumq; Codanum siue Balticum, per latus demum septentrionale per Samogitiam, Curlandiam, Liuoniæque amplissimum dominium, ad Phinladiam vsq; vltimam ferè orbis regionem Suecorum regi subiectam, Orientem versus per multas regiones Russiae ad Moschorum principis imperium vsque extenditur. A Germanico verbo Oceano ad Alexandri Macedonis aras per campestria deserta ad paludes Maotidis longissimo tractu ultra Borysthenem procedendo, deinde à Ponto Euxino per campos Podolienfes, & per Moldauos ac Walachos redeundo Iazygis Metanastis vel Transsylvaniæ & Hungaris, montibusq; qui hodie Scepusienfes dicuntur, à Meridie imperium monarchæ Poloniæ disjungitur.

*Sauromatia
Graecis
denomina-
tio.*

Dicta est autem Sauromatia Graecis, similitudine sumpta ab hominibus viperinos oculos habentibus, terribilibus scilicet & crudelibus: nam *σαυρος* Graecis viperam, *μαμα* verò oculum sonat. Atque nunc in primis de Polonis praecipua gente Sauromatica dicendum nobis occurrit.

DEDUCTIO ET ORIGO ANTI-

*qua bellicosus gentis Sauromatica, ex qua
Poloni ortum genus suum
ducunt.*

DEducationem originemq; Polonorum ac regum, eorundem gesta secundum ordinem descripturus; paucis obiter Lectorem admonendum volo, ne quid me in principio rei de Polonis dicturum sigillatim existimet: consequens enim est, ut antiquissimae gentis Sauromaticae siue Slauonicae originem, & mores priscos, altius in primis inuestigaremus, quod pro rei ipsius faciliiori intellectu fortasse utilius erit. Liqueat apertè ex scripturis sacris veteris legis, ad quod etiam omnium historicorum consentiens opinio est: Iaphet filium natu maximum Noë, post illud totius mundi diluuium, Orientem & Septentrionem versus in Europa & in Asia minori primum confedisse, illicque cooperante diuina voluntate in maximam gentem excreuisse, quod ei cum etymon nominis dilationem significatis, tum fausta Noë parentis imprecatio portendebant. Sic etiam Noë ille patriarcha praefigurans necessariè futuram esse trinam conditionem vitae humanae, filiis suis dixisse, singulisque singula officia administranda iniunxisse & demadasse fertur, ut vnus-

*Iaphet Noë
Patriarchae
filius &
ibi confede-
rit post di-
luuium.*

Etymon Iapheti.

*Noë filijs
singulis sin-
gula munia
obedienda de-
mandat.*

quisque suae vocationi praedefinitae corresponderet in haec verba: Tu Sem, ora velut sacerdos, munus *Ora, labora,* diuinum obiens: tu Cham, labora agros colens, & *rege, prote-* artes mechanicas exercens: tu Iaphet, rege & pro-
rege velut rex & miles arma exerce, ceterosque certis propositis legibus in officio retine. Quod mandatum & testamentum Noë haec usque in tempora durare videmus: vnaquaeque etenim natio ex illis filiis eius propagata, suam vocationem ex quadam praedestinatione, & paterna imprecatione exerceat. Posteritas igitur Iapheti, cum maiorem orbis terrarum partem in Europa Asiaque minore occupauerat, testamento patris sui, & fausta imprecationi Noë patriarchae correspondentes, statim ad arma exercenda animum adiecerunt, & in numerosam gentem temporis successu sub duce Gomero *Gomer Iapheti filius.* Iapheti filio in orientali, vbi Armenia, & septentrionali plaga excreuerunt, ad Bosphorumque Ma-
otidi paludi proximum, qui nunc Cimmerius dicitur, & ad fontes ostiaque Tanais longo tractu sedes suas habuerunt. Postea potestatem & praetaturam, sub qua ceteri regantur, necessariam esse considerantes ad Tuisconem siue Ascenam Gomeri filium imperium detulerunt, qui Beroso teste latissimè à fontibus Tanais ad Rhenum usque fluuium Germaniae imperauit. Hunc Tuisconem praedictus *Tuiscones Gomeri filius.* Berosus historiographus Germanorum omnium, Sauromatarumque pariter conditorem esse asserit. quo testimonio satis rectè probaretur Sarmatae siue Slauos cum Germanis vnum esse, cum ab eodem autore & propagatore processerint. Cranzius quoque ratiocinatur Polonos Bohemosque

*Iapheti po-
steritas.*

*Tuiscones
Gomeri fi-
lius.*

*Berosi testi-
monium.*

Crantzij opinio. Germanis congeneros esse, eò quòd frequens Germanicæ linguæ apud hos populos vsus fuerit, & vestibus Germanicis multi eorum vrantur. Quæ ratione quoque probaretur eos Latinos, vel Italos, Hungarosq; esse: nam hæ quoque linguæ, idemq; habitus apud Polonos nunc ex magna parte in vsu esse cœperunt, & Latina lingua omnes ferè nationes vincunt. Non rectè igitur Crantzius hîc ratiocinari videtur, si enim Slaui vel Sauromatæ ex Germanis oriundi essent, eademq; cum eis antiquitus lingua vterentur, vnde igitur Sarmaticæ siue Slauonicæ linguæ apud Sarmatas vsus ortus esset? quæ hæ gentes passim & vulgariter vtpote innata vtuntur, habitu quoque, moribus, & vitæ consuetudine Sarmatæ à Germanis penitus diuersi sunt, quod etiam Plinius approbat, dicens: Sarmatæ quidem certè Germani nō sunt, sed ab ijs Vandalo siue Vistula fluuio ad ortum Solis vergentes dirimuntur, cui sententiæ probati antiquitatis indagatores Cornelius Tacitus, Strabo, & Ptolemæus adstipulantur. Sed ad rem vnde digressus sum redeo. Illa posteritas Iapheti impigra, strenua, manuq; prompta & bellicosa extitit, quod res ipsæ ab illis strenuè audacissimeq; gestæ abunde testantur, toto enim orbi terrarum tunc temporis terrori dicuntur esse, vnde à Græcis Sauromatæ in primis appellati sunt, deducto nomine à σαῦρος, quod est vipera, & ὄφρυς, quasi dicas gens terribilis cum viperinis oculis. Ab hoc itaque tempore hæc gens regionesq; eorum, quas incolunt, Sauromatiæ nomen retinent. Hi postea tempore succedēte, & indies magis ac magis numero populi accrescente, videntes illas sedes patrias propter se progeniemq; paulò arctiores esse, à

*Sauromata
vnde dicti.*

se, à Tanais fluuij ostijs & paludibus Mæotidis Meridiem versus vltius processerunt, per regionesq; propinquas, Daciam, Russiam, Lituaniam, Borussia, quæ nunc Prussia dicitur, Liuaniamq; longè & latè diffusi sunt. Quorum maior pars in has prouincias campestres, quæ hodie à Polonis coluntur, commigravit, fluuijque Vistulæ (quæ antiquis Vandalus dicebatur) vtraq; ripas occupauerunt, & statim cum antiqua gente Teutonum, quæ etiam ad Vistulam fluuium in tuguriolis antiquitus degebat, societatem atque amicitiam velut aduenæ contraxerunt, propter communem prædam & rapinas, cum adhuc minimè assueti essent sudore proprio vel agricultura, artificijsque, victum acquirere. Manu itaque coniuncta frequentes irruptiones in Prussiam, Saxoniam & Pomeraniam exercebant, prouinciasque maritimas assiduè excursionibus diuexabant, & mare Balticum siue Germanicum propter res sibi necessarias acquirendas piratarum more remigijs tentabant. Quando verò & qua occasione hæc migratio Sauromatarum à fontibus ostijsque Tanais fluuij & paludibus Mæotidis in has regiones contigerit, quoniam nulla gentis ab eo tempore monumenta extant, ex quibus id cōstare possit, ignotum est. Si enim literarum cultura æquè ac res militaris apud Sauromatas tunc tēporis florisset, certiora de suo in hæc loca aduentu, alijsq; rebus præclare gestis monumenta reliquissent, sed ipsi animosè viriliterque agere, & bella exercere, quàm eleganter & ornate scribere maluerunt. Sabellicus tamen & Herodotus scribunt Sauromatas & Cymbros à Lydorum rege Aliate ex Asia eiectos esse. Quidam etiam opinantur eos vi à

*Sarmatarū
prima com-
migratio.*

*Sarmatæ ad
Vistulā flu-
uium Gene-
runt, & cum
Teutonibus
amicitiam
contraxe-
runt.*

*Sauroma-
ta olim lite-
rarum igna-
ri, bellis ar-
matisq; assi-
dus studen-
tes.*

Sabellici & Gothis expulsos sedibus patrijs emigrasse, quod veri-
Herodori de simile non videtur, sed potius suapte sponte, ac volū-
Sarmatis o- tate, siue fato quodam impulsos, siue opū alienarum
pinio. cupiditate accensos, cultiora loca appetisse eos exi-
Causa ad- stimauerim. Neque verò soli Sauromatae, sed & aliae
nētus in hac quaedam gentes ipsis conterminae sedibus patrijs re-
loca Sarmat- lictis, in alias terras cultiores migrantes transierunt,
arum. inter hos Cimmerici siue Cimbri, Gothi, Daci, Sueui
 siue Tuiscones, & Sacae qui nunc Saxones dicuntur.
 Hi etiam in haec usque tempora Sarmatis sunt con-
 termini. Neque verò vniuersam gentem illinc sese si-
 mul effudisse constat, sed remansisse nonnullos, qui
 relicta ab alijs loca colerent, quod moderni incolae
 istius ora, iuxta Tanaim fluuium degentes, aperte te-
 stantur, utpote Tartari Campestris, qui longo tractu
 iuxta Tanaim fluuiū & paludes Maotidis, Pontumq;
 Enxinum viuunt. Hi enim à veteribus Sarmatis mo-
 ribus & institutis haud dissimiles sunt. Sed ad rem re-
 deo. Illi Sauromatae qui ad Vistulam fluuium conse-
 derant, cum Teutonibus cōmilitonibus suis omnes
 prouincias circumiacentes & colonias suas frequen-
 tibus diuexationibus depopulatas ad nihilum rede-
 gerunt, & victum amplius acquirere non potuerūt;
 agros enim non colebant, sed paratis & raptis viue-
 bant. Ideo sterilitate soli per ignauiam suam caussata,
 adiunctis sibi in societatem vicinis Teutonibus vlte-
 rius (inquirentes fertiliores prouincias) processer-
 unt, quorum multitudo trecenta millia virorum
 excessisse fertur, & à fluuio Vandalo, nunc Vistula
 dicto, quem accolebant Vandalia (Sarmatarum no-
 mine abolito) appellati sunt. Primò itaque hi Vanda-
 liae populabundi in Pannoniam excurrerunt Con-
 stantini

*Sarmatarū
cum Teuto-
nibus à Vi-
stula fluuio,
à qua Van-
dalia dicti
sunt, in Pan-
noniam cō-
migrasse.*

stantini Magni temporibus, eamque 40. annis (ex-
 pulsus primis eius incolis) occupatam tenuerunt. De-
 inde Hungaricis historiographis testatibus à Gothis
 illinc eieci expulsi sunt. Polonorum verò anna-
 les testantur Vandalitas ex Pannoniae finibus edu-
 ctos per Stillicum ducem suum in Italiam, quam ar-
 mis vndiquaque crudeliter peruastarunt. Postea in
 Hispaniam cum eodem duce suo Stillico commi-
 grarunt, ex Hispanijs verò per mare Herculeum na-
 uigantes in Africam deuenerunt, ubi annos ducen-
 tos in pace & abundantia omnium rerum perege-
 runt, Romanumque imperium nauali & terrestri
 bello varijs excursionibus debilitarūt, ac ipsam Ro-
 mam sub Sixto Papa, ut quidam volunt, anno Christi
 429. crudeliter vastauerunt. Tandem anno Domini
 538. Iustinianus Imperator per ducem celeberrimū
 exercitus sui Belisarium, virum insignem, & rebus
 gestis clarum, eos ruento praelio profligauit, ex Afri-
 caque funditus exterminauit, rexque eorum Gili-
 merus captiuus Constantinopolim abductus est. A-
 iuntque nonnulli hoc praelio Belisarij, Vandalitas
 ad internecionem usque gentis caesos deletosque fu-
 isse, sed id à vero esse alienum non vno argumento
 liquet. Etsi enim vires eorum adeò fractae attritaeque
 essent, ut robur vetus & potentiam pristinam recu-
 perare post nunquam potuerint, reliquiae tamen
 eorum ita fuga dispersae sunt, ut quidam in Polo-
 niam ad Vistulam fluuium natale videlicet solum
 vnde ortum duxerant regressi, nonnulli in Graeciam
 & Pannoniam, Germaniamque, nouis quarendis
 sedibus dilapsi sint. Horum reliquiae ultra Albiam

*Vandalita-
rum in Ita-
liam Hispaniam
commigrasse.*

*Vandalitas
in Africa.
Vandalitas
Romam co-
perunt.*

*Vandalitas
ex Africa
pulsi.*

*Vandalia
ducatos.*

fluuium in Septentrionem sparsum habitantes Sla-
uonico idiomate maiori ex parte vtuntur, & ducatus
quem incolunt, confinis Prussiae Vandalia nuncupa-
tur, cuius dux, Prussiae Polonorum feudalitatem
sibi vsurpat. Porro omnes Germani denominatione
à Vandalis sumpta, omnes Sarmatas Slauonica lingua
vtentes, *Wenden*, siue *Winden*, & *Vindis* promiscuè

*Mare Vene-
dicum.*

appellant, mareque quod Sarmatiam alluit, Venedi-
cum vocant. Cetera horum Vandalicorum gesta bre-
uitati consulens omitto, nihil etenim de eis scribitur,
solummodo barbara atrocitas & immanitas, qua cru-
deliter in omnes sequebantur, adhucque hodie in Lita-
nijs catholicae Ecclesiae Romanae canitur, à Vandalis
liberatos Domine, &c. Post hos Vandalitas ex ijs-
dem Sauromatiae sedibus, alia à fluuio Tanai, & palu-

*Roxolani si-
ue Rutheni
gens Sarma-
tica secunda.
Volgaris.
Volga flum-
inis.*

dibus Maotidis gens crudelis, priori non dissimilis,
ortum duxit, qui Roxolani siue Rossani, & Rutheni
Russique cognominati sunt, Procopio historiographo
id attestante. Volgari quoque siue Volhinij populi,
ex iisdem sedibus à Volga fluuio amplissimo cogno-
minati, moribus & idiomate Slauonico cum Roxo-
lanis concordantes ortum duxerunt. Volga autem
fluuius celeberrimus (quem plurimi Tanaim esse fal-
sa opinione ducti existimabant) Ptolemeo Rha, Tar-
taris Edel dicitur, Moschouitalque certis limitibus
cum Tartaris Campestribus determinat. Illi itaque

*Roxolani in
Taurica.*

Roxolani siue Russi cum Volgaris ob similitudinem
& unitatem consuetudinis vitae amicitiam & socie-
tatem contraxerunt, coniunctisque viribus in Tau-
ricae regionem (quae nunc à Tartaris Praecopensibus
occupata est) penetrarunt, inibi que locum domicilio
sibi delegerunt: quadiu illic degerint, vel quo tem-

pore

pore aduenerint, incertum est, nullus enim inter eos
inuentus erat, qui temporum rerumque à se gestarum
vices literis mandando posterorum memoriae facto-
rumque aeternitati consuleret. Audientes tandem
discordiam pullulare inter principes Christianorum
in Graecia, quidam eorum cum duce suo Chrunno
Danubio traiecto, rectè in Thraciam populabundi
perrexerunt, ubi Imperatorem Constantinopolita-
num cum exercitu cruento praelio fuderunt, Nice-
phorum quoque & Michaellem Curoplatum Impe-
ratores ad Adrianopolim occiderunt. Tandem Mys-
sia vtrique occupata eam Volgariam à sui denomi-
natione, quae nunc Bulgaria dicitur, vocauerunt. Alij
eorum Russiae regionem occupauerunt, quam Wo-
liniam (quae hucusque hoc cognomen retinet) appel-
lauerunt. Ceteri quoque Podoliam, Lituaniam, Pod-
lasiam, Massoniamque regiones occupauerunt. Hij
omnes loca semel occupata haec usque in tempora
non mutarunt, exceptis illis qui in Mysia confederat.
Varijs autem nominibus ab historiographis appella-
bantur. Graeci enim eos Sporios, id est dispersos, Sau-
romatasque, id est crudeles, sumpta à viperis similitu-
dine appellabant, ceteri eos Roxolanos, Besos, Gua-
dos, Bodinos, à fluuio Borysthene, Bolgaros à Volga,
Morauos à Moraua flumine, vel à Morato rege, An-
tos, Basnos, Carnios, Serbos, Rascios, à Russia, Dal-
matas, Slauos, Illyricos, Istrios ab Istro siue Danubio,
Bohemos à regione Boemia, Polonos, à campestri
planaque regione, vel à venatione. Pole enim, vena-
tionem & planitiem Slauis significat, haecque gens
planam ferè apertamque regionem incolit, & appri-
me venandi studio tenetur. Haec gentes Sarmatiae vt

*Volgari Sau-
romata cū
Roxolanis
tres Const-
antinopolita-
nos Impera-
tores occi-
derunt.*

*Bulgaria.
Volinia.
Gentes Rus-
siae.*

*Sarmatarum
Roxolano-
rumque, Sa-
ris appella-
tiones.*

*Poloni vn-
de dicti.*

in plures diuerſasque prouincias diuiduntur, varijsq; nominibus appellantur, ſic etiam diuerſa variaque idiomata præ ſe ferunt, ſecundum terrarum & regionum diſtantias, quamuis omnes vnius gentis & idiomatis Slauiſic fuerint: nam Moſchouitæ à Rutheniſ aliquantulum, Rutheni quoque à Poloniſ & Maſſouiſ, ſic etiam Bohemi, Croatæ, ab inuicem idiomatis expreſſione, accētibus & prolatione, verborumque immutatione differunt, ita vt ſeſe intelligere difficile poſſint, niſi mutuo familiaritatis uſu alter alterius linguæ aſſuetus fuerit. Nam quia Sarmatæ ſiue Slauiſ, bellicoſi pugnaceſque extiterunt, pacem odio proſequentes, varias mundi partes peragrabant, & pro ſuo arbitrio occupabant, peregrinorum quoque vocabulorum uſu idioma Slauiſicum immutarunt. Apparet autem ex antiquorum historiographorum ſcriptis, gentem Slauiſ in Paphlagonia regione Aſiæ minoris, tempore belli Troianorum floruiſſe. Procopius etiam Cęſarienſis ante mille & quinquaginta annos de bello Gothico, Iuſtiniani Imperatoris temporibus ſcribens, mentionem quoque Slauiſ inſeruit, Blondus verò, qui ante centum decemque annos hiftoriam ab inclinatione Romani imperij conſcripſit, antiquiora Arcadij & Honorij tempora perſequens, Slauiſ meminit. Iornandes autem Alanus in ſuis Chronicis dicit, id nomen Slauiſ ſuo tempore nouum extitſſe, idioma autem hoc, quo nunc Slauiſ vtuntur, antiquum fuiſſe. Scribitque hic Iornandes & diuus Gregorius primus huius nominis Romanus pontifex, Slauiſ ad Iſtrum ſeu Danubium Septentrionem verſus habitafſe, traiecto que Danubio

*Varietas fer-
monis Sla-
uorum.*

*Cauſa im-
mutationis
Slauiſ
idiomatis.*

*Antiquitas
Slauiſ.*

*Historiogra-
phorum opi-
niones de
Slauiſ.*

*Diui Gre-
gorij de Sla-
uiſ aſſertio.*

bio Myſiam vtramque, Pannoniam, Macedoniam, Thraciam, Iſtriam, diuexaſſe, inter Drauumque & Sauum flumina, in Illyrico & Dalmatia cōſediſſe, eis regionibus Slauiſ nomen indidiſſe, Romanumque imperium penitus debilitaſſe.

Iidem Slauiſ ne Germaniæ quidem pepercerunt, ac ad eam amplitudinem peruenerunt, vt propè dimidiam Europæ & Aſiæ partem teneant, etenim in ea natione connumerantur non ſolùm ij qui Dalmatiam, Illyricum, Carpatum, & Hungariæ montana tenent, ſed aliæ omnes orientales & ſeptentrionales maximæ & fortiffimæ gentes, quæcunque Slauiſ idiomate vtūtur, vtpote Bulgari, Boſnæ, Serbij, Croatæ, Carnij, Raſciani, Dalmatæ, Iſtrij, (Burgundiam Slauiſ linguam amiſerunt) Styrij, Poloni, Maſſouiſ, Pomerani, Luſatij, Podolij, Volinij, Rutheni, Moldaui, Moſchouitæ latiſſimè imperantes, Caſſubij, Vandali, Sileſij, Moraui, Bohemi, &c. In omnibusque his prouincijs ab Oceano glaciali, qui ultra Moſchorum principis ditiones longiſſimo tractu Septentrionem verſus extenditur, ad mare uſque Mediterraneum, & Adriaticum populi idiomatis Slauiſici reperiuntur. Sic quoque à Ponto Euxino Moldaui, Valachiique & ceteræ Ruthenorum gentes ad mare uſque Germanicum colonias ſuas habent. Quamuis plurimi eorum patrium viuendi modum in peregrinos mores commutarint. Bulgari enim, Boſnæ, Raſcij, Dalmatæ, cum Turcis & Hungaris, Burgundi, Myſij, Pomerani & Sileſij cum Germanis: Lituani, Rutheni, Maſſouiſ cum Poloniſ: Iſtrij, Carniolani, Carinthij cum Italis ſentiunt. Attamen omnes hi quamuis inter peregrinas

*Gentes Sla-
uonica quæ-
ta & quot.*

*Slauiſ
termini.*

*Slauiſ
cōmutatio,
metamor-
phoſisq;.*

*Roxolanicū
Mithridate
Pontis rege
bellabant.*

*Sarmatis
nulla olim
gens belli-
cosior.*

gentes diffusi dispersique sunt, patrio idiomate Slauonico (diuerso modo licet) vtuntur. Plurima & praeclara gesta hi Sauomatae exercebant, praecipue verò cum Roxolani (quorum posterius nunc Rutheni siue Russi dicuntur) strenue cum Mithridate rege Parthorum & Ponti belligeraret, qui has regiones, quas hodie Turca possidebat. Cum Romanis quoque & ceteris finitimis regibus longas acies vario Marte tenuerunt, sed quia gentiliter viuebant, literasque ignorabant, ideo etiam praeterita recordare, & antiqua gesta ad posteritatem transmittere flocci pendebant. Porro qui diligentius rem ipsam considerare velit, nullam gentem olim Sarmatis bellicosiorum extitisse videbit: hi enim omnes miseras bellicas, frigora, intempestates, & id genus alios casus facile sustinebant, & propter nomen aeternum nulla vetustate abolitum vitam flocci pendentes, mortis impauidi varijs periculis opponebant, de quorū insigni fortitudine audaciūque animo Ouidius ille Naso, è Roma ad Pontum in regnum Tauricae relegatus, pro singulari miraculo, Romanis proceribus scripsit in hæc verba, libr. 1. de Ponto, Elegia 2. ad Maximum:

*Hostibus in medijs interq; pericula versor,
Tanquam cum patria pax sit adempta mihi,
Qui mortis sano geminent, ut vulnere caussas,
Omnia vipereo spicula felle linunt.
Hic eques instructus perterrita mœnia lustrat,
More lupi clausas circumeuntis oues.
Tecta rigent fixis veluti vallata sagittis,
Portaq; vix firma summonet arma sera.*

Ad eun-

Ad eundem Elegia tertia.

*Aut quid Sauomata faciant, quid Iasyes acres,
Culiq; Orestæ Taurica terra deæ.
Quaq; alia gentes ubi frigore constitit Ister,
Dura meant celeriter erga per amnis equo.
Maxima pars hominum nec te pulcerrima curat,
Roma, nec Ausonii militis arma timet.
Dant illis animos arcus plenæq; pharetra,
Quamq; libet longis cursibus aptus equus.
Quodq; sitim didicere diu tolerare famemq;
Quodq; sequens nullas hostis habebit aquas.
Idem ad Vestalem Eleg. 7. lib. 4.
Ipse vides onerata ferox ut ducat Iasis
Per medias Isiri plaustra bubulcus aquas.
Aspicis & mitti sub adunco toxica ferro,
Ac telum caussas mortis habere duas.*

Ad Seuerum Elegia 19.

*Nulla Getis toto gens est truculentior orbe,
Tinctaq; mortifera tela sagitta mader.
Ex hoc igitur testimonio Ouidij Sarmatas
bellicosos, imperioq; Romano minimè
subactos esse apparet, cum dicit:
-nec te pulcerrima curat, Roma, &c.*

Porro quæ de antiquissimis eius gentis moribus, & institutis proferri possint, hæc ferre sunt. Vtebantur primis temporibus vetustissimi illi Sarmatae siue Slauones, & qui in

b

*Antiquiorū
Slauorum
siue Sarmata-
rum
mores.*

Polonia Russiaque regionibus postea sedes habuerunt, eorū posteri prisca illa Slauonica lingua, quæ Sarmatis Ruthenisque genuina est. Regem aut principem secundum genus agnoscebant neminem, sed exortis subinde bellis ex suis fortissimum quenq; & factis illustribus spectatum ducem sibi eligebat, nec diuturnius cuiusquam erat imperium, quam ipsum bellum, cuius gerendi dux esset declaratus. Vnde & nunc Polonis rex non nascitur, sed cōsensu senatorum, qui dignus videretur, per sortem eligitur. Ad bella singuli viritim proficiscebantur, arcubusq; frameis & lanceis oblongioribus utebantur. Vxores secum ducebant, quæ incantationum magicarumque artium gnaræ, augurijs & vaticinijs operam nauabāt, de præliorumq; euentibus scienter præfagiebant. Fugere in bello res insolens illis erat, quiq; id fecisset, ei nullus ad suos reditus patebat, neq; grauiorem vllam turpitudinē aut ignominiam nouerāt. Summa apud eos dignitas erat post electos bellī duces equitum, quos ab ornamentis Auratos vocamus, ad quam nemini aditus patebat, nisi qui virtute bellica, factisq; in hostem patris id assequeretur. Martem, Lunam, Solem, aliosque vanæ religionis deos adorabant,

Rex in Polonia non nascitur.

*Expedi-
tio in bellū
antiquorum
Sarmatarum.*

Fuga in bello Sarmatarum turpissima.

Equitū militūq; apud Sarmatas antiquos dignitas.

Idola Sarmatarum.

bant, eosque diuersis & certis locis colere, & sacra ipsis facere solebant: de animarum tamen immortalitate rectē sentiebant. Sepultura eorum erant in siluis & agris, tumulosq; aggestis lapidibus vestientes eminenter muniebant, quod genus in Russia regionib. passim adhuc visuntur. Nonnulli quoq; more Romano, cadauera cremare, cineresq; collectos in urnas recondere solebant, in victu paucis contenti erant. Permutatione rerum necessaria vtrinq; comparabant. Nihil proprium absq; arcu, framea, & lancea possidebant. Vestibus vilibus, ex corijs ferarum, pellibusq; utebantur, ad talos demissis, thesauros, possessiones, prædia, vestesque preciosas non comparabant. Causas omnes & controuersias publico in loco Marte iudice armis dirimebant. Hæc planè sunt, quæ de antiquissimis Sarmatica Slauonicaq; lingua, institutis & moribus extant, quorum potissima pars in hunc vsq; diem apud posterorum quibusdam in locis viget.

Sepultura Sarmatarum.

Victus.

Comercia.

Possessiones Sarmatarum arma. Vestitus.

Iudicia.

REGNI POLO-

NICI CVM SVIS PA-
LATINATIBVS DISTRICTI-

*busq; siue provincijs, ciuitatibusq; & arci-
bus principalibus compendiosa
descriptio.*

EGNVM Poloniae in Sarmatia Europaea amplissimum & nobilissimum, ab Oriēte nonnihil in Septentrionem reflectendo, Massouiae, Lituaniae;

*Fines regni
Polonia.*

contiguum est. A Septentrione Prussiae, marique Germanico siue Venedico adhæret. A Meridie & Oriente simul Russia, Podolia, Valachiaq; & montibus Hungariae, Beskid dictis terminatur, ab Occidente Silesia, Saxoniaq; & Albi fluuiio fines suos terminat.

Polonia duplex.

Porro Polonia bipartita est, maior & minor. Maior ideo dicitur, quod in ea Lechus autor Polonorum in primis confederit, ibidemq; Gnesinā ciuitatem, regni sedem, fundauit.

dauerit. Sed postea sedes regia Cracouiam minoris Poloniae metropolim translata est, ubi in hunc usque diem perseverat, atque hanc ob causam minor Polonia maiori anteponitur, quam in primis describendam aggrediemur.

CRACOVIENSIS TERRA.

CRacouia vrbs celeberrima, minoris Poloniae metropolis, in planitie insigniter ad Vistulam fluuiū nauigabilem, quo merces omnis generis Gedanū emporium Prussiae deportantur, condita, muro duplici, valloq; inexcusso, & fossa muro praecincta cingitur. Arx verò in scopulo eminenti, Vauel dicto, ad eundem fluuium sita, sede regum Poloniae ubi coronantur & sepeliuntur celebris, gymnasioq; & Vniuersitate clara. Eidē alietres ciuitates, Clepardia, Stradomia, Casimiria contiguē adhærent, hanc Rudawka amnis, illas verò Vistula fluuius interfluit. Porro Cracouienses aduocato supremo carent, ea de causa, quod anno Domini 1312. regnante Vladislao cubitali, quidam aduocatus Cracouiensis Germanus autorem se perfidiae in deditione vrbs Boleslao duci Oppolienfi praeberit, qui postea perfidiae dignas

*Advocatus
Cracovia.*

pœnas, cum suis complicibus dedit. Ab hoc tempore rex ipse prætura Cracoviensi potitur. Castellanus quoq; Cracoviensis Palatinum in senatus consensu accubitu, locoque superat: nam cum Boleslaus Krziwousti, rex Poloniae (de quo supra) bellicosissimus à Ruthenis dolo circumventus esset. Palatinus honore postposito, cum maiori parte exercitus aufugit, rege in medio hostiū relicto. Ab hocq; tempore Castellanus primas obtinet, in cæteris verò illius regni provincijs, Palatinus Castellatum dignitate antecellit.

*Palatinus
& Castella-
nus.*

*CIVITATES DISTRICTVALES
in terra Cracoviensi.*

HAs civitates districtuales præcipuas ubi iudicia, causæq; nobiliū disceptantur, continent: Palatinatus Cracoviensis, quib. capitanei, iudices, & alij regia munia obeunt præfunt.

BIECZ civitas muro circumdata, in planitie sita, eam Rapa fluvius præterfluit, in quo spumæ, ex quibus sulphur conficitur, colliguntur, à Cracovia 15. mil. abest.

WOYNICZ civitas lignea, ad Dunaiecz fluvium sita, à Cracovia 9. mil. distat.

SANDECZ civitas murata in planitie condita: quam Dunaiecz fluvius præterlabitur, à Cracovia 11. mil. distat.

LELO-

LELOVIA civitas murata, in colle sita, arcem inferius conditam habet, quam Biala fluvius alluit, à Cracovia 11. mil. abest.

KYZAZ civitas lignea, à Cracovia 7. mil. distat.

PROSZOVICÆ civitas lignea in planitie sita, in qua curia regia ad Sozeniatia fluvium condita est, à Cracovia 4. mil. distat, in qua conventiones terrestres nobiliū celebrari solent.

Sunt etiam aliæ multæ civitates & oppida nobilium & magnatum in terra Cracoviensi: sed hic nisi eorum, in quibus terrestria officia celebrantur, mentionem facimus.

In eadem terra Cracoviensi tres sunt fodinæ insignes, quæ magnis prædictibus thesaurum regium adaugent. Prima in Olkustia 5. mil. à Cracovia, ubi plūbi copia, argentumq; effoditur. Secunda in Bochnia civitate, quæ 5. mil. à Cracovia distat, ubi sal glaciei simile conspicuum gradib. massis effoditur. Tertia in Wieliczka, 2. mil. à Cracovia, ubi etiā sal glaciale, sed vilius Bochniensis copiosè effoditur.

*SENATUS PRINCIPALIS
terre Cracoviensis.*

Episcopus

Castellanus

Palatinus

} Cracoviensis.

b iij

Castellanus { Sandecensis.
Woynicensis.
Byecensis.
Oswiccimensis.

VEXILLVM TERRESTRE BEL-
licum, aquila alba coronata in campo ru-
beo, per alas linea aurea protensa,
insignitur.

Districtus Sandecēsis vexillum peculiare
habet, clypeo diuiso bicolori insignitū.

In eadem terra Cracouiensi duo ducatus
cōtinentur, qui iure naturali in ditionem re-
gni cesserunt, Zatoriensis & Oswiecimēsis.

OSWIECIM ciuitas principalis prædicti
ducatus lignea, in planitie sita, arcem
quoq; ligneam argilla circumlinitam habet,
quam fluuius quidam præterlabitur, 7. mil. à
Cracouia. Vexillum aquila nigra, O, in pe-
ctore habente, insignitur.

ZATOR ciuitas lignea cum arce, à Cra-
couia 5. mil. in planitie Vistulam fluui-
um sita, quæ ducatus caput erat, cuius vexil-
lum aquila lasurini coloris, Z, in pectore ge-
stante insignitur.

Huius ducatus Zatoriensis princeps à
Spitkowie Myskowski equite Polono, dolo-
sè, oc-

sè, occisus est, ab hoc tempore in regis Polo-
niæ ditionem cessit.

SANDOMIRIENSIS TERRA.

SANDOMIRIA ciuitas principalis, muro
circumdata, in colle ad Vistulam fluuium
condita, à Cracouia 22. mil. distat. Arcem
muratam à Meridie Vistula, præterfluam ha-
bet. Hæ ciuitates districtuales præcipuè ad
eam pertinent.

CHECINY ciuitas in loco plano sita, arx
verò murata in eminenti scopulo cōdita est,
à Cracouia 13. mil. abest. Fodinis lasuli clara,
vbi & argentum reperitur.

KORCZIN ciuitas noua lignea, arcem
muratam ad Vislok fluuium sitam, habet,
quam vndiq; paludes circumdederunt.

WISLICIA ciuitas lignea, quam Ni-
da fluuius circumfluit, muroq; circumdata
inter lutosas paludes in scopulo sita, in qui-
bus ingens colluies reptilium omni gene-
rorum grassatur.

PILZNO ciuitas lignea, ad Vislok flu-
uium sita.

OPOZNO ciuitas murata in planitie,
quam Pilcza fluuius præterlabitur.

RADOMIA ciuitas muro valloque circumsepta, in planitie sita.

POLOVIEC ciuitas lignea inter colles constructa.

ZAWICHOST ciuitas lignea, ad Vistulam fluiuium sita, arcem muratam in vltiori Vistulae ripa habet.

ZARNOW oppidum ligneum.

MALOGOST ciuitas lignea.

SENATORES TERRÆ

Sandomiriensis.

Palatinus & Castellanus Sandomiriensis.

Castellanus	{	Vislensis.
		Radomiensis.
		Zawichostenis.
		Zarnouiensis.
		Malogostenis.
		Polanecensis.

Vexillum terrestre gestat pro stemmate, clypeū diuisum, in vna medietate lineas tres rubeas, & tres albas: in altera campum lafurini colores, tribus ordinibus stellarum insignitur.

LVBLINENSIS TERRA.

LVBLIN ciuitas murata, fossa stagnisque ingētibz circumdata. Arx in colle eminentio-

nentiori ad stagnum amplum condita, muro validissimo fossaq; profunda cingitur. In hac ciuitate triplices per annum nundinae, quatuor hebdomadas durantes, celebrantur. Primò pro festo Pentecostes. Secundò, pro ferijs apostolorum, Simonis & Iudae. Tertiò pro festo purificationis Mariae. Ad eas ex remotissimis regionibus negotiatores, Turcae, Armeni, Graeci, Germani, Moschouiae, Lituani, & ceteri ex circumiacentibus regionibus, conuenire solent. Iudaei maximam suburbiorum partem occupant, ibiq; synagogam habent praecipuam. Arcem Bystrzica fluiuius alluit. Distat autem Lublina a Sandomiria 14. mil. a Cracouia 36. a Wilna 70. a Warsouia 24. Has ciuitates districtuales terra Lublinensis complectitur.

VRZENDOW ciuitas lignea ampla, ad stagnum sita, a Lublina 7. mil. abest.

LVLOW ciuitas lignea, in planitie sita, ex vna parte palude lutuosa, ex alia vallo munitur, a Lublinia 14. mil. abest, districtum satis amplum complectitur.

PARCOW ciuitas lignea, in planitie ad stagnum ingens sita, a Lublina 9. miliaribus abest.

CASIMIRIA ciuitas lignea, inter scopulos ad Vistulam condita, quæ tempore exundationis Vistulæ media ferè aquis obruitur, à Lublin 7. mil. distat.

Senatores duos præcipuos terra Lublensis habet, Palatinum videlicet & Castellanium.

Vexillū terrestre ceruo albo, in collo coronam gestante, in campo rubeo insignitur.

DE TERRIS DISTRICTI-
busq; maioris Poloniae.

POSNANIA ciuitas insignis, maioris Poloniae metropolis, ad Vartham fluuium nauigabilem, & Prosna amnem, inter colles condita, muro duplici, fossaq; profunda cingitur, ædes in ea pulcerrimæ, insigniterq; ex lapidibus sectis constructæ. Arx murata in eminētiori colle, inter Vartham & Prosnam fluuios sita. In vltiori ripa Varthæ suburbia sunt amplissima, stagno ingenti paludibusq; circumdata, quæ frequenter cum circumadiacentibus pagis exundatione Varthæ obruuntur, adeo, vt aliquando solūmodo summitates ædificiorū ex aquis appareant: ipsaq; ciuitas in muro aliquando inundatur, vt in foro plateisque passim nauigetur, sed tamen hæ ex-

hæ exundationes duobus tribusve interdum diebus grassantur. Nundinæ in Posnania celeberrimæ ter in anno exercentur. Primæ in principio Quadragesimæ, quæ quatuor hebdomadis durant. Secundæ pro festo diui Iohannis Baptistæ, quinq; hebdomadis durantes. Tertiæ pro festo sancti Michaelis, quæ quinq; integris hebdomadis celebrantur.

CIVITATES DISTRICTVALES
in terra Posnaniensi.

KOSCIEN ciuitas in planitie inter paludes lutuosas sita, duplici muro, valloq; & fossa munitur, à Posnania 7. mil. distat.

MIEDZYRZECZE ciuitas lignea, in planitie inter flumina paludesq; lutuosas (vnde & nomen habet) sita, finitima Silesiæ, Pomeraniæ, arcem muratam natura & opportunitate loci munitissimam, muro valloq; in excusso & fossis profundis circumsepta, nullo modo expugnari sese, nisi fame patitur. Eam duces Germaniæ aliquot annis graui obsidione premebant: attamen re infecta cum dedecore discedere coacti sunt. A Posnania 15. mil. distat.

OSTRESOW ciuitas lignea, finitima Silesiæ, in planitie latissima sita, quam siluæ vndiq; circumdederunt.

Wschow ciuitas murata, in planitie sita, à Posnania 11. mil. abest.

SREMSK, Pramecz, Rogozno, ciuitates lignæ, ad officium Posnaniense pertinentes, in quibus iudicia terrestria celebrantur.

SENATORES TERRÆ

Posnaniensis.

Episcopus

Palatinus

Castellanus

Sremscensis

Miedzircensis

Præmecenensis

Rogosiensis

} Posnaniensis.

} Castellanus.

Vexillum terræ Posnaniensis aquila alba cum expansis ad volandum alis.

CALISIENSIS TERRA.

CALIS ciuitas muro circumdata, inter paludes sita, quam Prosna fluuius præterlabitur. Arcis muratæ ruinæ restant, per Crucigeros Prussienfes desolata.

Has ciuitates districtuales hæc terra complectitur.

GNESNA ciuitas muro circumdata, in planitie inter lacus collesq; sita, archiepiscopali sede clara. Hæc prima omnium ciuitas in Po-

in Polonia à Lecho autore Polonorum condita, vbi in primis sedes regia habebatur. Ibi- que princeps Poloniae Boleslaus Chabri, ab Ottone Romanorū imperatore regium diademata accepit, quò hucusque reges Poloniae vtuntur. In hac ciuitate est ecclesia Cathedralis metropolitana, in qua corpus diui Adalberti episcopi Pragæsis depositum est. Distat autem à Calis 14. mil. a Posnania 7. In ea nundinæ insignes, præcipuè verò pro festo sancti Adalberti celebrantur.

PYZDRY ciuitas murata, in planitie ad fluuium Varta inter siluas sita, à Calis 9. mil. distat.

WARTHA ciuitas ampla, ad eiusdem nominis fluuium sita.

NAKLO ciuitas lignea, ad fluuium Notesiam ex Goplo lacu emergentem, arx murata inter lutosas paludes sita.

LAND ciuitas ad Wartham fluuium, à Gnesna 4. mil. abest.

KONIN ciuitas murata, Warthaq; fluuiò vna cū arce in gyrum circumducta, & nisi pontibus ad eam peruenitur, 8. mil. à Calisia abest.

SLUPCZA ciuitas muro fortissimo, propugnaculisq; munita, ad Wartham fluuium.

KOLO ciuitas lignea circūsepta, Warthaq;

fluuio in gyrum vnà cum arce aliquoties circumluitur, 8. mil. à Calisia distat.

LAND & Camenecia ciuitates in Pomeraniae finibus.

*SENATORES PRÆCIPVI
terrae Calisiensis.*

Archiepiscopus Gnesnensis.
Palatinus Calisiensis.
Castellanus Calisiensis.

Gnesnensis	} Castellanus.
Nakylcensis	
Camenensis	
Landensis	

Vexillum terrestre capite Bifontis, inter cornua coronam auream gestante, per navesq; circulum aureum habente, in campo in modum latrunculariorum siue scachorum albo & rubro insignitur.

SIRADIENSIS TERRA.

SIRADIA ciuitas lignea, muro circumducta, in planitie sita. Arx murata ad Wartham fluuium condita. Hæc prouincia olim pro ducatu amplissimo computabatur, secundoq; genitis regum Poloniae attributa erat. Has ciuitates districtuales complectitur,

VIELV.

VIELVNIA ciuitas muro forti propugnaculisq; & fossa profunda circumsepta, eam vnà cum arce Proсна fluuius præterlabitur.

SADEK ciuitas lignea, in planitie ad stagnum sita, à Siradia 5. mil. abest.

PETRICOVIA ciuitas murata, inter loca palustrosa condita, vbi comitia generalia cõmuni approbatione omniũ regum senatorumq; Poloniae celebrari constitutũ est. In suburbio curia regia & turris, in qua causae iudiciales celebrantur, sita est, quã fossa profunda ambit. Curia quoq; episcoporum, magnatumq; Poloniae frequẽtes ibidem extructae sunt. Deinde extra ciuitatẽ curia ingentis sumtu ex lignis lenigatis insigniter sub nemore amcenissimo extructa est, quam rex cũ omni comitatu suo tẽpore comitiorũ ppter salubriorem auram incolit, Bugey appellata.

ROSPRZA ciuitas lignea, in planitie paludibus circumflua.

SPICIMIRIA ciuitas lignea.

In hac Siradiensi terra, nobiles id regum priuilegijs concessum habent, cera rubea in obsignandis literis vti, cum id in illis prouincijs nemini nobilium, solummodo magnatibus, & in officio regio, siue terrestri praefectis concedatur. Id verò inde promouerunt,

c

cum Pruteni cum Polonis in acie acriter confligerent, Lancienses à Prutenis, Crucigeribus superati, vexillum sui Palatinatus amiserunt, quibus Siradienses in auxiliū venientes, vexillū ab hostibus recuperauerunt.

SENATORES SIRADIENSIS

terra.

Palatinus	}	Siradiensis.
Castellanus		
Rospirienſis	}	Castellanus.
Spicimirienſis		
Vielunenſis		

Vexillum terreſtre medietate leonis rubei, & medietate aquilæ nigræ in campo lafurino inſignitur.

Vielunenſis quoq; diſtrictus ſuum vexillum proprium habet, agnum Dei, cum vexillo cruce inſignito, in campo rubeo.

LANCICIENSIS TERRA.

LANCICIA ciuitas muro ſoſſaq; obducta, in planitie vndique paludibus luſoſis circumdata. Arx murata in ſcopulo, ſoſſaq; profunda obſtructa, eam Bſura fluuius præterlabitur. Ibidem in villa Koſciol dicta, eccleſia Cathedralis ex lapidibus ſectis conſtructa

ſtructa eſt, ſatisq; ſuntuoſe prouiſa.

ORLOVIA ciuitas lignea, ex vna partium fluuiio lutuoſo, & peramplo, ex altera lacunis paluſtroſis munitur, 4. mil. a Lancicia diſtat. In eodem diſtrictu ciuitas Piatek inter luſoſas paludes Bſuram fluuium ſita, cereuiſia boni ſaporis, quæ in ea coquitur, per totam Poloniam celebris habetur.

BRESINIA ciuitas lignea ſatis ampla, inter ſtagna ſita, à Lancicia 7. mil. abeſt.

Konarzew, Inowlodz, Biechow, & aliæ multæ plurimæq; ciuitates & oppida lignea ad Lancicienſem iuriſdictionem pertinent.

SENATORES TERRÆ

Lanciensis.

Palatinus	}	Lanciensis.
Castellanus		
Bresinienſis	}	Castellanus.
Konarienſis		
Inowlodienſis		
Biechouiēſis		

Vexillum terreſtre medietate aquilæ albæ, & leonis nigri, aurea corona inſigniti exornatur, in campo rubeo.

VLadislauia ciuitas ampla, sede episcopali clara, inter stagna ad Vistulam fluiuium condita. Regio hæc magna ex parte palustrosa est, siluæq; in ea rarissimæ, ideo incolæ inopiam lignorum patiuntur.

BIDGOSTIA ciuitas murata, in planitie sita, eam Barda fluuius nauigabilis, quo merces ex maiori Polonia in Vistulam fluiuiū deportantur, alluit, à Vladislauia 6. mil. distat.

Senatores tres præcipuos terra Vladislauiensis habet, Palatinum & Castellanium, Bydgostiaq; Castellanium.

BRESTIENSIS TERRA.

BRESTIA ciuitas murata, propugnaculis vallo, fossaq; munitæ, in planitie inter lutuosas paludes condita.

Hos districtus complectitur.

RADZIEIOW ciuitas lignea, in campo aprico ad lacum ingentem sita.

CRUSPHICIA ciuitas lignea antiquituscõdita, & prima post Gneznam, arx murata ad lacum ingentem, Gopla dictum, sita, ex quo lacu mures olim prodierant, qui Popelum principem Poloniæ ibidem in arce deuorauerant, prout latius in gestis regum Polo-

Poloniæ diximus. In hac ciuitate sedes regia olim habebatur, sed postea Cracouiam translata est.

KOWALOW oppidum ligneum, in locis palustrosis conditum.

SENATORES TERRÆ

Brestiensis.

Palatinus

Castellanus

Crusphiciensis

Coualouiensis

} Brestiensis.

} Castellanus.

Cuiuiensis terre vexillum, quo Vladislauiensis & Brestensis palatinatus insimul vtitur, aquilæ rubæ, leonisq; nigri medietate, in campo aureo.

RAVENSIS TERRA.

RAUA ciuitas lignea, in planitie sita, arcem muratam in scopulo ad Rauam fluiuium habet.

SOCHACZOVIA ciuitas lignea, septis ex vna partium circumdata, arx verò in scopulo eminenti murata, quam fluuius Bfura præterlabitur.

GOSTININ ciuitas lignea, in planitie in-

ter paludes lutuosas, arx in scopulo murata, fossaq; paludibus obducta.

G A M B I N ciuitas lignea ampla, in planitie sita, senatores tres principales habet terra Rauensis, Palatinū, & Castellatum Rauensem, Sochaczouiensem, & Gostinensem.

Vexillum terrestre aquila nigra in campo rubeo, litera R, in pectore insignitur.

PLOCENSIS TERRA.

P L O C Z K O ciuitas murata, ad Vistulam fluuium condita, sede episcopali clara, arcem quoque muratam in colle eminenti sitam habet.

B I E L S K O ciuitas lignea in planitie sita, à Ploczko 2. mil. abest.

R A C Z Y A Y A S ciuitas lignea, inter lutuosas paludes, à Ploczko 8. mil. distat.

S I E P R C Z ciuitas lignea, in collo eminenti, inter paludes, à Ploczko mil. 5. distat.

S R E N S K O ciuitas lignea, in planitie sita, arx murata inter stagna paludesq; ingentes, à Ploczko mil. 10.

M L A W A ciuitas lignea Prussiae finitima, eam eiusdem nominis fluuius præterlabitur, à Ploczko 11. mil. distat.

P L O N S K O oppidum ligneum, à Ploczko 7. mil.

R A D-

R A D Z A N O W ciuitas lignea, ad Vkra fluuium sita, arx murata in scopulo inter lacunas palustrosas, à Ploczko 8. mil. distat.

SENATORES TERRÆ

Plocensis.

Episcopus
Palatinus
Castellanus

} Plocensis.

Raczyasensis

} Castellanus.

Syeprcensis

Vexillum terræ Plocensis, Rauensi simile, nisi quod aquila P, litera in pectore insignitur.

DOBRINENSIS TERRA.

D O B R I N I A ciuitas lignea, septis circumdata, in scopulo ad Vistulam sita, arx à Crucigeris demolita.

S L O N S K ciuitas lignea, in planitie ad Vistulam à Dobrinia 2. mil. abest.

R I P I N oppidum ligneum, in planitie ad Odlekam fluuium conditum, à Dobrinia 5. mil. abest.

G O R Z N O ciuitas lignea, inter siluas in colle, vallo, fossaq; aquis repleta obducta, à Dobrinia 6. mil.

c iij

Pro hac prouincia Poloni cum Crucigeris Prussiensibus frequenter digladiabantur.

Tres senatores præcipuos terra Dobrinensis habet, Castellatum Dobrinensem, Ripinensem, & Slonscensem.

Vexillum terræ Dobrinensis caput humanum cornutū, duabus coronis redimitum, fronte & collo in campo rubeo gestat.

DVCATVS MASSOVIÆ.

MAssouia regio amplissima Polonię coniuncta, Prussiam à Septentrione, Lituaniam ab Oriente, & Russiam nō nihil in Meridiem reflectendo, in vicinia habet. Quondam sui iuris principes habebat, secundoq; genitis regum Polonię attributa erat, sed anno Domini 1526. decedentibus immatura ætate, Ioanne & Stanislao ducibus, vnicis regionibus hæredibus, ducatus Massouię in ius regis Polonię cessit. Incolæ eodem idiomate, nisi sibilis quibusdam differenti, habitūq; moribus & religione cum Polonis vtuntur. Viri sunt strenui & bellicosi, in Martemque cruentum proni.

Has præcipuas ciuitates Massouia complectitur.

VARSCHOVIÆ DISTRICTVS.

VARSCHOVIA ciuitas insignis murata, totius

totius Massouię metropolis, duplici muro, fossaq; obducta, in planitie ad Vistulam condita, arx quoq; murata ciuitati contigua Vistulæ impēdet. Pons ibi amplissimus ligneus ingenti sumtu in Vistula fabricatur. Has ciuitates districtuales præcipuas habet.

CZERSKO ciuitas lignea, in planitie ad Vistulam fluuium sita, arcem muratā in scopulo eminentibus altis conspicuam habet, à Varschouia 5. mil. abest.

WYSEGRÓD ciuitas lignea, in planitie ad Vistulam, arx in colle murata, Varschouia 12. mil. distat.

ZAKROCZIM ciuitas lignea, ad Vistulam fluuium, arx in colle murata, 8. miliar. à Varchouia abest.

CZIECHANÓW ciuitas in planitie sita, valloq; circūsepta, arx inter lutosas paludes, fossa profunda munitur, à Varschouia 12. mil.

CZERNIENSK ciuitas lignea ampla, arcem & monasterium Augustinorum adiunctum habet.

PVLTOŃSKO ciuitas murata, ad Narew fluuium vnà cum arce sita.

ROSAN ciuitas in planitie, arx verò in scopulo ad fluuium Narew condita.

VARKA ciuitas ampla lignea, in plani-

tie ad Pilczam fluuium sita, à Varsch. 8. mil.

BLONYE ciuitas lignea ampla, à Varso-
uia 4. mil.

TARCIN ciuitas lignea, à Varschouia 5.
mil. abest.

GRODZYEC ciuitas lignea, à Varscho-
uia mil. 7. à Tarcin 2. distat.

Prasnis ciuitas ampla, lapideis ædificijs
ornata.

Lomza ciuitas ampla, ad Narew fluuium
nauigabilem sita, in ea ædificia pulcerrimè
murata, à Varschouia 20. mil. distat.

SENATORES PRIMARI

ducatus Massouia.

Palatinus Massouia Generalis,

Varschouienfis

Cerfcensis

Vyssegrodienfis

Zakrocimenfis

Cziechanouienfis

} Castellanus.

Vexillum Massouia aquila alba, cum ex-
panfis ad volandum alis, in campo rubeo in-
signitur.

LIVENSIS TERRA.

LIWO ciuitas lignea, arx murata ad Li-
wijecz fluuium condita.

WEGROW

WEGROW oppidum ligneum, à Liwo
medio miliari distans.

WIZNA ciuitas in planitie ad Narew
fluuium sita, arx in colle fossa circumducta.

NVR ciuitas lignea ampla, ad fluuium
eiusdem nominis sita.

CAMENYEC ciuitas lignea, in planitie
ad Bug fluuium, à Liwo 8. mil. sita.

Senatores hos duos præcipuos terra Li-
uensis habet, Liwensem & Wiznensem ca-
stellanos. Vexillum terrestre aquila medie-
tate rubea, & vrsi albi coronati insignitur.

PODLASSIÆ TERRA.

PODLASSIA regio ampla, Massouia ab
Occidente, Lituania ab Oriente cõtigua,
olim sub potestate & imperio Lituorum
erat, sed nunc anno Domini 1569. per Sigi-
smundum Augustũ, regem Polonia, & ma-
gnum Ducem Lituania, regno Polonia ad-
iuncta & appropriata est. Incolæ eius Mas-
souia Rutheni, atque Poloni. Has ciuitates
districtuales præcipuas complectitur.

BYELSKO ciuitas lignea amplissima,
Podlassia principalis, ad Byala fluuium sita,
Lituania contermina. Arx lignea fulminis
ictu in præsentia regis incensa, penitusq; ex-
usta est, à Narew 4. mil.

BRANSKO ciuitas lignea, ad Nur fluuium, à Byelsko 3. mil. sita, in ea curia regia iudicialis, in qua causse nobilium disceptantur.

SVRAS ciuitas lignea, inter colles ad Narew fluuium sita, arx in colle fossa circumducta, à Byelsko 3. mil.

TYKOCZIN ciuitas lignea, in planitie ad Narew fluuium sita. Arx natura & opportunitate loci munitissima, propugnaculis valloq; forti proportionaliter circumsepta, Narewq; fluuiio & paludibus circumdata, vt ad eam nusquam aditus pateat, machinis tormentisq; bellicis bene prouisa. Thesaurus enim regius in ea asseruatur. Rex Sigismundus Augustus eam magnis impensis restaurari fecit, monetaq; ibidem cuditur, à Byelsko 10. mil. distat, à Wilna 42.

KNYSSYN ciuitas lignea, à Tikoczin 2. mil. in planitie inter stagna, siluas, paludesq; lutosas sita, ibidem curia regia extructa est. Hortus quoq; regius amplissimus, vario genere animalium, piscinisq; diuersis refertus. Venationes enim illic omnium ferarum copiose exercentur. 12. mil. à Byelsko distat.

NAREW ciuitas lignea, inter siluas ad fluuium eiusdem nominis, à Bielsko 4. mil. condita.

WASIL-

WASILKOW oppidum ligneum, ad Narew fluuium, in quo capitaneus regius residet.

AVGVSTOW ciuitas noua amplissima, à rege Sigismundo Augusto, à quo & nomen habet fundata, 20. mil. à Bielsko distat.

DROHICINENSIS DIS-

strictus.

DROHICIN ciuitas lignea, ad Bug fluuium condita, in colle curiam regiam, in qua causse nobilium disceptantur, habet, à Byelsko ciuitate 10. mil. à Warschouia 30. distat.

MYELNIK oppidum ligneum, ad Bug fluuium conditum, arx verò in colle eminenti, à Drohicin 5. mil.

LOSICZE ciuitas lignea, ad stagnum amplissimum sita, à Drohicin 3. mil.

MORDI oppidum ligneum, in planitie ad stagnum situm, à Drohicin 5. mil.

Ex his duobus districtibus Podlassiæ Bielscensi & Drohicinensi, pro expeditione bellica 20000. nobilium statuuntur.

Huius terræ duo sunt præcipui senatores, Palatinus & Castellanus.

Vexillum terrestræ Podlassiæ bicornè crocei coloris stemmate, magni ducatus Lituanæ, in campo albo insignitur, viro videlicet armato, gladium tenente equo insidente, ex

alia verò parte aquilam albam in campo ru-
beo gestat, postquã regno Poloniae est incor-
porata. Similiter Bieltcensis, & Drohicien-
sis districtuum vexilla vnicornia insignitur.

DE TERRIS ET DISTRICTI-

bus Russiae, regno Poloniae in-
corporatis.

DE gentis Roxolanorum, siue Rutheno-
rum, vel Russorum origine, varij varia
sentiunt, quos Sauromatas Slauonesq; ex po-
steritate Iapheti (prout latius in deductione
Sarmatarum Polonorumq; diximus) constat
esse. Quidam eos à fusco gentis colore Rus-
sos dici autumant, alij à disseminatione, siue
dispersione, Rozsicia enim Slauis dissemi-
nationem significat, quod melius ad veritatem
quadrat, cum totam Sarmatiam Europæam,
& Asiaticam partem occuparet, ab Oceanoq;
glaciali ad mediterraneum usq; mare, & si-
num Adriaticum, à Pontoq; Euxino ad Bal-
ticum Oceanum usque eorum coloniae ex-
tenduntur, vnde & Græcis Sporij, id est di-
persi dicuntur.

Qui in primis Ruthenis imperauerint, in-
certum est, cum literarum prorsus ignari es-
sent, donec anno Domini 796. Michael Cu-
ropalatus, imperator Constantinopolitanus,
chara-

characteres ad scribendum Bulgaris misit,
et, quos etiam Rutheni omnes susceperunt,
& ab hoc tempore illa quæ poterant ante &
post gesta recordari, literis mandabant. Re-
gionibus Russiae duo præcipui principes præ-
sunt, utpote Magnus dux Moschouiae, qui se
imperatorem totius Russiae appellat, plures
enim in ea ducatus possidet. Secundus rex
Poloniae, qui etiam Magno ducatu Litua-
niae præest, Russiae ducatus Lituaniae incor-
poratos, utpote Vitebsensem, Kiouiensensem,
Msczislauiensensem, &c. possidet, quos vnâ cum
Lituania descripsimus.

Nunc cæteras regiones Russiae, Poloniae
adhaerentes, cum præcipuis ciuitatibus de-
scribemus, in quibus magna ex parte Poloni
colonias suas habent, proceresq; & equites
ferè omnes Poloni sunt, ac maior pars reli-
gionem Romani ritus amplectitur, utpote
ciues & nobiles, exceptis colonis & agresti-
bus, qui Græcorum dogmata in religione se-
quuntur, de quorum religione & ritibus la-
tius in Moschouiae descriptione patet.

LEOPOLIENSIS ET HALI-
ciensis terra.

LEopolis ciuitas insignis Russiae, Polono
regi subiecta, metropolis, à Leone Rus-

forum principe condita, duplici muro propugnaculisq; fortissimis, vallo & fossa profunda, tormentisq; & supellectili bellica expeditissimè prouisa. Arx vna in ciuitate, alia verò in eminentissimo scopulo ciuitati impendente munitissimè cōdita est, cuius aspectus 10. mil. patet. Emporio, sedeq; archiepiscopali clara. Metropolitanus quoq; Russiæ ibidem sedem suam retinet. Ecclesiæ in ea Romanæ & Græcorū obedientiæ plurimæ. Armeni quoque ibidem Basilicam suæ religionis, antistitemq; & sacerdotes habent.

HALICIA ciuitas lignea amplissima, antiquitus cōdita, vna ex ducatib. Russiæ. Eam à Moldauia Prud fluuius, ex alia parte Tyras, Nester vulgò dictus, præterlabitur. Arcem ligneam in colle eminenti adiunctam habet.

Has ciuitates præcipuas districtuales, Leopoliensis & Haliciensis terra complectitur.

ZIDACOW in Pokutia, ciuitas lignea, in planitie ad Striy fluuium sita, arx in colle eminenti vallo circumsepta.

GRODEK ciuitas circumsepta, vnà cum arce in planitie stagnis circumuallata, à Leopoli 4. miliar.

BVSKO ciuitas inter lutosas paludes, ex quibus Bug fluuius oritur, sita, quo merces
variz

variæ ex Vorrhynia in Vistulam deportantur, à Leopoli 5. mil. distat.

STRIY ciuitas lignea, ad fluuium eiusdem nominis condita.

WIZNA ciuitas in planicie inter paludes ad fluuium sui nominis extructa.

SNIATIN ciuitas lignea septis circumdata, confinis Moldauicæ, cum Prud fluuius præterlabitur, à Leopoli 12. mil. distat.

COLOMIA ciuitas lignea sub monte ad Prud fluuium sita, ibidem sal decoquitur.

ROHATIN ciuitas lignea septis circumdata in planicie, eam Rohatinka fluuius præterlabitur. Arcem inter stagna & paludes in colle sitam habet, à Leopoli 10. mil. distat.

DOLINIA oppidum ligneum inter colles situm.

LVBACZOW ciuitas lignea in planicie sita, castrum inter paludes stagnantes conditum.

*SENATORES PRÆCIPVI HARVM
terrarum.*

Archiepiscopus Leopoliensis.

Palatinus Russiæ Generalis.

Leopoliensis

Haliciensis

Lubaczouienfis

} Castellanus.

Vexillum Leopoliensis terre, Leonem fulvum coronatum petram ascendentem in campo laurino gestat.

Haliciense verò vexillum Monedulam coronatā cum expansis alis in campo rubeo pro stemmate gestat.

BELZENSIS TERRA.

BELZ ciuitas lignea, ampla in planicie sita. Arcem ligneam lutosi paludibus late stagnantibus circumductam habet, quam nequaquam Tartarica sagitta attingit.

SOKAL ciuitas circumsepta in planicie ad Bug fluuium sita. Arx in colle eminenti lignea.

HRVBYESOW oppidum cum castro in colle situm.

HRODLO ciuitas stipitibus præacutis circumsepta, arcem in colle Bugo præterfluam habet.

GRABOWYEC ciuitas lignea in planicie sita, arx in colle eminentissimo natura & oportunitate loci munitissima accessuque ardua.

THYSSOWICE ciuitas lignea, arcem in colle habet.

Sena-

Senatores præcipuos duos terra Belzensis habet, Palatinum videlicet & Castellatum.

Vexillum terrestre Griphonem album coronatum, in cāpo rubeo pro stemmate gestat.

CHELMENSIS TERRA.

CHELM ciuitas septis circumdata, sedo episcopali clara, arx in eminentiori colle sita, lignea, argilla oblinita 4. mil. aspectus illius patet.

CRASNISTAW ciuitas murata ad stagnum amplissimum sita, arx in planicie murata, quam Viepr fluuius nauigabilis præterlabitur, à Lublina 7. mil. In ea Capitaneus generalis regius residet.

RATNO ciuitas lignea ampla inter paludes latissimè stagnantes sita, à Chelmiaque 24. ferè mil. pontibus stratis ad eam peruenitur. Arx in colle eminenti ad Perepetum fluuium nauigabilem condita, quam Tur fluuius alia ex parte paludesque lutosæ muniunt, accessusque omni ex parte difficilis.

LYVBOWLYA ciuitas ad Bug fluuium sita, arcem in colle eminenti habet.

Senatores duos principales episcopum videlicet & Castellatū, terra Chelmensis habet.

Vexillum terrestre Vrsi albo inter tres arbores in campo aureo gradiente insignitur.

d ij

PREMISLIENSIS TERRA.

PREMISLIA ciuitas murata ad San fluuium nauigabilem sita, sede episcopali clara. Arx in colle in vltiori ripa eiusdem fluuij condita, propugnaculisq; apprime munitissima. Ibidem hortus ingens regius omni genere ferarum refertus.

SAMBOR ciuitas septis circumdata ad Tyram fluuium, vna cum arce sita Hungarię finitima.

DROHOBYCZ ciuitas stipitibus præacutis in planicie munita, salis fodinis clara.

SANOK ciuitas lignea inter colles ad San fluuium extructa, arx in colle murata.

PRZEWORSK ciuitas in colle muro circumdata, ad Mlecza fluuium sita.

KROSNO ciuitas murata Iasiolda fluuiio circumdata. Vislok verò fluuius eam mediam interfuit. Ibidem medio miliari Camyecnecz arx in eminenti scopulo mutata, natura & oportunitate loci & propugnaculis munita.

SENATORES TRES PRÆCIPVOS
terra Premisliensis habet.

Episcopus	}	Premisliensis.
Castellanus		
Castellanus.		Sanocensis.

Vexil.

Vexillum terrestrę aquilam auream bicipitem coronatā in campo lafurino pro stemmate gestat.

PODOLIAE REGIO.

PODOLIA regio amplissima Moldavię & Valachię à meridie finitima est, ab oriente verò vastissima campestris desolata, ad Tanaim fluuium paludesq; Mæotidis, & Pontum Euxinum vsque, Tartarosque Præcopenfes habet. Omnium rerum ex terra nascentium fertilissima, adeò vt colonus, quamuis quomodocunque in agrum semen iniecerit, centuplum fructuum referat. Præta quoque mirum in modum luxuriantia, adeò vt bouis cornua vix è gramine appareant: terra tamen dura & petrosa nimis, adeò vt bisenos boues coloni araturi, aratro iungere cogantur. Attamen intolerabile pondus boues anhelantes testantur. Mellis siluæ passim abundantissimæ, stipitibus enim cauatis vbiq; mella rossida depromuntur. Armentis gregibusque, & feris omni generis redundans. Eam antiquitus Alani, Gotti, Getæ, Cumani, Polowcij, & Roxolani incolebant. Circassorum reliquiæ adhuc extant, ad Borysthenem fluuium.

Podolia omnium fertilissima.

Has præcipuas ciuitates, arcesq; hæc regio complectitur.

CAMYENIEC ciuitas Moldauix finitima, diuinaq; ferè manu inter arduas cliuofasq; rupes condita, portas solummodo duas habet. Arx quoq; natura & oportunitate loci rupe petrosa, vndiq; cincta, quã vna cum ciuitate Smotricz fluuius præterlabitur, fossaq; profundissima naturali cingitur. Arx ipsa muro propugnaculisq; munita. Ciuitatẽ verò rupes altissima, saxosa, accessuq; ardua inexpugnabilem facit, quam ita suo ambitu includit, vt minimè ædium quamuis eminentiorum tecta apparent. Sæpius ab ea Tartari, Valachiq; & Turcæ cum ingenti strage & dedecore repulsi & fugati sunt. Achocimia Moldauix arce duobus mil. distat.

BAR ciuitas septis circumdata in planicie à Bona Ioannis Sfortix ducis Mediolani filia, Sigismundi regis Poloniæ condita, quam à Baro patria appellauit. Arx in colle murata, paludibus latè stagnantibus circumdata.

MYEDZIBOSZ ciuitas & arx ampla lignea, inter paludes latissimè stagnantes sita, ad quam nisi pontibus peruenitur, à Tartaris sæpissime infestatur.

BRE-

BREZANIA oppidum ligneum, arcem in colle muratam habet.

TREBOWLA ciuitas sub monte altissimo sita, arcem in colle eminenti habet.

CHMIELNIK ciuitas lignea stipitibus circummunita, arx lignea in planicie ad Bog fluuium (Herodoto Hypanis dictum,) sita, à Camyeniec 20. mil.

BRASLAW ciuitas & arx lignea vallo fossaq; circummunita, eam Bog fluuius præterlabitur.

VINNICZA ciuitas lignea vnà cum arce vallo circumsepta, ad Bog fluuium sita. Hæ duæ arces præter cæteras à Tartaris Præcopensibus sæpissime infestantur, districtusq; amplissimos qui pro Palatinatibus computantur, & vexillum peculiare bellicum cinericei coloris, stemmate magni Ducatus Lituaniæ insignitum habent.

SVINIGROD arx cum ciuitate lignea in campestribus sita, ibidem munitiones sunt plurimæ in campestribus desolatis sitæ, cōtra Tartaros latrocinantes arcendos. Tandem ultra Bog fluuium (qui Herodoto Hypanis dicitur) Circassorum & Canowciorum reliquix, longo tractu ad Borysthenem extant in campestribus desolatis, quæ 200.

*Circass.
Canowci.*

d. iij.

miliaribus Polonicis nullis filuis collibúsve & munitionibus conspicua, ad Tanaim paludesque Meotidis, & Pontum Euxinum Tartarosque Præcopenſes, & Crimſcenſes vſq; extenduntur.

Senatores Podolia præcipuos tres duntaxat habet, episcopum Camenecensem, Palatinum Podoliæ generalem, & Castellanium Camenecensem.

Vexillum terreſtre Solem ſtellis duodecenis, in campo albo circumdatum pro ſtemmate geſtat.

LECTO-

LECTORI.

*E te tua opinio fallat, lector
candide, me hic vniuerſum
regnum Poloniæ abſolutè
deſcripſiſſe. Ego enim hic
Prouincias principales, quæ olim pro du-
catibus habebantur, nunc verò in Palati-
natus redactæ ſunt, deſcripſi, ciuitates-
que & arces præcipuas regias, in quibus
cauſſæ iudiciales nobilium celebrantur e-
numeraui. Hæ verò prouinciæ plurimas
frequentiffimasq; ciuitates, arces, & op-
pida, tam regis quàm nobilium, magna-
tum, episcoporumq; complectuntur. In
ſingulis autem terris & ciuitatibus diſtri-
ctualib. ſuperius enumeratis adminiſtra-
tores cauſſarum iudicialium, à rege ſub-
ſtituuntur: vtpote Capitanei generales,
qui vices regias ſupplent. Iudex & Sub-
iudex, Notarius, Subcamerarius, Ca-
merarius terreſtris. Hij omnes cauſſas*

nobilium absoluunt, exceptis capitibus criminalibusve causis, quæ ad regis edictum in comitia generalia relegantur. Sunt quoque plures alij terrestria regia-que munia obeuntes, quos hic recensere longum esset. Sunt quoque in Polonia regno comitatus plurimi, utpote comitatus in TarnoW, in Gorka, in Tenczin, in Melsin, in SidloWiecz, & id genus alij.

REGNI

REGNI POLONIÆ,
MAGNIQVE DVCATVS LI-
TVANIÆ, REGIS CVM SENA-
toribus suis, in senatu
ordo.

OLONIÆ regnum in Sarmatia Europæa ut diximus amplissimum, potentissimumque, cum alijs multis præclaris rebus, tum modo gubernationis à cæteris omnibus regnis differt, in quibus reges sine senatus consilio & equitum consensu, ex voto priuato legem omnibus ferunt, & nisi virtute innata regantur, in tyrannidem faciliè prolabuntur. In Polonia autem ut reges non nascuntur, sed communibus senatus & equitum suffragijs eliguntur, ita etiam sine auctoritate eorundem nihil decernere possunt, quamuis sint potentissimi, & militibus voluntarijs superbissimos quosque reges superantes. Soli enim Poloniæ principes inuictissimi reperiuntur, ex solis voluntarijs nobilibus ducentorum millium quotiescunque opus fuerit, exercitum fortissimum ex omni genere armorum promptissimum sine ullis stipendijs contra hostem educere possunt. Nobilitas namque vniuersa omnibus soluta vectigalibus,

bellica tantummodo munera obire pro aris & focis tenentur, quod si voluntarij milites non sufficerent, de suis proprijs gentibus trecenta millia mercenariorum conscribere possunt. Ita cum sit potentissimus rex Poloniae, tamen secundum legum, & senatus praescripta vivere tenetur, sicq; regnum amplissimu, regio imperio, regia vero maiestas & potestas vicissim senatus & nobilium libertate temperatur, intra equitatisq; terminos omnes ordines regni cum ipso rege continentur, quod si rex quandoque ab officio suo defleckeret, & publicas libertates suorum opprimere aspiraret, autoritate senatoria, qui ad hoc attendendum iuramentum sunt obligati, prohibetur, & ita rex Poloniae grauissimis senatorum consilij nititur. Senatores vero ipsi, & vniuersi equites vicissim regiam maiestatem reuerentur, amant, honorant, & vitam ac possessiones priuatas vniuersas funditus pro sanitate & bono illius effundere parati sunt. Senatores autem voto regis (penes quem est summa & maxima iuris dicendi autoritas) ex praecipua & illustri totius regni nobilitate, generis & virtutum commendatione delecti, exacto fidei sacramento, in senatum eliguntur. Principes autem & praecipui regni senatores, sunt archiepiscopi, & episcopi, propter venerandam ecclesiastici ordinis maiestatem auctoritatemque, & ope quibus affluunt, praestantissimas. Hij in senatu in vtrumq; regis latus circumfident, archiepiscopi autem duo sunt in vniuerso regis Poloniae imperio, Gnesnensis regni primas, & legatus natus Romani pontificis in Sarmatia vicem tenens, qui ad vetusta superiorum temporum memoria, coronandi regis

ius habet. In Russia vero nigra, secundus archiepiscopus est Leopoliensis, vbi sedes Metropolitana Cracouia translata est, anno Domini 1075. in curia Lamperti Zulæ sancti Stanislai praedecessoris. Episcopi tredecim non secus ac principes maximi, omni rerum copia excellētes, in tota Poloniae Monarchia reperiuntur, Cracouiensis minoris, Posnaniensis maioris Poloniarum, Vladislauiensis qui & Cuiaviae, Pomeraniaeque, Vilnensis Lituaniae, Ploecensis Massouiae, Warmiensis, Culmensis, Prussiae, Pramissiensis, Lucaroriensis, Chelmensis, Kiouiensis Russiae, Samogitia, vltimus Camenecensis. Hij ordine omnes regi assident, nisi quod Posnaniensis, cum Vladislauienfi, antiquam dignitatis litem teneat, ideo alter natum locum mutant. Episcopos ex veteri privilegio Castellanus Cracouiensis subsequitur, militarium procerum princeps, deinde Palatini quorum maior Cracouiensis & Vilnensis, palatinos vero quidam Castellani praecipui intermixti. Tunc demum alij Castellani maiores & minores quos recensere longum esset ordine loca sua occupant, qui non castris vt ipsa vocis Etymologia sonat, sed minoribus prouincijs senatorio iure & nomine regio praesunt, extraque ipsam auctoritate dignitatemque (quae est prima post Palatinos) paruum sui officij quantum reportant, quamuis illius cui praesunt prouinciae Domini appellantur, nihil enim praeter Reipublicae (quod vere senatorum est) commoda quaerunt. Castellanos Archimarschalci Marschalciq; supremi totius regni officarij sequuntur, qui sunt Poloniae & Lituaniae de vtroque imperio bini, terrestres videlicet & Curiales. Marschalcorum officium est, curare totius aulae

& omnium conuentionis tranquillitatem, inter proceres & aulicos regios partiri ædes urbium, regi quocunq; eunti, baculos erectos singuli præferunt, & vt quisque officio suo apud regem fungatur prouident. In senatus consessu omnia animaduertunt, quod si supremi Marschalci abfuerint, Curiales eorum officium adimplent. Cancellarij & Vicecancellarij Marschalcos ordine sequuntur, vtriusq; gentis qui sunt similiter bini & bina sigilla, horum officium est priuilegia, immunitates, prærogatiuas à rege alicui datas, litteras similiter regias conscribere, scriptas regi oblatas pronunciant, quibus à rege subscriptis illi sigillum affigunt. Omnes autem litteræ ac priuilegia in magni Lituaniæ Ducatus Cancellaria, Ruthenicis characterib. absoluuntur, apud Polonos verò Latine (cuius linguæ sunt peritissimi) omnes causæ describuntur. Præcipua quoq; est dignitas in senatu summorum generaliumque militiæ ducum, quorum in Polonia vnus, in Lituaniæ magno Ducatu secundus, rerum potiuntur, penes hos summa omnium exercituum imperij sita est, in qua autoritate regia plenipotenter vtuntur. Hos demum Campiductores de vtroq; imperio singuli, qui sunt campestris militiæ duces. Est etiam summus maioris Poloniæ præfectus siue generalis, similiter Samogitiæ, & terrarum Russiæ præfecti, quo honorum gradu non nisi principes viri, & de patria optimè meriti à rege donantur. Cooptantur quoque in senatus classem prouinciarum de vtroq; imperio officarij, vt pote iudices qui causas nobilium munere regio diiudicant, Pincernæ, Succamerarij, Dapiferi, Secretarij, Vexilliferi, Scribe, Tribuni militum, Exactores, The-

Thesaurarij, & cæteri qui singuli singula officia in prouincijs assignatis exequuntur, & pariter cum iudicibus prouincialibus particularia, certis temporibus anni, assignata iudicia, qui termini siue Roki vulgo dicuntur, exercent. Ensisifer quoq; regni, & vexillifer curiæ regis, qui curiale vexillum in bello deferret, non postrema dignitate funguntur. Non etiam autoritatis frustrantur honore ipsi secretarij, scribæq; siue protonotarij regij. Insuper cubiculi, stabuli, culinæq; magistri, suis dignitatibus in senatus consultu gaudent. Ciuitatum, oppidorum, arcium, regiarum, prouinciarumq; præfecti, referendarij supplices libellos & subditorum querelas ad regem & senatum deferentes, summusq; regis secretarius & referendarius, salinarum fodinarum & metallorum Præfecti non ignobili certè dignitate potiuntur. Legati quoque prouinciarum & ciuitatum præcipuarum, ab vniuersis ordinibus de singulis prouincijs nomine totius nobilitatis electi, suas in senatu partes occupant. Equites quoque & Patricij viri iuuenes virtutibus & genere præstantes aulici, qui in aula regia seruietes in præstandis quotidianis officijs regi operam nauant, stipendiaque merentur. Insuper cubicularij siue veredarij, qui cum epistolis regijs per omnes prouincias, amandati velocissimè discurrunt. Demum stipendiarij, & satellites suos collaterones regis vitæ custodes, postremum autoritatis locum obtinent. Omnibus autem senatoribus sub fidei iuramento, & amore patriæ eadem est perpetua & constans tuendæ publicæ libertatis, & propagandi imperij, voluntas. In senatu cum de Republica deliberant liberè, & sapius

arcerrimè sententias dicunt, regem imprudentius regnantem obiurgant, atq; vno consensu sanctissima maiorum instituta, & communis patriæ carissimas leges ad extremum vitæ defendunt.

CAPITANEI generales in minori Polonia 40. in maiori 30. in ducatu Massonia 12. quæ officia nulla successione, sed ex regis gratia in benemeritos de Republ. conferuntur: hi enim prouincijs præsent, & nobilitatem, regia auctoritate, pro tribunali iudicant, omnesq; prouentus regios exigunt, & in thesaurum referunt.

REGNO Poloniæ saluberrima aura fauet, omniumq; rerum ex terra nascentium fertilissima est, cuius vbertatem ceteræ regiones transmarinæ affatim persentiunt, ad quas frumentum grandi copia, de Polonia nauibus aduehitur. Pecoribus quoq; omni generis, venationibusq; abundat, ita vt Saxonia, ceteraq; gentes Germanorum, Polonicis bouibus victitent. Incolæ habitum variarum diuersarumq; nationum more gestant, præcipuè verò, Italicum, Hispanicum, & Hungaricum, qui illis peculiaris est. Alij Germanico, Turcico, Moschouitico, Bohemicoq; more vestiuntur, diuersas enim & repostissimas prouincias peragrât, vnde varios mores in patriam inferunt. Viri sunt excellentissima industria præditi, variarumque gentium idiomata callent: imprimis verò linguæ Latinæ peritissimi, qua vt vulgari maiori ex parte in ciuitatibus & pagis passim vtuntur, idq; omnibus diuitibus, ac pauperibus peculiare est, quod in primis pueros litteris imbuendos apprimeq; ad consumptionem, sedecim plûsve annorum in pulueribus scholasticis committunt, sumptibus pro magi-

magistris minimè indulgendo, vnde linguam Latinam omnes ferè congruè callent, idque ea de re maximè obseruatum crediderim, quòd vulgaribus literis vel scripturis, in sacris ac profanis rebus nunquam vtantur, omnesq; leges tam ciuiles, quàm nobilium, ac villanorum, & ipsa Cancelaria regni ac castrensis, Latinis literis omnia expedit, atque ideo factum est, vt passim docti omnes euaderent. Habent præterea Poloni & Lituani linguæ Latinæ inflectionem propriam & perfectissimam, vt Latinarum dictionum sonum propriè ad iustum accētum expressionemq; secundum literas ipsas, quadam cum gratia & dulcedine, inflectere ac proferre queant. Quæ de re Polonia omnium ferè gentiû studia vicisse videtur, quòd rarus esset, qui Latinas literas non calleret, deinde Germanicum, Hungaricum, ac passim Italicum, & magna ex parte Gallicum, Hispanicumq; extra vulgare suum Sarmaticum idiomata nesciret. Equites in ornamentis equorum, armorum, vestibusq; præsumtuosis plurimùm delectantur, campestri prælio alacrius hostem quemlibet paruis & magnis copijs adoriuntur. Castra etiam artificiosè collocant curribus in gyrum arcè dispositis, adeò vt in illis tuti non aliter atque in arce firmissima includuntur. Viri sunt bellicosi, strenui, hostisq; quamuis validissimi impauidi. Armatura maiori ex parte Hungarorum more vtuntur, clypeosq; qui totum hominem equo insidentem regunt, & hastas oblongas gestant, pluresque inter eos tantæ animositatis reperiuntur, vt vnus alium quamuis toto exercitu suorum profligato, ad mortem vsque non deferuerit, sed vterq; strenuè dimicando honestè occumbere, quàm turpiter

Polonistudiorum amantissimi.

fugere mauult. Prout in Moldauia duobus fratribus germanis, Strusouiczij dictis, Polonis equitibus euenit, qui ab exercitu suorum aberrantibus cum quinquaginta comilitonibus, insciz in multitudinem Valachiorum inciderunt, à quibus vndiq; circumuenti, in primo congressu vnus occubuit: alter verò strenuè dimicando eualit: sed cædis fratris germani recordatus, in exercitum Valachiorum conuersus, acies eorum fortiter disuerberabat, & quâuis euadendi facultas iterum ei pateret, tamen honestius cum fratre occumbere, quàm euadere maluit. Melstinius quoque, cum Vitoldus dux Lituaniæ multitudine Tartarorum fugaretur, ex fuga audacter conuersus, in confertissimas hostium acies sese cõiecit, multisq; hostium trucidatis, tamdiu strenuè dimicauit, donec prorsus telis confoderetur, equoque deijceretur, 1397. vt latius patet in Lituaniæ ducum descriptione. His etiam multi similes in gestis Polonorum reperiuntur, quos sigillatim recensere infiniti laboris esset. Id verò illic maximè non solum inter fratres, sed inter socios fideles reperitur, prout nuper Vilnæ in Lituania me præsentē euenit, duobus adolescentibus, per plateam ciuitatis pergentibus intempesta nocte, duo alij armata manu occurrerunt, vbi inter defendendum vnus aduersarium suum interemit, aufugitque. Socius verò illius captus, cædisq; damnatus, in locum decollandi postridie ducitur, cumque iam carnifex gladio euaginato staret, ille reus cædis, qui profugerat, accurrens dixit: sinite hunc innocentem abire, ego enim hanc cædem perpetravi, itaque ille genua flectens à spiculatore decollatus est, innocens verò liberatus.

Nobiles

Nobiles humilioris fortunæ, iniurias à Magnatibus illatas non patiuntur, nam quamuis pauperimus nobilis extiterit, amicis cognatisque suis collectis, quàm maximum magnatem debellare potest: non solum enim possessiones pro necessitate amici exponunt, sed etiam vitam suam pro eo morti varijsque periculis obijciunt, qua de re magnates in Polonia, non parui, sibi pauperem vulgum nobilium ducunt, in Lituania econtra, Nobiles humilis fortunæ magnatum sunt serui. Accidit in Polonia me præsentē, quòd quidam magnæ autoritatis vir, Dominus Ioannes Luthomirski, thesaurarius regius supremus, capitaneus Lancienfis, & Radomienfis, Castellanusque Siradiensis, quosdam pauperes nobiles, Mikolae Wszi dictos iniuria affecerat, qui collecta manu consanguineorum, cum magno comitatu proficiscentem occiderant, in frustra que dissecarunt. Cumque hic nobilis aut honore priuandus, aut capite plectendus pro prædicto facinore esset, honorem vitæ præferens citatus ad comitiâ Lublini celebrata, alacriter comparuit, ibique honore integro ex sententiâ regis, decollatus est. Quod si huic genti nimia comestationes, & diuitiarum plusquam liberales prodigæ profusiones, inebriationes non obsu-erint, omnes ferè gentes virtute innata & ingenijs heroicis superarent, sed vnus pro sanitate alterius, (prout illis mos est) bibens, poculum magnum funditus exsiccat, quamuis natura interdum repugnantē, sicque hæc eorum mutua charitas, quam illi maxime in cõuiuijs celebrant, eos multoties sanitate priuat, multisque ex nimia inebriatione infirmitatibus corripuntur. Cum enim vnus alteri pro sanitate

c ij

præbabit, non solum poculum vitreum, sed ligneum, vel figulinum, capiti illidit, tandem post die surgens infirmitate correptus, vinum inculat, amphoræ oblitus, quam ad caput colliferat. Multi quoque inter eos præcipuè in Ducatu Maffouia reperuntur, qui sese alterutrum bibere vi complectant, dicentes: aut mihi præbibe, aut mecum armis decertato, interim verò alius arma quàm poculum, quem natura recusat, alacrius eligit.

Aulicorum ministrorum, seruitorumque tantas vniuersi Sarmata, præsertim Poloni, Maffouia, Litvani & Rutheni, fouent turmas, vt nunquam sperares eos educari posse, qui nullum aliud officium agunt, nisi dominum aliquod migrantem comitari, vel aliquod amandati munus iniunctum obire, à ceteris seruitis prorsus liberi immunesque. Mechanicum opus nobilis seruitori ingenuo, quamuis pauperrimo obire non patitur, nec mandat: quod si aliquis minus discretus seruitori negotium minus honestum mechanicumve iniunxerit, rusticum sibi ad id muneris inueniendum oportere, se verò honesto seruitio minimè abdicaturum, respondit. Et ideo nobiles nobilibus, paresque genere ac virtutibus, paribus plerumque inseruiunt, cum honesta & nobilia seruitia obeunt, contra occidentalium gentium consuetudines, apud quas nobiles nobilibus turpè inserui putant, quod mechanica seruitia, quicquid dominus demandauerit, obire cogantur. Apud Sarmatas verò qui melius bibit pro sanitate domini, ille melior censetur minister, & postquam dominus mense accubuerit, & seruitores statim ordine seruato accumbunt, aliquandoque tres quatuorve mensas occupabunt, quibus libe-

liberaliter fercula opipara apponuntur, vt quilibet aulicorum tres seruitores sua portione educare possit, quam ipse saturatus puero à tergo stanti, in quadra lautè porrigit. Aulicas enim quilibet seruitores aliquot, & pueros habere solet, & illi seruitores, alios seruitores, pueri, pueros, ad quartum vsque ordinem, ad mensam eiusdem domini omnes cibaria sumentes, & salaria recipientes, & plerumque maiori ex parte, nisi ad mensam inseruiunt: peracto prandio vel cœna, saturati inclinatis de more gentis eoram domino genibus, capitibusque ad apertis, quò volunt discunt, & quandoque triduo quattuorve, vel integra hebdomada dominus seruum in tabernis, vel in comitiua occupatum non videbit: raro tamen vbi fuerit interrogatur, & si interrogatur, respondit, se pro sanitate domini hilariter bibisse, ad quem dominus subridens gratias agit, & plerumque liberaliter huiusmodi remunerantur. Quodam tempore accidit, dum quidam episcopus per thesaurarium suum aulicis & seruitoribus salaria siue stipendia, secundum consuetudinem ad vnamquamque partem anni, persolueret, astantibusque omnibus ordine suo, quidam latrunculus (qui eadem in aula nemini seruiens versabatur, bibens & comedens quotidie ad mensam episcopi) ceteris seruitoribus salaria expectantibus se intermiscuit, quibus aduersus eum murmurantibus, quod nemini seruiens stipedium expectaret, episcopus illum interrogat, cuiam inseruiret, & quid negotij obiret? Qui respondit: tibi reuerendissime domine inseruio, & id quod alij strenuus adimpleo. Quale nam sit seruitium episcopo interrogante, dixit: quotidie bis in die lautè ad mensam

tuam comedo & bibo. Cui episcopus subridens stipendium persoluit.

Nobiles legibus castrensibus, & terrestribus à regibus suis constitutis, vtuntur, ad ciuitatesque prouinciales & districtuales, quas superius enumerauimus, citantur, nomine capitanei illius regia munia obeuntis, qui arci prouinciæque præest, hosque terminos castrenses appellant. Ad terrestres verò terminos, qui rarius celebrantur, in anno sex inter quatuor vicibus, nomine regis in eandem arcem citantur, vbi à iudice terrestri vices regias adimplente iudicantur. Ciues verò in ciuitatibus imperatorij legibus, quas Magdeburgenses appellant, vtuntur.

Conclusio.

Atq; hæc nobis de regno Poloniae breuiter dicta sufficiant: quod multis de causis toti reipubl. Christianæ utilissimum est, à gentibusque varijs crudelissimis Tartaris, & Turcis videlicet, munitissimum propugnaculum Germaniæ præsertim regionibus.

MAGNI

MAGNI DVCA-
TVS LITVANIÆ CVM
SVIS PROVINCIIIS, PALA-
TINATIBVS, CIVITATIBVS

& castris præcipuis, compendiosa
descriptio.

LITVANIA ab Oriente Russiæ, Moschouæ duci subiectæ, contermina est, ab Occidente Podlasiæ, Massouiæ, Poloniæq; & Prussiæ nonnihil in Septentrionem reflectêdo adhæret, à Septentrione Liuania, Samogitiæque, à Meridie Podoliæ, Woliniæque Russiæ regionibus adiacet. Porro Litvania regio est amplissima, plurimos ducatus regionesque & prouincias diuersis nominibus appellatas, suo nomine complectens, & Vitoldi Magni Ducis temporibus, à Ponto Euxino, Tauricaque chersoneso ad sinum vsque maris Baltici, pelagumque Curlandiæ, Liouones, & Prutenos versus fines suos longo tractu extendebat. Omnis autem Magnus Ducatus Litvaniæ in Palatinatus & districtus certos, siue prouincias, vbi iudicia particularia, & terrestria, pro nobilibus exercentur, non secus, ac Polonia diuisus est,

*Amplitudo
Litvaniæ.*

*Lituania in
Palatina-
tus diuidi-
tur.*

Hij verò districtus & Palatinatus pro ducatus (vt quondam temporibus plurimorum ducum erant) computari possunt, & vnusquisq; Palatinatus suum vexillum, quo in bello vitur, habet. Eundem quoq; colorem & signum omnes districtus, siue prouinciæ, qui in eodem Palatinatu continentur, in vexillis suis representant, nisi quòd Palatinatus vexillum maius est, cum duobus cornibus, districtuale verò minus simpliciter protensum cum vno cornu.

*Vexillum
Ducatus Li-
tuania.*

Primò itaque vexillum Magni Ducatus Lituaniæ peculiare & quadriangulare, ad differentiam ceterorum, sexaginta vlnas sericeæ telæ rubeæ continet, in medio insigne proprium, hominem videlicet armatum, equo albo velociter currenti, insidentem, gladiumq; super caput manu extensa tenentem gestat, desuper stemmatis pileus ducalis, ex altera verò parte vexilli pro insigni, imaginem diuæ virginis Mariæ in Sole cum puero, habet.

Vexillum supremi ducis exercitus eiusdem amplitudinis, quadriangulare quoque, coloris lasurini eodem stemmate Magni Ducatus, ex vna partium in campo rubeo, (campus hic locus stemmatis intelligitur) ex altera diui Stanislai episcopi Cracouiensis imaginem gestat.

PALATINATUS VILNENSIS.

*Vilna descri-
prio.*

Vilna vrbs, caput & metropolis totius Lituaniæ, intra colles ad confluxum Vilnæ, (à quo, nomen habet) & Vilæ fluuiorum sita, muroq; circumducta, ipsa quoq; murata. Arces duas insigniter muratas adiunctas sibi habet, quarum vna inferior, (hæc; ampla & sumtuosissimè extructa) altera superior, in colle

colle eminentissimo condita, eas enim ex vna parte Vilna, ex Oriente fluens, ex altera Vilia fluuij ibidem concurrentes, præterlabuntur. Porro Vilna, quæ nomen vrbi indidit, minor est, Vilia verò est amplior & nauigabilis, quo merces ex Vilna nauibus, Gedanum Prusiæ emporium celeberrimum, deportantur. In hac vrbe plurima templa Romanæ obedientiæ, & Ruthenorum ritus magnis sumtibus extructa. Episcopalis sedes in Basilica arcis cathedrali diuo Stanislao dicata. Metropolitanus quoque Russiæ ibidem sedem suam in Basilica Ruthenici ritus præcipua, titulo diuæ virginis Mariæ insignita retinet. Porro in toto Lituaniæ Magno Ducatu, quinque sunt Romanæ obedientiæ episcopatus, vtpote Vilnensis, Samogitiensis, Kiouiensis, Lucensis, & Ianouiensis. Septem præterea præposituræ siue paræciæ insigniores, à Vladislao Iagielone, (qui primus Lituanos baptizauit) fundatæ & dotatæ, vtpote Villkomeriensis, Misogolienensis, Nemenciensis, Mednicensis, Kreuensis, Obolcenensis, & Haynensis. Archiepiscopus, qui suprâ dictis episcopis Lituaniæ præest, Leopoli in vrbe Russiæ sedem suam habet. Ruthenici verò ritus in Lituania & Russia, Polono regi subiecta, septem sunt. Metropolitanus, siue Archiepiscopus Vilnæ, sedem suam habet. Episcopi verò, quos *Vladucas* Rutheni appellant, hi sunt Polocensis, Volodimiriensis, Lucensis, Pinscensis, Kiouiensis, Præmissiensisque, & Leopoliensis, qui etiam metropolitæ titulo vitur, horum mores, habitum, religionem in Moschouia descriptione de religione Russiæ videbis.

Vilnensis Palatinatus vexillum rubeum est, & bicornè, 35. vlnas telæ sericeæ continens, ex vna parte

*Vilna fluuii-
as.*

*Vilia fluuii-
as.*

*Episcopi Li-
tuaniæ Ro-
mani.*

*Episcopi Ru-
thenici.*

in campo albo Magni Ducatus insigne gestat, ex altera columnarum, antiquo gentis stemmate insignitur.

In hoc Palatinatu tres sunt ingentes districtus, siue prouincia, Olmianensis, Bratislaviensis, & Vilcomerensis, horum quilibet proprium vexillum (quo nobilitas districtualis in bello vitur) habet.

OSMIANA oppidum ligneum à Vilna 7. mil. abest, territorium ad se pertinemens satis amplum habet, in quo sunt complura oppida regia & nobilium. Vexillum rubeum simile Vilnensi, sed cum vno cornu, stemmate Magni Ducatus in campo albo insignitum gestat.

VILKOMERIA oppidum ligneum ad S Wienta fluium situm. Curia est in ea iudicialis, in qua causae nobilium disceptantur. Arx per Crucigeros Prussenses exusta, nunc in scopulo vestigia eius apparent. Prouinciam amplissimam, ad 25. mil. patentem habet, in qua sunt oppida complura regia, nobilium, spiritualiumque. Vexillum quoque rubeum, stemmate Magni Ducis ex vna parte ornatum, ex altera diui Michaelis imagine insignitum defert.

BRATISLAVIA ciuitas lignea, arcem sibi adiunctam in scopulo ad lacum amplissimum conditam habet. Vexillo rubeo, nobilitas districtus Bratislaviensis, cum stemmate Magni Ducatus in bello vitur. A Vilna viginti milliaribus distat. Ikaznia arx murata, & ciuitas lignea ad fluium eiusdem nominis, à Bratislavia 2. milliaribus distat. Driswiat arx ad lacum amplissimum eiusdem nominis sita, à Bratislavia 5. mil. abest.

PALA-

PALATINATVS TROKENSIS.

TROI ciuitas lignea, muro, cuius adhuc ruinae apparent, quondam circumdata, sed à Crucigeris Prussiensibus cum munitione deuastata. A Vilna sex milliarib. distat, arcem habet in lacu satis opportunitate loci munitam, ad quam nisi nauibus peruenitur. In ea olim sedes ducum Lituaniae erat, postea in Vilnam translata. Est quoque aliud oppidum eiusdem nominis quatuor à Vilna milliaribus, ad Vacam fluium, quod ad differentiam huius, nouae Troki dicitur. In hoc Palatinatu quatuor sunt ingentes districtus, Grodnensis, Cownensis, Lidenfis, & Vpiensis:

GRODNO ciuitas lignea, arcem muratam in scopulo sitam habet, quam Nemen siue Cronon fluius celebris & nauigabilis praeterfluit, vna cum ciuitate. Eò merces Gedanum ex regionibus Lituaniae, nauibus deferuntur. Territorium Grodnense satis amplum est, quod pro ducatu olim habebatur. Vexillo lasurini coloris vnicorni correspondens Palatinali, stemmate Magni Ducatus insignito vitur.

COWNO ciuitas lignea insignis, plures tamen in ea domus reperiuntur lapideae, ad confluxum Nemenis & Vilae fluiorum nauigabilium sita, arcem muratam antiquitus in scopulo conditam habet. Vexillum quoque lasurini coloris in bello nobilitas districtualis gestat.

LIDA oppidum ligneum, districtuale arcem muratam, in qua iudicia nobilium celebrantur, habet, districtus Lidenfis. Vexillum quoque lasurini coloris in bello gestat.

*Districtus
Trocnensis*

VITA ciuitas lignea prouincialis, districtum amplissimum cum multis oppidis complectitur. Vexillo cæteris sui Palatinatus districtibus simili in bello vtitur.

Vexillum Palatinatus Trocensis bicornæ, 35. vlnas telæ sericæ lafurini coloris continet, stemmate Magni Ducatus in campo rubeo insignitur.

PALATINATVS MINSCENSIS.

MINSKO ciuitas lignea amplissima, arx ex roboribus extructa, natura & opportunitate loci munitissima, fossa profunda circumducta, eam fluius quidam molendinis frequens præterlabitur. Vexillum huius Palatinatus purpurei coloris bicornæ, stemmate Magni Ducatus in campo albo insignitur. Districtus quoque eius Recicensis, quem vnum complectitur, simile vexillum, sed vnicorne gestat.

KEIDANOW arx cum oppido à Vilna 25. miliaribus.

RADOSKOWICE castrum cum ciuitate. Hic rex Poloniae Sigismundus augustus copias armatas numerosas centum millia superantes recensuit, anno Domini 1568.

BORISSOW ciuitas lignea, arx ex roboribus extructa, munitissimeque propugnaculis, parietibus quaternis intrinsecus terra lapidibusque impletis firmata, fluuiio Beresina opportunè circumducta. A Vilna 40. miliaribus distat. Vexillo prouinciali caret, sed in ea milites præfidiarij, contra incursum Moschorum continuo afferuantur, ad eam enim Moschus fines suos pertinere contendit.

LOHO-

LOHOISKO ciuitas cum arce lignea, à Borissow 8. mil. distat.

SWISLOOZ castrum cum oppido ad fluuium eiusdem nominis.

BOBROISKO arx cum ciuitate, ad Beresinam fluuium.

ODRUCZKO arx in colle eminenti lignea, olim pro ducatu computabatur, nuncque plures nobiles Russi titulo huius ducatus vtuntur.

NOVOGRODENSIS PALATINATVS.

NOVOGRODEK ciuitas ampla lignea, quondam secundis genitis principum Lituanie attributa erat, nunc in Palatinatum redacta est. Vexillum bicornæ rubei coloris stemmate Magni Ducatus, in campo albo insignitum in bello gestat. Districtus duos Slonimensem, & Wolkouiscensem complectitur.

SLONIM ciuitas & munitio lignea, olim secundo genitorum Magnorum Ducum Lituanie erat, & pro ducatu cum suo territorio computabatur, postea in prouinciam redacta est. Vexillo rubeo vnicorni stemmate Magni Ducatus insignito prouincialis nobilitas vtitur.

WOLKOWISKO ciuitas ampla, curia in ea iudicialis, ubi causæ nobilium disceptantur. Vexillum quoque rubeum Slonimensi simile habet.

MSCZIBOW oppidum & arx lignea in stagno natura loci munita, planitie circumdante, à Wolkouisko 2. mil.

Oppida plurima hic Nouogrodensis tam regia,

quàm nobilium cum suis districtibus prædictis complectitur.

PALATINATUS BRE-

strensis.

BRestia ciuitas ampla lignea, in finibus Lituaniæ sita, contermina Podlasiæ. Arcem ligneam amplam sibi adiunctam habet, natura oportunitateque loci munitam, & duobus fluuijs, quorum vnus Mucha Wicz, alter verò Bug vocatur, opportunè circumdatam.

Vexillum bicornè lasurini coloris, in campo rubeo, stemma Magni Ducatus insignitū gestat, vnum duntaxat amplissimum, tamen districtum Pinscensem videlicet complectitur.

P I N S C O ciuitas lignea satis ampla, ad fluuium Perepetum sita, qui multis oppidis Russiæ præterlapsis, in Borysthenem fluuium amplissimū defertur.

Hæc ciuitas cum suo territorio quondam inter principatus Russiæ computabatur, à Gediminoque Magno Lituaniæ duce subacta, secundo genitorum principum Lituaniæ erat, nunc in prouinciā est redacta. Nobilitas prouincialis vexillo lasurini coloris, stemmate Magni Ducatus insignito utitur.

Perepetus arx & ciuitas ad fluuium eiusdem nominis sita.

VOLINIA REGIO.

Volinia inter ceteros Russiæ principatus, gentem bellicosiorē habet. Est autem regio amplissima, frugum omnigenarum abundans, syluis ferigenis, stagnisque piscosis referta, ad Magnum Ducatum Lituaniæ pertinebat, sed nunc regno Poloniæ adiun-

adiuncta est. Hij verò populi à Walga fluuiō amplissimo, qui Moschouitas à Tarraris determinat, (prout in deductione Polonorum latius dictum est) in hanc regionem venerunt, quam à suo nomine, (Vulgari *Volinia de-* enim à Volga dicebantur) Valgariam, postea successu *nominatio.* temporis, Voliniam nuncupauerunt. Viri sunt strenni & bellicosi, Ruthenico idiomate, moribusque & religione utuntur. In tres districtus siue prouincias hæc regio diuiditur, Lucensem, Volodimirensem, & Cremenecensem. Vexillum huius regionis bellicum principale bicornè est, purpurei coloris in campo albo stemmate Magni Ducatus Lituaniæ insignitum. Prouincialia quoque vexilla eundem colorem & stemma referunt, nisi quòd vnicornia sunt simpliciter protensa.

L V C Z K O ciuitas prouincialis lignea, sede episcopali Ruthenorum, & Romanæ obedientiæ clara, arces muratas duas in colle eminenti habet.

W O L O D I M I R I A oppidum ligneum, munitionem quoque ligneam ad paludes sitam habet, quondam pro ducatu habebatur.

K R Z E M E N E C ciuitas ampla lignea, castrum quoque ligneum, argilla circumlinitum habet.

Hæ autem ciuitates prouinciales, complura oppida & munitiones ad se pertinentes complectuntur.

C H A B N O arx & oppidum ad Vlsam fluuium situm.

O W R V C Z I castrum & ciuitas ampla in colle.

O L E W S K O arx & ciuitas ad Huberczia fluuiū.

Z I T H O M I R arx lignea in colle condita.

K O R E C arx & ciuitas lignea, pro ducatu olim cum suo territorio computabatur.

KAMENIEC munitio, in colle sita.

ZBARASZ arx & ciuitas olim sui iuris erat, cum suo territorio, & pro Ducatu nunc etiam computatur, pluresque nobiles & domini huius regionis dum titulo à suis ciuitatibus vtuntur.

PALATINATUS KIO.

mienfis.

KIOUIA vetustissima, amplissimaque vrbs ligneis septis circumdata, olim totius Russiæ metropolis, ad fluuium celeberrimum Borysthenem sita, à Vilna centum viginti miliaribus Polonicis distat. Eam quondam magnificam, & planè regiam fuisse, ipsa ciuitatis ruina, & monumenta, quæ lex miliaribus patent, indicant. Apparent adhuc hodie in vicinis montibus & collibus ecclesiarum, monasteriorumque, & ædificiorum desolatorum vestigia. Præterea cauernæ quædam subterraneæ vastissimæ, longo tractu subtus terras extensæ, quas quidem octuaginta miliaribus protendi dicunt, in his plurima antiqua sepulcra, corporaque illustrium quorundam Russiæ virorum, (quamuis antiquitus posita) carie tantum consumpta, integra tamen apparent, præcipuè verò duorum quorundam principum cadauera, in vestibus gentili more, prout viuæ ambulabant, integra veluti recens posita apparent. Sicque insepulta in specu iacent, quæ peregrinis & aduenis à monachis Ruthenici ritus ostéduntur. Iuxta hanc urbem, arx satis munita, ex roboribus & lapidibus, terraque ad Borysthenem constructa est. Porro Kiouienfis tractus amplissimus est, quinquaginta miliaribus Polonicis, plusve patens, olim sui iuris principem habebat,

bebat, nunc in Palatinatus formam redacta est. A Kiouia in meridem reflectendo. Circass ciuitas lignea ad Borysthenem sita occurrit, eius incolæ Circassi dicuntur, longoque tractu, iuxta Borysthenem degunt. Rutheni sunt, (alij tamen ab his, qui ad Pötum Euxinum in motibus habitant.) viri bellicosi & strenui, cum Tartaris Præcopensibus, sibi in vicinio adherentibus, frequenter belligerant, in prouinciasque eorum excurrunt, & prædas, iumenta videlicet, abigunt. distat autem ciuitas Circass à Kiouia, viginti quinque miliaribus Polonicis. Supra Circassos septem miliaribus per Borysthenem ascendendo. KanioW oppidum viris bellicosis circumquaque habitantibus clarum occurrit, 17. miliaribus à Kiouia abest. Infra Circassos & Kanioienses nullæ habitationes Christianorum sunt. Campestria enim desolata colonis vacua, ipsis solummodo feris domiciliū præbentia, quadraginta miliaribus ad OczakoW vsque castrum & ciuitatem in ostijs Borysthenis sitam, patent. In OczakoW autem ciuitate, & circumquaque in campestribus Tartari Præcopenses degunt, ipsa verò ciuitas cum arce Turcicis præsidij (quauis Tartari eam incolant) tenetur, & huc vsque Lituanorum colonia, Vitoldi temporibus erat: sed ad rem, vnde digressus sum, redeo.

Kiouienfis Palatinatus vexillum bellicum viride bicornè, stemmate Magni Ducatus in campo rubeo, ex alia verò parte vrsò in campo albo insignitum gestat. Districtum vntum duntaxat Moserensem, amplissimum tamen, habet.

MOSER ciuitas prouincialis, ampla lignea, ad fluuium Perepetum condita, qui duodecim miliaribus

Circassi bellicosi.

Russ.

KanioW.

bus supra Kioniam hausto fluuio piscoso, *Tur* dicto, Borysthenem influir. A Kionia triginta milliaribus Polonicis distat, à Bobransko totidem, à Mohilow viginti, ab Orsha viginti sex. Vexillo Mozerensis districtus viridi prout suus Palatinatus utitur.

MSCZISLAVIENSIS PALATINATUS.

Msczislauia ciuitas lignea, ad fluuium Sosam dictum sita, arcem quoque ex roboribus apprimè munitam habet. In ipsis finibus Moschouia iacet, ideo praesidiarij milites in ea continuo asseruantur. Vexillum huius Palatinatus crocei coloris est, Magni Ducatus stemmate in campo rubeo insignitum, districtualibus ciuitatibus caret, plurima tamen oppida & arces complectitur, quodam sui iuris principem habebat, sed nunc in prouinciae formam redacta est.

Nunc castra ad Borysthenem sita breuiter recensimus.

DAMBROWNA prima arx à Moschouiae finibus ad Borysthenem cum oppido sita, à Smolensko decem quatuor milliaribus abest, ab Orsha quatuor.

ORSHAM in Witebliensi Palatinatu describemus.

KOPYSZ castrum cum oppido ad Borysthenem, ab Orsha quatuor milliaribus distat.

SKLOW arx cum ciuitate ad Borysthenem, à Kopisz duobus milliaribus distat, pro comitatu computatur. Vnde se illustis ac magnificus Dominus, Ioannes Chodkievic comitem scribit.

MOHILOW arx cum ciuitate ad Borysthenem sita, sex milliaribus à Sklow.

BYCHOW

BYCHOW castrum cum oppido ad Borysthenem situm, à Mohilow duodecim milliaribus.

REZYCZA arx cum oppido ad Borysthenem sita.

STRISSIN arx cum ciuitate ad Borysthenem.

LV BETZ arx ad Borysthenem sita.

VISZEHOROD arx ad Borysthenem, à Kionia tribus milliaribus abest.

VITEBSCIENSIS SIVE VITEBLIENSIS PALATINATUS.

Vitebsk ciuitas satis ampla lignea, ad Dwinam fluuium insignem & nauigabilem, quo merces omnigena Rigam Liouoniae metropolim deportantur, sita. Arces duas amplissimas natura, & opportunitate loci munitissimas habet, quarum vna inferior in planitie sita, ciuitatis formam amplitudine referens dicitur. Altera superior in colle eminentiori condita, utraque propugnaculis, & parietibus ex roboribus extructis, terraque & lapidibus impletis, suppelletilique bellica tormentis & bombardis apprimè munita. Eas vna cum ciuitate ab Oriente fluuius Dvina oportunè præterlabitur, in quam sub ipsa arce ex altera parte Viczba fluuius exoneratur. Hac arx omnium arcium finitimarum, totiusque Lituaniae, est fortissimum propugnaculum contra incursum Moschorum, in ipsis enim finibus hostium iacet. Saepius ab ea Moschouia cum suo ingenti damno fugati repulsi que sunt. Quatuor in ea praefecti sine ductores militum pedestrium asseruantur, in quorum ego numero cum patre meo Ambrosio Guagnino, quingentenariae cohortis decem annis præse-

f ij

ctus eram. A Vilna octuaginta milliaribus distat, quondam sui iuris principem habebat, & pro ducatu computabatur, nunc in Palatinatum redacta est. Vexillum viridi coloris bicorni, stemmate Magni Ducatus in campo albo insignitum gestat. Districtum siue provinciam vnam duntaxat complectitur, Orshensem videlicet.

ORSHA ciuitas lignea ampla, ex vna parte stipitibus præacutis munita, ex altera Borysthene fluuiio alluitur, arcem munitam muratam sibi adiunctam habet, quam ab vna parte Borysthene, ab altera Orshicza fluuius (qui nomen ciuitati indidit) præterfluit, à Witebska 8. milliaribus abest. Vexillo viridi prout suus Palatinatus in bello utitur.

SVRAS castrum inter Dunam, Casplam, & Surascam situm, à Witebska octo milliaribus superius Orientem, ad Moschouiam versus procedendo tandem Occidentem versus à Witebska 14. milliaribus occurrit.

VLA arx in conflictu Vlae (à qua nomen habet) & Dunæ fluuiorum, à Moschouitis olim fundata possessaque, & à nostris sæpius, frustra tamen tentata, postea à duce Romano Sangusko Wicz inopinata irruptione capta, exustaque, & à nostris restaurata.

TVROWIA castrum Moschorum ad fluuium eiusdem nominis, & Dunam munitissimè sita, à Poloczka tribus milliaribus abest.

SVSZA arx Moschorum, ad lacum eiusdem nominis, Moschouitis *Copia* dicitur.

CZASNIKI castrum & oppidum ligneum, ad Vlam fluuium situm, à Susza quatuor milliaribus abest.

SIEN.

SIENNO arx cum oppido à Czaſniki sex milliaribus distat.

LEPLO arx & ciuitas bene munita, in lacu quasi peninsula condita, à Czaſniki septem milliaribus abest.

CIOTCZA munitio ad lacum eiusdem nominis.

CRASSNE arx Moschouitica, à Ciotcza vno milliari sita.

WORONIEC castrum cum oppido ad Vſaczam fluuium situm, à Poloczka tribus milliaribus abest.

STRYZOW munitio ad lacum ingentem sita.

PALATINATVS POLONENSIS.

POLoczko olim ciuitas lignea amplissima, stipitibus septisque ligneis circumdata, ad DWinam fluuium condita, arcem ligneam natura & opportunitate loci munitissimam, turribus & propugnaculis firmatam habet, quam ab vna parte DWina, ab altera Polota, à qua ciuitas nomen sortitur, præterfluit. Milites in ea præſidarij à rege Poloniae frequenter asseruabantur, ciues & mercatores in ea ditissimi erant, sed anno Domini 1562. Ioannes Basiliades Magnus Dux Moschouiae, eam vi tormentis bellicis admotis, strenua oppugnatione, obsidium verò indiligenti & oscitati defensione, in ditionem suam redegit, Polonisq; præſidarijs liberè dimissis, Lituanos & Ruthenos ciuitatis incolae, ceterosq; qui illuc velut ad asylum confugerant, in Moschouiam victos adduxit, prædamque dictu incredibilem auri & argenti illinc asportauit: hæc ciuitas cum arce & suo territorio, in Moschouiae principis ditione permanet, vs-

f iij

que ad ann. 1579. mense Aug. quo tempore Steph. Bator rex Polon. strenuè (vt postea dicitur) cum toto territorio recuperavit. Habebat olim sui iuris principem, & pro Ducatu amplissimo cōputabatur, purpurei coloris stemmate Magni Ducatus insignitum in campo albo nobilitas provincialis, quæ regi Poloniae, Magni Duci Lituaniæ subest, in bello gestat.

VSACZA munitio ad fluviū eiusdem nominis, & Dunam sita, à Poloczka tribus milliaribus distat.

DISNA arx ampla, vallo forti & inexcusso circumdata, rebusque bellicis apprimè munita, Disna, & Duna fluviis opportunè circumluitur; ciuitas quoque inter eosdem fluuios vallo stipitibusque præcinctis & propugnaculis munita, à Poloczka sex, à Vilna quadraginta milliaribus distat.

DRISSA arx cum oppido circumsepto, ad fluuium eiusdem nominis & Dunam, sex milliaribus à Disna sita.

DRVHA munitio cum oppido, ad eiusdem nominis fluuium, & Dunam à Drissa sex milliaribus abest.

Ab hac arce Liuoniæ fines, & arces ad Dunā sita, incipiuntur, quas suo loco descripsimus. Lituaniæ quoque & Samogitiæ ditio in occidentali ripa Dunæ iacet. Samogitiam itaque describendam ordiemur, quæ moribus, vitæque consuetudine, & idiomate Lituaniæ similis est, eiusdemque principatus.

DVCATVS SAMOGITIÆ.

SAmogitia regio satis ampla, proxima Lituaniæ à Septentrione Liuoniæ contermina est, marique Balteo siue Germanico ab Occidente, nonnihil à Septen-

Septentrionem reflectendo adiacet. Prussiam quoque in vicinia habet. Nullo castro munito insignis est, ciuitates tamen in ea cum pagis tam regiae, quam nobilium complures sunt. Huic regioni præfectus siue capitaneus supremus, à rege Poloniae Magni Duce Lituaniæ præponitur, neque temere is nisi grauissimas ob causas officio mouetur, sed quoad viuit perpetuò manet. Episcopum habet Romanæ obedientiæ. Agrestis turba in humilibus casis, iisque oblongioribus vitam ducit, in quibus ignis in medio accensus ardet, ad ignem verò paterfamilias cum domesticis, seruisque sedit, iumenta quoque & totam suppellectilem domesticam cernit. Solent enim sub eodem quo ipsi habitant tecto, sine vlllo interstitio pecora habere. Maiores eorundem cornibus animalium, vrorum videlicet, pro poculis vtuntur. Audaces sunt & strenui homines, & ad bellum prompti, lorice aliisque plurimis armis, præcipuè autem cuspidibus venatorum vtuntur. equos adeò paruos habent, vt vix credibile sit ad tantos labores eos posse sufficere, quibus foris in bello, domique in colendis agris vtuntur. Terram non ferro sed ligno procindunt, quod eò magis mirandum, cum terra eorum tenax & non arenosa sit. Araturi ligna complura quibus vomeris loco vtuntur secum portare solent, scilicet vt vno fracto, aliud atque aliud ne quid in mora sit, in promptu habeant. Quidam ex prouinciæ præfectis quo prouinciales grauiore labore leuaret, multos terreos vomeres fabricare fecerat, cum autem eo, sequentibusque aliquot annis segetes quadam exli intemperie expectationi agricolarum non responderent, vulgus agrorum suorum sterilitatem

*Habitatio-
nes Samogita-
rum.*

*Mos arandi
agros.*

ferreo vomeri pertinaciter adscribebat, nec aliud quicquam in causâ esse putabat. Praefectus eorum vulgi seditionem timens amoto ferro, suo eos more agros colere permisit.

*Samogitia
synosa.*

Prouincia hæc nemoribus syluisque abundat, in quibus horrendæ quandoque visiones fieri dicuntur. Mel nusquam melius nobiliusve, quodque minus cere habeat, albumque sit, quam in Samogitia reperitur. Sylvaque illic summas diuitias ferunt; stipitibus enim cauatis mella passim promuntur. Sunt etiam nunc illic inter agrestes, idololatæ complures, qui serpentes quosdam quatuor breuibus lacertarum instar pedibus, nigro obesoque corpore *Gimajtos* patria lingua dictos, tanquam penates domi suæ nutriunt, eosque domo lastrata certis diebus ad appositum cibum prorepentes, cum tota familia quoad saturati in locum suum reuertantur, timore quodam circumstantes venerantur. Quod si aduersi illis quid acciderit, serpentem deum domesticum malè acceptum acaturatum esse credunt.

Miraculū.

Accidit hoc nuper in Lituania, sex à Vilna miliaribus in pago quodâ iuxta ciuitatem Troki, quod quidam Christianus ab eiusmodi serpentis cultore, aliquot aluearia apum emit, quem cum ad verum Christi cultum multo labore adduxisset, utque serpentem, quem colebat, occidere persuasisset, aliquantò post, cum ad visendas apes suas eò reuersus fuisset, hominem facie deformatum, ore aures tenus, miserabilem in modum diducto offendit: tanti mali causam interrogatus, respondit se quod serpenti deo suo domestico manus nefarias iniecisset, ad piaculum expiandum hac calamitate puniri, multoque grauiora, si ad prio-

ad priores ritus suos non rediret, eum pati oportere. Est etiam quatuor à Vilna miliaribus, Laueriski villa regia, in qua à multis adhuc serpentes coluntur. Hæc quamuis nō in Samogitia, sed in Lituania gesta sunt, pro exemplo tamen adduxi.

Agrestis turba in Samogitia sacrificium quoddam, *Ritus gentis Samogitarum.* solennesque epulas gentili more sub finem mensis Octobris, collectis frugibus, quotannis celebrat hoc modo. Ad locum conuiuii, epulisque sacris delectum, omnes cum vxoribus, liberis & seruis conueniunt, mensam feno supersternunt, desuper panes apponunt, & ex vtraque panis parte duo ceruisia vasa statuunt. Postea adducunt vitulum, porcum & porcā, gallum & gallinā, & cætera domestica iumenta, ex ordine mares & femellas. Hæc mactant gentili more, ad sacrificandum hoc modo: in primis augur siue incantator quispiam, verba quædam proferens, animal verberare baculo orditur, deinde omnes qui adsunt, iumentum per caput pedesque, baculis verberant, postea tergū, ventrem, & cætera membra concutiant, dicentes: Hæc tibi, ô Ziemiennik deus, (sic enim illum dæmonem agrestis turba appellat) offerimus, gratiasque tibi agimus, quod nos hoc anno incolumes, & omnibus abundantes, conseruare dignatus es, nunc verò te rogamus, ut nos quoque hoc anno præsentī fauere, tueri ab igne, ferro, peste, & inimicis quibuslibet, defendere digneris. Postea carnes iumentorum ad sacrificium mactatorum comedunt, & ab vnoquoque ferculo, antequam comedant, portiunculam amputant, & in terram omnesque angulos domus projiciunt, dicentes: Hæc tibi, ô Ziemiennik, nostra holocausta suscipe, & comede beni-

*Mare Samo-
gissum.*

gnus: omnesque tunc temporis lautissime solenni-
ter & opipare epulantur. Hic verò ritus gentilis & in
Lituania, Russiaq; ab agrestibus, quibusdam in locis
obseruatur. Mare quod Samogitiam alluit Balteum,
à quibusdam Germanicum, ab alijs Prutenicum dici-
tur, sinus Balticus propriè nūcupatur. Interluit enim
Cimbricam chersonesum, quæ Germanis *Island*,
Latinis *Isia* vocatur. Alluit quoque Germaniam, &
omnem Pomeraniæ regionem, atque longo tractu
Liuoniam, Curlandiam, regionesque quasdam Mo-
schorum principis, Suetiam, Phinlandiam, Daniam-
que circumluit. Fluius regionis Samogitiæ, rex Po-
lonus, magnus Dux Lituaniæ titulo vitur, vexillum
album bicornem stemmate Magni Ducatus Lituaniæ,
in campo rubeo insignitum, Samogitia in bello ge-
stat. Incolæ regionis, omnibus ferè cum Lituaniis
vestiuntur habitu cinericio, moribus, regione, idio-
mate paucula differentia interiecta, vtuntur. Ideo
nunc ad describendos mores Lituaniarum oratio-
nem dirigemus.

*Fluij Li-
thuanici.*

Lituania admodum syluosa est, prout & Samogi-
tia, paludes lacusque ingentes, & amplissimos in qui-
busdam locis maris, formam referentes, habet. Præ-
terea multos fluuios nauigabiles, quorum alij Ori-
tem versus, utpote *Bog* (Herodoto Hispanis dictus)
Perepëtus, Tur, Swislocz, & Beresina, in Borysthe-
nem vulgò *Dnepr*, dictum exonerantur. Borysthe-
nes verò pluribus fluuijs haustis in Oriente, tandem
in Meridiem decurrens, in Pontum Euxinum illabi-
tur. Alij verò Cronon, vulgò *Niemen* dictus, Vilia,
Karew, Bug, in Occidentem nonnihil in Septentrio-
nem reflectendo decurrunt, in mareque Germani-
cum

cum iuxta Gedanum celeberrimū emporium Pruf-
sæ exonerantur. Dz Wina autem Ptolemæo Rubon
ex Moschouia ortus, à Riga duobus milliariis ci-
dem mari commiscetur.

Animalia in Lituania omnis generis parua sunt,
gens misera maximè in villis & pagis graui seruitute
oppressa, nam vt quisque famulorum caterua stipa-
tus, domum coloni alicuius ingressus, impunè quid-
uis facere, res ad vitæ vsum necessarias capere, absu-
mere, crudeliter etiam colonum verberare potest.
Colonis quauis de causa, ad dominos suos absq; mu-
neribus, aditus non patet, quod si etiam admittan-
tur, ad præfectos & officiales relegantur, qui nisi mu-
nera accipiant, nihil boni decernunt, & vnum quod-
que verbum iudicis in Lituania, aurum est. Coloni
quinque dies, aliquando sex, dominis suis laborant,
dies verò Lunæ priuato labori conceditur, atque vt
plurimum diebus Dominicis (nulla enim diuorum
festa agrestes obseruant) quoduis opus absoluunt, a-
griculturam exercent, segetes prataque metunt, tri-
turant, & id genus alia. Hoc verò & in Russia pecu-
liare est: quod si interrogaueris, quare Dominico die
laboras? respondere solent, nonne & die Dominico
comedere oportet? Imperatam pecuniam quotan-
nister quaterq; pro defendendis regni finibus pen-
dunt, à dominis quoque tributis adinuenticijs graui-
ter onerantur, pane atro & vilissimo, siligine vnà cū
spicis commolita vtuntur, molendina siue pistrina
manualia, agrestes in pagis trina quinave domi ha-
bent, eisq; ad commoliendas fruges vtuntur, dumq;
hæc molendina manibus vertunt, patrio more, agre-
stem quandam concentum edere solent, dicentes,

*Tributis Li-
thuanie on-
erantur.
Molendina
Lithuanorum.*

melior, hocque verbum frequentius ad cantilenę similitudinę repetunt, id verò est, tam viris quàm mulieribus peculiare, quòd de illare, quam tunc in opere habent, cantilenas agrestes canant. Tubas quoque ligneas oblongas habent, quas inflantes, mirũ quendam & dissonum concentum edunt, aliquandoque vnus duas in simul tubas, harmonia quadam correspondente inflat.

Omnes ferè Litvani, & Samogitę, Liuvonesque vestitu vili cinericio, communiter vtuntur, vt cum turmatim vulgum stantem in foro conspexeris, neminem nisi cinericia veste indutũ videbis, cothurnosque ex tilia libro, vel ex pellibus iumentorum, vnà cum fetis detractis conficiunt. Currus leues absque vilo ferri ministerio conficiunt, & omnia compangunt, arboreis gomphis & ligna coacta vicem ferri complent, rotasque ex vno ligno, in gyros aptas contorquent. Pinguedine vel pice nunquam linunt currus, & quando multi in simul vehuntur, mirus quidam cõcentus querulorum axium longè auditur. Versus:

Neg, linunt Rytheni querulos pinguedine currus,

Haud picis auxilium stridulus axis habet.

Auditur veniens longè crepitare Colassa,

Sic fragiles currus, Ryssę, vocare soles.

Nam faciunt habiles, vno vectore quadrigas

Inueltas Rytheni, quas equus vnus agit.

Nec facile inuenies ferrato harentia clauo

Plaustra facit ligni cuncta ministerium,

Et sine ferri iussu pangunt sua plaustra terebris,

Et lignum ligno consolidare solent.

Frumenta omnis generis, primò in calidissima
calla,

calla, fumo exsiccant, & postea in horreo coram excusato excutunt.

*ARANDI SEMINANDIQUE MO-
dus in Russia alba Moschonia confini, & in
Magno ducatu Lituania.*

IN primis agros hoc modo preparant, circa festum diuorum Petri & Pauli in æstate, ad festum vsque assumptionis Marię, nemora, myricesque excindere solent, quam excisionem arbuistorũ vulgariter *Lada* appellant, eam si nemus densum fuerit, stramine supersternunt, per hyememque sic durare patiuntur. Vere autem postea redeunte, post Paschatis festum Sole torrido aliquot diebus ingruente, illam prostrationem prædictam arbuistorum, stramine supposito, superitratoque succendunt, & in cinerem comburant, vbi verò terra non combureretur, illic nihil ferre nasceretur, ideo ligna incombusta congerunt, in sinemque composita, denuo succendunt, sicque in illa terra combusta, & inculta, collectis duntaxat carbonibus, & titionibus superfluis, triticum seminant primò, & supra sementem, vno equo iuncto aratro, arant & occant, in Russia videlicet. Litvani enim bobus cornibus aratrum trahentibus, arare solent, tantumque ibi fecunditas dictu incredibilis subsequitur, vt Cererem in illis regionibus natam affirmares. Eodem modo & hordeum seminatur, metitur, & colligitur, nisi quòd crassiora nemora pro hordeo excinduntur, & pinguiorem terram, magisque triticum erigit. In huiusmodi autem agris, per annos sex vel octo fimo stercoreque, non superposito seminare solent.

Quod si arbores nimis altæ, & crassæ in ea sylua, ubi seminatori sint, essent, utpote pinus, fraxini, robora, & id genus alia, eas non succindunt, nisi frondes, ramosque circumsecant, ne Solem agro præriperent. Rusticus verò vnus, omnes arbores vna semel ascensa circumsecabit non descendendo, instrumentum enim ad id factum, quasi sedile, ad stapedæ similitudinem secundum proportionem hominis sedentis factum, arbori fune longo appendit, sicque sedens à puero, fune alio ab arbore ad arborem, facile transfertur, habetque ad latus alligatum lignum curuum, ad id studio præparatum, quo arbori appropinquatus, firmiter eam apprehendit, quam à vertice ad radicem usque circumsecat, & frondes illas eodem modo supradicto æstate redeunte, succendit, & seminat.

Siliginem postea seminant hyemalem, super hæc culta noualia, tritico vel hordeo collecto, sed duobus vicibus ad siliginem arare coguntur, quam seminare incipiunt circa festum assumptionis Mariæ, i. 15. Augusti, quod si segnis agricola non absoluerit seminationem ad aliud festum natiuitatis Mariæ, in quatuor hebdomadis sequente, octauo Septembris die, tunc fructifero prouentu consueto frustratur. Hanc seminationem siliginis hyemalem appellant: vere enim redeunte, aliam æstiualem vocatam, seminant.

Est quoque alius seminandi mos nuper adinuentus, in prædicta prostratione, succisioneque nemorum superius descriptorum, hoc modo: Duabus partibus hordei, tertiam siliginis intermiscere solent, quam commixtionem vere instante, tempore consueto semi-

Mirius seminandis modus.

seminant, eadem æstate hordeum solummodo demetunt, siliginem verò subter hordeum ad modum graminis paulatim densissime crescentem per hyemem durare sinunt, quæ sequente æstate, adeo fecundissime, densissimeque excrescit, ut equo vix eam densitate penetrare possis, & ex vno grano triginta plusve spicæ pullulare in tantam altitudinem solent, ut vir equo insidens, vix ex ea appareat. Omnes verò agros Rutheni vno equo iuncto aratro, proscindere solent, terra enim per se nimis facilis est.

Hic autem ordo in seminandis frumentarijs, in tota serè Sarmatia obseruatur, primò post festum Paschatricum seminat, postea siliginem æstiualem dictam, ab æstiuale seminatione vulgariter *Żarzyca* appellatur, ad differentiam hyemalis siliginis, quæ ut diximus, pro festo assumptionis Mariæ seminatur ad hyemem futuram, vnde vulgariter *Ożmina* dicitur. Ex hac si æstate seminaretur, nihil prorsus nasceretur, & e contra si æstiuale ad hyemem pro hyemali seminaretur (quamuis sibi grano similes essent, & eiusdem quasi naturæ viderentur) nulli vsui esset, sed in gramen inutile verteretur.

Hanc itaque æstiualem circa festum Paschæ seminant, secundum agri possibilitatem, præparationemque Poloni, Lithuani & Rutheni nigri, cum Massouitis & Protenis, propter Solisque beneficium, & regiones temperatiores priori seminatione, longè antecedunt, Ruthenos albos, & Moschouitas in Septentrionem degentes, qui ob intemperiem aeris posterius hijs omnibus seminare coguntur, attamen interdum eodem tempore agros demetunt. Hoc autem mirum est, quod siliginem seminantes æstiualem, post Paschatis

festum interdum, aliquot elapsis hebdomadis, tamen eadem æstate, vt decet maturam quasi per octo duntaxat hebdomadas demetunt, colligunt & recondunt.

Pisa circa ferias diui Adalberti seminant, vulgariter *Groch* dicta, quam ad longum vsum exsiccata reseruant.

Auenam & hordeum post Pentecostes festum seminant, quæ vulgariter *OWies* dicitur. Hordeum *Jeeczmiem* appellant.

Cicer vndecim post Pascha hebdomadis elapsis ante diui Petri festum seminatur. *Tatarka* Polonis, *Grecicha* Ruthenis & Lituaniis dicitur.

Rapæ circa diui Ioannis Baptiste ferias seminantur. Et omnia eadem æstate, seminata colliguntur, triturantur, trituratione in domibus reconduntur, ita vt granum ex penu ad seminandum depromptum, in decem aliquando, in octo hebdomadis secundum Solis clementiam ad penu vnde exiuit, reuertitur, agricola suo centuplum fructum referens.

*Recondendi
frumenti Po-
lonorum mos.*

Poloni omnes, Rutheni nigri, (quorum metropolis Leopoldis est) Massouitæ, Silesij, Pruteni & Lituani quidam in horrea & acervos magnos recondunt frumenta, & aliquando apud bonum patrem familias quadringentos, sexcentosve acervos quasi turres quadrangulares eminentes reperies, ad quindecim plusve interdum annos reconditi frumenti plenos. Sed Rutheni albi, Moschouitæ quæ omnes, & Lituani, statim de agro in penu frumenta defalcata & trituratione congerunt, & recondunt. quidam in cauernis subterraneis, in abditiis sylvarum studio ad id effossis, & intus bene cum corticibus arborum ad-

*Lituani &
Moschouitæ
quomodo re-
condant fru-
menta.*

aptatis,

aptatis, frumenta, insuper omnia victuaria, carnes porcinas salas, & id genus leguminum ad victum pertinentium, vestesque, & præcipuam suppellectilem recondere solent, præsertim belli tempore, vbi miseri coloni securi sint, ab incurso hostili frequentibus, & rapinis suorum militum.

Hoc autem apud eos in vilis præcipuè obseruatur, si quis forte capite damnatus fuerit, de seipso iubente domino, supplicium sumere suisque manibus se suspendere, etiam si recusauerit minis verberibusque exagitatus cogitur. Atque hæc nobis de Lituaniis sufficiant. Hic tibi lector candide sciendum restat, quod in hoc magno ducatu, qui Polono regi cum vniuersis suis prouincijs subest, plurima sunt oppida & castra tam regia quam nobilium, ecclesiasticorumque, quæ hic non sunt posita. Hic enim nos solummodo prouinciales insignioresque ciuitates, & arces quæ olim pro ducatus cum suis territoriis habebantur, descripsimus. Sunt præterea complures duces particulares in Lituania, comitatusque ex quibus Slucensis ducatus celebrior est, princeps enim illius, quamuis regi Polono Magno Lituaniæ duci subest, & ad quæuis mandata regis exequenda paratus fuerit, rerum tamen in suo ducatu qui 30. miliaribus Polonicis in longitudinem & latitudinem patet, integrè potitur, & thesauro priuato cum Italia Germaniæque quibusuis principibus magnis, facile adæquari potest. Sunt quoque duces alij plurimi insignes, quorum respectu Magnus Ducatus Lituaniæ dicitur, ex hijs primas obtinent, illustres & magnifici domini Radiuiloni, dominus Nicolaus Radiuilius, in Bierze & Dubingij dux, lumen patriæ

Supplicij sumendi mos.

*Slucæ in
Rusiaciuitas & ducatus.*

& alter Cicero, Hectorque Lituania, Palatinus Vilnensis, & illustris heros Nicolaus Christophorus Radiuilus, dux in Olika & Neswicz, comes in Schildowicz, Marefchallus curia dignissimus, fraterq; suus idem dux, Dei gratia episcopus Vilnensis designatus, Georgij nomine gaudens. Ille quoque alter Scipio illustris heros dominus Ioanes Chodkiewicus, comes in Sklow & Mels, Castellanus Vilnensis, archimarefchallus Magni ducatus Lituania, exercituumque imperator & gubernator Liuania, ac capitaneus Samogitia generalis, virtutū speculum insigne, Martisq; & Mineræ alumnus. Insuper multos alios Heroum antiquorum, quorumuis dignitatem adæquantes duces, & viros insignes Lituania celeberrimus principatus fouet, quos sigillatim recensere ut difficile ac longum, ita minus necessarium nobis videtur.

BENEVOLO LECTORI S. D. P.

Hic quoque Lector candide, leges militares in comitijs generalibus Magni Ducatus Lituaniae sollemniter constitutas, tibi ut potuimus summa cum diligentia descriptas, breuiter dedicamus. Tu vero hos nostros sudores boni consule, maiora accipiturus.

ARTI.

ARTICVLI CONSTITVTIONVM BELLICARVM MAGNI DVCATVS LITVANIÆ, IN COMITIJS GENERALIBVS CONSTITVTI, à supremoq; & generali copiarum imperatore fortissimo, & heroe perpetua memoria dignissimo, illustri domino Gregorio Chodkie Wizzo, Castellano Vilnensi confirmata, & militibus imperata.

Omnis qui se obligauerit seruitio sacre regie maiestatis, debet in eo ad tempus prescriptum persistere. Si vero longius seruitium militare indictum protraxerit, fuerit. Nihil autem seruire amplius noluens in primo quartuali non indicauerit, tunc indictum seruitium sequentis quartualis adimplere tenebitur.

Articulus primus.

1. In alterius armis nemo audeat seruire, sub poena amissionis honoris.

3. Si quis à castris discesserit, seruitio non finito nobis ille si fuerit, honoris, plebeius vero capitis poena puniatur. Ille autem qui eiusmodi hominem occiderit, praesertim non habentem litteras à campiductore suorum magistro suo, iuste ab eo factum censabitur.

4. Lites, discordiasq; milites alterutrum seminare non audeant, sub graui poena.

5. Quod si aliquis ex militibus, precipue verò pedestribus, arma sua stipendiaria quibus hostilis impetus arceatur, lusu alearum amiserit, vel si eques equum militiae destinatum perluserit, tam lucrator, quam amissor uterq; suspensionis poena puniatur.

g ij

6 Quicumq; in campiductorem, siue rotmagistrum suum, decurionemve, vel etiam seruum in dominum suum, manu aut verbis inhonestis sese commouerit, capitis pœna plectatur.

7 Si quis in custodes castrorum impetum fecerit, vel custodiam demãdatã obire renuerit, aut ad custodiam sine voluntate campiductoris abierit, capite puniatur, excepto si excubia ordinaria illum prauenerint.

8 Quicumq; vulnerauerit aliquem in ductu legionum sub extensione vexilli, pœna honoris & capitis puniatur.

9 Quicumq; pedester in custodia locum suum non tenuerit, aut causa alicuius sua necessitatis inde discesserit, vel si in ordinatione aciei excubij sue obdormierit, vel officium iniunctum indiligenter oscitanterq; obierit, circumspectori excubiarum liberum iuramentum interficere. Si autem campiductori oblatu fuerit, capitis pœna puniatur, honoreq; priuetur.

10 Si quis in custodiam campestrem destinatus, siue ex muro cum hoste collocutus fuerit, sine voluntate campiductoris, conuictus testimonio, pro huiusmodi facinore capitis pœna puniatur.

11 Si aliquis miles ex thesauro sacrae regie maiestatis de tormentis puluerem globosve, quam de alijs bonis sacrae regie maiestatis aliquid in usum suum conuertere ausus fuerit, sine quauis misericordia turpi, & vituperoso mortis genere puniatur.

12 Si quis speculatorem ab hostibus missum, in domo sua fouerit, vel de illo notitiã habuerit, talis omni misericordia semota in quatuor partes dilaniatur.

13 Quicumq; tempore necessitatis, siue conflictu a vexillo

vexillo in fugam sese dederit, aut verbo aliquo fugiendi causam alicui prabuerit, caput & honorem amittit, similiter qui tempore periculi, non conseruerit manus cum hoste puniatur.

14 Si aliquis temerariẽ in terram hostilem irruerit, vel occasione hostibus dederit, sine voluntate campiductoris, caput amittit.

15 Tempore nominis dati, quod Polonicẽ Hasto dicitur, unusquisq; miles in ordine suo pacificẽ permaneat. Quod si post hoc extra ordinem comprehensus fuerit, vel si nomen indictum interroganti proferre nescierit, capitis pœna puniatur.

16 Dato signo requiei per vocem tuba, nullos clamores, & strepitus in castris aliquis facere audeat sub graui pœna.

17 Si quis litem aliquam tempore distributionis nominum excitauerit, vel bombardam in hostem exonerauerit, capite plectatur.

18 Taberna & nocturna comestiones prohibita & ventatunc temporis sint, sub graui pœna.

19 Nemo militum audeat aliquid violenter alicui eripere, sub pœna suspensionis. quod si aliquid acceperit prater victum, quod vnius grossi pretio constaret, siue quauis misericordia inguletur.

20 Nemo militum vultus acquirendi causa absq; seruo campiductoris in villas audeat discurrere, neus ab cui iniuria inferatur, sub pœna graui.

21 Hominem alienigenam, aduenam & ignotum nemo in seruitium militare suscipere audeat sine licentia campiductoris, sub graui pœna.

22 Seruitorem alterius commilitonis, siue decuria

nis, nullius ad se persuasionibus & promissis alligere audeat, sub gravi pœna.

23 Nemo militum equos stipendiarios currui iungat, neq; causa necessitatis privata quamvis opportuna illis uti, vel alicui in usum dare audeat, sine licentia campiductoris.

24 Aduehentibus victum in castra, si aliquid per vim raperetur, suspensione pœna esto.

25 Siquis in viam publicam mercandi, præripienti, victus causa extra castra abierit, turpe ob lucrum, graviter puniatur.

26 De emptione & venditione cibi & potus, campiductor æstimationem faciat.

27 Quicumq; ante æstimationem aliquid emerit, emptor pecunijs, venditor mercibus priuetur, similiter & de eo intelligendum est, qui cariori pretio quam campiductor costituerit, aliquid vendere ausus fuerit.

28 Satellites a campiductore missos, ad comprehendendum malefactorem, nemo verbis inhonestis proferre audeat, sub gravi pœna. Similiter administratori iustitie carnisfici, nemo illudere audeat, sub pœna honoris.

29 Militum præfecti sub pœna honoris tenentur indicare, quot milites in legione sua desiderarentur. Arcis vero sine ciuitatis cuius præsidia agit, incolam aut ciuem ad militiam nemo suscipere audeat, sine licentia campiductoris, sub gravi pœna.

30 Unusquisque militum præfectus diligenter animaduertat, ne arcem fidei sue concreditam ad ultimum usq; periculum vite tradere presumat, sub honoris & capitis pœna.

31 Decuriones, commilitonesq; si rotmagister, (quod absit)

absit,) per signa aliqua castrum hostibus tradere conuerit, illum caput campiductori præsentare tenentur.

32 Rotmagister, sine militum præfectus, ad reservationem, & occlusionem portarum castrorum, quotidie præsententur adesse, neminiq; castrum tempore incongruo aperire audeat. Noctis vero omnes milites congregatos habere in arcem tenentur.

33 Nemo in Castrum intromittatur, nisi certa notitia de illo haberetur, cuius sit, vel ob quam causam venerit, & si iustam causam dixerit, solus in castrum absq; famulis intromittatur, qui absq; campiductoris licentia intromitti non possunt.

34 Quicumq; milium, maxime autem pedestrium depredationis causa in terram hostilem fruolus abierit, talis pœna capitis puniatur.

35 Si alicui custodia ordinaria venerit, ille autem præfens custodi non adfuerit, capitis pœna esto.

36 Siquis custodie munus obiens, sequentis custodie aduentem non expectando abierit temerarie, caput amittit.

37 Cui ex ordine custodiam obire contigerit, idq; munus temerarie per ebrietatem, alearumq; lusum neglexerit, caput & honorem amittit.

38 Nemo rotmagistrum, commilitonemve extra arcem discedant, militesq; suos ad quamvis legationem negotiorum suorum destinare non audeant, sine licentia campiductoris, maxime vero campiductore ibidem præfente, sub gravi pœna.

39 Rem forte inuentam nemo apud se pernoctare sinat, sed rotmagistro, sine campiductori eam indicet, sub pœna patibuli.

40 Quicumq; militum absq; armis ad qua stipendia accepit, ambulauerit, vinculis corrigatur.

41 Nemo rixas, motusq; aliquos in arce exercere audeat, sub pœna atroci, quod si quis aliquem vulnerauerit caput, & pro frivola gladij extractione manum amittit.

42 Ad quamvis iustam emendationem arcis, maxime obsidionis tempore, nemo militum eorum qui in ea praesidia agentes manent, propter seipsos laborare detractent.

43 Rotmagistri & decuriones, singuli suos milites semper instruant, doceantq; quomodo unusquisq; in acie legitime, ordinateq; stare, & armis suis competentibus commode uti possit, quod si ex ordine aliquis foras excesserit, caput amittit.

44 Commilitones, siue decuriones honeste sese obseruent erga rotmagistrum suum, non solummodo manu, verum etiam verbis, similiter & rotmagister erga eosdem, neminem de honestando, verberando ve, sed si quid aliquis peccauerit, in corona omnium decurionum, sociorumq; eum iudicet & puniat, rebellem vero campiductor iudicet.

45 Quod si aliquis commilitonum sociorumve, siue ipse vices gerens, Articulos supra scriptos, honoris & capitis pœna premunitos iuste & legitime non obseruauerit, eum rotmagister suus, campiductori sub fideiussione, & nobilitatis honore, ordinate transmittat.

Articulorum militarium magni Ducatus
Lituaniae finis esto.

PRVS.

PRVSSIÆ CVM SVIS
PROVINCIIIS, CIVITATIBVS
OMNIVMQVE MAGISTRORVM
Crucigerorum Teutonici ordinis, iuxta
seriem compendiosa
descriptio.

DE PRVSSIÆ DEDVCTIONE
doctorem opiniones.

RÆCLARVS ille Germanorum legatus, & orator apud multos extraneos principes celeberrimus, Aeneas Syluius, qui in Prussia legationem frequenter obibat, scribit in suis Chronicis, quod Prussiae re-
Syluij de Prussia appellatio opinio.
 ctius & conuenientius, Vlmigauia appellanda sit, & hoc non sine causa: nam populus qui hanc regionem primò incolebat, Vlmigauus nuncupabatur. Vlmigau.
 Ioannes autem Boëmus scribit ab ortu solis in hanc Ioannis Boëmi opinio de Prussia.
 regionem populos Amaxobios, Alanos, & Gothos, Venetosque, siue Vandalitas commigrasse. Matthias verò Miechouienfis, Polonorum chronographiae scriptor lib. 2. cap. 8. refert, regem Bithyniae Prussiam nomine ab Hannibale Carthaginensi admonitum, vt Romanis bellum inferret, quod cum ille suscepisset, malè ei cessit. Longè enim plus Romani totius orbis domini quam Prussia rex Bithyniae copijs valebant, quocirca ab illis adeò cum vniuerso exercitu profligatus est, vt Bithyniam regio-
Miechouita opinio de Prussia.
Prussia à Prussia rege Bithynia.

*Romani in Prussia.**Erasmi Stella opinio.**Sebastiani Brandopini.**Fines Prussiae.**Prussiae gentes.*

nem propriam relinquere cogeretur, & in Vlmigauia longa peregrinatione venire, quam à suo nomine Prussiam appellauit. Commemoratur, & in alio loco eorundem Chronicorum idem Miechouiensis, multos Romanos in terram istam propter atrociora bella, Romæ exorta migrasse, seque partim in Prussiam, partim Lituaniam, Liuioniâque & Samogitiam diffudisse. Erasmus verò Stella asserit in hanc regionem gentiles quosdam populos Sargatianos, Gelidanos, Alanos, Venedosque venisse, qui omnes in Vlmigauia, non diu tamen domicilium habuerunt. Sebastianus autem Brand Germanorum chronographiarum scriptor, sic de Prutenis eorumque sedibus inquit: Pruteni proximi sunt Vistulæ, siue Vandalo fluuii, qui Poloniam à Germania determinat, hic fluit ex Silesia, Poloniaque minori & Massonia præterlapsa per Prussiam Gedanum usque decurrit, ibique in salsum mare exoneratur.

Ab æquinoctio itaque Prussiam Saxonia attingit, ab Occidente Pomerania, & mare Balticum siue Germanicum, ab ortu Solis Lituaniâ, à Meridie Poloniæ regno, & Massoniæ ducatu conterminata est, à Septentrione Curlandia, Liuioniâque terminatur. Regio est fertilissima frugum pecorisque abundans, incoluerunt illam, (maximè autem iuxta Vistulam fluuium) Vlmigau, Alani, Amaxobij, Gothique, ut restis est locupletissimus Ptolemæus. Hæ gentes, in primis immandos spiritus, & prophanas creaturas adorauerunt, usque ad tempora Friderici Cæsaris huius nominis secundi, cuius consensu & approbatione à Teutonici ordinis Crucigeris, qui primò Ma-

riani

riani vel Pauperiani nuncupabatur perdomiti sunt, & ad fidem Christianam conuersi, anno Domini 1216, de his fassus chronica Pontificum de ordine fratrum Teutonicorum eorumque origine legi possunt, poterit insuper Sebastianus Francus in secunda parte Chronographiæ suæ videri.

PRISCA ANTIQVORVM PRUTENORVM religio.

ANNO Domini 503. gentilibus Prutenis, siue Vlmigauis rex quidam Bruteno dictus imperauit, qui cum iustos annos ætatis consecutus esset, regium sceptrum diutius tenere resignauit, quietam vitam ducere instituens, quocirca fratrem Veijdenutum successorem sibi in regno elegit, traditoque fratri scepro, ipse Bruteno summus sacerdos gentili ritu effectus est, nomenque ei dignitatis inditum fuit, *Kirie Kirieito*, quasi dicas proximus noster dominus. Huic pontifici suo Pruteni & idolis, præclaram sanè & cum maximo sumptu habitationem, sub quercu quadam erexerant, locoque Romanæ à Roma nomen indiderunt. Circa hanc quercum octo vlnarum in latitudinem, & altitudinem tela optima sericea extensa fuit, in quam habitationem nemo præter patriarcham eorum, *Kirie Kirieito* dictum, & præcipuos ministros idolorum munia obeuntes intrare poterat. Si autem aliquis inuisendi, honorandi, adorandi vel offerendigratia ad idola venisset, tunc constituti deorum ministri telam, ut idola viderentur, à quercu semonebant. Quercus hæc tripartita fuit inter cate-

Ab eodem Bruteno Prussia appellatur à quidam autem

Kirie Kirieito nomina Græcorum ex Bithynia idioma personant. Processus religionis Prussorum.

*Perum
idolum.*

*Patrimpo
idolum.*

*Tertium
idolum Pa-
telo.*

*Wrschayto
idolum.*

*Schneybrato
idolum.
Gurcho
idolum.*

ras siluas quercinas delectissima in loco, (vbi nunc oppidum Heyligen beil, id est, sancta securis constructum est,) sita erat, ex vna parte Prutenorum deum qui *Petuno*, id est, fulmen dicebatur, habebat: in huius laudem & honorem ignis ex quercubus construebatur, qui die nocteque perpetuo ardebat & nunquam exinguebatur, quod si negligentia ministrorum ad hoc officium praestandum deputatorum ignem extinguere contingeret, capitali supplicio afficiebantur. Ex altera parte collocatum erat *Patrimpo* idolum, cuius cultus erat in serpente viuo retinendo, qui lacte ut eo commodius viueret alebatur. Tertia ex parte demoniacum idolum *Patelo* nomine, situm fuit, huius honor in retinendo alicuius mortui hominis capite consistebat. Habuerunt praeterea alios multos deos quos adorabant, cultuque diuino prosequiebantur, semper tamen inter querceta holocausta eis offerre solebant, & quot ferè res habebant, tot praesides & deos constituebant. Fuit igitur deus singularis *Wrschayto* gentiliter dictus, quem magno honore venerabantur, & pro lare siue deo domestico super omnia mobilia, iumentaque utpote, equos, boues, oues, capras, sues, &c. eum praeponebant. Alter deus fuit *Schneybrato* dictus, hunc super anseres, gallinas, anates, columbos, pauones, &c. constituebant. Tertium deum domesticum, *Gurcho* dictum habebant, is omnibus esculentis cibariisque praeponebatur.

Praeterea tonitruis, lunæ, stellis, serpentibus, bubonibus, & omnibus penè creaturis, diuinum honorem deferebant. Fuit hic populus quondam barbarus

barus & incultus, nec ullam scripturam nouerat, propterea nec fidem adhibebant, si quispiam diceret hominem, homini per litteras animum & voluntatem aperire posse. Potus illorum aqua mellis commixta, & lac equinum erat, liberales valde & hospitales aduenis se exhibebant.

DIVISIO PRUSSIAE IN DUODECIM DUCATUS.

ANNO diuinæ incarnationis 373. Vedenuto princeps Prussiae, (qui Bruteno fratri voluntarie sceptrum deponenti successit) duodecim filios procreauit, quorum hæc nomina fuere, Saymo, Neydro, Sudo, Slauo, Natango, Barto, Galindo, Varmo, Oggo, Pomedzo, Colmo, & Lituo. Cumque iam Vedenuto princeps, centesimum decimum sextum annum attigisset, regiones Prussiae inter filios diuisit, Saymonemque natu maiorem summæ rerum praefecit. Atque ita Prussia in duodecim ducatus, secundum filiorum principis Vedenuti, numerum diuisa est, & unusquisque à suo principe nomen accepit. Quos hic secundum ordinem cum sua dispositione, castrisque & ciuitatibus, annorumque numero, quando videlicet à Crucigeris potissimum erectæ sint, describemus.

Nomina filiorum Vedenuti.

Prussia in duodecim ducatus diuisa.

SVDAVIA DVCATVS

I.

PRIMUS & præcipuus Prussiae ducatus Sudavia olim erat, qui à Sudauo Vedenuti filio principe, suo nomen sortitus est. Hic ducatus omnes alios &

præstantia, & fertilitate antecellebat: nam quocunque tempore necessitatis, sex millia equitum, & octo millia peditum præstare valebat. In hac regione præcipui nobiles & procures totius Prussie præscorum tempore sedes suas habebant, nunc autem paludibus & sylvis maximis oblitus scater, nec ullum vestigium tam insignis & nobilis regionis remanet, præter septem pagos, quos coloni possident, in Luptauenſi territorio, tota enim est deuastata à Crucigeris ordinis Teutonici, non aliam ob causam, quam propter inobedientiam & infidelitatem. Distinguit Sudauiam à Sambia regione palus quidam, à ducatu verò Nadrauiensi fluius LaWo appellatus.

SAMBIA DVCATVS

II.

Sambia nunc Szamland appellata, regio Prussie à principe Saymo nomen accepit. Hæc priori cum potentia, tum fertilitate non multum cedere videtur, poterat enim eo illa 4000. equitū & 4000. peditum congregari. A Natangia regione fluius Prægel dicto determinatur.

Sequuntur castra & ciuitates ad Sambienſem ducatum pertinentes.

Lebenicht	} vnaquæque earum condita à no Domini	1256.
Kneypach		1380.
Regiomontum cum castro & antiqua, (vt illi appellant) ciuitate.		1260.
Fischusia		1269.
Lechſtet		1289.
Mulmelburgia.	} Girma-	1279.

Girmauia,	Bobetia,	Tyremburgia,
Rudauia,	Lubtauia,	Bonundia,
Neuhusia,	Schaccia,	Rositta,
Wargia,	Chremetia,	Caymen.
Ceilgarbia,	Waldouia.	

His nominibus arces in Sambia olim appellabantur cum suis ciuitatibus, quæ omnes à Crucigeris bene muratæ & fossis cinctæ extiterunt, nunc quedam arces in curias iudiciales redactæ sunt, quedam etiam magna pars, humi prostrata iacet.

NATANGIA DVCATVS.

III.

Natangia regio à principe Natango nomen ducit, quæ à Bartia regione flumine, Alla nominato, secernitur, à Pomesania Passaria flumio, determinatur. Regio est optima, arces & ciuitates plurimas, prout inferius ordine descriptæ sunt, habet.

Waldouia ciuitas	} condite sunt à no Domini	1256.
Girdania ciuitas		1326.
Cintia oppidum		1313.
Cteneburga ciuitas cum arce		1253.
Heiligen beil oppidum		1301.
Fridlandia ciuitas	} mini	1312.
Schuppenbeilia ciuitas		1319.
Brandeburga oppidū cum arce		1362.
Bilga arx		1239.
Dannouia ciuitas		1400.

NADROVIA PROVINCIA
IIII.

Regio Nadrouia à principe Nadro denominata est, eam à Natangia fluius Pregiel determinat, è Slauonia Nara amne distinguitur. Hæc maiori ex parte à fratribus ordinis Teutonici, propter infidelitatem incolarum deuastata est, reliquiarum eius & vestigia reperiuntur, casæ & tuguria in quibus piscatores habitant.

SLAVONIA DVCATVS
V.

Slauonia regio quondam priscorum Prutenorum temporibus, pro ducatu computabatur, à principe Slauo nomine denominationem accepit, ex maiore parte à Lituanis, Crucigerisq; depopulata est, eam à Lituania Memula fluius determinat. Has infra scriptas munitiones & arces complectitur cum ciuitatibus & oppidis.

Ragneta	His annis incarnationis diuinæ, à Crucigeris fratribus constructæ sunt.	1 2 5 3.
Tilla		1 2 8 9.
Renum		1 2 7 6.
Liccouia.		1 2 7 3.
Salauia.		1 3 8 5.
Labia		1 2 5 8.
Tapia		1 2 5 5.
Vintburgia		1 4 0 9.
Christouerder		1 2 5 3.
Baytia		

Boytia	1 3 3 8.
Cestia	1 1 8 5.
Norbeitia	1 3 8 1.
Vonsdorfa	1 3 9 1.
Angerburgia	1 4 1 2.
Dringofortia	1 4 0 3.

BARTONIA DVCATVS. 6.

Bartonia à Barto principe nominis etymologiam ducit, cum Lituanis, & Moschouitis terminis discepat, à Lituania 70. stagnis & solitudine, à Galindia vero flumine quodam finitur, nunc magna ex parte à Lituanis & Crucigeris perualata est. Arces has cum oppidis, à Crucigeris correctas complectitur.

Nordemburga	His annis hæ munitiones, à Crucigeris erectæ sunt.	1 5 0 5.
Iohansburga		1 2 6 8.
Gurgburga		1 2 5 9.
Insterburga		1 3 4 2.
Rahsteuerder		1 3 9 6.
Bartouia		1 3 6 5.
Rhenum		1 3 7 5.

GALINDIA REGIO. 7.

Hæc regio à Galindo principe Galindia nuncupata est, cuius Massouiarum filua ingens à Meridie fines excipit, quondam tam populosa fuit, ut successu temporis, populus in ea progenitus, locum non haberet. Vnde præpositi regionis obstetricibus seuerè mandarunt, ut nullam foemineæ sexus, post partum prolem, hac luce frui permitterent, quam rem cum minus obseruatam animaduertenterent, mamillas for-

Grande fa-
cinosa.

*Præmili-
lern.*

*Præmili
Massoniam
excitant.*

*Massonia
Præmili
profligant.*

minis ne amplius prolem educarent, amputarunt, quod facinus mulieribus summa tristitia, & miserie causa fuit. Erat autem in illa regione mulier quædam autoritate, nomine & potentia clara, quæ prophetissa habebatur: oracula enim interrogantibus dabat. Huic cum mulieres calamitates suas exposuerunt, prophetissa illa, miseræ sorti foemineæ cōdolens, dolos quibus viros circumueniret, & perpetratum facinus vlcisceretur, expiaretque, indagare, cogitareque cœpit, conuocatisque omnibus proceribus, & nobilioribus viris Galindæ, monuit eos, ut Christianis bellum, sine vlllo armorum genere (uentus enim rerum prædicere solita erat) quam celerim inferrent, hanc enim voluntatem deorum esse seriò affirmabat: quibus Galindæ auditis, sine vlla mora, (certum enim esse credebant,) iuuenes, senesque valida manu inermes in Polonorum, & Massoniarum Christianorum prouincias, cum impetu excurrunt, nactaque ingenti hominum, & iumentorum præda, ad sua proficiscuntur. Interim verò captorum Christianorum aliquot aufugiunt, continuoque reliquis Christianis nunciât, quomodo Galindi sine armis, in terram eruperint. Christiani re intellecta bene armati Galindos affecutos, maxima cruentaque strage profligant, prædamque repetunt, bellumque continuantes, fugientes hostes in regionem vsq; eorum persequuntur, quam armis & igne euertunt, reliquias tam matronarum, ancillarum, & iuuenum, in captiuitatem abducunt. Has ciuitates & munitiones Galindia complectitur.

Ortele.

Orteleburgum castellum	Anni instaurationis eorum	1266.
Rastemburgum oppidum		1329.
Neyburgum arx & oppidum		1238.
Passenhumia oppidum		1388.
Dreschlouia arx & oppidum		1338.
Lucia castellum		1348.
Lucemburgia oppidum		1349.

VARMIA REGIO 8.

Varmia siue Wermelandia regio à Warmo principe, nomen sortita est: à Pomefania prouincia stagno, & flumine Passaria discernitur, à Natangia paruis quibusdam fluminibus, has arces cum ciuitatibus complectitur.

Ressel arx & ciuitas	His annis sunt exstructæ.	1337.
Sreburg arx		1348.
Bohofstein ciuitas		1325.
Wartemburgia ciuitas		1325.
Allenstein arx & ciuitas		1367.
Mellatia arx & ciuitas		1326.
Hellberga arx & ciuitas		1320.
Wermeditum arx & ciuitas		1316.
Gallstadia ciuitas		1326.

HOGKERLANDIA PRO- uincia. 9.

Hogkerlandia siue Pomefania à principis nomine Hogo appellata est, eam à Natangia, Passaria fluminis separat, à Pomefania duo fluuij Melfink & Draen appellati, hasque arces cum oppidis complectitur.

Brandenburgum castrum	His annis ex- tructa sunt	1 2 5 8.
& oppidum		
Frauemburgum oppidum		1 2 7 9.
Tolkiemit oppidum		1 3 6 5.
Munhusia castellum		1 3 6 5.
Scharpouia prædium		1 4 0 0.

Elbingense castrum constructum anno 1 2 3 7.
Ciuitas verò ipsa Elbinga celebris & populosa em-
porio clari. instaurata est, anno 1 2 3 9.

CVLMENSIS DVCATVS 10.

Culmia regio Prussia, a Culmo principe deno-
minationē trahit. A Polonia & Pomerania Vi-
stula fluuiio secernitur, à Pomesania flumine Ossa, à
Michlouia verò & Dobrinia territoriis Drebnitz
fluuiio, fines suos dirimit, has ciuitates & munitiones
habet.

Culmina ciuitas ampla	erecta sunt annis hisce	1 2 2 3.
Wentflauia arx		1 2 1 5.
Aldusia castrum		1 2 3 8.
Grandentz arx & ciuitas		1 2 9 9.
Gugeleburga ciuitas		1 2 3 0.
Schonse arx cum ciuitate		1 3 0 5.
Straßburga arx & ciuitas		1 2 8 5.
Bartonia arx		1 3 4 6.
Neumarcht ciuitas		1 3 2 5.
Rogosna arx		1 2 9 3.
Culmense ciuitas		1 2 5 1.
Torunia arx cum ciuitate amplissima, emporio cla- ra ad Vistulam condita		1 2 3 5.

Papauia

Papauia arx		1 3 7 5.
Friedeck arx		1 3 3 1.
Lipno arx		1 3 1 9.
Lesna ciuitas		1 3 2 8.
Golba arx & ciuitas		1 3 0 0.

Loben arx cum ciuitate	hisce annis extucta.	1 2 3 3.
Reden ciuitas cū arce		1 2 3 3.
Bergelauia arx		1 3 0 5.
Lautergurgia arx.		1 3 0 1.

Huius ducatus titulo rex Poloniae vitur.

POMESANIA PROVINCIA.

Pomesania à Pomesa principe, finitur ab aliis re-
gionibus Vistula, Elbinga, Drusno, Drobnitz,
Wessera, multæ in ea præclaræ arces & ciuitates, vt
sequitur, habentur.

Mariemburga ciuitas ampla, anno Domini 1302
extucta est, arx verò anno 1281. à fratribus Teuto-
nicis erecta sub magistro ordinis Hartmāno Comi-
te Heldrouiēsi, natura loci munitissima, valloq; for-
tissimo & fossa profunda circumducta, muro & pro-
pugnaculis, ac cōmeatu copioso, apprimè firmata,
regis Poloniae præsidiis tenetur.

Neutichia oppidum		1 3 2 9.
Stum arx cum ciuitate		1 2 4 9.
Crißburga arx & ciuitas		1 2 5 8.
Preußmarck arx		1 3 2 9.
Salsfeld ciuitas		1 3 2 8.
Merinck arx cum ciuitate		1 2 9 0.
Holand arx & ciuitas		1 3 2 9.

h 3

Lubstadiā ciuitas		1302.
Osterrade arx & ciuitas		1270.
Rosenburga arx cū ciuitate		1289.
Mariēuerder arx cū ciuitate	Hæ ciuitates cū suis munitio- nibus his annis ex- tractæ sunt.	1311.
Garnesia ciuitas		1328.
Germanica Eilouia arx cum ciuitate		1337.
Lebmulia ciuitas		1337.
Hohenstein ciuitas		1301.
Schonemburgia arx		1319.
Rosenbergia ciuitas		1315.
Eilemburgia ciuitas		1299.
Neumburgia ciuitas cū arce		1289.
Salauia ciuitas cum arce.		1306.

MICHLOVIA PROVINCIA. 12.

Michlouia admodum angusta terra est, inter Brodnā & Drebnicz fluuios iacet. Huius causa Poloni cum fratribus Teutonicis perpetuas rixas fouebant, nullam arcem præter vnā ciuitatē Straßburgam, & tres munitiones, Berklij, Dornik, & Michlouiam habet.

Pomeraniæ regionem amplissimā, longo tractu mari adiacentem, vnde & nomen habet, in Poloniæ regionum descriptione, latius indicabimus. De qua multa bella Poloni cum Prutenis gentilibus, & Crucigeris habebant, in hac sita est celeberrima vrbs *Dantiscum.* Gedanum, siue Dantiscum appellata, à mari Germanico vno milliari abest, eam celeberrimus fluuius Vistula præterlabitur, ibidemque amplissimis ostiis in mare exoneratur. Celeberrimū in ea totius Pomeraniæ, & Prussiæ emporium est, regi Poloniæ subiecta, anno Domini 1285. translata.

Pruteni

Pruteni gentiles barbarie indomita rigētes, peruersi & infideles erant, vanas creaturas quasi libet pro diis colebant, nec se ad fidē Christianam cōuertī patiebantur. Idiomate pprio à Liouonico nō dissimiliter utebantur, Polonis & Massouitis tributarij erant, sed frequenter nacta occasione iugum excutiebat, ideo multa bella longo tēpore Poloni cum eis tenuerūt. Postea an. Dom. 1211. Cōradus Massouia princeps ex regibus Polonorū genus ducēs, à Prutenis gentilibus sæpius variis excursionibus infestatus, ad imperatorē Fridericum huius nominis II. legatos destinauit, implorans auxilia aduersus infideles Prutenos, qui libenter fratres ordinis Teutonici Crucigeros à Sarracenis tūc tēporis Hierosolyma pulsos, in Prussiā 20000. misit, quibus princeps Massouia Culmensem terram in primis donauit, cum arce Dobrzinenfi, hac conditione, vt tempore necessitatis subsidium sibi contra infideles Prutenos ferrent, Prussiāq; subiugatā insimul partirentur. Hic quædam de origine Crucigerorum Teutonici ordinis subiiciemus.

ORIGO ET PRINCIPIVM TEUTONICI ORDINIS.

ANNO Domini 1188. cū Balduinus rex Christianus Hierosolymis regnaret, Sarraceni & barbari ex arce nomine Ptolomaida, Latine Acona, Germanice Actis dicta, variis excursionibus sanctā terram infestare solebant. Quam obrem rex cōtra barbaros Sarracenos auxilium petiit à Christianis. Longobardi igitur sexaginta galeras, & in his quinquaginta millia virorum, in subsidium miserunt, cum quibus multi homines probi piæ peregrinationis causa, in terram sanctam profecti sunt. Horum nu-

Crucigeri
in Prussia
Geninus.Expedi-
tio
Christiano-
rum in ter-
ram sanctā.

*Hospitale
beatae Ma-
riae virginis
Hierosoly-
mitis.*

merus erat 500. partim ex Saxonia, partim ex aliis
prouincijs Germaniæ, qui omnes in vnâ nauem con-
gregati, Aconam vsque peruenierunt, vbi per inte-
grum annum, cum infinita multitudine Christiano-
rum, Aconam antequam caperetur, oppugnaverunt,
in oppugnatione multi Christianorum telis barba-
rorum læsi erant, vnde in morbum inciderunt, pas-
simque sparsi, cum neminem in terra aliena qui sub-
leuaret inopiam, haberent, multi fame perierunt. E-
rant autem ex peregrinis præcipui, octo boni & pij
viri Teutones, qui cum videret Christianos tam mi-
serè interire, commiseratione ducti curam illorum
susceperunt, diligentiaque illorum plurimi infirmi
conualuerunt. Postea xenodochium, siue hospitale
sub titulo beatae virginis Mariæ, Aconæ erexerunt,
primusque xenodochij præfectus, Henricus de Val-
poth electus est, ex Germania oriundus: hic maximâ
diligentiam, in fouendis infirmis & egenis adhibuit,
vltimum diem Aconæ peregit, ibidemque sepultus
est, an. Domini 1190. Postea Balduinus rex, Hieroso-
lymis templū, & xenodochiū, pro pauperib. & plu-
ribus nobilibus infirmis, qui in bello Aconiensis læsi
erant, extruxit, sub titulo beatae virginis Mariæ.

Tandem anno 1191. Clemens papa huius nominis
III. hunc ordinem confirmauit, & intitulationem de-
dit fratribus Teutonicis, xenodochij Hierosolymita-
ni beatae virginis Mariæ. Præterea diui Augustini, re-
gulam illis seruandam imposuit, stemmateque cum
cruce nigra eos insigniuit.

POSTEA patriarcha Hierosolymitanus singulos
fratres Teutonici ordinis à pontifice Romano
confirmatos, alba chlamyde ex vtraque parte crucem
nigram

nigram habente ornauit, sicque illi habitum suum
susceperunt. Fuerunt qui vestiti sunt 24. fratres laici,
& 7. sacerdotes. His lorica indutis, gladio accincto,
missam celebrare concessum erat, nullus barbâ ton-
debat, & super saccum stramine impletum, regula
iubente, dormiebant, sed statim hæc mira quadam
metamorphosi immutata sunt.

*Habitus
Crucigero-
rum Teuto-
nicorum.*

SE C V N D V S Henrico de Valpoth, primo ma-
gistro xenodochij Hierosolymitani, Otto de Kar-
pen nobilis Germanus in magisterio successit, anno
Domini 1200. sub imperatore Romanorum Philip-
po huius nominis II. & Innocentio summo pontifi-
ce, hic in humilitate, & cordis simplicitate Deo & fra-
tribus seruiuit. Sexto anno officium absoluit; Aco-
næque sepultus est.

TE R T I V S ordinis magister Hermanus Brand
Olfacensis, electus est, sub pontifice Innocentio III.
& Philippo II. in ordine Germanorum imperato-
rum XII. anno 1206. præfuit officio quatuor annis,
pauperibus quantum potuit satisfecit, Aconæ sepul-
tus est.

QU A R T V S Hermanus à Salicen, nobilis Mi-
sacensis, Ottonis, & Friderici secundi, imperatorū In-
nocentij III. & Honorij Gregorijque IX. pontificū
temporibus, anno Domini 1210. electus est. Hic o-
mnium præclarissima priuilegia ordini à pontifice, &
Friderico secundo, Cæsare consecutus est. Nam cum
fuerat, & odia inter pontificem Romanum, &
Fridericum Cæsarem exorta essent. Ille huiusmo-
di cladem prudētia sua è medio sustulit, sub eo Con-
radus Marchio Turingensis habitum suscepit, duo
millia nobiles, & auratos equites Germanos in ordi-

*Poloni ex
Maffouia
Pruffiam
Crucigeris
concedunt.*

ne habuit, quos 30. continuis annis rexit, eius temporibus fratribus ordinis à Sarracenis Hierosolyma pulsis, Prussia concessa est, regnum Poloniae, Conradiq; ducis Maffouiae, & imperatoris Friderici II. concessu. Quorum 20000. in Prussiam venerunt, Prussosque Gentiles auxilio Polonorum, ex terra Culmensi eiecerunt.

Q V I N T V S magister Cōradus Turingorum & Cathorum Marchio, sub Cælestino III. pontifice, & Friderico II. imperatore, anno 1240. electus est, habitum Marienburgæ, in Prussia suscepit, cum multis nobilibus adolescentibus, & viris eximiis, ac prudentibus, cum Prussis Gentilibus, multa bella gessit, magnoq; labore fines regionum ordinis dilatavit, & si quæ ruinam minarentur, illas resarciens optime conseruauit. Postea è viuis excessit, Marienburgæ sepultus.

S E X T V S ordinis magister Poppa ab Osterling, electus est Conradi III. imperatoris, & Innocentij III. pontificis temporibus, anno 1252. Multa præclara bella cum Prutenis, Liunionensibus, & Swantopolo duce Pomeranorum gessit, postea ante Ligniciam ciuitatem cum Conrado Silesiæ duce, sanctæ Hedwigis marito, à Tartaris totam ferè Sarmatiam vastantibus, interemptus est, à Christianis verò Vratislauriam delatus, ibique in Basilica diui Alberti, terræ mandatus est, huius magistri tēpore Regiomontum constructum est.

S E P T I M V S magister, Ioannes Sangerhausen-
sis officium suscepit tēpore Wilhelmi comitis Flandriæ, Romanorum imperatoris, & Alexandri III. pontificis, anno 1263. Infidelium Prutenorum vires
mirabi-

mirabiliter diminuit, ordoq; eo præsidente, plurimum profecit, Dominicanorum monasterium Tomæ fundauit, Brandenburgæ quoque ciuitas cum tūc eius tēporibus ædificata est, anno Domini 1266. Turris quoq; munitio erecta. Annis 12. præfuit, Treuers sepultus est.

O C T A V V S magister, Hartmannus comes Helldingenensis constituitur, sub Rødolpho XXVII. imperatore, Habsburgensi comite, & Clemente III. pontifice, anno Domini 1275. vir pius & industrius extitit, Nadraniam, Sudaniamq; regiones Prussiae debellauit, cum cæterisq; finitimis longas acies tenuit. Eo præsidente, anno 1279. Mœnia ciuitas ædificata est. Anno verò Domini 1281. Marienburgense castrum erectum est. Venetiis vltimum diem clausit, ibidemque sepultus est.

N O N V S magister Burchardus à Swenden, sub Rødolpho Cæsare XXVII. & pontifice Ioanne XXI. electus est, anno 1283. eo præsidente fratres ordinis, cum Prussis infidelibus bellum acre larga sanguinis effusione gesserunt, eosq; in integrum ad obedientiam compulerunt. Postea 7. annis in officio expletis, magistratu se abdicauit, mortuus est Rhodiis, ibidēq; ad Basilicam S. Ioannis sepultus.

D E C I M V S magister, Conradus de Feuchtuangen, munus magistratij suscepit, sub Adolpho XXVIII. imperatore, & Nicolao III. pontifice, anno 1290. eo præsidente ordo multum profecit, 7. annis fratres in officio continuit, Pragæ Bohemiæ metropoli spiritali exhalauit, Trebniciq; sepultus est.

V N D E C I M V S magister Gotfridus, comes de Obohe electus est, sub Cæsare Adolpho 28. Germano-

Pruteni gentes funditus debellantur.

norum imperatore, & pontifice Cælestino 5. anno Dom. 1297. Hic Venetia cū multis fratribus in Prussiam profectus est. 10. annis officium gessit. Postea comitiis celebratis, magisterium resignauit, in Germaniamq; profectus, è viuis excessit.

12 D V O D E C I M V S magister Sofridus de Feuchtungen, anno 1307. creatus est, Alberti imperatoris Austriæ ducis, & Clementis pontificis temporibus. Hic sedem Venetiis, Prussiarum castrum Marienburgam transtulit: nam in terra sancta, Venetiis, Neapoli, & in Anglia sedes suas, & præclara ædificia propter quasdam similitudines amiserant. Duobus annis officio præfuit, Marienburgæ mortuus est.

13 D E C I M V S tertius magister, Carolus Treuirenensis susceptus est, sub Henrico VII. imperatore, & Clemente V. pontifice, anno 1309. erat insignis vir prudens, & industrius, anno Domini 1312. eo præfidente, Memula arx, in Curlandia regione Prussiarum fundata est, ad propulsandos Lituanorum incursus. Tandem prædictus magister à pontifice Romam citatus, adeo crimen obiectum auxilio Dei diluit, vt in aduersariorum caput redundaret. Romaq; discedens, in itinere, Viennæ morbo oppressus, expirauit, ibiq; tumulatus est. Huius tempore pestis per integrum annum tantopere grassauit, vt omnia frumenta penuria hominum in agris manerent.

14 D E C I M V S quartus, magister Wernerus Vrscelensis, temporibus Cæsaris Ludouici XXXIII. & leannis pontificis XXII. suscepit officium suum, anno 1322. ordini cum summa laude præfuit, citò post interemptus est à fratre ordinis Ioanne Bunselorsio, in vigilia

vigilia sanctæ Elisabeth, cū ex vespertinis precibus egrederetur.

D E C I M V S quintus, magister Ludolphus dux Tullisurgensis, siue Brusiucensis, sub Ludouico XXXIII. Cæsare, & Ioanne pontifice XXII. magisterij celsitudinem suscepit, anno 1325. vir pius & sapiens extitit. Fratres ad cultum diuinum summopere compulsi, largæque illis omnia ministravit, ideo eos liberalitate obedientes sibi effecit. Iustitiam magnopere administravit.

D E C I M V S sextus, magister Dietrichus, comes Aldemburgensis, octogenarius iam electus est, temporibus Ludouici XXXIII. imperatoris, & Ioannis XXII. pontificis, anno Domini 1329. eloquentia validos, autoritate grauis, iustitiaque rigidus extitit, gentilibus terrori fuit, templum beatæ Mariæ virginis Marienburgæ extruxit, Torunia obiit, translatus Marienburgam, in templo S. Annæ sepultus est.

D E C I M V S septimus, magister Rodolphus dux Saxoniarum, Ludouici XXXIII. imperatoris, ac Benedicti XI. pontificis tempore, in officium susceptus est, anno Domini 1339. Hic anno Domini 1341. magnas copias conscripsit, Neumarcouiamque oppugnauit. Interim verò Litvani Prussiam inuaserunt, eamque ferè totam igne, & cædibus consumpserunt, multos capteuos abducentes, quæ causâ illi tantum mœrorem attulisse creditur, vt mente captus ab officioque depositus, præ mœrore vitam terminarit, in Marienbergoque ciuitate sepultus est.

O C T O D E C I M V S magister Henricus Dufmariensis, Clementis VI. pontificis tempore, officij dignitatem consecutus est, 6. annos in regendo ordine

*Lituanis
Prussiam
Gassans.*

*Lituaniam
prostratur.*

consumpsit, cum Lituanis & Ruthenis bellum egregium, in die purificationis beatæ Mariæ gessit, auxilioque diuino 10000. inimicorum prostravit. Evi-
nis postea decessit, Marienburgæque humatus est. Hic virginum cœnobium, Lebenich dictum, Regio-
monti erexit.

19 DECIMVS nonus magister Henricus Kimpra-
diensis, Carolo Cæsare XXXII. & Clemente VI. im-
perantibus, ad dignitatē magistrerij accessit, an. 1348.
Eo præsidente ordo doctis viris abundauit, fratres in
timore & amore Dei instruxit, annis 31. officio præ-
fuit, Marienburgæ vitam terminauit, ibidemque se-
pultus est.

20 VIGESIMVS magister Conradus Zolner, tēpori-
bus Wenceslai XXXIII. imperatoris Romani, & Vr-
bani VI. pontificis ad officium vocatus est, anno Do-
mini 1379. multa egregia bella & facinora contra
Gentiles, Lithuanos, & Samogitas temporibus Key-
studi, Iagielonis, Vitoldi, & Suidrigelonis ducum Li-
tuanie gessit. Ordinē in potestate octo annis tenuit,
Marienburgæ naturæ debitum persoluit.

21 VIGESIMVS primus Cōradus Valērodenſis, Wen-
ceslai 33. imperatoris, & Bonifacij pontificis tempore
magnus magistrerij oblatū suscepit, an. 1388. vehemēs,
& iracundus exiit, totis viribus bello in cumbebat,
monachos, sacerdotes, & omnes ecclesiasticos furo-
re percitus, odio persequēbatur, nullumque in hora
mortis ad se venire passus est. Anno 1391. fratres ordi-
nis, armata manu, per fluuiū Crononē Lituanis *Ne-
men* dictū, ad arcem Caunensem, in Lituaniam naui-
bus, terraque peruenērūt, ibique tres munitiōnes celer-
rimē erexerūt, Neuerder, Riteuerder, & Metēburg
appella-

appellatas, ex his Crucigeri Lituanis magna damna
interebant, regionem igne & ferro vastando, inco-
lasque occidendo.

VIGESIMVS secundus magister Cōradus Iun-
gingen, ad munus obeundū vocatus est, Wenceslao
XXXIII. imperatore, & Bonifacio pōtifice præſiden-
tibus. Hic propter morū probitatem magnam lau-
dem apud omnes obtinuit, pacisq; obseruantissimus
erat, ideo ab ordinis fratribus eum multa pati oport-
tebat. Annis 12. officio præfuit. Postea ex carceribus
corporis liberatus Marienburgæ in diuæ Annę tem-
plo humatus est.

VIGESIMVS tertius magister Vlricus de Iungin-
gen, Cōradi frater, Ruperto 34. Cæsare, & Gregorio
12. pontifice, munia obeuntibus officiū suscepit. An.
1404. Strenuus & bellicosus vir exiit, regulas ordi-
nis non admodū obseruauit, cōsanguineos odio per-
sequēbatur, illorumque arces partim eripuit, partim
destruxit. Cū Lituanis & Polonis plurima bella ges-
sit, hunc postea Iagiello rex Poloniæ & Lituanie ma-
gnus dux Vitoldus, cruento prælio profligauit, vbi &
ipse cum plurimis cōmendatoribus quorū 200. recē-
tentur, cecidit; dux quoq; Stetinēsis & Olesnicensis,
Kerzdorffq; dux exercitus Crucigerorum, à Polo-
nis capti, 1000. Crucigerorū à Polonis caſa sunt, Li-
tuanorū tamen in castris Polonorū militantium se-
ptem millia trucidata fugataque in primo conflictu.

VIGESIMVS quartus magister Henricus comes
Pauenſis, sub Sigismūdo XXXV. imperatore, & Io-
anne XXIII. pontifice electus est. Hic volebat vlciſci
inimam, quæ à Polonis Crucigeris illata erat, sed an-
tequam quicquam inciperet, ab officio deiectus est,

22

23

*Crucigeri
proſigantur.*

24

& Engelsburgæ in carceres coniectus, deinde ad Leksteg missus, ubi septimo anno in vinculis peractis, fatis concessit, sepultus Marienburgæ.

- 25 VIGESIMVS quintus Michael Sterbergenſis, imperatoris culinæ magister, Sigismundo XXXV. sceptrum tenente, & Ioanne XXIII. Romano pontifice, ordini præpositus est, anno Domini 1410. Primo anno cum suscepisset officium Iagielo rex Poloniae, & Vitoldus dux Lituaniæ, Osterodam Helſburgensemq; episcopatum, Reſenburgam, Elbingam, & Chriſtburgam ciuitates, depopulati ſunt. Argentoratum obſederunt, re tamen infecta diſceſſerunt, nouem annis ordinis curam geſſit, poſtea vt deponeretur, præcibus obtinuit, Gedani vitâ finiuit, Marienburgæ verò ſepultus eſt.

*Poloni cum
Lituanis
Prusiâ
Caſſant.*

- 26 VIGESIMVS sextus Paulus Rudolſienſis, Sigismundi XXXV. imperatoris, & Martini pontificis tempore, magisterij ceſſitudinem conſecutus eſt, anno Domini 1419. Huius tempore prouinciæ & ciuitates Prusiæ ad regem Poloniae Caſimirum defeſerunt, & iugum Crucigerorum excuſſerunt, officium nouem annis hic magister retinuit, mortuus tandem Marienburgæque ſepultus.

*Ad Polonos
Pruteni de-
ſciunt Cru-
cigeros ſper-
mentes.*

- 27 VIGESIMVS ſeptimus Conradus Erlihufius, Alberti XXXIX. Romani imperatoris tempore officium ſuſcepit, anno 1438. Hic à bello quoad vixit abſtinuit, nimio dolore ob fratrum peruerſitatem coſumptus eſt, Marienburgæ mortuus ibidemque ſepultus.

- 28 VIGESIMVS octauus Ludouicus Herlihuſius ſub Cæſare Friderico huius nominis III. fratres regere cœpit anno 1450. Huius tempore Prusiâ ab ordine deſci-

*Pruteni
Crucigeros*

deſciuit, ad regemque Poloniae Caſimirum maior pars eorum defeſcit. Milites quoque ordinis præſidia Marienburgam regi anno Domini 1457. pro ſumma 476000. ſtrotentorum vendiderunt, cum aliis caſtris & ciuitatibus. Poſtea rex Poloniae capta arce Chojnicæ, pacem cum Crucigeris iniit, atq; ab hoc tempore Pomerania regno Poloniae adiuncta eſt, pro qua Poloni 150. annis perpetuò cum Crucigeris belligerabant.

VIGESIMVS nonus Henricus Rheus, comes Plauenſis, dignitatem magiſterij aſſecutus eſt, ſub Friderico huius nominis III. imperatore, anno Domini 1467. Vndecim hebdomadis officio præfuit, Regiomonti in cathedrali eccleſia terræ mandatus eſt.

TRIGESIMVS magiſter Henricus comes Rih- terbergenſis, anno 1470. officium ſuſcepit, præſidentibus Friderico III. imperatore, & Sixto pontifice huius nominis IIII. Fuit vir rigidus, furibundusque, Theodorum episcopum Pruſſiæ captum, in vinculis fame peremit. Ordini annis 7. præfuit, Regiomonti ſepultus eſt, huius tempore bellum ſacerdotum in Germania fuit.

TRIGESIMVS primus Martinus Truchſes Wetzſenſis, ſub Friderico III. imperatore, & Sixto IIII. pontifice ordini præſectus eſt, 12. annis præfuit, Caſimiro regi Poloniae obedientiam præſtitit, Regiomonti mortuus, ibidemque ſepultus eſt.

TRIGESIMVS ſecundus magiſter Ioannes de Tieſen Heluetia, celebri familia oriundus, Maximiliano ſceptrum tenente, & Iulio pontifice præſidente, ordinem in tutelam ſuſcepit, anno 1489. Eodem anno Polonia regi iuramentum præſtitit. Poſtea ei-

29

30

*Bellum ſa-
cerdotum.*

31

32

dem regi Ioanni Alberto, auxilium contra Valachos ferens, cum exercitu profligatus, ipseque peremptus est, Regiomontum delatus, ibidem terræ mādatur.

133

TRIGESIMVS tertius Fridericus dux Saxoniz, Turingorum, & Hermanduorum Marchio, Maximiliani imperatoris, & Iulij pontificis temporibus, anno Domini 1468. In festo diui Michaelis Regiomonti magistratum suscepit. Nunquam regi Polonia iuramento se obstringere voluit, qua de causa à Polonis sæpius infestatus, in patriam suā Hermanduriā profectus, vbi 12. annis extra ordinis fines exactis mortuus est. Huius tempore Ioannes Albertus rex Polonia è viuis decessit, cui in regno Alexander frater germanus successit.

34

TRIGESIMVS quartus, Albertus Marchio Brandenburgensis, Casimiri regis Polonia nepos, Maximiliani Cæsaris, & Iulij pontificis temporibus ordini solemner cum ingenti pompa Regiomonti profectus est, anno Domini 1512. Sigismundo regi Polonia auunculo suo iuramentum præstare noluit, sed arcem necessariis omnibus muniuit, vt se contra Polonorum incursum defenderet, magnam & diuturnum bellum cum rege Polonia habuit, in quo ex vtraque parte multi ceciderunt, eam ob causam, quod iuramento se obstringere regi noluisse.

GESTA HVIVS MAGISTRI

tempore præcipua.

ANNO Domini 1519. in autumno, inter Sigismundum regem Polonia, & magistrum Prusiz Albertum Marchionem, bellum ortum est anno 1520. Albertus Marchio, die festo Circumcisionis Christi,

Christi, Bransbergā inopinatè occupauit. Eodem anno, Mielzak, Milimlijn, regi tradita sunt cū aliis plurimis ciuitatibus, castrisque. Quadagesimali tempore mense Aprili copia regis Oland, ciuitatem & arcem sub magistro ceperunt, eodem anno Brandemburgarx & ciuitas à Polonis capta & depopulata est.

Anno Domini 1520. Wolfgangus dux Schonemburgensis cum exercitu ordinis decem millibus pedum, & 4000. equitum cōiungens, Gedanum oppugnauit, ex episcopi que monte, (vt vulgò vocant,) ciuitati imminenti 4000. globos tormentorum bellicorum, in ciuitatem frustra tamen exonerauit, nullum enim hominem læsit, sibi verò ingēs damnum in tormentis, & globulis intulit: nam ex muro ciuitatis tormentum vnū præstantissimum in mille frustra concussum est, & si aliquis ex exercitu se ostenderet, in hunc quatuor vel quinque tormenta ex turribus ciuitatis exonerabantur, tantaque miseria & penuria omnium Crucigerorum milites afflictī erant, vt multis suorum desideratis, quibusdam captis, fuga sibi ab obsidione consulere cogerentur. Interea ve-

*Crucigeri à
Gedano fugi-
unt.*

ab Polonia rex, in subsidium Gedanensibus 12000. equitum electorum misit, qui milites Crucigerorum à Gedani obsidione discedentes, insecuti sunt, plurimosque ex eis trucidauerunt, quosdam captivos abduxerunt, multi etiam à Cassubiis & Pomeranis iugulati sunt. Postea regius exercitus Dirschowam & Stargerdū arces occupauit, Chojnicz quoque arx cum ciuitate capta est, postea ceteræ ciuitates & arces ultro se regi Polonia obtulerunt, & milites ordinis vnā cum Crucigeris ex Prussia sunt e-

*Crucigeri
ex Prussia
eiciuntur.*

*Magister
Prussia iu-
rumentum
regis praeſtat.*

Anno Domini 1525. die octava Aprilis, Prussia quam primum religiosi Crucigeri videlicet tenuerunt, in mundanam politiam & principatum secularem cessit. Albertus enim Marchio Brandeburgensis in ordine 34. & ultimus magister Crucigerorum, bellicum rege Poloniae pertaxus, difficileque contra stimulum calcitrare videns, regem sibi per internuncios fratres & affines suos reconciliauit, Cracouiamque veniens iuramentum solenniter regi Poloniae Sigismundo, in maiestate regia ad id fabricata, in medio foro Cracouiensis sedenti, regalibusque induto praestitit, multis principibus. Ibi que praedictum Albertum Marchionem Brandenburgensem, post iuramentum solenniter praestitum, Sigismundus rex, principem saecularem, equitemque ut vocant auratum creauit. Terrasque omnes Prussiae certis sub conditionibus, eidem ut feudali, clientique, & subdito suo concessit, vexillumque illi suum sub insigniis Polonicis dedit. Atque hic finem ordo ille ut vocant Teutonicorum Crucigerorum, in Prussia anno Domini 1526. Alberto Prussiae duci, soror regis Danie, in matrimonium data est, ex qua suscepit filium, Albertum Fridericum modernum ducem Prussiae, qui etiam post mortem patris, regi Poloniae iuramentum, homagiumque solenniter praestitit, nunc quo ordine & quibus ceremoniis hoc iuramentum praestitum sit, quoniam ipse praesens rerum spectator fui, breuiter dicam.

Anno Domini 1569. mense Iulio in comitiis regni generalibus, Lublini celebratis, Albertus Fridericus Marchio Brandenburgensis, Alberti ducis Prussiae praedicti filius, patri in principatu succedens, iuramentum regi Poloniae praestitit, hoc modo. Decima

nona

nona die Iulij, amplissimum suggestum (siue maiestas ut dicitur regia) rectum, sericeis & stragulis tapetisque pretiosis, in suburbio Lublinensi sumptuose erigitur, ubi rex sessurus esset. Concursum sit ad forum immensae hominum multitudinis, opplentur viae omnesque plateae, quacunque incesus erat, satagunt pro se quisque vel ornatus splendido vestitu, vel armis instructus apparere. Interim maiestas regia ex arce in thronum proficiscitur, cingitur ingenti & splendida senatorum procerumque vniuersi regni corona, praecedentibus principibus viris, ac omnis ordinis consiliariis, & aulicis. Vexillumque pulcherrimum & amplissimum album, nouo duci, de more, cum insigniis donandum, Erasmus Debinski, cancellarius regni filius, praeferebat: postea rex in domum quandam suggesto oppositam diuertitur, ibique ornato regali induitur, Sandalis videlicet aureis, alba Dalmatica, & chlamyde, siue puiiali ex panno aureo confecta, & corona regia aurea, gemmis lapidibusque pretiosis concinne affabreque ornata, chirothecas quoque annulis gemmisque ornatas manibus imposit. Induta maiestas regia ornamentis regalibus, de modo illa in suggestum procedit media, inter reuerendissimos dominum Iacobum Vchanski archiepiscopum Gnesnensem primatem regni, ac dominum Padnievski episcopum Cracouensem, praecedentibus & subsequenter contiguae primariis dominis, consiliariis, spiritualibusque; gladium euaginatam ancipitem dominus Andreas Zborowski gladiator (ut dicitur) regni, praeferebat; pomum aureum cruce insignitum Petrus Zborowski Palatinus Sandominiensis portabat; sceptrum Stanislaus Mysko-

*Mos homa-
giorum regni
Polon.*

*Vestitus so-
lennis regia
Polon.*

Wski, Palatinus Cracouiensis anteferebat. Cùm itaque sacra regia maiestas in folio sedit, quatuor Germani proceres Prussiae, nomine ducis sui, supplices venerunt, & genibus flexis vnus eorum orationem facundo lepore, ad S. R. M. recitauit: Oratione finita, regia maiestas quatuor cōsiliarios suos cum illis quatuor Germanis ad ducem Prussiae accersendum misit. Veniens itaque illustrissimus princeps Albertus Fridericus, disertissima facundia, orationem fecit ad S. R. M. singularem fidem, supplicitatē & subiectionem testantem. Responsum est postea ipsi principi consiliariisque eius Latinis verbis, nomine regis, sacram R. M. tam ipsum principem, quàm omnes subditos, & optimates eius, omni fauore & gratia complecti, defendereque velle. His finitis accessit princeps ad foliū, & pedes regis genu flexus cum summa reuerentia accepit, accepitque de sacra regia maiestate manibus, vexillum album insignitum Aquila nigra, cum literis S. & A. colligatis in pectore, cum institutione ore regio facta his verbis: Nos Sigismundus Augustus Rex, annuentes vestris & vestrorum subditorum precibus, tradimus & concedimus illustritati tuae, prout parenti tuo illustrissimo tradideramus, in feudum terras, ciuitates, oppida, & arces in Prussia, & ad eas illustritatem tuam inuestimus, per huius vexilli traditionē, ac instituimus gratia & benignitate nostra, qua illustritatem tuā vti nepotem nostrum carissimum complectimur, speramusque, quod eius beneficentiae nostrae, & memor, & grata, fidelisque illustritas tua sit futura. Deinde princeps Prussiae caudam vexilli tenens, super libro Euangeliorum in hac verba iuramentum praestitit.

Ego

Ego Albertus Fridericus, Marchio Brandenburgensis in Prussia, Stetinenfis, Pomeraniae, Sclauorum, Cassubiorum dux, princeps Rugiae, & Burggrauus Norimburgensis, promitto, & iuro, quod serenissimo principi ac Domino, Domino Sigismundo Augusto Regi Poloniae inuictissimo, Magno duci Lituaniae, Russiaeque ac omnium terrarum Prussiae domino & haeredi, sicut meo naturali haereditarioque domino, & eius sacrae maiestatis haeredibus, & successoribus regibus, & regno Poloniae ero fidelis & obsequens, eiusque maiestatis ac haeredum & totius regni Poloniae bonum procurabo, & damnum praecavebo, ac omne id faciam, quod ad fidelem vassalli feudalemque pertinet, ita me Deus adiuuet, & hoc sanctum Dei Euangelium. Accepto huiusmodi iuramento maiestas regia, gladium ancipitem, à gladiatore regni, domino Andrea Zborowski accepit, porumque ducem ter praecinxit, inclinatū de more dicens: Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime. Postea ei torquem auream, regio munere non indignam imposuit. Mos omnis ordinis nobilis, qui ad equestre munus contendebant (in quo nam ego numero, eodem more praecinctus fui) praecincti sunt. Quibus omnibus ex ordine solenniter peractis, ac depositis regalibus indumentis, cum toto illo comitatu, duceque Prussiae cum suis praecedente, in arcem rediit.

Hac autem Prussiae regio, plerisque sinuosis fluminibusque, amena, & opportunis portibus maris Baltici, maxime commoda, urbium illustrium, oppidorum, arciumque frequentia & opimis incolarum diuitiis, opibusque ac terrae vbertate, supra

*Commedia
110 Prussia.*

*Verba regis
ad ducem
Prussiae.*

*Ciuitates in
Prussia.*

modum claret. Pecoris omnigeni inæstimabili copia, piscationibus, venationibusq; & siluis fructuosissimis, ærisque temperie, cum amenitate coniuncta prædita est, & postquã fidem Christianam Prussia suscepit, 72. arces præcipuas & 62. ciuitates principales habuit, à Crucigeris domus Teutonicæ erectas, quarum numerus nunc temporis successu, plurimum creuit; multæ enim & frequentes ciuitates ac oppida, munitionesque, tam à Polonis, quàm Crucigeris vario Marte vtrinque decertantibus extructæ sunt. Longitudo eius ex Aquilone in Austrum, à Toruniavrbem confini Massouia: vsque ad Memulam castrum cum oppido, quinquaginta octo milliaribus extēditur. In latitudinem verò quinquaginta milliaribus, Lituanos & Massouitas contingens pater.

*Flumina
Prussia.*

Flumina præcipua & principalia, in Prussia duodecim reperiuntur, Istula siue Vistula, quæ Silesiam, Poloniam, Massouiam, & Prussiam præterlabitur, similiter Cronon siue Nemen ex Lituania decurrens, Nogat, Elbinga, Wesera, Passaria, Alla, Prægel, Ossa, Drebnicz, Lica, Latia. Extant quoque alia plura flumina omni genere piscium abundantia, minus tamen hominibus præcipuè externis cognita. Lacubus plurimis aliquando septem milliaribus Polonicis patentibus, piscibusque omnis generis exundantibus vndique scatet. Gummi quoq; genus lucidissimum, quod succinum siue *Glessum* vulgariter *Burslin* vocatur, in litore maris Baltici copiosè colligitur. Cum autem Prussia vt copiosè superius descripsimus, Barbarorum colonia antiquitus fuerit, Polonorum ac Teutonicorum armis subactam, sacrisque initiatam se agnoscit, qui in eam colonias suas barbaras, penitus

ferè

ferè extirpatis deduxerunt, nuncque tam Polonis, quàm Germanis equitibus, pariter ciuibus, agricolisque frequens est. Barbarorum tamen reliquiæ, ad Curlandicum lacum hucusque supersunt, qui, cum Liouonibus & Lituanis vicinis, idiomate, moribus, habituque concordant. Porro nulla in vniuerso Polonia: regis dominio, regio reperitur, quæ tam frequentibus ciuitatibus, arcibus, & oppidis, vt Prussia abundet.

Hæc autem Prussia regio amplissima, omniumq; fructuum tam ex terra, quàm aqua nascentium abundantissima, duplex est, Ducalis & Regalis: nam *Prussia duplex.* Dux gratia regis Polonia:, in suis ciuitatibus & arcibus integrè rerum potitur, vt vassallus & feudalis, ac beneficiarius regni. Regio montique, quæ est ciuitas *Regiomontium.* maritima sedem suã habet, in qua est collegiũ communis studij, ab Alberto præfato primo, ex magistro doce creato fundatum, Est autem Regius mons emporio clara, ad eam enim merces ex Septentrionis regionibus copiosè apportatur, in hanc sedem suam magistri transtulerunt Mariemburga nobilissima, *Mariemburga.* etque munitissima arce, ac totius Prussia: propugnaculo, quæ cum se expugnari non pateretur, Casimiro regi Polonia:, vt diximus, pro certa stipendiorum milibus ordinis per solutione, dedita est, in ea assidue milites præsidarij à rege Polonia: asseruantur, victu & omnibus ad bellum necessariis tam apprimè promissa, vt sex annorum obsidionem sustinere possit. Est enim regalis Prussia: (id est, illarum arcium & ciuitatum, quas rex electas extra ducem, armis maiorum suorum, acquisitas possidet,) caput & metropolis à Gedanoseptem milliaribus distat. Plurimas nobiles

ciuitates & arces, quas superius enumerauimus, Prussia complectitur.

*Episcopatus
Prussia.*

Episcopatus verò quatuor Catholicos, postquam fidem Christianam suscepit, Prussia habebat. Warmiensem, Culmensẽ, Sambiensem, & Pomesaniensem, nunc Sambienfis Warmiẽsi, Pomesanienfis autem Culmensi adiuncti. Warmiensem episcopatum, qui est præcipuus reuerendissimus dominus Stanislaus Hosius Polonus, sacra Romanæ ecclesiæ cardinalis dignissimus, singulari pietate, & vitæ sanctitate, ac doctrina caelesti & scriptis diuinis coruscans administrat, qui malleus hæreticorum indefessus, & catholicæ ecclesiæ propugnator strenuus, iure cõfenduse est. Culmensẽ episcopatum, reuerendissimus dominus N. Costka virtutum & doctrinæ speculum insigne. Nunc de Pomerania regione amplissima dicendum nobis occurrit, quæ etiam Polonorum armis antiquitus, perdomita imperio parci: nam Boleslaus rex bellicosissimus anno Domini 1003. Russiæ principibus debellatis, strenuoque Marte contulis, perpetuum victoriæ monumentum Herculeũ imitatus opus, tres ferreas columnas in Borysthene fluuiò collocauit. Deinde anno Domini 1008. Saxonibus bellum intulit, & omnem illorum regionem, circa Oderam, ad Albim, & Salam fluuios, chersonesumque Cimbricam, quæ hodie Dania appellatur, summa belli dexteritate ditioni suæ subiugauit. Vrbes earum regionum maximas, partim solo æquauit, partim suis Polonis muniuit, gentemque vniuersam Pomeranorum, barbaram & incultam, ad fidem Christianam suscipiendam, armis coëgit, & vt sempiterna memoriæ victoriæ felicissimæ

Gades Boleslai.

cissimæ apud posteros extaret, in Albi, & Sala, Ossaque fluuiis, columnas areas inclitus triumphator locauit, totam Prussiam ac Pomeraniam Christianis infestissimas, perdomuit.

VCATVS POMERANIÆ.

Pomerania regio amplissima, ab Holsatia ad Lituoniam vsque, longo tractu, iuxta mare Germanicum extenditur, vnde & nomen habet. *Pomor* hæc enim Slauis mari adiacentem regionem significat. In hac regione natio Slauonica, antiquitus confederat, sed nunc Germani magna ex parte eam incolunt. Has præcipuas ciuitates à mari procul sitas complectitur, Stetiniam, vnde ducatus Stetinensis dicitur, Neugardiam, Lemburgam, Stargardiam, Bergradum, Cameneriam, Publinam, Grifenborgam, & alias cõplures. Quæ verò mari impendunt Colberg, Camin, Costin, Gribswald, Sund, Puczka, Reuecol, Loueburg, Hechel, &c. Iulium in hac regione vrbs erat celeberrima, nunc ruinis deformis iacet, pro hac regione Poloni cum Prutenis Gentilibus, & Crucigeris longotempore acriter decertabant, nunc titulo eius rex Polonia, qui in ea maiori ex parte rerum potitur, duxque Prusiæ feudal̃is regis Poloniae vtuntur.

Iulium.

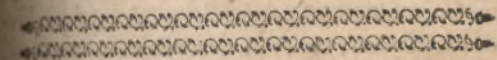
GEDANVM, siue Dantiscum huius regionis metropolis, vrbs amplissima, & insignis à mari Germanico vno milliari abest, eam celeberrimus fluuius Vistula præterlabitur, ibidemque amplissimis ostiis in mare exoneratur, in ea totius Pomeraniæ & Prusiæ celeberrimũ emporium est: ex vltamarinis enim regionibus longinquis, Anglia, Britannia, Scotia, Gallia, Hispania, Suetia, Dania, & Noruegia, naues

adeam appellant. Ex Lituania quoque Russia, Volinia, Poloniaq; variæ merces, fluuiis nauigabilibus in eam deferuntur, præcipuè verò siliginis, & frumenti, ingens copia ex supra nominatis regionibus aduehitur. Regi Poloniæ subiecta est, castellanumq; à rege præfectum habet. Ex mari in urbem perducta est fossa, qua naues maximæ intra mœnia veniunt. Burgarius cum proconsulibus, & consulibus, regio nomine, ciuitatē administrant. Ciues omnes ferè Germani sunt, mercatoresq; ditissimi, ita vt Gedanum ædificiorum pulcerrima dispositione, commerciorum varietate, maris, Vistulæq; opportunitate, incolarum, & externorum incredibili multitudine, ciuium diuitiis, & instrumētorum bellicorum, ad hostes propulsandos, ac machinarum ænearum numero, cum præcipuis Europæ urbibus, meo iudicio conferenda sit. Prætorium maximo sumptu eoq; regio exædificatum cum superba turri, ædesq; sacræ, cum priuatis ingenti auri pondere, artificiosè erectæ, Gelda q; publicum vrbis palatium, ac horologium diuinis ferè manibus elaboratum, cuius cāpanæ mirabilem quendam & suauissimum concentū edunt, secundum artificis voluntatem, & temporis conuenientiam, in admirabilem omnium gentium aduenas attrahentes. Propugnaculum munitissimum in ipso maris portu extructum, frequentibus directis machinis armatis militibus custoditur.

Vexillum totius Pomeraniæ aquilam nigram in collo coronatam, gladium euaginatam manu humanatenentem, pro stemmate in campo aureo gestat similem Prussiæ, quam in eius principio expressimus.

ELBIN-

ELBINGA ciuitas insignis ad ostia Albis fluuij, in litore maris magnificentissimè, & sumptuosè extructa, splendidis ciuium opibus, & mercatorum ditium frequentia claram, spectabilemque se reddit. Eius titulo rex Poloniæ scribens, se dominum terræ Elbingensis maximè in priuilegiis vtitur. Districtum enim amplissimum circumiacentem habet. Atque hæc de Prussia breuiter dicta sufficiant.

LIVONIAE TOTIVS CVM SVIS PROVINCIIS, CIVI- TATIBVS, CASTRIS, ET COMMEN- daturis, siue Palatinatibus, &c. suc- cincta descriptio.

Addita est quoque brevis narratio, quomodo hæc regnum inuictissimi regis Polonia Sigismundi Augusti, Magni Ducis Lituaniæ cesserit, & quo pacto a Moschorum principe & Suetiæ rege diminuta fuerit.

LIVONIA siue Lieflandia, regio amplissima, ab Oriēte, Russia, Moschorum principi subiecta, contigua est, Neruaq; fluuius nauigabilis, (in cuius vtraq; ripa, duæ arces eiuldē nominis, vni Liouoniensium, altera Moschorum sibi ex aduerso sitæ sunt,) imperium Moschouiticum, à Liouoniensi dislimitabat. Sed moder-

fines Liuo-
nia. nus Moschorū monarcha Ioannes Basiliades, Derpt insigni vrbe episcopali, cum sibi adiacente prouincia occupata, vltcrius fines suos (prout inferius dicitur) promouit. A Septentrione cū Suetia regno, & Phinlandiæ ducatu fines suos, sinu maris Baltici determinat: ab Occidente mari Balteo (quod Germanicum & Prutenicum appellatur) contermina est: à Meridie Samogitiæ & Lituaniæ, nonnihilque in Occidentem vergens, Prusiæ adhæret. Nonaginta milliariibus Germanicis in longitudinem, & quinquaginta in latitudinem, cum sinu maris Baltici adiacenti extenditur. Sed nunc bellis sæuientibus, pluribus in locis vastata, & diminuta est. Continet autem in se plurima territoria, quæ pro ducatus computari possunt, horum singula cum suis ciuitatibus & castris succinctè describere curabo. Sed primò quomodo & quando regionis incolæ nomina Christo dederint, paucis aperiam.

Totum penè orbem terrarum, post maximum illud vniuersæ terræ diluuium, fallacium dæmonum fraude seductum, veram vnius Dei religionem, impio multorum & falsorum deorum cultu, vanaque superstitione commutasse constat. Quidam enim mortuos homines, propter merita beneficia & egregia gesta, cultu diuino venerabantur: alij malignos dæmones, euentis miraculis, & prodigijs hominum oculis sese insinuante, adorabant: denique beluis atque serpentibus & sculptis, pictisque arte humana simulacris, gloriam veri Dei exhibebant, donec Iesu Christi, veri Dei hominisque benignitas, & Evangelij eius claritas, post multa secula, quasi lux clarissima, mundo calitus affulgens, has terras terribilesque

lesque tenebras discussit. Sed regiones septentrionales, & omnes gentes ad Aquilonem vergentes, Christianæ religionis ignaræ, vano idolorum cultui diutius subiugatæ fuerunt: difficilis enim ad eos externis gentibus erat aditus, propter efferam barbariem, & crudelitatem populi. Romani etiam & Greci, qui primò fidem Christianam amplexi sunt, septentrionalium plagarum minus exactam notitiam habebant: vnde factum est, vt Liuania cum cæteris, ad Aquilonem vergentibus regionibus, nouissimè omnium, sacro baptisimi fonte lauata fuerit. Deum, Frederici primi ex ducibus Germaniæ, Romanorum imperatoris temporibus, mercatores rem familiarem ex Germania, per mare Balticum in Liuaniam appulerunt, & gentis barbaræ simplicissimaque animos ob mutua mercimonia commutanda pellexerunt. Erat autem hic populus miræ simplicitatis, opumque parandarum & rei familiaris iusto negligentior: melle enim expresso (quo maximè regio abundat) ceram velut alias quisquilias, & purgamenta domibus euerrebāt. Postea succedente quæstus, & mercatoribus occidentalibus, eò loci cõfluentibus, sacerdotes paulatim se illis immiscere, adiungere, pie peregrinationis causa, cœperunt, vt mercatoribus, videlicet thesauros Liuonum acquirentibus ipsi animas gentis Christo, per verbum Euangelij saluterum lucrifacerent. Erat igitur ea tempestas, vt quidam Meinhardus nomine in Lubeca, ciuitate celeberrima, pietate & sanctimonia vitæ insignis, hic vna cum mercatoribus consensa nauis in Liuaniam, anno partæ per Christum salutis, millesimo centesimo trajicit, & cõspiciens in tam insigni

*Fredericus
Imperator.*

*Germani in
Liuaniam
veniunt.*

*Meinhardus
prius in
Liuaniam
venit.*

& præmatura messe, nullos operarios extare, continuo ibi vnius famuli conuictu contentus, etatē trāsfigere constituit; casamque sibi ex arbutis propter imbres arcendos construxit. Paulatim deinde hominum familiaritatem captare, & tædio superato, habitam mutui conuictus, & contractæ notitiæ cum incolis regionis opportunitate, religionibus & rerū diuinariū eos admonere cœpit, sensimq; à vano idolorum cultu, ad Christianæ fidei obseruantiam adducere, auspicanteq; Deo, & piū viri religiosi conatum secundante, complures incolarum in agnitam veritatis doctrinam concesserunt, quorum crescēte numero, multorumq; animis (vt fit) rei nouæ & inuitatæ religionis studio, flagrantibus, Basilica instauratur. Nec in ulto pōst, Meinhardus à Bremēsi archiepiscopo, in Liuania episcopum consecratur, qui in messe Christi strenui operarij munus adimplēs, rem Christianam multū adauxit, & magnam gentis partem ad Christum conuertit, postea vitam cum morte feliciter commutauit. Huic ex vita decedenti Bertholdus Cisterciensium abbas successit, qui contra irruentes hostes fidei Christianæ, vnā cum peregrinis militibus, qui pietatis ergo ad militiam Christo exercendam, ex Germania cōfluxerant, pugnare instituit. Vbi verò ad pugnam ventum est, equo infreni in mediam Barbarorum aciem proiectus, confoditur. Tandem crescente multorum pietate, plurimi sacræ se militiæ deuouerunt, ordinisq; fratrum Teutonicorū habitu suscepto, ensiferos fratres sese nuncupauerunt. Sed cum rebus gerendis superesse non possent, hostiumq; barbarorum vis vndiquaque inualeceret, Teutonicorum fratrum ordini, in Prussia se con-

Meinhardus Liouones in fide Christi instruit. Meinhardus episcopus creatur Liuania pri-
mus.

Bertoldus episcopus occiditur.

se coniunxerunt. Cum enim audiuiſſent, quod ordo Teutonicus Cruciferorum, in tota Germania proficeret, Volquinus præpositus eorum à quinto in ordine, magistro Prussiæ Conrado olim comite Turingensi, in ordinem Teutonicum susceptus est, anno Domini 1234. suffragiisq; eiusdem magistri Prussiæ Contradi, Gregorius summus pontifex Romanus huius nominis nonus, iussit vbique, & præcipue apud infideles Prutenos, Liouonesque proclamari, quod ordo fratrum à gladio in Liuania (qui nondum confirmatus erat) Teutonico ordini in Prussia vnitus, incorporatus adscriptusque esset. Susceperunt itaque fratres à gladio Liouonienses, crucem, habitumque more fratrum Teutonicorum in Prussia. Et semper ab hoc tēpore magistri Prussiæ à Liouoniensibus magistris tributa certa, & obedientiam exigebant, vsque ad tempora Alberti Marchionis Brandenburgēsis, magistri Prussiæ, qui anno Domini supra millesimum quingētesimum, decimo tertio, penam, quam obedientiam accipere maluit. Itaque Liouonienses data, præscripta ingenti summa pecuniarum, in posterum ab obedientia Prutenicis magistris exhibenda, liberati sunt. Hanc tamen libertatē paulo pōst per insolentiam suam amiserunt: Rex enim Polonorum Sigismundus Augustus, eos in potestatem suam, prout inferius dicitur, redegit. Sed ad rem accedo. Liouonienses cruciferi, habitu fratrum Teutonicorum in Prussia assumpto, grauissimis bellorum laboribus, cum barbaris fortiter exantlatis, hædus rerum in Liuania potiti sunt, magistrumque elegerūt, qui cum commendatoribus, seu etiam perfectis totam regionem gubernabat. Erant præ-

Ordo Teutonicorū in Liuania. Volquinus primus Liuania magister.

Ordo Liouonicus à Gregorio nono pontifice confirmatur.

Crucigeri Liouoniensium, Prussensium tributarij, & cum illis & niti.

Liouonienses se redemerunt à Prussensibus.

*Episcopi Li-
uonia.*

*Episcopatus
Liouonia de-
repti à mul-
tis principibus.*

*Provincia
Liouonia.*

ter hunc in Liouonia episcopi quinque, utpote archiepis-
copus Rigenfis, Derptenfis, Habselenfis, Oselia,
Curlandia, Reualiaque episcopi. Hi sua munia stren-
nuè & magnificè ut principes obibant: sed anno Do-
mini 1558. Moschorum dux Derpta, siue Torpato,
in signi vrbe episcopali potitus, episcopatu Derpten-
sem penitus aboleuit, rex quoque Polonia archiepi-
scopatum Rigensem, cum omnibus arcibus & ciui-
tatibus (rerum enim in Liouonia potitur) tenet. Re-
ualiensem episcopatum, Sueciæ rex vrbe Reualia ca-
pta administrat. Oselensem episcopatum & Abs-
lensem fratres regis Dania, Magnus nomine, vnà
cum insula Oslia possider.

Ordinis Teutonici magister, vnà cum suis com-
médatoribus, plurima oppida & arces munitas pos-
sidebat, & primò quidem ordinis magister & archie-
piscopus Rigenfis simul, & coniunctim Rigā urbem
metropolim regionis occupabāt, monetamq; vtr-
que propriam, qua adhuc incolæ regionis vtuntur,
cudebat. Verum magister præter dominiis, & posses-
sionis consortium, arcem quoque ibi habebat. Hic
iam ordine territoria arces & ciuitates, tam magistro
ordinis, quam episcopis, & commendatoribus subie-
ctas, describere pergā. Hæc verò sunt territoria si-
ue prouinciæ, in Liouonienfi dominio, quæ pro ducati-
bus valent: utpote, Leitlandia, Vikeclandia, Cur-
landia, Semigalia, Estlandia, Virlandia, Haria, Ger-
uendiaque.

LEITLANDIA SIVE RIGEN-

sis prouincia.

Leitlandia regio Liouonia, præcipuè has arces, &
ciuitates regi Polonia subiectas habet.

Riga

Riga vrbs celeberrima, totius Liouonia metropo-
lis, muro fortissimo, propugnaculisque & turri-
bus densis, tormentis bellicis, apprimè munitis, val-
loque inexcusso tribus ordinibus tormentorum, vn-
diusque munita, fossis duabus, ex vtraque vallis
parte circumducta, & stipitibus acutis circumsepta,
rebus bellicis tormentis, & com meatu copioso, mi-
libusque stipendiariis, pacis & belli tempore, be-
ne prouisa. Arcem quoque bene munitam, & o-
mnibus necessariis prouisam, sibi adiunctam habet,
in qua olim magistri sedem suam habebant, eam
nunc Gothardus Kietler dux Curlandia, regis Polo-
nia feudal, nomine regio administrat, in ciuita-
tem tamen ipsam, ius nullum habet. Administrato-
rem enim siue capitaneum aliquem, ciues sibi do-
minari (libertatem asserentes) non patiuntur, sed
obedientiam, & tributa regi Polonia fideliter exhi-
bent, ipsique ciuilibus legibus urbem administrant.
Hanc urbem fluuius Dwina amplissimus, (ex Seue-
re regione Russiæ, Moschouitæ duci subiecta, or-
ta) vnà cum arce alluit, & duobus à Riga in mare
amplissimis ostiis exoneratur. Per hunc naues ex
omnibus vltamarinis regionibus, utpote Suecia, Da-
nia, Holsatia, & cæteris repostis prouinciis appel-
læ. Ex Russiæ quoque & Lituania cineres, asseres,
legumina, & leuigata, omnis generis ad naues fa-
ciendas, frumentum quoque grandis copia, & cæ-
tera importantur. Magnumque hac in vrbe & cele-
berrimum est emporium, quamuis enim duobus
millibus à mari distat, naues tamen omnigenæ,
facile de mari, sub ipsa mœnia vrbs veniunt &
revertuntur.

*Gothardus
Kietler.*

*Dwina flum.
inis.*

*Emporium
Rigense.*

Haec verò arces, ciuitates, & praefecturae, capitaneatusq; in hac Leitlandia siue Rigenfi prouincia continentur, videlicet,

DYNAMUNT arx inexpugnabilis natura, opportunitateque loci, mari adiacet, in ostiis DWinæ fluij, duobus à Riga milliaribus sita, praesidiisq; Polonicis munita, in ea omnes naues ex ultramarinis regionibus, ad Rigam venientes, merces indicare, teloniaque perfoluere coguntur.

BLOKAVS munitio inter Rigam, & Dunamit, ad DWinam condita, in ea quoque omnes naues excutuntur. Haec autem duae arces Rigenfibus maxime inuisae sunt.

KIRCHOLM arx murata, ad DWinam fluium, duobus milliarib. à Riga sita, in Orientem procedendo.

Haec quoque arces DWinæ impendent.

VXVL arx desolata, curia tamen in ea, ubi praefectus manet, extructa, à Kirchholm duobus milliaribus abest. Crudelem illic quondam conflictum, & hominum stragem insignem, cumulus ossium ingens congestus testatur.

LENVARD arx ab Vxul quatuor milliaribus ad DWinam sita.

ASCHERAD olim Palatinatus: arx ad DWinam munita, Moschouitæq; ab ea aliquoties repulsi sunt, quatuor milliaribus à Lenuard abest.

NITAW Sefucgen, Georgenburk, LeWborg, Rossiten, Lucen, Luden, Neuenhul, arces muratae absque ciuitatibus.

DVNEMBOURG arx ad DWinam munitissima sita, commendator siue palatinus, ei olim magistri nomine praesidebat.

SEGE-

SEGEVOLT arx & ciuitas, olim ordinis Marchiae primi, à magistro propria erat, cum ceteris ad eam pertinentibus, videlicet LeWburg, NitaW, Georgenburg, & Choen castris.

ARIES arx, Wolmer ciuitas & castrum. Hermes arx, quatuor milliaribus à Parnawa, & Phelin.

His supradictas omnes arces, & ciuitates, cum suis palatinatibus, & praefecturis, inuictissimus rex Poloniae possidet, excepto Mariëburga castro quod Moschouitæ princeps occupauit. Adzel autem & Rodempeus à Moschouitis exultat, & desolatae sunt.

ARCHIEPISCOPATVS RIGENSIS.

In eodem territorio Rigenfi, rex quoque Poloniae omnes arces, ciuitates, capitaneatus, & praefecturas, archiepiscopales possidet.

KOKENHVS arx, & ciuitas, natura & opportunitate loci munitissima, ad DWinam fluium sita, ceterarum archiepiscopi, arcium, principalis.

VXVL Lenuard, supra nominatae arces, Krewburg, Landon, Sefuegen, Schanborg, Serben, Conemburg, arx cum ciuitate, Salis, Vanfel, Dalen, Ienel, Treyden.

SMILTEN arx à Moschouitis desolata, Cremon castrum olim Capituli metropolitanae ecclesiae Rigenfis.

SANCEL arx apprimè munitissima, mari adhaerens, ad archidiaconatum Rigensem quondam pertinebat. Haec itaque omnes arces, & ciuitates enumeratae regi Poloniae sub sunt.

Arces nobilium in praedicto archiepiscopatu haec sunt, Nochrosen, Rosenberg, Mayan, Pierkiel,

Roppe, Nabbe, Elner, & Bersen. Earum domini, Polono regi obtemperant.

EPISCOPATVS DERPTENSIS.

DERPT, siue Torpatū, siue Derber, insignis vrbs episcopalis, & arx in colle munitissima, vrbi impendens. Hæc anno Domini 1558. ab exercitu Moschorum ducis, violēta oppugnatione, cum tota circumiacenti prouincia capta est. Hæ verò arces ad hunc episcopatum pertinebant. Falcana W, castrum, & monasterium insignē, Neinhaus 18. milliaribus à Derpt sita, Ruthenis contermina, Werbeke, Oldentorn, Kiriepe, Verpech. Nobilium arces in hoc episcopatu, quatuor præcipuè erant, videlicet, Olsen, Kanelicht, Raden, Cunctal, siue Regental, omnesque à Moschorum duce cum episcopatu subiugatae sunt.

EPISCOPATVS HABSELEN- sis & Ozelenfis.

Vlkechzlandia regio ad Habselensem episcopatum cum suis arcibus & ciuitatibus pertinebat, quæ quatuordecim milliaribus in longitudinē, duodecimque in latitudinem patet, mari Germanico adhæret, & has arces complectitur, quas Sueciæ rex vnâ cum regione possidet.

HABSEL arx principalis cum ciuitate, in qua est ecclesia cathedralis, eam rex Sueciæ vi ad deditionem coegit.

LODE arx munita, quam dux Curlandiæ Gothardus Kietler à Suetensium impetu nuper defenderat, & aliquot eis grandia tormenta ademerat, sed postea ab eisdem capta est.

LEHAL

LEHAL castrum, & ciuitas, in qua est insignē virginum monasterium, nunc prælidiis Suetensium tenetur.

FICZKEL & Felix arces à Moschouitis exusta & desolatae sunt.

VERDER arx munitissima ad fluuium Zundam sita ab ipsis Cruciferis Liuoniensibus destructa & demolita est.

OZILIA insula in mari Germanico, aliquot à latore milliaribus sita est, ad Ozelensem episcopatum pertinebat, arces & ciuitates duas munitissimas habet, eas Cruciferi regi Daniæ prodiderunt, quas nunc Magnus eiusdem regis Daniæ frater possidet, episcopatusque titulo vitur. Harum arcium vna Arnczburg altera Sonemburg appellatur.

CURLANDIA REGIO.

Hæ regio in Liuania sita à Septentrione maris Baltici sinu, ab Occidente verò ubi Prussiam contingit, pelago qui Curlandicus appellatur, alluitur: à Meridie Samogitiæ confinis est, regi que Poloniæ subest, sed eam Gothardus Kietler, regis gratia & benignitate tenet, tituloque eius vitur. Has ciuitates & arces complectitur.

VINDA arx cum ciuitate & Palatinatu, Polonis Kieis dicitur, in ea magistri sedem suam habuerunt, & comitia, conuentionesque celebrare soliti erant, nunc Polonicis prælidiis tenetur, administrantem illustri & magnifico Domino Ioanne Chodkie Wiez, generali Samogitiæ, & supremo gubernatori Liuanæ, ac magno marschalco magoi Lituaniæ ducant.

k 4

GOLDINGEN arx & ciuitas cū districtu amplo.
GRUBIN, & Candaph arces cum praefecturis
ditissimis.

TVCKON, Sabel, Durbin, Afempoth, Shru-
den, Frauemburg, Alfangen, arces. Newburg castrū
in finibus Samogitiæ.

Episcopatus Curlandiæ septē arces continet, quas
Magnus regis Daniæ frater possidet, episcopatusque
titulum sibi usurpat, hisque nominibus, hæ arces no-
minantur, Edwalen, Pilthen, Hafempot, Anger-
munde, Dondangen, Neinhaus, & Ambothen.

SEMIGALIA DVCATVS.

Hic ducatus Curlandiæ adhæret, à Meridie Litu-
aniæ contiguus est. Hasque arces continet, So-
leburg, arx & praefectura, Balsemborg, Doblin, Ni-
thaw, arces cum districtibus, ciuitates nullas habent,
totumque territorium vnà cum arcibus enumeratis,
Curlandiæ dux prædictus regis Poloniæ gratia & be-
nignitate commissum tenet.

ESTLANDIA DVCATVS.

Estlandiæ, siue Estoniæ ducatus mari Sueciæ à Se-
ptentrione adiacet: has arces præcipuas cum ci-
uitatibus & praefecturis complectitur.

*Felin cum
magistro ca-
pia.*

FELIN arx & ciuitas munitissima, vnà cum vlti-
mo magistro Liuoniæ Wilhelmo Furstemberg feu-
dali regis Poloniæ, à propriis militibus stipendiariis
Germanis Moschorū duci dolosè prodita est. Ciui-
tas ipsa exusta, arx verò praesidiis Moschouiticis mu-
nita, vnaque cum districtu, siue Palatinatu Moscho-
rum duci subest. Magister verò in ea captus, Moscho-
uiam

am abductus, in vinculis spiritum exhalauit. Atque *EXITUM*
extremum exitum magistri Liuonienses ha- *gistorum*
uerunt. *LIUONIA.*

LAIS & Talczhofen arces, à Moscho quoque oc-
cupatae sunt.

TARNEST, siue Taurus, arx munitissima præ- *Taurus ca-*
terisque Moschouiticis prouisa, à Lituaniis duce ex- *pta.*
ercitus illustri & magnifico Domino Nicolao Rad-
zivil Palatino Vilnensi, pulueribus bōbardariis sup-
positis eiecta, & cum Moschouitis, à vi & impetu pul-
ueris volantibus euersa est. Ego etiam huic oppu-
gnationi cum patre meo interfui. Hac autem arce
expugnata & exusta, Lituani quibusdam Moschorū
abductis, quibusdam occisis, velut Tartari, arce deso-
lata relicta, & non occupata, nec munita, (quæ faci-
le instaurari potuit,) cum spoliis, tormentisque, & cæ-
tera suppellectili bellica ablata, discesserunt, anno
Domini 1561. Iulij vltima.

OPERPAL arcem exercitus regis Poloniæ ex-
celsa & desolauit.

Has autem in hoc ducatu arces rex Poloniæ possidet.

KARXHAVS, Helmeth, Rugen, Parnauam ar- *Parnaua*
cem insignem & munitam cum ciuitate mari adia- *recuperata.*
centem. Hæc à Sueciæ rege primū occupata erat,
sed postea à Polonis inopinatè capta in ditionem re-
gis Poloniæ cessit.

VIRLANDIA.

Territorium hoc Liuoniæ inter orientalem, &
septentrionalem plagam positum, à Septentrio-
nali maris sinu terminatur, ab Oriente Nerua
flumini celebri ex lacu Peijbas emergenti, & in mare
Balticum ingredienti alluitur. A Meridie Estlandiæ

ab Occasu Hariæ contermina est, & octo miliaribus in longitudinem, à Nerua fluuiò ad Reualiam vsque extenditur, hasque arces complectitur.

NERVA arx & ciuitas insignis, munitissimaq; ad fluuium eiusdem nominis sita. Ex aduerso in altera ripa arcem à Moscho erectâ Iuanow Gorod dictam habet, atq; fluuius prædictus Nerua, has arces interfluens Moschorum & Liuoniensium imperium olim dislimitabat.

TOLCZBURG arx ad sinum maris Baltici inter Neruam & Reualiam ciuitates æquali distantia sita.

WESENBURG arx & capitaneatus.

BERCHOLM olim arx episcopi Reualiensis erat. Abs quoque, & Est, duæ arces nobilium Liuoniæ una Roberti à Gilsen, alia Bernardi de Tabe.

Has omnes arces cum suo territorio Moschorum princeps occupauit.

HARIA PROVINCIA.

HARIA iuxta mare Suetiæ sita, in longitudinem fere decem miliaribus, & octo in latitudinem extenditur, cum Virlandiæque territorio pro ducatu computatur.

Ha arces in ea sita sunt.

REVALIA vrbs celebris cum arce munitissima ad sinum maris Baltici condita est. Sede episcopali clara, sub rege Poloniæ à Suetiæ regis exercitu occupata. Monetam Reualiensis propriam quadriangularem cudunt. Reualiensis episcopus arces aliquot sibi subiectas possidebat, in ciuitatem tamen nullum ius imperiumve habebat, sed magister ordinis eam administrabat.

BADIS

BADIS castrum & monasterium insignis, Suetenses inopinata irruptione ceperunt.

FEVEVR arx olim episcopi Reualiensis à Moschorum duce expugnata nunc tenetur.

GERVENLANDIA DVCATVS.

GERVENLANDIA regio mari adiacens, septem miliaribus in longitudinem, sex in latitudinem patet. Frumenti & cæterarum rerum ex terra nascentium feracissima, vnam arcem, Vitenstein dictam principalem, cum pagis & curiis compluribus nobilium habebat. Eam sub rege Poloniæ, Suetensium rex occupauit, *Bialy kamien*, id est albus lapis Polonis dicta. In his territoriis, siue prouinciis Liuoniæ prædictis, (quæ etiam pro ducatibus computari possunt,) variæ sunt multarum gentium linguæ: plebs ipsa Liuonica tribus fere linguis, (nō multum tamen à se differentibus) vitur, ad Lituanicumq; idioma, magna ex parte alludunt, barbarie & moribus incultis rigent, Liuanis & Samogitis ob vicinitatem in omnibus persimiles sunt. Vestitu vili, eoque vt plurimum cinericio, ad Germanicum habitum alludenti vtuntur, ex eoz libro more Lituanorum, & Ruthenorum cothurnos, connectere solent, vel ex iumentorum pelibus vnâ cum setis detractis. Fœmineus sexus in pagumore gentis Cyganorum, (vel vt quidam volunt Gengenorum) vagabundæ vestiuntur, vestitumque quibusdam globulis plumbi, cupreis & electuariis exornant, indusia quoque circa collum præcipue anulis intertexturisq; variis ornant.

Bialy kamien arx.
Liuonum adgressu habitus, mores & idioma.

Crinibus passis, mulieres vetulæ, & virgines omnes promiscuè incedunt, capitis ornamenta quædam

Mulierum Liuonicarum habitus.

*Vitis Li-
uonum mi-
serissima.*

*Peruersitas
Liouonum.*

*Ciues & no-
biles in Li-
uonia Ger-
mani.*

mirè, ex globulis quibusdam, confecta ad similitudi-
nem vnionum, gemmarumve, varij coloris gestant,
omnes ferè matronæ sagæ & incantatrices peritissi-
mæ sunt, artibus magicis supra modum deditæ, Pane
vilissimo teterrimoque, & cibariis simplicissimis, vt-
tuntur. Frumenta omnis generis triturlanda excu-
tiendâq; perinde, vt Lituani, primò in calidissima ca-
sa, ad id præparata fumo exsiccant, & postea in hor-
reo coram extructo excutiunt. In ollis figulinæ artis
nusquam, nisi in lebetibus æris, cupreisve, in pagis &
ciuitatibus coquunt, neque tibi ollam argileam ali-
quo, per totam Liuoniam videre licebit. Palæis quo-
que frumentorum, vulgus magna ex parte cum fa-
rina siliginis mixtis vtitur. Et quâuis miserrima gens
fuerit, supra modum tamè callida, fallax, tumida, atrox
& ad cades parandas prompta. Polonos, Lituanos,
Ruthenos, cæterosq; extraneos regi Polonia milit-
tantes, (extra Germanos, quorum sub iugo olim fue-
runt,) maximè inuident, eosq; depredatores, & com-
estores bonorum, fundiq; sui calamitatem appellât,
& vbi possunt quoscunq; milites astu circumuentos,
& incautos opprimunt. Vni vel duobus viris transi-
tus difficilis est, præcipuè si apud agrestes pernocta-
uerint: nam somno oppressos, magna ex parte truci-
dant, suffocantq;ue. Diuersoria in hac regione rara,
vel penitus nulla reperiuntur, sed ad curias, & prædia
viatores diuertere, ibidemq; pernoctare solèt. Tem-
pla quoque rarissimè, nisi in arcibus visuntur.

Ciues & nobiles omnes Germani sunt, Germa-
nisque moribus & idiomate vtuntur. Fæmineus se-
xus pallia rubea, communiter capiti imposita, ad ta-
los cum frequentissimis plicis gerit. Vitas mulieres
in ca-

in capitibus non gerūt, sed contrictos crines, (quos *Matronarum*
maximè nutriūt, vel ad id præparatos adaptant, (tam *Rigenesium*
matronæ, quàm virgines capiti circumnectunt. *habent.*
Pileos siue biretos quadrangulares, more cardinalium
Romanorum gestant, quædam verò palliis cum ve-
lamine velut tecto, frontè & caput tegente vtuntur.

Sponsa cum ad matrimonium contrahendū de-
ducitur, corona argentea deaurata rotunda, & in al-
tæm prominente ornatur, omnisque virginalis, &
matrimoniarū chorus, rubeis palliis vestitus, longo
ordine præit, & sequitur. Ceruisia ex hordeo & lu-
pulo passim in pagis & ciuitatibus gustu amarissima,
maximè differenti à cæterarum regionum ceruisia
vtuntur, attamen gens illa & omnes germani regio-
nis incolæ hunc potum suauiter præbunt.

Siliginis & frumenti Liuonia diues est, adeò vt ex- *Liouonia fe-*
teræ quoque & transmarinæ nationes Lubeca, Am- *tax.*
sterdam, Olandia, Dania, Suetiaque eius vbertatem
præstent, ad quas grandis copia frumenta è Liuo-
nia deportantur. In Liuoniam quoq; ipsam ex Russiæ,
Lituanieque regionibus, fluuiò Dwina & Nerua, si-
ligo & id genus rerum plurimum aduehitur. Peco-
ribus & iumentis domesticis omnis generis abundat,
lacubus, fluuiisq;ue piscosis, & siluis ad venationem
 idoneis referta, in quibus habet vrsos, alces, vulpes,
lances, vros, castores, & omnis generis animalia.
Lepores in Liuonia mutant æstate & hyeme colo-
rem, perinde vt Heluetiis in alpiibus, hyeme sunt al-
bi & æstate cinericei. Inferunt & Moschouitæ pelles
vtrum albas in Liuoniam, quas ex frigidissimis se-
ptentrionalibus regionibus, maximè ex Dwina pro-
uincia Oceano glaciali adhærenti acquirunt. Reli-

*Religio Li-
uonica.*

giosissima gens Liuonica post susceptā Christianam fidem, Romanæ ecclesiæ ritum ardentē obseruauerat: Domini etiam ordinis Teutonici, & ipse magister, priusquam ad Lutheranismum desciscerent, religiosa pietate diligenter, ordinis regulas, in moribusq; & habitu cultum decentem obseruabant. Diuorum delubra, pietate & pulcritudine decorabant, quæ hodie à Lituanis penè demolita & desolata videntur, ditionemq; suam ab omni incurſu Barbarorum strenuè, summa cū laude vindicabant, omnia denique illis ex voto, (benignitate diuina propter religionis antiquæ obseruantia prosperante,) cedebant: & Moschum barbarum potentem hostem, à finibus suis sepiſſimè summa cum victoria propulſabāt, prout ex his duobus præclaris & victoriosissimis certaminibus, (quos mihi explanare Lectori haud ingratum visum est,) apparebit.

*Moschus
Nenhuis in
Litonia op-
pugnat.*

Anno quo lux diuina, humana in specie calitus mūdo affulſit, 1381. magnus Moschouia dux Liuoniensium castrum Nenhuſ, in prouincia Derptensi acerrimè oppugnabat; cui oppugnationi ipse sua persona, cum trecentis millibus armatorum intererat. Demum post diutinam, & acrem obsidionē, crebrasque irruptiones, mœnia & propugnacula diruta, labefacere inceperant: obſeſſi etiam defatigati, & viribus exhausti ac destituti, diuinæ propugnationi & tutelæ humiliter sese submittuat, ipse etiā præfectus arcis nocte Veneris diem antecedente, infomnis ante aram quandam prostratus, flagranti corde orabat, ut Deus in tam deplorato rerum statu, sibi suisque auxiliari dignaretur, felicemque grauis obsidionis liberationē elargiretur. Sole igitur tenebras noctis

noctis discutiente cū Moschouia certam iam arcis expugnationem sibi promitterent. Præfectus ille è precibus exurgit, arcuq; arrepto, telum cum cuspidē præacuta, è fenestra propugnaculi in medium exercitum Moschouiticum iaculatur, & aspirante conatibus Deo, ipsius magni principis cor lethaliter transfigit: concurrunt trepidi Moschouia, dominumq; exanimatum leuant, & cum magno vlulatu deplorantes funestissimum casum domini sui, relictis castris, & arrepto cadauere, in Moschouiam fuga sibi consulentes, pergunt: Liuones ex arce sese propripientes, hostes fugientes persequuntur, per agrosq; siluas, & pagos, pallantes affecutos trucidant, obruunt, relisq; transigunt, & videntes mirabili memorabiliq; modo numinis auspicio se liberatos, arcum ad perpetuam rei memoriam, Deo dicatum, in Basilica arcis ad altare appendunt, solebatque in eo templo cultus diuinus, magna pietate & deuotione peragi, sed postea anno Domini 1551. Lutheranis dogmatibus assumptis, nullum pristinae pietatis vestigium conspiciebatur, arcus tamen prædictus immotus ad altare pendebat, donec tandem anno Domini 1558. Ioannes Basiliades modernus dux Moschouia eadem arce potitus, religionem quoque Lutheranam immutauit.

Aliud celebre, & perpetua memoria dignum prælium Liuones contra Moschouia ducem gesserunt, anno 1500. sub ordinis Teutonici magistro, domino Woltero à Pletenburg, qui cum Moschis enim statuisset, publica ieiunia & solennes lēranias secundum morem ecclesiæ Romanæ instituit, nondum enim eos Lutherana doctrina à Catholicismo trans-

*Insignis Vi-
ctoria Mo-
schouia duce
occiso.*

*Wolter Ple-
tenburg ma-
gister Liuo-
nia.*

Liouones Moschouia inuadunt.

Conflictum Moschorum cum Teutonicis acerrimus. Moschouitarum centum millia, Teutonicorum duntaxat octo milia occubuit.

uerfos egerat, mensēq; Septembri paulò post natiuitatem Mariæ virginis, exercitum ordinat. Rigensis quoq; archiepiscopus mille Germanos equites adducit, Torpatensis episcopus quingentos, Reualiensis & Habselensis itidem quingētos simul, ita vt magister Liouonicus septem haberet, Germanorum equitum millia, & quinque millia Curionum pedestrium (qui populi sunt Liouonia, in regione quæ Curlandia dicitur.) Hoc cum exercitu magister Russiam finitimam Moschouia ducis inuadit; arces quæ & oppida quædam expugnat, inde ipso exaltationis sanctæ crucis die, ad urbem Pscouiam exercitum ducit, iuxta hanc sita est planities, duorum milliarium latitudine patens, in quam cum deuenerunt, obuiam illis procedit Moschouiticus exercitus, centum millia armatorum (in duodecim acies distributus) continens. His adiunctæ erant Tartarorum copiarum barbarie feroces, triginta millia conficientes. Itaque Teutonicus magister, ubi aut turpiter fugiendum, aut ingentium animo, aduersus tantum exercitum, barbarie & armis formidabilem procedendum videt, nihil de victoriæ spe remittens, aleam belli tentare constituit, & animis suorum confirmatis, classicum canere iussit, Moschouitæ quoq; ex aduerso signa tollere, patrioquæ more tubas inflare & timpanulas, (quas paruas singuli præfectorum habere solent) pulsare cœperunt: magister Teutonicus globos tormentarios seloppetarios quæ, velut crebra continuaque tonitrua in Tartaros cōtorquet. Tandē maximo clamore, strepitu, armorumque corruscatione, vtrinque concurrunt, Tartari & Moschouitæ arcubus, & sagittis assueti, densissimo creberrimoque telorum iactu, æthera obum-

obumbrant, quæ tamen emissâ aërem irrita, verberabant. Tartari ubi prælio, à Teutonicis fusi fugati quæ, fuere, duodecim Moschorum acies, centum millia conficientes, viribus animisque recentes succedunt. Teutones casis Tartaris, ubi bellum recrudescere sentiunt, quanto maiorem hostium vim prioribus, succedere vident, tanto maioribus animis in hostes irruere, & velut ab integro noua virtute resumpta, ingenti cum fremitu castrum, punctumque vergente iam ad vesperam die, configunt. Ex Moschouitis qui supererant, fuga sibi consulentes in Pscouiam se recipiunt; prælio itaque dirempto, compertum est ex Teutonicis, vnum duntaxat desideratum, compluresque, sed non lethaliter vulneratos, Moschouitarum verò & Tartarorum, circiter centena millia crucidata, ita vt duobus milliaribus, cadauera passim prostrata iacerent, triginta verò millia fuga elapsi sunt. Memorabilis sanè triumphus, & sempiterna memoria dignum, singularis virtutis & fortitudinis exemplum. Hacigitur clade suorum Moschorum dux Basilius Iohannes, audiens, cum summo stupore admiratus, tantum exercitum, tam exigua, turpiter caesum, & prostratum, ad quinquaginta annos cum Teutonicis inducias confestim firmavit, Ruthenique, & Moschouitæ, ab eo tempore, Teutonicos terreos viros appellabant.

Ex his igitur felicissimis, & victoriosissimis duobus, Liouonorum cum Moschouitis præliis, (quamvis multa varij euentus prælia, inter eos vtrinque eueniebant) apparet, quod Liouonenses, ordoque Teutonicus, priusquam à Catholicismo desciscerent, manu diuina, contra quosuis incurfus hostium pro-

Moschouites petiit fides à Liouonibus. Liouones ferres vocati à Moschis.

pugnabantur, omnibusque rebus ex terra nascentibus, & ceteris fortunis, copiose affluebant. Vbi verò Lutherana dogmata amplecti anno Domini 1527. coeperunt, pietatem & religionem auitam, cum omnibus virtutibus vnà excusserunt. Postea varijs & diuersis plagis, omnes passim grauissimè afflicti sunt, adeò vt vniuersa elemēta in vindictā eorum conspirasse viderentur. Terra enim regionis quæ omnium frugū & fructuū leguminumq; feracissima erat, victum (nihil proferens) illis denegabat. Aqua etiam lacusq; olim piscosi nullos pisces dabant, Aer quōdam saluberrimus hominum salutē à Deo concessus, in venenum & contagium conuersus erat. Igne etiam & ferro Moschouitæ vniuersam Dertensem prouinciam, crudeliter vastabāt. Sed Teutonici fratres nobiles, & ciues, huius afflictionis culpam, & numinis offensam, Catholicis imputabant.

*DE INTESTINO ET CIVILI LI-
uonensium bello, & causa expeditionis
regis Polonia, contra magistrum
Liouensem.*

Magister Liouoniæ, cum omnibus Teutonici ordinis fratribus & equestri ordine, post Lutheranismum susceptum archiepiscopo Rigensi collega suo, ob non susceptum dogma Lutheri aduersabatur. Hic autem archiepiscopus ex illustri prosapia, Marchionum Brandenburgensium genus ducebat, frater Alberti Marchionis Brandenburgensis, olim magistri Teutonici ordinis, & postea ducis in Prussia, neposq; regis Polonia.

Ma-

Magister itaq; comitijs generalibus celebratis, conclusit & constituit archiepiscopum bello appetendum esse, in quod totus ordo & nobiles cum omnium suffragijs consenserunt. Episcopus quoque Torparensis Hermanus, vt erat inconstantis animi, facile ad oppugnandum archiepiscopum indutus est. Reualiensis etiam & Habselensis episcopi, magistrum metuentes, facile in castra eius concesserunt, & ita vniuersa Liuania in Rigensem archiepiscopum, hostiliter cōspirauit. Anno itaq; 1557. paulò post natalem diui Ioannis Baptista, ordinis Teutonici magister, Wilhelmus Furstemberg, exercitum cum commēdatoribus cōscribit, tres quoq; episcopi prædicti, copias suas eidem coniungunt. Sicq; instructissimo exercitu, & magno cum apparatu, Rigensem prouinciam hostiliter inuadunt. Archiepiscopus Rigensis tametsi defensionem meditaretur, & magnam nobilium partem sibi adiunctam haberet, infirmior tamen erat, & viribus impar, vt tanti exercitus vim sustinere & propulsare neutiquam posset. In arcem itaq; Cokenhusen natura loci munissimam, in edita rupe cōstructam, cum suis profugit. Magister verò cum cum vniuerso exercitu ibidem, graui obsidione oppugnabat, tormentis machinisque bellicis muros fatigans. Sed neque tormentorum crebra tonitrua, neq; validos hostium impetus muros labefacere poterant, sola fames & inedia obfessos ad deditionem compulit, octauo itaq; obsidionis die portis adaperitis archiepiscopo iubente, hostibus sese dederunt. Ordinis Teutonici magister archiepiscopum, nō vt vnius prouinciz & vrbis Rigensis consortem, non vt claræ

prosapia Brandenburgensium Marchionum principem, non vt p̄sulem & primatem, sed veluti barbarum hostem tractat, contumelijs & probris ludificatur, omnibusque oppidis, arcibus & pagis multatum, carceri mancipauit, totoque anno vinctum detinuit.

Rex Polonię Sigismundus Augustus, vbi id ordinis marschalco, (quem magister bonis omnibus spoliatum, eò quòd bellum contra archiepiscopum suscipiendum dissuadebat expulerat) rescissit, tanti principis nepotis suis, seruilem captiuitatem agrè tulit, rei; indignitate commotus, episcopum quendam in Liunioniam ad magistrum ordinis, hac in causa destinauit. Qui cum multis rationibus, deliberando archiepiscopo nomine regis, coram magistro ageret, magister neque exarcerandi archiepiscopi, nec componendorum dissidiorum spem præbuit.

Legatus re- Itaque legatus re infecta ad regem reuertitur. Rex
gus Polonia
in Liunioniã.

Causa belli
Liunioni.
Rex Polon.
armata ma-
nus in Lio-
unioniã con-
dit.

Rex Polonia haud diu moram trahens, infestis signis in Liunioniam contendit, equitum simul & peditum armatorum virotumque electissimorum, centena millia, cum tormentis, amplissimaque bellica suppellectili procedit, ordinis magister vniuersos quos habebat præfectos & commendatores regi opponit, episcopi quoque tres, Derptensis, Reualientis, & Habselensis, copias suas

suas eidem coniungunt. Itaque ordinis magister tunc temporis habebat Germanorum equitum septem millia & sex peditum vexilla, bene armati. Præterea *Magister Liunioniã pacem efflagitat.* enim agrestium aliquot millia Liunionum, sed magister Polonorum validissima lectissimaque manu conspecta, victoriæ spem prorsus abiecit, legatumque ad regem qui præsens in armis erat otius destinauit, prælium deprecando, & pacem humillimè efflagitando. Rex clementer & benignè respondit, nisi viduas, pupillos, orphanos, & inopes, innocentisque colonos misereretur, nullo pacto pacem secum magistro initurum, sed vt magister ordinis agnoscat, (inquit) me sanguinis aut belli sitientem non esse, ipse si pacem expetit, huc ad nos intra octodecim horarum spacium accedat, principemque & archiepiscopum Rigensem vnà adducat, dein pacis & concordia rationem inibimus. Teutonicus magister hoc responso accepto, confestim archiepiscopum qui non longè aberat, custodia liberari, & vinculis educi iuber: ambo itaque trecenti equitibus inermibus stipati, ad regem veniunt. Ibi cum vltro citroque de pace ageretur, tandem concluditur, vt magister ordinis archiepiscopum in pristinum statum restitueret, omneque damnum & detrimentum eidem illatum resarciret. Præterea regi Polonia stipendia in milites erogata persolueret. Graues hæ erant ordini Teutonico pacis conditiones, attamen magister metu grauioris periculi urgente consensit, & secundum pacta omnia præstitit. Postea archiepiscopo prædicto, è viujs decedente, rex omnes arces ciuitatesque, pagos, & curias, ad archiepiscopatum pertinentes, iure propinquitatis

Pax sub conditionibus
magistro Liunioniã concessa.

in Liuania occupauit. Magistro quoq; prædicto, à Moschouicis in arce Felin per prodicionem militum suorum capto, & in Moschouia in vinculis mortuo, tota Liuania cum suis prouincijs in ius regis Poloniae cessit. Atq; hic ultimus Magister ordinis, Wilhelmus Furstemberg, magisterium Teutonicorumq; fratrum Crucigerorum in Liuania, ordinem terminauit, absoluit, finemq; extremum imposuit.

TABVLA ET SVMMA
ARCIVM CASTRORVMQVE
LIVONIAE CVIVS DOMINIO SIN-

*gula subsint, exceptis curijs, prædijs,
& praefecturis.*

1. Dunamunt.	18. Kokenhaus.
2. Blokhaus.	19. Zelborg.
3. Riga.	20. Kreczborg.
4. Karxhaus.	21. Dunenborg.
5. Helmet.	22. Rodenpeus.
6. Rugen.	23. Nita W.
7. Parnaua.	24. Selsuegen.
8. Ermes.	25. Georgenborg.
9. Burtnich.	26. LeWborg.
10. Wolmer.	27. Sossiten.
11. Aries.	28. Ludsen.
12. Segenuol.	29. Luden.
13. Neuenhul.	30. Landon.
14. Kirchholm.	31. Schaneczborg.
15. Vxul.	32. Filac vel Ma-
16. Lenuard.	ienhausen.
17. Ascherad.	33. Rodenpeus.
	34. Ser-

Regis Polo-
niae arces in
Liuania &
ciuitates.

34. Serben.	43. Salis.
35. Konnenburg.	44. Nochröfen.
36. Smilten.	45. Rossenbek.
37. Lemzel.	46. Maian.
38. Treiden.	47. Pierkiel.
39. Cremon.	48. Koppe.
40. Sancel.	49. Nabbe.
41. Dalen.	50. Erle:
42. Wanfel.	51. Bersen.

Ducis Cur- landiae feu- dalis & vas- alli regis Poloniae ar- ces.	1. Seleborg	9. Durbin.
	2. Bassenburg.	10. Hrubrin.
	3. Doblin.	11. Alfängen.
	4. Mitta W.	12. Winda.
	5. Newburg.	13. Goldingen.
	6. Frauenburg.	14. Sabel.
	7. Schroden.	15. Canda W.
	8. Hasenpot.	16. Tuczum.

Ducis Mo- schouiae ca- stra.	1. Derp.	14. Tarneck.
	2. Falkena W.	15. Talckofen.
	3. Werpech.	16. Fegfeor.
	4. Kirempe.	17. Nerua.
	5. Ollentorn.	18. Iwangorod.
	6. Newhaus.	19. Newburg.
	7. Odenpel.	20. Tolsburg.
	8. Holsen.	21. Wessenberg.
	9. Kanelicht.	22. Berchholm.
	10. Raden.	23. Afs.
	11. Laïs.	24. Est.
	12. Operpal.	25. Cuncetal.
	13. Felin.	

Regi Swe- cie ar- ces.	1. Reuel.		1. Arnſborg.
	2. Wittenſtein.	Magni	2. Sonemburg.
	3. Badis.	fratris	3. Lode.
	4. Hapfel.	regis	4. Piltren.
	5. Leal.	Daniae	5. Educten.
	6. Ficzel.	arces.	6. Haſempor.
	7. Verder.		7. Angermude.
	8. Felix.		8. Dendangen.
			9. Newdaus.
			10. Samboten.

OMNIVM REGIONVM
MOSCHOVIÆ MONARCHÆ
SVBIECTARVM, TARTARORVMQVE

*campeſtrium, arcium, cinitatum præcipua-
rum, morum denig. gentis, religionis, &
conſuetudinis vite, ſufficiens, & ve-
ra deſcriptio.*

Adiuncta præterea geſta præcipua, tyrannisque
ingens moderni Monarchæ Moſchouiæ, Ioannis
Baſiliadis, nuper perpetrata, vera fide deſcripta.

CAN.

CANDIDO LECTORI ALEXAN-

*der Gnagninus Veronenſis, peditum in arce
Vitebska finitima Moſchonia præ-
fectus. S. D.*

Moschouiam terminosque eius quibus inter-
clusa sit, candide lector descripturus, primum
vnde nomen traxerit, operapretium mihi dicen-
dum esse cenſeo. Hæc autem est, quædam regio in
medicullio Ruſſiæ, (vt dicitur) Albæ, ad Septentrio-
nem, Orientemque porrecta, à qua cæteræ omnes
Ruſſiæ circumiacentes regiones, (quamvis varijs &
diuerſis nominibus appellatæ,) Moſchouiæ nomen
fortiuntur, incolæque earundem vulgò Moſchoui-
tæ appellantur, & ipſe Monarcha Ruſſiæ regionum
Moſchouiæ, magnus Dux nuncupatur. Porro parua
& obſcura initio gens Ruſſorum fuerunt, Moſcho-
uiæ, ſed iam nunc acceſſione plurimorum principa-
tum Ruſſiæ, partim ſucceſſionibus iuſtis adiuncto-
rum, partim vi vel fraude ſubactorum, præterea fi-
nitimorum gentium, regionibus expugnatis, & oc-
cupatis, maxima incrementa cepit, adeò vt pro im-
perio ampliſſimo computari poſſit. Hic itaque, qua
potuimus diligentia, Moſchouiæ imperium, cum
ſuis regionibus, (doctorem virorum cosmogra-
phorumque, & peregrinorum diuerſorum lucu-
brationibus adhibitis, propriaque experientia, &
præſentia noſtra magnam partem rerum aſſecuti.)
ducibus, prouincijs, caſtris, oppidis, & urbibus
præcipuis, fontibus, lacubus, fluminibusque, quibus
hæc regio vbique ſcatet, mores denique, religio-
nem, habitum, & vitæ conſuetudinem, tituli que

ipsius principis quo gaudet, normam & rationem descripsimus. Gesta etiam præcipua, siue potius tyrannidem hisce temporibus, ab eodem principe, paruo temporis intervallo editam, & crudeliter perpetratam, bona fide subieciimus. Tartarorum præterea Campestrium, in Hordas, (ut dicitur) siue regiones quasdam, diuisorum sitam, mores, & viuendi modum exaranimus. Tu interim Lector beneuole hanc nostram qualemunque operam, boni consule, nosque redama & vale.

ARMA MAGNI DVCIS MOSCHOVIÆ.

DE MOSCHOVIA REGIONE, VR-
beq; eiusdem nominis præcipua.

Caput I.

*Moschonia
demonstrat
rio.
Moskwa
fluvius.*

MOSCHOVIA, *Moskwa* vulgò dicta, vrbs amplissima, caput & metropolis totius Rusiæ albæ, Magno Moschorum Duci subiectæ, vnâ cum regione, siue ducatu, à fluuiio gentili Moskwa, dicto, præterlabente, nomen sortita est. Hic autem fluuius in Twerensi regione, iuxta oppidum Oleſco dictum, fontes suos habet, indeque octuaginta, versit (quorum quinque in Polonico miliari clauduntur,) emensis, ad Moschouiam ciuitatem decurrit, qua præterlapsa receptis aliquot fluuijs Orientem versus fertur, in regioneq; Rezanensi, Occæ fluuiio commiscetur.

Ciui-

Ciuitas Moschouia Orientem versus, multum *Moschonia
ciuitas.* porrecta est, tota lignea, satisque ampla, quæ procul spectatibus amplior, quam re ipsa sit, apparet. Nam horti areæq; in qualibet domo, & plateæ spaciose, magnâ ciuitati amplitudinem, dilatationemq; præbent. Insuper omnium opificum, igne vtentium, extra ciuitatem longo ordine, ædes protensa amplas plateas, (inter quas sunt prata, & agri) habentes. Hocq; modo ciuitas ingens, & supra modum ampla videtur. Deniq; trans fluuium, Basilii pater moderni principis, pro satellitibus suis, cæterisque extraneis, Polonis videlicet, Germanis & Lituanis, (qui à natura Bacchum sequuntur) oppidum Neleſki dictum, quod cognomen ab infundendis poculis habet, extruxit. Illic verò omnibus extraneis militibus, & aduenis satellitibusque principis, inebriandi vario potus genere, facultas concessa est, quod Moschouitis graui sub pœna prohibetur. Exceptis ali- *Moschouitis
inebriari
prohibitum* quot diebus in anno, videlicet tempore natiuitatis, & resurrectionis Dominice, pro festo Pêtecostes, & in quibusdâ solennioribus festis diuorum, præcipue verò Nicolai, quem diuino ferè cultu prosequuntur, & beata virginis Mariæ, Petri & Ioannis festis, *Moschouita
certa habet
tempora in-
ebriandi.* interea verò velut vinculis emissi, Bacchum, & non festu illius diui (cuius diem tunc temporis celebrant) aduenisse gratulantur, & sacris nondum peractis, velut suis vario potus genere obruti, temulenti ebrijq; identidem vociferantes, seq; velut obsessi, mutuo cædentes, & contumelijs varijs afficientes vagantur. Si autem huic genti quotidie, inebriandi facultas concessa esset, sese mutuis cædibus funditus exterminarent. Ebrij etenim mentem, rationemque

velut bruta animalia, prorsus amittunt, & in se vicissim cultellis, pugionibus, & id genus fraudulentis telis, seuiunt. Sed ad rem redeo. Huius urbis predictæ tam vasta magnitudo facit, ut nullo certo termino, muro fossâ, propugnaculisve muniti possit; plateæ tamen, quibusdam in locis, trabibus transuersim positis obstruuntur; adhibitisque custodibus ad primam noctis facem, ita obfirmantur, ut nemini aditus in eam pateat. Tamque ad modum lutola & cænosa est, ut in plateis pontes passim, necessarii extructi sint, nunc tamen vallo de terra, ut audiui, circumducitur.

Arces muratæ duæ amplissimæ, in simul ciuitatis formam referentes; quarum vna Kitaigorod, altera Bolsigorod, gentiliter appellatur, quas ab vna parte Moskva fluius, ab altera Neglinna, in qua molendina plurima sunt, præterfluit: ecclesiæ duorum lapideæ, & ligneæ, ædesque nobilium & magnatum, in ea frequentes sunt. Ultra Neglin, nam verò, in agro *Nerbat* dicto, ab arce ad sagittæ iactû, modernus princeps Ioannes Basiliades, curiam amplissimam anno Domini 1565, extruxit, quæ *Opriczna*, id est, seorsua habitatio dicitur, ubi ipse princeps cum satellitum suorum, virorum ex robustissimis delectorum, numerosa manu moratur, quos ille ad tutelam sui, perinde ut Turcalaniczaros fouet, viginti que ferè millia superant; ex hijs maior pars sclopetariorum, cum bombardis longioribus; reliqui cum frameis arcubusque & lanceis loriceis armati incedunt. Nuperque eos Modernus princeps adiuuenit, pro explenda sua tyrannide, prout inferius in gestis illius patebit.

Cate-

Cæterum urbem ipsam Moskwam, cum utraque arce Tartari Præcopenses, funditus exusserunt, anno Domini 1571. mense Maio ipso die ascensionis Dominicæ, ubi ingens & innumerabilis multitudo populi, in vrbe & arce flamma fumoque suffocati, & combusta est, paucis fuga elapsis, & vna duntaxat arx Kitaigorod vix defensa est; magnamque captiuitatem Tartari inde abduxerunt. Sed ad rem redeo.

Omnes merces, quæcunque ab extraneis in Moschouiam afferuntur, continuo apud telonij præfectos profiteri, ac indicare coguntur, quæ hora constituta conspiciuntur, & æstimantur, æstimatas verò nemo nec emere, nec vendere audet, nisi prius fuerint magno Duci ostensæ. Quò fit ut mercatores interdum diutius quàm conuenit, cum suo damno detineantur. Quando verò ex Lituania in Moschouiam legati, à rege Poloniæ proficiuntur, tum omnes cuiuscunque nationis mercatores, in legatorum fidem, & clientelam suscepti, in Moschouiam sine telonij sire possunt, & victum sufficientem, ex thesauro magni Moschouix Ducis habent. Hæ autem præcipuæ sunt merces, quæ ex Lituania, Russia, & Polonia, & à cæterarum regionum mercatoribus in Moschouiam importantur, pannum omnis generis, atque coloris; item sericum, vestesque sericeas, & auro siue argento intertextas, lapides pretiosi, aurum filatum, gemmæ, & id genus alia metalla pretiosa. Insuper, piper, crocus, zingiber & cætera. Interdumque viles quasdam res suo tempore illuc important, ex quibus aliquando lucrum afferunt. Sæpe etiam euenit ut rei alicuius desiderio, o-

Moschonia à Tartari exusta.

Mercatores, modum mercandi in Moschouia.

Merces quales in Moschouiam importantur.

omnes Moschouitæ teneantur, quam qui mercatorum primus attulerit, plus iusto in ea lucratur. Deinde cum plures mercatores earundem rerum, magnam copiam aduexerint, tanta nonnunquam vilitas earum cōsequitur, ut is qui res suas primò magno vendiderat, eadem rursus vilescēte pretio redimat, magnoq; suo commodo in patriam reducat. Merces verò quæ inde asportantur sunt pelles variorum animalium diuersæ, cera quoque & id genus mercimoniorum. In Tartariam autem sellæ equorum, frenæ, vestes, corrigia, arma autem & ferrum non nisi furtim apportantur, cultellos tamen, secures, acus, specula, marsupia, & id genus alia ducere licitum est. Hæc autem gens Moschouitica, circa mercimonia fallacissimè versatur, præcipuè verò cum extraneis; nam dum aliquid vendunt, rem minoris constantem dimidio pretio (quod & Lituanis nunc peculiare est) in fraudem emptoris auctam æstimant, & quamprimum iurare incipiunt, aut obtestari, scias ilico dolum ibi latere, animo enim fallendi ac decipiendi iurant. Sed externi quoq; in rerum permutatione, hoc maximè obseruant, ut dum Moschi pelles alioqui vili pretio cōstantes, plurimi æstimant; illi vicissim illorum exemplo merces suas parui cōstantes, carius indicant, sicq; ars deluditur arte. Pellium magna est apud eos diuersitas; Zebellinorum enim nigredo, longitudo & densitas pilorum, maturitatem significat. Hæq; pretium augent. In Vstingienfi, aut & DiWnenli, Petzoræq; prouincijs, præstantiores reperiuntur. Madaurica pelles, ex diuersis partibus afferuntur. Ex SWetia verò regno optimæ aduehuntur; circa Moschouiam verò maior est eorum

eorum copia. Hermellinorum etiam pelliculæ, ex pluribus pariter locis inuersæ, in fasciculis afferuntur; habentq; signa quædam circa caput & caudam, ex quibus cognoscuntur, an congruo, vel incongruo tempore sine captæ. Castorum quoque, & vulpium nigrarum pelles, in magno pretio sunt.

Prouincia ipsa Moschouitica, nec lata nimis nec fertilis est, cuius fertilitati ager ubiq; arenosus plurimū obest. Accidit ad hæc immoderata aspera; nimis, æris intemperies, nam ob hyemis rigorem, lata ad maturitatem peruenire non possunt, etenim tam intensa ibi nonnunquam sunt frigora, ut quem admodum apud nos æstatis tempore, præ nimio solis ardore, sic ibi præ frigore asperimo, terra in hiatum distrumpatur. Insuper etiam aqua in aërem effusa, sputumq; ex ore proiectum, antequam terram attingat cōgelatur; rami etiam fructiferarum arborum rigore hyemis, aliquando prorsus percunt. Homines quoq; gelu cōcreti, mortui sub dio, in vehiculis frequenter reperiuntur: quin & vrsi etiam syluestres, fame stimulati, relictis syluis per vicinas villas passim discurrunt, & in domos colonorum irruunt, quorum impetum atq; vim cum rustica turba fugit, frigore aspero foris miserè perit. Atq; tanto nimio frigori, æstus quoq; torridus quādoq; respōdet, ut aliquando stagna & flumina gelu, nimioq; ardore solis, prorsus exsiccarentur. Prata quoq; & cætera frumenta veluti flamma aliquando exuruntur. Hic autem nimius æstus solis, per septem dies tantum, non plus durare solet. Hæc prouincia melle ferisq; caret, leporibus tantum exceptis, quibus supra modum abundat. Frumento oleribusq; communibus affluit,

*Moschonia
ipsa per se
& frigida.*

*Moschouia
pestilentia
expers.*

cerasa in tota regione nunquam reperiuntur, aliarum arborum quamuis fructus habeant, verum insuaues. Huius regionis caelum adeo salubre est, ut ibi ultra Tanais fontes, praesertim Septentrionem, ac etiam Orientem, magna ex parte versus, nulla pestis unquam sauerit; habent tamen interdum, intestinorum, & capitis omniumque membrorum morbum quandam, pesti haud dissimilem, quem nos febrem calidam siue acutam appellamus; eorum vero idiomate hic morbus, *Ognyo Wa*, quasi ignitus dicitur, quod homines velut ignis calefaciat, ut quemadmodum vicina domo igne ardente, & alia domus sibi adherens, eodem igne inflammatur: sic quoque hoc morbo infecti velut peste, ceteros nisi caueantur inficiunt, hoc morbo qui corripuntur pauci sani euadunt. Haec gens Moschouitica, ceteris omnibus Ruthenis, astutior, & fallacior est. Si autem cum externis aliquando commercia habent, tunc se non Moschouitas quod maiorem fidem obtineant, sed aduenas, id est, Nouogardenes, vel Plescouienses esse simulant.

Moneta Moschouitica.

Moneta in toto Moschorum ducis imperio, est quadruplex, Moschouitica, Nouogardenis, Twerensis, & Plescouiensis. Moschouiticus nummus non rotundus est, sed oblongus & couali quodam modo formae similis, idiomate eorum *Dzienga* dicitur. Duplici autem modo cuduntur; primus in una parte hominis nudi equo insidentis, & draconem hasta ferientis, imaginem habet, in altera vero parte nomen magni Ducis exprimitur. Secundus ex utraque parte literis, nomen magni Ducis & titulum exprimentibus insignitur. Horum autem sexaginta, unum ducatum siue aureum Vngaricalem valent. Nouogrodensis nummus

mus in una parte principis, in solio sedentis imaginem, *Moneta Nouogroden-*
Moneta
Twerensis.
Pskouensis
moneta.

tera parte scriptura insignitur, vocaturque *NeWo-sium*.
Moneta
Twerensis.
Pskouensis
moneta.
Pskouensis nummus utrinque scripturam habet, valore Moschouiticum refert. Pskouensis in una parte caput bouis coronatum, in altera vero scripturam habet. Est quoque in Moschouia cuprea siue aerea moneta, quae propter pauperes tantum cuditur, & *Pula* vulgo vocatur, horum 40. *dengam Pula*. Moschouiticam efficiunt. Omnis autem moneta Moschouitica, ex puro & bono argento cuditur, & omnes fere aurifabri in Moschouia, Nouogradia, Tweria, & Pskouia nummos cudunt, & quicumque affert massas argenteas, puras, nummos ab aurifabro transmutare volens, tum nummi & argentum appenduntur, atque aequa lance librantur: mercedem autem laboris exiguam aurifabri reportant. Porro in omni imperio Moschi, aurum & argentum nusquam reperitur, nisi adductitio, & importatorio, omnes earum regionum incolae, & ipse princeps utuntur. Quod ere Magnus Dux, aurum & argentum, graui sub poena, ex suis regionibus efferre prohibet, atque ideo permutationem rerum facere, & alia, ut pelles, quibus abundant, aut quid aliud eiusmodi pro alijs rebus dare iubet, quo argentum & aurum in suis regionibus obtineat, atque ideo hunc principem auri & argenti ditissimum esse dicunt. Vix autem cetum anni elapsi sunt, cum Moschouitica moneta argentea, praesertim apud illos cusa utuntur. Primum etenim cum argentum ab externis ad eos importari coeptum est, tum fundebantur portiunculae oblongae argen-

*Argenti &
auri Moscho-
uia sterilis.*

*Argenti Mo-
schouiticae.*

tear sine imagine & scriptura, valoris vnus Rubli; Rublaudem Dengas Moschouiticas 100. totidemque grossos Polonicales habet. Ante vsum verò monetæ aspreolorum aliorumque animalium pellibus utebantur, ijsque vitæ necessaria ceu pecunia comparabantur.

Monetam quoque auream Moschorum princeps non cudit, sed Hungaricis aureis & Rhenanis aduersarijs abundat.

Moschouia quæ est caput & metropolis cæterarum regionum & ciuitatum Moschouia Duci subiectarum, loco principali descripta, reliquas prouincias & ciuitates præcipuas, in Moschi imperio sitas, describere contendemus, ordine primum Orientem versus seruato, tandem ad Meridiem, & Occidentem, atque Septentrionem procedendo in Orientem æquinoctialem deueniemus.

DUCATUS VOLODIMIRIA.

Volodimiria ciuitas magna, cum suo ducatu, cuius titulum princeps Moschouia sibi vendicat, primum occurrit, quæ castrum ligneum sibi coniunctum habet, distatque 36. miliaribus Polonicis à Moschouia, Orientem versus. Huius prouinciæ ager adeò fertilis est, vt ex vno tritici modio, sæpe 20. modij, interdum 25. proueniant. Hac Volodimiria à tempore Volodimiri, Monarchæ totius Russiæ, qui eam condidit, & à nomine suo appellauit, totius Russiæ metropolis erat, ad Ioannem vsque Danielis filium, magnum Moschouia ducem, qui inde sedem in Moschouiam transtulit.

DVCA.

DUCATUS NOVOGRADIA inferioris.

AVolodimiria in Orientem vltterius procedendo, Nouogrodia inferioris ducatus occurrit, qui Volodimiria fertilitate, rerumque copia ex altera nascentium æquatur. In hoc ducatu est ciuitas ampla & lignea, Nouogrodia inferior dicta, à qua & regio ipsa nomen accepit. Sita autem est ad Volgæ & Occæ fluiuiorum celeberrimorum confluxum: Castrum quoque huic ciuitati adhaeret, quod Basilus dux Moschouia ex lapide in scopulo construxit, distat verò Nouogrodia inferior à Moschouia 100. miliaribus Polonicis.

Hæc autem ciuitas terminum religionis Christianæ facit. Nam licet princeps Moschouia vltra Nouogrodiam hanc, castrum quod Sura à fluuiio eiusdem nominis appellatur, habeat, tamen intermixtæ sunt gentes quæ Caremissi appellantur. Hi autem non Christianum sed Mahometi dogma amplectuntur. Sunt ibi quoque alia gentes, Mordua dictæ, Ceremissis intermixtæ. Huius ducatus Nouogrodia inferioris princeps Moschouia titulo vititur.

Terminus religionis Christianæ.

Caremissi. Mahometani. Mordua & Ceremissis populi.

DUCATUS RHEZANENSIS.

ANouogrodia inferioris ducatu, ad Occidentem nonnihil reflectendo, Rhezam prouincia inter Occam & Tanaim fluuios sita est. Hic Principatus cæteris omnibus Moschouia prouincijs, fertilior est, in quo singula grana frumenti binas pluresve spicas proferre solent, quarum culmi tam dense accrescunt, vt nec equi faciliè transire, nec coturnices inde euolare possint, mellis, piscium, auium, fera-

m ij

rumque ibi magna copia, ac arborum fructus, longè Moschouia fructibus nobiliores. Gens audacissima bellicosissimaque.

Occa fluius. Ciuitas lignea in hac provincia eiusdem nominis, ad ripam Occa fluij sita est, & non procul ab hac ciuitate Occa fluius insulam facit, quæ *Strup* dicitur,

Strup insula. magnus Ducatus olim circa hanc insulam erat, cuius princeps nemini obtemperabat, sed nunc hic ducatus funditus extinctus est. Hic etiam ducatus Rhezanensis titulum magni Moschouia Ducis auget.

Rhezanensis. *Corsira.* *CORSIRA* in ripa Occa fluminis, oppidum ligneum à Rheza 28. milliariis. distans, habebat olim dominum sui iuris, sed nunc in ditionem magni Moschouia Ducis redactum est.

Tulla arx & fluius. *TULLA* oppidum ligneum, 40. ferè milliariis Polonicis à Rheza distat, à Moschouia verò in Meridiem 36. estque hoc vltimum oppidum ad Campestria deserta, in quo Basilius Ioannis, castrum ex lapide construxit, quod fluius eiusdem nominis præterlabitur.

Vppa fluius. *Vppa* verò alius fluius ab Ortu castrum aluit, Tullaque fluius iunctus Occa, supra Vorotin 20. ferè milliariis commiscetur. Hoc autem oppidum Tulla cum suo territorio ad Basilij vsque tempora, patris moderni ducis Moschouia, Ioannis Basilidis proprium principem hæreditarium habebat.

Tulla olim ducatus. *ODOIO* castrum ad Tulla & Vppa fluiorum ostia, vbi in Occam exonerantur, situm est. Tandem à castro prædicto, nonnihil in Meridiem reflectendo Msczenek locus palustrosus est, in quo olim arx eiusdem nominis (cuius etiam nunc ruinæ apparent) condita erat. Circa hanc arcem quidam homines in tuguriolis habitant, qui à Tartaris infestati, in

Msczenek olim arx. illam

am aream palustrosam quasi ad asylum confugere solent. Distat autem Msczenek à Moschouia 60. milliariis Polonicis, à fontibus verò Occa fluij, ad partem sinistram reflectendo 18. milliariis. Hæcque oppida Occa fluius præterlabitur: Vorotiniâ, Collugam, Cerpachum, Corsiram, Columniam, Rhezaniam, Cazigorodiam, Muriniamque. Et inde cursu ad Septentrionem nonnihil reflexo, infra Nouogrodiam inferiorem in Volgam exoneratur. Syluis utrinque ripæ huius fluminis clauduntur, quæ aspreolis, hermellis, castoribusque & melle plurimum abundat.

Campi etiam omnes quos præterfluit irrigatione eius, fertilissimi sunt. Piscium copiam qui cæteris fluminibus Moschouia præferuntur, habet. Oriuntur quoque ex huius Occa fontibus alij duo fluij, Sem videlicet & Sosna; Semque rectè in Meridiem, & Sosna fluij. nonnihil tandem in Orientem cursum dirigens, Sem uerenssem ducatum præterfluit; oppidumque Potiuolo alluens in Disnam fluium illabitur, iuxta Czernigow oppidum. Desna autem infra Kijouiam in Borysthenem exoneratur. Porro Sosna cursu in Orientem directo per Campestria Tartarorum in Tanaim fluium defertur.

COLVGA oppidum, & castrum ligneum, ad Occam fluium 36. milliariis Polonicis à Moschouia abest, ibi quotannis præsidia contra incurfiones Tartarorum statuere solet magnus Dux Moschouia.

VOROTINENSIS DVCATVS.

*D*VCatus Vorotinensis, tribus à Colluga mil. cum ciuitate & castro eiusdem nominis ad Occam fluium sito, distat.

Fontes Ta-
naïs Moscho-
uitis Don.

Schad flu-
uius.

Tanaïs o-
stia.
Azoph ci-
uitas.

Tanaïs mi-
nor.

Tanaïs fluij fontes (qui Europam ab Asia distin-
minat) quidam sub Riphæis montibus falsa opi-
nionē ducti ponebant. Hic autem in Rhezania Rus-
sæ regione magno Moschouia duci subiecta, ori-
tur ex lacu quodā Iwano Wo leziore gentili lingua
dicto, qui in latitudinem ad 500. Werst secundum
distantias Moschouiticas, quæ 100. milliaria Poloni-
ca efficiunt, extenditur. Ex hoc autem lacu alius flu-
uius magnus, minor tamen Tanai emergit, *Schad* di-
ctus, qui in Occidentem cursu directo, Huppaque
fluuio hausto, Occam influit. Tanaïs autem quam
Moschi *Don* appellant, ex eodem lacu ortus, recta in
Orientem fluit, atque inter Cazan & Astrahan Tar-
tarorum regna (quæ Moschorum dux, annō Domini
1554. suæ ditioni subegit) sex vel septem milliariis
à Volga fluuio, cursu nonnihil Septentrionem ver-
sus incuruato, labitur; demum in Meridiem cursu si-
nuoso reflectens, in paludes Mæotidis exoneratur,
ad cuius ostia Azoph ciuitas Turc tributaria sita est.
Azoph autem quinque dierum nauigatione ab Istho-
mo Tauricæ, quæ nunc *Pracop* vocatur, distat. In ea
multarum ex diuersis partibus orbis gentium, cele-
berrimum est emporium. In his autem partibus præ-
cipuè circa paludes Mæotidis, non milliaria, sed die-
rum itinera obseruantur.

Est etiam alter Tanaïs minor, qui in Seueriensis
ducatu fontes suos habet, (vnde Dunez Scuerski
vocatur) & supra Azoph, in Tanaim magnum, exo-
neratur. Circa ostia autem huius minoris Tanaïs,
quatuor dietis ab Azoph ciuitate, in montibus quos
sanctos

sanctos appellant, dicunt statuas imaginesque qual-
iam antiquitatis signa, extare.

Columnas etiam Alexandri Magni Macedonum
regis, in his partibus quidam posuere. At nunc nullum
reliquum earum apparere, illi qui ea loca sæpius per-
agrarunt, perhibent, atque ideo nihil certi de ruinis
sæ sit earum assequi datur.

Hæc igitur de Tanaïs fluuio breuiter dicta suffici-
ant. Nunc rursus ad describendas cæteras Moscho-
rum ducis prouincias pergam, atque à Moschouia Me-
ridiem versus, dextrorsum procedendo, Seuerien-
sem ducatum attingam.

DE MAGNO SEVE- riensi ducatu.

Seueriensis ducatus est ingens, & rebus omnibus
affluens, cuius latitudo à Borysthene vsq; ad Mscē-
nek castrum dirutū, supradictum extrahitur, vastosq;
& desertos passim campos possidet. Primò duces Se-
uerienses sui iuris erant, sed postea magnis Lituaniæ
Ducibus permultos annos parebant. Tadem quoq;
(cum magnus Ducatus Iagielone baptizato ad Polo-
nos peruenit) regibus Polonia tributa persoluebāt.
Deinde à Casimiro rege Polo. magnoq; Duce Litua-
niæ, Iagielonis filio, ad Ioannem, magnum Moscho-
uæ ducem, defecerunt. Sedes autem huius principa-
tus in Nouogrodek sita erat. Sed tadem hi principes
(prout alijs multis Moschouia duci subiectis cōtig-
it) perfidia innocenter accusati, à Basilio patre moder-
ni principis Ioannis Basiliadis, principatu exuti sunt.
Hi autem Seuerienses principes, genus suum à De-
metrio magno duce Moschouia, duxerunt.

Arces & ciuitates in hoc ducatu complures sunt, inter quas Nouogrod, Sieuierski dictus, Starodub, Potiuolu, Czernigow, & Bransko, celebriores. Syluæ hermelis, aspreolis, melleque plurimum redundant, agros quoque hæc regio fertilissimos habet.

NOVOGROD Sieuierski dictus, ciuitas & arx lignea, in qua olim sedes ducum Seueriensium erat, distat à Potiuolu & Starodub ciuitatibus, ab vna 18. ab altera 14. milliariis, ad hanc ciuitatem, à Moschouia dextrorsum Meridiem versus per Colugam, Vorotiniam, Serensko, & Bransko 150. milliariis peruenitur.

CZERNIGOW arx & oppidum 30. milliariis à Kiouia distat.

POTIOLVM arx & ciuitas lignea, à Moschouia 140. milliariis Polonicis, à Kiouia verò 60. distat. Hæc ultra syluam magnam, quæ 24. milliariis in latitudinem protenditur, sita est. Huius ducatus titulo Magnus Dux Moscho. vitur, & Seueriensis imperatorem appellat.

DVCATVS SMOLEN.

scensis.

SMOLENSKO ciuitas ingens, & insignis, ad Borysthenem fluuium sita, arcem ex roboribus edificatam in vltiori fluminis ripa habet, in qua plurima ædificia lignea in formam ciuitatis extructa sunt. Hanc ex vna parte Borysthenes fluuius alluit, ex altera verò fossis profundis, stipitibusque acutis munitur; in medio autem arcis templum diuæ Virginis, in scopulo conditum est. Hanc ciuitatem & arcem Basilii magnus Moschouia dux, sæpius & grauissimè oppugnabat,

Borysthenes fluuius.

bat, nunquam tamen vi eam capere potuit, donec Michael Glinski, ex principum Russiæ nobili stemmate & familia ortus, qui quondam summam rerum, apud Alexandrum regem Poloniæ, in magno ducatu tenebat, ad prædictum Basilium (seditione in Lithuania excitata, regnante Sigismundo rege Poloniæ) profugit, & arcem Smolensko denuo cum ingentibus Moschorum copiis, acerrimè obsedit, quam tormentis bellicis obstinatè, sed frustra oppugnabat, & cum eam vi capere non posset, præfectis militum largitionibus corruptis, per deditiorem arce cum ciuitate potius est, atque ab hoc tempore in potestate Magni Ducis Moschouia perseverat.

Ciuitas ipsa in vallo sita est, collibus vndique & syluis vastissimis, quibus pellium diuersarum multitudo prouenit, cingitur: distat autem Smolensko à Moschouia 80. milliariis Polonicis.

DROHOBVS à Moschouia 72. mill. à Smolensko 18. distat, ad Borysthenem cum oppido eiusdem nominis sita est.

HVGRA fluuius profundus & lutosus, non longè à Drohobus in sylua quadam oritur, & inter Colugam, & Vorotiniam Occam influit. Hic autem fluuius Moschorum & Lituanorum dominiū quondam dislimitabat.

WYEZMA castrum & oppidum ligneum, ad fluuium eiusdem nominis extructum est, qui haud procul inde in Borysthenem ingreditur, distatque à Moschouia 46. milliariis, à Mosaysko 26. à Drohobus 18. Sed quia hic frequenter Borysthenis fluuij præclari mentio intercidit, pauca de fontibus eius subiiciam.

*Michael Glinski pro-
fugit occiso
videlicet
Zabrze
scio prope
Grodnam,
Palatino
Troensis.*

*Smolenska
productione
capta.*

*Antiquus
limes Litua-
norum.*

*Borysthene
fluvius Ru-
thenis
Dnepr.*

BORYSTHENES, fluvius iuxta pagum quen-
dam, *Dnepersko* dictum, fontes suos habet, unde ab
incolis Moschouitis, & cæteris Ruthenis, *Dnepr* siue
Dneper appellatur. Sic autem cursum suum Borys-
thene dirigit: Primum Wiezman Meridiem versus
alluit, indeque cursu in Orientem verso, Drohobus,
Smolensko, Orffa Dubrowna, & Mohilow præter-
labitur. Inde tandem in Meridiem tendens, Kioniam
Russiæ olim metropolim, Circassos, & tandem per
Campestria deserta fluens Oczakow, castrum & ci-
uitatem Tartarorum Præcopensium, 40. milliariibus
à Circas, attingit; indeque in Pontum Euxinum exo-
neratur, cuius tam vasta ostia sunt, ut procul specta-
ntibus maris formam præferant. An autem *Dnepr* flu-
vius prædictus, à Latinis congruo nomine Borysthe-
nes appellatur, absurdum mihi videtur: nam hic à
fontibus suis *Dnepersko* dictis, *Dnepr* vulgò à Mo-
schis, Ruthenis, Lituaniis, Polonis, & cæteris omnibus
Sauroinatis vocatur. Vocabulum quoque *Dnepr*, à
Borysthene multum discrepat, sed mihi videtur Be-
rezinam fluvium (qui Borisow arcem & alias plures
alluens in fluvium supradictum *Dnepr* exoneratur)
Borysthenem antiquitus appellatum esse. Nam id
vocabuli sonus, & ipsa congruentia vocis indicet.

*Berezina
fluvius.*

*Vetus limes
Lituanis.*

MOZAYSKO castrum & oppidum ligneum, à
Moschouia octodécim milliariibus Meridiem versus
distat, à Wiezman 26. ibi Princeps nonnunquam ora-
tores diuerforum principum excipere solet, vena-
tionemque ibidem quotannis exercet. Nam ibi su-
pra modum leporum præcipue alborum, magna co-
pia est, Olgerdus ille, & Vitoldus magni duces Litua-
niæ (quibus non exstitit ex Lituaniæ ducibus bellico-
rior

(Sualter) fines Lituaniæ 6. milliariibus ultra Mozayf-
kopoluerant.

BYELSKIA DUCATUS.

Byelskia principatus Russiæ, quondam sui iuris
principem habebat, qui magnis Ducibus Litua-
niæ Iagielonis filijs (à quibus Basilius princeps Byels-
kia, ad Basilium ducem Moschouia defecit, ducatumque totum illi subdidit) tributarius erat. In hoc
principatu Biela ciuitas cum castro ad fluvium Ob-
seba in vastis syluis sita est, itaque à Moschouia 60.
milliariibus Polonicis, à Smolensko verò 36. Hunc
ducatum Moschouia dux titulo suo adscribit, & se
ducem Bayelski appellat.

RSCHOVIAE DUCATUS.

IN territorio Rschouienfi ciuitas & arx lignea e-
iusdem nominis, Rshewa appellata, ad Volga ripam sita est. Distat autem à Moschouia Occiden-
tem versus 23. mill. ultra hanc ciuitatem aliquot
millia. Occidentem versus procedendo, est sylua
Wolkowskilefs dicta, in qua est palus Wronow ap-
pellata, ex hac palude fluvius quidam emergit, qui 2.
milliariibus Polonicis emensis, in lacum quendam,
Volgo dictum, influit, unde rursus aquarum multi-
tudo adauctus, egreditur, Volgaque à lacu ex quo
oritur, vocatur. Hic fluvius multis fluminibus in se
receptis, totam Moschorum principis ditionem; I-
tem Cazanensem & Astrachanensem regnum, nonnul-
laque Tartarorum deserta campestria perfluit, &
tandem 70. ostijs in mare Caspiū (Ruthenis ChWal-
linskoie mare dictum) exoneratur. Hunc fluvium

*Volga flui-
us celebris.*

Moschouia Volgam, à Volgo lacu, ex quo emergit, appellant. Tartaris verò Edel, Ptolemæo & Græcis *Rha* dicitur. Hic ducatus Rſchouia, in quo prædictus fluuius fontes suos habet, latissimè extenditur, ab hocq; dux Moschouia titulum sibi vsurpat, & ducem Rſchouia se appellat.

W O L O C Z K ciuitas & arx lignea, occidentem æquinoctialem versus 24. mil. à Moschouia distat, à Mozaysko 12. à Tweria 20. Leporibus albis hæc provincia abundat, ibique Magnus Dux sæpe venationem exercere solet.

W Y E L I K Y E L V K I, arx & ciuitas magna lignea, à Moschouia 140. milliaribus, à Nouogrodia magna 60. à Polosczo 36. distat, eam Louat fluuius præterfluit, indeque Septentrionem versus fluens, in Ilmen lacum iuxta Nouogrodiam magnam ingreditur.

T O R O P Y E C Z arx & ciuitas, à Wyelikie Luki decem & octo milliaribus distat, ad cōfinia Lituaniæ ducatum Smolensciensem attingens, sita.

*Seueria à
Lituaniis
defecit.*

Hæc autem arx Toropiecz cum cæteris sibi adjacentibus, videlicet Drohobus, Biela, & Brensko, cum bona Seueriæ ducatus parte, vno tempore per deductionem in Magni Ducis Moschouia potestatem Ioannis Basilij deuenerunt, sub Alexandro rege Polonia, magnoque Duce Lituaniæ, prout latius in descriptione regni Polonici dictum est.

DUCATUS TWERENSIS.

Twerensis ducatus, cuius titulum magnus Dux Moschouia sibi vsurpat, amplissima olim ditio erat, vna ex magnis Russia principatibus, ad Volgam fluuium

fluuium sita, 36. mil. distat à Moschouia. In ea est ciuitas occidentem æstiualem versus, Twer dicta, quam Volga fluuius interlabitur. In altera autem Volga castrum ligneum sibi cōiunctum habet, ex cuius opposito Twercha fluuius Volgam influit. Hæc ciuitas monetam argenteam propriam habet, quæ valore Moschouitica æquatur. *Twerensis moneta.*

T E R S A K oppidum 10. mil. Polonicis à Tweria abest. Huius olim pars dimidia Nouogrodienſi, altera Twerensi ducatu subiacebat. Porro hic ducatus Twerensis à Ioanne Basilij, Moschouie principe, auctore moderni ducis occupatus est. *Twerensis ducatus.*

DUCATUS PSKOUIENSIS.

Pskouia principatus, olim amplissima sui iuris ditio erat, sed à Ioanne Basilij, anno Domini 1509. occupatus est. In eo est ciuitas celebris totius regionis metropolis, Pskouia, gentiliter *Psko* dicta, ad lacum Pskoſa dictum, sita, ex quo eiusdem nominis fluuius emergit, ac mediam ciuitatem interfluit, indeque sex milliaribus emensis in lacum Czuczko, vel Czudzin dictum ingreditur. Sola autem Pskouia in toto Moschi imperio muro cincta est, quæ in quatuor partes diuiditur, & earum singula suis moribus clauduntur. Distatque hæc ciuitas Occidentem versus à Nouogrodia magna 36. mill. à Wyelikie Luki, & à Regia Liuoniæ metropoli 60. Facilis ex Pskouia in mare Balticum esset nauigatio, sed scopuli quidam non longè ab Iwanoſ Gorod, & Nerua castris, in finibus Liuoniæ impedimento sunt, vbi 2. mil. emensis Nerua fluuius pluribus fluuijs haustis in mare exoneratur. Hanc ciuitatem anno suprâ dicto

*Pskouia pro
ditione sa-
cerdotum
capta.*

Moschouia dux prodicione sacerdotum occupauit, ciuibsq; in Moschouiam abductis, & in eorum locum Moschouitis substitutis libertatem Pskouiensium, quam strenuè multis annis propugnabāt, prorsus diminuit, eiusque titulum sibi usurpat.

DVCATVS NOVOGRODIAE

magna.

*Rurik No-
uogrodia
princeps.*

Nouogrodia magnæ principatus amplissimus olim ex totius Russiæ ducatibus erat; cuius imperium Rurik Varegus sorte sibi oblatum, in primis administrabat, & tandem post eum successores eius latissimè ad Graciam vsque imperium suum extendebant. Et tunc temporis amplissimam dittonem in quinque partes distributam habebat. Imperiumq; suum Orientem, Meridiem, & Septentrionem versus, magna ex parte extendens, Lituaniam, Phinladiam, Suetiam & Nordwegiam ipsam attingebat.

*Wolcho
fluius.*

Est autem in hoc principatu ciuitas ingens & ampla, Nouogrodia magna appellata gentiliter Nouogrod Wielki dicitur; eam WolchoW fluius nauigabilis interfluit, qui ex Ilmen lacu duobus Werst supra ciuitatem emergens in alium locum, (Nouogrodia magna interlapla) Ladoga dictum, exoneratur: tringenta sex Polonicis milliaribus emensis.

*Ilmen la-
cus.*

Porro Ilmen lacus supra Nouogrodiam duobus Werst situs, in longitudinem decem & octo milliaribus Polonicis, in latitudinem verò duodecim patet, duosque præter alios celebriores fluius excipit, LoWat, & Scholona dictos, vnum verò emittit Wolcho dictum, qui Nouogrodiam interfluit. Distat autem Nouogrodia occidentem astiualem versus, à Moscho-

Moschouia centum viginti milliaribus, à Pskouia tringenta sex, ab IWanoW Gorod, & Wyelikie Luki quadraginta. In hac ciuitate erat olim quoddam idolum *Perun* appellatū, hoc in loco, quo nunc est monasterium, Perunski monaster, ab idolo eodem dictum. Hoc idolum à Nouogrodensibus præcipuè cultu patriæ adorabatur: habebat autem formam hominis lapidem ignitum, manu tenentis, similem fulmini. Nam *Perun* Ruthenis, & Polonis fulmen significat. In huius laudem & honorem ignis ex quercibus, qui perpetuò die nocteq; arderet, construebatur. Quod sine negligentia ministrorum, ad hoc officium obeundum designatorū, ignem extinguere coningeret, tunc capitis pœna pledebantur.

*Perun ido-
lum.*

*Ignis perpe-
tuis sacro-
sanctus.*

Currente anno Domini 1470. cum Theophilus archiepiscopus Nouogrodia, sua autoritate totam dittonem Nouogrodiensem gubernaret, regi Poloniae Casimiro, tunc temporis magno Duci Lituaniae persoluens, Ioannes Basilij Moschorum dux Nouogrodiensem principatum, graui acerrimoque bello per septem perpetuos annos pressit, ipsamque ciuitatem Nouogrodiam sæpius obstinatè oppugnabat. Tandem anno Domini 1477. ad fluuium Scholona dictum, Nouogrodenses bello superati, eosque ad deditionem ciuitatis & totius regionis compulsi, & locum tenentem suum illis constituit. Cum autem nondum absolutum se imperium in Nouogardienfes habere intellexisset, auxilio prædicti Theophili archiepiscopi, in Nouogardiam armata manu venit, sub prætextu religionis conseruanda, quasi ciues quosdam à Ruthenico ritu, ad Romanam Ecclesiam deficere volentes, cohibere pro-

*Nouogrodē-
ses superati
bello, in quoq;
Ioannis Ba-
silij subacti.*

posuisset, hacq; simulatione Nouogrodiam ingres-
sus, incolas ad miserrimam seruitutem redegit, ciues,
mercatoresq; omnes, bonis omnibus (parte vni-
cuique quarta relicta) spoliavit, ipsumq; archiepi-
scopum prouentibus omniq; auro & argento pri-
uauit, & alium episcopum, (parua duntaxat reddi-
tum portione illi concessa,) in locum eius constituit.

R V S S A, oppidulum vetustissimum, olim anti-
qua Russia dictum, à Nouogrodia 12. mil. distat, quod
sal coctum. fluuius salus præterfluit, quem incolæ fossa ampla in
modum lacus coërcent, indeque aquam per cana-
les vnusquisque ad suas ædes deducunt, & ex ea sal
coquunt.

I W A N O W Gorod arx, quam Ioannes Basiliades
Moschouia dux, à quo & nomen accepit ad ripam
Nerua fluuij ex lapidibus sectis extruxit, distat à No-
uogrodia magna 40. miliaribus, à Pskouia totidem.
Iuxta hanc arcem est ciuitas lignea Nerua, à fluuiio
appellata, vbi Nouogrodenses & Pskouienses mer-
ces suas deponere solent. Est ibi quoque ex aduerso
in altera ripa Liuonienfium castrum & ciuitas, quod
etiam ab eodem fluuiio Nerua appellatur, atque hæc
duo castra Nerua fluuius interfluens, Moschouia o-
lim imperium à Liuoniensi dislimitabat: sed nunc
Limes Li-
uonici &
Moschou-
ensis imperij. Ioannes Basiliades modernus princeps Moschouia,
Nerua arce Liuonienfium cum cæteris potius, vltre-
ius fines suos promouit. Nerua autem fluuius ex la-
cu Czudzko dicto, oritur, duobusque in se receptis
Nerua flu-
uius naut-
gabilis. fluuijs, Psko Wa, & Vielika Reka dictis, ex Meridie
venientibus, I W a n o W Gorod, & Neruam ciuitatem
interfluit, indeque in mare Liuonicum exoneratur.
Hoc fluuiio ex Moschouia merces in mare depot-
tantur,

tantur, præcipue ex Pskouia & Nouogrodie magnæ
regionibus.

I A M M A castrum, 12. mil. ab I W a n o W Gorod, &
Nerua situm est, ad Plussa fluuij ostia Septentrionem
versus. Deinde spacio 4. mil. à Iamma, castrum & ci-
uitas Coporogia dicta, ad fluuium eiusdem nominis
occurrit. Hinc Septentrionem versus, 25. mill. per O-
rësek, & Correllam ciuitates, ad fluuium Polna per-
uenitur, qui imperium Moschorū à Phinlandia Sue-
tici regi subiecta dislimitat.

V O D Z K A R E G I O.

Hæc regio à Nouogrodia magna, triginta millia-
ribus distans, inter Occidentem & Septentrio-
nem sita est, cuius incolæ proprium idioma habent,
aliquantulum à Ruthenico differens, in eam anima-
lia cuiuscunque generis si aliunde inducta fuerint, *Animalia*
colorem suum in albedinem mutare perhibentur. *colorem mu-*
tant.

C O R R E L L A P R O-

uincia.

Hæc prouincia suum proprium idioma habet, à
Nouogrodia Septentrionem versus, sexaginta
miliaribus Polonicis distat, cuius incolæ Moscho-
rum duci, & Suetensium regi, propter vtriusque vi-
cinitatem tributa pendunt. Huius prouinciæ fines ad
mare vsque glaciale protenduntur.

S O L O W K I insula Septentrionem versus, inter
Dwinam & Correllam prouincias, octo miliaribus
Polonicis à terra in mari sita est, Moschouie duci sub-
iecta. Estque ibi monasterium Ruthenicum insigne,
in quod mulieribus ingressus graui sub pœna prohi-

betur. Distat autem hæc insula à Moschouia trecentis milliariibus, à Bielleiezioro 200. millia. Polonicis. Sal ibi copiosius decoquitur. Solem illic in æstiuale solstitio perpetuò, duabus tantum horis exceptis, splendere affirmant.

DWINA PROVINCIA.

Hæc prouincia in ipso Septentrione sita est, Nouogardensiumq; olim ditionis erat, & à fluuiio præterlabente DWINA dicto, nomen sortita est. Fluuius autem ipse ab Iug, & Suchana fluuiorum duorū confluxu DWINÆ nomen accepit. DWINA enim Ruthenis binos significat. Hic fluuius postquam Iug, & Suchana confluerunt, DWINÆ nomine assumpto, emensis cētum milliariibus, Oceanum septentrionalem, qui Suetiam & Nordwegiam alluit, sex ostijs ingreditur. Numerantur autem à Moschouia ciuitate trecenta miliaria Polonica ad ostia eius. Hæc prouincia quamuis centum milliariibus pateat, præter Colmogoram tamen castrū, & DWINAM ciuitatem, quæ in medio regionis sita est, castrumque Pinegain ipsis DWINÆ ostijs conditum, oppidis & castris prorsus vacua est. Pagis tamen compluribus abundat, qui propter terræ sterilitatem magno tractu, longè lateq; ab inuicem distant. Incolæ verò ex piscibus ferisque omnis generis victum, ex pellibus verò amictum acquirunt; panis enim vsum prorsus ignorant. In maritimis huius regionis locis, vrsi albi maiori ex parte in mari degentes reperiuntur, quorum pelles cum cæteris varij generis animalium pellibus, incolæ magno Duci pro tributo dant, atq; ita in Moschouiam læpius deferuntur. Regio ipsa tota salifera est, ex qua

ex qua cæterarum regionum circumadiacentium incolæ sal habere solent.

VSTIUGA REGIO.

ADWINA ex Septentrione in Meridiem procedendo VSTIUG ciuitas & arx, à qua & regio nomen accepit, occurrit, ad fluuium Suchana condita, distatque à WOLOCHDA ciuitate centum mil. à Bielleiezioro centum quadraginta. Dicitur autem VSTIUG, *Vstiug de-* ab VSTIA, quod ostium Latinis sonat, & Iug fluuii ex *nominatio.* Meridie in Septentrionem currente, ad cuius ostia primò sita erat, sed postea propter loci opportunitatem, ad dimidium milliare supra ostia eius, vbi in Suchanam ingreditur, translata est, & antiquo nomine VSTIUG hucusque appellatur. Hæc regio olim Nouogardensibus tributaria erat, in qua nullus propemodum panis vsus habetur. Quapropter incolæ ex piscibus & feris victum quaritant. Idioma proprium quamuis Ruthenico magis vtantur, habent. Sal ex DWINA regione supradicta eis aduehitur. Omnis generis ferarum pellibus abundant, præcipuè vulpinis nigris, quæ interdum Zebellinis æquiparantur. Zebellinorum pelles illic nec multæ, nec admodum bonæ reperiuntur.

VOLOCHDA PRO-

uincia.

Hæc prouincia inter Orientem & Septentrionem sita est, habetq; ciuitatem eiusdem nominis & arcem, natura loci munitissimā, in qua magnus Dux Moschouicæ thesauri sui partem tempore necessitatis cedere solet. Abest autem à Iaroslau 50. milliariibus

*Wolochda
fluvius &
ciuitas.*

Polonicis, à Bieleieziro 40. eam fluvius Wolochda in Septentrionem ex Occidente fluens, præterlabitur, à quo ciuitas ipsa & prouincia denominata est. In hac regione viatores certā itineris rationem, propter crebras paludes, & fluuiorum anfractus obseruare non possunt: tota enim palustrosa & syluestris est, & quò ulterius progreditur, eò plures & inuiæ paludes, fluuijque occurrunt, quondam sub Nouogardiæ magnæ ditione erat.

Waga fluvius, piscibus omnis generis abundans, inter Bieleieziro & Wolochdam in paludibus, densissimisque syluis oritur, ac in Dwinam fluvium illabitur. Accolæ autem huius fluuij panis vsum penitus ignorant, ferisque venatione partim victitant; pellibus vulpinis nigris & coloris cinerici abundant.

BIELEIEZIRO DUCATVS.

Bieleieziro, quasi dicas albus lacus, est regio ampla, vna ex ducatibus Russiæ, in Septentrione sita iuxta lacum ingentem, à quo nomen ipsa regio & arx, ciuitasque traxit. Huius ducatus titulo magnus Dux Moschouiæ vtitur. Hic autem lacus 13. mil. Polonicis in longitudinem, totidemque in latitudinem stagnat, & triginta sex fluuios excipit, vnū verò duntaxat Sosna emittit, qui 15. mil. supra Iaroslau, & 4. mil. infra Mologam ciuitates emensis, fluuio Volgæ celebri commiscetur. In hoc lacu est arx natura loci munitissima, inexpugnabilisq; in qua princeps Moschouiæ thesaurum suum recodere solet, illicq; tempore necessitatis hostibus vrgentibus, velut ad asylum quoddam confugit. Abest autem Bieleieziro à Moscho-

*Thesauros
Moschus in
lbo lacu
condit.*

Moschouia 100. mil. à Nouogardia magna totidem. Regio penè tota palustrosa syluosaq; est, ideo viatoribus difficile transitum præbet, & haud comode ad eam, nisi stratis pontibus, concretisq; glacie aquis peruenitur. Huius loci incolæ proprio idiomate vtuntur, sed nunc ferè omnes Ruthenicè loquuntur. Alacu Bieleieziro ad sagittæ iactum est, alius lacus sulphur copiosè proferens, quod fluvius quidā ex eo emergens, ceu spumas supranatantes secum defert. In hoc ducatu Sinaus Varegus forte sibi è Ruthenis concessio, primus confederat, cuius etiam fratres vnus in Pskouia Truor nomine, alter in Nouogardia magna Ruricz dictus, (de quibus supra) imperabant.

*Sulphureus
lacus.*

*Tres duces
Russiæ an-
tiqui.*

IAROSLAVIÆ DUCATVS.

Iaroslau ciuitas & arx lignea ampla, ad Volgā fluvium sita. 46. mill. à Moschouia distat. Regio ei adiacens fertilissima est, præsertim ea parte qua ad Volgam vergit. Hæc olim secundo genitis magnorum Ducum Moschouiæ attributa erat, quos Ioannes Basilides Moschouiæ monarcha, principatu expulsos in seruitutem redegit, ex quorum progenie adhuc supersunt, qui Kuesi (id est duces) Iaroslauici dicuntur, sed paruam in regione reddituum partem retinent. Ipse enim dux Moschouiæ & titulum & ducatum sibi vendicat.

ROSTHOVIÆ DUCATVS.

Hic ducatus inter præcipuos & antiquiores Russiæ principatus, post Nouogardiam magnam olim habebatur, & secundo genitis magnorum ducum Russiæ, attributus erat; quorum posterius per Io-

*RostoW ci-
uitas.*

annem Basiliij, aum moderni ducis Ioānis Basiliadis eo exuti sunt. In hoc ducatu est ciuitas & arx lignea, RostoW dicta, regionis caput, in qua archiepiscopus sedem suam habet, à Moschouia 34. mil. distat. Sita autem est ad lacum quendā, ex quo Cotorea fluius emergit, & Iaroslauia ciuitate præterlapsa in Volgam illabitur. Huius ducatus titulo Moschouia dux utitur, nouissimumq; huius regionis heredem, ex progenie ducum Russiæ, anno Domini 1565. Ioannes Basiliades Moschouie dux, tyrannicè trucidauit, progeniemq; eius funditus deleuit.

VGLITZ ciuitas cum castro, ad Volgam fluium condita, distat à Moschouia 24. mil. à Iaroslauia triginta.

*Nūdina ce-
leberrima.* CHLOPIGROD ciuitas duobus milliariibus distat ab Vglitz, in ea celeberrimæ frequenter fiunt nundinæ, ad quas Suetenses, Liuonienſes, Rutheni, Lituani, Tartari, & aliæ quamplurimæ gentes conflunt, omnes verò tantum permutatione rerum vtuntur.

PEREASLAW ciuitas & castrum, ad lacum quendam à Septentrione in Orientem reflectendo sita est, à Moschouia 24. à RostoW decem milliariibus distat. Iuxta hanc est lacus quidam, ex quo sal copiosè decoquitur.

SUSDALIENSIS DVCATVS.

DVCatus Susdali, cum eiusdem nominis castro & ciuitate, in qua sedes episcopalis est, Rostouia & Volodimiria adiacet, inter præcipuos olim Russiæ principatus numerabatur, ac reliquarum Russiæ partium metropolis erat. Hunc Ducatum secundo geniti

geniti ducum Moschouia iure hæreditario possidebant, quorum tandem posterius per Ioannem Basiliij, aum moderni ducis Moschouia, eo expulsi & spoliati sunt.

CASTROMOWGOROD, ciuitas cum castro, in confluxu Costromæ & Volgæ fluium sita est, viginti milliariibus à Iaroslauia orientem æstiualem versus distat.

GALICZ provincia cum ciuitate & castro eiusdem nominis ex Moschouia in Orientem, per Castromowgorod euntibus occurrit. In ea propter crebras paludes, fluios, & syluas densissimas ratio vera itinerum obseruari non potest.

VIATHKA REGIO.

HÆc regio ab eiusdem nominis fluuiio denominata est, in cuius littore hæc ciuitates sitæ sunt. Chilinoua, Orlo, Cotelnicz, & Sloboda. Orlo 4. mil. infra Chilinouam sita est, deinde 6. mil. Occidentem versus procedendo, Sloboda & Cotelnicz ciuitates, ad Rheczicza fluuium sitæ, qui ex Oriente fluens in Viatkam influit, occurrunt. Hæc regio in orientem æstiualem porrecta, 150. mil. à Moschouia distat. Totam ferè palustris & sterilis est, melle, feris, piscibus, aspreolisq; abundans, in ea Ceremissæ populi passim vagantes latrocinantur. Hæc olim sub Tartarorum imperio erat, sed monarcha Moschouie Basilius, Tartaris expulsis eam sibi subiugauit, tituloq; eius (ducem se Viathkia appellans) utitur. Attamen Tartari ultra, citraque, Viathkam fluuium, adhuc in campe-
*Viathka
flumini.* stribus habitant, maximè verò in ostijs Viathka, ubi in Camam fluuium ingentem exoneratur.

PERMIA REGIO.

*Literæ Per-
miorum.*

Narta.

*Mirabilis
cursus in
nartu.*

*Tumen re-
gnum.*

Permia magna & ampla regio, à Moschouia 250. mill. distat. In ea est ciuitas eiusdem nominis, ad Vischoram fluuium sita, qui 10. mill. inde emensis in Camam fluuium exoneratur. Incolæ huius regionis pane rarissimè vtuntur, & ceruina plerunque carne, aliarumque ferarum victitant. Idioma proprium, literas quoque à Ruthenicis differentes habent, quas Stephanus episcopus (qui eos ad fidem Christi rebelles conuertit) adinuenit, q. postea apud Ruthenos catalogo Sanctorum adscriptus est. Quendam verò episcopum, Stephani huius antecessorem, Permiani, cum eos ad fidem Christi conuertere nitebatur, exorauerunt. Superfunt adhuc plurimi ex ijs idololatæ, passim in syluis degentes. Hyeme per niues trahis itinera faciunt, quas vel canes vel cerui albi, (quos in hunc vsu pro iumentis habent) trahere solent. Pedites autem in nartis (quemadmodum in plurimis Russiæ locis mos est) celeriter per niuem iter conficiunt. Hæ autem nartæ sunt lignæ quædam, & oblongæ solæ duorum triumve cubitorum longitudine, quibus in pedes inductis baculo oblongo cum cuspidè suffulti, celerrimè feruntur, adeò vt nullo modo equi quamuis agilissimi cursu insequi possint; nam equo currenti asperitas niuis, montes, cæteraque viæ obstacula, impedimento sunt: in nartarum autem instrumentis currentes, colles, truncos, foueasque, facillimè transfiliunt; hocque modo feras omnis generis apprehendere & capere telis transfigendo solent. Huic regioni Tumen regnum, cuius Princeps Tartarus, conterminum est.

SIBIOR

SIBIOR PROVINCIA.

Hæc prouincia ad Camam fluuium inter Permiam & Viatkam regiones sita est, quæ castris & ciuitatibus vacua prorsus est. In ea Iaijczk *Iaijczk fluuius* fluuius ingens oritur, qui Tartarorum campestribus præterlapsis, in Caspium mare influit. Incolæ eius proprio idiomate vtuntur, panis vsu nesciunt, sed ferina carne victitant. Mercimonia ex aspreolorum pellibus (qui apud eos præstantissimi reperiuntur) exercent, pro tributoque easdem magno Moschouia Ducipendunt.

Regio ipsa tota ferè palustris & syluestris est, & propter Tartarorum vicinitatem magna ex parte deserta dicitur.

IUGRA REGIO.

Iugra siue Iuhra regio, cuius incolæ Iuhri vel Iugrici appellantur, ad Oceanum septentrionalem sita est, ex ea Hugaros sterilitate regionis caussata olim *Hungaroru* prodijisse, & Pannoniam occupasse ferunt, aiuntque eos patrijs locis egressos, primò ad paludes Mæotidis confedisse, deinde ad Danubium fluuium Pannoniam versus concessisse, à sui que denominatione Pannoniam Iuhariam, deinde Vngariam nominasse, & *Hungaria* *denomina-
tio.* duce Attila multas prouincias Asiæ & Europæ debellasse. Hinc ergo Moschouitæ plurimum gloriantur, dicentes subditos suos quondam Germaniæ, Italiæ, Græciæque fines vastasse, totoque mundo terribiles esse. Indigenæ huius regionis, vestigal magno Moschorum Principi soluunt, eodemque idiomate cum Vngaris vtuntur.

PETZORA REGIO.

Petzora magni Ducis Moschorum ditio, longo tractu in septentrionalem & orientalem plagam fines suos iuxta mare glaciale extendit. Denominata est à fluuiio eiusdem nominis, *Petzora* dicto, qui à Meridie fluens in Oceanum glaciale, iuxta oppidum & castrum Pusteoziro dictum, sex amplis ostijs exoneratur. Circa hunc fluuium sunt montes, rupesque in altum prominentes, *Ziemnoi Poias* Ruthenis, id est cingulus terræ dicti, quorum vertices ob continuos ventorum flatus, nudi absque gramine sunt, niuibz frequenter rigentes. Crescunt autem illic arbores cedri, circa quas nigerrimi Zebeli reperiuntur, aues etiam rapaces varij generis in his montibus nidificant, præcipuè verò falcones albi ad venandas aues promptissimi, qui inde in Moschouiam afferuntur, eisque magnus Dux in venatione vti solet. Acq; in principis Moschouiz imperio hij montes, quos veteres Rhiphæos siue Hyperboreos (varij in locis situm eorum ponentes) vocabant, existunt. Hij autem montes perpetuis niuibz gelu concretis albent, difficilemq; transitum iter carpentibus præbent. Tantæ enim altitudinis dicuntur, vt quidam à Moschorum principe ad id destinati, decemseptem dies in ascendendo quodam monte transigerint, at tamen nequaquam verticem montis attingere potuerunt. Qui autem ex Moschouia ad Petzoram proficiscere volunt, per Vstingam & Dwinam provincias transeuntes, rectà in Permiam regionem, quæ à Moschouia ducentis quinquaginta milliariibus distat, perueniunt, indeque vîcino magis itinere Petzoram attingunt. Incolæ huius regionis simplicissimi

*Petzora
fluuius.*

*Montes cingulus
terra.*

Arbores cedri.

Iter in Petzoram.

Incolæ Petzoræ.

cillimi sunt, idioma proprium habent, panis apud eos nullus vsus habetur. Anno Domini supra millesimum quingentesimum decimo octauo, Ruthenico ritu sacro baptismi fonte abluti sunt. Pelles ferarum varias magno Moschorum Duci pro tributo pendunt. In ostijs Petzoræ fluuij est castrum & oppidum Pusteoziro dictum, vltra quod in littore Oceani septentrionalis variæ gentes sunt, quæ communiter Ruthenis *Samogedæ* (id est seiplos comedentes) appellantur. Hæ gentes in Moschouiam non veniunt, aliorum enim hominum cœtum, vitæque societatem maximè refugiunt. Auium diuersarumque ferarum copia supra modum abundant, vtpote Zebellibus, castoribus, hermelis, aspreolis, vîsibus albis, lupis, leporibus, & id genus alijs animalibus. Præterea in Oceano eis adiacenti pisces diuersi generis & equi marini crescunt, in eodem Oceanovaria magnaque animalia dicuntur esse, inter alia autem belua quædam magnitudinè bouis, quam Moschouitæ *Mors* appellant. Hæc belua in mari, quando verò in terra degit; boatus terrificos edit; breues instar Castoris pedes habet; pectore prominenti latoq; dentibus superioribus in longum prominentibus; dumque Oceano relicto in terram prædæ capiendæ gratia exire cupit, tum dentibus (quos longos habet) per promontoria mari impendentia atq; vertices montium ascendit: tandem postea pedibus, dentibus admotis, summa cum celeritate in terram delabitur, omniaque obuia alquando per decem vel amplius milliaria deuorans, mactansque grassatur, & tandem in Oceanum reuertitur; multoties autem ab incolis superiora

*Gēs seipsum
mactans com-
edens.*

Mors belua.

*Dentes Mors
belua.*

montium occupantibus, telis & lapidibus, priusquam montes ascendat, prohibetur, hocque modo frequenter opprimitur. Ex harum autem beluarum dentibus, Moschouitæ, Turcæ, Tartarique, manubriapugionum, cultellorumque; præstantiores etiam framearum subtiliter conficiunt, solum autem propter dentes capiuntur, magno enim pretio, apud Turcas & Tartaros veneunt. Ad eundem Perzoram fluuium, est castrum & oppidum Papinowgorod dictum, huius accolæ Papini dicuntur, diuersumque à Ruthenico idioma habent, & Duci Moschorum tributa soluunt.

Papiniges.

OB DORIA REGIO.

*Obbi fluuius
amplissimus.*

Obdoria à fluuiio præterlabente Obbi dicto denominationem accepit, qui ex lacu quodam amplissimo Kitajsko nominato emergit, ab Orienteque in Septentrionem fluens, sex ostijs in Oceanum septentrionalem exoneratur, ad oppidum autem Obbi dictum, est tam vastæ amplitudinis, ut sedecim milliarium Polonicorum, octuaginta autem Werst Moschouiticarum in latitudinem pateat; vixque duobus diebus nauigio, quamvis ventis vela impellentibus tranatur; sicque abundat piscibus, ut nauigantium remigijs premantur. Huic quoque fluuiio Vogulici & Hугritzchi populi accollunt, multa ibi varijque generis animalia capiuntur, quibus regionis incolæ (panis enim vsum nesciunt) victitant, pellibusque Moschorum Principi tributa persoluunt.

*Vogulici
gens.*

DE

DE IDOLO AUREÆ

annis.

IN hac Obdoria regione, ad ostia Obdi fluuij, est quoddam antiquissimum idolum de lapide excisum, quod Moschouitis *Zolota Baba*, id est aurea annus dicitur. Est autem similitudo mulieris vetulæ, infantem in gremio tenentis, & alterum iuxta se infantem habentis, quem nepotem illius esse incolæ dicunt. Hoc idolum ab Obdorianis Iuhris & Vogulicis, alijsque conterminis gentibus cultu latriæ veneratur, præstantissimasque & maximi precij pelles Zebellinas idolo offerunt, vnâ cum reliquarum ferarum preciosis pellibus: ceruos quoque selectiores ad sacrificium peragendum mactant, quorum sanguine os, oculus, & reliqua simulacri membra perungunt. Intestina autem cruda sacrificij deuorant, & inter sacrificandum sacerdos idolum cõsultat, quid ipsis faciendum, quove migrandum sit. Ipsum autem (dictu mirum) certa consuletibus responsa dare, certisque rerum euentus prædicere solet. Dicuntur etiam in montibus vicinis huic idolo, sonitus boatusque quidam audiri, qui perpetuò sonitum in modum clangoris tubarum edunt. Hoc autem nihil aliud esse dicerem, nisi instrumenta quædam illic antiquitus posita, vel canales subterraneos, sic natura ipsa effectos, qui ventorum perpetuò flatu sonum, boatumque & clangorem continuò efficiunt.

*Similitudo
idoli.*

Sacrificiũ.

Boatus quidam.

Ab Obbi fluuiio à parte sinistra ascendendo, Calami populi dicti in campestribus degentes occurrunt Moschorum Ducis tributarij.

Infra Obbi fluuij ostia & auream anum sunt com-

*Calami
gens.*

Fluuij.

plures ingentes fluuij, Irtsicha, BeresWa, Sofa, Tachnim, Danadim, & cæteri multi ex montibus cingulus terræ dictis emergentes. Horum fluuiorum accola ad Auream anum vsq; , & Oceanum septentrionalem habitantes, magno Moschorum Duci tributa persolvere dicuntur.

CONDORA REGIO.

Hæc regio ad Oceanum septentrionalem sita, Obdora regioni vicina est, tota ferè syluis fluminibusque obsita, eius indigenæ proprio idiomate vtuntur, & Auream anus idolum cum Obdorianis colunt, ferarum carnibus, quibus omnis generis copiosè affluunt, pro cibo vtuntur, pelles verò varias Moschorum Principi pro tributo pendunt; regio ciuitatibus, castris, pagisque prorsus vacua est. Huic titulo Moschorum Dux, (Ducem se appellans Condoræ) vtitur.

LUCOMORIA REGIO.

*Grustintzi
& Serpono
Wtzi populi.*

Lucomoria regio longo tractu iuxta mare Septentrionale extenditur, ab incolisque sine vllis ædibus in syluis & campis habitatur. Huic regioni confines sunt Grustintzi, & SerponoWtzi populi à castro Grustina ad lacum Kitajsko sito, dicti, vbi Obbi fluuius supradictus fontes suos habet. Ab hoc lacu homines nigri, communis sermonis expertes, ad Grustinam arcem venire solent, secum adferentes varias merces, præcipuè autem vniones, gemmas, lapidesque preciosos, quas Grustinski & SerponoWtzi, rerum transmutatione facta ab eis mercantur. Hæ autem gentes Lucomoriæ, item Grustintzi,

stintzi, & SperponoWtzi, & quæcunque infra Obbi fluuium, & lacum Kistajsko dictum, iuxtaque flumina Sofa, BeresWa, Danadim, & Tachmin habitantes, ad Oceanum glacialems vsque magno Moschorum Duci, vestigales dicuntur. Porro de quibuldā populis in Lucomoria habitantibus, portentosum & dictu incredibile quiddam refertur, *Mirabilo quiddam.* quasi illi quotannis vigesima septima mensis Novembris die, velut hirundines & ranæ, præ intenso frigore brumali moriantur; postea redeunte vere, vigesima quarta Aprilis die, eos denuò reuiuiscere aiunt. Hi autem hoc modo commercia cum Grustintzijs & SperponoWtzijs populis sibi vicinis habere dicuntur, cum iam futuram mortem sibi imminere sentiunt, tunc merces suas certis in locis depouunt, quas Grustintzi & SperponoWtzi suis mercibus interim æquivalentibus eodem loco relictis, auferunt. Illi autem reuiuiscences, illas merces, si æqua commutatione sibi placuerint, pro suis accipiunt: sin minus iustæ fuerint, à Grustintzijs & SerponoWtzijs suas repetunt; vnde lites & bella hac de causa inter eos sapissimè oriri dicuntur. Ex Lucomoriæ montibus Cossin fluuius dictus, ingens oritur, qui Lucomoria præterlapsa, in magnum fluuium Tachmin dictum, exoneratur. In Tachmin autem fluuiio pisces quidam nasci dicuntur, qui capite, oculis, naso, ore, manibus, pedibusque hominem re- *Cossin fluius.* ferunt, sed absque vllæ vocis expressione. Aiunt quoque vltra hunc fluuium prodigiôsæ formæ homines habitare, quorum alij ferarum more pilis rigent, alij caninis cum capitibus in speluncis subterraneis victitant. *Piscis mirabilis.* *Gens mirabilis.*

LOPPIA REGIO.

A Lucumoria vltcrius ad Oceanum glaciale
 procedendo Loppi populi, barbarie & feritate
 rigentes in campeſtribus & ſyluis degentes oc-
 currunt. Hi nuſquam certas ſedes habent, ſed vno in
 loco ſeris piſcibusque, quibus viſcitant (panis enim
 vſum neſciunt) de paſtis aliò commigrant. Tugurio-
 la ſua, in quibus habitant, corticibus arborum, ceſpi-
 tibusque tegunt, veſtibus ex diuerſis ferarum pelli-
 bus Zebellinis, hermelinis, ceruinis, & id genus alijs
 inſimul conſutis vtuntur, eorumque huiusmodi ve-
 ſtitus interdum in Moſchouiam à mercatoribus de-
 fertur, pileis etiam & caligis ex ceruinis pellibus cõ-
 ſectis vtuntur. Tributi autem loco pelles & piſces,
 quorum copia affluunt, magno Moſchorum Duci
 pendunt. Idioma ſuum proprium habent, quod ab
 alijs non intelligitur, ideo apud exteros propemo-
 dum muti eſſe videtur. Sagittarij autem omnes ſunt
 peritiſſimi, adeò, vt ſi quas in venatione præſtanti-
 ores ſeras nanciſcantur, eas (vt pelles eorum integræ
 & intactæ ſint) miſſa ſagitta in naſum oculosve inter-
 ſiciunt. Hi etiam ſeras in nartis hyeme per niues in-
 ſequuntur, inſecutasque ſagittis conſiciunt, mercato-
 res ad ſe ex varijs regionibus quæſtus gratia venien-
 tes, libenter excipiunt, quos in tuguriolis ſuis cum v-
 xoribus relinquunt, ipſi verò interim venatum abe-
 unt; reuerſi, ſi vxores hoſpitem concubitu conſue-
 tudineque lætiores & hilariores inuenerint, mune-
 re aliquo hoſpitem donant, ſin minus, turpiter con-
 uitijs laceſſitum expellunt.

Monetæ pecuniariæ nullus apud eos vſus, ſed cū
 mercatoribus aduertijs rerum permutatione vtun-
 tur, &

*Viſtus, Se-
 ſtitus, habi-
 ratioq; Lop-
 piotum.*

*Loppi ſagit-
 tary opami.*

*Hoſpitem
 acceptio.*

tur, & pro panno craſſo viloloque, item pro ſecuri-
 bus, acubus, cochlearibus, cultris, poculis, ſpeculis, &
 id genus alijs rebus, pelles ferarū varij generis mer-
 catoribus dant. Regio quam inhabitant frigidiffima
 eſt, ſolem ibi æſtivalis ſolſtitij tempore, quadraginta
 diebus perpetuò ſplendere (tribus noctis horis exce-
 ptis) perhibet, quibus Sol velut quadam caligine ob-
 ducitur, vt radij illius non appareāt, nihilominus ta-
 men laborātes ab opere ſuo excluduntur. In his quoque
 partib. montes in altū eminentiſſimi dicuntur eſſe, *Montes i-*
 qui ad Æthnæ (montis in Sicilia) ſimilitudinem, flam- *guet.*
 mas ſemper eructant, in quib. Salamandra, animalia *Salaman-*
 quedam, lacertarum ſimilitudine, quæ in igne non *dra.*
 ſecus ac piſces in aquis viuunt, crefcere perhibentur.

Vltra Oceanum etiam glaciale regionem quā- *Engroneland*
 dam, Engroneland dictam, quaſi incognitam aiunt *regio.*
 eſſe, hæc tum ob altos montes, qui perpetuis ſemper
 niuib. rigent, tum etiam ob perpetuā glaciem ma-
 ri innatam (quæ periculoſam nauigationem facit)
 à commercio conuerſationeq; cæterarum gentium
 aliena ſeiunctaq; eſt, ideo incognita dicitur.

Moſchouitæ ſe plurimū iactant, quòd princeps
 eorum ex hac quoque remotiſſima & ferè vltima
 orbis regione tributa exigat. Hoc quamuis veriſimi-
 lenon ſit, tolerari tamen aliquo modo poteſt, cū
 alios vicinos principes, qui ab iſtis tributa exigere-
 nt, non habeant.

Atque hic ſinis regionum ſeptentrionalium, gla-
 cialiſque mari adiacentium (quæ Moſchorum princi-
 pes ſunt tributariæ) eſto. Nunc ad cæteras regiones
 deſcribendas Meridiem Orientemque verſus ſitas,
 Moſchouitis confines reuertar.

CEREMISSI POPULI.

*Ceremissi
sagittarij
excellentes.*

Ceremissi, Mordouotes, & Vachines, inter Viaticam & Volochdam prouincias, quarum supra mentionem fecimus, longè lateq; in vastis syluis, sine vllis ædibus habitant. Proprium idioma habent, Mahometisq; sectam amplectuntur, quidam etiam gentiliter, nullam Dei notitiam habentes, viuunt. Omnes autem furtis & latrocinij intenti, & carminibus magicis exorcismisq; maximè dediti sunt. Aduersus sagittarum telorumq; iactus intrepidi. Ferina carne & melle (cuius aluearij abundant) magna ex parte vitant. Panem enim rarè vtuntur. Omnes tam viri quàm feminae cursu velocissimi sunt, sagittarijsq; peritissimi; arcum nunquàm de manibus deponunt, quo adedò oblectantur, vt etiam filijs cibum obstinatissimè prohibeant, nisi prius signum præsignatum ex arcu sagitta ferirent. Artificium laborq; eorum feras venari, & sagittis figere, quorum carne vescuntur, pellibusq; vestiuntur, ac eadem pro tributo magno Duci Moschorum pendunt. Inter venandum autem, nartarum instrumento pedibus inducto, (cuius in Permiæ descriptione supra memorauimus) vtuntur, in quo agilissimè velocissimeq; feras insequendo feruntur. Quia verò harum nartarum instrumento velocissimi cursus, omnes ferè Septentrionales gètes, & ipsi Moschouitæ, Rutheniq; communiter vtuntur, imaginem vsus earum subiiciemus. Sunt autem longæ quædam lignæ solæ, longitudinem triū cubitorum adæquantes, in anteriori parte in modum traharum erectæ, quidam verò hoc instrumentum ad suæ proportionis staturam in longitudinem cõficiunt, quo in vtramque pedem inducto velocissimè feruntur.

*Nartarum
vsus.*

MORD.

MORDWA POPULI.

A Nouogrodia inferiore, quam superius descripsimus Orientem, & Meridiem versus, vastè ingentesq; occurrunt syluæ, quas Mordwa populi sic dicti, magno iuxta Volgæ fluuium insignem tractu, inhabitant. Idioma proprium habent, in pagis passim degunt, agriculturamq; exercent. Melle, diuersisq; animalium pellibus preciosis abundant. Homines sunt duri & bellicosi, Tartarosq; latrocinantes, (quos in vicinio habent) à finibus suis fortiter propulsant, omnes ferè pedites incedunt, arcubus oblongis vtuntur, sagittandi q; peritia polent, feras præstantiores, vt pellibus eorum integris & intactis potirentur, in nasum sagitta missa interficiunt. Eorum quidam Mahometi sectam amplectuntur, quidam verò in idololatria perseverant. Vctigal annuum magno Moschorum Principi pellibus diuersarum ferarum soluunt. Mulieres eorum decoris causa vngues nigro colore artificialiter inficiunt, apertoq; capite & crinibus passis semper incedunt. His aliæ gentes Ceremissi intermixtæ sunt, qui ad differentiam Ceremissorum septentrionalium, de quibus supra superiores Ceremissi, siue montani, à collibus quos inhabitant, appellantur. Hic de vicinis conterminisq; Moschouitico imperio, Tartaris Cazanenlibus, cæterisque campestribus in hordas distributis nobis dicendum esset: sed ne ordo rei interrumpatur, de moribus, religione, & vitæ consuetudine Moschouitarum, pauca subiicienda nobis, non abs re videntur. His autem absolutis, Tartarorum fines, gentisq; mores breuiter attingemus.

o ij

DE RELIGIONE MOSCHOVI-

tarum, omniumq; Ruthenorum.

Caput II.

Rutheni
Christiani.

Rutheni omnes postquam semel fidem Christianam Græcorum ritu, anno restituta per Christum salutis 924. susceperunt, sub Olha Ducissa & Volodimiro filio eius monarcha Russiæ, in ea ad hunc usque diem vnanimiter fortiterque perseuerant. Quamuis quidam proceres Russiæ Polono regi subiectæ doctrinam Lutheranam & Zuinglianam sequantur, sed vulgus omne, maiorque pars magnatum, & nobilium, fidem antiquitus Græcorum ritu susceptam, firmiter retinent. Sic quoque omnes regiones Russiæ, quæ alba dicitur, Moschorum principi subiectæ, Christianæ fidei, quam à Græcis susceperunt, vestigijs firmiter vnanimiterque insistant. Vnus autem totius Russiæ metropolitanus olim erat tam Moschorum, Lituanorumque ducibus, regi que Polonorum tributarius, qui sedem suam primò in Kiouia Russiæ Lituanorum metropoli ciuitate retinebat, tandem in Volodimiriam, postremò in Moschouiam translata est. Cum autem metropolitanus Moschouix septimo vnoquoque anno Russiam Lituanis subiacentem, caussa exigendarum pecuniarum inuiseret, ablataq; magna pecuniarum summa discederet, Vitoldus magnus Lituaniæ Dux, re considerata, prouincijs suis, ne thesauris exhaurirentur, consulere volens, episcopis, abbatibusq; Russiæ conuocatis, iudicio eorum metropolitam in sua Russiæ elegit, qui sedem suam Vilnæ (quæ est Lituaniæ metropolis) habet, in Basilica diuæ virginis, quæ Ruthenis, Preczista, id est castissima dicitur. Hic autem metropolita

raro

Metropoli-
tanus Rus-
sæ.Metropoli-
tanus Rus-
sæ in Litu-
niâ elegitur.

mò Vilnæ commoratur. Est verò episcopus Vilnensis præcipuus, secundum ordinem ecclesiæ Romanæ, ipsa enim Vilna Romanum ritum sequitur: sed media pars Ruthenorum eam incolit, pluresque ecclesiæ in ea Ruthenicæ quàm Romanæ conspiciuntur. Porro omnes metropolitæ Ruthenorum à patriarcha Constantinopolitano auctoritatem suam habent, & primò omnium episcoporum, abbatum, & totius ordinis spiritualis iudicio, & consensu metropolita eligebatur, sed nūc hanc auctoritatem magnus Dux Moschouitarum sibi assciuit, suoq; iudicio metropolitam in Moschouia constituit.

A sancto Andrea apostolo Rutheni se fidē Christianam suscepisse iactant, adhuc ante Olham, & Volodimitum, quem ex Græcia per Pontum Euxinum ad ostia Borysthenis fluij, gentiliter Dnepr dicta, in Russiâ esse dicuntur. appulisse annales eorum testantur, & inde ad Kiouiam, tunc temporis metropolim Russiæ, aduerso fluuiio peruenisse, atque ibi omnem terram Russiæ benedixisse, & baptizasse, signumq; crucis eum illic constituisse. Ex Kiouia tandem aiunt eum ad fontes Borysthenis Dneprisko dictos, peruenisse. Indeque in Nouogrodiā magnam, deinde per mare Germanicū Romā usq; nauigasse. Postremò in Peloponneso Græciæ, sub Ago huius nominis rege, propter Christum crucifixum fuisse. Archiepiscopi in toto imperio Moschorum duo sunt, vnus in Nouogardia magna, qui habet prærogatiuam infulam albam bicornem nostrorū episcoporum more gestandi. Secundus in Romania. Episcopi sunt multi, videlicet Permiæ, Susdæ, Twerensis, Columniæ, Cernigouiæ, Rhesanensis, Smolensstensis, Pleskouienensis, &c. Vestes eorū sunt

Archiepisco-
pi Moscho-
rum & epi-
scopi.
Vestitus e-
piscoporum.

Vestitus e-
piscoporum. sicut aliorum monachorū, nigræ, nisi quod aliquando sericeas ferūt, & presertim pallium nigrum, quod habet à pectore tres fimbrias albas, ad similitudinem riuuli fluentis inflexas, quod significat, ex cordibus eorum riuulos doctrinæ fidei, & bonorum exemplorū scatere. Metropolita autem, archiepiscopi, & episcopi, abbates, monachi, carnibus perpetuò abstinent. Proventus necessarios ex prædijs & alijs extraordinarijs accidentibus & beneficijs habent. Arces verò vel ciuitates, & omnes administrationes seculares eis ademptæ sunt. Sed metropolita Russiæ Polono regi subiectæ, & alij episcopi villas ciuitatesque possident.

Monachi. Abbates qui Igonomei, priores qui Archimendritæ dicuntur, & omnes monachi durissimas molestissimasque leges, & regulas præscriptas habent, nullo solatij genere recreari eis conceditur. Omnes non solum Principis, sed cæterorum nobilium mandatis parent: plures eorum ex monasterijs in eremum se conferunt, ibique in arctis tuguriolis, aut soli, aut cum socijs manent, victum de radicibus arborum, & varijs terræ herbis acquirunt.

Sacerdotū
regula. In sacerdotij gradus hi tantum promouentur, qui diu apud ecclesias seruiuerunt. In diaconum autem nemo consecratur, nisi vxorem habuerit, vnde interdum & matrimonio copulantur, & in diaconatum consecrantur. Præterea qui virgini stuprum aliquando obtulerit, aut vxorem suam primo concubitu vitiatam animaduenerit, in diaconatum non ordinatur. Mortua vxore sacerdos à sacris prorsus suspenditur, nisi monasterium ingressus iuxta regulam viuat, officijs etiam diuinis peragendis si castè viduus

diuus vixerit, velut minister cum cæteris ecclesiæ ministris choro interesse potest. Si autem viduus sacerdos aliam vxorem (quod eis liberum est) duxerit, is munere sacerdotali priuatur, nihilque commune cum clero habet. Nullus sacerdotum monachorumve horas canonicas dicit, nisi habeat imaginem alicuius diui præsentem, quam etiam nemo nisi cum magna veneratione attingit. Qui autem eam in publicum profert, manu eam in altum extollit, quam omnes prætereuntes cruce se signantes, inclinando plurimum venerantur. Libros euangelij maxima veneratione prosequuntur, neque eos manibus tangūt, nisi prius caput multoties inclinando, cruce se munierint. Omnes sacerdotes ex cōtributione quadam certa sustentantur. Assignantur etiam eis domuncule cum agris & pratis, vnde victum suis vel famulorum manibus, more agricolarum acquirunt.

Sacerdotes Romanos confundunt, qui cælibem vitam ducere sese iuramento obstringunt, cum sancta synodus quæ fuit in Gangra, scribat in quarto canone: Qui spernit sacerdotem secundum legem vxorem habentem, dicens quod non liceat de manibus eius sacramentū sumere, anathema sit, id eadem synodus dicit, Omnis sacerdos & diaconus propriam vxorem dimittens, sacerdotio priuetur.

Habitu haud dissimili à secularibus vestiuntur, solummodo pileolum nigrum rotundum, quo rasuram tegunt, gestant. Commam ad brachia protensam nutant, omnes baculos *Pasoch* dictos, quibus inniuntur, cum manubrijs incuruatis gestant.

Rutheni secundū calēdarium suum, plurima festa duorum, non his diebus quibus Romani, celebrant.

Festa Ruthenorum.

Trinitatis festum celebrant feria secunda Pentecostes, in octaua autem Pentecostes festum omnium sanctorum obeunt. Festum verò corporis Christi more Romanæ ecclesiæ non venerantur. Viri præstantiores peractis sacris, ebrietate & comestationibus festos dies consumunt. Ciues artificesq; diuinis peragendis interesse solent, quibus peractis laborib. domesticis, cæterisq; negocijs incumbunt, dicentes feriari & à labore abstinere, dominorum esse.

Nicolaum sanctum inter cæteros diuos præcipuè venerantur, eumq; diuino ferè cultu prosequuntur, templaque præcipua nomini eius dicata erigunt, de cuius plurimis miraculis frequenter prædicant.

Habent etiam in catalogo sanctorum Romanos quosdam pontifices, quos inter sanctos venerantur. Cæteros verò qui post eorum schisma fuerunt (quãdo à Romanis disuncti sunt) execrantur, & pro hæreticis grauissimis eos habent, eosque schismaticos appellant.

Concilium sub Adriano papa.

In septimo enim generali cõcilio, quod sub Adriano papa celebratum est, conclusum esse dicunt, vt ea quæ in præcedentibus synodis constituta conclusaq; fuerint, in posterum quoque solida rata, acceptaque & perpetua teneantur, nec posthac cuiquã sub graui anathematis pœna aliud concilium celebrare aut accedere licere. In his autem septem concilijs hos pontifices Romanos fuisse constat, quos Rutheni inter sanctos venerantur, dignosque cathedra sancti Petri dicunt, ideo quòd secum sentirent. in prima synodo, papam Syluestrum, in secunda Damasum, in tertia Celestinum, in quarta Leonem, in quinta Vigilium, in sexta Orphanium, in septima Adrianum, omniaq; concilia

concilia & synodos, post hos septem prædictos synodos celebrata, maledicta, peruersa, & hæresitupiter deprauata esse dicunt. Erat quidem metropolitanus *Isidorus metropolita* Rusiæ Isidorus nomine, qui sedem suam in Kiouia tenebat, is ad cõcilium Florentium, quod celebratum est sub Eugenio papa, venerat, vbi ecclesias Ruthenicis, abiectis Græcorum ritibus, cum Romana ecclesia vnuerat, tandem in Russiam reuersus, cum propositum suum & rem iam conclusam Ruthenis proponeret, illosque ex verbo Dei ad vnitatem & concordiam fidei instrueret: captus omnibusq; bonis spoliatus, in carceres coniectus est.

Doctores quorum dogmata Rutheni sequuntur, *Doctores Ruthenorum.* sunt hi: Basilus magnus, Gregorius Nazianzenus, & Ioânes Chrysostomus, quem illi Zloto vsti, id est aureum os habentem, appellant. Gregorij etiam pontificis Romani libros de moralibus scriptos habent.

Sacrũ siue missa Sclauonica lingua apud illos peragitur, intermixtis etiam aliquando cantionib. Græcis, epistola & euangelium, quo magis à populo percipiatur, extra chorum in medio ecclesiæ astanti populo clara voce recitantur. Concionatoribus carent, satis enim esse putant sacris interfuisse, ac euangelij epistolarumque verbaque vernacula lingua recitat sacrificulus audiuisse, concionarique in suis ecclesijs obstinatissimè prohibent, dicunt enim se hoc modo *Concionatoribus abstinere.* varias hæreses, & diuersas de fide opiniones effugere, quæ ex concionibus & subtilibus argumentis, sophisticisque quæstionibus oriuntur.

Panem ad sacrificandum hoc modo sacrificant: vnus eorum præparatum panem ad sacrificandum in patena super capite, per minorem portã de sacrario

Consecratio panis. egressus portat, alter verò coopertum calicem vino repletum, cæteris diaconis vel sacerdotibus imagines sanctorum, Petri, Pauli, Nicolai, vel Michaelis archangeli, magna populi circumstantis acclamatione & veneratione præferunt, quidam ex circumstantibus acclamant vulgari oratione, Domine misere, alij fronte terram gentili more percutiunt, quidam se signo crucis frequentius caput inclinando mununt, varia denique veneratione ac cultu circumlata signa venerantur. Postea finito circuitu per mediam chori portam sacerdotes in sacrarium ingrediuntur, sacrumque peragunt. Quoties se signo crucis mununt, id manu dextra sic faciunt, vt frontem primum, deinde pectus, mox dextram, ac demum sinistram pectoris partem punctis in formam crucis tangant. Quod si quis aliter se signo crucis munierit, hunc velut hæreticum obiurgant.

Gloriantur Rutheni se solos cum Græcis veros Christianos esse, Romanos verò & alios Christianos damnant & execrantur, tanquam primitiæ ecclesiæ desertores, & septem sanctarum synodorum præuicacatores.

Baptismi sacramento Rutheni hoc modo vtuntur: nato infante sacerdos statim accersitur, qui ante fores puerperæ habitationis, certas orationes dicere solet, infantiq; nomine imposito domum reuertitur. Postea puer in templum deferitur, hocque modo baptizatur, in aquam immersus, chrismate quod in hebdomada, feria sexta Pascham præcedente, consecratum est, vngitur, deinde myrrha; postea capillos infanti sacerdos abscindit, eosque ceræ intricatos in ecclesia certo loco deponit. Sal autem & saliuam Roma-

Romano more, cum puluere mixtam, inter baptizandum non adhibent, aquam verò baptismatis pro singulis infantibus consecrant, & continuo post baptismum in foueam ad id præparatam, eam effundunt. Fideiussores verò vel susceptores infantis, quoniam circa baptismum sacerdoti interroganti, an Diabolo infans renunciaret, correspondent, toties in terram expuunt.

Confirmationis seu inunctionis sacramentum maximè abhorrent, hocque argumento vanam & damnablem cõfirmationem esse appbant, quòd in synodis omnibus ferè dictum sit, præcipuè verò in Nicæna, confiteor vnum baptismum in remissionem peccatorum, cum autem vnum sit baptismum, vnum etiam esse chrisma, & virtutem eandem sacerdotis & episcopi circa sacramenta distribuenda, dicunt esse.

Purgatorium Græci & Rutheni negant, sed dicunt vnumquenque secundum opera sua, post mortem locum designatum habere, vbi diem iudicii extremi expectaret, pios quidem cum Angelis placidis in lucidis & amœnissimis Elisij viridiferis campis recumbere; impijs autem in obscuris, cæcis, nigrisque caligine obductis voraginibus, cum Angelis terribilibus destinatum esse mansionem, ad expectandam iudicii diem, vnde illæ animæ quæ in locis amœnissimis & splendidis, cum angelis placidis, benignisque collocatæ sunt, gratiam Dei sibi futuram cognoscunt, assidueque iudicium extremum fieri petunt. Aliæ contrà condensationem sibi imminere, & penas terribiles in caliginosis voraginibus sitæ prælagunt, idque eò maximè allegant, quòd animæ post

Opinio de animabus.

Matthæi 25.

mortem in cælum statim non ascendunt, neq; in infernum. Quibus enim illud verbum à Christo in nouissimo die diceretur: Venite benedicti patris mei, possidete regnum cælorum, &c. cum iam omnes ante in cælo sint: & cōtrā, ite maledicti in ignem æternum, cum iam olim in inferno condemnati fuerint. Neq; etiam animam à corpore separatam pœnis obnoxiam esse credunt, nam cum anima se vitij cum corpore simul contaminauerit, cum corpore etiam expiandam putant, quod ego Theologis discutiendū relinquo. Funebre autem sacrum pro defunctis ideo faciunt, quod ijs suffragijs tolerabiliorem animabus locum impetrari sperāt, vbi facilius extremum diem iudicij expectare possint. Imò etiam cum aliquis magnæ autoritatis vir moritur, tunc Metropolitanus siue episcopus, epistolam ad sanctum Petrum scribit, sigillo suo & manu subscriptione munitam, quam super pectus defuncti ponit, danstestimoniū de bonis pijsque operibus eius; utque in cælum facilius post diem iudicij admitteretur, & Christianę religionis Catholicę agnoscat, subscribunt. Præterea agreste vulgus circa mortuorum sepulturam, varijs ceremonijs, & superstitionis plerunque vitur. Sepultura eorum in syluis, & vbi agris tumulos aggestis, lapidibus muniunt, signumq; crucis super imponūt. Loca pro sepeliendis defunctis non cōsecrant, aiunt enim corporibus baptizatis, sacramentisq; Christi dicatis, & consecratis, terram ipsam, & non corpora terra consecrari.

Spiritum quoque sanctum à Patre tātum, & non à Filio procedere consentitur, ac Romanos dicentes credo in Spiritum sanctum, qui à Patre & Filio procedit,

cedit, confundunt, eosq; conformes heresi Macedoniz & Arianæ dicunt, hac de causa, quod duo principia, duasq; voluntates de Spiritu sancto, & duas virtutes adducerent, & honori Spiritus sancti detraherent. Hic autem Rutheni non intelligunt vnam esse diuinitatis voluntatem, potestatem, gloriam, & honorem. Sicq; secundum concilium Nicenum, contra Arium & Constantinopolitanum, contra Macedonium celebratum dicunt: Credo in Deum Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, Dominum verum & viuificantem, à Patre procedentem, qui cum Patre & Filio simul adoratur & conglorificatur.

IEIUNANDI MOS

apud Ruthenos.

Rutheni in ieiunio, prout in cæteris ceremonijs, à Romanis discrepant, quatuorq; ieiunia magna, quibus carnibus abstinent, habent. Primum in quadragesima septem integris hebdomadis ab esu carniū abstinent. In prima aut̃ hebdomada, quam nos vltimam Bacchanalium dicimus, illi lactarijs & butyraceis cibis vtuntur, eamq; Maslna, quasi butyraceam appellāt, reliquis verò septem integris septimanis ad Pascha vsque etiam piscibus abstinent, oleonibus, cauliculis, raphano, fungisq; cōtenti. Quidam etiam deuotiores Dominicis tantum & Sabbatiuis diebus (quibus ieiunare peccatum putant) cibum sumunt, reliquis diebus nisi frustulo panis in meridie confortati ab omni cibo abstinent. Alij die Dominico, feria tertia, quinta & septima, cibis coctis vescuntur, reliquis frustulo panis, cum aqua fermentata sumto, totis diebus inediam tolerant.

*Mortuorū
ceremoniæ.*

*Ieiunium
Petri.*

Secundò ieiunant post octauam Pentecostes vsq; ad ferias Petri & Pauli apostolorum, appellantque hoc ieiunium diui Petri.

*Ieiunium di-
ue Virginis.*

Tertiò à prima Augusti vsque ad assumptionem beatissimæ virginis Mariæ, ieiunio se macerāt. Quartò sex septimanis in aduentu Domini carnem & butyrum abhorrent, vocaturque hoc ieiunium Philippi.

*Ieiunium
Philippi.*

inchoatur enim sub festum Philippi secundū Ruthenicum calendarium. Omnibus verò diebus sabbatiuis (exceptis temporibus ieiunij) carne vescuntur. Sed feria quarta & feria sexta grande peccatum carnibus uti credunt, ita, ut si Petri & Pauli, assumptio- nisque Mariæ festum feria quarta vel sexta contigerit, tum ea quoque die carnibus non vesci peccatum putant, Romanosque hac de causa maximè redarguunt, argumento Clementis pontificis Romani id comprobantes, qui dicit in statutis Apostolorum canone LXIII. Si ecclesiasticus die Sabbato vel Dominico ieiunans inuentus fuerit, exceptis ieiunij Sabbatis ab ecclesia præscriptis, sacerdotio degradetur, si autem secularis homo fuerit, excommunicetur, & ab ecclesia seiungatur. Nullius sancti vigiliam ieiunio venerantur, præter sancti Ioannis Baptista, quam vigesima nona Augusti die (ex præscripto calendarij sui) celebrant.

Monachi grauioribus ieiunijs præ cæteris onerantur, qui aqua fermentata cum frustulo panis semel in die sumta, contenti esse coguntur.

CONFITENDI MOS.

Circa Paschatis festum Rutheni præcipuè confiteri solent, hoc modo: Confessor vnà cum confiten-

sistente in medio templi stat, magna cordis cum deuotione, contritioneque ad imaginem alicuius diui vultu reuerenter conuerso, postea confitenti secundum peccati gravitatem iniuncta pœnitentia, ante ipsam imaginem confessor & confitens magna cum deuotione reuerenter sese inclinant, signoque crucis frequentius frontem pectusque & brachia muniens, alto cum gemitu cōsuetam orationem proferunt: Iesu Christe Fili Dei viui miserere nostri. Quosdam etiam qui grauius aliquid deliquerint, aqua sacrata abluunt, quam in Epiphania Domini toto fluuiio vel stagno (secundum morem) consecrato *Aque consecratio.* hauriunt, & pro abstergendis noxialibus delictis, per integrum annum in templo reseruant. Quibusdam verò pro pœnitentia ieiunia & breues facilesque orationes iniunguntur. Dominicam enim orationem per pauci ex vulgo sciunt, dicuntque orationem Dominicam scire, dominorum & sacerdotum, qui nullis laboribus occupantur, opus esse. Confessionem etiam quamuis ex præscripto habeant, eam tamen ad dominos pertinere, agrestes dicunt, sibi autem in Deum, & filium eius Iesum Christum, & Spiritum sanctum simpliciter credere, satis esse. Hacque oratione omnes Rutheni promiscuè & peculiariter vtuntur: Iesu Christe Fili Dei viui miserere nobis.

SACROSANCTÆ EUCHA-

ristiæ usus.

Sacramento Eucharistiæ Rutheni sub vtraque specie vtuntur, aliud autem pro infirmis, & aliud pro communicantibus, secundum consuetudinem habent. Pro infirmis sacramentum in hebdomada

*Duplex a-
pud Ruthen-
os Eucha-
ristia.*

magna ante Pascha, die Iouis consecratum, in vase mundo per integrum annum seruat. Dum autem id sacerdos pro infirmo daturus est, tum parum vini & aquæ tepidæ addit, portiunculamq; bene humectatam ægrotò cochleari de calice porrigit. Si autem puer infirmus fuerit, adeò ut non possit de pane sumere, tunc infunditur ei gutta vini consecrati in os de calice. Pro communicantibus verò secundum consuetudinem, sacramentum dum sacrum siue lurgia peragitur, cōsecratur, quod sacerdos cochleari ex calice in portiunculas minutas redactum, & vino commixtum, communicantibus distribuit. Præscriptum communicandi tempus ante festum Paschæ, (vel quotiescunque aliquis voluerit modò confessus sit) habent. Pueros qui septem annos transigerint, ad sacramentum admittunt, dicuntq; hominem septennio transacto contra Deum peccare incipere.

*Nō azymis
Rutheni,
sed fermentato pane
utuntur.*

Porro omnes Rutheni pane fermentato, & non azymo (prout Romanæ ecclesiæ mos est) utuntur, idque hac ratione approbant, quia Iudæi in memoriam liberationis suæ ex Ægypto, secundum mandatū diuinum azymis utuntur, se verò semel Christianos factos nunquam in labore Ægyptiorum fuisse; ideo de huiusmodi Iudæorum azymis, Sabbato & circūcisione obseruandis, se liberos esse dicunt, si enim aliquis sequatur vnum ex illis (Paulo attestante) totam legem adimplere tenetur. Eundemque Apostolum dicentem: Fratres, ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis; quia Dominus in qua nocte tradebatur, accepit panem, benedixit, &c. de pane fermentato & non azymo dixisse intelligunt. Eo enim tempore nec azyma nec Pascha esse, cum Dominus cœnaret,

cœnaret, dicunt. Idque hoc argumento maximè approbant, quia Iudæorum pascha stando fit, & comeditur secundū legis præscriptum, hoc autem in cœna Christi non erat (ut Euangelista dicit) recumbentibus eis duodecim, &c.

Item & discipulus recubuit super pectus ipsius in cœna, &c. Quod etiam Christus dicit ibidem: Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum, non de Iudæorum Pascha eum dixisse sentiūt, quod antea semper comedebat cum Apostolis. Neq; azyma Christum Apostolis dedisse, sed panem fermentatum credunt, cum dicit: ecce panis quem ego do vobis. Similiter ad Iudam: cui ego dabo panem intinctum, ipse traditurus est me.

Romanos autem in azymis communicantes cōfundunt, dicentes eos Iudaicos ritus obseruare, in hæresiq; Iuliani Apolinaris Laodicēsis, & Pauli Syri Samosatensis, Machometi, Eutychij, & Diaferij ambulare, qui erant in sexta synodo deprauatissimi hæretici, & spiritu diabolico repleti.

Mulieres autem apud Ruthenos panem ad sacrificandum Proskura dictum cōficere solent. Seliguntur autem ad id mulieres propectæ ætatis, quæ mensibus patiendis amplius non sunt obnoxia, præcipue verò viduæ sacerdotum relictae, id muneris obsequuntur.

DE MATRIMONIO.

Ita Rutheni matrimonium contrahunt, ut quartum cōsanguinitatis gradum non attingant. Tertium ducere uxorem viro vix concedunt, & non admodum legitimum matrimonium esse putant. Quartum verò nec concedunt, neque etiam Christianum

esse iudicant. Pro adulterio non computat, si vir habens uxorem cum soluta concubuerit, excepta uxore alterius.

DIVORTIA inter se frequenter celebrant episcopis permittentibus, literasq; repudij dantibus.

Quidam etiam agrestium, quibus ad episcopos propter longam itineris distantiam aditus difficilis est, diuortium tali modo (more gentili antiquitus obseruato) peragunt, cum sibi vir & uxor utrinque displicent, tunc extra pagum in triuium ambo prodire solent, mantili accepto, quod inter se manibus utrinque tenendo per medium discindunt, hocq; inter se diuiso, matrimonium etiam inter se diuisum esse putant, & uxori repudiatæ vir dicere solet, vade tu hæc, ego illac pergam. Sed hic peruersus diuortij modus nunc prorsus abolitus est.

Hoc autem ritu matrimonium inter sponsam & sponsum contrahitur. In primis mēsa in medio templi adotnatur, ingredientibusq; templum sacerdos præcedens certas recitat orationes, deinde pro patriarcha metropolitano, episcopis, & toto clero, pro monarcha q; suo, & omni ordine equestri, & plebeio, qui ritus suæ fidei sequuntur sigillatim sacerdos cum diacono clara voce orant. His peractis sponsus & sponsa mensam præparatam accedunt, in linteisq; secundum morem pedibus substrato uterque stat. Postea sacerdos ex præscripto an alicui olim nō sponderent interrogat, stolaq; manus utriusq; annulos commutans, colligat. Deinde coronas ligneas vel ex tilia libro pictas ad id muneris in ecclesiareferuatas capiti utriusque imponit, dicens: Posuisti Domine coronam super caput eius de lapide pretioso,

Sponsalium ritus.

tioso, &c. Euangeliumq; de nuptiis in Cana Galilee celebratis, recitat. Deinde panem & ceruisiam consecratam desponsatis ad prægustandum porrigit, postea stolam (qua sacerdotes collo appensa ut videmus) sponsus & sponsa ab vna parte, & sacerdos ab altera tenent, sacerdotemq; præeuntem sequuntur, hæc verba dicentem: Circuite populi Sion, & date gloriam nomini Dei altissimi, terq; mensam circum euntes loca sua occupant, & sacerdos psalmum Miserere nostri Domine secundum magnam misericordiam tuam, &c. recitat; suffragiisque pro omnibus, tam spiritualibus, quam secularibus Deo perfolutis de templo egrediuntur.

DE EXPEDITIONE BELLICA.

Capit. III.

Magnus Moschorum Dux ingentem exercitum longo tempore sustentare potest, neque enim militibus suis stipendia largitur, sed agros illis exiguo pretio elocat, quo beneficio operam militum demeretur. Conscripti autem milites coram magno Duce singuli cōparent, & nummum vnum, quem patrio nomine Denga vocant, estimatione vnus grossi Polonici principi dant, reuersiq; ex bello eundem nummū repetunt, occisorū verò numismata princeps retinere solet, atq; ita occisorum numerum cognoscit.

Numerus occisorum quomodo cognoscitur.

Nobiles autem omnes, magnates & cōsiliarij ad dura seruitute premuntur, ut quemcunque apud se in aula esse velit, vel in bellum ire, aut legationem aliquam obire iusserit, id sumptibus suis facere cogitur. Quando autem aliquem magni nominis virum ad bellum proficisci iubet, literas suas ad illum mandatorias mittit, si autem vel prandens, vel cœnans,

Obedientia.

dormiēsvē praeuentus fuerit à tabellatore Magni Ducis, literasque quibus ad bellum proficisci iubetur acceperit, continuo à prandio lectōve surgens, equum tabellatore inspiciente armatus ascēdit, mandatumque principis se exequuturum praeber, atque sic omnes qui per facultates rei familiaris possunt, sumptibus propriis militant.

Per singulas quoque prouincias magnus Dux filios nobilium tenuioris fortunae conscribere solet, ut numerum illorum & quot quisque equos ac seruitores habeat, cognoscere possit, is singulis exiguum stipendium annuum concedit, & in bellum proficisci iubet.

Frequenter Moschi beligerant.

Omnibus autem nobilibus propriis sumptibus militantibus raro quies datur, nam frequenter bella aut cum Lituanis, Liouonibus, Suetensibus, vel Tartaris Praecopensibus, Turcis aliisque finitimis gentibus gerit, in arcibus quoque campestribus Tartaris finitimis, qui Crimisci, Praecopisci, Noheyficique dicuntur viginti millia hominum, vel plus singulis annis locare solet. Omnes denique & singulitam stipendiarij, quam principis gratiam expectantes in bellum propriis sumptibus ire coguntur. Non huiusmodi autem sumptibus prout apud nos Moscho uitae in bellum expediuntur, nam quicumque nobilium habet sex equos & totidem seruos, unum equum, qui vitae necessaria fert, ex iis habet, in primis verò millium siue pultes contritas in sacculo habet, deinde suillae carnis aliquot frusta, & sal in sacculo, si verò ditior fuerit sal commixtum pipere solet habere, hos autem sacculos cum leguminibus super equum ad id delectum circumligat. praeterea unusquisque secum

Vitius bellis Moscho- rum.

cum fert lebetes, ollas cupreas siue areas, cistellasque, ephippio alligatas, cumque necesse est ignem accendunt, ollamque magnam aqua replent, in quam milij tantum vnum cochlear, vel pultium imponunt, saleque conditum coquunt. Aliquando autem cum lautius aliquis eorum epulari vult, tum frustulū paruum carnis suillae iniicit, hocque cibo dominus interdum cum sex seruis contentus viuit, quod si dominus famelicus nimium fuerit, totum consumit, serui autem aliquando ad totū biduum triduūve ieiunant. Farinam etiam de auena subtiliter commolitam habere solent, cuius aliquot cochlearia pransuri in cistellam imponunt, modicoque aquae distillatam comedunt. Cum autem habent allium & cepas, tum facile ceteris leguminibus carere possunt. Duces verò exercitus, & ceteri militiae praefecti lautius epulantur, tenuiorisque fortunae nobiles ad prandium inuitare solent.

Moschouitae tormentis bellicis, & bombardis perditatuque nunquam olim ante annos 40. utebantur, nunc autem frequentissimè & peritissimè bombardis & tormentis vtuntur, à profugis quibusdam Italis, Germanis, Lituanisque instructi, arcesque egregie (dictu mirum) propugnant. Campestri verò certamine cum Polonis & Lituanis raro configunt, semper enim ab eis funduntur, solaque agilitate & industria externi Moschouitas vincere solent, nam omnes ferè dimicare, armisque artificialiter decertare imperiti sunt, exceptis quibusdam magnatibus, iisque perpauis. Cauendum autem est cum Moscho congregienti, ut armis scite vtatur, ne in manus eius incidar: brachiis enim lacertis, & toto corpore robustissimi sunt, sed

Quomodo cum Moschis dimicandū.

arte dimicandi plurimum vincuntur. Tam aut robusti sunt, ut cum vrlis indomitis & efferis absque vlllo genere armorum, solis viribus confici sapius cōgredi audeant, vrsūq; per aures arreptum tamdiu fatigant, donec prorsus debilitatum prosternant.

Arma Moschorum.

Hæc præcipua arma sunt, quibus Moschouitæ in bello vtuntur, phætra sagittis referta, arcus, securis, framea, cæstus, cultelli oblongi, quibus frequenter pro pugionibus vtuntur. Multi quoq; lanceis præcipuè pedites, equites autē aliqui hostilibus breuioribus vtuntur, ab Vngaricis & Polonicis dissimilibus. Armantur autem loriceis oblongis aliquando duplicibus, armillis, thoracibus, galeisq;. Equos paruos castratos soleis carētes habent, frena leuissima, ephippiis quoque in eum vsum accommodatis vtuntur, ut se in omnes partes absque impedimento vertere, arcumq; intendere facillè possint. Pedibus curte attractis equis insidere solent, adeò ut nullum hastæ lanceæve impetum sustinere queant. Flagello plerique & cōmuniter, calcaribus verò paucissimi vtuntur. Communiter vestibus oblongis ad talos vsque protractis bombyce, lanæve suffertis vtuntur. Collocandis castris amplissimum locum eligunt, vbi fortè locus natura sit munitus ea non curribus, sed vepribus, sentibus, arbutisq; circumtexunt, in muri similitudinem, præstantiores in medio tentoria sua erigunt, reliquæ verò multitudinis vulgus ex arbutis calas conficiunt, quidam etiam arbusculas siue arborum frondes, in modum arcus incuruant, desuperq; pennulis tegunt, equos ad pascua pellunt, quorum causâ tam latè disuncta castra collocant. Tempore conflictus tubicines multos habent, ij dum gentili

more

more omnes insimul dissonante melodia tubas instant, mirus ac inusitatus quidam clangor auditur, cōmissari cum hostibus certamen plus spei in multitudine, quàm robore militum ponunt, semperq; cernius hostes à tergo adorire & circumuenire student, sed campestre certamen rarissimè eis prosperatur, plurimis enim & diuersis armis se verius onerant, quàm armant; externi verò cōsilio magis, quàm armis tehti paruis copiis cum eis congregiuntur.

Arces & omnes munitiones strenuè & obstinacissimè propugnant.

DE CONSVE TVDINE MO-

ribusq; Moschouitarum.

Caput IIII.

Hæc omnis gens Moschouitica siue Ruthenæ, magis seruitute quàm libertate gaudet, cuius egregium executorem principem proprium habent. Omnes enim passim cuiuscunque conditionis sint, (nullo respectu personarum habito) grauissima seruitute premuntur, prout inferius in gestis modernæ principis dicetur. Nobiles, magnates, præfecti, primoresq; & consiliarij omnes *Chlopos* se, id est abiectissimos & vilissimos seruos magni Ducis fatentur, & bona sua omnia mobilia & immobilia, quæ propriè possident, non sua, sed magni Ducis esse dicunt. Vt autem equester ordo à magno Duce, sic etiâ plebeius ciuilibusq; à nobilibus & magnatibus grauissimè premitur: colonorum enim bona & ciuium, militū, & nobilium prædæ exposita sunt, & per contemptum nigri homines, siue Christiani cōmuniter appellantur. Sex dies coloni in septimana dominis

Seruitus Moschouitarum.

suis laborant, septimus verò dies priuato labori conceditur, neq; hi strenuè laborant, nisi bene verberati. Habet autem à dominis suis certos attributos agros, & prata, ex quibus viuunt, tributaq; annua soluunt. Artifices secundum præscriptum paruo laborem suum vendunt. Cumque annonæ caritas in pretiū concedit, tunc artifices exiliori tenuiori; in pretio sunt, adeò vt vix panē ipsum pro labore vnius diei (quamvis strenuo) acquirere possint. Ciues quoq; & mercatores grauissimis & intolerabilibus tributis, & exactionibus adinuentitiis onerantur, quas hic recensere longum esset. Quòd si magnus Dux aliquem mercatorum argenti aurive paulo ditiores à delatoribus (quorū plena curia est) rescierit, tunc eum sibi præsentari iubet, & crimine falso commentito dicit; delatum est ad nos tuum scelestè facinus, idèò vt criminosus punieris. si autem accusatus obtestaretur se innocenter accusatum, tum magnus Dux respondere solet anima testium, qui te accusauerunt, sciant, mea verò nihil refert. Confestim ergo iussu principis arripitur, & tam diu verberatur, donec præscriptam summam monetæ argenteæ, magno Duci numeret.

Debita exigendi mos.

Est autē hic mos apud Moschouitas receptus, quòd omnes debitorum, qui alienum as conflauerunt, non habentes vnde creditoribus suis redderent, ex legis præscripto in locum certum & publicum, ad id ordinatum ducuntur, ibique à seruis prætorianis flagris, baculisque per luras & crura pedum, grauiter absq; vlla misericordia ceduntur, tam diu donec vndecunque accipiendum sit, creditoribus sua reddere cogantur, quòd si soluendo non sufficerent, tunc verberibus

bus multotiens exagitati creditoribus secundum valorem debiti seruire coguntur. In hunc quoque locum omnes coram magno Duce, per contumeliam accusati ducuntur, & si ditiores fuerint, cuiuscunque conditionis, tam diu verberantur, donec imperatam pecuniam (quamvis vnquam debitam) magno Duci soluant. Omnes communiter seruos emptos aut captiuos habere solent, quos morituri frequenter manumittunt. Illi tamen continuò seruituti assueti, aliis dominis pecunia accepta in seruitutem se vendunt.

Liberi etiam serui, qui dominis suis pro pretio seruiunt, non possunt quando velint à dominis se abdicare: si enim absque domini voluntate aliquis abierit, ab alio domino in famulatum non assumitur, nisi fuerit à domino, cui primò seruiuit, vel ab amicis se pro fidelitate eius obstringentibus commendatus.

Pater etiam habet potestatem filium quater vendendi, ita vt semel venditum quocunq; tandem modo liberatum, vel manumissum, rursus atque iterum iure paterno eum vendere possit. Post quartam autem vèditionem nihil iuris amplius in filium habet.

Seruitores in dominos suos plerumque conquerruntur, quòd ab eis probè non essent verberati: credunt enim se dominis displicere, signumq; indignationis esse, si non frequentius verberentur, obiurganturque.

Prout autem viri à magno Principe seruitute aggranantur, sic etiam apud viros suos mulierum conditio miserrima est: nulla enim honesta & pudica creditur, nisi domi conclusa viuat, adeò vt nusquam exeat, domi autem manentes telam fabricant, & filanent, nihil prorsus iuris authoritati suæ in adibus ha-

Ius patris in filium.

Verbera seruus causa.

Mulierum conditio.

bent, omnes enim labores domesticos serui absoluunt, non verberata à maritis plerumque; conqueruntur, & odiose persecutas dicunt, verberaque signum amoris putant. Basilicas raro, rarius etiam ad amicorum colloquia, commestrationesque, nisi omni suspitione carerent, utpote effectæ admittuntur. Certis tamen & festiuis ætate diebus, hanc prærogatiuam exhilarandi animi gratia habent: Omnes communiter cum filiabus in campis viridiferis deambulāt, ibique super quadam trabe, duabus finestrabis occupantibus, alternatim sursum ac deorsum mouentur, aut frequentius funem in medijs circuli modum duobus stipitibus appendūt, de superque insidentes hinc & inde impulsæ feruntur. Postea quibusdam certis cantilenis manibus pedibusque complodentes, capitibusque frequentius mouentes sese oblectant, vel manibus se inuicem tenentes, & simili modo canentes choreas in gyrum ducunt. Hæc autem consuetudo præcipue circa festum Petri & Pauli apostolorum aliquot hebdomadis, ab omnibus Ruthenensis promiscue obseruatur.

Ædificia.

Imagines domestica.

Ædes ferè omnes apud Moschouitas, tam in pagis quàm in ciuitatibus insubædificatis præptuariis cellariisque; supernè locantur, ad quas per gradus ascenditur. Quamuis autem vestibula ædium satis ampla & alta habeant, fores tamen habitationum humillimas faciunt, ita ut ingressurus quispiam inclinare & demittere se cogatur. in singulis habitationibus imagines diuorum in tabulis pictas loco honorificetione sitas, habent; præcipue autem diui Nicolai, passionis Christi, Mariæ virginis, & S. Petri: hasque maximo honore prosequuntur, & pro penatibus venerantur.

Cum

Cum autem vnus alium accedit, ingressus habitaculum non statim dominum domus salutatur, sed continuo caput aperiens, vbi imago sit diligenter circumspicit, quæ visa, cum magna reuerentia, ter se crucis signo caput inclinando munit, dicens: Iesu Christe Fili Dei viui, miserere nostri. Postea porrectis sibi manibus alterutrum sese inuicem salutantes deosculantur, capitaque more patrio frequentius inclināt, id autem tam viris quàm mulieribus peculiare est, in congressu de omni consanguinitatis familia alterutrum percontari, an rectè pater, mater, vxor, filij, fratres, &c. valeant, post vnāquamque interrogationem, & responsionem caput multoties inclinantes, maximeque mutuo se insipientes obseruant, vter magis se inclinaret, & ita frequentius caput alternatim inclinando de honore concertant: hospes tandem discessurus ter se signat cruce priora verba reuerenter proferens, salute alterutrum data, abit. In honore captando venandoque; mirabilibus & superstitiosis ceremoniis vtuntur. Tenuioris etiam fortunæ hominibus intra portam alicuius præstantioris viri equitare nō licet. Insigniores domini & consiliarij, vulgares etiam nobiles intra priuatos parietes quotidie deliteſcunt, & in publicum rarius prodeunt, eò quod maiorem auctoritatem sui que obseruantiam apud populum captarent, nullusque nobiliū ad quartam vel quintam domum pedes progreditur, (quod & Litvani quidam assuescere ceperunt) nisi equus subsequatur, idque non propter vsum, sed ostentationis causa faciunt. Nobilis quamuis egenus & pauper fuerit, tamen ignominiosum sibi putat, si manu laboraret.

Hospitalitas.

Honoris cultus pictas.

Malefactorum iudicia.

Præfectorum pauci auctoritatem habent, vltimo supplicio reos plectendi, omnes enim causæ & controuersia in Moschouiam ad magnum Ducem consiliariosque suos deferuntur. Ex subditis nemo aliquem torquere audet, cuiusvis enim conditionis malefactores magnus Dux vel consiliarij principales morti adiudicare solent. Pauperibus non semper patet ad magnum Ducem aditus, sed ad consiliarios, isque difficillimus, vnde omnis iustitia magna ex parte tenuioribus venalis fit.

Consul siue prætor, qui personam iudicis obtinet, à magno Principe in vnaquaque principali ciuitate ordinatur, gentiliter *Ocolnik* dictus.

Habitus Moschorum.

Vestibus omnes oblongis absque plicis ad talos demissis vtuntur, præcipue verò lazurini vel albi coloris. Pileos albos apicatos crustatosque ex lana coacta gestant, ocreis omnes ferè rubeis, iisque breuioribus, quæ genua non attingunt, vtuntur, quarum soleas in digitis paululum erectas clauiculis ferreis muniunt: indusia variis coloribus sericeis circa collum exornata apud præcipuos, auro intertexta gestant, eaque monilibus, gemmis, vnionibus, seu globulis argenteis, aut cupreis deauratis exornant. Cruces argenteas, vel aureas lapidibus pretiosis exornatas præstantiores; vulgus verò ferreas, vel cupreas pro sacramento quodam collo appensas gestant.

Omnes autem & singuli suæ conditioni vestibus conuenientibus ex præscripto mandatoque magni Ducis vtuntur: nam tenuioris fortunæ vulgarisque familiæ hominibus vestes pretiosiores elegantioresque, sub graui pœna prohibentur. Si autem aliquem humilioris familiæ virum elegantius vestitum conspi-

conspiciunt, proditorem perfidumque eum appellant, & suspicionis notam ei inurunt, dicentes: perfide vnde tibi talis vestitus, more dominorum (Polonos enim & Lituanos dominos appellant) vestiris, & ad eos deficere perfidiosè moliris, tu enim pro huius vestis pretio non sufficis. Statim ergo accusatus grauissimè vt suspiciosus punitur. Alius itaque tenuioribus nobilibus, alius consiliariis & magnatibus, alius ciuibus & colonis habitus est præscriptus, secundum vniuscuiusque dignitatem, conditionem & rei familiaris opulentiam.

Secundum conditionem personarum habitus.

In thesauro etiam magni Ducis vestes plurimæ elegantiores, ad id sunt repositæ & confectæ, vt cum aliquando triumphus celebratur; vel cum legatus alicuius principis excipitur, tunc omnibus & singulis aulicis suis magnus Dux illas vestes ad tēpus accommodat. Cæteri quoque nobiles ad conuiuia amicorum nuptiasve celebrandas profecturi, vel si alicuius diuini festi solenne occurrerit, tunc volentes solennius elegantiusque vestiri, de magni Ducis thesauro vestes sibi accommodant, certo pretio secundum temporis spacium pro vsura vestis attributo, & deinde easdem absque detrimento cum vsura præscripta thesaurario restitunt. quod si aliquantulum vestis commaculata fuerit, tunc vsurpatur secundum estimationem pecuniam pro ea numerare cogitur, verberibusque ne id in posterum admitteret, corrigitur. Ad regem Poloniae etiam, vel ad alios externos principes, Moschouie princeps oratores missurus, omnibus aulicis & nobilibus cum legatis proficiscentibus, vestes solenniores, arma, & id genus ornamentorum ex thesauro suo ad vsurpandum sub prætextu

Vestes magni Ducis confectas habet pro suis amicis.

Legatorum expeditio.

soluendæ usuræ accommodare solet, administrator-
que horum substituitur, qui omnia ornamenta vni-
cuique secundum ordinem, quotiens opus fuerit,
distribuit, rursusque ea ab eisdem recipit & reseruat:
ex legatione tandem reuersi certam pecuniam pro
usurpatione vestium & cæterorum ornamentorum
secundum pactum magno Duci numerant, vestesque
restituunt: quod si aliquis ornamentum accommo-
datum commaculauerit, tunc verberibus emenda-
tus, illud soluere cogitur.

Hic mos apud omnes Ruthenos & Moschouitas,
quotannis certis diebus obseruatur, adolescētes, pue-
ri, plurimique viri vxorati, extra ciuitatem pagumve
in locum amplum & eminentiorem confluunt, vn-
de ab hominum congregatione videantur, ibique; qui-
busdam sibilis & vociferationibus (secundum gentis
morem) signo dato, concurrunt, manusque absque
villo armorum genere conferunt certamen, pugnis,
pedibus, magno cum impetu faciem, pectus, ven-
trem, & genitalia vtrinque quatientes, ineunt, sæpe-
que inde semiuiui plerumque; etiam mortui exportan-
tur. Hoc autem certaminis genus ideo institutum di-
cunt, vt adolescētes assuecant verbera pati, & quos-
cunque impetus perferre.

DE MAGNI MOSCHOVIÆ DV-
cis, Ioannis Basiliadis tyrannide.

Caput V.

Absoluto breuiter situ regionum Russiæ, magno
Moschouiæ principi subiectarū, religione, mo-
ribus denique, & consuetudine gentis, de moderno
principe Moschouiæ Ioanne Basiliade, eiusque tyran-
nide

nide quædam dicenda nobis restant. Sed antequam
rem ipsam aggrediemur, pauca de titulo illius quo v-
titur, lectori haud aspernanda præponemus.

A tempore Ruriczki primi Nouogrodix magnæ
Ducis, de quo superius dictum est, omnes ferè prin-
cipes Russiæ non alio titulo quàm magnorum du-
catuum, Wolodimirix vel Nouogrodix magnæ, vel
Moschouiæ utebantur, vsque; ad Basilium Ioannis Ma-
gni, patrem moderni principis Ioannis Basiliadis, de
quo hoc nostrum propositum est. Hic enim Basilius
rebus suis feliciter procedentibus, & filius eius post
eum modernus princeps titulum & nomen regium
plurimorumque; magnorum ducatum sibi vendica-
re cæperunt, in hunc modum: Nos magnus Domi-
nus, Rex, & magnus Dux totius Russiæ, Ioannes Ba-
siliades, magnus Dux Wolodimirix, Nouogrodix
magnæ, Moschouiæ, Pskouiæ, Smolenskiæ, Thwe-
tix, Iugariæ, Permiæ, Viatkix, Bulgariæ, Rex Casaniæ,
Astrahaniæ, dominus & magnus Dux Nouogrodix
inferioris, Czernihouiæ, Rezaniæ, Wolochdiæ, Rso-
uix, Bielloiæ, Rostouiæ, Iaroslauix, Poloczkiæ, Biel-
lozieriæ, Vdoriæ, Obdoriæ, Condimiæ, dominus Se-
neriæ, Liuoniæque; & magnarum regionum, Orien-
tem, Meridiem, Septentrionem, & Occidentem ver-
sus, dominus legitimus, hæres & successor.

Nunc autem multi eum imperatoris titulo, præ-
cipue verò Germani venerantur, qui deductionem
verbi *Czar* Slauonicæ linguæ ignorantes, pro rege
imperatorem ponunt. Quid igitur hoc nomen (*Czar* *Czarditio-*
in Slauonico sonaret, breuiter exponemus. *Czar*, *nis* *regis* *si-*
hoc verbum in Ruthenico idiomate, regem, *Czar* *gnificantis*
fas verò, regnum significat, & hoc nomine Mo-
expositio.

schouitæ principem suum, regem totius Russiæ appellant. Cæteri autem Slauones, vrpote Poloni, Bohemi, Lituani, & cæteri, qui ab idiomate Ruthenico diuersi sunt, alio nomine regem appellant, scilicet Krol, alij Korol, & Kral, hoc verò nomine Czar solum imperatorem appellari existimant, vnde & Rutheni ipsi Moschouitæque, audientes ab externis nationibus hoc nomine imperatorem significari, & ipsi principem suum imperatorem Russiæ appellare cœperunt, nomen Czar dignius esse, quam regis (licet idem sonet) putantes. Sed in omnibus Ruthenorum tam sacris, quam prophanis literis, Czar regis, Kesar verò imperatoris nomen repræsentat. Sic quoque rex Thauricæ Tattatus, Præcopensis Czar, id est rex nuncupatur, & omnes reges Tartarorum hoc nomine efferuntur, sed plurimi ignorantia huius vocis decepti, omnes reges hoc nomine Czar vocatos, Cæsares, hoc est imperatores esse putant. Alij quoque principem Moschouitæ album Cæsarem, præcipue verò subditi sui appellant, id est regem vel imperatorem Russiæ Albæ. Russiæ etenim, vt supra dictum est, Moschorum duci subiecta, Alba dicitur; ea verò cui Polonorum rex præest (quamuis & Albæ partem possideat) Nigra appellatur Russiæ. Vel etiam ideo dictum esse regem Album Moschorum principem existimo, quòd incolæ omnium regionum ipsius imperio subiectarum, vestibis albis & pileis plerumque vtantur. Porro Basiliius moderni principis parens, ad Romanum pōtificem & imperatorem, ad reges item Daniæ & Sueciæ, magistrumque Lituoniæ, & ad Turcam scribens, registitulo vtēbatur. Ad regem autem Poloniæ nunquam regis, nisi magni Ducis titulum

lum præsumebat. Nunc verò præsens magnus Dux Moschouitæ, & ad regem Poloniæ (quod pater nō faciebat) registitulo vtitur, sed à Polono nūquam, nisi magni Ducis titulo honoratur.

Hic princeps Moschouitæ Ioannes Basiliades imperio quod in suos exercet, omnes facillè vniuersi orbis monarchas superat: nam autoritate sua (vel potius tyrannide) tã in spirituales, quàm in seculares, & cuiusvis conditionis homines vtitur, liberè & ex voluntate sua de omnium & vita & bonis (nemiñe obstrepente) constituit. Consiliariorum enim nullus est apud eum tantæ autoritatis, qui dissuadere, aut sibi in re aliqua quamuis iniustissima resistere audeat. Omnes denique tam procures, quàm consilia-rij, & totus equestris & spiritalis ordo, fatentur publicè voluntatem sui principis, voluntatem Dei esse. & quicquid princeps quamvis perperam egerit, ex voluntate Dei agere. Ob id etiam clauigerum & cubicularium executoremque voluntatis diuinæ eum credunt esse. Vnde & princeps ipse si quando preces consiliariorū interponuntur ad se pro re aliqua idonea, respondere solet, cum Deo placuerit, vel si Deus iusserit, faciam. Ita quoque si de re aliqua incerta & dubia Moschouitas interrogaueris, communiter secundum consuetudinem respondent, Deus nouit & magnus Dux, vel, Deus sic voluit & magnus Princeps. Denique in computationibus vnus ad alium præbēns, primò salutē magno Duci, omniaque fausta & felicia nomine proprio eum appellantes, & titulos regionum enumerantes, exoptant: idem ante & post prandium omnes & singuli optare solent. Et si aliquid peruersè pessimeque, & cum Reipublicæ

*Autoritas
magni Ducis.*

dispendio princeps fecerit, ab omnibus tanquam res felicissimas & vtilissimas gesserit, laudatur. Affinibus cognatisque suis nec arces ad legitimè possidendum permittit, nec confidit, solummodo aliquos secundum arbitrium suum, qui sibi placuerint, arcibus & possessionibus certis proponit, & eadem illis qualibet de causa infensus, omnia ut sua, adimit. Ex plebeis equites, palatinos, & consiliarios plerumque secundum voluntatem suam nullo repugnante facit: ex consiliariis deinde siue equestris ordinis hominibus, plebeios, omnibus bonis illis adeptis & publicatis, reddit. Eodem modo metropolitas, episcopos, abbates, prioresque monasteriorum suo iudicio eligit, & deponit, omnes iuxta durissima seruitute premit, prout supra in expeditione bellica, consuetudineque gentis latius diximus.

Sed cum hac tota gens Moschorum duci subiecta magis seruitute, quam libertate gaudeat, incertum est, an suis moribus conformem tantum tyrannum exigant, à quo insolentia eorum domaretur. Nam hoc plerumque in illis regionibus obseruatur, quod serui apud dominos, & uxores apud viros gratiam, si ab eis frequentius verberentur, habere, & amore se prosecutos dicunt. Contra si in eos non animaduertitur, nullum signum amoris in se exhibitum conquiruntur, & non solum serui, sed & plerique nobiles, magni viri & consiliarii, frequenter à magno Duce abique vlla dedecoris nota publicè siue priuatim baculis verberantur. Illi verò tunc temporis amoris signum principem in se exhibuisse gloriuntur, verberatiq; gratias principi agunt, dicentes: Sanus tu sis & incolumis domine, rex & Dux magne, quod me seruum rusticumque tuum verbe-

*Seruitus
Moschorum.*

verberibus emendare dignatus sis. Qua ratione probatur, eos suis moribus conformem dominum (velut quondam ranae regem ciconiam) necessariò exigere. Sed his Moschorum princeps Ioannes Basiliades leges huius tyrannidis supra modum (iustitia iudice) excedere videtur, qua non solum predecessores suos, (quid secundum morem & consuetudinem gentis faciebant) superauit: sed illos omnes tyrannos, qui ante & post Christum ad hæc usque tempora fuerant, utpote Neronem, Valerianum, Dionysium, Decium, Maximinum, Iulianumque, & ceteros omnes.

Hic enim quamuis etiam sepius tyrannidem nefandam exercuerint, attamen aliquantò tolerabiliorum, sed in hoc principe tantam tyrannidem dictu miram, breuiq; temporis interuallo crudeliter perpetrata videre licebit, quam nos bona fide conscriptam Lectori benigno offerimus.

*Amplificatio
tyrannidis Moschorum duci.*

INITIVM TYRANNIDIS MOSCHORVM PRINCIPIS IOANNIS BASILIADIS.

ANNO PARTIS HUMANI GENERI PER CHRISTUM SALUTIS, SUPRA MILLESIMUM QUINGENTESIMUM SEXAGESIMO, IOANNES BASILIADES MAGNUS MOSCHORVM DUX, POSTquam Poloczko arcem & ciuitatem celebrem Lituanis ademisset, rei prosperè gestè successu elatus, in quandam insolentiam prolapsus est. In primisque a dea quæ pater, auusque suus inceperant continuanda & perficienda, animum apposuit: omnes nimirum principes & alios quosuis magnates castris, possessionibus & munitioibus exuere. Postea omnes magnarum & antiquarum familiarum viros, quos suæ tyrannidi contrarios cernebat trucidare, de medioc;

Demetrius ty-
rannidis.

tollere cœpit. Huius igitur cædis & tyrannidis à magno viro OWczinino, Demetrio nomine (filio illius OWczina olim tutoris sui, qui in Starodub arce captus, Vilnæ Lituaniae metropoli in vinculis mortuus est) exordium sumpsit hoc modo: Inuitauit eum sub amicitiae prætextu ad cœnandum secum, ibique inter comportandum ipse magnus Dux vas quoddam ingentis capedinis impletum mellis liquore, illi OWczinino pro sanitate sua, (prout gentis mos est) vno haustu iam temulento ebibendum obtulit, qui iam ferè potu oppressus, ne mediū quidem ebibere potuit, qua de causa magnus Dux perfidiam ei exprobrauit, dicens: Siccine mihi domino tuo cuncta bona exoptas? Siccine me principem tuum clemētē diligis? Sed quia hīc præbiberē pro salute mea noluit, ad cellarium meum ubi varij potus reconduntur, vade, illicque pro incolumitate mea præbibes. Ille miser iam ebrius, verbis placidis magni Ducis, quasi fidelibus deceptus, ad cellarium cum his, qui ad eum occidendū erant subornati, perrexit, à quibus ibidem crudeliter suffocatus est. Postridie verò ad domū prædicti OWczinini magnus Dux (quasi rei ignarus) misit, mandans ut ad se veniret, vxor verò sua respondit, maritum hesternā die ad magnum Ducem cœnatum profectum esse, & ab hoc tempore adhuc domum non rediisse, sic igitur res ubi fuerit, vel quò abierit prædictus Demetrius OWczininus, in dubio stabat. Hæc autem præcipua causa necis eius erat: Fouebat quendam iuuenem magnus Dux Theodorum nomine, Bosmani cuiusdam nobilis filium, cum quo Sodomiam contra opus naturæ (dictū nefandum) explebat, cum isto prædictus OWczininus

quadam

quadam die ad iurgia deuenit, inter iurgandum autem (ut sit) hoc nefandum facinus ei exprobrauit, dicens: tu Sodomia turpi principi inferuis, ego verò ex magna prosapia ortus, semper cum prædecessoribus magna cū laude & Reipubl. vtilitate principi seruiō. Ille igitur iuuenis tali ignominia affectus, ad magnū Ducem flens venit, OWczininumque talia sibi exprobrasse accusauit. Et ab hoc tempore magnus Dux insidias struere cœpit, quomodo OWczininus de vitatolleretur, donec voti compos effectus est.

Porro hoc clanculario furtiuoque mortis genere, plurimos magni nominis viros iugulare suffocareque procurauit, nemine contra talia ne quidem mustitare audēte, donec metropolitanus ipse re considerata, episcopi; & omnes equestres viri ad eum conuenerunt, expostulantes & interrogantes, quam obrem sic innocenter populum suum, insignesque viros, absque vlla criminis nota de medio tolleretur, quorum conuentu & persuasione per semestre anni spatium humanior, & quasi mansuetior effectus erat. Interea tamen cogitare & moliri cœpit, quo pacto suæ tyrannidi conformes seruos & aulicos, quorum opera in explēda crudelitate vteretur, conduceret & conscriberet. Finxit igitur se iam vel imperium abdicaturum, & monasticam vitam religiose in pace transacturum, filiosque imperio præparaturum. Conuentu itaque generali celebrato, nobilibus & proceribus imperij dixit: Ecce habetis duos filios meos legitimos hæredes, qui vniuerso imperio nostro præerunt, vos verò omnes obedientiam suam & operam illis in iuuando regimine, & defendendis finibus imperij præstabitis, si autem aliquid grauius

Moschus ty-
rannidem
molitur.

Moschus im-
perium ma-
litosè abdi-
cat.

*Moschus fa-
rellues ma-
lucos con-
scribit.*

acciderit, ad me consilium deferte, cum non longè a vobis in monasterio abfuerim. Confestim ergo per amplam aream extra ciuitatem Moschouiam delegit, & curiam in ea amplissimam cum innumeris ædificiis muro cinctam erigere fecit. Qua extructa arces præstantiores cum opimis annuis redditibus, ex vniuerso imperio delectu habito sibi specialiter (sub prætextu monasticæ vitæ ducendæ) appropriauit. Cum itaque in curia prædicta omnibus necessariis munita & prouisa, quasi imperio abdicatione filiisque concessio, seorsimve maneret ingentem facinororum manum qui suas partes sequerentur satellitumque coegit, & ad pristinum propositum quod nuper statuerat de excidendis, è medio tollendis antiquarum familiarum principibus viris rediit, ad omnesque & singulas arces, quarum præfectos, magni nominis viros occidere proposuit, sexaginta plusve aliquando ex sua factionis satellitibus, equites, quasi præsidarios cum literis misit, qui in arce tam diu sub prætextu præsidij manebant, donec eius præfectum à principe neci designatum inopinatè opprimeret, & membratim dissecarent. Et cum iam aliquem ex iis principibus viris occidit, tunc & omnes cognatos, affines, fratres, & omnem denique progeniem, occidere & funditus extirpare facit. Et hoc modo plurimas principales familias, monasticam vitam ducens, exterminauit, & postea imperium vt & prius administrare cepit.

DE ROSTOVIENSIS DV-

cis nece.

DVcatus Rostouiensis, cuius superius mentionem fecimus secundo genitis, magnorum ducum

cum Russis, attributus erat. Hunc etiam Basilius magnus Dux vt & ceteros sibi appropriauit, hæredibus subiugatis parua reddituum portione concessa. Ex his ducibus vltimus erat relictus hæres Petrus nomine, præfectus Nonogrodia inferioris, quem modernus magnus Moschorum dux cum progenie sua de medio sustulit hoc modo. Quadraginta equites factionis suæ in Nouogrodiam inferiorem destinauit, quibus vt sibi caput præfecti prædicti ducis Rostouiensis abscissum, attulerint, mandauit. Illi igitur equites prædictum ducem in ecclesia orantem præuenientes, sic allocuti sunt: Domine Rostowski mandato magni Ducis à nobis nunc capieris. Ille confestim mandato audito baculum, quem manu gestabat, in terram abiecit, innuens se officium cui præpositus erat, iam abdicare: nam princeps Moschouia cum aliquem nobilium in officio præponit, tunc illi in manum baculum dare solet, quo significatur, vt ei in omnibus velut principi obtemperaretur. Tandem cum aliquis officio degradatur, tum baculum illum in manus principis, vel eius vices gerentis reddere solet. Cum itaque in ecclesia prædictus dux Rostouiensis caperetur, vestibus spoliatus est, vt nudus velut matris alio egressus staret, postea in trahæas vinctus positus & alligatus est. Cumque iam tribus milliariis à Nouogrodia auctus esset, illi qui eum vehabant ad flumen Volgam, sublitterant: Dux verò vinctus quare starent, causam percontabatur, qui se equos velle ad aquam ducant ille contra, non equis hanc aquam, sed mihi (quam mortis præsciis) bibere, & nunquam ebibere, respondit. Confestim ergo præfectus equitum ei iacenti

*Rostowski
capitur.*

*Tyrannis
ingens.*

caput securi amputauit, cadauer verò in flumen gelu concretū mersum est. Cum autem caput illius principi allatum est, ipse princeps manu & capite nutans, dixit, ach caput caput, multum sanguinis viuum existens effudisti, (bellicosissimus enim extitit) & nunc mortuum eundem effundes, his dictis fremens pede illud trussit, & in profluente abijcere iussit: postea omnes amicos & totam progeniem quinquaginta hominum funditus eradicare excindereque (possessionibus omnibus eorum publicatis) fecit, seruosque eius præcipuos quaterdenos victos in carcerem intrusit,

*Moschucorum
summa in-
mensa.*

Hæc tota gens Moschouitica id à natura ipsa inditum habet, vt sese alterutrum qualibet de causa per fas siue nefas accusarent, contumeliisque variis se inuicem afficiunt, & res suas vnus in alterius domum clanculum frequenter iniit siue importat, easdemque furto sibi ablatas dicit. Magnus verò Dux cum vnus alium qualibet de re accusat, libenter audit, iam etenim occasionem occidendi illius, qui accusatur, habet. In curia autem illius quando conuentum, vel aliquid tale celebrat, vel morti aliquem adiudicat destinare, neque submissa neque clara voce aliquid cum socio mulites, nec rideas, nec festiuum hilaremque vultum præ te feras, confestim enim interrogaberis, cur rides? cur hilaris es? &c. sentis tu aliquid cum inimicis magni principis: continuo igitur à delatoribus coram magno Duce accusatur; accusatus verò iussu principis, nulla purgatione criminis obiecti cōcessa à satellitibus arripitur, atque membratim dissecatur, aut in aquas capite auulso projicitur.

DE

DE IOANNIS PIOTROVICZ, PALATINI SUPREMI MOSCHONIA FALSO ACCUSATI, CRUDELI NECE.

ANNO virginæ salutiferi partus supra millesimū quingentesimum sexagesimo octauo, cum rex Poloniae Sigismundus Augustus, magnus Dux Lituaniae, ad campos Radoscouicenses cum vniuersis Lituaniae viribus in castris esset, fines Moschouiticos inuasurus: Magnus Moschouiae Dux in Wielikieluki ciuitate cum præfidiariis copiis tunc temporis excubabat, postea cum rex Poloniae ex castris re infecta & intetata discessisset, magnus Dux in Moschouiam ciuitatem reuersus est, & ibi progressum quendam nobilium suorum sibi contrarium offendit. Præcipue verò quidam magni nominis vir Ioannes Piotrouicz, palatinus principalis, & vices gerens Moschouiae apud eum, per delatores falso & contumeliose accusatus est, quasi ille magnum ducatum ambiret, quem magnus Dux confestim nulla purgatione criminis obiecti audita, omnibus bonis, mobilibus & immobilibus spoliare fecit, ipsumque in bellum contra Tartaros proficisci iussit. Ille miser omni suppellectili spoliatus ne equum quidem, in quo ad id præscriptum bellum proficisceretur, relictum habuit: Monachus tamen quidam eius miseriae condolens, equum ei accommodauit, in quo contra Tartaros mandatū principis adimplens, solus tantum (qui nuper caterua seruorum comitabatur) profectus est. Ex bello tandem reuersus, ad magnum Ducem citatur, omnesque nobiles & cæteri magnates ad tempus designatum in Moschouiam conuocantur. Prædictus igitur Ioannes Piotrouicz ad tribunal citatus,

*Iudiciū ty-
ranni.*

uxori, liberis, ceterisque affinis, valedicens, necis futura præscius, magno Duci se præsentauit. Statim ergo ab ipso principe ornamentis ducalibus, diademate, & sceptro, solenniter insignitus in sede siue maiestate regia ad id erecta collocatur, cumque iam sic insignitus & ornatus sederet, omni conuentu nobilium & magnatū circumstante, ipse magnus Dux coram eo stans, capite ad aperto, quasi honorem exhibens, caput & genua (secundum morem gentis) inclinabat, dicens: Aue magne Dux & monarcha Russiæ, en obtinuisti quod affectabas, en habes quod ambiebas: voluisti enim in locum meum magnum monarchatum Russiæ (sic enim falsò accusatus erat) succedere, en ego ipse te iam magnum Ducem solenniter creauī, sed sicut habui potestatem, te magnum Ducem creandi, ita etiam potens sum te hæc de sede & dignitate degradādi: his dictis cultellū oblongum, siue pugionem ipse in cor eius aliquoties infixit, omnisque turba nobilium circumstantium in eum sic crudeliter pugionibus & cultellis sæniebat, quoadusque omnia viscera & præcordia ex eo in terram profluerent. Cadauer tandem crudeliter vulneribus confectum, ex arce in forum extractum est. Deinde omnes seruos eius præcipuos laqueis iugulare, trucidare, & aquis obruere mandauit. Tandem in arcē Columna, quam prædicto Ioanni cum omnibus prouētibz, olim concesserat, profectus, omnes quotquot in ea arce & ciuitate ad trecēta plūsve hominum inuenit, aquis immergere, trucidareque fecit, dicens: Occidite, iugulate, aquis obruite hos malefactores: sentiebant enim cum inimico meo periuro & perfido. Postea per integrum ferè anni spatium

*Crudelitas
tyranni.*

tium possessionis prædicti Ioannis ciuitates, & villas vastabūdus igne & ferro peragrabat, vbi verò nobiles subditos huius Ioānis, siue Boiarones, (erat enim magnus homo habens sub sua ditione alios nobiles) offendit, hos omnes in vnam habitationem coactos & oculos succendere iussit, pulueribus tormentariis suppositis, omnesque vi accensi pulueris in aërem velut aues volantes eijciebantur. Iumenta in super omnis generis ad canem & felē vsq; in frustra membratim dissecare, proterere, & in nihilum conuerrere, villas & prædia igne succendere, cineribusq; commiscere fecit: uxores verò horum nobilium, & virgines coram se turpiter constuprandas satellitibus exposuit, postea eandem in frustra dissecare mandauit. Colonorum autem & infimæ conditionis coniuges vestibus spoliatas, in siluam nudas perinde vt matris aluo egressas, vel vt brutum pecus agere iussit in siluis autem satellites latentes subordinati erāt. Cumq; illæ miserrimæ mulierculæ siluæ appropinquarent, satellites cum impetu in eas irruerunt, cædentes & variis plagis afficiētes: illæ timidæ per campos & syluas pallantes & identidem discurrentes omnia fletibus & eiulatu complebant. Sic itaque omnibus possessionibus prædicti Ioannis Piotrouicz olim Palatini Moschouia deuastatis, & funditus extirpatis uxorem eius in monasterium intrusit: progeniem autem eius, totam denique familiam à paruo ad minimum eradicauit.

*CANCELLARIO SVO QUID
fecerit.*

Eodem supradicto anno trucidato tam insigni viro cum tota familia sua, cancellarium suum

Cancellarius cū duobus filiis occiditur.

Tertius cancellarij filij rogis distrahitur.

Instrumentum mortis crudele.

Kozarin Dubrowski dictum, falsò accusatum (quasi ille subditis nobilium siue Boiarorum, largitionibus corruptus tormenta bellica in suis curribus & equis ducere non iuberet, prout mos est, & quod solummodo magni Ducis id munus obiret) crudeliter hoc modo trucidavit: Satellitibus suis mandavit, ut in domum prædicti cancellarij impetum facerent, ipsumque membratim (quamvis criminis non cōvictum) dissecarent, quod & dicto otius executum est: nam satellites inopinatè ipsum cancellarium cū filiis duobus membratim securibus ad mēsam sedentem crudeliter dissecarunt, dissecatosque in puteum, qui in medio eiusdem curiæ erat, proiecerunt. Superfuit autem adhuc huius cancellarij filius tertius, qui hoc die, quo pater suus occisus est, ad conviviū quoddam inuitatus profectus erat, cumque de patris tam crudeli fratrumque nece audisset, in domum amplius redire non audebat, sed per integrum ferè annum, identidem præ timore vagabundus circumambulabat. Cū verò nunciatum esset magno Duci adhuc vnum filiū cancellarij Kozarini superesse, iussit eum per omnes regiones & ciuitates tam diu inquirere, donec inueniretur, quem captū, & in Moschouiam adductum, magnus Dux quatuor ingentibus rotis ad id excogitatis, in quatuor partes disrumpere fecit. Est autem hoc instrumentum quatuor rotarum ab hoc magno Duce moderno pro cruciandis hominibus adinuentum, ad primam rotam vna manus, ad secundam altera, eodem modo vterque pes ad cæteras duas rotas alligatur. Singulas verò rotas quindecim viri trahunt, tunc ibi & si ferreus vel adamantinus homo fuerit, à sexaginta viris transuersim crudeliter

deliter tractus disrumpitur, & membratim dilaceratur. Ipse autem præsens ad hoc supplicij genus spectare solet, cumque iam aliquis eò inspiciente sic disrumpitur, gentili voce saltando *hoyda, hoyda*, profertens vociferare solet, quasi aliquod opus egregium perfecerit. Omnis quoque nobilium & plebeiorum circumstans turba, eadem voce principi suo correspondere manibus complaudendo solent. Nam si aliquem lugubri tristiq; vultu sub id temporis cōspexerit, vel si aliquis illi *hoyda hoyda* vociferanti exhilarandi particula nō responderet, statim satellitibus eum arripere & dissecare mandat, dicens: perfide, & tu sentiebas cum hoc inimico meo, cur ei condoles? quare de nece eius contristaris? &c.

SALES ET IOCI MAGNI DV-

cis circa mensam.

Quicumque nobilium vel magnatum apud magnū Ducem inter prandendum turpius spurciusque iocatur, ille egregius peroptimusque & facundissimus aulicus censetur. Tales iocatores duo præcipui in aula eius germani fratres Knesi Gwozdowie dicti erant, qui semper sales nefandos circa mensam exercebant, vnus erat Andreas nomine Marschalcus, siue palatij magister, qui peste infectus vitam exhalauit. Alter verò minor natu cubicularij munus obibat: hic quadam die turpissimè cum magno Duce inter prandendum iocabatur, adeo ut magnus Dux nefandis dictis exacerbatus, à mensa ei discedere iusserit, interdum verò eo discedente caulis calidissima penèq; bulliens de coquina ad mensam allata est, vocans igitur prædictum cubiculariū, iussit

*Cubicula-
rium truci-
dat.*

se ei inclinari, & caulem illam calidam inclinato à collo post tergum infudit, qui penè combustus dolore urgente vociferari cœpit, dicens: Miserere, misereere celeberrime imperator. Postea discedere volentē, magnus Dux arripuit, cultelloq; quo ad mensam utebatur, eum crudeliter in collum transfixit, à quo vulnere continuò in terram prolapsus, extractus est in atrium. Postea ei condolens magnus Dux, Italum doctorem medicinæ otius accersiri iubet, eique venienti assurgens dixit: Dilecte Arnolphe doctor (hoc enim nomen habebat) vade auxiliare aliquid huic cubiculario meo, quem in iocando læsi. Doctor egressus exanimatum offendit, reuersusque dixit: Rex & Dux magne, vtinam tu sanus sis, ille verò iam de vita ad mortem translatus est, Deus autem, & tu magne Domine potens animam ei etipere, ego autem eam restituere nequaquam possum. Ad hæc magnus Dux manu conuiuens dixit, valeat ergo canis cum viuere noluit.

*QUALI MVNERE MAGNVS DVX
suos honorauit.*

Qvodam tempore Boris Tito W magni nominis vir, Palatinus Stariciensis, ad magnum Ducem post prandium mensæ cubito innixum assidentem venit, honoremque secundum morem caput inclinando, exhibuit, cui magnus Dux quasi congratulans dixit: Salue carissime Tite, salue mi fidelissime serue, dignus es ô Tite, aliquo munere à nobis honorari, accede propius, accedenti que caput inclinare iussit, & cultello euaginato auriculâ ei manu propria abscidit. Ille verò auricula priuatus, minimè contraxit,

*Auriculam
Palatino
abscidit.*

tradixit, sed humiliter magno Duci gratias egit, dicens: Saluus tu sis celeberrime Rex, Dux & domine magne, quòd me seruum tuum secundum placitum tuum castigare digneris. Cui magnus Dux, accipe nunc hoc exiguum munusculum libenter, donec tibi aliud melius offeratur.

*SOMNIORVM EGREGIVS IN-
terpres magnus Dux.*

Qvidam nobilis Moschouia in carcere aliquot annis detinebatur, carcerisq; durissimi pertaxus, somnium sibi falsò finxit, quasi regem Poloniae captum vinctumq; ad magnum Ducem adductum in somniis videret, hocque somnio se liberaturum fore (spe eum fallente) arbitrabatur. Supplicationem igitur ad consiliarios scriptam misit, dicens, se rem quandam magno Duci necessariam & utilem gratamq; scire. Quem consiliarij eductū magno Duci confestim præsentant: cui magnus Dux, dic ea nunc quæ dicenda nobis habuisti. Ille verò, celeberrime Rex & imperator, magne Dux & domine, hac nocte in somniis vidi regem Poloniae captiuium miserè compedibus vinctum, ad te à tuis militibus adductum. Ad hæc magnus Dux respondit, rectissime narraisti, statim ego tibi hoc somnium, quid sibi velit, exponam, carnificibus igitur eum confestim examinandum torquendumque tradidit, inquirendo ab eo, qua de causâ hoc somnium sibi finxisset, ille tormentis adactus falsus est, id causâ liberandi ex duro carcere fecisse. Tunc magnus Dux eum in carcerem duriorē pristino intrudere iussit, dicens, expecta hinc somnij tui veram efficaciam tam

diu, donec adimplebitur. Ille miser postea acerbissimo carcere consumptus, miserrimè à vita discessit.

TVRPIS MATRONARVM NOBILIVM, apud magnum Ducem

abusus.

Habet magnus dux supplantatores, adulatores plurimos ad id subordinatos, qui idè tidem circumambulantes, quid mulieres civium, matronarq; nobilium de se loquerentur, subaudiunt, raptaque verba dicto otius ad eum deferunt, qui satellitibus suis ad domum illius matronæ accusatæ destinatis, eam de lectulo à marito proprio violenter abstrahere, & sibi præsentari iubet. Hanc, si sibi complacuerit, per aliquot hebdomadas pro explenda libidine detinet, sin minus, satellitibus eam turpiter stuprandam exponit, & tandem ad maritum suum eam ablegat. Si verò virum illius matronæ occidere è medioque tollere proposuerit, tunc eam non ablegando ingulare, vel aquis obruere iubet, prout hoc pluribus contigit. Præcipuè verò cuidam magni nominis viro Mieſſoiedo Wyſchly dicto (de quo inferius dicetur) supremo notario suo vxorem cum pedissequa violenter abstractam, & per aliquot hebdomadas detentam, in porta domus mariti sui eam vnà cum pedissequa laqueo suspendere iussit, sicque in porta suspensæ duabus hebdomadis pendebant, donec iussu principis deponerentur. Maritus verò suus subter vxorem suspensam per illam portam, quò opus fuerat exire & intrare cogebatur. Hoc quoq; vel atrociori modo cuidam notario suo fecit, cui vxorè abstractam & stupratam postea remisit, eamque in habitatione

Grande facium.

habitatione propria, vbi solitus erat cibum capere, super mensam, suspendere fecit, in illaque mensa desuper vxore strangulata pendente, tam diu ille notarius cibum amarissimum capere cogebatur, donec iussu principis illud cadaver asportaretur. Cum autem aliquò magnus Dux proficiscitur, & fortè obuiam sibi (vt fit) aliquam viderit matronam, quamvis magni viri vxor ea esset, sciscitare iubet, cuias sit, vel vnde proficisceretur? Quòd si eam illius viri cui offensus est, vxorem esse intellexerit, tunc eam ex curru descendere, & collo tenus pudenda detegere iubet, & tam diu stare cogitur, donec omnes satellites, equites, & aulici, ipseque magnus Dux prætereant.

DE INIVRIA EXPOSTVLANTI-

bis quid acciderit.

ANno à Christo nato millesimo quingentesimo sexagesimo sexto conuenerunt ad magnū Ducem nobiles, magnates, & consiliarij, quasi trecenti viri expostulantes cum eo de iniuriis, homicidiis, spoliationibus & inaudita crudelitate, his verbis: Celebrime Rex, magne Dux, & domine noster, quæ causa est, quòd nos innocenter tantis detrimentis, tantisque malis & iniuriis affligis, fratres nostros, sanguineos, infantes morti adiudicas, trucidas, aquis obruis, bonis spolias. Insuper satellites tuos in nostrū exitium conuertisti, qui nos intolerabilibus oneribus iniuste affligunt, & an tuo mandato nobis hæc faciant, penitus ignoramus. Nos etenim tibi domino nostro & imperatori legitimo, prout fideles subditos decet, in fide sincera & veritate seruimus, sanguinemque nostrum tui causæ strenuè profundimus.

His dictis magnus Dux ira excandescens in carceres omnes & singulos vinclos intravit: postea quinque diebus exactis de carceribus eductis, quibusdam linguas abscindere, aliis pedes & manus obtruncare, quinquaginta verò insigniores viros in foro publicè virgis & baculis cedere iussit, reliquos liberos dimisit, quibus quamvis tunc temporis pepercerit, postea tamen in manus eius crudeles & truculentas devenerunt, prout inferius dicitur.

QVALEM GRATIAM MAGNVS

Dux socero suo exhibuerit.

Michael Temrucouicz cognomine, claræ familiæ vir, magni Ducis socer, tali amore prosequitur, quòd interdum per duas ampliusve hebdomadas magnus Dux gratiam amicitiamque ei exhibet. Postea cum eidem qualibet leui de causâ infensus fuerit, tunc ad singulas portas, ianuasque curiæ illius, viros indomitòs horribilesque tres vel quatuor alligare mādāt, qui omnes è curia exire volentes vnguibus confestim dilacerarēt. Interdum ergo dominus socer in ædibus clausus sedet, & si quid habet, comedit, bibit, & hi viri aliquādo per duas, tresve hebdomadas à foribus curiæ non abducuntur. Quādo etiam eundem socerum suum supradictum magnus Dux pecuniis abundare intelligit, tunc eum iubet arripere crimine ei falsò obiecto, & in locum ubi debitores secundum morem gentis baculis virgisque cæduntur ducere, ibique tam diu iussu principis virgis verberatur, donec omnem thesaurum indicare cogatur. Quando autem in eo magnus Dux nihil potest verberibus extorquere, tunc ei ipse ex thesauro suo certam summam

nam pecuniæ numerare solet. Hoc itaque modo magnus Dux socerum suum tractat, aliquādo eum thesauro spoliari, aliquādo dicit. Interdum verò cum se huic socero suo benigniorem exhibet, tunc ipsi soli parit; sed præcipuum eius & intimum seruum (qui vices domini suppleret) arripere, & tam diu verberare iubet, donec thesaurum domini sui indicaret: aliquādo etiam dominus seruo innocenter cæso cōdolens, tantū pecuniæ pro eo numerare solet quantum magnus Dux imperauerit. Quadam etiam vice evenit, quòd vector prædicti Michaelis cum vectore magni Ducis in via fortè congressus, ibi ambo inter se litem excitauerunt, ac inter iurgia ad pugnam devenerunt. Vector igitur magni Ducis grauius percussus ad marschalcum, siue palatij magistrum veniens, à vectore soceri magni Ducis se verberatum cōquestus est. Magister palatij causam ad magnum Ducem detulit, qui continuo re audita, absque partis accusatæ purgatione, satellites suos in curiam prædicti soceri sui misit, eisque ut tres seruos illius præcipuos in foribus laqueis suspenderent, mandavit. Sic ergo illi serui suspensi in foribus pendebant, & omnes ex domo exire, & in domum intrare volentes, per illas fores subter suspensos ambulare duabus hebdomadis cogebantur, donec iussu principis deponerentur.

Sex pro Verberato Vno suspensi.

DE CRUDELI MAGNI DUCIS

Moschorum tyrannide, quam in Novogrodia magna, Pskovia, Tveria, & Nerva ciuitatibus perpetravit anno Domini 1569.

Anno per Christum salutis partæ supra millesimum quingentesimum sexagesimo nono, cum

princeps Moschouia rescivit Nouogrodenſes, Psko-
uienſes & ThWerenſes ad regis Poloniae magnique
ducis Lituaniae partes aliquantulum propenſiores
eſſe, ſtatim quomodo id vlciſceretur cogitare coepit,
& ut inopinatos, & præter ſpem ſecuros opprime-
ret, hoc modo in primis progreſſus eſt. Omnibus &
ſingulis vtriuſque ſexus hominibus, tam viris quàm
fœminis, ſenibus & pueris ſub pœna capitali interdi-
xit, ne quiſquam ea via, quæ ex Moſchouia in magnâ
Nouogrodiam ducit, ire, proficiſcive præſumeret.
Deinde cum iam numeroſo accinctus exercitu de
curia Alexandroua Sloboda dicta, ad Nouogroden-
ſes vlciſcendos, & funditus exterminandos egreſſus
eſſet, præſidiariorum ſatellitum ante ſe ſeptingentos
præmiſit, totidemq; à tergo, & in omnibus circūqua-
que locis præſidarios ſubordinauit, qui omnes quoſ-
cunque ea via interdicta euntes inuenerunt, ſecuri-
bus membratim cum iumentis, curribus, & id genus
aliis rebus, diſſecabant; ita vt nec ex Moſchouia in
Nouogrodiam, nec ex Nouogrodia in Moſchouiam
quiſquam viuentium tranſire poterit, nemoq; pro-
poſitum principis quò contenderet, excepto vno ſe-
cretario Ophanasio Wjazimski, ſcire potuit: nã hæc
omnia tam cautè & callidè peragebantur, vt inopi-
nati & vndeque incluſi Nouogrodenſes citius
opprimerentur, & nuſquam euadere poſſint. Cum-
que iam à Nouogrodia magna quaſi per mediũ mil-
liaris cum exercitu abeſſet, tum demum miſeri No-
uogrodenſes diem iudicii ſibi imminere cognoue-
runt: etenim ſatellites emiſſarii equitesque tractum
Nouogrodenſem igne & ferro hoſtiliter vaſtabant;
omnes homines cuiuſcunque conditionis fuerint,
nobiles

*Regionem
ſuam vaſtat
Moſchouia.*

nobiles & plebeios cædebant, iugulabant, membra-
timque diſſecabant: inſuper iumenta omnia, vicos
& pagos flamma abſumebant, ſatellites etiam præ-
ſidarii, qui viarum tranſitus vbiq; custodiebant, ne-
minem poſt principem tranſire (quãuis ſeruũ ipſius
propriũ) ſinebant, ſed omnes quoſcunque offen-
derint, membratim diſſecant. Verebatur enim ma-
gnus Dux ſubditorum ſuorum, nobilium & ma-
gnatum quorundam erga ſe conſpirationem, & in-
ſidias. Tandem in ipſam Nouogrodiam magnam,
ſatellitũ aliquot millia, cum equitibus Tartariſ præ-
miſit, ad ſpoliandos & depradandos omnibus bo-
nis ciues, quos ipſe ſtatim cum toto exercitu ſecu-
tus eſt, & omnes obuios trucidare, membratimque
diſſecare, equis proterere, lanceis induere iuſſit. Ipſe
quoque manu propria cum filio natu maiore pluri-
mos lancea tranſfigebat. Poſtea duas vaſtas areas ſe-
pis ligneis circumdare, & trabibus obſtruere, illic-
que omnes ciues præſtantiores vinctos cogere, &
implere fecit, quos ipſe cum filio haſtis tam diũ cru-
deliter, equis calcaribus adaectis, magno impetu tranſ-
figebat, & trucidabat, donec vterque anhelans de-
ſatigaretur. Tandem ad ſatellites circumſtantes, fre-
mebundus dixit: Irruite in hos perfidos, ſecate, diſ-
ſecate, trucidate, neminemque viuũ relinquire.
Illi conſeſtim dicto otius in eam multitudinem ci-
uiũ vinctorum turmatim ſtante, impetu facto, o-
mnes ad vnum membratim diſſecarunt, & in aquas
proiecerunt: deinde aliquot centena hominum in
flumen gelu concretum, quod mediam ciuitatem
interfluit, implere, glaciẽque in circuitu eorum
circumcidere iuſſit, qui omnes glacie circumciſa

*Manu præ-
pria cū filio
magnus dux
ciues truchi-
dat.*

fundum petente, aquis inumeri & obruti sunt.

*Numerus
occisorum.*

Spolia.

Damna.

*Neruiapo-
pularur.*

Tantam igitur in Nouogrodiamagna ciuitate celebri, & totius Russiæ primaria magnus Dux tyrannidem perpetravit, vt 2770. ciuium excepto paupere vulgo, sexuque femineo trucidati & aquis obruti fuerint. Monasteria quoque in toto Nouogrodienstraetu 175. spoliare, depradare, quadam hostiliter flammis comburere, monachosque trucidare & aquis obruere fecit. Vestimenta sericea & id genus ornamentorum ciuiliū, satellitibus in prædam concessit, auro & argento (cuius ineffabile pondus de ecclesiis & mercatorum thesauris compilauit) sibi relicto, domos etiam ciuium spoliatas diripere, euertere, & destruere fecit. Tantaque damna mercatoribus, cæterisque ciuibus in hac celebri vrbe didit, vt nequaquam refarciri, & iusta computatione æstimari possint. Cerae quoque innumerabiles massas ab annis viginti plūve apud mercatores repositas in flammis proijcere, & in nihilum conuvertere iussit: cera etenim Nouogrodensium, pellesque ferarum præcipuæ merces erant. Cumque prædictam ciuitatem funditus iam deuastasset, & totum ferè tractum eius crudeliter depopulasset, quingentos equites in Neruiam ciuitatem Liuoniæ finitimam, vbi Nouogardenses merces suas deponere solebant, destinauit, & per totam ciuitatem proclamare iussit, ne aliquis merces Nouogrodensium sub pena capitis & omnium bonorum priuatione emere, aut sibi quolibet modo appropriare audeat. Omnes verò ciues Neruienses, qui à Nouogrodensibus aliquid mercium clanculario emerunt, membratim dissecati, & in lacum proiecti: possessiones verò

verò eorum vnà cum domibus igne combustæ sunt. Pauperes etiam omnes & mendicos, qui præ nimia fame (tunc temporis grassante) cæcorum cadauera coquebant, & manducabant, illi satellites iussu principis trucidauerunt, trucidatosque in profluentem abiecerunt, & omnes merces Nouogrodensium varij generis, quas illic repositas inuenerunt, in vnum locum congestas succenderunt.

Médici trucidantur.

ARCHIEPISCOPO NOVOGRO- densi quid contigerit.

Cum ita crudeliter Moschorum princeps Nouogrodiam magnam vastaret, ab archiepiscopo eiusdem ciuitatis (qui Ruthenico idiomate *Wladica* dicitur) ad cibum capiendum inuitatus est. Ille nulla excusatione interiecta, hora prandendi statuta in ades archiepiscopi satellitū armata manu stipatus venit. Inter prandendum aut ecclesiam sanctæ Zophiæ, auri & argenti ditissimam (ad quam omnes ferè ciues thesauros suos, quasi in locum tutissimum comportarant) spoliare & funditus depradare iussit. Postea prædio peracto archiepiscopum (à quo ad cibum capiendum inuitatus erat) omnibus ornamentis, vestibusque archiepiscopalibus denudauit, dicens: minimè tibi conuenit archiepiscopum esse, sed potius tibi cinem & vtricularium, vrsorumque ad choreas peritorum, ductorem. Ideo melius tibi est vxorē ducere, quam ego tibi delegi. Cæteris autem abbatibus, & monasteriorum prioribus, qui prandio intererant, dixit, vos omnes ad nuptias archiepiscopi vestri celebrandas inuito, sed vt etiam ad huius conuiuij necessaria comparanda singuli symbola daretis, oportet.

Omnes igitur abbates prioresq; imperatam & præscriptam summam pecuniæ magno Duci numerare coacti sint, vel ad minimum nummulum omnes penitus spoliati & excoriati fuerint, metu etenim tormentorum territi, omne argentum quantum quisque habebat, principis impulsu exhibuerunt. Cum igitur ab eis hæc symbola exegisset, minisq; & tormentis extorsisset, equam albam prægnantem adducere iussit, eamque archiepiscopo digito indicans, dixit: En vxorem habes tuam, ascende super illam, & in Moschouiam proficiscere, illicq; te in numerum siue contubernium tibicinarum & citharædorum, qui vsos saltatrices ducunt inscribere da. Ille miser inuitus super equam prægnantem viloso panno vestitus ascendere compellus est, iamque desuper sedenti iussu principis pedes sub ventrem equæ alligati sunt, deinde ipse magnus Dux instrumenta mulices, videlicet lyram, fistulam, tibiam & citharam illi archiepiscopo iam sic equæ insidenti porrexit, dicens: En habes artificij tui instrumenta, plus enim tibi citharistæ, quàm archiepiscopatus officiū arridet. Iam igitur hæc instrumenta mulices exerce, & ad contubernium citharistarum in Moschouiam proficiscere, qui per totam ciuitatem in equa pedibus subtus alligatis sedens, vtricularios inflare, stridentibusque & discrepantibus fistulis (nunquam licet in hoc genere mulices exercitatus) miserum perstrepere carmen compellus est. Hoc igitur modo prædictus antistes Nouogrodensis archiepiscopatus dignitate spoliatus, exutus, omnibusq; bonis priuatus, & nefanda ignominia turpiter affectus exitit.

His peractis monachos, abbatesq; & priores monasterio-

monasteriorum, cæterosq; ecclesiasticos omnibus bonis spoliatos, vario mortis genere trucidare, securibus dissecare, lanceisq; induere, & aquis obruere fecit. Postea quendam magni nominis virum Theodorum Sirconij dictum captum, ad se in castra medio milliari à Nouogrodia sita, adducere iussit, eumque sine longo per medium alligare, & in fluuium Volchow dictū demergere fecit. Cumq; iam aquis penè obrueretur, rursus extractus est, extractumque ipse magnus Dux interrogauit, dicens: Dic mihi quid in fundo huius fluuij vidisti? At ille respondit: Omnes demones magne Dux, qui in hoc flumine & in lacubus Ladoga, Sladoga, Warmiaque degunt, ad tuam animam eripiendam, & in tartaro demergendam, congregatos vidi. Ad hæc magnus Dux, rectè inquisit, ait, ego verò pro huius visionis declaratione & expositione gratiam tibi præstabo. Confestim igitur eum arripere, & pedes in aheno aqua bulliente repleto genua tenus coquere iussit, tam diu donec omnem thesaurū indicaret: erat enim auri & argenti ditissimus, duodecimq; monasteria suo sumptu fundauerat & erexerat. Cum verò sic crudeliter absque ulla misericordia concoqueretur, triginta millia florenorum monetæ argenteæ indicauit. Tandem cum fratre Alexio, iussu principis membratim dissecatus, & in proximum fluuium iniectus est.

Hac insigni vrbe antiquissima, & celeberrima omnium ciuitatū Russiæ crudeliter deuastata ad Pschouiam ciuitatem amplissimā, Nouogrodicæ haud dissimilem, eodem modo hostiliter depopulandam profectus est. Cumque iam ciuitati armato cum exercitu appropinquasset, ciues extrema sibi imminere vi-

*Monachū
trucidatur.*

*In Pschouia
vastandam
contendit.*

dentes, singuli mensas vnusquisq; ante ades suas adornauerunt, salq; & panē superpoluerunt. Nam apud Moschos pane gratia, sale verò amor significatur. His itaque dispositis obuiam magno Duci exeuntes, ad panem cum sale comedendū humiliter eum (vt gētis mos est) inuitarunt, dicentes: Magne Rex & Dux celeberrime, domine noster, nos seruuli tui fideles, humilibus & submissis vōtis, te ad panem cum sale comedendum inuitamus, nobisque omnibus & bonis nostris vniuersis secundum placitum vtēre: nam omnia bona quæ possidemus, non nostra, sed tua pariter nobiscū sunt. Hac igitur humili Pskouienſium oblatione non nihil sedatus placatusq; extitit, morti destinatis pepercit. Sed ciues mercatoresq; ditiores auro & argēto deprædauit, monachos etiā quosdam trucidare, membratim dissecare, aquis obruere, & duas Basilicas præcipuas thesauri ditissimas spoliauit, denique campanas de omnibus ecclesiis abduxit.

*Tveria
vastatur.*

His in Pskouia exactis in Tveriam ciuitatem insignem olim ducum Tverēſium sedem profectus, tantam in ea tyrannidem quantam in Nouogrodia magna exercuit, incolas trucidauit, aquis obruit, bonisq; omnibus mobilibus & immobilibus spoliauit, diuorum templa auro & argento deprædauit: Lituanos etiam & Ruthenos, numero quingentos, qui in Poloczka arce capti in carceribus ibidē detinebātur, omnes iugulare trucidareq; fecit. Tartarorum quoque decem nouē magnates in bello captos, & in eadem ciuitate carceribus detentos trucidare iussit, ad idq; exequendum præfectū satellitum Maluitam Scuratoꝝ dictū, destinauit. Tartari verò re animaduērsa, cum nihil aliud nisi præſens ante oculos exitiū,

& mi-

& miserabile mortis genus conspicerent, in desperationem adacti, inter se obstinatē & firmiter statuerunt, sese pariter quoad possint defendere: cultellos itaq; in manicis absconditos singuli habebāt, & cum prædictus Maluta cum cæteris satellitibus in eos cum impetu irrueret, Tartari vnanimiter vt leones rugientes strenuē sese defendere cœperunt, vnusquisq; eorum ducem satellitum Malutam cultello appetiit, ventremq; ei quamuis lorica induto ad intestinorū vsque profluxum transfodit. Dum sic res atrociter Tartaris sese obstinatē defendētibus agitur, ex satellitibus quatuor desiderati ceciderunt, vicemq; enormiter vulnerati, cæteri que fugati, re infecta discesserunt. Cumq; magno Duci processus rei nūciaretur, statim quingentos scloppetarios cum bombardis, & arcubus in subsidium illis satellitibus contra decem nouem Tartaros misit, sicq; vndique circumuēnti sagittis bombardarumq; glandibus confecti, & membratim dissecati in profluentem abiecti sunt.

DE TYRANNIDE, QVAM SVPER

*intimum secretarium consiliariumq; suum
magnus Dux exercuerit.*

Cum proposuerat magnus Dux has supradictas ciuitates funditus deuastare, tum id tam cautē, callidē & occultē peragebat, vt propositum suū nemini, nisi cuidam Ophanasio Wiazimski (quem vnicē diligebat) reuelauerit, & aliquando bis per noctē de lectulo surgens, ad prædictum Ophanasium consultandi disceptandi; de progressu rei gratia, ambulare nō grauabatur, & quamuis etiam Italum Arnolphum doctorem medicinæ singulari gratia proſe-

quebatur, attamen nunquā nisi per manus huius Ophanasij medicinas sumebat, eumque pro vnico alumnino habebat. Hic autē Ophanasius Hreorum quendā LoWczik dictum, magno Duci cōmendauerat, & iam in gratia apud magnum Ducem habebatur. Qui beneficii ingratus prædictum Ophanasium benefactorem suum, ad magnum Ducem per cōtumeliam criminaliter detulit, quasi ille arcanum sibi creditum de vastandis Nouogrodēsisibus & Twerensibus quibusdam reuelasset. Cuius falsis dictis magnus Dux persuasus fidem adhibuit, sed non statim se accusato iratum exhibuit: sub prætextu enim pristinae gratiae & amicitiae, seorsim cum eo arcana consilia, ut solitus erat, variis de rebus conferebat, aliud simulando fingendoque, aliud animo occultando, malumque; & exitium ei sub dolo amoris specie machinando. Postea quadam die magnus Dux cum prædicto Ophanasio simili modo consilia conferens, satellitibus suis seruos eius præcipuos interea trucidare iussit, quod & factū est, egressusque ille Ophanasius à magno Duce, seruos suos miserè trucidatos videns, quasi non videret oculis auersis, præterit: deinde iussu principis bonis omnibus spoliatus, & funditus deprædatus, ex familiaque eius decemseptem viri insigniores occisi sunt. Ipsum autem magnus Dux bonis omnibus spoliatum, in locum publicum, vbi debitores baculis ceduntur (prout gentis mos est) ducere iussit, & tam diu crudeliter verberare, donec omne argentum & aurum, quod adhuc secretò reconditum habuit, indicare compulsus fuerit: nihilominus tamen qualibet die bis tēve per crura baculis crudeliter verberabatur, iamque; cutis in eo præ duris verberibus perinde

inde ut timpana intumescerebat: attamen adhuc eò grauius torquebatur, donec tormentis crudelissimis eò adactus esset, ut cōtumelia aliquot ciues Moschouenses, quos ditiores sciebat, afficeret, quasi sibi magnam summam pecuniarum debiti fuerint; & quantum apud aliquem summam pecuniarum indicauit, tantam illi principi numerare & rependere (quamuis nihil debiti, sed per cōtumeliam accusati) compulsi sunt. Neque hac quidem effera tyrannide, tantæque summæ argenti à nihil debentibus exactione sibi temperauit, ut explendæ crudelitati satisfecisset, sed ipsum adhuc eò crudelius torquere iussit, crura pedum baculis tondendo, donec præ nimis verberibus spiritum exharet. Postea seruos eius reliquos (quibusdam fuga dilapsis) trucidauit, virgines quoque; vxoris eius pedissequas, quadragenas numero, quæ acu pingere peritissimè, filoque aureo intexere, & opus Phrygianum conficere nouerant: ex quibus forma præstantiores & pulciores selegit ad suam explendam libidinem.

MAGNVS DVX SEX PRÆSTANTISSIMOS VIROS, PROPTER LORICAM IN AURATAM CRUELISSIMÈ NECARI IUSSIT.

Cum Timotheus Masalski, Lituanus nobilis, illustri genere natus, captus in bello, retro diuturnoque; carcere detineretur à magno Duce, & idem magnus Dux iussisset crudeliter tolli è medio, Palatinus vrbis Moschouicę Ioannem Piotrouicium, ut supra dictum est, tum quidam ex famulis Palatini animaduertens fortunas domini sui, & bona omnia miserè perdi ac diripi, néve omnia perirent, & nihil ha-

*Timothei
Masalski
crudelis
fortuna.*

beret: occultè accepit elegātem loricam inauratam, eamque sociis suis seruandam tradidit, qui eodem in carcere erant, vbi & Timotheus Masalski: Postea factum est, vt illi eam oppignorarent Timotheo, qui eam seruandam dedit famulo, is autem liber erat, & suo domino in vinculis seruiebat. Itaque famulus, dum deferret loricam in hospitium suum, incidit in vigiles, capitur, & statim offertur præfecto carceris, qui cum videret esse pretiosam loricam, illam sibi vindicauit & occultauit. Erant autem & in eodem carcere duo ex sagittariis scloppetarijsve magni Ducis, qui istud viderant. Quare consiliariis principis hanc rem detegunt, & referunt, præfectum carceris, seu commentariensem, accepisse loricam inauratam à Timotheo Masalski, quæ olim fuerat Ioannis Piotrouicij palatini Moschouia, hanc occultasse, penesque se habere: è vestigio consiliarij rem totam deferunt magno Duci, qui confestim iubet extrahi è carceribus Timotheum Masalski, & ante se sisti, sic & Commentariensem, & illos duos Moschouitas, qui pignori illi dederant hanc loricam. At denique illos duos scloppetarios, qui istud detexerāt, tum ibi omnes iussu Ducis immanissimè torquebantur, & tandem enecati sunt, quatuor quidem illorum aquis submersi. Ipse autem Timotheus Masalski & Commentariensis simul victi in vrbe Moschouiam missi sunt, ibiq; die sabbathi, in vigilia festi diei Paschati ambo sunt publicè capite truncati, & in aquas coniecti. Sic ob hanc loricam sex supplicio affecti, & è medio sublati.

*Commentariensis aua-
ritia punitur.*

QVID

QVID ACCIDERIT ISTIS, QVI

*inquirere voluerunt, quidnam ageret
magnus Dux.*

Quidam secretarius magni Ducis sanguine ipsi iunctus, semel ad epulas inuitarat aliquot aulicos sibi familiares, quos sanè splendide ac laute excipiebat: oblitus est autem dum ita hilaris esset inter amicos (sicut sæpius euenire solet) adire principem magnum Ducem: misit vnum ex suis pueris in palatium principis, qui prospiceret quidnam ageretur in Basilica apud magnum Ducem. Puer autem cum ascenderet per gradus palatij, vidit magnum Ducem, alloquentem quendam consiliarium, quo cōspecto famulus reuertitur domum, ad herum id ei relatum. Deinde verò cum magnus Dux amandasset illum consiliarium cum quo conferebat, interrogauit, cuiusnam famulus venisset in aulam, & quam ob causam: euocatur ille famulus ex itinere, & respondet se eò missum, visum quidnam ageretur in palatio magni Ducis: de repente princeps vbi causam intellexisset, retinuit penes se famulū, & accersit iubet tam ipsum secretarium, quàm eius conuiuas: qui vbi venissent, variis tormentis discruciar iussit eos, volens ab illis extorquere, cur misissent famulū in regiam, percussatum de eo: cūve ad tam splendidum conuenissent conuiuium, pariter rescire cupiebat, quos de ipso sermones secretos teneret. Itaque excruciat tam diris tormentis alij expirarunt, alios verò facultatibus exutos omnibus, semimortuos reliquit. Itaque ab illo tempore, & tam atroci ac tristi facinore, nemo ausus est mittere aliquem famulum, visum quid agatur in palatio principis: immo potius hora

*Quam periculoso sit,
esse percussatum
et atorē apud
magnum
Ducem.*

statuta ipsi cōsiliarij penitus adsunt, & proceres præsentes veniunt.

*Wlodimirus
communis era-
tio noxia.*

Quidam etiam Wlodimirus Morozow cognominatus, vir celebritate famæ insignis & maturæ ætatis, grauitatēq; plenus Palatinus, semel quadam misericordia motus condere fecit humi miserum hominē, qui magni Ducis imperio interfectus fuerat. Is autem homo fuerat famulus ducis Curpiskij, qui ad regem Poloniæ defecerat. Hanc itaque ob causam magnus Dux arguebat hunc Wlodimirum perfidiæ, ac si à partibus fugitiui Curpiskij staret, & in Lituaniā ad ipsum literas dedisset. Itaq; subito coniectus est in carceres, ubi cum longissimo temporis interuallo hæssisset; extractus & oblatus est magno Duci, cum esset in suo palatio & aula regia, Alexandro Wladica, discruciatuque est maximis tormentis: cum ab eo nihil extorquere potuissent, tandem mortuus, & cadauer in aquas coniectum est.

*Falsa crimi-
natio in Ba-
silium Di-
mitrouiciū.*

Basilus Dimitrouicius, vir summus & celebris in Bre militari, affecerat iniuriis aliquot præfectos tormentorum bellicorum, cum Moschouitas, tum & Germanos: quorum duo cum vellent fuga sibi consulere, capti sunt à viarum custodibus in finibus Lituaniæ, illi statim deducti sunt ad magnū Ducem, qui tum erat in arce fortissima, vulgò *Wolochada* appellata, & miseri illi quæstionibus adhibiti, falsi sunt, at falsò, quod scilicet missi fuissent in Lituaniā à suo illo præfecto Basilio. Itaque magnus Dux Basilium Dimitrouiciū ad se accersit ex ipsa Moschouia, variisque tormentorum generibus affligi iussit: in medijs illis cruciatibus cōstanter passus est, se nihil

istorum

istorum molitum fuisse, de quibus accusabatur, nec istud vnquam in animo habuisse. At magnus Dux repente iussit adduci quandam equam oculis captam, & iungi currui, & tum Basilius equæ impositus est, eiūque alligatus. Deinde ambo conijci iubet in rapidissimum fluiuium, vtēs hac oratione: En tibi equam egregiam dedi, institueras abire ad regem Poloniæ eum adito. Hæc itaque equa cecitate percussa, natabat in alto istius rapidissimi fluminis & velocissimi: ipse autem Dux erat spectator cum suis satellitibus stans ad ripam fluminis, vt istius rei euentum intueretur: ac post longam natationem, hæc misera & caeca equa ad nauigabat ripæ. Verum præfectus satellitum regionum vocabatur Molunta Scurato, vt gratificaretur magno Duci: conto abegit equam à ripa & sessorē: sic vi aquæ rapitur iterū equa. Tum magnus Dux exultabundus inquit: O facinus egregium, & valde lepidum. Quare hæc misera equa defatigata vi aquarum rapidissimarum, submersa est, vna cum isto Basilio Dimitrouicio.

Aliquando cum versus Nouogrodiam regionem proficisceretur magnus Dux, accidit quendam equitem, famulum cuiusdam magni viri fortè præcessisse illum: & Dux ad latus sinistrum iubet deflectere hominem, ira percitus iussit istum frustulatim discerari: & segmina membrorum luto & altissimo ceno misceri.

*QUALI VENATIONE MAGNVS
Dux plurimum oblectetur.*

Quotiescunque magnus Dux cum filio, tempore hyemis respicit ex sua arce, videtq; homines

*Phalaris.
smus magni
Ducis in Ba-
silio e medio
tollendo.*

*Barbarus et
detestabilis
magni Ducis
ludus: ex
inhumana
voluptate
hominū in-
certū con-
suetudo.*

turmatim incedentes in lacubus & fluminibus gelu concretis, ac præcipuè diebus festis, tum iubet, vt in illam confertam hominum multitudinem tres aut quatuor vrsi immanes immittantur, & irruāt ex improviso. Ibi qui sibi fuga consulere possunt, aufugiūt: alij crudelissimè à feris illis dilaniantur. Sic hoc pulcherrimo spectaculo pater & filius delectantur vehementer, & rident affatim ac si pulcrum esset facinus. Deinde cum accedit miser pater, lamentatū se, quod amiserit filium, & etiam vxor maritum, qui ab vrsis sic mactati sunt, tunc iubet istis numerari aureum nummum, vel duos, quia sic interfecti sint eius subditi. Addit deinde ipse Dux se magno beneficio afficere ipsos, quod eius permittit instituere querimoniam coram se: at si subiiciunt rem esse infamem & nefariam hoc genus crudelitatis exercere. Iterū respondent consiliarij magni Ducis, magnum Ducem & eius filium magnam ex hac re voluptatem percepisse, & istud vidisse: sic nullum peccatū esse hīc commissum. Ad extremum si ad ipsum Ducem venit mater miserrima lamentando se de cæde filij, aut ipsa vxor ob amissum sic inhumaniter maritum. Breuiter excipiūt illi: perbene satisfactum esse ipsis, vbi nummos argenteos monetæ Moschouiticæ centum aut ducenti numerati illis fuerint.

Sæpenumero accidit, cum magnus Dux est in suo palatio Alexandro Wa, & cogitat de aliquo summo viro sumere suppliciū, tum delectationis causa iubet istum obuolui pelle vrsi, & deinde ad spectaculum educi: tunc incitat in ipsum aliquot molossos, & canes Britannicos efferos: Canes putantes hunc indutum pelle vrsina esse vrsū, illum morsibus & vnguibus

guibus dilacerant, & crudeliter laniant, eosque quomembratim sic discerptum relinquunt. Ita inhumaniter iste vitam finit.

*DE TRVCVLENTO FACINORE, ET
crudelitate summa, quam ille summus Dux exercuit
in captiuos Lituanos, Ruthenos
& Polonos.*

ANno Domini 1569. die Ianuarij nono, cum Lituanicopias militum non valde magnas cōscripsissent, quarum dux & imperator erat quidam Polubiensis strenuus vir: ceperunt inopinatò urbem & arcem vulgò Izborg dictam, quæ sanè natura loci est satis fortis. Hęc vrbs iam pridem parebat Moschovitis: at quia non erat bene nec milite, nec annona hæc arx munita, iterum recepta est à Moscho, & à nostris amissa. Magnus itaque Dux cum videret se amississe tam munitam arcē, statim furore & rabie quadam plenus, iubet vt omnes Lituani, Rutheni ac Poloni, qui erant in vinculis crudeliter mactentur. Veniunt quorundam consilio, qui certas causas ei proferebant, ne id scelus committeret, factum, vt hic eius furor interciderit, nec quod impiè cogitauerit, perfecit. Atque licet tunc eis pepercerit, tamen postea omnes internecioni dedit, vt suo loco explicabimus. Quamobrem illi captiui, qui in ergastulis in vrbe Moschouia asservabantur, ad laniendam & macellam ab eo constitutū: nihilominus tamen, quo suum sanguinolētum animum pasceret, sic ipsi placuit, vt eius satellites passim captiuos per arces in vinculis dispositos adducerent, maximè verò eos, qui erāt in carceribus, Pereflauia, Rostouia, Vchlicia, Costroma. Isti aut omnes erant Poloni, Lituani & Rutheni,

*Moschus sa-
nit in capti-
uitate.*

vnâ cum vxoribus & liberis, quos ad vnum crudeli-
ter perdidit, aquisque obrui iussit. Sic itaque hoc diro
mandato instructi satellites magni Ducis, ad illas ar-
ces venerunt, hacque insidiosa oratione erga illos mi-
seros victos vsi sunt. Nunc magno beneficio magnus
Dux & imperator vos afficere cupit, & etiâ regi Po-
loniâ hunc fauorem declarabit, quod vos liberos di-
mittet in Lituaniâ: idcirco vos deducemus ad con-
siliarios principis, interea vxores & liberi vestri vsque
ad triduum hic vos expectabunt. Atque cum à con-
spectu carissimarum vxorum & liberorum abduxis-
sent illos procul, tum victos manibus pedibusque
proieciabant in rapidissimum fluium Volga appel-
latum. Verum exacto triduo quidâ Moschouita mi-
sertus vicem istarum mulierum frustra maritos ex-
pectantium, inquit: O misere animæ, & infelices mu-
lieres, vos eadē fors manet, quam iam passi sunt ma-
riti vestri, qui sunt proiecti in Volgam fluium. At
cum affaretur istas mulieres homo ille, satellites in-
terueniunt, quorum manus de cæde maritorum e-
rant adhuc cruentatæ, & spirantes necem, venerunt
in carcerem, vnde abducunt gregem illum mulierum
captiuarum cum liberis ad submergendum aquis. Tum
illæ calamitosæ sceminæ & infortunatissimæ, sibi p-
ponentes ob oculos vicinam mortem adeo horrendam
& terribilem, multis effusis lacrymis petunt ab
istis ministris principis, vt aliquid temporis conce-
dant, quo sua peccata Deo opt. max. cōfiteri possint,
& eius misericordiâ implorent, velitque pro sua clem-
entia omnibus eorum erratis clementer ignosce-
re: id quod à satellitibus eis cōcessum est. Idcirco ho-
ras duas versabantur in piis orationibus & depreca-
tionibus

*Moschus, He-
rodis infan-
ticida supe-
rat crudeli-
tatem.*

tionibus, ardentissimis votis petentes à Deo, vt illis
pro sua diuina bonitate ac clemētia parceret, & ad se
reciperet: ac cantatis diuinis hymnis, animas suas
Christo redemptori, ad supplicium mortis subeun-
dum se parant, mutuisque oculis sibi datis, mirificè
se consolabantur, vt forti patientique animo omnia
perferrent. Istis rebus omnibus absolutis, ducuntur
ad flumen, quarum aliæ liberos manu trahunt, aliæ
verò infantes suos vberibus adinouent. Sed cum iam
ad ripam rapidissimi illius fluij venerūt: tūc pro in-
genio & natura muliebri, partim ob inusitatum ge-
nus mortis, in tam horrendum eiulatum, fletumque
erumpunt, vt & cælum ipsum penetrarint. Satelli-
tes autem inhumani, minari eis cœperunt, vrgentes
eas, quo illæ sua sponte se aquis traderent. A quo in-
digno facinore cum abhorrerent, statim illi satellites
in eas impetum faciunt, & eas cum liberis in aquas
illius fluij, cuius glacies confracta erat, abijciunt. Et
sanè ob tristissimi & crudelissimi istius facinoris a-
spectum, vulgus Moschouitarum cum non possent
se continere, in lacrymas effundebatur, commiseratione
summa perculsus, quod tam indignissimè istæ
infantes sceminæ cum liberis tam detestanda morte
affectæ fuissent, execrâtes in vniuersum carnificum
istorum immanitatem. Quapropter cum has voces
lugubres populi audirent satellites, quodque ægerri-
mè ferrent hoc genus supplicij, tunc minis vtentes
ac ferientes populum baculis, abigunt, hæcque ver-
ba addunt: O rebelles magni Ducis, apertè videmus,
quod propter istos captiuos supplicio affectos, fletis,
at propediem credite, vos eadem fata sequentur.

DE FRATRICIDIO PERPETRA-
to à magno Duce anno Domini

1570.

*Cainū imi-
tatur ma-
gnus Dux,
occidit A-
belem.*

FRater germanus magni Ducis immeritò ac per-
fidè delatus fuerat à quodam consiliario, cui no-
men erat Trzeciak Wiskonati. Audita hac iniusta ac-
cusatione princeps, nullā fecit potestatem fratri fal-
sum crimen diluendi, atque quā ingentes crucia-
tus excogitare potest, illos adhiberi iubet ad excar-
nificandum & torquendum fratrem. Dumque est in
mediis cruciatibus, exegit ac extorsit ab eo omnes il-
lius thesauros, & bona omnia tā mobilia, quā im-
mobilia sibi vendicat, atque cū prae magnitudine
tormentorū vix semiuivus esset, tum iussu princi-
pis securi illum ferit carnifex. Deinde fratrem suam,
quae ante conspectum eius procumbebat in terram,
facie demissa, implorans misericordiam, arripit iubet
à satellitibus, omnibus vestimentis exui, & turpissi-
mè nudam cōstitui. Ita diutissimè illa miserrima fœ-
mina nuda omnium oculis exposita fuit.

*Neroniana
crudelitas.*

Deinde quidam miles iubente principe eam funi
alligat, & conscenso equo, velocissimo cursu sine vl-
la misericordia, pertrahit illam in flumen, & aquis
submergit ac perdit. Sic iste magnus Dux tam *ἀσέπτος*
& impius extitit in fratrem & fratrem.

QVO AMORE MUTVO SE PRO-
sequi soleant Moschovita.*In Moscho-
via homo
homini lu-
pina.*

HOc genus hominum Moschovita, est adeò bar-
barum & perfidum, ut nihil sinceri sit apud eos,
nec se vnquam vero ac naturali amore prosequun-
tur, alter alterum impudentissimè & cōfidentissimè
sic

se sunt perfrictae frontis, criminis alicuius insimula-
re non veretur, siue palam, siue clam, aut apertè, aut
per insidias inuicem perniciem sibi machinatur, mu-
tuisque conuitiis lacessere se soliti sunt. Familiare est
apud eos patrem filio insultare, & filium in patrem
irruere, ac fratrem perfidè deferre, sic ut nulla apud
eos fides, & sanguinis reuerentia sit, etiā in conspectu
magni Ducis se proscindunt contumeliosè. Itaque
accidit semel ante principem anno 1570. quosdam
duos fratres germanos, & nobiles, istius rei luculen-
tum documentum edidisse, horum vnus vocabatur
Mikieta Obolinski, qui malo genio præditus fami-
liae gentisque nomen patrum suum commutauerat:
idque audiente ipso Duce, excogitauerat aliud cognomen,
nèpe PoWrozoWski, ac si diceret funigerum
aut furciferum, & patibulo dignum hominem. Al-
ter autè frater suae nobilitatis haud immemor, genti-
leque nomen retinens, cū fratrem alloqueretur,
cōpellare cepit nomine gentili Obolinski, qui velut
furens, & atroci iniuria à fratre affectus, magnū Du-
cem adit, & ad eum sic fratrem defert: Princeps sere-
nissime, peto abs te, ut ius mihi administres de fratre,
qui infami nomine me contaminauit. Vocor PoW-
rozoWski, & me contemptim appellauit Obolinski.
Idcirco supplex te oro, ut meritas ille luat pœnas,
non enim leuem ab eo mihi factam iniuriam cen-
seo. Tum magnus Dux euocat consiliarios, quasi de
re maximi ponderis consultandum fuisset, inquit:
Necesse est, ut vos hanc contentionē & grauem con-
trouersiam inter istos duos fratres exortam adhibi-
to summo iudicio, & magna cum æquitate dijudice-
tis. Frater itaque ille, qui ita turpiter abnegauerat suam

*Nec frater à
fratre, nec so-
cer à genero
tutus.*

*Crudelispæ-
na ob nobi-
litatis defe-
ctionem ad-
uersus dege-
nerem.*

nobilitatem, accessit ipsos consiliarios, ut rem totam enarret, & sibi ius reddi postulet aduersus fratrem: Atq; cum iam venisset frater alter, qui meritò suam nobilitatē intuebatur, en in caput illius inuolat iste perfidus, & obijcit vrsò, qui eum vnguibus dilaniare incipit, crudeliterque dilacerat. Et cum immanis iste frater videret quodam modo feram bestiam lassari, ense ferit alterum fratrem in pede, & statim magna vis sanguinis profuxit, quo ille inunxit os vrsi, qui cum primùm lambēdo cruorem humanum iterum degustauit: & sic animatus vrsus secundo apprehendit illum miserum nobilē, & horribiliter deformem reddidit. Quare iam iste impius frater, vidēs sibi pro iniuria scilicet esse satisfactum, voluit feram abstrahere & arcere, ne amplius scuiret, néve fratrem mactaret: at vrsus ita aestuabat, & ad mactandum accensus erat, ut nec ab illo, neque à multis aliis posset difficulter ab illo dilaniando abstrahi, tandem ex faucibus vrsi, & carnificina illa ereptus est ille nobilis.

Simile quoddā facinus huic accidit, cum magnus Dux Nouogrodiam depopularetur, ferro, inquam, & igne omnia perderet, ut suprā dictum est, ducti sunt captiui aliquot nobiles in Moschouiam urbem, inter etiam illos fuit quidam cum vxore & liberis, quem nobilis commendauit cuidam aulico regio amico suo. Iste cum detineretur captiuus diu ab isto aulico, semel conqueri cœpit, idq; grauissimè de inaudita illa tyrannide, qua vsus est magnus Dux in Nouogrodienfibus internecioni dandis, de quē iniuriis, quibus ille & tota nobilitas affecta fuerat: & planè iugum istius tyranni esse intolerabile, hisce verbis: Deus qui solus iustus est, haud dubiè suo tempore vin-

re vindictam sumet de illo sanguine innocentū tam inhumaniter & crudeliter sparso, in ipsum Ducem & totam eius posteritatem: dignis pro meritis pœnis ipsum castigabit. Deinde paucis post diebus, cum in animo suo vlueretur, se nimis temere ista effutiuisse, & hunc nobilē, apud quem erat in captiuitate, hæc delaturum ad principem. Itaque fraudulenter exco- gitare cœpit, nihil esse melius, quàm si potius in hospitem suum hoc crimen transferret. Scribit supplicem libellum ad principem, in quo indicabat magno Duci hunc aulicum principis hæc verba in dedecus ipsius protulisse: tradidit eundem libellum deferendum aulico, qui inscius erat omnium quæ scripta fuerant. Magnus dux quàm primū perlegit supplicem libellum, iubet ad se accersi illum Nouogrodensem nobilem, qui erat captiuus apud hunc aulicum. Iste oblatus principi, ferrea fronte præditus, statim confert crimen, quo erat reus in ipsum aulicum impudentissimè, & ita se rem habere asserit, inquit: Serenissime domine & magne Dux, tu nos subditos & seruos fideles affligis miris modis, interfici, membratimque dissecari iubes: facultates & fortunas nostras nobis rapis, proditores nos appellas, rebelles & periuros, & alia horrenda nobis obijciuntur, & ob oculos ponuntur, quæ omnia immeritò patimur, nec istorum rei sumus. At si scires quo odio vel plusquam Vatiniano te prosequantur tui domestici, & quanta sit perfidia illorum, quibus plurimum fides, erga te, quos quotidie maximis accumulas beneficiis: profectò egregiè eos exciperes, ex quorum numero est iste aulicus tuus, cuius carceri me tradidisti. Nam heri vespere me præsentē & audiente, ia-

*Nec hostes
ab hospite
tutus. & in-
gens ingra-
titudinis e-
xemplum.*

Et abundus hæc verba pronuntiabat: O utinam Deus citissime innocentes vindicet à crudelitate istius tyranni magni Ducis, nam ille diris tormentis suos afficit, mactat & trucidat infantes, eorum bona & opes sibi adscribit, contra omnem æquitatem. De quibus rebus & iniquitatibus Deus breui sumet supplicium, istum principem & tyrannum conteret & euertet cum tota eius familia, nec patietur eius successorem regnare. Tum magnus Dux irrumpit in iram, & sic inquit ad hunc miserum aulicum iniuste ab ipso captiuo accusatum: O perfide percipisne ea, quæ iste contrate profert? nec data illi potestate respondendi & diluendi falsam criminationem, variis quæstionum generibus torquetur: qui cum nihil fateretur, & confictum crimen diceret: iussit hominem membratim dissecari, & postea in profluentem iaci: sic ille nobilis ignobilis planè & belluini ingenij falsò derulerat ad principem infontem, lingua sua mendaci accersit necem innocenti, & ipse ex alterius interitu vitam & libertatem sibi comparauit.

MISERABILIS ET INDIGNISSIMA LANIENA, cum duorum procerum Moschouitarum, tum etiam reliquorum Lituanorum ac Polonorum captiuorum, quibus paulo ante pepercerat magnus Dux.

*Dies festos
Dux Moscho-
uia sancta
sanctificare
solet.*

ANno Domini 1570. cum ex Moschouia internuncij regis Poloniæ, proceres Poloni & Lituani discessissent, die Eliæ prophetæ, qui dies festus apud Ruthenos est celeberrimus, & magnus Dux accuberet mensæ, & ei apponerentur secunda fercula, velut

velut quodam æstro correptus, surgit à mensa, & sic alloquitur sibi astâtes satellites, sequimini me, quod faciunt ipsi, & mille quingenti catapultarij equites: ille verò princeps perniciosissimo cursu pergit ad arcem, ibique omnes ordine se collocât ante palatium Ducis, tum etiam in hac arce cum habitaret vir summus, & ex proceribus non postremus, Petrus Serebrinus, & rei bellicæ peritissimus, iubet magnus Dux ipsius domum more hostili imperi & inuadi ab istis militibus, ipsum autem capite diminui & truncari: dicto principis parentes irruunt in domum illam, statim capiunt, & miserum illum Serebrinum extrahunt ex adibus, ac offerunt magno Duci, qui sine alia inquisitione, nec facta vllius facinoris admissi ab eo mentione, cõfestim ille satellitem præfectus Scwator, arrepta securi caput illi amputat. Ad extremum cum magnus Dux, quicquid illi visum fuerat, rapuit & ex fortunis istius Petri Serebrini, reliquum permisit prædæ militum: & ne quid superesset bonorum illius, iussit reliquias flammis & igne perdi. Vbi istud perpetrasset, conuertit se ad alium locum arcis: (est autem hæc arx amplissima, & valde spaciola: vbi complures magnates & nobiles habent ædes suas) & iubet magnus Dux cuidam nomine Bulato magistro equitum, vt cum nō parua manu militum ædes adeat clarissimi & magni nominis viri Mielloiedi. Huic magno viro princeps vix ante annum rapuerat uxorem elegantis formæ fœminam & ancillam, qua turpissime abusus, & illas vbi violasset, fecerat suspendi ac strangulari in superiori limine ianuarum ædium istius viri, vt supra diximus. Iste præfectus equitum aggreditur illas ædes, & expugnat facillimè,

Petrus Serebrinus inique perit.

Eadem fors est viri illius Mielloiedi.

hunc Mieſſoiędi in medium forum trahunt: & ipſe præfectus caput illi acinace obtruncat: qui cū iam commiſiſſet iſtud ſceleratum homicidiū, enſe & manibus cruore madentibus procedit ad magnum Ducem, & velut re maximi momenti præclare geſta, ait: Sereniſſime domine & magne Dux, iam ſummo cum honore perfecti quod tu mihi in mandatis dederas. Ibi magnus Dux pro ſuo more vociferari cœpit ſuū *Hoyda, hoyda*, cuius clamorem tota turba ſequuta eſt, eadem felici acclamatione vtentes. Ex arce deinde magnus Dux deſcendit ad carceres, vbi erant multi captiui Poloni & Lituani, ſuis ſatellitibus armatis comitatus. Vbi quidam mercator ciuis Moſchouiticus, quid ageretur ignarus, vbi eminus conſpicit magnum Ducem cum tanto ſatellitio, retrogreditur præ metu tyranni, quem ſtatim apprehendi iubet & fruſtulatim diſſecari, inquiens, ne vnquam fugias ante conſpectum tui ſupremi domini. Atque cū propius ad carcerem veniret, ipſe Commentarięſis, qui ibat petiſſimum panem pro captiuis, aſpiciendo principem aduentare, præ timore etiā reuerſus eſt, & eundem magnus Dux raptum, minutim ſecari iubet, dicens: alia vice non timebis. Itaq; cū iam appropinquaret portas primi carceris, dicit cuſtodi, vt citiſſimè fores aperiāt, qui metu correptus & tremebundis manibus vix aperuit: Aperto carcere indicit primò educendos nobiles captiuos Polonos & Lituanos, quorum primus fuit Petrus Biekoſki eques Polonus ſtrenuus miles, illius peſtus tranſfodit magnus Dux lancea, at tam generoſi fuit animi ille Biekoſki, vt lanceā arripuerit manibus, & intorquere voluerit in ipſum magnū Ducem, vt hoc pacto perpetuam

Obuios ma-
ſtat Dux.

Belluina
crudelitas
in captiuos.

Magnani-
mitas Bie-
koſki in
tyrannum
Moſchum.

petuam nominis famam ſibi conciliaret, quod tam inſenſum generi humano tyrannum ſuſtuliffet. At magnus Dux hoc animaduerſo, cœpit exclamare in filium: Iuan I Wan, id eſt Ioannes fili fer opem, qui celeriter accurrit, & iterum illum Biekoſki hafta tranſfodit, & ſic mortuus in terram cecidit. Secundò productus ad Ianienam alter nobilis Polonus Albertus Bugaski, hūc etiā ipſe Dux ſariſſa ſua tranſuerberauit. Tertius fuit Beſus, nobilis & magnæ familie, gente Sileſius, qui eodem mortis genere periit. Quare cū iſtos ſtrenuos viros & nobiles Polonos manibus ſuis interfeciſſet, cœpit ſuo acclamationis genere vtī, velut magnam victoriam adeptus fuiſſet, *Hoyda, Hoyda*, quem ita ouantem omnes clamātes & viſurpantes hanc vocem perſequuti ſunt. Tum ſic affatur ſuos ſatellites: Maſtate mi iuuenes: irruite in carcerem, & obuioſ quosq; captiuos ſine diſcrimine & vlla miſericordia membratim diſſecate omnes. Iſti dicto parentes, in primo carcere quinquaginta occidunt vinctos: Poſtea accedit ſecundos carceres, & ſimiliter manibus ſuis occidit tres nobiles, quorum vnus erat Ruthenus, ætatis maturæ, Polocenſis Iacobus Moſki, alter erat gener illius, eques Polonus, Iacobus Moſki, ſic & tertium ſimiliter nobilem Polonum, quibus omnibus ita trucidatis erumpit in ſuam vocem lætitiæ ſolitā, & omnes ei accinunt ac reſpondent: & ſtatim reliquos iubet à ſuis ſatellitibus diſſecari, quod factum eſt: erant autem quinquaginta quinque, exceptis multis infantibus, qui vix nati erāt dies ſeptem. Tertiò cū acceſſiſſet carceres, ibi & manibus ſuis edidit crudelitatis ſuæ exempla, tres maſtando nobiles Polonos, alios ferē

Litat Plu-
toni Moſch,
trucidando
captiuos, in
omnib. car-
ceribus po-
ſitos.

quingenta quinque, cum securibus & ensibus satellites membratim trucidarunt. Sic perpetrata hac immani strage & inaudita tyrannide, sic sparsa dissectaq; illa corpora iacere permisit supra terram, quæ iam epota & imbuta erat, & mollissima reddita ex effusione sanguinis illius humani. Quamobrem rediit triumphans & ouans in palatium, & totum illum diem in hymnis & tripudiis, & omni sonitu instrumentorum musicorum consumpsit: non aliter ac si magnam victoriam de hostibus adeptus fuisset. Sub vespere præcepit frustula membrorum istorum occisorum colligi, & extra urbem poni: qui in tres cumulos sunt collocati, & aspersi arena & terra: sic mādati sunt sepulturae. Erat inter cadauerum frusta mulier nobilis vxor illius Molski, quæ cum fuisset grauiter sauciata, nondum mortua, hæc orabat pollinctores qui fossam faciebant, vt eam dimitterent liberè & parcerent ipsi: at illi nulla moti misericordia sepelierunt eam viuam cum illis scetidis cadaueribus.

Duo nobiles captiui ex ista immani laniena remanserant, quos tamen postridie iste tyrannus capite plecti iussit, & extra urbem projici, vixq; aliquid terræ illis iniectum. Vbi erant illa cadauera tot nobilium & strenuorum virorum, vix arena superiecta fuerat, id quod haud dubiè ex composito fieri iusserat magnus Dux ille, vt essent alitibus & feris præda. Tertio deinde die, quidam Getmanus tormentorum bellicorum præfectus, misertus hanc projectionem cadauerum, quibusdam trestaleros dedit, vt fossa profunda facta, vel maximè terræ tumulo iniecto, hæc cadauerum reliquias sepelirent & tumularent.

Bombardarij Germani facinus miseris cordis plenum.

Mox entrus iungebat viua corpora mortuis, sic Moschus facit.

DE TRVCI CARNIFICINA, QVAM exercuit magnus Dux in clarissimos quosque suos consiliarios & optimates.

De sancti Iacobi in Iulio anno 1570. in ipsa vrbe Moschouia, magnus Dux iussit affigi octodecim palos grandes, & supra illos totidem trabes in transfuersum apponi in formam furcarum. Ciues cum primùm animaduertunt tale theatrum parati & instrui, ingenti metu correpti, se in fugam proripiunt, etiam mercibus & tabernis meritoriis relictis, prædæq; expositis: nemo sanè præ metu in forum prodire audebat, Nam isti rumores in vulgus sparsi fuerat, ipsum magnum Ducem instituisse omnes ciues vrbis Moschouia: extremo afficere supplicio, crucique cōplures affixos iri. Satellites ad maiorem terrorem incutiendum, in medium forum adferebāt varia genera tormentorum & quæstionum ad homines torquendos, quæ admovebant istis trabibus. Deinde excitato luculento igne, vas ingens aheneum apponebant aqua plenum, vt bulliret & ferueret per multas horas. Quibus rebus ita comparatis venit magnus ille tyrannus, stipatus ampla & copiosa suorum satellitum caterua: & ita instructus, quasi vellet in aciem & pugnam exire: sequebantur eum velut à triariis mille & quingenti catapultarij: Duxque ipse se collocavit penes abentū, exercitus verò militum in circuli & coronæ formā dispositus. Tum adducti sunt in proscenium trecenti nobiles Moschouia:, antiquissimarum & nobilissimarum familiarum homines, qui paulo antè præ nimio quæstionum cruciatu ita mutilati, & pessimè tractati fuerant, vt vix semiuui

Theatrum luctuosum, & miserabile erectū a magno Duce die S. Iacobi.

Descriptio noui supplicij.

viderentur, vixque pedibus stare poterant, sed à militibus trudebantur turmatim, vt pecudes ante principis conspectum.

Is cum perspiceret omnes præ pauore & ingenti timore se abdissè in latebras & domos suas, ipse tunc obequitare cœpit per omnes vrbes plateas, clara voce euocabat ciues, inquiring: venite absque villo metu, securi estote, prodite spectatum, nihil grauius in vos cōstituam, hoc vobis polliceor, quamuis is meus fuisset paulò antè animus, vos omnes funditus dele- re & perdere, sed iam mihi hæc mēs mutata est, tutò egredi potestis, & in forū venire intuitum quid ageretur. Tum miserrimus ille populus egressus turmatim & confertim, forū repleuit, imò erat tanta multitudo spectatorum, vt multi ascenderint domorum tecta, quò quis istius tragœdiæ futurus esset exitus, viderent. Atque postea affatur sic illam promiscuam hominum multitudinem: An num, ô subditi, iustissimè ago, quòd ita pœnas luât perfidi & scelerati proditores mei? tum populus statim vno ore acclamare cœpit: Viuat diu felix, & incolumis princeps & rex noster: at improbi & flagitiosi suis meritis dent dignas pœnas. Deinde magnus Dux iubet produci centum & octuaginta ex illo damnatorum numero: postea sic alloquitur nobiles, qui ad illud spectaculum venerant: En vobis istos liberaliter dono, do- que eis vitam, accipite illos, liberos à noxa dimittor eisque pro mea clementia, gratia ac fauore igno- sco, hoc pacto isti liberè dimissi, & ex præsentī mor- te diuino beneficio erepti. Tandem prodit magni Ducis primus secretarius, qui damnatorum album & catalogum habebat: & tum iubet educi quendam

*Malus ani-
mus in Du-
ce, & mala
ment.*

*Miser popu-
lus præmo-
re applau-
dit Duci.*

*Præter spem
multi libe-
rati.*

Moscho-

Moschouitam antiquissimo genere cretum, præci- *Falsa accu-
sationes in
cancellariis
principis.*
pius inter eos, qui ab intimis consiliis Ducis sunt, e-
rat: appellabatur Ioannes Michaelo Wic Wisko Wa-
ry. Ibi ille secretarius principis, longa serie referre
incipit crimina, quibus falsò iste vir præstantissimus
accusatus fuerat hisce verbis: Ioannes Michaelo Wic
Wisko Wary, cancellarius magni Ducis, perfidissimè
& impiè se gessit in principem. In primis scripsit regi
Poloniæ se ei velle tradere ciuitatem & arcem mu-
nitam, sui supremi domini, quæ est in magna Nouo-
grodia: & hæc est prima in te accusatio: at tum scutica
illum in caput percussit, addendo hæc verba: Perfi-
dus es & ingratus, quòd vsus sis hac improbitate ad-
uersus tuum supremum dominum. Altera perfidia
est ista, quòd literas dederis ad imperatorem Turca-
rum, vt cum exercitu potentissimo veniat occupa-
tum & debellatum regna Scythica, Casanenſe & As-
traenſe, vt erat illi in votis: quo dicto similiter fla-
gello cæsus est in caput, subiecitque, & secundò tuum
principem fraude doloque prodere voluisti. Ter-
tium facinus quod admisisti est, quòd ad Scytharum
Cæsarem literas dedisti, quibus ipsum hortatus es, vt
cum suo copiosissimo exercitu irrumperet in Mo-
schouiam, eamque deuastaret & depopularetur, at-
que occuparet: vnde factum est, vt ingens damnum
& irreparabile dederint Tartari in Moschouia: tam
ipsius Ducis arces igne perdendo, quàm etiam lon-
ge lateque miserum populum ferro interficiendo,
& victos multos cathenis in durissimam seruitu-
tem, innumerabilem inquam vtriusque sexus tur-
bam abigendo: quorum cum sis author tantorum
malorum, meritò vltimo es afficiendus supplicio:

*Gravis apo-
logia cācel-
larij ad con-
fictas crimi-
nationes.*

atque vt antea fecerat, flagro asperimè eum cæ-
dit regis secretarius. Tum miser cancellarius istis fal-
sis criminationibus insimulatus, & cum se innocen-
tem esse sciret, sic respondit: Testor Deum optim.
max. qui solus est scrutator cordiū & renum, in cuius
conspetu profiteor me esse peccatorem, sed confi-
do eum pro sua diuina clementia, propter sanguinē
effusum carissimi sui Filij, mei misertum iri. Testor,
inquam, Deum, me semper fidum & diligentem fu-
isse in munere publico mihi commissio à magno Du-
ce, vt fas est: ideo à falsis istis accusatoribus prouo-
co ad tribunal Dei, quod iniuste sum accusatus & tra-
ductus apud principem, atque hæc impostura dete-
getur in extremo die iudicij. Princeps, cum stabis ad
conspetum diuinæ maiestatis, mea innocentia ap-
parebit: nunc verò apud te nulla ratio & æquitas lo-
cum habet, nec me à criminibus falsò mihi imposi-
tis licet purgare. Adeò est tua auaritia inexplebilis, &
pertinacia vlciscendique libido, vt sitias sanguinem
meum: ebibe igitur illum pro lubito, & iam satisfi-
cias tuæ improbitati, vt constituisti: nunc quidem
tua figmenta & importuna commenta videntur ha-
bere speciem veri: quia omnia per vim agis. Itaque
satellites excipiunt, en videmus te esse reum, cum
tam dura oratione insurgis in principem, turpiter
lapsus es, & tuos sermones optimè expendimus. At
ille cancellarius ait: Vos ô infelices homines cum
magno Duce, estis prædones, & omnis improbita-
tis illius administri: effunditis immeritò cruorem in-
nocentem: tyrannicè omnia agitis, per fas & nefas
ruitis in cædes mortalium. Hæc omnia quæ mihi ob-
ijciuntur, falsissima sunt, nihil vobis facilius, quàm
tollere

tollere è medio in fontem: at Deus aliquando, & ve-
niet hora, quæ non speratur, cum vos puniet, & pro
meritis in vos grauiter animaduertet: quæ cum tam
liberè protulisset, conspuat in faciem illorum. Qua-
re magnus Dux iubet carnificibus hominem rape-
re: quem statim raptum, exuunt & ligant ad furcas
illas sic dispositas: & suspendunt prono capite & ore
in terram. Præfectus satellitum sic affatur ipsum ma-
gnum ducem: Quo genere supplicij istum affici iu-
bes? Tum respondet, vos omnes aulici mei suo or-
dine istum excarnificare debetis & dilaniare: Quare
accingit se operi iste præfectus Molurw dictus, & ex
equo descendens, accepto cultro auriculam dextram
illi abscidit, alter aulicus sinistram excidit, tertius la-
bra amputat, & sic ordine omnes illum membris
mutilarunt, vt omnes se tam nefando homicidio
contaminarent, & cæde istius innocentis essent rei.
Ad extremum quidam secretarius principis ne quid
deesset ad cumulum crudelitatis, cōscidit illi puden-
da, & tum statim exlauit animam miser cancella-
rius. Quare magnus Dux videns ob abscissum mem-
brum genitale, statim obiisse cancellarium, indignif-
simè tulit, atque dira imprecatus huic secretario, sic
in eum inuectus est: O scelerate, expectes paululum,
istud totum est tibi exedendum, quod iste exedere
debut. Nam penitus credebat, quod commiseratio-
nemotus, cruentas manus ita illi intulisset, vt citò è
vitiis discederet. Cōstituerat sanè istum secretarium
morte truculenta punire, sed Deus anteuertit ty-
rannidè principis, quia paulo post lue infectus, mor-
tuis est. Satellites deinde demortui Ioannis Wisko-
naticus corpus deponunt ex furcis, & sic sequere incipiunt

*Crudele sup-
plicij, quo
affectus ma-
gnè can-
cellarius.*

in illud cadauer, frustulatim illud conscidendo, prius tamen abscisso illi capite. Iste est exitus istius prestantissimi ingenio & virtutibus multis, excellentissimi viri cæcellarij magni Ducis, cui parem nunquam habuit imperium Moschouiticum.

Theſaurarius magni Ducis eadē bonitate cōſcientia ſcientia ſcientia, quā cæcellarij ſcientia ad necem.

Iuſſit ſecundo loco produci in theatrum, ſuū theſaurarium, cui nomen erat Michael Funichow, vir magni nominis & ingenij acerrimi, ſocius fidusque amicus illius cæcellarij. Iſte non longis verborum ambagibus uſus eſt in ſua deſenſione, ſed breuiter ſic loquitur: Appello ad Deum, qui omnium rerum eſt conſcius, & cuius oculus omnia intuetur, quia nunquam quicquam in te dominum meum commiſi, ſemper bona fide & ſine fraude in adminiſtratione mei muneris me geſſi: & cum accuſer abſ te, impiē & iniquē iam tibi dicam ſcribo, & anima tua in altero ſeculo ſe ſiſtat coram diuina maiestate, vt mihi ſatiſfaciat. Hæc verba ubi protuliſſet, iubet magnus Dux arripi miſerum, & exui, atque furcis alligari eo modo quo & cæcellarius. Tum poſtea ille Maluta præfectus ſatellitum haurit ex vaſe æneo, ubi erat aqua

*Genus ſup-
plicij imma-
ne.*

feruidiſſima, & deinde alter equorum magiſter accepit vaſ plenum aqua frigidiffima, iſte primò illa aqua caput abluere cœpit, poſtea calidam & feruidiſſimam aquam infundebat: ſic ille infortunatus vim feruoris & ardoris illius aquæ ſentiens, ob atrocem feruorem vociferabatur mirificè: at ille miniſter tyrannidis Maluta magis ac magis infundebat illam calidiſſimam aquam, ita vt tandem pellis capitis contraheretur in modum ſerpentis, cum ſe in ſpiras contorquet: ita hoc crudeliſſimo ſupplicij genere conſectus, expirauit. Tertiò iubet adduci in medium ſuum

ſuum cocum, iſte cocus infinitis falſis testimoniis reus erat peractus, eoque genere ſupplicij eſt affectus, quo & Ioannes Wisko Waty, nempe membrum eſt diſſectus, amputatis illi pudendis. Deinde iuſſit adduci quendam Georgium Czapkinu cum vxore & liberis, qui inter amanueſes & ſecretarios non poſtremum locum tenuit, cumque ex equo deſcenderet magnus Dux, Baſilius Themkin iuſſu principis caput illi abſcidit, ſic & vxori ac liberis. Iſte Themkin erat proſcriptus ex Lituania, ob necem Palatini Florentis, & in Moſchouiam auſugerat, tanquam ad aſylum, primumque locum ac præcipuum inter aulicos principis tenebat.

Deinde productus eſt alter ſecretarius, cui nomen Ioannes Bulhako W, qui fuit vnà cum vxore, & liberis etiam capite truncatus à Palatino Chirnouienſi, ſic & Ioannes Bulhako W.

Tunc iubet educi & ſecretarium ſuum Baſilium Stepano W, quem & indiſta cauſſa aulicus eſt veſtigio capitali pœna afficit mandato principis.

Ad extremum, vt ad hoc tragicum ac crudele ſpectaculū nihil prætermitteret, præcipit magnus Dux ducentos nobiles captiuos extrahi in arenam, quos nominatim iubens ſiſti ante ſe, damnat morti, & ſinguli aulici ordine eos capite truncant, qua cæde conſecta prodeunt in conſpectum principis manibus & gladiis cruentatis cum hac voce latitiæ *Hoyda, Hoyda*. Sic ſe turpiſſimè aulici magni Ducis ſanguine innoxio contaminarunt. Tum eodem tempore mandat magnus Dux eſt vinculis venerandum quendam ſenem adduci, quem ſtatim in equo ille arrepta haſta tranſfixit: & quamuis ſic tranſſoſus miſer ſenex

*Coco ſuo nō
parcit ma-
gnus Dux.*

*Georgius
Czapkinus
cum vxore
& liberis oc-
ciditur.*

*Sic & Ioan-
nes Bulha-
ko W.*

*Idem ſatū
Baſilij Ste-
pano W.*

*Crudelis
mors duce-
torum nobi-
lium.*

*Impudēs &
crudele fa-
cinus in
uxorem the-
saurarij.*

*In uxores &
liberos occi-
sorū suorum
procerū fa-
ciunt, & bona
omnia diripi-
unt.*

obierit: vt impleret suam crudelitatem illum plus
quàm sedecim vulneribus sauciavit. Hæc crudelitatis
& tyrannidis horrēda facinora perpetravit intra ho-
ras quatuor. Illa cadauera nuda ita iacebant in terra,
quorum non parvus erat numerus: & cūm lustraret
illa cadauera quidam ex principis satellitibus, caput-
que Michaelis thesaurarij intueretur, exerto ense ca-
put in duas dissecuit partes, hisce verbis additis: Re-
corderis quid mecum egeris. Sub vesperum cadaue-
ra illa sunt in vnum cumulum collecta, & extra urbis
portas elata, ibique ingenti fossa facta, iniecta & ter-
ra obruta. Sic crudelissimè tot cadibus perpetratis
iam in palatium princeps rediens, deflectit ad aedes
Michaelis thesaurarij, vbi inuenit uxorem illius, ele-
ganti forma præditam, & verè honestam, valde lu-
ctu & dolore magno plenam, atque suspirantem, ob
mariti necem, ducis Ophanasi Wiazinski soror erat,
de quo suprà mentionem fecimus. Magnus dux spi-
rans suam immanitatem, apprehēdi iubet, & exten-
di funem aspersum, qui ab vna parte muri ad alte-
ram extēdebat, & cum natibus nudis assidere huic
funi, qui plurimum carnem & cutem excoriabat, vt-
que detegeret mariti thesauros, ab vna parte vsq; ad
alteram extrahebatur cum summo cruciatu. Filia e-
ius, quæ erat quindecim annorum, hoc crudele ge-
nus tormenti videns, non potuit se continere, quin
eiulatu testaretur dolorem suū. Dux iubet illam ra-
pi in medium, at filius Ducis maior natu, commiserā-
tione motus, accurrit, & vestem eius tenens sic affa-
tur patrem: Pater carissime, dona me hac puella, ego
carceribus illam occludam: tum pater, accipe tu qui-
dem, sed postea matri illam reddas. Deniq; cum istis
magnis

magnis cruciatibus & tanto dedecore honestam il-
lam matronam affecisset, & filiam eius in monaste-
rium relegauit: vbi illa ob magnitudinem vulnerum
& cruciatuum quæ passa fuerat, dum traheretur per
funem, non diu superstes exitit. Filium etiam istius
thesaurarij in vincula coniecit, & omnes fortunas ei-
us cuiuscunque essent generis, ei accepit: sicque dis-
tribuit, vt meliorem partem sibi vindicaret & attri-
buerit, quod erat vilius prædæ suorum militum ex-
posuerit.

Eodem die venit in eedes Ioannis Wisko Wary sum-
mi olim eius consiliarij, qui antea truculentè macla-
tus fuerat, uxorem in quoddam cœnobium depor-
tari iubet: filium autem eius damnat perpetuis car-
ceribus, & relegat in arcem munitissimam, quæ Bia-
leziore dicitur, ac si dicas lacum album: acceptis o-
mnibus eius bonis. Postquam sic tam horribilem &
truculentissimam edidisset crudelitatem, exactis tri-
bus diebus, iubet produci in forum ex carceribus ali-
quot egregios nobiles, qui statim capite truncati sunt,
ab ipso Maluta præfecto satellitum: & ita diu iacue-
runt humi, quos ipse aliquot vulneribus, vt suam sar-
ciaret tyrannidem, feriebat, vtens securi. Cadauera
illorum ita nuda in medio foro iacebant, vbi vena-
les prostant merces, septem dierum spacio: vbi tan-
dem à canibus deuorati, ossa verò hinc inde asporta-
ta ab iisdem canibus. Postridie iubet octuaginta fo-
minas generosas istorum nobilium, qui ita imma-
niter trucidati fuerant, ad flumen deduci, ibiq; aquis
submergi: illæ autem innocentes frustra eiulari & la-
mentari. Satellites enim, crudele hominum genus,
iplas in aquas injiciebant & perdebant.

*Denegata
sepultura
inhumanita-
ter.*

*Moschouita
fame percus-
ta, scilicet in
corporam mu-
ta.*

Anno Domini 1569. missi sunt centum & quinquaginta coloni ad ædificandam arcem, quæ vulgò Orlo dicitur, & cum cibo destituerentur, quia tum in illis locis ingens fames grassabatur: coacti sunt miseri, ob annonæ penuriam, ex suis nouem mactare, & illorum carnibus vesci, & sic diram compescere famem.

*Ob vitulum
mactatum
Moschouita
combusti.*

Eodem anno cum ipse Dux esset in arce Wolochda, quam extrui & muniri iubebat, ipsi artifices nimis dura fame pressi, emerunt vitulum, & eum mactarunt, famem hoc pacto expleuerunt. Quam rem ubi audiuiisset magnus Dux, iussit omnes cōprehendi & flammis tradi: cum tamen ipsa necessitas durū telum, eos excusare potuisset. Superstitio enim hæc à multis seculis recepta inter Ruthenos & Moschouitas, ut sit grande nefas, morteq; piandū, qui vitulum mactarit, & eo vesci ausus fuerit. Inter Moschouitas centum & quinquaginta egregij viri, pertæsi tyrannidem magni Ducis, & ferociam satellitum: constituerant se recipere ad regem Poloniae. Quam rem ubi accepiisset magnus Dux, iussit omnes in quādam profundam lacunam valde cœnosam iniici, & ibi in modum pontis subterni: quos tam diu calcari fecit, donec profundissimè in luto perirent ac submergerentur, & planè luto æquarentur.

*Moschouita
loco pontis
dispositi.*

Eadem die venit colonus ad secretarium magni Ducis, ei offerens lucium piscem lepidissimum. Quidam monachus istud animaduertit, qui simultates alebat cum isto secretario, idcirco statim accedit principem, & hisce verbis illum alloquitur. Secretarius tuus, ô princeps, nunquam minoribus vescitur piscibus, sed maioribus, quos piscatur in tuis lacubus, &

bus, & solet lautissima suis congerronibus celebrare conuiuia. Itaque magnus Dux iubet ipsum secretarium ad se euocari, & nulla data facultate se defendendi, sic eum damnat: iubet manibus pedibusque vinciri, & in lacum profundissimum conijci, hisce verbis vtens: O nebulo qui tot pisces minores & maiores solebas tibi piscari, abi nunc, & quibuscunque volueris, vescitor.

*Secretarius
ob piscē sub-
mersus.*

*QVO PACTO MAGNVS DVX SVOS
exercet, & instituit in ratione pugnae ad-
uersus inimicos.*

Cum Lituani ex improviso cepissent arcem munitissimam, vulgò dictam Borsko: ceperat ibi Palatinum & uxorem eius, quos captiuos ad regem Poloniae miserant. At magnus Dux paulo post eum rede-merat, dato in eius locum magno viro nobile Polono, qui cum rediisset in Moschouiam cum aliis duobus nobilibus Moschouitis, tum iussu principis arrepti sunt ad supplicium: nimirum tria ligna sunt affixa in medio foro, ubi funibus per mediā corporis partem appensi, ipse cum filio sagittis eos eiacularatur, & transfigebat, inquit: O strenui defensores, sic oportet vos me & meas arces defendere: postea ad exemplum principis, & turba illa satellitum sic sagittis frequentissimis illos impetierunt, ut iam præ multitudine sagittarum non viderentur eorum corpora.

*Crudelis ad
pugnam in-
stitutio.*

*QVO PREMIO ET MERCEDE
ampla soleat magnus Dux suos adula-
tores afficere.*

Illustres ac clari viri, Ozyphas Scerbatty, & Georgius Boratinski, qui munere Palatinatus funge-

bantur, cum missi fuissent ad defendendam & tuendam arcem Susa, intercepti sunt ab illo bellicoso Lituanicarum copiarum imperatore: à Duce Romano & ab eius exercitu, in quo confictu magna strages Moschorum est edita, & inter alios illi præcipui viri duo capti, qui postea per permutationem captiuorum redempti sunt. Qui cum primum venerunt in Moschouiam, hilari fronte à magno Duce excepti, & ad eius mensam inuitati. Tandem absoluto prædio, munerebus lautis & pretiosis eos afficit: nimirum unicuique illorum dedit vestem ex holoserico suffultam Zebellinis pellibus raris & elegantissimis, dedit & singulis preciosos pileos albos. Atque inter alia quæ cum illis conferebat, sciscitatus est ab eis, quid ageretur in Polonia & Lituania. Tum Oziphaz ille retulit ea omnia, quæ viderat ac intellexerat candidè & bona fide. At Georgius Boratinski rogatus, contra protulit ea, quæ putabat grata fore magno Duci, ipsi pal-pum faciendò & adulando: quæ planè abscondita erant à rei veritate, & absurda. Ac inter alia sic ausus proloqui: Inclyte & inuictissime Moschorum Cæsar, sic tibi persuadeas, cum rex Poloniæ audit, tuos milites iam adesse in finibus, & ibi grassari, maximo metu percussus, quærit latebras & loca abdita. Magnus dux statim fucû sibi fieri intellexit, & subiunxit: Rex Poloniæ igitur me timet? At ille, procul dubio: clarissime & serenissime Dux, ita se res habet, & si copiosus exercitus irruerit in Lituaniam, ille non est tam animosus, ut velit tecum in aciem descendere: aufugiet procul in aliquam munitissimam arcem, neque etiam viribus par, aut arcibus munitis est tecum conferendus. Denique nūquam tui exercitus impetum & vires sustine-

Tyranno etiam aliquando seruitutis oratio grata.

sustinere poterit: succumbet protinus, & terga dabit. Quæ conficta verba, cum in ipsius gratiam ac fauorem excogitatam & comparatam orationem esse vidisset: detestatus adulatorium & leue hominis ingenium, cœpit nutare caput, inquiens: O rex infelix, o rex miserrime, tui planè misereor, qui ita me times: adeoque sum tibi terrori, ut ad mei mentionem cogites de fuga, ubi in Lituaniam venero. Hac oratione finita, tam contumeliosa oratione sic istû Boratinski est allocutus: O perfide & scelerate homo, iam tua perfidia & mendacia mihi optimè sunt perspecta. Quocirca baculo quo uti solet, ferit illi caput, & cecidit tergum, ac denique totum corpus, nulla ratione habita illius preciosæ vestis, qua eum induerat: At miser Boratinski hinc inde se vertebat: hæcque oratione utebatur: O princeps serenissime, Deus te diu sospitem seruet, quodque ab te verberor, gratum est mihi, & sic me planè hominem obscurû & ignobilem castigare dignaris: nunquam ego potuissim eripi ex captiuitate, nisi tua ope: sed quamprimum liberatus sum ex vinculis Lituanicis, citissimè me ad te contuli. Verum magnus Dux non desinebat hominem crudelius tractare, sæpius repetens hæc verba: o perfide & scelerate, te esse turpissimum & mendacem adulatorem noui. Quare sic est ab eo tam diu verberatus, donec suum baculum princeps confregit in minutissimas partes.

Eidem composita & mendax oratio odiosa.

Insuper minimum adulatoris.

QUALIS SIT RELIGIO, ET PIETAS magni Ducis Moschoniae.

Quando magnus Dux in suum palatiû Alexandro Wa, olim antequam pulcerrimè extrueretur,

*Incepta religio
vel potius super-
stitio magni
Ducis.*

*Religionem
sua sanguine
innocen-
sum sancti-
ficat.*

Slobodam dictum, venire solet animi recreandi gratia, tum ibi quādam nouam religionem simulare solet & effingere. Primū se nouo quodam monachi nigri vestitu induit, cuius etiam imitatores sunt omnes eius aulici, simul eodem vestitu iam parato videntes. Satellites verò illius armati adsunt, qui ad omnia officia prompti paratiq; sunt. Ille autē magnus Dux ita vestitus cū suis aulicis ingreditur fanum, ad preces matutinas, & alias ceremonias peragēdas, quibus vtuntur Rutheni. Sunt autē succincti loro, cui adiunctus cultellus, manibus tenentes lucernam, in qua est accensa candela: quod si quis aulicorū refugerit vti hoc vestitu & ceremonia, grauissimè ceditur virgis à satellitibus principis. Holce omnes vocat princeps fratres, & se eodem nomine appellari iubet, hæc est sancta aulicorum Moschouitarum fraternitas. At cū iam est tempus prandij, porrigitur cibus, magno Duci primū, quem habet in sua cistella, tanquā primario fratri, & sic deinceps reliqui fratres ex suis cistellis accipiunt suum cibum: Quod ad potum, singulis datur ad certam mēsuram. Tandem absoluto prandio, omnes cum suis cultellis & cistellis se recipiūt in suas cellulas. Nam hoc palatium est ædificatum planè in formam monasterij. Quare cū secundum suum ritum absoluit, magnus Dux suas preces & horas canonicas: tanquam maior natu frater egreditur ex illo cœnobio, ac iubet aliquot captiuos, iam morti destinatos produci ex carceribus, ibi omnes variis mortis generibus afficiuntur: alij ad palum & rotam alligantur, alij securi percutiuntur, alij suspenduntur, alij miserrimè cruciantur, & frustulatim dissecantur: deniq; multi aquis obruuntur. Ita quādiu ibi degit, singulis

gulis diebus decem aut viginti insontes ab eo supplicis grauissimis tolluntur è medio: ita vt præfæctore cadauerū illac nemo incedere possit. En fructus religionis magni principis Moschorum: sic suam religionem sanctificat. Et quia patrem sequitur sua proles, ille magnus Dux filium habet sibi suisq; truculentissimis moribus persimilem. Nam ille voluptatis gratia solet per illa mortua corpora obābulare, illa calcando, & baculo suo capita illorum confringit, vel in illorū cerebra aciem baculi ferrati infigit, inquiens: vos ô scelerati insurrexeratis in vestrum imperatorem ac principem, & me etiam.

Quotiescūq; magnus Dux ad illud palatium Alexandro Wa, aliquem ex suis inuitat consiliariis, nemo est illorum, qui nō credat se ad præsentem mortem accersi, nec vnquam inde domum incolumem reuersurum, idcirco discessurus, primū domi suæ disponit, & vxori ac liberis valedicit, & amicis sua committit: ac ita est, ni enim Deus ipse, vel mirabilis fortunæ casus illum hominem conseruarit, de illo actum est. Quod si impune & liberè suos à se amandat, tamen postea non euadunt manus principis, vel quidpiam deterius eos manet. Sicut sanè accidit cuidā viro raræ sanè virtutis, Theodoro illi nomen fuit. Ille non ita pridem functus erat legatione apud regem Poloniæ, & vbi rediisset à legatione, inuitatus est ad principem vnā cum suis nobilibus, ad Alexandrovanam arcem. Qui licet inuitus, tamen se sistit ad diem dictam vnā cum suis. Sanè lautissimè & opiparè ille Theodorus & omnes eius excepti sunt ac donati ab ipso principe multis pretiosis vestibus, subduētis pellicibus Zebellinis. At via qua illi fuit transeundum, sa-

Quale futurum sit imperium filij magni Ducis, qui à parente nō degenerat.

Premium legatis redditum.

tellites per insidias erant collocati. Cum aut essent securi & nihil sibi metuerent, en irruunt in eos satellites principis, & illos spoliant nobiles, & potissimum ipsum legatum: eosq; sic nudos reliquunt, ut ex vtero matrum exierunt. Atq; eo tempore maxima erat vis hiemis, quod ad augendam calamitatis eorum grauitatem pertinebat, exuti spoliatiq; sunt currubus & equis. Itaque sic miserè & crudeliter tractati, coacti sunt pedes ire vsq; ad urbem Moschouiam. Vnde factum est, ut alij propter vehementiam frigoris intèssimi auriculas amiserint, alij digitos manuum, & articulos pedum, & nasum. Plurimi qui frigus ita horridum ferre non poterant, interierunt in ipsa via. Ipse orator Theodorus fortè fortuna à quodam rustico nactus est vestem pellium caprinarum, qui hac vsus, arcuit à se vim frigoris, ut potuit. Ita iste legatus cum suis splendè exceptus à magno Duce, & honorificè donatus, postea crudeliter illusus, rediit in urbem Moschouiam. Pulcerrimum scilicet exemplum istius Neronis, & eius humanitatis, qua erga de se bene meritos uti solitus est.

FINIS.

EPILOGVS OPERIS.

Sed hac satis sint de immanitate & truculètia Moschouitica. Nos autem bona fide & studio recto, iustq; ordine literarum monumentis mandauimus, posteritatiq; legendum dedimus quæ scitu necessaria sunt de tota Sarmatia, id est, de Polonia, Lituania, Prussia atq; Russia: quæ cum suo nomine completatur Moschouiam, & de ea attingimus, quæ putauimus esse cognitu

gnitu utilia. Quoniam autem hodie, is qui imperium Moschouiticum tenet, superat sua crudelitate Neronem, Caligulam, Heliogabalum, Maximinum, Phalarim Agrigentinum: vel etiam Busridem aut Mezentium: deniq; tyrānos, qui celebres sunt ac famosi apud historicos, vel etiā apud poetas: ex infinitis nonnulla crudelitatis illius exempla delineauimus. Quod sanè mirum esse non debet, cum gens ipsa fera sit: Moschouitica. Quæ & qualis sit gens Moschouitica. Siquidem à Mesech dicti, ac si dicas, homines arcus extendentes. Sanè Moschis scriptores crudelitatem, mortuāq; feritatem semper attribuerūt, testis est illa querela psalmi: Heu mihi quòd exulo inter Mesech & Cedar, id est inter Moschos & Arabes. Sedes Moschorum vetus fuit in Cappadocia, quæ nō procul abest à Syria: & ideo illa gens fuit nota Iudeis. Innuit itaq; propheta, ecclesiam Dei extremis istis tēporibus afflictiones maximas perpassurā, tam à Moschis, quā ab ipsis Turcis: qui ex Arabia prodierunt. Accepit autē gens Moschouitica, ritus religionis Græcæ, anno Domini 987. sed successu temporis addiderunt illi multas superstitiones. Grauiissimus vir & scriptor nobilissimus Sigmundus ab Herberstein scribit, nunquam populum Moschouiticum publicæ explicatione doctrinæ & concionibus erudiri: Et quia sunt oppressi tyrannide horribili, opiniones sui principis, etiam in religione solent habere pro lege immutabili: sicut Athenienses degenerasse fecerant decretum, quicquid visum esset regi, iudicium & iustum esse. Sed tueatur nos Filius Dei ab impietate & crudelitate Mesech & Cedar. Amen.

TARTARORVM CAM-
PESTRIVM, IN HORDAS DI-
VISORVM, MORVMQVE ET CON-
*suetudinis vita eorundem breuissi-
ma descriptio.*

E Cazanensibus Tartaris (antequam ceteros in hordas diuisos attingemus) Moschouitico imperio confinis, dicendum nobis in primis occurrit, quos magnus Moschouiae dux Basilius, anno Domini millesimo quingentesimo quinquagesimo primo, ditioni suae, plurimis diuersisque bellorum euentibus exantlatis, subegit. Hi verò à Campestribus differunt, quòd agros colant domosque inhabitent.

DE REGNO CAZANENSI.

SVra fluuius, imperium Moschouiticum à Cazanensi regno dislimitat, qui ex Meridie fluens viginti octo milliaribus infra Nouogrodiam inferiorem, cursu in Orientem reflexo, in Volgam exoneratur, in quorum confluxu Basilius princeps castrum à suo nomine Basilo Grod appellatum contra Cazanenses arcendos erexit. Porro regnum Cazanense sexaginta milliaribus Polonicis infra Nouogrodiam inferiorem (de qua superius) limites suos secundum Volgam fluuium incipit, Orientem & Meridiem versus capis desertis, qui ducētis milliaribus Polonicis patent, terminatur. Ad Orientē verò est iualē,
Tarta-

*Fines regni
Cazanensis.*

Tartaros qui Shibanski & Cozaccki appellantur, firmos habent.

CAZAN vrbs, totius regni metropolis ad Volgam fluuium & Cazannam, à qua nomen sortitur, in vltiore ripa condita est. Arcem natura & opportunitate loci munitissimam & inexpugnabilem habet, à Nouogrodia inferiore septuaginta milliaribus distat.

Hij Tartari Cazanenses reliquis ingeniosiores, & aliquantulum humaniores sunt, circa agriculturam, remque domesticam (qua à ceteris maximè differunt) versantur. In domibus non in campestribus degunt, mercimonia, rerumque permutationes varias, cum vicinis Moschouitis, Turcis & ceteris Tartaris exercent. Reges sui iuris ad Basilijs usque Ducis Moschouiae tempora habebant, neminique tributa persoluebant, sed praedictus Basilius eos sibi tributarios multis annis cum illis vario Marte bella gerens, effecit, subiegit, atque pro suo arbitrio reges illis constituebat. Id autem Cazanenses maximè coacti sunt subire, partim propter opportunitatem fluuiorum ex Moschouia in Volgam influentium, partim ob mutua commercia cum Moschouitis consueta, à quibus inimicitiae tempore arcebantur.

Cazanenses à Moscho subiegit.

Primus itaque Cazanensium rex fuit Chelealeczk, *Reges Cazan.* tributarius Basilijs feudalique extitit. Hic relicta vxore Nursultan, absque liberis moritur, cui Abraham magni nominis Tartarus, ducta vxore eius vidua, consensu magni Moschouiae ducis Basilijs, in regnum succedit, qui ex priore vxore filium Alegum nomine habuit: ex Chelealeczk autem relicta, duos postea Machmiedenim, & Abdelatiph filios suscepit.

*Alega regis
exitus.*

Prædicto igitur Abrahamin mortuo, Alega velut primogenitus regno potitur, qui cum mandatis Moschorum principis non admodum obtemperaret, à proceribus Moschouiticis, qui ad consilia eius obseruanda constituti erant, quadam die in conuiuio inebriatus, ac in vehiculo illa nocte, quasi in domum veheretur, Moschouiam vsque deductus est, ibidemq; in vinculis aliquandiu detentus, tandem in Volochedam arcem relegatus, vitam terminauit. Alega igitur ita regno deiecto Abdelatiph frater ei succedit, qui etiam perinde vt Alega regno priuatus est, Machmedenimq; frater in locum eius à Moschorum principe suffectus, quo regnante anno Domini 1504. Cazanenſes iugum Moschorum excusserunt, ab eisq; defecerunt. Hanc defectionem cum Basilius Moschorum Princeps didicisset, rei indignitate commotus, cum infestis armis & tormentis bellicis exercitum copiosum contra Cazanenſes destinauit, qui à Cazanenſibus & Ceremissis arcu vti peritis dolo circumuenti, impari Marte cæsi & fugati, tormentisq; & castris spoliati, captiuiq; in Astrahanense emporium, quod mari Caspio siue Persico adhæret, relegati Turcis, Tartaris & Persis venditi sunt.

*Cazanenſes Moschos
profligant.*

*Tartari cum
deliter Mo-
schouia & a-
stant.*

Postea Cazanenſes Scheale regem hæreditariū, qui Machmedemini mortuo successerat, Moschorum partibus fauentem expulerunt, Sapiregiumq; Mendligeri Tauricæ regis filium, ad regnum suscipiendum vocauerunt, qui coniunctis viribus cum fratre Machmetigero Tauricæ rege, Moschouia maximam partem crudeliter deuastarunt, ad ipsamq; urbem Moschouiam penetrantes, grauissima obsidione eam presserunt, ab eaq; non discesserunt, donec Princeps

Princeps Moschouia se tributarium prædicto Machmetigero regi Tauricæ perpetuò fore obstringeret, quod postea non præstitit. Ingentem autem & vix credibilem tunc temporis hominum captiuitatem, trecenta videlicet millia Tartari in Moschouia cepisse eduxisseq; dicuntur. Quam cladem irrefragabilem Moschorum Princeps vlisci volens, exercitum copiosissimum conscripsit, Machmetigeriq; Tauricæ regem ad certamen prouocabat, dicēs se superiore anno ab eo non indicto bello ex insidijs furum latronumq; more oppressum fuisse. Ad ea Machmetiger respondit, sibi ad inuadendam Moschouiam satis vias multas patere, bella non magis armorum quam temporum esse, proinde ea se magis suo, quam alieno arbitrio gerere solere. Moschouia autem Princeps videns se delusum fore, vliscendi libidine ardens, anno Domini 1523. exercitum ad Cazanenſe regnum expugnandum duxit, in finibusq; Cazanenſium, ad Volga & Suræ fluuiorum confluentem, munitionem propter infestandos Cazanenſes condidit, quam à suo nomine Basilo W Gorod appellauit. Postea re infecta exercitum dimisit.

*Numerus
captiuorum.*

*Tartaricū
respondum.*

Anno deinde sequenti 1524. ad Cazanenſe regnum occupandum, ingentes numerosasq; copias, cum duce quodam Michaële Georgij destinauit, Ca-
*Moschouia
Cazan op-
pugnant.*
tanque arcem quinta decima Augusti oppugnare cepit, quam quidam Moschouia ad id subornati incenderunt, intuenteq; Moschorum exercitu funditus exusta est. Attamen in tam facili occupandi castri occasione, Moschouia ad expugnandum occupandumq; castri combusti collem ne accedere quidem audebant: Tartarosq; id denuo ædificantes non

*Caz, an com-
buritur.*

impediebant, atque ita postea arx Tartarorum strenua opera, Moschouitarumque negligentia restaurata est. Moschouitæ verò frustra moras trahentes, consumto com meatu fame laborare incipiunt, nam Ceremissis tuentibus partes Cazanensium, hostium itinera diligenter obseruantibus, emissariosque excutientibus, nihil adferri poterat, adeò vt nec princeps de suorum qua premebatur necessitate cognoscere, nec ipsi quicquam illi significare de rerum suarum statu possent, & aliquot millia Moschouitarum à Ceremissis caesa & fugata, nauesque plurimæ, quibus cōmeatus deferebatur, ademptæ, & aquis obrutæ

*Caz, an ite-
rum oppu-
gnatur.*

sunt. Tandem Moschouitæ auxilijs aduenientibus castrum combustum denuo restauratum obstinatissimè oppugnare cœperunt, tormentis machinisque bellicis admotis, obfessi quoque exoneratis pariter in hostem bombardis strenuè se propugnabant, donec bombardario magistro, quem vnicum in castro habebant, glande scloppetario à Moschouitis icto priuarentur; atque certis sub conditionibus Cazanenses cum ducibus exercitus Moschouiticis inducias pepigere compulsi sunt, tributaque secundum pactum ad mortem vsque Basilij persoluebant. Mortuo tādē Basilio, Ioanni moderni Principi filio eius

*Caz, an ca-
pitur, expu-
gnaturque.*

recalcitrare Cazanenses cœperunt, quos ille septem perpetuis annis bello acerrimo, vario tamen Marte pressit, arcemque & ciuitatem Cazaniam regionis metropolim tormentis bellicis, & obstinato impetu militum suorum, puluerumque bombardariorum suppositione anno Domini 1551. expugnauit, paternumque opus strenuè perfecit, & ab hoc tempore Cazanensium regnum, & vrbs Cazan cum arce, Princi-

Principi Moschorum Ioanni Basilij filio subacta est, arulumque regni prædictus Princeps sibi vsurpat, seque Czar Kazanski, id est regem vel imperatorem appellat. Magna autem pars Tartarorum Cazanensium tunc temporis capta, Principis impulsu baptizata est, multi quoque baptismum respuentes, capite multati, aquisque obruti sunt: nunc tamen communiter omnes Mahometi dogma, erroresque gentiles profitentur, exceptis per paucis, ijsque insignioribus, qui Ruthenico ritu, fidei Christianæ præceptis initiati sunt. Atque hæc de Cazanensibus Tartaris breuiter dicta sufficiant, nunc confines Tartaros Nohaycenses, ceterosque campestres in Hordas distributos attingemus.

N O H A I C E N S I V M T A R T A - rorum Horda.

Tartari Campestres, cateruatim in campis nullis finibus obseruatis degunt, in Hordasque veluti in qualdam prouincias, à quibus & cognominantur, diuiduntur. Horda autem conuentum, & multitudinis congregationem, cœtumque hominum, in formam ciuitatis coactū significat. Ceterum vnaquæque Horda nomine suo peculiari appellatur, quæ multæ ab inuicemque moribus aliquantulum diuersæ sunt, *Horda quid significat.* ex quibus præcipuè Nohaicensis, Zauolensis, Præcopensis, Crimsensis, Cosaczkiensis, Tumenensis, Calmuckiensis, Turcomanensis, & id genus alia, quæ omnes Mahometi dogma amplectuntur, profitenturque.

Nohaicensium Tartarorum Horda, post Tartaros Cazanenses Orientem versus procedendo in pri-

mis occurrit, quæ ultra Volgam fluuium amplissimū circa mare Caspium ad fluuium Iayczk, ex prouincia Sibier decurrentem, sita est. Huius regionis Tartari incolæ non reges, sed duces habent, in tresq; ducatus diuiditur, quorum primus cum ciuitate Scharayczik dicta, ultra fluuiū Volgam Orientem versus, cum adiacente ad Iayczk fluuiū regione extenditur, Scharaycensisq; ducatus à ciuitate Scharayczik dicitur. Secundus ducatus in Horda Nohaycensi inter Cammam Iayczk, & Volgam fluuios situs est. Tertius eiusdem regionis ducatus Sibieriensis prouinciæ partem, (de qua superius) & omnem circumiacentem regionem attingit. Atq; hæc omnes regiones siluosa sunt, excepta ea quæ ad Scharayczik ciuitatem vergit, quæ tota campestris est.

Scharayczik

Iurgenczi.

Rex de Catagia.

A ducatu Scharaycensi Nohaycensis regni Orientem versus procedendo, occurrunt populi Iurgenczi, à Moschouitis appellati, quibus frater Magni Cham supremi regis Tartarorum imperat, à Iurgenczijs autem decem dierū itinere ad regiones Magni Cham, regis de Catagia (qui maximam Tartarorum partem possidet) peruenitur.

TARTARORVM ZAVOL- hensium Horda.

Bulgari & Volincij.

Bulgaria siue Volgaria, vel Zauolhensium Tartarorum Horda, à Cazanensi regno, & Nohaycensi Horda nonnihil in Meridiem reflectendo, occurrit. Traxit autem cognomen à Volga fluuio celeberrimo, qui eam longo tractu interfluit. Ex hac regione Bulgari, Slauones, qui nunc Turcarum imperatori parent, & Volinci, Rutheni, Lituaniæ populi, regi Poloniae

Poloniae subiecti, oriundi perhibentur, prout latius in deductione Polonorum patet.

Zauolhensis autem Horda præcipua, & quasi princeps cæterarum omnium olim extitit, incolarum videlicet multitudine & rerum gestarum fortitudine, lociq; affluentia & opportunitate, ex qua cæteri omnes Tartari Campestris ortum genusque duxerunt. Hæc autem Horda Zauolhensis inter Volgam & Iayczk fluuios iuxta mare Caspium siue Pericum sita est. Reges sui iuris ad Alexandri vsque regis Poloniae tempora, moderni regis Poloniae Sigismundi Augusti patrum habebat, infra annum Domini 1506. Sed tandem Sachmat rex Zauolhensis ultimus, ob iniuriam quandam quam olim Crimsijs Tartaris prædecessores eius fecerant, à Machmatgirey Tauricæ rege, ex Crimsca Horda oriundo regno pulsus fugatusque est. Qui ad Alexandrum prædictū regem Poloniae, magnūque Ducem Lituaniæ profugit, auxilij contra Machmatgirey implorandi gratia. Cum autem Lituani & Poloni auxilia longius differebant, interim Machmetgirey Tauricæ rex, Zauolhensis regis supra nominati exercitum profugauit, totamque regionem eius occupauit. Et ab hoc tempore Zauolhensis Horda penitus diuexata, & regibus orbata est, quam postea Basilius princeps Moschouicæ imperio suo subegit, cuius titulum Ioannes modernus princeps huius Basilij filius sibi vendicat, seque Bulgariæ, id est Zauolhensem regem appellat.

Zauolhensis Horda occupata.

Tandem ultra Viatcam regionem, & Cazanense regnum Tartarorum tres Hordæ, qui Thumenski, Schibanski, & Cozaccki appellatur, in campestribus

*Mores Tur-
mensium.*

habitant, cateruatimque viuunt, ac tot quot lubet ducunt vxores. Potum ex lacte equino habent, frugum vsum nesciunt, pecunijsque non vtuntur, exorcismis & incantationibus supramodum dediti, quibus caligines aliasque intemperstates cæli sæpius excitant, hocque modo hostes frequenter profligant. Hæc autem omnia herbis, verbis, lapidibus, radicibusque ab eis miris incantationibus conficiuntur.

*Calmucz-
kiesis Horda.*

Calmuczkiensis Horda trans Volgam fluuium sita est, Caspio mari confinis, huius incolæ in campstribus vitam ducunt, à crinibusque quos nutriunt Calmuczki Tartari appellantur.

ASTRACHAN TARTARIE regnum.

*Astrachan
vrb.*

Ostia Volga.

A Strachanenſe regnum, poſt Tartaros Nohaycenſes, & Cazanenſes ad mare Caſpium ſitum eſt, compluresque ciuitates habet, ex quibus Aſtrachan vrbs opulentiſſima, in qua emporium celeberrimum eſt, à qua tota circumiacens regio nomen accipit, ad oſtia Volgæ ſita eſt, ibi autem Volga fluuius ſeptuaginta pluribusve oſtijs in mare Caſpium exoneratur, multas ibidem inſulas faciens, tantaque aquatum copia ingreditur, vt procul ſpectantibus maris formam præ ſe ferat. Hoc regnum olim ſui iuris erat, regesque hæreditarios habebat, ſed anno Domini 1554. à Ioanne Baſiliade Moſchorum principe vnà cum vrbe ſubactum occupatumque eſt, cuius titulum ſibi vſurpat.

*Expediſio
Turcarum
ad Aſtra-
chan.*

Ad hoc regnum occupandum Sultam Zelim imperator Turcarum, inuidia avaritiaque prolatandi imperij Tartarici ductus anno Domini 1569. 20. Martij

Martij die, ex Conſtantinopoli terra & mari exercitum ingentem Turcarum 25000. equitum, & Iazarorum 3000. deſtinauit, naualis claſſis centum quinquaginta galeris, & multis celocibus conſtabat. His demum omnes Hordæ Tartarorum Præcopenſium, ex mandato Imperatoris adiunctæ ſunt, 80000. equitum excedentes. Sicque iunctis viribus, longiſſimo eoque periculoſiſſimo campeſtri itinere, multis fluuijs & paludibus ſuperatis, ad Azoph peruenerunt, omni commeatu prorsus conſumto. Azoph autem in oſtijs Tanais fluuij Turcica arx ſita eſt, ad paludes Mæotidis. Poſtea ad victum neceſſarijs comparatis, omnis equitatus Turcicus & Tartaricus, per campeſtria & Hordas Tartarorum Nahaicenſium, & Circalorum quinquemontanorum, tædioſiſſimo itinere ſub Aſtrachan, 5. Septembris venerunt, 24. hebdomadis cum ineffabili famis & ſitis anguſtia in via tranſactis. Hebdomadam integram ſub arce quicquam tentantes conſumſerunt; aditum enim ad eam vaſta Volgæ circumfluētis amplitudo prohibet. Interea Moſchouitarū aliquot millia aurora inſtante, in nauibus & celocibus, Turcas & Tartaros inopinata excuſſione, magno cū impetu Duce Serebrny ſeſſa. Aſtrachan à Turcis ob-

Turci à Moschouitis profligati.

Tanai ab Azoph ad montem Pere Wloka dictū, duobus ferè mensibus transactis veniret; nauesque siue galera terra in instrumentis ad id pertinentibus, per illum montem (qui milliaribus septem à Tanai ad Volgam fluuium magnum sub Astrachan fluentem distabat) transferre vellent, Moschouitarum 15000, illos adoriuntur, sex millibusque Turcarum prostratis, spolia & instrumenta multa iam in terram exposita abstulerunt, reliqui vix ad naues aufugerunt, huiusmodique insperata clade accepta, ad Azoph redire coacti sunt, vndique eos Moschouitis persequentibus. In Azoph existentibus aliud infortunium accidit: pulueres enim tormentarij quos in arce deposuerant, igne fortè adueniente succensi sunt, cum ingenti Turcarum & arcis damno; ceteri Constantinopolim petentes, in paludibus Mæotidis naufragio perierunt. Sed ad rem intermissam redeo. Tartari & Turcæ Astrachan frustra cum quotidiana diminutione suorum obsidentes, de naualis classis, in qua spes eorum recumbebat, perditione audientes, vndique hostis imminētis, famisque & sitis angustia pressi, coangustati, & ad extrema redacti 21. die Septembris cum ingenti dedecore, damnoque irreparabili, absque vlllo Moschouitarum detrimento, obsidionem soluere coacti sunt. Ad Azoph 23. Octobris die venerunt, quinq; hebdomadis in reditu cum ineffabili periculossimāque miseria, & intolerabili angustia transactis, per campestria enim desolata illis iter erat, vt nusquam pabulum acquirere, & pro se & pro equis reficiendis poterint. Moschouitæ enim gramina omnia passim succenderant, & aqua interdum quinq; integris diebus carebant, omnesq; ferè

ferè illo exercitu Turcico, cum equis pariter fame & herico angustati, miserè perierunt: quidam in paludibus Mæotidis Constantinopolim repetentes, aquis somersi sunt, ita vt 225000. equitū, 3000. Ianiczarum, & centum quinquaginta galeris amissi, vix 1000. Constantinopolim redierunt.

Turcarum clades.

Est quoque Schamachia vrbs Tartarorum, ad Samachia mare Caspium condita, quæ ab Astrachan sex die-rum itinere abest, ab ea tota regio siue Horda Schamachia nuncupatur, hanc rex Persarum possidet. Incolæ autem huius regionis texendis sericeis vestibus excellentissimi sunt artifices. Turcomanorum Horda vltra Caspium mare sita est, eius imperium inter quinque fratres partitum est, quorum qui primas tenet Azynchan nominatur, reliqui verò Soltani appellantur, in totoque imperio solummodo quinque oppida reperiuntur. Incolæ Mahometicam hæresin amplexantur, viuuntque iuxta Nahaycen-sium Tartarorum consuetudinem, & cum Persarum principe, vulgò Zophi nuncupato, frequentissimè bella mouent.

Turcomani.

Sarmacandia Orientem versus procedendo, vltra Turcomaniam, vrbs est amplissima, quæ olim totius Tartariæ metropolis extitit, nunc verò ruinis deformis iacet, vnà cum multis antiquitatis vestigijs. In ea sepultus est Tamerlanes ille Tartarorum rex, qui olim Turcarum imperatorem Baiazethem cum exercitu numerosissimo profligatum, captiuum autem catenis vinctum, in cauea velut auem per totam Asiam circumuehebat. Huius regionis incolæ Mahometani sunt.

Tamerlanes.

KTRGESSORUM HORDA.

Ritus Kir-
gessorum.

KYrgessi Tartari cateruatim in campis degunt, habentque ritum gentilem huiusmodi. Sacrificus ipsorum quo tempore rem diuinam peragit, tunc sanguinem, lac, & fimum iumentorum, terramque sumit, commixtioneque in simul facta, in vas quoddam infundit, & vnà cum hoc arborem ascendit, ad populumque circumstantem concionatur; concioneque peracta in stultam plebeculam, prædictam commixtionem spargit, populus verò in terram pronus prouoluitur, aspersiunculamque hanc pro Deo colit, firmèque credit nihil esse perinde salutare humano generi, ac terram, pecus, armenta que. Mortuos loco sepultura arboribus suspendunt, his finitimi sunt Balchirdi Tartari ab Occidente, & Hieseliti ab Oriente.

Balchirdi.
Hieseliti.Molgomo-
zani, Ba-
daij, ritusq;
eorum.

Ab ijs vltra Imaum montem longo tractu procedendo ad Oceanum Scythicum, Molgomozani, Badaique Tartari occurrunt, hi Solem vel rubrum pannum stipiti appensum, cultu diuino adorant; in castris cauernisque subterraneis vitam ducunt; omniumque animantium & reptilium serpentum, vermiumque, murium, & id genus aliarum rerum in-comestibilibium, carne vescuntur. Idioma proprium habent, ijs contermini sunt Macriti, & Samogides, quasi seipfos comedentes populi.

Hij longè positis & penè ignotis Tartaris, populisque campestribus in Oriente vltra Imaum montem & Oceanum Scythicum degentibus breuiter descriptis ad reliquos Tartaros campestres Moscho-uitico imperio confines, qui Crimskij, Præcopskij, & Pie-

Pietiorskij, id est quinquemontani appellantur, meritemur.

CIRCASSI PIETIORSCZII

Tartari.

A Regno Astrachan, quod mari Caspio, vt supra diximus, adiacet, in Occidentem tandemque in Meridiem reflectendo, circa Maotidis paludes, & Pontum Euxinum, ad fluuium Cupa, qui in Maotidem exoneratur, Aphgasi populi in primis occurrunt, vbi etiam vsque ad fluuium Merulam, qui Pontum Euxinū ingreditur, montes eminentissimi sunt, in quibus Tartari Circassi, Pietiorsczij dicti, id est quinquemontani, habitant. Viri sunt strenui, & bellicosi, montium, quibus interclusi sunt, asperitate, & difficili aditu (à quibus & nomen traxerunt) freti, Turcis & Tartaris fortiter sapissime repugnant, lingua propria vtuntur, & Christianismum cum Ruthenicis siue Græcis ceremonijs conuenientes, proficuntur, linguaque Slauonica, sacra Ruthenorum more peragunt. In castris vt ceteri Tartari viuunt, & in propinquorum funeribus pompas ducunt, magnificaque exequias celebrant, & in memoriam mortis amicorum auriculam integram, partemve eius, testificantes amorem, sibi ipsis amputant. Audacissimi piratae sunt, nam fluuijs qui ex montibus eorum fluunt in Euxinum Pontum, siue paludes Maotidis eunibus delapsi, quoscunque reperiunt spoliunt, & excutunt, eos præsertim qui ex Capha, Constantiopolim versus nauigant.

Aphgasi.

Circassi
Christiani.Circassorum
funebres
exequiae.

CRIMSCII SIVE PRÆ-

copscij Tartari.

Campi de-
*ferti.**Azoph &*
*Achasz.**Crym Grbs.**Præcopskij*
*Unde dicti.**Præcop Grbs**Taurica*
*cherfonesus.**Capha.*

Inter Cazan & Astrachan regna Tartarorum, quæ nunc Moschorum principi subsunt, longo secundum Volgam fluuium celeberrimum tractu, ducentis videlicet & triginta miliaribus Polonicis, ad Borysthenem usque fluuium campi deserti sunt, quos Tartari nullis certis sedibus obseruatis incolunt, præter Azoph & Achasz ciuitates, ad Tanais fluuij ostia sitas, Turcis tributarias, quas Tartarorum magna pars incolis, & circumquaq; certis sedibus morantur, remq; familiarem magna ex parte exercent. In his prædictis campis desertis ciuitas Crym olim regum Tauricæ sedes, à qua Crymskij nominabantur, sita est. Postea verò toto Isthmo spacio mille ducentorum passuum, ad insulæ formam perfollo, reges Tauricæ non Crymskij, sed Præcopskij, ab illa nimirum perfolliione sumto vocabulo, (*Præcop* enim Slauonica lingua fossam, vel aliquid perfolium sonat) appellantur. Hæc autem ciuitas Præcop nominata, in Tauricæ chersoneso sita est, quæ ab Azoph ciuitate celebri, vbi est emporium insigne, quinque dierum itinere distat. Tota autem chersonesus Taurica, silua quadam per medium scinditur, eius mediā partem quæ ad Pontum Euxinum vergit, Turcarum imperator possidet, in qua Capha insignis vrbs, olim Theodosia dicta, Genuensium quondam iuris existens condita est. Hanc autem Capham emporium totius Asiæ celeberrimum, Mahometes Turcarum imperator (expugnata Constantinopoli) Genuensibus quatuordecim annorum spacio obsidione

eam

eam premens, proditione quorundam Genuensium largitionibus corruptorum ademit.

Alteram peninsulæ partem Tartari Præcopenses tinent. Omnes autem Tartari Præcopenses siue Crymskij (qui nunc Tauricæ regnum incolunt) originem suam ex Zauolhensium Tartarorum Horda ducunt. cum enim propter intestinam domesticamque seditionem regno pulsi fuissent, nec usquam in vicinia firmum domicilium habere possent, hanc Europæ partem occupauerunt, veterisque iniuriæ haud immemores cum Zauolhensibus Tartaris, varijs bellorum euentibus belligerabāt, donec eos regno prorsus exuerent, regesq; eorum extinguerent.

Oczakow castrum & ciuitas, in ostijs Borysthenis fluuij, ad Pontum Euxinum sita, quam Tauricæ rex ademtam Lituanicæ ducibus tenet, Tartarique Præcopenses eam incolunt. Turcarum verò imperatori nunc tributaria est, à Præcop ciuitate quadraginta miliaribus distat, ab Alba, quæ Moncastro antiquis dicitur, vrbe Valachicæ ad fluuij Tyra ostia sita totidem, à Circas verò oppido ad Borysthenem condito quadraginta. Porro ab hac ciuitate Oczakow Tartari Præcopenses, qui eam incolunt, Oczakowscy Tartari dicuntur, frequenterque varijs excursionibus Podoliam Russiæ regionem sibi in vicinia adhaerentem; & aliquando Lituaniā ipsam, cæterasque Russiæ partes infestant, prædasque & spolia cum hominibus abigunt, maximè verò ea de causâ huiusmodi excursions facere solent, cum stipendia consueta à rege Poloniæ plus iusto retinentur. Solet enim rex Poloniæ huic regi Tauricæ

Tartari Oc-
zakowskj.

stipendia certa quotannis soluere, ea conditione, vt opera illius quauis urgente necessitate vteretur, qui aduersus quosunque hostes Polonorum, & Lituanorum, cum certis copijs militare quolibet tempore paratus est. Præcipue verò Moschouia principis regiones ex parte Polonorum infestat, varijsque excursionibus debilitat, vnde & princeps Moschorum missis subinde muneribus aliquando illum sibi deuincere solet. Tartarus verò muneribus interdum vtrinque acceptis, vtrumque etiam vana spe lætat, regi tamen Polonorum impensius fideliusq; & obstinatus militat; ac omnes prouincias Moschouia monarchæ subiectas nomine illius deuexat; & frequentibus insultibus igne & ferro vndiquaque peragrat; amplissimaque spolia educit, prout & nuper anno Domini 1571. mense Maio, ipso die ascensionis Dominicæ Moschouiam ipsam urbem cum arce & totam circumiacentem regionem, ad quinquaginta milliaria in latitudinem & lōgitudinem flamma ferroque protriuit, vastauit, mancipiaque & spolia dictu incredibilia eduxit, exercitum etiam ingentem sibi oppositum cum multis ducibus & insignibus belli præfectis fudit, & ad internitionem profligauit, trucidauitque, adeo vt memoria tantæ crudelitatis Tartaricæ (quamuis antea quoque frequentes eorum excursiones forent) non extaret.

Hij autem Tartari Præcopenses Christianis infestissimi sunt, Turcarumque imperatori quotannis trecentos Christicolos pro stipendio pendunt. A Septentrione magni Ducis Moschouia regionibus, ab Oriente Tartaris Quinquemontanis, ab Occidente & aliquantulumque à Septentrione Russiæ Polono

*Moschouia
à Tartaris
exusta.*

*Fines Præ-
copensium.*

regi

regi subiectæ, à Meridie Moldauia, Valachiaque contigui sunt. In Campestribus circa Pontum Euxinum & paludes Mæotidis, in totoque Isthmo & chersoneso Tauricæ degunt. Rex eorum frequentius in castris, interdum verò in Oczakow ciuitate (quæ quondam Vitoldi tempore Lituania colonia erat) commorari solet. Horum Tartarorum situm mores, & barbaricam crudelitatem Ouidius Naso ibidem exulans, suis in Elegijs de Ponto latissime describit, hosq; fluuios in Pontum Euxinum exonerari carmine infra scripto (quod subscribere libuit) Elegia ad Albinouanum decima, recenset.

Adde quod hic clauso miscentur flumina Ponto,

Vinq; fretum multo perdit ab amne suam.

Huc Lycus, huc Sagaris, Peneusq;, Hispanusq;, Ora-

Insunt, & crebro vertice torius Halis, (tesq;)

Partheniusq; rapax, & voluens saxa (ynapes

Labiunt, & nullo tardior amne Tyras.

Et in summe Thermodon cognite turme,

Et quondam Graijs Phasipetite viris.

Cumq; Borysthenio liquidissimus amne Dyrraspes,

Et iacue peragens lene Melanthus iter.

Quiaq; duas terras, Asiam Cadmiq; sororem

Separat, & cursus inter utraq; facit:

Innumeriq; alij, quos inter maximus omnes

(vedere Danubius se tibi Nile, negat.

Copia tot laticum quos anget, adulterat undas,

Nec patitur vires aequor habere suas.

Quem etiam stagno similis, pigraq; paludi,

Ceruleus vix est diluiturq; color.

Inatata vnda fredo dulcis, leniorq; marina est,

Qua proprium misto de sale pondus habet, &c.

Hic Ouidius solummodo præcipuos eosq; capitales fluuios recensuit, reliquos verò complures & absq; numero amnes insignes, qui prædictis immiscerentur carminis breuitati consulens omisit.

DE MORIBVS, CONSVETVDI-

neq; vita Tartarorum.

Absolutis breuiter Tartarorum hordis siue regionibus earumq; situ, nunc de vitæ eorū moribus, vestimentorumq; usu & victu pauca subiiciemus. Omnes autem Tartari prædicti, Machometi dogma, exceptis Circassis Quinquemontanis amplectuntur, Turcarum ritu. Turcas tamen se appellari molestissimè ferunt, probriq; id loco ducūt, sed Besurmanos, quasi gentem electam se nominari gaudent.

*Statura
Tartarorū.*

Homines sunt statura mediocri, obesa, lataq; facie, distortis & concauis oculis, barba capris simili horridi, capite rasi, exceptis excellentioribus viris, qui crines contortos; eosq; nigerrimos secundum aures protensos nutriunt, corpore valido robustoque, animo audaci, in Venerem eamq; naturæ contrariam lasciuui. Victū ex omnibus animalibus quomodocunque mactatis, maximè autem ex equis habent, exceptis porcis à quibus ex præscripto legis, ut re fœdissima & immunda abhorrent. Famis somnique supramodum patientes, ut ea nonnunquam toto triduo quatruiduove perferant, tandem verò occasionem ad vorandum nacti, supra modum se cibo & potu ingurgitant, eaque crapula priorem in ediam refarciunt, sicque cibi & potus superfluitate obruti, biduo triduoove dormiunt, in quos sic somno

penè

penè suffocatos, & oppressos Lituani & Rutheni (in quorum frequenter regiones excurrunt) deridente irruentes, incautos profligant, prædasq; repetunt. Cum autem aliquò proficiscuntur, & si fame sitique cruciantur, equis quibus insident venas incidunt, haustoque eorum sanguine sitim famemq; sedant, equis verò huiusmodi venarum incisionè maximè prodesse putant. Equarum lacte supramodum delectantur, quo robustos pinguesque se fieri arbitrantur. Herbis varijs, maximè autem ijs quæ iuxta fluiuium Tanaim crescunt suauiter vescuntur, sale rarissimè vtuntur, ideoq; visum sibi acutiorem inesse dicunt. Quòd si aliquando reges siue duces exercitui suo com meatum distribuunt, quadraginta viris vnum equum dare solent, quibus mactatis milites carnes inter se partiuntur, præstantiores verò intestina tantum vt rem opiparam & suauiore sumunt, quæ ad ignem parū calefacta, vt videlicet adherentia stercora excuti possint, vnà cum cineribus & carbonibus de igne otius erepta rapaciter vorant. Non solum autem digitos pinguedine perunctos, sed etiam cultellum, lignumve, quo stercora detergant suauiter lingunt, suguntque. Capita equorum apud eos in delicijs habentur, insignioribusque tantummodo apponuntur. Cibum verò capefluri, locum quo cibus apponitur circumfident, pedibus subitis transversim attractis, eodem quoq; modo mēsam si adest (præcipuè legationem apud Polonos Lituanosve obeuntes) circumfident; præstantiores verò super mensam accumbunt, sed suis in regionibus nunquam ferè in mēsa, nisi super terram comedunt. Insigniores tapetas sibi substernunt.

Arma Tar-
tarorum.

Arma quibus in bello vtuntur hæc gestare so-
lent, arcum cum pharetra sagittifera, cestum, secu-
rim, frameamq;. Sagittas autem veneno subtiliter
inficiunt, de quibus etiam Ouidius de Ponto, Elegia
secunda & tertia ad Maximum libro primo testatur,
cum dicit:

*Hostibus in medijs, interq; pericula versor.
Tanquam cum patria pax sit adempta mihi.
Qui mortis sauo geminent, ut vulnere caussas,
Omnia vipereo, spicula felle, linunt.
His eques instructus, perterrita moenia lustrat,
More lupi clausas circumuentis oues.
At semel intentus nerno lenis arcus equino,
Vincula semper habens irresoluta, manet.
Tectarigent fixis veluti vallata sagittis,
Portaq; vix firma submonet arma sera.*

Ad eundem Elegia tertia.

Tartarorū
scilicet.

Maxima pars hominum nec te pulcerrima curat
Roma: nec Ausonij militis arma timet.
Dant illis animos arcus plenaq; pharetra,
Quamq; libet longis cursibus aptus equus.
Quodq; situm didicere diu tolerare, famemq;
Quodq; sequens nullas hostis habebit aquas.*

Idem Tristium libro tertio, Elegia decima.

Et ceterius
ibidem.

*Sauromata cingunt, fera gens Bessiq; Getaq;
Que non ingenio nomina digna meo.
Protinus equato siccis Aquilonibus Istro
Inuehitur celeri barbarus hostis equo.
Hostis equo pollens, longeq; volans sagitta,
Vicinum late depopulatur humum.*

Diffu-

*Diffugiunt alij, nullisq; tuentibus agros
Incustodita diripiuntur opes.
Ruris opes parua pecus, & stridentia plaustra,
Et quas diuitias incola pauper habet.
Pars agitur vinctis post tergum capta lacertis
Respicens frustrarara, laremq; suum.
Pars cadit hamatis miserè confixa sagittis,
Nam volucris ferro tinctile virus inest.
Qua nequeunt secum ferre, aut abducere perdunt,
Et cremat insontes hostica turba casas.
Tum quoq; cum pax est, trepidant formidine belli,
Nec quisquam presso, vomere sulcat humum.
Aut videt, aut metuit locus hic, quæ non videt hostem
Cessat iners rigidus, terra relicta situ.*

Equos quorum (genus *Bachmat* vocant) ceruice *Equi Tar-*
depressa, pusillosque, sed fortes habent, qui more *tartorum.*
dominorum suorum, laborem in ediamque & cur-
sum longissimum diutissime sustinent, ramisque &
corticibus foliisve arborum radicibusque vngulis è
terra excussis, & euulsis pascuntur, his ita ad laborem
assuetis Tartari commodissime vtuntur. Habent
quoque alios eodem nomine appellatos equos ge-
nerosos, corporulentos, & obesos, qui caput sursum
erectum inter currendum gestant. Hos autem om-
nes equos castratos habent, quibus scilicet in bel-
lo vtuntur: tales enim plus laboris & inedia tolera-
re posse arbitrantur. Dum autem in regionem ali-
quam depopulandam, vel ad confligendum cum
hostibus proficiscuntur, vnusquisque eorum binos
treve equos secum ducere solet, vt scilicet vno de-
fatigato, in alium ascendere possit: lassatos verò ma-

*Ornatus
equestrum.*

nuducūt, vel ad comedēdū mactāt. In his eqs flumina trāsnatāt, qui forte fugiētes insequētū hostiū vim extimuerint, sellis, vestibus ceterisq; impedimētis à se abiectis, armis tātū exceptis effulsiimè fugiunt. Equos baiulos qui vitę bellive necessaria portant, sic aslueros habēt, vt ipsi absq; ductore vel stimulatōre equos ceteros (licet ipsis fugientibus aquasve trānantibus,) sequantur. Frena autem leuissīma & simplicitia habent, flagellisq; prę calcaribus vtūtur; cellas quoq; leuissīmas, firmissīmas tamen habent.

*Configendi
cū hostibus
ordo.*

Conflētum cum hostibus eminus audacissimè ineunt, in quo non diu perseuerantes, hostibus insequendi occasionem dant, fugientes autē maximè cauendi sunt: nam in hostes insequentēs à tergo tela scitè peritissimèq; retorquent. Tandem conuersis de repente equis in dissipatas hostium insequētium ordines, denuo impetunt faciunt, pugnamq; redintegrant. In patentibus autem campis cū hostibus configunt, agmine sinuoso in gyrum ordinato, quo certior & liberior nulla re obstante, hostem iaculandi via pateret, iamq; manus conferentes vndique hostium tela extorquēdo circumferuntur, estq; euntium & redeuntium mirus quidā ordo. Ductores verò quos sequuntur harum rerū peritissimos habent, qui si fortè, vel ab hostibus occisi fuerint, vel metu percussi in ducendis ordinibus aberrauerint, tanta totius exercitus fit confusio, vt nec amplius in ordinem reduci, nec tela in hostem torquere possint, hocq; genus certaminis à similitudine *Choream* appellant. In angusto autem loco si fortè eis decertandum venerit, nullus huius ordinationis est vsus, atque ideo fugam arripiunt: nam

neque

neque clypeo, nec lancea, nec galea muniti sunt, vt hostem in stataria pugna sustinere possint. In equitando verò hunc morem seruant, vt contractis in sellam pedibus, breuissimè stapedibus infideant, quo facilius in vtrumque latus se possint conuētere, telaq; in hostes identidem contorquere, & si quid fortè in terram delapsū fuerit, id continuò, nullare obstante stapedibus innixi tollunt. In hoc autem adeò exercitati sunt, vt etiam celerrimè currentibus equis id efficiant, hastis verò lanceisve impediti, in alterum latus subitò se demittunt, altera duntaxat manu pedēq; equo adhærentes, & sic frequenter aduersariorum ictus eludunt. Peditatu inter configendum nunquam vtuntur, atces rarissimè oppugnant, tormentis enim & bombardis vtī prorsus ignorant: quòd si fortè aliquas arces dolo occupare, vel igne supposito succedere possent, eas funditus exurunt, captiuisq; & exuijseductis vacuis dimittunt.

Cū autem incertis & nullis finibus obseruatis sedibus vagantur, inter ducendos exercitus, stellarū aspectu, maximè verò poli Arctici (qui Slaonica lingua, *Zesefnij Kol*, quasi ferreus stipes dicitur) cursum suum dirigere solent.

Vestibus oblongis ad talos demissis pileisq; apicatis communiter tam enim viri quàm fœminæ vtuntur, nec in cultu mulieres à viris quicquam differunt, nisi quod velo lineo caput tegunt. Caligas quoque lineas gestant. Reliqua communis turba quę in campis passim degit, vestes ex ouium pellibus confectas habent, quas non mutant, nisi longo vsu prorsus attritæ laceræq; fuerint. Eorum regnæ &

*Vestitus
Tartarorū.*

magnatum nobiliumq; præcipuorum vxores, dum in publicum procedunt, facies velis lineis obtegere solent.

Mutatio locorum Tartaris dulcis.

Vno in loco non diu commorantur, sed depastis pascuis cum armentis, vxoribus, & liberis, quos in plaustris, & equis secū circumferunt, aliò cōmigrāt, exceptis ijs qui in oppidis degunt. Grauem autem infelicitatem putant, diu in eodem loco morari, iratiquē liberis suis sic graue malum imprecantur, dicentes: O vtinam eodem in loco perinde vt Christianus perpetuò hæreres, propriumq; fœtorem olfaceres. Si verò bello aliquo grauiore vrgentur, vxores, liberos, senesq; in loca tutiora collocant. Quotiescunque in aliquas provincias excurrunt, eas deprædatis captiuis abductis, igne ferroq; funditus proterunt, & tandem otius fugiunt. Quo verò plures provincias desolauerint, hoc se regna sua (in campis enim sub dio viuere solēt) ampliora reddidisse dicunt.

Panis & sum ignorant.

Mercatores.

Homines sunt rapacissimi, alienis bonis semper inhiantes, pecora hominesq; in captiuitatem, præcipuē Christianos abigunt, prædaque & spolijs vitant, laborem enim remq; familiarem prorsus detrectant, inde & panis vsum (exceptis ijs qui sunt confines Podoliæ, regioni Russiæ Polonis subiectæ) penitus ignorant. Auri argentiq; apud illos vsus nullus est, extra mercatores, rerumq; tātum permutatione vtuntur. Quod si aliquid pecuniarum ex spolijs rebusq; venditis à vicinis adepti fuerint, ea vestes in Russiā cæteraq; necessaria vitæ comparant. Captiuos in seruitutem quosdam sibi redigūt, cæteros Turcis alijsq; quibuscumque extraneis negociato-

ciatoribus aut vendunt, aut redimendos cōcedunt, *Captiuis virginibus referuatis. Senes autem & infirmos, qui ad perferendos labores inutiles sunt, vel qui magno vendi non possunt, hos illi iuuenibus velut canibus lepores exponunt, quo prima militiæ tirocinia inde addiscant. Eos itaque illi iuuenes aut sagittis velut certum iaculandi signum conficiunt, vel obtruncant, decollant, lapidibus obruunt in aquasq; precipitant.*

Iusticia Tartarorum.

Iusticia apud eos nulla obseruatur: nam vt quisque re aliqua indiguerit, eam ab altero impune rapere potest, & si apud iudicem de vi illataque iniuria conqueritur, reus non negat, sed se ea re carere non potuisse dicit. Tum iudex huiusmodi proferre sententiam solet: Si tu vicissim re aliqua indigueris, rape ab alio. Si in contentione aliqua quispiam occidatur, authoresq; sceleris capti fuerint, equis, armis vestibusq; spoliati dimittuntur: in dimissione verò iudex vilem equum & arcum dat homicidæ dicens, abi, remq; tuam cura. Cumq; quietis impatientissimi sint, mutuò tamen se non interimunt, nisi reges inter se dissideant.

Nomina dignitatum apud Tartaros hæc ferè sunt, *Chan* regem sonat, *Soltan* filius regis, *Bij* dux, *Mur* filius ducis, magni nominis vir, *Olbout* nobilis vel consiliarius, *Olboaduln* alicuius nobilis filius. *Sej*id verò supremus sacerdos dicitur, qui apud Tartaros in tanta auctoritate & reuerentia habetur, vt reges ei aduenienti occurrant, stantesq; equo infidenti manum porrigant, capiteq; inclinato manum illius osculantur, idq; ipsis regibus permissum est. Duces verò non manum sed genua, nobiles pedes

Supremus sacerdos Tartarorum.

deosculant. Plebei autē vestes tantū aut equū manibus attingunt. Homo priuatus *X* appellatur. Officiorū verò *Vlan*, horū autem secunda est à rege dignitas. Nam reges Tartarorum quatuor viros præcipuos iuxta se habere solent, quorum consilio in rebus grauibz vtuntur, ex his primus *Schiryn*, secundus *Baryn*, tertius *Gargyn*, quartus autem *Triptzan* vocatur, & omnes sub hoc nomine *Vlan* comprehenduntur.

*Tartarorū
audacia.*

Fines hij Tartari Campestris nullos habent, sed cateruatim passim in campis degunt, idque à natura inditum habent, vt ab hostibus equis deiecti, vulnerati, armisq; omnibus spoliati, semiuiuique relictī, manibus, pedibus, dentibusq; quoad & quacunq; ratione possint, ad extremum vsque spiritum sese defendere solent, & tunc temporis maximè cauendus est, dum eum victum moriq; incipientem putas: moriturus enim alium post se trahit. atq; hic finis totius descriptionis Tartarorum esto.

RELI.

RELIGIO MOSCHOVI-
TARVM IOHANNIS FABRI,
AD FERDINANDVM REGEM

*Romanorum cui à confessio-
nibus erat.*

Moschouitæ fidem Christianam sequuntur, quam à sancto Andrea apostolo fratre Simonis Petri, primum eis prædicatam affirmant. Ea quoque quæ sub Constantino Magno à CCCXVIII. episcopis, in Nicea vrbe Bithyniæ primo Niceno concilio conclusa, ac à Basilio Magno & sancto Chrysostomo tradita & prædicata fuerunt, tam sancta, tam firma, tam sincera esse credunt, vt ab illis hætenus nunquam licuerit transuerso digito (vt aiunt) recedere cuiquam, sicut neq; ab Euangelio Christi. Ea quoq; modestia est eorum, vt quæ à sanctis Patribus in suis cōsilijs, semel sunt decisa, nunquam audeat quisquam suæ professionis, in dubium denuo vocare. Verū si qua vel fidei difficultas, vel ritus religiōis inciderit, vniuersa ad archiepiscopū ac reliquos episcopos, per ipsorum tantū spiritū definienda refertur: neq; quicquā incōstanti vulgo & incōcordi relinquitur. Sacerdotis enim labia custodiunt legē Dei, & lex ex ore eiusquirenda erit. Habent aut archiepiscopum qui in vrbe Moschouia, in eo loco vbi sedem imperator habet cathedram archiepiscopalem obtinet. Sunt & episcopi quamplures in Nouogradia, vnus, in qua & Ilidorus extitit, sub Eugenio pontifice Rom. Cardinalis teste Raphaele Volaterrano. In Rosciua alius,

alius in Sustali, alius in Otiferi, alius in Smolne, alius in Refani, Colmum, Volut, & Frotini præficiuntur episcopi, qui & suas habent diœceses. Hi quidem omnes episcopi, archiepiscopum velut supremum agnoscunt. Archiepiscopus autem ille, antequam Patriarcha Constantinopolitanus à Machometica tyrannide suppressus esset, semper hunc Patriarcham vt superiorem recognouit. Huic tamen Romanum pontificem, veluti Petri successorē præcessisse semper ac meritò fatentur. Neq; hodie huius rei immemor Ruthenorū imperator, adhuc pietatis eiusmodi diligens custos: quotannis enim Constantinopolitano Patriarchæ in hanc vsq; horam quo viuere & Egyptiacæ seruitutis finem æqua mente expectare possit eleemosynam mittere consuevit. Apud Moschouitas ea lex & sanctio est, vt presbyteros & omnes quotquot clerici sunt soli ordinent episcopi. Neq; vlli presbytero vnquam quenquam cōfirmare licet. Hoc enim muneris episcopo soli incumbere asserunt, vt posteaquam tinctus aqua, adultus fiat, per impositionē manuum episcopi & signaculum crucis, adeptæ fidei testimonium reddat, firmeturq; per vñctionem quæ in fronte fieri solet. Iidem in cœna Domini chrisma & oleum celebrant, atque conficiunt. Cuius dein vsus sit in baptizando, confirmando, vngendo infirmos. Soli sunt qui instituūt & destituunt presbyteros. Neque vnquam licet laicis in ipsos animaduertere, rectè ob oculos habētes Pauli doctrinam ad Timotheum qua dicit: Accusationem aduersus presbyterum ne admiseris, nisi sub duobus aut tribus testibus. Ita nec se vnquam Imperator ipse de pœnis clericorum ingerit. hoc episcopalis

palis tantum animaduersionis constanter affirmat & prædicant vt eos arguat & castiget quos sibi subditos Euangelicus ordo, ac in sortem Domini vocatio fecerit. Habent & episcopi suos vicarios & officiales, quemadmodum & nostri qui iurisdictionem in subditos exercent, & iusticiam in rebus ecclesiasticis administrant. Decimis quemadmodum à Deo decretum est quoq; viuunt episcopi: dominijs vtuntur iure concessis: villas ac castra possident. Reliqua verò sacerdotum turba, aliquibus decimis, oblationibus, & alijs quamplurimis tā viuorum quā mortuorum aluntur. Pro ijs enim beneficia habent fundata, quorum patroni sunt tam spirituales quā laici. Seueriori tamen cura hîc agitur, quàm soleat interdum nobiscum, negligentius scilicet. Nemini enim facilè aliquod munus Ecclesiasticum cōmendatur, neq; cōfertur beneficium, nisi prius huic ipsi satisfacere posse cōprobetur, per eius rei tamen peritos velut episcopos aut vicarios. Sunt episcopis suæ familiæ, tum nobilibus tum alijs constitutæ. Hi certè sunt episcopi, per quos statq; caditq; vniuersa Ruthenorum religio. Diuina sepe, quum cum Imperatore conueniunt peragere solent. Pro insignibus huius muneris, baculis vtuntur & mitris. Perinde atque nostri solent episcopi. Ea verò abstinentia est, quæ nunquam satis laudari poterit, insignis admodum & magna, tum archiepiscopi, tum reliquorum episcoporum, cibi atque potus, nec minor ferè quàm monachis eius regionis, quibus ipsa solet esse refertissima, qui quidem ea lege obstricti sunt abstinentiæ, vt nunquam in perpetuum carnibus vesci liceat. Nō procul ab vrbe Moschouia monasterium

est amplissimum, in quo trecenti fratres, perpetuò ferè sub regula magni Basilij degunt. in quo etiam sepulcrum sancti Sergij abbatis, quod ab exteris è longissimis etiam agris frequentatur. Multis enim miraculis celebre factum est, Christianorum admiratione non parum dignis. E quibus vel vnicum in medium prolatum sufficeret, omnium illustrissimum, quod paucos ante annos illic contigit, duobus cæcis quidè visus donatus est. Cum enim abbas ille viveret, tanta vitæ sanctitate extitit, vt facile sibi persuaderet, atq; credant iam multa ipsum precibus suis apud Deum posse efficere atq; consequi mortalibus. Ideoque monumentum eius, crebrò mira cum deuotione accedunt honorantq;. Vniuersi enim tum monachi tum virgines Vestales, quotquot sunt in monasterijs, vnica regulæ vnique habitui obnoxij, nigro scilicet, vsque adeò religiosè viuunt, vt non mirentur solum, verum etiam summo honore eos prosequantur. Neque ipsam vilis ratio voti habetur velut hodie nobiscum. Verum cum quis ingressus fuerit monasterium, nunquam in perpetuum quoquo modo, quauè indulgentia ei licebit exire, aut aliquo votum irritum facere. Vota verò tria sunt quæ exhibent ceu nostri, obedientiæ scilicet, paupertatis, & castitatis. Quæ si quis prætergressus, è monasterio qui prosilijt deprehenditur, perpetuo carcere in pœnâ tanti sceleris clauditur. Tanta est votorum sanctitas, vt etiam quamuis multa apud Ruthenos archiepiscopi & episcoporum auctoritas sit, in his tamen illis minimè quicquam concessum est. Quod vouendum & reddendum Domino, vtriusque testamenti scriptura edoceat,

imò

imò ipsa veritas requirat. Castitatis itaque adeò ratio haberi solet, vt nunquam monachis vxores ducere, neque monialibus nubere liceat. Ita enim à Paulo & tota ecclesia prohibentur. Is autem qui virginem bonæ famæ duxit in sacerdotem ordinatur, in monachum tamen nunquam recipitur. Episcopus autem vel sacerdos, posteaquam cælebs in sortem Domini vocatus atque conscriptus fuerit, coniugio non copulatur, sed perpetuæ castitati adstringitur. Quod si quis concubinatus crimen admiserit (quod tamè apud Ruthenos vitium est rarissimum) acerrima pœna ab episcopo affligitur, suoque beneficio priuatur. Cumque vxor semel mortua fuerit quæ primò duxit, in perpetuum quoq; aliam in vxorem nunquam ducit. Non bigamum namque, at vnus vxoris virum episcopum instituit Paulus. Et quod pietati collophonium adferre videtur deuotionis spiritum augere, vt cum sacerdos diuina celebraturus est, in coniugio constitutus, maximeq; in Missa celebranda obseruari solet, minimè fas esse putant præcedenti nocte cum vxore dormire, periculum enim illic esse verentur, si non cum peccato id fiat. Ideo quoque pro pleniori reuerentia nocte sequenti ab vxoribus quoque abstinent. Ea est in his quidem tanti corporis & sanguinis mysterij reuerentia, is cultus, hæc spiritus persuasio. Videant igitur nunc nostri quàm pollutis manibus hoc sacrosanctum mysterium, pignus omnis redemptionis nostræ tractare soleant. Moueret optatim vel vnicum Davidis exemplum, qui cum extremo iam ferè ieiunio laboraret, non tamen propositio- nis panes ab Abimelech obtinuisset, nisi ipse

& serui eius ab heri & nudius tertius ab vxoribus aut alijs mundi fuissent. Cur igitur non mundicie ille quoque studeret magis, qui vasa Domini, imò ipsum Dominum administraturus est & manibus contrectaturus? Est & aliud officium sacerdotum præcipuum, vt Euangelium Christi populo annuncient, salutem scilicet & pacem: id quod fieri cōsuevit ubique omnibus diebus dominicis, festis quoque diuæ virginis Mariæ: Apostolorum item & quorundam confessorum martyrumque. Verbum autem Domini pari deuotione & prædicatur & auditur. Magna quoque est illis reuerentia virginis Mariæ, crebris quidem orationibus, veluti Christi mater pro intercessionem apud filium rogatur. Verè enim ea putatur, cum θεοτόκος sit, quæ pro nobis in terris, plurima possit à Filio consequi. Festa itaque eius Annunciationis, Purificationis, Natiuitatis, Assumptionis, & quotquot denique inciderit, ieiunijs indictis, orationibus, missis tum lectis, tum decantatis celebrare, pro communi ritu ecclesiæ solent Græcorum: quemadmodum & toto anni spatio, excepto quadragesimali tempore, quando S. Georgij missam theologi celebrare consueuerunt. Est autem utraq; missa ter prolixior, quàm sit ea quæ apud Latinos communis habetur. Deuotis quidem mentibus accedunt, illam populi audituri, tanquam participes futuri eius. Solent autem hoc differre illorum Missa à nostra, quod Moschouitæ in pane fermentato, Græcorum more conficiunt. Calici item tantum aquæ quantum vini rubei miscent: quam aquam & calidam esse volunt, quod ex latere Domini non sine mysterio magno, profluxerit sanguis & aqua, quam calidam fuisse credere

Missæ.

dere fas est: alioqui enim miraculum vix censeretur. Hocque Sacramentum corporis & sanguinis à solo sacerdote consecratur, qui veluti nostri ferè, stola alba indutus, tota mente ad Deum elenata, id efficere conatur mysterium, quod pro sufficienti pignore omnium promissionum suarum Christus, in vltima Cæna reliquit, quemadmodum vniuersus orbis fatetur. Epistolam item & Euangelium æquè in Missis habent. At lecto Euangelio, non mox Nicenum illud Symbolum, sed post angelicū cantum, qui Sanctus appellatur, primum fides Nicena decantari solet, cumque dominicæ orationis finis factus fuerit, mox antiphonia de beata virgine Maria sequitur. Consecratio itaque æquè ab ipsis verbis fit à Christo probatis, quibus & eam vim cōcessam credunt, vt prolatis ipsis à sacerdote, mox creatura creatori suo cedat, illudque quasi necessarium esse. Dum verò sic cōficitur, ecce panis iustæ magnitudinis hordeaceus apponitur, in cuius medio hostia est, cui crucifixi forma perinde, vt apud nos, impressa cernitur, quam vi benedictionis in corpus Christi cōuersam, sacerdos sibi sumit & manducat, reliquum verò panis per frustra diuisum petentibus distribuit: quem singuli nō vt corpus Christi, sed veluti benedictum aliquem, & quodammodo sanctum panem, cum summa deuotione suscipiunt. Solent itaque has Missas celebrare de Trinitate, & beata Virgine, deque alijs sanctis. Et quoniam illis proculdubio Purgatorij opinio est, assidue pro defunctis orant, Missis subueniunt. In qua quidem re tanta illorum est religio, vt plerique bina pro mortuis anniuersaria, vt vocant, agant. Alterum, qui fatalis quo mortuus est die agi-

Baptismus.

tur. Alterum autem, quo ab ecclesia institutum, sancti illius, cuius nomen habuit proprium festum celebratur. Ad hæc fiunt frequentes oblationes & elemosynæ Christianorum. Hoc quicquid est rituum & potissimum Missarum, omne quidem ex institutione primæ ecclesiæ esse affirmant, uti tradunt etiam Chrysostomus, Basilii Magnus, aut Gregorius theologus. Hæc igitur sint brevius dicta quam vel par sit huic mysterio: Eucharistiæ quidem Sacramentum quantum ipsis in usu est, populo administrari solet, tempore quo Christus ipse instituit: & dein sequuta ecclesia, paschali scilicet, alia tamen ferie forsan quam Romana ecclesia faciat atq; decreuerit. Baptismum pro Sacramento primo, adeoque præcipuo ducunt. Quapropter hoc si quisquam neglexerit deriseritque, mortis pœna affligitur. Baptizant itaque pueros, in nomine Patris, Filij & Spiritus sancti. Huic muneri fungendo quæcunque necessitas inciderit, nemo hominum sufficere putatur nisi sacerdos extiterit. Prius verò quam Baptismus administraretur, orationes fiunt frequentes ac deuotæ, à sacerdote, à parentibus, à patrini, à proximis, ab amicis, & quicunq; deniq; adsunt, quo Deus opt. max. sese è caelo per plenitudinē gratiæ suæ puero per vniuersum vitæ suæ curriculum assistere dignetur. Quibus certè precib. ad Deum fuis, in ecclesia, ad quod peragendum illic baptisterium ordinatum est, aut tempore brumali molestiam frigoris fugientes, in loco secretiori puer baptizari solet. In cuius rei testimonium adhibetur patrini, pro more etiam nostro quibus ex pollicitis incumbit, ut huius baptismi memores esse velint, ut puerum olim, cum ætas patitur

aut

aut exostularit, in fide erudire non negligant, ut Deum pro tanta gratia laudent, ac orent, ut donum hoc diuinitissimum fidei datum, in dies augere dignetur. Prædictis itaq; orationibus, atque etiam exorcismis, cum puer fortioribus naturæ viribus appareret, tertotus immergitur, alioquin aqua tingitur, raro tamen, conspersio enim minus sufficiens iudicatur. Oleo & chrismate interim quoq; appositis fronti & scapulis. Sal verò quod à nostris adhibetur, & lutum ex salina, & puluere, non admodum receptum est Moschouitis, abrenunciationem verò trinam fidei quoque confessionem trinam in usu retinent. Interrogati dein per nos quantum ipsi Circumcisioni tribuerint, num & ipsi in usu haberent: Procul quidem ab eis abesse responderunt, ut vel scintillam veteris & aboliti Iudaismi obseruent, imò in detestationem illius nec quisquam Iudæorum per vniuersum Ruthenorum imperium admittitur, etiam si multis millibus aureorum hoc consequi præsumeret. Cum verò iam adultus est puer, & perfectam ætatem consequutus, ita ut suæ fidei Christianæ testimonia reddere potest, ad episcopum ducitur, ut confirmationis huius modi fidei Sacramentum recipiat, quod & chrismate in fronte per signum crucis conferretur. Administratio verò huiusmodi Sacramenti, nulli concessa nisi episcopis: quo coniecturare licet atque argumenti loco haberi, quandoquidem omninē religionē suam per manus traditā habent ab apostolis, impositionem illam manuum vel in cōfirmatione, vel in ordine sacro, soli episcopo traditam esse, sicq; hætenus monumēta omnia tenuerunt, atq; perpetua obseruatione custoditū est. De matrimonio si quæ

y ij

dicenda sunt, hoc certum esse affirmarunt, con sanguinitatis simul atq; affinitatis, multum curæ ac sollicitudinis esse ipsis, neq; vnquā facile negligi, adeo quoq; vt nec vnquam in quarto gradu repertus sit, qui contraxerit, neq; indultum, verum perpetuè illicitum. Hoc enim à sanctis patribus sancitū semel, nunquam irritum facere conatur. Et quod plus est, illud quicquid est cognationis quod in baptismo, & confirmatione contrahunt patrini, in vniuersum æquè obseruare solent atque ecclesiæ Romanæ decretis cautum est. Quod si in his decernendis cōcertatio oborta fuerit, lis omnis episcoporum arbitrio dirimitur, ita tamen, vt nequaquam indulgentia causam leniorem fecerint, quo nulla fraus fiat omnino constitutionibus. Adulterij abominatio fortassis maior illis quàm nobis existit. Illud enim summa execratione detestari & persequi solent. Lex est etiam firma, vt quamdiu vir vixerit, simul alteri nubere vxor non possit. At hoc defuncto primum etiam lege liberatur, alioqui indiuidua consuetudine vitæ cum marito commorandum est. Sacri ordines quoque apud ipsos suis quibusdam obsecrationibus & carimonijs sacerdotibus conferuntur. Neque illis clauium potestastradita creditur, nisi ad imitationem Christi in aures illorum dicatur, Accipite Spiritū sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Huiusmodi certè Euāgelij forma à Christo nobis præscripta, omni huic qui ab episcopo vocatus, ordinatusque in presbyterum fuerit, authoritas tribuitur, qua vel à peccatis soluere, vel ijs ipsis obnoxios sinere potest. Sacerdotali enim hoc ministerio, Moschouitæ ad pœnitentiam vtuntur.

tur. Quisquis namque ad prouectiorem ætatem, atque eam venerit, quæ ingenij sui viribus vti potest, ac discernere inter bonū & malū, rectū & prauum, leprā, & nō leprā, per cōtritionē sese peccasse agnouerit, rectè spiritus cōtribulati sacrificium reddens, mox ad pedes sacerdotis procidit, & in aurem illi, vt qui sedem Dei teneat, scelera omnia admissa sigillatim, quantum memoria recolligere potest, ex ordine cum planctu aut gemitu declarat, à quo postea beneficium absolutionis, tanquam Christi vicario accipit. Huic rei conficiunda, tempus quoq; habent constitutum: quotannis enim Paschæ festo pro ecclesiastica ordinatione facere coguntur, plerique tamen deuotiores, ad celebriores festiuitates ex omologes in auricularem facere non negligunt. Id si quis constituto tempore Paschatis neglexerit, anathema esse solet omnibus, abominaturq; ipse ab omnium conuersatione, adeoq; ab ecclesiæ ingressu coercetur. Confessus itaque, quò dignè particeps fieri possit tati mysterij corporis & sanguinis Domini, prius per aliquot dies corpus affligat oportet, & in seruitutem vsque redigar carnem suam, reliquosq; pœnitentiæ fructus dignos in testimonium afflictæ conscientiae peragat. Proin ieiunium illud quadragesimale, à Christo & apostolis nobis institutum prorsus affirmat, quo quidē tempore, quoniam omnium procreantium, Veneri commodissimum est, atque pruritus acerbissimos, animantiū cunctorum, non est, quod plus prouocet, opus est summè vt veteris illius Adæ insultus, perdomemus carnis abstinētia, quæ certè abstinētia, apud hos quidē septem hebdomadis summa diligentia perficitur, adeo vt hoc

Confessio.

*Preparatio
ad sacram
synaxim.*

tempore in perpetuum nulli suorū hominū carnibus, ouis, caſeo, & butyro veſciliſceat. Præter hoc etiam à decima die Nouembris, ad feſtum vſque Natiuitatis ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, ieiunant: habent & alias hebdomadas continuas, quibus ieiunant, vt in Iunio ad feſtum Petri & Pauli. Aliquot item hebdomadas in Auguſto ad feſtum aſſumptionis Mariæ, tum diē Veneris per vniuerſum annum, quidam & Mercurij. Votum proin fecerant octo ex peregrinis illis, qui cum ſua ſerenitate fuerunt, vt ſingulis hebdomadis tres dies ab eſu carniū abſtinerent, Lunæ ſcilicet, Mercurij & Veneris, id quod diuina gratia hætenus obſeruatū aiebat interpres. Tanta eſt autem illis harum conſtitutionum obſeruantia, vt quocunq; ieiunio piaculum eſſet, aliquem carnibus veſci aut ouis. Narrabant interim quoq; ex ſuis inueniri, qui cum ieiunia perſoluunt, nihil quod vnquam viſum ſit vita fungi, neq; piſces ipſos ederent. Inueniri & alios qui ieiunio ſtatutis diebus, neque vinum, neq; quicquam aliud potuum bibant. Qua re audita ita moti, vt mente, ἐθνοπλασμίᾳ correpti, deſtituti videremur, quod admodum iniquam eſſe noſtrorum Chriſtianorum cum illis, in rebus iſtis Chriſti religionem concernentibus comparationem apparebat. Nec magis vnquam quicquam animis noſtris tenacius inhæſit, quod nos qui nobis ipſis multum perſuademus de arbore fidei noſtræ, fructu quidem dereriores illis eſſe contingat. Tuentur & alios pœnitentiæ gradus, quibus Deum nobis reconciliari credunt. Ex quibus & poſſiſſimus eſt oratio, in qua frequentanda non facilè ſimiles reperiri cenſeo. Omni namq; diluculo cuncti

et̃ eorum, toto corpore in puluere ipſum proſtrati, prolixas orationes, & quotidianas ad Deum fundūt; & ferè abſque omni temporis intercapedine orant precibus. Quarum primum locum obtinet oratio Dominica, dein cum archangelo Gabriele, diua Virgo ſalutatur. Dicunt & fidei profeſſionem ſymbole, quod apoſtolorum eſſe à veteribus perſuaſi ſumus: & nullus eorum eſt, qui nō ſingulis diebus litaniā perſoluat. Qui verò ditiores ſunt, è quorum facultatibus eſt magnos pro ijs ſumptus poſſe facere Rūthenicis literis imbuti, libros orationum ſibi comparant, earum ſolū tum quæ ab eccleſia receptæ ſunt, cuiuſmodi apud Oratores vidimus. Imaginum verò non tam leuis cura, aut contemptus apud ipſos viget, veluti apud nos his factionibus huius ſæculi increbuit, præter omnem pietatem: verū vt monumenta, quò nec vnquam immemores beneficioꝝ Dei fieri cōtingat, præ oculis habent. Frequentes conueniunt in eccleſijs quas & ipſi magnis ſumptibus extruunt, orationis domos ex Euangelio vocitates, quasq; imaginibus varijs crucifixi, diuæ Virginis, apoſtolorum, & aliorum quorundam ornant, id quod licere ſibi ex moribus vetuſtiſſimorū Chriſtianorū prædicant. Neq; tam facilè ipſos mouet, quod apud Græcos Conſtantinopoli ante ſeptingentos annos extiterunt, qui imagines idololatriſ conuenire docuerunt, neque fas eſſe, vt cum verè Chriſtianis reperiantur. Qui certè ſecunda dein Nicæna ſynodo damnati fuerunt, quotquot pertinaci animo hanc ſententiam ſunt tutati. Neq; eſt vt vel vnum aut alterum, qui hiſ vt monumentis vti- tur, adorare, facilè reperiri queas. Quoniā nemo eſt

qui vel ignoret à lege prohibitum esse ne veneremur lapides. E contra etiam nullibi scripturæ locus est, quo nō vtiliceat ijs monumentis, qui veter. Imò & in conuiuijs illi ob oculos ponere consueuerunt monumēta huiusmodi, vt in perpetuum animo obuerterentur, quæ præstitit nobis Deus, atq; facilius recordentur vniuersæ vitæ nostræ exempli Christi. At quod è carimonijs est, communē habent nobiscum vsum, in sacris candelarum. quoniam cera opulentissimi sunt, frugibus verò terræ, & ijs omnibus, quæ ex substantia sunt alicuius, venerandū ducūt Deum, quæ candelæ tunc potissimum accenduntur, quando totius redemptionis nostræ mysterium corporis & sanguinis Domini, Missa à sacerdote cōtrectatur. In organa verò illa Pipiniana, quæ tamen nobis primò à Græcia sunt missa, nullos omnino sumptus faciunt neq; hætenus vsi.

Neq; illud quidem minori, quàm reliqua quæ egregiè faciunt, loco habendū erit, quod plurimum commendatos habent pauperes, quibus quisq; pro sua facultate, atq; quātum Euangelij pietas consulit, exponit eleemolynas, vestit, potat, pascit, hospites colligit, & reliqua agit huiusmodi, quibus filios Dei in vita prouehere potest. Constituunt ad hæc peregrinationes, ad præscripta quædam ac sancta loca, quam rem nunc lubens prætereo. Is quoq; qui morbo aliquo prægrauatus est, cuiusmodi in extremum mortis periculum ducere videtur, non solum auriculari confessione sua peccata enumerare solet: verum ad hoc etiam, vt fidem suam testetur in Christum qui hoc modo testamento reliquit se remissurum noxam, sacramento Eucharistiæ prouidetur.

Extre-

Extremam item vñtionem minimè negligit. Tum *Extrema* pro agrotante frequenter sunt orationes, atque *Viaticum* li-
tania res agitur. Sicque tādē exacta exomologesi, pro rituq; communi Christianorum omnibus perpetratis, cōfessus ille à sacerdote absoluitur. Septem igitur numero Sacramenta habent, velut ea quæ sine omni fraude promissionum suarū eum qui pro Christiana pietate ipsis vtitur, participem, ac compotem faciunt. Præcepta item decem eadem autoritate tenent, qua Mosi primò tradita sunt, quasi nunquam intermorigura, certi per verbum eius, quod venerit vt impleteret legem, minimè vt solueret. *Indulgentia*.
Indulgentias ab archiepiscopo & episcopis accipiunt, magis tamen castè forsitan ab ipsis agitur in eare, quàm à nostris. Impiissimum enim esse dicunt, vt quæ ipsi gratis acceperint sibi magnis sumptibus redimenda essent. Neque fas est vlli episcopo dare potestatem vescendi carnibus. Matthæus, Marcus, Lucas, Iohannes, epistolæ Pauli, & reliquæ à nobis receptæ cum Apocalipsi, inter canonicas noui Testamenti scripturas recensentur. De canonicis vero veteris Testamenti idem asserunt, quod decreuit ecclesia catholica. Pontificem Roma. vt Christi vicarium & successorem Petri agnoscunt. Propterea S. Clementis S. Leonis, & diui Gregorij festa apud Moschouitas celebrari consueuerunt. Quod autem ab eo veluti apostatæ ac schismatici damnentur hoc se iudicio iusti iudicis Dei cōmittere, dicebant. Sæpissime certè tentatum est eos persuaderi, quò ad occidentale in ecclesiam redirent. Quæ tamen fuerint, quæ infelicius homini frustrata sint, fortè plus profuerit obicere quàm commemorādo vel scan-

dalum infirmioribus præbere, vel odium quorundam in me cōtrahere. Dissentiunt à nobis in Sacramenti cōsecratione aliquantulum, ac fractione panis. Spiritum sanctum à solo Patre nec à Filio procedere perinde atq; Græci tuentur. Quamquam verò sint apud Græcos plerique qui purgatorium negant, & alij qui purgatorium scripturis probare conentur. In hoc tamen se non facile scissuram pati affirmant, quin id ipsum firmiter cum Romana ecclesia teneant. Missas nostras animo pròptissimo audiunt, neq; aliud magis cruciari aiunt, quàm quod à quibusdam quasi alieni à fide vitentur, quando omnia ferè nostra sacra cum studio obseruent. Festa item quatuor solennia celebrant. Natalis scilicet Domini, Paschæ, & Pentecostes, atq; diei quo mater Domini assumpta est in cælum. Magno loco habet apostolos, præcipuè tamen sanctum Nicolaum, quem celebrant, honorant atq; inuocant. Diem Palmarum ad imitationem ecclesiæ Rom. celebrant, palmas & oliuas, atq; reliquas huiusmodi arbores benedicētes. Hæcque benedictionem creaturarum, nō solum ab ecclesia piè receptam, sed & sacris literis rectè fundatam probant. Ex qua enim quæ est in Numeris cap. quinto & decimo nono aperte mōstretur, quid execrationes possint. Et è Paulo ad Timotheum, sanctificari creaturam per verbum & orationem, notissimum est omnibus. Apud ipsos denique per verba incantari serpentes, per verba eijsi dæmones, & liberari obsessos cōmune sit. Per ieiunium enim & orationem expelli Dæmonium Christus post se scriptum reliquit. Signum crucis ac imaginē crucifixi, etiam contra hostes pugnaturi secum deferunt, inde

inde triumphari desiderantes vnde & Christus, Sanctos verè pro nobis apud Deum intercedere posse credunt, ac quod sedulo faciant sperant, quorum etiam vota facilius exaudiri autumant. Quare & eos inuocant & venerantur. Eos quoq; qui publicè peccant, excommunicatione persequuntur, quam eorum lingua *Obscha* vocant, quam si quis incurrit, è communi omnium hominum consortio, & cōuersatione ecclesiastica eijsitur. Vnicum est quod à nobis sanè probari non potest, & à nostris institutis alienissimum, quod pueris vix dum tres annos natis, Eucharistiæ sacramentum præbent, quodque in pane fermentato cōficiunt, & ex cocleari panem vino intritū pro corpore & sanguine populo ministrant. Hi sunt itaq; mores Moschouitarum, hæc religio, illa pietas, serenissime princeps, quæ in vniuersum inclita tua in rebus diuinis procurandis sedulitas ignorare omnino doluit, ideoq; iussu tuo hæc certè illorum hominum perquisita sunt. Data Tubingæ XVIII. Septembris, anni M. D. XXV.

ELVCIDARIVS ERRO-
RVM RITVS RVTHENICI, IO-
ANNIS SACRANI CRACOVI-

ensis ecclesiæ Canonici, anno Domini

1500. scriptus.

EX omni gente Christianum gerente titulum, præcisa tamen ab vnione ecclesiæ, in defensione sui erroris schismatici, nulla pertinacior inuenitur gente Ruthena. Adeo namque in secta & errore

*Valdenses.
Coronatus
Innocentius
Anno 1130.
sedit in tem-
plo Dei 13.
annos.*

suo, dura & inflexibilis est gēs, vt nulli scripturarum veritati, nulli Ecclesiasticę determinationi, nulli doctorum Catholicorum, aut conciliorum sententię, assensu cedit vnquam, quando potius visę & agnitę veritati, proh dolor pertinaciter contradicit, & doctos Catholicos, etiam sui ritus viros refugit, sanamque doctrinam eorum odit semper, ac disciplinam salutarem exhorret. Et hæreticorum Valdensium more (quorum temeratissima rusticitas Innocentij secundi temporibus, virus pestiferum admodum in ecclesiam iniecerat, quod necdum est in Bohemia conscriptum) ambitionis fastu inflati, se duntaxat veros apostolorum, & ecclesię primitiue sectatores audent asserere & in eo, quod abscessi ab ecclesia vltro dissident, eius excommunicationem contra se tanquam schismaticos, æternam reputant benedictionem. Multa contra ecclesię Catholicę ritum, ordinem atque authoritatem blasphemantes, quę sequenti capitulo notabuntur, qui tamen & Græcanico ritu in plurimis abutentes, ab eis semper, & vsque modo pro hæreticis eorum habiti sunt, tenti, & reputati. Hi Christianum sanguinem, non minus hostibus crucis Christi sitiunt allidue, toto nisu conantes, vt è medio fideles quosque exterminent, vt sic nomen Ecclesiasticę religionis, apud & inter eos abolitione prorsus interiret, nec probatione aut exemplis externis nobis opus est. Missio quidẽ execrabilis, nulla tamen obliteratione præteribili sacrilegio, quod in dominũ Iſidorum Kyouiensem Metropolitam, de cõcilio Florentino missum cum collega, quodam episcopo ad se venientes, vt iuxta Florentini concilij determinationem cum Græcis, occiden-

cidentaliseu ecclesię Romanę concorporarentur & vnirentur, commiserunt, oppugnatione rabida consentientes nequaquam, tum decretę vnioni reuens hoc de anno Domini 1500, facinus admissum vniuersorum obrutibus ante positum innotescat. Diuus ac religiosissimus princeps, dominus Alexander magnus, Lituanię Dux modernus, ignitus Catholicę fidei amore zelotypo, instar Vitoldi incliti aui sui, qui prima fidei ecclesię fundamenta in Lituania iecerat, secum deliberans, quemadmodum in amplissimo Ducatu suo honesta quapiam ratione, ad vnitatem ecclesię ditionis suę Ruthenos reduceret. Dum itaque pia, benigna ac paterna adhortatione adoriendos statueret, ipsique præsentirent propositum deuotionis suę in eius cunctorumque sibi subiectorum, fidelium perniciem, & exterminium, rabido furore coniurati duces, & certi primores eorum, ad magnum Moschouitarum Ducem schismatis & eorum sectę tutorem, è vestigio defecerunt. Cuius quidem filiam infectam paterno conragio, idẽ Deo deuotus & innocentissimus princeps suorum optimatum & armigerorum suasu, & instantia coactus, pacis & affuturę amicitię fiducia, paulò antè thoro matrimonialiter sibi constituit. Sanè præfatus Dux Moschouitarum ad iniuriam sibi referens, religiosissimi principis huiusmodi propositum, gaudēs hac occasione sibi (longè antè præconceptam) præbitam licentiam, ad inuadenda, deturbandaque ac populanda eius dominia, & ad pacem vnionemq; Christi fidelium cõuulnerandam, mox neruis Tartaricarum gentium vicinarum obfirmatus, socer genero patentibus indictis insidijs,

*Circiter
annũ 1386.*

non ante cruentum plenè saginavit affectum, donec innumera millia Christianorum, iam per suos ex Litvano dominio, iam per subductos Tartaros ex dominijs serenissimi Christianissimiq̃ue domini Iohannis Alberti Poloniae regis in perpetuam, atque infamem seruitutem abigeret. Hæc enim schismatis huius Ruthenici, vna eademq̃ue est voluntas omnium, vt aduersus Romanam ecclesiam, & eius ritum odio fremant, infectenturq̃; eam maledictis suis, & fideles de obedientia eius, fide, bonis, gloria, vitæque nudare, ac priuare moliantur semper, nec mirum. Nam cum non sint de vnitæte & societate ecclesiæ, & per consequens nec de regno Christi, aliud agere nequeunt, nisi vt adinventionibus varijs, molestant Christi fideles, & persequantur, blasphemantq̃ue sanctam matrem ecclesiam. Non habentes illud in prospectu, quod scribit Hieronymus super epistolam ad Titum 3. & habetur XXIII. questione III. capite. Si igitur quomodo Michael archangelus, non fuit ausus Diabolo certæ maledictionis dignissimo iudicium inferre blasphemiae, disputans de corpore Moyse, vt in epistola Iudæ apostoli scribitur, sed dixit imperet tibi Deus. Si igitur Michael non fuit ausus blasphemiae iudicium inferre Diabolo per cuius os maledictum blasphemiae, ipsius exire non debuit, quomodo ipsi Rutheni blasphemare audent seruos Christi, & ecclesiam suam Catholicam, quæ vnica est, & in duo vel plura diuidi non potest, quæ corpus Christi est, qui vnus & indiuisus est, vt habetur 24. quæst. 1. cap. Didicimus c. Schisma & super vnam petram ædificata est, vt habetur 24. questione. 1. capite, loquitur Dominus. Cum & apostolus cuius

fingunt

fingunt se imitatores fieri, ad Titum 3. dicat, ad omne ad omne opus bonum paratos esse. Neminem blasphemare. Et quia dicit, neminem, Ergo non tantum hominem, sed nullam creaturam Dei, vt exponit Hieronymus ibidem, & per consequens, non ecclesiam Catholicam in qua sola est Christi regnum. Nam dicit beatus Augustinus super Iohannem, quod soli fideles Christiani, sunt regnum Christi, quod non colligitur, sed emitur sanguine Christi. Et in alio loco ibidem, quid est regnum Christi, nisi credentes, quod demonstrat etiam Augustinus in homilia zizaniorum, vbi dicit, hi quos schismaticos communionis direpta societas facit, spicis corruptis comparantur vel paleis aristarum tractis, & ereptis de segete, quæ non similiter cum frumento intrant in promptuaria dominorum, & contra ibidem Gregorius dicit eos esse zizania, nec in vnum concludi sagina ecclesiæ, in qua regnat Christus, & non obstante quod ex eodem semine Evangelij & nomine Christi procreati sunt. Non habent tamen fidei aut ecclesiæ nisi solius Christiani nominis societatem, quam obrem hostes vniuersi facti, pacis & veritatis, ac in diuersorum errorum præcipitium lapsi commentis varijs, quæ monstrosa & pestifera hæreticorum ingenia ab initio conflauerunt, statum, auctoritatem ritumque sanctæ matris ecclesiæ deprauare non formidant, &

quæ qualiave vomant audiamus.

CAPITVLVM II. DE ERRONEIS

articulis Ruthenorum qui in hoc capitulo demonstrantur esse quadraginta, quamuis multo plures sint, quos inferere tadio sum fuit.

I.

Negant Rutheni sanctum Petrum, verum Papam & verum Romanæ sedis antistitem & ecclesiæ militantis caput vnicum fuisse, nec accepisse plenitudinē auctoritatis à Christo, quod & de quolibet Romano pontifice successore eius tenent, & cōmunem eum cum alijs pontificibus esse dicunt,

II.

Negant ecclesiam Romanam caput esse ecclesiarum omnium principem rectricē & magistrā, secundum quod scribitur dist. 23. c. Sacrosancta.

III.

Dicunt omnes obediētes ecclesiæ Romanæ, veros Christianos non esse, neque saluandos, eò quod ab ecclesia primitiua discrepent. Se verò solos esse veros Christianos asseuerant, sectatores Christi & apostolorum, & sic esse de numero saluandorum. Imò dominum papam cum ecclesia Romana dicunt hæreticum esse, de hæresi Arriana, & Catholicos omnes Arrianistas vocant, & anathematizant ipsum tempore cænæ Domini cum suo clero, dicuntque non habere plenam potestatem ligandi & soluendi, quod sumpserunt ex sectione seu diuisione Græcorum decima ab ecclesia Romana, de qua infra.

Dicunt

IIII.

Dicunt omnes Latinos ecclesiæ doctores nullius veritatis & efficacię esse, fuisseque, hinc nec aliquis eorum dicta suscipiunt, quantumcumque forent ab ecclesia suscepta & approbata, nec credunt afflatu Spiritus sancti locutos fuisse aut scripsisse, hinc nec libris aut scriptis beatorum Hieronymi, Augustini, Gregorij, Ambrosij, & ex consequentia aliorum doctorum fidem dant, & eorum auctoritatem nullo modo suscipiunt.

V.

Dicta doctorum Græcorum suscipiunt, dummodo nihil aduersus eorum errorem in eis inuenerint. Si verò quid ex eis quod aduersus sectionem & ritum eorum erroneum fieret acceperint, corrupta dicunt & vitiata esse ac fidem eis adhibere, non debere asseuerant.

VI.

Sanctos ex ecclesia & fide Catholica, Romanæ professionis & obediētiæ blasphemant, & dānant sicut infra patebit in septimo schismate.

VII.

Imagines operis, & artificij catholicorum horrent, & quātum ex eis est, inhonorant, etiam si crucifixi, aut eorum Sanctorum fierent. Sui verò artificij venerantur, dummodo in synagogis eorum locatæ aut pictæ fuerint, alias non.

VIII.

Ecclesias catholicorum spernunt, confutant, inhonorant, ac blasphemant contra canonem Innocentij tertij de Baptismo c. Licet Græcos. Nec vllam

in eis exhibent reuerentiam sacerrimo sacramento nisi coacti, aut metu maiorum offensæ, aut similitudine assentatione, & sic de earundem ecclesiarum consecratione, nihil tenent. Sic & de consecratione corporis Christi dicentes, in azymis ipsum consecrari non posse. Eorum verò synagogas per simplices eorum sacerdotes consecrari posse dicunt, prout de facto consecrant.

IX.

Statuta Ecclesiæ dictaq; aut scripta seu Canones, & Conciliorum determinationes, ac decreta, nulla esse dicunt, etiam & de primis Concilijs dicunt, quod à septima Synodo omnia concilia nullius efficaciz fuere, neq; de iure Catholico, quod sine eorū consensu agebantur & approbatione.

X.

Omnia ecclesiæ sacramenta profanant & blasphemant, ridentq; & inhonorant, præcipuè sacramenta Baptismi & sacræ Eucharistiæ, eò quòd non secundum formam ritus eorum fiant.

XI.

Nullum pontificem Catholicū habere potestatem dicunt chrisma consecrandi, solum patriarcham, quem se habere iactant Constantinopoli, per quem si semel consecratum fuerit dicunt, ad annos plurimos illud efficaciam habere ad unctionem.

XII.

Ordines, benedictiones, pontificia, sacerdotia, orationes, ieiunia, indulgentias, iubileos, & omnia ecclesiastica officia, & ea quæ auctoritate clauum dispensat ecclesia damnant, nec ullius efficaciz dicunt esse. Similiter obedientiam ecclesiasticam auctori-

thoritatemq; rident, & sicut de indulgentijs, sic & de excommunicationibus ecclesiæ nihil tenent.

XIII.

Dicunt confirmationis Sacramentum nullum esse. Ideo nec illud accipiunt, sine quo promouent sacerdotes suos, nec habent tempora limitata ad ordines, sed passim & vno die promouet, & plures ordines conferunt.

XIII.

Dicunt Sacramentum extremæ unctionis, nullam aduersus peccati reatum medelam conferre posse, & B. Iacobum unctionem intellexisse, tamē ad medicinam languoris corporalis.

XV.

Sicut quandoq; baptizant in acetabulo, id est, in qua acida, expressa de succo pomorū, aut fructuum, confecta cum aqua naturali & fermento: dum aqua pro tempore caruerint, discretionem in aqua non ponentes: sic in defectu vini in eodem acetabulo sacrificant, imò execrant.

XVI.

In præparatione calicis duas aut tres guttas vini aquæ immiscent calidæ, nec vinum sentitur in aqua absumptum, & damnant ecclesiæ ritum quòd aquam frigidam ad calicis præparationem accipiant, & panem fermentatum pro sacrificio recipientes diuidunt bifariam, superiorem partem in panis medio triangulariter, in profundam excidentes, in corpus Christi consecrant. Reliquum panis beatæ Virginis corpus designare dicunt, & in veneratione conseruāt, in cuius panis præparatione farinā recipiunt,

In nomine Patris, fermentum mittunt in nomine Filij, calidam fundunt aquam in nomine Spiritus sancti. Item ad panis sacrificium plures panes allociant & apponunt, vnum in nomine Mariæ, alium in nomine præcursoris, alium in nomine Basilij, tandem Leonis, Helix, & sic consequenter singulis panibus sanctos singulos inuocatione attribuunt. Vnde & in calicibus ligneis, in locis plurimis sacrificant. Vbi pane ex pluribus, vt tactum est polentis exempto, offam quandam faciunt, & consecrant, tandem in consumptionem coclearibus ligneis, & sordidis yorant, & inicas seu reliquias panniculis detergunt, eijciuntque. Sic quoque communicant, & populum coclearibus, ex calice expromendo, & in esum offerendo.

X V I I.

Sumunt experientiam de calicis consecratione, tanquam dubitantes de consecratione eius. Nam antequam communicant in sacrificio, faciunt eis dari aquam calidam quam infundunt in calicem consecratum, vnde si vapor exalauerit, credunt verè illic esse sacramentum, tum primò communicant. Et si pars in calice relicta fuerit, seruatur, & peractis prandijs à sacerdote redeunte voratur.

X V I I I.

Consecrant pro bellantibus panem similagineum, in corpus Christi, & laicis in bella procedentibus tradunt in manus, qui cum sunt cum hoste conficturi & iam manus conserturi, replent vas escarium aut pocularium, quod in promptu fuerit aliquo liquore, qui tunc occurrerit, & illic pane illoposito, seiplos ordine communicant.

Sacar-

X I X.

Sacramentum Eucharistiæ, quod die cœnæ sacræ consecrant, illud solùm dicunt pro infirmis procurandis valere, & non aliud, quod diebus alijs consecratur, & tale ad anni decursum conseruant in calice preparato, quod vermiculosum & tabidum, infirmiori imprimunt cocleari.

X X.

Ante præparationem calicis incensis cereis, panem consecrandum cum vino, & aqua calida in calicem fusa, velut dictum est, cum reuerentia summa spectandum populo offerunt, & circumferunt, vbi populus pronus cadit veneratur & idololatrat. Et post in altari positum, & consecratum nemo veneratur, neque eleuatur.

X X I.

Non solùm in forma Baptismi ab ecclesia discrepant, sed etiam in materia. Quanquam vt suprà in articulo 15. dictum est & sacro Epiphaniarum die, loco fontis ecclesiastici flumina rapidè manantia, dummodo haberi poterunt, pro Baptismate infantium consecrant, instar Iordanis. Et quem puerum in mersione ibidem mori frigore, aut è manibus elabi & mergi contingat, ab Angelo raptum dicunt in celum, neque mundum eius præsentia fuisse dignum aiunt.

X X I I.

Sacerdotes eorum communiter non orant, nisi quando missæ officium suo more sint habituri, & quæ aut quales horæ eorum sunt Deus videat. Et dicunt presbytero sufficere ad conscientia purifica-

z iij

tionem, cum vxore cubanti & celebrare volenti, quod se fermentata aqua calida abluat, à vertice capitis ad pedum vestigia. Hanc loturam tantæ dicunt efficacix quanta foret confessio.

XXXIII.

Si casu quis Catholicorum presbyterorum in altaribus eorum celebrauerit, mox velut execratum violant & effringunt, & dicunt quod in vno altari tantum missa vna debet in die celebrari.

XXXIII.

Dicunt populum mereri, & magnæ indulgentiæ fieri, quotiens quis hominem Catholicum obedientiæ Romanæ interemerit.

XXX.

Dicunt suos presbyteros irregularitatem incurere, cum passerem, aut aliquod volatile occiderint, qui non prius regularitatem acquirunt, donec idem volatile sub alcellis gestum ab eis, totaliter computrescat. Hæc eorum est pœnitentia, quæ non esset, adeò dura si Christianum hominem occiderint.

XXXVI.

Falso iurare aduersus inimicum & præcipuè contra virum Romanæ professionis nõ esse peccatum dicunt. Similiter & decipere, damnificare aut fraudare eundem.

XXXVII.

Sicut Sabbatum in Quadragesima, nullo modo fore ieiunandum, & peccare eos mortaliter, qui ieiunauerint. Neque Missam celebrandam in tota

Qua-

Quadragesima, nisi Sabbaticis diebus & Dominicis. Vnde damnant ecclesiam Romanam, celebrantem alijs diebus Quadragesimalibus præter Sabbatum & Dominicum. Et simili errore ante ieiunia sua octo diebus solennifant. Similiter & post ieiunia, carnes vorantes quotidie ferijs sextis. Imò & in Vigilijs, si quæ tum occurrerint. Nec piscibus licere uti dicunt nisi eorum intestinis, cum ieiunia Quadragesimalia peragunt.

XXXVIII.

Christi fideles peccare mortaliter dicunt, quod barbas radant, & manducant suffocata. Et similiter damnant Christianos carnes edentes vltima Dominica antè Carnispruium, & consequenter.

XXXIX.

Dicunt licitè vendi posse prælaturas, ac beneficia, aut emi. Similiter & sacros ordines, & quæ beneficia patres tenuere dicunt, filij ad ea ius hæreditarium se habere.

XXX.

Dicunt viuentem hominem, mortaliter peccare non posse.

XXXI.

Dicunt fornicationem simplicem non esse peccatum mortale, similiter & vlturam.

XXXII.

Dicunt furi sufficere rationem furti sui, septem sacerdotibus repræsentari, & fateri crimen, & petere olei vnctionem ab eis. Nulla tamen post hoc pecunia, nec restitutionis debito debere onerari.

X X X I I I .

Asserunt non esse purgatorium, solum esse duo receptacula animarum, calum & infernum.

X X X I I I I .

Dicunt animam ante diem iudicij beatitudinis gloriam non habere, quod & credunt. Corpore in terra manente. Omnia hæc in concilio Florentino cassata sunt, & per Bullam Eugenij correctæ.

X X X V .

Dicunt quod viuorum suffragia profint damnatis in inferno, & non alijs.

X X X V I .

Dicunt Spiritum sanctum non procedere à persona Filij nisi solius Patris. Aliàs duo essent principia, & duæ spirationes, quod tamen sufficienter explanatum est in Concilio Florentino 1439.

X X X V I I .

Diuortia faciunt in matrimonijs nulla rationabili causa interueniente, pro sola auaritia & libitu, quæ laici simplices inter coniuges faciunt. Et dicunt quemlibet qui petit separari licere.

X X X V I I I .

Dicunt secundas & tertias nuptias, ac deinceps, esse illegitimas, nec facere verum matrimonium, nec inde sequi prolem legitimam.

X X X I X .

Mortuorum tumulos, peracta sepultura iubentur singuli per sacerdotē, suos osculari, & post ipsam sepulturam conuiuantur, vorantes quasdam polentas ab ipsis presbyteris benedictas.

Dicunt

X L .

Dicunt secularibus dominis eorum præsidibus, licere sine nota excommunicationis maioris verberare & deponere eorum patriarchas episcopos, sacerdotes cuius rei origo cœpit, vt dicitur in 10. diuisione Græcorum ab ecclesia. sunt & aliæ plures leuitates & stultitiæ eorum & errores, quos præsentibus omitto inserere. Satis hinc liquidè patere poterit, quod horrendis erroribus, si veteratores & sectatores prophanam à veritate & salutari ecclesiæ Catholicæ determinatione discrepent, secti ab unitate fidei orthodoxæ. Vnde in simplicitate & humilitate simulata, venientibus ad apostolicam sedem, an eueltigio credendum dispensandumque sit cum eis de plano, non desimo.

CAPITVLVM TERTIVM DE PERTINACIA Ruthenorum, qui nec in obedientia, neque in iurisdictione petenda ab ecclesia, Græcos redimētes voluerunt vnquam imitari.

ET quia in Græcorum atque Ruthenorum schismate claruit semper, & vsq; modo liquidè cernitur, inobedientiæ pertinacia maior esse in Ruthenis quàm in Græcis, qui non solum animaduertere volunt potestatem & iurisdictionem omnem, non nisi ab ecclesiæ Catholicæ auctoritate manare: nec aliunde consequi eam oportere. Quin potius imperium auctoritatemque eius omnem nihili ducētes, à tertia Græcorum ab ecclesia sectione, seu ab Ephesina synodo hæretica diuisi cum eis ab ecclesia.

Vbi Dioscorus Alexandrinus episcopus Leonem papam primum contumeliosis verbis afficere, & excommunicare primus temere ausus est. Post in Chalcedonenſi catholico concilio damnatus, nunquam deinceps vniri ecclesiæ voluerunt.

Græci duodecies defecerunt à Romana ecclef.

At verò Græci post eandem diuisionem tertiam, redire nouies perhibentur. De quorum abitione & reditionibus præſens quoque capitulum introducit incidentaliter. Græcos itaque seu Orientales ecclesias à Romana seu Occidentali ecclesia omnium ecclesiarum matre & magistra, cui singuli quique omnium conditionum statuumque subesse & obedire, eamque sequi, venerari, ac in credendis audire tenentur, velut habetur Distin. 19. cap. in memoriam: duodecies præcidi legimus per diuersas hæreses & schismata. Ipsam tamen Romanā ecclesiam, semper in vna vera & solida fide Catholica perſiſtiſſe, perſtituramque ad sæculi consummationem iuxta illud Lucæ 22. Ego rogavi pro te vt non deficiat fides tua. Secundum quod & beatus Hieronymus ad Damasum papam dicit, & habentur verba eius 24. Quæſtione. 1. Can. Hæc est fides. Sacra Romana ecclesia, quæ semper immaculata permanſit, Domino prouidente & beato Petro apostolo opem ferente in futuro permanebit sine vlla hæreticorum insultatione, scilicet præualente, atque firma & immobilis omni tempore perſiſtet.

Vnde huiusmodi præcisiones eorum, post translatam imperij sedem ab vrbe Romana in Constantinopolim per Constantinum Imperatorem secutas legimus ad illam vltimam, in qua nunc obstinati perſiſtunt, quæ post Florentinum cōcilium accessit.

Qui-

Quibus redeuntibus, tamen minus susceptionis ab ecclesia gratioſe impendebatur semper, vt habetur 22. Distinctione. Ca. Sacrosancta. Quæ quidem Orientales ecclesiæ, principales & patriarchales fuerant quatuor: Constantinopolitana, Alexandria, Antiochena, & Hierosolymitana. Quæ iam diuisim, iam quandoque coniunctim se ab obedientia ecclesiæ Romanæ subtrahebant. Constantinopolitana tamen ecclesia, fiebat semper alijs occasio huiusmodi abceſſionis.

4. Patriarchales ecclesia.

Vnde prima sectio fuit anno Domini 335. tempore Iulij papæ & Cōstantini imperatoris, Constantini magni filij, Arriana hæresi plurimum infecti, qui seductus per Eusebium Antiochenum, patriarcham, & alterum Eusebium Nicomedienſem episcopum, ambos sectatores Arrij hæretici: qui in Alexandria dogmatizabat. Filium in quantum Deus, minorem esse Patre. Imò potius dicebat eum creatum esse non Dominum non coæternum, nec eiufdem substantiæ cum Patre, & alia nefanda plura: multas & graues persecutiones intulit omnibus catholicis, tam Orientalibus quā occidentalibus, quosdam suffocans quosdam in exilium condemnans.

Primadivisiō Græcorū à Romanis.

Eius igitur fauoris fiducia, idem Eusebius patriarcha Antiochenus, non quæſita papæ licentia: volens determinationem Niceni concilij in Symbolo damnare de consubstantialitate Patris & Filij: Concilium in Antiochia congregauit. Et ad illud cunctos episcopos Catholicos citari fecit. Vtpote Anathasium Alexandrinum episcopum, & patriarcham Paulum Constantinopolitanum, Marcel- lum Anchiræ episcopum, & Lucianum Andri- poli-

tem, qui Orthodoxæ fidei erant veri zelatores.

Illi verò pro eo, quod sine papæ consensu interueniente factum esset: ad tale cōciliabulum venire contempserunt. Quapropter per eum excommunicati ad Iulium papam appellârunt. Eusebius verò literis papæ de audacia temera correptus atque citatus ad reddendam de tanta præsumptione rationem, spreto mandato papæ ab obedientia sua & ecclesiæ Romanæ se subtraxit. Mox in exilio Paulum Constantinopolitanum episcopum, eius suggestu imperator clam sub altari in Ensa ciuitate suffocari præcipiens, Eusebium Nicomediensem hæreticum transtulit in sedem Constantinopolitanam. Quæ ab eo annis duodecim, post à Macedonio hæresiarcha Spiritum sanctum creaturam asseuerante occupata anno vno. Tandem à tribus alijs hæreticis Eudodio Demophilo, Euagrio, annis viginti tribus residentibus, vsque ad Felicis papæ, & Theodosij Catholici imperatoris tempora sub sessione tenta est & gubernata. Donec à Gregorio Nazianzeno suscepta, ab huiusmodi erroribus & schismate fuerat purgata & reunita ecclesiæ Catholicæ, ac sub obedientia Romani pontificis tenta est. Post hæc annis 45. sub quinque pontificibus Catholicis, videlicet Nestorio 1. Chrysostomo 6. Arsacio 2. Achito 20. Sisinio 1.

Secunda diuisio fuit tempore Cælestini papæ & Theodosij imperatoris iunioris, anno Domini 406. Cùm Sisinio episcopo Constantinopolitano mortuo, Nestorius presbyter Hæresiarcha occultus, de Antiochia ad illam sedem vocatus esset, qui in concionando dogmatizabat, primò:

Quòd

Quòd nullus audeat beatam Virginem dicere matrem Dei sed Christi, quia non genuit Deum sed hominem, cùm Deus generari nequeat ab homine. Dicebat quoq; duas in Christo personas distinctas vnâ Filij Dei, aliam Filij Virginis.

Idem dogmatizabat Spiritum sanctum, nec esse à Filio, nec habere existentiam à Filio, sed à Patre solo procedere. Hunc errorem Phocius maximè planauit in Græcis, vt infra patebit de processione Spiritus sancti, quem vsque modo Græci errorem defendunt cum Ruthenis. Hunc Cyrillus Alexandrinus episcopus, vir Catholicus venerationis plurimæ apud Græcos, plurimis epistolis reprehendit, de tam impio errore. Detulitque eum papæ Cælestino, qui sibi mandauit vt Cyrilli scripta catholica susceperet, & corrigeret errata, & credendis, ecclesiam Romanam sequeretur. Qui tandem mandata papæ respuit, eique contempsit obedire. Et quia nulla alia orientalis ecclesia eum secuta fuerat, sed nec tota Constantinopolitana. Quia multi clerici & laici resistebant suis erratis. Idcirco durare non potuit schisma & ille error. Nam post triennium Synodus vniuersalis per papam Cælestinum in Epheso celebrata est. Vbi congregatione ducentorum episcoporum eadem est hæresis reuocata. Et constitutum vt nullus aliam fidem exponeret vel doceret, quam illam quæ scripta est à sanctis Patribus 328. in Nicæna synodo congregatis de qua synodo in. C. Canones. dist. 15.

Tertia diuisio fuit, generalis omnium ecclesiarum Orientalium tempore Leonis papæ, primi & præfati Theodosij iunioris imperatoris, anno Domini

*Concilium
Ephesinum
anno 430.*

quadringētesimo, quadagesimo quarto : dum post mortem Cyrilli Alexandrini episcopi doctoris Catholici, & zelatoris fidei Orthodoxæ, Dioscorus sedem eius accepisset, & ecclesiam Constantinopolitanam Flavianus Catholicus episcopus tenuisset. Monachus quidam Eutyches nomine Archimandrita, id est, plurimorum monasteriorum præses, seu abbas, qui Nestorij hæresim vehementer impugnans, duas in Christo personas asseuerantis in aliam illi oppositam incidit, dogmatizando vnam tantum in Christo naturam fuisse diuinam, & humanam absumptam esse, & in illam conuersam. Dumque Flavianus Constantinopolitanus, illum hæc palam concionantem redargueret, & eius pertinaciam nequiuisset moderati, vt hæreticum de ecclesia eiec-
Hæresis Eutycheris.

cit, & abstulit monasteriorum gubernationem. Qui dum appellasset petijsetq; Concilium generale, ac se iudicari super erratis ab Dioscoro Alexandrino episcopo, Leonis papæ dicti auctoritate, synodus congregata est in Epheso, & legati missi qui nomine papæ illi præsiderent, Dioscorus monachis vallatus & militibus, veniens ad synodum, cōtra papæ mandatum violehter synodali præsidentia usurpata, coge-
 bat omnes vt subscriptione fateretur Eutychetis fidem esse Catholicam.

Constantinopolitanum consecrauit, & Eutychetem restituit officijs & monasterijs. Similiter An-
 nochenum tunc episcopum restituit, & alios quatuor. Et in eius sedem quendam nomine Maximum, eque hæreticum instituit, vt sic contra papam firmaretur. Quo tempore Hierosolymitanam quoque ecclesiam administrabat Iuuenalis episcopus, & pariformiter in omnibus consentiens. Sic itaque ecclesias Orientales omnes sibi concilians, ad inobedientiam papæ prouocauit. Audiens Leo papa & gesta omnia illius synodi irrita faciens, scripsit Imperatori vt annueret, aliam synodum fieri intra Italia: vt & error ipse, & Dioscori nequitia corrigeretur, qui ecclesiam perturbauit. Ille verò non solum non annuit, sed & decreta dictæ synodi potenter defendit. Sic itaque Dioscorus ab obedientia papæ cum ecclesijs Orientalibus se subtrahēs, omnium primus contra papam non solum libellum famosum scripsit, caput eum putridum nuncupans; sed, etiam temera presumptione ausus est papam excommunicare. Ex ista sectio stetit toto tempore Theodosij & durauit annis septem. Nullū enim aliud Imperator concilium voluit admittere vt in loco quopiam celebrari potuisset. Verū dum Imperator Catholicus Martianus, Theodosio mortuo in imperium successisset, papæq; annuisset vbi vellet synodum celebrare & intercessisset pro Anatolio Constantinopolitano episcopo qui timore depositionis ad vnionem accedebat, vt suæ sessioni consentiret, papa tandem & Anatolium suscepit & confirmauit.

Et in Chalcedone ciuitate synodo sexcentorum viginti Patrum congregata, cui & Imperator in-

Papa excommunicatur.

Synodus Chalcedonensis anno 453.

tererat, ut habetur Dist. 96. C. Nos ad fidē ecclesias ipsas ad vñionem cum eis suscepit, & Eutychetis haresim damnauit. Et declarauit in vña persona Iesu Christi, duas esse naturas distinctas, & cōstituit beatam Virginem matrem Dei dici debere Græcè *Θεοτόκος*. Toleratisq; tribus episcopis in ecclesijs eorū scilicet Constantinopolitano, Antiocheno, & Hierosolymitano, solum Dioscorum Alexandrinum condemnauit, ex eo præcipuē, quod fuerit ausus leuare contra papam excommunicationem, ut habetur Dist. 21. C. In tantum. Et exinde fuit aliqualis turbatio in Alexandrina ecclesia ex parte cleri & populi particularis, qui Dioscori partibus fauebant. Hic Leo epistolam daturus Fabiano Constantinopolitano episcopo, contra hareses Nestorij & Eutychetis, prius eam posuit supra sepulcrum beati Petri apostoli petens errata corrigi, & quæ deficerent in ea suppleri. Die tandem quadragesima beatus Petrus illi apparens dixit: Legi & emandaui, vnde vidit in ea aliqua manu Apostoli emendata, aliqua suppleta.

Quarta diuisio fuit per Achatium Constantinopolitanū episcopum, in Orientalibus ecclesijs concitata tempore Simplicij papæ & Zenonis imperatoris, anno Domini quadringentesimo, septuagesimo. Cui diuisioni Sectio in Alexandrina ecclesia occasionem præstitit. In qua sede vacante, Catholici suum elegerunt episcopum, nomine Timotheum Fasciolū, & heretici suum etiā nomine Timotheum Elurum, qui dum vix anno vno viueret, substituerūt ei alterum, scilicet Petrum Mongium. Achatius tandem ingratus primū de Petro Mōgio à papa Simplicio

plicio literis obtinuit, ut nullo modo Petri Mongij cōsensionem cōsentiret, sed potius auctoritatem ei cōferret, ad eijciendum eum de sede tanquam hereticum. Qua concessa vsus suffragio & potestate imperatoris, Petrum Mongium eiecit, & solum Timotheum Fasciolum Catholicum in sede reliquit. Quo breui mortuo, clerus Iohannem Catholicū virum elegit in episcopum. Et quia consuetum fuerat episcopis nouiter confirmatis, papæ & patriarchis ac coepiscopis suis literas synodales mox mittere, & in eis idem profiteri: Iohannes, facta suorum synodo, ex ea papæ literas synodales misit. Misit insuper Antiocheno & Hierosolymitano episcopis. Miserat non minus & Achacio Constantinopolitano, quæ neglectu nunciij reddita sibi non fuerunt. Ille verò defectum huiusmodi ad iniuriam sibi referēs, cum Petro Mongio à se deposito, tunc Constantinopoli præsentē conuenit: conciliatoque Imperatore voto suo Iohannem ipsum de sede repulit, & Petrū Mongium restituit. Expulit & Antiochenū episcopum & hereticum quendam Petrum nomine in sua sede constituit, quod & fecit patriarcha Hierosolymitano. Et sic omnes ecclesias Orientales suis fautoribus occupauit & rebelles fecit Romano pontifici. Et quamuis in tali sectione papa plures illi misit epistolas corripuitque eum de temeritate & ille nihil duceret omnia, deposuit eum. Ille verò nihilominus Constantinopolitanam sedem imperatoris fauore & præsidio occupabat diutius. Quo deinde mortuo Flauitius in episcopum Constantinopolitanum electus, noluit nisi de approbatione papæ in sede residere. Quo vnico anno sedente Eufemia-

Mos episcoporum nouorum.

Achatius episcopus Constant. eccles. turbat.

nus electus, cum simili consensu papæ perito sedem accepit, & annis sex in ea sedet, donec ab Anastasio imperatore hæretico, qui Zenoni successerat deponeretur. Cui Macedonium substituit nequitiarum omnium sentinam, scripturarum falsificatorem. Quo deposito post annos tres Timotheus hæreticus surrogatur in sedem, qui diuinam naturam in Christo passam dicebat, & tenuit sedem annis sex. Et sic hæc scissio durauit annis 45. vsq; ad tempora Iustini imperatoris Catholici, qui succedens Anastasio, Iohannem Timotheo mortuo, in Constantinopolitana ecclesia sedere fecit, & sic ecclesiam Orientalem cum Occidentali vniuit. Quæ vnio durauit ad tempora Iustini imperatoris & Agapeti papæ.

Quinta diuisio fuit circa annum Domini quingentesimum octogesimum, tempore papæ Pelagij & imperatoris Mauritij, quæ venit ex fastu & superbiæ tumore cuiusdam Iohannis Constantinopolitani episcopi, qui se pro papa vniuersali gessit, & se papam vniuersalē appellari fecit. Dicebat enim quod ciuitas imperialis debet esse etiam sedes pontificis supremi. Quemadmodum Roma fuerat antè.

Vnde non ex aliqua hæresi, sed sola superbia hæc scissio prouenerat, vnde Pelagius papa corripuit eum epistolis suis, & friuolam eius rationem elisit. Similiter beatus Gregorius primus, qui Pelagio anno Domini 590. successerat, scripsit ei, & imperatori Mauricio suam superbiam redarguens, vt patet in Registro suo, & Dist. 99. ca. Nullus. & ad supprimendam tam temeram superbiam suam, humilitatis titulum sibi apponens, se in literis omnibus seruum seruorū Dei intitulare cœpit. Quem vsq; modo sequuntur

Iohānes papa vniuersalis titulum usurpat.

Seruum seruorum Dei.

quantur omnes Romani pontifices, licet quidā putent Damasum papam hunc primū titulum assumpsisse, & ab alijs successoribus fuisse prætermisum, donec à beato Gregorio continuaretur. Hæc diuisio pauco tempore durauit, quia mortuo Iohanne successor eius in illa elatione non perstitit, sed ad ecclesiasticam vnionem accessit. Quibus temporibus fuit Artenius hæreticus episcopus Constantinopolitanus, qui dogmatizabat vnā tantum fuisse in Christo voluntatem & operationem. Quem papa Pelagius veniens Constantinopolim eiecit de sede, & sub eisdem temporibus quinta synodus celebrata est auctoritate papæ Vigilij, imperante Iustiniano.

Quinta synodus.

Sexta diuisio fuit, & cœpta est Sergij papæ & Heraclij imperatoris temporibus, anno Domini sexingentesimo octogesimo, & durauit annis 65. ferè vsque ad tempora Agapeti papæ & Constantini quarti imperatoris Catholici, filij Constantini tertij omnium imperatorum pessimi ex Heraclio geniti, qui papam Martinum ab vrbe Constantinopolim tractum, damnauit exilio in Cerfonam, vbi soci & beatus Clemens exulabat. Quam diuisiōnem & scissionem fecit Sergius episcopus Cōstantinopolitanus hæreticus, qui similiter vt Artenius tenuit vnā voluntatem & operationem fuisse in Christo & pertinaciter stetit sub inobedientia cum sex episcopis, videlicet Piro, Paulo, Petro, Theodoro, Piro, Theodoro se sequētib; hæreticis fiducia Heraclij, qui Heraclius post multa facta egregia, de quibus mētio fit in Legēda exaltationis sanctę crucis, quæ pro fide & ecclesia fecerat, lapsus erat in eundē errorē Artenij, suggestu Sergij seductus, do-

*Sexta Syno-
dus.*

nectempore Agapiti papæ Theodoro, in Constantinopolitana sede, Georgius vir Catholicus successerat, & Constantino tertio imperatori, filio Heraclij deteriore patre in hæresi. Constantinus quartus filius eius princeps Catholicus succedens gessit imperium, sub quibus ecclesia iterum vnita fuit. Et sexta Synodus vniuersalis de qua distinctione sedecima capitulo sexto Synodus, per Agathonem papam celebrata. durauit vnio quasi annis viginti tribus ad tempora Iohannis papæ sexti, tenentibus sedē Constantinopolitanam successiue quatuor episcopis Catholicis, Georgio, Theodoro, Paulo, Calónico. donec Titus successerat eidem Calónico hæreticus de errore Arteni.

Septima sectio cœpit à Tito Constantinopolitano episcopo hæretico, ferè totidem annis durans vt præcedens. Incipiens tempore Iohannis Papæ sexti, qui Græcus fuit, durauit ad tempora Adriani papæ primi, & Constantini imperatoris quinti, qui cum Hirene matre tunc tenuit imperium. Qui Titus, cum duobus successoribus Iohanne & Germano sedit, fedi Romanæ inobediens annis 24. hæresim tenens Arrenij. Quæ quidem hæresis in successore Germani finem accepit. tamen alia consurrexit scilicet sub Anastasio, qui annis 24. sedit in sede Constantinopolitana ecclesiæ Romanæ inobediens, cum successoribus duobus, Constantio & Niceta. Vnde hæresis Iconomachorum consurrexit in destruendum & persequentium imagines. Contra quos est capitulum de Consecratione dist. 3. Venerabiles imagines. De qua hæresi fuit Anastasius cum duobus sequentibus.

Iconomachi.

Terasio

Terasio tandem episcopo Catholico Nicetæ succedenti in ecclesiâ Constantinopolitana, qui in ea sedit An. 12. Et Imp. Constantino V. cum Hirene matre sua imperium gubernante, viro Catholico, synodus per Adrianum papam primum, in Nicea ciuitate Asia celebrata est, anno Domini septingentesimo septuagesimo quinto, & vnita ecclesiâ. Ibidem fuerat synodus illa quam tempore Constantini imperatoris Syluester papa congregarat. Et durauit vnio ad tempora Leonis imperatoris, qui fuit Armenus genere, & Baro Michaelis imperatoris: & occiso Michaeli, qui post Constantinū V. & Hirenē imperauerat, quæ filium Cōstantinū eundē exoculātū, in carcerē cōiecerat, quod eam priuarat imperio. Imperiū tyrānicè inuasit & occupauit, ac sopitā hæresim Iconomachicā à cōcilio septimo re accēdit, temporibus Nicephori patriarche Cōstantinopolitani, qui Terasio successerat, & sedit annis nouem.

*Nicena syn-
odus.
Hirene im-
peratrix.*

Octaua diuisio circa annum Domini octingentesimum trigesimum, tempore dicti Leonis imperatoris fuit, sub tribus Patriarchis Constantinopolitanis hæreticis, Iconomachicis, scilicet Theodoro, qui sedit annis sex, & Antonio, qui sedit annis tredecim, & Iohanne, qui annis nouem.

*Octaua syn-
odus.*

Qui tres nominatim anathematizati sunt, per octauam synodum, & durauit annis quasi 27. Donec Methodius vir Christianissimus in sede Constantinopolitana sedit. Sub quo totaliter defecit hæresis Iconomachica, qui annis quatuor residens ecclesiā iniuit. Cui Methodio cum Ignatius vir sanctus, & constans, miraculis successisset, & cum iam sedisset annis 11. per imperatoris Michaelis, qui Leoni

Aa iij

in imperium successerat, auunculum, Vardam nomine, cognomento Ebriosum, de sede pulsus est.

Qui excommunicabat eum, quod sprete legitima vxore nurū suā superduxerat, nec absolueret, nisi rediret ad pristinū cōiugium: & per violentiam fecit eligi quendā Phociū laicum scelestum hominem in patriarcham Constantinopolitanum.

Phocius s. sanctū à solo Patre procedere docuit.

Nona diuisione cœpit à prænominato Phocio Nicolai papæ primi, & Michaelis imperatoris temporibus, circa annum octingentesimum quinquagesimum octauum.

Nam perēte dicto Michaelē imperatore vt papa Nicolaus Phociū ad sedē Constantinopolitanam cōfirmaret, papāq; hortaretur, è cōtra pluribus eum literis vt Ignatium iniuste à suis inferioribus, contra Canones depositum restitueret sedi suę, vt haberetur 21. Dist. C. Inferior sedes, cum 5. capitulis sequētibz. Dumq; cerneret ea in re obstinatioem imperatorem, Phociū deposuit, & multas contra eum excommunicationum sententias promulgauit.

Ipse verò fauore & præsidio imperatoris sedem occupabat violenter, modum & viam quærens conatu toto, quo se ab obedientia papæ eximeret. Et quia veteres hæreses sensit ea in re nō fore sibi profuturas, nouam conflauit.

Nam versata calliditate constituit quasi generale Concilium comportare, vt pertinaciter de processione Spiritus sancti Nestorij dogma defenderet. Quod quia sine papæ auctoritate & consensu facere nequiuert: subduxit ignotos viros, eos esse legatos simulans, nō solum Romanæ ecclesiæ, sed etiā principalium sedium aliarum, scilicet Alexandrinæ, Antioche-

niōchenæ, Hierosolymitanæ. Et congregans metropolitā & episcopos per se agebat omnia. Nicolaum papam, multis criminibus accusando, maximè quod excommunicatus esset, eò quod ad Symbolum addiderat Spiritum sanctum & à Filio procedere, & esse depositum gestis tertij Concilij cōtra cuius decreta fecerat. Qua pertinacia magis imbuit Græcos in hoc errore, & eos irritauit contra Latinos, qui & plures ac varios accusatores cum testibus subduxit, vt coram Concilio contra papam acclamarent. & sic adiudicauit contra papam vt petebatur. Et hæc scissio stetit annis nouem durante eodem Phocio & imperatore Michaelē. Quo deinde Michaelē occiso, per Basilium collegā suū, qui veritus ne in ebrietate furens eum aliquādo occideret, qui etiā carissimos suos in hoc furore solitus fuerat occidere, eū occidere maluit, & possessio imperio, voto papæ Nicolai parens, Phociū de Cōstantinopolitana sede expulit, & Ignatium reuocatum in ea collocauit. Iste ergo Phocius procurauit diuisionem plus alijs inter Græcam, & Latinā ecclesiam occasione processionis Spiritus sancti tantum à Patre, & Græcos in eo seduxit, cum eorum sequacibus Ruthenis. Interim papa Nicolaus moritur, & Adrianus secundus eligitur in papam, qui similiter omnia facta contra Phociū per Nicolaum cōfirmavit. Et missis nihilominus legatis tribus in Græciam, Donato, Stephano episcopis & maximo Diacono, discernere cōmisit eis inter Ignatium & Phociū. Illi cōuocato Cōcilio inuenerunt detectas fraudes, falsitates, & varias fictiōes Phocij. Vnde cum nollet fateri crimina, neque pœnitere pro tot reatibus, anathematizauerūt eum cum tota

Ebrietatis mala.

Synodo duodecim anathematibus, & expulerunt à Synodo, vnde vnita fuit ecclesia. Qui Phocius nihilominus clam varias machinationes instruens, dolo cuiusdam à se cōfectæ, & tanquā veteris prophetiæ in vulgus emissæ, & velut sibi diuinitus reuelatæ ad intelligendum, gratiam Cæsaris adquisiuit. Sic quod post mortem Ignatij, vi quadam eum in sedem Constantinopolitanam reposuit. Ipse verò falsitate solita literas Iohannis papæ octaui super sua confirmatione, tanquam ad petita imperatoris cōfinxit & sedem occupauit, donec Stephanus papa Iohannis octaui successor eum palam deiecit & expulit.

Decima diuisio fuit tempore Constantini sexti filij Basilij, qui Monachus dictus est. Et Leonis pape noni, qui fuit anno millesimo quinquagesimo, quo tempore quoque fuit Michael quidam illiteratus homo & ambitiosus, patriarcha Constantinopolitanus. Cui Constantino dum Sicilia fuisset subiecta, veniensq; ad eam cum thesauris multis & gemmis, & urbem & ecclesias eius spoliasset, misissetq; Constantinopolim ad constructionem monasterij sancti Gregorij, mox in eius egressu rebellarunt, & regem sibi constituerunt, Leoni papæ querela super tyrannica Constantini expoliatione exposita. Quo cognito Imperator dum apud papam instaret, vt eos à defectione per excommunicationem retraheret ab vna ipse quoq; ab altera parte armis huiusmodi rebellionem se frenaturum disponeret: Papa rescribente quod id facere sibi non liceret, eò quod iuxta querelam Sicularum occasionem solus prestitit rebellandi.

Indi-

Indignatus Imperator iudicauit papam eorum defectionis esse authorem. Et non valens se de papa quouis alio modo vindicare cum Græcia tota ab eius obedientia se subtraxit. Ad quod facinus parati semper Græci extiterunt.

Græcia defecit à papa Romano.

Constituens igitur patriarcham Constantinopolitanum vniuersalem papam facere tractatu super ea re cum Michael patriarcha Constantinopolitano habito: ipsoque homine ambitiosissimo annuente voto suo, conuocato concilio, episcoporum omnium Orientalium, coram eis dictum Michael vniuersalem patriarcham orbis totius pronuntiavit, & dextravit eum super equum insidentem per hypodronium palatij, prout imperator facere papa solitus est, ducens frenum equi sui aliaque omnia insignia papalia ei contulit.

Imperator papa equisq.

Mox miser stulta elatione inflatus, Romanum papam in illo conciliabulo cum omnibus occidentalis ecclesiæ episcopis ac clero vniuerso denunciavit esse depositos & excommunicatos. Quia contra Niceni concilij determinationem addiderunt symbolo, Spiritum sanctum à Filio procedere, quod Nicenæ eadem synodus non posuerat. Et in sequente synodo iterum decretum fuerat: omnem qui aliam fidem teneret vel doceret si foret clericus deponi: Si laici excommunicari debere. Quo facto dixit ad se iure pertinere regimē vniuersalis ecclesiæ cum esset patriarcha primus post Romanum pontificem nec depositus nec excommunicatus: Itaq; stulta præsentia eius proceres milites & populus quisq; cœperunt in omnibus occurrentibus ad eum velut ad papam recurrere, & honorem ac reuerentiam exhibere tanquam

papæ. Audiens hoc Leo papa duriter literis exprobrabat Michaeli, redarguens eum, & ostendens quomodo in prima synodo Nicena, cui Syluester papa & Constantinus magnus intererant, decretum fuit cum subscriptione totius synodi & Constantini, quod summa sedes Romana à nemine iudicaretur, & ut Romano pontifici omnes sacerdotes totius orbis subditi essent ut capiti. Quod decretum synodi seu cōcilia plura approbarunt. Primò synodus Constantinopolitana prima, cui Theodosius senior intererat: Ephesina prima cui Theodosius iunior filius Arcadij aderat: Chalcedonenfis quæ præsentia Marciani imperatoris acta est: Constantinopolitana tertia, quæ tēpore Constantini iunioris fuit. Omnes hæc cōcordi voto & subscriptione cōfirmarūt sanctā Romanā ecclesiam, & apostolicam sedē post Dominū Iesum Christum caput esse omniū ecclesiarū, hæc & alia plura illi obijciēs. Ille tamen velut temerarius nullis decretis attentus in sua pertinacia permansit, ppter quod iusto Dei iudicio breui vindictā accepit.

*Papa sunt
terrori im-
peratoribus.*

Nam Constantinus imperator videns tantū ei deferri honorem ab omnibus, vehemēter eum exaltationis suæ poenituit. Timens quoq; ne sumpta aliqua occasione leui excommunicaret eum, & ne procures in eius defectionem ceu excōmunicati aliquando cogeret, cum præsertim habeatur pro papa vniuersali: arguebatq; intra se, quod si papa remotus Romanus hoc facere potuit, quid non faciet papa præsens? Vocato ergo ipso patriarcha Michaelē, & alijs episcopis, sicut coram eis eum instituerat: sic & coram omnibus à cunctis dignitatibus eum deiecit, & spoliavit non solum insignibus papalibus, & col-

latis

latis priuilegijs: sed & alijs quæ dudum antè patriarcha Constantinopolitanus habebat, ab alijs imperatoribus cōcessa, quo sibi audaciam omnem agendi contra se amputauit, libertates omnes adimendo.

Iustè igitur Dei iudicio factum est, ut careret proprijs, qui aliena iura contra fas & ius vsurpatione inuaserat. Et exinde Græci imperatores similiter ius ceperūt, ut patriarchas & clericos omnes teneant subiugatos, quos, & quando volunt instituunt, & etiam destituunt.

Similiter Rutheni principes faciunt, & idem pessimus hominum Cōstātinus, volens Græcos cum Latinis in perpetuo ponere dissidio, & separatione sempiterna: fecit publicè proclamare, ut quisq; contra ecclesiam Romanam scriberet mala quæ sciret & abominabilia, præmia scriptoribus pollicendo, ut sic populo Romanam ecclesiam contemptibilem redderet. Sic itaq; multi multa scripserunt fatua, ficta & nephanda, & quanto abominabiliora, tanto misero imperatori gratiora. Et sic apud eos, ac Ruthenos magis velut aduersus ecclesiam Romanam blasphemia. Vnde etiam ecclesiæ cōsuetudines omnes, quas habet Romana ecclesia, quæ non sunt apud eos, tenent pro hæresi. Sicut cōficere in azymis, comedere carnes feria secunda & tertia Carnispriniij, radere barbas & alia plura. Exinde fama in vulgus dispersa fuit, quod Latini nonaginta nouem articulos erroneos haberent. Hinc Græci obstinatissimi fiebant, & cōtra Romanam ecclesiam sauebant. Quorum pertinaciam sequētes Rutheni aduersus Christicolas omnes, maledictiones, blasphemias calumniosè & mendaciter constant, & latratibus ructuant. Et

*Græci cum
Rom. eccles.
concordant.*

*Imperium
ex oriente
in occidentem
redit.*

scissi semel ac diuisi ab ecclesia Romana, nunquam redire, nec de ecclesia aliter, nisi impiè sentire voluerunt. Et huius mali occasio non minus etià sumpta est, postquam Carolus magnus, orientale imperium in occidentem transtulit circa annos Domini octingentos. Et hæc nephanda scissio durauit, quousque Latini imperium orientale susceperant circa annos Domini millesimum ducentesium temporibus Innocentij tertij, Alexio filio Isaurij Græcorum imperatoris cum patre occiso. Quos Latinus quidam cum classe maxima Gallorū & Venetorum à Venetis impetrata, promissione affuturæ vnionis ecclesiasticæ procurandæ, dum Alexius Constantinopolim versùs educeret imperium recuperaturus, & captiuo patri auxilium præbiturus ac dimicaturus, contra germanum patris, qui eodem patre suorapto & exoculato ac coniecto in carcerem imperiū vi occupauerat. Cum quibus cōserto bello cum occupatore imperij eum in fugam conuertit imperio restitutus. Vnde pro gratia Latinis reddenda homopestifer nitebatur primo classē eorum exuere: vbi præpeditus, cōserto cum eis aperto prælio vnà cum patre occisus est. Et Græcis hincinde dispersis, imperio Constantinopolitano potiti sunt Latini annis 80. & vnio facta est, de qua vnione habetur. Extra de bap. Licet Græcos.

*Græci scissi
à Gallis &
Venetis, im
periū amittunt,
anno
1200.*

Et creatus Imperator primus comes Gallicus nomine Balduinus & patriarcha Cōstantinopolitanus quidam Venerus. Post annos tandem quinquaginta Græci recuperauerūt imperium Genuensium adiutorio de manibus Latinorum. Factusq; est imperator Græcus Michael Palæologus, qui misit ad concilium

cilium Lugdunense per Gregorium decimum celebratum, offerens se velle concordare & vnire cum ecclesia Latina. De processione tamen Spiritus sancti cupiuit erudiri, si procedens à Filio non procedat à duobus principijs, eo quòd omnia ab vno procedunt principio.

Vnde in eodem Concilio declaratum est, & decretum Spiritum sanctum procedere à Patre & Filio non sicut à duobus principijs, sed sicut ab vno principio & non duabus Spirationibus, sed vna, vt habetur de sum. Trin. & fide Ca. lib. 6. cap. 1. Et hanc confessionem fecerunt legati Michaelis imperatoris Græcorum, & receperunt, ac reuersi publicarunt in populis decantantes Symbolum Latinum scilicet in Spiritum sanctum qui ex Patre Filioque procedit. Vnde ex hoc Symbolo Niceno nihil additur, sed potius fit declaratio veritatis.

*Symbolum
Latinum
accipiunt.*

Et sic quamuis ecclesia Orientalis in vnione permanebat, tamen deerant qui contradicerent vnioni, alij palam, alij occultè. Tamen imperator multos hæreticos obstinatos tales abbates & monachos occidit, alios mergi, qui nec rationibus nec autoritatibus sanctorum valebant à sua pertinacia reuocari, qui etiam Ioseph patriarcham Constantinopolitanum hæreticum depositum eiecit & priuauit sedē illa, & Iohannem dictum Vechum, hominem Catholicum in sede collocauit, & sub eius vita tota, durauit vnio.

Vndecima diuisio cœpit per Andronicum filium Michaelis imperatoris, qui vnà cum patre in imperium coronatus fuit, vbi Gregorio decimo iurauerat de fidelitate fidei & obedientiæ Romana: patre tan-

*Coronatus
hic Gregorius
anno
1272.*

dem mortuo solus gubernauit imperium, homo pusillanimis, timidus & peruersus, qui fratrem anhelantem ad imperium & Græcorum à se defectionem ad eum, metuens, cum incarceratione.

Et animaduertens Græcos in vnione fidei & Romanæ obedientie vacillantes ac ad defectionem paratos, congregatis omnibus in ecclesia maiori sanctæ Sophiæ Constantinopoli cōtra iuramentū factū ecclesiæ Romanæ palam dixit: Vobiscū tenui semper, teneboq; fidē antecessorū nostrorum profitēdo de processione Spiritus sancti à solo patre, patriq; suo defuncto maledixit voce alta, & anathematizauit eū cū omnib. qui fide sibi adherēbāt. Cuius incitatione Græci reuersi ad vītatū vomitū diuisi sunt ab ecclesia Romana, sed vindice Deo quod miser & ignarus metuebat, euenit. Namq; vecordia sua imperium penē totum amisit. Turci namq; totam sub eo minorem Asiam rapuerunt. Et citra maria dominia vastarunt, alijs quoq; ciuitatibus iam à Tartaris, iam etiam à varijs tyrannis direptis, Constantinopolim cum paucis ciuitatibus possedit. Qui nihilominus factus obstinatiores & pertinaciores efficeret, Iohannem Vechum patriarcham Constantinopolitanum virū Catholicum, de sede turpiter eiecit & vnā cum alijs quos ad errorē suū defletere nequiuerat cōiectum in carcerē fame necauit. Et Ioseph perfidum antē depositū hæreticum in sedē eius substituit, quem ex eo quod pertinacissimē veritati fidei ecclesiæ Romanæ resisteret, magnam calumniam fidei appellauit. Finaliter tamen per nepotem suū constrictus, & imperio priuatus vitam

*Turca Asia
minorem
vastant.*

miserabiliter finiuit. Durauit hæc iterum diuisio ad annum Domini millesimum quadringentesimum trigésimum ad Florentinum concilium, & à tempore Phocij sc. ab anno octingentesimo quinquagesimo octauo. Schisma hoc ad idem concilium stetit annis 581. vel citra, quo tempore venit ad concilium Florentinum per Eugenium papam celebratum Iohannes Palæologus, imperator Græcorum cum germano suo, & patriarcha Constantinopolitano Ioseph nomine, & multo clero ac proceribus. Qui auditis terminationibus luculentis ex varijs scripturis & præsertim doctorum eorum, Anastasij, Basilij, Cyrilli, Maximi, Dydimi, Chrysostomi quod procedat Spiritus sanctus à Patre & Filio, adque uenerant & tandem confessionem susceperunt cum ecclesia Latina. Et sic denuo fuit vnita ecclesia Græca ad Latinam.

Duodecima & vltima diuisio. Nam quamuis Imperator cum suis domum rediisset vnitus ecclesiæ, & eius dogma professus, cum inde paucis profectus accessit. Nam etsi ordinati fuerunt doctores & prædicatores, qui hæc populo disserrerent: clerici tamen eorū & præsertim monachi à quibus populi informabantur in doctrina credendi & viuendi, pro maiori parte pertinaces existentes in errore & perfidia, aliud dogmatizabant & indurabant populum. Quapropter Dominus Deus malum hoc amplius non tolerans & ecclesiam Catholicam irrideri exorsus nō sinens, post annos quatuordecim permisit in eos exterminium, vt capta Constantinopoli à Turcis, miseri impio tyranno & inimico crucis Christi curuarent, ceruices suas, qui Christi vicario

*Schisma
Græcum durauit annos
581. & 591. ad
annū 1439.*

*Constantinopolis capta
anno 1453.*

Romano pontifici subesse voluerunt & qui Christianis Occidentalis ecclesiæ commisceri & conuere, mutua vnione fuerant dedignati, iustè cōmeruerunt, vt qui miserabilem mortem euaserūt cum Iudæis & infidelibus in ignominiosa seruitute vniti permaneant.

Qui Turcus nunc ecclesias Orientales omnes veraciter separauit. Sed pro dolor, homines miseri tam horrendo exterminio ferè imperterriti vsque modo permanet in sua pertinaci obstinatione; maluntq; calamitatem omnē perpeti, quàm ecclesiasticæ concorporari veritati, sapientia suorum maiorum prorsus fatuati, non attendentes quantam eis reuerentiam ecclesia Catholica exhibuerit, & vsq; modo exhibet. Itaque eorum sapientiæ dans honorem, & cultui iustitię ab eis exortę, ac recognoscens, quod Græci fidem salutarem, primum à Paulo & Barnaba susceperunt, vt scribitur Actuum 13. à quibus ad ecclesiam Romanam deriuata est Petro & Paulo ex Græcia Romanam venientibus, traditiones Græcorum certas in Missa certis concentibus continet vsque modo. Et non mirum est, quod adeò fremant aduersus ecclesiam, deserviuntque in omnes quos sub eius obedientia cernunt consistere, quoniam à iustitia, caritate, & humilitate prorsus sunt alieni, cum omnibus sui ritus schismaticis Ruthenis. A iustitia inquam: dicit enim beatus Augustinus, & habentur verba in Canone vigesima quarta quest. cap. vbi. Quod vbi sana fides non est, non potest esse iustitia quæ scribitur Abacuc secundo, & ad Rom. 1. Iustus ex fide viuit, vbi subditur, neq; schismatici aliquid sibi ex ista mercede promittant. Et quod magis est de

Fides à Græcis ad Romanos deriuata.

est de quo constat, quod caret virtute verę fidei. presumitur quod non caret omni vitio, & præsertim fidei opposito, scilicet perfidia. Huic ecclesiæ veram fidem profitendi, molesti sunt, & infensi & aduersi verę pietati religionis Catholicę, quę prima & summa iusticia est. Quod autem caritate careant, sola diuisione ab vnione ecclesiastica demonstratur, quæ ex odio caritati contrario procedit. Caritas namque imperat cōcordē fraternā vnitatē, quia dilectio proximi, malū non operatur Rom. 13. & inclinatur in actus omnes virtutū omnium, quę vbi defuerit, irę & odij remanet incēdium, nec nō contēditiones rixę, discordiæ, detractiones, contumeliæ, blasphemiæ, & ceterique actus viciosi meritò succedunt, dicitur enim in quæst. & cap. quo supra. Quod si hæretici aut schismatici caritatem haberent, non dilaniarent corpus Christi, quod est ecclesia Catholica. Ex eadem tandem radice liquet, eos humilitate carere, quæ est ornamentum præcipuum hominis Christiani, quia ecclesiæ suæ iugum abijciunt, & fortè detrectant, contra quos queritur Dominus in persona ecclesiæ Ierem. 2. Confregisti iugum meum, rupisti vincula mea, dixisti non seruiam, scilicet constitutionibus & ordinationibus, ritui & sacramentis tuis, arguant te malitia tua, & auersio tua increpabit te. Hæc ibi, & 24. 9. c. Audiuius. Dicitur Christus non habitare in cordibus eorum qui superbię singularitatem secuti, à corporis Christi compage semetipsos abrumpunt. hinc præcisione sua laborantes, ad ecclesiæ Catholicę detrimentum, famę gloriæq; confuscationem, semetipsos infames reddiderunt, iuxta illud Dionysij papæ 29. 7. cap. Alieni. vbi dicitur: Infames esse o-

In hæreticis non est caritas.

omnes cōselemus, qui Christianam legem præuaricantur, aut apostolicam vel regularem postponunt auctoritatem, & ambientes superioritatis & prioritatis titulum in ecclesia, se tanquam primitiue ecclesię sectatores, primos & veros Christianos existimantes infimi facti sunt Christianorum omnium, iuxta illud Alexandri 2. 24. 9. 1. cap. Audiuius. Item cum Dominus. circa finem, liquido constat eum, qui ab integritate Catholica fidei recedit, maledicendi & benedicendi potestatem minimè habere. Catholicum nanque, utpote se superiorem maledicere non valet, id est excommunicare.

APPENDIX DE ERRORIBVS MOSCHORVM.

PLura eiusmodi, quæ Sacranus Russica refutans, ex scholastica profert Theologia, existimaui per parum emolumenti, si hic ponerentur Lectori allatura esse. Sunt enim mera argutiæ humanæ, vel raris, vel nullis firmata testimonijs diuinis, quibus solis omnis redarguitur in fide error. Quamobrem ijs omillis, Petrum quoque Scargam Ieluitam Vilnensem, similia recensentem audiamus. Post istamen in primis Græcorum rationibus, quibus suam à Romana ecclesia defectionem exculare conantur. Primum inquit, octo capita, deinde nouem, postea sex & viginti, Græci Russis aduersus ecclesiam Romanam edidere. Photius patriarcha Constantinopolitanus, octo conscripsit, quæ Nicolaus papa ad Ignatium archimystam Renensem scripto recenset.

Primò

- Primò quia Romani sabbatho ieiunant.
 2. Spiritum S. à Filio quoque procedere asserunt.
 3. A matrimonio abhorrent.
 4. Sacerdotes confirmationem Baptismi facere non permittunt.
 5. Interuallum temporis ante Quadragesimam producant.
 6. Agnum Paschalem vnà cum corpore Christi, in altari consecrant.
 7. Sacerdotes illorum barbas radunt.
 8. Diaconos absq; sacerdotio, episcopos faciunt.
- Post hæc ducentis ferme interiectis annis, papæ Leonis IX. tempore, hoc etiam nouum caput addidere. Quia iidem Romani, pane azymo in Sacramento corporis Domini vruntur. Plura deinceps alia, ira inuidiaque flagrantis commenti sunt & hæreses vocarunt. quò, eò magis Russos, gentem simplicem, e quorum monumentis hæc producimus deciperent.
9. Quòd Romani pontifices in bella prodeunt.
 10. Ieiunij tempore pueros, lacticiuijs vesci sinūt.
 11. Non contenti pictis imaginibus, sculptis etiam vruntur.
 12. Crucem digito humi factam pedibusterant.
 13. Virginem Mariam Dei genitricem non vocant.
 14. Ad altare mulieres admittunt.
 15. Suffocatis auibus, alijsq; cum sanguine, item canis & vris vescuntur.
 16. Ori baptizati, sal ingerunt, & luto ex spato factò, aures illinunt.
 17. Aqua se quotidie, ritu Iudaico aspergunt.

Errores Latini.

19. Tota manu benedicunt, signum autem crucis vno digito exprimunt.
20. Ab tempore ieiunij, vsq; ad Pascha, Halleluia non canunt.
21. Cadauera mortuorum episcoporum, aliquot hebdomadas insepulta feruant, nec illorum manus transuersim, figura crucis componunt.
22. Sacerdotes eorum, tres vno die Missas celebrant.
23. Consanguineas in matrimonium ducunt.
24. Monachi ipsorum carnes comedunt.
25. Tempore quadragesimæ sanctā crucem abscondunt, neq; flexu poplitum adorant.
26. Loco participationis Cœnæ Domini, sacerdotem sacrificantem osculantur.

Hæc Scarga cap. 12. libri 2. Polonici, anno 1577. Vilnæ exculi de vno pastore, vnitæ ecclesiæ, & Græcorum ab illa secessione. Capite verò 2. partis 3. hosce errores tam Græcorum quàm Russorum enumerat.

Errata Russorum.

1. De processione Spiritus S. perperam sentiunt, æqualitati Filij cum Patre hac ratione detrahentes.
2. Datam esse à Deo ecclesiæ Rom. eam auctoritatem, vt totius mundi ecclesijs præsit, negant.
3. Nondum esse sanctos in cælis, nec dum frui faciei aspectu Dei, propterea quòd nondum resurrexerint, credunt.
4. Nullum esse purgatorium aiunt, nihilominus tamen pro mortuis orant.
5. Matrimonium voce diuina indissolubile pronuntiatum, posse per hominem solui putant. Vnus illorum aliquot vxores simul habet, Popæ, id est, sacerdo-

cerdotes atque episcopi, vota Deo nuncupata, ac id ipsum sacramentum disiungunt dissoluuntq;. Potentiores autē, tonsas monachas in matrimonium sumunt.

6. Septem tantum Concilia esse debere, si verò vel octauum vel nonum foret, id pro anathemate habendum dicunt.

7. Corpus Christi, in pane in fermentato consecrari, nefas habent.

8. In Missa, panem nondum consecratum, genibus flexis adorant: cum autem consecratus fuerit, nullum honorem sanctiss. Christi corpori exhibet.

9. Et corpus & sanguinem Christi in ara, non solo Dei verbo, sed sacerdotis etiam precationibus fieri existimant.

10. Idem sacramentum, feria quarta tantum ante Pascha consecratum, propter ægrotos, totum annum conseruant, negantes alijs diebus idem consecrare, dariq; iisdem licere, cum tamdiu haud possit panis species, salua durare.

11. Popæ, id quod reliquum est corporis Christi, à fidelibus non absumti, peracto prandio templum ingressi interdum semipoti, vel nulla vel parua cuna reuerentia comedunt.

12. Parui id pendunt, si vino, accedentiū frequenter exhausto, tantum aquæ post consecrationem affundatur, vt nullus eius sapor superfit, quod vbi fit, nec sacrari, nec esse sanguis Christi potest.

13. Nec pluri faciunt cōfessionem peccatorum, nam Popæ peccatis contaminati, nulla alia confessione facta præter eam, quæ vulgo fit ab omnibus semel in anno, ad Liturgiam obeundam accedunt:

quo pacto non id solum quod sacramento absque pœnitentia sumpto iniuria fiat, verum etiam communicantes sibi exitium attrahunt.

14. Confirmatio Baptismi nō est illis Sacramentum, quæ etsi ad solum pertinent apostolorum successorem episcopum, tamen eam vulgaris sacerdos peragit.

15. Extremam olei vñctionem, errore intolerando, homini mortuo adhibent, quasi soli corpori anima destituto, accommodanda sint Sacramenta.

16. Neminem, vxore carentem ad sacerdotium admittunt, nec ullam Popam, cui Popadia non sit habent. quo facto castitatem excelsam noui Testamenti virtutem contemnunt, donum Dei corrumpunt, quodque idem Deus largē nonnullis dare potest, id omnibus detrahunt, & a sacerdotali dignitate reijciunt.

17. Cleri apud eos consecratio, non fit sine pecunia. Dare enim consecrandum episcopo consecranti, aliquot florenos oportet, quod tamē minimè dicitur esse peccatum.

18. Negant chrysmā, episcopo siue metropolitæ, præter solum patriarcham consecrare fas esse. At vero tam longè petitum, aut in itinere perit, aut adulteratur, vel ætate consumitur. Id autem apud Catholicos, episcopus quotannis renouat, sacramentis quibusdam adhibendum.

19. Cærimonijs ritibusque plus quàm par est confidunt. Ad hoc in imaginibus, sanctis inuocandis, aliisque ecclesiasticis rebus, multa iniquè committunt. Hæc sunt Scargæ verba paucis comprehensa, quicapite tertio ait Moschos, ad eò abominati detestati que

stati que ecclesiæ Romanæ homines, vt illos pro ethnicis habeant, & si occidant, obsequium se Deo præstare, sibi persuadeant. Addit idem allegatum superioribus annis ad Lituanos, à patriarcha Constantinopolitano, quendam sacri ordinis virum, perducì eò non potuisse, vt Valerianum episcopum Vilnensem salutarer, negans sibi suisque quidquam commercij in rebus fidei, cum hominibus Latinæ ecclesiæ, qui ipsis hæretici essent, habere licere.

Et Scarga quidem ecclesiastes, doctissimi Andreæ Volani Evangelici aduersarius, ista de odio Græcorum Russorumque aduersum Romanenses, suum in Evangelicos egregiè dissimulans. quod tum re ipsa declarauit, cum anno 1580. Lutheranos, ita esse omnibus exosos debere, suos Vilnæ doceret, vt & obuios conspuerent. Cuius rei, cum ipsemet obuius concionatori Evangelico factus, exemplum edidit alijs imitandum, (audita refero) contulit os, ex quo sputum exierat, manu cuiusdam, id spectantis, pij nobilis, homo maledicus domum retulit.

Bb iiij

RERVM POLON.
DE RVSSORVM RELI-
GIONE, RITIBVS NVPTIA-
RVM, FVNERVM, VICTV,
VESTITV &c.

ET
DE TARTARORVM RELI-
GIONE AC MORIBVS
vera & luculenta nar-
ratio,
AD

D. Dauidem Chytraum recens scripta.

Nepistolamea, XVII. Kal. Maij ad te missa, pollicitus sum, de Russo- rum religione & ritibus pauca me tibi perscripturum, accipe igitur erecta fronte quod mittimus, & hoc tibi persuade, fieri posse, vt verba quidem nō satis Romana scribam. Res autem ipsas mendacij & vanitatis penitus fore expertes. Nihil enim ex alijs auditum, nihil ex aliorum libris haustum, nihilque incognitum commemorabimus, sed quidquid oculis vidimus nostris, de illo contestabimur.

Polocia deditione recuperata, Soccoliz, Czussa, Turobla & alijs Albæ Russiæ oppidis ferro & flamma funditus euerfis, Germani omnes, qui sub Christophoro Bomlstorffio militabant, dimissi sunt. solum Borussis, in Russia manendum fuit, vt aliquo ta-
men

men præsidio istarum terrarum incolæ defende- rentur, si quam fortè eruptionem facere vicini vel- lent Moschi.

Ego itaque media in barbarie hærens, amaras animi molestias ista ferè ratione semper excussi: Fla- mines Ruthenicos adij, cumq; illis per interpretem de fide & religione collocutus sum. Si verò interro- gantur, an in sanctam Trinitatem credant, constan- tissimè quidem hoc ipsum adfirmant, si testimonia sacrarum literarum tibi dari petis, illi in libris suis quos per manus à maioribus acceperint, ita scriptū esse aiunt. porrò si LIBROS istos videre quis auct, Psalterium prophetæ & regis Dauidis, quod ipsorū lingua apud Ostorocenses impressum Excel. tuæ mitto, ostendunt. Nouum præterea Testamentum, apostolorum res gestas. D. Pauli epistolas omnes: Item Homilias Chrysostomi, Basilij, Gregorij Na- zianzeni ex Græco conuersas & manu scriptas ha- bent, cum preculis quibusdam ad beatam Dei geni- tricem & S. Nicolaum dicentis, neque tamen quare hos libros possideant, scire possum, cum diebus Do- minicis puras solūmodo fabulas populo prælegant. Ista enim feria qua nos legimus Euangelion de re- nato ex mortuis filio viduæ Nainicæ, hospes meus, consul Deisenensis, Alexius Casarinus Ruthenus in suo se templo hanc lectionem audiuisse dicebat: Christum matri Mariæ obuiam factam suppliciter ab eavnum rogasse numum. Matrem verò cum & ipsa nihil haberet argenti filium Christum cum do- lore suo dimisisse è conspectu. Vides qualibus nu- gis decipiant miseram plebeculam, sed nec ipsi do- ctiores meliora sciunt, & si audiunt, cachinno quo-

*Religio Rus-
sorum.*

Doctrina.

dam explodunt, soli namque suam admirantur barbariem.

*Archiepi-
scopus.*

Papæ Romani nomen ægrè in aures dimittunt suas, seq; Græcorū socios in religione, & pontificis Byzantini maiestatem venerari clamant, qui quidem suum metropolitam in vrbe Moschoiia habet, virum apud Ioannem Basiliadem summæ auctoritatis & existimationis, quod ex Christiano Boccornio, magni Ducis concionatore, qui triennium in aula Moschorum cum suo principe vixit, intellexi.

Rutheni verò, qui regis nostri imperio parent, metropolitam suum Vilnæ habent, cui nomen est Anicephoro. Hunc magnifico & splendidissimo habitu indutum, senioq; & cana barba venerabilem, 20. Iunij Vilnæ sacra peragentem vidi.

Templa.

Russi delubra habet plerumq; lignea, tecto scandulari, in summitate templi signū Christi in crucem sublato cōspicitur. Horologijs sciotericis planè destituuntur: & tamen die Solis circiter quartam matutinam ^{perpo dæzi} eorum tintinnabilis pulsans populum ad sacra vocat. Tum verò matres atq; viri, pueri innuptaq; puellæ lecto valedicentes, vestem sumūt, & ad ecclesiam summa cum festinatione properāt.

Verum enimvero pedem domo non efferunt, nisi prius genium suum dictis precibus mitigauerint. Habent autem tabellam quisque ligneam, in qua capita aliquot depicta conspiciuntur, ad hanc cum tota familia accedentes, cum gemitu & lacrymis S. Nicolaum, eiusq; in cælo commilitones pro salute domus suæ supplices deprecantur, atq; interim tanta cum deuotione pectus tundunt, vt cuius astanti facilè cordolium excident.

Iamq;

Iamq; penatibus placatis ad sacram ædem discedunt, cuius limina quamprimum tetigerunt, magna cum reuerentia caput telluri illidunt. Et sanè, si fons animi ianua rectè dicitur, non video quali sub sidere homines Dei numen religiosius adoraturi sint, quàm hi de quibus loquimur, si modò pro vanis fabulis verbi cælestis veritatem aliquando cognoscant. Dolendum autem magnopere est, lucem clarissimam Euangelij illis nondum pœnitent illuisse.

Locum templi secretiorem Flamines bini occupant, hic ara sancto Nicolao dedicata videtur cum eiusdem imagine. Auditores & populus in ambitu templi sese continet. Fœmina verò quæ præterita nocte Veneri militârunt in penetralia sanctæ adis non veniunt, ne locum profanent. Ceteræ accedentes propius candelas cereas inflammant, & sacrificulo offerunt. Ille candida veste bombycina indutus est, caluitio & pallida facie deformis, crucem sanguinei coloris à tergo pensilem habens.

Tandem è sacrario egreditur, & thuribulum deatra tenens, tam forti odore Diabolus ex loco sancto abigit. Mox rituales libros promit, & aliquam fabellam de S. Nicolao recitat, quem illi tanquam Deum tutelarem semper colunt. Euangelij lectionem vnā nunquam hic audiri. Interea adytū clauditur. Sacerdos si inter legendum aut errer, aut lingua tituber, aut vocem aliquam depressius enūcier, grauissimè propterea ab auditoribus obiurgatur qui eum & sacro loco indignum, & libros alij tradendos vnanimi voce proclamant.

Lectione finita ad anticum sacrarij in quo ima-

Conciones.

go Nicolai afferatur, sese conuertit, Deumque patrium multis suspirijs rogat, vt commoda Russorum & gentem sibi deditam contra hostes incolumē seruare dignetur. Orantem lamentabili vociferatione & quiritatu excipiunt non tantum scholastici, sed omnes quotquot isto videntur in fano: subinde iterantes hanc vocem, *Hospody pomyloy*, hoc est, propitiare nobis o Domine. Dum hæc aguntur, anticum sacrarij non aperitur.

Mystra autem per pseudothyrum in illud ingreditur daduchis tribus præcedētibz. Cum in aditum ventum est sacram Cœnam verbis ab ipso Christo expressis consecrat, sed lingua tantum patria. atque hæc fiunt in ara Nicolao sacra.

Mox fores patent, populus verò quia certum numen in isto loco habitare existimat, egredienti sacrificio magno eiulatu occurrit, sexcenties hanc vocem decantans, *Hospody pomyloy*. Hunc clamorem & cymbalorum tinnitus mirum in modum auget.

Vt verò in toto iam facta silentia templo, sacerdos pedetentim procedens, arcana sacra toti populo commonstrat, calicemq; plumbeum, cum operculo serico in dextra, & scutellam ex eodem metallo in sinistra tenens, dum in genua procidunt auditores, ille lingua Ruthenica hæc verba proloquitur: *Hoc est corpus, & hic est sanguis Domini Iesu Christi, quem Iudæi innocentem morte mulctarunt*. Tum denuo inter gemitus & suspiria muliebriter lamentantur, & tundunt pectora palmis.

Flamen illico in sacrarium regressus, in ara Nicolai sacramentum deponit, donec veniant qui cointantur, quod interdum fit sequenti die. Calicem, si
vinum

vinum non habent, ex calido Medone consecrant. Panem verò azymum domi suæ pinunt ciues, & deinde quoties cæleste illud conuiuium accedere gaudent, sacerdoti offerunt vt consecret, & cum calice distribuat.

Peractis sacris, libro ad manum resumpto Psalmum vnum vel plures demurmurat sacrificulus, crucemque ex argento puro factam omnibus exhibet osculandam, postea suam quisq; domum discedunt, & admodum rari ad vespertinas preces reuertuntur.

Polociæ autem & Vilnæ, maiori pompa & splendore rebus diuinis vacat. Vbi supellectilem ex auro & argento copiosam habent in ecclesijs, Vilnæ triginta templa habent, omnia ferè opere lateritio structa.

Statuas nullas in templis venerantur, sed D. Nicolai & Mariæ virginis imaginibus scrupos quosdā argenteos, coralia & alias exuias dono dederunt. Has quoque picturas, tanquam numinis aliquid habentes religiosè colunt, & quotannis in Duna fluuiobis abluunt, atq; tandem magna cum pompa pristinum reducunt ad locum.

Præterea mysticæ ablutionis sacramentum in suo ortu retinent, ita tamē vt in hoc negocio per omnia sæcē quàm proximè ad Romanenses accedant. Multum hic perditur olei, operæ & vnguenti. Post longastandem ceremonias Flamen toto congio perfundere solet infantem, ita inquiens: Baptizo te per nomen Patris, & Filij, & sancti Spiritus. A patrinis deinde more patrio urnis aliquot tenellus pusio humectatur: & licet hæc aspera hiems crudelissimè

seuiat, tamen tanta gelidarum copia aquarum suam sobolem abluunt. Si quis caussam querit, respondēt illi, à teneris assuescere multum est. Postremò Flamen infantulum iterum comprehensum blandè exosculatur, illiusque caput ad crucem, quæ templi foribus incisa est, magno impetu ter vibrat, & nisi testes baptismi ictus audiant, indignatur propterea, neq; puerum rectè sacris initiatum credunt. Sacro finito Flamini tres panes (quos à forma pyramidalis *Piracno* vocant) porriguntur cum numis aliquot argenteis, templumq; clauditur.

Sacerdotes.

Sacerdotes Ruthenici proprias vxores habent, & sunt coniuges. Si quis dicit à papa matrimonium clericorum improbari, excandescūt vti rapidis cum ferrea flammis lamina Cyclopum excoquitur flagrante camino. Reditus certos & certa stipendia non accipiunt, & tamen auditorum beneficentia liberaliter aluntur. Cucullos prorsus ignorant. Carulei coloris tunicam plerumq; duplicem habent, capillis ad humeros & pectus dependentibus apprimè gaudēt: & quo quisq; est nigrior, & ad spectum inamabilior, tanto maiori apud populum est indignatione. Rasò præterea vertice & immixta barba grauitatem præ se ferunt singularem. Vitæ alioqui adeò impuræ & execrabilis, vt non delubris deorum, sed pistrinis molitorū dignos adfirmare possis. Si quoties enorme aliquod flagitium perpetrarunt, ad populum se satis arrogatè excusant, seq; deorum fratres & vicarios esse aiunt, ita quidem, vt quicquid egerint, id cæli Quiritibus gratum extitisse minimè dubitent. In tabernis publicis vinum adustum totos dies potant. Cumque iam nec mens nec pedes officium

cum faciunt, sæpe velut emortui in medijs plateis concidunt, & obdormiscunt. Germani certè milites non semel iacentes perminxerunt. Postero die cum ad peragenda sacra in templum redeunt, non aliter coluntur à populo & amantur, quam si nuper ex concilio immortalium deorum missi venissent legati.

Schola.

Scholas semper templis adiunctas habent, in illis triginta annorum iuuenis prima literarum rudimenta pueritiam docet. Literæ ipsorum alphabetice veteribus Græcis quàm similinæ sunt. Catechesi nulla vtuntur: sed pteculas ad beatam Virginem & D. Nicolaum in libris descriptas pueris proponunt. Symbolū tamen apostolorū verbis quibusdā immutatis addiscunt. huic adduntur Hymni Dauidis, quos illi nocturna versantq; manu, versantq; diurna. Pueri annorum trium & quatuor, si fortè in qualerudine aliqua corripuntur, statim Flamen aduolat, & sacramentum sub vtraque specie illis etiam distribuit. Tum verò iussu sacerdotis seriò prouidendum est parētibus ne iste puer, sacra qui vsus est cœna, toto biduo oris excrementa in terram exspuat.

Ferijs esurialibus plebs miserè obnoxia est. Cūq; totus iam præterijt annus vix paucis diebus illis carnes comedere licuit.

Matrimonij contrahendi ratio talis est. Iuuenis si cui fauet puellæ propinquos treis quatuorve ablegat, qui parētes de elocanda virgine interpellent. hi verò vt vehementius animū proci irritent, nihil isto de negotio cōferri posse adfirmant, & quandā apud internuncios simulant grauitatem. Sponsus tali spe frustratus, alia rē via aggreditur, tempusq; & occa-

sionem venandæ virginis diligentissimè obseruat. Illavero si fortè domo paterna egreditur, ministri in insidijs collocati incautam, & nihil tale timètem in casses sponsi venatoris conijciunt: quæ simul atque deflorata fuerit, mittuntur alij ad parentes legati, qui partim culpam deprecentur; partim amoris vehementiam accusent. Tum demum parentum imperato consensu, nuptijs dies dicitur: neque enim illis cohabitare licet nisi solennitate publica copulentur. Igitur circa horâ noctis vndecimam, sponsi cum fidibus, facibus & fistulis ad delubrum deducuntur. Ante illorum aduentum, aliquot vascula, sicera, melicrato & cereuisia plena huc aduecta sunt. Conuiue itaque vtriusque sexus saltando, ludendo, clamando & ridendo bonam noctis obscuræ partem consumunt. Interea mittuntur certi homines, qui Flaminem accersant, hi plerunque re infecta semel atque iterum discedunt, idque fit propter temulentiam deplorati sacrificuli, qui vino & somno sepultus iacet. Vulgus interim ducendis choreis occupatur. Postea moræ & absentia impatientes illi qui sponsum ad finitatem attingunt, Flaminis poti domum effringunt, & vi abreptum ad peragenda sacra eundem pertrahunt. Ille, dum solito vult fungi officio, nec tamen rectis pedibus consistere potest, sæpe concidit in medio templo. Exoritur igitur damnabilis risus & barbaries, ut vix opiner, Ethnicos Veneris sacra scurrilius peregrisse. Accurrunt illico qui lurocnem teneant, ne collabatur. Tum primò panes sibi debitos adferri iubet.

Deinde libro aperto stentorea voce aliquem Hymnum Dauidicum cantat. Postea intortam sponsi

ca-

caesariem manu cōprehendens in hanc sententiam eundem affatur: Dic mihi, ô sponse, ô frater, ô amice, numquid tu huic teneræ vir esse potes? numquid eam fustibus aliquando mulctabis? numquid agrotam, scabiosam & decrepitam derelinques? Hic sanctè iurat sponsus, se facturum viri boni officium. Ad sponsam igitur sermonem conuertens, eam quoque interrogat, An viro ferendo sufficiat? (nam puellæ decem & vndecim annorum hinc nubunt) an rei familiaris curâ agere? an cæco, curuo & decrepito marito fida velit esse cōmes? affirmat illa. Mox Flamen serto ligneo viridi vtriusque caput coronat. In circumferentia coronarum descripta sunt Ruthenicæ hæc verba: *Crescite & multiplicamini*. Ille dum hæc agit, inflammantur ab omnibus cereæ candelæ, & patera medone spumās sacrificio traditur, eam novis sponso vno propinat haustu, illi simili alacritate euacuant, & viro religioso reddunt. Abiecto iam ligneo cassiculo & pedibus cōtrito, novas instituunt choreas, hinc Flamen choragus est, cæteri longo ordine eundem insequuntur. Fœminæ etiam lupulum in templo spargunt, & linum, cum tali acclamatione: *Dij nostri tutelares faciant, ne noui coniuges vltro vnquam destituantur bono*. Sic tandem tumultuum finis est. Sacrificulus domum reducit: conuiuæ sponso comitantur, & in tali conuentione egregiè potant, & mœchantur. Viri autem qui ex coniuge fato functa masculam sobolem susceperunt, per sæpe impuberi filio sponsam quærunt, cum quæ tamen illi dormiunt & liberos procreant. Nato deinde ex ephebis egresso, nouâ nuptiam à se cōstupratam & sobolem vnâ adducit pater, ita inquit: Vi-

Cc

des fili tuam coniugem & tuos liberos? Patris scortum, si filio placet, accipit illud, sin secus, prædama spernatur, & de alia ducenda cogitat.

*Funerum
vltimo.*

Iam de Sepultura mortuorum quædam annotabimus. Homines rebus humanis exemptos in mensam nudos deponunt, & calidis vndis per integram horam abluunt, idque tantum faciunt noctu. Sordibus ita absterfis, in sella mediæ domus constituunt eosdem, propterea nimirum, ut patrem familias etiam mortuum venerentur, & metuant quotquot ista degunt in habitatione. Vidi semel atque iterum, sed obstupui, steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit. Funus tandem tertio die effertur, præcedunt in ordine scholastici, hilamentabile carmen ingeminant, cuius sensus est: *Aspicite o cines hoc cadaver, & vobis caute.* Nam nos omnes sic ibimus, ibitis, ibunt. Sandapilarios tres insequuntur Flamines, inædius thuribulo circum circa fumat. Existimant enim hunc odorem malis genijs ita contrarium esse ut perinde eum fugiant, ac sanctæ crucis signum. Cum iam vetum est ad sepulturæ locum, Orciniana ista sponda deponitur. Fœminæ verò, quæ ut flerent, oculos erudiere suos, magna cum lamentatione ad vnam feralem, quæ hic aperitur accurrunt, & cadaueri oscula figunt, ita interrogantes: Cur nostro abiisti conspectu o carissime? numquid cibi & potus inopiate occidit? numquid infelicitis coniugij capistro caput subtrahere voluisti? Fatere nobis, quæ te res mouere potuit, ut non tantum suauissimam thalami confortem, & liberos dulcissimos tuos defereres, sed etiam delicijs pulcherrimi huius mundi, tuis præterea fortunis & familiaribus omnibus abrenuntiares? Sed

hic

hic verum est illud, Surdo narratur fabula. Accedens igitur sacrificus, plorantes scēminas arcet à feretro, Deoque manium impetrat, ut ne vlla re mortuum impediat hominem, sed liberè eum abire permittat ad locum istum beatarum metium, ad quem maiores ipsius iam olim præcesserint. utque expeditius, tam longum nec satis tutum iter conficere possit, quidquid in omni vita præciosæ supellectilis habuit, illud in vnam feralem inferunt, iamque antea domus recentibus ocreis & veste noua abeuntem herum induerunt. Mortuo etiam cervical substernunt, sicaterra refertum. Cumque iam ferale murmur Flamines absoluerunt, defuncti coniunx iterum accurrens cum eiulatu & clamore maritum ad vitam reuocat. Huius gemitum ipsi sacrifici cum cantoribus excipiunt, & lesquihoram vociferando perdunt: adfertur deinde & argentea crux, eam capulo superimponunt, & demortuum monet, ut ne suam patriam in consuetudine celestium animorum obliuiscatur, sed pro ea apud cæcites assidue deprecetur. Rogant etiam ut ante omnes D. Nicolaum sibi conciliet, hunc namque Deum esse tutelarem omnium Rusſorum. Tandem cadauer in fossam demittitur, Flamen verò sicci pulueris tantum vnae superinijcit, quantum manu tenere potest. Cæteri deinde mortuum sepeliunt. Atque ita piacularia sacra suum sortiuntur finem.

Eodem die cenam satis opiparè & apparatus in- *Conuiuia
funebria.* ſtuunt, ad hanc Christiani (ita mendicos appellant) vocantur, ut nimirum tanquam ociosi pro mortuo Deos inclament. Flamines item & omnes consanguinitate propinquos inuitant. Cumque & mihi huc

Cc ij

haberent honorem lubenter cæstor eos adij, capotissimum de causâ, vt mores eorum rectius cõtẽplari & obseruare possem.

Hospites osculo blandissimè excipiunt, & quemq; vt dignior est, ad mensam collocant. Sed hic tibi illud ad mentem reuoces velim, Russos omnes S. Nicolaum tanquam Deum adorare, eiusq; imaginem in domibus omnium videri. Accumbentibus cõtuis ardentem statim adferunt candelam, eamq; Nicolaus consecrant, deprecantes sedulò pro salute & beatitudine amici demortui. Postea in scutella argentea triticum cum superinfuso melicrato apponunt.

Singuli ligulam fumentes, manibus defunctireum abundantiam, & nepotibus supellectilem copiosam vno optant ore. Mox calix vino adusto plenus obambulat, & hunc liquorem nõ aliter potant, quàm vaccæ argentes vndas, vt in prouerbio dicitur. Neq; tamen hoc ipforum factũ certa ratione caret. Vix enim illos ob ciborum cruditatem viuere posse arbitror, si tam forti potu stomachi frigiditatẽ non propulsarẽt. Ferculis demum apposis senior inter Flamines iterum pinguia thura adolet, & lemures eijcit foras, postea scripto crucis signo, cibo benedicit. Peregrinis hominibus elephantem honoris gratia præbunt, illosq; si alicuius sunt dignationis & præminentia, muneribus adficiunt liberaliter. Dumq; omnes pro salute sui regis, pro beatitudine amici mortui, pro felicitate adfinium & cognatorum, plenis cantharis bibunt: fit ferè, vt vix duo vel tres istis ab exequijs sobrij domum discedant. Eleemosynas illi qui lautioris fortunæ sunt, die Veneris

ris distribuunt, sed exiguam tantum gregarij panis particulam.

Porro de vanis superstitionibus, quibus hæ gentes deditæ sunt, quid attinet dicere? Multi, serpentes in domibus familiares habent & alunt.

Alie superstitiones.

Dæmonem quoque meridianum metuunt & colunt. Ille enim cum iam maturæ reseccatur fruges, habitu viduæ lugentis ruri obambulat, operarijsq; vni vel pluribus, nisi protinus viso spectro in terram proni concidant, brachia frangit & crura. neque tamen cõttra hanc quoq; plagam remedio destituuntur. Habent enim in vicina sylua arbores religione patrum cultas, harum cortice vulnere superimposito, illud non tantum sanant facili, sed & dolorem loripedi eximunt.

Luem castrensem, quam nostri milites huc aduexerant, tali modo eos propulsare vidi. Funem accipiunt, eumq; per foramen scamni in domo vetustioris tantisper trahunt & retrahunt, donec ignis scintillam ex arido asserere eliceant: flamma conspecta, cereum in delubro vndis lustralibus perfusum accendunt. Omnes deinde qui ex hac fauilla prunas vel torrem domi conseruant, tutos fore credunt à pestifera contagione, & fit nonnunquam, vt euentus fidei respondeat.

Doloribus dorsi talem adhibet medicinam. Pueros illegitimos, quorum hic inges est numerus, certo are conducunt, illorumq; tergum pedibus sexcenties premunt & conculcant. Hoc medicamentum anodynum maioribus profuisse asserunt.

Magistratum de voluntate regis accipiunt. *Op. Leges & im-*
pidis Starostæ, hoc est, Capitanei imperant, hi pro suo *dicta.*

arbitrio leges figunt, & in plebeculam securi dominantur. Causæ criminales ad iudicia raro deferuntur. Qui se conuicia dixisse negat, absoluitur. Nam palinodiam pro pœna irrogata reputant. Iuris Romani scrupulosa volumina, Bartolos & Baldos frustra euoluisti, si hîc esse uoles. Statutis enim, id est, legibus scriptis utuntur. In illis & hoc sancitum est: Homicidam, nisi in ipso facto deprehensus sit, quinque florenis vitam redimere posse. Homini autem qui alterius canem cæciderit, mulctam decem florenorum irrogandam esse. Fustuarij pœna ipsi inter præcipua tormenta est. Nobiles enim, suos agricolas, heri mancipia sua si quando peccarunt, horrendum in modum fustibus dolant. Qui uerò grauius deliquerunt, virgis ferreis lacerantur.

Gens est natura ad arma propensior. Machæis, frameis, & falcatis ensibus pugnant: per sæpe etiam claua lignea, quam semper ad manum habent. Si rus abeunt, Costram in dextra tenent, arcum autem Tartaricum cum pharetra & arūdinibus uenenatis lateri alligant.

Ludi. In commellationibus non tantum rubri chartacea symbola regis lubenter tractant, sed & ludo referario gaudent. Summa autem solertiæ prælia latronum ludunt. Ut gemini inter se reges albusque nigerq; pro laude oppositi certent bicoloribus armis. In hac profectò arte ita excellunt, ut haud sciam an vlla gens cum illis comparari debeat.

Merces. Cum pax est, ferarum pelles ex Moschonia in Poloniam & Liuoniam venales asportant. Mel, ceram, & corium magna copia peregrinis vendunt. Ceteri venando & latrocinia exercendo victum querunt.

Vnd.

Vndique enim densissimis & inuijs nemoribus sepi sunt. Lupos, lince, & martes sæpe intra ipsa oppidorum mœnia venantur. Martes quidem in summitatibus arborum plerumque manent, & mel ab apibus congestum audissimè linguat. Rustici igitur canes alunt vestigatores, odoratu produnt animal inter arborum frondes absconditum. Tum venator magno ictu arborem percutiens, martem de summo vertice deijcit, quem illico *ixvovthc* ille dentium morfu necat. *Kasapic* quoq; in locis paludosis habitantes similitudine decipiunt. Hoc animal, quia in extremis amnium oris commoratur, non capitur, nisi Nouēbri & Decembri mensibus, cum terra durissimo frigore rigit. Fluuio igitur glacie constricto aduolat rusticus cum cane odore sequo. *Kasap* aduenientis animū minimè ignorans effossos, in ripa cuniculos deserit, & sub glacie in algentibus vndis natat. Canis autem natibus locum supra caput natantis exactè prodir. Sequitur igitur venator, qui iam antè à glacie perfossa ad fauces fluminis rete de lino triplici factum disposuit. Ad hoc cum iam deuenit Castor, perupturum se sperans, occiditur fustibus, & extrahitur. Pellis eius apud hos populos summo est in pretio. Hanc quoq; venationē impune nunquam vidi: nam penè celi intemperies me occidit.

Moribus Russi erga hospites sunt tolerabilibus: nisi fortè eorum trullas ames. Nam inter pocula homines esse desinunt.

Viri & fœmina, si à fortunæ bonis firmiores sunt, eodem ferè habitu vestiuntur. Tunicam talatē varij coloris ex panno Britannico habent: limbis vestium tærias sericas, & globulos deauratos in-

Cc iij

*Ferarum
Venatio.*

Castores.

Vestitus.

tertexunt: vterque ocreis calceatus. Fœminæ virtis & mitra caput tegunt, viri cudone pileo coloris diuersissimi. Rusticorū filia ex capitibus serpentum torquem collo circumdant. Vulgus autem ex pellibus ferinis tunicas, ex cortice arborum calceos parat: Et tot hîc sunt sutores quot rustici.

Forma corporum.

Natura profectò sub aspero cælo homines etiam elegantes producit. Corpora plerunque solida habent & succi plena. Neque adeò informis est sexus muliebris, si quis formarum velit esse spectator. Omnem autem decorem suum vnico potandi vicio mulieres obfuscant. In hac enim re si matitos non vincunt, certè non sunt illis inferiores.

Musica.

Musica subtilioris signari sunt. Panduras nulla arte tractant & tantum tibias vtriculares in delictis habent. In nuptijs & alijs solennitatibus persæpe ad manuum complosarum fragorem choreas ducunt.

Libri.

Libros Latinos & Græcos nunquam vident, & tamen de religione Græcorum multa gloriantur. Ego cum semel nouum Testamentum Tiguri Græcè impressum mecum haberem, rogaremque Flamines vt aliquam periodum legerent, illi hoc sese facturos pernegabant: sanctè adfirmantes, eiusmodi typos nunquam sibi antè visos esse.

Vitus.

Mensæ elegantiam non magnopere curant, sed crudos cibos Deos Ægyptiorum, porri & carpe audissimè ingurgitant. Ditiores vinum & medonem, vulgus *Quastum*, hoc est, aquam bibit admixto sale vulgari, & pane mucido squarosoq; vescitur.

Ædificia.

Domus Ruthenicæ lignæ sunt, & quidem malè materiata. Ita tamen desipiunt, vt existiment parietem

tem

tem cratitium lateritio præferendum esse. Cementi apud eos nullus ferè vsus est. Polociæ tantum tria templa sunt, opere lateritio exstructa. Ex his tertium more Italico pulcerrimè expolitum nunc ibidem conspicitur. Cætera Moschorum Dux Ioannes Basilides deuastauit, cum ante annos octodecim Polociam deditione in suam accepit potestatem.

Vitus.

Pacis tempore opimos accipiunt ex agris prouentus: nec vllis ferè frugibus hominū vtilitati seruitibus carèt. Aues omnis generis, perdices putà, phasianos, attagenes erythraones summa solertia per insidias capiunt, & leui are diuendunt. Piscium lautissimorum admirabilem copiam perennia illis suppeditant flumina, Borysthenes, Duna, Drisna, Drissa, Polotta, ex quibus innumeri lacus & *ixθυοπορία* sese effundunt. Ex cocto sale Iberico cibos condiunt.

Moneta.

Metallum quidem patrio in solo non effodiunt, & tamen auri obryci signatiq; argenti maximo desiderio tenentur, atq; hoc vitium cum cæteris mortalibus commune habent. Nummos eorum argenteos ouali forma procusos ad tuam Excell. mitto: ij vno in latere Cataphracto signantur: in altero descripta sunt Ruthenicè hæc verba: *Κηβελιμι Γεα*, hoc est, princeps magnus Ioannes.

Hæc ferè ea sunt, Dauid Chytræ, quæ in Orientaliori Russia obseruatione digna putau, quæ quidem, vt tuæ cupiditati satisfacerem, libenter in has paginas conieci. Nec tamè omnia attigi, sed tantum summa sequutus sum fastigia rerum, Apes vt tenero studens liquori libat summa thymi, aut crocum rubentem.

Armenij.

De Armenijs quoque antea ad te perscripsi, neque dubito literas tibi redditas esse. Hos frequentes habitare Leopoli, atque ibidem pulcherrima templa habere, Tidemannus Gisius 7. Iunij Caenā mihi dixit. Ego quidem, si aliquando officij ratione hoc ipsum licebit, Leopolum excurram, & vicinam Armeniam perlustrabo, fusiusque deinde omnialiteris tractabo.

Tartari.

Restat nunc ut de Tartaris per pauca subiiciamus. Cum verò epistolam ad te scribere decreuerim, non est quod historiam expectes. Nolim namque *ἱστορίαν* eis *ἀβήτας* Tartarorum quidē copias minimè contemnendas regijs in castis persape vidi, atque hinc Pracopientium Horda aduenerunt, ex qua nunc quoque militem conscripsit Stephanus Victor. Ceteri Polonis notiores sunt Tauricenses, Asturcenses, Naianenses, Rezihorenses, & Circassii Principem Hordæ sua lingua *Czar*, hoc est, Imperatorem appellant. Nobiles autem, quibus res mediocriter sunt secundæ, *Cnesi*, id est, Principes vocantur. Tantus nimirum barbaræ gentis fastus est, ut etiam titulos & magna miseri aucupentur nomina. Religio eorum sine dubio diuersissima est.

*Religio
Tartarorum.*

Ego illorum ritus, qui regis nostri sceptrū agnoscunt, breuiter attingam. Bellici sanè tumultus eos à numinis cultu non auocant. Nam Veneris die, cum vix sol ipse nitētes spargere iam cœpit radios, in medio camporum æquore frequentes conuolant. Hic Papa nudo vertice & pedibus complicatis humifedens, schedulam sinistra in manu tenet, in hanc descripta ex Alcorano paradoxa aliquot congestit, quæ voce clara ad circumstantes recitat: illi si quando-

do nomen Dei & Mahometis audiunt, gemitu & capitis inflexione reuerentiam suam declarant. Electione finita, in stationem quisque suam reuertuntur. Ceteri tamen, qui pacem bello, æconomiam militiæ præferunt, alijs quoque ceremonijs occupantur. Hi vno à Vilna militari, ad fluminis Velæ ripas, gurgustia aliquot & pagū amœnissimo loco situm habent. Huc ego XII. Kal. Iul. cum Ioanne Gamrato Stralsundino, mercatore & ciue Vilnensi exspaciatus, delubrum eorum intraui. In illo certè, nec alius cuius Diui, nec atri Dæmonis simulacrum vllum videtur. Nudi ubique parietes. Area tamen pictis tapetis instrata est. Die Veneri dicata semper ad sacra conueniunt, ea, ut opinor, de causa, ut significant neque Iudæorum superstitiones, neque Christianorum nomen & religionem sibi probari. Delubrum nulli nisi discalceato ingredi licet. Campanarum boatum minimè tolerant. Papa autem, exorto sole, in summitate templi exedræ insistens, stentorea voce populum ad conciones vocat. Cumque iam frequentes adfunt, sumto ad manum Alcorano quem Arabicis literis scriptum mihi monstrarunt, numinis colendi rationē illis exponit. Postea de apotheosi Mahometis, deque illius maiestate & præcellentia carmen agreste decantant, & tunc comitiorum finis est. Si Alcoranum, vel alium quemuis librum typis editum hinc videre licuisset, eum certè, magno vel pretio comparatum, ad te misissem. In tanto autem librorum defectu nihil se vendere posse dicebant. De Deo Iesu Christo & Spiritu sancto frustra eos interrogabis. Veram enim pietatē ita curant, ut numerū lupus aut torrentia flumina ripas. Non semel igitur

admiratus sum cum inter Christianos habitent, cur adeo duri sint & Christianam religionem aspernentur, & video sane Iesuitarum nugas, qui de conuertendis ad Romanam ecclesiam gentibus multa & grandia fabulantur, cum nequaquam hos, qui vicinis in parietibus commorantur, à vana superstitione abducere possint, neque tamen & hoc negare auisim esse in Scythia homines Iesu nomen adorantes, cum dictum sit per Dauidem de voce Evangelij per Apostolos in gentes spargenda, in omnem terram exiit amussim eorum, & in finem orbis oratio eorum. Porro non fugit excellentiam tuam dogma Mahometarum magna ex parte Iudeorum superstitionibus & somnijs esse refertum. Tartari igitur Circumcisionem quoque retinent, sed diuersa ab Hebraeis ratione. Secundo enim & tertio annis à natiuitate, prout papæ visum est, circumciduntur.

Lingua eorum à Polono idiomate tam longè abest, ut in Scythiam, illi in Sarmatiam commigrantes, ranae Seriphiae non iniuria dici queant. Qui tamen in Polonia, & Lituania, & utraq; Russia longè lateq; dispersi sunt, plerumq; hominum, quibuscum degunt, linguam addiscunt & callent.

Præterea illorum papa hoc mihi in sermone dixit: In multis suæ gentis regionibus, solem, ignem, malos item genios, tanquam Deos coli. Moribus feris suat, & duri laboris patientissimi: nec etiam vna vxore contenti. Nam plurimas ducunt, quarum penè miranda domi est concordia. Sed prior ceteris gravior habetur & acceptabilior.

Mortuos hic non cremant, sed defodiunt. Spon-
 fos etiam fato functos addita dote & rebus æco-
 nomiz

nomiz necessarijs, matrimonio iungunt, ridiculis mehercle ceremonijs, quos alio in orbe & reuicturos, & vnà semper futuros autumant. De animabus demortuorum ita sentiunt, eas videlicet ex vno corpore in aliud tantisper demigrare, donec præcellentem aliquam & diu quasitam inueniant habitationem, atq; hinc magna ista mundi lumina Casares & viros principes enatos esse.

Victus illorum miserrimus & Cyclopicus. Nam prandentes aliquoties cum horrore aspexi. Carnes certe equinas ac semicoctas auidissimè deuorant. nullus illis mensarum & sediliorum est usus. Cutes equorum iam tum fumantes, & recens bestiae detractas pro scamnis confessuri consternunt, Lac equarum tanquam vinum Cretense admirantur & epotant. Hi bellis, acynacibus, arcu & sagittis pugnant, bellatorum præstantia equorum omnibus facile anteponendi.

Præcopiensium legatus XIX. Iunij Vilnam adueniens regi euangelion adferebat, de re à suis contra Moschos animosè & fortiter gesta. Quod videlicet non tantum maximas hostis provincias ferro flammæq; feliciter peruagati sint: sed & ad ipsam metropolim Moschouiae moenia penetrarint. Horum studium voce sua rex collaudans, magnam se ipsis aliquando gratiam habiturum dicebat, si deinceps quoque magnanimo conatu in aduersam gentem arma & bellum inferant.

Iam de rebus Polonicis quales ex nunc sunt, scribendum aliquid erit. Quia nihil enim abste literarum tribus penè mensibus accepi, meas epistolas, quas Maio & Iulio exaravi, intercidisse video. Rex

Stephanus Victor, 29. Aprilis ex comitijs Warfauienſibus Vilnam reuerſus eſt. VIII. autem Kal. Iun. Bogdanus Bieltſcius, Moſchus nobiliſſimus, à ſuo principe profugus ad regem venit Vilnam, qui non tantum humaniſſimè nouum & inſperatum hoſpitem excepit, ſed & muneribus adfecit liberaliter. Sunt homines qui omnis loco illius aduētum excipiant, & fore confidant, vt ex ſolius conſilio rex plurimis in rebus adiuuetur.

Sequenti die, qui erat 26. Maij, legatos Moſchicos aduentare vidimus, comitatum habentes ſatis ſplendidum. Cum illis aliquot diebus de pace tractatum eſt, effectum verò nihil. Conditiones à rege propoſitæ tales ſunt: Moſchus Liunioniam tradat. Impedimenta bellica & commearum in arcibus deditis relinquat. Sumptus etiam duabus expeditionibus factos perſoluat. Pacem perpetuam ſanciat. Danorum & Suecorum reges hoc fœdere comprehendantur. Captiui vel permutatione redimantur. Ipſe princeps in finibus vtriuſq; regni ad colloquium ſe ſiſtat. Internuncij cum dicerent nihil horum ſuis in mandatis annotatum eſſe, interceſſione procerum, decem dierum ſpacium impetrarunt, vt interea per veredarium principis ſui mentem explorarent. Ille, quia die dicto reuerſus non eſt, rex quidem legatos dimiſit.

Ipſe verò 19. Iunij, equum in gyros tortum conſcendens, Vilna egreſſus eſt circiter decimam diei horam, cælo ita ſereno & tam fauſtis hominum acclamationibus, vt dubitare nemo poſſit, hunc principem diuinitus Polonorum genti datum, ex hydra iſta Lernæa feliciter debellata, famam reportaturum eſſe

eſſe immortalem. Equitabant in agmine variarum gentium proceres, inter quos non poſtremus erat legatus pontificius Ioannes Andreas Caligarius, epiſcopus Brittonoriēſis, qui pro confirmatione regni pecuniam papæ debitam depoſcens, indulgentias ſimul & peccatorum remiſſionem largiſſimam attulit. Proximum ab illo locum tenebat generoſus vir, Leuinus Bulonius, ab illuſtriſſimo Marchione Brädeburgenſi & Boruſſorum duce in legatione huc miſſus, qui poſtea Caunam reuerſus, cum ad prandium me inuiſſet, amāter hoc à me petijt, vt ſuo nomine ſalutē tibi plurimā adſcriberem, addens & illud: In Boruſſiam quidem te hoc tempore non venturū, id quod ego ſummo cum dolore audiui: Statueram enim ſalutandigratia Regiomontē ad te excurrere.

Tidemannus quoque Giſius, I. V. D. & regis intimus Secretarius, homo omnium hominum humaniſſimus, & optimis literis egregiè excultus. 21. Iunij, hiftoriam Auguſtanæ Confeſſionis tuam, ab Rittero Latina ciuitate donatam, Vilnæ mihi monſtrauit. Cumque ſumpto ſemel iterumque calamo ſcribere tibi vellet, neque tamen tanta & indicibilis negotiorum mole oppreſſus, ſibi ipſi ſatiſſacere poſſet, inuitus quidem hoc tempore officium tuæ excellentiæ debitum intermiſit, meque per Apollinem rogauit, vt hanc candidiſſimæ mentis ſuæ affectionem per epiſtolam tibi ſignificarem, id quod me facturum, vti debui, ita lubenter promiſi. De omnibus tamen rebus, quæ haſtenus geſtæ ſunt, & quæ deinceps numinis aulpicio geruntur, faciet te paulò poſt certiorem.

Regis noſtri frater, Tranſyluania princeps, nu-

per decessit, cuius obitum rex grauitè tulit, vt patet. metuit fortassis aliquam in istis locis mutationem, quanquam filius demortui, decem annorum puer, à subditis patris successor nominatus est. Eodem die quo Transylvanorum dominus extinctus est, generosissimus regis equus exanimis concidit & periit, qui non procul ab arce Vilnensi defossus est, & columnam habet ligneam.

Belli suscepti moles hac ætate Plescouiam tanget. Milites vndiq; huc confluunt, ille ex Germania, alter ex Calydonia, tertius ex Britannia, vt nimirum venales animas tantò citius Plutoni propinèr. Nam vndiq; ad inferos tantundem viæ est.

Rex dum foris hostem quærit, nos domi propie-
tate bellum gerimus. Proceres quidem Polonici, qui purioris doctrinæ professoribus fauent, & partim Zuinglianos defendunt, partim Augustanam Confessionem sequuntur: ante abitum suum de ineunda concordia suaserunt, certum esse adfirmantes, quod N. Romæ nuper creatus in perniciem Lutheranorum iuramentum præstiterit Pont. Max. Huius verò tyrannidem non adeò metuendam esse, si nos piè in religione consentiamus. Maio igitur mense conuenimus Vilnæ, effecimus nihil. Summam actionis adiunctæ continent paginæ. Ipse Dei filius, vtinam gloriosissimo aduentu suo vulnera ecclesiæ citò sanet, & beatitudinem nobis donet sempiternam. In hoc quidem seculo sinceram sperare pacem non licet. Anabaptistas vicinos per occasionem erroris admonui. Horum superintendentes Laurens Criscouius, hæresin se defensurum scribit. cum prodierint chartæ, habebimus sanè quod

quod aut contemnamus, aut etiam quod auctoritate sanctarum scripturarum refutemus. Literas ipsius Criscouij ad tuam Excellentiam transmittito. Iamq; Colophonis vice etiam atq; etiam vehementer te rogo, vt hæc paginas tuo iudicio emendes, ac vel legas, vel diuulges, vel abijcias, quidquid horum feceris, meo facies consensu. Summum Pontificem ecclesiæ, Iesum Christum, Dei ac Virginis filium, qui solus est longitudo dierum nostrorum, toto pectore precor, vt tuam Excellentiam spiritu sanctissimo suo gubernet, & diutissimè incolumem conseruet, meque tuæ beneuolentiæ & amoris totum tradò. VIII. Kalend. August. anno. M. D. LXXXI.

E P I S T O L A

DE RELIGIONE ET SACRIFICIIS VETERVM BORUSSORUM, Io. MELETII

Ad

GEORGIVM SABINVM.

Cum elegiam illam tuam, quam ad Petrum Bern-
bum Cardinalem scripsisti, mihi legendam exhibuisset Hieronymus filius meus, qui tuis scriptis plurimum delectari solet, in qua de sacrificio capri, & anguium cultu, quæ nonnullæ Sarmaticæ gentes faciunt, commemoras: continere me non potui, quin ea quæ de vano cultu earum gentium comperi, ad te scriberem, tibi vtique non ingratum fore sperans, si earum gentium, ad quas fato quodam vocatus es, & in quarum vicinia vitam agis, mores &

Dd

idololatriam plenius cognosceres. Multienim superstitiosi ritus, idololatriciue cultus passim in his regionibus adhuc occultè seruantur, qui tibi aduenæ nondum fortè cogniti sunt. Itaque visum est communicare tecum, quicquid de illis compertum habeo. Ac ne longiore utar procæmio, referam prius sacrificia, quibus olim Borussi, Samogitæ, Lituanii, Rutheni & Liouones, coluerūt demonia pro dijs, atque etiā nunc multis in locis colunt occultè: deinde supersticiosos quosdam ritus, quibus nuptiæ, funera & parentalia apud easdem gentes celebrantur.

Die Georgij sacrificium facere solent Pergrubrio qui florum, platarum, omniumq; germinum Deus creditur. Huic Pergrubrio sacrificant hoc modo. Sacrificulus, quem *Vurschayten* appellant, tenet dextra obbam cereuisiæ plenam, inuocatoque demonij nomine, decantat illius laudes: Tu (inquit) abigis hyemem, tu reducis amœnitatem veris: per te agri & horti virent, per te nemora & syluæ frondēt. Hac cantilena finita, dentibus apprehendens obbam, ebibit cereuisiam nulla adhibita manu: ipsamque obbam ita mordicus epotam retto supra caput iacit. Quæ cum è terra sublata, iterumq; impleta est, omnes quotquot adsunt ex ea bibunt ordine, atque in laudem Pergrubrij hymnum canunt. Postea epulantur tota die, & choreas ducunt.

Similiter quando iam segetes sunt maturæ, rustici in agris ad sacrificium congregantur, quod lingua Ruthenica *Zazinck* vocatur, id est, initium messis. Hoc sacro peractò, vnus è multitudine electus, messlem auspicatur, manipulo demessò quem do-

mm

mm adfert. Postridie omnes, primò illius domestici, deinde ceteri quicunq; volunt, messlem faciunt.

Facta autem messe, solenne sacrificium pro gratiarum actione conficiunt, quod Ruthenica lingua *Ozinck*, id est, consummatio messis dicitur. in hoc sacrificio, Sudini Borussiae populi, apud quos succinum colligitur, capro litant, sicut in elegia tua ad Bembum scribis.

Litandi verò ritus est talis. Congregato populi cœtu in horreo, adducitur caper, quem *Vurschayten* illorum sacrificulus mactaturus, imponit victimæ utranq; manum, inuocatque ordine dæmones, quos ipsi Deos esse credunt: videlicet, Occopirnum, deum cæli & terræ. Antrimpum, deum maris: Gardoaten, deum nautarum, qualis olim apud Romanos fuit Portunus. Potrympum, deum fluuiorum ac fontium. Piluirum, deum diuitiarum, quem Latini Plutum vocant. Pergrubrium, deum veris. Pargnum, deum tonitruum ac tempestatū. Pocclum, deum inferni & tenebrarum. Poccollum Deum aëriorum spirituum. Putscatum, deum qui sacros lucos tuetur. Aufcentum, deum incolumitatis & ægritudinis: Marcoppolum, deum magnatum & nobiliū: Barstuccas quos Germani *Erdmenlen*, hoc est, subterraneos vocant.

His dæmonibus inuocatis, quotquot adsunt in horreo, omnes simul extollunt caprum, sublimemque tenent, donec canatur hymnus, quo finito, rursus demittunt ac sistunt caprum in terram. Tum sacrificulus admonet populum, vt solenne hoc sacrificium à maioribus piè institutum, summa cum veneratione faciant, eiusque memoriam religiosè ad

Dd ij

posteror conseruent. Hac conciuncula ad populum habita, ipse mactat victimam, sanguinemque patina exceptum dispergit. Carnem verò tradit mulieribus eodem in horreo coquendam. Hæ interea dum cato coquitur, parant è farina filiginea placentas, quas non imponunt in furnum, sed viri focum circumstantes, hinc illinc per ignem iaciunt absque cessatione, tãdiu quoad illæ indurescant, & coquantur. His peractis epulantur atq; helluantur tota die ac nocte vsque ad vomitum. Ebrij deinde summo mane extra villam progrediuntur, vbi reliquias epularum quæ remanserunt, certo in loco terra operiunt, ne vel à volatilibus vel à feris diripiantur. Postea dimisso cætu, suam quisque domum repetit.

Cæterum, ex omnibus Sarmatiæ gentibus suprâ nominatis, multi adhuc singulari veneratione colunt Putscatum, qui sacris arboribus & lucis præest. Is sub arbore Sambuco domicilium habere creditur. Huic passim homines superstitiosi litant pane, cereuisia, alijsque cibis sub arbore sambuco positis, precantes à Putscato vt placatum efficiat Marcopolum, deum magnatum & nobilium, ne grauiore seruitute à dominis ipsi premantur: vtque sibi mittantur Barstuccæ, qui (vt suprâ dictum est) subterranei vocantur. His enim dæmonibus in domo versantibus se fieri credunt fortunatiores: eisque collocant vesperi in horreo super mensam mappa stratam panes, caseos, butyrum, & cereuisiam: nec dubitant de fortunatum accessione, si manè reperiant cibos illic assumptos. Et si quando intactus cibus in mensa remanet, tunc magna anguntur cura nihil non aduersi metuentes.

Eadem

Eadem gentes colunt spiritus quosdam visibiles, qui lingua Ruthenica *Colky*, Græca *Coboli*, Germanica *Coboldi*, vocantur. Hos spiritus credunt habitare in occultis ædium locis, vel in congerie lignorum: nutriuntque eos lautè omni ciborum genere, eò quòd afferre soleant nutritoribus suis frumentum ex alienis horreis furto ablatum.

Cùm verò hi spiritus alicubi habitare ac nutrirì cupiunt, hoc modo suam erga patremfamilias voluntatem declarant. In domo congerunt noctu segmenta lignorum, & mulctris lacte plenis imponunt varia animalium stercorea. Quod vbi paterfamilias animaduertit, nec dissipauerit segmenta, nec stercorea è mulctris eiecerit sed de inquinato lacte cum omni familia sua comederit, tunc illi apparere & permanere dicuntur.

Præterea Litvani & Samogitæ in domibus sub fornace, vel in angulo vaporarij vbi mensa stat, serpentes fouent, quos numinis instar colentes, certo anni tempore precibus sacrificuli euocant ad mensam. Hi verò exeuntes, per mundum linteolum conscendunt, & super mensam assident. Vbi postquam singula fercula delibauerunt, rursus descendunt, seque abduunt in cauernis. Serpentibus digressis, homines lati fercula illa prægustata comedunt, ac sperant illo anno omnia prosperè sibi euentura. Quod si ad preces sacrificuli non exierint serpentes aut fercula super mensam posita non delibauerint, tum credunt se anno illo subituros magnam calamitatem.

Ad hæc eadem gentes habent inter se sortilegos, qui lingua Ruthenica *Bury* vocantur, qui Potrimpum inuocantes, ceram in aquam fundunt, atque

Dd iij

ex signis siue imaginibus inter fundendum figuratis, pronunciant ac vaticinantur de quibuscunque rebus interrogari fuerint. Noui ipse mulierculam, quæ cum diu reditum absentis filij frustra expectasset: erat enim filius ex Borussia in Daniã profectus: consulit sortilegum, à quo edocta est, illum naufragio perijsse. Cera enim in aquam fusa, expressit formam fractæ naui, & effigiem resupini hominis, iuxta nauim fluitantis.

Apud Samogitas est mons ad fluuium Nauuasam situs, in cuius vertice olim perpetuus ignis à sacerdote conseruabatur, in honorem ipsius Pargni, qui tonitruum & tempestatum potens à superstiosa gente adhuc creditur. Hactenus de sacrificijs.

Nunc de ritibus Nuptiarum, funerum, & parentalium, narrabo non minus ridicula quam superstiosa. Apud Sudinos, Curonenses, Samogitas, & Lituanos, nobiles puellæ multis in locis gestant tintinnabulum, quod funiculo alligatum è cingulo dependet vsque ad genua. nec ducuntur, sed rapiuntur in matrimonium, veteri Lacedæmoniorum more à Lycurgo instituto. Rapiuntur autem non ab ipso sponso, sed à duobus sponsi cognatis. Ac postquam raptæ sunt, tunc primum requisito parentum consensu matrimonium contrahitur.

Cum nuptiæ iam celebrantur, sponsa ducitur ter circa focum. Deinde in sellam ibi collocatur. Sediti super sellâ, pedes lauantur. Ea verò aqua, qua sponsa lauantur pedes, conspergitur lectus nuptialis actota supellex domestica: Consperguntur item hospites, qui ad nuptias inuitati sunt. Postea sponsæ os oblinitur melle, & oculi teguntur velamine, velatis oculis

oculis ipsa ducitur ad omnes ædium fores, quas iudetur contingere ac pulsare dextro pede. Ad singulas fores circumspargitur tritico, siligine, auena, hordeo, pis, fabis & papauere. Qui enim sequitur sponsam, gestat saccum plenum omni genere frugum: cumque illam circumspargit, ait, nihil horum defuturum sponsæ, si religionem pie coluerit, remque domesticam curauerit ea diligentia, qua debet. His actis, aufertur sponsæ velamen ab oculis, & conuiuium celebratur.

Vesperis cum sponsa ad lectum deducenda est, inter saltandum ei abscinduntur crines, quibus abscissis, mulieres imponunt ei sortum, niueo linteolo adornatum, quod vxoribus gestare licet, donec filium pepererint. Tadiu enim vxores pro virginibus se gerunt. Ad extremum introducit in cubiculum, ubi pulsata & verberata, coijcitur in lectum, sponsoque traditur. Tum pro bellarijs afferuntur testiculi caprini, vel vrsini, quibus ipso nuptiarum die commanducatis, coniuges creduntur fieri fecundi. Hac de causa nullum quoque animal castratum illic ad nuptias macatur.

In Funeribus hic seruatur ritus à rusticis, defunctorum cadauera vestibus & calceis induuntur, & erecta locantur super sellam, cui affidentes illorum propinqui, perpotant ac helluantur, epota cereuisia, fit lamentatio funebris, quæ in lingua Ruthenica sic sonat *Ha le le, le le, y procz ty mene vmarl? ij za tij nie miel sto yesty albo pity? y procz tij vmarl? Ha le le, le le ij za tij nie miel kras je miodzice? y procz tij vmarl?* Id est, Hei, hei mihi. Quare mortuus es? Num tibi deerat esca aut potus? Quare ergo mortuus es? Hei hei mihi: An non habuisti

formosam coniugem? Quare ergo mortuus es? &c. Hoc modo lamentantes enumerant ordine omnia externa illius bona, cuius mortem deplorant: nempe, liberos, oues, boues, equos, anseres, gallinas, &c. Ad quæ singula respondentes, occinunt hanc Naniam, Cur ergo mortuus es, qui hæc habebas?

Post lamentationem dantur cadaueri munuscula, nempe, mulieri fila cum acu: viro linteolum, idque eius collo implicatur. Cum ad sepulturam effertur cadauer, plerique in equis funus prosequuntur, & currum obequitant quo cadauer vehitur: eductisque gladijs, verberant auras, vociferantes, *Geygeythe begaythe peckelle*, id est, aufugite vos demones in infernum. Qui funus mortuo faciunt, nummos projiciunt in sepulcrum, tanquam viatico mortui prosequentes. Collocant quoque panem, & lagenam cereuisiæ plenam ad caput cadaueris in sepulcrum illati, ne anima vel sitiat vel esuriat. Vxor mane & vesperi, oriente & occidente sole, super extincti coniugis sepulcrum sedens vel iacens, lamentatur diebus triginta. Cognati verò ineunt conuiuia die tertio, sexto, nono, & quadragesimo à funere. Ad quæ conuiuia animam defuncti inuitant, precantes ante ianuam. In his conuiujs, quibus mortuo parentant, tacite assident mensæ tanquam muti, nec vtuntur cultris. Ad mensam verò ministrant duæ mulieres, quæ hospitibus cibum apponunt, nullo etiam cultello vtentes. Singuli de vnoquoque ferculo aliquid sub mensam iaciunt, quo animam pasci credunt, eisque potum effundunt. Si quid fortè deciderit de mensa in terram, id non tollunt, sed desertis (vt ipsi loquuntur) animabus relinquunt manducan-

ducandum, quæ nullos habent vel cognatos vel amicos viuentes, à quibus excipiantur conuiuio. Peracto prandio, sacrificulus surgit de mensa, ac scopis domum purgat, animasque mortuorum cum puluere eijcit, tanquam pulices, atque his precatur verbis, vt è domo recedant. *Iely, Pily ducisse: nu Wen, nu Wen*; hoc est, edistis ac bibistis animæ dilectæ, ite foras, ite foras. Post hæc incipiunt conuiuia inter se colloqui & certare poculis. Mulieres viris præbunt & viri vicissim mulieribus, seque mutuo osculantur.

De hac oblatione ciborum super tumulos defunctorum meminit etiam Augustinus sermone 15. de Sanctis, cuius verba hæc sunt: Miror cur apud quosdam infideles hodie tam perniciosus error increuerit, vt super tumulos defunctorum cibos & vina conferant, quasi egressæ de corporibus animæ, carnales cibos requirant. Epulas enim & refectioes carotantum requirit: Spiritus autem & anima ijs non indigent. Parare aliquis suis caris dicit quod ipse deuorat. Quod præstat ventri, imputat pietati, &c. Hætenus Augustinus.

Hæc, quæ de superstitionis ritibus, & ceremonijs illarum gentium narraui, partim ipse vidi, partim ab hominibus fide dignis audiui. Tu verò, præstantissime vir, qui variarum rerum cognitione delectari solitus es, pro ea qua excellis humanitate, meum hoc quaecunque scriptum ab homine tui amantissimo profectum, boni consulas, oro.

FINIS II. TOMI
Rerum Polonicarum.

TOMVS III.

RERVM POLO-
NICARVM, IN QVO
RES PARTICVLARITER
gesta à Polonis comprehenduntur.

ILLVSTRIBVS ET MAGNIFI-
CIS VIRIS, DN. NICOLAO MIE-
lecki, Voiuodę Podolię, Grodenſi, & Nico-
Sieniauuski, Strienſi præfecto, atque
copiarum regni in Ruſſia pri-
mario ductori,

IOANNES LASICIVS S.

NIS Inos certa merces laborum, Chri-
ſtianorum cauſſa ſuſceptorum, in ce-
lis maneret: nihil vobis, illuſtres viri,
ceteriſq; iſtic pacis publicæ conſer-
uatoribus foret infelicius. Tanta ſunt
veſtra in Rempub. Chriſtianam me-
rita, me latet an iam remunerata. Hac verò eſt illa
maxima caritas, de qua ſic inquit noſter Seruator:
Maiorem hac caritatem nemo habet, quàm ſi animã
ſuam ponat pro amicis ſuis: hoc illud quod Sirachus
faciendum ſuadet, ne fratris & amici cauſſa pecunia
parca-

parcamus, hoc quod Paulus ſcribit: Caritas non qua-
rit qua ſua ſunt: & omnia ſuſtinet. Quæ, quanta ſint,
quis nò videt? Teſtis rei huius eſt, inter alia, hæc quam
ad vos mitto, *VALACHICA HISTORIA*:
nam quid vos aliud in Valachia, tanto cum discrimi-
ne vita, nec abſque impenſis, & domeſticis rebus poſt-
poſitis, anno 1572. egiftis, quàm vt Bogdano, gentis no-
ſtra amantiſſimo, in illam reducto, tutum ab illa parte
à Turcis regnum Polonicum, ſi miſſimum Germa-
nia murum, redderetis? quo beneficio quod aliud ma-
ius à vobis in Rempub. proficiſci potuit? Itaq; ne dubi-
tate, veniet aliquando illud tempus, cùm, vt omnium
Chriſtoſidentium virtutes, ita veſtra quoq; hæc de po-
pulo Dei merita, magnis premijs aſſicientur. Nec ego
valde miror, optatus, conatibusq; veſtris fortunã non
reſponſiſſe: cùm nemo ſit hominum, cui ſemper ſecun-
da ſint omnia. In magnis, ait Poeta, & voluiſſe ſat eſt.
Satis vos patriæ, ſatis amico dediftis afflicto. Si Deo,
mundi, quem creauit, admirãdo rectori, ſecus viſum:
quid dolemus? voluntati illius quis reſiſtet? is vt dat,
ita aufert, reges, regna mutat, excitat & immittit ho-
ſtes, non tamen abſq; cauſſa: ſed propter impunita ſe-
lera, idololatriam, ſuperſtitionem, pauperum oppreſ-
ſionem, iniurias, fraudes, furia, cædes, luxus, libidines,
ebrietates. Ductus eſt in captiuitatem populus meus,
ait vates Eſaias, propterea quòd non fuerit prædius
ſcientia: tympanum, tibia & vinum in conuiujs illo-
rum: opus autem Dei non reſpiciunt. Neg, verò vos
iunc ſolum præclarã patriæ operam nauaſtis: magna
ſemper ab illo tempore, ex quo vos in Ruſſia diuina cõ-
ſtituit prouidentia vtriuſq; veſtrum, maiorumq; ve-
ſtrorum, in repellenda vi Barbarorum, vigilantia, in-

dustria, fortitudo enituit: si modo alij conatus adiu-
uissent vestros, vel si plura perficere per iram diuinam
licuisset. Vinam autem nostri, tam crebris Scytharū
incurſionibus exciti, qui mihi nihil nisi prodromi Tur-
carum esse videntur, de locis, quā illis accessus ad nos
patet, muniendis tandem aliquando cogitarent. *Vidi-
sti tu, sapientissime Mieleci, in tua illa cum Comite
Tarnonio & Stanislao Latalſcio peregrinatione, vi-
disti inquam iuuenis, ut Itali Turcis, Hispani Mau-
ris, Galli Anglis, Dani Suecis, Zelandi & Hollandi
quibus suis, cum bellum est, nanibus ad se aditum pro-
hibeant: ut ijs in locis, quibus commodus est ad eos ac-
cessus, arces, praesidiaq. habeant: collapsa instarent,
dies & noctes excubent. Cuius rei documenta si nunc
hac tua & atate, & autoritate aditum Neſtrum
atq. Neprum, quā serus Scythia incurrit, ederes: certe
hoc inter tot tuos, quos in arcendis hostibus suscipis la-
bores, praecipuum, idemq. immortale opus esset fini-
rum. Ni verò id, hoste iam nobis propinquo, & incu-
ria nostrā animiū audaci facto, maturè feceritis, qui
mirabitur sequentiam possessionis direptionē: quā, pro
dolor, iam magna est, ubi nulla sepes fuit? Cui ducen-
de non dubito quin post tot calamitates, & Turcarum
in Valachiam ingressum, manus sitis celeriter admo-
turi. Opto vobis Gedeonis fortitudinem, Sam-
sonis vires, Davidis felicitatem. Bar-
cini, Kal. Octobr. 1577.*

IOANNIS

IOANNIS LASICII HISTORIA DE INGRESSV POLONORVM IN VALACHIAM,

*cum Bogdano Voinoda, (cui successit Iuonia) &
cade Turcarum: ducibus Mielez kio & Sie-
nia Wskio: an. M. D. LXXII.*

ARIA esse gentis cuiusvis, ut virtutes, ita vitia, nemo est qui ignoret. Valachorum sanè ea est leuitas animi, & perfidia, ut maior esse nequeat. Ii paucis antè annis, ne superiora commemorem, Alexandro principe suo eiecto, quendam Iacobum Despotem, qui Kostoſchij Mathemata docebat, nostris quibusdam suo cum dispendio eum adiuuantibus, receperunt: quo occiso, rursus Alexandrum, postea Bogdanum admiserunt. Hoc fastidito, Iuonia se subiecerunt, isto Turcis prodito, ad Petrum defecerunt, quem quis diutius his regnaturum credat? Ita illud à Salomone verè dictum, ut omnia, propter improbitatem terræ, multos principes eius esse. Quamobrem haud mirū est, proposuisse id in concilio Lucensi, anno Christi 1429. Sigismundum Hungarorum, Romanorumq. regem, (ut testis est lib. 4. Chronicorum Polonicorum noster Miecho-

tyiensis) vt gens Valachica, vnà cum suis Voiuodis exterminaretur: quod nemini fida foret, furto ac praeda viuere, sed Wladislaum regem Poloniae, Vitouodo duce Lituaniae, fratre suo, praesente, respondisse non esse æquum vt Valachi, regni Poloniae subiecti, exterminarentur: quorum si aliqui furto viuerent, id tamen nō posse de omnibus dici. Licet autem hoc tum discordia regum non fuerit factum: at nostra ætate, magnis eos cladibus affligi: tandē etiam diuino permisso, Turcarū iugo subijci vidimus. Sic enim propheta Amosus, Dei nomine: Ecce, inquit, oculi Domini Iehouæ in regnum quod peccauit: disperdamq; illud è terra. Sic & apud Ieremiam Deus ait: Ego feci terram, & dedi eā illi cui mihi visum est: dedi omnes has terras Nebuchadnefaro Babylonio seruo meo. Quis igitur miretur tot gentes, quarū fides lubrica, iam in prouerbium abierat, in Turcicam deuenisse potestatem? nam quid Deo magis exosum, bilingui, perfido, fraudulento? Sed nos iam histotū aggrediamur, Paprociū sequuti.

Valachi, qui olim Getæ & Daci, post ab colonia Italorum, quos Wlochos vocamus, Valachi cognominati, gens misti seminis, ideoq; ingenij varij & inquieti: cōcepto odio contra Bogdanum, suū Voiuodam, (vox ea lingua nostra exercitus ducē significat) quod Polonorum magna consuetudine sua in aula vteretur, his plurimum fidei haberet, horum beneuolentiam liberalitate demereretur, vni illorū sororē suam nuptū dedisset, ipse quoq; vxorē genere Polonā ducturus esset: clām ineunt consiliū de alio in locum illius sublegendo. Erat tum apud Imperatorem Turcarum Iuonia, (sic illi Ioānem appellant)

filius

filius Stephani, Voiuodæ illorū, è cōcubina prognatus: qui anno salutiferi partus 1561. rege Sigismundo Augusto comiria Lublini agente, Ioannis Fierlei, Voiuodæ Lublinēsis, Marschalciq; regni Poloniae, senaroris grauissimi, minister fuit. Is Valachis visus est ad suscipiendum imperium satis idoneus. Ad hunc ergo de nouo principatu scribunt: quæ & quanta à Bogdano & Polonis perferat mala, significat: si citò cum aliqua Turcarū manu veniret, prodituros se ei obuiam pollicentur: Polonosq; vnà cum Bogdano, & Petro fratre ipsius, vinctos viuos in potestatem eius tradituros. Iuonia iam dudum cupidine dominandi flagrans, accepto tali nūtio, protinus colligit Cæsaris sui permissu, circiter viginti millia Turcarū, Græcorum & Serborū. Porro Bogdanus, factus de his consilijs à quodam Valacho certior, simulq; monitus vt profectus in Poloniam ad amicos, maturè pararet auxilia, quibus se ab iniuria tueretur, vitaret insidias: illo ipso quo hæc accepit die, (qui fuit Dominicus præcedēs Bacchanalia anni 1572.) Valachia excedit: vbi primū Polonis, suis familiaribus, perfidiam, insidiasq; subiectorum suorū aperit. Egresso è Valachia Bogdano, ingressus in eā est Ioannes, ipsius æmulus, magnis Turcarum copijs stipatus: cui obuī primates profecti, Gabriel Logofet, Dinga dux exercitus, Craczonus eremita, Visternicus lasus, Lupulus Stroiz, cateriq; proditores: salutatūq; reuerenter, lasum, vbi sedes Voiuodarū est, deducunt. Tum verò cognouēre periuri Valachi, quā leuia fuerint priora incommoda illis, quæ à Turcis patiebantur: nam nostri milites nihil aliud quā pabulum in vsum equorum, ex agris, horreisq; incolæ

rum auferebant: at Turcæ, præter id, vxores quoque illorum, virgines, pueros constuprabant: parentes, propinquos flagitia prohibentes pulsabant: omniaque alia arbitrato suo agebant: adeò licenter, vtiliostum pluribus incommodis vnus Turca affecerit, quam antea triginta Poloni: nec dissimilis eorū conditio luonia imperante, illi Israelitarum, Abimelecho rerum potente, fuerit: quæ fors communis est ijs omnibus, qui excusso dominatu à Deo accepto, alium sibi pro sua libidine, nefariè accersunt. Nam & ipse luonia, vel ob leuissimum delictum, pœnam capitis infontes statuebat, viuos excoriabat, palis infigebat, oculis priuabat, (quæ pœna apud Valachos familiaris est) naso & auribus præcis deformes homines reddebat: breuiter, si quis illo inuito seu racemum suæ vineæ, seu quidpiam aliud, ex quo census penditur, vendidisset: hunc ille aut occidebat, aut hamo per nares illius traducto, manibusque post tergum colligatis, tortoribus, vel, si isti non essent, Nigritis (quos Ziganos vocant) per plateas immisericorditer flagellandum obijciebat: & (quod immanius est) cæcorum cadauera, insepulta esse in foro sinebat, vt canes esu illorum saturarentur, homines aspectu obedientiores redderentur. Hac tali feritate, tantum sui metum, amoremque, (si modò in metu esse potest amor) plebi incussit, vt illum postea non modò honorarint, horruerintque, verum etiam fortiter pro eo depugnauerint. Tale in illis locis, & ad Septentrionem, vulgi hominum ingenium est, vt castigatum promptius, quam sua sponte officium faciat. Est in Russia nobilissima prosapia Casparus Paniewskius, præfecti Zidaczouien-
uis

uiensis forma conspicua filius: huic Bogdanus suam sororem, matre id volente, bona cum dote locauit. Ipse etiam Bogdanus, Ioannis Tarlonis, signiferi Leopoliensis, pudoris, pulcritudinisque eximia filiam, ducturus in matrimonium erat: cui filia, matrique eius, viro mortuo, rex Augustus tutores dedit senatores illustres, Georgium Iaslouiecium Russiæ, Nicolaum Mielecium Podoliæ Voiuodas: qui puellam sponso, non secus quam si regia filia foret, tradituri erant. Ad hos ergo Bogdanus vbi venit, opem illorum contra infidos Valachos implorat: suum honorem tuendum vt suscipiat, omnibus precibus rogat: idem petit & à militibus, finium regni custodibus. Hi itaque omnes, rei indignitate commoti, & illud Sirachi consilium sequuti: Iniuriam (inquit) patiente eripe è manu iniuriam inferentis: neque vindicando animū paruum habeas: & eritis tanquam filij altissimi: quod & Dauid, Salomon, Ieremias, homines diuini, faciendum censuerunt: operas illi suas, ad vindicandum ius amissum, obtulere: miserat & ad Augustum regē certos homines, qui idem abs eo flagitarēt: sed fœdus cum Turcis antiquum, auxilia ferre non fuit: tamē quod præstare potuit, fecit: misso ad Turcam nobili legationib. viro, Andrea Tarano Wskio, Bogdano vt reconciliaretur, si modò offensus ab illo esset, utque eiectū in patriam principatū restitueret, orauit. Egresso è Valachia absque omni operæ pretio legato, cōfestim Bogdanus cum bis mille ferè, voluntarijs militibus è nobilitate conflat, in patriam irrumpit: quos traducto Nestro flumine, voluntate omnium, Nicolao Mielecio, propter prudētiā & rei bellicæ sciētiā inter omnes summo, ducendos, regendosque cōmit-

tit. Is sibi laboris socium & adiutorem adiungit Nicolaum Sienia Wskium, Palatini Russiæ filium, Sriensem præfectum, non minùs quàm ipse, rei militaris scientia clarum: cui breui post, omnis oræ illius militiæ cura à rege commissæ est. Horum ductu ingressi in Valachiam, rei frumentariæ paulò licentius studere cœperunt: quare cognita, Mieleciens furcam medijs in castris erigit, pœna capitis raptoribus statuta: quòd non ad hostes, sed ad suos venissent, quibus dominum restituere conarètur expulsum. Habitus est ibidè delectus militum, septingenti, bello gerendo parùm idonei, domum reuerti iussi, mille trecenti relicti pauci numero, sed animi, corporisq; virib. prestantes. Postero die iter ingressi per syluam faginam (quæ quondam ab incolis callidè succisa, nostris perniciofa fuit) ad Prutum amnem perueniunt: unde missio Pila Wskio centurione cum Bogdani famulis, ut Chocimo tormenta bellica adueheret: ad Stepano Wczum (qui locus ad eundem fluuium est), pcessere: ubi facti de vicinis hostibus certiores: visum imperatoribus est, quòd ad illos suis cœturijs, pficisceretur insignis fortitudinis audaciæq; viri, Stanislaus Lanczcoronskius Scalensis, Michael Iaslouiecius Chmielnicësis præfecti: Nicolaus Herburtus, Stanislaus Volskius, Crusielniczkus, Temrucus Pietichorensis cum suis, & triginta Croatis. Hos Valachi cōspicati, quorum ductor Dabroua, Pruto celeriter traiecto, terga dedere: ibat ergo nostri secundum unam ripam, hostes ex aduerso secundum alteram: eius animi, ut sex millia virorum quadringentos Polonos non fuerint adoriri ausi. Nostri, nullare memorabili patrata, in castra reuersi, ire rursus ad excubias agendas iussi sunt: profecti, incidunt in Turcos & Vala-

Valachicos excubitores: quibus multis in locis ignes excitant, ut hac ratione, quauis mille capita non superarent, plures esse videretur. His nostri celo iam albente visis, et si impares, tamē se tenere non potuerunt. quin sublato clamore in illos irruerunt: ac Turca, armis, protinus correptis, cōclamant & ipsi: Volsianosq; atq; Croatas, qui eos inuaserat priores, abs se propellunt. sed postea quā Herburtus, Lanczcoronskius, Iaslouiecius, Crusielniczkus cum tympanis excessere, illico pedibus salutem quasi erunt: nostris fugientes, veluti pecora cedentibus, viginti quatuor viui capti: nostri omnes salui. Croatæ solum unus, cui effrenatus equus erat, Turca fugiens, caput acynace abstulit. Hic cum quidam Temrukianus Scythæ, Volskij cohortem repullam esse ab hoste vidisset, in scijs omnibus, ad imperatorem cum nuncio caesorum Polonorum aduolat: cui præmij loco, catenæ iniectæ, quòd vano rumore animos militum frangeret. Subiecti questionibus, captiui, in proximo esse magnas suorum copias cōfessi sunt. Quapropter centuriones, suos quilibet protinus instruunt ac ordinant: imperatorem de victoria, & hoste ultra montem abdito, edocet, maioraq; auxilia rogat Voiuoda, interrogato iuvene an nobili genere ortus esset: eoq; id aiēte, Lesciniūq; dici, & Herburti famulum esse, respondet: Ergo (inquit) ea quæ refers, vera sunt: nam nihil magis nobili, quàm ut semper vera & cōperta dicat, curge est: accipe, ingenue adolescens, hoc læti nuntij præmij, quo seruus Scythæ minimè dignus fuit. Lescinio muneribus affecto, & suorum animis recreatis, præmissisq; ad illos quæ opem implorabat, Ioāne Iordano & Cosielskio: ipse ite eos Voiuoda cum reliqua manu sequitur: ubi cōuenerunt, primum Deo, auctori salutis omnium,

cædis verò hostiū: pōst ipsos etiā, pro opera primo ag-
gressu bene nauata, gratias egit. Interim Pilaſkius
cum tormētis venit: quæ Iacobi Iordani fidei tradita
sunt. Progressi omnes ad Iasum, animaduertūt, ma-
gna Turcarū, Valachorūq; agmina tumulos Stepa-
noſcios infedisse: adhuc, Valachos cōspectis nostris,
acies suas ostētare. Hic Mielecius, quid hostes aude-
rent, periclitaturus: Herburtū, Iaslouiezkium, Tem-
rucum, eos ad præludiū pugnaelicere iubet. Verūm
ij, animaduertis insidijs, (posuerat enim dux in occul-
to Czeremiſſios præstātes iaculatores) prodire in a-
ciem nolūte. Mielecius quoq; cōsideratis hostium
viribus, nec ignarus aliud resistēdi, aliud cedēdi tem-
pus esse: regredi potius quā temere cum paucis in
Valachiam progredi, cōsiliū capit: quare iubet per
speciem quæri vada Pruthi, quasi Iasum iter flexurus,
cūm (opinor) reditus Chocimum versus esset in ani-
mo: cur enim infinitis hostibus exiguum suorū nu-
merum, nulla habens certa auxilia, opponeret? Dies
Iouis prima à Paschate fuit, cūm conuerſi Chocimū,
sequētes se propē magnis agminibus habuerunt ho-
stes. Quorū audaciam minimē ferendā esse Voiuo-
da existimans, monet Herburtū, Lanczcorōskium,
& aliquot alios, vt illos suis à ceruicibus reijcerent:
quod hi propter loci iniquitatē, & quia sol ad occa-
sum vergebat, facere tū detrectarūt, operā suā loco
æquiore, temporeq; magis opportuno ipsi polliciti.
Proin nostri procedebāt vterius, hoste in cassum è
decliui loco tela tormētis in eos iaciente, donec in-
ter Pruth & alium fluiuiolū peruenerunt. Nocte sub
armis vigilāter trāfacta, cernūt prima luce hostes id
vnū conari, quò ipsos circūuenirent, & in angustias
redige-

redigerent. Sed Herburtus sua cū centuria, quæ sem-
per extremum agmen claudebat, multitudinē ho-
stium falcatā aggressus, in aquas compellit. Quibus
actis effudit se quidam è suorū grege Turca hastatus,
more militari aliquē è nostris ad monomachiā pro-
uocās. Vix hæc effatus, aduolat à latere cū venabulo
Stanislaus Viſtēpus, exigui quidē corporis, sed (vt ta-
les sunt) pectoris impavidi: quo venabulo Turcā vno
ictu trāſuerberat. Accurrūt Turcæ subsidio prouoca-
tori animam agēti: nostri itē Viſtēpo triumphanti.
Fit mediocre certamē: in quo Zebro, Polonus cen-
turix Lanczcoronskianæ, occubuit. Turcæ tali viro
amisso, ibāt quieti die illo, qui Veneris fuit: illis ideo
sacer, vel quòd Mahometes creatus ab illis hoc ipso
die rex foret: vel quia, vt à Christianis superstitione
diuerſi sunt, ita etiam aliud colendi Dei tempus, ali-
umq; modum habēt. Nos enim ad orientem solem,
patriæ orientalis, è qua Adam eiectus est, memores:
illi, ad meridiē cōuerſi, Deum hac die adorāt. Poste-
ra luce, nostros Chocimū tendētes magna phalanx
Turcarū insequuta est: vbi rursū alius Stanislaum
Ciolcum, armis habituq; , qui luteus erat, inter cæ-
teros fulgētem, ad singularem pugnam euocat. His
auditis, currit ad Voiuodā Ciolcus, ac vt ipsum in sui
honorem, tāto cum viro hasta certare permittat, et-
iam atq; etiā orat, obsecrat. Cui is: Ego verò (inquit)
nō sinam vt quisquam vestrum, qui diuitiores habe-
mini, tali barbarico certamine, periculo se exponat.
Ere magis vestra futurū, si iunētis animis, dextrisq;
hostē, vbi necesse erit, aggrediamini. Dolenter hæc
Ciolcus tulit: Hoste in prouocatione perſtāte, & lin-
gua Sclaonica, veste, pennisq; nitentē prouocante,

obsecrat prouocatus, vt, si hoc sibi nō liceret, saltem quispiam suorum famulorum cum barbaro in arenam descenderet: ne impune Christianis insultare videretur. Data facultate, statim contra illum cum hasta proruit Paulus Chauzowskius: nec id segnitus Turca fecit: sed vterq; cursu irrito. Tum Paulus, manu promptus iuuenis, districtum subito ensē fronti hostis infigit: adhuc vulneratum, ferrum hārens extrahentem, brachijs corripit. Visa longiuscula luctatione, decurrunt ad commilitonem Stanislaus Visga, & Stanislaus Niegoczkius: hic, BaWorowski, ille Herburti minister. Turca manib. Pauli elapsus, recipit se ad suos: qui subito, lethali cognito vulnere, cōplures adorti illos tres, egregiē se à vi magna defendentes, vndiq; petunt. Laborantib. subueniunt suis cum turmis Herburtus & Volskius: sit cēdes magno strepitu, sospitat Christus praelium Christianis, barbari in fugam vertuntur: quos ij cedentes acriter persequuntur. Exclamant imperatores, sine persequendi facto, pedem referrent, & ad signa redirent: clamitant & centuriones, inhibentq; frustra: adeo iam animi victorū incaluerant, vt renocati ab incepto nō potuerint. Quod cernentes alij centuriones, nō multis in castris relictis, pugnatibus animos suo aduētū addidēre. Tum verò omnes simul multo feruētius hosti numeroso instare, cāsim pūctim ferire, donec illos ad ipsa statua Valachica cōpulerūt. Proiecti calore pugnādi vltra tubicines & tympanotribas, animaduertūt se nimium procul à suis abcessisse: quā ppter coacti in vnū ad eos redeūt. Res mira, nec alij quā Deo, suorū pilos numeratos habēti, adscribēda, quod eouq; pugnādo progressi, nec circūdati ab hosti-

hostibus essent, nec in cōflictu acerrimo plures vnico, qui fuit Volskij, ceciderint. Reuerfos palam obiurgabat imperator Mielecius, tacitē laudabat fortitudinem, quod prater suum insūm, rem summi periculi paucitentaissent. Nos verò, respōdent, collegē tui permissū id fecimus: quidni enim, Deo conatus secundāte nostros, hostē fugientē persequeremur? Loco quodā cēnoso superato, qui haud procul Chocimo aberat, Turcæ nostros ea cum vociferatione assequuntur, vt viuos deuoraturi viderētur. Stanislaū verò Czureli centuria maximē petebatur: ad quos conuertente se Czurelo, procurrit cū malleo acuto Mielecij minister Radeczkius, bellandi cum Turcis gnarus: quē capiti vnus vbi impigisset, eximere non quiuit: hūc imitatus Czurelo, cum centū suis equitibus, tantum hostium numerū aggressus est, vt nostri inter illos dispersi, nō iam apparerent: at imperator extemplo mādauit Ossowski, vt cum suorū equitū manu perturbatis succurreret. Caterū Turcæ, visis pluribus nostrū ad se, tāquā irritatis feris, currentibus euestigio retrocesserunt: vt enim Scythas, ita etiam Turcas, fortitudo statim deficit vbi quis illis viriliter resistit: imbellem si videant, magno eum impetu inuadunt. Sex tantū ē Czurelianis desiderati: at verò Turcæ atq; Valachi concisi, cōtritiq; passim iacebant. Tendentibus nostris Nestrum versus, Turcæ suo incurſu nouissimos penē attingebāt. Molestē id ferebat respectās animosus Herburtus: nihil tamē iniussu sui ducis tentare ausus. Triginta Czeremissij ab tergo constituti, glandibus tormentorū incurſantes repellebant. Fuit ibidem quidam palustris locus, nostris transcendendus: ad quem hostes celeriter

concurrerunt, aditu eos prohibitori: verum iussu vicarij imperatoris, exonerata contra illos à Stephano Garnissio, Herburti sub centurione, 12. minora tormenta, vnum maius ab ipsomet Ciolco, conturbatos vltra montem reiecerunt. Exantlatis tor aduersis, tandem ad Chocimensem arcem, concubia nocte venerunt: quam arcem Dobrossolouius Polonus, paruo praesidio tenebat, & fide bona (cuius gens nostra natura seruans est) Bogdano tamdiu seruabat: vbi Turcae nostros, iam securiores, & ordinis negligentes, facile oppressissent, ni Temrucus centurio, tamdiu illos sustinisset, dum singuli suis sub signis consisterent. Godzisse Wskius prior è centuria Goraiskij hostes sensit, deinde alij: qui celeriter à Siena Wskio ordinati, productis ante aciem tormentis, hostem opperiebantur: nec res, tametsi copijs nostri multo foret inferiores, certamini moram fecit. Vetuerat autem Mielecius, ne quid ipse Bogdanus attentaret: sed contentus ijs quæ alij pro eo lubirent, in castris, vbi erant praestantiores, maneret. Ibi prima contentio inter nostrum exiguum peditatum, & Valachos de sepe quadam orta. Dehinc Turcae nostros inuadere, premereque. Rogante Ciemerinskio auxilia, Temrukus & Herburtus, à Siena Wskio ferre iussi, respondent, minimè committi debere velites loricatos, venabulis videntes, cum Turcis hastatis & scutatis (nam facile ab illis dispergerentur) sed hastatos cum hastatis, vt sit pugna æquior: se verò praesto fore, vt hostem alia ex parte inuadant. Tali excusatione vsis successit Sienia Wskij mandato, Iacobus Lordanus: cuius centuria hastata ex imberbibus cōstabat, sed quibus erant ani-

mi

mi Herculei, in hac quatuor fratres ipsius germani fuere. Hi omnes, diuina ope implorata, eo impetu in hostem incurrunt, vt nullius hasta ab aduersatio aberrauerit: pugnantibus subueniunt à latere Herburtus & Sigismundus Rozenus: sed protinus resiliunt faucij Turcae: quos hi verberando, vsque ad ipsorum castra varijs tramitibus fugarunt. Callidè autem, dum fugerent, arma, pileos, cæteraque impedimenta abiciebant, dummodo se insequentes ad ea colligenda pertraherent: sed quia de vita & gloria certamen fuit, spreta hæc omnia à victore. Porro Garnissus, vbi illos plus satis excurrisse vidit, alta inclamauit voce, vt seruato ordine retrocederent. Fecit hoc vnum Lanczcoronskio Herburtus: redigunt paucos in ordinem à cæde retractos, & reducunt: Lordanianis nihilominus, varijs in sylualocis, hostem dispalatum persequentibus. Inest enim nostris quidam pugnandi ardor, vt cessare nesciant antè quàm vel vincantur vel vincant: ferrum nihil ducunt, modò ad illum qui ferit, perueniant, & cædendo cupiditatem expleant suam. Postquam Turcae nostros longè digressos, & omnibus destitutos auxilijs vident: de integro circiter sexcenti integri, quadraginta defessos aggrediuntur, & magno concursu multi paucos premunt: opportunè autem tunc ad illos forte fortuna delati fuere, Rozenus & Io. Radeckius, generosi pugnatore. Tum Herburtus paucis socios cohortatur, ne ipsorum animi multitudinem hostium labescerent: quos, Deo freti, non secus quàm prius disiecturi forent, modò honesti & famæ memores, quæ bona fortes sequitur, dimicaret viriliter. Quibus dictis, seq; sequi iussis, inci-

tat equum in hostes appropinquant. Inuadunt in eos, etiam reliqui. Instauratur acris pugna, si quæ unquam alia. Qua crudescente, auulsum ab alijs Herburtum permulti impetunt. Et ipse quidē singulari fato patriæ seruatus est: verum locij eius quatuor, Dobrueczkius, Golinskius, Voziraczkius, Conarskius, interemti sunt. Vagabatur aliquādiu inter hostes Herburtus, pro Valacho ab illis propter vestem habitus ita oculi illorū diuinitus obcæcati erant, ut, cuius conspectū toties fugissēt, eum nequaquam agnoscerent. Sic ne in bello quidē, diuina homines probos destituit prouidentia. Verum enim uero ne illinc quoq; sine damno dato discederet nactus opportunū tempus & locum cōmodum, vni ē Turcis graue infligit vulnus, seq; subito fugē mādāt: fossā quandā mirē latam & profundā equo adacto transiit. Tollitur clamor Turcicē: *Gaur, gaur, uur, uur*, Valachicē autē: *Ocide, ocide*, hoc est, Occide Ethnicū. Ad quæ verba profiliunt duo Turcē: quorū vnus à dextro latere ipsum ita sarissā petit, ut ex ephippio penē iā excuteret: alter, ab sinistro, momento eodē, (admirandam Dei prouidentia) conatus trāsuere, in equū subleuat. Accepto tali beneficio, equo addit calcar. Fugienti, capite humerisq; gladio protectis, obuius fit Slesinskius, armiger Lanczkorskij: hūc agnitū, sibi ut opituletur, si quid possit, orat. Facit hoc non impigrē armiger. Sed Turcē, viso presentia auxilio, destitit cursu. Auxiliator benigne remuneratus, & magnā apud omnes, quod tantū virū seruasset, iniit gratiā. Famuli mæsti, viso reduce herō, maiore in modū refocillati sunt, perijisse illū iam opinati. In tā impari pugna, præter hos quos cōmemorauī,

morauī, haud plures vel octo, vel decem interiēre, qui erant Lanczkorskij & Ioannis Iordani: quos inter nobilior fuit Stanislaus Gosdzikouuskius, Iordani collega, quo cū sui famuli occumbere, quā illo deserto, vitæ suæ fuga cōsulere maluerūt. Vulnerati non pauci. Cæteri ictus hostium incurrentiū armis auertentes, incolumes ad castra reuenerē. Venientes Cosielskius cēturio, Turcas esse opinatus, hastis excipere voluit, ni sermo Polonos esse prodidisset. Non desiere Turcæ in Cosielskianam centuriā, quæ primā aciē tuebatur, impressionē facere, donec eos Iacobus Iordanus, tormētis & peditarij præfectus, abegit. Fuit autē vnus ex illis, præ cæteris audacior, magni (ut videbatur) inter suos nominis: nam, quocunq; iter intendebat, semper illū turmatim cæteri sequebātur, is identidē nostros ad pugnam lacessēbat, nimium gestientē Mlodeczkius, Kosielskij socius globo petit tormentario: labentēq; ex equo hisce verbis alloquitur: Itāne verò hīc iam iaces bacchanal? Fuit enim pennis struthiocameli, & ex uiuis leopardinis, instar personę, cū Bacchi festū agitur, per bellē ornatus: hunc asclepē correptū ad suos cursim deferunt. Post hęc Mielecius, rebus hostiū bene cōsideratis, monitusq; à Pencoslauuskiō, Iac. Iordani vicario, castra illinc aliō mouit, ab hostibus ita infestata, ut cassidem Gabrielis Remboskij, assidui sectatoris Mielecij, glans ferrea attigerit. Tū autē Cosielskius, & mādato ducis, & successu hortatē priore, castra ad ortus hostilia, cōplures in eis interfecit: insuper tormēta aliquot parua, & signū militare rubrū, illis eripuit: tā audaci incursum hostes haud mediocriter perturbati: frequentissimi paucis cedebāt,

quibuseo modo repulsis, castra locata sunt ad Chocimum. Primarij in arcem ingressi: cæteri, stationes suas foris seruabant. Hinc Bogdanus ad Iuoniam mittit Radeckium, nobilem Mielecij famulum, orans eum ne sibi patrium dominatum, in quem ius haberet nullum, vi eriperet: alioquin non futurum diuturnum, iniquè acquisitum imperium, cogitaret, nihil esse grauius quàm de statu pristina dignitatis, propter vim alicuius, demigrare. Ideo expectaret ab alio patia ijs quæ faceret alteri. Deum enim hac ratione solere vlscisci omnem iniuriam. Auxit rê eam verbis pluribus. Quibus minimè motus Iuonia, legatum custodiæ Pyriczausi tradit: dehinc, cum nulla alia ratione quenquam è Polonis nancisci viuum potuerit, iure gentium violato, Selymo imperatori, domino suo, mittit. Perductum ad Mehmet Bassam, ait Pyrus captum in prælio esse: negat id Radeckius, sed tamen non fit ideo liber. Fuerunt tunc temporis Constantinopoli nobiles Poloni, Andreas Taranouuskus, & Christophorus Dzierkius: hic interpres, ille nuncius regius. In non-nihil tentauère, ne quid grauius in insontem Radeckium statueretur: verùm Bassa, postquam de strage suæ gentis hominum in Valachia, intellexit, non solum tulit hoc acerbissimè, sed etiam captiuum, more aliorum remigum, toto corpore ratalum, ad triremes damnauit: multa hi tum aduersa à Turcis experti. Non prætereundum hîc esse videtur huius Dziercij, dum Constantinopoli disceret sermonem Turcicum, singulare in gentem Polonam studium: multos enim captiuos, varijs artibus, dura seruitute liberauit: sæpe hostium de nobis cōsilia, præ-

fertim

fertim interregni tempore, Senatui aperuit: pericula hoc nomine adiit: impensis non pepercit. Huius opera Mielecius (cuius is munificentiam erga se maximè sensit) vsus apud Bassam primarium est, in liberando Radeckio: qui Bassa, cum & ex alijs Czauissis, (aulicos illi, qui huc atque illuc cum mandatis mittuntur, sic vocant) & ex Petro Bogdani fratre, qui post ibidem decessit è viujs, cognouisset, Radeckium non in prælio, sed legatione ad Iuoniam fungentem, captum fuisse: diu perquisitum (iam enim triremes in pelago erant) reddi Dzierksio iussit: verùm (vt isti mali solent) clam ei porrecto veneno: quod ipsi mortem attulisset, ni ibidem liberator, dato maturè remedio, succurrisset. Liberatus, redijt, post in patriam cum Martino Broniewskio, ad petendas inducias, dum in locum demortui Augusti, alius rex substitutus esset, misso. Mielecius, videns indies copias augeri Iuonianas, suas verò magis ac magis inedia confici, (nam dies aliquot equis nostrum, nullum aliud pabulum quàm frondes & frutices erant) adhuc memor illius oraculi, Dei voluntate dari populis, abrogarique reges, quam obrem, ne cum Deo pugnare videretur, neve quos induxit, perderet, de reditu in patriam cogitare cœpit. Interim Iaslouiecius, copiarum regni Poloniae ductor, cognito Valachia turbulento statu, iam iam erat Nestrum traiecturus cum equitatu octingentorum ferè virorum, ni id prudens Mielecius dissuasisset: opinor, ne magis irritatis barbaris, suos in discrimen adduceret. Ne verò nihil ageret, mittit quosdam è suis ad præfectum Bialogrodensem, qui hæc illi dicerent. Hi (inquit) Poloni, quos Bogdanus,

neq; rege, neq; me sciēte, dominatum recuperaturus autē, ē Polonia eduxit, amici mei sunt: quibus Cæsaris tui volūtas à Bogdano alienata, & in Iuonia propensa, minimē nota fuit. At verò, vbi ita se rehabe-
 bere, ex Cæsarianis quotidie crescentib. copijs perceperunt: reuerti illò vnde exierant, voluerunt, sed à tuis impediti sunt: quare, si lubet, ita tuos cōpescē, ne quod nostris abijciatur impedimentū. Quodni feceris, necesse me erit cū his paucis, quibuscum ad-
 terminos regni nostri & tui Cæsaris veni, breui plures, habiturus, meos amicos ab omni iniuria tueri atq; vindicare. Quod si factū erit, vereor ne te cōsilijs tui pœniteat. Præfectus (Sendziacū illi vocāt) simul-
 atq; hæc audiuit, cōtinuò Turcas atq; Valachos à ripa Nestri abscedere iussit. Traijcientibus nostris angustis nauigijs quinq; diebus flumen, multi equi ex
 eis præcipitati, vi fluminis abrepti ac suffocati sunt. Non discesserant verò à ripa omnes Valachi: qui ex-
 tremum agmē carpere conati, & à peditatu in tergo collocato cum tormentis, & ex ipsa arce Choci-
 mensi, iaculis repressi fuēre. Nostri, traducto Nestro, Deo in primis, deinde ductorib. suis gratias egē-
 re: hi contrā illis, quod obedientes, quod fortes in prælijs se præbuisent. Vulgò creditum, Mielecium
 suis vitam à Deo deprecatum esse: non rarò enim pernox supplicare Deo vltus. Quamobrem magnā
 hinc ille laudem suo cum collega tulit. Ibant autem omnes seruato ordine vsq; ad Cameneciam arcem,
 diuina manu munitam. Vbi Bogdanus, indignè patrimonio spoliatus, actis omnibus gratijs, qui se
 ipsius causa innumeris periculis exposuerant, cuius quidem eorum beneuolentia, quoad viueret, qua-
 licunq;

licunq; fortuna, memor esse veller: diuersum ab il-
 lis iter cum aliquot Polonis suscepit. Porro relictus in arce Chocimensi Dobrossolouijs, cum septua-
 ginta iaculandi peritis peditibus, fortissimē illam à vi Turcica aliquot hebdomadas, factis interdū eru-
 ptionibus, defendit. Hūc Iuonia, cū nec precibus, nec minis eò adducere posset vt arce excederet: scri-
 bit ad Iaslouieciū litteras, quibus illam tradi sibi petit: se tale iusiurandum daturum suis cum proce-
 ribus promittens, quale rex Augustus dari manda-
 ret: (nondum enim mors ipsius diuulgata erat) annuit Iaslouiecius, quod hæc mandata abs rege acce-
 pisset. Igitur in hæc verba iurat: Nos (inquit) Iohan Voiuoda, terrarū Moldauia & Valachia dominus,
 atq; hæres: iuro per Deum omnipotentem, ac ritu feudali promitto, nos successoresq; nostros, vnā cū senatu & subditis nostris, fideles, constantes, obe-
 dientes fore sereniss. Polonia regi Sigismundo Aug-
 usto, successoribus, senatoribusq; eius, ac ipsi rei-
 publicæ. Idem Senatus iurauit. Fuerunt autem isti præcipui: Iſaias episcopus Radziouiensis, Ioannes, Golofelt Moldauia, Bogdanus. Post hæc Dobrossolouijs, ab imperatore Iaslouiecio verbis regijs
 iussus, cum milite ex arce descendit. His ita transa-
 ctis, Turca, Valachi, Scythæ, numero circiter centū millia virū, accepto de obitu, regis Augusti nūcio,
 (erat autē septimus Iulij dies, quo vita functus est Sigismundus Augustus) intēti in Russiā, non prius à Nestro secedere voluerūt, quā ea de re Cæsare cōsu-
 luisent, & precibus Iuonia à proposito reuocati es-
 sent. Parci fœderatis Cæsar Selymus iussit: nisi fortē talē sibi ipsi cōstituerent regē, qui ipsius hostis esset.

(quo in numero & Moschum & familiam Austriacam habebat) Leſtus rex Henricus, dux Andium, Henrici 2. regis Gallorū filius: vbi regnum largitione quaſitum, & 4. ſolū mēſes adminiſtratum, patrio poſtpoſuiſſet: hoſ eoſdē Scythas diſceſſu ſuo, anno Chriſti 1574. in Ruſſiam, mēſe Octobri attraxit: quo anno Luonia, iniquē parti dominatus: Valachi, perfidia pœnas dederunt.

ILLVSTRI AC MAGNIFICO VIRO, DN. ANDREÆ, COMITI GORCANO, CASTELLANO *Miedirecenſi, Capitaneo Gneſnenſi, Valcenſiq., Leonhardus Gorecius, Eques Polonus, & ſc. & officia ſua commendat. patrono ac macenaticientiff.*

ATVLIT mihi magnifice Comes, Craſſonius, puer fratris Rochi, a te ex caſtris literas: quibus mihi & gratias agis pro oratione ad te miſſa, qua Gedanenſes ad deponenda arma, contra principem ſuum inſolenter ſuſcepta, hortatus ſum: & ad maiora ſcribenda me excitas, eaq̃ue in parte operam mihi tuam polliceris. Agnoſco, illuſtris comes, praſtantiſſimam ac eximiam voluntatem tuam, ad iuuandos viros doctos promptam & alacrem: qui perſonam patriſtui, olim in Repub. noſtra florentiſſimi, & opibus, authoritate, acumine, iudicio facile principis, nō ſolū nomine, ſed re ipſa repræſentat. Quare, vt me gratum eſſe tuæ huius beneuolentiæ declarem: hanc meam hiſtoriam Valachicam, in qua ſcribenda Barthol.

thol. Paprociū ſequutus ſum, ad te mitto: quā non dubitō quin ſis eodem animo quo tibi offertur, accepturus: mihiq̃, commētaria rerum geſtarum, non ſolū de hoc Gedanenſi bello, ſed & quæcunq̃; de rebus maiorum noſtrorum habes, ſuppeditaturus. Quibus ego habitis, & iſtud Gedanenſe bellum abſoluam, & hiſtoriam meam ad hæc tempora in quibus verſamur, pertraham: vbi ſe mihi præclarus locus mentionem honorificam Stephani, regis noſtri potentiſſi. faciendi offeret: qui mihi & omni conformatione membrorum, & magnitudine rerum geſtarum, illos priſcos reges Polonia, Boleſſaos & Caſimiros, repræſentare videtur, qui non ſolū Pruſſos cum vrbe Gedanenſi, ſed & vicinas gentes perdomuerunt. Singulare certè beneficium diuinum in nos Polonos extitit, quòd poſt occaſum Sigifmūdi Auguſti, talem regem habeamus, qualem hoc regnum hac in perturbatione rerum omnium, poſcebat flagitabatq̃; Cuius quæ & quantæ virtutes ſint, initium regni demonſtrauit, exitus poſt declaraturus eſt: qui de ſe viuētibz materiam præclarā ſcribendi relinquet, & apud Deum immortalē æternū præmiū conſequetur. Quid enim hac in vita prodeſt alios laudare, eos ad ſumma ſidera euehere, ſi diuinum iudiciū non acceſſerit? Sed ego regem Stephanum vtrunq̃; habiturum & ſpero & confido: quem & cōſenſus totius populi laudabit, (quod iam nunc faciunt principu Germaniæ ad eum miſſi legati) & præclaris eximijsq̃ue virtutibus ſuis habitum in Chriſtum fide, æternam immortalitatem conſequetur. Cæterū Chriſtiani monarchæ cogitent quā longè lateq̃ue virus acerbis ſue Mahome-

tes propagarit ob hæc intestina eorum dissidia: quæ
utinã inter eos conquiescant, omnesq; simul iunctis
armis, eadẽ huic terribili hosti nominis Christiani
inferat: quibus vt Deus successus det, ex animo pre-
cor. Sed iam lege, si placet, hanc historiam, ex qua &
cognosces nõ rã validas esse Turcarum vires, vt con-
sensu Christianorum ac cõcordia debellari nõ pos-
sint: & præclaras virtutes Polonicorũ equitum reco-
gnosces, quorum opera luonia vsus Turcas ad inter-
necionẽ persequutus est: à quibus minimẽ de gene-
ralle tui quoque tunc visi, cum pauci cum multis ad
Dantiscũ 12. Augusti dimicarẽt, Sdrouuscusq; tuus
insignem quendã Hesselum cepisset, ex quo permulta
rebellium contra regẽ suum cõsilia cognita sunt: ad
verò id 17. Aprilis maximẽ apparuit, cum duo millia
nostrũ, Hungarorumq; duodecim Gedanensium
millia ita profligarunt, vt quater mille & quingenti
hostes in acie ceciderint, mille viui capti fuerint, &
nostris (olũ duode sexaginta caesis: quã historiam
Lasicius noster, vt verẽ, ita breuiter, historico stylo
descripsit. Vale illustis Comes, Gorecij tui memor.
E Saniki, 15. Octob. anno 1577.

CASPAR LINDENERVS, MEDICVS ET
philosophus Posnaniensis.

Historiam vitæ veteres dixere magistram:

Historia quando multa docemur ope.

Tam bene quis Romam, doctas quis nosset Athenas,

Linus æternum ni fabricasset opus?

Non multi legerent Valachũ, vel gesta Polonũ,

Nobile Gorecij si latuisset opus.

Hinc potes effectus bellorum, & discere causas,

Ei quam Turcarum sit male tuta fides.

LEON.

LEONHARDI GORECII,
EQVITIS POLONI, DESCRI-
PTIO BELLI IVONIAE, PALATINI

*Valachia, quod is cum Selymo Turcarum imperato-
re, magno cum successu gessit ab initio, demum à*

Jeremia Czarna Wicczio Valachoprodu-

tus, & à Turcis contra fidem datam

ac sacramento confirmatam

occisus.

ELLVM scripturus, quod ab initio
magno cum successu luonia regu-
lus Valachia, cum Selymo Turca-
rum Cesare gessit, operapretium
me facturum puto, vt de situ Vala-
chia, incrementis gentis, feracitate

soli, moribus, & de alijs ad eam rem pertinentibus,
ex secunda decade historiæ gentis nostræ Polonicæ,
quã viginti libris, vsq; ad exitũ Sigismũdi I. regis Po-
loniæ persecuti sumus, dicã. Valachia, quæ olim My-
sia & Dacia dicta fuit, habet ab ortu Euxinum, à me-
ridie Istrum, seu Danubiũ: ab occasu Transyluania,
ad Boream Russiæ, seu Roxolanis, contermina. Tota
regio in partes duas diuiditur, in Valachiam Trãsäl-
pinam, ac Moldauiam. Trãsälpina quidẽ, ab orien-
te habet piscosum lacum, quem Hirassus amnis, ab
accolis Pruthes vocatus, efficit, suis deniq; aquis ad-
auctum, ac latè stagnatẽ relinqũs, in Istrum euol-
uitur: ad meridiem vergit terminata Danubio, atq;
item ab occasu Transyluanicę fines attingens, ad op-
pidum Seuerinum, vbi Traiani pontis admirabiles
pilæ triginta quatuor, nequaquam totas obruente

*Situs Vala-
chia.*

Ff ij

*Danubij
descriptio.*

Danubio, visuntur. Ad Septentrionem autem finitur Hoina, ignobili flumine, & directis terrestribus terminis ad Istrū, curuata admodū regionis frōte contra Paucem insulam, spargente sese primò in ingētes ramos profluēte Istro, antiquis scriptoribus notam, quā hodie Barillanā dicūt. Oritur autē Danubius in iugis Arbonē mōtis Germaniē, ex aduerso Rot Wilē oppidi Sueuiā, in Nigra sylua apud pagum Donefing. Vbi primū Illyricum alluit, Ister appellatus, sexaginta amnibus receptis, medio ferme numero eorum nauigabili, in Pontum vastis sex fluminibus, euoluitur. Altera pars Valachiē agrorū & pastionū multitudine maior, armētisq; & militarib. eqs opulētior, ab amne Moldaua, qui mediā interfecat, Moldauia dicitur. Is ortū habet paulò infra Hirassi fontes è Transyluania montibus, quibus antiqua Dacia ad ingentis theatri similitudinem, obuersa in occasum scena præcingitur, delapsusq; Soczauiam, quod opidum est sedes Palatinorum, præterfluit. Atq; inde violentus Hoinam, Dobenisain, Argiamq; paruos, sed perennes amnes secum trahens in Olta effunditur. Olta verò, qui antiquitus Allutus fuit, nō Transyluania modò, cuius partē ab aduersis mōtibus descendēs rigat, sed Moldauia & Transalpinā minora flumina, in orientem reflexus, ad Nicopolim in Danubium rapit. Omnium verò amplissimus Tyaras, qui ab incolis vocatur Nester, ad Aquilonē Moldauia terminat. Ortus enim à Carpatho monte Sarmatiē, & rectā in Euxinū contendens, Russiē & Podoliē lines tandem attingit. Qui primi loca Valachiā tenebant, nihil potest certi ex tāta vetustate scriptorum erui, quā variā gentes, vt Vngariam, obtrinebāt. Hodiernā

dierne gentis Valachicę originē quidam referunt ad Flaccum præsidem Romanum, à quo nomine leniter deflexo, & ipsa Valachia nuncupata esse videtur. Ab eo enim tēpore quo Flaccus cum imperio Mysiæ siue Daciæ præfuit, quæ ultra Istrum ad Scythicam gentē extenditur, Flacciam appellari constat: quam demum corrupta voce, sensim in Valachiam abiisse perspicimus. Apud Valachos enim nō modò Romanę disciplinę mores certi, legesq; vigēt: sed ipsa quoque Latine linguę vocabula permulta seruātur. Vnde Vulochorū & Valachorum nomē idem quidam esse volunt, quos *Wlochos*, id est, Italos, etiā Germani lingua sua *Welschen* vocant, vtraq; gens Itala: ideo cōmune nomen. Qua ratione autē eam regionem Flaccus occupauit, Aneas Syluius, qui post Rom. pontifex fuit, sic tradit. Tempore Traiani imperatoris, Daci, seu Gothi, detrectātes Romani iugum imperij, missus est eò Flaccus cū triginta millib. hominum: quibus in coloniam deductis, ibidem ararent, cōmeatum Romano exercitui, qui ibidē semper in armis cōtra Scythas ac Sarmatas fuit, præberent. Vnde post interiecto tēporis pulsis Gothis, illa tota regio, quæ Valachia à Flacco est appellata, Romanis cessit: cuius sententiæ haud pœnitet me esse. Sed diuersum alios scripsisse videmus, qui Syluium, in laudem suorū propēsum, falsā tradidisse affirmāt. Post quē qui scripsēre historiam, eadē quidē de gentis origine, sed diuersa ratione scribunt, qui hodiernorū Valachorum stirpē ad Romanos quidē referunt, sed ad exules, qui eò relegati erāt. Quorū cū tātus numerus fuisset, vt non tantū cōtra incolas potentes fuerint, sed & Gothis inde eiectis, fidelem operā po-

Hodiernā Valachia ad quē stirpē suam referunt.

Flaccus quā ratione Valachiam occupat.

Aliorum de Valachia incolis sententia.

pularibus suis nauandam rati: pōte Danubio imposito, eadem loca obtinuere: qui in partes duas diuisi, vti à nobis dictum est, Valachos Transalpinos, ac Moldauos: vtraque pars regulos suos habuit. Nam Transalpina Valachia, quæ à Turcis Carabogdana minor, eò quod nigrum frumentum ferat, vocatur, præcipuam ciuitatē Tarnouizam habet: quæ est regia regulorum Transalpinae Valachia, qui continuo patēdi obsequio, Turcarum amicitiam tuentur, aureumq; nummum myriadē, tributū nomine quotānis pendunt: eaque vel indecora pace perfruuntur, quod impunē fidē mutare nequeant, cum in opposita Danubij ripa, Seruiæ, Bulgariaq; præsidia in antiquis Triballorū sedibus spectentur. Illa quoq; pars Valachia, quam Nester à Podolia disiungit, à Turcis duce Mahomete Cæsare, qui Constantinopolim: olim Byzantium dictam, ceperat, subacta, eisdem tributum pendebat: sed superiori anno, Iuonia à Turcis per fraudem capto, ac crudeliter occiso, vtraq; Valachia Turcarum ditionis facta est. Modicum tum ab initio tributū Turcicis imperatoribus Palatini Moldauia pendebat: eò quod Casimirus, pater Sigismundi primi regis Polonia, occupatus bello Crucifero, Petrum iuuare cōtra Mahometē non potuit: cui Mahometes nomine tributū, solum duo millia nummum aureum, anno à Christi regis ortu, supra millesimū quadringentesimum quinquagesimo quinto imposuit. Demū interiecto tempore, imperatorib. Turcicis Asiatico, Persico, Ismaelitico, Ægyptiaco bello distentis, Valachi partim imperio Vngarico, partim Polonico subiecti fuere. Qui post in tātas vires creuere, vt nostris exercitibus aliquoties deleatis, Vngarorum

*Moldania
quādo à Turcis occupata.*

*Valachia
Vngaris Polonisq; subiecta.*

rorum iugo excusso, demū ad imperium Turcarum pertracti sint. Iurabant & in verba regum Polonia, se cum eis pacem habituros: quibus semper vectigales fuere. Ac si maior vigilātia demortui Augusti regis fuisset, etiamnū Valachia vectigalis Polonorum esset: cuius oppido Chocimo Albertus Lascius, vir consilio, manuq; promptus, aliquandiu obtento, regem Augustum obtestabatur vt sibi daret auxilia: nam se Valachiam totam facillē eius adiecturum imperio: per eumq; Iacobus Desportes, perq; Lassociū, Philippouium, ac cæteros (qui genus suum ad antiquos regulos Valachia eodē nomine appellatos referebat) superioribus annis in Valachiam restitutus fuit. Eiectoq; Alexandro, tanti motus bellorū in Valachia excitati fuere, vt à Valachis Despotā crudeliter occiso, ac Viskiueicio insigni bellatore capto, & in Turciam misso, (de quo ibidē supplicium sumtum est) Lascius Chocimum nōnullo tēporis spatio retentum, post Alexandro restituere coactus fuerit. Alexandro filius Bogdanus successit, Bogdano Iuonia (Ioānem ea vox significat) de quo hīc historiam scribendam sumpsimus. Is armis Turcicis adiutus, exercitu Bogdani profligato, aliquandiu Valachis præfuit. Habuit Valachia insignes ac bello egregios ante hæc tempora regulos: in primis verò illum Stephanum, qui sepiissime tot exercitibus Moschorum & Scytharum deletis, ex eis præclarissimas victorias reportauit omnibusq; terrori ac formidini fuit, præcipuē autē Turcis, quorū numerosos exercitus profligauit, ad internecionemq; dedit: deinde Draculam, quem vt Matthias rex Vngarorum in officio retineret, pro amisso Moncastro ad Turcas Czizouiam & Cechil-

Lascius Despotā in Valachiam restituit.

Reguli Valachia insignes.

Dracula.

*Petrus.**Mores Valachorum.**Perfidia Valachorum.*

lum oppida, dono ei dedit. Ea sunt in extrema Transylvaniae partae, qua per saltum Moldaviae iungitur. Quibus virtute bellica ille Petrus haud inferior fuit, violento indomitoq; ingenio praeditus, ob idq; Selymo Turcarum imperatori minus carus: ex quo Sigismundus memorabilem victoriam, auctore Ioanne Tarnouio, viro omnibus Imperatoris virtutibus instructo, ad Obertinum reportauit. Mores, religio, sacra Valachorum, ad Graecas, Armeniacasque ecclesias accedunt: apud quos sacerdotes uxores ducunt. Gens equitatu pollet. Nam quiuis, vel egestissimus, domi equum alit, quo praedatur ac militat. Scuto, hasta, galea, quae admodum Vngari vti solent: nonnunquam lancea missili atq; arcubus regerunt. Equi eorum pectorosi, robustiq; non pernicitate quidem in cursu, sed perseverantia & viribus maxime probantur. Proinde mos est, tenellis, cum castrantur, nares praescindere, ne angusta respiratione fatigaretur, quando nec mediocris equi laus sit triduo, vel per aestivos soles, bellicae agitationis laborem pertulisse. Tanta perfidia gentis est, inconstantiaq; in regulos suos, ut facta in eosdem conspiratione, leui de causa eos interimant, nullaq; claritudinis & stirpis ratione habita, pecuarios, vel sordidissimos quosq; in locum regulorum asciscant. Regio adeo ferax, tantaq; multitudo bouum in illa est, ut & in Russia, post in Germaniam quoque, ij adducantur, qui inter alios maximi sunt. Habet copiam vini & hordei, nec tritici indiga. Maluaticum vinum ex Turcia, & id genus alia in Poloniam Armenij per Valachiam aduehunt: piper, item crocum, pretiosa aromata, peristromata, quae sunt instrumenta luxuriae. Atq; haec obiter de Valachia:

Inchoat historia.

chia: nos ad institutam historiam reuertamur. Bogdanus igitur, Valachia post mortem Alexandri obtenta, adeo Turcarum imperium aspernari visus est, ut cum Augusto rege Poloniae, anno millesimo, quingentesimo, septuagesimo secundo, mortuo, foedere perpetuo percussio, legatis missis impetraverit, ut sibi ex Valachia in Russiam, quando veller, comineare, domos magnatum vetustae stirpis inuisere liceret, ut cuius virgo sibi pudore, formaque praestans placeret, eam uxorem duceret, ac ut ex foedere belli tempore Augusto regi viginti quatuor millia equorum armis, virisque instructa mitteret. Omnium de eo vulgatiores fama fuit, eum bona sibi in Russia emere voluisse, ac Valachica gente perfidissima, si quis ita casus tulisset, vel si a suis pellere tur, relicta, in Russia mansurum fuisse. Augustus Turcicam fidem suspectum habens, (quorum Turcarum si non instinctu, at saltem conniumente Selymano, patre Selymi, Scythae, gens bello inuicta, illam partem Russiae quae Nestrum attingit, saepe ingenti clade belli affecerunt, oppida, villas, vicos exusserunt, maximam multitudinem pecorum, pariter cum hominibus, abduxerunt) ut Bogdano in fide retento, si quando bellum contra Turcas suscipiendum foret, habita Valachia foederata, (quae interditionem regum Poloniae, ac Turcicum imperium, tanquam firmissimus murus, propugnaculumque quoddam, est interposita) omnem barbarorum impetum facilius sustinere posset: adhuc, non ignoras, maiores suos saepe cum Valachis religiosissime foedus conseruasse, quibus saepe periculosis ac difficillimis temporibus contra vim Turcarum auxilio

*Consilium
Selymi de
abdicando
imperio Va-
lachia Bog-
dano.*

*Aduentus
Sborouij in
Valachiam.*

*Aduentus
Bogdani in
Russiam.*

fuere: id facile Bogdano concedit. Bogdanus igitur, hac tali amicitia tanti regis fretus, sapius in Russiam venit, summorum domos obit, eos muneribus explet. Quæ cum ad aures Selymi Turcarum imperatoris, qui iam Selymano patri in imperio successe- rat, perlata fuissent: in primis verò illa re offensus, quod tantum equitatum Augusto ex fœdere in sub- sidium belli dare debuit: tacitis cōsilijs agit, ut ab- dicato imperio Valachia Bogdano, illud ad quem- piam alium deferret, cogitans, si quando sibi cum Polonis, gente ad arma nata, belligerandum foret, eis Bogdani arma, ac totius Valachie, maximo adiu- mento fore. Iamq; Bogdanus ingenti inuidia apud suos populares flagrabat, eò quod nō solum totum se ad amicitiam Polonorum contulerat, sed eisdem militari stipendio constituto, eos apud se liberaliter fouebat, Sborouioque Christophoro, fratri Petri, Palatini Cracouiensis, sororem se suam in matrimo- nium daturum pollicetur, quoniam antè Casparo Panieuius Russo alteram dederat. Sborouius ea ex- re lætus, quoniam ingens æs alienum contraxerat, ut ex eodem sese euolueret, ad Bogdanum magno comitatu, pulcherrimo habitu exornato, in Vala- chiam venit: à quo post elusus, vindictam animo spirans, re infecta in Russiam, ubi amplas posses- siones habebat, redit: ac si quando occasio daretur, ut Bogdanum vlcisci posset, animo intentus erat. Bogdanus igitur adornata profectioe in Russiam ad Ioannem Tarlonem, cuius filiam, virginem spe- cie ac pudicitia insignem, in matrimonium ducere statuit, transmissio Nestro in cisis, quoniam tum glacie obduratus erat, vno atque altero ministro

(comi-

comitatus, longeq; à suorum agmine seiunctus, in Sborouij puerum, quem ille cum literis peregrè miserat, incidit: qui à Bogdano cuius esset percun- ctatus, dolenter lamentatur se literas cum sarcu- nula amisisse, quas herus suus sibi perferendas com- miserit. Quare subditis equo calcaribus, ad he- rum redit: ubi Bogdanum nullo comitatu septum viderit, narrat. Ibi Sborouius cum aliquot mini- stris, conscensis pernicipibus equis, ad Bogdanum aduolat: cui à Secignieuius, non impigro iuvene, se- cundum aurem vulnus infligitur: dehinc cum Sbo- rouius secum abducit, & in custodiam dat: nec ali- ter dimittere vult, quàm sibi satisfaciat pro impen- sis & damnis, quæ subierat cum ab ipso in Vala- chiam venire iussus esset. Bogdanus tam inopinato periculo circumuentus, sex millia nummum au- reum Sborouio dat: reliquam pecuniam se ad cer- tum tempus dissoluturum pollicetur: pro quo Pa- nieuius fidem interponit. Constat id factum Sbo- rouij Augustum regem iniquo animo tulisse. Va- lachi igitur, siue fidem Bogdani suspectam habentes, siue eum in Polonia interiisse rati, Selymum sollicitabant ut ipsis alium, in locum Bogdani, da- ret. Erat Iuonia (quem quidam Polonum fuisse, in Masouia natum, dicunt) stirpis Valachicæ, qui se an- tiquis prognatū regulis Valachia aiebat, vir proce- ra statura, facie decora, oculis gracilibus, quodam- modoque minacibus, toto corpore lacertosus, viri- bus pollens. Is igitur post mortē Alexandri, viuo ad- huc Selymano, Palatinus Valachia fieri voluit: cui ille Bogdanum, filiū Alexandri, prætulit. Aliquandiu

*Bogdanus se
Sborouio re-
demt.*

*Origo Iuo-
nia stirpis.*

*Iuonia solli-
cisat pur-
puratos.*

*Selymus
Valachiam
ad Iuoniam
defert.*

post hæc in Russia ac Turcia vnà cum Ieremia Czarnieuieczio Valacho, cuius in eum hoc in bello insignis perfidia extitit, versatus: vt sibi animos Turcarum magis atq; magis conciliaret, suscepta circumfisione ac religione Mahometana, animum ad amplam, copiosamque mercaturam exercendam adiecit. Cuius magnitudine ac splendore, non solum in purpuratorum, qui Bassæ (id est capita) vocantur, notitiam peruenit, sed & ipsius Selymi. Isigitur ex purpuratis cognito consilio Selymi de imperio Valachia alteri demandando, eos largitionibus corumpit, oratque authoritatem suam apud Selymum ita interponant, vt ipsum Voiuodam Valachia renunciet. Ostendit fidem Bogdani esse suspectam, qui se totum ad amicitiam regis Poloniae contulerit: fieri posse vt Polonorum auxilio adiutus, post Turcarum imperium excutiat, abijciatque. Selymus, propensa purpuratorum voluntate cognita, nactus absentiam Bogdani, qui in Russia degens ex vulneribus nondum conualuerat, Palatinatum (id est, dominatum) Valachia ad Iuoniam defert, eumq; per speciem mercaturæ exercendæ, in Valachiam, addito ei numerofo equitatu, vt omnes in verba ipsius, iussu Selymi, iurent, mittit. Dicitur ea de re Augustus rex cum Selymo expostulasse. At ille respondit, Iuoniam in Valachiam causâ mercaturæ exercendæ profectum esse. Iuonia in Valachiam veniens, facile ab omnibus iuramentum accipit. Est arx in Valachia Chocimum, natura loci munita, quam firmo præsidio Bogdanus firmauerat: hanc præsidarij milites Turcis dedere nolunt, sed eam contra vim ipsorum strenuè defendunt. Bogdanus de rebus dome-

*Augustus
iussu Bog-
danum.*

domesticis turbulentis certior factus, vt se contra vim Turcarum tueretur, ac defenderet, auxilium sibi ex fœdere ab Augusto dari postulat: cui quatuor millia equorum, plus minus, dantur, ductore Nicolao Mieliecio, Palatino Podoliae vigilantissimo, sapientissimoque, vt ipsum in Valachiam reduceret: sed incassum. Nam ad eò vires Turcarum in Valachia inualuerant, vt ille totus exercitus cum Bogdano in Valachiam missus, collocato Chocimi Bogdano, in Russiam incolumis regressus sit, non tamen sine cæde Turcarum: qua in expeditione, præclara virtus cum aliorum, tum verò Nicolai Herbuti, nobilis ac egregij viri, belloq; clari, enituit: qui vndique ab equitatu Turcico septus, eorum acie perfracta, multis occisis, ad suos nullo lethifero vulnere accepto, saluus redijt. Bogdanus verò, aliquandiu Chocimæ moratus, eam arcem, quam firmissimo præsidio potest, munit: qua Dobrosolouio, stirpis Polonicae viro egregio, commissa, ipsemet in Moschouiam fugit, illicq; degere dicitur. At Dobrosolouius, nonnullo temporis spatio Chocimenfi arce retenta, eam post Iuonia tradere, ita iubente Iaslo- uiecio, magistro equitum campestri, cum id Augustum velle (cuius tum mors nondum diulgata erat) dictaret, coactus fuit. Iam Iuonia omni turbulento statu Valachia composito, eum pacatè obtinebat, tributum solitum Selymo pendens: ex his quoque supplicium, quos sibi aduersari videt, sumit: præsertim ex propinquis Bogdani, summo loco ortos, opibusque florentes, crudeliter contrucidat, fortunæ suæ impendentis immemor, paulò insolentius victoriam exercet. Erat Palatinus Transalpinæ Va-

*Iuonia Cho-
cimum tra-
ditur.*

*Consilium
Palatini
Valachia
Transilvania.*

lachia, quem non mediocriter fortuna Petri fratris sollicitabat. Quare de eo anxius, Selymi purpuratos in regia prensabat, vt, quemadmodum Bogdanum Iuonia, fultus auxilio Selymi, ex Valachia eiecerat: sic Petrus adiutus auxilio eiusdem, posset Iuoniam eijcere. Quare eadē via purpuratos, qua olim Iuonia, aggreditur: & si Palatinatum Valachie apud Selymum fratri Petro impetret, se duplo maius tributum, hoc est, centum viginti millia nummūm aureūm, daturum pollicetur. Iuonia fidem esse suspēctam, qui religione Mahometana spreta, iterum Christianam susceperit, ideoque Christianis apprimē faueat: foreque breui vt Bogdanum secutus, post ad amicitiam Polonorum se conferat, quorum auxilio adiutus, Turcicum imperium abiciat. Purpurati, magnitudine tributi pellecti, ac hisce verbis moti, Selymo suadent, vt missa legatione ad Iuoniam, ipsummet ad se venire iubeat, illique quem eō mitteret, Valachia cedere. Quod si dicto ipse minus pareat, id se armis consecuturum. Selymus, qui ingenti cupiditate pecunie flagrabat, post profusum ararium in classem quæ in Ionio mari à Venetis, post captam ab ipso Cyprum, in alto depressa fuit, ad id se facile pertrahi patitur. Quare legatum ad Iuoniam mittit: quem sic verba fecisse, quæ dies erat vigesima prima Februarij, cum Henrico Gallo à nostris Cracouiē diadema imponeretur, accepimus: Selymus Turcarū Cæsar, Iuonia, Palatini Valachia, me ad te tributarium suū, cum hisce mādatis, quibus te quā primū, nulla mora interposita, satisfacere vult, mittit, vt sibi tributum, nō quale olim, sed duplo maius, nimirum centum viginti mil-

*Purpurati
assensuerunt
Selymo.*

2571.

*Oratio lega-
ti Selymi ad
Iuoniam.*

millium nummūm aureūm, mittas. Ni feceris, est alius qui idem se tributum ipsi sua cum posteritate daturum pollicetur. Sed Selymus, memor constantia, virtutis, fidei tuæ, non vult tibi in imperio Valachia molestus, si id tributum quā primū mittas, esse. Quod si id detrectas, cede alteri, ac ē vestigio simul mecum ipsemet, ad dicendam capssam, Constantinopolim proficiscere. Si tibi id molestum est facere, Selymus me tibi denuntiare iussit, se cum firmissimo equitatu, alium ad occupandam Valachiam missurum: cuius voluntati si tu aduersaberis, te ad extrema quæque adducet: tibi que non solum de regno, sed de vita periclitandum erit. Hæc legati verba in animum Iuonia, altius quā quicquam existimare potuit, ascenderunt. Quare dissimulata animi ægritudine, legatum suos in hospitium deducere iubet: rem esse maioris deliberationis, quā vt eadem die legato possit responderi: ac, eū ad totum Senatum pertineat, eum se exemplo conuocaturum dicit, ac ea de re, tam ardua & difficili, consulturū, quidque omnes animi habeant, se ei statim dicturū. Deducto legato in hospitium, omnia postulata Selymi animo pēsat: gentem vniuersam Turcicam esse perfidissimam, quæ Christianis regibus fidē iuramento cōfirmatam (quāuis ipsemet Christiana fide abiurata, nescio quo pacto iterum Christianus fuerit) nō seruet, sed capta occasione eos in fraudem inductos fallat, decipiatque. Si id tributum, tam amplum, in tāta inopia regni, quod ciuilibus bellis exhaustum sit, cōcedat, eo Selymū minimē contentū fore, sed illud insequenti anno aucturū esse, taleque demum exacturū, qua-

*Perturbatio
Iuonni.*

*Consultatio
Iuonni.*

*Oratio Iu-
nia ad Se-
natum.*

le cum vniuersa gente non possit dissoluere: nec se-
iam tutum fore, exorto alio qui hæc imperata sit fa-
cturus. Quare vniuerso Senatu ad se conuocato, in
hunc modum ad eum verba fecit: Si vnquam dere-
ardua ac difficili vobis consulendum, deliberan-
dumque fuit, hoc certè tempore est. Nam Selymus
incredibili auaritia æstuans, nescio cuius instinctu,
non contentus eo tributo quod ei pendere soliti
sumus, duplo maius à nobis extorquet. Si concess-
eritis, mea nihil refert: vtpote cum non mihi, domi-
no, sed vobis, liberisque vestris pendendum sit.
Quòd si id negamus, extemplo vim, bellum, dire-
ptionem oppidorum, incendia, rapinas denuntiat.
In hac igitur inopia regni nostri, quod est vniuer-
sum ciuilibus bellis exhaustum, quomodo ei illud
dissoluere poterimus? Proinde quid omnes animi
habeatis, exponite. Ego quidem illud animo pro-
uideo, si tam amplum ac immensum tributum Se-
lymo iam concesseritis, minimè eum fore conten-
tum, sed singulis annis maius exacturum, donec
opes nostræ planè exhaurientur. Præstat igitur vi-
tam pariter cum vxoribus, paruisque natis amitte-
re, quàm tantum dedecus pati. Nec fortuna mea
adeò angor: cum sciam illud vobis esse pendendum,
non mihi. Quare si hanc indecoram, flagitiosamque
seruitutem non vultis pati, omnes absque vlla cun-
ctatione dicite. Ego certè diligenter prouidebo at-
que curabo, vt huic Ethnico cani, non solum hoc
nouum, tamque amplum tributum dem, sed ne vllum
planè deinceps pendam, dummodo vos mihi non
defueritis. Scio, collegæ carissimi, quid ego vobis
debeam, quid Reipub. vestræ: pro quorum salute ac
incolu-

incolumitate vitam meam profunderere paratus sum.
Hæc vbi dixit, tacitus mæror, ac insolitum silentium,
vniuersum Senatum cepit: tandem tanquam grati
somnia expergefæcti, fremunt. Seruitutem sibi à
Turcis imperatoribus multiplicari. Iuoniam non
tam luculenter quàm verè de tributo loqui. Mori se
malle, quàm tantum dedecus, summa cum turpitu-
dine coniunctum, pati. Proinde, vxores, liberos, ac
quicquid preciosioris suppellectilis habeat, in arcem
Chocimensem, cuius munitioni fidant, se importa-
turos, ac ibi omnia se collocaturos, pollicentur, seq;
Iuonia proprijs sumptibus militaturos, hostique ad
Danubiū, qua parte ad se delendos veniat, vnā cum
illo occursuros, cum eoque ad vltimam dimicatio-
nem congressuros: quæ omnia se iureiurando fa-
cturos confirmant. Iuonia, omnium constanti vo-
luntate cognita, paucisque verbis collaudata, fidem
ac iusiurandum omnes inter se dare iubet, vt simul
secum iunctis armis, Turcas ad internecionem per-
sequantur: se verò etiam atque etiam diligenter cu-
raturum, vt non solum influentes copias Turcarū,
à ceruicibus Valachiæ reijciat: sed longè, lateque eo-
rum regno euastato, honestam pacem ac quietem
vnā cum eis sibi comparet. Accepto ab omnibus iu-
ramento, legatum ad se Selymi accire iubet: cui tale
respondum audiente Senatu dat: Equidem pro ve-
teri fide mea, quam datam Selymo domino meo
conseruare solitus sum, de dando tributo libenter
parèrem, ni voluntatem meorum ab eo abhorrire
scirem: qui quæque acerbissima ac durissima ferre
malint, quàm eam indecoram seruitutem, nulla ra-
tione ferendam. Quare, cum id à meis nullo pacto

*Mæror Se-
natu Vala-
chia.*

*Iuonia lega-
to respondet.*

*Iuonia lega-
tum ex Va-
lachia exce-
dere iubet.*

*Iuonia exer-
citum com-
parat.*

*Legatio Iuo-
nia ad Hen-
ricū regem
Poloniae.*

extorquere queam, Selymum me, ne in malam par-
tem accipiat, vehementer precari: cuius amicitiam
mihi ornamento & praesidio, non detrimento esse
velim: ideoq; me ea spe Palatinatum Valachiae ab il-
lo & petijisse, & ob meam singularem fidem in ipsum,
obtinuisse. Quae spes ne me fallat, etiam atque etiam
oro. Hisce dictis legatum, nulla mora interposita, è
finibus Valachiae excedere, eumque nullis muneribus,
vti alios legatos solitus erat, ornatum, equites
Valachicos ad ripam Danubij deducere iubet. Quae
res ipsi haud mediocrem suspicionem attulit, Iuo-
niae animum esse à Selymo alienum. Iuonia, responso
dato legato, ad comparandum exercitum continuo
animum adiecit: vbi illico omnes pedites stipendio
militari in auctorati: quicq; equo stipendia merere soli-
ti erant, ad Iuoniam conueniunt: qui iuramento se iure-
rum atq; iterum obstringunt, se contra Selymum,
tam crudelem dominum, ad internecionem, supre-
namque dimicationem, pugnuros, omniaq; po-
tius, patriam, vitam, vxores, carissima pignora libe-
ros, amissuros, quam Palatinum suum deserturos.
Tributum autem se statim exacturos, in idque col-
laturus, vt Iuonia equitibus Polonicis, quorum tam
maxima opinio virtutis esset, militari stipendio in-
auctoratis, expedita opera eorum in bello contra Se-
lymum vtatur. Quo consilio Iuonia auidè arrepto,
credidit illos fideles erga se fore. Itaque legatū suum
Cracouiam ad Henricum & vniuersum Senatum,
eum de statu rerum Valachicarū certiore faciens,
mittit, in quo periculo constitutae sint demonstrans,
auxiliumque ab ipso petens: sibi enim cum Selymo
acerriimum bellum fore. Reges Poloniae cum Pala-

tinis

tinis Valachiae semper foedus religiosissime conser-
uasse, ac eos contra Turcicos imperatores defendisse,
semperque hos regum Poloniae clientes fuisse: ob
eamque causam tanto temporis spatio regnum Po-
loniae saluum ac incolume steterisse: alioquin, Vala-
chia armis Turcicis occupata, statim regnum Polo-
niae in summo discrimine futurum. Nunc se regem
maximè opere orare, non vt aliquo conductio mi-
lite se iuuat, sed vt Camienecia, Leopoli, passimque
in reliquis oppidis, per praekonem proclamare iu-
beat, quicumque in Valachiam ad accipiendum sti-
pendium militare proficisci velit, Palatinum tan-
tum ei stipendium numeraturum, quantum ipse
poscat: plus enim apud se omnium incolumitatem,
quam impensas valere. Hisce Henricus auditis, se
Iuoniam nullo auxilio posse iuuare respondet, nec
cuiquam, vt ad promerendum stipendium in Va-
lachiam proficiscatur, permissurum: idque ideo,
quod supra centum annos antiqua foedera regibus
Poloniae cum Turcicis imperatoribus sint. Iuonia
tristi nuntio ab Henrico de denegatis auxilijs per-
turbatus, fit à suis certior, leuem armaturam equi-
tum Polonicorum, qui ad Borysthenem & Ponti
ostia, causa praedae acquirendae degunt, esse: gentem
tot bellis induratum, vt eis ad vincendum nihil ar-
dui sit: iam eos domum nulla praeda consecuta re-
gredi velle: ad eos igitur subito internuntios mit-
tendos censent, vt ad ipsum in Valachiam veniant,
qui eis paratum stipendium, quantum velint, dis-
soluturus sit, modò opera eorum contra Turcas,
quos ipsi etiam oderint, vtatur: vim totam belli
in eo equitatu sitam esse. Iuonia consilio suorum ar-

*Henricus
Palatino
respondet.*

Gg ij

repto, subito vnum atque alterum internuntium ad illos ipsos equites (qui velites optimo iure nominari possent, eo quod nusquam in loco certo consistunt, solum abacta hostili præda, huc illuc per loca hostium auia, abdita, occulta, vastamque eorum regionem euagantur) mittit, ut ad se quamprimum veniant: esse quod cum eis de rebus eorum loqui velit. Quod si quas occultas insidias pertimescant, eis aperte denunciare iubet, Palatino graue bellum cum Selymo Turcarum imperatore imminere: quod cum gerendum susceperit, si stipendio militari in auctori velint, Palatinum velle eis, non solum in vnam partem anni, aut semestri, sed & singulis diebus tantum constituere quantum ipsi possint. Quæ cum ad aures Kosacorum (sic enim ij velites à nostris vocantur) ab internuntijs perlata fuissent, nihil de Henrico rege cogitantes, id iter suum in Valachiam voluntati ipsius aduersari, ex illis ipsis patentibus campis ad Palatinum in Valachiam proficiscuntur: qui de more, gloriæ ac prædæ, tam sibi quam heris suis acquirendæ causâ, in illos vastissimos campos, permissu suorum herorum excurrunt, ut aliquo numero Scytharum vel Turcarum comprehenso, quid in solo eorum agatur, vel quæ consilia hostium sint, scire possint. Nam quamuis Turcæ ac Scythæ pacem cum regibus Poloniæ seruare videntur, eiusdemque volunt cupidi videri: tamen ingenti manu suorum coadunata, solum Podolicum ac Russicum effuse depopulari, magnaque damna inferre solent, nisi subito velites eis occurrant, ac nonnulla manu suorum subnixi, numerosas eorum copias fugant. Erant autem ij præcipui ductores veli-

*Velites in
Valachiam
proficiscun-
tur.*

tum. Suierceuius habuit sub signis ducentos equites, vir omnibus artibus, pariter militaribus, instructus, viribusque pollens. Barfanus ducentos duxit. Bbraslanienſium quoque erant ducenti. Hi sese omnes Suierceuij imperio committere, nec sine ipsis voluntate cum hoste cõgredi ausi. Coslouius quoque ducentos duxit: Stulenius itidem: lancius centum: Socolouius totidem. Qui omnes in Valachiam simul ad Palatinum omni metu deposito, profecti fuere. Postquam igitur velites fines Valachiæ attingere, de his luonia edoctus, ex templò, qui eos honorifice nomine suo, ac liberaliter exciperet, comitumque ac rerum omnium copiam, quæque ad victum necessaria essent, liberaliter suppeditarent, mittit. Cum ad secundum lapidem à castris luoniæ velites cum ductoribus Valachicis abessent, de eis luonia certior factus, ipsemet cum pulcherrimo equitatu, adiunctus sibi aliquot ex Senatu, obuiam eis proficiscitur: ut se exhibito, animique sui in eos voluntate declarata, illos post obsequentiores haberet, ac ad quæuis pericula adeunda alacriores: ubi in conspectum eorum venit, præ nimio gaudio, paucis verbis salutato, singultus vi lacrymarum impediens, ne verbum quidem proloqui potuit, sed secum ductoribus illorum acceptis, eos sese in castra comitari iubet: ut militari conuiuio exceptis, post eum eis de periculis imminentibus suis, de belloque sibi Selymi ingruente, liberius loqui possit, reliquis sese sequi iussis. Vbi in castra ventum est, bombardarum maiorum artifices ingentem boatum edere iubet, sic ut cælum sonitu resonare, tetra strepere visa fuerit. Postquam satis concentui datum fuit, tot

*Ductores ex
ercitus Ko-
sacorum.*

*luonia ad
Velites pro-
ficiscitur.*

pedites è numero suorum, quot equites velint erant, egredi iubet, vt singulorum equis acceptis, quod satis pabuli esset, darent, eosque curarent. Hisce ita imperatis, Kosacos non certè militari prandio, sed magnifico ac copioso conuitio excipit. Ductores illorum, suosque proceres, secum in tabernaculum, quod in patenti campo erectum erat, ducit, eosque secum epulari, vbi & senatus erat, cogit. Reliquos Kosacos in aliqua tabernacula ductos simili ratione tractare iubet. Postquam epulæ remotæ fuere, iubet aliquot argenteas patinas nummis aureis onustas afferri, ac ex eistantum ductoribus Kosacorum, eorumque ministris apponi, quantum satis esset: dictitans, id eis eo nomine se largiri, vt longinquitate itineris fatigati in balneis lauent, corporaque curent. Illi pariter pudore ac quadam admiratione defixi, se accepturos negant. Sed vi coacti, ac precibus non solum Iuonia, sed & procerum Valachicorum fracti, accepere, gratiisque actis pro tanta in se munificentia Iuonia, omnes assurgentes, in conspectu eius steterunt. Ille dextra eis ad laeuam partem castrorum suorum, quæ in proximo erant, vt ibi stationem haberent, innuit. Deinde mittit eis sex grandia vasa vini generosissimi, sexcentosque thaleros, vt illud in memoriam nominis sui exhauriant. Nam alioquin illi militi aqua solum in illis vastis solitudinibus perpetuus potus est. Ad hæc parochos ipsidem, ne quid omnino tam ipsis quam ipsorum iumentis desit, addit. Appropinquante luce, ipsemet ad ductores velint venit: quos, vt in tabernaculum suum veniant vnà cum comitatu suo, orat: esse quod ad eos de summa rei referat, & quid eos facere

Iuonia Selachos tractat.

Iuonia ad se Kosacos accersit.

re velit, omnibus exponat. Qui vbi alacres venere, talem orationem ad eos lingua Polonica habuisse dicitur. Si de vestra fide, virtute, constantia, fortissimi equites, certò mihi non persuasissem, nunquam hoc difficili ac periculoso tempore, vos procul è patria vestra euocassem. Sed cum hæc omnium constanti ore celebrata fuisset, vos huc euocauit, vt mihi operam vestram & industriam, in hoc bello gerendo contra Selynum, infensissimum hostem, prebeatis: pro qua nauata si vobis certum stipendium militare constituere velim: non mediocriter perimesco ne meritis vestris minus dignum præmium detur: sed, quicumque successus nostri contra hunc terribilissimum hostem erunt, omnia vobis, milites, à me largè suppeditabuntur, commeatus, pecunia, equis pabulum, ac id genus alia ad eam rem pertinentia. Ego vos, pristinae virtutis memores, ita vos gesturos esse hoc in bello arbitror, prout de vobis omnium opinio est, ac eam in animo meo excitastis. Vobis autem summas, perpetuasque gratias, & ago, & habeo, quod ad me, hominem Christianum, ipsi etiam Christiani veneritis: quorum voluntatis erga me, semper gratum ac memorem me fore polliceor. Qui et si pro magnitudine periculi mei pauci estis: tamen non minus mihi gratus est conspectus vester, quam si duodecim millia mihi in auxiliū aliunde missa fuissent. Quare quaecumque stipendium volueritis, id me vobis dissoluturum recipio. Nec vos vires Turcarum ita animo pensare velim, quasi à nobis vinci non possint. Fateor eos hæcenus miro successu vfos fuisse, qui à sordidissimo initio orti, in tantam amplitudinē peruenere: sed quæ ab eorū per-

Oratio Iuonia ad Kosacos.

fidia, non virtute, profecta, summo cum scelere cōiuncta sit. Fateor item Deum immortalem cōsuefse, quò grauius homines ex commutatione rerum doleant, quos pro scelere eorum vlcisci velit, his fecundiores interdum res & diuturniorem impunitatem concedere. Sic Turcæ si hæcenus felici successu vsi sunt, id ita volente ac permittente Deo factum est, vt quantò altius ascenderunt, tantò grauius corruant. Plurà loqui me vis lacrymarum non patitur. Qui sit anirius erga vos meus, vos optime & perspicere, & intelligere posse video. Quemcunque casum fortuna inuexerit, hūc vobiscum communē ducam. Hæc proloquuto Suierceuius pauca pro omnibus militariac rudi sermone sic respondisse, dicitur: Non stipendium tuum, Iuonia, vt ad te veniremus, nos pellexit: quod nos semper pro minimo duximus: sed potius virtus nostra singularis, vt cōtra hunc fœdissimum ac acerrimum Christianorum hostem pro incolumitate tua dimicemus. Stipendium non curamus: qualis tandem fortuna nostra futura est, exitus belli declarabit: satis à te remunerati videbimur, si hoste tuo intra fines regni hisce nostris dextris represso, honestam pacem cum eo habueris. Tu verò quid postea nobis præstare debebis, fortuna nostra id te docebit. Nec vires Turcarum horremus: quorū successus quales tandem adhuc erunt, eos diuinā prouidentia iam cōmittendos censemus: nos in hostem intenti erimus, vt eum à iugulis tuorum auertere possimus. Oratione Suierceuij Iuonia confirmatus, ductores Kosacorū secum prandere iubet, quibus epulum dat: alteram mensam Logafetus, Veremias magister

*Suierceuius
pro omnibus
Iuonia re-
spondit.*

ster equitum, cum reliquis Senatoribus occupat. Hæc acta sunt vigesima die Martij. Cæterum Selymus audito responso Iuonia, simul ira, indignationeque accensus, (quam legatus amatulentis verbis, eò quòd nulla munera à Iuonia acceperat, auxit) sine mora Palatino Transalpinæ Valachia triginta millia Turcarum, duo Vngarorum mittit, vt coadunata suorum manu, Iuoniam capiat, eoque ad se misso, imple totam Moldauiam occupet, in eaque Petrum fratrem suum, Palatinum constituat. Is mandato Selymi alacriter suscepto, suisque ad arma conuocatis, simul cum Turcis ac Vngaris flumen Moldauiam tranat. Erant ferè omnium centum duo millia fortissimorum virorum. Qui non solum Iuoniam è Valachia eiicere poterant, sed & quemque fortissimum regem bello laceessere ac vincere. Hinc nocturno, diurnoque itinere fatigati, vt tam suā quàm equorum corpora reficerent, nil de Iuonia inopinato aduentu suspicati, in loca herbida, quæ supra flumen latè patent, equos effusè euagari patiuntur. Interea speculatores ad Iuoniam prandentem veniunt: flumen Moldauam maximam vim hostium tranasse, quibus Turcæ simul cum Vngaris intermixti sint: nec eorum certum numerum sciri posse, sed supra centum millia esse suspicari: nunc omnes equis in pascua læta missis, se quieti dedisse. Quos si Iuonia cū parata suorum manu aggredietur, facile ad vnum deleri, vinci que posse. Hæc tanta alacritate animi à Iuonia audita fuere, vt Suierceuium cum suis confestim præcurrere, datis ei sex millibus Valachorum, qui linguæ Turcicæ gnari, omnia certiùs cognoscere, iusserit: ipsemet verò

*Indignatio
Selymi in
Iuoniam.*

*Exercitus
Palatini
Transalpinæ
Valachia
contra Iuo-
niam.*

*Iuonia fit
de hostibus
certior.*

*Capiuntur
speculato-
res.*

*Iuonia de
statu hostiū
cognoscit.*

cum suis, quoniam paulò onustiores armis erant, subsequitur. Suierceuius omnes orat, vt, si lata ex hoste victoria potiri velint, quanto silentio possint, ad hostiū castra nullo clamore dissono, aut tumultu edito perueniant. Hisce ita inter se compositis, in speculatores Moldaorum, qui supra castra suorum stationes, ne quis impetus in quietos fieret, agebāt, incidit. Erant verò hi quadringenti: qui omnes à Kosacis circumuenti capiuntur. Quos primò benignè, demum minaciter alloquuntur, quid cōsiliū hostes habeant, vbi sint, quid agant: si indigna nolint pati, vt exponant, cogunt. Illi suppliciter & ingenuè, presentis periculi metu perterriti, fatentur, Valachos Transalpinos pariter cum Turcis, quibus intermixti Vngari sint, non tam longinquitate ac difficultate itineris fatigatos, quieti se dedisse, ac corpora curare, quàm vt Iuoniam vegetiores inopinatum aggrediātur. Quos si iam securos ac omni cura dissolutos inuadat, eum faciliè compotem victoriæ futurum. Valachorum Transalpinorum non esse ampliùs septuaginta millia, Turcarum triginta, Vngarorum tria. Hisce Kosaci cognitis, subito ad Ioannem nuntios mittunt, in quo statu res hostium sint, eum certiorem faciunt: vt cum suis maturè (in manu enim victoriam esse) appropere. Ipsi verò non procul ab hostium castris, duabus horis stationes, vigiliasque taciti agunt, ne vsquam hostis commoueatur, aut quicquam incipiat. Quæ vbi celeriter ad Iuoniam perlata fuissent, statim ipsemet adest, Suierceuiumque suos disponere, ac quamprimum cum hoste configere iubet. Ipse verò, quoniam multitudine abundabat, sua acie in longitudinem extensa, tribus

ex

*Stratage-
ma Iuonia.*

*Prima ca-
des hostiū.*

*Fuga Pala-
tini cum fra-
tre Petro.*

*Castraca-
piuntur.*

ex partibus hostium castra, omni præsidio nudata, aggreditur. Suierceuius parte ab altera cum suis citatissimè ad hostem, antequàm Iuonia accessisset, peruenit: ibiq; sublato clamore, castra hostium inuadit. Hostes, ignoto & horribili sonitu repente exciti, neque fugere, neq; arma capere, neq; omnino facere, aut providere quidquam poterāt. Ita cunctos strepitu, clamore, & nullo subueniente, Kosacis instantibus, tumultu, terrore, formidine, quasi vecordia ceperat. Ecce tibi in tanta strage hostium subito Iuonia cum suis adest: qui & ipse stratos ac perturbatos egregiè cædit. Fugæ nusquam locus est. Nam Moldaui procul equos à se in pascua abegerant, nec quomodo fugerent habebant: omnes nudi, inermesq; hosti, ad primos successus victoriæ exultanti, iugulū præbent. Fit totis castris plæctus, gemitusq;. Ex tanto numero hostiū nemo, præter Palatinum Transalpinæ Valachiæ, vnà cum Petro fratre, quem in Valachiam fretus tātis copijs deducebat, fugit. Igitur, conscensis equis, qui in tanto periculo vix eis oblati erāt, pernicipibus, per lacū qui ex Danubio oritur, tranant, peruenereq; ad arcē Brailouiensem ad præfectum Selymi: reliqui omnes ad vnum cæsi, alitibusq; obiecti. Tum spectaculum fuit horribile, in capis patētibus omnes viri afflictis: ac multi vulneribus acceptis, neq; fugere posse, neq; quietè pati, niti modò, & statim cōcidere. Postremò, omnia quæ visus erat, cōstrata telis, armis, cadaveribus: & humus infecta sanguine. In castris multū opulentiæ repertū fuit: quæ Iuoniæ omnis cessit: quam ille militibus, in primis verò Kosacis dat, quæ plurimùm ditati fuere. Iuonia in iisdem castris quatrimum moratus, vt

suorum corpora cæde hostium defatigata, viribusque exhausta reficeret, cadauer Palatini ac fratris Petri summa cura requirit. Quo haud reperto, rectè exercitum in regionem Palatini Valachiae Transalpinæ inducit: castella, oppidaque, & natura, & viris parum munita, adgreditur: quosque obuios nulla fœminei sexus ratione habita, necare, puberes interficere, villas & vicos pariter cum oppidis igne succendere imperat. Triste ac miserum ibi spectaculum fuit, cum illam partem Valachiae Transalpinæ omnes fumantem, ac flamma relucentem aspiciebant. Trahebantur senes ad cædem, rapiebantur parui pueri ad necem, matronæ pariter cum virginibus stuprabantur: quæque crudelissima & acerbissima pertrabantur. Iuonia vniuersos laudat, atque agit gratias: hortatur ad cætera quæ leuia sunt, parem animum pro victoria gerant: satis iam pugnatum: reliquos labores pro præda fore. Hac tali populatione victor exercitus ad Transylvaniam, siue Sedmigrodensem regionem peruenit: visaque Brailouienſi arce, iter ad inferiorem Danubij ripam deflexit. Ibi cognoscit Palatinum Transalpinæ Valachiae vnà cum Petro fratre esse in arce: itaque protinus aduersum illud oppidum suos ducit. Est ciuitas Brailouienſis supra Danubium sita: quæ arcem per commodam habet, & natura loci & firmo præsidio bene munitam. Ibi Iuonia non procul ab oppido Brailouia, arceque, nactus locum per commodum communiendis castris, sic vt ex arce tormentis muralibus nulla ratione infestari posset, aberat. Hinc scribit literas ad præfectum arcis, easque duobus capitiuis Moldauis perferendas committit: quibus illum

orat

Castra Iuonia ad Brailouiam.

orat vt Palatinum Transalpinæ Valachiae, perennè hostem suum, vnà cum Petro fratre, qui ob nullum ipsius maleficiū bellum ipsi intulerint, ac post infelicitèr tentatū prælium ad eum ex acie fugerint, ex templo sibi tradat: alioquin se exercitum ab oppido non remoturum, donec vi adactus eos dedat. Ad has literas sic præfectus arcis, per quatuor Turci- ci sanguinis, (quorum duo oppidani erant, duo ex arce domestici) respondet, ac simul Iuonia decem globos grandes tormentarios, totidem minores cum duabus sagittis mittit. Audio te (inquit) ministrum esse Selymi: ideo rationem tui habeo: eos minimè apud me esse, quos petis, nego: sed cum ad aures meas perlatum fuisset, te ingentem multitudinem exercitus Cæsaris cecidisse, qui mandatis ipsius parentes, in Valachiam Petrum fratrem Palatini Transalpinæ Valachiae deducebant: edico tibi, nisi hinc obsidionem quamprimum solueris, huiusmodi ferentis cum tuis pascèris: quibus vnà cum exercitu tuo satiat, post ruetabis. Hoc tale responsum tantam Iuonia indignationem mouit, vt illis ipsis internuntiis quatuor comprehensis, naribusque eorum simul cum labijs ac auribus præcis, pedes singulorum sursum versos longissimæ trabi ferreis clauis affigere iusserit, eosque terram capitibus attingentes ante oppidum sclopetarios ferre, abijcereque imperarit. Horrendum id omnibus spectaculum fuit: quo Iuonia præfecto arcis demonstrare voluit, eum similem exitum vnà cum profugis manere. Hoc tali tristit ex-emplo edito, nulla mora interposita, pedites scalis in eum usum paratis, ad motis, mœnia vrbs clamore sublat o conscendere iubet. Nec consilium euentus

Responsum præfecti arcis.

Iuonia indignationem mouit internuntios.

Nonnum genus crudelitatis.

*Celeritas
pedum.*

*Capiunt op-
pidum, ac
caedes ingēs.*

*Funditus de-
letur vrbis.*

moratus est. Nam pedites tanta celeritate sese sub
mœnia oppidi insinuauere, vt priusquam oppidani
se ad resistendum opponerent, euaderent in mu-
rum: quo diruto, totus exercitus in oppidū irruit.
Ibi ingens caedes Turcarū facta fuit, nemini parum:
vbi ex caforū cadaueribus sanguis instar riuū in Da-
nubium profluxit: parui pueri ac vberibus matrum
abrepti, vagientes occisi. Quatriduum ibi in cœdibus
perseueratum est: in locis abditis ac occultis latitan-
tes homines quæsi, ex latebrisq; ad cædem trahiti:
rotā vrbis direpta, ac per iram incensa, nullo homi-
num, ac ne canū quidem inter incendia, ruinasq; re-
lictō. Plurimum ibi auri, argenti, pecuniæ signate, vi-
nionum, margaritarum, repertum est: quæ omnia
prædæ militum celsere. Erat ea ciuitas in illis locis o-
mnium opulentissima, eò quòd post occupatā à
Turcis Graciam, multū diuq; in pace vixit: qua par-
ta, nullo motu belli conquassata, supremā dum cla-
dem adiit. Nam à victore hoste ne vna quidem do-
mus integra relicta fuit: omnia euersa ac solo adæ-
quata fuere, præter arcem, quæ omni præsidio vrbis
nudata, sola relicta fuit. Ad quam capiendam luonia
suos ad mouere voluit, nī à præsidio, quo arx validè
firmata fuit, clades pœnitēda subeūda foret. Interea
luonia in direptione vrbis occupato, speculatores
adsunt, qui ipsū certiorē faciunt, quindecim mil-
lia Turcarum magnis itineribus in subsidium arcis
Brailouienſi venire. Quibus ille cognitis, ac nihil tā-
ta multitudine hostium territus, confestim Suierce-
uium cum Kosacis, additis ei octo millib. equitū Va-
lachicorum, contra illos mittit. Ad quos vbi is præ-
properè aduolasset, nullo illis spatio ad recolligēdas
vires

vires dato, cum eis alacriter prælium init. Omnes
occisi ac perempti, præter mille equites, quos fuga
subtraxit. Quibus Suierceuius insecutis, multos pel-
lat & cædit. Qui cædi supererāt, fuga ad arcē Teinen-
sem, quæ ditionis Turcarum erat, delati sunt. Erant
in proximo, nō procul ab illa ipsa arce, Turcarū co-
piæ, quibus agmina Scyrharū intermixta erāt. Subi-
tò Suierceuius ad luoniā cum lato victoriæ nun-
tio mittit, certissimā ex hoste victoriā pollicēs,
modò omiſſa oppugnatione arcis Brailouienſis, cum
omnibus copijs abtq; mora adſit. Ille, tam læto nun-
tio accepto, arcē Brailouienſi neglecta, cuius expu-
gnationē & sibi difficilem, & periculosa esse scie-
bat, ad Suierceuium celeriter venit. Quo cum consi-
lijs cōmunicatis, simul illas ipsas copias aggressi de-
lent, & ad internerionem dant. Hinc ad oppidum
Teinenſe exercitus admotus. Quò facilè, sine vllō
oppugnationis labore, & expugnato & capto, o-
mnes oppidanos, pariter cum fœminis, crudeliter,
ne vno quidem ex tanta multitudine relicto, ne-
cat. Hosce luoniæ successus Suierceuius cum suis
Kosacis adiuuabat. Nam primus semper cum Turcis
hastatis prælium inibat: in prima frōte equites cum
tormentis manuatijs locabat: quorum horrēdo so-
nitu, crebrisq; ictibus globorum, semper Turcarum
aciem nō mediocriter turbabat. A dextro cornu eis
sagittarios opponebat: qui grandine sagittarum im-
missa Turcicas acies vulnerabant. A læua parte erant
locati, qui erectis breuioribus lanceis, in omnē oc-
casionē intenti, Turcas eis cōfodiebant. Quos Suier-
ceuius ab his cōturbatos, cedi Valachorū obijciebat.
Interea sexcēti Kosaci oppidū Bialodrogenſe verſus,

*Victoria
Suiercenſij.*

*Alia copia
Turcarum.*

*Luonia ad
Suierceuiū
venit.*

*Oppidum à
luonia cap-
tur.*

*Stratagemma
Suiercenſij.*

*Iuonia ex-
ertum quie-
tere fecit.*

*Iuonia ora-
tio ad Kos-
acos.*

*Suierceuius
Iuonia re-
ponat.*

quod est dirionis Turcarum, citato agmine profici-
scuntur: quo direpto ac succēso, dimidiata pars ipsius
fædo incendio conflagrauit. Plurimum ibi prædæ
nō ignobilis repertum fuit: qua militi obiecta, mul-
tum eaditatus fuit. Iuonia verò cæde Turcarum fa-
tigatus, læta quiete, non procul ab arce Teinicensi,
quam nudum in parentibus campis reliquerat, per
oñdiuum suos reficiebat. Vbi iterum repēte sit cer-
rior, Turcarum simul cum Scythis aliquot agmina,
ab oppido Bialogrodensi proficisci, qui in proximo
Iuoniam cum exercitu adesse ignorantes, dispalati
huc illuc, reperto vado tranabant. Quos procul Ko-
faci conspicati, orant Iuoniam vt ipsis potestatem il-
los inuadendi, pellendique det. Ad quos sic Iuoniam
verba fecisse, vt author est Bartholomæus Paprocius,
intelleximus. Vestra incredibilis, Poloni fortissimi,
virtus facit, hicq; ardor pugnandi, ij vestri successus,
vt vobis nolim quicquam à me denegatum esse. Ite
Deo comite, proficiscimini felices: hostiumq; exer-
citus, vt vsu edocti estis, cædite. Tibi autem, Suierce-
ui, hic totus exercitus curæ sit: quos ita contra ho-
stem instrues, prout occasio rerum gerendarum po-
stulabit. Hæc vbi dixit, Suierceui tria millia Vala-
chorum, vt eorum opera contra hostem vtatur, ac-
cedit. Quibus ille acceptis, ei gratias agit, quod de se
tantam opinionem habeat: quam ne fallat, se etiam in
atque etiam diligenter curaturum. Acceptos igitur
Valachos cū Kosacis non miscet, sed ab agmine su-
orum remotos, ex eis nouam aciem quandam pos-
t terga Kosacorum instruit. Suos verò illos ducentos
mille Kosacos, in tria agmina disponit. Quadringē-
tos in prima fronte scutis rotundis tectos locat, ac
hastis

hastatis Turcis obijcit. Ipsemet sibi dextrum cornu
cum sagittarijs quadringentis sumit. In læuo totidē
cum lanceis missilibus locat. Turci eorum paucita-
tem conspicati, eamque præ se contemnentes, præ-
lio sese expediunt. Qua visâ re Suierceuius equites,
quos in prima acie collocauerat, tormenta in eos
displodere iubet. Quibus turbatis nimbo sagittarū,
in eorum agema suis immissis ex læuo latere, eos
hastis vrgere iubet. Sic illi ancipiti prælio distenti,
(nam in vnicum tantum agmen coadunati erant)
egregiè à Kosacis cæduntur: quibus, qua vi possunt,
Turcæ simul conglobati resistunt. Ab initio ferè
horam anceps prælium stetit: donec Valachi, post
velites à Suierceuiio dispositi, intenti in pugnam, ve-
getes animo ac corporibus, haud secus quam diu re-
tentæ feræ concitati, cum ingenti clamore ad veli-
tes aduolant: qui maxima vi in agema Turcarum
turbatum incurrunt, eosque omnibus ex partibus,
quibus pedites intermixti erant, aggrediuntur. Pe-
dites nunc equis crura succidunt, nunc ilia suffo-
diunt: qui in fugam dissipati, omnes ferme terga
vertunt, à velitibusque cæduntur. Ex quibus solū
tres desiderati, ex Valachicis centū: sic Polonis par-
uum insignis victoria stetit. Iuonia ex longinquo
tam inclytæ victoriæ spectator fuit. Hostium castra
cum impedimentis & capta, & direpta fuere: pluri-
mum ibi prædæ inuentum: quæ viris militi distri-
buit. Capti erant hostiū ducenti: qui omnes ad Iuo-
niam tãquam pecudes adducti fuere. Quos is inter
pedites sclopetarios pellere iubet: qui omnes ad
vnum, falcibus maioribus, quibus scenum secari so-
let, in frustra conciduntur. Dux illius victi exercitus,

*Committi-
tur pugna.*

*Victoria se-
litum.*

*Opulentia
duces.*

in potestatem Polonorum venit: homo tantæ opulentia, vt sexies se liberari atq; redimere, modò ne Palatino viuus traderetur, voluerit, bis auro in altera statera posito, ter argento, semel margaritis. Fuit egregie ac procerè staturæ, ad promerendamq; gratiam habilis. Sed apud Polonos plus fides quam luoniæ dederant valuit. Nam antè ex tot spolijs Turcarum, auro & argento satiati, omnes pollicitationes eius flocci pendentes, eum viuum in potestatem luoniæ tradunt. Quo cum ille per aliquot dies colloquium de rebus Turcicis habuit: posthac eum pedibus membratim dissècandum obijcit. Hinc ad Vlsam oppidū suum copias mouit: vbi tot prelijs fracti exercitus vires refocillauit. Interea Selymus, Constantinopoli tot luoniæ victorijs perturbatus, ac teritus ne plane Valachia exueretur, ac è Græcia (quod illi, opinor, contigisset, ni defectio Czarnieuiacij ad Turcas obstitisset) pelleretur: cum suis Deo more suo supplicat. Nam Turcæ peculiarem religionem à Muamede, seu Mahomere, hinc ab anno Christi millesimo supra vigesimum, quam Mahometes Saracenis anno Christi sexcentesimo vigesimo tertio obtulerat, acceptam habent. Ne verò quis Saracenos & Turcas eiusdem stirpis aut originis esse existimet, nonnulla mihi de origine vtriusq; gentis esse dicenda videntur. Saraceni longè sunt vetustiores Turcis. Ij sedes suas, regnante tum Lechone apud Polonos, in ea parte Arabia, quæ Petràa dicitur, habuere, vocabanturq; ab incolatu loci Arabes: stipendiumque sub Heraclio, tum bellum cum Costrea rege Persarum gerente, merebant. A quo stipendio militari exautorati, vt ignominiam nomini suo iniustam vl-

*Proponit se
de origine
Saracenorum
ac Turcarū
disturum.*

ciscerentur, Mahometo se adiungunt: qui Meccæ, in vrbe opulenta, in tanto dissidio Christianorum de religione, adiutus à Sergio, monacho factionis Nestorianæ, à Christianis diuersa docere cœpit. Arabes enim vana opinione ducti, se vnicos mortalium esse à Sara, vxore Abrahe, genitos, regniq; cælestis legitimos hæredes, opinati sunt: quorum opinioni Muamedes assentiendo, eos ad se pellexit. Vtq; militarem disciplinam inter eos constitueret, multitudini decem duces, ex nobilioribus, potentioribus, ac sibi affinitate iunctis præfecit, eamq; in cohortes ac centurias distribuit: cuius viribus adiutus, Meccā, urbem in Arabia opulentam, demū aliquot oppida capit, ditionisq; suæ facit. Hinc facilè tota Arabia potius, venerabilem se tot populis præstitit. Post cuius mortem, apud Saracenos, pontifices ad Caliphum, seu Mustacenum, in Perside potentes fuere. Hinc Africa potiti, pariter cum magna parte Hispaniæ, sæpe Siciliam, quondā populi Romani, victoris tot gentium, Prouinciam, Italiā, Galliam, infestarunt. Quorum audaciam Carolus Magnus armis vix repressit. Post, anno Christi nongentesimo supra octogesimū primum, vel paulò plus, minùsve, Scytharū multitudo, qui præ ceteris ad orientē vergūt, circaq; Tanaim sedes suas habent, domo profecta, sine duce, sine legibus, vagi, dispersatiq;, ex raptu, prædāq; aliquandiu vixerunt: donec Persas, qui tum Saracenis subiecti erant, bello adorti, eorum urbem magnam & opulentam, Turcem nominatam, occuparunt: à qua se post eodem nomine Turcas, seu Turcos, dici voluerunt. De Turcarum origine alios diuersa tradidisse video: quos aiunt ex Caucaſi portis egres-

*Opinio Arabum de sua stirpe.**Potētia Saracenorum.*

Asia à Tur-
cu occupa-
tur anno
Christi 844

fos, primùm finitimas gentes, & in his Armenios, inuasisse: inde minorem Asiam, abhinc anno Christi 844. ab eis occupatam fuisse. Quæq; ipsi de se memorant, nō omnino diuersa à superioribus esse videtur, quorum hæc sententia est. Gentis authores suæ, ex Caspijs montibus ac finitimis pulsos, in Persidem & minorem Asiam descendisse: nec prius apud eos regiam familiam cœpisse, quàm sint è Scythia profecti, cùm antea sine duce, sine legibus viuerent. Inde (vt sunt humanarū rerum vices) ex cuiusdā Othomani successu, celebrari vnā familiam cōtigisse: ex qua reges, demum Casares creare cōsueuerint, & hodie creent: idq; ita accidisse memorant, vt tres numero fratres, in ampla & regia fortuna à patre relictī, cū vicissim imperitare cœpissent, siue pudore impediēte, siue metu, quā parum tutum esset nō cedere ætati: duo minores natu, Aleus & Othomanus, regno maiori fratri relicto, domo vterq; cum manu sua profecti, hiæ Cappadociam, Galatiam & Bithyniam occuparit: ille Carmaniam, Lycaoniam, & eas terras quæ Tauro adiacēt. Et hæc Turci de se memorant: quibus perbellè se Scythas esse fatentur. Calius Curio, qui Saracenicam historiam scripsit, de origine gētis, eorumq; regibus prorsus diuersa tradit: qui vult Turcas originem stirpis ab Hunnis sumere, nec apud eos tum primū Othomanum regnasse, sed longè antè, ante Trangolipicem Mucaletum. Etenim Saraceni, in aliquot factiones principū, qui tum totam Persidem pariter cum Africa obtinebant, diuisi, inter se domestica bella gerebāt, se seq; ciuili ferro cōfodiebāt: orto igitur bello inter Muhumetum, qui tum in Perside regnabat, & Babylonīū Calysam,

Sententia
Curionis de
origine
Turcarum.

Tragolipix
primus rex
Turcarum.

Muhu-

Muhumetes ad se Tragolipicem, qui è Caucaſi montis angustijs cum Turcica multitudine egressus, circa fines Persarum vagabundus degebat, accersit. A quo adiutus, Calysam facillè vincit, superatque. Turcæ igitur ex Perside cum duce suo regredi volentes, transitumq; sibi tutum per pontem qui Araxi flumini impositus erat, concedi à Muhumeto postulantes, (quos ille apud se retinere cupiuit, vt opera eorum contra Indos vteretur) id se facturum detrectat. Illi, simul ira, indignationeq; accensi, (quorum solū tria millia erant) veritiq; grauius periculum, in Curbatidem solitudinem sese subtrahunt, indeq; crebris excursionibus agros Saracenorum depopulantur. Quorum ferociam Muhumetes reprimendam ratus, triginta millia Saracenorum cum certis ducibus ad eos delendos mittit. Sed Turcæ, audito aduentu eorum ad se, in densiores solitudines sese subducūt, vt captata occasione Saracenos opprimere possint. Nec consilium euētus moratus est. Nam exercitus Muhumetis, Turcas metu celsisse ratus, nullis stationibus habitis, ab eis per insidias contrucidatur. Hac tam insigni clade suorum Muhumetes irritatus, comparata ingenti manu suorum, ipsemet cōtra Turcas, quorum iam exercitus ex colluie tot gentium creuerat, proficiscitur. Quibuscū non meliori euentu collatis signis acriter dimicat. Nam Turcæ, assueti Saracenos vincere, Muhumeto occiso, qui equo lapso ceruices, cū suos ad acriter prælium inuendū adhortaretur, fregerat, ex Saracenis facillè victoria potiuntur. Cuius admiratione Saraceni defixi, illū ipsū ducē Turcarum, Trangolipicē, regem apud se creant: qui accepta pariter cum suis religio-

Hh iij

*Origo nomi-
nis Sultani.*

*Turca à Scy-
this in Per-
siae deleti,
anno Christi
1240.*

*Turca vires
recuperant.*

ne Mahometana, vñà cum Saracenis in vnum corpus Reip. coaluit. Trangolipix igitur à Saracenis in Perside rex factus, omnes magistratus, dignitatesq; à Persis in suos transfert, indigenisq; Persis, quorum reliquiae adhuc supererant, oppressis, inter suos ac Saracenos vniuersam Persidem diuidit. Quoq; finitimis terribilior esset, à suis nouo nomine Sultanus (quod nomē lingua Latina summum imperatorem sonat) appellatur. Qui pōst per manus posteritati suae regnum tradidit. Ac ne qua inter Saracenos ac suos discordia esset, omnes Turcas, à ciuitate quae in Perside diues opum fuit, appellat. Turcae, tanta potentia aucti, illos ipsos Saracenos qui in Africa potentes erant, adorri, cum eis societate ineunt, simulq; armis iunctis, Constantinopolitanis imperatoribus, reliquoq; Romano imperio, terrori, formidiniq; quod ad Germanos trāslatum fuit, fuere. Durauit potentia Sultanonū Turcarum vsq; ad bellum Scythicum, seu Tartaricum, quod Scythae Turcis illis qui Persidem obtinebant, anno Christi 1240. intulerūt. Quibus deletis, (quo etiam tempore vniuersa Polonia, viuo rege Pudico, ab eisdem Scythis magnā cladem acceperat) vix ex tam numerosa multitudine pauci eorum relictī fuere: qui infima plebe sibi ascita, nil secum prāter arcum ac pharetram gestātes, latrocinari cōeperunt, nec vllō rege vsi sunt. Nihilominus nomen Sultanonum mansit penes illos Saracenos qui in Africa erant: qui se antiquo nomine Saraceno quā Turcico appellare maluerunt. Turcae igitur latrocinij assueti, angustias montiū insident, ex eisq; finitimos agros, & Romani imperij vrbes crebris inuersionibus vexant. Non tamen viribus

Scy-

Scytharum, quibus finitimi erāt, pares esse poterāt: quos illi ad finitima Graeciae pellebant: & quā infirmo contra Scythas erant, tam fortes contra Graecos exitebant: adeo vt tandem etiam cum Graecis Caesaribus ad aperta bella deuenerint: quorum copijs sepe deletis, Romanas prouincias depopulabātur, ad Sangariumq; amnē vsq; populatione peruenerunt. Hinc à mari Pōtico atq; à Galatia ad Lycium atq; Carium mare, & Eurymedontem fluiuium, omnia ditionis suae fecere: veterisq; nominis sui memores, quod fortassis in gēte non abolitū fuit, Turcas se appellant. Quoniam verò se cōmodē sine ducibus viuere nō posse vident, sex potissimū ē numero suo legūt: inter quos omnes prouincias, quas breui temporis spatio consecuti sunt, partiuntur, eorumq; imperio se subiiciunt. Caramanū. Alisurium: cui Phrygiam mediterraneam, Philadelphiam vsq; & prope Antiochiam ad Mæandrum fluiuium sitam, (à cuius nomine pōst illa tota regio Caramania appellata est) concedunt. Saraconem: cui quicquid est Smyrnam vsq; ad interiorem Ioniae oram, dant. Sasanum: cui Magnesiā, Prienen, Ephesum largiuntur. Calanum, eiusq; filium Cerasum: cui Lydiam, Aetoliam, Mysiam quae est ad Hellepōtum sita, impertiuntur. Armarij filios: quibus eas terras quae à flumine Sangario ad Paphlagoniam vsque extenduntur, frundas permittunt. Atmanum, seu Othomanum: quem omnibus regionibus quae circa Olympum sunt, praeficiunt. A quo Othomano hodierni Turcici Caesarēs hinc ab Christi regis ortu 1301. originem sumunt: à quo tam Italici quā Germanici scriptores historiam suam inchoant. Atque haec quidem

Hh iij

*Turca inter
suos duces
imperium
partiuntur.
Caramania
regnum.*

*Saraconia.
Sasani.
Calani.*

*Armarij
filij.
Othomani.*

*Othomanus
regnare co-
pit an. Chri-
sti 1301.*

*Orthomani
imperium
ac felicitas.*

*Orchanes
Orthomano
succedit.*

*Baiazethes
à Tamberla
ne captus,
anno Chris-
ti 1392.*

*Amura-
thes.
Mahome-
ses 2.*

origo Turcarum, eorumque regum successus mi-
rior, ut Cælius tradit, esse videtur, quam quod pri-
mò ad Othomanū referatur: siquidem illi longè an-
tè Turcicis Sultanis, quemadmodū ex superioribus
liquere puto, hinc ferè à sexcentesimo anno vñ sunt.
Othomanus igitur præ illis reliquis, inter quos Tur-
cicum imperium diuisum fuit, longè gloria rerum
gestarum superior fuit: quibus non multò post bel-
lo illato, eisdem iugum imposuit. Nec hic successus
ipſius solū cōtra Turcicos imperatores fuit, sed &
cōtra Christianos: inter quos cū discordia glūce-
ret, Bithyniam & omnes circa Pontum provincias,
decem annorū spacio (tandiu enim rex fuit) ditionis
sue fecit. Filius huius Orchanes, paternæ virtutis æ-
mulus, bellum per manus acceptū strenuè est exe-
cutus: miraq; felicitate Mysiam, Lycaoniam, Phry-
giam, Cariam, subegit: armaq; sua in Hellespontum
vsque ad Euxini littora promouit. Post hunc alij qui
regnarunt, celeri cursu victoriæ, vñ mira felicitate,
tot populos vsque ad Baiazethem subegerunt: cuius
Tamberlanes, Scytharū rex, obscuro loco ortus, im-
perium adeò labefactauerat, ut eodē capro, caueaq;
incluso, eum in ludibrium per totam Asiam secum
duceret: cui si quando equus conscendendus erat,
tergo ipſius pro scabello vsus fuit. Post Amurathes
exercitū in Europam deportauit. Mahometes verò
secundus, Cōstantinopolim, toties armis Saraceno-
rum oppugnatam, (quæ olim Byzantium dicta fuit)
occupato regno Trapezuntis, nomineq; Cæsaris oc-
cidentalis assumpto, Græciam omnem, Thraciam &
Mysiam, seu Valachiam, cū Illyrici parte, & ad Istrum
latè omnia per Pontum occupauit. Tam insolenter
Maho-

Mahometes ac crudeliter, capta Constantinopoli, *Constantino-
polim cepit,
anno Christi
1453.*
victoriam exercuit, ut omnibus Christianis gladio
dissectis, Constantinum eius vrbs Cæsarem inter-
fecerit, eiusque caput ludibrij causa pilo affixum in
castris circumferri iusserit. Post sauitia sua in nobili-
tatem conuersa, omnes inter cōuiuia per ludibrium
contrucidauit. Magna iam tum potentia, post impe-
rium occidentis à Turcis occupatum, Cæsarium Tur-
carum fuit: quam duo potentissimi reges non me-
diocriter infringebant: quorum alter Asimbaus, *Duo reges
potentiam
Turcarum
infringunt.
Asimbaus
Turcarum
hostis.
Initium re-
gni Asimbai.*
quem Vlancaſsanum, quasi heros magnum, Persæ
appellabant, fuit: qui in Parthia & Perside regna-
bat: cuius regnum ibidem initium à Mutare sum-
sit: quem Iozedus, filius Muabiaz, qui post Mahome-
tem Saracenis præfuit, præfecit. Sed Mutaris regnū
in Perside apud Saracenos propemodū extinctum
fuit: quod post longam seriem annorum à quodam
Sopho, qui in Perside Ardenolim oppidum tenuit,
ab anno Christi 1480. qui Mahometanæ religionis *sophianorū
regnum in
Perside, an-
no Christi
1480.*
erat, renouatum fuit. De Sophi pietate ac sanctitate,
tanta opinio apud vulgum fuit, ut magno numero
mortalium ad se pertracto, ab eo tēpore in Perside
reges qui Sophini appellantur, regnent. Ibiq; stirps
Saracénica, quæ à Turcis extincta erat, renouata fuit:
acerrimaq; bella vsq; hæcenus cū Turcicis impera-
toribus gerunt: quorum vires non mediocriter, si
quando bella eis hīc in Europa cum Christianis ge-
renda sint, distinentur. Alter, Sultanus in Ægypto:
quorum Sultanorum nomen ab illis Turcarū regi-
bus, qui idē nomē à primo rege Trangoliptice sum-
pserunt, desumptum est. Obtinebant nōnulo tem-
pore Ægyptum Hierosolymitani reges: quæ eis

*Secundus rem
Sultanus
Turcarum
hostis.*

*Saladinus
regnum A-
gypti occu-
pauit, anno
Christi
1105.*

*Stirps Sala-
dini in A-
gypto extin-
cta, anno
Christi
1400.*

*Regnum So-
phianorum
Sultanorū
Turcarum
Cassarum.*

à Saladino hinc ab anno Christi 1105. qui stirpis Turcicę fuit, erepta erat. Qui, incolarum mollitiem pertæsus, Calyfaq; (fuit id nomen pontificis summi apud Saracenos) ynà cū vniuersa stirpe deletō, suę à nepote ipfius, nouum genus militiæ ibidem instituit. Nam cū populos, qui magis ad septentrionē vergunt, australibus ad belli vsum aptiores esse videret, subito cum populis quibusdam circa Meotim & Pontum sedes habentibus, qui à veteribus Zigi, à nostris Circassi appellatur, fœdus inicit: à quibus emptis pueris, adolescentulis, eos in Ægyptum perducit: quos ab ineunte ætate in militari disciplina erudit: armorumque vsum edocti, adeò hic in Ægypto ordo creuit, vt penes eos solos armorū vsus, ac belli potestas, omniumq; dignitatum, fuerit: qui Mamaluchi, id est, serui, sunt appellati. Post, Saladini stirpe in Ægypto, anno à nato Iesu Christo 1400. extincta, ad eos Mamaluchos regnum Ægypti trāslatum est: qui è numero suo rege creato, terribiles ac formidolosi Turcicis imperatoribus fuere. Atque eo tempore in oriente tria regna solū potentissima, certis limitibus terminata fuere: Sophianorum, qui in Perside, Media, Mesopotamia atq; Assyria regnabant: Sultanorum Ægypti, qui à Cyrenæis Africa, per oram maritimam Islicum sinum, qui Ciliciam à Syria disiungit, & introrsus hinc ad Euphratem & desertæ Arabiæ terminos, illinc aduerso vsq; ad arenarum solitudines, laua, dextraque per Arabicum sinum ad Erythræas angustias extendebatur. Turcarum Cassarum, quicquid Euphrate, & Amano monte, Cilicioq; mari ac Euxino continetur, erat: hisce adde Græciam omnem, Thraciam & Mysiam, quæ

quæ Valachia vocatur, cum Illyrici parte, & ad Istrum latè omnia per Pontum, vsq; ad Theodosiam, Thracię Chersonnesi emporium. Siq; ea concordia Christianorū regum fuisset, vt omnibus ex partibus Turcas aggressi essent, facilè eos non solū è Græcia, sed & ex Asia ultra Caucasum montem, vnde primò egressi fuerant, pellere potuissent: cū & Scanderbechus, Epirotarum regulus, cōtra eos feliciter beligerabat: quorum tum supra trecenta millia ad internecionem dedit, ipseq; Amurathes sub mœnibus Croiæ Turcarum imperator expirare coactus fuit. Sed illi successus Scanderbechi contra Mahometem non profuerunt. Post cuius mortem, ab eo capta Epiro, exercituq; Persarum regum deletō, Turcicæ vires à Sultanis Ægyptiacis haud sustineri poterant. Nam Selymus, Batazethis filius, gloriæ & imperij auidus, bello Campsoni Sultano Ægypti illato, eum interemit. Post cuius interitum Tomumbeium à Mamaluchis constitutum, non solū regno, sed & vita, omnibus Mamaluchis deletis, spoliavit. Hinc ferro in promiscuam multitudinem conuerso, vniuersum nomen Sultanorum funditus sustulit, vniuersa Ægypto potitus, illaque parte Mesopotamiæ in qua Hierosolyma fuit, quæ tum deserta, incultaq; erat, nec à Iudeis, veteribus incolis, qui tum toto orbe extorres, in admissi sceleris pœnā, nec sedem, nec patriā habebant, habitabatur. Huius filius Solymanus, memor virtutis paternę, Rhodum imperio suo memoria patrum adiunxit: Vngariæque bello illato, cū antè Vladislaus, patruus Sigismundi, qui tum & rex Vngariæ & Poloniæ fuit, ab Amurathe, omni exercitu ipsius profligato, interemptus

*Selymi bel-
lum contra
Campsonem.*

*Successus So-
lymani.*

Selymi imperium.

Redit ad historiam.

Oratio Iuonia ad Czarnieuietium.

fuerit, cum Ludouico, nepote Sigismundi primi, regis Poloniae, collatis signis, fortiter dimicauit: in qua pugna tristi, Ludouicus, omnium cum acerbo desiderio, interijt, suique in animis omnium triste desiderium reliquit. Hinc per speciem ferendi opem Isabellae, ac Ioanni filiolo, in cunis vagienti, contra Ferdinandum tum regem Ungariae, Budam cum adiacentibus locis occupauit, Selymoque filio amplum ac florens imperium, Caroli Caesaris in Africa saepius classe in alto, Venetorumque depressa, reliquit. Qui Venetis erepta Cipro, supremam cladem Iuoniae, perfidia Czarnieuietij adiutus, attulit. Vnde quiuis facile iudicare potest, impiam Turcicam gentem, a tenui principio ortam, ad tantam amplitudinem imperij nulla alia re, solum per scelus ac per fraudem, Christianorum discordia subnixam, occupato regno Aegypti, omnibusque prouincijs quae Sultanorum erant, peruenisse: quod Alexandri Magni, Romanorumque potentiae comparari potest, ne dicam anteferri. Quod non tam facile vnus gentis viribus infringi potest, solum consensu omnium Christianorum: qui in tanta eorum discordia nunquam opinor, futurus est: imò inter eos magis discordiam gliscere videmus, quae eos ad ciuile ferrum, domesticumque sanguinem effundendum adducit. Sed nos coeptam historiam continuemus, ad Iuoniamque, vnde digressi sumus, reuertamur.

Iuonia post tot ex Turcis partas victorias, ad se Ieremiam Czarnieuietium Barcabalum, praefectum arcis Chocimensis (eo enim nomine praefecti arcium lingua Valachica appellantur) accersit, sicque verba fecisse in conspectu omnium dicitur: Cum optatis nostris fortuna, Czarnieuietii, successibusque, quibus contra Turcas

Turcas, crudelissimos hostes, haecenus vsumus, respondeat: est quod gratis animis id prosequamur, ipsique Deo Opt. Max. perpetuas ac sempiternas gratias & agamus, & habeamus, quod res nostras contra hosce teterissimos hostes secundat, nobisque ex eis tot, tantarumque victoriarum author est. Nunc quid aliud restat, nisi vt exercitum tot laboribus fatigatum domum remittam, proficisci que patiar, vt, cum ad nostras aures de aduentu Turcarum peruenerit, illico ad primum signum, quod classico dabitur, recreati adsint. Tu verò, cuius fides erga me constans fuit, hunc exercitum a me (erant autem Valachorum tredecim millia, armis, virisque instructa, qui cuique validissimo hosti opponi poterant) cape: quocum ad Danubij ripam proficiscere, transituque, si eum Turcae tentare velint, arce. Est ibi in proximo Oblaciense, Turcarum ditionis: in quod tu intentus eris, (ne alibi vado Turcae reperto, Danubium traiciant) meque de eorum aduentu quamprimum certiore facies. Postquam haec Iuonia dixit, multistum haec verba lacrymas excusserunt. Demum osculo Czarnieuietium excipit, vt eum maiore obsequio sibi deuinciret, obsequentiorumque redderet. Ille poplite flexo, fidem, operamque ei suam pollicetur. Iuonia commisso exercitu Czarnieuietio, alijs nonnullo temporis spatio vacationem militiae concedit, eosque domos reuolare iubet, vt refectis corporibus labore fatigatis, & obsonijs acceptis, quamprimum signum daretur, omnes equis, armisque instructi, ad persequendum hostem conuenirent. Czarnieuietius, accepto exercitu, ita vt iussus erat, Danubium versus profi-

Omnium lacryma praeiuncta Czarnieuietij.

*Bassa Cz. ar
menieciū
ad defec-
tū so-
nem sollici-
tant.*

*Colloquiū
Petri cum
Czarnie-
miecō.*

ciscitur, stationes intentissimè agit, ne quis Turcarum Danubiū traiciat. Adfuit eorum infinitus numerus, qui non ausi Danubium tranare erant. Quo viso, Bassa certos internuntios ad Czarnieuecium mittunt: eisque triginta millia nummū aureū Vngaricorum dant, ut quoquo modo animo Czarnieuecij tentato, ad ipsos colloquendi gratia occultus veniat. Ille, magnitudine pecuniæ illectus, fidem dat se venturum, pecuniāq; missam accipit. Hinc occultè, suis inscijs, in colloquium cum Petro Palatiniade Valachiæ Transalpinæ, qui trans Danubium cum magnis Turcarum copijs erat, venit. Coram quo Petrus, in quo & quanto periculo luoniæ res constitutæ sint, commemorat. Ostendit quàm in eum Selymus animo offensus, exacerbatoque sit, quòd ipsius tributarius tantos exercitus deleuerit: eum Selymo aliter nō posse satisfacere, solum pœna capitis: nec ampliùs dominatum Valachiæ obtinere posse: se certo certiùs genti illi imperaturum. Proinde (inquit) si sapias, cum adhuc integræ res sunt, animum Selymi nouo ac recenti aliquo beneficio tibi cōcilia. Omne bellū sumi faciliè, cæterum ægerimè definire: non in eiusdem potestate initium eius ac finem esse: incipere cuius, etiam ignauo, licere: non deponi nisi cum victores velint. Habere illum magnam opportunitatem & copiam societatis, atq; amicitia secum coniungendæ, quæ bello potior sit. Et quamuis luoniæ opibus confideret, tamen nō debere incerta pro certis ponere. Nunc accepiſti triginta millia nummū aureū: pōst plura accipies. Proinde si tibi consulere vis, ne florentes res tuas cum luoniæ perditis misceas: verū liberè

Turcas

Turcas omnes per Danubium transire permittas. Se enim cum ingenti exercitu ad occupandam Valachiam à Selymo, capiendumq; luoniam mitti. Vbi, cōsecuto Palatinatu Valachiæ, tu quæq; summa adepturus vnà cum tuis es. Opus igitur esse ut aduētum Turcarum coram luonia tantisper occultet, & à Danubio abscedat, dum per ipsum vnuerſo exercitu traiecto pōst luoniam faciliè capere, ipsiusq; vnuerſum exercitū opprimere, cladesq; acceptas superiores vna hora vlcisci possint. Hic tot, talibusq; precibus & blanditijs, lacrymas addit, oratq; Czarnieuecium, ut quamprimū agmine suorum à Danubio remoto, eundem cum Turcis flumen vorticosum transire possit. Czarnieuecius, Petri promissis inescatus ac infatuatus, accipit conditionem, quamq; iureiurando fidem confirmatā luoniæ dederat, eam frangit. Hinc ab ea parte Danubij vbi stationes diligenter suorum agebat, agminē seducto, liberum per flumen transitum Turcis permittit. Erant Turcarum tum ducenta millia, qui cum tormentis muralibus, omniq; apparatu oppugnandarum arcium, Danubium tranauere. Transmisso Danubio, iubent ut

*Lacryma
Petri.*

*Dolus Cz. ar
menieci.*

decim millia. Sed antequam tu cum copijs aderis, in horas numerus eorum augebitur, & ad quindecim millia excrescet. Erat Iuonia vnà cum suis Kofacis ad arcem Teinicensē, quam expugnare voluit. Demum conuocato senatu, qui tū cogi potuit, omnes, quid sibi faciendum esset, consulit, an arcem prius expugnare deberet, vel hosti tot cruentis praelijs irritato occurrere, eiusq; copias in fugam conuertere. Ibi omnium vna ac eadem sententia erat, vt prius hostilem exercitum dispalaret, deleterq; quo deletō, pōst arces expugnaret. Quorum consilium ille secutus, habita peditum ratione, quarta demum die, ad castra hostium, quæ à suis duodecim milliarijs aberant, cum cantu cornicinum, tubicinumq; peruenit. Nona die Iunij, eiusdem anni, castra ab hoste ad tertium lapidem Iuonia ponit: ibi velites simul conueniunt, de summa rei consultaturi. Se quidem paratis animis contra acerrimum hostem, tot praelijs irritatum, proficisci: verum se neminem habere qui linguæ hostium gnarus esset, Iuoniam nescio quo cōsilio fretum, totam rationem belli certis hominibus credidisse, in primis verò Czarnieuiocio, cui nos omnino fidere nolimus. Quare in tā rebus nostris dubijs ac plenis periculi, vt ipsūmet cum Iuonia colloquamur, necesse est. Igitur ad eum citato gressu veniunt, factaq; potestate dicēdi, sic Suerceuius pro omnib. verba fecisse dicitur: Illustris Palatine, nos hactenus fidem tuam secuti, tecum contra hunc crudelissimum hostem, socia arma iunximus: in quibus ferendis quæ & quāta opera nostra exitit, optimè nosti. Huc iterū à te contra eū educī, ad internecionē cū eo dimicare parati sumus: nec illi iter

*Consultatio
Kofacorum.*

in

in Valachiam patet, solūm per stragem cadauerum nostrūm: solūm nobis necessariō prouidendum ac cogitandum est, ne temere in praelium ruētes, nullo consilio hostium cognito, quantus eorum numerus sit, quis castrorum tractus, in insidias precipitati, ab eis instar belluarum macemur. Quare quod tibi consilium belligerandi cum eis sit, effare, proloquereq; Iuonia oratione Suerceuij commotus, alta suspiria ex intimis præcordijs ducens, paucis ac breuib. respondet. Et virtus mihi vstra, equites fortissimi, vita mea mihi catiores, nota, perspectaque est, (cuius spectator fui) & totius belli omnia consilia nota. Non igitur obiectos vos temere cædi hostium velim, sed consilijs eorum prius exploratis, nos cum eis dimicare velim. In proximo Czarnieuiocius cum exercitu meo est: qui in hostem intentus, omnia consilia eorum cognita habet. Nec ego tantam rem cuius commisi, sed huic, cuius mihi fides semper in dubijs ac difficillimis rebus perspecta est: quem comitem tot peregrinationum mearum, propemodumq; exilij habui. Ipsemet modò ad me retulit, Turcarum non esse ampliùs quàm quindecim millia. Qui etiāsi triginta essent, eos nos diuino auxilio freti ad satietatem cademus. Hæc vbi respondit, vt in eo loco sese cum vniuerso exercitu contineret, Iuoniam Suerceuius orat: se cum suis aduersum hostem profecturum, vt aliquē ex castris ipsorum capere possit, certioraq; de consilio hostiū explorare, cognoscereq;. Iuonia prompto, alacrique animo concedit: cui Veremiam cum sex millibus Valachorum, magistrum equitum adiungit. Qui simul profecti, in speculatores Turci-

*Responsum
Iuonia.*

*Iuonia
Suerceuius
contra ho-
stes mittit.*

*Iuonia re-
ponsum.*

*Profectio
Iuonia con-
tra hostem.*

*Iuonia ho-
stium castra
contempla-
tur.*

cos, quorum agmen sex milliū fortissimorum equi-
tum erat, incidunt. Subito cum eis praelio inito, eos
pallant, in fugamque conuertunt: ē quorum nu-
mero vnum capiunt: qui tot, tantisque vulneribus
affectus, cū sese subito moriturum præsensit, si-
mulatē narrat paucos Turcas esse in armis. Sed ve-
lites, ficta eum narrare animaduertentes, nec con-
temnendum numerum esse hostium conijcientes,
qui in tantam multitudinem speculatorum incide-
rint: lubitō de hisce Iuoniam certiozem faciunt, vt
rebus suis consulat, quidque fidendum Czarnieui-
cio sit, etiam atque etiam cogitet, videatque. Quinil
aliud respondiſſe dicitur, solum illud: iam non est vt
perturbemur, aut horrescamus. Ego scio cui fidam:
breui numerum hostium ipsi cognoscemus. Ego
enim eo animo huc processi, vt patriam meam con-
tra hanc crudelitatem hostium, ad vltimum exitum
vitae tuear, defendamque. Atque ita communitis ca-
stris suorū ad lacum qui ex Danubio profluit, vt op-
portunam aquationē haberet, iubet equos trecen-
tos adducere, vt velites eis cum Valachis consensu,
qui superiore nocte Turcas pallauerant, omnes si-
mul contra hostem profiscantur. Erat prope ho-
stium castra collis arduus ac sublimis: quo consensu
cum socijs, Iuonia hostiū castra contemplari voluit.
Sed ea nulla ratione conspiciari potuit, eō quod in
declini loco posita erant, nec a quoquam ē longin-
quo loco conspici, nisi quis ad ea propē accederet,
poterant: solum in diuersis locis quatuor inter se
disiunctis, speculatores hostium animaduertit: qui,
conspēctum Valachorum declinantes, sese in quen-
dam tumultum per diuersos tramites, qui non pro-
cul

*Stratagemā
Iuonia.*

*Peditum sin-
gularis in
Iuoniam fi-
des.*

*Iuonia frau-
dem Czarnie-
uicij
cognoscit.*

cul a suorū castris erant, abdunt. Iuonia, propē ho-
stem adesse suspicatus, torum exercitum suum, (erat
autem triginta milliū) quoniā multitudine abun-
dabat, in triginta turmas, per interualla disponit.
Ante singulas turmas tormenta muralia mirae ma-
gnitudinis collocat. Erant autem octoginta, quae
ex sese globos igniferos euomebant. Pedites simili
ratione ab equitibus semotos, quorum magnus nu-
merus erat, disponit: qui Iuoniam apud se reten-
tum, ad equites haud patiuntur progredi, non me-
diocriter de vita ipsius, ne a primoribus deceptus,
vix in potestatem Turcarum veniret, pertime-
scentes: solum ad Kosacos Polonos cum interdum
eum commeari patiuntur. Nam pedites, gens ru-
stica, singulari fide ac animo in Iuoniam fuere: quo-
rum arma, falces, arcus, gladij reflexi, Turcicorum
similes, ac fustes erant. Instrueta acie, firmissimisque
subsidijs firmata, Iuonia, antequam signa caneren-
tur, iterum collem arduum, vt ex proximo loco ca-
stra hostium contemplaretur, conscendit: quorum
multitudine praefer spem ac opinionē visa, cogno-
scit, se esse a Czarnieuiocio in fraudem inductum:
quare eum ad se accire iubet, qui respondet: sibi iam
facultatem ad ipsum veniendi non dari, se statim
cum Turcis certamen pro incolumitate ipsius ini-
turum. Habuit autem Czarnieuicius fortissimo-
rum equitum, quibus praefuit, tredecim millia, opti-
mē armis instrueta. Cū igitur signa canerentur,
Turcaeque acie suorū optimē disposita, praelio sese
expediret, ibi proditor Czarnieuicius, primus prae-
lium init. Cūque illi dimicandum, congregien-
dumque cum hoste esset, vti cum Turcis constitu-

Iuonia pugna cum Turcâ.

Magnitudo animi Iuonia.

Exitus proditorum.

rat, iubet suos vexillum demittere, & pileos hastis ensibusque impositos, eleuare, ac capita flectere. Ibi Turcæ, animaduersa voluntaria deditio, in sublimē hastis suis erectis, eos ad se trāsire iubēt. Hac tali defectione Czarnieuiacij, exercitus Iuoniæ cōsternatus, omnes retrocedentes, propere ad Iuoniam accurrunt: rem esse perditam narrant. Quorum ille vocibus minimē consternatus, (vt erat in rebus dubijs, subitisque intrepido animo) eos id pro nihilo ducere, ac contra Turcas sese expedire iubet. Sed Turcæ, postquam turmas Valachicas trepidare vident, agema suorum contra eos mouent: ante se illos ipsos Valachos propellunt, ac tergiuersantes cadunt. Quibus Iuonia visis, ira percitus, in eos vim tormentorum exonerare iubet. Sic illi partim à suis, partim à Turcis in medio cæsi fuere. Turcæ verò proditorum terga secuti, eisque tecti, per stragem cadauerum ad exercitum Iuoniæ, sanguine eis iter, qui instar riuī ex cæsis Valachis fluebat, intercludente, peruenere. Quos Kosaci, more solito, à lateribus aggressi dissipant, non mediocriterque turbant. Ad sunt alij Valachi, animo, armis, vigore, ac viribus corporis, Turcis longè superiores: qui sibi aditu patefacto, Turcas egregiè cédunt. Hinc clamor permixtus hortatione, lætitia, gemitu oritur: item strepitus armorum ad cælum ferri, sagittæ vtrinque volare cœperunt. Non sustinere vim Valachicam Turcæ: subitò terga, seu timore perculsi, seu data opera, dant: ac quingentos passus, vt Valachos ad locum infidiarum pertraherent, vbi vim tormentorū in abditiis locis condiderant, retrocedunt. Sensit eum dolum Suierceuius hostium. Quare sublato clamore, monet

Pugna Valachorum cum Turcis.

Stratagema Iuonia.

Iuonia sua reuocat.

monet turmas tam Polonicas quàm Valachicas, vt pedem referant. His illi adhortationibus concitati, imminente se periculo manu armata subtrahunt. In hos Turcæ recentes impetum faciunt: sed Valachi eos egregiè sustinent, nullaque memorabili clade accepta, ad castra suorum incolumes reuertuntur. Iuonia ex suorum successu lætus, tam Valachorum quàm Polonorum, iuxta tormēta aciem disponit: vbi singuli impletis pharetris pluribus sagittis, lanceis alijs acceptis, intenti in hostem erant. Turcæ recentibus viribus feroces facti, subitò in Valachos irrunt. Quibuscum fortiter congressi, nullius imminentis periculi ratione habita, displosis tormentis in Valachos, eorum aciem non mediocriter turbant. Quorum conatibus Valachi obuiam euntes, fit atrox pugna, eademque propemodum par. Cadebant precipites tam Turcæ quàm Valachi ex equis: iam vires viris, iam ferro sua vis deerat. Tantus puluis è tormentis, è quibus crebri, violentiq; globi emittebantur, excitatus fuit, vt ipsius densitas solem obscurauerit: nec vlla vox hominum in tanta multitudine exaudiri potuit, nec quisquam à quoquam videri: nec magistri tormentorum, in quam partem eis globi emittendi essent, scire. Nec in tam aspero negotio Iuonia territus, suisque succurrendum ratus, sublata voce proclamat, vt retro post tormenta cedant, vexillaque sequantur. Turcæ quoque retro cessere. Oppidani Oblacienfes, tantam atrocitatem pugnae ex oppido spectantes, cernentesque copias Turcarum à Valachis prægrauari, fugam parant. Est id oppidum trans Danubium, ditionis Turcarum: ex quo effusa multitudo, in remotiora Turciæ fugit.

*Vis imbris.**Tormenta
rū & ses ca-
pit an. Chri-
st. 1378.
Germanus
inuentor pri-
mi tormen-
ti.**Bombarda-
rū Scilicet.*

Postquam quasi ex composito, ab utraque parte ab armis discessum fuit, repente ingentibus procellis fusus imber; quo vniuersa agmina tam Valachorum quam Turcarum perfusa fuere: illeque totus puluis, ingenti boatu tormentorum, & pedibus dimicantium excitatus, in terram delapsus, discussus fuit: sed maximo detrimento Valachica tormenta affecit, quæ eis magno adiumento contra omnem vim Turcicam fuere. Nam ea cælesti aqua perfusa, globos emittere nequibant. Hodiernorum tam muralium, tam eorum quibus, tam equites quam pedites vtuntur, apud veteres nullus usus fuit. Non ita pridem hæc sunt, circiter annum millesimum, trecentessimum, supra septuagesimum sextum, inuenta. Quæ accepta primò Veneti à Germanis, hisce in eo bello vsi sunt, quod contra Genuenses ad Clodiam fossam gessere. Primitormenti inuentor fuit quidam Germanus, cuius nomen à scriptoribus non proditur: cui casu in mentem venit tale quid in perniciem hominum inuenire. Ferrur enim seruasse domi in mortario puluerem sulphureum, cuiusdam medicinæ causâ faciendæ, illumque rexisse lapide: ac inde contigisse, vt cum ignem propè ex silice excuteret, scintilla nitro inciderit, subitoque flamma concepta, eadem eruperit, atque lapidem in altum tulerit. Quam ille rem penitus considerans, postea ferrea facta fistula, & puluere confecto, machinam reperit: in quam immisso prius puluere, demum globo igne admoto, ex eo sonitum terribilem, eundemque violentum edidit. Huius usus est apud omnes gentes: formæ sunt varia, ad expugnandasque vrbes aptissimæ, vt in eis

omnis

omnis vis peditum, omnis equestris splendor, omnis denique bellica virtus constet. Cum violentia pulueris globus excutitur, quicquid obuiū offendit, quassat, dissipat, frangit, contundit: adeò vt nullus locus sit, quamuis natura munitus, qui non faciliè expugnetur. Is igitur machinæ huiusmodi repertor, pro mercede (vt opinor) accepit vt nomen eius silentio perpetuo premeretur, ne omni tempore à cunctis mortalibus diris deuoueretur: dignus scilicet qui prior ipse vice Salmonei, fulmine flagrasset: (Salmoneus enim, Æoli filius, cum Iouem vellet in fulminibus iaciendis æmulari, ab eo de cælo tactus, detruditur) quando hæc fulmini, odore, luce, sonitu, impetu simillima est. Sed nos ad institutam historiam reuertamur. Irritatis tam Valachicis quam Turcicis animis certamine, etiā acrius concursum est. Nam Turcæ, eductis suorum viginti millibus in aciem, in læuam partem, vbi tormenta Valachica disposita erant, profiliunt. Ibi Valachi in eos tormenta dispendere nequeunt. Nam iam à cælesti aqua corrupta fuerant. Nihilominus mutuo sese cohortantes, in Turcas magnum impetum faciunt, cum eisque ad vltimam defatigationem dimicant. Subito adsunt Scythæ, cum recentibus copijs Turcarum: qui, cum sese nullo à tormentis detrimento affici vident, ex interiore loco per diuerso stramites in quibus latitabant, egrediuntur. Ibi dissono clamore perterrefaciunt Valachos, & à tormentis remouent, in fugamque conuertunt: qui per Valachicos patentes campos dispalati, instar pecudum à Turcis caduntur. Nec iam plures ad hoc usque; tem-

*Nora de Sal-
moneo.**Redit ad hi-
storiam.**Pugna Va-
lachorum
cum Turcis.**Victoria
Turcarum.*

Verba Iuonia ad Polonos.

Kosaci sese cum pedestribus coniungunt.

Iuonia retrocedit.

dia Czarnieuiacij: quæ non multo post supremam cladem Iuoniæ attulit. Nam Iuonia accurrens, ad reliquum peditatum, & illos ducentos quinquaginta velites (quos Turcæ fatigati cæde Valachorum, aggredi non ausi erant) conuersa oratione sic dixille fertur: Video, fortissimi viri, nos vnius Czarnieuiacij perfidia in extremum periculum adductos esse: sed ubicunque corpora vestra ferro hostili interfecta iacuerint, ibi & meum inter vestra erit: animaculum petat. Ad quem ita Suierceuius: Hæc præfens mors, Iuonia, uti fortes viros decet, nos minime mouet, modò summa vi innixi, hosce canes, hostes nominini Christiano infensissimos, ad satietatem, antequam nobis intereundum erit, cadamus. Hæc effatus, subito velites ex equis descendunt, seseque cum peditibus coniungunt: quibuscum simul conglobati, sexaginta tormenta muralia Turcis subtrahere: solus Iuonia vno arrepto, quod vix duodecim equi trahere poterant (tantæ vires illi fuere) illud trahit. Quo Poloni viso, illud ipsi ademere, leuiori dato. Hinc compositis pedestribus copijs, quorum adhuc erant viginti millia, Iuonia retrocedit. Quoniam vero tormenta eis maximo impedimento erant, ea abijciunt: sed ita ut Turcis post nulli vsui fuerint. Nam maxima vi pulueris in ea imposita, cum ea Turcæ disploderent, omnia disructa fuere. Interea Iuonia, qui iam & animo & corpore deficiebat, cum omnibus pedestribus copijs, & nonnullis tormentis, vestigia cæsi exercitus sequitur: nec plus vna die, obingentem stragem cumulumque; cadauerum, quæ passim cæsa in vijs insculpta iacebant, mille passus progredi poterant. Qui cum vniuerso peditatu in locum

cum vbi antè villa incensa fuerat, quædamque recentia rudera extabant, cum venisset, castra sua ibi stramunt. communit, eaque fossa, ne subito à Turcis occupati possint, cingit. Ea in parte (sed fatis obsistere difficile erat) consilium Iuoniæ dignum reprehensione fuit, quòd ibi suos vallo cinxisset, vbi nulla commoda aquatio fuit. Nam siti homines enecti moriebantur, seseque Turcis non multo post dedidere. Sole iam occidente, eadem die decima mensis Iunij, Turcæ à fuga Valachorum, quos persequiebantur, reuersi, subito castra Iuoniæ circumdant, atque coarctant: quorum tanta multitudo fuisse dicitur, ut oculis terminari nequirit. Quibus circumdatis, neminem ex exercitu Iuoniæ egredi patiuntur: utque spem omnem ei commeatu præciderent, villas castris Iuoniæ proximas, in quibus ampla prædia erant, tota nocte incendio graui consumunt: idque ideo, ne quis obsessorum effugeret: neve extra vallum obscuram nocte egressi, ipsos inuaderent. Appropinquante luce, (quæ fuit vndecima Iunij) Turcæ in castra Iuoniæ multitudinem globorum è machinis muralibus emittunt: sed illa nullo detrimento affecta fuere, eò quòd alto aggere obuallata erant, vnde sese Valachi, pariter cum Polonis, contra Turcas egregiè defendebant, in eisque ingentem stragem toto triduo faciebant. Turcæ, difficile expugnationem castrorum Iuoniæ animo cernentes, per internuntios cum eo colloquia ferunt, ut ille omni cunctatione omissa sese dedat: spem ei maiorem debere esse in misericordia Turcarum, quàm in suis vllis viribus: præsertim cum omni ope, auxilioque destitutus, post se dedere cogatur. Quare spontanea hac deditione præoccu-

11. Iunij dies extremæ Iuoniæ fuit.

Turcæ castra Iuoniæ infestant.

Colloquium Turcarum cum Iuonia.

*Iuonia re-
sponsum.*

*Oratio Iuo-
nia ad suos.*

*Polonorum
responsum.*

paret animos ipsorum, nec in tam anceps periculi
& suas copias, & Turcicas inijceret. Ad ea sic respon-
det Iuonia: Video ac animo cerno, in quam aduer-
sam necessitatem adductus sim: sed, cum penes me
firmissimas copias pedestres habeam, possum certe
non sine vestra clade cadere. Quare, cum fortunæ
hoc tempore cedendum, ac necessitati arbitrer, nõ
renuo deditionem: solum duces vestri me a vo-
bis conseruatum iri, ac quascunq; vobis cõditiones
proposuero, vos eas integras conseruaturos iurent:
nec id semel, sed quicunq; septies. Hisce dictis, inter-
nuntios extra munimenta castrorum excedere iubet:
quibus se quamprimùm responsum daturũ pol-
licetur. Hisce ita compositis, omnes ad se Polonos,
pariterq; Valachos conuocat, ad quos sic verba fe-
cisse memoratur: Hodierna dies hæc tristis ac mis-
era à nobis, fortissimi viri, aut deditionem extorquet,
aut hic inter hæc septa enectos mori iubet. Quare
vtrum consultius rebus nostris sit, an sese huic truci
hosti dedere, vel portis castrorũ patefactis in indu-
bitatam mortem ruere, ac non sine cede hostiũ glo-
riose cadere, in medium consulite. Mors certe sola
finem omnium malorum afferet, quæ corpus à cru-
ciatu, oculos ab indignis rebus auertet, nosq; diuino
conspetu frui efficiet. Plura loqui volentem accu-
pientem vis lacrymarũ orta præpediuit. Ad quæ sic
Poloni: Mors nobis, Iuonia, nunquã acerbior ac atrox,
& est, & erit. Quare, si ita animo destinasti, hunc
crudelem hostem inuadamus, potiusq; gloriose ca-
damus, quàm ab ea capti, per ludibrium, per dede-
cus, per varios cruciatus, non sine cõtumelia vitam
finiamus, præsertim cum nulli Christianorum fi-
dem

*Valachorũ
responsum.*

*Iuonia Ver-
ba luctuosa.*

*Iuonia lega-
tis respondet.*

*Prima con-
ditio.*

dem datam conseruet. At contrà Valachi, quorum
tantus animus in mortem non fuit. Deditionem
quidem nõ ab se abnuere, si pro certo Iuonia sciret,
Turcisq; fidere, quòd ipsum incolumem conserua-
turi essent, posset. Si de fide eorum dubitaret, se cum
Polonis ad vltimam interuentionem, fidei se inel ipsi
datæ memores, cõttra Turcas malle dimicare, quàm
per fraudem illorum omnibus esset pereundum.
Iuonia huc illuc animo fluctuans, quid sibi facien-
dum esset, animi dubius, in diuersum curis traheba-
tur. Mouebatur indigna calamitate suorũ, eò quòd
multi siti enecti, in dies magis atque magis morie-
bantur, ac breui pòst omnibus pereundum erat: se-
rò culpans consilium suum, quòd in tam iniquo lo-
co castra posuisset. Quare summo cum gemitu, &
lacrymis sanguinolentis ita exclamat: Malo me ho-
sti dedere, quòdque aduersa fors attulerit, pati,
quàm vt mea causa tot millia hominum siti per-
eant. Percunctabor nihilominus legatos ad me mis-
sos, an in hæc conditiones quas eis proposuero, iu-
rare velint. Si iurauerint, tum me eis dedam. Quare
legatos Turcarum, qui extra munimenta castrorum
responsum expectabant, acciri iubet, eosq; ita affa-
tur: Ite, vestrisque imperatoribus hæc nunciate.
Quamuis firmissimas copias, quas ipsi cernitis, ha-
beam: quorum fideli subsidio subnixus, hæc ve-
stras vires sustinere possum: tamen necessitati hoc
tempore cedendum arbitror: Quare si omnes im-
peratores & præfecti vestri, singuli septies, in has cõ-
ditiones mihi iurabũt, tum primùm me dedam. Pri-
mò, vt vniuersum equitatum Polonicum, singulari
fide ac virtute præditũ, vnà cum suis equis ac impe-

*Secunda.**Tertia.**Oratio Iuonia ad purpuratos.**Nonissima oratio ad Polonos.*

dimementis, à quavis gente magnificandum, qui ad postulata mea venere, sine vlllo impedimēto saluum reuerti patiantur, liberumque eis trāsitum per Nestrum flumen dent. Secundò, vt ine ad Selymum, Turcarum imperatorem, dominum meum, viuum ac incolumē deducant. De Valachis nihil dico: quos æquum est, cūm Cæsaris dedititij sint, conseruare: quos si vos violaueritis, vel trucidaueritis, ingēs detrimentum Cæsari, vel ei quem ille pōst Valachia præficiet, estis allaturi. Hæc legati vbi purpuratis, & arcium præfectis exposuissent, omnes pedibus in conditiones eas eunt: septiesq; singuli omnia postulata iuramento militari, etiam suorum militum nomine, confirmant. Tandem ipsemet ad purpuratos Turcarum, omni metu depolito, impendentisq; periculi nescius, è castris egreditur, coramq; sic pro equitatu Polonico verba facit: Cūm ita Deo Opt. Max. visum sit, vt potestatis vestrae factus sim: vosego per fidem vestram, quam mihi sacramento militari sanxistis, oro ac obtestor, vt equitatum Polonicum, liberē in equis ad suos cum omnibus impedimentis reuerti patiamini. Digni etenim sunt ij viri, vt eos omnes mortales colant, suspiciant, magnificent. Si quod vestrum odium est in eos, illud in me conuertite: quod ego pro eis ferre, sustinereq; paratus sum. Demum suis paulisper à castris remotis, ad Polonos, quos educebat, illa verba nouissima dixisse fertur: Nunc grauis ac acerba fortuna, viri fortissimi, me à vobis disiungit: quare hanc dextram vobis singulis porrigo, testorq; quoad vsque spiritus meus hoc in mortali corpore supererit, nomen vestrum grata animi memoria me prosequuturum.

Non

*Valachi à Iuonia educuntur.**Iuonia Verba ad Polonos.*

Non sine lacrymis hæc Poloni audiuerunt: cuius dextram cum flebili vlulatu amplexi exosculabantur. Qui cū iam ad tertium teli ictum à castris abfuissent, Valachos quoque pariratione è castris educit: quibus non sine lacrymis valedicit. Recordatus auri ac vnionum, quos penes se habebat, iterum ad Polonos reuersus, gladio accinctus vtrinq; acuto, omnia eis largitur, tandemq; flens sic inquit: O si mihi iam ad manus vestrae copiae quàm priores ille duplo maiores essent, vel saltem eae integræ: efficerem profectò, Deo adiuuante, ne quis istorū canum ad occasum solis in hac regione, quam mihi Deus propter magnitudinem scelerum meorum adimit, superstes foret. Sed frustra vos, viri fortissimi, volubilitate verborū inani detineo: id ferre cogor, quicquid mihi Deus imponet. Vos ita à me discedere velim, & opto, vt vos Deus Opt. Max. incolumes ad patrios lares deducat. Me quoque si Deus è manibus cruentis horum terribiliorum hostium conseruabit, meq; Turcici Bassæ, vt polliciti sunt, viuum & incolumem Selymo sistent, iureiurando mihi pro re certa polliceor, me pōst beneficio Selymi, cuius sensus omnes calleo, Valachiam iterum habiturum. Vos interim oro, vt dulcissima recordatione semper memoriā mei colatis. Quicquid opum & diuitiarum mihi pōst erit, id in vos conferam, vestraq; stirpis Polonicae homines ad summos gradus honoris, quoniam fides, fortitudo, cōstantia vestra, in rebus dubijs est mihi perspecta ac cognita, eueham. Hæc effatus, quicquid residui, vnionum aureorum habuit, id Polonis largitur, inquiens: Nolo vt id in manus horum immanissimorum hostium per-

ueniat. Proinde considerans fortitudinem vestram, & fidelem operam, quam mihi adhuc nauastis, & eum affectum sanè mirum, quo me prosequuti estis: omnia vobis dono: animi grati beneuolentiam erga vos, ac omnem gētem vestram, penes me relinquo: quam semper ad extremum spiritum retinebo: cuius rei testem Deum, huius vniuersitatis creatorem, inuoco: cui vos commendo. Huiusmodi precatio ac obtestatio Luonia, omnibus Polōnis lacrymas excussit: cui gratias egēre. Qui armis à se abiectis, more supplicum, ad castra Turcarum, sumpto secum Polono Osmolio, peruenit: quibuscum integras quatuor horas colloquium habet. Ibi Bassa Capucius, fortassis oratione eius offensus, immemor fidei sacramento militari confirmatæ, quam Luonia dederat, stricto gladio, ventrem, faciemque eius discidit. Ita vulneratum lanczari corripunt, & semiuivo caput amputant: deinde truncum, pedibus duorum camelorum alligatum, discerpendum obijciunt: quod belluæ in diuersum concitatæ discerpunt. Caput hastæ infixum: cadaver discerptum, in frusta que minutissima concisum: cuius ossibus inter se partitis, cruore cadaveris recentis gladios perungebant, sanguinemque equis suis bibendum porgebant, Deo supplicantes quòd in ipsis quoque idem virilis animus, & eadem belligerandi ratio esset. Eum exitum Luonia, vir memorabilis, habuit: qui perfidia Turcarum tam crudeliter ac nefariè, omnium cum tristi desiderio, è medio sublatus fuit. Quod ei, reor, non accidisset, si in religione Christiana constantior fuisset, & imperata fecisset. Dolendus ipsius casus, in exemplum est, documentumque inconstantia

*Miserabilis
exitus Luonia.*

*Exemplum
Luonia in-*

stantia rerum humanarum. Nam sicut antè secunda fortuna rebus suprà vota fluentibus, tot, tamque inclytas victorias ex Turcis attraxerat: ita nunc aduersa, quæ ei indulgebat, velut in ostentationem fragilitatis humanæ, destruens quæ cumulauerat, exitum miserabilem, horrendam ruinam, scedamque mortem Luonia adiecit. Turcæ miserabiliter Luonia occiso, subito in Valachos, quos Luonia è castris eduxerat, impetum faciunt, eosque instar pecudum crudeliter interficiunt. Poloni velites, visa perfidia Turcarum, nec sibi tutum reditum in Poloniam esse cernentes, in castra iterum, ex quibus excesserant, regredi volebant. Sed ea à Turcis occupata iam erāt. Demum, sese mutuò cohortati, in agmina densa Turcarum, pleni animi, speique summa vi incurrunr: quibus disruptis, disiectisque, omnes fortiter occubuerunt: pauci grauius vulnerati: qui post Turcis admirationi fuere, quòd paucissimi in numerosos protuissent, pugnarentque viriliter: quodque, lethaliter saucij, per media castra ambulassent, nec ob id mortui essent. Illi autem præcipui capti è Polonis fuerunt: Suierceuius, cuius præcipua virtus, industriaque singularis in eo bello extitit: Coslouius, Sadorseus, lancius, Zalescius, Copitescius, Rescouius, Socolouius, Libisouius, Cifouius, Sucinius, Bogscius: qui omnes post ab heris suis grandi ære redempti fuere. Sollicitabant autem eos Turcæ, vt religione Mahometi amplexa, in verba eorum iurarent: pollicentes, fore vt amplissimis bonis à Selymo acceptis apud eos vitā tranquillam, beatamque ducerent. Sed illi omnibus Turcarū pollicitationibus spretis, maluerunt apud suos vitam inopem agere, quam in

*constantia
rerum hu-
manarum.*

*Extremus
conatus ve-
litum.*

*Capri Polo-
norum præ-
cipui.*

*Constantia
Polonorum.*

*Turcæ capti
nos Polonos
laudant.*

*Capituli vir-
tutem suam
gloriantur.*

*Selymus to-
tam Molda-
uiam occu-
pat.*

*Pocucensis
ora situm.*

opulentia ac omnium rerum affluentia, cum anime iactura, apud Turcæ: magnæ admirationis virtus eorum fuit: qui Turcæ, quamvis in suorum laudem propensi sunt, tamen vulgo sermonibus iactitant, in toto regno Poloniæ, viribus, industria, belligerandi promptitudine, eis minimè pares esse. Illi, hæc auditis, imò nos omnium (inquiunt) sumus infirmi qui ob inopiam apud nostros nullo loco habito, in hæc oras venimus, vel ut honestè patriam defendentes, mortem oppeteremus, vel præda nacta, caonusti, ad nostros reuerteremur. Quibus ut crederent, haud id in animum suum inducere poterant.

Post tam ignobilem cædem Iuoniæ, Selymus totam Moldauiam occupat: omnes ferè stirpis Valachicæ, tam summos quàm infimos, crudeliter è medio tollit. Totæque Valachia occupata, arcibusque ipsius firmo præsidio munitis, alia multitudine alibi in colonias deducta, in Russiam intentus est. Que sibi vnà cum vniuersa Poloniâ, à tam potenti, perfido & immanissimo hoste caueat. Nam optimè, solerti animo Turcæ cernunt, occupatâ à se Valachia, ac deinde Pocucensi orâ, (quæ est regio inter Hiracsum & Tyram, vltra Camenecium versus Haliciam, Podoliæ emporium, in vltiore Polonicæ ditionis ripa, contra Zuthannam Tyræ impositum) pro qua Poloni cum Valachis ad internecionem pugnabât, bello illato, omnia in Podolia ipsorum aperta fore libidini, quæ se in Poloniam quoque extendere possit. Nam id est Turcicis imperatoribus in more positum, vt, si finitimi alicui genti sint, aucupata occasione, ac iniectis factionibus inter principes illius gentis, eam post faciliè bello aggressum vincant, ei-
que

quæ perpetuum iugum imponant: vt memoria patrum Græcis fecere, nostra Vngaris, non ita pridem Valachis. Polonia est eis vndique præsidio tot gentium nudata: quæ hæcenus viros eorum, Scythicasque, in tanto dissidio Christianorû, qui sese cum applausu Mahometi, ciuili ferro confodiunt, sustinuit. De qua occupanda, non mediocris ea cura stimulat, vt per illam vniuersæ Germaniæ bellum inferre possint: cum ipsis ad Germaniam vastandam difficilis aditus per Austriam, ob munitiones Vienneenses, pateat. Non diu post captam Valachiam Selymus superstes fuit: qui ferè 4. anno post quàm à patre Solymano regnare cœpisset, fatalem horam anno Christi 1574. quindecima die Decembris, obiit: in cuius locum filius, stirpis maximus, Sultanus Amuratha, tanto silentio à Bassis occupandum imperium accitus successit, vt prius ad Constantinopolim veniret antequàm adesse ab omnibus suspicaretur. Qui imperium suum à cæde quinque fratrum, duarumque matrum, (quarum vna grauida erat) & multorum procerum, secutus morem veterum Turcarum Cæsarum, inchoatus, omnibus terrore ac formidini studet esse. Hic, vt lanczaros frementes placaret, quod ipsis inscijs à Bassis accitus imperium inuassisset, hæc eis postulata concessit. Largitus est singulis à summo ad minimum septuaginta quinque thaleros: stipendium illorum auxit: filios ipsorum, vbi adolecerent, lanczaris ascribendos statuit. Numerum lanczarorum duobus millibus maiorem fecit: ita vt iam sint sedecim millia. Postremò, in prælio mutilatos, immunes à bello fecit, & omnè victum ad vitam transigendam eis dari iussit. His ita
Kk

*Mors Sely-
mi, anno
Christi
1574.*

*Post Selymū
regnat sul-
tanus Amu-
ratha.*

*Scythæ Rus-
siam vastant.*

compositis, memor cladis quam Iuonia cum Polonis Kosaci, ditionibus Turcicis intulerat, ut aliquando Polonos videretur, immixtis mense Octobri, anni 1775. centum & vnde decim millibus Scytharum Præcopienſium, regiones Russicas quaqua versus, ad quadraginta miliaria peruaſtauit. Ducentas domos equeſtris ordinis, ac pagos permultos, flamma iniecta immixtos hostes exuſſerunt: senes è plebe, puerulosq; plorantes contrucidarunt. Nobiles tamen haud plures triginta vel in præliis occiderunt, vel pariter cum vxoribus, liberisq; in Valachiam, miseris modis colligatos abduxerunt: multi greges boum, ouiumq; multa equorum armenta, ab illis abacta sunt. Lassæ crura succidebant: viuis coria ad vincendos homines detrahebant. In traiectu Nestri fluminis, magnus captiuorum planctus auditus est, quod se iam planè in acerbissimi hostis potestatem venisse viderent. Quos nostri liberaturi fuissent, ni confisi vanis promissis Petri Palatini Valachia, qui se Scythis reditum in patriam, per Valachiam permissurum negabat, nostrisq; id sanctè promittebat, ad Kioniam, quâ hostis venerat, eadem sperantes rediturum, conuersi, paulò tardiùs ad Nestrum cõcurrissent. Multi quidem tum Scythæ occisi: plures tamen Russi abacti ab illis sunt: qui passim graſſante tam numeroſo hoste, cõuenire ad Mielićium Palatinum Podoliae, haud potuerunt. Interemptus quidam Scythæ à Iacobo Niezabitouio, cum septingentis, quos ducebat: cuius frons viginti quatuor digitos lata fuit; manus & pedes, adeoque totum corpus stupendæ magnitudinis: humi iacens cadauer, vmbilicum viri stantis attingebat. Dum verò isti

isti prædam in Valachia cum Palatino partiuntur, Kosaci, Boryſthenis accolæ, milites generosiſſimi, ductore Bogdano Roſiſkio, in Scythiam irruunt, flamma & cadibus omnia complent, fœminarum vbera abſcindunt, alias excæcant, liberos illarum collidunt, veteres captiuos liberant. Sed iam placet historiæ finem imponere. Ex qua id inter alia discimus, Turcas vinci à Christianis posse, si sint fideles & impauidi milites, firma auxilia: ac (quod primum est) si sit fortis & gnarus militiæ imperator.

EPISTOLA PISONIS AD IOANNEM CORITIVM DE CONFLICTV POLONO-

*rum, & Lituanorum cum
Moschouitis.*

PISO CORITIO S.

SCIO ego ambiguum tibi esse, Coriti mi carissime, in humanis ne sim, an verò minus, qui totum iam ferme annum, quo Roma absum, tam pertinaciter tecum ſileam. Par item de te quoq; cogitatio me ſuſpedit, qui nihil omnino ſcripſeris: niſi fortè tuæ mihi reddi non potuerint, in certisſimis hucusq; vagato ſedibus. Quæ etiam cauſa fecit, ut ceſſator & ipſe fierem, cum alioqui ad ſcribendū nemo me ſit minùs piger. Noſti quam non ſpontè obierim hanc prouinciā, ut ad ſereniſſimum Poloniae regem, ac deinceps ad Moſchouia ducem, quod pacem inter ipſos pōſſificis, & legati nomine firmarem proficiſcerer. Sed non erat integrū reluctari diutiùs mihi, veni

Kk ij

tandem Iulio mense Vilnam, quæ caput est Lituan-
 iæ, ubi à principe, præterquam, quod pro sedis apo-
 stolica reuerentia amplissimè acceptus fui, habitus
 sum pro singulari sua in me veterè aliqui clientem
 beneuolentia, admodum gratiosè: nam humaniter
 dicere regiæ celsitudinis dignitas verat. Data deinde
 diebus duob. sequētibus bis audientia, post tertium
 aduentus mei diem, rex hinc in castramouit, quo an-
 te dies aliquot, nisi me operiri dignum duxisset, o-
 mnino ire statuerat. Iam enim vtrinque ad bellum,
 & quidem atrocissimum, inclinata erant omnia.
 Pacis nomine ob interpositas pontificis partes audi-
 tum nō ingratè. Cæterum inter tubas, inter tympa-
 nas, inter alios armorum strepitus faciliè oppressum.
 Iam enim & hostis arce Smolensko supra Borysthenē
 sita per prodicionem potitus, factus erat insolēti-
 or. Et rex exercitum validissimum ex equitatu, pedita-
 tuque stipendio conduxerat, pugnae audum in pri-
 mis. Erant in ijs Cataphracti duo millia, quibus ni-
 hil esse possit, neque ornatum, neq; armatum, ma-
 gis: peditū plus paulò, duo itē millia, in quibus bel-
 li postea moles steterit. Fuere deinde alia sexdecim e-
 quitum millia fortissimorum virorum. Id enim cre-
 das volo, neque vidisse me vnquam maiorem equi-
 tatum, quàm constituere hic princeps possit, neque
 crediturum fuisse, si non vidissem, vt certè, si velit,
 valeat centum millium equitatum armare. Iam ve-
 rò maior fide quadrigarum numerus est comnea-
 tum ferentium. Neq; enim ipse crederem cuiunq;
 ita narranti, nisi meos ipse oculos testes habuissem.
 Quis enim crederet viginti quadrigarum millia cō-
 duci posse: tantum iam abest, vt scribere hæc aude-
 rem.

rem. Scribit hæc tibi Piso, Piso iam non poetarum,
 sed annalium scriptoris æmulus: nisi fortè, ne ocula-
 to quidem testi adhuc credis. Fit id non voluptatis,
 sed necessitatis causâ, homini, iumento victus fe-
 rendus est, propter loca sola solitudine nobilia, qui
 tam diu durent, quàm sit manere necesse diu. Centū
 miliaribus Lituanicis, quæ Germanica centum vi-
 ginti faciūt (tantū enim viæ est à Vilna ad Smolens-
 ko) præter lustra, eadēq; palustria nihil ferme vide-
 tur: sterilia & inhospita omnia. Estima nunc tecum,
 quanto sit comneatu opus. Adde quod ubi etiam
 in locum venerimus destinatum, nō minore sis fru-
 menti, aliarumque rerum necessariarum laboratu-
 rus inopia, cum ob soli sterilitatem, tum quod hosti-
 liter vastata sint omnia. Eum itaque exercitum ubi
 rex ipse recensuisset proficisci in hostes iubet: inter-
 ea præfectus arcis, & domini Poloczka, alia quadam
 via, terras Moschi inuadit, ibique populatus omnia,
 ingenti onustus præda reuertitur. Dum itaq; exer-
 citus discessui se parat, videntur in loco quodam ex-
 ploratores hostium. Nostri cognito illorum nume-
 ro (erant enim viri bellatores mille trecenti) lectis
 ad hoc sexcentis equitibus illos obruere, armaque
 capientes maiore ex parte trucidare, duce eorum,
 cum nonnullis nobilibus capto. Idem fecere postri-
 die in alijs mille ducentis pari euentu. Moschus re-
 cognita exercitum omnem, qui octoginta millibus
 constabat, loco quodam ad hæc electo, ultra Borys-
 thenem collocat, ratus nostros pugnae auditate, a-
 mnem non formidaturos. Verum id non sine peri-
 culo, cum vadum ipsam bombardis, quàm milite
 muniuissent, eumque vnicum: nam alibi Borysthe-

nes, utpote & altus, & vorticosus, neutriq; & vadabilis. Nostri, relictis aliquot millibus, qui se citra amnem hosti circum equitantes ostenderent, reliqui interim percontato alibi flumine, pōticulum ex ratibus, lintribusq; nectunt, quo peditatum cum machinis trāsmittant. Equites acie, ut erant, instructa omnes se vno impetu, sed ex ordine coniiciunt in amnem, feliciterq; tranant, credo dijs freti, haud plus vno desiderio. Nō erat hoc incognitum hostibus, & poterant, vel amnem ingredi volentes cohibere, vel iam partim egressos opprimere. Verū cum & ipsi multitudini nimium fiderent, & nostros præ paucitate contemnerent, loco se tantisper, utpote opportuno, mouere distulerunt, dum nostri iam non modò amnem transirent, verū etiam & pugnae locum caperent, & ordines vel reficerent, vel mutarent: tantumq; fuit temporis medijs, & tribus ferme horis manuum consertione vtrinq; abstinerent. Vbi ad manus deinde ventum fuit, hostes arte vsi, circūuenire nostros à tergo per vallem, vbi non apparebant, (nam & collis dumetis confusus impediebat aspectum) magno impetu nitebantur. Nostri re explorata derepenre, ut in subitis sit casibus, mutant consilium. Et ea ex parte in iussu pugnam committunt. Nā aliò belli dux acies inclinat, vbi & ipse tunc ferebatur. Quod cum ex nostris nonnulli bello aliàs probè exerciti cōspicerent, neq; aut consulandi, aut ducem conueniendi tempus, locūve daretur, in hostem conclamant, fortiterq; pugnando reprimunt. Hæc à leuo cornu acta, mox à dextro, & omni ex parte consertæ manus: tubarum clangor, vt ex ijs, qui interfuere, accepi supra vsitatū modum.

Fuere

Fuere enim tubicines in hostili exercitu plus multò quingentis: atq; ita fortissimè dimicatum vtrinq; inclinante iam ad vespērā sole, timor hostes, mox desperatio occupat. Iam neq; nostrorum impetū ferre diutius, qui proximi erāt, neq; fugæ viam à tergo reperire valebant, prementibus vltimis, qui & ipsi ordines facilè explicare nequibant. In ea trepidatione clades facta ingens: fugientes deinde tumultuatim omnes nostri in longam noctem secuti quoscunque cedere, nisi qui vel nemorum densitate latere, vel noctis beneficio elabi poterant. Ibi direpta castra, in prædā versa omnia: cecidere ex hostibus millia circiter quadraginta: capta quatuor millia, & in ijs præfecti exercitus omnes, qui octo fuerant, inter quos primi à duce Moschorum, dux Michaël Golycza cum trecentis nobilibus, inter quos sunt Barones multi. Hos secum rex nudiustertius quasi in triumpho Vilnam vexit, conspicuos omnino viros. Mihi certè in omni vita nihil videre circa pompas bellicas, obtigit gloriosius. Reliqui captiui partim per municipia distributi sunt, partim apud victores: vbi adhuc & signa tenentur, quæ & ipsa ablata fuere ad vnum omnia. Rex enim cum domesticis tantum, paucis admodum redijt, misso, quem secum in præsidijs habebat, ad belli duces exercitu recenti millium quatuor, vti victoriam sequerentur, maximè verò, vti arcem Smolensko recuperarent. Moschus enim mox suorum accepta clade, paucis admodum stipatus tam præcipiti ad propria cursu festinarat, vt die atque nocte 300. passuum millia superaret: siue, vt novum repente exercitum scriberet: siue quod vero

Kk iij

esse similius creditum est, ut famam rei male gesta prequeretur, quò minus fratres rebus nouis molendis, aniam antè caperent, malæ tractationis memores, utpote, qui seruitutem apud tyrannum fratrem feruire coguntur. Parum enim ad recuperandum exercitum superesse spei fatentur & captiui, populo Moschum asserentes adhuc plurimo abundare, verum rustico, & bellis inepto, cum in hanc expeditionem omnem ferme nobilitatem duxerit. Sicille, qui paulò antè capta dolo superbus arce, Polonis omnibus necem: Lituaniis verò compe des minitatus fuerat, turpissimam coactus inire fugam est, ut se ipsum tam neci, quam vinculis eriperet. Nam ita certam demens ipse sibi victoriam spoponderat, ut postea apud duces belli captos repertæ cum mandatis atque stratagematis epistolæ fuerint, quibus quid facto cuiuslibet post victoriam opus esset, commiserat, ut scilicet regem in præsidijis positum vno agmine adorirentur: eo utcunq; potiti, in tres sese vias diuiso exercitu diffunderent, Vilnamque directum festinarent. Sed nesciebat homo, & priuatim, & publice periurus Deum violatæ sine causa fidei vindicem, aliter longè constitutum ire. Dij enim immortales ob periurium (ut ait pro Roscio Cicero) hominibus irasci, & succensere consueuerunt. Dedit condignas perfidia suæ poenas: cum ex nostris ne vnus quidem captus sit, vulnerati multi, & ij aduerso corpore omnes. Mortui vix supra quadringentos, & in ijs Barones quatuor elegantissimi, idemq; fortissimi iuuenes, quorum corpora huc relata sunt, & tumulara honestissimè, duobus sub infusa episcopis cum vniuerso clero ad ciuitatis portas progressis: quorū

tamen

tamen mors immensa hostium clade piata est, ut certè fateri necesse sit, hæc sine diuini numine non euensisse: cum alioqui rex ipse re quidem vera Christianissimus sit, semperque fuerit. Assiduus enim pro victoria supplicationibus: ea deinde parta, gratiarum actionibus templa omnia sonabant, quin & publice ad Deum omnia princeps refert, maximè cum Tartari, qui sub idem tempus iuxta pactum cōuentum adesse maiestati suæ debuissent, fraude se subdixerint. Iam verò & illud non omiserim, esse apud Moschum ducem Michaëlem Glyusky, virum animi & corporis dotibus egregiè insignem. Is olim non leuibus ex causis regē Poloniae fugiens ad Moschum cum suis migravit, qui & priorum, & horum causa moruum fuit. Hunc rex ad serenissimi Vngariæ regis instantiam, in gratiam secretò admiserat, & iam tacito redire parantem, sui, quibus nimium fiebat, Moscho detulere, qui hominem euestigiò vinctum, domum sub custodia remisit, incertum, quid de eo velit statuere. Is si fortè transfugisset (ut cōuenerat) ad nostros, magnam sibi huius victoriæ partem vendicare contendisset. Nam id circiter Calendas Septembris ipso die natali Virginis factum est. In summa Dei omnino munera sunt hæc præcipuè: deinde principis Deo gratissimi, cuius fortunam utiq; prælustrem non ex ariolorum nugis, sed ex summa vitæ sanctimonia, prudentia, fortitudine, temperantia atque iustitia, metior. In quo illud pulcrum est, ut si clementiam ipsam velis effingere, nullo certè alio neque ore, neque colore, quam huius principis id præstare possis efficacius. Mihi profectò post exalta-

tototviarum labores, ex hac victoria tantum accessit lætitiæ, ut nihil asperum, siue terra, siue maritullisse videar, siue quia principis huius sim, siue quæ semper studiosissimus, siue quod hac factū præfente victoria, ut ire ad Moschum nō sit necesse mihi: quæ mea profectō summa est expectatio. Nam præter viarum cum longitudinem, tum difficultatem valde me terret hominis etiam iurati perfidia. Satis mihi est cōfessori esse, superbam martyrij palmam non ambio. Misi ad illum Calend. adhuc Augustis famulum cum literis pro saluo conductu, scio peruenisse, sed neque responsum, neque famulum vidi. Audio in amnem conijci fuisse iussu. Non libenter bibo tam largo cantharo, sed iocor verbis: tamen vera serium est, quod scribo. Scilicet mihi seruabit, si etiam dederit fidem, quam neque regibus, ac ne Deo quidem ipsi seruare solet?

Inunc Schismatico vitam committe tyranno,

Ut te per Scythicas sub Styga mittat aquas.

Nollem in ijs sinistrū mihi omen præcinere, qui initio certē inuitus feci, ut hanc experirer molestiam. Tolerabilia fuere hæcenus omnia, quamuis aspera, in reliquis quoq; superanda omnis fortuna, ferendo est. Nondum satis intelligo, quid firmū de me sit, cum omnis adhuc exercitus, arcis recuperationi studeat, eam breui futuram speramus: quod nisi & viarum sub hæc tēpora difficultas, & anni ratio nostris obstarer, victorē omnino exercitū in ipsa Moschici dominij viscera transferrent, ibidē hybernaturi: qua illorum sententia facilē residuo itinere absolueret. Sed durare tamdiu vix poterunt, commeatus penuria, præsertim pro iumentis. Habent enim præter
suum

suum equitatum prædatitios equos circiter viginti millia, quos saluare si possent, plurimum vellēt. Habere enim dicitur Moschouia equos laborib. ferendis admodum idoneos: res diu extrahi non poterit, quicquid erit, non patiar te nescire: tuum erit inter ea literas has nullo constantes ordine boni consulere. Ut enim sparsim relata mihi sunt omnia, ita variè congesta, ut licet vix vnus esse corporis videantur. Mitto nummos argenteos sex Moschicos, ex præda ad me missos. Hos tibi cum amicis communes esse volo. Inuenies in illis inscriptiones Græcas partim, partim Ruthenas. Symbolum habent Ruthenæ cum Græcis literis: deinde par etiam est Religio: sunt utique Christiani, sed Schismatici. Tempia habent, hic præsertim Vilnæ, auro, argento, & gemmis opulenta: paucis etiam hinc annis ex lapide ædificari cœpta, & quidem sumptuosè, cum lignea tantum prius habuerint, non culta admodum. Sunt autem Rutheni (ut illud quoque auctarium addam) ingenio Lituanis promptiore, quò sit, ut operibus non mediocriter excellant. Multi ex ijs peculiare proditiōis vitium habent, quod ad Principum, siue Ducum aliquorum domos irrepsit. Quin & hoc nuper bello Dux quidam Ruthenius ab omnibus suis Moscho se dedit, quamuis egregium adolescentem filium in regis aula reliquisset. Sentiunt multi ex ijs secretò (ut creditur) pro Moscho, nulla alia magis, quàm religionis causa. Eam enim per omnia communem habent, transfugerentq; passim multi, nisi exploratam Moschi tyrannidem formidarēt. Is enim sauiissimis subditos legibus coërcet. Omnia illi nascuntur, omnia crescunt,

omnia adducuntur. Si qui sunt, qui vel genere, vel dignitate magni sunt, in illius nihilominus manu sunt, neque diutius diuites, quam ipse velit. Commerciorum terra, marique plurima. Aurum, argentum, pro pellibus inferre soliti mercatores, nihil aliud referunt: ea omnia Principi accedunt. Hinc opes istae tantae, quantas neminem unum in Europa Principem habere, fama est. Populo miris artificijs insigni potes. Italos habet domesticos multos, & honeste, & vtiliter. Ceterum circa fidei partes coactos sequi. Haec ab ijs, qui istic versati sunt, didici. Si quando (quod maxime deprecor) eò iero, redieroque quod precor, vel per literas, vel coram de omnibus affatim: interea autem adhuc & hinc erit, quod scribam. Restat enim nonnihil militibus nostris circa arcis recuperationem, quod negotium extrahi diu non poterit. Si enim deditioem facere obsessi noluerint, aliud nostri pro rei, & temporis qualitate, consilium sunt apprehensuri. Sunt enim adhuc in exercitu praefecti, & tribuni militum omnes veterani, qui vel sub manu captare consilium non ignorant: ante omnes autem, Illustrissime Dux Constantinus, inter nostri temporis Imperatores in re bellica facile Princeps, qui signis collatis ter, & trigiesies dimicando victor fuit. Idem iunior tamen apud Moschum septennio manicis, pedicisque constrictus fuerat, bello captus. Vir est domi Numa religiosior, foris Romulo non inferior, quo duce, & hoc bellum gestum est. In quo nihil esse vno omnes ore aiunt, quod probari nequeat, nisi quia Ruthenus, idemque Schismaticus sit, ita à parentibus errore, quasi per manus accepto. Neque enim parum refert, quam quisque

quisque à maioribus religionem acceperit. Ceterum ita maiorum suorum traditiones omnes sanctè obseruat, ut ne latum quidem ab ijs vnguem recedat: qui si ad S. matris Ecclesiae obedientiam reduci posset, innumeris dubio procul ad idem agendum praeluceret. Tanti est apud suos momenti, Principi autem ob eximias virtutes facile carissimus. Sed de ijs tandem plus satis: veniam tamen mihi dederis (ut spero) non grauatim, culpam ingenuè fasso, qui non epistolam, sed libellum ex bello fecisse me haudquaquam negauerim. Leges aliquando non pauciora ijs, de itineris mei ratione, quod utinam non tentassim, parum à Septentrionali disto Oceano, & longius adhuc progredi cogor. Iam hic September initum est brumae: quae tam saeva solet ingruere, ut multis sine naso contingat esse. Noctes aestate breuissimae, hyeme diei parum. Sub diuo Iulio pontifice laudatissimae memoriae, minus mense, annum Roma ad duos missus reges, absui, non paruo certe labore. Sed nihil ad haec, quae haecenus mihi aequali temporis, sed diuerso laborum calculo incidere, & tamen difficiliora adhuc restant. Leuius sit patientia, quicquid corrigere est nefas. Mihi certe satis erit pontificis, legatiq; expectationi respondere. Quod ut facere gratè valeam, pro sanctitatis suae ac sedis Apostolicae nomine gloria, amplitudine, ne glacialè quidem (vel sub bruma) sum reformidaturus Oceanum. Sed iam vale, & Volumen hoc boni consule. Ad neminem enim diffusius scripsi: cum sciam mea tibi omnia, utpote mei semper amantissimo, non displicere. Ego valeo, & Principis munificentia bene habeo. Vilnae, 26. Septemb. anno M. D. XLIII.

EPISTOLA SERENISS.
AC INVICTISS. D. SIGISMVN-
DI REGIS POLONIÆ, MAGNI DV-

*cis Lituania, Russia, Prussiaq; domini, & ha-
redis ad sanctiss. D. Leonem X. Pont.*

Max. de Victoria

contra

SCHISMATICOS, MOSCHOVIOS,
apud Aras Alexandri Magni
paria, &c.

BEatissime pater & domine clementissime, post pedum oscula beatorum: cum non ignorem V. sanctitatem, tum ex pastoralis suo debito, tum etiam ex genuina pietate in religionis sacrosanctæ incrementum, magna cum voluptate audire solere, quando aliquis Catholicorum regum, aduersus infideles, aut schismaticos inconfutilem Saluatoris nostri tunicam scindentes, ac dilacerantes, Dei virtute adiutus aliquid feliciter gerat. Hinc conuenit, ut ego qui Turcam infestum, communemque Christiani nominis hostem vicinum habeā, Tartaros etiam, aliasque Transgangitanas Scythicas gentes, numerosas, feroces, ac infideles, humeris meis à nullo Christianorum Principum adiutus, solus sustineam. Et præter hos omnes magnum Moschouia Ducem, cum quo nunc atrociora bella gero, Sarmatiae, Asiaticæ tyrannum, opibus, armis, equis, virisque potentem, ac multis contra alios vicinos suos victorijs tumetem: blasphemū tamen ac schismaticum, sanctæ Romanæ eccle-

ecclesiæ infestissimum, hostē insolentissimum habeam. Huius belli motus, & præstitam mihi à Deo victoriam contra ipsum perfidū Moschouitam, Sanctitati vestræ perscribam. Anno etenim exacto, fractis inter nos antea pactis, iuramētoq; firmatis fœderibus, immemor præstitæ fidei, & spreta iuramēti religione, quæ modica, aut nulla in blasphemio, & schismatico esse potest, dominia mea in magno Lituaniæ Ducatu consistentia, exercitu multorum millium equitum bellatorum comparato, magna vim machinarum bellicarum, tormentorumque ancōrum sublequere, hostiliter inuasit, dumq; arces aliquas graui obsidione premeret, nec propter valida præsidia mea, quæ illic erant, proficeret multis, sicut anno præterito Sanctitati vestræ significaueram, ex suis, in oppugnationibus munitorum locorum, & tumultuarijs prælijs amissis, domum re malè gesta non absque grauissimo dolore regressus erat, qui tamen iam aliàs sibi persuasisset, armis, opibus, & potentiæ suæ cuncta esse peruia, nec aliquid conatibus suis (in quo tamē deceptus erat) obstare potuisse. Æstate demum proximè exacta, tanquam ignominiam susceptam, damnaque prioris expeditionis, & bellum non satis prosperè anno præterito ceptum & gestum vindicaturus, iterum validissimum exercitum comparauit, in quo plures grauis armaturæ equites inerant, nixusque est, me certis castris exuere, & præcipuè castro Smolensko nuncupato: ut subinde tantò facilius totum magnū Ducatum Lituaniæ, aliæque mea dominia bello atrociori vregere, & totam Rubeorum Russiam sui schismatici ritus, quæ ditionis meæ est mihi eripere posset.

Potius tandē ex adminiculo fraudis arce ipsa Smolensko est, de suis plurimis amissis. Subinde verò insolentior factus, exercitum auxit, ita vt excederet octuaginta millia hominum equestrum, aususque est sibi polliceri, quod iam facile reliqua dominia mea opprimere posset. Progredi itaq; aduersus me suum exercitum vsque ad fluuium Beresinam mandauit. At ego qui in Domino Deo rectē sperauerim, eundem fluuium exercitum meum equitatu, & pediatu, tormentisque bellicis bene instructum, magna celeritate traicere imperaui, hostisque exercitum pedem referre, ita vt retrocedere coactus est, compuli. Et dum exercitus hostilis per meum atceretur, vigesima septima Augusti particulari praelio à meis militibus pulcherrima clades eidem hosti inflata est. Alia iterum Calendis Septembris, & ex utroque praelio plures ac insignes captiui mihi adducti sunt, & multi ex hostibus cæsi. Miles autem meus eiusmodi victorijs, quasi auspicijs præludijs accensus, vltro in pugnam ruebat. Equidem verò in præsentissima clementia Dei, & in iusticia, causâ meâ confidens, maximam iam de orta victoria securitatem mihi pollicebar, & feci magno animo meum exercitum procedere, & stationibus hostis appropinquare, dumq; hostis sentiret, meum exercitum sibi imminere, Borysthenem tunc solito magis exuberantem nando traiecit. Meus verò exercitus in-segniter animis ad pugnam præparatis, hostem retrocedentem sequutus est, & similiter Borysthenē, dum in re tam subita, & potis faciendi potestas, & nauigia ad transportandum militem deessent, ad eâ ripē partem, in qua iam hostis ordinatis aciebus, tor-

men-

mentisq; dispositis, conflictum præstolabatur, natando intrepidè transmisit. Et tandem Deo auspice, qui in se sperantes non deserit, & confundit manus filiorum alienorum, die Natali beatissimæ Virginis, quæ erat octaua Septembris, cum hostibus eidem feliciter pugnavit, totumq; eundem validissimum hostis exercitum, qui (vt præmissum est) ex octuaginta millibus hominum fuit, comparatus, vna acie fudit, fugauitque, & tanquam vilissima pecora totis campis cum fœda strage, & multa cæde vltra quadraginta millia passuum ante se egit, itaq; supra triginta millia hostium, & cæsa, & submersa sunt. Castra hostilia plena, opulenta præda, direpta, & decem præcipui Duces, & Satrapæ, & triginta septem Barones, Consiliarij, primores: officiales autem & armigeri nobiles supra duomillia capti, cum signis sui exercitus mihi adducti sunt. De meis verò, Deo auspice, pauci desiderantur. Quamobrem hanc tam insignem, & longo tempore memorandam, sed nec minus mirandam (quoniam dextera Excelsi facta est) victoriam vestræ Sanctitati, pro mea in ipsam summam, & eximia deuotione cognitam esse volui, vt Sanctitas vestra ex eadem iucundum, atque alacrem animum concipiat, mihiq; suo deuotissimo filio gratuletur. Quandoquidem pro sacrosancta religione, proque sede Apostolica, & Sanctitas vestra decorè ad ea, quæ factu sunt possibilia, semper sum paratus. Collocavi namque magnam spem, & cōfidentiam in vestra Sanctitate erga me, regnumque meum clementia. Quoniam verò hostis ipse adeò superbus, & obstinatus existit, necesse est, vt tātò studiosius ipsum sine intermissione persequar,

Ll

& bello vrgeam, ne tam citò vires recuperet, ac re-
paret, quandoquidem non priuatam meam, & re-
gni mei rem nunc ago, sed totius Christianę Reipu-
blicę, ne tam validus hostis sacrosanctę Romanę
ecclesię inimicus, quandoque aduersus sanctam Ec-
clesiam pro ritu suo, falso, blasphemò, & schismatico
inualefcet. Et vt hæc mea gesta, quę mihi ex miseri-
cordia Dei feliciter euenerunt, audacter vestrę San-
ctitati scribo, sic etiam semper audire cupio, vt facto
sancta Rom. eccl. vniuersalis status omni felicitate
præfulgeat, atque vt vestra sanctitas incolumem, &
longauam, felicemque vitam cum reuerendissimis
patribus sanctę Romanę ecclesię cardinalibus du-
cat. Oratorem autem meum, & res meas vnà me-
cum vestrę sanctitati commendo, qui quidem ora-
tor meus V. Sanct. tam ea, quę gesta sunt, quoniam
& gens, & loca, in quibus gesta sunt hæc, sibi cog-
nita existunt, quàm alia è mente mea, planius expo-
ner. Datum in castris circa Borisouo, decima octaua
Septembris, anno Domini, millesimo, quingente-
simo, quartodecimo.

*Vicesimo quinto Ianuarij die,
M. D. XV. a Leone Papa
X. ob eam ipsam victoriam
Deo opt. maxi. exoptatissima
habita est in Sixti sacello.*

ORATIO

ORATIO PER REV. PA-
TREM DOMINVM ERASMV
VITELLIVM, EPISCOPVM PLOCEN.
*in celeberrimo August. conuentu ad Casarem Maxi-
milianum, nomine victoriosissimi regis Poloniae Sigi-
smundi, habita coram omnibus sacri Imperij
Electores, plurimisq; Germaniæ Prin-
cipibus, die Veneris XX. Augusti,
anno Domini 1518.*

ILLVSTRI DOMINO ERASMO RO-
terodamo vtriusq; Literaturę principi, &
Theologorum duci, Iacobus Spiegel
Selestadien. Imperialis Secreta-
rius, S. P. D.

*RO muictissimo Poloniæ rege Sigi-
smundo, qui non multos ante annos,
& menses, maxima victoria in Ha-
maxobitas (quos ipsi Moschos ap-
pellant) & Schytas (quos Tartaros
dicunt) positus est. Reuerendiss. Dn.
Erasmus Vitellius episcopus Plocensis, singulari integri-
tate vitę, raręq; doctrina, Romanęq; faciendia insignis,
vel eo mihi nomine præcipuè colendus, quia cognomi-
nis, de te perquam egregiam frequenter facit mentio-
nem. Primam (vt aulicus, aulico utar verbo) audien-
tiam coram Casare, sacri Imperij Electores, omni-
bus, & ceteris Germaniarum principibus, proceri-
busq; obtinuit. Sic ornate, sic graniter orauit, vt ad in-
timam usque præcordia auditorum, vehementia senten-
tiarum penetrauerit, pluresq; ad fletum concitauit, cū*

vero docto simul & facundo, omnes docti, & eloquentes palmam tribuunt. Aderant enim viri non pauci, tum exquisitè docti, tum in iudicando nares eminentissimi. Antistes Tergestinus, Pentingerus, Huttenus, Bartholinus, Spalatinus, & Stabius ille in nullo doctrina genere non versatus. Henricus Stromer medicus, & Laurentius Zochius iurisperitus, Cardinalis Maguntini florentissimi principis Cancellarius. Igitur facta mihi primum præ ceteris elegantissime huius orationis copia. Quia digna multorum lectione visa fuit eruditorum calculo, & ab omnibus desiderata, imprimendam curavi, sub angusto tuo nomine, quod omnia pietate sacra iure sibi vendicat, quam haud subdulo supercilio accipere digneris. Non dubito quin ut audientibus lacrymas commouit, ita hæc eadem legentibus magis copiosas excutiet, & in rem Christianam propensiores eorum animos reddet. Valere tecum bene Rhenanum verè beatum cupio, quem animo mecum circumfero, utriq; fila vitæ, quem maxime longa exopto, ut indies magis ac magis felicibus auspicijs bona literæ, & maxime sacra reflorent. Huttenus, quia nihil est visus cecurrentibus popularis liberationis admiratorib. nominis nihil pepererit. Quem te Frobenio nostro publicandum verum, si tibi visum fuerit, tradere velim. Mutam eius de vita aulica Dialogum quamprimum prodierit in lucem. Valenterum ex Augusta Vindelicia, pridie Calend. Septembris, anno post partum Virginis matris, 1518.

ORA.

ORATIO.

ENIMVS à rege nostro, sacratiss. Imperator, ad hunc celeberrimum conuentum, quem solita vigilantia tua pro salute Christiani status æquè commendatè, vt opportunè, hoc loco, & tempore instituere curasti, acturi, maiestatis regie, & amplissimorum eius dominiorum nomine, quæ ad sanctam expeditionem generalem, contra immanissimos Turcas, totiens propositam commodè attinebunt. Quantum verò necessariè sint, simulq; cum vita omnium nostrum desideratissimæ præparationes istæ: Christianorum coadunatis viribus, hostis aucta potentia testatur, iā annos circiter septuaginta post infelicem, & calamitosam Bysantij captionem, quæ patulam ad nos hostibus ianuam præbuit, nihil aliud audimus, quàm clades atque excidia continua Christianorum à Turcis. Et dum omnes ad resistendum (vt par esset) consurgere negligimus, tot principes cum subditis suis, tot reges cum eorum populis: tot deniq; ditissima, cum magna iniuria religionis nostræ, & maxima indignitate Christiani imperij miserabiliter deleta sunt, quæ singillatim enumerare, dolor profectò mœrore plenus prohibet. Quandoquidem neque ea me referre, neque vos audire, sicis oculis liceret, capita utcunque decerptam. Nōne videmus Asiam vniuersam, quæ è tribus orbis triangulis maior est, his & alijs infidelibus occupatam? Aphricam verò totam, impijs ac sceleratis eorum manibus desolatam? Europe magnam partem,

Ll iij

tor incendijs, & assiduis vastationibus debilitatam:
& hucusque dormitauimus. Sed neque his conten-
tus hostis, vt fortior fieret Ægypti, & Syriæ regem,
quem Soltanum dicunt, aggressus superauit, to-
tiusque Syriæ, & Ægypti, ea victoria (sed & Hiero-
solymæ matris nostræ, vbi salus orta est) vnicum se
dominum constituit. Et altero verè imperio lon-
gè ante formidabilem potentiam suam auxit. Nos
verò torpemus, & bellis intestinis, plus insolenter,
quàm necessariò exagitati gladijs nostris, dome-
sticos fidei, aut potius nos ipsos, detestanda mali-
gnitate confodimus: nec Prophetæ sapientis ver-
ba, quæ aduersus nos, tanquam Ethnicos clami-
tant, attenduntur, dignæque, facinori supplicia
annunciant. Ipsi (inquit) contra sanguinem suum
insidiantur, & infra. Ego verò dum eis repentina
ingruerit calamitas, non exaudiam. Parat nunc in
Christianos, terra, marique arma sua, instat Tur-
carum framea, capiti & collis nostris, & adhuc osci-
tamus, vixque ad pacem mutuo amplectendam,
tanta periculi magnitudine vrgente, mētes compo-
nere volumus Leone sanctissimo, id dies, noctesq;
curante, hortatur nos hostis, excitat à somno: com-
monefacit desides: torpētes terret, dum iam pridem
ad ostia Tiberina: nūc verò ante paucos menses, cir-
cum Rachanati mœnia, & hisce iam diebus, dum hic
agimus, iterū ad Ostiæ portus, ferro, & sanguine de-
bacchatus sit. Nos tamen fatis sic volentibus omnia
hec, quæ vltimum omnibus exitium minantur, tidi-
culum putamus, vt iam illud diui Petri naufragantis,
dum sibi in fluctibus dexteram dari poposcit, & me-
ruit, dicere libeat: Salua nos Domine, perimus.

Colle-

Collegerat similem conuentum feli. re. carissi-
mus genitor tuus, post insperatam Carniolæ suæ
depopulationem. Multa illic in eam sententiam à
viris doctissimis declamata sunt: multa etiam pro-
phético quodam spiritu prædicta, nisi tunc instanti-
bus, & euidentissimis periculis aliter prouisum fuisset.
Quæ omnia flebilis tandem effectus comple-
uit, cum nulla consulta inuicem, & constituta nulla,
suo ordine, vt necessitas postulabat, debita execu-
tioni mandarētur, & omnis rei bene gerendæ com-
moditas, simul cum tempore amissa fuit turpiter,
aut neglecta. Nunc iterum Cæsar inuidissime, pro
dignitate & debito tuo, conuentum hunc bono
cceptum omine, diligenter prosequeris, vt labenti
Reipubl. Christianæ efficaci opera subuenire pos-
sis, & iuste quidem: sic enim Christianorum Impe-
rator, re pariter constabis & nomine, dum hi, qui
tuo subsunt imperio, à Cæsare suo adiuti fuerint, &
defensi. Quam equidem deliberationem multo
iam tempore pro connata animi tui magnitudine
conceperas, qui annis his proximis tres Christianos
reges potentissimos, in Austria tuæ vrbe primaria,
tum splendide, tum honorificè tecum habueris, fœ-
dereque simul immaculata fide percussio, plura cum
eis in rem Christianam mutuis tractasti consilijs.
Quod reuera pro singulari gloria tua, omnium o-
ra passim prædicare non desistent, pluresque Ada-
mantinis scriptis perpetuare curabunt. Neque e-
nim parens tuus, neque Cæsares alij tantum actum,
triumphis Octauij meritò æquandum, pro suo vn-
quam desiderio efficere poterant. Omitto nunc
cateruam immensam victoriarum tuarum, quæ ti-

Ll iij

bi semper optatis vbique successibus respondebant, vt quilibet bonæ mentis metiri ex his possit, quæ & quanta in arbitrio & moderatione tua consistant, quin & luce sit clarius, plus ornamenti imperio tua prudentia, & felicitate allatum esse, quàm tibi Imperij maiestate: atque ideo pater patriæ à tota Germanica natione, quæ sub cælo maior est, meritò appellaris, quibus immorari, vt volui, tēporis verat angustia, dum ista vulgata iam sint, & toti mundo notissima. Tu deinde tua sponte & virtute, regumque illorum hortamenti incitatus, non modò in optimum propositum, & tua amplitudine dignum deuenisse perhiberis: sed vltro etiam totius belligendi progressum, rationes, ordinem, & modum cōcinnè describere curasti. Tanta peritia rei militaris, tantoque studio, & omnium digna consideratione, vt facilè appareat, inuentione hac tua, necdum Imperatoris summi, sed excellentissimi quoque armorum ducis, & animum fortem, & consilium circumspēctissimum non deesse. Habet rem hanc cordi, æqua lance, sedes sancta, religionis nostræ caput & magistra, quæ tot annorum concilium feliciter continuans, singulares, & vrgentissimas admonitiones qualibet sessione, ad hunc effectum instituere solebat: vbi etiam Turcarum telapectoribus suis infixæ. Episcopi declamantes, ostendere visi sunt, vt non verbis tantum, sed rebus, & sanguine ipso pungerent segnitiem nostram, & deiectos Christianorum animos, quantum possent, erigerent: cuius nauiculæ gubernator, verum se Leonem in his præstat, quippe qui salutiferos rugitus, & vigilantissimas cogitationes suas, summoque

& vero

& vero pastore dignas, ad hoc vnum conuertit, vt communi potētia tantis periculis vltimum iam interitum secum ferentibus, quantotius succurratur. Quæ omnia dignissimi hi legati sanctitatis suæ magis abunde explicarunt. Rectè gubernabant populum Dei Moyses & Aaron, Dauid & Nathan, pluresq; Romani pontifices, cum imperatoribus Christianis, iuncta simul gratia, vtraque potestas. Binum nobis reliquit gladium, transiturus ad Patrem, Saluator noster: bina coluerunt elemēta Persæ, Ignem, & Aquam: duobus & nos saluamur, Fide, & Opere. Curabis & tu, Cæsar inclyte, cum Leone sanctissimo, vtroque iuncto gladio, eripere de faucibus inimicorum, & tot calamitatibus, oues Christi. Inconsutilem enim tunicam suam representatis, quæ sub hoc tempore vestro, non abs re profectò inuenta est: adhibebit ignem orationis, & spiritum fortitudinis benedictum sacerdotium, neque impensā derit. Tu aquam non gelidam, sed feruentissimæ defensionis, cum regibus Christianis, indefessè suggeres, fidemque nostram & spem omnium opere adimplebis, vt à ferocitate Turcæ salui simus, vnica namque est gloria, penates nostros, & religionem, in qua nati sumus, tueri & defendere, pro qua iam omnes maiores tui, tot reges & Cæsares sanctorum nonnulli Cathalogo ascripti, felices & candidissimæ animæ plura bella in Europa, & Asia gloriosè susceperunt, qui semper magnanimitate ingenita, aliena quarere, non sua amittere didicerant. Gignit nos natura miserè, viuimus demum tot onusti curis, & tanquam flos citò arescimus: decidimus tandem, & morimur, solus is diu viuere perhibetur, qui dum

vita exceſſerit, perpetuam ſui nominis, bene geſtis, aut factis, memoriam propagauerit, quò fit, vt adlinus abſentes, mortuique viuamus. Tritum fuit Adagium apud veteres: Pulcrum mori, decorat vitam. Quod plurimi, vt patriam conſeruallent, corpus ſimul & animam deuouentes, viuis effectibus comprobarunt. Tuiſdem ſacratiffime Imperator, vt tui ſecretiores referunt priora de Chriſtiano ſtatu ſecum repetens, & futura ante oculos ponens, mente vt fit liberiore, dicere ſoles, nullum mortis genus te gratus excipere velle, quàm quod in caſtris militariſus contra infideles, ad virentes campos feliciter eueniret. O virtus animi commendatiſſima: ſic corporis robori tanti principis inſita & coniuncta. Non hominis proſectò deliberatio iſta eſt, ſed numinis vox quædam, & ſolo digna Cæſare, dum non lectum eburneum: non ſericeum pulvinar: non auratum cubiculum, ſed prata virentia, & fœnum ruſticum pro delicijs regalibus expoſcas, vt debito Imperiali, quo toti Chriſtianitati teneris, ingenuè ſatisfacias, pro quo tibi omnes, mentem ſanam in corpore ſano, vitæque diurnitatem precabuntur. Et vt in hoc tam glorioſiſſimo propoſito, animo incòcuſſo perſiſtas, erectis in cælum palmis, attentius orabunt.

Sed iam factis res aggredienda foret, conſtanti-
que pectore, ſine omni vltiore cunctatione proſequenda, poſt tot conſilia, & decreta multa: poſt tot conuentus, & exhortationes varias, poſt tot inſtructiones, & tractatus plurimos: armis tandem, non argumentis opus eſt. Iam enim de his tam crebris, ſed vanis, aut nullis conſultationibus, & præpa-
ramen-

ramentis noſtris (vt quidam Mediolanenſis ex Turcia profugus nuper in còſpectu regis noſtri retulit) ſepius dicit Turca, admodum ſubſanantis, conſulant Chriſtiani, conſulant, & ego faciam, quod re ipſa, & ſtupendis indies victorijs demonſtrat. Nos ſi veri Chriſtiani ſumus, quemadmodum Turca in dedecus potiùs noſtrū affirmat, Chriſti fidem, ad ſanguinem uſque, mente intrepida, non oſtentatione ſolum, ſed affectibus ſynceris obſeruare, tueri, & quantum in nobis eſt, manu tenere debemus. Quoad uſque vita noſtra, Chriſtiano aduerſabitur nomini? vt qui Chriſtū imitari, pro Chriſto nos opponere, religionis vinculo arctamur, contra eius legem: còtra omnes ſuas: contra ipſum Chriſtum, ignauia, arrogantia, & exceſſibus noſtris, in cælum uſque cum Gigantibus, lethiferas ſagittas, impudenter dirigimus, de locis certamus, publica negligentes: hoſtis verò nos, & noſtra omnia, ac loca ſimul, deglutire contendit. Vnum hoc conclamatum eſt, Turcas conſilijs quibuſcunque non conuertemus, ſi armis non vincemus, quæ diuini verbi Concionatoribus elucidanda relinquo, quandoquidem multa nunc eſt meſſis, & operarij pauci.

Nequid deterreat, quod tam longo tempore, Orientali imperio, hoſtis crudelitas potita ſit, & deſidia noſtra, eius potentia ſic increuerit, vt firmata eſſe videatur. Ad Occaſum intueri volenti, poſſibilia omnia, & facillima comperiet, cum Sarracenorum immanitas Granatam, & magnam Hiſpaniæ partem, ſupra ſeptingentos annos hæreditario admodum iure poſſederit. At Ferdinandi regis victoriſſimi conſtantia, reginæque Elizabeth deuotione,

& suorum fortitudine, paucis annis, nedum recuperata sunt omnia, sed tota infidelium potentia, non à regni solum finibus abacta est. Verum adusque inferiora Mauritaniae littora, cum perenni illius regis gloria eiecta. Ille vero proprijs tantum viribus, & vnica suorum manu, strenue hæc gessit. Tu commune bellum paras, & generalem (vt aiunt) expeditionem, tua opera, consilio, & auspicijs, regumque omnium assensu, & horum prudentissimorum principum consilio (qui tuo lateri tanquam validissimæ columnæ adherent) instituere debes. Quis oro, tot regibus, & principibus, tanquam numerosæ multitudini resistere poterit? Dum & pacem exulantem, multisque ante seculis, inter Christianos desideratam, nunc iam commodissime protui, & Leonis animi satisfactione, restitutam vides, & nouo quodam quinquennali fœdere, cum omnium, qui bonæ voluntatis sunt gratitudine, firmatam intueris, vt nihil est amplius, quod ad rem propositam feliciter gerendam desit, aut quod impedire possit.

Non deerit votis tuis, & Leonis sanctissimi, serenissimus rex noster cum omnibus dominijs suis, & tota illa Septentrionis ora, modò bellis, alijs, quibus continuò impetitur, finem optatum imponere possit. Quos verò hostes regnum nostrum habeat, & quib. difficultatibus, rex ille bellicosissimus detinetur, paucissimis explicabo, ne pijs auribus fastidij præbeam offendiculum. Notum est hac ætate nostra, Sigismundi nomen celebre, longè, lateque plurimis victorijs, fama refertissima peruolante. Nolo nunc genealogiam & ortum clarissimi registexte, quæ tuæ celsitudini, & his omnibus satis cognita esse

esse debet, Casimirea domus est, quæ regnare semper didicit, & vincere, præsentiam matura pulcritudine, & aspectu iucundissimo decoram, tu nosti, ita ex omni parte compositam, proceræque grauitati coniunctam, vt ad Maiestatem ipsam, natam esse videatur. Hic auito, paternoque & fratrum regno, senatu vocante succedens, bello fortissimum, pace vero splendidissimum se præstitit, & reddit. Quippe qui incomparabili iustitia, clementia, & liberalitate, sic apud suos omnes carus est: sic eorum affectus, æquitate, & mansuetudine, ac modestissimis legibus in se deuinxit, vt inter tot bellorum tumultus, non quod ex veteri instituto solitum est, sed quod rex ipse præcipit, aut nutu solo designat, illico à suis omnibus cum summa animi alacritate perficitur. Quæ profectò suprema laus regum est, dum quisque subiectionis suæ debitum, amore illectus, non timore perculsus, serena fronte, & libera exequitur, idque efficit, vt dum Scythæ fugaces (quos nostri Tartaros vocant) subito interdum & insperate, fines nostros irruant, mox nobilitas è centro regni primaria, benignitati principis satisfaciens, vitam propriam, & salutem, mera ipsorum virtute defouere, & in media usque hostium agmina obijcere non metuat, spem reponens firmissimam, in optima regis munificentiâ, qui benemerita cuiusque dignis præmijs excitare consuevit.

Vrgetur namque multis hostibus: regnum illud amplissimū, tribus à parte vna: Scytharum ducibus potentissimis, multa centena millia bellatorum in statione campestri secum ducentibus, qui se etiam Cæsares dicunt, vno Theodosiæ propinquo, post

Borysthenem ad latus maris Pontici, in Tauricare-
fidente, alter circa Tanaim, & paludem Maotidem
loca tenet, & is in manibus regis est: tertij sunt re-
motiores. Asiatici vastissimam incolentes solitudi-
nem, & latissimos tenentes campos: hi omnes re-
pētinis incursionibus regnum deprædari, & conti-
nuè defatigare non cessant, famem, sitim, æstum &
algorem, & omnem inedia[m] contemnentes. Sæ-
pius etiā Turcis iuncti, qui Monocæstum, & Lico-
stomum occuparunt, maiora & horrenda damna
nostris inferunt. Turcarum enim Scythæ omnes
dependent, dum eadē secta sit, Mahometicis simul
erroribus implicata: è quibus planè deprehendi po-
test, facilius catulos à maternis vberibus, quàm Tar-
taros à Turcarum assilientia diuelli posse, qui nunc
etiam contra regem Persarum operas viginti mil-
lium equitum suppetias tulerunt. De his rex noster
multas & insignes reportauit victorias, vt arces, &
loca regni munitissima ostendunt, quæ pacis tem-
pore pro sui nominis immortalitate ornatissimè
restaurat: vbi Scytharum catenatæ acies, latericio in-
muris erigendis certamine quotidie congregi vi-
dentur. Est & alter hostis non minor ad rigentem
Arcton, citra mare glaciale cōsistens, Roxolanorū
dux, quem nos Moichum dicimus, sola perfidia, &
detestando schismate famosus. Is partem regni Li-
tuanorum videlicet prouinciam, magno etiam bel-
lorum motu turbat indies. Sed & hunc rex noster,
patrocinate iustitia, fudit sæpius, eiusq[ue] potentiam
triginta millibus in loco cæcis, profligauit, quàm
plurimis primoribus ad vincula coniectis, qui in o-
mnibus Lituanie castris arctissima detinentur cu-
stodia.

stodia. Multis etiam alijs captiuorum millibus per
vniuersum ferè orbem, varijs Christianorum prin-
cipibus, mancipiorum loco dono datis.

Iamq[ue] cruentum hoc bellum decennium supe-
rauit, dum sint, qui eas discordias seminent, conci-
tent, & turpiter alere non verentur. Sed, proh do-
lor, non pudet etiam religionis professores tanto-
rum malorum auctores, & faces esse, qui literis, &
nuncijs ad eam rem fouendam, magisq[ue] irritandam,
terra & mari sursum ac deorsum cursitant, vt reges
& principes alioquin fortè quieturos, ad pugna[m] in-
flamment. Salutis insigne, & candidam innocentie
vestem deferunt, tanquam pacis amatores, & fra-
trum perniciem siciunt, bellorumq[ue] fomitem, & to-
tam causam præstant, hi sunt, qui loquuntur pacem
cum proximo suo, mala autè in cordibus eorum, sed
reuera, Deus fucis nō illuditur. Breui nāq[ue] eis secun-
dum nequitiam adinventionum ipsorū retribuet.
Tuè verò sacratissimæ integritatis studium erga se, &
statum suum pacandum cognitū habet rex noster,
pro qua beneuolentia, te vt parentem alterum ob-
seruat, veneratur, & colit, velleq[ue] vicissim eius maie-
statem omni opera, & facultate eniti, vt quacunque
occasione, & modis, tuæ celsitudini mutuò gratifica-
ri, & æquè fraternum officium præstare possit.

Et vt finem dictis imponam, his hostibus & qui-
dem assiduis regnum nostrum à trecentis penè an-
nis premitur. Verum suo ære tantum, suo milite, &
maximis laboribus, totam hanc belli mole[m] susti-
nuit, nemine Christianorū principum suffragante:
spe alebamur cōtinua, & nudis semper pollicitatio-
nibus detinebamur, sumptibus & humeris nostris

vicina hucusque oia fouebamus, vt iam tanquam defessi & imbecilles, à maioribus impensis continere non possemus, & deberemus meritò. Nunc tamen vt priuatos effectus publica vincat utilitas. Expeditionem hanc generalem commendat summo opere, & approbat, serenissimus rex noster: laudat modum de colligendo neruo bellico, & exercitu congregando. Quem sanctiss. dominus noster, & tuar celsitudinis prouidentia constituit. Alij; reges & principes Christiani proponunt. Sed neque de eo pro nunc Maiestatem regiam cum senatu, & subditis suis, quicquam decernere potuisse, inter domesticas difficultates, & bellicam occupationem cum ea, quem nemini hostilitate, quibus aliqua ex parte, vt cunq; compositis, & deliberatione huius dignissimi cōuentus procedente, mox maiestatem suam, & de colligendo nummo, & describendo milite, in regno & dominijs suis itidem cōstituerè velle. Nec prætermittendum quicquam, quæ vires eius, ac regni, & dominiorum suorum ferre potuerint. Et quæ ad tam sanctum, diuque desideratum opus pertinebunt, dūmodo aliquando cum effectu aliquo Christianæ saluti consulatur, pro qua (vt verbis vtat regijs) & thesauros omnes, & sanguinem ipsum cum vita effundere parata est.

Perge igitur, quo cœpisti, sacratissime Imperator, & tot actatīs gloriosissimis triumphis tuis, vnicum hunc, qui cunctos alios superabit, apponere contende, vt vtriusque Imperij habenas, Christiani omnes, te moderantem aspiciant, & lætentur. Vinctes proculdubio in signo crucis hostes deterrimos, profligabis cum tanto apparatu, & omnium potentia.

tia. Turcas impios exterminabis cum Leone sanctissimo, & tot regibus spurcissimos, infideles, & ad vltimos vsque fines terræ, tanquam Christo alienos propulsabis, vt qui te Augustum in Augusta tua, & mense hoc Augusti, augustè comperimus, post multas de infidelibus partas victorias, Mahometiq; delecto nomine, Augustissimum tādē videamus. Iter autem parabit, & diriget Dominus, cuius res agitur, carmine prophetico attestante, Reuela Domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet.

VICTORIA SERENISS.

PRINCIPIS, ET D. D. SIGISMUNDI EIVS NOMINIS PRIMI REGIS

Polonia, magni Ducis Lituania, Russia, Prussia, ac Massonia, &c. domini, hæredis contra Vayuodam Muldavia, olim Dacia, Turca tributarium, & subdūm: cui subest Valachia, Mysia inferioris pars ad flumen Tyram influens Pontum Euxinum, quæ a Deo data fuit terna in Mense Augusto præterito, & consummata XXII. die eiusdem

mensis, anno Domini

M. D. XXXI.

A YE V O D A Muldavię, & prædecessores eius, vt perfidorum mos est, nihil vnquam longo iam tempore regibus, & regno Polonię, quod tenebantur, præstiterunt, cui ipse Vayuoda innixus, hyeme præterita, præter omnem expectationem fœderibus, & iuramentis, quæ fecerunt

M m

rat, neglectis: nullaque hostilitatis denunciatione præmissa, prouinciam regni Polonię Pokuczię nuncupatam fide, & honore posthabito, occupauit. Quam iniuriã, quum serenissimus Polonię rex diutius ferre non posset, exercitum selectorum mercenariorum militum ex regno suo cõparauit, & conscribi iussit, opera magnifici Domini Ioannis Comitis de Tharnouu, Palatini Russiã, & exercituum regni Polonię capitanei generalis, viri in militari- bus, clarisq; alijs in rebus præstantissimi, quem ille varijs in locis, ne hostis certum numerum scire posset, collegerat, & disposuerat, & non multò ante festum sancti Iacobi ad loca, quæ præsidij hostis firmata erant, admoueri iusserat. Constatatq; totus ille exercitus equitibus, præter trecetos pedites, qui machinis, & bombardis erant addicti. Ex his equitibus ipse capitaneus generalis præmisit duo millia, & aliquot centum equites, qui præter Valachorum spem, & scientiam varijs in locis prouinciam illam Pokucziã adirentur. Valachorum ibidem in præsidij erant fortassis 1400. bello apti, præter aliam colluiem. Poloni milites madata capitanei strenuè exequentes, non vna ex parte eam prouinciam inuasērunt, confligentes cum hostibus multos trucidarunt, & non paucos viuos ceperunt, inter quos erant pleriq; ipsius Valachi familiares, & aulici, atq; in duobus diebus totam illam prouinciam recuperarunt, præter castrum quoddã Guuosdziecz, quod cuidam nobili Polono Thuuorouuski nuncupato fuerat ademptum. Hoc tamen etiam paulò post ob- sidentes, in potestatē suam redegerunt, & illi quen- dam præfectum militum Vlodek nomine præfece-
runt,

runt: pauci ex illa Polonorum irruptione, Valachorum, qui superfuerant, euasēre in Valachiam. Huic victorię capitaneus generalis Comes de Tharnouu nō interfuit, sed cum potiore exercitus parte rerum euentum non procul præstolabatur. Victoriã verò nuncium cum quibusdam captiuis, nobilis quidam iuuenis Spitek de Tharnouu serenissimo Polonię regi Cracouiam apportauit. Paulò post appulit etiã ad sereniss. Maiest. regiam generosus dominus Hieronymus Schafftanycz, qui plurimos ex ea victoriã captiuos attulit, hiq; hinc inde per castra regia habentur distributi. Post hanc acceptam cladē Vayeuoda Valachus percitus, omnes quas potuit suorum copias cõgessit, & in tres exercitus diuisit, eratq; numerus omniū supra viginti millia. Cum his in prouinciam Pokucziã perueniens, sex millia equitū ad recuperandum castrum Guuosdziecz transmisit. De quo certior factus comes de Tharnouu, capitaneus generalis, maturè cum toto suo exercitu, & his qui ultro se adiunxerant, ad succurrendum obsessis, & castro affuit. Hoc videntes Valachi, 19. Augusti præteriti cum exercitu Polono manus conseruerunt. In eo conflictu, cum Dei adiutorio, Poloni superiores facti, Valachorum illa sex millia profligarunt, & in fugam verterunt: multi illorum cæsi, capti quàm plurimi, & præsertim de illis, qui ipsius Vayeuodæ curiã inferuiunt. Hanc suorum stragem, quā a duobus suis capitaneis, qui ex prælio profugerant, Vayeuoda audiuisset, commotus, iussit illis amputari capita, sed aliorum precibus victus, catenis ferreis vin- ctos custodiã mandauit. Hæc est Valachorum consuetudo, vt eos omnes, qui ex pugna euadentes do-
M m ij

num reuertuntur, supplicijs grauioribus, quàm sin bello cecidissent, afficiant. Hinc fit, vt in cõfìgendo multis alijs nationibus sint ferociore. Accesus itaq; Valachus ira pariter, & pudore, ipse in persona cum suis omnibus, Polonos septos castris, vt eorum mos est, curribus, & vallis factis, cum multis magnis bellicis tormentis, quæ secum duxerat, aggressus est. Quumq; Poloni sicincti, non excedentes sextam partem numeri militum, quem secum habuit Valachus, vim globorum vlterius ferre nõ possent, prioribus victorijs animati, & ope diuina adiuti, extra vallum in ordinibus suis profiliētes prælium commiserūt, & cum hostibus de perfidia expostulantes, & certantes ad quinq; horas, sine intermissione cõferuerunt manus, illosq; ad internecionem vique prostrarunt. Namq; præter multa alia millia caëlorum Vayeuoda ipse fugiens duobus vulneribus est affectus. Tormenta bellica magna quinquaginta cum pulneribus, globis, curribus onerarijs, & toto commeatu capta, inter quæ fuerant quædam ante 34. annos Polonis, & superioribus annis ipsis Tráf-sylvanis Vngaris adempta. Item duo vexilla maiora & principaliora, tympana, & multa alia bellica apparatus. Quæ omnia facta sunt 22. Augusti præteriti. Poloni prosequentes victoriam, insequuti sunt fugientes Valachos per milliare Germanicum vnum & dimidiatum, trucidantes, & plerosque de nobilioribus viuos capientes. Fuit caëlorum ingens numerus, & inter eos multi de primoribus Valachi reperti. Hunc lætum victoriæ nuncium attulit sereniss. Poloniæ regi quidam præfectus militum, nomine Szuuienzicki 29. Augusti Cracouiam. Postero die

ro die missus à comite de Tharnouu capitaneo generali quidam iuuenis nobilis nomine Sbigneus Szienyenski, quosdam sereniss. Maiest. regiæ etiam captiuos attulit. Et inde alius præfectus militum laslouiecki duxit secum magnum captiuorum numerum, inter quos est, qui dicitur sermone Valacho Glogofer, quod est apud illos supremi cancellarij nomen. Item & pocillator, seu pincerna, & structor mensæ, cum plerisq; alijs ipsius Valachi officialibus. In summa nihil aliud ex eo conflictu secum, quàm duobus vulneribus saucium corpus asportauit Valachus, qui non immeritò perfidiæ suæ sic dedit pœnas. Hinc tantus timor suos in Valachia inuasit, vt multi in Vngariam, & Moldauiam quotidie cum bonis suis profugerent. Christo Domino sit honor, & gloria, atq; omnis gratiarum actio, qui sereniss. Poloniæ regem quàm diutissimè contra crucis suæ hostes viuere, & triumphare concedat, Amen.

EXCERPTA est hæc victoriæ historia ex ipsis sereniss. Poloniæ regis literis, & quorundam, qui omnia magis peculiariter scripserunt.

Datum Bruxellis, in curia Cæsareæ Maiestatis, 24. Septembris, anno Domini M. D. XXXI.

Per R. D. Ioannem Dantiscum, C. Episcopum Culmensẽ, oratorem ipsius serenissimi regis.

Mm iij

FRAGMENTVM EX LI-
BERO BARONE DE HERBER-
STAIN NEYPERG, ET GVETTEN-
bag, &c. de bello Poloni, &
Moschi.

ERAT Ioanni magno duci ex Sophia, filia Helena, quam collocavit Alexandro Magno duci Lituaniae, qui postea rex Poloniae declaratus est. Sperabant Lituani iam gravissimas utriusque principis discordias eo matrimonio sopitas fore: at longe grauiore inde exorta sunt. In sponsalibus namque conclusum erat, ut templum Ruthenico ritu in castro Vilnensi, destinato loco exedificaretur, ei que certa matronae ac virgines eiusdem ritus iungerentur, quae cum aliquanto tempore fieri negligerentur, sumit socer causam belli contra Alexandrum: & triplici exercitu instructo, contra eum progreditur. Primum versus provinciam SeWeram in Meridiem: secundum vero in Occidentem contra Toropecz, & Biela instituit, tertium in medio versus Drogobusch, & Smolenczko collocat: ab ijs exercitum in subsidij retinet, quod ei maxime, contra quem Lituanos pugnatore animaduerneret, succurrere posset. Postquam autem ad fluuium quendam Wedrasch uterque exercitus venisset, Lituani duce Constantino Ostroski maxima procerum, & nobilium frequentia septo, ex quibusdam captiuis numerum hostium ac dum quoque cum cognouissent, magnam spem profigan-

figandi hostium concipiunt. Porro cum fluuiolus obiectum impediret, ab utrisque transitus, seu vadum quaeritur. Primi autem Moschi aliquot, superata ripa, Lituanos ad pugnam lacerant: atque illi haud timidi resistunt, eosque insequuntur, fugant, utraque fluuiolum pellunt: mox utrinque acies committuntur, praeliumque atrox oritur. Interea dum utrinque eodem ardore animorum acriter certarent, exercitus in insidijs collocatus, quem paucissimi Rutheni ad futurum sciebant, ex latere in medios hostes inducitur. Lituani metu perculsi, dilabuntur: Imperator exercitus una cum plerisque nobilibus capitur: reliqui perterriti, castra hosti concedunt: se & arces, Drogobusch, Toropecz, & Biela pariter dedunt. Exercitus vero, qui meridiem versus processerat, cui praerat dux Machmethem in Tartarus rex Calani, forte Brensko ciuitatis praefectum, quem vernacula lingua Waiuodam vocant, comprehendit, Brenskoque ciuitate potitur. Duo post germani fratres, Basilij patruales, alter de Staradub: alter vero Semeczitz dicti, bonam partem provinciae Seuerae possidentes, alioqui Lituaniae ducibus obedientes, imperij Moschi se tradunt. Sic unico conflictu, & eodem anno adeptus erat Moschus, quae Violdus magnus dux Lituaniae multis annis, maximisque laboribus obtinuerat. Porro cum hisce captiuis Lituanis, Moschus crudelius egit, gravissimis catenis victos detinuit: egitque cum Constantino Duce, ut relicto domino naturali, sibi seruiret, qui cum aliam spem elabendi non haberet, conditionem accepit, obstrictusque gravissimo iuramento, liberatus est. Huic porro quamvis praedia, possessio-

nesq; pro status sui conditione attributa essent: ijs tamen placari ac detineri adeò non poterat, ut ad primam occasionem, per inuias sylvas redierit. Alexander rex Polonia, magnus dux Lituania, qui perpetuò magis pace, quàm bello gaudebat, relictis omnibus prouincijs, & castris à Moscho occupatis, liberatione suorum contentus, pacem cum scero fecit.

Moritur autem Ioannes ille magnus, annomundi 7014. cui filius Gabriel, postea Basilius dictus, magnus dux successit, habens in captiuitate Deme-
trium nepotem ex fratre, qui auo adhuc uiuente iuxta gentis cōsuetudinem legitimus monarcha creatus erat: & ob id uiuo adhuc, atq; etiam mortuo post nepote, solenniter Basilius creari monarcha noluit. Patrem multis rebus imitatus est: ea quæ sibi reliquerat pater, integra custodiuit: ad hæc multas prouincias non tam bello, in quo erat infelicior, quàm industria, imperio suo adiecit, quemadmodū pater Nouogardiam magnam in seruitutem suam redegerat, ita & ipse Plescouiam, sociam urbem: item insignem principatum Smolenzko, qui plus quàm centum annis sub ditione Lituanorum fuerat, adeptus est. Mortuo etenim Alexandro rege Polonia, etsi belli causam contra Sigismundum regem Polonia, & magnum ducem Lituania nullam haberet, tamen quia regem ad pacem magis, quàm bellū inclinatum: Lituanos verò bellum pariter abhorrentes videret, occasionem belli inuenit. Sororem videlicet suam, Alexandri relictam, dicebat ab eis minime pro dignitate tractari: regem præterea Sigismundum in simulabat, Tartaros contra se con-

cita-

citauisse. Quare bellum indicit, Smolenzko obsidet, ad motis tormentis: ne quicquam tamen oppugnat. Interea Michaël Lynczky, ex principum Ruthenorum nobili stemmate, & familia ortus, qui quondam summam rerum apud Alexandrum tenebat, ad magnum ducem Moschouia profugit, quemadmodum infra patebit: mox Basilius ad arma hortatur, eiq; promittit, se Smolenzko, si iam denuo obsideretur, expugnaturum: ea tamen lege, ut sibi hunc principatum Moschus concedat. Post cū ad conditiones à Michaële propositas assensus esset Basilius, atque Smolenzko graui iam denuo premeret obsidione, Lynczky pactioibus, seu largitione verius vrbe potitus, militiaq; præfectos omnes secum in Moschouiam duxit: vno duntaxat excepto, qui ad dominum suum, nullo prodicionis crimine sibi conscius, redierat: reliqui verò centuriones corrupti pecunia, & muneribus, redire in Lituaniā nō audebant: & ut culpæ suæ patrociniū prætenderent, iniecerunt metum militibus, dicentes: Si Lituaniā versus iter arripiemus, passim aut spoliabimur, aut occidemur: quo malo percussī milites, omnes in Moschouiam profecti sunt, stipendioq; principis aluntur.

Hac victoria elatus Basilius, exercitum suum cōtinuò in Lituaniā progredi iubet: ipse verò in Smolenzko manet. Dein cū aliquot propinquo castra, & oppida deditione capta essent, tum primum Sigismundus rex Polonia obsessis in Smolenzko, coacto exercitu auxilium, sed tardius, misit: mox occupato Smolenzko, vbi Lituaniā versus Moschi exercitum ire animaduertit, ipse Bori-

fou iuxta fluium Bereſina ſitum aduolat, atq; inde exercitum ſuū Conſtantino Oſtroſkij duce, dimittit: qui cū attigſſet Boryſthenem, circa Orſam oppidum, quod à Smolenczko 24. mill. German. diſtat, aderat tum iam exercitus Moſchi circiter 80. millia: Lituanicis autē non excedebat triginta quinque millia hominum, adiunctis tamē aliquot bellicis tormentis. Conſtatinus menſe Septemb. die 8. anni 1514. ſtrato ponte, peditem vltra Boryſthenem, iuxta Orſam oppidum transfert: equitatus autem anguſtum vadum ſub ipſo caſtro Orſæ ſuperat. Mox vbi dimidia pars exercitus Boryſthenem tranſiſſet, nunciatur Ioanni Andreæ Czeladin, cui ſumma rerum à Moſcho erat commiſſa, vt hāc exercitus partem inuaderet, conterereturque. At ille reſpondit: Si partem hanc exercitus oppreſſerimus, ſupererit altera pars, cui fortē aliæ iungi copię poſſent, atq; ita nobis maius periculum immineret: expectemus tantisper, dum totus exercitus transferatur: tantæ enim ſunt noſtræ vires, vt ſine dubio, nec magno labore, hunc exercitum aut opprimere, aut circumuentum Moſchouiam vſque, veluti iumenta agere poſſimus. Tandem, quod vnicum reſtat, totam occupemus Lituaniā. Interim appropinquabat exercitus Lituanicus, Polonis & externo milite mixtus: & cum quatuor millibus paſſum ab Orſa proceſſiſſet, vterque ſubiſtit. Moſchorum duæ alæ longius ab exercitu receſſerant, vt hoſtem à tergo circumue- nirent: acies autem inſtructa in medio ſtabat, ſub- ductis quibuſdam in fronte, qui hoſtem ad pugnam laceſſerent. Ex aduerſo Lituanus diuerſas copias, ordine longo collocabat: ſinguli etenim principatus,
ſuæ

ſuæ gentis copias, & ducem miſerant, atque ita ſin- gulis ſuis in acie dabatur locus. Tandem cohorti- bus in fronte conſtitutis, Moſchi clauſum canen- tes, primi in Lituanos impetum faciunt: illi haud ti- midi reſiſtunt, eosque repellunt: quibus mox alij in auxilium miſſi, viciffim Lituanos in fugam con- uertunt: ſic aliquoties vtraque pars nouis ſubſidijs aucta, alteram repellebat. Poſtremò maxima vi cer- tatur. Lituani ſtudio cedentes ad locum, vbi tor- menta bellica collocauerant, ea in Moſchos inſe- quentes conuertunt: extremamque aciem eorum in ſubſidijs arctius collocatam feriunt, turbant, di- rimuntque. Hoc nouo belli genere Moſchi, qui pri- mos duntaxat in acie cum hoſte conſigentes, in pe- riculo eſſe putabant, terrentur, turbati que primam aciem iam iam ſuſam putantes, fugam capeſſunt, quos Lituani conuerſi, omnibus copijs effuſis inſe- quuntur, fugant, cæduntque. Hanc cædem ſola nox ac ſyluæ diremerunt. Eſt inter Orſam, & Dobrou- nam (quæ quatuor mill. German. diſtant) fluius Cropsna dictus: in cuius dubijs, & altis ripis fu- gientes, tot Moſchi ſubmerſi ſunt, vt curſus flumi- nis impediretur. Capti ſunt in eo conflictu omnes militia præfecti ac conſiliarij: quorum præſtan- tiores, Conſtatinus ſequenti die lautiffimè acce- pit: dein ad regem miſit, qui per caſtra Lituania ſunt diſtributi. Ioannes Czeladin cum alijs duobus præcipuis ingraueſcentis iam ætatis ducibus, habe- batur, in ferreis compedibus Vilnæ: hos ego, cū à Cæſare Maximiliano legatus in Moſchouiam miſ- ſus eſſem, permittēte rege Sigifmundo, acceſſi, eos- que conſolabar: aureos præterea aliquot, obſecran-

tibus mutuò dederam. Princeps portò accepta suorum clade, Smolenczko continuò relinquens, in Moschouiam fugit: & ne castrum Drogobusch Lituanii occuparent, incendi iubet. Lituanicus exercitus rectà Smolenczko ciuitatem contendit, sed capere eam non potuit: quòd præsidij impositis, Moschus eam bene firmatà reliquerat: & quòd hyems impendens obsidionē impediēbat: tum quod pluri post conflictum prædæ onusti, satis se effecisse rati, domum repetebant: denique, quòd neque Lituanii, neque Moschi expugnare arces, aut vi capere norunt. Ex ea autem victoria, præter recuperata citra Smolensko tria castra, rex nihil reportauerat. Anno post hunc conflictum quarto, misit in Lituaniā exercitus Moschus, atque intra meatus Duuinæ fluuij, & Poloczko castrum consedit: ac inde bonam exercitus partem, quæ Lituaniā abacta præda, cæde, & incendijs depopularetur, dimisit. Albertus Gastold Poloczkijs Vuayuoda vna noctium egressus, flumine superato, aceruum fœni, quod ad longam obsidionem congefferant Moschi, incendit, hostem inuadit: quorum alij cæsi ferro, alij fugiendo submersi, alij capti, pauci euaserunt: ceteri, qui palantes Lituaniā vastabant, pars in locis diuersis deuicti, alij in syluis errantes à colonis cruciati sunt.

MARTINI

MARTINI CROMERI
ORATIO IN FVNERE OPTIMI
ET MAXIMI PRINCIPIS, SIGISMVN-
di, eius nominis primi, Polonorum, Lituānorum,
Rusſorum, Prusſorum, & Masouiorum regis,
Æc. an. M. D. XLVIII. Calend.
April. defuncti.

SERENISSIMO PRINCIPI ET DOMI-
no, Domino Sigismundo Augusto Dei gratia regi
Poloniæ, magno duci Lituaniæ, Russiæ, Prussæ,
Masouiz, Samogitiæ, &c. Domino & hæredi,
Domino suo clementissimo, MAR-
TINVS CROMERVS.

N publico & acerbissimo omnium
nostrum luctu, quem tecum pariter,
Sigismunde Auguste rex inclite mor-
te sanctissimi regis nostri SIGI-
SMVNDI patristui, nuper ha-
simus, nulla est (mea quidem senten-
tia) maior, & efficacior doloris leuatio, quam hone-
stissime, & laudabiliter in primis ab eo acta, & reli-
giosè exacta atq; posita vita: beneq; & feliciter sapien-
ter & cum approbatione omnium bonorum admini-
strati regni huius recordatio. Quam parte cum ego
pro meo de multis bene merendi studio, opis aliquid nõ
tibi, neq; maioribus natiui (qui multos annos in Repub.
hac nostra, & in aula eius regis versati, exactius o-
mnia norunt, & memoria tenent) sed minoribus &
imperitis afferre cuperem, prius quam abs te orator

Historia Po-
lonica ab
autore con-
scripta.

ad Pont. max. Paulum eius nominis tertium profici-
scerem, scripsi ei funebrem orationem, siue laudatio-
nem: quæ vitam eius penè omnem, resq; gestas illustrio-
res, nudè & succinctè, quoad fieri potuit, exponendo,
non verbis amplificando (quod per longum, & non
mearum sane virium opus futurum erat) complexus
sum, ut esset commentarij vice interim, dum sine a no-
bis ipsis in instituta historia gentis nostræ, siue quod
malim a doctiori atq; disertiori quopiam diligentius
omnia pertractentur. Nec sanè desunt in hoc tuo re-
gno, quod multò florentius, & belli, & pacis artibus
pater tuus reddidit, quàm acceperat: qui, si tua beni-
gnitas acceperit, & libenter id opus susceperit, &
cum dignitate persecuturi. Equidem, si nihil aliud hoc
labore meo assequar, certè doctiorum cessantium ad-
huc studia excitabo, & persequi hac accuratè, & or-
natè volentibus materiam subministrabo. Tibi verò
in primis, inclyte rex, orationem hanc dicare volui,
cui me ipsum non ita pridem addixi, & ad quem ha-
reditas paternæ gloriæ maxime pertinet: ut si quidem
placebit, nonnulla, si non cum voluptate, certè cum le-
uatione desiderij paterni, domestica decora recognos-
cas: & nostri siue ocij, siue negocij fructum, & quasi
primitias quasdam delibes: si non displicebit (quod ma-
gis credo) melioribus des id negotium, ut ne cum
eorum, qui nunc viuunt, mortalium memoria, sa-
pientissimi, & optimi patris tui laudes intermo-
riantur.

Quaquam viuunt ea (nisi me vanum fallit au-
gurium) auo sempiterno, easq; posteri nostri longè
etiã, quam nos gratiore, & iucundiore memoria
prosequuntur. Quod reliquum est, Deum precor,

ut

et fausta tibi, nobisq; omnibus regni tui initia esse
velit, & latioribus indies successibus id cumulet, ac
diutissime incolume, fortunatumq; præset. Cracouia
9. Calend. Aug. M. D. XLVIII.

SANCTI POLONIÆ, &c. RE-
GIS SIGISMVNDI PRIMI E-
pitaphium.

*Sigismundus in hoc iacet sepulchro,
Quod viuens sibi prouide parauit.
Primus Sarmatia potens feracis
Hoc rex nomine, quem Iagiellianæ
Ex magnis Ducibus vetus propago,
Gestis, iustitia, fideq; clarum,
Produxit: quibus & diu Polonos
Rexit magnanimos, eosq; multis
Auxit diuitijs, honoribusq;
Et tot magnificis ubique passim
Structuris, ut in hac patefcit arce,
In templis, & item Deo dicatis.*

*Armis atque toga probè per omnes
Insignis procul inde nationes,
Veri cultor erat, tenax honesti,
Et prudens, sapiens, pius, modestus.
In cunctis ratione semper usus,
Non praeceps, neque concitus notatus.*

*Tandem transijt hinc, bis octo lustris
Ex hoc pondere corporis, peractis:
Sanctè sicut in hoc agebat, hoc sic
Est iam tempore, mortuusq; sanctè,
Christus, quo tumultum die reliquit,
Coniunctus superum beatitati.*

Natus anno Domini 1467. prima Ianuarij. Electus
1506. octava Decembris. Coronatus 1507.
vigesima quarta Ianuarij. Mortuus 1548. pri-
ma Aprilis.

*Ioannes Dantiscus episcopus Varmienfis, domino suo
bene merenti non sine lacrymis posuit.*

SIGISMVNDVS REX IPSE

DE SE.

*Cinibus, externisq; mea est clementia notà,
Consilium gravitas, religio, atq; fides.
Pax mihi cara fuit: tamen haud me impune laceffit
Tentho, Lino, Moschus, Turca, Scythia atq; Geta.*

ORATIO.

NTemperantivus fortasse, Sigi-
smunde Auguste rex inclyte, & vos
Patres amplissimi, acceteri viri vn-
dequa; ornatissimi, abutifacilita-
te, & patientia vestra videor, qui lo-
cum hunc augustum, apud vos hoc
tempore dicturus, conscenderim: nihil neque con-
spectum, confessumq; istum vestrum amplissimum,
gra-

grauissimumq; reueritus: neque rei, de qua dicendū
est, magnitudine deterritus. Neq; ego ita sum hebes,
vt non intelligam, quid & quantum sit, quod nunc
à vobis expectetur: neque ita mihi ipse placeo, vt nō
perspiciam, quid à me præstari possit. Quod si Ale-
xander ille Magnus, rex Macedonum, qui res maxi-
mas mira celeritate, & rara felicitate gessit, neque
pingi se, nisi ab Apelle, neque fingi, nisi à Lysippo,
præstâtissimis suæ ætatis artificibus, passus est: quan-
to acumine, quàm varia doctrina, quàm solido iudi-
cio, qua memoria, quàm vberè denique, & illustri e-
loquentia esse oportet eum, qui de optimi, fortissi-
mi, sapientissimi, clementissimi, & pientissimi regis
SIGISMVNDI, cuius nunc exequias Polonia, Li-
tuania, Russia, Prussia, Samagitia, & Massouia omnis,
mœsta & pullata celebrat, laudibus, & vita omni, ve-
rè, & promeritis eius dicere velit? Et effigiem qui-
dem cuiusquam aptè, seu pingere, seu fingere, non
maximi est ingenij, neque laboris, ac ne operæ pre-
cij quidem. Patent omnium obtutibus corporis li-
neamenta: neque magnopere cuiusquam refert,
quo colore, qua figura oris, quo corporis totius ha-
bitu, quæve statura quisque fuerit, qui inter homi-
nes esse desijt: animorum habitudines, vitamque om-
nem, non cuiusvis est neq; exactè perspicere, neq;
dicendo aptè, & ad viuum exprimere. Magnorum
autem viro-um, & excellenti virtute præditorum
laudes celebrare, apprimè vtile est viræ hominum,
& necessarium: vt & illis, quoad fieri potest, pro me-
ritis suis gratia referatur: & ceteri habeant, vnde vir-
tutis, & laudis exempla petant, & quod ad bene me-
rendum de suis incitentur. Tantæ sent autem huius

Nn

*Alexandri
Magni dele-
ctus pictorū,
& sculpro-
rum.*

Propositio.

*Animorum
habitudines
exprimere
difficile.*

*Veritas ex
laude bono-
rum.*

*Sigismundi
regis virtutes.*

optimi regis virtutes, vt summis pariter ac imis abundè exemplorū, ad vitā rectè, & honestè instituentiam suppedient: tanta in nos & in patriam hāc nostram cōmunē merita, & beneficia, vt ea sempiterna immortalitatis laude consecrari à nobis oporteat.

*Authoris
modestia.*

Neque tamen is ego sum, qui id me rectissime, & cum excellentibus sanctissimi illius regis virtutibus, tum perpurgatis vestris auribus, dignè facere possē cōfidam. Abiit hāc à me arrogātia: nō adeò effrons, demensq; sum: intelligo nullam in me esse doctrinam, nullum dicendi vsum, & exercitationem, nullum excellens ingenium, nullam deniq; memoriam. Quānam verò tanta est cuiusquam eloquentia: in quotantum flumen lectissimorum verborum? in quo tanta vis, & (vt ita dicam, flumen sententiarum: in quo deniq; tanta memoria, & pronuntiandi dignitas, vt clarissimis optimi regis virtutibus atq; meritis par esse possit? Sed si lautis & delicatis epulis deficiamus, anne cibarium quidem panem hospitibus apponemus? Et, si auro, gemmis, preciosaq; veste caremus, ne malo quidem cotoneo, vel scypho aqua ex praterlabenti amne hausta, gratitudinem animorum nostrorum sanctissimæ huius regis animæ ostēdemus? Vetus est prouerbium, Eos, qui thura nō habent, mola salsa litare. Certè vel cum periculo priuata temeritatis, & impudentiæ, nō est prodenda causā publica: neq; committendum est, vt dum singuli pudori nostro consulimus, cuncti hoc extremo laudationis officio in funere talis ac tam bene meriti regis prætermisso, ingratitude (ne dicam impietatis) reprehensionem apud hos ornatissimos magnorū principū oratores, & apud omnes

*Excusatio
insufficien-
tia.*

*Iusta lau-
dādis cassa.*

gentes

gentes, quæ humanitatē colūt, meritò incurramus. Audendum est igitur, & eo quidem maiore fiducia, quod ijs de rebus dicendum est, quæ vobis pleriq; omnibus æquè ac mihi notæ, nonnullis etiam notiores sunt: nempe quas vidistis ipsi ferè, & meministis, & quarum (vt ait Poëta quidam) pars magna fuistis. Ita enim futurum est, vt me rudi, & inculto, sed plano tamē sermone, capita modò rerum attingente, cetera vos ipsi diligentius mecum recognoscatis, & grata, iucundaq; (vt par est) memoria recolatis. Ac de tribus bonorum generibus, quæ sola sunt laudabilia: primū externa: deinde de corporis: postremo animi eius bona succinctè persequar. Quod dum facio, vos mihi quæso, viri præstantissimi, benignos vos, & attentos præbeatis.

*Virgil.
Parusio.*

Genus paternum Sigismundi à Cazimiro est, Vladislai lagellonis filio. Nemo est autem sic hospes in Polonia, ac in toto ferme Septentrione, cui non sit auditum de lagellonum familia, quæ iam supra centum, & quinquaginta annos apud nos regnat, à vetustis Lituanorum ducens originem. Cuius princeps lagello, cui Vladislao nomen, bono, veroque omine, quasi qui gloria potens esset, maiores nostri indiderunt. Huius auus, tuus autem Sigismunde Auguste, proauus, cum Lituaniæ, & magnæ partis Russiæ dominatu potiretur, expetitus à Polonis, & ad regnum vnā cum coniugio religiosissime virginis Hedvigis, demortui Ludonici regis Vngarorum & Polonorum filiæ, repudiatis quibusdam alijs procis, accitus: religioni Christianæ sese, & cunctam simul Lituaniā addixit, ditionesque suas omnes Poloniæ fœdere sempiterno adiunxit

*Lagellonum
Sæuis stirps.*

*Vladislaves
lagello.
Vladislav
etymon.*

*Hedvigis re-
gina Ludo-
nici filia.
Lituanorū
ad hristiā
conuersio.*

Nn ij

*Agellonis
studium in
propaganda
religione.
Bohemi.
Vladislai
regis gesta.*

*Agello cru-
delius, & ca-
didus.*

*Suitrigello-
nis.
Agellonis
filij.*

*Vladislaus
rex Vngar.
& Pol. apud
Varnam a
Turcis occi-
sus.*

in curanda & prodigiosis dæmonū superstitionibus ad veri Dei cultum conuertendo gente sua agresti, & barbara, per multum laboris, operæ, sumptuum-que impendit. Nec indecorū sibi duxit præpotens rex, doctoris, & apostoli munere fungi apud rudē, & vilem plebeculam, cum nostri sacerdotes eius linguæ penitus essent imperiti. In Bohemis quoq; ad sanitatem, priscamq; religionem à multiplici errore, quo se authore Joanne Husso implicarant, reuocandis, non parum operæ sumpsit: cumq; pertinaciores eos esse animaduertisset, regnum ab eis delatum repudiavit. Silesios quosdam, & Russos duces domuit. Cruciferos Germanos non modò Lituaniz inhiantes, verum etiam Poloniam ipsam, parentem & nutricem suam crudeliter, & impiè laniantes, clarissimis aliquot victorijs repressit: victis, fractisq; pacem æquis cōditionibus dedit. Erat enim singulari lenitate, & mansuetudine, ad remittendas offensas perfacilis, & supra modum credulus: quippe qui fallere neminem ipse consueuisset. Quò magis obnoxius, & opportunus fuit dolis, & iniurijs cum Sigismundi Cæsaris, tum Vitoudi, & Suitrigellonis proximorum suorum, de quibus erat bene meritis: per quos factum est, vt in administrando regno pluculum haberet negocij. Huic decrepita valde ætate, cum duodequinquaginta annos regnasset, vita defuncto, de duobus filijs impuberibus, quos è quarta uxore Sophia Russa Kiouiensem ducis filia suscep- rat, maior natu Vladislaus in regno successit: is qui Vngarorū quoq; regno suscepto, & profligatis summa cum gloria aliquot Turcarum exercitibus, cum prius ad Macedonię, deinde ad Thraciæ fines, hosti pacem

pacem petēti formidabilis, cum animosiore, quàm validiore exercitu penetrasset, apud Varnam inter confertissimos hostes incautiùs dimicans, certam propemodum victoriam cū vita pariter amisit: cum vndecim ferme apud nos: apud Vngaros verò non totos quinque annos regnasset.

Post hunc Cazimirus natu minor frater, tuus Sigismunde Auguste, auus, regnum hoc suscepit: cui peruastata à Tattaris (tamen si profligatis semel atque iterum) Podolia & Russia, & amissus per defectionem ad Moschos dominatus Seuerienlis, ac domesticus motus, seu veriùs offensa voluntates multorum, propterea quòd Lituanis pluculum indulgeret, malisq; consultoribus vteretur, non parū de æterna felicitate detraxere. Prussiam tamen, & Pomeraniam per deditionem recepit. Cruciferis scelerum non tenacibus post tredecim annorum bellum supplicibus, & iureiurando in verba sua, & posterorum suorum regum Poloniæ adactis, relicta parte Prussiæ pacem dedit. Valachorum palatinum bellicosissimum Stephanum, in clientelam accepit, & in cōsilio suo locum ei dedit, ac magno ei ad profligendos Turcas adiumento fuit: cum Vngaris & Bohemis vario Marte bella gessit. Filios sex, & septem filias ex Elizabetha Alberti Cæsaris filia, Ladislai Vngarorum, & Bohemorum regis sorore, fœmina honestissima, & religiosissima, suscepit. Ex his viuens Vladislaum natu maximum Bohemis Cazimirum, ac deinde Ioannem Albertum Vngaris reges dedit. Sed utroque hoc dissensione partium deserto, Vngariam quoque Vladislaus obtinuit. De quo nati Ludouicus quidem filius, bimulus viuēte patre co-

Nn iij

*Cazimirus
rex.
Prussia per
deditionem
Poloniæ ad-
iuncta.*

*Cruciferi
intrauerunt in
serba regis
Poloniæ.*

*Valachus
cliens Poloniæ.*

*Vxor & filij
eius sex, &
filia septem,
Vladislaus
Vnga. &
Bohem. rex.*

*Ludouicus
rex.*

*Anna soror
eius, & v-
xor.*

*Ferdinandi
regis Rom.
&c. Ferdin.
Castell. et
Cazimirus*

*filium Caz-
imiri san-
ctum.*

*Ioan. Alber-
tus rex Po-
lon.*

*Alexander
rex Polon.*

*Fridericus
cardinalis.*

*Filiarum Ca-
zimiri de-
sponsas.*

ronatus, cum ei exacta ætate mortuo, in utroque re-
gno successisset, iuuenis admodum, Turcico bello
ante vnum & viginti annos apud Mohatium mi-
serabiliter perijt. Anna verò filia cum Ferdinando
Cæsare, qui post Ludouicum apud Vngaros, & Bo-
hemos regnat, nupta, tribus filiis præclaræ indolis,
& nouem filiabus superstitibus relictis, anno ab-
hinc altero parturiens, diem clausit extremum. De
suprà memoratis verò duobus filiis Cazimiri regis,
Cazimirus quidem iuuenis castissimus atque reli-
giosissimus, in Lituania immaturam mortem obiit,
non sine celebri sanctimoniam fama, quam complu-
ra miracula ad sepulcrum eius edita confirmarunt.
Ioannes Albertus post patrem octo, & amplius de-
inde hunc secutus Alexander quinq; annos regna-
runt: ille quidem maximi animi, sed ante susceptum
regnum, quàm regnans, felicior: hic à Moschis apud
Vedrusios victus, eisdem apud Oposcam: Tartaros
verò Tauricos apud Clecicum paucis ante mortem
diebus insignibus præliis profligauit: vterque extin-
cti properè, credo vt digniori cederent: post hos Si-
gismundus hic noster natus est. Hunc secutus Fri-
dericus, sacris initiatus, Archiepiscopus Genshen. si-
mulq; episcopus Cracouiensis, & S. Rom. Ecclesiæ
presbyter cardinalis fuit.

Porrò filiarum Cazimiri duæ immaturè mortuæ:
Hedwigis Georgio duci Bauarorum, Sophia Fri-
derico Marchioni Brandenburgensi, Anna Boguslao
Pomeranorum, Barbara Georgio Saxonum: Eliza-
betha verò (patre mortuo) Friderico Legnicensi-
um, & Bregensium ducibus matrimonio iunctæ
fuere: & omnem penè Germaniam affinitatibus,
& pro-

& propinquitatibus illustrium virorū, & mulierū,
quas enumerare per longum esset, nobis deuinxere.
Sed ad institutū nostrum reuertamur. Hoc igitur
Sigismundigenus cōpluribus, quæ admodū videtis,
præclaris principibus ac regibus secundum fuit. At-
que is ab ineunte primū pueritia, vna cū alijs fra-
tribus, ab honestissima, & religiosissima matre, san-
ctè ac temperatè educatus, & à præceptoribus, viris
eruditis, bonis, grauib; & pijs ad virtutē in primis,
& pietatem, cultumq; diuinum institutus, in literis
quoq; non cōtemnendos progressus fecit: ita, vt La-
tinè scribentes, & loquentes sine interprete intelli-
geret, nec incōmodè ipse ea lingua vteretur. Germa-
nicā verò, cuius propter finitimos atq; etiā incolas
Germanos, non exiguus est vsus apud nos, exactius
didicit. Porrò in diuinis Scripturis ita fuit exercita-
tus, vt multa inde senior meminisset: ac sæpe eas in
ore haberet, nō ad scurrilem iocum, aut ad curiosam
discepcionem, vt nunc improbus, ne dicā impius,
mos inoleuit, sed sermō, & ad moderandas actiones,
vitamq; omnē: eoq; timorē Dei, iustitiam, & virtu-
tē maximè semper præ oculis habuit. Per multum. n.
refert, quib; rebus quis ab ineunte ætate assuefactus
fuerit. Nec scio, an ad vitam sic vel sic degendā lon-
gè plus faciat, quo modo quis à puero educatus, & in-
stitutus, quàm quo modo natus sit. Solent enim
plerumque etiam bonæ, & generosæ indoles, pra-
ua, atque adeò negligentiore quoque educatione
deprauari: vitiosam verò naturam sæpe bona educa-
tio corrigit. Sic igitur educatis Sigismundus, adole-
scēs singulari indole, modestia, comitate, grauitate,
& industria, quæ res maximè ætatem illam cōmen-

*Educatio
Sigismundi.*

*Linguarum
peritia.*

*Pius usus
sacrarum
literarum.*

*Educatio-
nis bona &
religiosa.
Adolescētis
Sigismundi.*

*Famor Sigi-
smundi apud
Vngaros, &
Bohemos.*

*Glogouienſis
& Opauienſis domina-
tum, & ſupre-
ma præfe-
ctura Sile-
ſia.*

*Regna ob-
lata, ſed non
acceptata.*

dant, magnam ſibi non modò noſtrorū hominum, ſed etiam externorum, Vngarorū, inquam, Bohemorum, Sileſiorum, & Germanorum, cum quibus vixit, benevolentiam adiunxit. Nam cum regnante Ioanne Alberto fratre poſt patrem, iuuenis in Vngariam ad Vuladiſlaum alterum fratrem ſe contuliſſet, ibi ea dignatione fuit, vt Vngari, & Bohemi magis eum propemodum, quàm regem ſuum reuererentur: per eum, quæ cuperent, publicè & priuatim à rege peterent: eius autoritati, & iudicio libenter ſtarent. Uſque adeò maiorem vim habet ad tenendos in officio etiam feroces homines, equitatis, grauitatis, conſtantia, & ſapientia opinio, quàm regium ſceptrum, quàm etiam carcer, bonorū conſilcatio, proſcriptio, virgæ deniq; & ſecures. Itaque magno omnium fauore, Glogouienſem, & Opauienſem dominatum, & ſummam vtriuſque Sileſia præfecturam à Vuladiſlao fratre obtinuit: adeoque carus ac venerandus fuit Sileſijs, vt hodie etiam eius imperium grata, & iucunda memoria proſequantur. Quid illud, nōne ingens eſt bonæ exiſtimationis, & benevolentia hominum erga eū documentum? quòd cum regnaret iam in Polonia, à Suetijs, poſt eiectum Chriſtiernum regem, & item ab Vngaris atq; Bohemis, poſt miſerabilem Ludouici fratris filij interitum, vt illa quoq; regna ſuſciperet, expetitus eſt: Neq; deterrebat Suetios tantā terræ, marisq; intercapedo, quanta à nobis diſiunguntur: ac ne Vngaros quidem, & Bohemos pacta conuenta cum Maximiliani Cæſaris liberis, aut Caroli, & Ferdinandi maximorum principum potentia, ſi Sigismundus delatum ſibi regnum ſuſcipere voluiſſet.

Apud

Apud ſuos verò quàm gratioſus fuerit, vel illud per magno argumento eſt, quòd Ioanne Alberto rege mortuo, prælatus fuiſſet proculdubio in regno, maiori natu fratri Alexandro cunctorum ſuffragijs, niſi plus publica quies atq; tranquillitas, & vetuſta cum Lituaniſ, quos iam Alexander ditione tenebat, cœdera valuiſſent. Iam verò quantum ei honorè ſummi quiq; Principes habuerint, redite quaſo mecum pauliſper in memoriam. Primum enim Maximilianus Cæſar, nō minoris animi, quàm prudentiæ princeps, dudum hoſtis accerrimus, poſt celebrè illum congreſſum Vienneniſem, eo ipſum honore proſequutus, ea caritate complexus eſt, vt in loco fratris deinceps eum haberet: eius gratia cœdus cum Baſilio magno Moſchorum duce iectum reſpueret, ac non modò defenderet contra Sigismundum Cruciferos in Pruſſia, quos defendendos ſuſceperat, verum etiam auxilia ei contra illos, ſi quid noui mollerentur ſuo, nepotumq; ſuorum nomine promitteret. Qua de re extat apud nos diploma eius.

Huius verò nepos Carolus, qui nunc latè & feliciter imperat, nōne hunc Sigismundo honorem habuit, vt inclytæ huic regina Bonæ, vxori eius coniunctiſſimæ, Barēſem principatum, quem poſt obitum matris eius in poteſtatem ſuam redegerat, redderet: ipſum ſocietate ſua, & aureo vellere vltro dignaretur: ſæpe honorificentiffimam eius mentionē faceret: neq; vnquam Cruciferis, & alijs Germanis bellum contra eum flagitantibus indulgeret? Adeſt hic vir clariſſimus Stanislaus Laſcius palatinus Siraſdienſis, haud ita pridem apud illum potentiffimum Imperatorem legatione functus. Adſunt item viri

*Gratioſus
apud Pola-
nos.*

*Amicitia,
& cœdus cū
Maximilian. Imp.
Vienneniſis
cum Cæſare
congreſſus.*

*Amicitia
cum Carolo
V. Imper.*

*Stan. La-
ſcius.*

Petrus Opal- præsantes, Petrus Opaleniuss castellanus Gnesnen,
lenius. Stanislaus Borgius Decanus Cracouiensis, Nicola-
Stan. Bor- us Myscouius regiae mensae structor. Vellem adesset
gius. etiam vir eruditissimus Ioannes Dantiscus, epi-
Nicol. My- scopus Varmienensis: qui omnes idem munus apud
scopus. eundem imperatorem cum laude superioribus
Ioan. Dan- temporibus obierunt. Ex his cuique licet discere,
iscus, epi- quantopere ille princeps maximus, & grauissimus
scopus. Sigismundum regem obseruauit. Quid frater eius
Amicitia Ferdinandus Caesar & Rex potentissimus? nonne
eum Ferdi- plurimum eum & amauit, & coluit? Nonne eius ar-
nando reg, bitrio controuersiam suam cum Ioanne rege regno
ES Casare. Vngarorum permisit? Non dico, quibus verbis, &
 rebus praeterca saepenumero idem rex quanti Sigi-
 smundum faceret declarauit. Possem autem non
 vano rumore accepta referre, sed quae cum de gra-
 uibus viris accepi, tum ipse explorata habeo, cum
 nuper ad illum à te, rex Sigismunde Augusto, cum
Nicol. Radi- Nicolao Radiuilo, viro illustri, & acuto, Lituaniae
usius, & summo Marchaleo missus essem. Ne illud quidem
Mar. Crom. commemoro, quanto animi dolore idem nuper
oratores ad Sigismundi nostri mortem prosequutus, quan-
Ferdinand. toque studio pariter, & apparatu exequias ei in
 maxima principum Germaniae celebritate fecisse
 dicitur. Vt autem & Gallorum regem Franciscum,
Amicitia & qui anno superiore decessit, Iulium secundum,
eum maximis & qui anno superiore decessit, Iulium secundum,
regibus, & pontifices maximos praeteream, quorum illu-
pontificibus Leonem decimum, Clementem septimum: & hunc
Rom. qui nunc praesidet, sapientissimum Paulum tertium,
 pontifices maximos praeteream, quorum illu-
 stria habiti huic regi honoris documenta commem-
 orare possem: ut magnorum item & grauium
 quorundam Germaniae principum perhonorifica
 de ipso

de ipso elogia, quae ipse his auribus audiri nuper, o-
 mittam. Barbari nonne eum praeter ceteris regibus, &
 monarchis reueriti sunt? Quo enim rege cultior, &
 populosior fuit Russia, & Podolia? hoc est, quo re-
 ge quietiores fuere Tartari, praedis & acpto alioqui
 viuere soliti? Quid ego dicam de Turcis, qui felicitate
 sua elati, omnes homines atque Gentes praese con-
 temnunt? Annón Solimannus bellicosissimus, &
 felicissimus eorum imperator, cum eo perpetuum
 foedus percussit, & religiosè coluit? negare id alijs
 postulantibus, aut ad tempus modò concedere, nec
 admodum superstitiosè seruare solitus. Annón Va-
 lachis ac Tartaris vectigalibus suis, ne Sigismundi
 regis diriones infestarent, edixit? Annón idem, huic
 etiam eius filio Sigismundo Augusto, per Petrum
 Opaleniuss, & Ioannem Ocellium castellanum
 Biecensem, viros ornatos, pacem, & amicitiam
 in gratiam patris promisit? Annón eiusdem intuitu,
 filiam eius Isabellam reginam viduam, nepo-
 temque, hactenus incolumes esse barbarus tyrannus
 passus est? qui ne ad Valachiam quidem adspici-
 rasset, nisi eum intempestiue, ne quid aliud dicam,
 dissensiones nostrae animassent. Quid Selimus
 Solimanni huius pater, ferox, & in patrem etiam
 suum impius, annón Sigismundi amicitiam splen-
 dida legatione olim expetiuit? Nimirum admira-
 bantur in eo cuncti virtutem, grauitatem, & con-
 stantiam singularem: reueriebantur etiam nonni-
 hil eius felicitatem. Quis enim tot annorum spacio
 in tanta orbis terrarum perturbatione felicius eo re-
 gnauit? quis regnum, superiorum regum infelici-
 tate diuexatum ac deformatum, aut pacatius admini-

Barbari Si-
gismundum
reueriti.

Cum Soli-
manno.

Ioan. Ocell-
sius orator
ad Soliman-
num Turc.
imper.
Isabella re-
gina Vngar.

Regnum fla-
rens & pa-
catum.

stravit, & retinuit, aut florentius, & opulentiùs reliquit? Quis tot ac tam difficilia bella, tam secunda fortuna, tantaq; celeritate confecit? Commemorantur à veteribus scriptoribus, Cyrus Persarum, Alexander Macedonum, Mithridates Põti, Carolus Magnus Germanorum, maximì & fortunatissimi reges. Celebrantur Alcibiades, Conon, Themistocles atq; Timotheus Atheniensium: Agesilaus, Pausanias, Lyfander Lacedæmoniorum: Pelopidas, & Epaminondas Thebanorum: Hannibal, & Afrubal Carthaginensium: Romanorù verò (vt multos omittam) Fabij, Scipiones, L. Lucullus, Gn. Pompeius, & C. Cæsar, clarissimi Duces, & Imperatores. Ne nostrorum quidem Boleslaorum, & Wladislaorum obscura est gloria. Verùm illi omnes partim cum imbellibus populis rem habuerunt: partim bello felices, cæteris rebus infortunati fuerunt: partim claudibus victorias propemodum adæquarunt: partim etiã aliquoufque à fortuna euecti, in medio cursu destituti, & ad extremum sæuis eiusdem procellis obruti sunt. At Sigismundum nostrum ab initio ad finem usque secundo flatu fortuna profecuta est. Cum quibus verò bella is gessit? Nempe cum potentissimis Moschis, ferocissimis Tartaris, acerrimis Valachis, fortissimis Germanis, cum Turcis denique, vel ipsa victoriarum perpetuitate formidabilibus. Quarum gentium validos exercitus, vel insignibus prælijs vicit, & profligauit, atque adeò deleuit etiam, vel castris exiit, vel denique regiones earum impune vastauit: quasdam etiam domuit. Atque, vt à Tartaris, perpetuis nostris hostibus incipiam: horum quidem non contemnendos tres exercitus apud Sluscum tribus prælijs duce

Con-

Constantino Ostrogio, principe omnium seculorum memoria dignissimo, ad internecionem penè cæcidit. Deinde apud Visnoueciam vigintiquatuor millia, cum se per Russiã populabunda diffudissent, sexies fusa leuibus, & particularibus prælijs, ad extremum tota acie in abeuntes facto impetu, Nicolao Camenecio palatino Cracouiensi, & eodem Constantino, ducibus profligauit, cum nostri sex millium equitum numerum non excederent, de quibus vix centum eo prælio desiderati sunt. Hostium verò multò minor pars pernici fuga euasit. In Valachia quoque ante multos annos à Bogdano Palatino, huius regis auspicijs, & armis ijdem hostes graui prælio victi sunt. Ne illarum quidem victoriarum sunt, quæ apud Voronouiam Ioanne Camenecio, apud Buscũ Stanislao Lancoronio, apud Zincouiam arcem Iacobo Sencignouio, atque iterum palatino Kiouiensi, in Volinia Constantino, & Ostaphæo ter, apud Ossacouiã hostilem arcem eodem Ostaphæo, & Prædislao Lancoronio Ducibus, & quæ in Podolia Trebini, quæque apud Camenecia, & Verestaticium pagum, & compluribus alijs in locis Nicolai Senauij viri fortis, & magnanimi, qui nunc palatinus Belensis est, ductu, & fratrum eius Alexandri, & Procopij, ac Bernardi Præfij Silesij opera partæ sunt. Nam leuiores cum his apud Trebouliam, Podhaciã, Medibozum, & multis alijs in locis prosperè item gesta certamina, sciens, volensque prætereo, ne sim longior. Tot enim ferè sunt, quot excursionēs ea gens rapacissima, & famelica, & vel è flamma, quod dicitur cibum petere solita, in ditiones eius ipso regnante fecit: petrarò enim impune id

Constantinus Ostrogus dux.

Nicolaus Camenecius.

Valachi Sici.

Ioannes Camenecius.

Stan. Lancoronius.

Iacobus Sencignous.

Ostaphæus.

Prædislaus Lancoronius.

Nicolaus Senauus.

Bernardus Præficus.

Comparatio Sigismundi cum clariss. principib. Bella Sigismundi.

Victi ab eo Tartari diversis prælijs.

abstulit. Quid illa apud Caniouiam in Lituania ante vnum & viginti annos, nonne omnibus seculis est memorabilis victoria, qua viginti sex millia Tartarorum eodem illo Constantino duce parua manu profligata sunt?

*Bella cum
Turcis gesta.*

Prad. Lasc.

*Ioann. Tarnouius comes.
Tarnouius laus.*

Cum Turcis nullum hic rex apertè bellum gessit: sed tamen aduersus eos, cum vel Tartaris intermixti è Podolia prædas agerent, vel Valachis opem ferrent, vel denique nostros circum Bialogrodum, quod & Moncastrum vocant, populabundos insequerentur, cum ab alijs, tum à Prædilaſco Lanſcoronia regis huius auspicijs prosperè dimicatum est. Bis contra eosdem in Vngariam Ludouico regi missa auxilia. quo quidem vtroque tempore, vtrinam prius quidem viro illustri, & incomparabili Ioanni Tarnouio, earum copiarum ductori: posterius verò Gnoinio obtemperatum esset. Vterque Turcica arma, viresque periclitatus erat in Podolia: cum illi inde, irritati à nostris, aliquoties prædas egissent. Sed magis comes Tarnouius, cuius præclara virtus enituit, quo tempore Turcæ ad tredecim millia, Podoliam, & Rusſiam ad Leopolum vsque & fines Vngariæ ferro, ignique vastantes, tria millia, plus minus de suis, particularibus aliquot prælijs fusi, amisere. Quod si idem robur animi fuisset in eo, penes, quem tunc erat militare imperium, potuerat exercitus ille cunctus deleri. Taceo duodecim millia Turcarum in Austria, ante quindecim (nisi fallor) annos, nostratium trium millium opera, & virtute in primis penè ad internecionem deleta. Nam ij tunc, quamuis Sigismundo regnante, tamen non publicè, neque Sigismundi auspicijs, sed

sed Caroli Cæsaris, & Germanorum stipendijs militarunt. Iam Valachos dolis atque artibus vſitatis fretos, & clade nostrorum Ioanne Alberto regnante apud Bucophinam siluam accepta, Turcarumque ac Tartarorum auxilijs tumentes, quanta non modò felicitate, verum etiam celeritate vicit, ac domuit: caſisque eorum copijs, vastatis longè, lateque agris, ſenatu penè omni capto, Bogdanum regulum gentis, quem Voieuodam, & Palatinum vocant, restituentem prædam, quam paulò antè in Rusſia cœperat, in verba sua iurare coëgit: & amissam maiorum suorum culpa Pocutiam ab eo recepit. Nostri verò memoria, cum Petrus palatinus rebellasset, Pocutiamque rursus inuaſiſſet, primùm sex millia hostium apud Guofdeciam arcem, ac mox viginti duo millia apud Obertinum pagum vix à quatuor millibus nostrorum, duce hoc Ioanne comite Tarnouio viro clarissimo, & primario bellatore, insigni, & inopinata clade profligata sunt, erepta cum bombardis cætera impedimenta, Palatinus ipse saucius vix fuga euasit. Nectamen ad officium redijt, donec postea in arce Chocimenti obſeſſus, & ad extrema redactus, solenne vnà cum proceribus, & cuncta nobilitate suæ regi iusiurandum dedit. Porro cum Germanis Prusſiam sibi vendicantibus, quo tempore tu Sigismunde Auguſte natus es, bellatum quidem variè, sed nunquam, nisi prosperè à nostris dimicatum est. Nepe apud Prusmarcū, Zeburgā, Gutestadiam, Brunsbergam, Reſſam, & Raſſemburgum, à Iacobo Sencignouio: apud Piliam à Stanislao Maſſouio-

*Bogdanus
Valachus
victus.*

*Petrus Valachus
dux Tarnouij
victus.*

*Bella cum
Cruciferis
Tartaris
gesta in
Prusſia.*

Iacobus Sencignouius.

*Lauscoran.
Ioan. Zarem-
ba.
Alexander
Ilouius.*

rum duce: in sinu Varmienſi, ſiue Habo lacu nauali praelio à Gedanenſibus, bis apud Bartenſteinam, ſapiùs à Prædiſſao Lanſcoronio, & Ioanne Zaremba palatino Califfienſi multis in locis: apud Heiliſbergam ab Alexandro Ilouio, Gdani, & Elbinge, cum eas vrbes adorti eſſent, à ciuibz fuſi, & proſtigati: ad extremum tot cladibus, & inedia, vigilijs, & iugi noſtrorum equitum vexatione fracti, & ad paucos redacti, Pruſſia exceſſere.

*Victoria de
Moſchis par-
te.
Ioannes Bo-
ratinius.*

Quid ego de Moſchis loquar? qui vel præcipuam gloriæ, & victoriarum materiam huic regi præbueret? Apud Poloſcum, olim quidem ſeptem millia hoſtium à Ioanne Boratinio, viro acri, & animoſo, interfecta: deinde verò tredecimo abhinc anno, cum ij Lituaniam non ampliùs decem & octo milliarijs à Vilna metropoli, hyberna excuſſione depopulati, reuerterentur, mille extremi agminis, quos ſolos Litua nobilitas cum aulico regis comitatu, tumultuariè accurrens, aſſequi potuit, trucidati. Superiori etiam quodam tempore in interiore Lituania prædabundi, magnum ſuorum numerum, & prædam, quam abigebant, Lituaniſ inſequentibus, amiſere. Iam apud Starodubum Radogoftiam, & apud Smolenſcum aliquoties ante tredecim annos, ductu Georgij Radiuili caſtellani Vilnenſis, non ſine magnis cladibus proſtigati: apud Orſam verò cum primum Sigismundus regnare cœpiſſet, ne expectare quidem noſtros, dum Boryſthenem tranarent, ſuſtinuere, experti vim eorum in vna, & altera turma, quæ primo impetu incredibili audacia traiecerant: verum dilapſi, cum vaſtari ſua vltra Veſmam etiam atque Drohobuſum cernerent, denuo coadunati ad centum

*Georgius
Radiuilius.*

tum millia, ne adoriri quidē ter mille noſtros mercenarios milites cum paucis Lituanis longiùs à caſtris regijs ad Smolenſcum poſitis progreſſos, auſi ſunt. Magnis verò incommodis affecti, Moſiro, Turouio, & alijs quibuſdā munitionibus, quas dudum Michael Glinſcius ad eos perſugiens interceperat, redditis, commutatisque captiuis quinquaginta nobilioribus ac ſenatorijs ordinis, quos de Lituanis Alexandro rege victo apud Vedruſios ceperant, pacem acceperē. Nec maiore ij fuere fiducia longè poſt, cum Radogoftiam, ac deinde Ioanne Tarnouio noſtros ducente, Homiam & Starodubum arces à noſtris partim vi captā, partim in ditionem acceptas amiſere. Et Starodubum quidem, cum ampliùs quindecim millibus armatorum, qui fuerunt in eius arcis præſidio: qui ſoli noſtrorum numerum longè ſuperabant, virtute per paucorum militum noſtrorum, & ſulphurati pulueris, ignisque adiumento expugnatum, & euertum. Neque verò ij tanto temporis, hoc eſt, plus quàm viginti annorum intervallo, quantum inter Orſenſem pugnam, de qua iam dicam, & hoc extremum Starodubenſe bellum interceſſit, abiectos ſemel ſpiritus recipere potuere. Orſenſem verò illam celeberrimam, & cum omnibus ſerè omnium gentium atque ſeculorum victorijs comparandam victoriam, quid hic pluribus commemorare attinet? Eadem opera ſoli lumen addere. Quis enim eſt, qui neſciat, illo prælio, Conſtantino Oſtrogio principe, & Ioanne Suirzouio ducibus, octoginta millia Moſchorum bellatorum, qui omnem noſtrum exercitum nō modò protelere poſſe videbātur, verum etiam Boryſthenem tra-

*Orſenſis de
Moſchu memo-
rabilia
victoria.*

*Ioannes
Suirzouius.*

nate passi, pecudum in modum flagris abigere in Moschouiam destinarant, ingenti strage interfecta esse: ita ut desideratorum numerus ad quadraginta ferè millia peruenisse, vel certè duo & triginta millia superasse dicatur? Ductores eius exercitus, viros illustres, omnemque senatum gentis, & supra quater mille captiuos viuos in potestatem venisse, direpta castra opulentissima: ducè ipsum Basilium bellatorem exercitatum, & contra Tartaros, & alias gentes finitimas victoriosum vsque ad regiam suam Mosquam profugisse: atque ibi amplius centum, & viginti miliaribus bene longis à loco confectus, tamen vix tutò se subsistere posse credidisse. Tantus verò tunc pauor Moschorum animos occuparat, ut Smolenscum, Seueriense Nouogrodum, & complures alias munitiones, quæ ferè fraude, & perfidia Russorum, partim hoc ipso rege regnante, partim superioribus temporibus in potestatem hostium venerant, desertas tunc ac vacuas defensoribus, nullo negotio recuperare nostri potuerint, si prosequi statim victoriam per tempus anni quieuisent. Atque hæc quidem sunt bellica huius regis decora præcipua (nam leuiora multa prætereò, ne anxie & minutatim cuncta exquirere, & persequi videar) quæ quidem hoc sunt admirabiliora, quò magis inopinata: utpote in summa ærarij inopia, & pleraque omnia longè imparibus viribus gesta: ita, ut bene cum nostris agi videretur, quories non plus duplo hostium multitudo excederet. Hastot ac tantas victorias, tanta imparitate copiarum quasitas, nihil mirum est (ut est rerum humanarum conditio varia, & instabilis) si quæ clades interpolantur. Sed quot-

*Basilium
Moschoni-
tarum præ-
ceps.*

*Clades pau-
ca & parua
in hoc bello.*

nam, & quantula sunt ea? Vna apud Socalum à Tartaris, temeritate Russicæ nobilitatis accepta, ubi quatuor fortasse millia nostrorum à quadraginta millibus Tartarorum loci opportunitate vsorum, defatigata veriùs, quàm superata, non incruentam hostibus victoriam concessere. Nostri mille ducenti desiderati, barbarorum verò caesa quatuor millia. Itaque raptim ij cum præda, quamuis victores retrocelsere. Altera apud Serethum amnem, cum perpauci nostri in hostico palantes, à Valachis circumfusi oppressi sunt: ubi tamen non plures, ducentis nostris periire. Nam eum peruastata longe, lateque circumPescouiam, siue Plescouiam Moschouia, ab oppugnatione Oposcæ à valido hostium præsidio reiecti sumus, ignominia illa veriùs, quàm clades fuit, ductorum incititia, & incuria (nolo dicere ignauia) accepta. Amissa verò magna pars Albæ, Russiæ Michaelis Glinscij, hominis ambitiosi, & Alexandri regis gratia inflati, proditori, & Russo- rum atque prædicatorum militum perfidiæ imputanda est. Porro apud Ozacouiam, cum vir in primis strenuus, Nicolaus Senavius eò vsque cum mille (opinor) equitibus priuato consilio populabundus excurrisset, priuata illa, non publica clades fuit, crudelitate eius, & perfidia Tartarorum contracta. Hæ sunt vniuersæ clades, quas Sigismundo regnante accepimus, quæ omnes vna aliqua ex his, quas superius percurrimus, victorijs abundè expiare & compensatæ sunt: nec scio, an quasi nauuli quidam formosum corpus, vel nubecula meridianum solem, tot illas clarissimas victorias illustriores reddidere. Bellone autem tantum clarus, an etiam pace Sigis-

*Michael
Glinscius.*

*Nicolaus
Senavius.*

*Pace si-
ma-
dia.*

*Splendor, &
elegantia
Polonorum.*

*Leges.
Arces in-
staurata, &
templa.
Urbes opu-
lenta sub Si-
gismundo.
Thesauri
regis.*

*Zatoria, &
Massouia
recuperata.*

*Prussia, &
Pomerani
in clientela
accepti.*

mundus fuit? imò verò pace, quam semper expetiuit, clarissimus. Testantur id tantæ opes & facultates hominum nostrorum, tam opulenta cum externis commercia, tantus splendor, ne dicam lux, tanta elegantia cum in ædificijs, & victu, cultuque corporis, tum in sermone, & moribus, quanta nunquam ante hunc regem in Polonia fuit. Loquuntur leges diligentius aliquanto conscriptæ, clamant tot arces instauratæ, tot exornata templa Dei Opt. Max. tam splendide, & magnifice ex ædificata publicis iuxta ac priuatis ædificijs Cracouia, Posnania, Leopoldis Varsovia, Lublinum, Gdānum & aliæ quædam vrbes atque emporia: tam denique culta, & habitata Russia, Prussia, Lituania, & Podolia, quæ regiones antea syluestres, & incultæ, aut superiorum temporum conditione desertæ magna ex parte iacuerant. Quid ego priuatos Sigismundi thesauros, & ærarium sine vlla cuiusquam iniuria, in extremos Reip. vsus afferuatum? quid tot ac tantas possessiones à maioribus eius oppigneratas, ab hoc verò redemptas, commemorare? Hæc eo sunt maiora, & magis honorifica, quòd scèdus fuit ac deformius, quosdam ante eum reges quotidianis quoque sumptibus interdum defectos esse. Iam verò non minima est & illa felicitatis accessio, quòd eo regnante Zatorien-sis ditio, & Massouia post quadringentesimum ferè annum ad corpus, & compagem Poloniae rediuerunt: Prussia recusatum diu, & aliquoties excussum iugum accepit: Pomerani Stolpenses ad intermissam aliquandiu huius regni societatem, & clientelam, iureiurando adacti, reuenire: in qua tamē nostra conuiuentia nō diu permansere. Porro in com-
memo-

memorandis coniugijs, & liberis, quæ non exigua felicitatis humanæ pars est, diutius me immorari necesse nō est. Permulti sunt in hoc cœtu, qui priorem eius vxorem, Barbaram, Stephani comitis Scapulien-sis, ac Transylvanien-sium palatini, cuius ductu nonnunquam cum Turcis Vngari fortiter dimicarunt, filiam, Ioannis postea regis Vngarorum sororem, scēminam sanctissimam, & pietissimam, nouerunt: quæ quidem maximam illam Orlesensem de Moschis victoriam assiduis diurnis ac nocturnis precibus, cum lacrymis, & profusa in egenos beneficentia, asperioresq; cultu corporis, & ieiunio coniunctis, à Deo impetrasse existimata est. Quæ quàm coniuncte cum viro vixerit, magno & longo more, & vberi fletu, ac penè muliebri eiulatu post mortem eius indulgentissimus rex testatus est. Hac immaturè intra tertium annum amissa, alteram suam Maximilianæ Cæsaris duxit, Bonam Sphortiam, Ioannis Galeatij Sphortie Mediolanen-sium ducis & Isabellæ Arragoniæ filiam: cuius auus maternus, Alphonsus eius nominis secundus, Neapolitano-rum rex, & stirpis Arragoniorum ac Siculorum regum, de qua Carolus quoque, & Ferdinandus summi monarchæ maternum genus ducunt, antiquitate, & sua virtute fuit clarissimus. Paternus verò proauus Franciscus Sphortia, Sportiæ, qui primus eam familiam rebus magnis gestis fundauit, filius, cum plurima, & grauissima bella cū maximis principibus, potentissimis populis, & præstatis bel-latoribus per omnem Italiam prosperè gessisset, nominisque sui acterrore eam impleisset, à Philippo Maria Mediolanen-sium duce, Blanca Mariæ li-

Coniugia.

*Barbara
Sxorrels
sij.*

*Alteræxor
Bona Spher-
tia.*

*Alphonsus
rex Arra-
gonum.*

*Franciscus
Sphortia
dux Media-
lani.*

*Bona regi-
na fides &
obsequium.
Sigismundus
plurimum
indulget Bo-
na.*

*Hedwigis
filia.
Quatuor fi-
lia Sigism.
& Bona.*

*Isabella re-
gina Vnga-
ria.*

*Filius Sig.
Augustus
puer coro-
natus.*

lia coniugio, dotaliq̃ue Mediolanensium principa-
tu dignatus est. Hoc igitur tali genere progeneratam
Bonam, alteram uxorem Sigismundus rex acce-
pit. De qua, quoniam praesens adest, graui dolore,
& mœore amissi dulcissimi mariti, quemadmo-
dum cernitis prostrata, nihil dicam amplius, nisi
quod triginta ferme annos cum eo nupta, tanti ea
fecit maritum regem, vt his extremis aliquot an-
nis agrotantem, & viribus planè destitutum, non
coniugali caritate, sed ancillari planè ministerio
sine omni fastidio curaret. Quo factum est, vt plu-
rimùm ei vicissim rex amantissimus indulgeret. Ha-
ritum verò duarum vxorum è Barbara quidem He-
duigim filiam susceptam, sceminam lectissimam,
Ioachimo Marchioni Brandenburgensi, Electori
Roman. imperij, matrimonio iunxit, & nepotibus
ex ea viuens adhuc auctus est. E Bona verò maximã
natu filiam Isabellam, sceminam excelso & regio
animo praeditam, Ioanni regi Vngarorum affini
iam prius suo nuptui tradidit: nepotemq̃ue ex ea,
quemadmodum fertur, indole puerum suscepit:
quæ mulier complures iam annos post mariti mor-
tem in praecipua laceri, & afflicti regni parte regnat.
Reliquas verò tres, Sophiam, Annam, & Cathari-
nam, virgines spectatissimas, magnorumq̃ue re-
gum connubijs dignas, quas hic dolore immaturè
amissi patris miserabiliter lamentantes, & humi ab-
iectas videtis, elocari ipsi, ita vt optabat, datum non
est. Filius verò vnicus hic Sigismundus Augustus,
puer etiam dum decimum agens annum paterno
regno, ipsius opera, studioq̃ue ante decem & octo
annos inauguratus, post iuuenis factus, uxorem ac-
cepit

cepit voluntate patris, Elizabetham, Ferdinãdi Ca-
saris, & Vngarorum, ac Bohemorum regis filiam
natu maximam. In qua muliere genus cum forma,
forma cum comitate, & mansuetudine, hæc cum
probitate: probitas denique cum pietate (quæ ipsi
patria virtus fuit) certabat, ita vt nescires, quid in ea
potissimùm admirareris. Quæ vti nam vixisset diu-
tius, & editis socero optatis ac sui similibus nepoti-
bus, felicitatem eius perfecisset, tranquillitatemq̃;
huius regni stabiliuisset. Sed non merebantur hæc,
opinor, nostra scelera. Nunc ad Sigismundũ redeo.
Nonne igitur hoc singularis cuiusdam felicitatis
fuit, rege patre, patruo, auoque: matre verò Cæsa-
ris filia, & magni regis sorore ortum esse: tres fra-
tres, & vnus ex his filium, reges vidisse: regem & i-
psum supra vnum & quadraginta annos tranquille,
feliciterq̃ue regnasse: Summis principibus venera-
bilem, hostibus formidabilem, ceteris admirabilem
fuisse: regnum legibus, opibus, ædificijs, humanita-
te, elegancia, & gloria longè florentius, quàm acce-
perat, reliquisse: Filiam reginam, alteram verò re-
gina non inferiorem, & ex his nepotes & neptes
habuisse? Filium denique regem secum, & post se
fecisse? morientem, permagnum sui desiderium
bonis omnibus reliquisse? Nonne hæc (inquam) ei
præclarissima, & longæ posteritati memorabilia in
hac vita contigerunt? Atque hæc tamen pleraque
omnia externa sunt bona, in quibus fortuna pluri-
mùm sibi vendicat: sed ab eo tamen ratione & con-
silio moderata sunt. Quid ego nunc formam, & sta-
turam eius, robur cuiusuis honesti laboris patiens,
dignitatem oris, dignamq̃ue, vt ait Poëta summus

*Elizabeth
prima Sigis-
m. vxor.*

*Elizabetha
lana.*

*Nobilitas
Sig. regis &
felicitas.*

*Bona cor-
poris forma.*

Imperio faciem, depingam: Quod si facere maximè velim, non possim. Prius enim ferè hæc in eo ætate ingrauescente marcescere cœperunt, quàm ego in hanc lucem prodij: sed tamen permanserunt in eo etiam affectatam ætate, non obscura earum rerum vestigia. Roboris verò, & virium eius argumenta, fractæ intet manus nō semel florentiore ætate ferreæ equorum soleæ, rupti funes canapei crassiores, intense manu balistæ, discerpti lusoriarū chartarum fasciculi, à maioribus natu, qui hæc fieri ab eo viderunt, prædicantur. Atq; hæc leuiora fortasse cuiquam videantur. Illa quidem nō in postrema bonorū parte numeranda sunt, sanitas, quæ ipsi perpetua ferè ante extremam senectutem fuit: integritas, & solida compago membrorum, quæ afflictas morbo vires faciliè recuperabat: vigor sensuum, qui ad extremum vsque cum non destituit: firma, melioribus præsertim annis, memoria: denique acumen ingenij, quo fratres, maioresq; suos longo intervallo antehuit. Sed & hæc omnia, vt sint magis propria hominis, quàm illa superiora, tamen ad corpus ferè, quæ deterior pars hominis est, pertinet, nec magna laude, & admiratione digna sunt, quippe cum quibus nascamur, quæque in potestate nostra non sunt, & ingenio cum seruis, vrbano cum rusticis, nobili cum plebeis, regi cum mediastinis, & baiulis: denique bono viro cum improbis sint communia. Tamen si ne mutæ quidem pecudes, penitus horum bonorum expertes sunt, quin pleraque in illis, quàm in nobis, maiora, & illustriora spectantur. Viribus quidem ab ursis & leonibus, agilitate à ceruis, & bisontibus, longævitate ab iisdem ceruis, specie

*Robur, &
Vires.*

Sanitas.

Ingenium.

Vigor sensuum in quibusdam pecudibus.

fortassis ab equis & pavonibus, sanitate à piscibus, sensuum vigore à lyncibus, aquilis, canibus, vulturibus: industria, & ingenio quodammodo ab elephantibus, vulpibus, & apibus: sic alijs rebus ab alijs fortasse superamur. Cæterum in animo vera hominis, & propria laus est. Corpus enim partim instrumentum, partim domicilium, partim etiam carcerem, & ergastulum animi, sapientissimi homines esse voluerunt: animum ferè hominis appellatione dignati sunt. Qui verò mollissimè senserunt, partem quidam hominis, sed longè deteriore corpus dixerunt: in animo omnem hominis excellentiam, & principatum collocarunt. Quocirca his, quæ externa, quæque corporis bona dicuntur, ita obiter transcurfis, ad eas, quæ sunt propriæ hominis, atq; adeò magni & excellentis principis laudes, transeamus. Quas dum, quanta maximè breuitate poterimus, persequemur, quæso, vt benignè, & attente, quod fecistis adhuc audiatis. Virtutem, summam animi, atq; adeò hominis perfectionem, quicumq; rectè philosophati sunt, dixerunt, eiusque virtutis prudentiam, fortitudinem, temperantiam, atque iustitiam, quatuor partes, & quasi fontes quosdam, vnde officium, & omnis honesta & laude digna actio manaret, esse voluerunt. Quænam ergo ex his in hoc præstantissimo rege desiderata est? Prudentiæne? quæ ex præteritis & præsentibus, ea quæ deinceps euertura sint, colligit: causas rerum videt, rectè de rebus iudicat, sibi, suisq; in longum prospicit, impendentia mala sapienter auertit: at ea summa & admirabilis in eo fuit. Argumento est, bene & cum approbatione cunctorum, quoad ciper ætatem, atq; morbum licuit,

*Bona animi.
Laus propria hominis est in bonis animis.*

*Virtus, & eius partes.
Laus sigis. à virtutibus.*

Prudentia.

*Gentes &
leges varia.*

administrata, & inter tot vndique imminentes hostes per tot annos incolumis conseruata Respublica. Nam quis sapientius eo, siue ex legibus, & moribus nostris, siue ex aequo & bono ius dixit? Nihil eum varietas legum atque morum, quibus alijs equester ordo, alijs oppidani, alijs agrestes, deinde diuersis Poloni, Litواني, Massonij, Prussi, Silesijque; vtuntur: nihil diuersa, & pugnantia nonnunquam senatorum iudicia, quod minus ius suum cuique tribueret, perturbarent. Accidit interdum, vt post dictas à senatu sententias, vltima ipsius, ab omnibus diuersa, & tamen omnium esset æquissima. Porro in consilijs de Republica nihil temere, & inconsulte faciebat, cuncta ad publicam, non partis, aut ordinis huius, vel illius, sed omnium vtilitatem referens, fortunæ quàm minimam sese, suæque permittens: ac tuta consilia lubentius, quàm callida, & periculosa semper secutus. Bella, in quibus fortuna plurimum dominatur, nunquam appetiuit: nec nisi necessariò, & graui iniuria provocatus, suscepit, & ita quidem, vt ab illa comici Poëtæ sententia non discederet: Omnia prius experiri, quàm armis, sapientem decet. Itaque à quietis consilijs nunquam, ne inter media quidem arma, & rebus ad nutum fluentibus, abhorruit. Regna à Suetijs, Vngaris, & Bohemis (quemadmodum superius dixi) delata recusauit, ne se, patriamque suam nouis, & periculosis bellis implicaret. Valachos subiugare, siue adeò exterminare, obrupta crebrò fœdera cum posset, noluit: ne vel illi desperatione adducti, Turcis sese dederent, vel redacta in prouinciæ formam Valachia, & amoto quasi obice, ipse difficillimum cum potentissimis Turcarum tyrann-

*Consilia
quæta.*

*Regna obla-
ta repudia-
ta.*

*Valachia cur
non subacta.*

*Bellum con-
tra Turcas
cur dimissa-
uit.*

tyrannis bellum de finibus gerere cogeretur. Non quòd à pia contra barbaros ac deuotos Christiani nominis hostes expeditione penitus abhorreret: sed quòd suas, illorumque vires iusta lance metiretur. Sic enim iudicabat, neque suum esse, neque vnius planè cuiusquam principis, tam validum hostem, qui Asia, Aphrica, Europæque magnam partem ditione teneret, florentissimum Græciæ imperium euertisset, Caramannos, Cilicas, Syros, Aegyptios, & nescio quas præterea gentes vna astate subiugasset, denique latissimè dominantem Persarum regi grauis esset, debellare. Coniungenda esse Christianis principibus arma, si hostem illum à ceruicibus suis vellent depellere.

Cùm ergo animaduerneret, cæteros principes feralibus odijs inter se digladiari, ac totum penè orbem Christianum plus, quàm ciuilibus bellis arde-
re, omni honesta ratione semper Turcicum bellum declinauit: & Ludouico, fratris filio, Vngarorum, & Bohemorum regi sedulò idem suaserat: qui iuuenis si patrui, quàm ferociorum quorundam consiliariorum suorum, consilijs obtemperare maluisset, oblatamq; à Turcis pacem accepisset, seu verius ipsis expetitam dedisset, viueret fortassis adhuc, neque minutissimum Christianorum regnorum propugnaculum Vngariam secum vnà perdidisset. Hæc sanè fuit causa, cur apud pientissimum, & Christianissimum regem Sigismundum nihil valuerunt Iulij secundi, Leonis decimi, Adriani sexti, & Clementis septimi pontificum maximorum preces, & exhortationes, ad suscipiendum contra Turcas bellum incitantium.

*Dissuasor
belli Turci-
ci.
Consilium
Sigismundum
à Ludouico
rege Vngar.
neglectum.*

*Pontificum
exhortatio-
nes ad bellum
Turcicum.*

*Bellum Tur-
cis cōmuni
regum con-
silio, & ope
inferendum.
Baiazetes
pacem peti-
uit à Sigi-
smundo.*

Optabat quidem sapientissimus rex tempus il-
lud, cum Christiani principes restitūdis intestinis
bellis, reconciliatisq; inter se animis, ad inferendum
Turcis bellum conspirarent: plurimumq; in id ope-
ræ, laboris, & sumptuum impendit, siue quādo cum
Maximiliano Cæsare congressus est: siue cum missis
non semel ad dissidentes principes, & ad Pontifices
maximos, veluti præsides, & moderatores Reip.
Christianæ legationibus, accuratè ac diligenter ea
de re egit. Et cum initio nonnulla eius rei spes ei af-
fuisset, non nisi annuas inducias Baiazeti, Soliman-
ni huius auctori, petenti dare voluit. Ea verò spe fru-
stratus, sæpe diuinauit, nūquam id se viuente euen-
turum esse, vt Christiani principes aduersus com-
munem illum hostem vires coniungerent. Intelli-
gebat enim, quousq; nonnullarum nationū mutua
inter ipsas odia processissent: nec defore Turcis,
quos à cæterorum consensu, ad impediendos pios
conatus, auellerent. Quid illud? cum principes Chri-
stiani complures, quos nominare necesse non est,
sub Clemente Pontifice, in suum fœdus, contra Ca-
rolum Cæsarem, partim inuidentia felicitatis eius,
partim potentiæ metu initum, pertrahere eum non
potuerunt? Aut cū nuper primarij Germaniæ prin-
cipes, affines ferè ipsius, & præpotens illa tot opu-
lentorum populorum contra eundem Imperatorem,
& fratrem eius conspiratio, pellicere eum in socie-
tatem suam nequiuit? ne catenus quidem, vt vel pe-
cuniæ non nihil mutuo daret affinibus, & cognatis,
vel conatus illos tacitè approbaret, vel denique, ne
suos homines stipendijs eorum militare prohibe-
ret? Cuius tamen rei non leuem ei exculationem
dabant

*Bellum con-
tra Carolū
Imp. semper
dissuasum.
Smalcaldē-
se fœdus.*

dabāt apud Cæsares, libertas & instituta nostra. Non
modò autē nihil eorū fecit, sed etiam dissuadere co-
natus illos, & pacificatorem sese interponere co-
natus est. Atque vtinam ei obsecundatum esset: *Clades Liga-
Smalcaldi-
cæ.*
non tam vasta quibusdam locis, neque tam exha-
usta passim esset pecunijs iuxta ac viris Germania: &
liberi adhuc principes quidam retinerent domina-
tus suos amplissimos. Sed fortasse sic Deo visum, vt
fastum, & contumaciam, prætextu libertatis Euan-
gelicæ, contra sanctissimas leges, & instituta maio-
rum, contra antiquissimum vniuersi Christiani or-
bis consensum, & cōtra legitimos magistratus suos
impie sese efferentem, retunderet. Cum igitur hæc
vel faceret, vel recusaret optimus rex Sigismundus,
nōne magna fuit illa eius prudentia, cum fide ami-
citæ, & constantia coniuncta? Quid? cum Ioanni *Erga Ioann.
regem Vng.
quomodo se
gesserit.*
regi, bis affini suo, ne regnum Vngarorum Ferdi-
nando Maximiliani nepoti iam prius destinatum,
susciperet, dissuadere frustra studuit? aut cū ei pro-
fugo exilij quidem locū apud se indulset, vt aliquid
necessitudini, & calamitati eius tamen daret: auxi-
lia verò contra eundem Ferdinandum negauit? aut
cū pacem inter eos componere magna cura
instituit? Cernebat nimirum sapientissimus prin-
ceps à longè, quantum mali intempestiua illa Ioan-
nis ambitio Vngaris aduectura, quantisque malis, &
calamitatibus non modò florentissimum illud re-
gnum, verū etiam finitimas ei regiones inuolu-
turum esset bellum illud inter duos de regno con-
flatum. Iam in reuocandis ad officium Gdanensibus
quodam furore multitudinis ad rebellionem con-
citatis, & in eiiciendis è Prussia Cruciferis Marianis *Gdanum
pacatum.
Cruciferi
eiccti è
Prussia.*

tam cupidis, tamque contumacibus, ut nunquam ab eis Polonia, & Lituania quiete esse possent, annon magno & exquisito consilio usus est? Ne illud quidem eius consilium sapientia vacauit, quo, cum hinc à Moschis graui bello distineretur, inde Cruciferi non leuius bellum ei ostentarent: Maximilianus verò Cæsar, insensus ipsi adhuc, & hos, & omnes, quoscunque posset, in eum, & in perniciem Polonorum concitaret: Tartaris donatiuum, siue stipendium constituit, non modò ut ab assidue eorum incursionibus ditiones suas, alijs quemadmodum dixi, bellis impeditas, liberaret, verum etiam, ut eorum opera in vexandis ac distinendis Moschis, & alijs hostibus suis, paruo redempta videretur. Quare tantum profecit, ut & Moschos ad petendam pacem adigeret: & tam culta & habitata sit, quam nunquam sub fratribus, patre & patruo eius fuit, Podolia. Quam solidum verò fuit eius iudicium in mandandis honoribus, & magistratibus, & in allegendis in senatum viris idoneis, quoties id ei arbitrio suo facere per quosdam importuniores, quibus impensius indulgebat, licuit? Atque hoc id admirabilius est, quod difficile est non peccare in hac parte maximis quibusque regibus, & principibus, propterea quòd alienis ferè & oculis cernunt, & auribus audiunt. Iam peculiaris illa eius in omnibus dictis & factis cunctatio, ne ipsa quidem sua commendatione caret. Nimirum sapientis est, nihil temerè, nihil precipitanter, sed omnia consultè ac deliberatè agere. Sic enim cauemus, ne cuius nos dicti aut facti vnquam præiudicet, itaque celebratur etiamnum literarum monumentis,

*Scipetium
Tartaris
piemter da
tum.*

*Iudici- m
in distribu-
endis hono-
ribus, & ma-
gistratibus.*

tis, non ignobilis populi Rotna. Imperator, Fabius Maximus, de quo vulgatus ille Poëta cuiusdam versiculus:

Vnus homo nobis cunctando restituit rem.

Atque hætenus quidem de prudentia Sigismundi regis nobis dictum sit modò. Cuius quidem ipsi causa fuit timor Dei, cum lacte nutricis, ut ita dicam, imbibitus. Initium enim sapientiæ, quemadmodum sapientissimi reges, Dauid & Salomon inquirunt, est timor Domini. Fortitudine verò & magnitudine animi, quanta hic rex præditus fuerit, quam impiger ad propulsanda, & suscipienda pro salute, & incolumitate suorum bella, quam contemnens earum rerum, quæ maxime in hac vita expectandæ esse videantur (qualia sunt, regna & imperia) satis iam, opinor, intellexistis ex his, quæ superius diximus. Quin ex illo quoque magnitudinem animi eius intelligere licet, quòd Prussico bello, cum terrore non modico aduentantium è Germania auxiliorum, meliore rursus loco res Cruciferorum esse cœpissent, nihil de conditionibus pacis, hostiprius à se oblati, mutare voluit: aut quòd cum ipsi Lituania possessionem post mortem Alexandri fratres adeunti, ne nouis quorundam Lituatorum motibus renunciaretur, non est deteritus, quò minus institutum cum paucis comitatu aulico iter prosequeretur. Et cum deinde Michael Glinsum, ducem Russum, qui ad dominatum aspirare, dicebatur, cum valido equitatu aduentare, in balneo tunc fortè sese abluens, cognouisset, ne utiqua turbatus est animo. Venientem cum tranquillo vultu, & comiter accepisset, cuncta ei sce-

*Timor Dei
principium
sapientiæ.
Fortitudo,
& magni-
tudo animi.
Constantia.*

*Michael
Glinsum,*

Fiducia.

rata consilia (quod Michael ipse postea passus esse fertur) è pectore excussit. Tantum eius animi magnitudo, in graui & cōstanti aspectu relucens, apud hominem Alexandri regis nimia gratia insolescentem, ac dominandi cupiditate incensum valuit. Sic feroces alioqui canes ad molossorum aspectū projicere sese, & adulari cauda solent. Quid illud? quod Vngaris, & Bohemis, cum suis regibus Viennam ad Maximilianum Cæsarem proficisci, fideique eius, quem Posonij in constituto cōgressus loco diu frustra expectarant, credere sese ob non leues suspiciones dubitantibus: ipse, non sanè amicū ad eam diem expertus Cæsarem, permagna fiducia ire ad eum perrexit, ac cæteris idem faciendi, data fide pro Cæsare, author fuit?

*Animus in
letis & ad-
uersis con-
stans.**Tolerantia.
Educatio
minus deli-
cata.
Iniuriarū
oblivio.*

Porro æquabilitate animi in vtraq; fortuna, tanta fuit, vt neque secundis rebus diffunderet, neq; aduersis frangeretur: à superbia, & fastu semper alienus, aditu & affatu facilis fuit. Æstus, frigoris, inedia, & laboris patientissimus: quippe qui ab ineunte ætate molliciei, delicijsque minimè assuefactus esset: crassioribus cibis, & pannis, & caprinis pellibus, quod iactitare ipse solitus erat, innutritus. Morbos, & alię virē incōmoda admodum æquo animo ferebat. Quodā tempore ad sectionē digiti pedis, sacro (vt medici dicunt) igne inflammati, nihil est planè commotus. Porro cūm arx hæc conflagrasset, illa de re tātum angebatur animi, quod dubitaret, tantisper se deinceps victurum esse, donec eam instauraret. Publica suorum incommoda depellere, damnaque vindicare non libenter neglexit. Priuatas verò suas iniurias, obrectationes, conuitia, & maledicta

ledicta insolentiorum hominum ita contempsit, vt nunquam vindicaret, nec esset ob id deinceps ad beneficentiam in huiusmodi homines restrictior. Iam verò temperantia, & moderatione non modò *Temperantia.* cum laudatissimis omnium gentium regibus, & principibus, verū etiam cum priscis philosophis, quorum seuerior & accuratius instituta fuit vita, certare potuit. Nihil ab eo leuius, nihil cupidius, nihil insolentius, nihil dissolutius, & flagitiosius vnquam dictum aut factum. Fuit in eo vultus æquabilis, & ad seueritatem compositus, incessus lenis, sermo perpauca & grauis, sale tamen & lepore non inurbano, neque petulanti nōnunquam temperatus: à sordibus semper abhorruit: sed frugali tamen victu, & cultu corporis elegantiore, quam splendidiore vsus est, nisi quando externos homines & legatos ad se admissurus erat: nam tunc augustiore habitu commendare maiestatem suam studebat: eademque de causa splendidius, quàm quicquam maiorum suorum habitare instituit. Cuius exemplo, & imitatione eliminata magna ex parte è vita nostrorum hominum pristina barbarie, ciuilitatem, munditiem, elegantiam, & splendorem cum dignitate consecrari passim cœpimus. Itaq; longè alia nunc est facies rerum in Polonia, quàm ante hūc regem fuit. Sobrietatem verò rex idem magnificè, & ab infantia quidem ad senectutem vsq; patris, auique instituto, planè abstemius, & aque potor fuit: *Abstemius.* ingrauescente verò ætate, medicorum suasu vinum bibere didicit, sed ita tamen, vt nunquam eum quicquam ebrium viderit. Edacior quidem, & libidinosior natura fuit, verū in vtroq; tamen magnopere *Edacitas.*

sibi imperabat: cum pregrauatum se sentiret, ipse sibi cibum subducere solitus. Quod verò ad Venerem attinet, cælebs quidē viridior ætate laxius aliquanto vixit, & liberius: nec tamen alienos thoros contaminauit, nec vim cuiquam honestæ, & pudicæ intulit: neque fœdus quicquam, quod honestæ aures abhorreant, admisit: & veros illos lubricæ ætatis lapsus multis clarissimis virtutibus compensauit atque contexit. Maritus verò, coniugij fidem sanctè seruauit. Verecundia summa, & penè virginali, quoad vixit, fuit. Nudū se, aut necessitati naturæ satisfaciētem, non nisi à perpaucis interioris cubiculi ministris, conspici passus. Obiurgare & admonere officij eos, qui aliqua dignatione essent, non sine rubore solitus. A probris, maledictis, & acerbioribus verbis, quamuis iratus, omnino sibi temperauit. Quanta verò fuit huius optimi regis modestia? qui cum acri & solido esset cum in iudicando, tum in consulando iudicio: & neq; gratia, neque odio facilè deduci se ab æquo, & bono pateretur, tamen nihil ferè maius vnquam sine consilio senatus fecit, aut statuit: ac nonnunquam de recta sententia sua consensu senatus adductus decessit, ne pertinax esse videretur: quod ingense est, & perniciosum plerumq; in principe vitium. Fiunt enim multa interdum iniuste, & inutiliter, atq; etiā temerè, & cum multorum exitio, ab ijs, qui sibi plus, quàm cæteri sapere videntur, dum iudicio suo freti, aliena consilia aspernantur. Iam illud, nonne magnæ fuit modestiæ simul & grauitatis, quod aduersantē sæpe desiderijs suis, vel vtilibus, vel certè non perniciosijs Reipub. nobilitatem, equo, & moderato animo pertulit: neque

*Pudicitia.**Verecundia.**Modestia.**Confidētia
caruit.**Moderatio
erga nobilitatem.*

que vi quicquam inuitis extorquere aggressus est, neq; intemperantiorem cuiusquam in se petulantiam acerbius vltus est: ne tum quidem, cum apud Leopolum cōcitata multitudinis conatus prodigiosa tempestate diuinitus disturbati, ferociorem eum facere potuerunt? Ac ne eblandiri quidem præter dignitatem aliquid, quod extorquere nollet voluit. Non pauca tamē aliquando extra ordinem, & præter debitum huic eius modestiæ consensu, & obsequio multitudinis atq; consiliariorum cōcessa sunt. Ita nimirum sæpe eius impetrat modestia, quàm exprimit imperium & violentia, præsertim ab hominibus, ab humanitate & libertate non alienissimis. Ab eo verò, quē sibi in omni vita proposuerat, modo, neq; cupiditate vlla, aut metu, neq; ira aut odio, neq; aduersitate & ægritudine animi, neque lætitia, deniq; & voluptate (quæ res transuersos ferè rapiunt homines) facilè vnquam auocatus est, & abstractus. Porro si quando animum grauib; & cōtinentibus Reip. occupationibus lassum, & quasi fatiscentem recreare, & relaxare voluisset, equitationib; ac ceruorum, onagrorum, aprorum, vrsorum, & bisontium venationibus (quod studium ipsi gentilicium atq; hereditarium fuit) non sine vtili & salubri corpori & virium, atq; etiā industriæ exercitatione id facere solitus est: interdum etiā equestrium certaminum atq; ludorum spectaculis. Scurrilibus quidem iocis, & leuioribus, sordidisve lusibus, mimis item, & histrionibus, & morionibus nō libèter, præsertim integrioribus adhuc viribus vacauit. Nec plura nunc de regis huius temperantia, & modestia dicam. Reliqua est nobis vna maxima, & præclarissi-

*Leopoliensē
seruata.**Studium
nobilitatis
erga eum.**Constātia.**Quales ami-
ni recrea-
tiones.**Iustitia.*

*Iustitia.**Proverb. 16.**Æquitas in iure ducendo.**Labor.**Continentia Sigif.**Fides eius in promissis, & fœderib.*

ma virtus eius, quæ eiusmodi est, ut neq; vesperugo, neq; aurora sit magis admirabilis, quemadmodum inquit Sapiens quidam: Iustitia, inquam, qua firman-
 tur folia, ut ait sapientissimus rex Salomon, stabili-
 unturq; regna: quæ quidem vel maximè in hoc re-
 gere splenduit. Itaque ergo iure optimo firmatum
 est folium eius, regnumq; stabilitum. Nam siue æ-
 quabilitatem, & æquitatem eius in dicendo iure,
 tã diuerso & vario, quàm est in hoc regno, spectes,
 siue grauitatem, & constantiam inter diuersas ple-
 runq; senatorum, & nonnunquam pugnâtes inter
 se sententias, studiq; ad gratiam, vel odium (ut fit)
 inclinantium, siue laborem & patientiam in exer-
 cendis iudicijs, quoad ei per valetudinem licuit, &
 audiendis etiã infimorum hominum querimonijs,
 est quod admiris, nedum laudes. Admiranda est,
 & illa eius cõtinentia, quod nemini vnquam, eo
 regnante, quamuis luculentas, quãuis amœnas pos-
 sessiones regijs vicinas habere obfuit: quin illum vi-
 cinum, quàm procures quosdam, cuncti maluis-
 tis. Quid ego fidem eius cùm in promissis, tum in fœde-
 ribus, & amicitijs, inimicis iuxta ac amicis specta-
 tam, prædicem? Commemorauì nõnulla superius,
 quæ ad hanc rem pertinent, nempe quod ad dissol-
 uendam cum Cæsaribus, Carolo & Ferdinando a-
 micitiã adduci se nõquam passus est, ne à necessa-
 rijs quidem & affinis. Promissi verò, quàm tenax
 fuerit, possem hic, si necesse esset, locupletissimose-
 ius rei testes citare, nõnullos viros amplissimos, qui
 partim hîc adsunt, & hæc taciti audiunt, partim iam
 è viujs excesserunt: quibus quod minus præstaret se-
 mel promissa, neq; gratia, neq; odio, neq; precibus,
 neq;

neq; conuitijs, neque lacrymis cuiusquam flecti po-
 tuit. Nihil in eo fallax, aut multiplex: aperti verò &
 simplices fuere mores, pariter & oratio. Et quoni-
 am ea, quæ Respub. continet, tuetur, & florentes fa-
 cit, iustitia pœna, & præmio, sæueritate, & clemen-
 tia maximè constat, de his quoq; pauca dicamus. V-
 trunque ille quidem coluit: nec dum alterum se-
 quitur, neglexit alterum: sed cùm intelligeret, li-
 beris, & minimè malitiosis populis se imperare, &
 satis magnam pœnam sceleri & ignauia, institutis
 maiorum nostrorum esse propositam, infamiam
 inquam, & odium bonorum virorum: ad sæuerita-
 tem quidem, & expetendas de fontibus pœnas fuit
 remissior: nec nisi necessariò, quemadmodum ad
 secandum, vrendumq; medici, ad hoc descendebat.
 Ut, cùm Cazimirienles aliquot decuriones ob cæ-
 dem nobilium quorundam, tumultu cõcitã mul-
 tudinis patrãtam, supplicio capitali affecit, ne quod
 maius malum inde existeret, & ut illi exemplo ef-
 fent in posterum magistratibus, multitudinem re-
 merè concitantibus, concitatãve non refrenan-
 tibus: vel, cùm Gdani de capitibus seditionis vrbane
 supplicium sumpsit. Vel denique cùm dux adhuc
 Silesiæ, regionem illam omnem latrocinij, quibus
 infamis erat, iam inde ex quo tempore bella ibi à
 Bohemis & Vngaris, Matthia, & Georgio, ac mox
 Vladislao regnantibus, gesta sunt, penitus repurga-
 uit. Quod factum eius cùm finitimi omnes laudant,
 tum Silesij quoq; etiamnum grata memoria profe-
 quuntur. Ad clementiam verò fuit propensior, ita
 ut cùm aliquando eam ob rem, nescio à quo viro se-
 natorio reprehēderetur, vrbaniore respõso repres-

*Sinceritas.**Sæueritas
& lenitas.**Cazimirien-
les puniti.**Gdanenses
seditionis puni-
ti.**Purgata à
latrocinijs
Silesia.**Clementia
Sigismundi.*

fisse illam eius acerbitatē feratur: Qui scis, inquit, à quonam saueritatem istam exordiret? Illud opinor innuens, neque illum culpe exortem esse, & ad multa nonnunquam conuiendum esse Remp. administranti. Proinde multos capitis reos vita donauit, nonnullis iniustam iure infamiam sustulit: nullius propemodum bona confiscauit: confiscata etiam ijs, quorum fuerant, reddidit. Exules & proscriptos reuocauit, sine accusatore quidem & indicta causa neminem damnauit. Gdanensibus vilis plebecula impetu ab officio discedentibus, nihil ferè de pristina libertate & immunitate, nihil de commodis, quæ per ampla sunt ciuitati illi publicè, & priuatim, detraxit, autòres modò seditionis paucos inuitus partim interfecit, partim exilio multauit. Hostibus supplicibus libentissimè veniam dedit, ita, vt vel de medio victoriarum cursu non grauati retrahi se ad veniam, reconciliationemq; pateretur. De Valachis quidem iam diximus. In Cruciferos verò debellatos iam ferè, quàm clementer se gessit? Quod nisi fidem eorum suspectam habuisset, non modò siuisset eos retinere, quæ habebat adhuc, sed ablata quoq; ni fallor, eis reddidisset. Magistrum quidem eorum, Albertum Marchionem Brandenburgensem, sororis suæ filium, expectatione, & aduentu auxiliorum è Germania, variè tunc, vt quàm leuissimo verbo vtar, secum agètem (dabit mihi veniam princeps amplissimus, vulnus suum necessariò refricanti, & beneficentissimi in se auunculi memoriæ hoc non inuitus, vt i spero, donabit) retinere ea, quæ ante bellum illud habuerat, & partim iure belli amiserat, partim amissurus esse videbatur, omnia iussit: & honore

*Clementia
erga Gdanenses.*

In Cruciferos clementia

*Albertus
Marchio
Brandeburgen.
dux in
Prussia factus.*

auxit,

auxit, Magistri appellatione in ducis nomen, quo omnem deinceps rebellandi occasionem tolleret, comutata: deniq; hereditarium ei, fratribusque eius Cazimiro, & Georgio, in mares duntaxat liberos, principatum illum constituit. Hæc annò maxima sunt documeta clementiæ, hostem, què minimè esse decuerat, & hostem pertinacem, penè deuictum & fortunis spoliatum, meliore quàm fuisset dudum, conditione, in societatem, & amicitiam recipere? Quid illud eodem bello, quò Germanos milites contra se militantes, velitationibus, & leuibus nostrorum prælijs exagitatos, & labore, inopia, inedia, vigilijs, vulneribusq; confectos, delere, cum posset, noluit? Captiuos, quorum plenæ erant turres, & ergastula in maiore Polonia, & Cuiavia, sine vllò precio liberos, atq; adeò veste & viatico donatos, dimisit? Cuius clemenciæ, benignitatisq; sue maximū, nisi fallor, fructum cepit: nempe, quòd per tot annos deinceps eo regnate, in Prussiam Germani, & contra Polonos, quamuis sedulo sollicitatibus Cruciferis, arma non sumpserunt: non tam viribus, & fortuna regis, vt equidem credo, deterriti, quàm beneficentia victi. Sæpenumero enim ijs, qui aliquando victi, fractique sunt, contra victores sese recolligunt. At quos victos seruatis ac iuueris, eos beneficij pariter & fortunæ suæ recordatio, pristinos spiritus recipere non tam facile finit. Neque illud minus est, nec scio an longè maius clementiæ Sigismundi argumentum, quòd cum permagna libertate, cui reges atque monarchæ plerique omnes infensi, & infesti sunt, Respub. nostra constituta sit, nunquam eam infringere conatus est: quamuis impellentibus ad id quibusdam,

*Prussia in
fendum con
cessum Mar
chionibus.*

*Clementia
in victos.
Germania
milites.*

Pp iij

*Libertas in
Repub.*

*Simulatio
sedator.**Simulates
procerum.**Senium Si-
gismundi.*

& maiore nonnullorum licentia aliquando prouocante. Verū cedere futuri paucorum, quum detrāhere aliquid propter eos de cōmuni libertate, rex optimus maluit. Quòd si qui reprehendunt, iisdem sanè reprehendant, quòd amari à suis, quàm timeri & patrem se, quàm dominum haberi maluit. Huc & illud pertinet, quòd procerum simulates atque dissensiones semper sedauit, quoad potuit: quas alere tyranni, & qui priuata cōmoda sua, quàm Remp. pluris faciunt, solent. Nec ea tantum (proh dolor) his extremis eius temporibus inter quosdam inualuissent, magno iustitiæ, & iuris dicūdi impedimento, scelerum impunitate, & periculo, maloq; Reip. dum ea quasi plausum disparibus ac diuersis iumentis, auriga cessante, aut nec quicquam laborante, distrahitur ac discerpitur: non inualuissent, inquam, dissensiones tam pestilentes, si senium, & perpetuus ferè morbus cōsuetudinem, & autoritatē pristinam retinere eum suisset. Quò sit, vt ipsi iure quodā suo venia danda sit, si nō per omnia eum, quem debuit, quemq; florentiore ipsius ætate tenuerat, cursum Respub. pristino illo sensuum, animi, & memoriæ vigore in eo deficiente, tenuit. Ætatis hæc, viri Poloni, & Lituani, non illius culpa est. Ille quidem præclaris virtutibus suis, atq; superioris temporis administratione, & felicitate hæc, si qua fuerunt, extremi corporis incōmoda, penitus (si modò vos æquiores, & gratiores, quàm maligniores haberi mauultis) obliuauit. Neminem vnquam mortalem inuenietis, qui omnes numeros felicitatis absoluat. In carissimis quoq; parētibus, suauissimis vxoribus, dulcissimis liberis, atq; adeò in seruis quoq; vestris multa quo-

ta quotidie vos ferre necesse est, nisi humanitatem exuere prorsus velitis. Quæ enim ista esset iniustitia, & immanitas, atq; adeò impietas, si liberi parentem suum, à quo progeniti, liberaliter educati, & instituti, semper indulgenter habiti, & omni ratione adiuti, & ornati, summa deniq; omnia cōsecuti essent, ad extremum propter olētem animam, mucidasq; nares: addo etiam, si libet, propter neglectam rem familiarem, abominarentur, aut etiam grauius incusarent, superiorum omnium beneficiorum obliti? Non est hoc vestri moris, neq; ingenij, viri Poloni: qui nō penitus malos reges, nedum bonos, & bene meritos, grata memoria prosequi soletis. Verū ad institutum nostrum reuertamur: fuit igitur in Sigismūdo, quemadmodū videris, singularis clementia, & priuatim, & publicè. At fuit is restrictior in bene merentes de se ac Repub. Fuerit sanè ita. Sed quis hoc ei vitio vertat? si bene secum reputet, inane ante eum regem ærarium: oppigneratas à maiorib. eius possessiones plerasq; & bona regia: egentes quosdā reges, ne in quotidianos quidem sumptus pecunia suppetente: nō solutas à patre: ab ipso verò exactas omnium, nisi fallor, sororum dotes: dotatas duas filias, tres etiam reliquas dotandas, & pro dignitate sua, regniq; elocandas: persoluta militibus suis, & externis supra ducenta millia florenorum, emeriti apud Ioannem Albertum, & Alexandrum fratres stipēdij nomine debita: deniq; complura bella non sine magnis impendijs gesta, & alia præterea impendunt. Hæc quisquis rectè secum perpendit, simulq; cogitat, quò indignitatis illa ærarij inopia, patrem, fratresq;, atq; etiam maiores eius nōnunquam im-

*Senio cōdo-
nandum a-
liquis.**Cur minus
largus fuit.**Sumptum.*

*Magnificen-
tia Sigisf.*

pulerit, æquior multo in hac parte Sigismundo erit. Et tamen nihil is prætermisit, quod ad splendorem regni, & patrię, dignitatẽq; suam, & magnificentiam pertinere existimauit. Vt enim illa, quæ modò attigi, non repetam, vt redemptos à barbaris captiuos: restitutas res, ne belli causã essent, potẽti hosti à nostris prædabundis ablatas: senas nuptias magnificentissimo apparatu factas: cõstructas aliquot locis, & pro veteribus tugurijs regali magnificentia exornatas domos. Vt hæc, inquam, præteream, ar-

*Arces ab eo
extructæ,
aut instaura-
tæ.*

ces quidem, Camenecensis in Podolia, Leopoliensis, Sendomiriensis, Corcinensis, Vilnensis, Cracoui-

Bombardæ.

ensis, & hæc quidem bis, & aliæ quædam instauratę, & munitę: comparatę, & instructę permultę, & magnę bombardę: frequentes legationes ad exter-

*Legationes.
Regum con-
uentus Vien-
næ.*

nos principes missę, & ab eis vicissim veniẽtes splẽdide ac liberaliter acceptę atq; dimissę, permagno ei constiterunt. Sumptuosus verò & ille fuit, splendi-

didissimusq; cum Cæsare Maximiliano, & Vladislao ac Ludouico regibus apud Viennam cõgressus, quo Polonorum & Lituavorum nomen, obscurius antehac, & inopię, inertię, barbariẽque opinione contemptibile apud externas gentes, illustrius & admirabilius esse cõpit. Post hos tot, tantosque sumptus, nõ in luxum, delicias, & voluptates priuatas profusus, sed ad vtilitatem, salutem, decus & ornamentũ Reip. factos, non est sanẽ reprehendendum, nec scio an valde laudandum, quod ærarium nõ inane reliquit, filij hæredis necessitati, & futuris Reip. vsibus, vt filiarum dotes taceam, vtiliter seruiturũ: belliq; si quod alicunde nobis inferretur, neruum futurum. Et tamen cũ hoc sibi proposuisset, ne

*Ærarium
inane.
Beneficẽtia.*

in

in priuatos quidem benignitatem, & munificentiam suam claudit: & fortes, doctos, ac sapientes viros, aut quauis alia ratione vtilēs Reip. cum donis, tum honorib; & alijs beneficijs prosequutus est. Vt enim literatos homines, nostros pariter & externos, quorum vel opera honorificẽ in rebus magnis vtilẽ posse existimabat, vel scriptis & præconijs suum, populorumq; suorum nomen illustratum in sperabat, vt eos igitur omittã, ac de fortibus viris aliquot modò insigniores cõmemorem, nõne Constantinum Ostrogiensem ducem peramplis beneficijs auxit? nõne Ostapheio plebeio, aut obscuro duntaxat homini, sed in Tartaricis bellis exercitatissimo, & vigilantissimo, cũ alijs, tum post obsessam aliquandiu, & oppugnatam à Turcis atque Tartaris: ab eo verò strenuẽ defensionem arcem Cercassiam, permagnum honorem habuit, & multa largitus est: multa sæpe delinquenti indulgit? Quid Nicolaum Senauium, scientia, & vsu rei militaris præstantem, excellẽtis virtutis ergo collocupletatum, & ad eum, in quo nunc est, honoris gradum euectum? Quidve virũ omni laudẽ cumulatissimum, Ioãnem comitem Tarnouiam, cũ alijs non obscuris beneficijs ornatum, tum ad summum dignitatis fastigium euectum, euidentibusq; grati animi indicijs, & præclaris elogijs, cum siue à Moschico bello, & Starodubo euerso, siue à deuictis apud Obertinum Valachis reuerteretur, ab ipso ornatũ, & honorario munere, publico totius Polonię cõsensu binis grossis collatis, cohonestatum, cõmemorem? Viuunt hi duo, & adsunt, & hæc mea dicta nutibus renidentes approbant. Tametsi longẽ maximum hi virtutis

*Constanti-
nus dux.
Ostapheius.*

Senauium.

Tarnouium.

*Honorarium
publicẽ de-
cretum
Tarnouio.*

*Bielscium &
Lacium Moschos
transfugas perhonorifi-
cè ab eo acceptos, & luculentis pōssessionibus do-
natos, ingenij, fidei, & scientiæ rei militaris ergo. Nō
fuit ergo Sigismundus, ne in hac quidem parte re-
strictior. Aut si quando tandem fuit, non sua volun-
tate, sed necessitate, idque ingrauescente maxime
ætate fuit. Quoniam autem illa quoq; vel potissi-
ma pars est iustitiæ, quæ cum cælitibus hominum,
quali societatem quandam tuetur, pietas, inquam,
& religio, de hac quoq; iam tandem postremo loco
mihi dicendū est. Consulto autem in hunc eam lo-
cum seruaui, vt quæ reliquas omnes virtutes in se
continet, & quasi germina quædam ex se emittit,
hominisq; felicitatem perficit, eadem nobis huius
optimi regis perficiat laudationem. Absq; hac enim
cæteræ virtutes, imagines virtutum, & vmbra sunt
verius, quàm virtutes: neq; omnino laudabiliter, &
beatè, quamuis rebus ad vota fluentibus, viuunt.
Qua autem pietate fuerit, quamq; sanctè, & religio-
sè Deum optimū maximū Sigismundus hic rex co-
luerit, si alia nulla essent, ea quæ hactenus persecuti
sumus, satis magno essent argumento: neque enim
ita se ille tum in administrando regno, tum in omni
vita gessisset, neq; tantus euasisset, neq; tot bonis, &
felicitatibus, quot percurrere obiter vix potuimus,
aut ipse, aut ditiones eius cumulata fuissent, nisi
Deum propitium habuisset. Verissimum enim illud
est, quod est in epistola diui Iacobi Apostoli: Omne
munus bonum, & omne donum perfectum super-
ne descendere, à patre luminum. Eum verò nemo
pro-*

*Pietas, &
religio Sigis.*

*Regni felici-
tatis excul-
tu Dei.*

propitium habere potest, nisi qui agnoscit, reuere-
tur & colit, omnemq; fiduciam suam in eo collocat.
Sic enim canit David rex & propheta: Inquirentes
Dominum, non deficientur vllō bono. Et alibi: Qui
confidunt in Domino, erunt sicut mons Sion, qui
non commouetur in æternum. Cum igitur Sigi-
smundo tot illa, tantaq; bona in omni vita suppe-
tierint, quis negabit eum Deo curæ fuisse? Vt enim
non fallitur, ita neque fallit Spiritus sanctus, qui per
Dauidem olim locutus est: Quoniam rex sperat in
Domino, & in misericordia altissimi, non commo-
uebitur, & quæ præcedunt: Desiderium cordis eius
tribuisti ei: praueniisti eum in benedictionibus dul-
cedinis. Et alibi: Propè est Dominus omnibus in-
uocantibus se in veritate: voluntatem timentium
se faciet, & preces eorum exaudiet, & saluos fa-
ciat eos. Custodit Dominus omnes diligentes se.
Sed quoniam impijs quoq; nonnunquam prospe-
rè multa in hac vita cadunt, elucetque in eis etiam
aliquando nonnulla imago virtutis atque probita-
tis, age videamus, num qua alia ratione pietatem
huius regis ostendere possimus. Et ecce occurrunt
nobis templa Dei Opt. Max. partim instaurata, par-
tim à fundamentis excitata, & multis, magnisque
donarijs, & preciosis vtenilibus, ad splendorem si-
mul, & vsum cultus diuini, regali munificentia ex-
ornata. Atque vt Vilnensem basilicam, & Rupensem,
siue Scalensem fanum, & quædam alia, quæ nunc in
mentem non veniunt, præteream: hoc quidem cer-
tè delubrum pulcerrimum, & sumptuosissimum
basilicæ huic adiunctum, quod sepulcrum, & mo-
numentum suum ille esse voluit, cum instituto iu-

*Psal. 33.
Psal. 124.*

Psal. 20.

Psal. 144.

*Impiorum
prosperitas.*

*Templa ma-
gnificè cul-
ta, extructa,
& ornata.*

*Sedulitas
in templis.*

*Observantia
institutorum
ecclesiasticorum.
Externus
cultus Dei.*

Tob. 12.

Matth. 6.

Eleemosyna

Sigismundi.

giter & concinnè Deum colentium sacerdotum collegio, ferit oculos nostros, & quodam augusto splendore perstringit. Huic verò basilicæ quàm multa & ampla donaria contulit? Iam quis nescit, quàm sedulois, dum per artem, & morbum potuit, & quàm religiosè sacris, cultuique diuino operam dedit, nulla neque temporis, neque loci incommoditate, neque occupationibus retractus? Quid ego precum eius assiduitatem, quid festorum dierum, ieiuniorumque; intemeratam observantiam commemorè? in quibus omittendis vix valetudinis gratia atque id extremis demum aliquot annis, medicorum iussu, & episcoporum permissu, ne dicam hortatu, sibi indulgit. Quæ enim à teneris annis cum lacte quodammodo materno imbiberat, ad extremum usque halitum constanter & mordicus ea retinebat. Externi hi sunt cultus, ritusque, fateor, neque in his cardo religionis nostræ vertitur: vera & interior pietas in mentibus, & voluntatibus nostris penitus inclusa est. Ita sanè. Sed cum ea soli Deo perspecta & explorata sit, tamè his externis sese nobis prodat, & exierit: ut sic luceat, secundum authorem salutis nostræ Christum, lux nostra hominibus, ut ij videntes opera nostra bona, celebrent, & glorificent patrem nostrum cælestem. Bona est enim, ait angelus ad Tobiam, oratio cum ieiunio, & eleemosyna. Ipse quoque CHRISTVS IESVS apud Matthæum magnopere hæc tria commendat, dum quomodo fieri debeant, præcipit. Quid verò prolixam Sigismundi ingenos, quorum victus, vestitusque parandirationes vel morbus, aras, vel calamitas aliqua, vel denique arctioris, & addictioris Deo vitæ professio impedi-

pediuiisset, beneficentiam, & liberalitatem persequar? Eadem opera lucem hanc diurnam accensa lucerna illustrare coner. Cernitis eni ipsorum turmas, non modò templum hoc, verum etiam vias, & plateas complentium, & orbitatem suam, tam benefico rege amisso, miserabiliter deplorantium. Illa verò eius in receptis antiquitus Dei placati ritibus, & ceremonijs, sacrosanctè retinendis ac defendendis, & in propugnandis Dei ministrorum commodis, præclara voluntas, & constantia, in ista præsertim nostri temporis licentia, & isto nouarum rerum, quo nunc leuissimi quique homines flagrant, studio, seu verius pruritu, nonne maximum est singularis pietatis argumentum? Vidit enim sapientissimus rex, in religione nostra nihil melius, nihil exactius hoc tempore à quoquā inueniri posse, quàm ab ipsis Christi seruatoris nostri discipulis, eorumque successoribus proximis, sanctissimisque patrum Concilijs constitutum, & publico Christiani orbis consensu tot seculis retentum esset. Didicerat non hic, aut illic, & in angulis omnino Christum quærèndum esse: neque vnus cuiusque esse, arbitrato suo verba, & instituta Dei interpretari: sed ecclesiam, ecclesiam, inquam, in qua certa esset ac perpetua, ut inquit vultissimi, sanctissimi, & grauissimi doctores, Irenæus, Cyprianus, & Augustinus, tot seculis continuata, verorum episcoporum successio, columnam esse, quemadmodum ait diuus Paulus, & firmamentum veritatis. In ea sola dari spiritum veritatis, qui ut author, ita interpret quoque sit sacre Scripturæ: non dissensionis, verum pacis Deus. Quo quidem illis carere necesse esset, quibus inter ipsos

*Constantia
in fide & religionem
catholicam.*

*Ecclesia, &
doctores antiqui.
Matth. 24.*

*1. Tim. 3.
1. Cor. 14.*

*Ritus Chri-
stianus in
moriendo.*

*Virtutes sig-
ni speculum
principibus
posita.*

*Ætas 82. an-
norum.*

non conueniret: & qui ne ipsi quidem singuli sibi constarent, sed omni vento doctrinæ, quasi nebula turbine exagitata, circumferrentur: iam verò illa, quòd moribundus sacra Christi mysteria ritu Christiano experituit, & venerabundus accepit, quòd se totum Deo religiosi verbis, & suspirijs commendabat, quòd in eius clementia, & misericordia fiduciam suam omnem collocabat, quæ & isti euidentissima, nisi fallor, veræ pietatis indicia iudicans, nonne certa sunt piæ, & religiosæ exactæ vitæ testimonia? Cùm igitur tanta pietate, quanta genere illo inclyto, & educatione optima digna fuit, prædictus fuerit Sigismundus, nihil mirum, si iustus quoque, clemens, magnificus & benignus: si temperas, moderatus, pudicus, & modestus: si fortis, constans, patiens, & excelsus animo: si præteritorum memor, præsentium sagax indagator, futurorum acutus coniector, & utilium publicè, priuatimque diligens & sapiens prouisor fuit. Non mirum, si in hac breuitate vitæ humanæ, magnisque laboribus viuendo octogesimum secundum annum attigit, si viribus & valetudine plerumque firma fuit, si sensuum, ingenijque vigorem ad extremum penè retinuit. Non mirum, si gratia, & autoritate apud suos pariter, & externos, summos iuxta ac intimos valuit: si amplissimum regnum, elatis post patrem duobus fratribus, maturè adeptus, bellis felix, & victoriosus, pace multa beatus, vxoribus & liberis non infortunatus, ditiorum aliquot accessionibus locupletior, tam bene, tam quietè, tam feliciter, tantoque bonorum omnium favore vno & quadraginta annis id administravit: & florentius multò, quàm acceperat, non degeneri, uti

confi-

confidimus, filio reliquit. Non mirum denique, si semper eternum optimi, & fortunati principis, & patris patriæ nomen atque gloriam, nisi me vanum fallit augurium, apud longam posteritatem celebris, inclytusque rex retinebit: quippe, qui superiores omnes principes, & reges nostros non modico interuallo post se reliquisset. Nam quæ in singulis illis singula laudabilia fuerunt, ea hic vnus omnia complexus est. Boleslai Chrobri, ut ab hoc potissimum ordiar, solertiam & magnificentiam: Cazimiri monachi, pacis & instaurandæ patriæ superiorum temporum iniuria afflictæ, studium: Vladislai eius filij mansuetudinem, Boleslai Criuousti victorias, Crispi prouidentiam, Miezlai senis grauitatem, Cazimiri horum duorum fratris iustitiam, Lesci albi excelsum animum, Boleslai pudici religionem ac temperantiam, Lesci nigri moderationem animi: Vladislai Loctici fortitudinem, & in tolerandis aduersis patientiam: Cazimiri magni, in ornando, & muniendo regno studium atque diligentiam: Iagellonis aui, si non propagando, certè in amplificando cultu diuino, pietatem, laborem, & munificentiam: Vladislai patrui magnanimitatem, & clementiam: Cazimiri patris facilitatem, & offensarum perbreuem memoriam: denique Ioannis Alberti fratris ad res magnas gerendas, quanquam meliore fortuna, alacritatem. Has, inquam, omnes omnium, illorum virtutes solus Sigismundus non modò æquauit, sed superauit etiam: ita ut nulla cuiusquam eloquentia, nedum infantia nostra, satis dignè, & pro meritis eum laudare possit. Sed iam ipsum ex augusto illo mau-soleo, in quo heri recòditus est, nos, quibus præfuit,

*Pater pa-
tris Sigism.*

*Polonia re-
gis virtutes.*

*Sigismund.
omnibus ex-
cellentior.*

Qq

*Pathetica
filij cōmen-
datio.*

*Consilium
regis.*

alloquentem audiamus. Quàm iustè, quàmq; moderatè, vobis viri Poloni (liceat enim mihi vos omnes, imperio coniunctos, vno nomine appellare) imperauerim, & quanta felicitate regnum hoc auxerim, ornauerim, & cumulauerim, vos ipsi probè nostis: aut si qui per ætatem intelligere, & iudicare adhuc non potuistis, è maioribus natu, bonis & grauib; viris, discere potestis. Pro his meritis meis, iure meo illud à vobis postulo, vt si quid vnquam imprudens offendi, id vel humanæ imbecillitati, vel ætati meæ condonetis: quam verò mihi debetis gratiam, eam liberis meis dulcissimis referatis, morte mea pupillis. Filium hunc meum vnicum, quem ipsi vobis regem, mihi successorem, me volente, & postulante, iam pridem designasti, eodem quo me, aut maiore etiam, si potestis, studio prosequamini, consilijs adiuuetis, consentientibus animis atq; viribus protegatis, ætati eius non nihil etiam indulgeatis. Ne audiat eos, qui dum suam rem agunt, vestram agere videri volunt: & tamen aliud alibi præ se ferunt, vtrinque vt gratiam ineant, & opes, potentiamque suam augeant, & stabiliant. Cernitis qualia nunc sint tempora, quousque domi progressa sit inultorum audacia, quanta huic regno, & communi patriæ pericula à barbaris impendeant. Mature vobis prouidendum est, ne non modò imperium vestrum, & Respub. verum etiam libertas, & vita vestra, vestrorumq; in extremum discrimen veniat. Id verò ita demum rectè prouidebitis, si sublati omnino quorundam factionibus, dissidijs, & simultatibus mutuis, amore, & officio erga vos inuicem: erga regem verò vestrum studio, & beneuolentia certabitis. Sic enim

enim fiet, mihi credite, vt qui nunc formidolosi nonnullis videmini, formidabiles vicinis vestris, hostibusque sitis. Ad te verò, fili carissime, hæc mea est oratio. Illo autem habitu, illoque vigore, hæc tu, Sigismunde Auguste, patrem tecum loqui existimato, quò fuit, cum tibi huius regni habenas, sceptrumq; traderet. Nihil est, quòd te vnà cum matre, & sororibus tuis, puellis lectissimis, propter mortem meam tantopere excrucies. Mihi quidè ego meo tempore, annorum, vitæ, gloriæq; satur, non dico mortuus sum, sed ad beatiorē vitam, regnumque melius migraui. Vt autem vestro quoque & horum omnium tempore id factum esse videatur, secundum Deum in te, fili, maximè situm est. Tibi, mi fili, deinceps, & mater, & sorores, & verò Resp. maximè curæ esse debebunt. In te spes omnes omnium, quas frustrari te equum, non est, sitæ sunt. Non nihil quidem nobis debet Polonia, quemadmodum audisti, sed nos illi multò plus. Quippe quæ nos sibi, maioresq; nostros, posthabitis quibusdam illustrioribus, & elegantioribus, atque etiam potentioribus fortasse, reges assumpsit, & summa fide, studio obsequioque coluit. Te, quemadmodum ipse nosti, puerulum etiam tum, regio diademate insigniuit. Ad eius igitur salutem atq; dignitatem, vicissim te voluntatem tuam, studia & conatus omnes adiungere in primis æquum est. Id verò ita demum rectè facies, si omnib; te equabilem, familiarem verò non nisi grauissimis, & sapientissimis quibusq; præbebis: si nullius ius, & innocentiam, neq; gratia, neq; odio cuiusquam opprimi fines: & in iudicijs exercendis, non cuius cognatus, necessarius aut cliens quisque sit, sed quàm

*Verba Sigis-
ad filium.*

*Anrea pij
patris mo-
nita.*

iustam causam habeat, attendes: si tenuiores à vi & iniurijs potentiorum vindicabis: si honestatem volupitati, publica commoda tuis priuatis antepones: si nulla in re leuior, aut præceps eris, neque de maioribus rebus absq; consilio senatus quicquam statues: cum iuuenibus verò, & iuuenili ardore præditis, consilia non temerè communicabis: si assentatoribus aures non accommodabis (blandum enim est malum, sed pestilens in primis regnis atque regibus, assentatio) si dissensiones ordinum, & similitates procerum, inter ipsos autoritate tua penitus extirpabis: si denique pietatem atq; religionem sanctissimam sedulò & ex animo coles: neque ab institutis maiorum, & iam inde ab exoriente religione Christiana apud omnes gētes recepto, & ad nostra vsque tempora transmissò, retentoq; cultu Dei optimi maximi, venerandisq; cæremonijs atque dogmatibus, te cuiusquam, vel insidiosis blanditijs, assentationibus, & illecebris auocari, vel importunitate auelli sustinebis. Harum rerum omnium exempla domestica habes, satis, nisi fallor, illustria. Non ignoras, fili, quo successu, qua felicitate, quantaq; gloria nos tam diu regnaui-
mus: id nos totum Deo Opt. Max. quem sedulò, riteq; coluimus, acceptum referimus. Existimare autem debes, neque regnum, neque quicquam omnino sanctum & inuiolabile esse posse, vbi religio labefactatur. His tibi vijs, fili suauissime, ad laudem, ad beneuolentiam hominum, ad salutem, tranquillitatemq; ditiorum tuarum, denique ad decus, & immortalitatem grassandum est. Hac certus est, & exploratus pijs principibus ad cælum aditus. Hac
tecum

tecum Sigismunde Auguste, pater: illa rex vester vobiscum, viri Poloni. Reliquum est, vtrique vt sanctissimis, & saluberrimis monitis eius obtemperetis, eiusq; præclara erga vos merita, assidua pietate, & grata memoria semper prosequamini: omnesq; pariter eum, vti debemus, viuorum, & mortuorum Deo, apud quem nemo satis iustus & insons est, assiduis precibus commendemus. Vicissim ille in cælis, vti speramus, pro nobis orabit: & quorum salutis, & incolumitati omni ratione, quoad vixit, consuluit, ijs ne nunc quidem, omni iam rerum terrenarum cura, & molestia solutus, studium suum in placando Deo Opt. Max. deesse patietur.

IN FVNERE SIGISMVNDI
IAGELLONIS, POLONIÆ
REGIS, STANISLAI ORICKOVII
RVTHENI ORATIO.

Ex noster mortuus est, si tamen ille mori potuit, quem sua præstans atque regia virtus immortalem ante obitum reddiderat: quã ille cum cōstanter in omni vita coleret, quid tandem est, cur hunc mortuum dicamus esse potiùs, quàm hoc mortali corpore exutum, ad illam immortalem vitam abiisse, ad quam sibi iter sobriè, iustè, ac piè viuendo parauerat? Abijt ergo hinc, nos flentis ac dolentis reliquit in hoc squalore ac sordibus, quibus obstiti, in funere ipsius comparemus, nobis cum illo perière omnia, Equi-
Qq iij

† quadra-
genta annos
regnaret.

tes: illi verò nihil præter hoc mortale corpus dece-
sit: pro quo tamen ipso, cumulat nunc ipsius acta
vitæ æternitate, atq; immortalitate sempiterna. No-
stra autem hæc mors veriùs, quàm vita illius à nobis
discessu, quàm afflictà, exinanitaque sit, testes sunt
mæror hic vester, ac vestra pia lacrymæ, quibus de-
flemus non interitum regis nostri, qui nullus illi
est, sed orbitatem nostram. Amisimus enim, equites
non dominum: nihil enim ille minùs nobis fuit, sed
iustissimum regem, atq; indulgentissimum patrem,
qui cum vnum, & † quadragessimum annum regna-
ret apud nos, quod exemplum regnans non dedit
iusti ac moderati Imper. aut quod monumentum
post se non reliquit in hoc regno, humanitatis, man-
suetudinis atque beneficentiæ erga vos singularis?
Quocunq; te animo atq; oculis conuerteris, plena
omnia exemplorum illius sapientiæ, iustitiæ, forti-
tudinis, temperantiæ ac virtutum omnium reliqua-
rum reperies: siue Eccles. Dei videas, quam ille inte-
gram atq; incorruptam in Polonia præstitit: siue ci-
psam Rempublicam, quam ille tanquam bonus pa-
ter unicam filiam in sinu suo complexus, tam domi,
quàm foris, tam pace, quàm bello, fouit, auxit, ac o-
mnibus ornamentis cumulauit, in qua quidem Re-
publica talem se ille regem gessit, vt & omnes an-
te se reges faciliè vinceret, & cæteris post se spem
imitandi adimeret. Cedant huic omnes reges: soli
etiam scientiam regnandi concedant. Non Cyrus
ille, non Agesilaus partem laudis æqualem ac glo-
riæ cum hoc petant, qui non tam rebus ipsis, quàm
scribentium ingenijs magni fuerunt: de ijs enim
non ad veritatem historiæ, vt videtur, sed imitatio-
nis

nis exemplum Græci homines multa fictè scripse-
runt. At hic noster Sigismundus regum rex, non so-
lùm bene viuendo ac sapienter regnando Cyrum
atque Agesilaum superauit, aut si quid in regum ge-
nere maius hisce fuit, sed etiam illorum ipsorum scri-
pta, qui de illis regibus eloquentis, copiosissimeq;
scripserunt. Meliùs hic vixit, quàm illi dixerunt,
meliùs regnavit, quàm præceperunt. Ita Sigis-
mundus rex noster non fictum, neq; stylo adumbratum,
sed viuum exemplum, atque rebus ipsis expressum.
Cæteris regibus à Deo fuit propositum, vt in hoc
rege, ceu in quodam illustri monumento, essent
repositæ omnes regiæ virtutes, vnde sumi posset,
quò humanum genus seruari, quò regna admini-
strari, quò iura, mores, instituta, leges in hominum
vita sanctè ac quietè possint retineri. Quid? solus-
ne regibus ille exemplum viuendi fuit? minimè
verò, equites. Nemo enim etiam sortis infimæ re-
perietur, qui ad bene, beateque viuendum ex hoc
rege exemplum non possit sibi sumere: siue enim
religionem ipsam spectes, quem anachoritam san-
ctimonia vitæ non vicit? siue etiam has virtutes vi-
tæ communis consideres, nempe patientiam, ob-
sequium, modestiam ac temperantiam: quis non
dico in summo Imper. rex, sed homo ipse priuatus,
quem angusta res coërcet, hac ista commendatio-
ne Sigis. par fuit? Pauci equites, & haud scio, an ali-
quis omnino fuerit. Ita ille summā vitæ absoluit, vt sa-
piētia reges: priuatos verò moderatione vitæ ante-
celleret, talemq; se in omni vita priuatim ac publi-
cè præberet, vt id nulla orationis copia, vt par est,
explicari possit, ne illius quidem Xenophontis

Graci, cuius ore Musas tum loquutas ferunt, cum Cyrum illum atque Agesilaum verbis magnos faceret. At ne me quis ad Græcorum morem, temporis ac luctus vestri, causa magna hæc facere existimet: ostendam, equites, talem regem nos amisisse, qualis in Polonia ante Sigismundum nemo, extra Poloniam verò pauci omnino apud omnes gētes fuerunt, siue bona ipsius propria spectes, siue quæ illi natura, aut fortuna largita fuit, consideres, ut meritò mors huius optimi regis dolorem huic senatui, mœrorem equestri ordini, squalorem Poloniae, luctum ac gemitum omnibus attulerit: &, ut hæc ex iusto dolore profecta esse, ac amore intimo omnes intelligant, breuiter mihi dicendum est, quod genus viri fuerit, qui in regnando mores, quæ fides erga illum, & voluntas vestra. Vtilis erit & grata hæc oratio non solum nobis in malis nostris, sed etiam his, qui cum laude viuere, aut gloriose regnare concupiuerint. Sic enim de Sigismundo rege loquar, ut nihil nisi singulare, nisi regium, nisi diuinum, de hoc rege à me sitis audituri: id quæ quod dicam, non facultate orationis meæ, à qua longissimè absum, illustrabo, sed rebus ipsius gestis atque exemplis, cum sua sponte clarissimis, tum verò nobis notissimis. Non abutar enim conscientia vestra, equites: falsam enim gratiam ab illo mortuo quid inire studeam, quæ tota morte ipsius sublata est? Sola illius virtus mansit immortalis, de qua sine inuidia audiendum est: ut illius clarissimi viri recordatione ac desiderio vota faciamus, quo Deus noster similes Sigismundo regnare in Polonia velit, si non omnes, (nam id sperare ferè iam fas non est) at saltem aliquos,

quos, hoc nos certè animo esse in hoc exequiarum munere conuenit, ut Deus non huic tantum mortuo, sed etiam ipsi Poloniae regno, nobisque sit propitius, nostrasque res afflictas, atque in desperationem propemodum adductas, benignus adspiciat me etiam, ut attentè audiat, etsi rogandi non estis, mœror enim hic vester vos satis attentos facit, tamen ut consuetudinem seruem, rogo.

Sigismundus rex, auum habuit Vladislaum Iagellonem, qui ex Litvana gēte in Polonia regnauit primus: virum omnibus tam bellicis, quàm religionis laudibus cumulatam: qui cum octo & quadraginta annos in Polonia regnasset, multa trophæa de hostibus omnis generis constituit, inter quos Germanos memorabili pugna ad Dumbrounum in Prussia deuicit: &, quod nulli vnquam regum*, neque nationum de Germanis licuit, hic solus est inuentus, qui, cæsis in acie vno die Germanorum quinquaginta millibus, Germanos à Polonis vinci docuerit. Prætereo alias victorias atque triumphos ipsius varios atque infinitos, quod illi nunc nihil ad nos, & si ad nos, nihil ad hoc tempus, de quibus tamè eruditi homines multa scripserunt. Hoc tamen dicam, id quod à patribus traditum meminisse debetis, magnum hunc, & excellentem regem, ac admirabili regnandi sapientia in Polonia fuisse, qui non satis se functum officio ad munere regio putabat, si tantum res humanas administraret, nisi etiam res diuinas summo studio curaret. Itaque Luthuanam sine Deo gentem ac impiam antehac, ad ouile Christi primus adduxit, in Ecclesiam quæ dicauit: deinde, cum literas ipse nullas sciret, tamen hic omne li-

terarum genus ac Musas ipsas, tam Latinas, quam Gracas, in Poloniam introduxit, nullum regnum esse ratus absque literis, nihilque sancti ac iusti, neque honesti ibi posse esse, ubi Philosophiæ non versaretur nomen: quod illa ex agrestibus ciuiles, ex immanibus mites, ex barbaris doctos, ex hominibus postremo Deos faceret. Huic ergo tam excellenti, siue arti, siue virtuti, siue diuinitati potius cui-dam Vladislaus Iagello domicilium in ea vrbe collocauit, quæ caput ipsius regni fuit. Cracouia enim gymnasium condidit, quod omni virtutis, ingenij ac doctrinæ laude ad hanc diem floret, vt inde, tanquam ex equo Troiano innumerabiles viri prodierint, sapientia, & doctrina præstantes. In hoc enim gymnasio Iagellonis opera, non seposita aliqua Philosophiæ, seu sapientiæ pars tractatur, sed tota ipsa omnibus suis partibus perfecta atque absoluta. Summa hæc laus est, equites, ingens Iagellonis gloria, immortale etiam in vos, liberosque vestros meritum huius optimi & diuini regis, quo ille tanquam luce quadam, atque splendore mirifico, obruit omnes victorias, laudesque non solum suas, sed etiam aliorum, qui Sarmatiam illam feram, & indomitam hac ista humanitate literarum expoliuit: vt, cum ferocius gēte Polona antea, fuerit nihil, nunc contra beneficio doctrinæ hac eadem nihil videatur esse mansuetius, neque humanius. Hanc ego humanitatem, quam in templis, quam in foro, quam in regno ac in moribus nostris versari videtis, Iagelloni regi omnem debemus: qui accersitis in Poloniam literis, adhibitisque earum Doctoribus, nos ab agresti vita ad ciuilem vocauit, nobisque persuasit,

suasit, humanitate, & doctrina nihil esse melius: contra verò, feritate ac inhumanitate nihil esse homine indignius, quæ vna're atque sola immortalem gloriam ille est adeptus. Nam vincere bello Germanos magnum quidem illi fuit: sed quod victoriæ non bonorum virorum sunt tantum, sed interdum etiam malorum, ideo vera carent laude: at curare, vt pie, castè ac religiosè viuatur ab his, quibus præsis solius est (mihi credite) hominis pij, casti atque religiosi. Iam verò, nisi diuino aliquo animi motu Iagello rex maiora concupisset, & nisi fuisset ^{† natina} natura philosophia in huius viri mente quædam, quomodo ille, aut de literis ipsis, aut de illorum Doctoribus, ac de gymnasio condendo cogitare potuisset, præsertim cum literam ipse legeret nullam? Quam autem cara fuerit Deo optimo maximo, hæc Iagellonis mens atque voluntas, inde apparet, quod ipsius genus longè, lateque regnare, non in Sarmatia solum, sed in Hungaria, Bohemia, Silesia atque Morauia longæuum ac gloriosum voluit: vt Iagellana progenies singulari Dei beneficio edita in hanc lucem esse videatur ad retinendos homines in hac ciuili societate ad erudiendam vitam illorum communem, ad constituenda regna, ad vnienda imperia: denique ad proferendos fines humanitatis atque religionis. Iam videtis, equites, quæ vestra est sapientia, è quo fonte profluxerit Sigismundus rex ad hominum vitam gubernandam atque conseruandam, quam puro, quam sancto, quamque repleto omni militia atque sapientiæ laude immortalis. Sed antequam de Sigismundo dicam, audite per quos viros hæc auita virtus ad Sigismundum peruenerit:

Iagellone è viuis sublato Vladislaus eius filius maior natus, huius autem Sigism. patruus, regnum paternum suscepit dignis, filius illo patre, ac successor, in tuendo paterno regno omnium acerrimus: qui extrema pueritia à Polonis rex est factus: ineunte verò adolescentia, rex est ab Hungaris absens expetitus, bello Turcico maximo atque acerrimis hostibus. Tanta opinio de illo animos omnium peruaserrat, ut in illius indole salus omnium gentium reposita putaretur, ita ut & Polonis dare salutē, & Hungaros liberare periculis posse videretur. Tanta virtus huius regis fuit, tantus ad virtutem impetus, ut præter ætatem periculosis temporibus maximis vndique septus hostibus duo regna maxima Sarmatiæ atq; Hungariæ, summa atque incredibili virtute conseruaret. Scythas in Russiam irruentes sæpe vicit, Valachos Polonis adiunxit, Amurathem ipsum spe atque cupiditate Hungariæ imminentem cum vniuersa Asia ex Hungaria victum, fugatumque expulit atque eiecit: cui quidem regi, veluti Aaronem quendam sanctissimum atq; fortissimum virum Ioannem Capistranum de familia Francisci, Eugenius Quartus in societatem Turcici belli miserat: quo ille administro atque comite non solum Hungariam, sed omnes Christianorum prouincias ab æterno interitu conseruauit. Nam quandiu vita incolumis Vladislao fuit, tandiu Turcarum genus minus potens, ac minus formidabile prouincijs nostris fuit. Illo verò Varnensi prælio victo, quot ille virtuti ac rebus secundis cōfusus, impari militum manu cum Amurathe conflixerat, tantum Turcarum tyranni postea sunt adepti, quantum nunquam

eo viuo optare sunt ausi, in quo tamen prælio enituit illa Iagellonis excellens atque inuicta in hoc rege virtus: cum enim inclinaret iam victoriæ, spesq; in sola restaret fuga, & cum cæteri exceptis Polonis, fugerent omnes, ille veluti Cæsar alter, sui oblitus, in confertissimas hostium cohortes, opem laturus suis, cum magna hostium strage se immisit: & cum quidam vi ex prælio reuocare iuuenem conarentur, ferox monitoribus respondit, Non esse sui sanguinis vincere velle, & fugere: ò generosam mentem, & magno rege dignam. Non ego te eo prælio periisse dicam, Vladislæ, neq; immaturam mortem hoc loco deslebo tuam. Viuis enim rerum gestarum gloria, & quandiu hic Sol terras adspiciet, viues. Nam quod tibi aut puerilis ætas negauit, aut immatura mors ademit, id tu suppleuisti virtute tibi: quam ad hanc diem, nō Hungari solum, pro quibus sanguinem fudisti, neque Poloni, quorum cum patribus illo in prælio occubuisti, sed illi ipsi Turcæ, gentesque omnes barbaræ à te deuictæ venerantur, fatalemque tuum sanguinem ad delendum Ottomanicum nomen sibi esse arbitrantur. Sed me longius prouexit, equites, recordatio huius regis cum grato quodam desiderio cōiuncta, & quod hoc intuens corpus, de illis quoque recordor, qui ex eodem sanguine erant creati, vnde & hoc erat sumptum. Nunc ergo relinquam patrum Sigismundi, tanti ac tam inuicti spiritus regem, & ad parentes ipsius iam vobis breuiter ostendendos, descendam. Vos quæso, quod adhuc fecistis, me diligenter audiatis: Vladislao Varnensi prælio extincto, Casimirus frater, huius autem Sigismundi pater, regnum

suscepit fraternum, atque paternum, & quinque, & quadraginta annos in Polonia regnavit: quo in spacio res ille tantas gessit, vt, si de singulis mihi dicendum sit, abuterer tempore, & auribus vestris, equites, ipse etiam me ignorare viderer, si ad res magnas huius excellentis regis orationem nequaquam parem adhiberem, præsertim cum ad ipsum Sigismundum tota properet oratio. Hinc tamen Casimirus quantus rex fuerit, inde scire potest, quod contra potentissimos reges atque summos Imperatores, non solum suæ ætatis, qua ille regnavit, sed omnis ante illum memoriæ, Poloniæ regnum incredibili virtute defendit. Nam cum Matthia rege Hungariæ fortissimo atque bellicosissimo, bellum in Silesia acerrimum gessit, & Stephanum Valachiæ Palatinum, bellatorem inclytum parere Polonorum imperio coëgit, & Mahometem Turcarum tyrannum ex Valachia expulit, pacemque petere compulit, Prussiam maximo bello perdomuit: Moschouiam deuicit: Scythiam sæpe repressit: pacem, ocium ac tranquillitatem, armis atque legibus in suo regno diligenter custodiuit: quibus ille rebus cum esset apud omnes clarissimus, facile obtinuit, vt externis etiam auxilijs regnum Poloniæ muniret, quod sciret regna, nisi finitimorum opibus ac beneuolentia iuarentur, firma non esse. Itaque quod armis atque bello assequi non potuit, vt pax illi tum Germanis de Prussia esset, id vxore ex Germanis ducta est assequutus. Nam de domo Austriæ clarissima, atque totius Germaniæ potentissima, eaque imperiali, vxorem duxit Elisabetham, huius istius Sigismundi

ma-

matrem: filiam autem Alberti ducis, qui idem Romanis, Hungaris, atque Bohemis rex fuit * cuius * *Quæ* nuptiæ, cum essent plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, ac regiæ cuiusdam maiestatis, ita tamen fecunditate atque prole beatæ fuerunt, vt vix è veteri regum memoria vllius nuptiæ cum his Casimiri conferri queant: nati enim sunt inde filij sex, omnes patri superstites: quorum serie quadam mirabili atque diuina, Vladislaus natu maior, in Hungaria regnavit viuo patre: Ioannes Albertus autem in Polonia patri successit: illi Alexander, huic verò Sigismundus hic rex: restabant duo, quod illis credo meliora regna hisce terrenis debebantur, Casimirus, & Fridericus, quorum alter in Diuos relatus est: alter verò vrbis Romanæ cardinalis fuit: filias quoque septem numero, ex hoc eodem matrimonio susceptas, omnes Germanis principibus in matrimonium dedit, atque ita genere ac sanguine suo cunctam Germaniam Casimirus compleuit, vt pauci sint ex omnibus Germanis principibus, qui consanguinei non sint Polonis. Felix Casimirus hac ita Deo grata, ac tam illustri apud omnes gentes sobole, ex quo tot ac tanti orbis terræ conseruatores prodierunt: qui felicior, ne in suscipiendis liberis, an diligentior in educandis fuerit, non facile dixerim. Nam vt filias prætermittam, quæ summa pudicitia, & digna illo loco ac genere cura à matre sanctissima atque diligentissima fœmina educabantur: filij certe ea disciplina fuerunt instituti, vt non regis filij, sed priuati cuiusdā viderentur esse. Nullus in ijs educandis regius sumptus, luxus nullus, sed summa moderatio in victu, amictu, atque cultu adhibita fuit.

Norat siquidem ille sapientissimus rex atque idem pater optimus, fundamentum esse omnis reliquæ vitæ cum priuatæ, tum publicæ institutionem ipsam educationemque puerilem. Hinc enim petuntur primum rudimenta illa ad laudem, & ad gloriam disposita, nempe quid honestum, quid turpe, quid iustum, quid iniustum, quid expetendum, quid fugiendum sit, quid Deo, quid parentibus, quid amicis, quid ciuibus, quid legibus, quid ipsi denique Reipublicæ debeas, quæ nisi tu ineunte ætate, in angusta ac seuera vita cognoueris, inutilis homo, perniciosus rex tuis futurus sis, necesse est. Quid enim per Deos immortales ab eo expectes, qui sine ullis honestis præceptis ex puellarum cœtu emerfus, à cantu, à tibia, à luxu, à tripudijs, à vino, à somno, à stupro, ad summum imperium accesserit? lætabit se, mihi crede, illius intemperantia in illa copia insolentius, neque quomodo profit, sed quomodo obsit rebus communibus cogitabit. Nam cum voluptas ipsa per se virtuti sit inimica, tum verò si ad illam potestas aliqua maior, aut imperium accedat, in furorē agitur, de statuque omni mentem exturbat humanam. Ex hac tali ratione illæ humani generis pestes prodire partim crudeles, partim verò effœminati tyranni. Hinc enim Buisiris atque Phalaris illi veteres: hinc Nerones isti recentiores ac crudeles tyranni: hinc etiā effœminati Sardanapali sunt orti: quorum vitam si inspicias, facile reperiēs ineuntem ætatem illorum, non parsimoniam, neque disciplinæ radicibus, sed ipsius voluptatis atque licentiæ illecebris nixam fuisse. Horum exemplis admonitus Casimirus rex, nihil prius habebat, quàm vt illam primam

nam filiorum suorum ætatem certis legibus pudoris, verecundiæ, modestiæ, atque ipsius religionis adstringeret, certò sibi persuadens, taleis filios suos in regnando futuros, qualis illorum educatio præderet, & meritò quidem: institutio enim puerilis regum ipsorum, primum proculdubio medium atque postremum illis in regnando est. Hinc enim omnis ornatus vitæ, regibus est petendus: hinc contra fortunæ tela præsidium sumendum: hinc consilium, hinc autoritas ac grauitas petenda: denique id, quod caput est, quid sit regē esse, quid deceat illum, quod officium regis, qui vultus, incessus, victus, habitus: hæc sola recta institutio regi demonstrat. Non capit hæc, mihi credite, angusta ac nulla bona institutione erecta mens, sed vacillat ac titubat in omni regio officio ac munere. Qui enim rex hæc puer non didicit, is vitam miseram, desertam, contemptam, infamem, ac obrectationibus expositam agat necesse est. His ergo malis atque his incommodis omnibus ab initio Casimirus statuit occurrere, præposterè se facturū ratus, si regnum ipsum filiis post se relinqueret: filios autem ipsos, quibus illud seruaret, negligeret: quare ne videretur (vt dicitur) plus curare calceum, quàm pedem: summa ope requisit, cui nam instituendos filios suos traderet. Erat illis temporibus vir doctus, & bonus Ioannes Longus, Olugos à Polonis vocitatus: cuius vita probata, ac inculpati mores, cum illius cōmendarent doctrinam, facile Casimiro fuit persuasum, qui hunc filiis suis Doctorem accerserit: vt ex eius viri præceptis, atque institutis, veluti ex fonte quodam, atque totius honestatis radice fluere illa regia disciplina,

quam docti homines summam esse rerum omnium voluerunt: quæ mentem, linguam ac rationem futurorum regum, ad Reipublicæ gubernationem cum summa laude dirigeret: sic Casimirus non aliquem externum, aut alienigenam, ac ignotæ virtutis hominem, filijs suis præceptorem delegerat, sed Sarmatam ac Polonum, eundemque spectatæ doctrinæ ac integerrimæ vitæ virum. Itaque non in externa institutione, neque in peregrina adolescere mentem liberorum suorum voluit, sed in Polona atque domestica: nec iniuria. Vt enim semina, si in peregrinam mandentur terram, amittunt vim suam, sæpeque in diuersum genus abeunt: sic puerorum ingenia institutione degenerant à patria virtute, ut ex duro Scythia mollis fiat Arabs, ex Latino Græcus, ex Polono Italus. Quare Casimirus, cum se sciret genuisse reges, non Italis, non Græcis, neque Indis, sed solis Polonis: cauit diligenter, ne quis primam illam indolem, nisi Polonus fingeret. Adhibuit itaque Ioannem Longum, ut Polona institutione, Polonus ipse bonos reges Polonis eò diligentius efficeret, quando in illorum institutione salutem non solum regni, sed suam etiam inclusam esse videret. Hoc ergo munere Longus non minus difficili, quam operoso suscepto, statim ab initio amouit à conspectu illius teneræ ætatis pestem ac perniciem iuuentutis libidines omnes, & illarum authores. Non erant auditi in Longi ludo versus impudici, non cantus, neque symphonia turpis, quæ aculeis nequitie incendunt ad vitium iuuenum mentis, nunquam ibi sunt visi turpiloqui, nunquam ebriosi, nunquam mimi, nunquam amore ac vino, & mendacio corrupti

rupti histriones: denique nunquam illa dijs irata, quam Itali appellant, mascara in ludo illo fuit: nihilque earum rerum omnium, quarum imitatione atque consuetudine in vitium labitur iuuenilis ætas, talisque fit, quales sunt ij, quorum cōiunctu lætatur: cum claudio enim (ut dicitur) claudus eris. Quare aures illorū regum ab auditu oculos à conspectu talium flagitiorum diligenter fidelis magister continebat. Libri apud illum à regibus illis pro mascaris tractabantur: viri boni ac moderati, pro histrionibus cum regibus illis versabantur: parsimonia vitæ, morum reprehensio, malorum irrisio, virgæ medijs fidius ipse, atque plagæ, administræ illius institutionis erant, atque comites: meminique me audire de nostris senibus, Casimirum dicere solitum, nullum se acroama audire suauius, quam eiu-lantem, ac virga cæsum ab illo magistro filium: ô regem Sparta dignum, qui in illis lacrymis, ac in illius vitæ angustijs fundamēta bene ac sapienter regnandi filijs suis reposita esse arbitrabatur. Itaque cum magnarum rerum cupiditate, monitore Ioanne Longo, incenderetur assidue præclara illa ad virtutem indoles, videtis quos fructus maturitate sua postea tulerit. Quid enim aliud caussæ putatis esse, quod omnes vicinæ gentes, atque nationes, ad Casimiri domum, quasi ad Philosophi scholam cōcurrerent, unde nō solum reges regnandi, sed etiam magistros bene viuendi peterent? Nulla fuit alia, equites, nisi ipsius institutionis opinio. Hac enim impulsus sunt Hungari, ut ab illo Vladislau regem sibi peterent: hac eadem Bohemi adducti Ioannem Albertum expetiuerunt, ita Alexandrum Lituani, ita

Sigismundum Silesij: ô felicem tali prole Casimirum: ô ter, quaterque beatam Poloniam, quæ tanta indolis primùm, deinde virtutis parens atque alitrix extitit: quæ quanta fuerit, testes sunt omnes gentes atque terrarum oræ vltimæ, quæ ab hac ista virtute, aut seruata, aut deuicta, aut cum Poloniæ regno sunt coniunctæ. Nec mirum, nacta enim fuit hæc virtus naturam imperio aptam: ad quam cum accessisset vsus, confirmatioque doctrinæ, ad tantam laudem, dignitatemque peruenit: & cum omnes isti optimi atque omni laude dignissimi fratres florerent ingenij gloria: sic tamen inter hos Sigismundus excelluit, vt tantum ipse vinceret omnium testimonio fratres, quantum illi vincebāt reliquos omnes. Nam quæ vestra opinio, quæ etiam spes omnium de hoc isto iuvene fuerit, testes sunt comitia illa Casimiro mortuo Pitrokouia habita, vbi cum de rege deligendo deliberaretis, hunc natu minimum, fratribus maioribus Ioanne Alberto, ac ipsi Alexandro, anteferre ad imperium voluistis: & nisi partim Elisabeth mater, partim verò Sigismundi ipsius contentia, fratri maiori concedentis, obstitisset, antetulissetis. Vos hoc loco appello huius regni robur atque firmamentum, Thencisci, quæ iudicia de hoc isto rege tum fecistis? quanta contentione animorum atque armorum vestrorum hunc regem sufficere patri voluistis? Quid tanto motu rerum spectastis aliud, nisi speciem quandam atque opinionem excellentis virtutis, quæ cum ipsa summa esset in Sigismundi fratribus, in hoc tamen ita excelleret, vt quantum ætate superareretur à fratribus, tantum ille splendore virtutis ac nominis sui, fratres ipsos supera-

superaret? quod autem ille tum se non extulerit, & quod à præfenti iam regno ac oblato abstinerit, nonne hanc abstinentiæ illius laudem cuius regno anteponendam putabimus? nisi enim insedisset in huius viri mente constans ac æquabilis ratio quædam vitæ, nunquam ille, mihi credere, abstinuisset ab eo, quod illi tum summa voluntate ac incredibili vestra conspiratione datum, oblatumque fuit. Nam non volitare cupiditate gloriæ, non inflamari ambitione ad rapienda regna, præsertim cum rex esse possis, hoc omnium difficillimum opus est, equites: hoc solius sapientis, ac huius hominis est proprium: qui tamen hoc ipsum, quod fratribus ante se concesserat, quàm cumulatè postea à vobis sit adeptus, res ipsa docuit. Mortuo enim Ioanne Alberto, deinde Alexandro fratribus, vniuersi hunc ex Silesia ad regnum paternum vocauistis, in summo ipsius regni discrimine, summoque periculo: ita in eo solo restare spem regni, atque salutis vestræ tum putastis: quo quidem regno suscepto, ita illud vnum & quadraginta annos administravit, vt omnibus opibus florentissimum vobis post se reliquerit. In quo quidem regno, qualem se regem ille gesserit, quibusve artibus illud administrârit, res ipsa iam potest videre, vt dicam: fuit enim hoc secundum tribus, quæ de hoc ipso rege dicenda ab initio proposuimus. Vtinam, equites, ea in nobis esset orationis facultas, qua, vt par est, dicendo explicare possemus, quinquam huius regis in regnando mores, quæ artes, qui modus fuerit. Nunc verò cum virtuti Sigismundi regis non tantum mea, quæ nulla est, sed nullius omnino possit par oratio inueniri: date mi-

hi hanc veniam, vt non tam orationem à me ipsam, quàm rerum ipsarum, quas is gessit, commemorationem expectetis: quarum recordatione ac memoria, & hoc mœstum illius funus celebremus, & alijs præscribamus, quales reges in regnando esse conueniat. Ego enim sic existimo, in summo rege quatuor has res inesse oportere, sapientiam, iustitiam, fortitudinem, atque clementiam. Quis igitur hoc homine sapientior rex vnquam fuit? qui mox suscepto regno, non vnā aliquā partem regni, sed omnes illius partes animo complexus est: quæ cum laborare viderentur, præsentem medicinam omnibus summo cum præsidio attulit. Nam cum Poloniæ regnum maximis bellis, quæ pater ac fratres ante illum gesserant, exinanitum, ac omni consilio, & auxilio destitutum accepisset, ineundam sibi ante omnia rationem putauit, quo & auxilijs iuare, & consilijs firmare, & opibus reficere regnum posset. Multa illi ad ea expedienda, quæ animo conceperat, obstabant inopia primùm ærarij assiduis bellis exhausti: deinde desertum ab amicis regnum. Nullo enim tempore Poloniæ regnum maiori motu rerum fuit, quàm eo, quo à Sigismundo est susceptum: hinc enim influebat tota in Russiam Scythia: hinc bello affecta imminabat Valachia: hinc Asia, Turca duce, minabatur nobis tota: cum Germanis etiam non satis certa nobis propter Prussiam pax fuit. Hic Sigismundus solus in medio relictus, ac magnis vndique periculis circumuentus, ostendit patriæ illud speratum lumen animi, ingenij, consilijque sui. Omneis enim finitimos partim societa-

te sibi

te sibi adiunxit, partim fœdere reconciliauit, partim vero bello deuicit. Nam Valachiam insperata victoria de Ioanne Alberto elatam, fregit ac domuit. Scythiam quoque multis prælijs secundis deuictam, ad extremum tandem munificentia, liberalitateque sua in fide habuit: perfecitque vt Scythæ genus hominū ferum ac indomitum, liberalitatem ipsius potiùs, quàm arma experirentur: quem illi honorem, ante Sigismundum, nulli regum, ne illi quidem Alexandrō domitori Asiæ habuerunt: cum Turcarum etiam tyranno, cum ab omnibus derelictus, solus periculosissimum bellum gereret, fœdus ad extremum fecit, magis ex suorum tempore, quàm vt id vile rebus communibus arbitraretur: de quo quidem fœdere dicam alio loco, equites: & ita dicam, vt hoc ipsum fœdus, quod nonnulli reprehendunt, magna necessitate factum fuisse ostendam. Nunc dico, in his fœderibus atque bellis Sigismundum aliud spectasse nihil, quàm pacem, & ocium suorum: vt videlicet Polonia tot iactata casibus, tot afflicta cladibus, tot denique oppressa malis, requiesceret aliquando, & se ex diuturno labore pace ac quiete reficeret: quæ eo miseriarum iam venerat, vt neque priuatis, neque publicis opibus, posset contra vim hostium subsistere. Ita enim Iagello Germanico bello, & Vladislaus Turcico, & Casimirus Prutenico atque Hungarico, & Ioannes Albertus Valachico Poloniā attriuerāt, vt in media victoria victa esse propemodum ipsa Polonia videretur. Quare cum spes restituendi regni nusquam, nisi in pace, Sigismundo restaret: propterea hanc ipsam pacem omnib. bellis,

Rr iij.

fœderibus, societatibus atque affinitatibus quæsiuit. Nam sorores, quas habebat, in Germaniam nuptum dedit: qua affinitate ille Germaniam cum Polonia non solum coniunxit, sed etiam Germanorum opibus illam contra omnem vim muniuit: nobilissimis enim ac potētissimis ex ea gente illos collocauit: qua sanè re perfecit, vt illi primò omnium Poloniæ regū pax cum Germanis firma esset. Nam quod is cum Prutenis bellum gessit, priuatum illud bellum Prutenorum fuit, nulla publica ipsius Germaniæ autoritatem susceptum: & ne quid fortè, quod ad pacem spectaret, prætermittere videretur, cum iam Scythas liberalitate, Valachos deditiōe, Moschos victoria, Germanos affinitate sibi ac suis obligatos haberet: restabant Hungari, quos etsi illis temporibus Vladislaus frater cum Polonis coniungebat, tamen Sigismundus longius prospiciens animo, Hungaros in perpetuum Polonis volebat deuinctos esse. Itaq; cum Scepusia domus princeps in Hungaria esset, Stephanusque Transyluania Palatinus, rerum post regem primus in Hungaria potiretur, eius filiam Barbaram in matrimonium duxit, consentiente senatu, ac approbantibus bonis omnibus. Lata hoc matrimonio Polonia fuit, non tam quod societatem illi nouam attulerat, quàm quòd talem reginam ex Hungaria acceperat, quæ ob sanctissimos mores, castissimam vitam, ac ob admirabilem pudoris atq; verecundiæ famam Hester fuit vulgo appellata. Sed hæc voluptas huius lætitiæ nō diuturna Polonis fuit: nam Barbara anno quarto, postquam in Poloniam venerat, vita est functa magno cum mœrore ipsius regis, dolore autem omnium

mnium vestrū incredibile: quæ tamen ipsa moriens, reliquit vobis pignus inita: societatis cum Hungaris: filiam enim ex ea Hedwigim Sigismundus suscepit: qua Ioachimo Marchioni Brandeburgensi in matrimonium data, pacem Polonis cum Marchia fecit. Ita ille hisce artibus in omnes partes intentus, pace parta, Poloniam assiduis bellis afflictam exinanitam atque proiectam erexit, refecit, ac planè denuo constituit. Quanta hæc fuerit illius sapientia, ex alijs quoque potestis suspicari, equites. Alij enim pace bella quærunt: hic verò nihil bellis, nisi pacem quæsiuit. Alij regna suscipiunt: vt finitimos bello vexent: hic regnū absq; finitimorū beneuolentia infirmum esse duxit. Alij fœdera ineunt, vt ad euertendā pacē spaciū habeant: hic omnia fœdera quæ cum Turcis, cū Scythis, cum Moschis, cū Valachis habuit, pace terminauit. Quis hunc regem non ad euertendos homines, sed ad seruandos, non ad bello inter se cōmittendos, sed ad pace coniungendos, natum fuisse neget? cū enim pacem omni regno suo compararet, non tantū suis, sed etiam alijs gentibus atque nationibus pacis author fuit: & quod inter omnes constat, pacem mutuam Christianis prouincijs stabiliorem nūquam fuisse, quàm Sigismūdo rege fuerit: sic ille non tantū quod sibi soli vtile esset, spectabat: sed cōplectabatur ad suam, & ad communem omnium salutem, omnes finitimos reges atq; nationes. Pacis enim author omnibus fuit: ad pacem inuitabat, hortabatur, ac monebat omnes. Valuissetq; vtinam illius diuina vox atque sententia apud Ferdinandum ac Ioannem reges: staret nunc, mihi credite, Hungaria neque Tur-

*Pacis enco-
cosia.*

**deficit.*

cis per illam ad nos, ac ad omnes pateret via. Verum cum illi reges belli, quam pacis, essent cupidores, Sigismundumq; non audirent, ab Hungaria ambo exciderunt: cuius motu atque casu ea quoque dudum ante habebant, cum magno communium rerum detrimento, partim affligerunt, partim amiserunt: & merito quidem: pace enim de medio sublata, quid utrique salue esse potuit? Pax enim est parens atq; fons omnium rerum bonarum, equites: sine hac nihil hominibus iucundum in vita, nihil stabile potest esse: quam qui oderunt, feri & indomiti ac crudeles tyranni sunt habiti. Contra vero, qui huius patroni atq; authores fuerunt soli homines, soli sapientes: ac generis humani conservatores sunt dicti: & iure quidem: pace enim viuunt leges, excoluntur mores, tractantur artes: victus postremo ipse, ad vitam degendam necessarius, ipsius pacis est fructus: quo etiam fit, ut difficilius sit pacificum regem esse, quam bellicosum. Quanto enim quisque ratione magis *deficitur, tanta est ferocior, & ad bellandum procliuior: at pacis author, atque custos nemo potest esse, nisi idem vir sapiens fuerit. Eadem enim partes sunt pacis, quae sunt ipsius sapientis. Nam pacis hic finis est, ut in ea conuenienter naturae ac legibus viuatur: qui finis idem profectò est, & ipsius sapientis. Hoc enim solum ille curat, ne quid à natura ac legibus aberret. Quare nihil tam cum sapientia pugnat, ut videtis, quam odium, discordia, ac bellum. Hinc enim existunt regnotum mutationes, hominumque ipsorum ac legum interitus: quae conservare ac constabilire est ipsius sapientis. Quod in Hungaria ne esset tanquam ex aliqua specula denunciabat

Sigi-

Sigismundus Ferdinando atque Ioanni tempestatem futuram: quam cum illi non prospicerent animo, demonstrantemque Sigismundum non audirent, repente illa tempestas inuoluit ac corripuit omnia. Hungariamque sine legibus, iudicijs, sine rege, sine fide exposuit direptionibus, & incendijs. At Sigismundus interea cum conscientia consiliorum suorum niteretur, nunquam facere, agere, ac moliri omnia destitit, quo si minus pacem inter illos reges conciliaret, regnum tamen suum ab illorum contentione abduceret. Quam in re tanta sapientia, tantaque moderatione fuit, ut in summa illorum contentione utrique carus esset, utrique socius, atque amicus: cum quibus ut pacem, & amicitiam firmaret, alteri hoc est, Ioanni filiam suam Elisabetham, è secunda vxore, hac ista grauissima atque clarissima Bona Sphorria, de qua dicam alio loco, in matrimonium dedit: alterius vero filiam huic Augusto regi nostro, filio autem suo carissimo atque vnico, quem nobis ex eadem regina reliquit, collocauerat: quae nuper magno omnium cum dolore, ac mœrore decessit. Ita ille, non arma tantum, opesque omnes suas, sed etiam sanguinem ipsum, genusque suum vniuersum in pacis rationes conferebat: sanguineque suo quam plurimas gentes atque nationes sibi, regnoque suo obstrictas esse volebat, & cum bellicosissimis nationibus, victoriosissimisque populis praesisset, tamen hanc tantam copiam, non bellorum opes ac neruos, sed pacis instrumenta esse putabat. Quae pax, inquam, in regno constituta, quanta bona effecerit, quas artes excitauerit, quas opes huic regno tam priuatim, quam publice pepererit,

attendite equites: mentesque vestras paulisper ab hoc mœrore vestro ad res vestras abducite, quarum status, ante Sigismundum, qui fuerit: hæc vestra præsens testatur copia: quam si conferre volueritis cum opibus illis vestris prioribus, inopia summa atque egestas illæ videbuntur esse præ hisce, quæ nunc sunt. An vos illas opes putabitis esse equite Polono dignas? quæ tam modicè fuerunt, ac penè nullæ, ut legibus etiam vestris cautum fuerit, ne triginta marcas dos equitis filiarum superaret. Non moderationis, mihi credite, sed postremæ inopiæ hæc ista lex fuit, cuius cum nos (ita me Dij ament) subpuderet, legem hanc dotalem tulimus, ut id, quod inopia fiebat, lege fieri putaretur: cum interim bene se illis res haberet, qui locupletes videri volebant, si illorum sanctius ararium ipsas triginta marcas haberet. Neque verò hæc inopia tantum in ordine equestri fuit, sed ipsi etiam medius fidius senatores, ne plus centum marcis dotis nomine filiarum nubenti darent, lege, hoc est, egestate prohibebantur. Sed quid ego dotem huius inopiæ signum fuisse commemoro? cum capita occisorum equitum tanquam pecudum, non ipsius interfectoris capite ac sanguine, sed precio ac centum marcis, contra omnia diuina sic humani iura, soluerentur? ut non mulcta, non poena, non supplicio, sed tam vili ære capita vestra aestimarentur, cædesque expiarentur. Ex hac tanta, ac tam infami, tamque impia aestimatione apparet, egestas illi regni quanta fuerit: quæ tanta fuisse videtur, ut animam quis pro capite facilius daret, quam hanc pecuniam solueret: quam utique illis temporibus grandè fuisse constat, quæ nunc auctore Sigismundo nulla

nulla est. Quid verò illa macula atque labes nominis ac generis vestri, parumne indicat, quā inops à pecunia fuerit hoc regnū? Nā si quis fur pecuniā furto à quopiā vestrū abstulerit, capite plectitur atque suspēdio: si quispiam autē eum cuius hæc pecunia fuerit, occiderit, pecunia occisi caput soluit: o commemorandas leges, & dignas, quæ in hac Rep. versentur, quibus nos, tanquam pecudes, precio ac mercede sicarijs, & interfectores additi sumus: quam nos non legem, sed perniciem atque pestem vestram, primo quoque tempore de medio tollite, equites, si salui esse, & boni viri haberi vultis, de quo quidem ipso erit fortasse nobis apud vos [†] alius dicendi locus. Nunc vos iam perspicitis, quanta hæc inopia fuerit, cui omnes leges diuinæ ac humane in Polonia cesserant. Quid? in priuatis ne tantum rebus hæc tanta inopia fuit? imò verò multò etiam maior in publicis: Recordamini enim per Deos immortales, illas angustias ararij amissa vectigalia, bona, villas, vrbes, atque prouincias regias pecunia obligatas priuatis hominibus: tum demum statueris, quantum Sigismundo regi debeatis, qui hæc omnia redemit, recuperauit, ac libera Reipublicæ restituit: quarum rerum inopia erat factum, ut homines historici literis mādarent, Polono rege miserius esse nihil, & ita profecto res est, si tempora illa respicias, quibus illi scripserunt. An vobis tum regnum hoc diues fuisse videbatur, cum subsidia belli ac ornamenta pacis mendicato penè reges vestri quærerent? cum pignoribus, obligationibus, ac mutuacionibus, non solum bella administrarent, sed etiam domi viuerent? cum ita exinanitum erat ararium, diminuta vectigalia, o-

mnes villæ, possessiones, salinæ, prouinciæ pignori oppositæ, ac à regio vsu auersæ, vt rex ipse nervis prorsus careret, quibus Rempubl. gereret? Quis vnquam non dico rex, sed priuatus homo aliquid sepositum ad vsus necessarios non habuit? soli ex omnibus regis vestri sunt inuenti sine vlllo sanctiore arario. Nihil fingo, equites: memoria in medio est res ipsa. Legite priuilegia bonorū obligatorum, facile reperietis eò inopiæ redactos fuisse illos superiores reges, vt, si non dico bellum aliquod abilis esset gerendum, aut filia elocanda, sed equus ipse emendus, non prius haberent, quàm aliquid adderent ad priuilegij summam. Quare cùm maximus nodus in Republica sit inopia rei pecuniariæ, sæpe fiebat, vt perniciosa consilia regis nostri inirent auferendorum è templis vasorum, ac nouorum imperandorum vobis tributorum, res etiam ipsas ad summam Reipublicæ pertinentes, inchoatas atque affectas, cum magno ipsius Reipublicæ detrimento intermitterent. Difficile enim est efficere aliquid magni, cùm egeas: quod pecuniæ nerui sint omnium bene gerendarum rerum. Ex his tantis, tam diuturnis, tam postremis difficultatibus, angustijsque, quibus omnes res nostræ priuatæ atq; publicæ premebantur, Sigismundus rex summa sapientia atque incredibili celeritate hoc regnum expedit: comparatis enim pecunijs, vndiq; collectis Ioannis Boneri opera, viri præclari atque industrij, salinas primum, deinde præfecturas, postremò villas, vrbes, possessiones omnes redemit: æræque grandi perfoluto, vectigalia constituit: fructus prouinciarum auxit: ararium collapsum antè atque effusum, ingenti

genti pecunia cumulatum atque refertum: vobis rei que vestræ publicè reliquit. Quid verò hoc eodem principe atque duce, res vestræ priuatæ, ex illa Reipublicæ nocte à Sigismundo productæ, quanta luce, & quo splendore nunc fulgeant, quis poterit, vt patet, dicere? Agri mediusfidius ipsi, syluæ item ac nemora, ruraque ac colonie vestræ, quæ in pacis sinu à Sigismundo collocatæ, medio (vt sic dicam) ocij gremio nunc continentur: gestire mihi videntur, atque huic authori, parenti, ac conseruatori suo gratias agere, quæ situ antea squallebant omnia: nunc verò hac noua luce opum & copiarum ab hoc illustrata, fulgent, mouentur, seseque ad summam vtilitatem vestram, rei que publicæ dignitatem efferunt. Eos enim fructus iam vobis subministrant, vt hos nullum bellum, quamuis atrox atq; diuturnum, exhaurire possit. Mandate hoc memoriæ, equites: spero multa vos, liberosque vestros, ac maiora in dies bona visuros, in hisque semper ita existimabitis, sine Sigismundo rege nihil horum vos fuisse visuros. Nam ante illum quid sperare potuimus, in illis præsertim tantis angustijs? cùm mentes, animique vestri debilitarentur inopia, ipsasque egestas nobis ad omnia, quæ concupieramus, magna atque præclara obstatet, quæ nunc sublata de medio atque remota, res nostras secundas ornavit, aduersus præsidium attulit bello subsidia: paci verò ornamenta suppeditauit, auctæ iam sunt vestræ dotes, quarum modus in lege, vt antea, sed in voluntate vestra pædet: viluit aurum, cuius vsus nimis iam fastidium vobis parit argentum etiam ipsum, non priuatorum hominum videtur esse, sed illorum regum

superiorum. Nihil de ære ipso loquar, quod auro, argentoque vestro obrutum, vix iam comparet. Ita Sigismundus, quasi alter ex Hierosolymis Salomon, non copiam auri atque argenti, sed utilitatem Polonis attulit, & quod in primis laudatur in Salomone rege, quod ille diuturna pace aurum atque argentum lapide vilius Hierosolymis reddiderat, hac certe laude Sigismundus non solum illi par, sed etiam superior fuit. Salomonem enim illa copia demeruerat, ac à Deo suo patrio auerterat: hic verò in vberissimis copijs, religiosissimus: in summis verò opibus temperatissimus ad extremum fuit, nihilque ad ultimum spiritum curauit magis, quam ut ipsius regnum in pace vigeret ingenijs, valeret doctrinis, ac omni humanitatis, & religionis laude floreret. Quando, equites, hoc regnum, quando vberius ingenijs, aut cultius vnquam doctrinis fuit? Nunquam, equites: omnia se simul hoc rege in Polonia profuderunt pax, opes, literæ. Rarum fuit antea ac penè inauditum in Polonia Græcarum literarum nomen, quæ ita erant hominibus nostris incognitæ, ut id quod quis non intelligeret, Græcum esse diceret. Iam verò Latina ipsa oratio, quàm absfona fuerit atque barbara, Biga, & Baraletus sunt testes, boni quidem illi viri, sed tamen inepti magistri ac rustici. Conferte nunc cum his ea, quæ & ipsi didicistis, & in quibus liberi exercentur vestri: non barbariam, sed Græciam, non Sarmatiam, sed Italiam dicetis factam esse Poloniam. Ut iam non Musæ Græcæ, neque Latinæ, sed vrbes medijsfidius ipsæ, Roma atque Athenæ, honore, præmio, ac fauore Sigismundi inuitatæ commigrasse in Poloniam videantur.

Ita

Ita mens, sonus ac subtilitas vtriusque orationis non externa, sed vernacula: non peregrina, sed domestica, in ore nostrorum hominū versati mihi videtur. Circumspicite, equites, quàm vndique circumferantur versus optimi: audite quibus laudibus solutæ ac iunctæ orationis suauissimi huius regis à Polonis celebretur memoria. Nihil dico de me, cuius oratio, quantulacunque est, aut si quæ omnino est, huius regis beneficio creuit. Voluimus quidem & nos de hoc rege aliquid dignum ex hoc loco vestris afferre auribus: sed tamē id assequi, tarditate, ut par fuit, non potuimus: studio tamen certè, & voluntate proximi illis sumus, qui literas suas, artesque optimas huic regi acceptas ferunt: & qui hūc quasi quendam mortalem Deum, alto cælo demissum, mirantur: ac harum ipsarum literarum opera: quas illius beneficio didicerunt, cupiunt eum esse immortalem. Viues ergo, ô diuine rex, laudibus, carminibusque nostris: nosque è cælo benignius adspicies, tuoque numine ac munere hæc bona propria nobis velis esse, quæ hinc abiens reliquisti. Commouit lacrymas, fletusque interpellauit orationem meam.

Sed tamen quod institueram dicere, par hic pacis artibus Salomoni regi fuit: constantia verò recti propositi, longè illi superior: quod ut æquabiliter in omni vita tueretur, diffusus ingenio, quæ fuit in suo regno socios tantarum rerum tuendarum optimos ac probatissimos. Habuit enim ex delectis viris summa authoritate senatum, ita ut hoc constet, in Polonia simili splendore * consilium nullius regis vnquam fuisse: tria autem præcipuè in deligendis senatoribus spectare solebat: genus primò ipsum, quod

* Concilium

§s

maior authoritas apud homines, nescio quomodo spectare nobilitatis sit, quam incognita: deinde sapientia præstantes: postremo, sententia & lingualiberos. Quod si quando in his legendis remissior fuit, in his magistratibus mandatis certè fuit, quib. summa non continetur regni, & in quibus homines non gerunt Rempublicam, sed gerere discunt. In summis autem regni magistratibus quam diligens fuerit, ut non repetam vetera, testes sunt hæc lumina regni. Recensete viros hos, & illorum familias, non ut illos laudemus, sed ut in illis diligendis iudicium ac sapientiam Sigismundi incredibilem admiremur, adest princeps regni Tharnouia domus: quid ex hac eadem domo maius? quid rebus gestis clarius? quid Dijs, hominibusque carius hoc isto Ioanne Tharnouio Castellano Cracouiensi hoc in regno vnquam fuit? cuius tot extant victoriæ, quot sunt huius regni inimici: tot trophæa, quot deuictæ provinciæ: tot triumphi, quot ab illo sub iugum missi hostes: quo homine Sigismundus rex custode peritissimo, Imperatore acerrimo ac felicissimo, periculosis temporibus, maximisque hostibus, hoc regnum defendit, Scythiamque, Valachiam, ac Moschouiam deuicit: omnesque hostes vestros hoc duce, aut parere vobis, aut certè cedere coëgit. Prætermitto Turciam ipsam, quam in Hungaria Ludouico regi infestam, ac inimicam, ne capta Alba Græca, omnia simul euerteret, hoc, eodem Ioanne Tharnouio duce prohibuit atque repressit. Quid verò hic, qui hunc ordine consequitur, Petrus Cmita, lumen atque ornamentum huius regni? non splendore Wicnicensis familiæ, non sapientia, non authoritate,

non

non iustitia, non rebus gestis à Sigismundo impetravit, ut ad hunc vnum summum magistratum huius regni deferret, Palatinatumque Cracouiensem, Marchalcatum, (vtamur enim verbis nostris) præfecturas item magnas ac illustres illi mandaret? Quid hic Ioannes Lathalicus Polnanienſis Palatinus? homo quidem equestri loco ortus, tanta tamen virtute, tantaque sententiæ libertate præditus, ut ipse suis subnixus opibus in Sigismundi senatum ascenderet? Quid vos decus huius regni atque præsidium Thencisci? quæ ornamenta? Quæ insignia summæ atque excellentissimæ virtutis vestræ à Sigismundo non estis adepti? Vidistis enim Andream ex vestro ortum loco, paruum quidem illum corpore, sed ingenio ac eloquentia summum Castellatum Cracouiensem. Vidistis etiam Ioannem fratrem Palatinum Sendomiriensem nuper defunctum. Sed quid ego mortuos commemoro? cum tu ipse, Ioannes Sendomiriensis Palatine, coram hic præsens adsis, qui cum ob amplissimam, & haud scio, an maximam in hoc regno familiæ tuæ dignitatem, tum verò ob prudentiam sapientissimo senæ dignam, à Sigismundo dignus es habitus loco isto, & ordine. Iam verò quomodo, te, Stanislaus Laski, præteream? cuius genus, & industria, spiritusque illi senatorij, domi ac foris cogniti, apud Sigismundum tibi sunt suffragati, ut Si radians Palatinus esses. Verècūdus de te dicerem, Nicolae Brudzoni, si meo nunci iudicio vterer, non alieno. Quanto enim tua erga me beneuolentia maior est, tantò ego minùs possem de tuo genere, virtute, ac doctrina dicere. Nunc verò quoniam senatum Sigismundi, non priuatos amicos commemoro,

Ss ij

† *Mariabur*
802^a

dico Sigismundum in te fuisse secutum, ut Lancien-
sis illi Palatinus esses, cum genus ipsum, virtutem-
que egregiam, tum verò vel in primis literas, studia-
que doctrinæ, quibus instructus atque paratus, vo-
catu Sigismundi in illius senatum veneras, ut essetis
cum hoc Petro Firlegio Russiæ Palatino, quasi quæ-
dam in Sigismundi senatu duo sydera, splendentia
omni Philosophiæ laude atque doctrinæ. Vestræ
quidem, senatores, succrescit laudi hic Ioannes Co-
scielecius, in Nouladislaviensi Palatinus clarissima
atque munificentissima ortus familia, cuius maio-
res tantum inopia publica, de qua paulò antè dixi,
commouebantur, ut pergrandem pecuniam, qua
obligata bona regia habebant, regibus remitterent,
† Mariageburgoque, ac alijs amplissimis possessioni-
bus ultro Casimiro regi concederent: cum numum
nullum ex illa infinita obligatione acciperent: tan-
ta fides Coscieleciæ gentis erga vestros reges fuit, ut
in summa sua copia inopes se arbitrentur esse, ve-
stro egeno rege. Sed quid ago? aut quo progredior?
Incidi in numerum vestri, senatores clarissimi, in
quo difficile est ex vobis non aliquem, nefas quen-
quam præterire. Sed dabit mihi profectò hanc ve-
niam: & quòd in ipso cursu orationis tam multos
prætereo: quosdam autem attingo, partim id tem-
pori, ac auribus vestris seruiens facio, partim verò,
quòd me vox, lingua, latera prius in dicendo defi-
cient, quàm ut par est, explicem, quid in vnoquoq; ve-
strum deligendo Sigismundus fuerit secutus. Quan-
ta tamen sit autoritas omnium vestrum cum sum-
ma beneuolentia equitum Polonorum coniuncta,
cum ex his, de quibus iam diximus, sciri potest, tum
verò

verò vel maximè ex hoc isto Andrea Gorcano co-
mite Poshnaniensi castellano, ac superioris Poloniæ
præfecto: qui adolescens ac penè puer ita comenda-
tione excellentis virtutis Sigismundo regi carus fuit,
ut dignus ab illo, & summis honoribus haberetur,
& qui patri Lucæ clarissimo viro in amplissima præ-
fectura, ordineque succederet. Cuius ea est autho-
ritas apud omnes, ea dignitas, is vitæ splendor, ut nul-
lius opes in hoc regno maiores vnquam fuerint: in
quo quidem homine illud, quod Platoni illi Philo-
sophorum Deo difficile videbatur, ut summæ opes
cum summa virtute in eodem homine possent esse:
ita vtrumque cum summa laude excelluit, ut nihil
in Polonia illo sit ditius, nihil etiam melius. Nam
bonarum rerum, & literarum, ac ipsius doctrinæ ita
studiosus est, ut aliud cupere videatur nihil: opes et-
iam ipsius non libidinum, neque cupiditatum sunt
instrumenta, sed humanitatis, virtutis, atq; digni-
tatis singularis. Hoc homine, equites, quoniam ve-
hemèter nituntur res vestræ, salutem illi ac incolumi-
tatem, quod facitis, velle & optare debetis. Ex his
tot & tantis, ac talibus viris apparet, qualis rex iste
fuerit, & haud scio, an aliud signum boni sit regis,
quàm ipse senatus, apud eum regem præsertim, qui
non sua, sed conseruandorum hominum causâ se
factum esse regem nouit. Quemadmodum enim
est in ipsis artibus, in quibus, quales ipsi artifices sint,
instrumenta illorum declarant: sic etiam, cum ars
artium omnium scientia sit administrandi regni,
nusquam ratio ipsius regis magis apparet, quàm in
ipso senatu, qui instrumentum quoddam bene ge-
rendæ ciuitatis suo regi est: qui si nequam, si iniustus,
Ss iii

si belluo, si rapax ac sceleratus fuerit: cerò scito
 consimilem quoque illi esse regem. Quid ita? quia
 mens ipsa infelix, non iam regis, sed tyranni, cum
 spe atque cupiditate omnia suorum civium deuor-
 rât, nihil agit, nihil aliud dies atque noctes molir-
 tur, quàm vt ne quis illi omnino ad ea obster, quæ
 concupiuit. Quare tyrannus omnis veluti quædam
 immanis bellua, in formam humanam insuta, ante-
 quam sternat ciues, vastet leges, ac solus deuoret o-
 mnia, senatum omnem tollit funditus, si quem ha-
 bet: aut curat, ne quis in senatu illius sit genere, sen-
 tentia atq; lingua liber. Ita tyrânus aut senatu caret,
 aut si quem habet, ex obscurissimis quibusq; atque
 nequissimis, linguaque ac mente seruis, collectum
 senatum habet: si tamen senatus dicendus est cœ-
 tus ille infelix, ex teterrimis quibusque hominibus
 ideo conflatus, vt cum his tyrannus scorretur, poterit,
 leges mutet, Rempublicam vexet, ac quorum assen-
 tatione, quasi cœstro quodam, plenus perturbatione
 atque pœnitentia, agatur in furorem, atq; in amen-
 tiam: vt ita viuât sine fide, sine pace, sine certo fœ-
 dere, ac in concursu plorantium atque tempestate
 querelatum perpetuò versetur, plenus turbatum
 atq; tumultus. Cogitate hoc loco per Deos immor-
 tales, equites, & vestros illos veteres tyrannos, &
 hos etiam aliorum novos: vt hæc, quæ dico, magis
 ex aliorum contentione, quàm ex oratione mea in-
 telligere possitis: quàm æquus Sigisfinundi senatus
 fuerit, quàm iustus, sobrius, continens atque san-
 ctus: vt facile appareat, hunc regem, non suæ cupi-
 ditatis gratia, sed vestræ salutis causa, senatum ex
 his viris delectum habuisse. Quem ille ordinem
 tanta

tanta cura coluit, vt ab initio suscepti regni plenum
 senatum semper habuerit optimorum Pontifi-
 cum ac fortissimorum virorum, quod sine isto ad-
 iumento atque præsidio, neque ipsum se, neque
 regnum suum putaret esse diuturnum. Quam et-
 iam ob rem tanta veneratione senatus apud illum
 fuit, vt Pontifices, dominos suos: senatores verò
 sincerè dilectos in literis appellaret, ô mentem
 non mortali aliquo regno, sed ipsa immortalitate
 dignam. Cum enim penes † solum regni summa † *Enim solū.*
 esset, tamen & regni socios senatores, & Pontifi-
 ces dominos habere volebat, vt regnum cum socijs
 certius administraret, & dominos sua spõre sibi præ-
 ponens in summa potestate nō in sole sceret: & cum
 solus omnia in regno posset, nihil tamen seorsim
 ab senatu præter regium nomen haberet: quod ta-
 mē ipsum summa moderatione ipsius senatus tem-
 perabat, à cuius autoritate nūquam dissensit: nun-
 quam ille, suadente senatu pacem bellum gessit nū-
 quam contra, senatu ad bellum hortâte, ille pacem
 fecit. Ita in cōsilio ipsius partes nullæ, dissensio nulla
 fuerunt: sed mirificus illo gubernante atq; prou-
 dente ad cōmunem salutem consensus. Nā senatus
 illi Reipub. clauum in summis tempestatibus guber-
 nantē manibus præripiebat, non ille vicissim sena-
 tus quasi nauarum remigationem impediēbat. Sed
 cum in senatu alij venientem tempestatem denun-
 ciarent, alij pericula Reipublicæ tanquam naus o-
 stenderent, alij velis atque remis incumberent: il-
 le tanquam sapiens nauclerus ad gubernacula Rei-
 publicæ immotus sedebat singulaque momenta

temporum, locorum, hominum ac periculorum expendens, eò quo spes salutis ostendebatur, consilia suorum, cursumque regni dirigebat. Hæc ratio senatus, hæc illius optimi atque sapientissimi regis fuit in hac Republica prouidentia: vt mirum iam videri non debeat, si vna ex omnibus prouincijs atque terris, in tanto rerum omnium motu, Polonia salua atque integra steterit. Non casu aliquo, mihi credite, id est factum, neque fato. Rationi enim homines subiecti sunt, non casibus, consilijs, non fati, apud quos si quid non rectè neque ordine geritur, scito ibi non fatum neque casum, sed rationem re-ctam defuisse, quæ cum à consilijs nostris abest, res nostræ cadunt, stare non possunt. Quare, si vos, regnumq; vestrum sapientia regis vestri, fide verò, & authoritate senatus ad hanc diem stetit: illos, qui iam conciderunt, resq; suas amiserunt: stultitia, non casu, amentia, non fato perijsse dicemus. An tu si quam in nauim ita moratam conscenderes, in qua aut naute nauclero remoto, aut nauclerus ipse reiecto clauo, cali q; ac syderum, ventorumque ratione posthabita, vellet ipse remigare, salutē ne tu vllam ibi sperares? aut si quid naufragij accideret, fato cuidam potiùs, quàm illis, qui permutatis officijs nauim euerterunt, naufragium illud tribuères? Ad eum modum, equites, omnes prouinciæ, quas aut ipsi vidistis, aut de quib. ab alijs audiistis, perierunt, dum rex pro senatu ipse sibi esset, aut dum senatus officium regis obire vellet: prouidere enim ac monere officium est boni senatus: regis verò, gubernare ac seruare. Quæ ratio administrandi regni atque moderatio, cum semper constans, æquabilisque in senatu

senatu Sigismundi fuerit mirum non est, si soli prope modum ex omnibus gentibus ad hanc diem integri sumus, & si hac ista felicitatis parte Polonia, cæteras omnes prouincias antecellat, quarum nulla illi hac ista parte est par: non Italia, quæ varijs seditionibus regum cum plebe libertatem amisit: nō Gallia, quæ sæpius fusa atque cæsa, regē suum captiuum vidit: non Germania, quæ nunc studio nouarum rerum, de libertate omni periclitatur, non Hungaria, misera atq; afflicta: quàm discors à rege senatus, puer verò rex funditus euertit, non iam omnes oræ atq; exteræ gentes ac nationes se hac parte vobiscū conferant: quas omnes, aut bellum euertit, aut seditio afflixit. Sola Polonia Dei summo beneficio, atq; huius optimi regis sapientia, ac consilio consentientis senatus cunctis nunc floret opibus, viuut suis legibus, moribus etiam ac institutis antiquis veterem suam retinet dignitatem, nec propter aliam causam (vt iam dixi) nisi quod in ea, & sapiens ipse regnabat rex, & reges ipsi (hoc est, senatores) erant sapientes: qui cum omnia diligenter prospicerent animo, rege in ipsa puppi Reipublicæ sedente, ac clauum dirigente, nihil fortuna, neque casus in rebus nostris valuit: quæ si quid in rebus humanis valent, ibi certè valent, vbi non recto consilio, sed precipiti temeritate aguntur ac feruntur omnia. Quare soli ex omnibus nunquam accusarent hoc rege fortunam, Poloni nūquam de casu sunt questi. Omnia enim secundum Deum, & illius prouidentiam in Sigismundi ac illius senatus sapientia, tã domi, quàm foris, tam pace, quàm bello erant nobis reposita. Subegimus hoc rege gētes antea inimicissimas no-

bis atq; inuictas: nonnullas nobis adiunximus: eaq; omnia incolumi regno, saluis legibus, ac integrali libertate, hoc duce gessimus: domi etiam illo authore atq; principe conuenientissimè in summa beneuolètia publicè viuimus: subsidia belli ac ornamenta pacis parta ab illo, relictaque habemus, ut quocunque oculi nostri inciderint, nihil desiderent ex rebus omnibus, quæ ad vitam tutò ac tranquillè degendam pertineant. Est enim pax à Sigismundo constituta nobis: sunt opes, vigent literæ, est fortis atque sapiens senatus. Restat etiam hic Augustus filius spes vnica regni, atque tantæ laudis atq; gloriæ paternæ hæres: qui ut ea tueatur, quæ illi pater amplissima reliquit, hancistam sapientiam patris assidue intuebitur: res ipsius gestas, consilia item, atque rationes omnes administrandi regni sibi proponet: quæ nullam rem esse declarant, in munere regio positam, quæ sapientia Sigismundi regis non comprehendatur. Verùm hæc ista sapientia, quam summam fuisse in Sigismundo rege multis argumentis perspicitis, & si per se ipsa summa sit, (est enim oculus quidam mentis, quo à magnis atq; excellentibus viris causæ rerum expetendarum, fugiendarumq; cernuntur) tamè hæc ista sapientia, nisi habeat iustitiam in administrando regno adiunctam, infirmata est, rebus etiam humanis nō multum sanè proficua. Neque enim satis est, ut causam videas, qua stent, cadantq; regni res, nisi etiam causis illis, aut retentis, aut remotis, æquabiliter, iuste ac legitimè in ipsa Republica versè, utque in primis cures, ut in tanta varietate, rerumque humanarum conuersione, quàm minimi motus in Republica existant: quòd si qui

qui acciderint, ut sine detrimento communi accendant: quod cum sine maximarum rerum vsu vario atq; diuturno teneri non possit, quis hac ista laude Sigismundo excellentior rex fuit? qui cum beneficio lōgissimæ ætatis (vnum enim & octuagesimum annum agens, decessit) etiam prudentia singulari atq; diuina ad eam iustitiæ laudem peruenerat, ut in sua Republica nihil earum rerū esset omnium, è quib. discordiæ, seditiones ac bella ciuilia existunt, quæ tum fiunt, cum virtus exequatur vitio: cum boni præmio, mali verò sua carent pœna: deniq; cum non pro dignitate ac meritis cuiusq; sed pro regnantis libidine, alij plus, alij minus vtuntur rebus communibus. Ex hac enim inæqualitate ac intemperantia quadam oriuntur in Republica morbi illi insanabiles, quasi in corpore sano atque integro. Hinc enim existunt discordiæ, seditiones, ac bella ciuilia, cum ipsarum legum atque hominum interitu: & merito quidè. Quid enim in ea Republica salui aut diurni futurum speres, vbi vitium præcurrit virtuti, vbi algent boni, lætantur improbi: vbi dignitas cedit pecuniæ, virtus generi, ingenium socordiæ atq; negligentia? Postremò vbi indignissimus quisque amatur, colitur, ornatur, ac ad amplissima quæque promouetur, summa cum desperatione bonorum? Ruant necesse est in tali Republica, ac intereant omnia, quamuis illa magna sint atque præclara. Non agam pluribus, equites: neq; exemplis vtar Græcorum ac Latinorum, & ipsorum etiam Barbarorum, qui Respubli. suas potentes ac florentes amiserunt, dum in illis nullus habetur virtuti honos, nulla pœna vitio. Ex ipso enim Sigismundo omnium i-

starum rerum exempla sumi possunt: qui cum sapientia illa magnæ atque incredibilitatem ipsam videret pestem ac perniciem esse ciuitatis, ad eum finem dirigebat omnia, vt neminem eius Reipublicæ, cuius hic rex fuit, pœniteret: qua cum æquabiliter illo rege vterentur omnes, nō metuebat, ne qui vir bonus atq; fortis, contemptus ab illo neglectus, aut res nouas in regno moliretur, aut seditionem, bellūve ciuile spectaret: quod ibi necessariū sit, (vt iam diximus) vbi non æqualiter, neque iustè viuatur: quare vt remoueret à suo regno omnia hæc mala atq; incommoda, Rempublicam ipsam omnibus ex quo vtendam, ac fruendam proposuerat: ita tamen, vt ratione, & boni ad illā admissi, & mali inde pulsi esse viderentur. Neq; enim in Polonia improbitas atq; indignitas desperatione frangebatur vnquam magis, quàm Sigismundo rege: cōtra verò, virtus, probitas atq; dignitas hunc locum honoris, & gratiæ apud Sigismundum habuit, vt cum genus ipsum illustre in claris viris adamasset, tamē ipsa virtute sæpe posterius clarum duxit genus: gradumq; ad honores amplissimos in sua Republica virtutem volebat esse, non genus. Dabis mihi hoc loco hanc veniam, Nicolae Wolsci, vt tuo potissimū exemplo me vera dicere probem: cum enim equestri ortus esses patre, Sigismūdoq; nō generis, neq; opum, sed virtutis commendatione esses cognitus: hunc tibi honorē ille habuit, vt te, & gynecæo clarissimē atq; pudicissimē huius reginæ vxoris suæ præficeret: & ad te Sendomiriensem Castellatum cum multis prouincijs deferret. Hoc ille diuino facto suo docuit, quàm iustus rex esset, cum tantum tuæ excellenti

lenti virtuti, fidei, ac integritati tribueret, vt, quo genere ortus esses, quærendum sibi non putaret. Quid verò tu, Martine Sborouuski? parū me est tum expertus, quàm iustus hic rex erga te fuerit, cum tuæ spectatissimæ virtutis durior aliquando conditio esset? cum enim virtute, constantia, ac magnitudine animi inuidiam, calumniāq; superares, & salutem Reipublicæ, libertatemq; communem, tuæ oblitus, maximo animo defenderes: tantum apud Sigismundum ad extremum dignitate valuisti, vt tua nimia (vt quidam putabant) in causā cōmuni libertas, tibi ad hunc honoris, & dignitatis gradum non obstaret, quem nunc in Republica tenes: quin verò etiam hæc ista bona, & animi, & ingenij tui in Calisienti hoc isto Castellatu tibi sunt apud Sigismundum suffragata. Sed quid ego hos cōmemoro? cum externi homines ipsi, atq; aliunde orti, tantum apud illum virtute valerent, vt illis non in regno tantum ipso, sed etiam in Sigismundi senatu locus esset. Adest enim Seuerinus Bonerus, vir Wissemburgo quidem profectus, ita tamen ob virtutem, ingenium, industriamq; Sigismundo regi probatus, vt nihil illi obstaret ad honores huius regni externum genus. Cum enim fides ac industria ipsius in omnibus officijs ac muneribus regni amplissimis fuisset cognita, illum Sigismundus, & salinatore fecit, & præfecturas mandauit, ac in senatu introduxit, in quo ille maiestatem Reip. vestre cum his seruaret, qui in hoc regno è vobis sunt orti: & tamen apud Sigismundum caruit inuidia propterea Bonerus, quòd alienigena esset, ac Germanus, non ciues neque Polonus: cum illo enim Sigismundus

ob virtutem ipsius præstantem ac singularem communicauit hoc regnum, in quo nunc ille omnibus opibus fortunæ, ingenii, ac dignitatis summa vestra voluntate floret. Ad hunc modum Sigismundus præmijs in Republica propositis, optimi cuiusque virtutem ad ipsam Rempublicam tuendam excitabat: qua sanè ratione tantum profecit, vt nullum tempus in hac Republica ferocius fuerit virtutum omnium. Pro se enim quisque tam pace, quam bello nitebatur, vt sub optimo rege bonus ipse ciuis esset: & ne quis, amplissimis præmijs virtuti propositis, ipse sibi ad laudem deesset. Quare tanto studio ad virtutem, & ad gloriam exarserat omnes, vt summi, medij ac infimi, ad summa contenderent. Testis enim hic est, Ioannes Tharnouius, qui etsi genere clarissimo sit ortus, tamen ad res maximas, pro salute huius regni gerendas, honoribus amplissimis ab hoc rege inuitatus, tantum virtute profecit, vt non solum nostros Imperatores omnes, sed etiam illos veteres externos Scipiones, Marios, ac Maximos, bellica laude adæquaret. Quid verò hic Nicolaus Sieniauuski Belsensis Palatinus? qui præmijs à Sigismundo excitatus cum Alexandro ac Procopio fratribus, sic rem militarem in Russia hoc rege administrabat, vt eorum opera Russia illa afflictæ, ac anniuersario hoste penè deleta, requiescat nunc, ac nouis colonijs solitudines suas compleat atque instauret: ita vt post hominum memoriam cultior Russia nunquam fuerit, quam est nunc Sieniuorum, & aliorum fortium virorum opera, quorum virtute ad hanc rem Russia stetit: quæ cum assiduus hostibus esset exposita, fortissimorum viro-

rum

rum præsidio eam Sigismundus muniendam sibi putabat: eiusque prouinciæ magistratus his potissimum mandabat, quorum animo ac virtute confidebat: veluti nuper paulò antè quàm esset mortuus Podolia Palatinatum ad Ioannem Mielecium detulit virum fortem, ac genere, ingenio, opibusque præstantem. Præterea alios multos fortes ac claros viros, quorum virtutem Sigismundus ad res maximas iustitia sua excitauit, beneficijs auxit, præmijs verò confirmauit. Est hæc diuina summi illius viri ac iustissimi laus, qui cū amplissimo ac copiosissimo regno potiretur, illius omnes copias atque opes, non suæ priuata libidinis, neque compendij sui putauit esse, sed eius Reipublicæ, cuius rex fuit. Quare quicquid positum erat, aut in honoribus Reipublicæ, aut in vectigalibus ipsius regis, earum rerum omnium dispensatorem ille se esse putabat, non possessorem neque dominum. Quò etiam fiebat, vt hæc communicaret omnia cum viris fortibus, ac de Republica bene meritis, ita vt cuiusque dignitas ac meritum postulabat: summas opes regum esse ratus copiam bonorum virorum atque fortium, quorum virtus ibi iaceret semper, vbi nullus ei haberetur honor. Quare cū Sigismundus gratus esset erga optimi cuiusque virtutem, commouit præmijs propositis studia hominum, non solum summorum, sed etiam mediocrium atque infimorum. Pro se enim quisque hoc rege excellere in Polonia studebat: nemo erat, qui aliquid non afferret in medium, quo regi suo operam ac industriam probaret. Artifices ipsi mediis fidius, ac omne genus mechanicum commotis studijs, artes suas diligentius hoc rege coluerunt,

cum viderent operas quoque suas placere regi. Itaque tanta copia optimorum opificum atque artificum hoc rege fuit: ut Phidias illi veteres atque Polyclerus, & Apelles reuixisse in Polonia viderentur: qui pingendi, fingendi, ac dolandi arte, illorum veterum artificum gloriam adaequarent: quorum cum multa extent in hoc regno opera pulchra atque visenda, tamen huius unius arcis opus vincit, ac superat omnia, quam ille praestantissimorum artificum opera à fundamentis extruxit, ac Cracouiam hoc isto praesidio munivit tanto sumptu ac opere: ut non hominum, sed Deorum immortalium sedes arx ista esse videatur. Quid verò Basilica huic templo adiuncta, paruumne accessione sui, huic adi Venceslai decorem, dignitatemque attulit? in qua & pictorum opera, & sculptorum ac fabrorum singularia, & magnifica visuntur: quam Basilicam ille, & religioni summi Dei consecrauit, & omnibus ornamentis (ut videtis) illustravit, corporique suo tabernaculum hanc esse voluit: in qua illud, quasi quodam regio itinere defessum, non minus longo, quam molesto, postremum requiesceret, ac supremam mundi diem expectaret. Quanta haec Sigismundi iustitia fuit, quam potens, quam magnifica, quam clara apud Deum, quam nota, & probata apud homines? qui distribuendis aequaliter praemijs, ac muneribus regni, mutua pace, ac beneuolentia suos tenuit: & ad virtutem bonos viros cupiditate rerum optimarum incendit, ac in contrario genere hominum hoc ipso modo firmabat rationes bonorum. Nihil enim apud illum contemptius, nihil neglectius, nihil vilius improbis fuit, ut ex hac ista ratione, boni praemia

mia suae virtuti seruari à bono rege scirent: mali vero nihil praeter contemptum ferrent, atque poenam. Ita illi honores omnes solis bonis ac fortibus viris debere se putabat: quibus cum improbis etiam communicatis boni in officio dolore redderentur remissiores: improbi verò nihilo illis ipsis honoribus fierent meliores. Quare cum praemium, & poenam aequabiliter dispartiret, seseque ipse sanctissimè gereret: virtutes praemijs, vitia contra poenis affecit: cuius rei etsi multa extent exempla, tamen haud scio, an aliud sit clarius illo, & ad faciendum cum in re militari, tum in omni vita fidem accommodatius, cum Raduankouium centurionem ob Ornetæ Prussico bello proditionem infamia publico iudicio notauit: militesque nostros huius calamitate ac ignominia docuit, ut pugnare potius, quam fugere: mori, quam fallere vellent. Hisce artibus Sigismundus cum suos ciues, bene viuere, ac iuste agere docuisset, facile illam quoque iustitiae partem, quae legibus traditur, absoluit: cuius haec summa apud Sigismundum fuit, ut conuenienter in hac societate nostra viueremus: ad hunc ille finem omnes leges suas retulit, quibus pax inter nos cum summa beneuolentia constaret: quas leges si inspicias, tanquam in aliquo speculo omnes sensus Sigismundi ac rationes expressas videbis. Nullam in his tyrannicam mentem, nullam utilitatem ipsius propriam reperies. Vestrae libertatis, equites, vestrae dignitatis, vestrae maiestatis sunt illae leges, quae in Polonia sole regnant, ac ex aequo vobis, & Sigismundo regi vestro imperant. Neque enim solutus est rex legibus apud vos: non quod illi vile, id iustum vobis: non quod lubet, id il-

licet, Romanæ seruitutis sunt ista carmina, quæ laudat nemo, nisi seruus sit, aut Italus: qui quidem, vt certius seruiret, scholas etiam sibi (si Dijs placet) condidit: Doctoresque legum fecit, à quibus nil nisi seruire disceret, qui Doctores, inquam, legum istarum seruilium transcens Alpibus, venerunt etiam cum talibus præceptis ad vos: quos hic passim iam vagari videtis, cum hoc isto Dijs irato supercilio, ac pessimo libertatis vestræ exemplo: quos vos, id quod facitis, contemnere debetis, equites: & tanquam contagionem quandam hanc istam Neronianam scholam fugere, regnoque vestro pellere: ne istæ immundæ pecudes inficiant puros iustitiæ vestræ fonteis, è quibus Sigismundus hauriebat leges vestras, quibus communiter vobiscum viueret, quarum legum ille lingua, non rex: interpres, non author: patronus, non Dominus fuit: quas etiam ferebat, authore senatu, volentibus ac iubentibus vobis. In qua sanè ratione cum summa moderatione æquitate animi fuisset, omnes illos veteres Solonas, Licurgos, atque Cretas Legumlatores vicisse mihi videtur: nam illi seorsim à populo leges ferebant: hic verò nullam absque senatus autoritate, ac scito vestro communi, legem tulit. Illorum leges libidini populari sæpe seruebant: Sigismundi verò nulli rei seruiunt, nisi vtilitati communi ac vestræ libertati. Illorum legum nimia licentia tyrannidem in ciuitatibus pariebat: nostra verò legum disciplina, nulli rei magis, quàm tyrannidi, est aduersa. Quid ita? quia apud leges nostras rerum, & criminum, non personarum, neque dignitatum, ratio est. Non querebatur in Sigismundi iudicio, Archiepiscopusne, an Pala-

Palatinus: Episcopus, an Castellanus: nobilis, an ignobilis: peregrinus, an ciuis reus esset? sed remota dignitate omni reorum ipsorum, de re ipsa iudicium fiebat: in quo nocentes pœna legitima afficiebantur: innocentes verò ex lege absoluebantur. Iam, quanta ipsius Sigismundi maiestas in iudicijs publicis fuerit, quæ animi æquitas, qui modus, recordamini, equites, & illam personam illius regis in iudicio præsentis vobiscum cogitate: in qua expressa facies Reipublicæ vestræ cernebatur: status erectus, ac celsus, lati ac patentes humeri, facies rotunda, rubentes genæ, oculi grandes, ac stabiles: minax supercilium, nasus ipse gryphus ac aquilinus, summo rege dignus: vt non Calimiri regis, sed Iouis filius videretur iudicio præsidere: sic omnia ad imperium erant in illo rege nata, vultus, intuitus, vox, latera, silentiū postremò ipsum. In iudicio nunquam audiebatur, nisi cum oportebat: minùs etiam nonnunquam, quàm oportebat. Nutu plura, verbis pauca conficiebat: tantaque moderatione linguæ ac continentia sermonis fuit, vt illius, in summo imperio, nemo vnquam verbū vllum asperius audierit. Quare cum tanta iustitia, ac tanta moderatione in cōtrouersijs dijudicadis fuisset, æquos, placatosque reos à se dimittebat, nō solūm eos, secundum quos iudicabat, sed etiam eos, quos contra statuebat: & cum gratiæ causa in iudicio nihil faceret, grata tamen erant omnia, quæ faciebat. Ita sœueritati illius, res maximè distans, miscebatur comitas, sed ita tamē, vt neque comitas impediretur sœueritare, neque sœueritas comitate leuior fieret. Hac fama admirabili virtutū incredibiliū, cum solus ille rex, solus iustus,

solus sapiens, non domi tantum, sed etiam foris videretur: tanta veneratione propter summam iustitiam apud omnes gentes fuit, ut iustitiæ illius fama impulsu Bohemi primum: deinde Hungari, Ludouico rege apud Mohaciũ à Turcis interfecto, huic ultro duo maxima regna offerrent, quæ ille tamen non accepit, cum reprehensione multorum, eorum præsertim, qui non perspiciunt, ac multò etiam minus intelligunt, quantum ipsius regni sit opus. Quod cum alta sapientia Sigismundus cognitum, perspectumque haberet, regna illa remisit Hungaris, ac Bohemis: ipse Sarmatia contentus fuit, sufficere sibi hæc materiam ratus, in qua omnem vim ingenij, ac virtutis suæ ostenderet: tanta fuit opinio ipsius excellentis iustitiæ apud omnes, tanta etiam illius moderatio. Quid verò illud, cum Ioannes, & Ferdinandus reges, summis inimicitijs incensi, arbitrum hunc de Hungariæ regno ceperunt? parumne ex eo liquet, quanta existimatione hic rex apud omnes fuerit? quam sanctissimam esse reges illi putabant, ita ut arbitrio illius, non solum regna ipsa, de quibus ambigebant: sed etiam dignitatem suam regiam committerent, id iustissimum fore rati, quod à Sigismundo probatum, decretumque fuisset. Prætereo alia infinita domi, & foris ipsius excellentis virtutis, atque iustitiæ documenta, quæ ille viuis constituit, ad memoriam regni sui sempiternam. Et quoniam præcipua pars iustitiæ est pietas ipsa, parumne hac quoque iustitiæ parte excelluit? cum religionem illam patriam atque auitam, cærimonias item omnes sanctissimas, tanta veneratione coleret, ut nihil illis melius, nihil religiosius esset, ne in monasterijs ipsis quidem, non

in

in his, quæ nunc sunt, sed in illis, quæ olim fuerunt: fide enim in Deum erat summa, hominem peccatorem se confitebatur esse palam: nusquam spem veniæ, nisi in solo Christo habebat: benignus in omnes, pius, clemens, ac munificus fuit: in ecclesia verò, ne quid nouaretur, neque ipsius religionis vlla in re fieret commutatio, tanto studio curauit, ut in minimis etiam rebus, quæ vix censeas, diligentissimus fuerit. Vos hoc loco appello sanctissimi sacerdotes, qui mæsti nunc pro illo sacrificium facitis: equis vestrum diligentior omnibus religionibus atque cærimonijs conseruandis hoc rege fuit? Quoties ille vos admonuit, si quid à vobis non ritè factum, aut si quid de statuto sacrificio fuerat à vobis prætermisum? Candelam ipsam ceream mediufidius, ut maiora prætermittā, non suo loco stantem aduertebat: aut si ea sacro deesset, vos admonebat. Neque verò id ille faciebat curiosus in vestro munere: sed quod minimis huiusce rebus, aut sublati, aut intermissis, religionem ipsam intermitteri, ac sensim tolli putabat: de qua ne vlla diminutio fieret: non solum præmijs, sed etiam pœnis in seditiosos editis prouidit. Gedanienses enim ciues res nouas atque perniciosas non in Rempublicam tantum, sed etiam in religionem molientes, supplicio affecit: summa tamen moderatione ac æquitate: paucorum enim pœna contentus fuit, ad salutem reliquorum. Ita ille cum fundamentum omnis Reipublicæ religionem ipsam sciret esse, & cum sibi multorum exemplis ac literis suaderet, mutata religione, mutari regna: summa religione ipse fuit, & ut ceteri quoque essent, curauit: ad quam colendam ac retinendam, ut expeditior ipse esset, mul-

Tt iij

tis exercitationibus se comparabat : summa enim abstinencia ieiunabat : dies festos celebrabat : nunquam publicè quicquā agebat, priusquā sacrificasset, sacroque interfuisset. Verbum Dei diligenter in concionibus audiebat, ac iuxta illud vivebat : sobrius in omni vita rex fuit : nunquam ebrius est visus : nunquam vino aut amore insolens ac intemperans. Ad hunc modum ille cum summa moderatione victus fuisset, paratus semper erat ad regium illud opus atque munus, in quo exercendo carebat furore illo, qui ex intemperantia cibi atque vini ducitur : quo remoto, summa fuit humanitate ac incredibili religione ad vltimum vsque spiritum, ita vt etiam animam ipsam agens, hunc istum Vitum Monachum de Dominici familia, sacrificantem diligenter audiret, ad singula verba passionis Christi Dei nostri suspirando, ingemiscendo, ac flebiliter precando, quò Deus ipse peccatorum ipsius immemor : beneficio autè Christi in illum, & in omnes memor, clemens ac propicius, illum ad illas beatorum sedes reciperet, ad quas Iesus Christus Dominus, & Deus noster ante illum præcesserat : ô fidem veram, & dignam, cui isti ignes luceant, qui quidem signa sunt atq; notæ illius ignis intimi, quo fides ipsius ardebat in Deū : caritas autem ipsa sese effundebat in proximum. Hoc ergo isto diuino igne atq; recondito semel in baptismo suscepto, cum ille arderet in omni vita, nullaquē perfidia illum violaret : rectè hæc ista lumina atque ignes, incensaque facies præferuntur nunc illi mortuo, quòd fidem Deo seruaret integram, caritatem autem proximo ad vltimum spiritum, quem cum iam reddiderit Deo ex hac turba, & colluione tanquam

quam ex hospitio, non tanquam ex domo, in illud animorum concilium, cætumque profectus est, vbi nunc cum fidei Abraham, Isaac, atq; Iacob accumbit : colloquitur cum Dauid : viuuit cum Iosia iustissimo atq; religiosissimo rege : auos suos, fratres, ac parentes, reges vestros recognoscit : hunc totum iam complectitur cælum : hunc obuijs vlnis excipiunt omnes beatorum animæ, ac illius conspectu latantur, ab Aquilonisque partibus aduenisse gaudent regē iustitia ac pietate insignem, socium felicitatis suæ, atq; immortalitatis participem : quo nemo vir melior apud nos natus est, nemo pietate præstantior : nūc ille vos ex alto intuens, equites, à Deo Opt. Max. precatur, vt nos felices ac saluos velit esse, vestrumque hoc regnum conseruet, quod ille summa sapientia, ac singulari iusticia viuus rexit, ac omnibus legibus, præsidijque ornauit, atque instruxit : summaque in illo tuendo, conseruandoque animi magnitudine, fortitudineque fuit : de qua ego breuiter dicam : fuit enim hoc tertium, quod in summo rege inesse oportere diximus. Neque enim satis est, sapientem ac iustum domi esse regem, nisi etiam is regnum saluum præstet, & ab omni externa vi defendat. Qualis utiq; Sigismundus fuerit, constat : qui quo die rex à vobis est factus, motus domestici in illum, deinde externi cum maximo nouarum rerum metu exceperūt. Recordamini enim, equites, qui motus ille in Lituania, qui timor fuerit, cum Michael Glinski homo eius gentis potentissimus, atq; seditiosissimus, mortuo Alexandro rege, principatū Lituaniæ peteret, ad quam illi rem cum & animus non deesset & copia, tamen is Sigismundi primum

nomine, deinde conspectu fractus, debilitatusque arma posuit, pacemque supplex petijt, ad postremò in illius fide fuit. Mansisset autem vtramque in sententia: nunquam tantis cladibus, tantoque hominum interitu Lituaniam eum Moschouia commisisset: cum enim Michael Glinski moliri multa occultè in Lituania nunquam desisset, à Ioanneque Zabresinskio Marscalco Lituanie, appetiti principatus reus fieret: non cogitabat, quomodo se regi purgaret, de quo arguebatur, sed quomodo accusatorem suum primo quoque tempore è vita tolleret. Itaque oblitus elementie regie, quam primò statim Sigismundi in Lituaniam aduentu, incredibilem erat expertus: lustritie etiam huius ipsius regis immemor, in qua etiam nocenti per fugium esse poterat: nullaque ratione harum rerum omnium habita, multa nocte Ioannem Zabresinskium aggreditur, & quiescentem iam, ac nihil tale cogitantem inuasit, ac domi sue hominera nobilissimum occidit, magnum crimen, scelus ingens, vis non ferenda, cuius ille magnitudine perterritus, ut scelus scelere cumularet, ad Basilium Moschum profugit, illumque ad inferendum bellum patrie sollicitare cepit: facileque sua sponte ad id iam parato Basilio persuasit, ut cum Maximiliano Cæsare fœdus faceret, ab eoque futuri belli subsidium contra Sigismundum peteret. Nihil propius est factum, quam ut Maximilianus immemor tum nominis ac generis sui, omnibus suis copijs ad inferendum bellum Sigismundo Basilium iuaret: quod tanto apparatu rerum omnium à Basilio erat gestum, ut neque maiori contentione, neque maioribus copijs inter Lituanos, & Moschos vnquam certatum fuisset:

fuisset: Hic Sigismundus, & si eodem tempore alijs quoque bellis Scythicis, Valachicis, atque Turcicis destitutus esset, tanta tamen animi magnitudine in bello Moschico suscipiendo fuit, ut nullum aliud bellum gerere videretur: non terruit illum Maximiliani Cæsaris insperatum cum Moscho fœdus, non copiam ab illo suppeditatam gerendi belli, non ipsius Basilij exercitus ante hanc diem inuictus. Incredibili enim celeritate exercitu ex Lituania collecto, militibus etiam ex Polonia accersitis, magno animo aduersus hostem contendit, ac Borysthene amne superato, cum hoste acerrimè confligit, quem memorabili pugna deuicit, non in præsens tantum sed etiam in posterum: nam eo prælio videntur omnes vires concidisse Moschorum, quæ antè hac graues Lituanie ac inuictæ videbantur esse: & quæ ante illam cladem tantæ fuerunt, ut Moschi præ se ceteros mortales omnes contemnerent, quibus deuictis, tanta gratulatio omnium est subsecuta, ut etiam Romæ à Leone Decimo supplicatio Sigismundi nomine decerneretur, singulari genere verborum & numero dierum. Cum enim in Leonis senatu Nicolaus Wolski legatus, hic Sendomiriensis Castellanus, exposuisset & genus hostium & victorie modum, res digna patribus illis est visa, publica ipsius urbis Romæ gratulatione, ac supplicatione singulari. Supplicatum itaque fuit, totaque urbe dies festi, atque ludi eius victorie nomine fuerant instituti, dolente ac mœrente Maximiliano Cæsare, qui captiuos etiam ipsos, per hunc istum Nicolaum Wolski Leoni missos, interceptis, in Moschouiamque contra ius gentium remisit. His victorijs atque triumphis initia re-

gni sui Sigismundus consecrauit, docuitque se eum regem esse, qui & domi regnum legibus tenere & foris armis tueri posset. Neque verò hoc bello tantum illius animi vis extitit incredibilis, sed multis etiam alijs bellis grauib; ac difficilib; . Nam cum vix à Moschico bello respirasset, Scythiam magnis copijs, Russiam prouinciam ferro atq; igne vastantem incredibili virtute ad Wisnio Wicium superauit: illaq; pugna, primus regum omnium, Scythas docuit, pacem bello meliorem esse. Quid autem Valachia ipsa, Turcicis exercitibus contra Sigismundum munita atq; instructa, cum huic regno periculosissime immineret, nonne ad Obertinum postremo ab hoc rege deuicta, pœnas temeritatis suæ dedit, vestroq; imperio, hoc isto Ioanne Tharnouio duce, parere est coacta? Iam verò Moschouia, cum iterum fractas illas vires suas ac desperatas repeteret, bellumque maximum pararet, non ab hoc Sigismundo iterum deuicta bello maximo funditus corruit? Ad quod bellum gerendum Sigismundus, hunc istum Tarnouium Imperatorem, ad conseruandum hoc regnum natum, miserat: qui capto atq; euerso Starodobo, ingenti hominum strage, Moschos in perpetuum deuicisse iam videtur. Prætereo alia bella varia atque infinita, quæ Sigismundus gessit, non libidine regnandi, neque studio gloriæ incensus, sed amore religionis Christianæ conseruandæ. Cum enim Polonia regnum Aquilonem versus vltimum sit regnorum omnium: gens ista regiones finitimas habet inimicissimas, partim Christiano, partim verò Romano nomini. Quare Sigismundus cum his assidue bellum gessit, nō vt finitimarum rerum potiretur,

tiretur, sed vt religionem Christianam contra Scythas atque Turcas: Romanæ verò sedis nomen contra Moschos atque Walachos tueretur: quod hæ gentes huic sedi, hoc isto dissidio Græcorum cum Latinis, sint omnium inimicissime. Solus ergo Christianorum regum omnium Sigismundus non pro augendo, sed pro retinendo regno: non pro sua libidine, sed pro Christiana religione bellum cum tota Asia gessit, cuius Asiæ opes cum magnis ac insperatis victorijs crescere indies videret, seque præ cæteris periculis illis proximum esse sciret, Christianos autē principes mutuis bellis dissidere videret, prouidendum sibi, regnoque suo putauit. Quapropter summa ope est conatus Christianos principes in mutuam gratiam reducere, illorum concordia ac conspiratione suas opes atq; rationes contra Turcarum tyrannum firmare, vt minus potens, minusq; formidabilis tyrannus ille vobis esset. Quapropter & Maximilianum Cæsarem reconciliata iam gratia Viennā adierat: cuius etiam hortatu Vladislaus frater Hungariæ rex, cum Ludouico filio, eò quoq; venerat, quo in conuentu summorum regum ille ostendit, docuit, monuit, Turcarum opes tantas esse, vt ab vno Christiano rege superari non possint, in cōcordia ac mutua pace spē esse, sine qua nihil esset Christianis salui. Itaq; Sigismundo authore atq; duce, iacta erant Viennæ fundamenta communis auxilij: quæ tamē sorte quadam rebus nostris aduersa non diu manserunt. Nam & Maximil. & Vladislaus vita functi, ambo spem Sigismundi fefellerunt. Non cessauit tamen Sigismundus agere, & facere omnia, quo potentia Turcarum occurreret. Quare auxilia

undique contrahebat: cum finitimis fœdus & amicitias iungebat, neque verò his solis contentus fuit, sed etiam cum sciret Neapolim atq; omnem illam oram Apuliæ, societate Turcici belli cum Polonia coniungi, amicitiam Italiæ expetiuit, hancq; Bonam reginam ex Sphortia familia clarissima atque totius Italiæ nobilissima, ducem Bari in matrimonium accepit: vt hoc ceu quodam illustri ac sancto pignore, socium se belli ac periculorum omnium Italis profiteretur esse. Verum cum hac ista spe finitimorum ac externorum auxiliorum frustra pederet, solusq; sapius cum summo rerum suarum discrimine cum Turcarum ducibus confingeret, de regnoq; suo iam planè dimicaret, fœdus ad extremum cum Solimāno fecit. Quid verò illi aliud faciendum fuit? solus erat: opem ferebat nemo, spes ipsa restabat nusquā: regnum potrò suum videbat omnibus Turcicis bellis ac periculis esse propositum. Quid tandem quæso est, quod quis Sigismundum huius ipsius fœderis nomine reprehendat? cum videat vnum è duobus illi fuisse necesse, vt aut regnū suum in postremum discrimen adduceret, aut fœdus cum Turca faceret, quod tamen ille non fœdus potius, quàm inducias sibi putabat datas esse parandi belli. Nouerat enim ille à Turcarum tyranno non fide, neque religione: sed occasione atq; tempore fœdera pòderari. Quare etsi ille fœdus illud sanctissimum esse ducebat, tamen quod nihil huic hosti crederet, inter fœdus illud, rationes suas summo studio futuro bello parabat, vt si quando illi necessariò cum Turca belligerandum esset, eò paratior, instructiorque in aciem contra illum prodiret. Meminerat, sapius se conflixisse

xisse cum hoste summo cum periculo, Ludouicum etiam regem, nepotem ex fratre suum, viderat vitam, & regnum profudisse, cum incertorū auxiliorum spe bellum Turcicum mallet, quàm fœdus: cuius consilia nunquam probabat Sigismundus, summoq; studio à bello illum reuocabat, ostentabat illi Rhodum atq; Coum nobilissimas insulas consimili spe perijsse: docebat Carolum Cæsarem impeditum esse bello Gallico atque Italico, Ferdinādum autem Rusticano: Germaniam etiam totam, religionis cōtrouersia dissidentem, commemorabat: nusquam spem superesse: prestare fœdus facere, quàm bellum incertum gerere, cuius fidelissimis consilijs cum Ludouicus non obediret, vitam simul cum regno amisit. Quia in re Sigismundus, quàm sapiens rex atque fortis fuerit, ostendit, qui Rempublicam tanquam in alto nauim pro ratione tempestatū, & locorum, & temporum dirigendam esse ducebat, vt quid tempus Reipublicæ poscat, aut quid vetet in primis sapienti regi sit prouidendū. Interea tamen Sigismundus quoad vixit, cum bellis mutuis Christianorum arderent res, ille non quieuit, sed assiduis bellis pacem regno suo quæsiuit. Nunquam quenquam bello lacesiuit, nunquam nisi lacesitus bellum gessit, propterea etiam (credo) victor semper exitit: singularisq; illa huic vni concessa erat gloria, quod hic solus regum omnium in Polonia nunquā victus fuit, nisi fortè quis illam acceptam calamitatem apud Socalium bello Scythico huic adnumeret: quæ, temeritate ducum, absente rege bello commissio, à Scythis accepta fuit, quam tamen calamitatem ille postea infinita hostium cæde compensauit: sic illo

cum nihil temerè, nihil abiectè, neq; demissè, sed summo consilio, magno, & inuictò animo cuncta gereret, facile fuit inuictus. Res etiam nostras, cum armis vix posset, fœdere à Solimanno vindicauit, quas ille aut perpetua pace cum hoc hoste sanciuir, aut si belligerandum nobis erit, paratiores, instructioresq; aduersus Turcarum opes reddidit.

Reliquum est, vt de clementia ipsius pauca dicamus, sine qua & sapientia nihil prodest regibus, & iustitia etiam obest, & fortitudo ipsa nocentior fit suis, quàm alienis, nisi ipsius clementiæ moderatio temperetur. Hæc enim ferocem animum regis, ferum & indomitum contra regni hostes emollit, suis mansuetumq; ac benignum reddit: vt hac ipsa virtute rex hostem ab amico, peregrinum à ciue, innocentem à reo secernat: reis etiam ipsis, fragilitatis ac imprudentiæ in hac eadem virtute apud regem perfugium est, hæc ista virtus in consilijs, in iudicijs, in bellis regū versetur necesse est, si reges non Tyranni illi volunt perhiberi, hic enim regiæ Celsitudinis ornatus est: hæc illorū cōmendatio est summa: hæc sola atq; vnica ad immortalitatem illis restat via, deniq; ex hac ipsa excellenti & planè regia virtute nascitur suauissima regum ipsorū memoria: gratumq; ac iucundum illorum versatur apud suos desiderium. Vnde enim sunt vestræ istæ lacrymæ? vnde hæc est misericordia, quam nunc vos præstatis mortuo? eblandita credo hæc sunt à vobis spe vlla cōmodorum vestrorum, & non potius expressa vestigia mœoris vestri, recordatione illius optimi atq; clemētissimi viri, qui benignus in bonos, mitis in reos, indulgens in omnes fuit? nunquā ille attisit

vicio,

vicio, nunquam detraxit virtuti, nunquā blandiens parti se dedit alicui: sed cum rem ipsam sequeretur, hoc vnū propositum illi fuit, ne quā in re aberraret à vero: tanta æquitate ac clementia, vt rerū ipsarum accriminum magnitudinem, cum rerum infirmitate conferret: virtutem etiam ipsam atque innocentiam, ne approbatione insoleceret, aut dissimulatione, aut leui reprehensione, tēperabat. Iam verò ipsas partes magnis sæpe odijs incensas, summa grauitate ac æquabili erga vtranq; voluntate audiebat. Possem hoc loco magnas inimicitias clarissimorum virorum commemorare ex Reipublicæ causa susceptas, nisi & vos meminisse scirem, & ipse præterite hanc ignominiam vellem, ne commemorando notare videar authores ipsos. Dabo hoc ergo illorum authoritati: ab hisq; vobiscum vnā petam, vt cōmunis salutis causā remittant animos, æquosque ac placatos retineāt huius istius exemplo regis: qui, cum rex esset, possetq; delinquentem coercere, æquus tamen vtriq; fuit, monereq; ac hortari, interdum etiam rogare ad pacem suos maluit, quàm lege, vi aut minis impellere: ferebat enim æquo animo omnes, in liberaq; Rep. non solum animum, sed etiam odium liberū esse debere duxit. Hæc libertatem ille liberorū populorum cum summā esse sciret, vt videlicet, & amoris, & odij par sit apud ciues ratio, ipse quoq; odia multorum in Rep. pertulit, si tamen odium est dicēda libera expositulatio subditi cum rege. Cum enim benignitas ipsius atq; clementia nimia quibusdam, aut etiam nonnullis in rebus remissior videretur: reprehendi, se palam in senatu patiebatur: sententias in se dictas patienter fe-

rebat, & eas æquissimo animo refellebat, aut illis cedebat, & secundum illas, quod admittebat, corripiebat. Iam verò in comitijs ipsis, nullius regis in Polonia aures vobis ac vestris legatis benignius unquam patebant. Attente perorantes vestros legatos audiebat: postulata vestra clementer accipiebat: stultitiam multorum sæpe ac intemperantiam perferrebat. Nunquā ille asper verbo, aut immodestius
 * *Emisso.* misso excanduit: nunquā iracundia exiluit: quam ille cum omnibus virtutibus continentia, grauitatis, iustitia ac humanitatis, à se remouisset, facilis in rebus cognoscendis, in hominibus audiendis, admittebat. Quanto enim motu, quanta contentione illa ad Leopolum Valachico bello pro vestra libertate cum hoc rege egistis? cum quædam non legitime fieri: quædam etiam negligia ab illo vobis videntur: quæ tum grauitas, quæ animi æquitas, qui modus, quæ patientia huius regis, quæ vestra libertas actionis tum fuit? & tamen cum iuste fortasse nonnullis irasci posset, neminem vestrum ne asperiori quidem verbo propterea appellauit, ita, ut etiam illius ipsius actionis authores atque duces, maximis affecerit propterea præmijs, veluti hos duos fortissimos ac coniunctissimos fratres, Petrum ac Martinum Sborouios, quorum in Republica singularem fidem, obseruationem verò erga se summam cum esset expertus, utrunque honore senatorio affecit, quorum exemplo ille ad tuendam Rempublicam, causamque communem agendam, multos fortes viros ac industrios ex ordine vestro excitauit, veluti hos duos summa spe ac virtute in causa communi cognitos, Petrum Boratinski Ruthenum, & hunc

& hunc Stanislaum Podlowski ex Sendomiriensi municipio equitem, qui cum in comitijs nuper Pitrakouia habitis, quæ postrema Sigismundo fuerunt, grauiorem causam Reipublicæ suscepissent, quam ut utriusque ætas pati videretur: sic tamen à Sigismundo auditi sunt, ut etiam Stanislaum Podlowski de libertate vestra liberius differrentem, lacrymans audiret, & cum hic Sigismundum in Polonia non imperatorem, sed regem esse diceret, legibusque illum certis regnare oportere, summa cum libertate orationis disliceret: annuit ille: ipsoque vultu ac intuitu significauit, se quoque non Imperatorem vellet esse, sed regem. O virum omnium literis, sermonibus ac monumentis celebrandum, & dignum, qui non dico homines, sed Deos ipsos regeret, non illius tum maiestatis auertit illi à dicente Podlodouio oculos: non aures illi clausit regis potestatis conscientia. Imò verò vidit, audiuit, ac summo studio audientia sibi ea putauit, quæ liberè de Republica à Podlodouio dicebantur. Dixisses hæc in Neronis senatu Podlodoui? aut alicuius regis Italiae aures hac ista libertatis voce appetisses? Postremum illo in loco (mihi crede) constitisses, ac vltima vox tibi illa fuisset, quæ tamen ipsa grata Sigismundo fuit, iucunda nobis, gloriosa verò nunc est ipsi tibi. Summa hæc est clementiæ laus, equites, Sigismundi regis, & haud scio, an omnium maxima, in libera Republica liberas velle versari hominum voces, liberas sententias: denique liberas expostulationes, monitiones ac reprehensiones ferre. Quæ qui rex non fert, aut in Republica non probat, non rex, sed immanis est tyrannus, qui ut homines liberos in ciuitate non fert: ita

neq; linguas liberas ferre potest, nec iniuria. Tyrannus. u. ipse uiuit cū omniū inuidia, iniuste ac impie, sine fide, sine amore, sine vllō beneuolētię vinculo, vt meritō fidat nulli, credat nemini, nulli religioni, nulli legi pareat. At Sigismūdu cōtra, omnium, qui vnquā fuerunt, rex mitissimus atq; clementissimus cū meminisset liberī populi regē se esse, certa religione ac certa fide regnātem vobiscū non vt cum seruis, sed cum liberis, nō cum subditis, sed cū socijs atq; amicis, summa beneuolentia in hac Repub. uiuendum sibi esse duxit: vt ex æquo & audiret suos, & audiretur à suis. Quare ita ille vobiscum vixit, vt nō tantū aures illius, sed ipsius etiam vitę priuatę recessus nobis paterent. Aperta stabant illius cubi- cula, patebant atria, peruia erant nobis illius pene- tralia, nūquam excluderemur, nisi cū erat neces- se. Admittebamur, adstabamus, audiebamur: liberē querimonię de aliorum iniurijs apud eum nobis e- rant, ac qualibet de re facilis aditus, ac penē assiduus cum illo conuictus nobis fuit, vt nō solū mens, sed oculi etiam nostri liberē in vita ac in omnibus cubi- culis ipsius versatētur: in quib. nullos mores tyran- nicos, nullas contra libertatem nostram machina- tiones, nullum regni dedecus, nullam turpitudinē, nullam deniq; intēperantiā cernebamus. Omnia erant in illius integerrima vita, honesta: in cubicu- lis verō, decora, ac cum summa regia dignitate, atq; vestra libertate coniuncta. Iam verō quoties pro- grediebatur ē thalamo, in publicū quē se ac in tur- bam dabat, quanta tum, Dij immortales, oris illius dignitas? quę maiestas? qui hominis illius habitus? qui incessus? qui comitatus fuit? quā aptus? quā

con-

concinus? quā grauis? quā cultus? quāq; sum- mo rege dignus? quib. rebus cū in animos homi- num fluere, ac mentes omnium hac tanta maiesta- te occuparet: non timuit venena, non insidias, non conspirationes vllas verebatur, propterea etiam ca- rebat pręgustatoribus, quibus tamē ipsis interdum ad speciem vtebatur magis, quā ad aliquā neces- sitatem. Senatorum turmis ac equitum incendentis latus claudabatur, non doryphoris hisce, neq; ser- uis mercenarijs: indignum enim bono rege putabat esse, metum, in suo regno prę se ferri armis, ac in cœtu suorum hostem vereri, ac propterea ab arma- tis seruari. Tyrannorum sunt ista pręsidia, equites, & malē cogitantium hominum de rebus commu- nibus. Fide Sigismundus ac beneuolentia vestra fa- tis se munitum putabat esse: neminem etiam ē suis metuebat, cū æqualiter omnes diligeret, omni- busq; ex æquo se amabilem pręberet. Tantumque hac ista fiducia vestri profecit, vt quietē primū ac tranquillē vitam vobiscum degeret: deinde studijs vestris incredibiles huic regno felicitates atq; opes afferret. Qua enim fide ac voluntate erga hunc re- gem vos fueritis, testantur multa atq; pręclara faci- nora, huic regi virtute vestra parata, qui cū talem se regem gereret in omni officio suo ac munere, vt ad summam nihil à vobis in eo desideraretur, meritō tales vos quoq; erga illum gessistis, vt ob summa at- que amplissima illius in vos ac Rempubicam ve- stram beneficia, patrē patrię vna voce hunc appel- laretis: qui honos post conditā Poloniam huic soli à vobis est habitus: & cū eum, quem natura morta- lem genuerat, vos immortalem esse cuperetis, hunc

Vv ij

Sigismundum Augustum filium, pignus esse voluistis fidei ac voluntatis vestrae erga Sigismundum semipiternum. Nam cum hic Augustus admodum puer esset, soloque illo omnes patris spes niterentur, & cum id vobis per leges liberum esset, hunc vos honorem patri habuistis, ut hunc alium ipsius, tum autem puerum, nec tum ad imperium aetate maturum, magna tamen spe praeditum: regem viuo patre omnibus vestris suffragiis salutaretis, hancque incredibilem voluptatem patri de filio daretis, ut is vestro beneficio filium successorem sibi paratum videret, cui nomen Iagellanae gentis ac familiae amplissimae dignitatem, regnumque patrium atque auitum traderet. Magna haec vestra erga Sigismundum voluntas, summum etiam studium vestrum fuit. Hanc mentem ut retineatis, mortuoque illi conferueris, vestrae fidei, vestrae constantiae est, equites: tum vero, ut parem animi voluntatem retineatis in ipsius progeniem totam, quam reliquit, vos ille orat atque obtestatur. Aspicite, equites, hanc lugubrem turbam, haec fletu deformata corpora, hic filius ipsius carissimus, rex vester est: haec vero illius est fidissima ac sanctissima coniunx. illae autem moestae ac dolentestres filiae. Huc coetum atque sobolem clarissimam regis vestri colite, equites, ac summa veneratione, summaque obseruatione habeatis. Tu etiam, Sigismunde Auguste, suscipe hunc ordinem, cuius virtute pater tuus fuit inuictus. Vides in quae pericula regnum tuum incidit: quos hostes habeas, quos etiam metuas considera. Circumstant te vndique pericula: aut auxilijs destitutos nos vides esse: nusquam in finitimis, nusquam in alienis praesidijs spes esse, vndique

que circumfusa premit te Asia, hinc ex Hungaria imminet tibi Turcia, hinc Scythia, hinc bellum renouat Moschouia. Germania postremo ipsa referta genere ac sanguine tuo, non satis tuta tibi denunciat. Vides quam in medio relictus sis solus, ut secundum Deum, spes tibi nusquam restet, nisi in hoc ordine ac in paterno imitationis exemplo: quod si tibi propositis, & si dies atque noctes in eo recognoscendo fueris, inuenies profecto, quomodo haec, quae tibi amplissima pater reliquit conferues. Nihil enim tibi poterit accidere noui, quod in regnando pater tuus non viderit aut non fuerit expertus: tu modò sapientiae ipsius ingrediare vestigijs, ad exemplumque paternum mentem tuam in rebus optimis exerceas, senatui pareas, iusticiam colas, æquus omnibus, addictus nulli fias, religionem Christi comiter conferues, rem militarem augeas, benignius in omnes: pius ac clemens in tuos fias, & breuiter ijsdem itineribus ad virtutem eas, quibus pater tuus peruenit. Sustines eius rei non mediocrem spem. Est in te praestans utroque genere natura, est etiam quod adolescentia tua fert, usus rerum magnarum, omnium ora atque oculos vides esse in te vnum conuersos, cum te intuemur, tum de Sigismundo patre tuo, tum de maioribus cogitamus. Veniunt enim nobis in mentem, veniunt, te intuentibus, Iagellones illi veteres: Vladislai item, Casimiri atque patri tui, clari viri: quorum virtute, dignitate atque estimatione, apud omnes gentes fuimus illustres: qui si quis mortuis sensus est, memoriam nominis sui, dignitatem huius regni, ac omnium nostrum salutem tibi commendant: à te petunt, ut suscipias caus-

sam nostram, utque hanc Rempublicam, & pro illorum dignitate, & pro tua gloria, ac pro nostra salute administres. Idem moriens tibi mandat pater, atque hoc in loco iacens à te postulat. Adest enim profecto, adest illa vis hinc, coram qua hoc mortale vigeat corpus, & qua hoc isto corpore ad nostram salutem usa est: hæc inquam vis diuina aq; immortalis patris tui, hinc coram adstans, te intuetur, tuam fidem implorat, hæc abs te petit, ut ea omnia, quæ in templis, quæ in foro, quæ in regno hinc decedens reliquit tibi pater, virtute, fide atq; constantia tua conserues ac defendas: utque memor sis, te Poloniæ regem esse in tua persona huius Reipublicæ faciem expressam esse, utque ob id non publica tantum, sed etiam tua priuata (si tamen quid tui priuati hoc in regno est) ut ea, inquam, omnia ad summam ac amplissimam regiam dignitatem tuam referas. Quod si tu qua in re titubaueris, aut ab officio tuo deflexeris, cadet hoc regnum, stare diu non poterit. Tua enim sapientia illud nitatur, tua iustitia stet, tua virtute defendatur, denique tua clementia floreat, necesse est: hoc magnopere abs te flagitat pater, hoc nos speramus, hocque debitum munus abs te expectamus. Vos etiam Patres conscripti, quos diuina fors quædam huic regi fecit superstites, manete in hac custodia Reipublicæ, in qua vos ille viuus collocauit, vigilate, multæ sunt insidiæ nobis, multæ inimiciæ, hostes infiniti: pericula verò tanta, quanta post conditum hoc regnum non fuerunt. Nusquam salutis spes ostenditur, nisi in vestra concordia. Erigite vos, per Deos immortales, ac odia, si quæ nobis insunt, Reipublicæ causâ ponite, ut commune of-

ne officium senatorium, communi animo ac voluntate defendatis. Quid enim salui in hoc regno fore putabitis, distracto in partes senatu, variatis vestris, sententijs, equitibus postremo ipsis, vestris inimicijs diuisis atque incensis? Iam verò metus externi hostis ac imminenti periculi, vos in mutua pace atque beneuolentia contineat: quæ res semper apud optimos ac præstantissimos ciues plurimum potuit, ut, quo die Magistratum inirent, eodem in gratiam redirent, turpe sibi fore rati, cum in Repub. eadem societate coniungerentur, non eadem eos fide coniungi: quæ ibi esse nequit, ubi concordia est nulla. Fecerunt hoc illi veteres sine Deo homines Græci, Scipiones, Lepidi, Metelli. Vos qui certo ac vero Deo viuitis, non facietis? præsertim cum finem legis vestræ, caritatem sciatis esse: quam si ex ordine vestro tollitis, & Remp. amittetis, & vos ipsi peribitis. Non est enim, quod quis speret rectis consilijs ibi locum esse, ubi caritas est nulla, & ubi in locum huius successit odium & iracundia. Ira enim viri, Apostolo teste, iusticiam Dei non operatur. Quid dicam odium ipsum? quod cum inueterauerit, animi lumen extinguit, densasq; menti tenebras offundit. Veniant vobis in mentem, Patres conscripti, quanta odia illa Græcorum, quanta Romanorum, quanta etiam hæc ista recentia Hungarorum fuerunt: quibus odijs potentissima nationes ac florentissima imperia corruerunt: senatorum (mihi credite) culpa illa fuit. Dum enim se quisque in Republica ostentat, dum potentiam suam iactat, dum operam venditat, postremo dum se magnum vult videri, calamitate communi, & senatus, & plebs vna perit. Ne hoc sinat Deus

Iacob. 1.

optimus maximus in cuius cura sumus, vt hoc inclytum regnum, hic inuictus populus, vestras discor dias publico luat interitu. Quare vincite per Deos
 * *Vestros* immortales animos *, Patres conscripti, ac illos retinete in officio, plus apud vos valeat malum publicum odio priuato vestro. Date hoc Reipublicæ, Patres conscripti, date nobis, date salutem communi, date vobis ipsis, coniugibus, liberisque vestris, quorum supplicio ac interitu expiabuntur, mihi credite, discordiæ vestræ, nisi prouidetis. Reijcite controuersias priuatarum rerum: sit Respublica seges & materia vestræ gloriæ. Hanc exercete per Deos immortales, Patres conscripti, quæ multis circumsepta hostibus, ac magnis vndique cincta periculis, vobis supplex manus tendit, vos orat atque obtestatur, vt reconciliatis vestris animis, salutem atque incolumem illam velitis esse, & certè talem, qualis Sigismundo regi fuit. Hoc res ipsa publica, hoc etiam Sigismudus à vobis ipse postulat: qui hunc filium suum clarissimum atque optimū respectans, vos ex alto intuetur, à vobisque petit, per Deum ipsum, quem castè, religioseque in Polonia coluit, per Rempublicam, quam amplissimam vobis reliquit, per salutem vestram, quæ illi vita propria carior viuendi fuit, vt cum hoc Augusto rege, filio autē suo cōiuncti inter vos fidelissima gratia, & religionem Dei Opti. Maxi. & dignitatē Reipublicæ, & salutem omnium conseruetis. Non est, non est tergiuersandi locus: mouent omnia, vrgent omnia atque instant. Quantum tandem huius morte hostium animos creuisse putatis? Num Moschouiam? num Scythiam? num Turciam, atque Valachiam, parum huius morte sperare cœpisse

cœpisse existimatis? Occasionem, mihi credite, huius morte, ad occupandam Poloniam sibi oblatam esse nationes illæ arbitrantur: quæ quidem omnes nullis vobiscum neque legibus, neque certo pacis iure sunt coniunctæ. In concordia ergo vestra, ac in mutua beneuolentia spes omnis sita est salutis communis, atque huius Reipublicæ retinendæ. Quæ nunc morte regis sui exanimata, ac propè conuulsa sedibus suis, ad complectendum conseruatorem suum gemens ac mœsta venit: illi gratias agit mortuo, tibi; in primis, summe Deus, qui hunc hominem ad genus humanum cōseruandum, & ad hoc regnum constituendum in terras miseris: cuius beneficio ad hanc diem stant res nostræ, ac cuius opera hoc regnū floret ingenijs, valet opibus, pace ac ocio fruatur, ac legibus optimis viuit: huius postremò monumenta multa ac præclara æternitate ipsa consecrata assiduè intuetur. Tibi nos, Sigismunde, hæc omnia debemus, tibi hæc accepta ferimus, tua munera sunt ista, tua summa beneficia. Per te nos illustrati sumus, per te exteris gentibus cogniti: te authore atque duce, Polonum venerantur nomen omnes gentes, Græcæ, Latinæ, ac Barbaræ: tuis victorijs hostes nostri debilitabantur: tuo fœdere ac societate amici nostri latabantur. Tu iudex regum, tu pacificator gentium, tu moderator nationum ac conseruator omnium fuisti. Tu hanc Rempublicam affinitatibus primò, deinde cōiugijs cum exteris nationibus coniunxisti: tu author legum nostrarum, tu magister morum ac disciplinæ fuisti: hem nostra lux, nostrum desiderium, Sigismunde iaces. Adquem nunc confugiemus? à quo opem petemus? quem hosti-

bus nostris opponemus? qua pace, quo bello, quo fœdere nitemur? ô acerbâ mihi, equites memoriam harum rerum omnium: ô flebiles exequias: ô vitam infelicem, quę orbata es hoc isto rege atq; patre. Tibi enim morte huius ornamenta sunt detracta, tibi præsidia adempta, tibi solatia sublata: solus hic restat tibi dolor, mœror ac gemitus: in quo tamen ipso luctu ac mœrore nostro, Sigismunde Auguste rex, ad te venimus: tibi nos penitus tradimus: tu spes nostras, patris tui morte fractas, restituas: tu salutē conserues: tu libertatem nostrā legib. atq; armis defendas. Vos etiam, equites, atq; vos Patres conscripti, memoriam regis vestri piē, inuiolate quę seruabitis. Plura ne dicā tuæ me, Auguste, lacrymæ, impediunt, vestræ quę equites, non solū meæ: quibus mouemur, vt à Deo precemur, quo Deus huic mortuo propitius, nobis verò benignus velit esse.

TERTII BELLI DESCRIPTIO, QVOD MAGNVS RUTHENORVM IMPERATOR CON-

tra Liuones gessit, an. 1558. quo ciuitas & pronincia

Torpatensis à principe Moschouitarum expugnata, victa, & subiugata est.

Trox & memorabile prælium gesserunt Liuones contra Ruthenos anno Domini 1500. sub ordinis Teuthonici Magistro D. Waltero à Plettemburg, excelsi animi, & magnæ industriæ viro. Nondum vana doctri-

doctrina, aut vlla hæresis eos à Catholicismo transuersos egerat, sed priscam, auitam quę religionem summa pietate & fide colebant. Igitur cū Teuthonicus Magister cum Ruthenis configere statuisset, publica seruitia, & solennes Litanias triduo seruandas indicit paulò post Natalem Virginis matris, vt communibus votis diuinam opem, & prosperum prælij euentum obtinerent. Conscribit deinde Magister Præfectos, & Commendatores vniuersos cum nobilibus totius Prouinciæ, quibus copias, & auxilia sua coniungunt quatuor Liuoniæ episcopi, Rigensis, Torpatensis, Riualienensis, & Habesensis. Rigensis mille Germanos equites adducit. Torpatensis, quingentos. Riualienensis & Habesensis, itidem quingentos simul, ita vt Magister Teuthonicus septem haberet Germanorum equitum millia, & quinque millia Curonum, qui populi sunt Liuoniæ. Hoc exercitu Magister Ruthenorum fines inuadit, arces quę & oppida quædam expugnat. Inde ipso exaltationis Crucis die ad urbem Plescouiam tendunt. Iuxta hanc sita est planiceis duorum milliatiarum amplitudine in quam vbi deuenere, obuiam illis procedit Ruthenorum imperator, cum centenis millibus armatorum, qui in duodecim acies distributi erant. His adiuncta erat ingens Tartarorum manus triginta millia conficiens. Itaq; Teuthonicus Magister, vbi aut turpiter fugiendum, aut ingenti cum animo aduersus tantum exercitum, barbarie & armis formidabilem, procedendum videret, nequicquam de victoriæ spe reinitens, fortunā belli tentare statuit, & paucis suorum animos cōfirmat. Præclaram sanē victoriam, inquit,

ô milites hodie nobis obuenturam de numinis benignitate, & vestra omnium fortitudine facile mihi promitto, In caussa iustissima, Dij non possunt non esse propitij. Vos tantummodo pristinae strenuitatis & constantie memores, existimate vos, decus, gloriam, patriam, libertatem, & religionem, in dextris vestris portare. Alios fortasse ingens barbarę gentis multitudo animo deijceret. Vos verò milites dum cōsidero, & cūm vestra facta æstimo, quibus parentes, patriam, aras, & focos, auitamq; aduersus hæreditarios Catholicę pietatis hostes, fidem sapenūmero tutati estis, eandemq; ad extremum vitam, armis, & sanguine vestro vindicare cupitis, magna me spes victorię tenet, animus, ætas, virtus vestra hortantur. Hęc vbi dixit non multò post vtrinq; signa canuntur, Teuthonicus Magister glandes ferreas, & globos tormentarios, velut crebra, cōtinuaq; tonitrua in Tartaros contorquet, inde maximo clamore infestis signis vtrique concurrunt, gladijs, lanceis, omniq; telorum genere resgeritur. Tartari, & Moschouij arcubus, & sagittis assueti, densissimo, creberrimoq; telorum iactu æthera obumbrant, quę tamen vniuersa penè irrita ærem verberant, donec vltro in terram decidunt. Ingensibi sonitus, ad cælum attollitur, bombardarum fulmina, armorum fragor, vulneratorum gemitus, pereuntium clamor, tympanorum sonitus, equorum hinnitus, omnia & Martem, & mortem referebant. Tartari vbi prælio fusi, fugatiq; succedunt duodecim Moschouiorum acies, animis, & virtute recentes. Teuthonici cæsis, Tartaris vbi bellum recrudescere sentiunt, quantò maiorem hostium vim prioribus succedere

cedere conspiciunt, tantò maioribus animis in hostes irruere, & velut ab integro noua virtute resumpta, ingenti cum fremitu casum, punctimq; conflagere, vergente iam ad vesperam die, qui ex Moschouijs supererant, furtim se Plescouiam subducunt. Prælio ita dirempto, compertum est ex Teuthonicorum agmine vñum duntaxat interemptum: Moschouiorum verò & Tartarorum circiter centena millia trucidatos, vt duobus milliaribus cadauera passim dispersa iacerent. Memorabilis hic erat triumphus & singulare virtutis, & fortitudinis exemplum, ac dignum, quod sempiterna memoria donatum, nunquam aboleatur. Moschouiorum Imperator, (qui ipse in aciem non prodierat) cum summo stupore admiratur tantum exercitum, tam exigua manu, tam turpiter casum & prostratum, atq; illico pacē quinquaginta annis cum Teuthonibus firmat. Quæ inita, omniq; bellico tumultu cōposito, legatū magnus Moschouię dux ad ordinis Magistrū ablegat, rogans, vti vnumquempiam ex ferreis illis militib. (Rutheni Teuthones ferreos vocabāt) qui tantā Moschouiorum multitudinem fuderant, ad se mitterat, se vnā cum legato obsidem mittere, ferreum illum virum non inhonoratum, indonatumq; ad suos reuersurum. Magister Teuthonicus haud inuitē vñum ē militibus cataphractum equitē Moschouiam versus destinat, quem vbi Moschouię princeps aduentare accipit, confestim vniuersis ducibus, nobilibus, & Præfectis suis denunciant, vti præscripto die Moschouiam conueniant, nouum, visuq; dignum spectaculum eos habituros. Destinato die cataphractus in apertam planiciem iuxta aulam prin-

cipis, numerosa (vt fit) populi corona, circumstante, procedit, & huc, illucq; obequitans, petasum è capite cuiuspiam circumstantis abripit, eumq; in hippodromi centrum proijcit. Illico pleno cursu lanceam in petasum dirigit, eumq; dicto citius cuspidè arreptum terra subleuat. Moschouius Imperator eam equitis agilitatem cõspiciens, vrsi in morem (solent id facere Moschouij admirantes) barrit. Rursum cataphractus demissa paululum lancea, in oppositum parietem perniciosissimo cursu fertur. Ac tamen si parietem inuasurus videretur, ille tamen protinus intacto muro hastam reducit, & equum retrahit. Illud spectaculum denuo principis, omniumq; circumstantium admiratio subsequitur. Resumpta iterato lancea plenissimo impetu in parietè fertur, hastaq; circumuolitantibus vndiq; fragmentis, confringit. Hæc vbi omni dexteritate expedite gessit cataphractus, vocatur ad principem, & accepto insigni munere ad Teutonicum Magistrum remittitur.

Vbi iam quinquagesimus à pace firmata ageretur annus, videlicet anno 1550. vt pactæ induciæ propediem essent expiraturæ. Reuerendissimus princeps D. Iodocus à Reck, episcopus Torpatensis magnæ virtutis, & pietatis vir, magnis impendijs, & sumptibus denuo quinquennales inducias à Ruthenorum Imperatore impetrat, talibus conditionibus, si templa Moschouiorum Rigæ, Riualiæ, & Torpati diruta, restaurarentur. Præterea si è provincia Torpatensi, tributa, quæ exigebat, penderentur, & alijs, si quæ essent, querelis, satisfieret. Quæ omnia si præstarent, pollicetur, Moschouius quindecim annorum pacem deinde concessurum.

surum. Igitur anno 1555. hac quinquennali pace iterum expirante, Teuthonicus Magister, & episcopus Torpatensis Hermannus rursum legatos ad Moschouia principem ablegant, pacis expetendæ causâ. Quibus Moschouius dux respondet, nullam se pacem Germanis indulturum, quâdoquidem basilicas suas non reedificassent, nec tributum persoluissent. Cæterum intercedentibus Moschouij ducis consiliarijs, triennales inducias promittit, modò spondeant, proximo triennio enersa sana restauraturos, & ex provincia Torpatensi, singulos homines quotannis singulas marcas tributi loco persoluturos exceptis Catholicæ religionis sacerdotibus, quos ab hac præstatione eximebat. Hæc si facturos se promitterent, & sigillo restaurètur, triennalem pacem in gratiam consiliariorum ac ducum suorum cõcessurum pollicetur. Subsignant legati, maximè quoniam episcopus Torpatensis mandârat, vt saltè quouis modo pacem referrent. Erat autem consuetudinis, vt & Moschouia princeps legatū ad episcopum mitteret, qui firmandæ & stabiliendæ pacis causâ crucem quandam osculabatur. Legatus vbi Torpatum venit, recusat crucis osculum, nisi episcopus & ciuitas Torpatensis idem, quod legati Torpatenses subsignauerant, suo quoq; sigillo cõmunirent. Habebat id temporis episcopus Torpatensis cancellarium Lutheranis dogmatibus impense fauentem, qui & postea anno 1558. expugnata ciuitate Torpatensi, Habseliæ in carcerem cõiectus, tandem vt facinorosus ignominiosa morte vitâ clausit. Is episcopo suadet, vt securè quod petebatur, subsignaret, ac postea spem Moschouiorum eluderet, Liiones eius

esse roboris & potentia, vt Moschouius princeps haud facile eos bello esset appetiturus. His ita peractis, Moschouij legatus ad principem suum reuertitur. Interea nihil eorum, quæ postulata & pacta erant, præstant Liouones. Elapso igitur triennio, bellum hunc in modum exoritur, anno 1558. circa Epiphaniam.

Habebat id temporis Teuthonicus Magister sex militum Germanorum vexilla, quos aduersus regem Poloniæ in aciem produxerat. Igitur anno 1557. circa ferias Michaëlis veredarium ablegat Teuthonicus Magister ad magnum Moschouia ducem, sciscitatur, an legatos ad se mittere debeat pacis diuturnioris firmandæ causâ, an verò pace reculata bellum eligat. Respondet Moschouius, Magistrum adhuc sex militum habere vexilla, quos si seruare proponat, nihil opus esse legatis, nolle se ad inducias compelli: sin eos dimittere paratus sit, mittendos esse legatos, & de pace faciendâ tractandum. Hoc responso accepto, omnes Liuoniæ procures congregantur, & quid faciendum consultant. Quidam ætate grandiores suadent retinendum esse militem, facile animaduerti, Moschouium principem bellum meditari, quandoquidem conuentiones initas Liouones non præstitissent: nequaquam igitur dimittendum exercitum, sed toridem signa denuo conscribenda, eaque in finibus Ruthenorum collocanda. Teuthonicus verò Magister cum alijs quibusdam respondent, non esse dandam Moschouio belli occasionem, dimittendos esse milites. Si quid deinde molietur Moschouius, superesse adhuc viros & vires, quibus illi aduersum iri possit. Hæc sententia præ-

præualuit, & illico exercitu dimisso paulò post Martini ferias Teuthonicus Magister legatos cum centum equitibus, magno cum fastu, splendore & apparatu ad Moschouium mittit, quibus Satrapam suam coniungit episcopus Torpatensis. Vbi ad magnum Moschouia principem ventum, princeps atrium suum auro vndique resplendens ingreditur, aureum solium occupat, corona regia & sceptro insignitus. Apponitur mensa deaurata, seniores consiliarij numero duodecim lateri sinistro assidēt, qui vniuersi ac recepto more, quoties consilium agitari contingit, vestes Leuiticas aureas induti: Magnus verò dux palla choralis seu sacerdotali circumdatus. Assumit præterea magnus dux duos interpretes, qui Germanicam simul & Ruthenicam linguam callebant. Interrogat Moschouius, an pacem expeteret? Asserunt illud Liouones, simulque scyphos deauratos à Torpatensi episcopo & ordinis Teuthonici Magistro principi Moschouio missos offerunt. Recipit eos Moschouius, & in proximum triclinium deferri iubet. Moschouius principio recenset eorum perfidiam, qui toties pactas conuentiones elusissent, nec quicquam eorum, quæ sponderant, & sigillis confirmauerant, præstitissent. Maiorum præterea pietatē, fidem & heroicas virtutes refert, à qua ipsos planè degenerasse ait, cultum diuinum à maioribus acceptū abrogasse, basilicas euertisse, sacerdotes & monachos profligasse: denique nullum pristinae pietatis & virtutis vestigium retinuisse, nō illos esse ecclesiasticos principes, sed quouis barbaro magis profanos, qui tam in omne vitiorum, flagitiorumque genus propendeant, eoque pacē nul-

lo pacto illis concedendam. Ad hæc Teutonici respondent: Se ex maiorum dationibus & computu bene subductis, deprehendere nullum tributum Moschouio deberi, quòd autem pacem deneget, id Romano Imperatori se questuros. Respondet Moschouius, quas illi querelas imperatori offerre instituant, qui mandatis eius imperialibus, quibus præceperat, ne templa aut monasteria demolirentur, tam procaciter & obstrepere derogassent? His ita peractis, legati discedunt ad pandochium, equos instruunt, Moschouium principem rogant, ducem itineris concedat, qui in Liunioniam eos reducat. Cæterum dati à Moschouio duces, per ambages ac deuia legatos fraudulenter circumducunt, ita vt in patriam terram non reuerterentur ante principium Quadragesimæ. Interea magnus Moschouix dux missa ad Liuones epistola, bellum indicit, cuius tenor hic erat:

WILHELME LIVONVM MAGISTER, archiepiscopo Rigensis, episcopo Torpatensis, cæteri que episcopi, & vniuersi Liuones. Misistis ad nos legatos vestros, viros bonos, Iuanum Bockhorst, Othonem Grothuis, & Volmarium Wrangel, cum reliquis adiunctis, vt capite coram nobis inclinato, peterent Teuthonico Magistro, archiepiscopo Rigensi, episcopo Torpatensi, cunctisq; Liunioniæ populis, hanc à nobis gratiam fieri, vt dato ad Præfectos nostros Naugardix & Pleskouix mandato, pax cum Liunionibus iuxta veterem morem sanciretur. Nos verò Præfectis nostris mandauimus, nullam vobiscum propter vestrà iniusticiam vindicare. Cæterum legati vestri Iuanus Bockhorst cum suis collegis eam pacem

pacem à nobis exorarunt, ijs conditionibus: Vt Magister Teuthonicus, archiepiscopus Rigensis, & episcopus Torpatensis, cunctique Liuones, quicquid iniuste contra nos moliti sunt, id restituant, & resarciant. Præterea illico nostris negociatoribus concedant, cum suis negociari mercatoribus, omnisque mercium generibus, vtpote cere, seui, loricarum, & armorum mutationes facere. Item vt episcopus Torpatensis cõquirat tributum omnium præteritorum annorum, & vniuersa debita ex tota diocesi Torpatensi, de vno quoque capite marcâ Germanicam, tertio pacis firmata anno mittendam. Atque hoc nostrum tributum deinceps singulis annis dare debeat episcopus sine dilatione omnibus quoque seruitum, aut ministerium præstare volentibus, ex quacunque natione veniant, citra vllum impedimentum liberum in nostras regiones accessum & commercium concedant. Regi quoque Poloniæ, & magni Duci Lithuanix, aut si alius quis in regem Poloniæ, aut magnum Ducem Lituaniæ surrogetur, nullas suppetias, & auxilia vlla in re ferant. Quicquid præterea literarum super pace firmata confecta, quæ multoties descriptæ sunt, & quarum nomine crucem coram omnibus vobis osculati sunt, continent, ea omnia ritè, legitimeq; præstetis. Insuper & præfecti nostri magnæ Naugardix, & Pleskouix has de pace inita literas, ad vos per nuncium suum Melardum Torpico miserunt: Teuthonicus quoque, Magister, archiepiscopus Rigensis, episcopus Torpatensis, ceterique episcopi loco & vice omnium Liunionum super his literis, crucem exosculati sunt, & dexteras porrexerunt: octo etiam sigillis easdem coram Melardo

Torpico communierunt, & per eundem Melardum nuncium ad nostros praefectos ita communi-
tastransmiserunt: eum in finem, quod iuxta litera-
rum tenore omnia nos, & praefectos nostros con-
cernentia, iuste & legitime exequi velletis, prout in
literis scriptum continetur, in hunc usque diem. Ho-
rum omnium nihil adhuc praestitistis. Interea nos ne
Christianus sanguis temere effunderetur, sapenu-
mero per literas vos monuimus, ut haec pacta iuxta
contextum, literarum de pace conscriptarum iuste
& recte exequeremini. Similiter per legatum vestrum
Gerhardum Flemmingk, & nuncium Valentinum,
item per Melchiorem cum suis adiunctis, itemque
per Henricum Winter vobis nunciauimus, ut a ver-
bis iniustis, & minimè veracibus temperaretis, utque
probo & integro vos praestaretis in omnibus cau-
sis, iuxta literas pacis & crucis osculum, vestramque
culpam agnosceretis, ne sanguis innoxius effunde-
retur. Vos verò nostram clementiam spreuistis, &
literas liberi commeatus à nobis postulastis, ea so-
lùm de causa, ut res longius protelaretur. Et quo-
niam legem diuinam, omnemque veritatem post-
posuistis, nec de crucis osculo quicquam cogitatis,
nostramque gratiam & clementiam aspernamini,
ea propter meditatur inuocato diuino auxilio, iu-
sticiae nostrae ergo, & vestrae iniustitiae, quam in cru-
cem Altissimi designastis, vos ulcisci, & vestram pre-
uaricationem vindicare. Deo igitur nobis auxilium
praestante, & alterutrorum sanguinem profunden-
te, certum erit eum, non nostram ob culpam, sed
vestram iniustitiam profundi. Hoc scitote, nos non
minùs ac vos esse Christianum principem, nec vn-
quam

quam gratum nobis fore spectaculum, si vilius san-
guinem innocentem à nobis profundi videamus,
siue Christianus ille sit, siue gentilis. Ut autem in-
iustitiam vestram agnoscatis, decreuimus nunc ma-
gnificam & praepotentem nostram virtutem hac
epistola, qua bellum vobis indicimus, ad effectum
deducere, quam epistolam per hunc nostrum mi-
nistrum ad vos destinamus, iubentes, ne inuitum il-
lum detineatis, sed liberum ad nos regressum con-
cedatis. Datum in nostro dominio, aula & vrbe no-
stra Mosko, anno 1557. Mense Nouembri.

Nec multò post Epiphaniam, anno 1558. trecen-
tena millia militum conscribit, atque in Liunionem mit-
tit, ut ferro & incendio vniuersam prouinciam Tor-
patensem hostiliter vastent.

Moschouius ingentem exercitum longo tem-
pore sustentare potest. Neque enim militibus suis
stipendia largitur, sed agros exiguo illis precio elo-
cat, quo beneficio operam ipsorum demeretur. Con-
scripti autem milites coram magno principe com-
parent, & nummum, quem vocant *eyndenninck*, æ-
stimationis vnius stuferi Brabantici principi nume-
rant. Reuersi ex bello eundem nummum repetunt.
Occisorum autem numismata retinet princeps, at-
que ita cognoscit interfectorum numerum. Hic igitur
tam vastus & barbarus exercitus, octauo post E-
piphaniam die Torpatensem diocesim inuadit, duo-
rumque milliarium latitudine incedentes omnia
vastant, diripiunt, despoliant, depradantur aedes, &
pagos, & cuncta obuia incendio, homines & pecu-
des gladio sustollere, iugulare, trucidare, euertere,
sursum, deorsumque omnia iactare, non avari, non

sexui parcere, non gemitu, non luctu, non clamore, & vlulatu pereuntium emolliri, omnia ibi cadibus, sanguine & incendio inundare, conflagrare, conflagrare. Pueros infra annum decimum necant, qui intra decimum & vigesimum annum cōstituti, Tartaris velut mancipia venduntur: qui vigesimum superabant, vniuersi nulla miseratione trucidantur. Greges, armenta & iumenta, quæ nec assumi, nec abduci in Moschouiam poterant, vniuersa mactantur: pagos, vicos ac domos priusquam incendio vastant, prædatoria manu despoliant, omniaq; vñs suis accommoda diripiunt, ita vt ingentem frumentorum, pecorum, aliarumq; rerum prædam auferant. Quadraginta dies hanc tam immanem truculentiam barbarus ille populus exercet, vniuersam Torpatensem prouinciā miserè & crudeliter scedans, diripiens ac deuastans, paucis arcibus, & vna Torpatensi ciuitate exceptis, in qua quotquot erant vñdique nihil præter flammam & fumum conspiciunt, luctu, clamore, & eiulatu campi, & siluæ reboant. Ac tantum aberat, vt Moschouij Liouones restituros metuerent, vt iuxta ipsam ciuitatem Torpatensem ædificia penè contigua succenderent.

Maximè autem Moschouius exercitus in Germanos sæuiebat, quos vbi deprehendissent miserè & immaniter afflictabant. Viros brachijs truncant: mulieribus vbera abscindunt, alios in frustra dissecant, & membra trementia huc, illucq; disseminant. Crudele profectò, & plusquam belluinum spectaculum. Heu cadit in quenquam tantū scelus? Igitur Moschouijs tam inhumaniter & supra omnem modum desæuientibus, & cuncta obuia depopulantibus,

tibus, immensa nobilium, & plebeiorum multitudo in ciuitatem Torpatensem cum vxoribus, liberis, & quas habebant facultatulis, veluti ad asyllum confugiunt: non è vicinis duntaxat pagis, sed qui vltra decem, & viginti milliaria degebant, quorum omnium numerus exiguo temporis momēto in tantam excreuit multitudinem, vt plateæ, cœmiteria, & pomæria vñdique, & vbique scaterent. Et cum ciuitas tam immensam hominum copiam ambitu suo capere non posset, vltra decem millia cum mulieribus, & liberis in fossas ciuitatis confugiunt. Magna ibi calamitas & miseria conspicitur, inopes, nudi, & inermes sub dio passim sternuntur, cum gelu, glacie, frigore & niuibz omnia horreret, asperissima erat hyems, & frigus intensissimum, vt plurimi intoleranda frigoris asperitate, & horrore stupentes enecarentur. Alij fame, siti & inedia consumpti, vix ossibus hærentes, afflictam animam exhalant: alij frigoris, & inediæ paulò patientiores, omni miseriorum genere cooperti, omnibusq; vitæ adminiculis destituti, quoad possunt, egrè vitam protrahunt: sed nec tantis ærumnis ac doloribus superatis, sperato potiuntur effugio. Superueniens enim Moschouiorum exercitus, in ipsas fossas, vbi infelix hæc plebecula duriter, & miserè latitabat, præcipientes ruunt, gladijs, lanceis, sagittis, omniq; armorū genere eos inuadūt, sauciant, iugulant, cōfodiunt, plagis, & vulneribus opplent, ibi noua calamitas, luctus, clamor, vlulatus, miseriæ miserijs accumulatur. Oppidani tantā hostium vim ac truculentiam cōspicientes, metu, & formidine præsentanei discriminis anxij, nullas ijs, qui foris erant suppetias ferre audent, sed

intra vallum, & mœnia se continent. Quando igitur prodire, & cominus cum hoste confingere formidant, tormentis, & machinis bellicis instructis, glandes, & globos tormentarios in hostes iaculantur, ita vt Moschouij tandem à ciuitate recederent. Igitur prouincia Torpatensi funditus deuastata, in ditionem Teuthonici Magistri per territorium Leidense proficiscuntur, ibidemq; vt antea fecerant, vniuersa depopulantur, vt ne tugurium quidem vnum incolume permaneret. Inde in ditionem Neruiensem, Teuthonici quoq; Magistri dominio subiectam, progrediuntur, itidem omnia depredantes, & euertentes, vt res non belli, sed rapinæ potius, & latrocinij speciem haberet. Ingressus erat exercitus Liouoniam ea parte, qua episcopus Torpatensis arcem habet Nyenhufen, rursusq; circa Quadragesimæ principium per territorium Neruiense ingentibus spolijs in Rutheniam regrediuntur, quæ ab inuicem plusquam quadraginta miliaribus distant. Interea per vniuersam illam Liouoniæ prouinciā grassantes, sedecim miliarium latitudinem, peragrarunt, nihil saluum, & incolume relinquentes. Prima hæc fuit id temporis Moschouiorum in Liouoniam irruptio, in qua nec Teuthonicus Magister, nec episcoporum ullus, hostilibus illorum vastationibus, rapinis, & incendijs quicquam restiterunt.

Tanta clade accepta, vniuersi Liouoniæ proceres circa Dominicam Oculi, in Quadragesima, in ciuitatem Wendensem conueniunt, quid in rebus tam deploratis consilij captandum sit, cōsultant. Eodem tempore Torpati ingens ac terribilis cometa conspicitur, oblongo, & formidabili radio vniuersis suspi-

suspicientibus horrorem incutiens. Proceres dum consilia inter se conferunt, principio discordare, alij conscribendum militem suadent, & post ferias Paschales finitima quæque Moschouiorum, ferro & incendio depopulanda, suorumque innoxium sanguinem pari crudelitate vindicandum, toties barbarum illum tyrannum, fuscum, fugatumque à maioribus, non tantum virium, aut roboris illi accessisse, quin & nunc vinci, superarique possit. Alij bellicas impensas, & hostis potentiam considerantes, cōsultunt, sexaginta aut septuaginta thalerorum millia ad magnum Moschouix ducem mittenda, pacemque redimendam, iniustam, emptamque pacem legitimo bello, hac tempestate præferendam, pecuniam eam haud multis, magnisve stipendijs erogandis sufficere, qua non difficulter pacem sint impetraturi. Qua sententia tandem omnibus suffragijs recepta, Teuthonicus Magister illico circa mediū Quadragesimæ veredarium ad Moschouium principem ablegat, petens quadrimestres inducias, & liberum accessum in Moschouiam pro firmanda pace. Moschouius petitas inducias, cæteraque omnia concedit. Igitur circa octauam Paschæ diem Teuthonicus Magister quosdam deligit, qui legationem ad Moschouix principem obeant. Itidem episcopus Torpatensis suos legatos adornat. Et quoniam compertum habebat Moschouium nonnullis, propter cognitam eorum in rebus nouis moliendis audaciam, plus satis infestum, destinat legationi perferendæ D. Wolfgangum Zager, Metropolitanæ ecclesiæ Torpatensis Decanum virum antiqua pietate, doctrina, & virtute præstantem, qui & nouennio, pu-

blico ecclesiastæ munere perfunctus erat, priusquã D. Philippus Olmen huius historiæ spectator adidem munus ascisceretur. Erat strenuus catholicæ religionis vindex, & collegium cui præerat pro sua virili penè 20. annis optimè gubernarat, ita vt nouæ factionis sectatores eum Liunioni Papam appellarent. Verùm quinquaginta Ruthenicæ ditionis miliaribus emensis, morbo correptus, vitam morte commutat. Erat præterea duobus à Torpato miliaribus quidam equestris ordinis vir, primæ apud Liouones nobilitatis, qui itidem cum familia & subditis in catholica religione perstabat. Hic Decano in legatione perferenda adiungitur. Legati postquam ad magnum Moschouix ducem perueniunt, pecuniam paci redimendæ destinatam adferentes, perturbatum infestumq; ducis animum comperiunt, nec vllam pacem, vllasve inducias impetrant. Causa hæc fuit. Habebat Teutonicus Magister oppidum in Ruthenorum confinio situm, cui nomen Nerui, atq; ibi arcem. Habebat quoq; Moschouius dux iuxta Neruiam illam oppidum, itidẽ Neruia appellatum, & castro insigni munitum. Hæc duo oppida adeo erant confinia, vt vno tantum fluiolo interlabente distinguerentur. Magistri ciuitas Germanica Neruia, Moschouij Ruthenica Neruia vocabatur. Ordinis Teutonici Magister in sua Neruia præter quendam ordinis Commendatorem, qui ciuitatis præfectum agebat, trecentos milites, & centum quinquaginta equites præsidij loco aduersum Ruthenos collocarat. Rebus ecclesiasticis tum in templo, tum in arce Lutheranum cõcionatorẽ præfecerat. Moschouius dux in sua Neruia tria millia Ruthenorum constituerat. Vbi quadrimestrium illarum induciarum, de quibus paulò antè dictũ est, vnus mensis præterijisset, & legati iam compluribus diebus in itinere fuissent, (distat enim Moschus ciuitas à Torpato centum quinquaginta miliaria Germanica) contigit, vt commendatoris ministri è turribus prospicientes, viderent ingentem Ruthenorum turbam in Ruthenica Neruia obambulantem. Illi confestim seu proteruia seu largiore potu stimulante, duos colubros puluere tormentario grauant, in Ruthenos dirigunt, & ferreas glandes in mediam turbam iaculantur. Ceteri Cõmendatoris ministri, & milites qui in vicinis propugnaculis & turribus præsidium agebant, pactas cum Ruthenis inducias expirasse putabant, nec mora grauatis nitro, instructisq; tormẽtis certatim eodẽ Ruthenos creberrimis globis ac telis inuadunt, vt plurimi eorum occumberent. Ruthenis religio erat violare inducias, eoq; nullum in hostes telum retorquent, sed cõfestim emissarium ad magnum Moschouie principem ablegant, nuntiantes quàm perfidẽ, & iniquẽ Liouones pactas inducias rupissent, plurimosq; Ruthenorum nullo bello legitimè denunciato præter omnium opinionem telis & globis tormentarijs hostiliter inuasissent, & miserẽ traiecissent. Hoc nuncium eodem tempore quo Liouonũ legati Moschum peruenerant, ad magnum ducem perfertur. Legati huius tẽpestatis ignari ad principẽ accedunt de pace tractaturi. Princeps recẽti suorum clade, & Liouonum scelere nũciato commotus, indignabundus exprobrat legatis, quàm perfidẽ Neruienses inducias violauerint, Ruthenos contra ius & fas ex

Ruthenorum constituerat. Vbi quadrimestrium illarum induciarum, de quibus paulò antè dictũ est, vnus mensis præterijisset, & legati iam compluribus diebus in itinere fuissent, (distat enim Moschus ciuitas à Torpato centum quinquaginta miliaria Germanica) contigit, vt commendatoris ministri è turribus prospicientes, viderent ingentem Ruthenorum turbam in Ruthenica Neruia obambulantem. Illi confestim seu proteruia seu largiore potu stimulante, duos colubros puluere tormentario grauant, in Ruthenos dirigunt, & ferreas glandes in mediam turbam iaculantur. Ceteri Cõmendatoris ministri, & milites qui in vicinis propugnaculis & turribus præsidium agebant, pactas cum Ruthenis inducias expirasse putabant, nec mora grauatis nitro, instructisq; tormẽtis certatim eodẽ Ruthenos creberrimis globis ac telis inuadunt, vt plurimi eorum occumberent. Ruthenis religio erat violare inducias, eoq; nullum in hostes telum retorquent, sed cõfestim emissarium ad magnum Moschouie principem ablegant, nuntiantes quàm perfidẽ, & iniquẽ Liouones pactas inducias rupissent, plurimosq; Ruthenorum nullo bello legitimè denunciato præter omnium opinionem telis & globis tormentarijs hostiliter inuasissent, & miserẽ traiecissent. Hoc nuncium eodem tempore quo Liouonũ legati Moschum peruenerant, ad magnum ducem perfertur. Legati huius tẽpestatis ignari ad principẽ accedunt de pace tractaturi. Princeps recẽti suorum clade, & Liouonum scelere nũciato commotus, indignabundus exprobrat legatis, quàm perfidẽ Neruienses inducias violauerint, Ruthenos contra ius & fas ex

inopinato oppetuerint, obruerint, interfecerint, impiam esse doctrinam, quam paucis ab annis susceperint, priori religione profligata, omnē illos virtutem, fidem, constantiam, pudorem simul exuisse. Minatur insuper se tam insignem perfidiam ferro & flamma seuerē vindicaturum, frustra cum illis de pace tractari, quorum animus rapinis, libidinibus, omnibusque flagitiorum generibus turpissimē sit delibutus. Ad suos redeant, pecuniam Magistro referant, se paulō post secuturum.

Legatis in Liouoniam reuersis, magnus Moschoviae dux ingentem exercitum cum praevalidis bombardis & machinis Neruiam Germanicam versus mittit, ciuitatem obsidet, armato milite & tormentis muros inuadit. Octauo obsidionis die, ignem in ciuitatem iaculantur. Ignis nutrimentum nactus, continuo inualescens, totam per urbē grassatur, ipsasque portas comburens, hostibus ingressum patefacit. Rutheni patefacto aditu, in ciuitatem irruunt, omnia depopulantes, Oppidani cum auxiliarijs in arcem confugiunt, sed paulo post com meatu destituti Praefectus, seu Commendator deditionem facit, hac cōditione, ut ipsi cum omnibus Germanis militibus liberū abitum concedant. Hoc impetrato, castrum Ruthenis deditur. Commendator cum suis militibus omnibus, quas auferre sperauerant, facultatibus exuti, dimittuntur. Ciues in ius & imperium magni ducis concedunt, ei que sacramento se obstringunt. Expugnata Neruia, Moschouiorum exercitus arces, pagos, vicos, domos ac villas vndiq; quindecim milliarium latitudine circumiacentes diripit, & vastat. Noua ibi calamitas, noua

noua ærumna, & lamentatio exoritur, factumque ita, ut quotquot ibi agricolæ Teuthonico Magistro antea parebant, nunc ab eo desciscētes, in Moschouij ducis iurisdictionem, & imperium cōcederent. Direpto igitur, & vastato Neruiensi territorio, circa natalem Baptistæ Ruthenicus exercitus in prouinciam Torpatensem progreditur, ac tertio, post Baptistæ natalem, die primariam episcopi Torpatensis arcem, cui nomen Nienhufijs, octodecim a Torpato milliariis distantem, obsidet. Ruthenorum nō pauciores erant octoginta millibus. His adiuncta erant aenea tormenta plurima & maxima. Priusquam huius arcis expugnationem referamus, memorabile facinus, quod olim in ea contigisse ferunt, interponemus, ut animus ab his bellicis tumultibus, cædibus, & incendijs paulisper respiret. Oppugnavit olim hoc castrum magnus Moschouie dux, anno 1381. cui oppugnationi ipse intererat vnā cum trecentenis militum millibus. Ac tandem post diutinam, & pertinacē obsidionem, & crebras irruptiones, mœnia, & propugnacula labefacere incœperant, obsessi cum hostium assultum diu sustinissent, tandem solis viribus humanis diffisi, diuini numinis clementiam, & auxilium quotidianis, ardentibusque votis exposcunt. Praefectus ut in bellicis rebus reliquis praestabat, ita hoc quoque in negotio cæteris feruentior erat. Igitur quadam nocte Veneris diem proximē antecedente in somnis perigilat, ante arā quandā prostermitur, orat, ut in tam deplorato rerū statu Deus apparere dignetur, felicemque tam grauis obsidionis liberationem elargiri. Exorto Sole, cum Rutheni certaiam arcis ex-

pugnationem sibi promitterent, exurgit è precibus suis præfectus, acceptoq; arcu, telum ferrea, acuminaq; cuspidè in Dei nomine in medium Ruthenorum exercitum è fenestra emittit. Fauent conatibus superi, volat missile ferrum, & ipsius Moschouij principis cor trāsfigit. Concurrunt trepidi comites, dominumq; ruentem suscipiunt. Ille manu moriens, telum trahit, ossa sed inter ferreus ad costas alto stat vulnere mucro. Rutheni magno cum vlularu principis, & imperatoris sui tam funestum, & luctuosum calum deplorant, arreptumq; funus in Moschouiam perferunt. Liouones hoc mirabili, memorabiliq; modo liberati, arcum perpetui trophæi loco in Basilica, quæ ibidem in castro extructa erat, ad altare suspendunt. Solebat in eo templo cultus diuinus quōdam magna pietate, ac deuotione peragitur: nūc verò peruersis dogmatibus receptis, nullum pristinae pietatis vestigium conspiciebatur. Arcum ibidē suspensum, vidit venerandus vir D. P. Olmen, quondā Metropolitanæ ecclesiæ Torpatensis stipendiarius Canonicus, nunc ecclesiastes Ressensis.

Teuthonicus Magister cognita arcis Nienhusen obsidione, duo Germanorum equitum millia adducit, & vnā cum episcopo Torpatensi, qui trecentos habebat equites (equester enim ordo Ruthenica depopulatione opibus, fortunisq; omnibus exutus erat) oblessis auxilia ferre meditatur. Vbi sex adhuc milliarib. à Ruthenico exercitu abessent, prope castrū episcopi Torpatensis, cui nomē Kieriepe, sua tentoria figunt, ibidemq; ad dies viginti quatuor morantes, omne tempus quieti & luxuriæ cōcedūt. Oblessi, quum præter paucos accolæ, qui in arcem

con-

confluxerant, & sexaginta præsidarios milites, nulla haberent auxilia, diutina obsidione fatigati, nullaque suppetiarum spe affulgente, & rebus accisis deditionem faciunt, ea conditione, vt ipsi cum femineo comitatu securi abscedant. Caterum duo millaria progressi, in aliud Ruthenorum agmen incidunt, qui raptis virginibus, & fœminis, illos nudos, omniq; argento spoliatos dimittunt. Teuthonicus Magister deditionem factam intelligens, ira simul ac dolore exacerbatus, castrum episcopi Torpatensis Kieriepe igne succendit. Præclarum hoc fuisset, & gloria dignum, si facinus istud in hostem designasset. Expugnata igitur arce Nyenhusen, & præsidio munita: dux exercitus Ruthenici cum vniuerso agmine ad Teuthonicum Magistrum pergit, prælium cum eo committere constituens. Magister re intellecta, ocyus fuga arrepta, desertoq; episcopo, è Torpatensi prouincia penè ad viginti quinque millia secedit.

Rutheni equites numero triginta millia pergunt in Torpatensem prouinciam, obuios quosq; Germanos trucidant, alios plebei ordinis homines, quotquot parati erant, magno Moschouie duci subijci, illi parere, & iureiurando obstringi, hos in gratiam recipiunt. Imperator Ruthenorum, quoniam ipse bello non intererat, præfecerat exercitui ducem quendam Moschouium, cui nomē Petro Sifegaleider, à septem triremibus Galeaceis, quibus in mari præfuerat, & piraticā exercuerat, ita appellatus. Hic cū vniuerso exercitu, videlicet, quatuor agminibus Ruthenorū, seu Moschouiorū, vno Tartarorū quorū erāt triginta millia, & altero tormentariorum, seu

sclopetariorum, qui duodecim millia cōstituebant, machinis quoq; & tormentis areis prægrandibus, tanto, inquam, cum exercitu, ad obsidendum Torpatum progreditur. Interea quosdam Germanos deprehendit, viros brachijs truncat, sceminis vbera, & nares abscidit: hos tam miserè & crudeliter deformatos, Torpatum præmittit, denunciat, vt ciuitatē dedant, in Moschouij principis imperium concedant, ni faciant, omnes eadem, & grauiori pœna plectendos. Ruthenicus exercitus sex milliariibus à Torpato castrametatur. Vniuersus militū numerus, vt ferebatur, trecenta millia constituebat. Ciues Torpatēses & reliqui equestris ordinis, cognita obsidione, Cathedralē ecclesiam claudunt, præcipientes ne quisquā Missæ sacrū in ea peragat, præuaricantibus extremum supplicium interminantur. Ingens sanè & horrenda populi cæcitas, dicāne an impietas in tam præsentaneo discrimine, rebus ita nutantibus hostico exercitu muris imminente, nec vlla humana ope vllam salutis spem promittente, diuina præsidia tam prophanè aspernari, ridere & execrari.

Interea dum hostes sex miliarium interuallo castrametantur, quotidie sex aut septē Ruthenorum vexilla ad urbem emicant. Cancellarius Torpatensis, cum quibusdam consiliarijs & nobilibus, episcopum accedunt, simulant se vrbe egressuros, & cominus cum hoste cōsiliaturos. Illi portis emissi, deserto episcopo, derelicta ciuitate, perfidi & profugi Rigam omni celeritate se recipiunt. Ciuium quoq; bona pars, opes merces suas Rigam & Riualiam miserant, & paulatim ex vrbe secesserant. Morbo etiam

iam à pascha ad Pentecosten grassante, plurimi sublati erant, vt pauci admodum, qui urbem defensitarent, superessent. Hi erant Cathedralis ecclesiæ Canonici & sacerdotes, cum episcopo & paucis nobilibus, & plerisque qui in catholica religione perseuerantes, intra immunitatem (vt vocant) ecclesiæ Cathedralis habitabant: neque enim senatus, aut ciues vllum in ciuitate tolerabant, qui religionem catholicam non abiurabat. Septima mensis Iulij centurio quidam Groningensis cum sexaginta militibus Torpatum venit, ab episcopo in præsidium suscipitur, inde ex opificibus & plebeis adhuc ceterum alleguntur. Vndecimo Iulij Ruthenicus exercitus, Torpatum ad obsidendam urbem pergit. Tunc omnium Torpatensium animos ingens metus & formido inuadit, vt quid inceptare, quid moliri deberent, dubij, anxij & trepidi rerum, haud satis definire possent. Canonici assumpto duce Groningensi, & plerisque nobilibus, in ciuitatem ad forum descendunt, hortantur & obsecrant ciues, vt resumptis animis, viriliter hostium imperiū sustineant, se, vxores, liberos, & patriam, aduersus hereditarium Christiani nominis hostem fortiter & fideliter tuteantur, faciliè hostes posse propulsari, si vnanimis, concordibus animis & armis, pro aris & focis dimicent. Ad hæc consul. Si episcopus Hermannus & canonici Romano. Pontifici renuncient, Euangelium amplectantur, velle ipsos ciuitatem seriò & viriliter tueri. Respondent canonici graue hoc & exitiosum tum sibi, tum ipsis futurum, quādoquidem animaduertant post assumptam illam nouam doctrinam omnia illis aduersa fuisse, nunquam tamen

à Moschouio cladem accepisse, quantam post religionis mutationem pertulerint. Tandem Satrapa pronuntiat, vt quilibet sua in fide ac religione permaneat, nunc non de fide, sed pro patria, parentibus, & liberis decertandum. Illud consilium cum omnibus probaretur, sacramentū præstant, nūquam se Ruthenis urbem dedituros, sed ad extremum usque halitum pro communi omnium salute fortiter dimicatueros. Confestim tres ciuitatis portas muro obstruunt, æneæ tormēta in turribus & propugnaculis collocant, ipsi vnde quaque in mœnibus & speculis præsidia & excubias agitare. Vndecima Iulij die quæ in feriam secundam incidit, mane ante solis exortum, speculatores vniuersum Moschouiorum & Tartarorum agmen urbem obsidere comperiunt. Castra ante portam S. Andreae ad Orientem fecerunt, eaque vallo muniuerant. Densissimæ erant ea nocte tenebræ, ac tametsi sol tertia hora matutina exoriretur, tamen propter nebulam mirè spissam parum, aut nihil prospici poterant. Torpatenses obsidione cognita, æneas glandes & tormētarios globos ea parte qua strepitum audiebant, eiulantur, sed neque in quenquam collimare, aut quid proficerent, scire dabatur. Scloperarij seu sagittarij sexaginta quotidie bis ex vrbe emicant, vt leui pugna Ruthenos adoriantur: sed quoniam rari erant, parum efficiebant. Nebulæ densitas per Lunæ, & Martis, & Mercurij diem cōtinenter durabat, vt vix paucis passibus prospicerent, certo quæ pateret, obsidionem illam à Deo ex certo vindicandi proposito permissam. Mercurij die equites Torpatenses omnes, hi erūt circiter sexaginta, denuò ad Ruthenos procedunt,

dūt, & leui prælio cōfigūt, multos æneis & plūbeis glandibus traijciunt. Speculatores quoque, & qui in turribus præsidium agebant, tormentarios globos in Ruthenicum agmen iaculantur, tanta vi & copia, vt velut flammis & incendio ciuitas septa videretur. Equites cum ad horas duas acriter cum Ruthenis dimicassent, & hostibus vndiq; accurrentibus nimis essent impares, in urbem se recipiunt, vno duntaxat suorum amisso, equis verò sagittis ac telis Ruthenicis grauer vulneratis. Ferebatur tunc in vrbe, aliquot Moschouiorum millia grauioribus tormentis interfecta, conspiciēbantur quoq; passim equi deiectis sessoribus circumquaque procurrentes. Feria quinta Moschouij machinas ac tormenta sua instruunt, non tamen in mœnia ipsa dirigunt, sed in altum leuant, vt globi, (quos vix duo lecti viri eleuassent) in ædium tecta prociderent, quorum pondere parietes, tecta ac ligna collisa ac diruta, pueros, fœminas, passimq; omnes inquilinos repente præter expectationem opprimebant. Tantus erat ea die ac nocte intus & foris bellicarum machinarum fragor ac sonitus, vt vix alterius sermonem exaudiret.

Rutheni proxima nocte quæ Veneris die antecedebat, ad portam D. Andreae, fossam ingētem sub mœnibus fodiunt, & sex vasa pulueris tormentarij substituunt, vt vi pulueris eam mœniorum partem disrumperent, & subuerterent. Sequenti die circa horam nonam matutinam, denuo Rutheni terribili tormentorum fragore oppidanos inuadunt. Fœminarum tum natura, tum præsentaneo discrimine pauidæ, luctu lacrymis & eiulatu omnia complent.

Quam tam miserabilem miseriam, consules vndique cōspicientes, ad Cathedralē ecclesiā ascendunt, deploratum ciuitatis statum episcopo exponunt, deditionem se facturos aiunt, quoniam tantam suorum calamitatem, luctum & ærumnam vltērius corā videre ac sustinere nullo modo queant. Episcopus monet, vt meminerint deditionem sempiternā ipsis turpitudini & ignominiaē futuram, deinde perspectam illos habere Moschouiorum, & barbariem, & tyrannidem, fidemque ac religionem in Deum ac Diuos blasphemam, tum ab vniuersa ecclesia, totoque terrarum orbe dissentaneam. Expendant, ne pecudes quidem à Christianis tam immaniter tractari, vt homines à Moschouijs. Considerent quantam truculentiam & plusquam ferinam barbariem in virgines & fœminas Christianas exercuerint. Eadem & grauiora, fortassis ipsis imminere, si spontē tam crudelis domini iugum intolerabile tūbeant. In hanc sententiam cum ad perseverantiam hortaretur episcopus, nihilo secius pertinaciter deditionem vrget senatus, quo factum, vt ingens dissensio in vrbe exoriretur. Nec multo post eodem die circa horam duodecimam legatum ad Moschonij exercitus ducem mittunt, supplices rogant, vt ab obsidione desistat, paratos se fore, si vitam & facultates saluas ipsis promittat, pontifici & imperio Romano renuntiare, & præstito Sacramēto in ius & imperium magni Moschouiaē ducis concedere, ac deditionem facere. Exercitus Ruthenici dux accepta legatione, certam pacem illis promittit, si propositas conditiones inire velint. Hoc responso solide gaudius senatus, duos ex senatoribus

ad

ad ducem ablegat, qui omnium nomine iusiurandum præstent. Ea fama vbi per urbem diuulgatur, ingens tumultus & seditio exoritur. Militum præfectus cum sua cohorte, & Cathedralibus canonicis, reliquisque catholicis, nullo pacto ad sacramentum Moschouio principi præstandum induci sustinent, sed nec deditionem facere, verum armis, vita & sanguine auitam religionem, libertatem, & patriam vindicare parati sunt, impiamque & nefariam senatus defectionem grauitè redarguunt, salua esse adhuc mœnia, commeatum prælargum ac sufficientem, præsidarios tamen si non ita multos, tot tamen actales, qui & urbem protegere ac defendere possint, eaque fortitudine, animique præstantia præditos, vt vitam prius & spiritum quam urbem & libertatem amittere velint. Senatus nihil à proposito declinans, & fidem, & religionem, cunctaque vitæ posthabenda arbitratur. Atque vt culpæ, ac defectionis socium haberet, Episcopum cuius instatiam exploratam habebat, accedit, ipsumque ad arcis cuiusdam & abbatiaē Valkena deditionem inducit. Milites, qui centum sexaginta erant, & quadraginta Cathedralis ecclesiæ cātōres, & canonici, hac defectione nequicquam à pristina constantia dimouentur, sed mutuam fidem ac tutelam inuicem stipulantur & promittunt, sanguinem prius profunderē, quam patriam prodere, auitamque religionem abiurare, statuunt. Hæc feria sexta contingebant. Postero die Moschouij exercitus dux, cognita oppidanorum dissensione, vt vrbe potiretur & obsidionem conficeret, nuntiat obsessis, neminem se coacturum vt abnegato imperio Romano, in magni Moschouiaē

Y y iij

ducis ius & imperium sese dedat. Vrbe se vel volentibus, vel inuitis oppidanis omnino potiri velle. Qui Moschonio duci sese dedere ac iusiurandum prestare detrectent, illis liberum fore, vt per vniuersum Ruthenorum exercitum securè in Germaniam secedat. Qui verò parati sint in Moschouij principis imperium concedere, illis vitam & facultates saluas fore. Carteris qui neutrum horum faciant, extrema minatur. Ad sequentem Lunę diem circa septimam matutinam portas apertas fore, interea delibrent, & quid facturi sint, constituent. Milites praefidarij cum Cathedralibus nihilo secius armati duas subsequentes noctes peragiles ducunt, quandoquidem & senatum cum ciuibus & Moschouios aduersos habebant. Interea plerique nobiles, ciues, & foeminae catholicismi reliquis paulò obseruantiores, ad Cathedrales concedunt, & voluntarium exilium vnà cum ipsis eligunt, atque ita numerus secedentium excreuit in 200. armatos, & 200. foeminas ac virgines. Die Lunę portis adaperitis, egrediuntur catholici, quos Ruthenici exercitus dux, per vniuersum agmen iuxta datam fidem, dimittit. Ingens ibi luctus & eiulatus exoritur, maritus ab vxore diuellitur, fratrem soror deserit, liberi à parentibus, cognati à propinquis secedunt. Alij senio, morbo, aliòve incommodo grauati tam longinquum, ignotum, plenumque discriminis iter suscipere nequeunt, alij bonorum, facultatumque appetitiores, pontifici & imperio Romano renunciant, & Moschouij principis iugum subeunt, catholici vrbe, patria, ac domo profugi, omnibus delictis, plurimae etiam matres prolibus onustae Riualiam contendunt. Dum per

Ruthe-

Ruthenicum exercitum gradiuntur, Tartarorum erant triginta millia, Liouones inuadere parant, eos in praedam sibi datos asserentes, arcus instruunt, & nouo eos, insperatoque praelio appetere instituant. Foemineus coetus praesentaneum periculum conspiciens, protinus in clamorem & eiulatum, vt fit, soluitur. Caterum Deus mirifice eos tutatur. Clarum erat & serenum caelum, nec à viginti diebus pluerat, nec octiduo post pluebat. Nihilo secius in tanta serenitate, ingens ac formidabile tonitruum in medium Tartarorum agmen quinquies immittitur, tanto fragore ac sonitu, vt terra commoueretur. Tartari quoque instar pulueris huc, illucque dispergebantur. Nec multo post Moschouij exercitus dux lituo quem gerebat, designat, vt liberè dimittant Liouones: indicat praeterea per interpretem, deducendos eos securè per media castra & vniuersum exercitum, ingentemque equitum cohortem ipsis adiungit, quò securius euadat. In ipso progressu plerique obstus vehementiam, & pulueris, quem equitatus ille concitabat, densitatem, languidi & emortui miserabiliter concidebant. Moschouii agminis dux praesens huic ductui cum aliquot equitum millibus intererat, victumque habebat episcopum, quem ad abbatiam Valkenadensem ducebat, ibidemque carcerari mancipabat. Eò ubi ventum, dimittit Liouones. Illi paululum progressi noui discriminis, triste nuntium accipiunt. Monetur enim ab agricolis, latere à duobus miliaribus octo Tartarorum millia, quibus Liouones vniuersi praedae ac direptioni dediti sint, vitæ quoque ac necis potestatem in ipsos habeant. Idem secreto praemonuerant eos quidam Torpatensium,

qui praestito iureiurando in Moschouij ducis imperium concesso. Liouones principio conflictum meditantur, postea re penitus considerata, duos agricolas conducunt, qui eos ambitu quodam per nemorosa & palustria loca, quo Tartarorum equitatus penetrare nequibat, triduo circumducunt, inde post quintiduum Riualiam perueniunt, ubi singuli nauibus conscensis, salutem ac prosperitatem sibi inuicem precantes, quo animus, voluntas & consilium ferebat, contendunt.

SIMON SCHARDIVS
DE VITA ET OBITU SIGI-
SMUNDI AVGVSTI REGIS POLO-

*nia, qui obiit anno 1572. Kalen-
dis Iulij.*

NNO 1572. Kalendis Iulij Sigismundus Augustus rex Poloniae, qui superiore mense agrotare incipiens, medicis de ipsius salute desperantibus, in Lituaniam concesserat, ibidem extremum vitae diem claudit, ne quicquam eum proceribus regni subsequenter, ut in praesentia viui de nouo rege deliberarent, aetatis suae rex potentissimus, ac in orbe Christiano celebratissimus. Natus anno 1520. Augusti die 2. minutis 38. ante tertiam horam matutinam, patre Sigismundo, & matre Bona Sphortia, Ioannis Geleatij Sphortiae Mediolanensem ducis, & Isabelae Arragoniae filia, puer vix decimum annum agens, pater-

terno regno, patris opera, studioque inauguratus est, cumque eo annos octodecim regnauit, post iuuenis factus uxorem accepit voluntate patris Elizabetham Ferdinandi Caesaris, & Hungarorum ac Bohemorum regis filiam natu maximam, in qua muliere genus cum forma, forma cum comitate & mansuetudine, haec cum probitate, probitas denique cum pietate certabat, ita ut nescires, quid in ea potissimum admirareris. Ea vero biennio post nuptias celebratas, magno multorum luctu extincta, atque regni habens post patris octogenarii obitum, anno quadagesimo nono, ad solum Sigismundum deuolutis, Barbaram Radziuilliam Lituanicam inuitis regni proceribus uxorem duxit. Caterum & ea statim post coronationem vita functa, ipse triennio in viduitate transacto, alteram Ferdinandi Caesaris filiam Catharinam, quae prius Francisco prima Mantuae duci elocata fuerat, pontifice legibus eum saluente, matrimonio sibi iunxit. Id quod tale fuit, ut plus molestiarum, quam iucunditatis, vel voluptatis coniugalis habuerit. Cum autem hucusque tranquillitatis studiosissimus bella a suis auertisset, atque pacem cum finitimis initam firmiter coluisset, tandem intestina Liouonensium dissensione, ex otio in bellum pertractus, de regni incremento & amplificatione cogitationes suscepit. Nam cum anno 1559. inter archiepiscopum Rigensem Wilhelmum ex Brandenburgica familia natum, & ordinis Teuthonici Magistrum dissensione, cum ob Euangelij praedicationem in ecclesia Rigensi, tum ius comitiorum indicendorum exorta, res eo deuenisset, ut archiepiscopus utrumque impediturus, post varias velita-

tiones in arce Kokenhusen conclusus, fame atq; penuria rerum omnium coactus, se Magistro vnâ cum commilitonibus dedere cogeretur, & toto penè anno, non vt prouinciæ, ac ciuitatis confors, vel præsul, vel Brandenburgicæ familiæ princeps, victus detineretur, sed veluti barbarus hostis tractaretur. Sigismundus nepotis seruili captiuitate cognita, legatum ad ordinis Magistrum Wendam ablegauit cum mandatis, vt quandoquidem in bello, nepos Wilhelmus captus esset, hic indignissimo carcere liberaretur, & omne dissidium inter archiepiscop. & ordinem Teuthonicum amanter componeretur. Ceterum Teuthonici ordinis Magistro legatum in Poloniam re infecta dimittente, Sigismundus, qui operam suam sperni molestè ferret, ordinis Magistro, omnibusq; eius auxiliarijs bellum denunciat. Cuius exitus is fuit, vt etsi ordinis Magister aliquot vexilla peditū, & equitū Germanorum, cum copijs trium episcoporum, Torpatensis, Riualiensis, & Gapsilensis cōtra Polonos educeret, tamē cū se à Polonis exercitus multitudine superari videret, pacē à Sigismundo petendam censuerit, eamq; hisce conditionibus impetrarit, vt ordinis Magister archiepisc. in pristinum statum restitueret, omneq; damnum ac detrimentum eidem illatum rependeret, præterea Polono stipendia in milites erogata refundere. Videbatur harum conditionum acceptione Liuania pacata, quantumuis Liouonibus clanculum mussitantibus, ab ordinis Magistro omnem prouinciæ thesaurum, & nullo cum fructu, aut ciuium utilitate cōsumptū: sed ecce Moschus suę occasionī intectus, quod & induciarū antea cū Liouoniēsis pacaturus

statum finis esset, & Liouonenses inter se alienatos sciret, Torpatensem episcopatum Liouoniæ ingenti exercitu, nimirum trecentorū millium hominum, duce Petro Sisegaleider strenuo olim pirata inuadit, eumq; ferro & igni vastat, & per multa milliaria, omnia cede, rapinis, fœdissima barbarie & immanitate complet, pueros infra annum decimum necās, intra decimū & vigesimū cōstitutos, Tartaris hominibus feris vendens, supra viginti trucidans omnes, pecus omne quod in Moschouiam abduci non posset mactans, Germanos mares deprehēsos brachijs truncans, fœminas sectis vberibus diu crucians, plebsq; in frustra discindens, & membra palpitantia hac illac dispergens, in summa nihil crudelitatis prætermittens non tantum in ditione Torpatensi, sed & Neruiensi, quę Magistro Teuthonico paret, minimè etiam ditioni Rigensis Archiepiscopi parcens. Ideo Liouonici, maximè Rigenses se in tanta necessitate cōstitutos, cōspicientes, & tardis auxilijs imperij, cuius superioritatem, vt vocāt, hætenus coluerāt, diffidentes, à Sigismundo defensionē petiēre, quā ipse potentia, fertilitate, ac comoditate vicina prouincię perpenſa Liouonensibus nō grauati præstitit, Moschis in Liouoniam à cæde sex millium Tartarorum redeuntib; fortiter sese opponēs, & quo Liouonię cōcordię prospiceret, ordinis Teuthonici autoritate in Liouonia sublata Gothardū Ketlerū ex nobili familia in Westphalia natum, ex Magistro Teuthonico, ducem Curlandię faciens. Verū enim uero dum Sigismundus Liouonensibus cōtra Moschos succurrere cogitaret, factum est, vt horū arma in suos Lituanos conuerteret. Nam in mense Februario anni

1563. Moschus defensione Lituoniensium, à Sigis-
mundo suscepta irritatus, Lituaniam omnibus
nobilibus & præfectis hostiliter inuadit, vt sic im-
manitatem & plus quàm beluinam crudelitatem
toti orbi notiozem redderet. Ingressus itaque Li-
tuaniam maximis copijs, arcem munitissimam Po-
loczkovicepit, multis millibus hominum occisis, &
alii in seruitutem abductis. Fuit hæc clades Polonis
perquam grauis, cum ob alia, tum verò arcem Po-
lentzko amissam. Quare Sigismundus, neuiquam
sibi conuiescendum putauit, quo ad suos barbari-
ca Moschi tyrannide liberaret: ideo inducijs sibi à
Moscho denegatis anno subsequenti, qui erat 64.
Moschos in Lituaniam redeunt, ad Vlium oppi-
dum, virtute Nicolai Ratzuiliij profligatos, Litu-
ania eijs cit. Interea verò cum graue ac diuturnum bel-
lum inter regem Dania, sociosq; Lübecenses, con-
tra Ericum SchWedie regem exortum esset, atque
hunc id moliri cognouisset, vt toto mari Baltico
occupato, & latronibus atque piratis infestato,
mare ipsum suæ potestatis faceret, Polonicasque di-
tiones oppugnaret, ipse, quo conatus Erici infringe-
ret, veteremq; maris & cōmerciorū libertatē & se-
curitatē tueretur, societate cum principib. Prussie,
Pomeranie, & Megapoliē, dictisq; cōfœderatis iniit.
Eaq; durate, Christophorū ducē Megalopolensem
electum coadiutorem Rigenfis Archiepiscopatus,
quod in suspicionem venisset, quasi cum hostibus
regni Polonici consilia agitaſset, cepit, eumq; Wil-
dæ clementer exceptum, per aliquot annos in cu-
stodia habuit. His rebus ita gestis publico consensu
Lituaniam, cæterasque regiones Polonia coniun-
xit,

xit, actandem inducijs cum Moschouita factis, vt
exitiale bellum SchWedie cum inter sororium Io-
annem SchWedie & Danię reges adhuc durans, æ-
quis conditionibus componeretur, vnà cum alijs
regibus ac principibus intercessit. De alijs eius
priuatis virtutibus à nobis hic plura commemora-
ri necesse non esse, id alijs facturis quibus ea no-
tiores sunt quàm nobis. Beneuolentia verò, quail-
lustrissimam familiam Brandenburgicam ob agni-
tionem amplexus est, ad omnem posteritatem præ-
dicanda est. Siquidem vt liberationem Wilhelmi ar-
chiepiscopi Rigenfis taceamus, & fratrem eius Al-
bertum primum Prussie ducem ab imperatore pro-
scriptum clementissimè protexit, & protectum ad-
amauit ac coluit: filij præterea adolescentis Alberti
Friderici patre defuncto, tutelam clementer susce-
pit, vtque propensionem erga cognatam familiam
Brandenburgicam ad omnem posteritatem decla-
raret, eam totā, casu quo proximiores absq; liberis
atque legitimis hæredibus decederent, successionis
Borussiaci ducatus capacem esse voluit. Decessit
nullo ex tribus vxoribus herede relicto, vltimus re-
gum Polonicorum ex stirpe Iagellonea Lituania,
quæ ab anno 1386. in hunc vltque diem quo Sigi-
smundum mortuum diximus, magna cum laude
res Polonicas rexit: Iagello siquidē, siue Iagula ma-
gnus Lituaniæ dux, qui cum matrimonio Hedwigis
demortui Ludonici regis Vngarorum & Polono-
rum filia, regnoque, fide Christiana recepta Vladi-
slaus secundus est dictus, quasi qui gloria potens fu-
turus esset, decrepita admodum ætate, ex quarta v-
xore Sophia Russa Kiouiensium ducis filia, duobus

filijs, Vladislao tertio, & Casimiro, susceptis, post mortem regnum ad Vladislaum filium transmisit, eum, qui Vngarorum quoq; regio suscepto, & profligatis cum gloria aliquot Turcarum exercitibus, cum prius ad Macedoniæ, deinde ad Thraciæ fines magis animosiore quàm validiore exercitu penetrasset, apud Varnam inter cõfortissimos hostes dimicans, certam propemodũ victoriam cum vita pariter amisit. Post hũc autem sine liberis decedẽtem, cũ Polonis vndecim, Vngaris quinq; annis præfuisset, Casimirus nati minor frater regnũ suscepit, qui Elizabetha, filia Alberti Romanorũ, Vngarię & Bohemiæ regis, & archiducis Austriæ, & Ladislai Vngarorum & Bohemorum regis, sorore in regni sociam ascita, ex illa filios sex, & filias septem sustulit. Ex his Vladislaum nati maximum viuens Bohemis, Casimirum ac deinde Ioãnem Albertum Vngaris reges dedit: Sed utroq; hoc dissentione partium deserto Vngariam quoq; cũ Bohemia Vladislaus obtinuit. Ex quo & Anna Galla, filia domini de Candalla Vasconis nati. Ludouicus filius, qui bimulus viuẽte patre coronatus, cũ ei exacta ætate mortuo in utroque regno successisset iuuenis admodum Turcico bello, anno 1526. apud Mohatiũ miserabiliter periit, & Anna filia, quæ nupta Ferdinando Cæsari eum quindecim liberis beauit: filijs quatuor, Maximiliano, Ferdinãdo, Ioanne & Carolo: filiabus vndecim, Elizabetha, Anna, Maria, Magdalena, Catharina, Leonora, Margareta, Barbara, Ursula, Helena, Iohãna, de supra memoratis verò duob. filijs Casimiri regis, Casimirus qdẽ iuuenis castissimus & religiosissimus, in Lituania immaturã mortẽ obiit, non sine celebri

lebri sanctimonix fama. Ioannes Albertus post patrem octo & amplius, deinde hũc secutus Alexander quinq; annos regnarunt: ille quidem maximi animi, sed ante susceptum regnum, quàm regnans felicior. Hic à Moschis apud Vedrusios vietus eodem apud Opascam, Tartaros verò Tauricos apud Clescutm paucis ante mortem diebus, insignibus prælijs profligauit. Post hos natus est Sigismundus, Sigismundi de quo loquimur pater. Hunc secutus Fridericus sacris initiatus, archiepiscopus Gnesnensis, simulq; episcopus Craconiensis, & Romanæ ecclesiæ diaconus cardinalis S. Luciæ in septem Solijs. Potrò filiarum Casimiri duæ immaturẽ mortuæ, Hedwigis Georgio duci Bauarorum, Sophia Friderico Marchioni Brandenburgensi, Anna Bugislauo Pomeranorum, Barbara Georgio Saxonum, Elizabetha verò (patre mortuo) Friderico Legnicensium & Bregensium ducibus matrimonio iuncta fuẽre. Cæterum Ioanni Alberto, & Alexandro fratribus sine sobole decedentibus, in regno Poloniæ successis Sigismundus amborum frater, bellis cum potentissimis Moschis, ferocissimis Tartaris, acerrimis Valachis, & fortissimis Germanis, feliciter gestis clarissimus, qui initio in matrimonium ducta Barbara Stephani comitis Scepusiensis, ac Transylvanienis Palatini filia, fœmina sanctissima & pientissima, ex ea filiam Hedwigiam suscepit, fœminã lectissimam iunctam matrimonio Ioachimo Marchioni Brandenburgensi, Electori Romani Imperij. Deinde verò ea defuncta ex altera Bona Sphortia, Ioannis Galeatij Sphortia Mediolanensium ducis, & Isabellæ Arragoniæ filia maximam nati filiam Isabellam

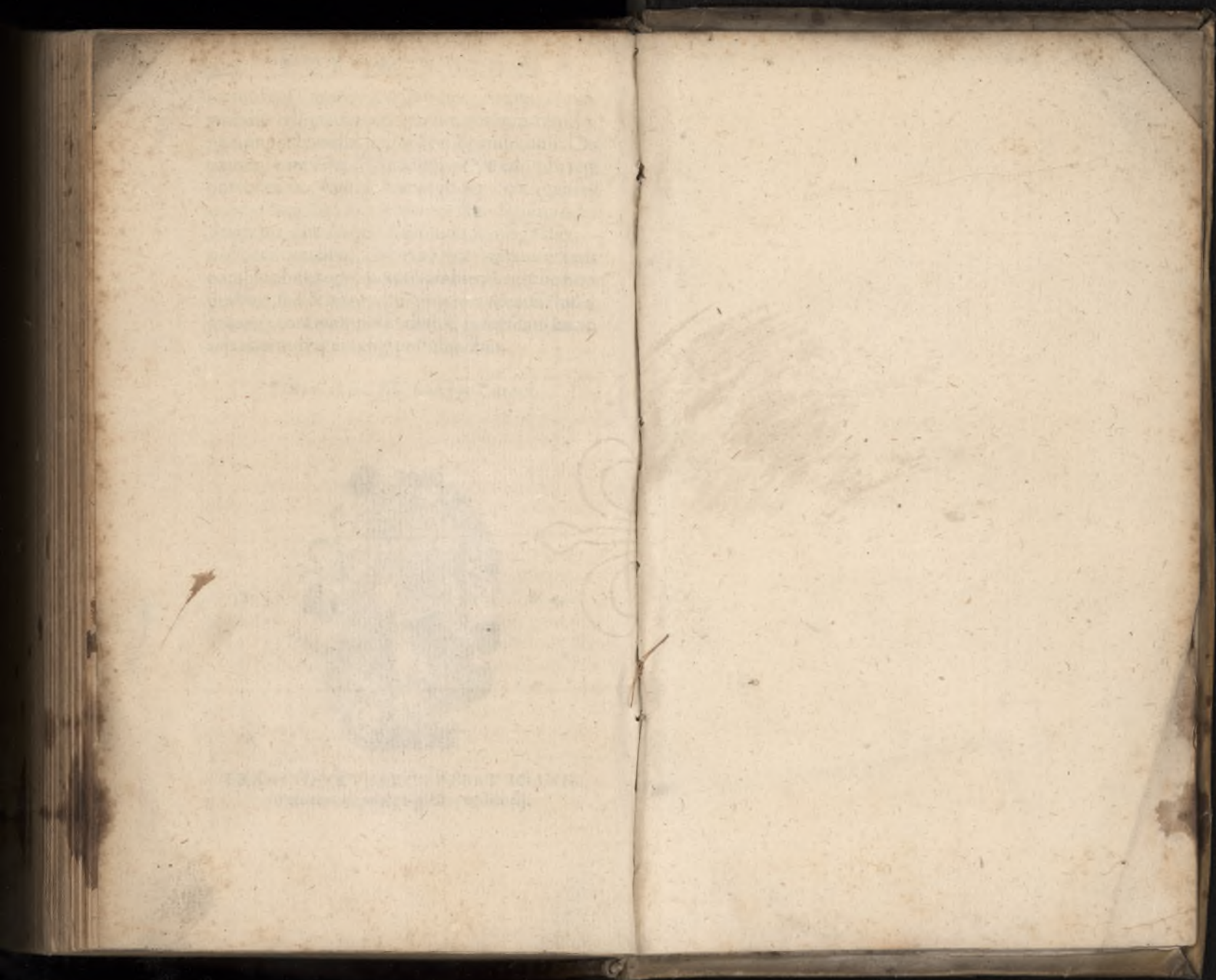
Ioanni regi Vngarorum affini iam prius suo nuptui tradidit: reliquarum verò trium, post mortem Sophia nupsit Henrico iunior duci Brunsvicensi, Catharina Ioanni duci Finlandia, iam Swedorum regi potentissimo, Anna adhuc virgo dignas suo genere nuptias expectat. Ad extremum filius Sigismundus Augustus, cum eo quo diximus modo regnasset, sine liberis decedens, obitu suo non tantum exteris compluribus, regni vacantis ambiendi occasionem præbuit, sed & inter regni proceres diuersa studia, grauesq; contentiones excitauit, quibusdam hunc, alijs alterum regem eligi postulantibus.

FINIS TOMI III. RERVM POLON.

FRANCOFVRTI EXCVDEBAT IOANN.

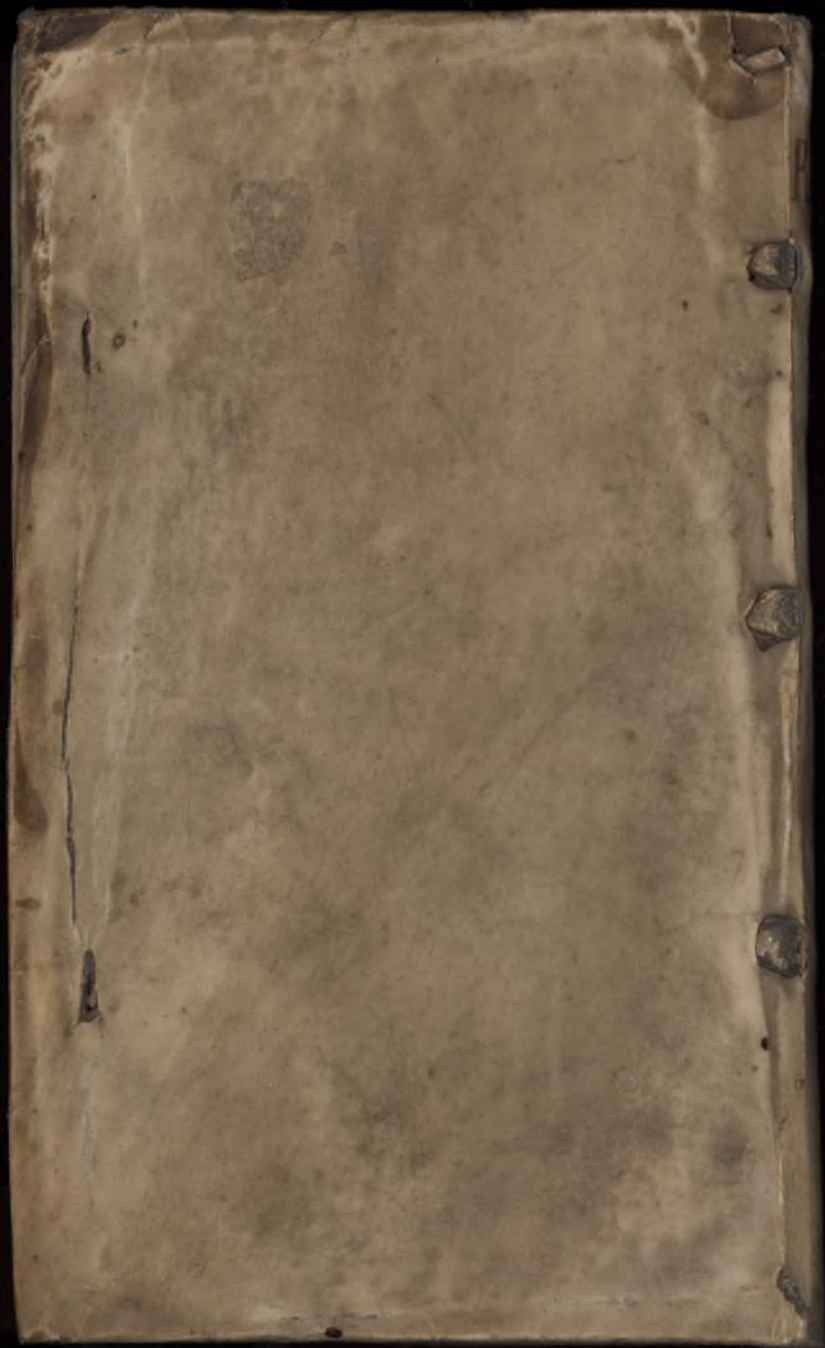
Wechelus, impensis Sigis. Feyerabendij.

(21) 450, -

4/2

ALF. V. C. VAGN.
RE S. POLONIE

